

M. ANNAEI LUCANI

CORDUBENSIS

PHARSALIAE

TOMUS ALTER.







M. ANNAEI LUCANI CORDUBENSIS

PHARSALIAE

LIBER SEPTIMUS.

Segnior Oceano, *casu quo bella geruntur,*
Ostendit primo, [a] *sic & quae dixit* [b] *uterque;*
Proxima pars bellum [c] *describit, & ultima Magnum*
Devictum cepisse fugam, sed Caesar [d] *habendas*
Militibus monstravit opes, castrisque [e] *resedit.*

Segnior Oceano, quam lex aeterna [a] vocabat,
[b] Luctificus Titan numquam magis [c] aethera contra
Egit equos, currumque, polo rapiente, retorsit:
Defectusque pati voluit, raptaeque labores
Lucis: & adtraxit nubes, non pabula flammis,
Sed ne Thessalico [d] purus luceret in orbe.
At nox, felicis Magno pars ultima vitae,
Sollicitos vana decepit imagine somnos.
[e] Nam Pompejani [f] visus sibi sede theatri

Innu-

VARIAE LECTIONES.

a *parabat* M. a m. pr. *vocaret* VV. LL. Steph. b *Lectificus* O. 1. c *aequora* W. a m. pr. d *putus* V. 1. e *jam* M. f *est vis.* B. 1. O. 1.

a ET QUAE SIBI] Mens.
b POPULO SIC ESSE QUOD UTERQUE] Barth. *utrique* Amst.
c DISCRIMINA] Amst.
d HABENDIS] Barth.
e RECEDIT] Barth.
1 SEGNIOR] Magis segnis. ut Virgilius. *haud illo segnior Aeneas.* SCHOL.
1 OCEANO] Oriens sol tardius surgebat Oceano, quam lex constitueret aeterna. IDEM.
2 AETHERA CONTRA] Contra Orientem currit: sed orbis vertigine rapitur, ut cum eo ire videatur. Hinc Virgilius *solisque vias.* IDEM.
3 CURRUMQUE] Variae lect. Steph. quat. Palm. tres Persin. decem mei MSS. cum Edd. Ascens. Vers. Par, Mic. & Hortens. *cursumque*; sed L. 1, 541.

Condidit ardentes Titan caligine currus

3 RETORSIT] Scil. numquam magis segnior. Et cum non potuit se occultare, tunc voluit pati lucis ἔκλειψιν. Sol erat in magno labore, sed Pompejus erat in maxima quiete. SCHOL.
4 PRIMI TRIUMPHI] i. e. Africani. Primo enim de Afris triumphavit, deinde de Hispanis (*Hispaniis* Voss. sec.) IDEM. Hoc licet verum sit, ut ex Plinio, Plutarcho, & aliis constat, videtur tamen auctor solum intelligere de triumpho Hispaniensi. Aliter debuisset dixisse *&c post d.* V. L. I, 316. II, 549. VIII, 809.

Armaque Sertorii revocato consule victa,
Et currus, quos egit eques.

5 NON PABULA] Dicunt enim philosophi, ex nu-

bibus

Innumeram effigiem Romanae cernere plebis,
Adtollique ſuum laetis ad ſidera nomen
Vocibus, & plauſu [a] cuneos certare ſonantes.
Qualis erat [b] populi facies, clamorque [c] faventis,
Olim cum juvenis, primique [d] aetate triumphi
Poſt domitas gentes, quas torrens ambit Hiberus,
Et [e] quaecumque fugax Sertorius inpulit arma,
Veſpere [f] pacato, pura venerabilis aeque,
[g] Quam currus ornante toga, plaudente Senatu,

Sedit

VARIAE LECTIONES.

a *cunctos* M. b *fac. pop.* MSS. 4. c *faventum* P. 1. B. 1. W. Edd. Aſc. Mic. d *aeſtate* B. 1. e *quaecumque* P. 1. Mic. & Hort. m. f *placato* V. 1. g *ac* Marp. cum R. pr.

bibus flagrantiam ſolis accendi. Non ideo, inquit, Sol traxit nubes, ut Phyſici dicunt, quo earum humore paſceretur, ſed monſtrum extitit (ſic MSS.) ne ſplendidus videret civilia bella. SCHOLIAST. Fuit autem haec ſententia Heracliti, & Stoicorum, qui *τρέφεσθαι τὺς ἀςέρας ἐκ τῆς ἐπιγείυ ἀναθυμιάσεως* dixerunt, ut Plutarchus tradit in placitis philoſoph. & Cicer. 2. de nat. deor. MICYLL. V. L. 1, 415. IX, 313.

7 MAGNO] Sic bene Grotius reſtituit ex plurimis Steph. Berſm. & Pulm. libris. Confirmant hoc Voſſ. prim. Witt. Oxon. duo, Boh. Marp. & alii cum Ed. Veneta. ceteri habent *magni.* V. ad L. 1, 193. inf. 557.

7 PARS ULTIMA] Bene *pars ultima vitae.* Hoc enim die amiſſurus eſt victoriam, & iturus ad Aegyptum. SCHOL.

9 POMPEJANI THEATRI] Quod in urbe conſtruxit Pompejus. SCHOL.

12 QUALIS] S. talis plauſus viſus eſt ſibi. Anacoluthon eſt figura cum dicit *qualis*, & non praemiſit *talis.* IDEM.

15 HIBERUS] Fluvius Hiſpaniae, unde *Hiberi* ſunt dicti. IDEM.

16 FUGAX] Regius prim. Voſſ. tert. Wittian. *fuga.* rectius. Quia fugit in Hiſpaniam, bellum movit, & Hiſpanorum arma in Romanos excitavit. *fugas* Voſſ. ſext. de verbo *inpellere* vide Heinſ. ad Sil. XII, 15. & nos alibi ſaepius. conſule Indic.

16 SERTORIUS] Marianae partis tyrannus fugiens Sullam ex Africa venit in Hiſpaniam, & excitavit multas & ferociſſimas gentes in arma, cum quo Pompejus congreſſus aufugit. ſed ipſe poſtea Sertorius dolo ſuorum occiſus eſt. SCHOL. V. Plutarch. & Hortenſ.

17 VESPERE] Occidente, ubi Hiſpani ſunt. SCHOL.

17 PURA] In toga pura cum in Senatu ſederet, ſicut in picta, & palmata, cum triumpharet. SCHOL. Hac Tyrones, & novae nuptae induebantur. Plinius, de C. Cecilia, *Ea prima texuit*, inquit, *rectam tunicam, qua ſimul cum toga pura tyrones induuntur, novaeque nuptae.* Haec *ἀπόρφυρος, καὶ τίλειος* dicebatur. Cice. ad Atticum. *Et ſi Ciceroni meo togam puram cum darem Arpini vellem, hanc eram ipſe excuſationem relicturus ad Caeſarem.* Hanc *puram* in maribus etiam *virilem* dici ab authoribus opinantur. Itaque Pompejus eques Romanus, XXIV. annos natus curru triumphali juvenis, & togatus pene tyro in urbem revectus fuit, vel Sylla, qui tum conſenuerat, neque diu poſtea ſupervixit, invito, ſed cum magno plauſu Senatus. Id vult Lucanus, cum dicit, eum venerabilem fuiſſe in juventute, quando ea ornabat currum triumphalem, & quidem cum magno favore ſenatus. Notum illud Pompeji juvenis adhuc, cum Sylla illi ſuum triumphum invideret, ô Sylla, inquit, plures mortalium multo orientem venerantur Solem, quam occidentem, ad aetatem ſuam alludens, quae ſibi ab eo exprobrabatur. Sic plane habet, naſcentem laudem comitatur favor, contemtus ſeneſcentem. Atque haec quidem hactenus de Pompejo. HORTENS. Simplicem togam albam intelligo, qua ut Romanus, ſed adhuc eques, *καὶ ἡμιτελὴς βυλῆς*, teſte Plutarcho p. m. 630. & aliis, indutus erat.

19 SEDIT] Ordo. ſedit adhuc Romanus eques aeque venerabilis in pura, quam in picta toga. Nam cum adhuc eques Romanus eſſet, juſſus eſt triumphare. SCHOL.

19 SEU FINE &c.] Aut ideo hoc ſomniavit; quia quies ſub bonorum fine de venturis malis triſtis, ad ea confugit tempora, quae felicia Pompejus

Sedit [a] adhuc Romanus eques. Seu, fine bonorum
Anxia venturis, ad tempora laeta refugit;
Sive, per ambages solitas contraria [b] visis
Vaticinata, quies magni [c] tulit [d] omina planctus:
Seu vetito patrias ultra [e] tibi cernere sedes,
Sic Romam Fortuna dedit. Ne rumpite [f] somnos,
Castrorum vigiles, nullas [g] tuba verberet [h] aures.
Crastina dira quies, & imagine moesta diurna,
Undique funestas acies feret, undique bellum.
Unde [i] pares somnos [k] populis noctemque beatam?

O felix,

VARIAE LECTIONES.

a *adhaet* H. b *visus* Ed. Ven. c *adtulit* V. 1. d *omnia* P. 2. O. 1. Edd. Ven. Tab. Col. Steph. Gryph. Matt. aliaeque. e *sibi* Edd. Br. Med. f *somnum* V. 1. g *tibi* W. h *auras* H. V. 1. V. ad L. 11, 33. i *paras* R. pr. k vulgo *populi*.

pejus exegit: aut consuetis ambagibus aliud ostendit quies, cum esset factura contrarium: aut Fortuna sic per somnium dedit urbis adspectum; cum eam Pompejo jam cernere non liceret. SCHOL.

20 REFUGIT] Per recordationem. *Contraria visis.* prospera ostendens, adversa vaticinata est. *Sic* in insomniis. IDEM.

22 MAGNI] *magni* etiam Ascensius i. e. ingentis. PULM. Alii *Magni.* ut sit proprium. BERSM. Dubitat quoque Ascensius, an *magni* sit nomen proprium, ut ediderunt Stephanus, & Gryphius, an appellativum. quod verum est. Magno illi plausui magnum obponit planctum. Pro *omina* male in quibusdam *omnia.* Nemo nescit, omnia capta esse è somniis.

26 CRASTINA &c.] Nolite, inquit, hos somnos illi abrumpere, in quibus urbis optata moenia videt (*moenia continetur* Vos. sec.) Crastina enim quies erit dira. Nam erunt bella, & quod passus erit per diem, hoc cogetur in somniis videre per noctem. SCHOL.

28 UNDE PARES] Sensus hic est. Quando tales habebunt populi somnos, aut tam noctem beatam, ut habuisti tu, Magne: nam tu illos per somnium vidisti, illi te per somnium videre non potuerunt. IDEM. *Pares somnos.* Somnia populum, & duc noctem felicem. Vel sic: Etiam per somnium, aut victum & fugatum. SULPIT. Omnibonus interrogative legit, ut sit quasi quaedam conquestio, ut ipse ait, quod nunquam postea hujusmodi quietem habiturus sit Pompejus. Quasi dicas: unde enim postea pares somnos populi, hoc est, populares ac placidos, & noctem aeque beatam accipiat, sive exspectet? *Somnos* autem *populi*, non quibus populus somniet, ut hic Sulpitius exponit, sed quales populus agere solet, hoc est, securos & placidos, accipio. Caeterum de hoc insomnio etiam Plutarchus meminit in vita Pompeji, qui, per quietem, inquit, visum Pompejo fuit, ad theatrum se proficisci, inque eo plebis vulgus sibi longe applaudere. Ipse Veneris victricis templum multis exornare spoliis sibi videbatur. MICYLL. Omnibono accedo, qui per interrogationem legit: & alter vetustorum codicum interrogationem habet. Hic Mycillus accipit securos, & placidos populi somnos, quanquam & hi etiam turbulentos, & motorios (ut ita dicam) interdum vident: nonnunquam & placidos, ut aurea somnia somnient. Sed quia Pompejus triumphis, & applausibus theatralibus ab adolescentia assueverat, in hac pugna imminente eosdem se videre existimavit, quasi non dubiam sibi polliceretur vigilans victoriam. Somnia id genus vulgus hominum, qui in talibus versati non fuerunt, non videt: quorum somnia etiam ut vana rejiciuntur, cum regum, & magnorum principum ut plurimum à deo proficisci credantur. Videtur poëta ad somnium Agamemnonis allusisse, quod extat apud Homerum lib. Iliad. 11. Verba Nestoris sunt.

Ὦ φίλοι, Ἀργείων ἡγήτορες, ἠδὲ μέδοντες,
Εἰ μέν τις ὄνειρον Ἀχαιῶν ἄλλος ἔνισπε,
Ψεῦδος μὲν φαῖμεν, καὶ νοσφιζόμεθα μᾶλλον,
Νῦν δ' ἴδεν, ὃς μέγ' ἄριστος ἐνὶ στρατῷ εὔχεται εἶναι.

Id est, interprete Jo. Ca.

O Danaûm imperio, & virtutibus inclyta turba,
Toto alius si quis narraret ab agmine Grajum
Talia visa, fidem sibi non acquireret autor.
Cum vero ille penes tanti quem gloria regni est

Vi-

O felix, si te vel sic tua Roma videret.
Donassent utinam Superi, patriaeque, tibique
Unum, Magne, diem, quo fati certus uterque
Extremum tanti fructum caperetis amoris.
Tu, velut [a] Ausonia, vadis, moriturus in urbe:
Illa, rati [b] semper de te sibi conscia [c] voti,
Hoc scelus haud umquam fatis haerere, putavit,
Sic se dilecti tumulum quoque perdere Magni.
Te mixto [d] flesset luctu, juvenisque, [e] senexque,
Injussusque puer: [f] lacerasset, crine soluto,

Pectora

VARIAE LECTIONES.

a *Ausoniam urbem* R. 1. b *de te s. tibi* H. c *fati* V. 1. d *fleret* H. e *senesque* V. 1. f *laceraret* O. 1. a m. pr.

Viderit, armandi belli ad discrimina Grajos
Consilium capiamus.

Sed nimis contrusa est Omniboni explicatio. HORTENS. Mscr. *populis*, & cum nota interrogationis, q. d. quando similiter in somn. Pompejus populum, & populus Pompejum videbunt. Micyllus *somnos populi* seu *populi somnos*, ut habet Msc. exponit, quales populus agere solet, hoc est, securos, & placidos. BERSM. Utinam populo Romano similis somnus contingeret, &, sicut tu illum, ita ille te vicissim, vel hoc saltem modo aspiceret. GROT. Ed. pr. Est optantis, ut illud Syrorum, *Quis dabit?* in epistola Medeae:

Sed mihi tam faciles unde, meosque deos?

Seneca pater controv. XI. *Unde talem patrem?* IDEM. Ed. tert. Rescripsi *populis:* ut habent quoque sex Pulm. Regius primus, Wittian. & Voss. quint. cum Scholiaste, & variis Steph. lect. Voss. prim. *populo* a m. pr. Optat enim, ut contingat populo similis somnus & nox tam beata: quomodo verissime exponunt Scholiastes & Grotius. Male Sulpit. Ascensius, aliique *pares* hic non ut adjectivum, sed verbum pro *disponas*, vel *parare posses* sumserunt. Plura hujus locutionis exempla videre potes in J. F. Gronov. Diatr. Stat. c. 9. & ad Senec. L. III. de Benef. c. 36. ut & N. Heinsii notis ad Ovidii Epist. Her. XII, 84.

Sed mihi tam faciles unde, meosque Deos?

Est Vir doctus, qui sine interrogatione jungit superioribus hoc sensu. Crastinus dies bellum adferet, quo parabis, sive facies somnos, & noctem beatam populi, sive quod exitio erit totis gentibus, & populis. Quia Lucanus cum aliis poëtis saepius mortem, ut donum, & beatum somnum considerat. V. ad L. VI, 169. VIII, 395. IX, 208, 211. non putem.

29 VEL SIC] Scilicet ut Roma ita vidisset laetum Pompejum, ut ipse vidit Romam. SCHOL.

30 PATRIAEQUE] Ut, sicut tu vides eam, ita illa videret te. *Certus* ut & tu & Roma sciret, te periturum. IDEM.

32 EXTREMUM FRUCTUM AMORIS] Pulm. unus, Wittian. qui habet *fructum* pro glossa, Oxon. secund. & prim. a m. pr. & pro var. lect. Marp *munus.* De qua locutione plura dicemus ad Lib. VIII, 741.

- - extremo sed abest à munere busti
Infelix conjux.

ubi plerique male habent *funere.* Hic, tamen nihil muto. Eodem modo L. V. in fine.

Extremusque perit tam longi fructus amoris,
Praecipitantque suos luctus.

32 CAPERETIS] Voss. sec. *raperetis* i. e. raptim caperetis. Optime: quare merito etiam placuit Celeb. Burmanno, qui id etiam in duobus MSS. invenit, ad Valer. Flacc. L. II, 252.

Jam fuge, jam dubiae donum rape mentis.

ubi vide ipsum, & Heinsium, uti & ad Petron. c. 114. *Ultimum hoc gaudium fatis properantibus rape.* Voss. sext. vitiose *carperetis.*

33 TU &c.] Nunc utique fallitur & Pompejus, & Roma. Tu enim sic profectus es (*ibis* Voss. pr.) tamquam rediturus incolumis, & ut possis in urbe mori. Illa autem i. Roma, quod sciret semper habuisse effectum vota, quae circa te gerit, non credidit, hoc scelus placere fatis, ut tu & vincaris, & pereas, & Roma etiam tuum tumulum (*vultum* Voss. sec.) perdat. SCHOL.

37 FLESSET] Si in urbe interisses. IDEM.

38 INJUSSUSQUE PUER] Cui juberi lacrimae non pos-

Pectora femineum, ceu [a] Bruti funere, vulgus.
Nunc quoque, [b] tela licet paveant victoris iniqui,
Nunciet ipse licet Caesar tua funera, flebunt;
Sed, dum tura [c] ferunt, dum laurea serta [d] Tonanti.
[e] O miseri, quorum gemitus edêre dolorem,
Qui te [f] non pleno pariter [g] planxêre theatro.
Vicerat astra jubar, [h] cum mixto murmure turba
Castrorum fremuit, fatisque trahentibus orbem,
Signa petît pugnae. miseri pars [i] maxima vulgi,
Non totum visura diem, tentoria circum

Ipsa du-

VARIAE LECTIONES.

a *Bruti inf.* H. b *bella* V. 1. c *ferent* VV.LL. Steph. P. 3. B. 3. mei 7. recentiores. Ed. Bersm. d *Tonantis* V. 1. e *ab* V. pr. a m. pr. f *nunc* Marp. g *flexere* M. h *commixto* Voss. pr. non male. i *ultima* B. 1.

possent, sed qui sponte plangerent. SCHOL. Scaligeri conjectura erat, *investisque.* GROT. Ed. pr. Sponte sua non imperio parentum, aut aliorum. IDEM. Ed. tert. *Investis* conjecerat vir magnus; quia *investis* dicitur puer inberbis, & inpubes. Vide Nonium h. v. Festum v. *vesticeps*, & Servium ad Virgil. Aeneid. L. VIII, 659. Adde Lambin. ad Lucret. L. V, 672.

Et inpubem molli pubescere veste.

Sed nulla mutatione opus est, & recte *injussus* retinent MSS. praeter unum Voss. meum, & Ed. Ven. sollemni errore *invisus.* Vult Lucanus, tantum omnibus ex Pompeji morte luctum futurum fuisse, ut pueri etiam ultro plorarent, qui alioquin caussam luctus non percipientes à matre, vel nutrice ad lacrimas suo exemplo inpelluntur, vel, ut lugeant, monendi sunt. Sic optime haec verba exponunt, & pluribus illustrant summi Viri, J. F. Gronov. Diatr. Stat. p. 130. & seqq. ubi citat *flessent juvenesque, senesque*, & N. Heinsius ad Silium Ital. L. XI, 498.

Illum turba minor moniti gaudere nepotes,
Et senior manus & juxta populusque patresque &c.

De *jussus*, & *injussus* cum alibi, tum maxime vide Collectan. Drak. ad Silium IX, 504.

39 BRUTI] Publice enim à feminis defletus est, cum perisset. Hic Tarquinium expulit, pudicitiae direptorem (*propter violatam Lucretiam* Voss. pr.) SCHOL.

42 TURA FERUNT] Dum haec pro victoria Caesaris faciunt, sed coacte; nunc tamen flebunt. IDEM.

43 EDERE DOLOREM] Decretum est, ut morte Pompeji flere libere non liceret. Hos ergo *miseros* dicit, qui tacite gemunt, non plangunt. *Edere* est, consumsere. Gemebant tantum, non audentes flere. IDEM. *Odere dolorem* pro eo, quod est quorum dolor odit gemitus i. non audet prodere gemitum. Aldus autem impressit *edere*; ut sit, absumpserunt, & suppresserunt dolorem; à verbo *edo is*; quin & Beroaldus *edere* legit; quos non verear sequi. VERSELL. *Edere.* Vetera exemplaria habent ubique *edere dolorem:* non *odere dolorem.* Sulpitius exponit, *odere dolorem*, esse Hypallagen, quasi poëta dicat, quorum dolor odit, vel edit gemitus. Meo judicio, *edere* legendum est, pro consumpsere dolorem. metaph. a corpore ad animum. Est autem proprie dolor, aegritudo crucians, ut lamentatio, aegritudo cum ejulatu. Contra, laeticia est in bonorum opinione. HORTENS. *Edêre* Msc. h. e. comêdere, devorarunt, compresserunt. Alii: *odêre.* Ut sit Hypallage, q. d. quorum dolor odit gemitus. Virg.

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Tert. Msc. *egere*, q. d. repraesentarunt. BERSM. A Sulpitio est *odere*, quem secuti sunt Ascens. Micyll. & heredes Gryphii cum Maittaire. *Edere* habent quoque MSS. mei omnes, nisi quod in Voss. secundo rescriptum est, *odere.* Lucanus miseros vocat Romanos; quia iis non licuit sollemni luctu & planctu suum dolorem in ejus funere testari, sed tacito moerore, & gemitu dolorem suum devorare, & consumere paullatim debuerunt. Non ergo dolebant *ultra gemitus tacitos:* ut loquitur auctor L. VIII. 64. Contra Ovidius Lib. XIII. Metam. 540.

- - - lacrimas introrsus obortas
Devorat ipse dolor.

Infra

Ipsa ducis queritur, magnoque accensa tumultu,
Mortis vicinae properantes [a] admovet horas.
Dira subit rabies: sua quisque, ac publica fata
Praecipitare cupit: segnis, pavidusque vocatur,
Ac [b] nimium [c] patiens soceri Pompejus, & orbis
Indulgens regno, qui tot simul undique gentes.
Juris habere sui [d] vellet, pacemque timeret.
Nec non & reges, populique [e] queruntur Eoi
Bella trahi, patriaque procul tellure teneri.
[f] Hoc placet, ô Superi, [g] cum vobis vertere cuncta

[a] Propo-

VARIAE LECTIONES.

a *admonet* P. 3. W. *amovet* R. pr. b *animum* Ed. Ven. c *soc. pat.* B. 1. V. 1. d *nollet* M. e *petuntur* O. pr. a m. pr. f *nec* Ed. Ven. g *vobis cum* B. 1. recte.

Infra L. VIII, 634. *Claude dolor gemitus.* Si vero quid mutandum esset, malim cum uno Bersm. Cod. *egere*, hoc sensu. O miseri, qui tantum gemendo dolorem suum ostendere, & exhibere potuerunt: quorum dolor in gemitu tantum consistere debuit. *Gemitus agit dolorem* tamen notaret potius; fingit dolorem; ita gemuit aliquis, quasi doleret. licet sciam, *agere consulem, principem*, & similia saepe notare, esse consulem &c. facere ea, quae sunt consulis &c. sed & durior foret translatio dictionis à personis ad res: quare *edere* retineo.

47 PUGNAE. MISERI] Qui versu ab hinc tertio legunt *turbae*, conjungunt haec sine interpunctionis nota: alii, sicut & Mscr. tria post *pugnae* subjiciunt τελείαν. BERSM. Qui legat paullo ante *turbae*, nullum vidi; sed tamen post *pugnae* non interpungunt, saltem non τελείᾳ στιγμῇ praeter Ascensium, Pulmann. ac Grotium &c.

50 ADMOVET] Inpellit horas; dimicandi cupidine accelerant sibi fata postrema. SCHOL. Al. *Admonet* in vetusto Cod. HORTENS. Vide Briotii Epistol. p. 138. BROUKHUS. MS. T. sic habet, quomodo hunc locum emendatum video ab eodem, cujus ante & honoris & amicitiae causa memini, Rutgersio:

Morti vicinae properantes admovet horas.

GROT. Ed. sec. tert. Non audio Illustr. Rutgers. L. I. var. lect. c. 9. emendare conanti *morti*. Non enim horas admovet morti, sed horas mortis sibi admovet i. e. accelerat, propinquas facit. Hoc enim est *admovere:* unde *admotum* pro vicino, & propinquo ponitur. L. IV, 481.

- - - - - - *nec gloria leti*
Inferior, juvenes, admoto occurrere fato.

L. V, 471.

Admotum damnare nefas.

Inf. 591.

Nec sibi fatales admoveris ante Philippos.

54 INDULGENS REGNO] Qui orbem diutius cuperet obtinere sub suo jure, & bellum ideo differret. SCHOL.

55 PACEMQUE TIMERET] Ne privatus fieret post triumphum. IDEM.

56 POPULI] Qui ad eum venerant, ut supra enarravit. *Procul.* De longinquis enim regionibus venerunt Pompejo auxilia conferentes. IDEM.

58 HOC] Ἀποστροφὴ Poëtae ad Deos. IDEM. *Hoc placet.* Vetus codex interrogationem habet. ut per indignationem interroget, num superis ita visum sit, ut errori communi etiam crimen addant, & calamitatem. HORTENS. *Hoc placet ô Superi.* Sic Martialis: *Hoc Fortuna placet?* Et Statius: *placet hoc tibi fulminis auctor?* GROT. Ed. tert. Hortensium secutus sum per interrogationem haec legentem.

58 VERTERE] VV. LL. Steph. Pulm. tres, Bersm. duo & Vossiani quatuor cum aliis à N. Heinsio consultis, teste Cel. Burm. ad Valer. Flacc. L. VI, 6. *perdere* habent, quae mera est glossa τοῦ *vertere* i. e. evertere, ut Lib. III, 481. *vertere ferro moenia.* sic *mutare regna* L. I. pro destruere. *vertigo rerum* L. VIII, 16. & passim similia.

59 CRIMEN] Ut, quod perimus, nobis inputetur, non fatis; quia ad pugnam ire properamus. *Inruimus* i. in clades sponte properamus.

61 VOTUM EST PHARSALIA] Ibi enim habebant pugnandi votum; ubi eos manebat exitium. Hoc est quod fieri poëta conqueritur. SCHOL. Al. *Pharsalica* in vetusto codice. HORTENS. Sic edi-

[a] Propositum, nostris erroribus addere crimen?
Cladibus inruimus, nociturаque poscimus arma:
In Pompejanis votum est Pharsalia [b] castris.
Cunctorum voces, Romani maximus auctor,
Tullius, eloquii, cujus sub jure, togaque,
Pacificas saevus [c] tremuit Catilina secures,
Pertulit, iratus [d] bellis, cum rostra, forumque
Optaret, [e] passus tam longa silentia miles.
[f] Addidit invalidae [g] robur facundia caussae.
Hoc [h] pro tot meritis solum [i] te, Magne, precatur,
Uti se, Fortuna, velis; proceresque tuorum
Castrorum, regesque tui cum supplice mundo
Adfusi, vinci soccerum patiare, rogamus.

Humani

VARIAE LECTIONES.

a *Prop. est.* B. 3. mei 8. Edd. Ven. Br. Med. ac Steph. Edd. Rom. Parm. d *belli* R. pr. V. ad L. II, 213. b *campis* A. c *timuit* B. 1. V. 2. Marp. *trem. saev.* e *fassus* M. f *ac dedit* R. pr. g *robor* V. 1. h *tot pro* V. 1. i *Fortuna p. u. s. te, Magne, v.* B. 1.

edidit quoque Hortens. male. *Pharsalia* est proelium Pharsalicum. Vide ad L. VI, 313.

62 AUCTOR] Al. *actor* in vetusto Cod. pro *tremuit* al. *timuit* in vetusto Cod. HORTENS.

63 SUB JURE, TOGAQUE] Dubitat Ampl. Rutgersius L. 1. var. lect. c. 12. an non melius cum Scholiaste Juvenalis legeretur *jure togato.* Probarem, si MSS. annuerent. Nunc nihil muto. Est enim ἓν διὰ δυοῖν: quam loquendi formulam sexcenties occurrere, norunt docti. Ceterum Lucanus hic praeter decorum Ciceronem inducit suadentem, ut Pompejus proelium ineat: Id enim Cicero fecisse non potuit, quem constat semper suasisse, ut bellum duceret; & vide, lector, quam invehatur in hoc temerarium proelium ipse Cicero L. VII. Epist. ad Famil. 3. *suadere institui, ut bellum duceret &c.*

64 SECURES] Ipsius Tullii in pace detentas. Consul fuit tempore Catilinae. SCHOL.

65 PERTULIT] Ordo. Cunctorum voces Tullius pertulit i. e. pro omnibus est locutus, ut proelium sumeret. Irascebatur enim bellis. quod cum hic perorare vellet in pace, belli tam longo tempore tacere compulsus est. IDEM.

65 ROSTRA) Loca in Campo Martio, ubi concionabantur. *Miles.* Ipse Tullius; in Pompejanis enim castris militavit. IDEM.

67 INVALIDAE] Levem, inquit, caussam Ciceronis exaggeravit oratio. IDEM.

69 UTI SE] Verba Ciceronis. Fortuna precatur, uti se velis i. e. ut felicitatem non spernas, quam tibi offert. SCHOL.

71 ADFUSI] i. e. genibus advoluti. IDEM. *Adfulsi* Reg. pr. alii *effusi* male. vide Heins. ad Sil. Ital. VI, 572. & ad Valer. Flacc. I, 762.

72 HUMANI GENERIS] Hoc est, omnium hominum genus ideo tamdiu dimicabit, ut unum Caesarem vincat. SCHOL. Vel an propter unum Caesarem tam diu in armis erit totum genus humanum. Ald. autem Ascens. Colin. Steph. Gryph. Mic. Hortens. Pulm. & Bersm. edidere *humano generi*, non male. sed contra MSS. omnes, uno aut altero recentiore excepto.

74 INDIGNUM EST] Sensus hic est, merito omnes gentes aegre ferre, quod tarde Caesar opprimitur: cum enim eas quasi transcurrens, & transiens subegeris, nunc in solo Caesare tuam victoriam demoraris. SCHOL.

77 IPSAE SUA S. R.] Ita bene restituit Bersmannus ex duobus MSS. pro *tua*: quomodo jam ante ipsum ediderant Sulpit. Ascens. Versell. Colin. Steph. Gryph. aliique, & confirmant MSS. mei omnes, excepto Regio recent. & Voss. tert. De hoc reciproci usu, ejusque corruptione egimus ad L. I, 657. V, 311. & alibi. Micyllus, & Hortensius edunt *ipsi sua*, quorum posterior intelligit *Deos*, eamque lectionem juvat Regius prim. sed malim *ipsae*. Sponte, injussu tuo acies revellent signa sua, non autem Pompeji, qui tantum comes, & dux à Senatu jussus erat, ut saepe Lucanus,

Humani generis tam longo tempore bellum,
Caesar erit? merito, Pompejum vincere [a] lente,
Gentibus, indignum est, [b] à transcurrente [c] subactis.
Quo tibi fervor abit, aut quo fiducia fati?
De Superis, ingrate, [d] times? [e] caussamque Senatus
Credere [f] Dîs dubitas? ipsae sua signa revellent,
Prosilientque acies. pudeat [g] vicisse coactum.
Si duce te [h] jusso, si [i] nobis bella geruntur,
Sit juris, [k] quocumque velint [l] concurrere campo.
Quid mundi gladios à sanguine Caesaris arces?
[m] Vibrant tela manus: vix signa [n] morantia [o] quisquam
Exspectat: propera, ne te tua classica linquant.
Scire Senatus avet, miles te, Magne, sequatur,

An co-

VARIAE LECTIONES.

a *lentum* B. 1. *tarde* B. 1. H. b *te* P. 2. V. 1. A. O. 1. M. Ed. Ven. Par. Asc. &c. V. 1. a m. sec. *a te* H. c *devictis* R. pr. d *timens e.* Ed. Parm. e *caussae* R. 1. f *te* R. 1. g *vidisse* Grot. & Hack. Edd. vitiose. h *jussi* V. pr. a m. pr. i *tantum* Ed. Parm. k *quodcumque* B. 1. *quicumque* O. pr. a m. sec. l *occurrere* V. 1. m *vibrat* V. 1. n *morientia* H. o *quisque* VV. LL. Steph.

nus, & hic ex optimatium sententia loquitur Cicero.

79 JUSSO] À nobis, sive à Senatu. Cur non opus temperas voluntati nostrae? cur non Senatui summum jus concedis, qui te ducem fecit. Si quod pugnas, nobis erit profuturum, permitte, ut fiant, quaecumque volumus. SCHOL.

79 SI DUCE TE JUSSO] Non jubente. Si tibi Senatus, non tu Senatui imperas. Posses & *justo* scribere, id est legitimo. GROT. Juvat hanc Grotii conjecturam nonnihil Schol. Voss. sec. in quo insuper legitur. *Si te esse volumus justissimum ducem.* Sed *justo* non tamen recipio. nam si justus est dux Pompejus, non debet esse juris pugnare, ubi illi velint, sed ubi duci visum est opportunum.

80 SIT JURIS QUOCUMQUE VELINT CONCURRERE CAMPO] Imo *velim*, ut habent MSS. loquitur autem Cicero non ex sua tantum, sed & ex Senatus persona. GROT. *Velim* reperio in Regio pr. Witt. Voss. sec. tert. quint. Oxon. sec. Amst. Edd. Rom. Parm. & Mediol. *Velit* Ed. Brix. durius tamen mihi videtur *velim*, & nimis longe quaesitum, ac natum potius ex Scholiastis expositione. *Velint* scilicet *acies*, quae sua signa revellent, & pugnabunt, vel subaudito generaliore nominativo.

83 LINQUANT] Plerique exponunt, *te invito proelium inibunt.* Hortens. *te deserant, & à signis deficiant.* Mihi videtur esse, cura, ne te vincant tui milites, & alacriores te sint. quod patet ex var. lect. Voss. sec. *l. vincant.* Metaphora ducta à cursoribus, qui, quos superant, post se relinquunt; quam adhibere solent passim auctores.

84 SCIRE SENATUS] Hoc dicit. Scire vult Senatus, cujus negligis voluntatem; utrum sub te militet, & sub tuo jure sit constitutus, an vero ipse tecum sui juris participaverit dignitatem. SCHOL. Simplex complexio est, cujus altera parte deleta, concluditur esse pugnandum. Nam quod Senatus militet sub Pompejo, non fatebimur: si fateamur, erit dilemma, & non complexio. SULPIT. Rectius hunc locum Glareanus exponit, quam Sulpitius. uno verbo Pompejum quasi circumcludit, ut aut fateatur se tyrannum, aut pareat Senatui, qui eum Ducem adversus Caesarem elegerit. Totum pondus in duobus verbis est, *Miles*, & *comes*, ut non minus argute, quam diligenter annotavit Badius, sic GLAREANUS. Concludit itaque Cicero, ut si fateatur, Senatum Pompejum militem sequi, eum tyrannum esse, cui tantum authoritate ejus imperium sit delatum: sin comitem, agnoscat Senatum superiorem se, & ei parere oportere, ut in aliis rebus, ita maxime hic, cum pugnam postulet. HORTENS.

86 SUAE MENTI] In Marpurg. pro var. lect. est *morti.* unde quis conjicere posset *suo marti.* sed nihil temere innovare praestat, salvo vulgato sensu.

Au comes. Ingemuit Rector, sensitque, Deorum
Esse dolos, & [a] fata suae contraria menti.
Si placet hoc, [b] inquit, cunctis, si milite Magno,
Non duce, tempus eget, [c] nil ultra fata morabor.
Involvat populos una Fortuna ruina,
[Sitque hominum magnae lux ista novissima [d] parti.]
Testor, Roma, [e] tamen Magnum, quo cuncta perirent,
Accepisse diem. potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: [f] potuit sine caede [g] subactum,
Captivumque ducem [h] Romanae tradere paci.
Quis furor, [i] ô caeci, scelerum? Civilia bella
Gesturi, metuunt, ne non cum sanguine vincant.
Abstulimus terras; exclusimus aequore toto;

Ad prae-

VARIAE LECTIONES.

a *tota* R. pr. b *cunct. inq.* B. 1. c *non* B. 2. V. 3. W. M. O. 1. H. V. ad L. VIII, 64. *nihil* A. d *parte* R. pr. e *quidem* VV. LL. Steph. f *potui* V. 1. Edd. Ald. Vers. Col. Steph. Mic. g *coactum* B. 1. R. 1. h vulgo *violatae.* i *est* R. 1.

88 NON DUCE] Ut non sim dux, sed miles. Si hoc necessarium est tantum, ut vobiscum pugnem, non ut imperem vobis, quid facere debeatis. Ut Virgilius.

- - - - *non defensoribus istis*
Tempus eget.

SCHOL.

90 SITQUE HOMINUM MAGNAE] Et sit hic ultimus dies magnae hominum parti i. e. Pompejanis. IDEM. Voss. sec. Languet hic versus, & plane enervus est inter duas summum exitium significantes dictiones *involvat una ruina, & quo cuncta perirent.* Quamdam ei vim addere quidem conatus est amicus meus, ingeniose conjiciendo.

Sitque hodie Magni lux ista.

Ut distinguat populos externos à Romanis more suo. sed nimia repetitio vocis *magni*, ut & *hodie* (V. ad vs. 257.) obstat, & quod magis urguet, Pompejus, inprimis post hanc exprobrationem, non potuit senatum reliquumque exercitum *suas partes* adpellare. Immo clare Lucanus semper hanc invidiam à Pompejo amovet, & *reipublicae partes, publica signa* &c. duce Pompejo semper vocat. Unde L. v.

- - - - *docuit populos venerabilis ordo*
Non Magni partes, sed Magnum in partibus esse.

Vide etiam Pompeji orationem Lib. II. Putem itaque, consentiente eodem amico, versum esse spurium, & pro explicatione quasi additum. Eamque opinionem confirmat veterrimus, & optimae notae Cod. MS. Illustr. praesidis Bouhierii, in quo ne vestigium quidem hujus versus apparet. Cuncta perisse per cladem Pharsalicam, passim inculcat auctor.

91 MAGNUM ACCEPISSE DIEM] Aut *magnum diem accepisse* intelligimus, ut sit *magnus dies illi*, quo cuncta peritura sunt, aut *me Magnum i. Pompejum accepisse diem.* Ad proelium enim non cogo, sed cogor. SCHOL. Unice vera est ultima expositio.

93 POTUIT] Labor scilicet belli. *Violatae*, quam Caesar violavit. SCHOL.

94 VIOLATAE PACI] Caesarem captum in nostram potestatem redigere, ac tradere in pristinam pacem, quam ipse prior violaverit: vel ad novam pacem ab integro, quae adhuc turbata bello est. Quaedam exemplaria, inter quae unum vetus est, legunt, *Romanae paci*, quasi ea tantum civium Romanorum interesset, ac Italiae. HORTENS. *Romanae paci* sive ad utilitatem, & pacem Reipubl. Romanae exponentes edunt Ascens. Versell. & ex iis Micyllus, & Hortens. *Romanae* etiam est in variantibus Stephani lectionibus, duobus Pulm. Ex meis quoque in Regio primo, Wittiano, & Oxon. prim. sed illis omnibus suprascriptum est *violatae.* Vossianus quoque tertius habet, & primus pro varia lectione. Non displicet tamen omnino mihi *violatae*, & potuit *Romanae* in textum irrepsisse ex glossa V. *tibi* sc. *Romane*, ut est in Hulsii Msto.

Assy-

Ad praematuras segetum jejuna rapinas
Agmina compulimus, votumque [a] effecimus [b] hosti,
Ut mallet sterni gladiis, mortesque suorum
Permiscere meis. belli pars magna peracta est
[c] His, quibus effectum est, ne pugnam tiro [d] paveret:
Si modo virtutis stimulis, iraeque calore
Signa [e] petunt. multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali. fortissimus ille est,
Qui, promtus metuenda pati, si comminus instent,
Et differre potest. placet haec tam prospera rerum
Tradere Fortunae? [f] gladio permittere mundi
Discrimen? pugnare ducem, quam vincere, malunt.
Res mihi Romanas dederas, Fortuna, regendas:

Accipe

VARIAE LECTIONES.

a *effigimus* V. sec. pro var. lect. b *hostis* W. c *iis* Edd qdd. d *timeret* V. 1. e *petant* R. 1. A. f *Et gladio* meus. *gladiis* B. 1. Marp.

Assyria pax L. VIII, 427. qui locus valde juvat *Romanam pacem*.

96 GESTURI] Figuratum est, quod tam subito transit à secunda persona ad tertiam. SCHOL.

97 TERRAS, AEQUORE] De duobus elementis dicit exclusum Caesarem, in quibus homo potest esse. IDEM.

99 AGMINA] Supra dixit, fame obsidentem exercitum Caesaris laborasse. IDEM.

100 MALLET] Quam fame laborare. non mirum, inquit, si ipsi bella petunt; quia jam fame peribunt. IDEM.

100 MORTESQUE] Recte id retinent quidam Pulm. & Bersm. libri, cum Witt. Reg. pr. Voss. tert. Bouh. Marp. Oxon. Amst. & plerisque Edd. Ceteri cum primis aere expressis libris *mortem*, ignorantia librariorum. Passim omnes scriptores, & noster *mortes* in plurali usurpant. Eadem confusio L. II, 82.

- - - - *debet multas hic legibus aevi,*
Ante suam, mortes.

156.

- - - - - *mortesque cruento*
Victori rapuere suas.

Sed consule indicem, &, qui unus est instar omnium, J. G. Vossium Analog. L. 1. c. 40.

102 EFFECTUM EST] Offendit vehementer repetitum istud *est; peracta est his, quibus effectum est.* Quare omnino arbitror, alterutro loco delendum esse; posterius non agnoscit Amstel. Sequens versus deest quoque in MS. Bouhier. & recentiore manu insertus est Voss. secundo.

102 TIRO] Tirones habuit Pompejus in exercitu suo, unde hoc tempore, quo dilatum à se bellum est, hoc dicitur perfecisse, ut institueret novos milites, ne timerent; sed hoc à poëta per sententiam dictum, quod tironem docuerit non timere his, quibus b. pars m. peracta est. SCHOLIAST.

104 SUMMA PERICULA] In desperationem, ut id, quod metuit, citius velit experiri. IDEM.

107 DIFFERRE] Illum dicit esse fortissimum, qui & paratus est, omnia metuenda ferre, cum venerint; & tamen laborat, ut differat. IDEM.

108 FORTUNAE] Ut, quae jam prospera contigerunt, rursus in dubios revocentur eventus. IDEM.

109 PUGNARE] Si enim bellum gerimus, modo pugnamus; si differimus, vincimus. IDEM.

109 MALUNT] Mscr. *malunt?* cum nota interrogationis. BERSM.

111 MAJORES] A me factas. SCHOL.

112 NEC CRIMEN, NEC GLORIA] Crimen, si vincimini; gloria, si vincitis. Bene autem negat, ad belli exitum pertinere; quia fortunae credidit res Romanas. IDEM.

113 VINCIS APUD SUPEROS VOTIS ME CAESAR INIQUIS] i. e. Dii citius te exaudiunt, Caesar, iniqua poscentem, quam me aequa, & justa rogantem. Nam pugnatur, quod tu vis; pax non est, quam ego opto. IDEM. *Vincere votis* optime ex-

ponit

Accipe majores, & caeco in Marte tuere.
Pompeji nec crimen erit, nec gloria, bellum.
Vincis apud Superos votis me, Caesar, iniquis:
Pugnatur. quantum scelerum, quantumque malorum
In populos lux [a] ista feret! quot regna jacebunt!
Sanguine Romano quam turbidus ibit [b] Enipeus!
Prima velim caput hoc funesti lancea belli,
Si sine momento rerum, partisque ruina
Casurum [c] est, feriat: [d] neque enim victoria Magno
Laetior. Aut populis invisum, [e] hac [f] clade peracta,
Aut hodie Pompejus erit miserabile nomen.
Omne malum [g] victi, quod sors [i] feret ultima rerum,
Omne nefas victoris erit. Sic [k] fatur, & arma

Permit-

Variae Lectiones.

a *ipsa* W. b *Enipheus* MSS. & Edd. qdd. V. ad L. vi, 372. c deest in A. d *nec* V. 1. A. e deest in B. 1. M. f *caede* P. 1. V. 1. O. 1. Marp. g *victis* W. h *fors* P. 2. V. ad L. ii, 55. i *ferat* V. 2. *fert* P. 3. Edd. Rom. Asc. Par. Mic. Hort. *foret* al. k *fatus* VV. LL. Steph. Marp. male.

ponit Scholiastes. Millies enim Caesar optaverat, ut pugnae sibi copia daretur; quae vota jam tandem valuerunt. Hinc vs. 239.

- - - votis sibi mille petitum
Tempus.

250.

Nil opus est votis, jam fatum arcessite ferro.

Cum contra Pompejus semper bellum ducere, nec acie congredi cupiebat. Vicit ergo eum Caesar votis i. e. vota Caesaris, ejusque preces plus valuerunt apud superos, quam vota Pompeji. Hoc sensu *vincere* etiam apud Ovidium legas Epist. Heroid. vi, 137.

Quid refert; scelerata piam si vincit.

Non vero huc trahendus est locus Justini L. xx. c. 3. *prius votis hostes quam armis vincendos.* i. e. plura dona, & ἀναθήματα Apollini danda. In nonnullis MStis est *fatis*, solemni librariorum errore; quasi diceret, tua fata plus valent, quam mea, quae à tuis vincuntur. De quo loquendi more consule Celeb. Vir. ad Ovidium Epist. i. Her. 28.

Illi victa suis Troia fata canunt.

L. viii, 307.

- - - fatis nimis aemula nostris
Fata movent Medos.

Valer. Flacc. L. vii, 446.

Sed fatis sum victa tuis.

Sua & publica fata miscere Silius L. ii, 301. supra vs. 51. & passim.

114 Pugnatur] Msc. & liber unus, *pugnetur*; ut sit, quasi concedentis. BERSM. Omnes mei *pugnatur* retinent, & est argumentum, quo ostendit, se victum à Caesare votis, ut bene notat Scholiastes. i. e. pugna certa est, non differetur amplius. Sed & *pugnetur*, si MSS. idonei confirmarent, non plane contemnerem; hoc sensu; sed age, *pugnetur*; nam video superis favere plus votis Caesaris, quam meis.

119 Feriat] i. e. Si ex morte mea nullum discrimen est habitura respublica, nec pars, quam secutus sum, cupio prius occidi; & est ordo. *prima lancea funesti belli caput hoc feriat.* SCHOLIAST.

120 Laetior] Quam mors scilicet. IDEM.

120 Aut populis invisum] *Miserabilis* erit Pompejus, si victus fuerit; *invisus*, si victor. IDEM. Ita verissime explicant hunc locum Scholiastes Voss. prim. & Witt. Cod. Omnibon. Sulp. Ascens. & Beroald. Quod clare patet ex sequentibus: nam omne nefas victori inputabunt, & victus omne malum consequetur. Schol. Voss. sec. male *invisum* exponit; & *miserabile* post mortem, quod vel omnes eum exsecrarentur, veluti caussam civilis belli; vel miserarentur, quod sine caussa occisus esset. Hortensius vero ait; *invisus* ero apud omnes populos, si superstes fuero cum clade meorum. *Miserabilis* si victus è pugna excessero. Sed quae in his est differentia?

122

Permittit populis, [a] frenosque furentibus ira
Laxat: &, ut victus violento navita Coro
Dat [b] regimen ventis, ignavumque arte relicta,
Puppis onus trahitur. [c] trepido [d] confusa tumultu
Castra fremunt, animique truces sua pectora pulsant
Ictibus incertis. multorum pallor in [e] ore,
[f] Et mors ventura [g] est, faciesque simillima fato.
Advenisse diem, qui fatum rebus in aevum
Conderet humanis, & quaeri, Roma quid esset,
Illo Marte palam [h] est. sua quisque pericula nescit,
Adtonitus majore metu, quis litora ponto
Obruta, quis summis cernens in montibus aequor,
Aetheraque in terras dejecto sole cadentem,

Tot re-

VARIAE LECTIONES.

a *& frena* V. 1. b *regnum* Edd. Ven. Br. Med. c *rapido* al. V. Burm. ad Val. Flacc. VI, 342. d *concussa* W. a m. pr. e *oreest* B. 1. V. 1. A. f *mortis venturae* vulgo. g deest P. 3. B. 2. V. 3. O. 2. Ed. Pu. m. h *&* A.

122 OMNE MALUM] Omne damnum inputabitur victo, omne peccatum inputabitur victori. Hoc ait; quidquid victus mali in ultima sorte pertulerit, hoc totum ad victoris crimina conferetur; quippe in socios sunt saevituri. SCHOL.

127 PUPPIS ONUS] Ipsum gubernatorem, cum cedens vento reliquit officium gubernandi, appellavit *ignavum onus puppis*; quia tantum vehitur, non gubernat. Sic, inquit, remisit Pompejus imperium suum furentium militum voluntati. IDEM. Interpretantur Commentatores hoc de ipsa puppe; quae constructio tamen durior videtur. Quare fere accedo Scholiastae, *puppis onus* intelligenti de ipso navita, qui post relictam gubernandi artem factus modo est ignava *sarcina* & inutile *pondus*. Et sic melius in similitudine persistit. Ovid. in Epist. Bris.

Non ego sum classi sarcina magna tuae.

Subaudiendum est autem. *&* sc. dat regimen populis, *ut* &c.

129 Pallor] Multi vicina morte pallebant. Ipsum pallorem *vicinam mortem* dixit. In hoc enim signa sunt mortis. Ut Virgilius. *Et pallida morte futura*. SCHOL. In vulgatis editionibus *pallor mortis* legas, non *mors*: sed bene: quod elegantissimam nobis lectionem conservarunt Pulmanni MS. primus, Regius prim. & Vossian. prim. *Et mors ventura est*. Hulst. *Et mortis* contra metrum. *Mors ventura est in ore* i. e. ita pallebant, quasi jam mortui essent: quod ideo explicat per seqq. *faciesque simillima functo*. In Hamburg. MS. est *Martis venturi*, teste Cl. Drakenborch. ad Silium L. X, 474. *In facie inerat vecordia* Sallust. B. Cat. l. 15.

130 FACIESQUE SIMILLIMA FATO] Nemo nescit, *fatum* sexcenties à poëtis, & à nostro passim sumi pro morte. Sic L. IV, 484. Inf. 252. Hic tamen tam propter sequens *fatum*, quam quidem maxime ob varietatem Mstorum non locutus esse ita videtur auctor. *letho* habent Pulm. unus, Voss. sec. & tert. qui insuper pro var. lectione dat *morti*. Verum, ut dicam, quod sentio. mihi adridet conjectura Orvillii mei ingeniosissima, licet ipse eam rejecerit.

Faciesque simillima functo, vel *functis*.

Facies multorum, in qua mors ventura conspiciebatur, simillima erat ei, qui jam fato functus, & mortuus est. L. VI, 758.

- - - nondum facies viventis in illo,
Jam morientis erat: remanet pallorque rigorque.

Functus autem simpliciter pro fato functus, mortuus, usurpatum quoque est ab aliis. Seneca Thyest. 748.

Ne tegat functos humus.

Oed. 579.

Tellus ut daret functis viam.

In primis vero à Statio nostri imitatore. Lib. II. Theb. 15.

Functis quamquam & lumine cassis.

III, 143.

- - versatque in sanguine functum
Vulgus, & explorat manes.

 IV,

Tot rerum [a] finem, timeat sibi? non vacat, [b] ullos
[c] Pro se ferre metus: Urbi, Magnoque timetur.
Nec gladiis habuêre [d] fidem, nisi [e] cautibus asper
Exarsit mucro. tunc omnis lancea saxo
Erigitur: tendunt nervis [f] melioribus arcus:
Cura fuit, lectis pharetras inplere sagittis.
Auget eques stimulos, frenorumque aptat habenas.
Si liceat Superis hominum conferre labores,

Non

VARIAE LECTIONES.

a *& finem* Ed. Ven. *fines* B. 1. b *illos* B. 1. *ullus* V. pr. a m. pr. c *per* A. d *locum* V. 1. a m. pr. e *cotibus* vulgo. f *majoribus* MS. Hamb. V. Drak. ad Sil. IV, 824.

IV, 483. *per crimina functis.* 511. *functorum fibras.* VIII, 11.

Eumenis, aut furvo Proserpina poste notarat
Coetibus adsumtum functis.

& alibi. Symposii Aenigm. 82.

Frans juvenis functi.

ubi temere Heumannus reponit *pulchri.* Adde N. Heins. ad Pedon. Albinov. Eleg. ad Liviam 393.

Adde, quod est absens functus.

Posset & conjici *faciesque f. buxo.*

131 ADVENISSE] Constat, inquit, diem advenisse, qui in aevum i. in perpetuum humanis rebus constitueret, & daret fatum. Hoc enim die Caesar victoriam consecutus primus factus est Imperator: quae res perpetua facta est, ut res omnes humanae fatum habeant serviendi. SCHOL.

132 QUID ESSET] Domina, an ancilla. Utrum imperaret huic, an ipsa regnaret. IDEM.

134 MAJORE METU] Quod de omnium periculis cogitabat. IDEM.

135 AEQUOR] Factum diluvium. *Aethera* chaos factum. IDEM.

139 CAUTIBUS] i. cotibus, quibus gladii acuuntur. Sane idem lapis dicitur *cos*, *cotis*, & *cautes*: quia *au* mutatur in *o*. ASCENS. Al. *cotibus* in vetusto Cod. HORTENS. Mscr. quatuor *cotibus*, & pro *nisi* unum habet *ni*. BERSM. Primus omnium, quod sciam, Grotius praetulit *cotibus*; uti scribitur etiam in Regio pr. Marp. Oxon. sec. Voss. quarto; & aliis forsan. *Cautes* à *cotibus* ita distingui possent, quod *cautes* dixerint, quoscumque crudos lapides, ut ipse noster L. III, 507. *Cotes* vero lapides, ad acuendum ferrum aptatos, vel idoneos. Quare praefero hic *cautes*. acuerunt ferrum in lapidibus quibuscumque, tam cotibus, quam aliis; prout cuique erat facultas. Sonus autem *au* & *o* in syllabis longis videtur vix potuisse distingui à veteribus: unde creberrime confunduntur. Vide ad L. V, 456. N. Heinsium ad Metam. XII, 46, 430 & quos laudat Broukhus. ad Propert. L. I. El. 9, 30. Si cui *cotibus* magis placet, non refragor. Cum hoc adparatu bellico confer Virgil. L. VII. Aen. 630. &c. Silium IV, 12. &c.

140 EXARSIT] Cum enim acuitur, incalescit. SCHOL. Horat. O. II, 8, 16.

Semper ardentis acuens sagittas
Cote cruenta.

141 ERIGITUR] Ut curva non sit, adposita aciê saxo inprimitur, & acuitur. SCHOL. Mscr. *exuitur* scilicet expulsa rubigine. BERSM. *Erigitur* rectum est, pro lancea, quae retusa est, ita refingitur, ut aciem recipiat. V. ad L. VI, 160.

143 APTAT HABENAS] *Artat* in veterib. Codicib. HORTENS. Referunt aliquot scripti Codices, quibus usus optimus, & diligentissimus Pulmann. *fraenorumque arctat habenas.* Mihi tamen placebat Weidnerianum, *fraenorumque aptat habenas*, & sic Silium quoque loqui, memini. MODIUS. Novant. LL. Ep. 24. Mscr. duo *artat*, sed unum ad marginem reponit *aptat*, ut est in aliis duobus. BERSM. *Artat* variae lect. Steph. & ex meis etiam habent MSS. novem, & Ed. Veneta. pro var. lect. Voss. primus ita concipit hunc versum.

Aptat eques stimulos, frenorumque artat habenas.

Artat praetulisse etiam videtur N. Heinsius ad Claudian. Sec. Cons. Stilic. 120. Hoc tamen loco contra aliorum Codd. & typis expressam lectionem innovare nihil ego ausus fui. *Aptare* autem passim à poëtis dicitur de omnibus rebus, quae bello parantur. Unde Horat. L. II. Sat. V, 110.

Aptarit idonea bello.

Sic *aptare arcum humeris, lacertos, ensem habendo* & similia saepe. Consule modo Indices. Non raro

vero

Non aliter, Phlegra rabidos tollente Gigantas,
Martius incaluit Siculis incudibus ensis:
[a] Et rubuit flammis iterum [b] Neptunia cuspis,
Spiculaque [c] extenso Paean Pythone [d] recoxit,
Pallas Gorgoneos [e] diffudit in [f] aegida crines,
Pallenea Jovi mutavit [g] fulmina Cyclops.
Non tamen abstinuit venturos [h] prodere [i] casus
Per varias Fortuna notas. nam Thessala rura

Cum pe-

VARIAE LECTIONES.

a *erubuit* B. I. A. b *Netumnia* A. c *extincto* Ed. Br. Par. *extento* Asc. d *retorsit* B. 2. male. V. Bentl. ad Hor. O. XXXV. e *diffundit* V. I. *diffigit* A. f *aegide* R. pr. B. I. Ed. Mic. Hort. g *vulnera* R. pr. h *perdere* W. V. I. i *motus* W. Marp. pro var. lect.

vero hae voces confunduntur: ut L. VIII, 655.

Aut laqueum collo tortosque aptare rudentes.

Juvat tamen lectionem τ̃ *artat* magnopere Schol. Voss. sec. artat, aptat *in aliis.* artat *melius: nam pugnaturi signum est, cum dicamus è contrario*, habenam laxare, *qui fugiunt.* Immo forsan opponere auctor voluit augmentum stimulorum, & artationem frenorum. ut *stimulos*, & *frena* obponit L. V, 176. ubi v.

145 PHLEGRA] Civitas & mons est Thessaliae, de qua fuerunt Gigantes, qui proeliati sunt contra Deos. SCHOL. V. ad Lib. IV, 597. & hic Comment.

145 RAPIDOS] Mscr. *rabidos.* probe. BERSM. Optime Bersmannus, quem posteriores praeter Maittaire more suo agentem secuti sunt, legit *rabidos:* quomodo jam ediderant Sulpit. Ascens. Micyll. Hortens. aliique. Idque confirmant quinque Pulm. & septem nostri veteriores. Ovidius L. XII. Metam. 494.

Ecce ruunt vasti rabido de more bimembres.

ubi vide. Valer. Flacc. L. IV, 104.

Quales aetnaeis rabidi Cyclopes in antris.

ubi male Vossius *rapidos* ex Lucano citat. Plura de confusione horum verborum diximus ad L. VI, 27, 66. Dein scripsi *Gigantas* cum Regio primo & Voss. quarto. monuimus ad L. IV, 593.

146 MARTIUS] Qui Marti fiebat. *Siculis.* Nam juxta Siciliam Vulcania est, ubi est officina Vulcani. SCHOL.

147 ITERUM] Jam enim rubuerat, cum primum est fabricata. IDEM.

148 PYTHONE] Quibus Apollo ante Pythonem serpentem vulneraverat, & occiderat. IDEM.

149 GORGONEOS] A Gorgone, contra quam Perseus pugnavit, & habuit crystallinum clipeum. *Aegida.* Accusativus, in suam loricam. Αἶγα Graece dicunt capram, Αἰγίδα pellem caprae; unde lorica Palladis involvitur. SCHOL.

150 PALLENEA] A Pallene civitate Thessaliae, ubi Jovi fulmina sunt fabricata. *Non aliter* ubique accipimus. IDEM.

150 PELLENEA] Pellena oppidum est in Achaia ad Sycionem. Pallana vero in Laconia situm, ut Strabo docet. Sed legendum arbitror *Phalenea*, id est, Thessalica, à Phalenis oppido juxta Phlegram, ut Plinius habet. Ibi gigantes sunt fulminati. SULPIT. Quae vero hoc loco adducit Sulpitius, aut ex corruptis authorum codicibus citavit, aut ipsius codex postea corruptus est. *Pallenaea* omnibus legendum. Pallena enim Macedoniae regio, cujus urbes sunt, Potidaea, quae & Cassandria, Aphytis, Aege, Therambus, Solone, Mendis, Sama, ut Herodotus libro septimo tradit. Ipsa Pallena olim Phlaegra appellata, idem inquit Herodotus. Plinius autem libro quarto, capite 9. Phlegram subjungit Pallenae. Phlegraeos vero campos in Campania juxta Cumas ponit. libro III. capite 5. & libro XVIII. capite II. itidem Strabo lib. V. Fabula vero de Gigantibus, haud dubie in Pallenaea regione primum ficta, postea in agrum Cumanum delata, nullam aliam ob caussam (ut Strabo inquit libro V.) quam quod terra ipsa Cumana suapte virtute proeliorum concitatrix esset: vel quod ibi sulphuris, & ignis, & aquarum calidarum plena sint omnia. Et talibus ignis, & aquae profluviis Gigantum vulnera fulminibus dejectorum tribuuntur. GLAREAN. *Pallenea* legendum, à Pallene. Est autem Pallene oppidum Macedoniae, sive Thraciae, quod & Phlegra aliquando dictum fuit, ut Stephanus ex Eudoxo tradit. Et meminit Eustathius in catalogo, Πελλήνη, inquiens, πόλις Ἀχαΐας ἡ μέντοι Παλλήνη, διὰ τ̃ α πόλις.

Cum peterent, totus venientibus obstitit [a] aether:
[b] Inque oculis hominum fregerunt [c] fulmina nubes:
Adversasque faces, [d] inmensoque igne columnas,
Et trabibus mixtis [e] avidos [f] Siphonas aquarum
Detulit, atque oculos ingesto fulgure clausit.
Excussit cristas galeis, capulosque solutis

Perfudit

VARIAE LECTIONES.

a *aër* B. 1. H. b *Inque hominum oc.* V. 1. c *fulgura* VV. LL. Steph. B. 3. A. V. 1. *flumina* Ed. Par. Hort. m. d *inmensasque* B. 1. e *avidas* R. 1. f vulgo *typhonas.*

πόλις ἐπὶ Θράκης, καὶ Χερρόνησος διτείχιστος, ἡ καὶ Φλέγρα λεγομένη. περὶ ἣν Ἡρακλῆς τοὺς γίγαντας κατεπολέμησε. *Fulmina* igitur *Pallenaea* vocat poëta, vel quibus mox Jupiter apud Pallenen contra Gigantes usus est, κατὰ ἀναχωρισμὸν, vel, ut Omnibono placet, quibus eodem loco antea Aloidas, Otum & Ephialten prostravit. MICYLL. Msc. duo *Pallanea* (ut Marp. cum Voss. tert.) male: Pallene opidum Macedoniae sive Thraciae. Unde dicta *Pallenea*, fulmina, quibus tum contra Gigantes usus est, κατὰ πρόληψιν, ἢ προαναφώνησιν, ἢ ἀναχωρισμὸν, vel quibus ibidem Aloidas antea prostraverat. BERSM. Sulpitius videtur secutus esse Ed. Venetam, quae habet *Pellenea.* Sed male; ut jam docuerunt Viri Docti. Hinc *Jovis Pallenei triumphi* memorantur Statio L. IV. Silv. c. 2, 37. ubi vid. Barth.

151 PRODERE CASUS] Al. *prodere motus* in vetusto Codice. HORTENS.

152 NATURA] Msc. quatuor *Fortuna*, & unum: *ventura*, forte pro *natura* mendose. BERSM. *Fortuna.* Sabellicus Annot. Plin. Syll 11. T. 1. Thes. Crit. p. 184. putat, nisi casus, & tempestates intelligantur, veriorem esse lectionem *natura*: eumque secutus est Versellan. Gryph. & illius heredes, ac deinde his deceptus Bersmannus. verum in omnibus ad unum MSS. constanter est *Fortuna*; & recte. Per Fortunam enim saepe intelligit Lucanus Stoicus fatum aeternum, & inmobile, sive ipsos Deos. Sic L. III, 96.

- - - - - - - *habenti*
Tam pavidum tibi, Roma, ducem Fortuna pepercit.

vs. 393. ejusdem libri *fata*, & *Fortunam*; vs. 448. *fortunam*, & *numina* jungit. Adde Lib. VI, 615. inf. vs. 706. VIII, 427. & passim. Immo de his ipsis prodigiis vs. 205.

O summos hominum, quorum Fortuna per orbem
Signa dedit.

cum vs. 201. *Naturam* dixisset. Lib. VIII, 730. Cordus adloquitur *Fortunam*, & tamen vs. 740. dicit *O Superi.* Videtur ob oculos nostri verba habuisse Silius L. VIII, 627.

Cessarunt superi vicinas prodere clades.

ubi vide.

153 PETERENT] Pompeji milites. SCHOL.

153 OBSTITIT] Vide hoc loco 7. ordine verba, ad duos duntaxat relata nominativos, *obstitit aether*, deinde proxime sequente versu, *fregerunt* ad *fulmina.* Quarto deinde versu verba duo, *detulit*, & *clausit*, quem habent nominativum? Badius ad *Detulit*, silet; ad, *clausit*, supplet versus, *aether*, cum tamen medius intercesserit nominativus *Fulmina*, cum verbo *fregerunt.* Et ad verbum, *detulit*, non majus referendus videatur. In proximo inde versu. *Excussit*, silet: sed in *perfudit*, supplet *fulgor.* Quod & ipsum, in *Excussit*, intelligi oportet. Atque adeo etiam in verbo *liquavit* &c. GLAREAN.

154 INQUE OCULIS] Malim *inque oculos*, quos praestringere solet fulmen; ut L. 1. vidimus. In hac historia Valer. Maxim. *Adversa agmini ejus fulmina jacens*, & J. Obseq. *A Dyrrhachio venientibus adversa fuerunt fulmina* cap. 125. ubi vide. Versus tamen hic nonnihil mihi suspectus est, & certe in uno Voss. margini tantum est adscriptus. Nam ineleganter Nominativus *fulmina* interponitur inter *obstitit aether* & *detulit* cum seqq. ubi *aether* necessario rursus subintelligendum, praeterea sequitur *oculos ingesto fulgure clausit.*

155 COLUMNAS] Ut magnitudo ignis trabes faceret, & columnas. SCHOL.

156 TYPHONES] Typhones sunt ignes coelestes in modum serpentium tortuosi, qui, quo ceciderint, universa consumunt. Hos ideo *aquarum avidos* dicit, quia in mare saepe labuntur: sed sciendum est, esse etiam serpentes aquarum. IDEM. *Phytonas.* Legendum censeo *Typhonas.* Fiunt enim Typhones, quum venti arctius rotati nubem effregerint sine fulmine, & verticem faciunt, qui typhon, id est, vibratus, vocatur, ut Plinius ait. Apulejus vero, *si ignitum non fuerit fulmen*, inquit,

Perfudit gladiis, ereptaque [a] pila liquavit:
Aethereoque nocens fumavit sulfure ferrum.
Nec non innumero [b] cooperta examine signa;
Vixque revulsa solo, majori pondere pressum,
Signiferi mersêre caput, rorantia [c] fletu,
Usque ad Thessaliam Romana, & publica signa.

Admo-

VARIAE LECTIONES.

a *tela* V.2.O.1. b *cooperto* W. c *fletus* R.1.

quit, *Typhon* vocatur. SULPIT. *Tiphonas* al. *Siphonas* in vetusto codice. HORTENS. *Typhonas.* MSS. duo *Phitonas:* &, *Siphonas:* Typhones venti vorticosi sine fulmine, seu fulmen non ignitum. Plin, Lib. II. cap. 48. BERSM. MSS. habent *pythonas:* & exponunt Scholiastae ignes forma serpentum. Forte *siphonas* legendum. Plin. II, 49. *Ex eodem genere & in longam veluti fistulam nubes aquam trahit.* GROT. Ed. sec. Lege *Siphonas.* Olympiodorus in meteoris: ταύτας δὲ σίφωνα (vocant) διὰ τὸ δίκην τοῦ σίφωνος ἀνασπᾶν τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης. IDEM. Ed. tert. *Typhonas.* Ita Sulpitius, Ascens. Micyll. Steph. Gryph. aliique edidere, ut habent MSS. plerique. sed Edd. primae cum Aldo, Colin. Paris. & MSS. quatuor Pulm. ac quinque meis *Pythonas*, vel *Phitonas.* neutrum verum est; unice rectum est *Siphonas*, ut conjecit Grotius, & confirmatur duobus MSS. Bersm. & Hortens. Codice, & aliquo modo à Scholiaste. Pluribus hanc lectionem adserui ad J. Obsequent. c. 122. ubi vide. Clarissime, ita scribendum esse, patet ex addita voce *aquarum*, quae nequaquam *typhoni*, sed *siphoni*, seu *tubo* conveniunt. *Typhonem* describit Valer. Flacc. L. III, 130.

- - - - - Typhon
Igne simul ventisque rubens &c.

157 INGESTO FULGURE] Steph. Var. LL. duo Pulm. MSS. Hulst. Amst. & meus *injecto*; quod nihil est, nisi Glossa τοῦ *ingesto*, metaphora ab hasta, vel jaculo desumta. *Ingerere hastam* vero dixerunt Virgilius, & Statius loco non uno. Vide Barthium ad Lib. II. Theb. 579. IX, 304. Noster L. VIII, 645. *Ingerit ictus.*

157 FULMINE] Al. *fulgure* in vetusto Cod. HORTENS. *Fulmine* cum Hortens. ediderunt etiam Sulpit. Petr. de Ponte, Micyll. & habent unus Pulm. Reg. unus, Amst. & meus: solemni mutatione, ut paullo ante. *fulgore* Msc. Cantab. & Voss. tres. *Sulfure* Ed. Rom. male.

158 EXCUSSIT] Msc. *exclusit* (& Voss. sec.) male. BERSM.

158 CAPULOSQUE SOLUTIS PERFUDIT GLADIIS] i.e. liquefactis. *Perfudit* h. e. ipso ferro, quod de gladiis liquescebat, capulos perfudit. SCHOL. Optime haec explicat Scholiast. & ex eo Omnibonus, *liquefacto ferro gladiorum, capulos eorum fuisse perfusos.* Ceteri interpretes, ut Sulpit. Ascens. & Hortensius haec capiunt ita, ac si Lucanus dixerit, fulmen resolvisse, & liquefecisse capulos una cum gladiis in vagina reconditis. Verum exempla quaero, ubi *perfundere* pro liquefacere, resolvere sumatur. Dicit Lucanus, capulos, liquefacto gladiorum, quos à militibus jam in manu teneri considerat, aere, seu ferro perfusos, & madefactos esse. Posset & legi *profudit.* i.e. capulos in terram à vaginis cadere fecit, liquefactis gladiis.

159 EREPTAQUE PILA LIQUAVIT] Mscr. duo *erectaque*, non inepte. BERSM. Vulgatum etiam legitur in Prisciano c. 800. & Eutyche cap. 2182. Potuerunt simul turbine, & fulminis vi è manibus rapta fuisse, ut cristae de galeis excussae. Simile quid legas in sacris litteris, & apud Joseph. Antiq. Jud. L. VI. c. 2. Praefero tamen, ut olim ex MSS. quinque Pulm. ad J. Obseq. cap. 107. *Inter pila militum ignis fusus, erecta:* quam lectionem confirmant nunc quatuor Vossiani vetustiores, Hulst. meus, & Ed. Veneta. Vide ad Silium L. XII, 623.

Regnator Superûm sublata fulmina dextra
Libravit, clipeoque ducis, non cedere certi,
Incussit. Summa liquefacta est cuspis in hasta,
Et fluxit, ceu correptus fornacibus ensis.

159 LIQUAVIT] Lanceas liquefecit. SCHOL.

160 SULFURE] i. e. fulmine, quia habet odorem sulphuris. *Sulphur* quasi soli πῦρ i. ignis terrae. IDEM. *Fulgure* Msc. duo corrupte. BERSMANN.

161 EXAMINE] Apum examine dicuntur tunc signa, & vexilla contecta, quod omen adversum est. SCHOL.

162 VIXQUE REVULSA SOLO] Hi tres versus absunt à Msc. BERSM. In Oxoniensi primo a m. prima etiam aberant; sed male.

163 SIGNIFERI MERSERE CAPUT] Vexillarii,

Admotus Superis [a] discussa fugit ab ara
Taurus, & Emathios praeceps se jecit in agros;
Nullaque funestis inventa est victima sacris.
[b] At tu, quos scelerum Superos? quas rite vocasti
[c] Eumenidas, Caesar? Stygii [d] quae numina regni?
[e] Infernumque nefas? & mersos nocte furores?

Inpia

Variae Lectiones.

a *dispersa* B. 1. b *at* Ed. Ven. c *Eumenides* V. 1. H. d *quo* V. 1. *qua* H. e *infernique* R. 1.

qui signa portabat. Quando enim à terra aliquid divellimus, caput inclinamus. *Majori pondere* ut &, qui eadem signa portabant, iis graviora solito viderentur, nec ferre sufficerent. SCHOL. Recte Scholiastes *mergere*, hic exponit per *inclinare*. Ut apud alios etiam invenitur. Silius Ital. Lib. x, 78.

- - - sollers per devia mersa
Nare legit.

ubi omnino vid. Cl. Drakenborgh. Nostri perpetuus imitator Statius L. v. Theb. 502.

Ille graves oculos, languentiaque ora comanti
Mergit humo.

L. vi, 88.

- - - - - - - Exit
Sponte ruens, mersusque humeris effunditur ille
In caput.

ubi consule Barth. & qui, à Lucano id sumsisse Statium, monet, Gronov. Diatr. Stat. c. 38.

164 Publica signa] Deest *venerunt*. Dicit autem Deorum simulacra flevisse. Potest autem & hic nihil deesse. Ut sit ordo. *Nec non & innumero cooperta examine signa, vixque* &c. & sequitur repetitio. *Signa Romana & publica rorantia fletu usque ad Thessaliam.* SCHOL. Anaphora est. nam vox *signa* praecessit eadem periodo, versu ante quarto. Dicit autem, illa signa fuisse publica Populi Rom. usque ad pugnam Pharsalicam. Postea enim nulla in Caesarem, nisi privata arma. Similis locus Taciti: *Postquam Bruto, & Cassio caesis nulla jam publica arma.* GROT. Optime haec exponit Grotius, & ex parte Scholiastes. Ascensius, Hortensius, aliique cum Schol. haec verba capiunt; quasi Lucanus voluerit dicere, signa fletu rorasse per totum iter in Thessaliam usque. Non sane. Per Anaphoram, eique involutam exclamationem, signa haec dicit fuisse publica populi Romani, usque ad cladem Pharsalicam: deinde enim Pompejani, sine Senatus auctoritate, quisque per se privatus Caesarem persequebantur. Barthius Lib. xi. Advers. c. 10. ex suis membranis volebat *hinc pub. signa*; ut fuerint usque eo Romana; deinde vero publica, seu communia cladi generis humani. Verum signa Pompejani exercitus non fuerunt toti orbi publica, sed ipsa clades; unde recte cecinit infra, mundi Fortunam in eo constitisse proelio. Nec sane umquam ex talibus verbis aliquis id eliceret. *Romana & publica* se invicem explicant: suntque *signa publica populi Romani*, ut loqueretur Livius. de quo vide J. F. Gronovium L. iv. Observ. c. 14. Immo addit *publica*, ut distinguantur à Caesarianis, quae itidem sunt *Romana signa* Lib. i, 244.

Ut notae fulsere aquilae, Romanaque signa.

Ex praedictis autem jam patet, signa haec esse militaria, ut aquilas, vexilla &c. eademque, de quibus dixerat *cooperta examine*, & *vix solo revulsa*, ac *fletu rorantia*; non vero simulacra deorum, quos secum ferebant: ut vulgo exponi videas. Rectius sane cepit Joseph. Iscan. qui haec imitatus L. ii. B. Troj. 497. dicit

- - - - rorantia tabo
Signa ferat victrix.

Ceterum in hac Historia Dio Cassius Lib. xlii. p. m. 182. Flor. L. iv. c. 2. Valerius Max. L. i. c. 8. §. 11. Obsequens c. 125. & Appianus tantum de fuga victimarum, & examinibus apum in signis (non autem de fletu, & aegra signorum revulsione, quae & plura prodigia more poetarum, & suo praesertim, cum nihil omittere inepte soleat, addit noster) faciunt mentionem. Appianus tamen Lib. ii. p. m. 771. B. Civ. dicit, consedisse examen apum ἐν τοῖς βωμοῖς; sed putem, scribendum ἐν τοῖς σημείοις; ut conveniat cum ceteris. Et sane perpetua, si in castris id prodigium accidat, apium sedes in signis est. Vide J. C. Buleng. de Prodigiis L. iv, 1, 34. & Heinsium ad Silium Ital. L. viii, 637.

Nec densae trepidis apium se involvere nubes
Cessarunt aquilis.

165. Admotus &c.] Oblatus. Malum omen est, si victima non stat patiens. SCHOL. Citat Servius ad (ii. Georg. 394.) ix. Aeneid. 627. addit-

Inpia tam saeve gesturus bella, litasti.
Jam [a] dubium, monstrisne Deûm, [b] nimione pavori
Crediderint: multis concurrere visus Olympo
Pindus, & abruptis [c] mergi convallibus Haemus,
Edere nocturnas [d] belli Pharsalia voces,
Ire per Ossaeam [e] rapidus Boebeïda sanguis:

Inque vi-

VARIAE LECTIONES.

a *dubium est* Marp. b *dubione* M. c *mersus* B. 1. d *bellis* Ed. Ven. Br. Med. e *rabidus* W.

ditque; *quoties victima reluctabatur, ostendebat, se improbari.* GROT. Ed. tert.

167 FUNESTIS] i. civili bello litatis. SCHOL.

168 AT] Hic factus ad Caesarem transitus. IDEM.

168 AT TU] In Caesarem poëta invehitur, quod fuerit cupidus nimium pugnae; sed eum Stygios deos invocasse insimulat, cum constet, ipsum media nocte perfectis sacris, Martem invocavisse, ejusque parentem Venerem, & templum Victoriae faventi, gratis Romae dedicaturum novisse, si rite rem peregisset, ut ait Appianus. Lib. II, 116. Cum autem fulgur è coelo labens, è Caesaris ad Pompeji castra penetrasset, ibidemque extinctus esset, qui in exercitu Pompeji aderant, quippiam splendidum ab hostibus ad se futurum praedicabant, Caesar autem se in Pompejum insurgentem gloriam ejus extincturum. SULPIT.

71 SAEVE] Adverbium. cuicumque litasti, crudeliter litasti. SCHOL. Vulgo post *litasti* male ponebatur signum interrogationis, quam delevi, sensu id postulante. *Saeve* tamen ad *gesturus* malim referre; quemcumque scelerum Deum invocaveris, certum est, te perlitasse, & placasse eum sacris tuis, cum tam crudeliter bellum esses gesturus.

172 MONSTRISNE DEUM &c.] Incertum, inquit, erat; utrum vere Dii haec ostenderint, quae dicturus est monstra; an illi prae timore haec crediderint, se videre. SCHOL.

172 NIMIONE PAVORI CREDIDERINT] Sic recte Bersmannus pro *nimiove* restituit, quod ex Ed. Veneta videtur inrepsisse in sequentes Editiones praeter Omniboni, licet recte bis *ne* exponant viri docti claro, & idoneo sensu. Est tamen in multis MSS. quoque. *Nimioque* Bersm. un. Witt. & Voss. tert. *pavore* Voss. pr. sec. tert. & Wittian. *Crediderim* Voss. secund. Ut sublata distinctione majore dixisset. Jam dubium est, an multis visus sit Pindus concurrere Olympo per monstrum, à Diis oblatum, an per nimium pavorem, quod crediderim. Sed haec sententia potius cujusdam lectoris, vel librarii ingenium sapit, qui ipse vere crediderit, haec illorum pavori esse adscribenda. Quare vulgatum retineo. Dubium est, an crediderint vere factis monstris, an timori suo, mentibus illorum ea offerenti. &c. ut bene exponunt Schol. cum interpretibus aliis.

174 CONCURRERE &c.] Ut per hiatum terrae Haemus subduceretur, & unus fieret ex duobus. SCHOL. Male Schol. *concurrere* explicat per *unum fieri ex duobus.* notat pugnare, in se invicem inlidi ex stylo auctoris, ita cum aliis scriptoribus passim loquentis. V. L. I, 40. IV, 802. VII, 196. VIII, 326. & alibi.

176 PER OSSAEAM] Al. *per Ossaea* in vetusto Cod. HORTENS.

176 BOEBEIDA] Boebeis palus in Thessalia juxta montem Ossam est. Ergo ordo: *Ire visus est rapidus sanguis per Ossaeam Boebeida.* SCHOL.

176 BOEBEIDA] Al. *Bebephida* in vetusto. Cod. HORTENS. Mscr. tria: *Boëtida.* Corrupte, *Beibeida.* Hanc lacum *Ossaeam* vocat, quod sit ad Ossam montem. BERSM. MSS. variant: Sed veram esse hanc lectionem, docet nos Strabo libri IX. GROT. Ed. sec. Variant in penultima voce MSS. sed veram esse hanc lectionem, ostendit Homerus, Propertius l. II. eleg. II. Strabo l. IX. IDEM. Ed. tert. Ante Sulpitium vitiose edebatur *Boëtida*, quod est quoque in variis lect. Steph. & MSS. meis octo recentioribus. De lacu Boebeide vide Stephan. de Urbib. Passerat. ad Propert. L. II. El. 2. 63.

- - - Sanctis Boebeidos undis.

Et quae notantur à Cel. Burmanno ad Valer. Flacc. I, 449.

Perderet & pingui miseros Boebeïde crines.

177 OPERTOS] i. invicem Pompejani (*Pompeji scilicet & Caesaris milites* Voss. sec.) videbant vultus suos obsessos tenebris. SCHOL. *Apertos.* Imo *opertos*, ut habet MSS. consensus. vident alter alterius ora, subitis tenebris obducta. GROT. Ed. sec. Illustri documento hic locus esse potest, quantopere decipere nos possint typothetarum errores. *Apertos* enim in sola Bersmanni est Editione.

Inque vicem vultus tenebris mirantur opertos,
Et pallere diem, [a] galeisque incumbere noctem,
[b] Defunctos ululare patres, & sanguinis umbras
Ante oculos volitare suos. sed mentibus unum
Hoc solamen erat, quod voti turba nefandi
Conscia, [c] quae patrum jugulos, [d] quae [e] pectora [f] fratrum
Sperabat, gaudet monstris, mentisque tumultu,
Atque, omen scelerum, subitos putat esse furores.
Quid mirum, populos, quos lux [g] extrema manebat,

[a] Lym-

Variae Lectiones.

a *galeis* V. 1. H. b vulgo *defunctosque patres & cunctas.* c *quaeque* Edd. Asc. Par. 1512. Micyll. d *quae &* V. 1. e *vulnera* VV. LL. Steph. f *fratri* Ed. Par. g *externa* MSS. qdd. V. Drak. ad Sil. IX, 202.

ne, sine dubio operarum culpa. Nihil enim monet vir doctus, quod aliter facere solet. In sua tamen Editione Grotius retinuit; sed secundis curis *opertos* ex MSS. legendum monet. Est & alius vir doctus, qui *apertos tenebris* intelligebat, noctu illos fulsisse, & conspectos fuisse, palluisse vero *die*, ut tunc scribi volebat. Ut dixi *opertos* est in MSS. & Edd. quare restitui. Invicem mirantur alterius vultum à se prae tenebris videri non posse. Ab aliis quoque inter prodigia hujus temporis refertur, *interdiu fuisse tenebras.* Vide ad Flor. L. IV. c. 2.

178 Galeisque] Mscr. *gladiisque.* Tenebras circumfundi galearum nitori. BERSM. *Gladiisque* habent etiam Var. LL. Steph. duo Pulm. & alii à N. Heinsio inspecti, male. V. Cl. Burm. ad Ovidii Metam. L. XII, 466. Forsan *Galeas* maluit auctor nominare, quam aliud quid, quasi respiciens ad Orci galeam seu [illegible]; qua induti Dii non videbantur; auctore Homero, aliisque deinceps poëtis.

179 Defunctosque patres et cunctas sanguinis] Illustr. Heinsius teste Cel. Burmanno ad Valer. Flacc. Lib. II. 561. *Noster ades, junctusque veni*, malebat scribere *juncti.* Passim enim *juncti sanguine* vocantur consanguinei: unde generis *junctura* Ovidio Ep. IV. Heroid. 135. Rectius quidem; sed major latet ulcus: ac veram Lucani manum reliquerunt nobis MSS. Nam in duobus Pulm. & Voss. pr. sec. & quarto scribitur.

Defunctos volitare patres, & sanguinis umbras
Ante oculos ululare suos.

In Voss. quarto supra scribitur quoque *volitare*, & supra *volitare* in seq. versu *ululare.* Variae lectiones Stephani etiam exhibent *ante oculos ululare suos.* Ut clare pateat, excidisse vocem *ululare. Defunctos* sine *que* exaratum est in Regio primo, quare cum Oxoniensi primo rescripsi.

Defunctos ululare patres, & sanguinis umbras
Ante oculos volitare suos.

Cum excidisset *ululare*, ut versus constaret, addiderunt *que* & *cunctas:* & in aliis hinc locum mutaverunt *ululare* & *volitare. Ululare* autem est vox adprime conveniens huic rei. Stridorem flebilem umbrarum intelligit, quem edebant circumvolantes, & inquietantes hominem umbrae. Tibull. L. 1, 6, 15.

Hanc volitent animae circum sua fata querentes.

Ovidius in Ibide 157.

Denique quidquid ages, ante os oculosque volabo;
Et querar, & nulla sede quietus eris.

Adde, quae collegit Doct. Broukh. ad Tibull. L. 1, 2, 15.

Jam tenet infernas magico stridore catervas.

Ululatum dicit Ovidius Lib. VII. Metam. 190. ubi vide Heins. *Stridorem* umbrae quoque dat noster L. VI, 623. & *stridere*, atque *ululare* jungit ibid. vs. 690. Nec offendere quemquam debet, quod non scripsi *defunctosque ululare.* Delevi enim *que* auctoritate MSS. & ex genio Lucani, qui saepe copulam sic omittere solet. Consule notata ad L. I, 155. si autem quis vellet primum scribere *volitare*, & dein *ululare*, quia ita plurimi habent scripti, non multum obluctarer. *Sanguinis umbrae* sunt *umbrae affinium*, ut bene glossae interpretantur. posses pro *suos* etiam legere *sui.* sed MSS. omnes *suos* retinent.

180 Sed mentibus &c.] Hoc carmen fuit in caussa, cur Badius, & praecedentes nomen versus, & sequentes quinque, de militibus Caesarianis intelligi voluerit, multum torquens ad suam opinionem verba, ut illa, *quos lux extrema manebat*, id est, expectabat ad mortem inferendam, cum

[a] Lymphato [b] trepidasse metu? praesaga malorum
Si data mens homini est; Tyriis qui Gadibus hospes
[c] Adjacet, Armeniumque bibit Romanus Araxen,
Sub quocumque die, quocumque [d] est sidere mundi,
Moeret, & ignorat caussas, animumque dolentem
Corripit, Emathiis, quid perdat, [e] nescius arvis.
Euganeo, si vera fides memorantibus, augur
Colle sedens, Aponus [f] terris ubi [g] fumifer exit,
Atque Antenorei [h] dispergitur unda [i] Timavi,

VARIAE LECTIONES.

a *Lymphatos* V. 1. *Lymphatico* A. b *trepidare* B. 2. c *subjacet* R. 1. d *in* B. 1. deest in V. 2. e *nescit in a.* vulgo. *nescit*, *quid p.* P. 1. H. M. *armis* Ed. Elz. V. 1. A. f *ubi terr.* Marp. A. g *fumiger* V. 2. Hort. m. V. ad L. 1, 48. h *ubi sparg.* W. *qua sparg.* R. 1. i *Tirampni* V. 1. *Tumaci* H.

cûm omnia de Pompejanis intelligat poëta, quippe, quos extrema Lux vere manebat. Nec obstat illud. *Quod patrum jugulos*, &c. In utroque enim exercitu, tum in fratres, tum in omnes paria vincendi erant desideria. Sulpitius silet. Quae ex Valerio allegat monstrum apparuisse, ea Caesar lib. III. de bello Civili narrat, sed post pugnam Pharsalicam. GLAREAN.

181 SOLAMEN] Dicebant ideo monstra volitare, quia parentes interficiendi erant. SCHOL.

183 TUMULTU] Mscr. duo, *tumultus*. Animi metus, & perturbationes. BERSM. Non male. *tumultum* Wittian. Vide ad Silium L. x, 373.

- - - *motus somni, variosque tumultus.*

Infra L. VII, 779.

Attonitos animi sensere tumultus.

Nihil tamen muto.

184 OMEN] i. e. subito furore dari sibi omen existimabant, se optata circa suos scelera esse facturos. SCHOL.

185 MANEBAT] Sic omnes mei recte, praeter unum Regium, *movebat*: quod moneo, ne quis arripiat duorum Bersm. Mstorum lectionem, *vocabat*. *Manebat lux extrema* i. mors imminebat. vs. 308.

- - - *Nam me secura manebit*
Sors quaesita manu.

Virgil. L. VII. Aen. 596.

O miseri! te, Turne, nefas, te triste manebit
Supplicium.

Hororat. L. 1. O. 28, 15.

- - *Sed omnis una manet nox,*
Et calcanda semel via leti.

Ovidius L. IV. Metam. 695.

- - - *lacrimarum longa manere*
Tempora vos poterunt.

XI, 539.

- - - - *vocat ille beatos,*
Funera quos maneant.

& passim. Dein ex Regio utroque, Voss. sec. Witt. & Oxoniensi rescripsi *Araxen* Graeco more. vulgo *Araxem*. Mallem etiam delere *est* post *homini*. Sed vetat Mstorum mirus consensus.

186 LYMPHATO] Fanatico atque furioso, per quem sibi videre talia videbantur. SCHOL. Panico terrore, ut Plutarch. Appian. Flor. Val. Max. Obsequens, & alii dicunt. V. Bentl. ad Horat. 1. O. 37. de hac voce.

Mentemque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores
Caesar.

187 TYRIIS GADIBUS] Hispanae sunt; sed cum illuc Tyrii pervenissent, posita civitate *Gades* lingua sua appellaverunt. SCHOL. V. Cicero pro Balbo c. 14. inibi Abramus p. 552. 2. BROUKH.

188 BIBIT] Hoc vult dicere, non solum illos, qui in bello perituri erant, haec passos: verum omnes Romanos, qui ubicumque terrarum, remota tenuerunt, praesagiisse hoc malum; cum ignorarent, an essent bella civilia. SCHOL.

189 EST] τὸν αὐτὸν dixit, *Romanus hospes*. IDEM.

191 CORRIPIT] Castigat, inquit, dolentem animum suum, quod tristis est; cum nulla sit caussa; nam nescit. IDEM.

191 NESCIUS ARVIS] Ita rescripsi ex variis Stephani lectionibus, tribus Pulm. & Bersm. Voss. primo, quarto, & utroque Oxon. aliisque ab Heinsio collatis, qui ita scribendum esse pluribus docuit ad Ovidii Lib. VI. Metam. 579. *Nescit, quid tradat*

Venit ſumma dies, geritur res maxima, dixit:
Inpia concurrunt Pompeji & Caeſaris arma.
Seu tonitrus, [a] ac tela Jovis [b] praeſaga notavit,
Aethera ſeu totum diſcordi [c] obſiſtere coelo,
[d] Perſpexitque polos: ſeu [e] numen, in aethere moeſtum,
Solis in [f] obſcuro pugnam pallore notavit.
Diſſimilem [g] certe cunctis, quos explicat, egit
Theſſalicum Natura diem: [h] ſi cuncta perito
Augure mens hominum coeli nova ſigna notaſſet,

Spectari

VARIAE LECTIONES.

a *&* V. 1. b *ac bella* O. ſec. c *abſiſtere* R. pr. a m. pr. *obſidere* B. 1. d *proſpexitque* & ante *aëra*, vulgo. e *lumen* vulgo. f *obſcuram* R. 1. g *cunctis certe* V. 2. h *ſic* Edd. Mic. Hort.

in illis. Stat. L. III. Theb. 30.

Ingemit, & coecas ſequitur jam neſcius undas.

192 EUGANEI] Euganus eſt mons in Venetia, longe ſcilicet ab Emathia, optime paſcuus feris. IDEM. Euganei populi fuerunt in agro Veneto, à praeſtantia generis appellati, ex comitatu Herculis, ut & Lepontii & Graji, ibidem relicti, ut Plinius tradit libro tertio, capite vigeſimo. Hos poſtea ab Antenore, & Trojanis pulſos alii ferunt. Caeterum quod ad Augurem pertinet, de quo hic Lucanus meminit, apud Plutarchum in Caeſare, ad hunc fere modum traditur: *Patavii*, inquit, *C. Cornelius augurali ſcientia praeditus, ea die, cum ad captanda ſediſſet auguria, primum, ut Livius dicit, pugnae tempus agnoſcens, aſtantibus inquit: Jam res ipſa conficitur, jam viri opus ineunt. Iterum ad auſpicia converſus, & ſigna contemplatus more lymphati exiliit, tum vociferans, vincis, ait, Caeſar* &c. MICYLL. Haec imitatus eſt Sidonius Apollinaris Carm. IX, 191.

Nec quos Euganeum bibens Timavum,
Colle Antenoreo videbat augur
Dives Theſſalicam movere pugnam.

Euganeum Timavum dicit Martialis Lib. XIII, 86. Porro non debebat ſe incertum hic fingere Lucanus; unde augur haec ſcire potuerit. Clare enim adnotant alii iiſdem fere verbis, ex avium obſervatione id eum praedixiſſe. Vide praeter Plutarch. p. 730. Dion. Caſſium L. XLII. p. 182. J. Obſeq. c. 125. & alios.

192 AUGUR] Cornelius Sacerdos Gellio. XVI, 18. Hiſtoriam ex Livio, cui familiaris is Cornelius, narrat Plutarch. GROT. Ed. tert.

193 APONUS] Fluvius *fumifer.* Aquas enim calidas habet. SCHOL. Rectius fontem ex Suetonio, & Martiale alii dicunt.

194 ANTENOREI] Ubi Antenor regnavit, & quem tranſivit; ut Virgilius.

Antenor potuit mediis elapſus Achivis
Regna Liburnina & fontem ſuperare Timavi.

Juxta hunc enim condidit civitatem Patavii. SCHOL. *Liburnorum* eſt apud Virgil. Aen. I, 245. Videndus omnino Fr. Luiſinus L. II. Parerg. c. 8. T. III. Theſ. Crit. p. 461. BROUKH.

194 DISPERGITUR] Quidam dicunt, quod in novem ora ſolvatur, ut Virgilius. Quidam in ſeptem. Iſte tamen nullius opinioni reſiſtens ait *diſpergitur.* SCHOL.

197 TONITRUS] Verba poëtae dicentis, unde hoc augur invenerit. Hoc *tonitru* generis eſt neutri. Hic ut maſculinum genus poſuit, & non quaſi monoptoton declinavit. IDEM.

198 AERA] *Aethera* Mſcr. quatuor, & libri aliquot. probe. BERSM. Licet ſequatur *aethere*, tamen reſcripſi *aethera*, jubentibus omnibus Steph. Pulm. meiſque MSS. praeter unum, aut alterum, & primis Edd. aliiſque. *Aëra* ab Aldo eſt, quem Col. Steph. Gryph. Pulm. ceterique ſunt ſecuti.

199 PROSPEXITQUE] *Perſpexitque* habent omnes MSS. GROT. Et hic edidi *perſpexitque* iiſdem fere MSS. auctoribus, & Edd. Ven. Sulpit. Aſcenſ. Micyll. Hortenſ. aliorumque. *Perſpexit* eſt, exacte & penitus conſideravit, & cognovit polorum laborem. Nulla hic efficacia in τῷ *proſpexit*; quod eſt, è longinquo vidit. porro ante verſum *aethera ſeu totum*, inſeritur in Oxon. primo ſeq. verſus.

Seu diras vidit volucres concurrere roſtris.

199 NUMEN IN AETHERE] Videtur ſignificare augurium ex aëre, quod aëromantiam Graeci vocant, unde vel iratum numen, vel propitium colligere potuiſſet. Alii legunt non *numen*, ſed *lumen moeſtum*, coelum triſtius, ingratumque, ex quo

Spectari [a] toto potuit Pharsalia mundo.
O summos hominum, quorum Fortuna per orbem,
Signa dedit, quorum fatis coelum omne [b] vacavit!
[c] Haec & apud seras gentes, populosque [d] nepotum,
Sive sua tantum [e] venient in secula fama,
Sive aliquid magnis nostri quoque cura laboris
[f] Nominibus prodesse potest; [g] cum bella [h] legentur,
Spesque metusque simul, perituraque [i] vota [k] movebunt:
[l] Adtonitique omnes, veluti venientia, fata,

Non

VARIAE LECTIONES.

a *e toto* vulgo. *a t* V. 1. b *vacabat* V. R. pr. M. V. sec. pro var. lect. Ed. Ven. Br. c *hoc* A. d *nepotes* B. 1. e *veniet* A. f *numinibus* V. 1. M. g *dum* B. 1. A. h *leguntur* B. 1. *gerentur* B. 1. i *bella* R. pr. a m. pr. k *vovebunt* V. 1. *manebunt* V. sec. l duo hi versus a m. pr. aberant ab Ox. pr.

quo inauspicati quippiam divinârit. HORTENS. Difficilis locus, quo me non satis expedio. Omnes Editores primo distinguunt post *moestum*, & *notavit* referunt ad augurem, ut *moestum* sit quartus casus, & subintelligatur iterum *seu*, sive *numen* legant, sive *lumen*. Ut clare Ascensius exponit, aliique. Sed velim exemplum auctoris, qui ita loquatur. Breviter meam dicam sententiam, *notavit* puto hic idem esse, quod significavit, indicavit, Graece *ἐσήμαινε*; non, ut plerumque & paullo ante & post sumitur, observavit, unde suspectum fit ter repetitum *notavit*. Hoc sensu, si *lumen* cum Grotio, & aliis legas. Seu lumen solis moestum in aethere significavit pugnam per obscurum pallorem. Sed praefero *numen*, uti est in Steph. variis lectionibus, MSS. quatuor Pulm. tribus Bersm. & undecim meis, ac Editionibus cunctis ante Aldum, uti & Ascens. Mic. Hort. Bersm. aliorumque. Hoc sensu sive numen, vel deus quis moestus in aethere significavit pugnam per obscurum pallorem solis. vel *numen solis*. An *sol & in t* an *numenque* ut est in Marg. Hortens. & *solis & o. t* i. e. seu notavit augur, & numen moestum, & pugnam pallore solis. Vel simpliciter, ut est in Editione Parmensi, *seu lumen in aethere moestum, solis in obscuro pugnam aut p. n.* Editor certe ille *aut* inseruit; quia aliter non intelligebat. *Numen*, & *lumen* saepe confunditur: unde apud Valer. Flacc. L. VII, 390. eadem oritur dubitatio. Vide loc.

200 Solis] Al. *solus* in vetusto Cod HORTENS. Mscr. ad marginem *solus*. BERSM. Non male, sed tum foret scribendum *& obscuro*. Seu ille solus notavit numen, vel lumen moestum, & pugnam ex obscuro pallore.

202 Si CUNCTA PERITO AUGURE MENS] i. docto. Hoc dicit; si essent periti homines, dum augures docent bellum, quod gerebatur, Pharsalia spectari in toto coelo potuisset. SCHOL.

202 Si CUNCTA PERITO &c.] Si haec sana sunt, ita capienda, si cuncta mens hominum, sive omnes homines observassent nova signa per peritum augurem. Suspectum tamen hoc *cuncta*, quo non parum facit Scholiastes, qui explicat, quasi legeretur, *si instructa* vel *si docta*. Si conjecturis indulgere licet, posset forsan non ineleganter reponi *si functa perito augure mens*. Si homines se gessissent, ut periti augures, si praestitisset se quisque & egisset augurem, auguris officio functus esset. Non multum dissimili modo Vellejus L. II. c. 15. *Duplici numero se militum equitumque fungi.* ubi vide Putean.

204 E TOTO] Mscr. quatuor praepositionem omittunt. BERSM. Praepositionem *e* non agnoscunt quoque MSS. sex Pulm. & mei tredecim cum Edd. Rom. Ven. Ascens. Versell. Petri de Ponte, & Hortensii. quare delevi.

205 SUMMOS HOMINUM] Pompejum dicit, & Caesarem, primos inter homines. SCHOL.

206 VACAVIT] Dicit, in coelo tunc nisi Pompeji, & Caesaris fata tractata, quorum Fortuna faciebat fata universis. Nam tum coelum est turbatum, & in monstra commotum, his duobus dimicantibus. IDEM.

207 NEPOTUM] Apud posteros dicit. Ordo est. Haec apud seras gentes cum bella legentur, spes & peritura vota habebunt. IDEM.

209 ALIQUID] Sive per se erunt famosa, sive per meum carmen; si quid tamen nos possumus addere perennitatis his rebus. Verecunde dubitat. IDEM.

211 SPESQUE &c.] Etiam posteris vestris haec bella

Non transmissa, [a] legent, & adhuc tibi, Magne, favebunt.
Miles ut, adverso Phoebi radiatus ab ictu
Descendens [b] totos [c] perfudit lumine colles,
[d] Non temere [e] inmissus campis: stetit ordine certo
Infelix acies. cornus tibi cura sinistri,
Lentule, cum prima, quae [f] tunc fuit optima bello,
Et quarta legione, datur: tibi numine pugnax
Adverso, Domiti, [g] dextri frons [h] tradita [i] Martis.
[k] At medii robur belli fortissima densant

Agmina,

VARIAE LECTIONES.

a *legant* M. b *tota* VV. LL. Steph. R. pr. V. 1. c *perfundit* B. 1. V. 2. d *nec* B. 1. e *missus* R. 1. f *tum* MSS. & Edd. qdd. g *frons d.* R. pr. M. h *dedita* VV. LL. Steph. i *Marti est* H. k *ac* V. 1.

bella hunc adfectum movebunt, quo nunc vos venitis ad proelia. SCHOL.

211 PERITURA] Sive generaliter omnium dixit peritura, sive haec tunc peritura; quia non erunt tunc bella, cum haec vota sumentur incassum. IDEM.

212 VENIENTIA] Quasi futura haec sint bella, & non fuerint adhuc; cum jam & victus sit, & occisus. IDEM.

213 FAVEBUNT] Innocentiorem enim, qui victus est, judicabunt. IDEM.

214 MILES] Pompeji acies describitur. IDEM.

214 RADIATUS] Nonnulla exemplaria legunt, *radiatus*, quod significantius hoc loco mihi videtur: hoc est, radiis solaribus à fronte percussus, quod incommodum non parum obfuit Pompejo, & aversus sol non mediocriter Caesarem juvit. Ordinaturus enim aciem tria debet ante prospicere, Solem, pulverem, & ventum, juxta praecepta rei militaris. HORTENS. Mscr. quatuor *radiatus*. Ita & libri aliquot. BERSM. Bene Grotius restituit tacite in textum *radiatus*. quod primus Aldus in *radiantis* mutaverat, eumque secuti erant Versell. Colin. Steph. Gryph. Pulm. alique. Et sic habent etiam quinque Pulm. & mei omnes MSS. De verbo activo *radiare*, & illius passivo *radiari* vide Broukhus. ad Propert. Lib. 1, 15, 7.

Nec minus Eois pectus radiare capillis;

& Duker. ad Florum L. IV. c. 2. *Ut prospera ejus adversis radiarentur. Radiare* vero miles in armis, ejusque arma *radiare* passim dicuntur. Ovid. Lib. XIII. Met. 103. Propert. IV, 1, 27. Silio L. VIII, 468. Prudent. Psychom. 471.

215 LUMINE] Armorum scilicet lucentium adverso sole. SCHOL. V. L. 11, 482.

217 CORNUS] Cum sit neutrum monoptoton, masculino genere declinavit, ut supra de *tonitru* fecit. SCHOL. Antiquus genitivus erat *cornuis*, inde contractum *cornus*. Et ita hunc locum, ne quis errorem suspicetur, producit ad 11 Aeneida Servius. Sic & in Arateis Ciceroni genitivus à *genu* est *genus*, sic & *cervini cornus* dixere Plinius & Celsus. GROT. Ed. tert. Servius ad III. Aen. 22. sed & istum genitivum Plinius usurpavit Lib. XXVIII, 17. & *cornus*, *us* masculini agnoscit Priscian. p. 714. BROUKHUS. Hunc ipsum locum ideo adducit Priscianus p. 685. *Cornum* apud Ovid. L. 11. Metam. in f. MSS. qdd. ubi vide. male hic *cornu* Pulm. duo, Bersm. un. & quinque mei.

218 OPTIMA BELLO] Sic L. 1, 425.

Optima gens flexis in girum Sequana frenis.

bona bello cornus. Virgil. Georg. 11, 417. & passim. male itaque *optima belli* ediderunt Sulpit. Ascens. Mic. & Hortens. & praefert MS. Cantabr.

219 QUARTA] V. de D. Vossium ad Caesar. L. VIII. B. G. c. 24. L. III. B. Civ. c. 88. Ciacconium ibid. p. 623. BROUKHUS. Et hic Commentar. dissentiunt enim auctores in cornuum positione, & legionum nomine.

220 ADVERSO] Bene *adverso numine* i. e. sinistro, & irato. Hic autem est Domitius, qui apud Corfinium civitatem positus, deditus est Caesari à suis militibus, ab eoque dimissus. SCHOL. V. L. 11, 478.

223 DUX] Hoc dicit. Cilicum agmina tenebat Scipio, qui in hoc orbe i. Pharsaliae nunc erat miles, futurus dux postea in orbe Libyco; nam dux factus contra Caesarem in Africa dimicavit. SCHOL.

125 LARGUS HABENAE] Quia currentibus equis laxiores habenas largiatur, ipse doctus equitandi. IDEM.

125

Agmina, quae, Cilicum terris [a] deducta, tenebat
Scipio, miles in hoc, [b] Libyco dux primus in orbe.
At juxta fluvios, & stagna undantis [c] Enipei,
Cappadocum montana cohors, & largus [d] habenae
Ponticus ibat eques. [e] sicci sed [f] plurima campi
Tetrarchae, regesque tenent, magnique tyranni,
Atque omnis, Latio quae servit, purpura, ferro.
[g] Illuc & [h] Libye Numidas, & Creta Cydonas
Misit: Ituraeis cursus fuit inde sagittis:

Inde tru-

VARIAE LECTIONES.

a *adducta* M. b *Libyae* B. 1. V. 1. c *Eniphei* MSS. & Edd. qdd. d vulgo *habenis*. e *sed sicci*, male O. 1. f *proelia* O. 1. g *illic* P. 1. B. 1. R. 1. *illinc* P. 1. h *Libyae* MSS. & Edd. qdd.

225 HABENIS] Vetustissimi, & optimi Codd. Voss. pr. sec. tert. & a m. pr. Wittian. *habenae*. Verissime. *habena* Regius prim. Virgil. L. XI. Aeneid. 338.

Largus opum & lingua melior.

Noster L. IX, 610.

- - *inventus mediis fons unus harenis*
Largus aquae.

Silius Ital. Lib. VII. 601. *largus comae*. VIII, 249. *largus rapinae*. XV, 498. *Mercandi largus*. Plura de hoc genitivo diximus ad Lib. II, 213. *Interruptus aquae*, & alibi. *Habena* in singulari, si ablativum malis, praeferrem. Juvat Silius L. VII, 696.

Ferrata calce, atque effusa largus habena.

226 SICCI SED] *Sicci & Mscr.* neglecta Synalaephe. BERSM.

227 TETRARCHAE] Qui quartam regni tenent partem. SCHOL.

227 TETRARCHAE, REGESQUE] Ita & Cicero junxit Orat. pro domo c. 23. *Tetrarcharum ac regum bona.* pro Balbo c. 5. *O nationes, urbes, populi, reges, tetrarchae, tyranni, testes Cn. Pompeji* &c. Horat. L. I. Serm. 3, 12.

- - - *modo reges atque tetrarchas.*

BROUKHUS.

227 TYRANNI] Sub quibus reges sunt, & tetrarchae. SCHOL.

228 SERVIT] i. paret victa Romanis. IDEM.

228 FERRO] In uno Bersm. Cod. & Marg. Hortens. est *regno*. Quod ex glossa natum est. *ferro* i. e. armis & imperio Romanorum. Vide L. I, 31. IX, 245. X, 352. Explicat hoc L. X, 5.

- - *regnum Lagi Romana sub arma*
Iret.

jus ferri L. V, 387.

229 LIBYE] Graece declinavit ἡ ΛΙΒΥΗ. SCHOL.

229 CYDONAS] Populos Cretae. Cydona civitas, ubi bonae sagittae erant. IDEM.

230 ITURAEIS] Ex illa parte, inquit, Ituraeae sagittae cucurrerunt. Haec gens Syrorum (*Parthorum* Voss. sec.) est: ut Virgilius.

Ituraeos taxi torquentur in arcus.

IDEM.

230 ITUREIS SIVE ITURAEIS] Itureorum gens à Plinio in Coelo Syria collocatur lib. V. capite 23. Ithyra urbs alioqui in Tauro monte est, Parthiam versus: unde *Ithyraeus*. Maro. *Ithyraeos taxi torquentur in arcus*. Hinc arcus epitheton est, *Ithyreus*. *Ithyreos arcus*, & *Ithyreas* sagittas dicimus, hoc est, Parthicos arcus, & sagittas. Itaque Ithyraeos in acie collocatos fuisse, quod praestantissimi sagittarii essent, ut Parthi, aliquis dixerit. Sed *Ithyraeis*, hic epithetice exponendum est, ut velocibus, qualibus Parthi valuerunt. Nemo *Ithyraeas* sagittas hoc loco Parthicas exposuerit; quod Parthi tum temporis hostes adhuc ob caedem Crassorum, Pop. Rom. essent. Jam *Ithuraeis sagittis* dixit, pro eo quod est: inde fuit sagittariis suus cursus è montibus in planiciem. Solent plurimum epitheta duci à gentibus insignibus in arte aliqua. HORTENS. MSS. plerique *Ithyreis*, *Itreis*, *Itereis*, & *Itereis* &c. cum Edd. quibusdam hic & infra; Male. *Ituraeos* dicit, Graece Ἰτουραίους, qui Syri sunt. Non autem quaecumque sagittae per Synecdochen ab *Ithyra*, ignobili Parthiae urbe, pro velocibus & bonis dictae. Quo recurrere debuit Hortensius, quia in mentem revocabat Parthos, populi Romani hostes, in exercitu Pompeji esse non potuisse. V. L. III, 265. & L. VIII. Ut dixi, Syrorum sagittas intelligit, qui Pompejum adjuverunt. Hinc vs. 514.

Xx x Tunc

Inde, truces Galli, solitum prodistis in [a] hostem:
[b] Illic pugnaces commovit Hiberia cetras.
Eripe victori gentes, & sanguine mundi
Fuso, Magne, semel, totos consume triumphos.
Illo forte die Caesar, statione relicta,
Ad segetum raptus moturus signa, repente
Conspicit, in planos hostem descendere campos.
Oblatumque videt, votis sibi mille petitum,
Tempus, in extremos quo [c] mitteret omnia casus.
Aeger quippe morae, flagransque cupidine [d] regni,

Coepe-

VARIAE LECTIONES.

a *etiam* Marp. in m. b *illuc* V. 1. c *mittent* V. 1. d *mundi* V. 2. O. 1. H.

Tunc & Ituraei, Medique, Arabesque soluto,
Arcu turba minax.

540.

- - - *vivant Galataeque, Syrique.*

L. III, 214.

Accedunt Syriae populi; desertus Orontes &c.

Omitto plura, quia notum est. De *Ituraeis* plura videre potes apud Pierium, & alios ad Virgilii locum à viris doctis adductum L. II. Georg. 448. & S. Dresem. ad Jos. Iscan. B. Troj. L. V, 321.

- - - - *ille arte Cydonum*
Fretus Ituraea delibat cuspide frontem.

231 SOLITUM] i. e. Caesarem, qui contra vos & ante pugnavit; bello scilicet Gallico. SCHOLIAST.

232 CETRAS] Mscr. Celtas. *Cetrae* scuta lunata brevia. BERSM. Pugnant pro hac lectione Msti longe plurimi, & optimi; uti & rarior usus vocis *cetrae* seu *caetrae* (ut aliis scribere magis placet. Vide Cl. Drakenb. ad Sil. L. III, 278.) scuti scilicet, parvi lunati, quod Hispanis, & Afris in usu fuit pro clypeo. Omnibonus, cujus licet commentatorum primi nemo rationem habuit, legit *Celtas*, & de Celtiberis intelligit. Juvant eum praeter MS. Bersmanni, unus Pulm. Voss. sec. a m. pr. Voss. sext. Oxon. sec. Amstel. & Ed. Sulpit. Mediolan. *Celtras* Oxon. pr. *Certas* Voss. quint. & Hulst. qui pro varia lectione habet *Coltos*. *Illic* in Pharsalia, sive illis locis, ubi collocare se à militari concilio jussi sunt, *commovit* sive propulit, & ad pugnam cievit Hiberia *pugnaces Celtas* i. e: Celtiberos. De his Celtis loquitur noster Lib. IV, 10.

Vettonesque leves, profugique à gente vetusta
Gallorum, Celtae miscentes nomen Hiberis.

Silius L. III, 340.

Venere & Celtae sociati nomen Hiberis.

ubi vide D. Heinsium. Fuerunt autem hi pugnacissimi. unde Florus L. II. c. 17. §. 9. eos *robur Hispaniae* vocat. Aptissime autem subjungerentur Gallis, à quibus sunt profugi, ut ait noster ipse. Pro *illic* posset etiam scribi *illuc* scilicet ad illam aciem, & siccos locos, quo misit etiam Numidas Libye, & Cydonas Creta. Malim tamen retinere *illic*, uti etiam *Cetras*: non verisimile enim *Celtas* corrupisse librarios in *Cetras*. *Commovit cetras* dicit auctor ob agilitatem, quam in cetrarum rotatione, & motu praestabant Hiberi. Est enim hoc artis militaris. Vide notas ad Ammian. Marcell. L. XXI. c. 2. Et *pugnacem* cetram ut dicit auctor, sic ἀσπίδα θοῦριν ait Homerus plus semel. V. Il. Λ. 32.

233 ERIPE] Occidantur, inquit, omnes, ne sint, quibus victor imperet rex, aut de quibus triumphet. SCHOL.

236 AD SEGETUM RAPTUS] i. e. ad frumenta rapienda, non ad bellum. IDEM. Sic Appian. & alii. Aliter paullo Caes. ipse Lib. III. B. Civ. 85. ubi vide.

240 AEGER] Qui moras ferre non poterat. SCHOL.

242 UT LENTUM DAMNARE] Hoc dicit, cum Caesar odisset moras, & festinaret ad regnum; bella civilia, quae paullatim trahebantur, condemnavit hactenus, & esse ea lentum facinus judicavit. IDEM.

244 CASURAM ET FATIS &c.] MS. duo: *Casuram fati s.* tertium, *Casuram fatis s.* Sine copula. quart. *Casuram sensit fati n.* BERSM. *Fati.* Ita reposuimus pro *fatis*, sensu manifesto. GROT. Primum delevi *&*, quod non comparet in ulla Editione ante Gryphium; nec etiam in aliquo

Msto

Coeperat exiguo tractu civilia bella,
Ut lentum, damnare, nefas. discrimina postquam
Adventare ducum, supremaque proelia vidit,
Casuram [a] fatis sensit nutare ruinam:
Illa quoque in ferrum rabies promtissima, paullum
Languit, & casus audax [b] spondere secundos,
Mens stetit in dubio, [c] quam nec sua fata timere,
Nec Magni [d] sperare sinunt: formidine [e] mersa,
Prosilit hortando melior fiducia vulgo.
O domitor mundi, rerum fortuna mearum,

Miles,

VARIAE LECTIONES.

a *& fati* vulgo. b *sperare* V. pr. c *quem* M. Ed. Ven. d *superare* B. 1. e *mensa* V. 1.

Msto Codice, & durissimam facit elisionem. Postquam Caesar vidit adventare proelia suprema, sensit ruinam alterius partis instare cum animi scilicet commotione. quare majorem post *ruinam* posui distinctionem. Posset quoque per copulae defectum Auctori nostro non inusitatum exponi: postquam haec vidit, & sensit ruinam instare, rabies ejus languit, Sed, fatendum est, tunc rectius *&* hoc loco adderetur. Dein *fati*, ut Grotius dedit, legitur in quatuor etiam Pulm. Codd. & duobus Vossianis, sed recentioribus, & Ed. Veneta. Reliqui omnes *fatis* retinent. Quod cur mutari debuit, non video: licet non damnem, si MSS. optimi haberent, *fati ruinam*. Nunc ita expono, repetendo vocem *ducum* ἀπὸ κοινοῦ, vel generalius quid, ut facit Scholiastes. Sensit ruinam ducum, vel rerum nutare, *casuram fatis* i. e. ut fata volunt, fatorum arbitrio, seu judice fato. Petron. c. 122.

- - - *judice Fortuna cadat alea.*

L. VI, 7.

- - - - *placet alea fati,*
Alterutrum mersura caput.

fato teste vs. 259. *Ruina* ergo *ducum*, vel generaliter, alterutrius partis intelligitur. Sic Lib. IV, 393.

Felix, qui potuit, mundi nutante ruina,
Quo jaceat jam scire loco.

vs. 791. *Romanam ruinam. Magni ruinam* Lib. V, 746. VIII, 528. propius ad hunc locum h. lib. vs. 85.

Involvat populos una Fortuna ruina.

Et similiter alibi. Sensit itaque Caesar, fata jam parare alterutri ruinam, quae jamjam casura nutabat. *s* in *fatis* absorptum est a seq. voce *sensit*.

244 RUINAM] Scilicet omnium rerum. Hoc dicit, etiam Caesarem, qui audacissimus erat, adventu civilis belli subito horrore trepidasse. SCHOLIAST.

247 STETIT IN DUBIO] Sensus hic est. Mens Caesaris, quae sibi prospera omnia promittebat, tunc in dubio stetit, ut nec timeret, nec speraret. Non sperabat; quia & Pompejum noverat in aliis bellis fuisse felicem: non metuebat, quia & sibi semper evenisse sciebat optata. IDEM.

249 MELIOR FIDUCIA] Dubius erat spei, metusque: sed metu suppresso, spem aperit, ut quae utilior incitandis militum animis. Dux secum metuere omnia debet; coram milite, nihil. GROT. Recte haec explicat Grotius cum plerisque. Hortensius, & Bersmann. male: *quod melius fideret suis rebus, quam vulgus militum, quos ad pugnam hortabatur. Melior hortando fiducia* est aptior ad vulgus hortandum, ut Scholiastes quoque exponit, quam formido. Sic cum tertio casu Virgilius L. I. Georg. 286.

- - *nona fugae melior, contraria furtis.*

Cum infinitivo hoc sensu usurpat noster L. VIII, 381, 482.

250 O DOMITOR REGNI] i. per quem factum est, ut Pompejus, quam molitur, nondum regnet. ASCENS. Plures tamen legunt *mundi*: ut sit, per quem fere mundum domui. VERSELL. Quidam legunt, *mundi*, pro *regni*. Si legas, *regni domitorem* militem, indicat, Pompejum hactenus imperium tenuisse, quem milites sui jam prope perdomuerint. Si *mundi domitor*, per amplificationem accipiendum est, qui mecum mundi partes aliquot debellastis, συνεκδοχικῶς, ut Angliam, Germaniam, Galliam, Hispaniam, & Italiae partem. Quin & *miles*, pro, *milites*, synecdoche, numerus, pro numero. *Miles domitor*,

 miles

Miles, adest toties optatae [a] copia pugnae.
Nil opus est votis: jam [b] fatum arcessite ferro.
In manibus vestris, quantus sit Caesar, habetis.
[c] Haec est illa dies, mihi quam Rubiconis ad undas
Promissam memini; cujus spe [d] movimus arma;
In quam distulimus vetitos remeare triumphos.
[Haec eadem est hodie, quae pignora, quaeque [e] penates]
[Reddat, & emerito [f] faciat [g] vos Marte colonos.]
Haec, fato quae teste [h] probet, quis justius arma
Sumserit: haec acies victum factura [i] nocentem.

Si pro

VARIAE LECTIONES.

a *gloria* A. b *fata* B. 1. c *post haec* V. 1. d *novimus* M. e *parentes* al. V. Burm. ad Val. Flacc. VII, 50. *precantes* M. f *faciet* V. 1. g *nos* B. 2. A. h *probat* M. i *nocentem est* vulgo, & *flammis.*

miles fortuna rerum mearum, *appositio.* HORTENS. Temere Sulpitium, qui primus *regni* reposuit, secuti sunt Ascens. Micylli. & Hortens. Exstat in nullo MSto, nec sensum habet idoneum. Miles *domitor mundi* boni ominis caussa, & à magna parte domiti mundi, adpellatur. V. L. I, 300. V, 266.

- - - *totoque exercitus orbe,*
Te vincente, perit.

252 VOTIS JAM;] Post *jam* distinguunt vetusti codices: HORTENS. Qui ita perperam distinxit.

252 ACCERSITE] *Arcessite*, Canterus, & Editio Pulm. probe. BERSM. Sic passim esse scribendum, ut exhibui denuo, non *accersite*, docent MSS. optimi, & monuerunt ubique viri docti, & nos supra. *Arcessite* ex veteribus hic habent MSS. sex, & Ed. Romana. Veneta *ercessite*, errore typographico; unde nugaciter Maittaire facit *ercíscite*, vel putat antiquum pro *arcessite.* Nugae sane vix dignae, quae refellantur. Scivit, spero, *ercíscere* seu *hercíscere* significare, *dividere:* quod hic locum non habet; cum Lucanus dicat: jam parate vobis victoriam, & bonam fortunam pugnando. L. IV, 484.

Arcessas dum fata manu.

253 IN MANIBUS VESTRIS] i. e. in potestate vestra habetis, ut aut Caesar omnibus imperet, aut fiat extremus omnium. SCHOL. Sic antiquiores etiam interpretes recte exponunt. Hortensius, & alii: habebitis Caesarem, & ejus fortunam praesentem, quo numquam male pugnastis. vel habebitis Caesarem, quantus quantus est. male. Notat saepissime *in manibus habere*, ita in potestate tenere, ut illud à te dependeat, quod in manibus est tuis. Ergo simpliciter expono. *Fortuna Caesaris à vobis pendet.* Vide Cerdam ad Virgil. Georg. L. II, 45. N. Heins. ad Silium XI, 163.

256 REMEARE] Ut modo triumpharemus; quia post victoriam Gallorum sumus prohibiti (*non permissi* Voss. sec.) triumphare. SCHOL.

257 HAEC EADEM EST HODIE &c.] Locutio haec valde mihi suspecta est *hodie eadem est dies*; nec temere alibi, credo, obvia. Immo spurii videntur hic, & seq. versus, intrusi propter praecedentem vocem *triumphos.* Scilicet quia sibi triumphum, & emeritis veteranis agros negari junctim dixerat Caesar apud nostrum L. I, 340. &c. hic etiam jungenda opinati sunt. Praeterea non apte inferitur hic mentio militum, cum in seqq. versibus adhuc de se loquatur Caesar, & tum demum de militibus, quibus nunc non *agros* tantum, sed *jus totius mundi* promittit. Quidquid sit, certe languent & in antiquissimis, & optimis Codd. Regio primo, Vossianis primo, & secundo non comparent; nec etiam in Scholiaste. In Voss. primo recenti manu ad marginem adtexti sunt.

258 EMERITO] Ita melius quam *emeritos.* Haec dies bello debellato, colonos vos faciet. GROT. Certe melius, quam *emeritos*; si versus non erunt spurii. Nam quid est *Emeritos Marte?* Ita habent tamen MSS. omnes praeter duos Pulm. & Bersmann. & meos recentiores cum Ed. Micylli. male. *Emerito Marte* i. e. emeritis militaribus stipendiis. Sic *emeritum jus*, *emerita mors* nostro L. V, 7. III, 622. & passim hoc adject. jungitur substantivis rei. V. Senec. Thy. 795. Agam. 908. Plin. Paneg. c. 15. Claud. vs. 11. Cons. Stil. 101. II. in Ruf. 473. II. in Eutrop. Praef. 59. Adde J. F. Gronov. Obs. L. IV, 9. Heins. ad Ovid. Metam. L. XV, 186. Deinde post *nocentem* delevi verbum substantivum auctoritate MStorum quinque Pulm. unius

Si pro me patriam ferro flammaque petistis,
Nunc pugnate truces, [a] gladioque exsolvite culpam.
Nulla manus belli, mutato judice, pura est.
Non mihi res agitur; sed vos, ut libera sitis
Turba, precor, gentes ut jus habeatis in omnes.
Ipse ego privatae [b] cupidus me reddere vitae,
Plebejaque toga modicum componere civem,
Omnia dum [c] vobis liceant, [d] nihil esse recuso.
Invidia [e] regnate mea. Nec sanguine multo
Spem mundi petitis: Grajis [f] delecta juventus

Gymnasiis

Variae Lectiones.

a *gladiosque exolvite culpa*, vulgo. b *cupido* V. 1. c *lic. vob.* A. d *nil* B. 1. V. 1. H. Ed. Rom. Hort. m. e *regnante* O. 1. M. f *dilecta* P. 1. B. 1. P. pr. Vid. supra.

unius Bersm. & meorum quinque cum Ed. Veneta. Nec agnoscunt illud *est* Ascens. Micyll. & Hortens. Mox *flamma*, non *flammis*, ex Wittiano. Oxon. & Bersm. *ferro flammaque* frequens formula, ut *igni, ferroque* &c. Et cur repetisset potius syllabam insuavem *is*?

259 Fato teste] Ut ait Cicero in Caesarianis. *Nunc melior ea judicanda est, quam etiam Dii adjuverunt.* SCHOL. V. ad L. I, 128.

262 Exsolvite] Vincendo probate, vos juste arma sumsisse. SCHOL.

262 Gladiosque exolvite culpa] Al. *gladiisque exolvite culpam* in vetusto Cod. HORT. Micr. duo: *gladioque exolvite culpas*: sed alter, *culpam* habet; & in codice quodam vetustissimo, *gladiisque exolvite culpam.* In vulgata lectione est Hypallage. BERSM. Cum Scholiaste reliqui etiam interpretes ceperunt ita mentem Lucani, ac si voluisset, ut vincendo ostenderent, se juste arma sumsisse, & suos gladios crimine vacare. Verum vehementer dubito, an haec verba, ut vulgo se habent, hanc explicationem patiantur. *Exsolvere gladios culpa* nihil aliud notat, quam liberare eos culpa, facere, ne in iis sit culpa. Unde etiam interpretes coacti sunt subaudire *pugnando*, vel *vincendo.* Sensisse id videtur etiam Bersm. cum dicat, in vulgatis verbis esse Hypallagen. Sed aliud quid intendisse Lucanum, testantur non solum illius, sed & aliorum MSS. libri: nam etiam in duobus Pulm. & undecim meis est *gladio* vel *gladiis exsolvite culpam* vel *culpas*. Wittian. *gladioque absolvite culpam*. Quare sine haesitatione reposui *gladioque exs. culpam*; hoc sensu. Si adgressi estis patriam ferro flammaque, & inde culpam contraxistis, nunc fortiter pugnate, & abolete, ac solvite illam culpam gladio, hoc est, jus ferro facite; ut is dicatur innocens, qui vicerit, judice bello. Petron. quid velit noster, apte exponit, c. 122.

Ite mei comites, & caussam dicite ferro;
Namque omnes unum crimen vocat.

Similes locutiones adhibet Silius L. II, 640.

- - - - - - *culpa se solverat ensis.*

L. XI, 199.

Et ferro purgate nefas. Hic denique solus
Elueris sanguis maculatas crimine mentes.

Culpam ferro compescere, sed alia in re, dixit Virgil. L. III. Georg. 468. *Solvere culpam* Ovidio L. IV. Trist. 4, 10. *Exsolvere* dicitur, ut *exsolvere metum* apud nostrum L. V, 259.

263 Mutato judice] Sensus hic est. Nos quidem probamus factum, quod bella suscepimus; sed damnabitur hoc factum, si de nobis, non nos, sed alius coeperit judicare i. e. Pompejus victor. Si hodie victi erimus, satis apparet, quod omnes simus nocentes, & non habuerimus justam caussam; si ego nunc vicero, purus ero, & innocens. SCHOL. *Λύσανδρος καλέσας Φιλοκλέα τὸν στρατηγὸν, ἠρώτησεν αὐτὸν, τίνα τιμᾶται δίκην ἑαυτῷ τοιαῦτα περὶ Ἑλλήνων συμβεβουλευκὼς τοῖς πολίταις, ὁ δ'. οὐδέν τι πρὸς τὴν συμφορὰν ἐνδοὺς, ἐκέλευσε μὴ κατηγορεῖν, ὧν οὐδεὶς ἐστὶ δικαστὴς, ἀλλὰ νικῶντα πράττειν, ἅπερ ἂν νικηθεὶς ἔπασχεν.* Plutarchus haec. At Tacitus tribuit Civili Batavo hoc dictum: *Victoriae rationem non reddi.* GROT. Ed. tert.

267 Plebeja] Ex equestri enim ordine fuit. SCHOL.

267 Modicum] i. e. modico, cum modo viventem, ut ait Sallustius. *Modico quoque & eleganti imperio percarus fuit.* IDEM. In Voss. sec. scribitur, *inmodicoque & elegantum p. f.*

268 Recuso] Quasi cogatur, ut dux sit, dum illis

Gymnasiis aderit, studioque [a] ignava palaestrae,
Et vix arma ferens, [b] aut mixtae dissona turbae
Barbaries; non illa tubas, non [c] agmine moto
Clamorem latura suum. civilia paucae
Bella manus facient: pugnae pars magna levabit
His orbem populis, Romanumque obteret hostem.
Ite per ignavas gentes, famosaque [d] regna,
Et primo [e] ferri motu prosternite mundum:
Sitque palam, quas tot [f] duxit Pompejus in urbem
Curribus, [g] unius [h] gentes non esse [i] triumphi.
Armeniosne movet, Romana potentia cujus
Sit ducis? [k] aut emtum minimo vult sanguine [l] quisquam
Barbarus

VARIAE LECTIONES.

a *ignara* A. b *et* vulgo. c *sanguine* V. 1. d *signa* H. pro var. lect. e *motu f.* V. 1. W. H. O. 1. f *dixit* R. 1. g *in niveis* M. h *gentis* W. i *triumphum* W. P. 1. k *haud* A. Ed. Rom. l *quisque* P. 1. B. 1.

illis imperium conferre desiderat. SCHOL.

269 INVIDIA] Ut, dum omnes in me invidiam conferunt, quod adfectaverim regnum, vos teneatis inperium. i. e. quod pugnatur, mihi inputetur, & vobis, quod vincitis, prosit. IDEM.

271 STUDIOQUE IGNAVA PALAESTRAE] Nec multum laboratis, ut mundum occupare possitis. Ignavos enim habemus inimicos. Argumentum à facili. *palaestrae.* Quae propter studium palaestrae usum nesciat proeliorum, sed ingeniose dictum, ut per palaestram ignavi sint, cum inde fortes esse deberent. IDEM. Per Oxymoron scilicet saepius nostro usitatum.

272 AUT] Sic malui cum pr. sec. tert. Voss. Reg. uno, Oxon. primo, ac Hortens. Marg. dicit, esse Graeculos, vel barbaros, qui sunt in exercitu Pompeji. *ac* Oxon. sec. & meus. deest in Reg. primo.

273 AGMINE MOTO] Voss. prim. & Reg. cum uno Bersm. & Amst. aliisque à N. Heinsio inspectis *toto* (V. Drakenb. ad Sil. III, 205.) & explicat glossator in Voss. primo: *clamor eorum in toto agmine vix audietur.* perperam. *latura* est sustentura. non feret tubas nec horrendum clamorem sui ipsius exercitus, primo aciei motu, & tubarum classico; cum primus oritur clamor. Vide Livium L. XXX, 33. Flor. L. IV, 12. §. 15. *Nec tubam sustinere potuerunt.*

274 CIVILIA] Pauci enim cives nostri sunt, ceteri peregrini. SCHOL. Ii enim proprie civilia bella facere dicuntur, qui ex utraque parte cives sunt. Plures igitur significat barbaros, atque externos in acie Pompeji, quam Romanos cives esse. MICYLL.

276 HOSTEM] Nam hoc civili bello multi extranei morientur, qui poterant contra Romanos bella suscipere, sive sumierunt. *famosa* i. malae famae. SCHOL.

280 UNIUS GENTES NON ESSE TRIUMPHI] Hoc dicit. Probate, gentes istas, quas multis triumphis in urbem Pompejus induxit, ita esse exiguas, ut omnes in unum collectae unum triumphum plenum facere non possent: hoc est. Semel de omnibus triumphare non debuit, de quibus singulis toties triumphavit. IDEM. Non sufficere uni triumpho nostro. SULPIT. Vel potius, non esse dignos, aut idoneos, de quibus unus aliquis triumphus, nedum plures agantur. Elevat enim res gestas Pompeji, ut majorem victoriae spem militi faciat, eundemque alacriorem reddat. MICYLL.

281 ARMENIOSNE &c.] An pertinebat, inquit, aliquando ad Armenios, qui dux Romanorum totam habeat potestatem, ego, an Pompejus? Negat ergo fieri posse, ut pertineat. SCHOL.

282 EMTUM MINIMO VULT S.] i. e. ut parvo suo sanguine & minimo Pompejum omnium Romanorum rebus faciat inperare, aut, ut velit ullus barbarus guttam sanguinis perdere propter Pompejum ea caussa, ut ille regnet super Hesperios. Et hoc negat, quemquam barbarorum esse facturum. IDEM.

282 NIMIO SANGUINE] Mscr. quatuor *minimo.* quod non displicet. BERSM. *Minimo. Minimo* po-

Barbarus Heſperiis Magnum praeponere rebus?
Romanos odere [a] omnes, dominoſque gravantur,
Quos novêre, magis. ſed me Fortuna meorum
Commiſit manibus, [b] quarum me Gallia teſtem
Tot fecit bellis. cujus non militis enſem
Agnoſcam? [c] coelumque tremens cum lancea tranſit,
Dicere non [d] fallar, quo ſit vibrata lacerto.
Quod ſi ſigna, ducem numquam fallentia veſtrum,
Conſpicio, facieſque truces, oculoſque [e] minaces;
Viciſtis. videor fluvios ſpectare cruoris,
Calcatoſque ſimul Reges, ſparſumque [f] Senatus
Corpus, & inmenſa populos in caede [g] natantes.

Sed

VARIAE LECTIONES.

a *duces* M. b *querum* vulgo. c *telumque* Ed. Med. d *fallor* VV. LL. Steph P. 2. B. 2. W. H. Edd. Ven. Omnib. Berſm. e *minantes* A. f *Senatum* R. pr. g *minantes* VV. LL. Steph.

poſuimus ex MS. non *nimio*. An externi vel minimum ſanguinis impendere velint rei ad ſe non pertinenti? GROT. Ed. pr. Sapiens ſententia, & multis experimentis probata, quae & ad ſubditos pro regum potentia, non pro ſua ſalute aut commodis pugnantes, pari ratione extenditur. Demoſthenes Olynthiaca II: μὴ γὰρ οἴεσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς αὐτοῖς Φιλίππῳ τε χαίρειν καὶ τοὺς ἀρχομένους. ἀλλ' ὁ μὲν δόξης ἐπιθυμεῖ, καὶ τοῦτο ἐζήλωκε, καὶ προῄρηται πράττων καὶ κινδυνεύων, ἂν συμβῇ τι παθεῖν, τὴν τοῦ διαπράξασθαι ταῦτα, ἃ μηδεὶς πώποτε ἄλλος Μακεδόνων βασιλεὺς, δόξαν ἀντὶ τοῦ ζῆν ἀσφαλῶς ᾑρημένος· τοῖς δὲ τῆς μὲν φιλοτιμίας τῆς ἀπὸ τούτων οὐ μέτεστι· κοπτόμενοι δ' ἀεὶ ταῖς στρατείαις ταύταις ταῖς ἄνω τε καὶ κάτω λυποῦν]), καὶ συνεχῶς ταλαιπωροῦσιν. & quae ſequuntur. Idem in reſponſo ad epiſtolam Philippi: μὴ γὰρ οἴεσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς αὐτοῖς χαίρειν Φίλιππόν τε καὶ τοὺς ἀρχομένους· ἀλλ' ἐννοεῖσθε, ὡς ὁ μὲν ἐπιθυμεῖ δόξης, οἱ δὲ ἀσφαλείας. καὶ αὐτῷ μὲν οὐκ ἔστι τυχεῖν ταύτης ἀκινδύνως, οἱ δ' οὐδὲν δέον]) καταλιπόντες οἴκοι τέκνα, γονεῖς, γυναῖκας φθείρεσθαι καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν κινδυνεύειν ὑπὲρ αὐτοῦ. Tacitus in oratione Galgaci: *Niſi ſi Gallos & Britannos, & (pudet dictu) Britannorum pleroſque dominationi alienae ſanguinem commodantes, diutius tamen hoſtes quam ſervos, fide & affectu teneri putatis.* Frontinus de Hiſpanis, qui Poeno militabant: *Robuſtus quidem miles, ſed qui alienum negotium ageret.* Sic Lazi apud Procopium Gotthicorum IV. ὅτι δὴ Ῥωμαῖοι μὲν, ἅτε πατρίδος, ἅτε τῶν ἀναγκαίων συγκινδυνεύοντες εἰς τὸν ἀγῶνα παθεῖν]). & quae ibi ſequuntur. GROT. Ed. tert. Recte *minimo* vindicavit Grotius, & recte cum Scholiaſte explicat. *Minimo*, eſt etiam in quinque Pulm. libris MSS. & meis praeter tres recentiſſimos, ac prioribus Edd. *nimio* primum comparet in Ed. Parmenſi, quod ſecutus eſt Sulpit. & dein ceteri praeter R. Stephan. de locutione *emi morte, ſanguine, magno, parvo* &c. multa collegit dilig. Drakenb. ad Silium L. v, 601.

283 HESPERIIS] *His Superis* Micr. corrupte. BERSM.

284 GRAVANTUR] Ac per hoc nec Pompejum, qui Romanus eſt, fideliter adjuvabunt. SCHOL.

284 DOMINOSQUE GRAVANTUR] Reg. prim. *dominiſque* & multi à N. Heinſio conſulti; ſed perperam. Vide ad L. v, 258.

Seque putas ſolum regnorum injuſta gravari.

285 QUOS NOVERE] Eos dominos, inquit, gravius ferunt, quos noverunt i. Pompejum, qui ſubactis his inperavit. Interim hoc egit primum, ut exterae gentes utrumque odiſſent, Pompejum & Caeſarem; nunc facit, ut Pompejum magis videantur odiſſe. SCHOL.

286 COMMISIT MANIBUS] Regius uterque, meus, & Edd. Romana, Parmenſ. & Pariſ. 1512. *permiſit.* ut ſaepius loqui amat noſter. Sic hoc libro vi. 108.

Tradere Fortunae, gladio permittere mundi
Diſcrimen.

333.
- - - - - *permittunt omnia fatis.*

413.
- - - *permiſſaſque ignibus urbes.*

v, 694.

Sed mea fata moror, qui [a] vos [b] in bella furentes
Vocibus his teneo. veniam date bella trahenti,
Spe trepido: haud [c] umquam vidi tam magna daturos,
Tam prope me Superos: camporum limite parvo
Absumus à votis. ego sum, [d] cui, Marte [e] peracto,
Quae [f] populi, Regesque tenent, donare [g] licebit?

Quone

VARIAE LECTIONES.

a *nos* Marp. b *in tela furentes* vulgo. c *numquam* O. 1. d *qui* Ed. Hort. e *subacto* V. 1. f *populus* B. 1. *reges populique* V. 1. g *libebit* B. 1.

v, 694.

- - - *mundi jam summa tenentem*
Permisisse mari.

VIII, 384.

Et quo ferre velint, permittere vulnera ventis.

Sed & *committere* L. v, 690. & 301. ubi vide. Claudian. L. II. in Rufin. 216.

- - *miserum permitto casibus orbem.*

Livius L. IV, 49. *Huic bellum adversus Aequos permissum est.* MS. Voss. *commissum.* VIII, 30. *calcaribus equos permisit.* Apud Caesarem saepius *permittere se & fortunas suas fidei & in potestatem pop. R.* ut L. II. B. Gall. 3. V, 3. &c. Curtius L. III. c. 2. *homines cum se permisere Fortunae.* Videtur itaque hoc verbum notare pleniorem potestatem illius in istos, qui ejus manibus, vel curae commissi sunt. Quidquid sit *permitti* praeferrem apud Flor. L. I. c. 3. *Misso in compendium bello, Horatiis Curiatiisque &c. utriusque populi fata permissa sunt.* quam lectionem confirmant quatuor MSS. Biblioth. Leid. Dubitat Clariss. Dukerus. pro *quorum* hic scribitur *quarum* in uno Bersm. Regio pr. Voss. sec. & tert., utroque Oxon. Hulst. & Edd. Parmensi, ac Paris. quod praetuli. Quia tamdiu testis erat manuum sive operarum militum suorum, ideo recte noverat, qua cujusque manu ensis & lancea vibrabatur. Dein ingratus est sonus, *meorum quorum.*

289 NON FALLAR] Certum dicam, etsi non videam illum jaculatorem. SCHOL. Ante oculos nostri locum videtur habuisse Silius, ubi Hannibal L. IX, 245.

Hortandoque iterum atque iterum insatiabilis urguet
Factis quemque suis, & se cognoscere jactat,
Qua dextra veniant stridentis sibila teli,
Promittitque viris, nulli se defore testem.

292 VICISTIS] Dicit, se in vultibus torvis eorum videre, eos futuros esse victores. SCHOL.

295 MOROR] Haec videre jam videor, & vos loquendo detineo. IDEM.

295 IN TELA RUENTES] *In bella furentes* Mscr. tria. quart. *in caede furentes.* BERSM. Hanc locutionem *in tela ruere*, non damno. Sic enim noster *ruere in proelia* vs. 338. & alibi. Vide Indic. *in ferrum* L. I, 460. Virgil. Georg. II, 504. ubi V. Cerd. Ovid. Lib. II. Art. Am. 379. *In arma* Virg. Aen. II, 350. & saepe, aliique similia habent sexcenties: Sed aliud à Lucani manu esse profectum, suadent Msti, qui perpetuo tamen in his vocibus vacillant; nempe *in bella furentes.* Ut habent quoque Var. Lect. Steph. & quatuor Pulm. & undecim mei cum Edd. Rom. Parm. & Omnib. *In bella furentes* i. e. ardore belli, seu proelii committendi flagrantes. Sic L. I, 68. II, 239. *in arma furere*; & passim *furere*, & *ense furere* dicitur tam à nostro, quam ab aliis saepe. Vide, quos laudat Drakenb. ad Sil. I, 67. Dein elegantiam habet hic *bella*, quod repetatur à Caesare vs. seq. opponente milites *in bella furentes* sibi *bella trahenti.* Consule, quae notavi ad L. II, 496.

- - - *Non si me gurgite Ganges*
Submoveat, stabit jam gurgite Caesar in illo.

Non multum tamen obnitar, si quis malit *in bella ruentes.* Quia melius opponi videtur τῷ *teneo.* ut sit pro, ruere volentibus, praecipitibus. Habet ita Wittian. & Marp. cum Edd. Ascens. Versell. Par. Sulpit. Micyll. & Hortens. *in tela furentes* Voss. prim. & secund. & Ed. Veneta. In primo pro var. lect. *ruentes.* *In tela ruentes* est in uno Oxon. & Voss. tertio, ac primum receptum à Sulpitio, & Aldo, quem secuti sunt Colin. Steph. Gryph. Pulm. & ita ceteri.

297 SPE TREPIDO] Vel spe celer sum, licet protraham vos vocibus. vel facit me spes trepidare, quia magna est. *Trepido* autem nomen est. SCHOLIAST. Male quidam exponunt *exsulto*, *gestio*; nam primo rectius, ut nomen sumitur, monitu Scholiastis. primus ut verbum consideravit, ac post *trahenti* majorem distinctionem adposuit Hortensius, quem reliqui secuti sunt. Dein *trepidus* hic notat commotum, cujus alacre cor pulsatur, & nimium

Quone poli motu, quo coeli sidere verso,
[a] Thessalicae tantum, Superi, [b] permittitis [c] orae?
Aut merces hodie bellorum, aut poena paratur.
Caesareas spectate cruces, spectate catenas,
Et caput [d] hoc positum rostris, effusaque membra,
Septorumque nefas, & clausi proelia campi.

Cum duce

VARIAE LECTIONES.

a *Thessaliae* Ed. Hort. b *promittitis* P. 1. M. Ed. Rom. Parm. Paris. c *horae* MSS. qdd. d *oppositum* P. 1. B. 1. R. 1. Edd. Rom. Parm.

nimium commovetur, ut solet, tam spe, quam metu fieri; quomodo bene Omnibon. & alii explicant, & etiam pueri norunt.

298 TAM PROPE ME] Numquam, inquit, vidi superos tam prope me i. e. aut visuros (MSS. *quos usus.* an *gavisuros?*) qua ego felicitate pervenerim (sic MSS.) aut qui ad me proxime steterint ad adjuvandum. SCHOL.

299 ABSUMUS A VOTIS] A victoria hic brevis nos separat campus, ubi hostes sunt constituti. IDEM.

301 QUONE POLI MOTU] *Quone* autem *motu* dixit, interrogative, seu admirative, pro, *quo igitur motu?* Ut particula *Ne*, sit simpliciter interrogandi nota, non etiam copulandi. MICYLL. Duplex interrogatio. simile loquendi genus in x.

- - - - - quantosne tumores
Mente gerit famulus magni cervice revulsa.

GROT. Ed. pr. & sec. Hic *ne* breve est, adjectio supervacua ad vocabulum interrogativum. Sic libro x:

- - - - - quantosne tumores
Mente gerit famulus?

Neque vero sine veterum exemplo. Nam & Horatius in Satyris dixerat: (L. II. S. 3, 295.)

Quo - - ne malo mentem percussa? timore deorum.

Et mox: 317.

- - - - - illa rogare
Quanta ne.

Sic & apud Virg. l. XI. Aen. Asper legebat: *Quesne nefas.* IDEM. Ed. tert. Adde Comment. ad Horatii L. I, S. X, 21. & Torrent. ad Sueton. Caesar. c. 28. supra L. V, 654. in MSS. quibusdam.

- - quantusne evertere, dixit,
Me superis labor est.

Ita *anne* pro *an* eodem lib. 328.

Anne fugam magni tanta cum classe sequentur
Hesperiae gentes?

Quomodo etiam locuti sunt alii scriptores. Vide Pium ad Lucretii L. IV, 782. Male ergo *quove* per Polysyndeton edunt, & explicant Sulpit. & Ascens. aliique. & est in Amst. MS.

301 COELI SIDERE V.] Sulpitius exponit, *qua conversione, aut regressione planetae.* Ego exponerem, inquit Glareanus. *Quo motu poli*, id est, *cardinis*, & *quo verso sidere coeli*, id est, *quo coeli ex astris influxu*, sive (ut vulgo loquuntur) influentia. Octavae enim sphaerae polus movetur saltem trepidatus (quem ita appellant) motu. Ita Glareanus, ut nos quoque annotavimus. HORTENS. Rectius Sulpitius explicat.

302 TANTUM] Ut fatum de exitu belli Pop. Rom. constituat Thessalia. SCHOL.

302 ORAE] Al. *horae* in vetusto Cod. HORTENS.

303 PARATUR] *Parata est* Pulm. & Bersm. duo. Optimus Voss. prim. *parata.* quod verum puto.

304 CRUCES] Quibus vult hostis Caesarem infigere. SCHOL.

304 CAESAREAS SPECTATE CRUCES] Plutarchus Caesari haec verba tribuit: *τοῦτο ἐβουλήθησαν, εἰς τοῦτό με ἀνάγκης ὑπήγαγον, ἵνα Γάϊος Καῖσαρ ὁ μεγίστους πολέμους κατορθώσας, εἰ προηκάμην τὰ στρατεύματα κἂν κατεδικάσθην.* Quae Suetonius sic Caesaris verbis extulit auctore Asinio Pollione: *Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Caesar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petiissem.* GROT. Ed. tert.

305 ROSTRIS] Affixum in suggesto, quod erat in templo, cui nomen *rostra.* SULPIT. Suggestum, puto ego ante curiam non in templo fuisse & Comitium versum, non ad templi parietes. Comitium porro singulari numero locus erat ante curiam, circa quam nullae tabernae, sed quieta omnia. In altera autem Curiae parte, forum erat, turba hominum, & officinis, tabernisque strepitus. Cujus vestigium hodie videmus oppido elegans in sancta urbe Agrippina Colonia. Comitia vero erant, totius populi conventus, ad creandos magi-

Cum duce Sullano gerimus civilia bella.
Vestri cura movet. nam me secura manebit
[a] Sors quaesita manu: fodientem viscera cernet
Me mea. qui nondum victo respexerit hoste.
Dî, quorum curas [b] abduxit ab aethere tellus,
Romanusque labor, vincat, quicumque [c] necesse
Non putat, in victos [d] saevum [e] destringere ferrum,
Quique suos cives, [f] quod signa adversa tulerunt,
Non credit, fecisse nefas. Pompejus in arto

Agmina

VARIAE LECTIONES.

a *mors* P. 1. Ed. Ven. male. V. ad L. v, 773. vii, 818. viii, 700. b *abducit* V. 1. *subducit* W. non male. c *necesse est* V. 2. O. M. Edd. Ven. Br. Med. d *laevum* MSS. qdd. V. Drak. ad Sil. v, 660. e vulgo *distr.* f *qui* V. pr.

magistratus, ad bella indicenda, ad pacem dandam devictis, & ad quaedam alia Reip. munia, &c. GLAREAN.

306 SEPTORUMQUE] In Campo Martio, ubi Comitia habebantur. SCHOL. Hoc dicit ob quatuor legiones in Campo Martio trucidatas imperio Sullae, cujus imitator erat Pompejus. vide quae supra libro ii. GROT. Ed. tert.

306 NEFAS, ET CL. PROELIA CAMPI] Ἐπεξήγησις. Septa enim in Campo Martio; loca erant inclusa tabulatis, instar Ovilium. BERSM. Recte ita Bersm. & alii. Nugatur hic glossator. Voss. primi dicens *ad bestias tractabimur, ut cum eis pugnemus. Septa* & *clausus campus* idem notant, & innuit factum Sullae, quod memoravit auctor L. ii, 196.

Tunc flos Hesperiae, Latii jam sola juventus
Concidit, & miserae maculavit ovilia Romae.

ubi vide. Monent id quoque recte interpretes.

307 CUM DUCE SULLANO] Hoc dicit. Videte, quid de me facturus est Pompejus, & ipsa respicite. Nam Pompejus de Sullae partibus fuit. Haec, quae fecit Sulla, facturus est, & quae fecerit, dicit, quod hic imitabitur. Nam *septa* in urbe locus est, ubi inclusas vi. (Sc. iv. ex Valerio. V. Freinshem. ad Flor. iii, 21.) legiones Sulla jussit occidi. SCHOL.

310 QUI NONDUM VICTO RESPEXERIT HOSTE] Sensus hic: si quis nondum victo hoste respexerit i. e. ut se in fugam det retrorsum adspiciens, videbit, quemadmodum me ipse occido, docens, quod ipse, qui respicit, non intentus sit in proelium. SCHOL. *Victum hostem* al. *victo hoste* in Cod. vetusto. HORTENS. Prius, quod sciam, ita edidit Grotius, quod confirmat Scholiastes, & multi scripti. Ex meis tamen numero plures retinent, ut ceterae Edd. *victum respexerit hostem*, eodem sensu; scilicet fugerit hostem nondum victum. Fugientes, & terga vertentes enim respicere solent. Alio sensu dixit auctor Lib. vi, 185. de Scaeva.

- - - *vincis, quem respicit, hostem.*

Hic tamen, ut verum fatear, sensus non satisfacit mihi. Quis in animum sibi inducere potest, quod Caesar militibus minaretur, se statim manus sibi inlaturum, si quisquam modo è proelio decedens fugam capessat, aut quod statim desperaret de rebus suis, quam primum suos terga dantes vidisset? Futiles hae forent minae, nec fortissimo viro dignae. quare merito impense adridet ingeniosa Doctissimi Waddeli conjectura *qui nudum victore aspexerit hoste.* i. e. qui me viderit nudum i. e. militibus meis destitutum, sive caesis, sive in fugam versis. Adducebatque Herodianum Lib. v. c. 5. qui de Macrino loquens dicit eum, cum animadverteret milites suos ad Antoninum transfugere, metuentem, ne captivus fieret &c. πανTάπασι γυμνωθεὶς τῆς δυνάμεως: & Ovidium L. i. Amor. El. 2, 37, 38.

His tu militibus superas hominesque Deosque,
Haec tibi si demas commoda, nudus eris.

Adde Ciceron. L. x. ad Fam. Ep. 11. *Si nudus huc se Antonius conferet* i. e. à militibus desertus. *Nuda fuga* Vellej. L. ii, 61. & alibi. Levissima est mutatio *nudum* in *nundum*, & *nondum*. Solam litteram *a*, quae facillime excidere potuit, addit haec conjectura. Immo confirmant illam Codices Voss. duo, qui habent *victo respexerit hostem*, vitiose. Ed. Paris. 1512. *victum respexit in hostem.* Licet vero haec conjectura tanto opere adrideat, vel sic tamen nihil temere mutem: potius videtur auctor respexisse ad ea, quae Mundae acciderunt: ubi de con-

Agmina vestra loco, vetita virtute moveri,
[a] Cum tenuit, quanto satiavit sanguine ferrum!
[b] Vos tamen hoc oro, juvenes, ne caedere quisquam
Hostis terga velit: civis, qui fugerit, esto.
Sed, [c] dum [d] tela micant, non vos pietatis [e] imago
Ulla, nec [f] adversa conspecti fronte parentes
Commoveant: vultus gladio turbate verendos.
Sive quis infesto cognata in pectora ferro
Ibit, [g] seu nullum violabit [h] vulnere [i] pignus,

Igno-

VARIAE LECTIONES.

a *continuit* B. 1. V. 1. b *Ast ego vos o.* P. R. 2. M. *Ast t. b. o.* Ed. Rom. *Vos autem* P. 1. *Vos quamvis* B. 1. c *cum* W. d *bella* V. 1. e *origo* VV. LL. Steph. f *aversa* Hort. m. g *ceu* V. 1. h *pectore* H. i *pectus* P. 1. V. 2.

consciscenda sibi nece Caesar cogitavit. De eo consilio praeter ceteros Historicos haec ait Florus L. IV. c. 2. *Novissime illud insitatum Caesaris oculis nefas, post quatuordecim annos probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quod si nondum fugerat, adparebat tamen pudorem magis, quam virtutem resistere. Dicitur in illa perturbatione, & de extremis cogitasse secum, & ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet.* Ita concipiunt hunc locum constanter quatuor Bibl. Lugd. Bat. MSS. Codices.

311 ABDUXIT AB AETHERE] Qui cum de coelo tantum cogitare debeatis, propter Romanorum laborem eadem cogitatione dimissa sollicitudinem de terrenis habere coepistis. SCHOL.

313 IN VICTOS] Variant exemplaria, quae conjunctim *invictos* legunt. Sed prior lectio vera est, & congruit cum sequenti. Vincat, inquit ille, qui victor non cupit saevire in devictos bello, ut fecit Sylla, & qui non oderit cives, quod contra se in acie steterint. Indicat, se talem esse, & ea clementia, ut victor velit omnibus ignoscere, quod contra se arma induerint. Appianus author, Caesarem Venerem victricem; Pompejum Herculem invictum in auxilium invocasse. HORTENS. Mscr. duo: *invictos*: alt. *& victos.* Neutrum probe. saevire, inquit, contra victos. Virgil.

Parcere subjectis & debellare superbos.

BERSM.

313 DESTRINGERE] Hoc modo exhibent Regius prim. Wittian. Voss. sec. & tert. aliique à N. Heinsio conspecti, quare ita reposui, non *distringere*, cum Cl. Drakenb. ad Silium. Ital. L. XVII, 164.

- - - *mucronibus in se*
Destrictis ruere.

ubi egregie de his disputat. Adde, quos laudat Cel. Duker. ad Florum L. II. c. 2. *Securi destricta*; & quae passim ex MSS. monet Doctiss. cognatus meus Torrenius ad Valer. Maxim. Corrigendus etiam Stat. L. IV. Theb. 349.

- - *nulli destringere ferrum*
Impetus.

& Caesar B. Gall. L. I. c. 25. *Ea disjecta, gladiis destrictis*, non *distr.* & alibi.

315 NON CREDIT FECISSE NEFAS] Ille, inquit, vincat, qui pius est animi, ut victis debere credat ignosci. Hanc clementiam Caesari adsignat Tullius in Caesarianis. *Scelus tu illud vocas, Tubero. Cur? Isto nomine* (*enim* vulgo additur apud Cicer. pro Ligar. c. 6.) *illa adhuc caussa caruit: alii errorem adpellant, alii timorem.* Et hic, ergo sic sensit, quod scelus non debeat nominari. Quasi diceret Caesar: Non puto, eos fecisse nefas, qui Pompejum secuti sunt, & ideo non judico, eos post victoriam occidendos. SCHOL.

315 CREDIT] Alii *credunt*: minus probe. BERSMANN. *Credit* restituit etiam Modius Novant. LL. Epist. 24. Nec aliter MSS. omnes, & Edd. ante Gryphium, qui pessime cum Pulm. ac Maittaire *credunt* exhibuit.

316 AGMINA VESTRA] Steph. var. lect. Pulm. unus & Bersm. meique quatuor *nostra*. Forsan melius: ne quis intelligat *agmina deorum*, ad quos se converterat. Nunc rediit ad milites.

317 CUM TENUIT] Hoc est, cum nos oppresserit Pompejus, virtutem vestram movere prohibens, quanta facturus est, cum tenuit i. e. quando tenuerit, accipimus. Possumus & sic accipere. Scitis, quanta crudelia supra fecerit, cum vos Pompejus oppresserit. Pugnam dicit, quam habuit cum Torquato. SCHOL. V. ad L. VI, 296. &c.

Ignoti jugulum, tamquam scelus, inputet hostis.
Sternite jam vallum, [a] fossasque inplete ruina,
Exeat [b] ut plenis acies non sparsa maniplis.
Parcite [c] ne castris: [d] vallo [e] tendetis in illo,
Unde acies peritura venit. vix [f] cuncta locuto
Caesare, quemque suum munus trahit, armaque raptim
Sumta [g] Ceresque viris; [h] capiunt praesagia belli,
Calcatisque ruunt castris: stant ordine nullo,
Arte ducis nulla: [i] permittunt omnia fatis.

Si toti-

VARIAE LECTIONES.

a *fossas inp.* W. V. tert. Marp. non male. b *&* Ed. Br. c *neu* R. 2. *nec* W. M. d *vallum illum* O. 1. e *tendatis* VV. LL. Steph. P. 3. B. 1. V. 1. H. Ed. Ven. f *plura* B. 1. g *viris; celeres* vulgo. h *rapiunt*, P. 1. i *permittuntque* P. 5. B. 3. mei 12. Ed. Ven. aliaeque.

319 HOSTIS] *Hosti* MSS. aliqui à N. Heinsio visi. Rectius, ut monet Celeb. Burm. ad Ovid. L. VI. Metam. 659. V. sup. ad L. I, 193. & saepius.

319 CIVIS] Hoc ait fugientem nullus occidat, sed qui fugerit, civis habeatur. SCHOL.

322 VERENDOS] Quibus reverentiam debeatis, h. e. parentium. IDEM.

324 SIVE ULLUM] Mscr. quatuor *seu nullum*, probe. BERSM. *Seu nullum.* Male rursus Gryphius dederat *sive ullum* contra omnes scriptos, & auctoris sententiam. *ullo* a m. sec. Voss. sext. *nullo* Hulst. Voss. tert. & Hort. margo. Dein *violaris*, quod non omnino spernendum, est in Voss. pr. & sec. ac variis Steph. lectionibus. *violavit* duo alii Voss. *violaret* Ed. Brix.

325 IGNOTI JUGULUM, TAMQUAM SCELUS INPUTET HOSTIS] Sensus hic est. Sive quis interficit parentem suum, sive extraneum, mortem extranei sic inputet mihi, quasi parentis; tamquam majora his daturus sit (*quamquam est* Voss. pr.) praemia, qui parentes perimerent. Potest & sic accipi: sive ille, qui parentem perimit, vel ille, qui extraneum, sic habeat; tamquam scelus sit, ignoti hostis jugulum ferire. Hortatur ergo, ut in parentes suos magis saeviant. SCHOL. *Impetat jugulum hostis ignoti tanquam scelus.* Ea atrocitate hostem ignotum invadat, qua invaderet necessarium, & cognatum. SULPIT. Vel sic: quicunque obviam factus erit, & resistet, ejus jugulum petite, ut hostis & scelerati, nullo discrimine, cognatus, an alienus sit, habito. MICYLL. Ut parentes, ut consanguineos, ut affines, & cognatos trucidant, tanquam par scelus admissurus grassetur in jugulum hostis ignoti. Adversis frontibus pugnantes ferite, terga vertentibus parcite, quicunque ille fuerit. Aldus legit, *imputet*, sed omnino, inquit *Glarean.* Caesar hoc vult dicere, hostibus terga praebentibus parcendum, & tanquam cives eos habendos, at oppositos, ac contra stantes invadendos, etiamsi sunt parentes, &c. HORTENS. *Imputet* C. V. P. L. O. F. Hanc lectionem approbat Canterus Novarum Lectionum Lib III. cap. II. *Impetat* Mic. PULM. Mscr. quatuor *imputet*: quam lectionem Aldus quoque probat, & Canterus. Neque nos improbamus. Micyll. *impetat*: ut sit, *quicumque obviam factus resistet, ejus jugulum ut hostis & scelerati petite. Sive cognatus sit, sive alienus.* BERSM. *Scelus imputet hostis.* Lectio ex MS. sensus: Etiam si quis in adversa acie propinquum nullum invenerit, quem occidat, caedem ignoti cujusvis tanto in beneficio accipiam, quasi mea causa parricidium fecisset. Narrat Tacitus bello civili, quod inter Vitellium, & Vespasianum fuit, militem occisi à se fratris praemium petiisse. GROT. *Inputet* habent omnes omnino MSS. & Edd. priscae. Alterum *impetat* ex fabrica Sulpitii natum est, quem tamen secuti etiam sunt Ascensius, Verseil. & Gryphius. Recte jam olim explicuit Beroaldus. *Inputate mihi mortes etiam vilium, & ignotorum, tamquam interfeceritis cognatos, & scelus propter me feceritis.* Passim apud Lucanum, qui invidiose Caesarem facit truculentum, inculcat Caesar militibus, ut credant, omnia scelera, quae propter ipsum facerent, sibi esse inputanda. Hinc cum sacram Massiliensium silvam vellet excidi L. III, 435.

Effatur merso violata in robora ferro.
Jam ne quis vestrum dubitet subvertere silvam,
Credite me fecisse nefas.

328 CASTRIS] Etiam castra diruite. Ibi enim tentoria facietis vobis; unde nunc periturus venit Pompejanus exercitus. SCHOL.

328

Si totidem Magni soceros, totidemque, [a] petentes
Urbis regna suae, funesto in Marte [b] locasset,
Non tam praecipiti ruerent [c] in proelia cursu.
Vidit ut hostiles in rectum exire catervas
Pompejus, nullasque moras [d] permittere bello;
Sed Superis placuisse diem; stat, corde gelato,
Adtonitus: tantoque duci, sic arma [e] timere,
Omen erat. premit inde metus, totumque per agmen
Sublimi [f] praevectus equo: [g] Quem flagitat, inquit,

Vestra

VARIAE LECTIONES.

a *potentes* A. b *locasses* Ed. Grot. &c. c *ad proelia* B. 1. d *praetendere* R. 1. e *tenere* VV.LL. Steph. f vulgo *provectus*. *pervectus* B. 1. g *quam* V. 1.

328 Tendetis] i. e. tentoria habebitis: ut Virg. - - *hic saevus tendebat Achilles.* SCHOL.

331 Sumta Ceresque viris] Alii legunt. *Sumpta viris: celeris capiunt praesagia belli.* VERSELL. *Sumta viris: celeris. Sumta Ceresque viris, rapiunt* Mscr. *sumta viri celeres* Msc. *Celeres* h. e. festini se expediunt ad id, quod Caesar praesagierat. BERSM. *Sumta viris; celeris.* Haec lectio profecta est ab Aldo, habentque nonnulli, sed pauci. & recentiores MSS. quam secuti tamen sunt Colin. Steph. Gryph. Pulm. Hortens. & Bersm. aliique, donec Grotius praetulit *sumta viris: celeres*; ut etiam quidam MSS. habent, & nunc vulgo edi solebat. *Sumta, viri, celeres* Ed. Ven. & Cod. meus. Sed haec omnia φωριμὰ sunt, & ab aliena manu. Variae lectiones Steph. Pulm. unus, Voss. sext. a m. sec. & Wittian. *sumta virisque Ceres.* Sed optimus Pulm. Cod. Vossian. pr. sec. tert. & quart. Regius prim. Hulst. Amst. Edd. Romana, Parm. Omniboni, Sulpit. Ascens. Micylli, aliorumque verissime, ut restitui *Sumta Ceresque viris.* Scholiast. *Frumentum singuli, & arma sumserunt.* Cibum enim soliti fuerunt sumere milites proelium inituri, ut sciunt viri docti, & hoc loco recte ex Vegetio monuit Sulpit. Locus est L. III. c. II. *Veteribus seculis mos fuit, parco cibo curatos milites ad certamen educere.* Frontin. II. c. I. [illegible] I, 5. *Maturius vesci suos jussit, & eduxit in aciem.* Liv[illegible] IX, 32. & ut hic *raptim sumta*, L. XXXI, 42. [illegible] *cibum caperent.* Adde Celeb. Burm. [illegible] c. Lib. V, 215. loco adposito; ubi praedictam [illegible]tionem in MStis Lucani esse, etiam monet.

Arma [illegible] celsa socios depromere puppi;
Dona [illegible] Bacchi, casus qui firmet in omnes,
Rapta [illegible] &c.

331 Capiunt praesagia belli] i. e. à se incipiunt; nam castra subvertunt. Quia, sicut prostraverunt castra eorum, ita & acies, & castra hostium prosternenda erant. SCHOL. Ita etiam interpretes, & probo ob seqq. *calcatis castris.* Aliter posset intelligi de ominibus, & auguriis ex extispicio, signorum evulsione, pullorumque admissione capi solitis.

334 Totidem Magni soceros] Quot milites. Si Caesar tales in acie locasset, ut sic in magnum saevirent, quasi soceri ejus omnes fuissent. i. e. ut contra ipsum animo Caesaris dimicarent (*& omnes vellent fieri reges* addit Witt.) non tam animosi, nec tam audaces ad bella venissent. SCHOLIAST.

335 Locasses] Nostra est emendatio. Antea, *locasset. Si locasses*, hoc est, si quis locasset. *In caelum jusseris, ibit.* GROT. Ed. pr. Reddidimus antehac rationem hujus lectionis, si tamen cum MSS. malis *locasset*, refer ad Caesarem. Si, inquit, Caesar totidem alios Caesares in acie constituisset, non poterant magis ad pugnam calere. IDEM. *Ed. sec.* Erat in editis, *locasset.* Reposuimus *locasses*, id est, si quis locasset: quale: *In coelum, jusseris, ibit.* Si quis vulgatam praefert, subaudiendum erit, Caesar. IDEM. *Ed. tert.* Recte vir magnus conjecturam suam damnasse videtur, nam, licet secunda persona saepe pro tertia ponatur, cum de incerto quodam est sermo, ut *diceres, crederes, putares*, & sexcenta similia (V. ad VII. h. lib. vs. 768.) retinent omnes libri à me, & aliis inspecti *locasset.* Locum tamen sanum non esse, arbitror. Me audacior aliquis pro *funesto*, *Fortuna* legendum esse contenderet. *Fortunam* certe subintelligit glossator Voss. sec. Cod.

339 Diem] Quo omnia perderentur. SCHOLIAST.

Vestra diem virtus, finis civilibus armis,
Quem quaesistis, adest. [a] totas [b] effundite vires;
Extremum ferri superest opus, unaque gentes
Hora [c] trahit. quisquis patriam, carosque [d] penates,
[e] Qui subolem, [f] ac thalamos, desertaque pignora quaerit,
Ense petat: medio posuit Deus omnia campo.
Caussa jubet melior, Superos sperare secundos;
Ipsi tela [g] regent per viscera Caesaris, [h] ipsi
Romanas [i] sancire volent hoc sanguine leges.
Si socero [k] dare regna meo, mundumque pararent,
Praecipitare meam fatis potuêre senectam.

Non ira-

VARIAE LECTIONES.

a *totasque* Ed. Hort. b *diffundite* B. 1. c *trahet* R. pr. d *parentes* V. 1. Hort. m. *nepotes* V. sec. pro var. lect. e *quis* V. 2. f *&* V. 1. in V. 1. deest. g *gerens* W. O. 1. h *ipsae* W. i *sentire* B. 1. k *dans* Ed. Hort. vitiose.

341 OMEN ERAT] Quia Pompejus, virtalis, ac tantus bella timebat, pro omine erat i. significabat, eum perditurum victoriam. SCHOL.

341 PREMIT] Dehinc se timere dissimulat. IDEM.

342 PRAEVECTUS EQUO] Sic scripsi, auctoribus MSS. uno Bersm. Regio primo, Vossianis quatuor antiquioribus, Hulst. & Amstel. cum Edd. Ascens. & Versellan. Atque ita tam hoc loco, quam Livio, Virgilio, Statio, Silio scribendum esse monuit Inl. N. Heinsius ad Claudian. Lib. II. de raptu Proserp. 121.

Dum meus humectat flaventes Lucifer agros
Rorantes praevectus equos.

Joseph. Iscan. de B. Troj. L. v, 185. vi, 595.

Obvius ultrices accendit in arma cohortes,
Myrmidonasque suos curru praevectus anhelo
Pyrrhus.

Reddenda haec vox etiam est Frontino L. I. Strateg. c. II. §. 10. *In curru candidorum equorum sublimem constituit, qui dato signo pugnae proveheretur.* lege *praeveheretur.*

343 DIEM] Mscr. *dies* scil. haec est. BERSM. Sex etiam ex meis, & Edd. Sulpitio priores *dies* male. substantivum in eodem casu cum relativo ab auctore nostro poni, jam saepius monuimus. Vide ad L. III, 160. infra ad vs. 374.

344 TOTAS EFFUNDITE VIRES] Ovidius L. I. Metam. 278.

- - - *vires effundite vestras;*
Sic opus est.

Quem locum ante oculos fuisse Lucano, haec scribenti, censet ibi Ciofanus. Obvia est phrasis *effundere vires.* Idem L. VII. Metam. 187.

Quasque ait, ante habuit, vires effudit in uno.

Adde VV. DD. ad Silium L. XVI, 340.

Altior, effusas primo certamine vires.

Livius L. X, 28. *Quantumcumque virium habuit, certamine primo effudit.*

345 EXTREMUM FERRI &c.] Fortiter, inquit, hodie dimicate; quia hodie jam finis est dimicandi. SCHOL. Vetustus codex legit, *extremum belli superest opus.* hoc est, ut per epexegesin statim reddit, finis belli civilis jam praesens adest: nisi quod unum superest, ut ferro victoriam haud dubiam adseratis. HORTENS. *Belli* codex vetustiss. solum proelium restat. BERSM. *Belli* habent quoque Voss. tert. Hulst. & Marpurg. pro var. lect. Nihil muta. Sic passim apud nostrum *jus ferri*, *licentia ferri*, & similia.

349 CAUSSA MELIOR] Quia bonam caussam habemus, ideo sperare debemus prosperum eventum. SCHOL.

351 SANCIRE] Al. *satiare* in vetusto Cod. HORTENS.

351 VOLENT] *Volunt* Voss. secund. sext. & uterque Oxoniensis. cum Ed. Veneta. Quod tempus firmiorem spem denotaret.

351 HOC SANGUINE] Ut firmitatem Romanae leges Caesaris sanguine consequantur. Apud Romanos mos erat, ut, ubi foedus fiebat, ibi porca occideretur. Hic autem Pompejus sanguine Caesaris leges confirmandas dicit. SCHOL.

353 PRAECIPITARE &c.] Ut morbis consumtus

Non iratorum populis urbique Deorum est,
Pompejum servare ducem. quae vincere possent,
Omnia contulimus. subière pericula clari
Sponte viri, sacraque antiquus imagine miles.
Si Curios his fata darent [a] reducesque Camillos
Temporibus, [b] Deciosque caput fatale voventes,
[c] Hinc starent. [d] primo gentes oriente coactae,
Innumeraeque urbes, quantas in proelia numquam
Excivêre manus. toto simul utimur orbe.
Quidquid, signiferi [e] compressum limite coeli,
Sub [f] Noton, [g] & Borean hominum sumus, arma movemus.

Non-

VARIAE LECTIONES.

a *reducesve* P. 3. B. 2. V. pr. b *Deciosve* P. 2. B. 2. V. pr. c *hic* W. d *primae* V. 1. a m. pr. *gent. pr.* O. 1. e *comprensum id* vulgo. f *Noto & Borea* VV. LL. Steph. g *aut* O. 2. V. 1. Edd. Ven. Br. Med. *Boream* MSS. & Edd. qdd.

tus essem, & perissem; & nunc solus superesset Caesar ad regnum. SCHOL.

354 NON IRATORUM POPULIS] Nam si irascerentur, olim me perire jussissent, ut omnia Caesar invaderet. IDEM.

356 OMNIA] Apparatum militarem; nihil deest. *Subiere.* Dixit, quod Dii sibi faverent; nunc dicit, quod & praeclarum ducat exercitum, & sit duplex caussa victoriae. IDEM.

357 ANTIQUUS MILES] Veteranos suos dicit, qui jam emeriti, & accepta missione iterum sub Pompejo militabant. IDEM. Malim intelligere milites, antiquis majorum imaginibus nobiles.

358 REDUCES] Non modo *reduces*, sed tunc post exsilium Romana signa referentes. Ut Virgilius.

Et referentem signa Camillum.

vel resuscitatos. SCHOL.

359 VOVENTES] Nam ambo se pro victoria Romanorum ad mortem obtulerunt, cum sic jussisset oraculum. IDEM.

360 HINC] i. e. in nostris partibus. *primo* i. e. de prima parte orientis. IDEM.

361 URBES] Ordo est: primo oriente gentes coactae, & innumerae urbes excivere tantas manus ad proelia, quantas numquam antea. IDEM. Ascens. alio modo construit. scil. gentes, & tantae manus hinc stant, quantas innumerae urbes numquam excivere. sed prius praefero.

362 EXCIVERE] Priscian. col. 865. citat. *concivere*, sed, ut puto, memoriae vitio. Ibidem enim tam de *exciere* quam *conciere* dat exempla. *Excire* certe hoc sensu maluit noster. Lib. I, 239.

Rupta quies populis, stratisque excita juventus.

II, 48.

Nunc urbes excite feras; conjuret in arma &c.

VI, 11.

Ut videt ad nullos exciri posse tumultus
In pugnam generum.

VIII, 310.

Excitosque suis inmittam sedibus ortus.

& sic Livius, aliique passim. male Clericus L. IV, 9. *Volscos excitavere* edidit pro *excivere*.

363 QUIDQUID] Quidquid hominum sumus. Omnes enim Zonae, sub quibus homines sunt, sub Zodiaco circulo constitutae sunt. SCHOL.

363 COMPRESSUM] Variae Lect. Steph. Pulm. Codd. quinque, Bersm. omnes, & undecim mei cum Edd. cunctis ante Sulpitium *compressum* quare id restitui pro *comprensum*. Eodem plane modo L. III, 254.

Aethiopumque solum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli.

Dein perperam addunt *est* Pulm. & Bersm. MSS. cum nostris sex, & Edd. Ven. Sulpit. & Hortens. tum saltem scribendum esset *simul.* ut etiam exhibent tres Pulm. unus Bersm. & duo mei a m. sec. cum Edd. Ven. & Omniboni. Sed omnino male. Rectum est. *Quidquid hominum sumus compressum circulo Zodiaco, movemus arma.* Quod non intelligentes librarii corruperunt; ut latius ostendemus ad vs 641.

Vincimur hic gladiis omnis, quae serviet, aetas.

quomodo illic legendum est. V. etiam ad L. V, 729.

Com-

Nonne, superfusis conlectum cornibus, hostem
In medium dabimus? paucas victoria dextras
Exigit: [a] at plures tantum clamore [b] catervae
Bella gerent. [c] Caesar nostris non sufficit armis.
Credite pendentes [d] è summis moenibus urbis,
Crinibus effusis, hortari in proelia matres.
Credite grandaevum, vetitumque aetate Senatum
Arma sequi, sacros pedibus prosternere canos;
Atque ipsam, domini metuentem, occurrere Romam.
Credite, qui nunc est [e] populus, populumque futurum,
Permixtas adferre preces. haec libera nasci,

Haec

VARIAE LECTIONES.

a & B. 1. & V. 1. O. 1. Marp. b *proterva* R. 1. c *nostr. Caes.* V. sec. d *in* V. 1. *summis e* Bouh. rectius. Hic & seq. vers. a m. pr. aberant ab Oxon. pr. V. Sil. IV, 411. e vulgo *populum.*

Compressi limite Oxon. unus. Vitiosissime Schreveli Ed. *comprensum id.*

363 CYCLI] Circuli. Duo diversi codices, digitis exarati, pervetusti, pro *cycli*, *coeli* legunt, sed eodem tendunt, ut Zodiacum, sive signiferum, cognata voce ita appellarit. HORTENS. *Coeli.* Merito Grotius, licet nihil monens, revocavit *coeli.* quod Steph. Hortens. Pulm. & Bersm. notant, in suis esse Mstis, non *cycli:* quod Sulpitius, & Aldus intruserant, & omnes deinde adripuerant Editores. In prioribus, & meis quoque Cod. cunctis est *coeli.* L. VIII, 173.

Signifero quaecumque fluunt labentia coelo,
Sidera non sequimur.

Signiferum polum dixit L. III, 255. *Cycli* voce an usquam Latini bonae notae scriptores usi sint, dubito. *Circum*, seu *circulum*, vel *orbem* vocarunt: consule Munker. ad Fulgent. Mythol. p. 5. *Usque ad vitalem circum tulit;* Daviesium ad Ciceron. L. II. de Nat. Deor. c. 18. *Ex planis autem circulus aut orbis, qui κύκλος Graece dicitur.*

366 PAUCAS] Non multum sunt necessarii de vobis ad conficiendam victoriam. Pauci enim sunt, quos occidamus, inimici. Caeterum catervae voce tantum pugnabitis. SCHOL. Valer. Flacc. L. VI, 751.

Marte carent, solisque juvant clamoribus agmen.

368 NON SUFFICIT] Non est tantus numero (Voss. sec. *in n.*) ut illum omnis noster debellet exercitus. SCHOL. V. Cl. Burm. ad Valer. Flacc. ibid. 381.

- - *ille diu conjectis sufficit hastis.*

37. VETITUM AETATE] Quos senectus vetuit his proeliis interesse. SCHOL.

373 DOMINI] Scilicet Caesaris, qui urbi desiderat inperare. Generaliter accipimus, Romam omnem dominum extimescere; quia ipsa sit domina constituta. IDEM. *Dominum* est in Pulm. tribus, Voss. uno & meo: *domino* in Amstel. male. L. II, 233.

Praeteritique memor flebat, metuensque futuri.

Plena manu conlata exempla vide ab Heinsio ad Ovidium L. I. Met. 321.

- - - *metuentior ulla deorum.*

Metuere domino est plane contra sensum auctoris, qui dominum intelligit Caesarem, quem metuebat, non Pompejum, cui metuebat. ut Virg. I. Georg. 186.

- - *inopi metuens formica senectae.*

374 CREDITE, QUI NUNC EST, POPULUM] MSS. quidam Pulm. & Bersm. & tredecim mei cum Ed. Veneta, Omniboni, Ascens. & Versell. *populus:* ut rescripsi. nam plane est ex Lucani genio. Diximus quaedam ad L. III, 160.

Quo te Fabricius regi non vendidit auro.

Sic. L. V, 805.

- - *quae nox sibi proxima venit*
Insomnis.

VI, 683, 699.

- - - *quos nulla meretur*
Thessalis, Elysios.

VII, 733.

- - *quem, flagitat, inquit,*
Vestra diem virtus.

& sic

Haec vult turba mori. si quis post pignora tanta
Pompejo locus est, cum prole, & conjuge supplex,
Inperii salva si majestate liceret,
Volverer ante pedes. Magnus, [a] nisi vincitis, exsul,
Ludibrium soceri, vester pudor, ultima fata
Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos,
Ne discam servire senex. Tam moesta [b] locuti
Voce ducis flagrant animi, Romanaque virtus
Erigitur, placuitque mori, si vera timeret.
Ergo utrimque pari [c] procurrunt agmina motu
Irarum: metus hos regni, spes excitat illos.

Hac

VARIAE LECTIONES.

a *ni* B. 1. b *secuti* R. 1. c vulgo *concurrunt*. *concurrent* B. 1.

& sic alii passim. Ovid. Lib. XIV. Met. 350.

- - *cecidere manu quas legerat herbas.*

al. *herbae*. Quis nescit illud Terentii?

Populo ut placerent quas fecisset fabulas.

&c. V. Sanct Minerv. L. II. c. 9. IV, 12. ibique Perizon.

375 HAEC LIBERA NASCI] Qui postea nascetur, liber nasci vult. Praesens vult liber mori. SCHOL.

379 VOLVERER] *Volveret* Msc. scilicet *se*. BERSMANN. Hulst. Cod. & Ed. Elzevir. *volveret*.

384 MORI SI VERA TIMERET] Placuit omnibus mori, si vera erant, quae Pompejus diceret, se timere. Insolitum erat, ut ille talem timorem haberet, ut Caesar vinceret. SCHOL. *Si vera timeret*, ambigue dictum, sed talia non pauca sunt in hoc poëta hemistichia subobscura, quale paulo ante in Caesaris oratione, ubi de morte sibi inferenda: *Fodientem viscera cernet*, inquit, *Me rxea, qui nondum victum respexerit hostem.* Quem locum tanquam nihil difficultatis habentem pulchre transilit Sulpitius. Badius strenue luctatur, ac duplicem expositionem exhibet, quibus lectis nihilo minus haereas, quum sensus simplex sit, prius se moriturum, quam victori se dedat, ac fictum fateatur, quod postea Uticae fecit Cato. Haud secus hoc loco. *Si vera timeret*. Ubi Sulpitius exponit, vocem *Si* bifariam. semel per *quamvis*, iterum per, *quia*. Dubium hic sane, quis sit nominativus, ad verbum *timeret*. Badius supplet nominativum *Dux*, & rationem subnectit, ne in senectute servire cogatur. Fortassis autem & *Romana virtus* intelligi potest hoc sensu. Si timeret Romana virtus vere eventuram servitutem quam innuit Pompejus. Et forte, *Si* pro Siquidem. Sed lector judicet. Porro, quod proximo inde versu sequitur.

Ergo utrinque pari concurrunt agmina motu
Irarum.

Post *irarum* distinguendum puto. Neque genitivus, *irarum*, cum, *metu*, construendum, etiamsi Sulpitius, ac Badius aliter: tum etiam Aldinus codex. GLAREAN,

385 PROCURRUNT] Ita exarari curavi, pro *concurrunt*, ex Voss. primo & sec. Regio primo, & Hulst. aliisque à Steph. Pulm. Bersm. & Heinsio consultis. quem uti & Drakenb. vide ad Silium Ital. L. VII, 566.

- - *procursusque viros colliserat ater.*

Noster L. IV, 772.

- - *neque enim licuit procurrere contra,*
Et miscere manus.

Seneca de Clement. c. 4. *Cum in prima fronte procurrunt.* Forsan ita quoque scribendum apud Livium L. XXXV. c. 5. Nunc legiones continebat in subsidiis, ne *certaminis studio prius concurrerent, quam datum signum esset.* in Voss. enim Msto. *percurrerent*, ut hic in uno Regio.

385 MOTU IRARUM] Sic distinguendum esse, censet Glareanus recte, & sensus postulat. Agmina utriusque Ducis concurrunt utrimque pari motu. Subjicitur distributio motus; metus casus excitabat Pompejanos, spes contra victoriae, Caesarianos. Invidiose eam spem regni, appellat suo more poëta, ut ubique Caesari durior est, & infestior toto opere. HORTENS. *Irarum: metus hos, regni spes* &c. Msc. post *irarum*, distinguit: Alii post *motu*: ac legunt, *Irarum metus*. BERSM.

[a] Hae facient dextrae, quidquid non expleat aetas
Ulla, nec humanum reparet genus [b] omnibus annis,
Ut vacet à ferro. gentes Mars iste futuras
[c] Obruet, & populos aevi venientis in orbem,
Erepto natale, feret. tunc omne Latinum
Fabula nomen erit: Gabios, Vejosque, Coramque
Pulvere vix tectae poterunt monstrare ruinae,
Albanosque lares, [d] Laurentinosque penates

Rus

VARIAE LECTIONES.

a *haec* R. pr. b *omne per aevum* W. *armis* H. c *obruit* B. 1. d *Laurentanosque* P. 1.

Metus hos regni, spes excitat illos. Ita distinximus. non enim quovis metu vult pugnasse Pompejanos, sed metu tyrannidis: at Caesarianos contra tyrannidem sperasse. GROT. Probo Grotii distinctionem. Ante Glareanum ita interpungebant *metu. Irarum metus hos, regni spes &c.* atque ita quidem construunt plerique MSS. & Scholiast. Voss. sec. *hos* sc. *Pompeianos, qui iras Caesaris extimescebant; illos* i. *Caesarianos.* nec aliter Aldus, Colin. Steph. Gryph. Micyllus, aliique distinguunt. Sed male. Uterque exercitus pari ira commovebatur; sed Pompejanos ad iram excitabat *metus regni*, quod invadere vellet Caesar, ut dixerat Pompejus in exhortatione versu 373. &c. Caesarianos vero ad iram stimulabat *spes regni*, quam dederat Caesar vs. 265. &c. Ad illa enim sine dubio respicit auctor. L. II, 323.

- - - - - - *acris*
Irarum movit stimulos.

Ovid. L. XI. Met. 323.

- - - - - - *at illi*
Ira ferox mota est.

& alibi.

387 HAE FACIENT D.] i. Tantum hominum peribit hoc proelio, quantum non possint secula multa reparare. SCHOL.

389 UT VACET A FERRO] Etiamsi alia bella non habeat, quibus aliquas possit amittere gentes. IDEM.

389 ISTE] Apud Priscianum haec c. 759. citantem editur *ille*.

391 EREPTO NATALE] Βιβλιοτικῶς dictum est. Et populos aetatis in orbem venturae auferet, eripiens his natalem, ut pereant, antequam nati sunt. Nam interfectis parentibus, non erit, unde alii procreentur. SCHOL.

392 FABULA] Quia exstinguetur omnis posteritas: & si quis audierit, Latinos fuisse, fictum credet, ut fabulam; quia eorum sobolem non videbit. SCHOL.

392 CORAMQUE] Virgil. VI. Aen. 776.

Pometios, Castrumque Inui, Bolamque Coramque.
Haec tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terrae.

Mscr. *Chorusque.* corrupte. BERSM.

393 VIX TECTAE POTERUNT] Illae civitates vix fundamenta sua monstrabunt; sine habitatore. SCHOL. *Vix teste* Mscr. depravate. BERSM. Repetit auctor, quae questus erat L. I, 25.

At nunc semirutis pendent quod moenia tectis
Urbibus Italiae, lapsisque ingentia muris
Saxa jacent, nulloque domus custode tenetur. &c.

Malim autem scribere *vix poterunt tectae* cum uno Vossiano, & Amst. *Ruinae tectae pulvere vix poterunt monstrare* suas urbes, quae quaerentur. Florus L. I. c. 16. *Ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur.* Nam argutatur Scholiastes Voss. secundi, legens *properant*, & exponens. *Festinant, inquit, ruinae, ut has civitates demonstrent scilicet post occasum earum, quae quidem ruinae vix erunt tectae; nam & ipsae sunt occasurae, & non erit, quo tegantur, cum nec populus ipse sit remansurus.*

394 ALBANOS &c.] Hae urbes Alba, & Laurentium Sacra Romana custodiunt. SCHOL.

395 VACUUM] Desertum. Hae civitates post ruinam suam erunt rus vacuum. IDEM.

395 QUOD NON HABITET] Msc. quatuor. Pulm. tres Bersm. & mei quinque cum Voss. pr. pro var. lect. *quo.* Frustra. Amat noster *habitare* cum quarto casu construere. Lib. I, 435:

Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas.

v. 28.

Vejosque habitante Camillo.

Ibid. 87.

Dignatur caecas inclusum habitare cavernas.

atque ita alii saepissime. Audiamus Servium ad Vir-

Rus vacuum, quod non habitet [a] nisi nocte coacta,
Invitus, [b] questusque Numam [c] jussisse, [d] Senatus.
[e] Non aetas haec [f] carpsit edax, [g] monumentaque [h] rerum
Putria destituit: crimen civile videmus,
Tot vacuas urbes. Generis quo turba [i] redacta est
Humani? [k] toto populi qui nascimur orbe,
Nec muros implere viris, nec possumus agros.
Urbs nos una capit: vincto fossore coluntur

Hesperiae

VARIAE LECTIONES.

a *ni* B. 1. b *questus* N. B. 1. O. 1. c *vixisse* A. d vulgo *Senator*. e *nunc* H. f *carpsit* P. 4. B. 2. V V. LL. Steph. g *momenta* V. 1. Ed. Parm. h *regum* B. 1. i *coacta* V. 1. *est* deest in Ox. 1. k *e toto* V. 1.

Virgilii Ecl. II, 29. *Atque humiles habitare casas.* Sane melius, habito illam rem, quam habito in illa re, dicimus. Nam &c. dein pro *Senator* reposui *Senatus* auctoritate Mstorum Steph., duorum Pulm. & Bersm. ac meorum octo, in quibus Voss. pr. Reg. pr. & Witt., uti & Edd. Rom. Parm. Brix. Mediol. & Paris. 1512.

395 NOCTE COACTA] Mittebantur enim in Laurentum, & in Albanum Senatores; ut per noctem illic sacrificia celebrarent, quae Numa prius instituit. In hoc ergo rure non habitabat (*habitant* Voss. pr.) nisi per coactam noctem Senatus invitus. SCHOL. V. ad v. 401.

397 NON AETAS HAEC CARPSIT] Harum urbium, & oppidorum ruinas, licet cultores ferro, & incendio interciderint, nulla aetas contexit, nullum tempus consumpsit, nec diminuit, sed adhuc extant, ut monumenta, & vestigia collapsarum urbium putria. Itaque, *monumenta putria*, regitur à verbo carpsit, per epexegesin. *Destituit*, hoc est, sed destituit. Multae significationis verbum est. Significat relinquo, & desero in periculo: item privare, dissolvere, & statuere. *Crimen civile.* Digladiantur hoc loco interpretes. Quidam *crimen civile* nominandi casum esse contendunt, & referri ad verbum *destituit*: ut sit sensus: crimen civile in causa est, cur videmus tot putria monumenta collapsarum urbium, quae nulla aetas diminuit. Alii ad τὸ, *tot vacuas urbes*: ut ad hunc modum exponatur: *Videmus tot urbes vacuas esse crimen civile.* HORTENS. *Putrida destituit* Mscr. tria. Alii post *putria* ponentes distinctionem mediam, *destituit* conjungunt cum sequentibus: ut sit, *destituit crimen civile*; hoc est, bellum civile in culpa est, cur videamus tot putria monimenta urbium collapsarum. BERSM. *Destituit: crimen civile videmus, tot vacuas urbes.* Vera haec distinctio. Italiae aedificia non aetas destituit, sed jacent culpa belli civilis. Vide prooemium Pharsaliae. GROT. *Putria* mei omnes retinent, excepto pro var. lect. Voss. sec. & Edd. Rom. Parm. & à Taberio procuratis. Sed vide ad L. II, 141. *putrida membra.* Perperam autem Aldus, Paris. & Hortensius jungunt *destituit crimen civile*, nec melius exponunt. Dicit Lucanus, ut recte monuit jam Grotius, aetatem edacem haec non carpsisse; nec reliquisse putria monumenta; sed crimen civile esse tot urbes vacuas, crimen civile caussam esse tot vacuarum urbium. Nihil frequentius, quam adpositionem apud poëtas esse, quis nescit? de hoc civili crimine idem dixit L. I, 30.

Non tu Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
Poenus erit: nulli penitus descendere ferro
Contigit. alta sedent civilis vulnera dextrae.

Ad aetatem edacem quod adtinet, conveniens Senecae locus est Epist. XII. Init. *Quid mihi futurum est, si tam putria sunt aetatis meae saxa.*

399 VACUAS] Haec enim omnia oppida per bellum civile interierunt. SCHOL.

400 NASCIMUR] Mscr. *nascitur*, mendose. Dein *non muros i. v. non poss.* male. BERSM.

402 VINCTO FOSSORE] Sive propter servos compeditos hoc dicit. Sive quod propter cultorum inopiam vinculati de ergastulis exire cogantur Italiam. SCHOL. *Juncto*, scilicet cum cive juncto rustico coluntur agri. Vel *vincto* i. e. compedito, & significat ergastulos. OMNIBON. *Juncto fossore.* Vicino, & non longe ab urbibus discedente agricola, sed colente in proximo. Placet etiam legatur *Vincto*, quoniam pauci, & cathenati ergastuli satis sunt ad colendum agros, quibus alantur populi. SULPIT. *Juncto* i. vicino urbibus. Alii tamen legunt, quos sequar, *vincto*; ut sit, quasi ad glebam addicto. VERSELL. *Vincto fossore.*

Hesperiae [a] segetes: stat tectis putris avitis
In [b] nullos [c] ruitura [d] domus: nulloque frequentem
Cive suo Romam, sed mundi faece repletam,
Cladis eo dedimus, ne tanto [e] in corpore [f] bellum
Jam possit civile geri: Pharsalia tanti
Caussa mali. [g] cedant, feralia nomina, Cannae,
Et damnata diu Romanis, [h] Allia, [i] fastis.

Tem-

Variae Lectiones.

a *gentes* A. b *nullum* R. sec. *nullas* R. pr. c *reditura* M. d *domos* vitiose MSS. & Edd. qdd. e deest in P. 3. V. 3. O. 1. vulgo *tempore*, & *posset*. f *ferrum* A. g *cedent* Hort. m. h *Alia* R. pr. M. aliique. V. Serv. Aen. VII, 717. Nonn. Orthog. p. 121. i *fati* R. pr. V. 1. *factis* W. H. male. V. Burm. ad Val. Flacc. II, 245. Drak. ad Sil. XVI, 132.

sore. Agri à servitiis coluntur. Quod fossorem vinctum dicit, servorum habitum arguit, qui cathenis constricti incederent. Horum laboribus cives, inquit, aluntur, per hos coluntur agelli. Legitur in pervetustis exemplaribus, *juncto fossore coluntur*, ut dicat, à colonis urbi propinquis agros, non à civibus coli. Numerum singularem usurpavit pro plurali. HORTENS. Ut videmus *juncto* profluxit ab Omnibono, & Ed. Ven. quod habet unus Pulm. Sed sane nihili hic est: quare merito *vincto* Verielan. jam reposuit. Servos ergastularios eum intelligere, certum mihi est: de quibus dulcissime Tibull. L. II. El. VII, 7.

Spes etiam valida solatur compede vinctum.
Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

Vide Barth. ad Claudian. L. I. in Eutrop. 27. supra ad L. I, 170.

404 In nullos] Homines, quia non sunt habitatores. Quippe illic interemtis omnibus post bella civilia jam nullus habitabat. SCHOL.

405 Faece] Externis, & ignobilibus, qui in orbe ultimo velut mundi faeces remanserant. IDEM.

406 Ne tanto in tempore.] Al. Vet. Cod. legit *corpore*. HORTENS: Atqui post hoc bellum saepe gesta sunt alia bella, ut adversus Brutum, & Cassium, triumvirale, aliaque. Quare cum Ill. Heinsio, ex vetustissimis MSS. Thuanaeo & Sixiano, qui nunc est Ampl. Viri J. Witti, ita emendante confidenter rescripsi *corpore*. Bella quidem dein gesta sunt; sed non proprie civilia, quia externi Romam inpleverunt, veris Romanis civibus priori bello absumtis, ex Lucani saltem sententia. Adstipulantur huic emendationi duo Pulm. unus Berlin. Vossiani sec. tert. & quint. Regius uterque, Marp. Oxon. unus. Notum est, saepissime civitatem, rempubl. & omnem conlectam multitudinem *corpus* ab auctoribus vocari. Exempla ab eodem vide conlecta ad Ovidii Trist. L. III, 14, 8. & Vellej. L. II, 109. Virgil. Aen. XI, 313.

- - - toto certatum est corpore regni.

Senatus corpus apud nostrum h. lib. 294. & *viscera rerum* vs. 579. ubi plura. Non raro etiam *tempus*, & *corpus* confunduntur. Vide notas ad Valer. Flacc. Lib. III, 333. & Lucret. Lib. I, 1036. Dein cum eodem reposui *possit* pro *posset*: ut est in tribus Pulm. uno Berlin. & sex meis melioribus, cum Edd. Ven. Brix. & Mediol.

408 Feralia] Vult illic minora belli fuisse discrimina. Ideo dictum *cedant Cannae*, quae sunt *nomina feralia*, & Allia *damnata diu* i. e. in perpetuum, sive huc usque, donec in Pharsalia pugnaretur à Romanis. SCHOL.

408 Nomina] Vetus Cod. *vulnera* habet. HORTENS.

409 Fastis] Isti enim dies funebres in Annalibus continentur, quando pugnatum est apud Cannas, & Aliam. SCHOL.

410 Signavit leviorum] Nam illos funebres dies nominavit, & signavit in fastis, quasi leviores, & minores. Hunc autem propter nimium nefas noluit ad memoriam reducere, & praetermisit. IDEM.

411 Voluit nescire diem] Inquisiverunt tamen in eum viri docti, & quid de eo statuant, videre potes in doct. dissertatione J. Bapt. Belli de Thessalici conflictus mense, & die, inserta T. VIII. Thes. Antiq. Rom.

411 Pro tristia fata] Vetus Cod. *quo tristia fata*. HORTENS. *Quo* habent etiam Voss. sec. tert. & pro var. lect. primus cum Wittiano. acute sane, nec male. Ut dicat Lucanus, quid juvaret, si tristia illa fata notasset, & belli civilis scelus? cui bono haec in fastis legerentur? Ut passim sumitur *quo* cum accusat. Vide praeter alios Gronovium Lib. IV. Observ. c. 21. Heinsium ad Ovidii Epist. II. Her. 53. Art. Amat. I, 303. &

ante

Tempora ſignavit leviorum Roma malorum;
Hunc voluit neſcire diem. [a] prô triſtia [b] fata.
Aëra peſtiferum tractu, morboſque [c] fluentes,
Inſanamque famem; [d] permiſſaſque ignibus urbes;
Moeniaque in praeceps laturos plena tremores
Hi [e] poſſent explere viri: quos undique traxit
In miſeram Fortuna [f] necem, dum munera [g] longi

Expli-

VARIAE LECTIONES.

a *proh* MSS. & Edd. qdd. b *lella* Edd. Ven. Br. c *ſilentes* M. *fuentis* V. tert. d *permiſſas* H. e *poſſunt* V. pr. tert. qu. R. 2. M. Edd. Rom. Parm. Pariſ. non male. f *vicem*, ſupraſc. *necem* W. g *longe* Hort. m.

ante eos Zinzerling. Prom. Crit. c. 24. Quia tamen ceteri Codices *pro*, vel *proh* retinent, & haec ad ſequentia etiam referri per exclamationem poſſunt, nihil temere muto: praeſertim cum ita ſoleat auctor, qui in ſimilibus effatis etiam multus eſt, ut *pro pudor*, *pro nefas*. &c. L. II, 98.

- - - pro fata, quis ille,
Quis fuit ille dies, Marius quo moenia victor
Corripuit!

V, 57.

- - - - pro triſtia fata!
Et tibi non fidae gentis digniſſime regno! &c.

VI, 305.

- - - - pro triſtia fata!
Non Uticae Libye clades, Hiſpania Mundae
Fleſſet.

V. & L. VIII, 678.

412 AERA PESTIFERUM TRACTU] Mallem *aëre peſtiferum tractum*. Virgil. L. III. Aen. 137.

- - ſubito cum tabida membris,
Corrupto coeli tractu, miſerandaque venit
Arboribusque ſatisque lues, & letifer annus.

414 IN PRAECEPS LATUROS PLENA TREMORES] Mſcr. *timores*, male. Intelligit enim terrae motus. BERSM. *Timores* exaratum eſt etiam in Voſſ. tertio, Marpurg. Hortenſ. Marg. & Voſſ. primo a m. pr. Nec aliter Scholiaſtes, intelligens è moenibus gradu praecipiti ruentes, vel ſe dedentes prae timore homines, his verbis, quae non bene capio. *Ordo eſt: timorem, qui in praeceps defert moenia plena; ſcilicet, cum timent deducere moenia plena, decipiunt.* (f. *ſe dedunt*) In Witt. *Ut omnes ſe praecipitarent de muro timore hoſtium.* Sed omnino male. Senſus eſt, ut bene monuerunt viri docti. Hi viri poſſent, vel poſſunt ſufficere reparando hominum numero, qui perire poſſent peſtilentia, fame, incendio, vel motu terrae, in praeceps dante moenia plena i. e. urbes hominibus plenas, ſive domos una cum habitatoribus. *Tremorem terrae* pro motu ſexcenties invenias. Similis locus eſt apud noſtrum L. II, 198.

Tot, ſimul infeſto juvenes occumbere leto,
Saepe fames, pelagique furor, ſubitaeque ruinae,
Aut coeli terraeque lues, aut bellica clades,
Numquam poena fuit.

415 EXPLERE] Hoc vult dicere, iſtos omnes, qui uno die perierunt, tot fuiſſe, ut per infinitas clades, ſi diverſi perirent, ſatiarent fata, dum multi ſunt. Potuerunt ergo ſufficere morbis, & ſatis eſſe peſti, fami, incendio, deditioni (*ſeditioni* Voſſ. pr.) qui nunc ſimul pereunt. SCHOLIAST.

417 EXPLICAT] i. e. dum ea, quae diu praeſtitit, dinumerat, & univerſa conſumit. i. e. dum probare vult omnibus, quam magnam fecerit Romam, quae ſic caſura eſt. IDEM. *Glareanus* & dura compoſitio eſt, inquit, & verbum *explicat* varie expoſitum. *Sulpitius*, *explicat*, inquit, in pugna extendit. *Badius* autem, *Dum ipſa fortuna explicat:* id eſt, detegit ſeſe, qualis eſſet: nam prius viſa eſt favorabilis, *Eripiens* ſcilicet, Romae, *munera longi aevi:* id eſt, quicquid per tot ſaecula contulerat, una hora auferens. Haec *Badius*, cujus ordo placet. Sed quod de ſingulis pereuntibus poëta refert, id illum de Roma intelligere, non ſane placet. Haec GLAREAN. Hoc igitur proelio Fortuna tot ſaeculorum munera, victorias, & triumphos Romano imperio rurſum eripuit. HORTENS. Varie, ut vides Lector, haec exponuntur. Praeterea *munera longi aevi* explicat Omnibonus, numeroſam multitudinem hominum, qui ad tantum numerum munere longi aevi excreverant. Eſt vir doctus, qui mallit *explicita*. Senſum auctoris hunc eſſe puto. Dum Fortuna munera longi aevi in Pharſalicos campos conlecta, ut tot triumphatos populos, & tantam armorum vim

 ex-

Explicat eripiens aevi, populosque, ducesque,
Constituit campis: per quos tibi, Roma, ruenti
[a] Ostendat, quam magna [b] cadas. quo latius orbem
Possedit, citius per prospera fata cucurrit.
Omne tibi bellum gentes dedit omnibus [c] annis:
Te geminum Titan procedere vidit in axem.
Haud multum terrae spatium restabat Eoae,
Ut [d] tibi nox, tibi [e] tota dies, tibi curreret aether,
Omniaque errantes stellae Romana viderent.

Sed re-

VARIAE LECTIONES.

a *ostendit* B. 2. V. sec. Marp. A. Hort. m. b *cades* Ed. Med. c *armis* R. pr. H. O. 1. M. A. W. pro var. lect. Ed. Ven. & alii. V. Drak. ad Sil. 11, 94. d *ibi* Ed. Steph. e *nota* M.

explicat i. e. in acie extendit, simul ea omnia eripiens. Verbum *explicare* de aciei expansione proprium est. supra L. VI, 9.

- - - - *Ter collibus omnes*
Explicuit turmas, & signa minantia pugnam.

Virgil. L. II. Georg. 280.

Ut saepe ingenti bello cum longa cohortis
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Directaeque acies.

Livius L. I. c. 27. *Erigit totam aciem, fluctuansque animo, ut tereret tempus, ordines explicat.* Caesar. B. Civ. II, 26. *Ut legiones explicari, & consistere possent.* & passim. Maluit autem Lucanus hic adhibere τὸ *explicat*, quam aliud verbum; quia in se continet significationem ostentationis, qua Fortuna illa omnia munera quasi in speciem exponit, ut ostendat, *quanta cadat Roma.* Sic L. X, 109.

Explicuitque suos magno Cleopatra tumultu
Nondum translatos Romana in secula mores.

419 QUO LATIUS ORBEM] Si legas, *quae*, subauditur, *Roma.* Nunquam antea Imperium vel latius, vel amplius patuerat, quam tum temporis. Et quo majus erat, eo citius uno praelio eversum fuit. Citius diversis bellis auctum erat, cum semper foeliciter, ac prospere pugnaretur. HORTENS. Mscr. duo *quae latius*, ut ad Romam referatur: Fortuna Romana, quo major fuit, eo brevior. BERSM. Ut vulgo scribitur, sine dubio auctoris sensus esse debuit, Romam eo citius ruisse, quo plures gentes subactae ab ea sint, quia in se magna cadunt, nec se ferebat Roma. Sed aliud voluisse patet ex connexione totius loci; nempe Romam uno die perdidisse omnia, quae tam longi temporis tractu adquisiverat. Neque aliter exponit Scholiastes. *Hoc est, ut cunctis gentibus imperares, diu factum est, & longo tempore, quod postea quam consecuta est, celeriter fata felicia cucurrerunt i. e. transacta sunt; ut ad ejus exitium citius veniretur. ac si diceret. Tarde coepit esse felix, & non diu fuit* Unde videmus, Scholiasten non legisse *latius*; sed *tardius*; quomodo etiam exaratum est in Wittiano, & uno Oxon. ac pro var. lect. in Regio primo & Voss. primo. praeterea *quae* habent Steph. Pulm. & mei undecim MSS. cum Edd. plerisque, & omnibus ante Sulpit. *quam* est in Amst. Igitur legamus *quae tardius*; estque epiphonema per parenthesin ab auctore prolatum. An retinendum *quo tardius?* Ut sit, celeriter Roma felix esse desiit, quia tarde possedit orbem, cum Fortuna defatigata tot victoriis diutius Romae adesse noluerit, sed retro pedem uno inpetu tulerit. Videant acutiores.

423 EOAE] Propter Indiam dicit. SCHOL. & Parthiam.

424 TIBI] Nam & his gentibus currit, quae non sunt sub potestate Romana. SCHOL.

424 UT TIBI NOX] *Glareanus* diligentius hos versus excutit, quam alii interpretes. Uterque, inquit, & *Sulpitius*, & *Badius* exponit, *Nox*, id est, occidens, *tota dies*, id est, totus Oriens. Simplicius erat, *Nox, & dies*, absque ulla expositione accipere. Dies enim, & nox una cum aethere currunt. Oriens, & Occidens non currunt: nihilo minus Oriens, & Occidens intelliguntur. Sic *Glareanus.* HORTENS.

425 ERRANTES] Septem planetas dicit, quarum nomina dies habent. Has scimus errare. *Romana* i. omnes res Romanas. SCHOL.

426 RETRO TUA FATA TULIT] Hoc dixit. In pejorem partem i. retrorsum abstulit fata tua dies Emathiae funesta, cum illic bellum civile pugnatum est: quae quidem dies par fuit omnibus seculis, quibus tot populi collecti sunt. Nam quid-

quid

Sed retro [a] tua fata tulit, par omnibus annis,
Emathiae funesta dies. hac luce cruenta
[b] Effectum, ut Latios non horreat India fasces;
Nec vetitos errare Dahas in moenia ducat,
Sarmaticumque premat succinctus Consul aratrum:
Quod semper [c] saevas debet tibi Parthia poenas,
Quod fugiens civile nefas, redituraque numquam
Libertas, ultra [d] Tigrim, Rhenumque recessit:
[e] Ah, toties [f] nobis jugulo quaesita, vagatur,

Ger-

VARIAE LECTIONES.

a al. *sua* V. sec. b *effectum est* O. 1. c *summas* A. m. *a nob.* V. 1. *jug. nobis* V. 2. *jugulis* V. sec. d *Tigrin* V. 1. e vulgo *ac* & *negatur.* f *vobis* Hort.

quid aliis annis suo imperio subdiderunt, hoc uno die perdiderunt. SCHOL.

428 FASCES] i. Ut India postea Romanos duces non timeat, occisis omnibus. IDEM. Potius Romanum imperium, inminuta ejus per hoc bellum potentia; ut Glareanus jam monuit, notante Hortensio.

429 VETITOS ERRARE] i. e. nec Dahas includat in moenia, quos nos vetabamus errare; sed jam, quo volunt, eant non timentes. SCHOL. Vitiose in vulgatis editionibus post *ducat* duplex ponebatur punctum, pro leviore distinctione: nam ex seq. versu subintelligitur *Consul*.

429 DACAS] De hoc loco, & utrum *Dacas*, an potius *Dahas*, aut etiam *Sacas* legendum sit, vide supra libro secundo: annotavimus super versu 296.

- - - Procul hinc arcete furorem,
O superi, motura Dacas ut clade, Getasque
Securo me Roma cadat &c.

MICYLL. *Dacas.* Ita & vetustissima legunt exemplaria. Daciam Scythiam Europaeam vocant, & Thraciae partem, aut certe finitimam. A Septentrione Carpatho monte à Sarmatia dividitur: ad Occasum Tibisco flumine ab Jazygibus, Metanastis, ad Meridiem; ad Ortum, usque ad Danubium excurrit. A Dacia, populus Daci dicuntur. Fuit aliquando, cum Dani, Strab. lib. VII. Unde in Comoedias Danorum, & Getarum nomina venerunt. Dacia, hodie Valachia dicitur. Dividitur in Transylvaniam, Zipserlandiam, Rasciam, Serviam, Septem Castra, & Bulgariam, gens semper Romano Imperio rebellis tanta belli gloria quondam clara, ut Romani illis annua tributa penderent. Vires gentis Trajanus, capto Decibulo eorum rege, fregit. Glareanus *Daas* hoc loco legendum censet, & recte, priori syllaba brevi, quae in *Dacus* producitur. A *Dacia* enim *Dacus* deducitur, non *Daca*. *Dahae* ultra Scythas populi sunt, ut multi alii; quos universos Persae Sacas vocant, à proxima gente, antiqui Arameos. Multitudo populorum innumera, & quae cum Parthis ex aequo degat. *Celeberrimi eorum*, ait Plinius, *Sacrae*, *Massagetae*, *Dahae*, *Essedones*, &c. HORTENS. *Daas* vel potius *Dahas*, recte Glareanus, & Pulmannus reposuerunt. *Dahas* est in Reg. pr. & Voss. uno. Ceteri scripti, & Editi *Dacas*, *Dachas*, *Dachos*. &c. *Sacas* Micyllus. Vide ad dictum L. sec. locum.

430 ARATRUM] Nam antea solebat Consul ad subjugatam gentem coloniam deducere, & aratro signare spatium civitatis. SCHOL.

431 DEBET] Hac cruenta luce effectum est, ut semper Parthia debeat poenas; nam necdum te, o Roma, vindicaras, occiso Crasso, & Romanis signis direptis. IDEM.

433 LIBERTAS ULTRA TIGRIM RHENUMQUE RECESSIT] Quasi dicat ultra terminos Imperii Romani. Sed cum infra dicat Germanis, & Scythis concessam libertatem, vereor ne, *Tanaim*, sit legendum, quem ultra Scythae, ut trans Rhenum Germani. Ultra Tigrim certe Parthi regnabantur, non autem liberi erant. Itaque opponit Tacitus: *Acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* GROT. Vel erravit hic vehementer auctor, caeco impetu abreptus; cum non potuerit ignorare, ultra Tigrim Parthos sub rege esse, & nequaquam liberos; vel cum Grotio omnino legendum *Tanain*. ut opponat *Tanain*, & *Rhenum Scythis*, & *Germanis*: sicut *Euphraten*, & *Nilum* respondere facit *Phariis regibus*, & *Tigrani* Lib. II, 633. ubi vide. praeterea *vagatur*, (nam sic legi debet) magis pertinet ad Scythas, quam Parthos. Nihil tamen mutant MSS. & *Scythicum* pro *Parthico* dixisse potuit;

Germanum, Scythicumque bonum, nec respicit ultra
Ausoniam; vellem, populis incognita nostris!
Vulturis ut primum laevo fundata volatu,
Romulus infami complevit moenia luco,
Usque ad Thessalicas [a] servisses, Roma, ruinas.
De Brutis, Fortuna, queror. [b] quid tempora [c] legum
Egimus, aut annos à Consule nomen habentes?
Felices Arabes, Medique, Eoaque tellus,

Quam

VARIAE LECTIONES.

a *servisset* V. sec. H. Ox. 1. b *quod* W. a m. pr. & Ed. Hort. sine interrogationis nota. c *longum* B. 1.

tuit; ut L. II, 553.

- - *Parthorum utinam post proelia sospes,*
Et Scythicis Crassus victor remeasset ab oris.

ubi vide notas, & saepius Libro VIII.

434 RECESSIT, AC, TOTIES NOBIS JUGULO QUAESITA, NEGATUR] Sic vulgo hic locus editur; bono satis sensu: sed meliorem tamen, & efficaciorem lectionem praebent nobis MSS. nam primo pro *ac*, Pulm. & Bersm. unus, Hulst. & meus *Ha* i. e. *ah*, ut clare exhibent Reg. unus, Voss. unus & Oxon. pr. a m. sec. *at* Wittian. Per deplorabilem exclamationem haec prioribus subjungit auctor. nam post *recessit* τέλειον σίγμα ponendum est, ut feci. Deinde pro *negatur* in tribus Bersm. & quatuordecim meis scribitur *vagatur*; uti & in omnibus, ante Sulpit. qui primus *negatur* intrusit, & in Ald. Colin. Steph. ac Gryphii editionibus. Nec aliter Schol. Voss. sec. *vagatur i. e. a nobis recedit & deserit Romam.* Omnino legendum est *vagatur*, quod Germanis, ac Scythis, ut & Libertati maxime proprium, & servituti contrarium, cui non vagari licet, quo libet. Hinc Claudian. L. I. in Rufin. vs. 53.

- - - - - *Concordia, Virtus*
Cumque Fide Pietas alta cervice vagantur.

Immodice manet auctor in Metaphora; utitur enim verbis *fugiens*, *reditura*, *recessit*, *quaesita*, & *respicit*, quae omnia personae sunt accommodata. Videtur autem quodammodo Lucanus haec scribens ob oculos habuisse Virgil. Ecl. I. vs. 28.

Libertas, quae sera tamen respexit inertem,
Candidior postquam tondenti barba cadebat,
Respexit tamen & longo post tempore venit.

Denique recte Grotius cum primis Editoribus, & Scholiaste *incognita* videtur retulisse ad *Libertatem*; cum post *nostris* majorem distinctionem posuit pro commate, ut ceteri faciunt, referentes ad Romam, & *populos nostros* de circumjacentibus Romam Italis interpretantes. Male. Dicit auctor: Ah vagatur Libertas, nec ultra nos respicit, quam vellem, vel o utinam numquam à nobis cognita. Tunc numquam puduisset nos servire; & tu, o Roma semper servisses à Romulo usque ad hoc tempus. Hoc itaque modo lego, & distinguo.

Ah, toties n. j. q., vagatur,
G. Sc. bonum, nec r. u.
Ausoniam; vellem, p. i. nostris!

435 GERMANUM &c.] Nam apud eos perseverat libertas, à nobis fugata est. Ergo *Germanum bonum*, ipsa libertas: epexegesis. SCHOL.

436 INCOGNITA] Utinam libertatem Roma nescisset, ne cum tanto dolore eam nunc perdidisset. (*modo perderemus* Voss. pr.) IDEM.

437 VULTURIS] Romulus enim vulturis captavit augurium. IDEM.

437 LAEVO VOLATU] In Vossiano primo pro varia lect. scribitur *dextro* i. e. *prospero*. in sec. Voss. al. *laeto*. Perperam. veterum semidoctorum interpolatorum haec sunt monumenta. *Laevo* dicit auctor pro male ominoso ob discordiam fratrum, & caedem Remi, quae civilia bella praemonstrabat futura. Ut bene exponunt Interpretes. V. ad L. I, 95. De hac variatione monuit etiam Cl. Drakenb. ad Silium L. IV, 209. ubi calami lapsu scribit in vulgatis esse *dextro*, & in Voss. *laevo*: contra se res habet, ut videmus.

438 LUCO] i. e. populo, quem adducebat ad lucum. Cum adhuc raritas esset, & inopia civium, Romulus omnes nocentes, & criminosos in eumdem lucum inducebat; ibique eos crimine liberatos in numerum civium conferebat: ut Virgilius:

Hunc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum
Retulit.

SCHOL. V. ad L. I, 97.

439 USQUE AD THESSALICAS] Usque ad hoc bellum, quod in Thessalia gessisti. IDEM.

440

Quam sub perpetuis tenuerunt fata Tyrannis.
Ex populis, qui regna ferunt, sors ultima nostra [a] est,
[b] Quos servire pudet. Sunt nobis nulla profecto
Numina: cum caeco [c] rapiantur secula casu,
Mentimur regnare Jovem. spectabit ab alto
Aethere Thessalicas, teneat cum [d] fulmina, [e] caedes?
Scilicet [f] ipse petet Pholoën? [f] petet ignibus Oeten,
[g] Inmeritaeque nemus Rhodopes, [h] pinusque [i] minantes?

Cassius

VARIAE LECTIONES.

a deest in Hort. m. b *quod* V. pr. c *rapiuntur* B. 1. O. 1. d *fulgura* B. 1. *flumina* V. 1. e *clades* B. 1. V. sec. pro var. lect. f *petit*, *petit* B. 1. V. sec. & pro var. lect. pr. & tert. g *inmeritique* Ox. pr. h *pinusque* V. sec. i *manantes* V. sec. a m. pr.

440 BRUTIS] Qui libertatem protexerunt, (*adquisivit* Voss. pr.) quam nunc sumus perdituri. SCHOL.

440 TEMPORA LEGUM] i. e. cur in legibus viximus. *Consule.* Quando non inpositi sunt Imperatores, sed Consules. IDEM. Liv. initio lib. II. *Liberi jam hinc populi Romani res pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam.* GROT. Ed. tert.

442 FELICES] Illi enim, quia semper servierunt, poenam esse non putant servitutem. IDEM. Quibus populis *ingenita est sanctitas regii nominis*; ut ait Sallustius, adducente Servio ad Virgil. L. IV. Georg. 210.

Praeterea regem non sic Aegyptos, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant.

Ubi male Doctiss. Cerda ad Persarum regem haec restringit.

446 CAECO SECULA CASU] Non damno hanc lectionem. Monendum tamen in Wittiano, & Hort. Marg. scribi *fato*, & in optima Editione principe, ac Parm. & Paris. 1512. *cursu*: Eleganter, & ex nostri more. L. II, 567.

Non tam caeco trahis omnia cursu.

VI, 423.

- - - *Fati praenoscere cursus.*

h. lib. 544.

Fatis datus est pro Caesare cursus.

& alibi. Sidon. Apoll. Carm. V, 295.

Fatorum currente nota.

Adde Cel. Burm. ad Valer. Flacc. I, 532.

- - - *rerumque à principe cursu*
Fixa manent.

Vide etiam ad nostr. L. II, 2. Hinc *in cursu esse* Fortuna, aliaque dicuntur. Ovid. Lib. X. Metam. 400.

- - - - *certe Fortuna domusque*
Sospes & in cursu est.

ubi consule Heinsium, & passim tam apud Oratores, quam Poëtas *currere*, & *labi* fata, ac tempora dicuntur. De inpia opinione veterum, Deos esse dubitantium, si inmeriti adfligantur, & nocentes inpune abeunt, plurima collegit Barthius, ad Claudiani locum ex nostro, ut ille putat, expressum, L. I. in Rufin. vs. I.

Saepe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu &c.

448 TENEAT CUM FULMINA] Vindicaret enim tantum nefas, si, ut dicimus, Juppiter fulmine uteretur. SCHOL.

449 SCILICET] Irascitur; quia montes fulminantur, & illa loca, quae nihil promeruerunt; & non homines, qui gerunt bella civilia. IDEM.

449 IPSE] Ill. Heinsius loco mox adducendo citat *ille*. quod an casu factum sit, an ex consilio, & scriptis suis sic legerit vir summus, nescio. Certe non male. Sic mox; *Thessaliae dabit ille diem.* Diximus plura de eo pronomine ad L. V, 92.

- - - - *seu quod jubet ille, canendo*
Fit fatum. -

450 PINUSQUE MINANTES CASUS. HOC POTIUS FERIAT CAPUT] i. e. altas pinus: nam quidquid altum est, casum minatur. *Hoc potius feriat caput*, ambigue dixit; sed intelligebat caput Neronis: cum *caput* urbem Romam dicere videretur. OMNIBON. *Pinusque minantes? Cassius hoc potius feriat c.? Minantes* i. altas, eminentes. *Cassius*, qui cum Bruto in Caesarem conjuravit, justitia, pietateque motus. Estque major Jovis contemptus, quam si legeris, *casus*. SULPIT. *Cassius hoc potius feriat c.* Loquitur Lucanus de Cassio percussore.

Cassius hoc potius feriet caput? astra Thyestae
[a] Inpulit, & subitis damnavit noctibus Argos:
Tot similes fratrum gladios, patrumque gerenti
Thessaliae [b] dabit ille diem? mortalia nulli
Sunt curata Deo. cladis [c] tamen hujus habemus
Vindi-

V A R I A E   L E C T I O N E S.

a vulgo *abstulit.* b *dedit* B. 1. c *tantam* M.

fore. Sunt, qui & hunc versum per interrogationem legunt; rursum alii, qui secus. HORT. *Cassius h. p. feriet c. ? Minantes casus ? hoc potius* Mscr. quatuor. h. e. quae propter vetustatem minantur casum. *Feriat* Mscr. tria. BERSM. Vulgatae lectionis, ut vides, Lector, auctor est Sulpitius, post quem Aldus *feriat* mutavit in *feriet.* Antea legebatur.

- - - pinusque minantes
Casus ? hoc potius feriat caput.

hoc sensu. Qualis ille est Jupiter, qui tantummodo velit petere fulmine innoxios montes, & pinus per se, licet fulmen non accedat, casum minantes? Si est Deus, hoc potius feriat caput, scil. Caesaris, ut addit recte Scholiastes, & Beroaldus. Hanc vero lectionem praeter Codd. Bersm. & quinque Pulm. etiam exhibent Vossiani quinque, Reg prim. Wittian. Hulst. Amst. meus, & Oxon. prim. a m. pr. *feriat* habent Pulm. quinque, & septem mei, quod & post Aldum retinuerunt Ascens. Micyll. Hortens. aliique. *feret* Voss. tert. Nullus tamen dubito, quin spuria tot Mstorum, etiam optimorum sit lectio; & ex frequenti nominum propriorum corruptione nata. Cui opinioni stabiliendae multum confert optimus Vossianus primus, in quo est *Casibus* cum glossa *vetustate pro casus.* In Voss. sec. ad vocem *minantes* scribitur i. *in coelum erectas.* quod utique non convenit τῷ *casus.* Quare *Cassius* & *feriet* cum interrogatione dictum cum viris doctis unice verum esse puto; praesertim cum & alii MSS. sic habeant, & durissima foret versus transitio, si *casus* legamus. Dicit ergo Lucanus. An Juppiter in immeritos montes, & innocentes arbores saeviet, & homo potius, quam Juppiter debebit ferire caput nocentissimi Caesaris? *Minantes* potuit nude sine casu usurpasse pro, nutantes & tam vetustate, quam fulminis ictu casum minantes. De arbore, quae eruitur, Virgil. L. II. Aeneid. 628.

- - - illa usque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat.

Ovid. L. x. Metam. 374.

Quo cadat in dubio est, & ab omni parte minatur.

Valer. Flacc. L. IV, 178.

Arboribus super, & dorso contecta minanti.

Ubi omnino consulendus magnus Burmannus. Supra L. IX, 432.

- - - & tremulis tabulata minantia pinnis.

Ita posset etiam *minantes* hoc loco defendi. Ut verum tamen fatear, non placet, licet constanter omnes MSS. retineant. Cur enim Lucanus designasset *Pholoen, Oeten, nemus Rhodopes* propriis nominibus, & subjunxisset frivolum illud, & versui fulciendo additum *pinusque minantes?* Non credo. Videtur potius *minantes* ex emendatione, ut putabatur, in textum irrepsisse; cum *Cassius* in *casus* erat depravatum. Accedo itaque viris doctis, qui ingeniose correxerunt, *pinusque Mimantis*, montis nempe. Primus ita conjecit Parrhasius ad Claudian. L. III. de R. Proserp. 347.

- - - Haec arma Mimantis
Sustinet.

Deinde N. Heinsius ad Silium Ital. L. V, 494.

Mixtus Athos Tauro, Rhodopeque adjuncta Mimanti.

Saepius in his vocibus peccatum fuisse, pluribus exemplis illustrat Drakenb. ibid. ad Lib. IV, 278. Quod forsan eo facilius hic fuit: quod ex vitiosa *Minantis* (ut est in Reg. pr.) scriptura crediderit librarius esse vulgarem antiqui moris accusativum pro *minantes.* Junxit Rhodopen, & Mimanta etiam Ovidius L. II. Met. 222.

Et tandem Rhodope nivibus caritura, Mimasque.

451 ASTRA THYESTAE] Cum Sol à Thebis fugiat, & nox continuata pro die sit. SCHOL. Errat Scholiastes, confundens duas fabulas. Sol à Thebis non fugit, sed ab Argis. Nec propter Etheoclen, & Polynicen, in quorum sepultura flamma rogi se separabat, tenebrae de die natae sunt, sed propter Atrea, & Thyesten. Ut diserte ait Lucanus, & notissimae sunt fabulae.

452 ASTRA THYESTAE INTULIT] Alii legunt *impulit.* Beroaldus *Abstulit.* ut sit, *abstulit Thyestae astra* i. lumen solis; sed nihil mutem. VERSELL. Si legas, *intulit*, ut intelligamus, noctem pulso Sole retro induxisse Jovem. Sin; *abstulit astra*, ut per *astra* Sol intelligatur, cujus aspectum

Vindictam, quantam [a] terris dare numina, fas est.
Bella pares Superis facient civilia Divos:
Fulminibus manes, [b] radiisque ornabit, & astris,
Inque Deûm templis jurabit Roma per umbras.
[c] Ut rapido [d] cursu, fati suprema morantem,

Consum-

VARIAE LECTIONES.

a *f.e.d.n.t.*P. 1. b *radiis o.* V. 1. Hort. m. c *at* W. d *fatic.* Hort. m.

ctum terris abstulit. Est, & qui legit, *Impulit:* quod eodem tendit. Impulit in ortum Juppiter Solem, & subitis noctibus damnavit Argos. *Impulit* in Cod. vetustiss. HORTENS. *Abstulit.* Mscr. *Impulit.* Sed duo ex iis habent; *Intulit*, non male; ut intelligamus, Jovem noctem intulisse, cum Atreus Thyestae liberos epulandos apponeret. BERSM. Istud *Abstulit*, quod est in uno, aut altero recentiore libro Msto, Beroaldo debetur, quod temere arripuit Gryphius, & deinde expresserunt Bersm. Grotius, & reliqui. *Intulit* ceterae Edd. vel *impulit*, ut Aldi, Colin. Steph. & Pulm. quod habent plerique ejus MSS. & ex meis Vossiani quinque (in quorum primo pro var. lect. est *depulit*,) Wittian. Hulst. & Amstel. *Intulit* cum aliis habet Reg. prim. Sed *inpulit* rectum puto, i. e. celeriter inmisit sidera, & noctem, sole remoto. Vide quae diximus ad Lib. IV, 65.

- - quidquid, coeli fuscator Eoi,
Inpulerat Corus.

Ejeci itaque *abstulit.* Nam *astra* pro sole tam simpliciter capi posse, non credo; licet noverim, *Sidus*, & *astrum* aliquando à Poëtis Solem, & Lunam vocari. *Abstulit*, si vel sic retinere velles, significaret, tantas tunc de die, in quo accidit scelus, fuisse tenebras, ut ne quidem stellas videre potuerint. Sed id minus est, quam noctem Argis contra naturalem ordinem inpulsam esse sole ad ortum reverso. L. VIII, 58.

Obvia nox miseras coelum lucemque tenebris
Abstulit, atque animam clausit dolor.

453 TOT FRATRUM] Cum illic duo tantum fuerint, Etheocles, & Polynices; & tamen amiserint diem. SCHOL.

455 CURATA] Geminam opinionem ponit; primo Deos non esse, deinde, si sunt, non curare mortalia. IDEM.

456 VINDICTAM] Haec clades nobis de se vindictam dabit tantam, quantam fas est, ut Dii hominibus exsolvant: Nam pares hoc bello fient coelestibus homines. (*superi i. homines* Voss. sec. male) Hoc propter Caesarem dictum, qui consecratus, & Divus est factus. IDEM.

457 QUANTAM] Sic bene reposuit Grotius, pro *quantum*, quod inrepserat in Mediolan. & dein in secundam Colinaei Editionem, unde in sequentibus remansit, Micyllum si excipias, & Hortensium. *quantum* est modo in uno, aut altero Pulm. uno Bersm. & meis tribus. Idem vitium obsidet etiam nunc vulgatos Codices L. VIII, II.

- - - tantae mercedis habere
Credit adhuc jugulum, quantum pro Caesaris ipse
Avulsa cervice daret.

Sed *quantam* meliores libri, ut suo loco dicemus.

458 FULMINIBUS &c.] Habitu enim Jovis in templo Caesar est constitutus. Accepit & radios, ut solis esset simulacrum. SCHOL. Vid. Rupertus ad Flor. p. 628. BROUKH. V. Commentat. nostri, aliorumque hujus temporis scriptorum.

458 MANES] Hoc dicit, non futurum hunc Deum, ut stulti arbitrantur, sed umbram inferni, ut ipse alibi; *Romanorum Manes calc. Deorum.* SCHOL.

459 INQUE DEUM TEMPLIS JURABIT] Hoc in contumeliam numinum dictum est; ut in omnibus templis, non solum in Caesaris, per manes Caesaris jurarent. IDEM. Horat. Epist. I. L. II. vs. 6.

Jurandasque tuum per numen ponimus aras.

ubi vide Bentlej. & qui jam ante sic correxerat Broukhus. ad Propert. II, I, 42.

Caesaris in Phrygios condere numen avos.

Sed forsan rectum est *nomen* apud Horat. Vellejus L. II, 124. *Augusti nomen divinis honoribus honoratum.*

461 CONSUMSERE] Hoc dicit: Postquam celeri cursu ad se venientes illum locum, qui eos medius à bello prohibebat, *consumserunt* i. e. cursu mutuo transmiserunt. SCHOL. Ovid. Epist. VI. Heroid. in f.

Cum mare, cum terras consumserit, aëra tentet.

i. e. peragraverit, transierit. passim *consumere annos, diem, aetatem.*

462 INDE MANUS SP. V. A. Q., Q. S. P. C., A. QUAE S. F. M.] Alii, quos & Beroaldus sequitur, legunt. Sic:

Consumsêre locum; parva tellure [a] diremti,
[*Inde manus spectant, vultusque agnoscere quaerunt*,]
Quo sua pila cadant, aut, quam [b] sibi fata minentur,
Inde manum spectant, tempus, quo noscere possent,
Facturi,

VARIAE LECTIONES.

a *redemti* B. 1. *direpti* V. 2. H. R. pr. M. Hort. m. *diremtis* V. 1. b *sua* R. 1.

- - - - - - *dirempti:*
Quo sua pila cadant, aut quae sibi fata minentur:
Inde manum spectant, tempus, quo noscere possent &c.

VERSELL. Alii hunc locum sic legunt:

- - - - *Parva tellure diremti,*
Quo sua pila cadant, aut quem sibi fata minentur,
Inde manum spectant: tempus, quo noscere possent
Facturi quae monstra forent &c.

Ut sit sensus; *Spectant* sive circumspiciunt, quo, id est, in quam partem pila cadant, & manum sive multitudinem, *quam fata sibi minentur*, hoc est, ad caedem offerant. Spectant item, sive observant *tempus*, quo, quae *monstra*, hoc est, quas caedes facturi forent, noscere possent. Sed altera tamen lectio simplicior, ac planior videtur. MICYLL. *Inde manus sp.* Micyllus erudite hunc locum ita exponit: *spectant*, sive circumspiciunt, inquit, in quam partem pila cadant, & manum sive multitudinem, *quam fata sibi minentur*, hoc est, caedem offerant. Spectant item, sive observant *tempus*, quo quae *monstra*, hoc est, quas caedes facturi forent, noscere possent. Ad hunc modum *Micyllus.* Hunc versum,

Inde manum spectant, tempus quo noscere possent.

quaedam exemplaria non habent. Observant *manum*, hoc est, hostes quae monstra forent facturi. *Monstra* simpliciter exponunt, crudeles caedes. *Monstrum* proprie est, quicquid deforme est natura, hoc est, praeter naturam aut deficit, aut excedit. Summatim, quicquid contra naturam est. Cicero secundo, de Natura Deorum, docet, *monstra* etiam praedictiones, & praesentationes esse rerum futurarum. Observant itaque *tempus quo monstra utrinque sint facturi.* Addit simul, quae monstra illa sint, ut liberi in parentes tela sint missuri, frater fratrem germanum ferro, & hasta invadat. Ea profecto monstra sunt, quod naturam oppugnent. adeoque contra naturam est socerum, & generum armis contendere. HORTENS. *Quo s. p. c. a. quae s. f. m. I. manum sp. tempus quo noscere possent. Inde manus spectant vultusque agnoscere quaerunt, quo sua peila cadant, aut quam sibi fata minentur, Facturi.* F. *quae sibi* M. *Unde manus spectent, vultusque agnoscere possent, quo sua peila cadant, aut qua s. f. m. Facturi.* H. PULM. In m. sc. tribus: Hi versus hoc ordine leguntur.

Inde manus spectant, vultusque agnoscere quaerunt
Quo sua pila cadant, aut quam sibi fata minentur.

Sed in altero sequitur rursus:

Inde manum spectant, tempus quo noscere possunt.

In altero hic versus non repetitur, sed pro *Inde* legitur *Unde.* & *vult. agnosc. possent.* Et deinceps: *quae sibi fata minantur.* Et tert. *qui sibi fata minentur*, non mutato versuum ordine. Modius ex fide vr. Codic. ita legendum censet: Nov-Ant. LL. Ep. 24.

Ut rapido cursu fati suprema morantem
Consumsêre locum: parva tellure diremti,
Unde manus spectant, vultusque agnoscere possunt,
Quo sua pila cadant, & qua sibi fata minentur
Facturi quae monstra forent.

pro *qua* m. scr. *quam* sc. manum, h. e. multitudinem, sibi fata ad caedem offerant. BERSM. *Inde manum spectant.* Multis è diversis lectionibus hanc concinnavimus. ubi propius hostem ventum est, aspiciunt quos petant vultus, quae ipsis minentur manus, quae denique facturi essent scelera. GROT. Intricatissimus hic locus est, & varie interpolatus: quare Editiones nihil moror, & taediosissimum earum recensum praetereo: Sciat tantum Lector hunc versum, quem Grotius praetulit, quemque ego uncinulis inclusi, insertum esse à Venetis primo; scil.

Inde manus (*manum* Grot. & al.) *spectant, vultusque agnoscere quaerunt.*

Illum vero, quem Grotius cum aliis ejecit,

Inde manum spectant, tempus quo noscere possent.

primum omissum esse à Sulpitio. Pro *quam* Grotius edidit *qua*; alii *quae.* Quod ad MStos attinet, ille *inde manus s. vultusque agnoscere quaerunt* tantum est in meorum Wittiano, Voss. sec. Oxon. uno Regio recent. & Amst. nisi quod in altero versu quidam alii *vultus* pro *tempus* habeant. Omnes constanter MSS. agnoscunt hunc.

Inde manum sp. tempus quo noscere possent.

& priori loco ponunt illum *quo s. p. c.* &c. Quare putem omnino, hoc modo locum esse constituendum, ut clare exhibent Voss. primus cum duobus aliis, Regius prim. Marp. Hulst. Oxon. unus, Meus. (quamquam differant in *qua*, *quae*, *quam.* sed *quam* habent plerique cum Edd. primis, Aldo, Colin. & Steph.)

parva

Facturi, quae monstra forent, vidêre parentes
Frontibus adversis, fraternaque comminus arma:
[a] Nec libuit mutare locum: [b] tamen omnia torpor

Pectora

VARIAE LECTIONES.

a *non* Ed. Hort. b *tantum* Ed. Parm.

- - - parva tellure diremti,
Quo sua pila cadant, aut quam (vel *qua*) *sibi fata minentur,*
Inde manum spectant, tempus, quo noscere possent,
Facturi, quae monstra forent.

Hoc sensu. Inde ex utroque exercitu sibi quisque notat virum sibi adversum, & spectat, quo vel sua pila cadant, aut spectat manum, quam fata forsan sibi minentur, vel qua sibi m. f. (nam hoc mihi perinde est. V. L. VI, 173.) i. e. qua forsan casurus sit, vel utra proelium prima committat; facturus pro se quisque tempus i. e. statum, & conditionem temporis, sive proelium, quo possent noscere, qualia essent monstra, qui tam monstrosa facinora perpetraturi sint. Nam primo, *spectant manum, qua vel perituri sunt, vel quo jaciant sua pila*, intelligenda esse de viris unicuique adversis, videtur satis patere ex sequentibus. *Tempus* autem poni pro conditione, & statu temporis, non rarum est. Sic Vellej. Lib. I. c. 3. *Iliaca componentes tempora* pro jis posuit, qui res gestas eorum temporum scripserunt. Elegans locus est Propert. L. IV, 7, 53.

Tempus adest: committe rates: ego temporis auctor
Ducam laurigera Julia rostra manu.
Dixerat, & pharetrae pondus consumsit in arcus;
Proxima post arcus Caesaris hasta fuit.

Sic *facere locum* inf. L. VIII, 114

Fac, Magne, locum, quem cuncta revisant
Secula.

Monstrum autem vocare hominem sceleratissimum inprimis amat noster. De Maga L. VI, 633.

Monstroque potenti Extractus.

L. VIII, 474.

- - tamen omnia monstra
Pellaeae coiere domus.

548.

- - externaque monstra
Pellite.

613.

- - - - - ferrum
Regia monstra parant.

Denique meae constructioni, & explicationi favet Scholiastes, ex quo constat, versum illum de notatione *temporis* abesse non posse: nam etiam in illo Codice, in quo non apparet is versus, haec notat Schol. *Facturi, inquit, tempus, commisso proelio, quo invicem cognoscerent, essent ipsi quanta portenta.* vel, ut est in Voss. pr., *cognoscant, quae monstra, & portenta essent.* Haec si non satisfaciunt, addo Lutatium ad Stat. Theb. VI, 757. scribentem. *Utrique sperabant, quod ab alterius manu certamen inciperet. unde* Lucanus.

Inde manum spectant tempus quo noscere possint
Facturi quae monstra ferant.

ubi vitiose pro *forent* editur *ferant*. Omnibonus, & Bersmann. haec ita capiunt, ut sit Ellipsis verbi *fuit*. Dum spectant utrinque, illud tempus fuit tempus, quo possent cognoscere, quae monstra forent facturi. ut L. IV, 245. *Fecit monstra fides.* ubi vide. & ante vs. 172. *Deprensum est civile nefas.* sed durior haec ellipsis mihi videtur. Forsan auctor, ut in mentem amico meo veniebat, respicit manum Crastini, *cujus torta manu commisit lancea bellum.* Et foret tunc ita digerendus locus.

Inde manum spectant, tempus qua noscere possent,
Quo sua pila cadant, aut quo s. f. minentur,
Facturi quae, monstra, forent.

i. e. vident manum Crastini, per quam noscerent tempus, sive quae notaret tempus, quo emittere deberent tela, & quo fata minentur sibi eadem monstra, quae facturi essent ipsi. Verum tamen non adeo placet. Denique, si quis velit retinere priorem versum propter illa, *quo sua pila cadant*, per me licet. Modo tum mecum censeat, hunc esse unum ex iis locis, quos emendaturus, si licuisset, erat Lucanus; eumque plura more solito conjunxisse, quae deinceps retexuisset. Hoc modo tum versus disponere placeret mihi.

Consumsere locum, parva tellure diremtae
Inde manus spectant vultus, ac noscere quaerunt,
Quo sua pila cadant; aut quam sibi fata minentur,
Inde manum spectant; tempus quo noscere p. &c.

Ut *manus* priore loco utrumque exercitum significet, & posteriore, dextram hostis sui, vel, si vis, Crastini: sed tunc ita mallem scribere.

- - - - ac noscere quaerunt,
Quo sua pila cadant, aut qua sibi fata minentur.
Inde manum spectant, tempus qua noscere possent,
Facturi quo monstra forent.

Eligat ex his omnibus, vel ipse effingat novum, quod velit judiciosus lector. Mihi adridet prima mea sententia.

466 NEC LIBUIT MUTARE LOCUM] Cum acies ita esset disposita, ut concurrentes parentes filis ad-

Pectora [a] constrinxit; [b] gelidusque in viscera sanguis,
Percussa pietate, coit: totaeque cohortes
Pila [c] parata diu tensis [d] tenuêre lacertis.
Dî tibi non mortem, quae cunctis poena paratur,
Sed [e] sensum post fata tuae dent, Crastine, [f] morti,
Cujus torta manu commisit lancea bellum,
Primaque Thessaliam Romano sanguine tinxit.
O praeceps rabies, cum [g] Caesar [h] tela teneret,
Inventa est prior [i] ulla manus! [k] tunc stridulus aër
Elisus lituis, [l] conceptaque classica cornu:
Tunc ausae dare signa tubae: tunc aethera [m] tendit,

Extremi-

VARIAE LECTIONES.

a *constringit* P. 1. B. 1. VV. LL. Steph. Ox. pr. a m. sec. *contraxit* B. 1. b *gelidus in* B. 1. c *paterna* B. 1. d *tennata* Edd Brix. Med. e *sensus* B. 2. V. 1. W. O. 1. f *mortis* B. 1. *menti* B. 1. g *Ductor* B. 1. h *bella* B. 1. *arma* W. i *illa* B. 1. Marp. k *tum* MSS. qdd. l *concentaque* P. 1. m *tendis* B. 1.

adversi essent, fratribus fratres, neminem delectavit locum mutare (*nemini licuit* l. m. Voss. pr.) scilicet de loco in locum (*de eodem loco ad aliam aciem* Voss. sec.) transire; ut unusquisque parenti suo, aut fratri non staret adversus. SCHOL. Bersm. unus, Witt. Voss. tert. Marp. Oxon. unus *licuit*; quod quidem ex militari Romanorum est disciplina (vide modo Caesar. L. 1. B. Civ. c. 44.) Hic tamen malim *libuit*. Noluerunt mutare locum ideo, sed tamen torpor pectora eorum constrinxit.

468 PERCULSA] Mscr. tria *percussa*. quartum *commota*. BERSM. Undecim etiam mei MSS. & Edd. Rom. Parm. Taberii, Ascens. Mic. Hortens. aliorumque *percussa*. Sed male. Consule notata ad Lib. 1, 487.

469 TENSIS TENUERE LACERTIS] Geminus est Statii locus, & ex nostro adumbratus Lib. VI. Theb. 757.

Ut sese permensi oculis, & uterque priorem
Speravere locum, non protinus ira, nec ictus.
Alternus paullum timor, & permixta furori
Consilia; inclinant tantum contraria jactu
Brachia, & explorant caestus, hebetantque terendo.

In hac historia vid. Dio Cassius L. XLII.

470 POENA] i. e. mors, quae omnibus hominibus communis poena est. SCHOL.

471 SENSUM] Ad longiora tormenta. i. non finias dolorem morte, sed post mortem remaneat tibi sensus, quod te mortuum cognoscas, & esse in poenis. IDEM.

471 SENSUM] Al. *sensus* in Cod. vetusto. HORTENS.

471 CRASTINE] Proprium nomen est illius militis, qui primus tela jaculatus est; ut ait Titus Livius; *Primus hostem percussit nuper pilo sumto primo Gajus* (*Graius* MS. Γάϊος Plutarcho) *Crastinus*. SCHOL. Inprecatur Crastino, qui pugnam incoepit, aeternam sceleris conscientiam, & memoriam, quae ipsum discruciet. Erat hic Crastinus evocatus in exercitu Caesaris, qui cohortatis manipularibus suis, ut se sequerentur, respiciens ad Caesarem, faciam, inquit, hodie Imperator, ut aut vivo mihi, aut mortuo gratias agas: haec quum dixisset, primus ex dextro cornu prorupit. Appianus libro II. Caesar lib. III. SULPIT. Huic postea inter occisorum cadavera reperto, mortuo dona dedit Caesar, quae mox cum eodem sepulta sunt, sepulchrumque eidem Caesaris mandato, insigne erectum, ut Appianus addit. MICYLL. Emendandus hinc Plut. apud quem hic proelii Pharsalici inchoator mendose scribitur Κρασσιανός. GROT. Ed. tert. Livii ille locus interiit una cum deperditis libris. quare hoc fragmentum huic Scholiastae debemus. an vero *nuper* scripserit Livius, dubitari potest; quia nunc jam *evocatus* erat. Caesar. L. III, 91. *Erat Crastinus evocatus in exercitu Caesaris, qui superiore anno apud eum primum pilum in legione X. duxerat.*

476 CONCEPTA] i. simul capta. hoc est, ut signum darent, & cornua, & classica sunt pariter comprehensa. SCHOL. Errat Schol. *classica* hic ipsa sunt cantica, & sonus bellici, quos edunt cornua. Sic *concipere verba*, *vota* &c.

478 INRUPIT] Mscr. duo, *irrumpis Ol.* & alt. & *rumpis Ol.* BERSMANN. *Irrumpis* exhibent etiam

Extremique fragor convexa [a] inrupit Olympi;
Unde procul nubes, quo nulla tonitrua durant.
Excepit resonis clamorem [b] vallibus Haemus,
Peliacisque dedit rursus geminare cavernis:
Pindus agit [c] fremitus, [d] Pangaeaque saxa resultant,
Oetaeaeque gemunt rupes. vocesque furoris
Expavere sui, tota tellure relatas.
Spargitur innumerum diversis missile votis.
Vulnera pars optat, pars [e] terrae [f] figere tela,
Ac puras servare manus. [g] rapit omnia casus;
Atque incerta facit, quos vult, Fortuna nocentes.

[a] Sed

VARIAE LECTIONES.

a *irrumpit* Ed. Grot. &c. b *in v.* W. c *gemitus* vulgo. d *Panaceaque* R. pr. *Panageaque* V. pr. a m. pr. e *optat figere terrae* V. 1. f *affigere* VV. LL. Steph. P. 2. B. 1. sed v. ad L. IV, 647. g *capit* Ox. 1.

etiam tres Pulm. & quidam mei. Idque praetulit Grotius cum seqq. Edd. Sed optimi quique MSS. ut primi Vossiani, Witt. Reg. &c. *inrupit* in praeterito, retinent. quo tempore cetera verba hic juncta extulit Auctor.

478 OLYMPI] Mons Macedoniae. Sensus hic est. Ad Olympum montem sonitus tubarum, & fragor perveniebat: quo tonitrua non pervenire possunt, cum sint procul nubes, quibus tonitrua concitantur. *Procul* juxta Virgil. *Sera procul l. v. d. i. t.* SCHOL. Intelligit summum Olympi montis cacumen, quod nubes excedit, ut ait alibi noster, non coelum, ut capiunt plerique interpretes. Si vero abesset hic versus, parum detrimenti caperet sensus, & aptius reliqua subjuncta essent.

482 PINDUS AGIT GEMITUS] Variae Steph. Lect. tres Pulm. & Bersm. ac duodecim mei cum multis ab Ill. Heinsio conlatis, & Edd. Rom. Parm. Omnib. Ascens. Micyll. Hortens. aliorumque exhibent *fremitus*. Quod adeoque auctori restitui; cum sequatur *gemunt*. Passim legas de fremitu, mugitu terrae &c. *fremitum*, & *gemitum* jungit quoque Justin. L. IV. c. 1. Vide Drak. ad Sil. Ital. L. I, 425. Vitiose apud Scholiast. Cruq. ad Horat. p. 33. editum videas *Pindus agens gemitus*: ut forsan ille seq. versu legerit *fremunt*. quod est in uno Bersm. Sed praestat plurimos, & optimos Mstos sequi. De verbo *gemere* hoc sensu vide ad L. VI, 137. Valer. Flacc. L. I, 728.

Jam Rhodopes nemora alta gemunt.

Claudian. L. II. in Eutrop. 170.

- - gemuit Nysaeo palmite felix
Hermus.

483 OETAEAEQUE GE. RE.] De Oeta monte paulo ante memoravimus. Sunt, qui legunt, *Ossaeaeque*. Ossa, & Pelion, montes Thessaliae sunt, ut Olympus Macedoniae, authore Strab. HORTENS. In textu Hortens. cum iisdem Editionibus mox recensitis exhibent *Osseaeque*, ut est quoque in Regio recent. utroque Oxon. Voss. quarto, & meo. Eodem res redit. quare vulgatum servo. infra vs. 806.

- - - nemus exstrue Pindi:
Erige congestas Oetaeo robore silvas.

485 INNUMERUM] Msc. *in numerum*. Ita & libri aliquot. BERSM. Ed. Rom. Ven. Aldi, & Hortens. Sed rectius una voce Adj. *innumerum* hoc loco scribas: nam non aliud post aliud usque ad magnum numerum sunt missa tela, sed singula à cunctis simul. Aliter de Phrasi *in numerum* inspice notata ad Lib. II, III.

487 OMNIA] Msc. *omina* h. e. vota. BERSM. & unus Pulm.

489 SED QUOTA PARS CL.] Per admirationem legendum est meo judicio: quasi dicat, exigua pugnae pars telis, & hastis exacta est. HORTENS. Ante hunc versum in duobis Vossianis praecedunt versus 510. & seqq. usque ad vs. 520. In alio solus vs. 510. hic erat interpositus. In Oxon. pr. a m. pr. ille versus deerat.

492 POMPEJI] Huc usque generaliter de utroque narravit, nunc specialiter. *In seriem* i. in unum tractum, & ordinem. SCHOL.

493

[a]Sed quota pars [b]cladis [c]jaculis, ferroque [d]volanti
Exacta est? [e] odiis solus civilibus ensis
Sufficit, & dextras Romana in viscera [f] ducit.
Pompeji densis acies stipata catervis
Junxerat in seriem nexis umbonibus arma;
[g] Vixque habitura locum, dextras, ac tela movendi,
Constiterat, gladiosque suos [h] compressa [i] timebat.
Praecipiti cursu vesanum Caesaris agmen
In [k] densos agitur cuneos; perque arma, per [l] hostem
Quaerit iter, qua [m] torta graves lorica [n] catenas
Obponit, [o] tutoque latet sub tegmine pectus.

Hac

Variae Lectiones.

a *Et* B. 2. V. 3. H. b *hominum* R. 1. c *telis* Marp. d *nocenti* A. *volenti* Ed. Ven. e *studiis* B. 1. Marp. f *duxit* B. 1. g *vix h.* V. 1. h *complexa* A. i *tenebat* vulgo. k *medios* V. 1. l *hostes* A. meus. a m. pr. m *torva* W. *tota* R. pr. n *catervas* B. 1. R. 1. o *totoque* V. sec. a m. pr. *tutumque* B. 1.

493 Junxerat] Alii *vinxerat* (ut unus Pulm. *duxerat* Bersm. un.) male. Juvenal. Lib. I. Sat. 2, 46.

- - - - - - *sed illos*
Defendit numerus, junctaeque umbone phalanges.

BROUKHUS.

494 Vixque habitura locum] Propter multitudinem, & densitatem militum. SCHOL.

495 Gladiosque suos compressa timebat] Ne juncti nimium se invicem vulnerarent. IDEM. In Pulm. & Bersm. uno, item Voss. uno, Regiis, Oxoniens. & Marp. est *tenebat*, cum Edd. primis, Par. 1512. Grotii, ac sequentibus. Ceteri omnes, tam scripti, quam Editi, Scholiast. & in notis Omnibonus habent *timebat*. Nec aliter citat Servius ad Virgil. L. x. Aen. 432.

Extremi addenset acies, nec turba moveri
Tela manusque sinit.

Emphasis est, à Lucano saepe captata. Acies ita compressa, & densa stetit, ut alter alterius metueret gladium, ne prae nimia propinquitate vulneraretur. De compresso Curionis exercitu Lib. IV, 779.

Vix inpune suos inter convertitur ensis.

Quare *timebat* reposui.

496 Praecipiti] Hoc dicit *constitisse*, illos autem *currere*. SCHOL.

500 Hac] i. per loricam. Transfigebantur enim & arma cum corpore, ut esset solum, quod unusquisque vulneribus petebat. IDEM.

500 Per arma] Mscr. *arva*, corrupte. Per arma perventum esse dicit ad corpus. BERSM.

502 Una] Pompeji. *altera*, Caesaris. SCHOLIAST.

503 Fr. inde s. g. c. omne n. a Caesare f.] Mscr. *sanguine*, mendose. BERSM. Non ita mendose, ut putat vir doctus. nam & *a sanguine* exaratur in optimo Regio primo, & Marpurg. Immo veram lectionem ostendit nobis praestantissimus Voss. prim.

- - - - - *frigidus inde*
Stat gladius; calet inde nocens à sanguine ferrum.

Sic clare ille exhibet, quae unica est Lucani manus, & stilus. *Inde* à Pompeji parte; *inde*, à Caesare, ex qua glossa in textum inrepsit. Solet autem auctor noster bis idem pronomen ponere; ubi vulgo amant *hic*, *ille*, *hinc*, *inde* & similia. L. III, 526.

Caesaris hinc puppes, hinc Grajo remige classis
Tollitur.

L. IV, 401.

- - - *ille salutis est auctor,*
Dux ille fuit.

636.

Conflixere pares; telluris viribus ille,
Ille suis.

Infra VI. 533.

Sed hinc jugulis, hinc ferro bella geruntur.

Adde vs. 774. VIII, 157, 196. IX, 333. & alibi. *A sanguine calere* locutio est notissima; *à caede tepere*, *ab ira fervere*, & sexcenta passim sunt obvia. Ejeci itaque languidum istud *omne à Caesare.*

504

Hac quoque perventum est ad viscera: [a] totque per arma
Extremum [b] est, quod quisque ferit. civilia bella
Una acies patitur, gerit altera: frigidus inde
Stat gladius; calet [c] inde nocens à sanguine ferrum.
[d] Nec Fortuna diu rerum tot pondera vergens,
Abstulit ingentes, fato [e] torrente, ruinas.
[f] Ut primum toto diduxit cornua campo
Pompejanus eques, bellique per ultima fudit;
Sparsa per extremos levis armatura maniplos
Insequitur, saevasque manus immittit in hostem.
[g] Illic quaeque suo [h] miscet gens proelia telo:

Romanus

VARIAE LECTIONES.

a *tota* V. 1. b deest in V. 1. c vulgo *omne* & *Caesare*. d *non* V. 1. desunt hi versus 2. in A. e *serpente* Hort. m. V. Priscian. c. 804. f *ut toto pr.* V. 2. g *illinc* B. 1. h *miscens* B. 1.

504 PONDERA VERGENS] Ita MS. Hoc est librans, velut eventu dubio. GROT. *Vergens* habent duo Pulm. unus Bersm. & Marpurg. Ceteri retinent *vertens*, ut ante Grotium edebatur. Sed vide ad L. VI, 482.

Et medium, vergens nisus, titubavit in orbem.

505 TORRENTE] i. praecipiti. Non est morata in evertendis tot rerum ponderibus. SCHOL.

506 DIDUXIT] Vetus Codex legit *deduxit tornua*. al. *diduxit*. HORTENS. Edd. primae cum Sulpit. Ascens. Mic. Hort. aliisque, & MSS. tribus Pulm. duobus Bersm. & sex meis *deduxit*, male. *direxit* Voss. quart. & Oxon. pr. qui a manu sec. habet *destruxit*. Rectum est *diduxit*. Vide ad L. II, 294. & III, 584. *Robore diducto.*

507 POMPEJANUS EQUES] Quia Pompejus multitudine fidit exercitus, id agit, ut includat militem Caesaris pauciorem. Sed casu factum est, ut invadatur ipse, postquam spargendo rarum suum agmen effecit. SCHOL.

507 BELLIQUE PER ULTIMA FUDIT: SP.] Fudit, aut fusa est. *Belli* autem *ultima* fallaciam dicit. Nam si in se nihil comminus egissent, tunc debuerant fraude pugnare. Possumus autem & hic distinguere. *bellique per ultima fudit. Sp.* i. fudit eques cornua, & qui sequitur versus separatim legendus est. IDEM. Recte hoc ait Schol., quod haec a seq. versu separanda sint & *fudit cornua* construendum. Sed male *belli ultima* exponit fallaciam, nec bene Badius summa intelligit pericula. Melius Omnibon. ait *i. extrema sc. a tergo hostium*. Sive potius per extremum latus, & partem aciei apertam. *Cornua* enim sunt, *proelii siv. belli ultima*. & *latera belli* paullo post. Caesarem hic sequitur auctor, qui L. III. B. Civ. c. 93. scribit: *Omnisque multitudo sagittariorum se profudit &c. equitesque Pompejani hoc acrius instare, & se turmatim explicare, aciemque nostram à latere aperto circuire coeperunt &c.*

508 LEVIS ARMATURA] Id est, equites levis armaturae, qui *Velites* dicuntur: continet autem *Manipulus* levis vicenos milites, & aliam turbam scutatorum. *Leves*, qui hastam tantum, gesaque gererent, vocabantur: haec prima frons in acie florem juvenum pubescentium ad militiam habebat. Robustior inde aetas totidem manipulorum, quibus principibus est nomen, ut Livius ait, & de iis poëta intelligit. SULPIT. Conatur Sulpitius ea ex Livii verbis lib. VIII. ab V. C. confirmare, allegans verba, quae Livius, de hastatis levis quidem armaturae, sed qui neque equites, neque Velites erant, scribit. Mox ejusdem etiam verba de Principibus apponit, ac Poëtam hoc loco de iis intelligere asserit, quasi principes etiam levis armaturae, aut equites, aut Velites fuerint; adeo nihil pensi habuit Sulpitius, quid citaret, ad hujus loci sensum expediendum. Poëtae sensus ex Caesaris commentariis planus est, hoc loci. Loquitur enim de Pompeji equitatu, quem in Caesarianos prorupisse, ait, unaque cum eis levem armaturam sequutam, & sagittarios, & funditores. Cum autem equitatus Caesaris Pompejanorum equitum impetum non tulisset, sed paulum loco motus cessisset, ac Pompeji equites hoc acrius institissent, seque turmatim explicare, & Caesaris aciem à latere aperto circuire coepissent, ibi tum Caesarem quartae aciei signum dedisse, eam tanta vi in Pompeji equitatum impetum fecisse,

Romanus [a] cunctis petitur cruor: inde sagittae,
Inde faces, & [b] saxa volant, spatioque solutae
Aëris, & calido liquefactae pondere glandes.
Tunc & Ituraei, Medique, [c] Arabesque soluti,
Arcu turba minax, [d] nusquam [e] rexêre sagittas:
Sed petitur solus, qui campis inminet, [f] aër:
Inde cadunt mortes; sceleris sed crimine nullo
[g] Externum [h] maculant chalybem: [i] stetit omne coactum
Circa pila nefas: ferro subtexitur [k] aether,
Noxque super campos telis conserta pependit.
[l] Tum Caesar metuens, ne frons sibi prima labaret
Incursu, tenet obliquas post signa cohortes:

Inque

VARIAE LECTIONES.

a *pet. cun.* V. 1. W. Hort. m. b *tela* B. 1. c vulgo *Arabesque*, *soluto a.* d *numquam* V. sec. a m. pr. e *erexere* B. 1. *texere* V. 1. f *aether* B. 3. V. 2. R. 1. H. A. V. sec. pro var. lect. Edd. Ven. Br. Med. g *extremum* Edd. qdd. Ox. 1. & al. V. Drak. ad Sil. IX, 209. h *ch. m.* B. 1. *jaculant* R. pr. i *stat* A. k *aër* B. 1. R. pr. Marp. A. M. Ed. Rom. Parm. l *cum* V. 5. R. pr. O. 1. Ed. Ven. Hort. m. *tunc* MSS. Edd. qdd.

cisse, ut eorum consisteret nemo, omnesque conversi, non solum loco excederent, sed protinus incitati fuga montes altissimos peterent: quibus summotis, sagittarios, funditoresque destitutos inermes sine praesidio interfectos esse. Haec poëta ex Caesaris commentariis bono ordine prosequutus est. Sulpitius saepe aliena, nec citato authore, (ut debuit) annectit, quae poëtae sensum non aeque, atque Caesaris verba juvant. Badius etiam male verbum, *Insequitur*, de Caesarianis exponit, cum de Pompejanis Velitibus, qui equites sequuti erant, intelligatur, deceptus poëtae verbis, *Saevasque manus inmittit in hostem*, existimans solos Caesarianos saevas habuisse manus, non etiam Pompejanos. GLAREAN. Malim *saevumque* cum amico, si MSS. addicerent, ut poëta hic etiam ex more Caesarianos magis notaret. De Manipulo, Velitibus, &c. consule Lipsium.

510 SUO TELO] Quippe diversa sunt arma diversis gentibus. SCHOL.

511 ROMANUS C. PETITUR CRUOR] Hoc dicit. Caesariani de auxiliis non laborant; sed tantum Romanos Pompeji socios interficiunt. Sive ut hoc intelligamus. Diversae quidem gentes mittunt tela diversa; sed hoc agunt, ut Romanos interficiant. IDEM. Posterior expositio proculdubio unice vera est, & per se patet.

512 INDE FACES ET SAXA VOLANT] Ut noster Virgilium L. I. Aen. 150.

Jamque faces & saxa volant.

Sic Lucanum imitatus est Valer. Flacc. Lib. III, 96.

Saxa facesque atras & tortae pondera fundae.

ubi vide Cel. Burm. Hic pro *pondere* in Voss. pr. & Regio pr. cui suprascriptum est *pondere*, exaratur *tempore*. Argute, non tamen vere.

512 SOLUTAE] Assidua enim vertigo plumbum incendit, & solvit. SCHOL.

512 SOLUTAE] *Sagittae aëris & cal. liquescere* Msc. pro liquescebant. BERM. Vitiose, & inepte.

514 SOLUTI] Qui sine imperatore sunt liberi. SCHOL. *Soluto.* Antiquus codex *soluti* legit. Hi populi praecipue arcubus utebantur, ut Cretenses, & Parthi. HORTENS. Mscr. *soluti*, hoc est sine rectore seu imperatore: sed rectius est *arcu soluto* h. e. expedito. BERM. Arcus *solutus* an sit expeditus, vehementer dubito. Mihi videtur è contrario esse minime expeditus, sive laxus, & non tensus. Quod vidit etiam Ascensius, qui ideo exponit, *postquam emiserunt*; vel *libero*, & *non repres̄so à vicinis.* Sed perperam. Omnino scribendum est *Arabesque soluti*; ut est in Vossian. pr. sec. tert. Regio primo, Wittiano, Marp. Voss. quarto a m. sec. & Hort. marg. cum Scholiaste; qui tamen non bene explicat. *Soluti* sunt dissoluti, molles, effeminati, ut passim hi populi audiunt apud nostrum, & alios. Hoc sensu, & eodem modo *solutus* L. II, 559.

- - - - licet ille solutum
Defectumque vocet.

ubi vide. Doctiss. Wasse *solutos* intelligit, discinctos. *Arcu turba minax* pertinet ad omnes. de *Ituraeis*, qui mirifice corrupti in MSS. scribuntur, vidimus supra.

515

Inque latus belli, [a] qua se vagus hostis [b] agebat,
Inmittit subitum, non [c] motis cornibus, agmen.
Inmemores pugnae, nulloque pudore [d] timendi
Praecipites, fecêre palam, civilia bella
Non bene barbaricis umquam commissa [e] catervis.
Ut primum sonipes, transfixus pectora [f] ferro,
In caput effusi calcavit membra regentis,
Omnis eques cessit campis, glomerataque [g] nubes
In sua conversis praeceps ruit agmina frenis.
Perdidit inde modum caedes, [h] ac nulla secuta [i] est
Pugna: sed hinc jugulis, [k] hinc ferro bella geruntur.
Nec valet haec acies tantum prosternere, quantum

Inde

VARIAE LECTIONES.

a *quo* V. 1. b *habebat* Hort. m. c *motum* B. 1. d *tenendi* B. 1. W. e *lacertis* H. f *telo* H. Ed. Rom. Parm. g *pubes* vulgo. h *&* Edd. qdd. i deest in B. 1. k *hic* Hort. m.

515 NUSQUAM REXERE] Non in aliquem mittuntur hostem; sed tantum in aëris altitudinem diriguntur, ut inde casura vulnus inveniant. SCHOLIAST.

517 MORTES] Non tela, sed certus interitus. IDEM.

518 EXTERNUM] Quia Romani non erant. Sine crimine ergo & innoxium ferrum suum externum adversariorum sanguine polluebant. *Circa pila stetit nefas.* Hi enim Romani erant, qui pila gestabant, & hi tantum cum sceleris crimine dimicabant. IDEM.

520 CONSERTA] Amst. *conferta.* perperam. *conferta* est quasi continua, addensata. Vide ad L. III, 575. & alibi.

521 CAESAR METUENS &c.] Timens Caesar, ne exercitus ejus, qui in prima fronte erat, deficeret; his dimissis, qui hostibus resisterent, quosdam latenter à tergo reduxit, & lateri hostilis exercitus inmisit. SCHOL.

521 LABARET] Voss. unus & Ed. Veneta, *laboret.* ut solent loqui hac in re veteres. Haec addidisse sufficiat. Caes. L. I. B. Civ. 45. *Neque subsidia à lateribus submitti, neque equites laborantibus usui esse possent.* Frontin. L. I, 10, 52. *Laborantique equitum turmae submisit alias, & sic recepit omnes.* Sed ceteri servant *labaret*, & recte.

522 COHORTES] Rursus hic Sulpitius ostendit se non admodum in Romana historia exercitatum; *Tenet*, inquit, *cohortes*, id est, *equites decimae legionis.* Quasi equites in cohortes dividantur. Poëta hic manifeste de Caesaris quarta acie loquitur, quam cum aciem instrueret, ad hanc pugnam, ex terna acie singulis detractis cohortibus, quartam instruxerat, equitatuique Pompejano opposuerat, in qua ejus diei victoriam constare ostenderat. Badius male hic sequitur Sulpitium. In septimo inde versu metonymiam putat idem Sulpit. in verbo, *Sonipes*, id est, *eques*, inquit, *Pompejanus:* non considerans, quae verba sequuntur, de equo, non de equite eum hic loqui. Quomodo enim eques Pompejanus calcavit membra regentis? & non potius equus transfossus equitem dejecit ac calcavit. GLAREAN.

524 INMITTIT] Retinui hoc. monendum tamen, variare multum MSS. *inmisit* Pulm. & Bersm. unus. *Emisit* habent Var. LL. Steph. tres Pulm. unus Bersm. mei septem, & Ed. Ven. Brix. ac Med. *Emittit* item Pulm. & Bersmannus, Voss. tert. Wittian. & Marpurg. quod non displicet. perpetuo apud nostrum, & alios haec variantur. Vide ad L. IV, 765.

At vagus Afer equos, ut primum emisit in agmen.
VI, 135.
- - - *inmissae lampadis ignes.*
291.
- - *e totis emisit collibus agmen.*
VII, 216.
- - *Non temere inmissus campis.*
IX, 822.
- - - *sterilis se robore trunci*
Torsit & inmisit &c.

Frontin. L. II, 5, 33. *In stationem hostium emisit equites ita formatos.* Sic lego cum Cl. Burm. ad Vell. L. II, 110. Livius L. II, 43. *Solo equitatu emisso.* & L. IV, 18. ubi MSS. Voss. *misit.* L. X, 5. *Emissus*

eques.

Inde perire [a] poteſt. Utinam, Pharſalia, campis
Sufficiat cruor iſte tuis, quem barbara [b] fundunt
Pectora; non alio mutentur ſanguine [c] fontes:
Hic numerus totos tibi veſtiat oſſibus agros.
Aut, ſi Romano compleri ſanguine mavis,
[d] Iſtis parce, precor: vivant Galataeque, [e] Syrique,
Cappadoces, Gallique, extremique orbis Hibêri,
Armenii, Cilices: nam poſt civilia bella
Hic [f] populus Romanus erit. Semel ortus in omnes
It timor, & fatis datus eſt pro Caeſare curſus.
Ventum erat ad robur Magni, mediaſque catervas.
Quod totos errore vago [g] perfuderat agros,

Conſtitit

VARIAE LECTIONES.

a *valet* B. 1. b *fundent* V. 3. O. 1. c *fortes* B. 1. d *iſti* V. 1. e *ſerique* V. i. f *Rom. er. pop.* B. 1. g *profuderat* B. 1.

eques. Sed & illic Voſſ. MSS. *inmiſſus.* Et ſane utrumque etiam apud Livium occurrit. Sic L. xxxv, 5. *Tum ad perſequendos eos legionarii equites inmiſſi.* Quare hic etiam *inmittit* cum Voſſ. pr. Reg. pr. &c. retineo. Plura vide in notis N. Heinſii ad Claudian. B. Gild. 82.

- - *ruptaque emiſſus ab Alpe*
Poenus.

525 NULLOQUE PUDORE TIMENDI PR. &c.] i. qui non erubeſcebant, ſe timere: Hi externi, qui auxilium tulere Pompejo, pugnae inmemores derepente, & nullo timoris pudore fugientes, palam fecere, non rite commiſſa barbaricis catervis bella civilia. SCHOL.

530 GLOMERATAQUE PUBES] Praeſtantiſſimi Codices Regius prim. & Wittian. *nubes* cum Scholiaſte. *Nubem glomeratam, conlectam equitum multitudinem dicit.* De quo non eſt dubitandum: quare repoſui. Livius L. xxxv, 49. *Rex peditum equitumque nubes jactat.* & paſſim, ut Lexicographi ſatis docent.

532 PERDIDIT MODUM &c.] Ex illo omnes ſine modo caeſi ſunt. SCHOL.

532 NULLA SECUTA EST PUGNA] Non fuit poſtea certamen aliquod, quia Pompejani in fugam verſi ſunt. IDEM. Et tantummodo occidebantur, non occidebant. Juvenal. Lib. 1. 5. 111, 288.

- - - - *cognoſce prooemia rixae,*
Si rixa eſt, ubi tu pulſas, ego vapulo tantum.

533 HINC JUG.] De parte Pompeji. *hinc ſ.* ex parte Caeſaris. SCHOL.

534 HAEC ACIES] Hoc eſt. Tanta erat Pompejanorum turba, quae occidi fugiens poterat, ut ad occidendum Caeſaris non duraret exercitus. SCHOL.

537 NON ALIO] Adhuc enim Pompejani pereunt, ſed barbari, non Romani, quos hic jam optat non occidi; ſed ut Pharſalia barbarorum cruore ſatietur. IDEM.

538 OSSIBUS] Mſcr. *hoſtibus*, corrupte. Barbarorum inquit, multitudo ſuis oſſibus agros tegat. BERSM.

540 SYRIQUE] Mſc. *Sereſque*, depravate. IDEM.

541 EXTREMIQUE ORBIS HIBERI] Plerique interpretes capiunt hic *extremi* in nominat. i. e. ultimae gentes terrarum, & cum iis vir doctiſſ. L. Bos in Obſervat. ad Horat. p. 33. ut defendat Horatii locum L. 1. O. 35, 29.

Serves iturum Caeſarem in ultimos
Orbis Britannos.

De quo loco hic latius agere, non mei eſt inſtituti. Conſule Celeb. Bentlejum & Kuningham. Obſervat. contra Bentlej. c. 12. Qui bene cum Aſcenſio exiſtimant, *extremi* hic eſſe genitivum. *Hiberi*, qui ſunt ſc. *populi extremi orbis* i. e. Hiſpaniae: Talem conſtructionem confirmat ſtilus Lucani. L. III, 213. *Phrygii Caeſar Juli.* V, 52. *famae veteris Athenae.* VI, 301. VIII, 158. *Cornelia ſtantis fati:* 223. *aeterni Martis Alani.* 245. *placidi Colophona maris.* quibus locis vide plura, & alibi. Exemplis de *ultimo orbe* adlatis adde Statium Lib. V. Silv. c. 1.

Quantum ultimus orbis.

Ex-

Constitit hîc bellum, fortunaque Caesaris haesit.
[a] Non illic regum auxiliis conlecta juventus
Bella gerit, ferrumque manus movêre [b] rogatae:
Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.
Hîc furor, hîc rabies, hîc sunt tua crimina, Caesar.
Hanc fuge, mens, partem belli, tenebrisque relinque;
Nullaque, tantorum, discat, me vate malorum,
Quam multum [c] bellis liceat civilibus, aetas.
[d] Ah potius pereant lacrimae, pereantque querelae!
Quidquid in hac acie [e] gessisti, Roma, tacebo.
Hîc Caesar, rabies [f] populis, stimulusque [g] furorum,
Ne qua parte sui pereat scelus, [h] agmina circum

It vagus,

VARIAE LECTIONES.

a *illic non* Edd. Ald. Col. Steph. Gr. Pulm. Bersm. *non heic aux. r.* P. 1. b vulgo *togatae.* c *lic. b.* B. 2. P. 2. V. 3. H. A. Edd. qdd. d *Ac*, *ha*, *hac*, *hae*, *a* MSS. & Edd. qdd. e *gessistis* B. 1. *gestasti* B. 1. f vulgo *populi.* g *fureris* vulgo. *malorum* VV. LL. Steph. h *agmine* Edd. Ven. Br. Med.

Extremae terrae Silio Lib. 1. vs. 270. ubi consule Drakenb. &c.

542 ARMENII] Al. (Hulst. MS.) *Armeni*, mendose. HORTENS.

543 HIC POPULUS ROM.] Si vis, inquit, Romanorum, o Pharsalia, sanguine compleri, istis gentibus parce, quae extraneae sunt. Nam post bella civilia ipsi incipient esse Romani; quia hi, qui nunc sunt, funditus interibunt. SCHOL.

543 ORTUS] Msc. *orsus* non male: qui à paucis coeperat. BERSM.

544 CURSUS] i. e. ut fatorum cursus ad felicitatem Caesaris duceretur, sive ut, cum deberet laborare Caesar, pro illo sua fata certarent, & invenirent cursum, ut Caesari faverent. SCHOL.

548 REGUM AUXILIIS CONLECTA] Ibi jam non auxilia pugnabant; sed ipsi Romani, de parte Pompeji. IDEM. Edd. Ven. Brix. & Mediol. *collata.* Male. *Conlectitium Pompeji exercitum* hinc vocat Cicero L. VII. Ep. ad Famil. 3. Vide ad L. 1, 477. ubi non recte dixi, hic *conlata* esse in MSS.

549 ROGATAE] i. Non illic movere ferrum manus rogatae (i. *conductae* Voss. pr.) scilicet, quarum Pompejus rogarat auxilium SCHOL. A Pompejo. Sed si *togatae* legeris, hoc est, Romanae, illud *que*, pro *quia*, interpretaberis, ut apud Ovidium in Fastis:

Nataque de flamma corpora nulla vides.

Et Cicer. *Non solum nobis nati sumus, ortusque nostri partem patria vendicat.* SULPIT. Et manus rogatae S. a Pompejo, ut suppetias ferrent, non m. f. Si legatur *togatae*; exponetur sic. *que* pro *quia* manus togatae i. Romanae copiae m. f. Sed prior expositio placet. ASCENS. Diversa lectio est in Codice vetusto *togatae*, ut recte etiam monuit Sulpitius. HORTENS. Mscr. duo, *togatae*; ut indicentur Romani, quos Virgilius quoque *gentem* dixit *togatam.* Sed videntur hic copiae sociorum significari à Pompejo exoratae ad bellum. BERSMANN. Summus Grotius praetulit tamen *togatae* cum Edd. Rom. Parm. Omnibono, Stephano, & Paris. A. 1512. Juvant etiam duo Pulm. & Reg. prim. a m. pr. cum uno, vel altero recentioribus meorum. Nam reliqui omnes habent *rogatae* cum Scholiaste. & recte. Perpetuum Lucani morem esse, ut *que* ponat pro *&* *non* saepissime jam vidimus. Consule L. 11, 374. *Manus rogatae* ergo sunt exterae nationes à Pompejo accitae. Et est elucidatio prioris versus. quod etiam non infrequens est apud nostrum. De civibus per seqq. vs. satis ample agit.

551 TUA CRIMINA] Nam hic à te Romanus occiditur. SCHOL.

552 HANC] Verba poëtae. *Relinque*; dum videre detrectas. IDEM.

555 PEREANT] Dicente enim me, quae gesta sunt, quisquis audiet, flebit; tacente, nulla erit caussa lacrimarum. IDEM.

557 RABIES] Definit, quid sit Caesar, scilicet *rabies.* Epexegesis. IDEM.

557 RABIES POPULI] Praestantissimi Voss. prim. & Wittian. *populis.* quod malui. V. ad L. 1, 193. & alibi.

It vagus, atque animis ignes flagrantibus addit.
Inſpicit & gladios, qui [a] toti ſanguine manent,
Qui niteant [b] primo tantum mucrone [c] cruenti,
Quae preſſo tremat enſe manus, quis languida tela,
Quis contenta ferat, quis praeſtet [d] bella [e] jubenti,
[f] Quem pugnare juvet, quis vultum, cive peremto,
Mutet: obit latis projecta cadavera campis.
Vulnera multorum, totum fuſura cruorem,
Obpoſita premit [g] ipſe manu. quacumque vagatur,
Sanguineum [h] veluti quatiens Bellona flagellum,

Biſtonas

VARIAE LECTIONES.

a *toto* V. 1. Ed. Ven. b *tant. pr.* W. Hort. m. c *cruento* Hort. m. d *tela* P. 1. e *frementi* V. ſec. pro var. lect. *gerenti* O. 1. *furenti* R. 1. f *cum* M. g *ille* V. 1. H. h *quat. vel.* P. 2. B. 2. mei 7.

557 STIM. FURORIS] Haec ea ſunt, quae tacebit. In primis in hac acie ſtetit Caeſar, qui populum ad rabiem impulerit, qui ſtimulus ad furorem ſuis extitit: ut per appoſitionem ſit dictum: niſi quis malit interpretari. In hac acie fuit Caeſar, hic fuit rabies populi Ro. hic ſtimulus omnis furoris. Vetus codex, *furorque.* Quaſi dicat, in Caeſariana acie furor ſaevit, ibi ſtimulus multus ad rabiem in conflictu. HORTENS. *Stim. fururum.* Mſc. *furoris.* Qui populum ad rabiem, & furorem impulit. In veteri quodam Codice legitur, *furorque*, ut ſit, ibi rabies ſaevit, & furor. BERSMANN. *Stim. furoris* Oeſtrum Bellonae. GROT. Bene per haec verba docet Grotius, ipſum Caeſarem eſſe rabiem, & ſtimulum furoris, vel potius *furorum*; ut eſt in pleriſque Edd. & meis optimis, plurimiſque libris manu exaratis. Idemque ſignificabit, ſi ita malis legere *furorque*; ut Doct. Waſſe monuit eſſe in MS. Cantabr.

558 NE QUA] Ne alicubi à militibus ſuis geri bellum civile ceſſarit. SCHOL.

559 ANIMISQUE IGNES] Quod ait Cicero. *Currentem, ut dicitur, occupavit.* IDEM.

560 CONSPICIT] Mſc. quatuor *inſpicit.* Sed hic verſus in uno Mſc. ſequitur hunc *qui niteant.* BERSMANN. In tribus etiam Voſſianis, & Oxon. praecedit ille verſus *qui n.* *Inſpicit* revocavit Grotius, & eſt in Edd. Ven. Brix. Med. Sed tam mei, quam aliorum Codd. variant. nec multum refert. Statius L. IV. Theb. 134.

- - - pater ipſe cruentis
In foribus laudatque nefas, atque inſpicit enſes.

Reſpicit eſt in Hort. Marg.

560 MANENT] Mſc. *manant*, depravate. BERSMANN. *Manant* Voſſ. unus, Wittian. & meus. *Madent* Reg. pr. Voſſ. pr. & ſext. Oxon. ſec. & Amſt. ut fere credas, aliud olim hic fuiſſe ſcriptum. Certe in Voſſiano ſec. eſt *madeant qui ſanguine toti*, non male. Dein *prenſo* pro *preſſo* eſt in duobus Pulm. uno Berſm. & Ed. Venet. cum duobus à N Heinſio inſpectis, teſte Drakenb. ad Sil. V, 281. Sed vide ad L. IV, 706.

- - - - cum dira voluptas
Enſe ſubit preſſo.

564 JUVET] Delectet, Caeſare non jubente. SCHOL.

565 MUTET] i. triſtis efficiatur, cive proſtrato. *Obit* i. circuit. IDEM.

569 BISTONAS] Thracas dicit, quorum Deus eſt Mars. IDEM.

571 SCELERUM EST, CAEDES] Al. deeſt τ' *eſt.* HORTENS. *Scelerum, &c.* Mſcr. *caedesque oriuntur.* alt. *ſcel. eſt, caedes or.* BERSM. Voſſ. pr. ſec. tert. Reg. pr. Witt. Oxon. ſec. Marp. Amſt. & meus cum Edd. Sulp. Aſcenſ. Verſ. Mic. Par. 1512. & Hortenſ. Edd. *ſcelerum eſt, c.* recte non *ſcelerum &c.* ut male diſtinxerunt Editores. Lucanus ait. *Quacumque Caeſar vagatur, nox ingens eſt ſcelerum.* quam ſcelerum confuſionem dein per partes deſcribit poeta. *Scelerum caedes* ſine *eſt* vel *&* Voſſ. duo, & Hulſt.

572 ET PONDERE LAPSI] Homericum illud expreſſit, quod in Iliade frequens eſt:

Δούπησεν δὲ πεσὼν, ἀράβησε τεύχε' ἐπ' αὐτῷ.

id eſt,

Labitur, atque ſuper ſonuerunt arma cadentem.

HORTENS.

574 SUBICIT] Si eſt *ſubicit*, miniſtrat; ſi *ſubigit*, exacuit, intelligimus. ut Virgilius. *ſubiguntque*

Bistonas aut Mavors [a] agitans, si verbere [b] saevo
Palladia [c] stimulet turbatos aegide [d] currus;
Nox ingens scelerum [e] est. caedes oriuntur, & instar
Inmensae vocis gemitus; & pondere lapsi,
Pectoris arma sonant, confractique ensibus enses.
Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat,
[f] Adversosque jubet ferro confundere vultus,
Promovet ipse acies; inpellit terga suorum;
Verbere conversae cessantes [g] excitat hastae;
In plebem [h] vetat ire manus, monstratque [i] Senatum.

Scit,

VARIAE LECTIONES.

a *agitat* O. 1. b *toto* suprasc. *saevo* W. c *stimulat* B. 1. V. 1. Edd. Rom. Parm. d *cursus* B. 1. e vulgo *sc.*, *& c.* f *aversosque* H. g *verberat* A. h *vocat* Ed. Ven. i *suorum*, supr. *senatum* R. pr.

que in cote secures. SCHOL. *Subjicit.* Scribendum autem *Subicit*, unico i, versus gratia, κατὰ συγκοπήν. Sic & Martialis dixit libro x.

Si quid nostra tuis adicit vexatio rebus &c.

pro, *Adjicit.* Et Juvenal. Satyr. 15.

Nunc abicit saeva dignum veraque Charybdi.

pro, *Abjicit.* MICYLL. *Subicit*, pro, *subjicit*, syncope, ad corripiendam syllabam mediam. Vetustum exemplar habet, *subigit.* HORTENS. Mscr. tria *subigit. subigit* est, subministrat, extrito altero *i*, metri gratia. BERSM. *Subigit* MSS. mei habent longe plurimi, & Edd. quaed. Sed recte Scholiastes, qui tamen dubitat, servavit *subicit* i. e. subministrat. ut bene exponitur. Sic Lib. VIII, 740. *Subicique faces.* 796. *Obicis.* ubi etiam vide Micyll. & quos laudat Doct. Drakenb. ad Silium L. XIII, 298.

Et subici jubet ocius ignes.

Subit mendose Ed. Ven.

575 CONTUNDERE] *Confundere* V. P. O. & Canterus Nov. Lect. L. III. c. 2. PULMANN. Msc. habet *confundere*, quod Canterus etiam probat. Nam superius quoque poëta dixit:

Vultus gladio turbate verendos.

& Caesar in proelio dixit, *miles faciem feri.* Alii habent: *contundere.* BERSM. *Confundere.* Recte Grotius secutus est Bersmannum, pro *contundere* rescribentem *confundere*; quomodo jam ediderant Romani, Parmens. & Paris. A. 1512. & confirmant Voss. pr. Reg. pr. cum tribus, quatuorve aliis. Non tam ferire modo faciem, quam turbari eorum vultus volebat Caesar, ne milites agnoscerent ora parentum, vel propinquorum; unde perculsi à proelio forte desciscerent. Hoc autem verbum in turbatione lineamentorum, & notarum, quibus alter ab altero dignoscitur, maxime est proprium. Lib. II, 166.

- - - *confusaque tempore multo*
Amisere notas.

191.

- - - *Quid perdere fructum*
Juvit, &, ut vilem, Marii confundere vultum?

L. III. in f.

Conjux saepe sui, confusis vultibus unda,
Credidit ora viri.

IX, 801.

Informis globus, & confuso pondere truncus.

Ovid. L. v. Met. 58.

- - *fractis confudit in ossibus ora.*

XII, 250.

- - - - - - *ossa*
Non agnoscendo confusa reliquit in ore.

ubi perperam Heinsius praefert *contusa.* Valer. Maxim. L. IV. c. 5. §. Ext. 1. *Oris decorem vulneribus confudit.* & illic qdd. Codd. *contudit.* Vide doctiss. cognati mei notas, & quae Cel. Burm. collegit ad d. Ovid. loc. & Petron. c. 105. *Confusis omnibus corporis lineamentis.* Eodem modo Graeci dicunt συμφύρειν. Theocrit. Idyll. XXII, 110.

- - - - - ὁ δ' ἀεικέα πληγαῖς
Πᾶν συνέφυρε πρόσωπον ἀεθλεύων Πολυδεύκης.

Confusum talem vultum explicat Sophocles in Electr. vs. 757. de Oresto per terram raptato,

Ἔλυσαν αἱματηρὸν ὥστε μηδένα
Γνῶναι φίλων ἰδόντ' ἄθλιον δέμας.

Ceterum de hoc Caesaris stratagemate, si plura videre cupias, adi Illust. Rutgers. L. I. Var. LL. c. 4.

578

Scit, cruor inperii [a] qui sit, quae [b] viscera [c] rerum:
Unde petat Romam, libertas ultima mundi
Quo steterit ferienda loco. permixta secundo
Ordine nobilitas, venerandaque corpora ferro
Urguentur: caedunt Lepidos, caeduntque Metellos,

Corvi-

VARIAE LECTIONES.

a *quis* B. ℞ V. 3. Edd. Rom. Parm. Ald. Par. 1512. Hort. m. b *vulnera* Ox. 1. c vulgo *regum*, vel *legum*.

578 MONSTRATQUE] Hoc est non Plebejos jubet interfici, sed senatores. SCHOL.

579 QUAE VISCERA RERUM] i. Ubi sanguis inperii sit, ubi membra rerum scilicet in senatu. IDEM. *Quae viscera legum.* Emendatio est nostra, eleganti, ni fallimur, metaphora. Ante, *regum.* Atqui Regibus nihil cum Senatu, de quo hic sermo. Illi enim seorsim apud sua quisque auxilia. GROT. Quasi ex compacto hic agunt omnes Editores, exhibentes nobis *regum*; ita ut ne quidem ullius varietatis mentionem faciant; praeterquam quod Hortensius *rerum* habeat in margine. cum haud dubie *regum* sit mendosum; quod pejus explicat Sulpitius, *qui regibus sunt charissimi.* Melius Badius Ascensius, *divitum unde regnum obtineat.* Hortensius dubitat, an non simplicius exponendum sit. Conjectura τῶν νῦν, cui accedunt J. F. Gronovius divinam emendationem vocans Diatrib. Stat. c. 2. & Drakenborch. ad Silium L. XIV, 667. satis placeret, si idonei illud exhibeant Codd. Nunc cum in multis MSS. ab Heinsio consultis, & veterrimis meis quamplurimis, ut Vossiano pr. sec. tert. Regio pr. Bouhierii, Hulst. Oxon. primo, & Scholiaste sit *rerum*, nullus dubito, quin illud sit verum, & à Lucani manu. Notissima metaphora. Ut *inperio* dat *cruorem*, sic *rebus* dat *viscera*, sine quibus *corpus*, ut noster, & omnes auctores *regnum*, & *rempublicam* vocant (de quo supra vs. 406.) consistere nequaquam potest. Jam autem si ostendere vellem, *res* pro republica poni, putidus forem. Nihil notius. V, 609. VIII, 278. IX, 253. &c. Illud tamen addendum, quod non parum huc facit, *inperium*, & *res* conjunctas esse à nostro quoque L. V, 26.

Si Fortuna ferat, rerum nos summa sequetur,
Inperiumque comes.

Livius Lib. III. c. 6. *summa rerum, & maiestas Inperii.* Sic Inperium, & Senatum jungit Lucanus mox 588.

O decus inperii, spes o suprema Senatus.

IX, 207.

Nec color interii, nec frons erit ulla Senatus.

Senatus autem sunt *viscera rerum*, & *viscera patriae* vs. 722. *viscera civitatis* Livio L. XXXIV, 48. *pectus reipublicae* Valerio Max. Lib. II c. 2. §. 1. Quod olim ipsos Romanos docuit Menenius Agrippa, nobili illa fabula de ventre, ac reliquis corporis membris. V. Liv. L. II. c. 32. Flor. L. I, 23. & alios. Senatum vero intellectum esse à Lucano, nemo negat, & patet ex versu praeced.

- - - - *monstratque senatum.*

à quo libertas mundi ultima adhuc servabatur.

581 ORDINE SECUNDO] i. e. cum Equitibus Romanis juncta nobilitas. Ordo. *nobilitas urguetur.* SCHOL.

583 LEPIDOS] Lepidi, & Metelli familiae Romanae erant, ab eo, qui primus Lepidus, & Metellus: similiter Corvini, & Torquati. IDEM.

584 TORQUATAQUE NOMINA REGUM] Id est, principum Romanorum, non quod reges fuerint. Nam *Torquatus* fuit, qui occiso Gallo, torquem, quo spoliavit hostem, collo suo imposuit, & à torque est appellatus Torquatus, & ab eo gens omnis familiae Torquata. OMNIBON. Haec ille. Sed videndum, num longius poëta respexerit, nempe eo, quod externi ac barbari reges plerunque torquati ac purpurati incedere soliti fuerint: atque inde *torquata regum nomina*, dixerit καθ' ὑπαλλαγὴν: pro, torquatorum regia nomina, sive regibus convenientia, si appellative scilicet usurpentur. Caeterum *nomina Torquatorum*, pro ipsis Torquatis dixit, κατὰ συνεκδοχήν. MICYLL. *Nomina legum.* Eadem rursus emendatio. *Legum nomina*, hoc est, liberae reipub. ut infra, *legum tempora*, id est, anni Consulares. GROT. Ed. pr. *Nomina legum.* Ita nos olim. Sed nunc sequor V. A. Johannem Rutgersium, qui distinctione locum sic sanat.

- - *Torquataque nomina, regum*
Saepe duces.

IDEM. Ed. sec. Sensum feceramus commodum. Sed quid opus? cum sola interpunctione mutata nihilo pejorem faciat Rutgersius:

- - *Torquataque nomina, regum*
Saepe duces.

Nem-

Corvinosque simul, Torquataque nomina, [a] regum
Saepe duces, summosque [b] hominum, te, Magne, remoto.
Illîc plebeja contectus casside vultus,
Ignotusque hosti, quod ferrum, Brute, tenebas!
O decus inperii, spes ô suprema Senatus,
Extre-

VARIAE LECTIONES.

a *legum* vulgo. b *homines* H.

Nempe ut olim Agamemnon, *ὕπατος κρειόντων*. GROT. Ed. tert. Amplexus sum verissimam Ill. Rutgersii distinctionem *nomina, regum saepe duces*. quam pluribus confirmat L. III. Var. LL. c. 7: Caedunt tales ac tam inlustri nomine viros, ut ipsi quoque reges *saepius* illorum auspiciis militaverint. *Regum ducem* Pompejum non uno loco noster dicit. Licet autem Grotius ipse suam conjecturam rejecisset, sequentes tamen editores *legum* retinuerunt. MSS. omnes *regum* praeter Voss. tert. *rerum*. Alii aliter haec exponunt, quos non moror.

585 TE REMOTO] Hoc est. Qui omnium eras summus. *Te remoto* i. tui comparatione. Nam tu omnium primus es. ut ait Virgilius.

- - - *excepto Laurentis corpore Turni*.

SCHOL.

586 CONTECTUS] Mscr. *contentus* (& Voss. un.) corrupte. M. Brutum dicit indutum armis plebejis, ne agnosceretur. BERSM.

587 BRUTE] Hic Brutus ab illo Bruto originem ducit, qui propter Lucretiam Tarquinios urbe (*ab urbe* Voss. pr.) expulit. Ideo autem dictum *extremum nomen per secula*, quia post quingentos annos hic natus est (*Brutus* Voss. sec.) & Caesarem occidit. Ut ait Tullius. *Fueris ille licet Brutus, qui & ipse dominatu regio rempublicam liberavit, & stirpem prope quingentesimum annum propagavit.* SCHOL.

587 BRUTE] Duo hoc tempore Bruti fuere, quorum hic poëta frequenter meminit. Commentatores numquam distinguunt. M. Brutus Pompejum sequitur, de quo hoc loco, & lib. II. ubi ejus est oratio ad M. Catonem avunculum. Decimus Brutus Caesaris partibus adhaerens. Hic Massiliam mari oppugnavit: ut lib. II. Caesar, & hic poëta lib. III. retulit. Uterque postea Caesari gratus, conjurationi tamen adhaesere, quae Caesarem sustulit. *Decimus* autem, non *Decius* appellatus, qui Caesarem sequutus fuit. Est enim *Decius* familiae nomen, *Decimus* autem praenomen, ut *Sextus*. Multa hujusmodi male hodie in Romana historia confunduntur ab inexercitatis, ac non bene attentis. Longe enim differunt. *Quintus*, & *Quintius: Sextus*, & *Sextius: Septimus*, & *Septimius: Decimus*, ac *Decius*. Illa praenomina, haec nomina sunt. Caeterum hic poëta, ut fere Romani, hosce natos ex isto primo Cos. putarunt, cum Dionysius Halicarnasseus eum absque virili stirpe periisse dicat. Id quod est verisimile. Multi tamen Junii ex plebe Coss. fuêre à longo tempore. Unde nova nobilitas, ut pleraque Romanorum, etiam Caesarum postea. GLAREAN. Recte. Itaque M. Brutum significat poëta, qui Catonem avunculum habebat: ex ejus sorore Servilia prognatus, cum qua Caesar stupri consuetudinem habere vulgo credebatur. Quare cum eum in conjuratione in se ruentem videret, *καὶ σὺ τέκνον*, inquit, Graece, hoc est, *& tu fili*. HORTENS.

587 QUOD FERRUM TENEBAS] Quia in primis dicit, quod neque vellet hostis esse Pompeji, neque Caesaris, sed quisquis victoriam adquireret, quod illius hostis vellet esse. Ideo non cognoverunt eum, quia modo ferrum tenuit. SCHOLIAST. *Voss. pr.* Falso id ait Schol. nam ibid. in fine Orationis L. II. excitatum eum à Catone ad bella canit noster. Alii, ut Ascens. *quod* exponunt per *quoddam* simpliciter. Alii per interrogationem *quale ferrum illic tenebas, o Brute!* Ita etiam Lipsius L. III. de Re Milit. Dial. 5. Bersm. explicat *quam pretiosum*, quia eo Caesarem occisurus erat. Forsan rectius ita construes: *Illic tu es o Brute, contectus* pro *contecte* (V. ad L. II, 116.) *vultus* vel, ut sensus sit clarior, *vultum casside gregarii militis, & ignote hosti, te ferrum tenere*. Videant acutiores. Hostis certe non poterat nescire, Brutum in suis castris non esse. Cum vulgatis Bersmannum sequor per exclamationem scilicet O Brute, qui prae plebeja casside ignotus es hosti, quale & quam bonum, & patriae vindicem ferrum tenebas.

588 IMPERII, O SPES] Libri omnes & MSS. *spes o supr.* BERSM. *Inperii, o spes* est in Reg. primo, Edd. Aldi, Colin. Gryph. ejusque hered. & Bersm. ut Synalaepha negligatur. Sed malo plurimos hic MSS. & Edd. sequi, ut fecit etiam Grotius, qui reposuit *spes o*, & est elegantius. In Voss. pr. *spesque o s. Imperiis* Hortens. M.

Extremum tanti generis per secula nomen,
Ne rue per medios nimium temerarius hostes,
[a] Nec tibi fatales admoveris ante Philippos,
Thessalia [b] periture tua. nil proficis [c] istic,
Caesaris [d] intentus jugulo: [e] nondum adtigit arcem
Juris, & humanum culmen, quo cuncta [f] premuntur,
Egressus, meruit fatis tam nobile letum:
Vivat, &, ut Bruti procumbat victima, regnet.
Hîc patriae perit omne decus: jacet aggere magno
Patricium campis commixta [g] plebe cadaver.

Mors

VARIAE LECTIONES.

a *ne* V. 1. H. b *moriture* W. c *istinc* B. 1. d *attentus* B. 1. e *non* V. 1. f *reguntur* vulgo. g *cede* V. sec. pro var. lect.

589 TANTI GENERIS] Msc. *generis tanti:* probe. BERSM.

591 PHILIPPOS] Plinius, & Mela in Thracia ponunt Philippos. Stephanus autem, Φίλιπποι, inquit, πόλις Μακεδονίας ἡ πρότερον Κρηνίδες. Ἀρτεμίδωρος ἐν ἐπιτομῇ τῶν ἰδίων, καὶ πόλις Φίλιπποι τὸ παλαιὸν Κρηνίδες. Τοῖς δὲ Κρηνίδαις πολεμουμένοις ὑπὸ Θρᾳκῶν βοηθήσας ὁ Φίλιππος, Φιλίππους ὠνόμασεν &c. Addit autem idem & Thebas Thessalicas, & Gomphos, Thesprotiam civitatem, eodem nomine aliquando dictas fuisse. MICYLL. Satis de his locis dictum supra. ut L. 1. in f. &c.

592 TUA] Postea enim cum Macedoniam obtineret, quae est in Thessalia, ab Augusto superatus est, & in Philippis occisus. SCHOL.

594 HUMANUM CULMEN] Ad monarchiam, qua omnes gentes humanae gubernentur, cui totus orbis parere cogetur. vetus codex, *Juris & humani culmen* legit. ut sit sensus, nondum est egressus *culmen juris humani*. hoc est, dictaturam trium mensium. HORTENS. *Humanum culmen* est summa dignitas, & summum imperium, quo non civis tantum, sed quivis homo pervenire, aut *adscendere* potest; quo verbo cum aliis utitur noster L. 11, 563. *Egredi* ergo *humanum culmen* est Deo similem se facere velle, Deum se jactare, quod Caesarem fecisse his verbis innuit auctor. *Columen* pro *culmine* est in Pulm. tribus, Bersm. & meis septem ac Edd. Ven. Brix. & Med. sollemni permutatione, ut saepius viri docti monuerunt, sed hoc saltem loco male. Lib. VIII, 8.

- - *quamvis summo de culmine lapsus.*

594 QUO CUNCTA PREMUNTUR] Revocavi hoc verbum, pro quo Grotius, & olim Veneti, & Taberius, & vulgo post Grotium dederant *reguntur*, ut est quidem in duobus Pulm. uno Bersm. Marp. & meo. Sed ceteri omnes retinent *premuntur*. Recte autem omnia premi culmine dicuntur, quod cuncta infra se despicit, & superat: atque ita melius manetur in Metaphora, quam si legas, *reguntur*. Ovidius L. VII. Metam. 450.

- - - *Facta premant annos.*

Statius L. 1. Silv. 2, 115.

- - - *quantum Latonia Nymphas*
Virgo premit, quantumque egomet Nereidas exsto.

ubi vide Barthium.

595 EGRESSUS] *Ingressus*, unus Bersm. Voss. quint. & pro var. lect. Voss. prim. cum Oxon. secundo. Cave, quid mutes, & consule Cel. Burmann. ad Vellej. L. 11, 40. *Pompejus suoque & civium voto major, & per omnia fortunam hominis egressus.* qui locus optime huic convenit. Aliter dicunt *excedere*.

597 HIC] Redit rursus ad descriptionem belli. SCHOL.

598 COMMISTA] Legit hic Sulpitius, *& non mista plebe.* Separati enim erant, *ait*, illi à plebeis patricii, qui circa Pompejum pugnabant. Admirandae vetustatis codex habet *commixta plebe.* Sic etiam legit, teste Glareano, Antonius Sabellicus. Significat poëta, confusa cadavera plebeis patriciorum fuisse, non separatim in unum locum collecta fuisse. HORTENS. *Commista* C. V. P. L. O. Sabellicus in Annotat. *non mista* F. male. PULM. *Non mixta* etiam Veneti, Omnibon. Ascens. Micyll. & alii cum Scholiaste scribunt, qui dicit. *Istos enim solos supra Caesar jussit occidi.* Habent etiam *non mixta* Voss. tert. & prim. pro var. lect. Reg. uterque, Witt. Oxon. sec. & Amstel. Sed retineo ego *commixta*. Non omnes erant patricii juncti,

Mors tamen [a] eminuit clarorum in strage virorum
Pugnacis Domitî, quem clades fata per omnes
Ducebant. [b] nusquam Magni fortuna sine illo
[c] Succubuit: victus toties à Caesare, salva
Libertate perît: tunc mille in vulnera laetus
Labitur, [d] ac venia [e] gaudet caruisse secunda.
Viderat in crasso versantem sanguine membra
Caesar, & increpitans, Jam Magni deseris arma,
Successor Domiti; sine te jam bella geruntur;
Dixerat: ast illi suffecit, pectora pulsans,

Spiritus

VARIAE LECTIONES.

a *emicuit* P. 2. B. 1. V. pr. A. M. b *numquam* H. c *succumbit* B. 1. d *&* B. 1. V. 3. e *veniam secundam* V. 1.

juncti, sed per legiones, & robur Magni, sive cives plebejos pro suo quisque munere dispersi. Majoris etiam est invidiae, quod nobilium corpora plebejis jacuerint inmixta, & illi caeca in morte occubuerint, nisi quod tamen eminuerit mors Domitii.

601 SINE ULLO] Hoc est. Ubicumque victus est Magnus, pariter Domitius vincebatur. SCHOLIAST.

602 SALVA] Nam & supra in Corfinio à suis deditus, non rogavit, sed est dimissus à Caesare, qui ignovit illi. IDEM.

605 VERSANTEM SANGUINE MEMBRA] Sic quidem Grotius reponi curavit. & est in variis Steph. Lect. quat. MSS. Pulm. tribus Bersm. meis plerisque, & Edd. Veneta, ac Omniboni. Nemo etiam dubitare potest, quin sit Latinissimum. Aldus tamen, & ceteri Editores post eum maluerant *volventem*, quod videretur glossa prioris *versantem*; nisi pro eo verbo pugnarent vetustissimi mei, Voss. prim. Reg. prim. Wittian. Oxon. sec. Hulst. Meus, & Edd. princeps Rom. & Parmens. Quare quid praeferam, haereo. probum enim est utrumque. Perperam autem Sulpit. Ascens. & Micyll. edunt *solventem* i. e. extendentem membra, ut mortui solent.

607 SUCCESSOR DOMITI] i. *Succentor* i. e. fautor; vel *Successor*. Εἰρωνικῶς dictum est, qui sperasti mihi succedere. vel *succensor* legitur, quia eum instigabat ad bellum (*eadem arma succendebat ad bella civilia* Voss. sec.) Ecce enim sine te dimicatur. SCHOL. *Successor*. Quia successurum se Caesari in bellum Gallicum speraverat. GROT. Sic bene reliqui etiam exponunt interpretes. Res patet ex Suetonio c. 34. in vit. Jul. *L. Domitio, qui per tumultum successor* (διάδοχος Appiano) *nominatus*. Quare *successor* putem cum viris summis etiam esse à Lucani manu; *succensorum* vero vel *succentorem*, ut est in optimo Vossiano, pro instigatore, & secunda quasi belli tuba esse docti cujusdam Grammatici inventum. Licet multis Vossiani primi, ut integerrimi Cod. lectionem defendere conatus sit N. Heinsius Epist. ad Gronov. CCCLXXII. & CCCLXXV. Coactus enim est ipse quoque manus victas Gronovio dare, quem vide Ep. CCCLXXIII. *succensor* tamen est in tribus Pulm. uno Bersm. Voss. trib. & Hulst. Edd. Ven. & Taberii. *Accensor* Voss. unus pro var. lect. Marp. & Hort. Margo. At vero *succensor* Latina non est vox; uti nec *succentor*, nisi Latinitatis depravatae. Vocem *accensor* tribuunt etiam quidam Valer. Max. L. V. c. 7. *Non accensor gloriosae pompae, sed auctor exstitis*. vulgo *accessor*. ubi vide Eruditorum notas. Glossae *accensor* ἐπισυναγωγεὺς, ἐπεγερτὴς, φύλαρχος. Voss. secundus longe aliam dat lectionem sc. *succensos gladios*. i. e. instigata à te Pompeji arma. Sed ut dixi, *successor* non temere loco est movendum, quod cum aliis retinent optimi Regius prim. & Wittian.

608 SUFFECIT] Sive, satis fuit, sive duravit: ut Virgil. *nec sufficit umbo*. SCHOL.

611 DUBIUM FATI] Sensus hic est. Non te jam victorem adspiciens morior; sed adhuc in exitu dubio constitutum, & Pompejo adhuc minorem. SCHOL. Caussae nimis favet Lucanus. Vide Caes. B. Civ. III, 99.

612 STYGIAS] Al. *patrias*. i. ubi sunt parentes. SCHOL. *Voss. sec.* male. vehementer autem optabant *liberi* mori heroës. Vide Drak. ad Sil. II, 367.

- - - *liberque Acheronta videbo.*

Spiritus in vocem, morientiaque ora resolvit.
Non te funesta scelerum mercede potitum,
Sed dubium fati, Caesar, generoque minorem
Adspiciens, Stygias, Magno duce, liber ad umbras,
Et securus eo: [a] te saevo Marte subactum,
Pompejoque graves poenas, nobisque daturum,
[b] Cum [c] moriar, [d] sperare licet. non plura [e] locutum

Vita fu-

VARIAE LECTIONES.

a *saevo te* B. 1. b *dum* B. 1. V. sec. pro var. lect. c *morior* P. 3. R. 2. W. V. 1. H. & Edd. qdd. *quum sperare l., morior.* Ed. Steph. d *spectare* V. 1. e *locuto* R. 1. *locuti* A.

614 POMPEJOQUE GRAVES P.] *Pompejoque duci* est in uno Bersm. Voss. pr. sec. & Oxon. primo. Videtur aliud quid latere. Voss. quint. non habet *que*.

616 OCULOS PRESSERE TENEBRAE] Minime damno hanc lectionem multis MSS. comprobatam: quam bonam scio, & elegantem. Ovid. L. III. Ar. Am. 648.

Victaque Lethaea lumina nocte premant.

& saepius poëtae. Similia vide ad Lib. VI, 237. VIII, 56.

- - - *vultusque prementem*
Canitie.

Monendum tamen in uno Pulm. & Bersm. esse *texere.* in VV. LL. Steph. quatuor Pulm. duobus Bersm. & septem meis, in quibus Voss. pr. ac Edd. Ven. Brix. Med. & Hort. Marg., scribi *vertere.* Forsan hae voces glossae sunt verioris *mersere.* Virgil. VI. Aen. 267.

Pandere res alta terra & caligine mersas.

Ovid. L. x. Metam. 498.

Mersitque suos in cortice vultus.

Multus autem in hoc verbo est noster, ut saepius jam vidimus. *Mersa formidine.* vs. 284. *Mergere caput* pro, inclinare, vs. 163. ubi vide, & propius ad rem Valer. Flacc. L. VIII, 65.

- - - - - *an lumina somno*
Mergitur.

ubi nihil esse mutandum docet Cel. Burmann.

517 PUDET] Hoc ex persona sua poeta dicit; quod se pudeat exsequi universa, quae gesta sunt, cum sint tantum crudelia. SCHOL.

520 VITALIA CALCET] Ut L. VI, 219.

- - *telumque suo cum lumine calcat.*

& Ovid. XII. Metam. 390.

Tractaque calcavit, calcataque (viscera) rupit.

Sed ultra fidem, ut bene monet Cel. Burm. ad Valer. Flacc. L. VI, 555.

Sanguinis ille globos, effusaque viscera gestat.

621 ORE QUIS ADVERSO, DEMISSO FAUCIBUS ENSE, EXPULERIT MORIENS ANIMAM] Interpretes secure haec exponunt de Crastino, qui *gladio in os adversum conjecto* occisus est, referentibus Plutarcho in Caes. V. Caesare L. III. B. Civ. c. 99. Flor. L. IV. c. 2. aliisque. Sed *expellere animam* non notat mori, occidi: sed occidere, ut latius infra dicemus. Quare, si haec verba sana sunt; ita erunt capienda: ac si moriens Caesarianus, ense in ipsius os adacto, expulerit tamen animam alicui Pompejano: foretque ad imitationem Virgilii L. IX. Aen. 441.

- - - *instat non secius ac rotat ensem*
Fulmineum, donec Rutili clamantis in ore
Condidit adverso, & moriens animam abstulit hosti.

Verum videtur tunc aliquid addi debuisse: praeterea loquitur à versu 619. usque ad vs. 626. de occisis, & tum demum de occisoribus. Unde olim credebam, invitis licet MSS. scribendum esse *exspuerit:* quae conjectura etiam in mentem venerat Doct. Waddelo. Nam *expellit*, ut dixi, animam vulnerans, *exspuit* vulneratus: ut invictis exemplis docent viri docti ad Valer. Flacc. loco mox adducendo. Crebro etiam hae voces permutatae sunt. Sed videamus nunc, an non foedius hic locus à librariis sit habitus. MSS. Vossiani prim. sec. & tert. Regius prim. Wittian. praestantissimi omnes Codd., habent *demissum faucibus ensem.* nec aliter Variae LL. Stephani, & Editio Veneta. *dimissam* etiam unus Bersm. & alter *in faucibus* cum Voss. uno. Praeterea pro *animam* Vossian. sec. & Wittian. *anima.* Vossian. tert. *animae.* Pro *ictu*, *ictus* Bersm. unus, Voss. sec. quart. & quint. cum Bouhieriano. Quare ad fidem Mstorum, donec certius quid reperiatur, exhibui.

Ore quis adverso demissum faucibus ensem
Expulerit moriens anima; quis corruat ictu. (vel *ictus.*)

Hoc

Vita fugit, densaeque oculos pressêre tenebrae.
Inpendisse pudet lacrimas in funere mundi
[a] Mortibus innumeris, ac singula fata sequentem
Quaerere, letiferum [b] per cujus [c] viscera [d] vulnus
Exierit; [e] quis fusa [f] solo vitalia calcet;
Ore quis adverso, [g] demissum faucibus ensem
Expulerit moriens [h] animâ; quis [i] corruat ictu;

[a] Quis

VARIAE LECTIONES.

a *moribus* Ed. Brix. b malim *cujus per.* c *vulnera* B. 1. d *ferrum* B. 1. V. 1. M. quod glossa est *vulneris* i. e. *teli.* e *per* H. f *loco* Ed. Rom. Parm. g *demisso ense* vulgo. h *animam* vulgo. i *corruit* B. 2. A.

Hoc sensu. Quis moriens ensem ore adverso demissum expulerit ex faucibus per animam sive sanguinem, cujus egredientis vi fit ejectus ensis. *anima* ergo est caussae ablativus. Solent autem plures diverso sensu ablativi jungi. Vide ad L. II, 213. Atque ita recte anima, seu sanguis, vel ipse homo per illam potest dici *expellere ensem.* Sic MSS. & Edd. ante Aldum apud Valer. Flacc. L. III, 107.

- - - compressaque mandens
Aequora purpuream singultibus expulit hastam.

De cruore passim. supra L. III, 585.

Donec utrasque simul largus cruor expulit hastas,
Divisitque animam.

Ovid. L. XIII. Metam. 392.

Qua patuit ferro, letalem condidit ensem,
Nec valuere manus infixum educere telum.
Expulit ipse cruor.

Seneca. Oed. 1041.

Ferrumque secum nimius ejecit cruor.

Anima ergo erit. ut apud Virgilium.

Purpuream vomit ille animam.

& passim. Scholiastes etiam sive glossator *ensem* legit in accusativo, exponens *dimissum* i. *ejectum*, ut habent MSS. mei quinque, vel *dimisso.* V. L. III, 636. Sed malim ego *demissum ore* jungere. *demissus* igitur est conditus, conjectus, adactus. Seneca L. I. de Ira c. 15. *Morbidis pecoribus ferrum demittimus.* Adde Consol. ad Marc. c. 22. Valer. Maxim. L. IX. c. 9. §. 2. *Jugulo suo gladium capulo tenus demisit.* ubi eadem est varietas. Statius Lib. VII. Theb. 714. *Cuspide demissa.* &c. Male itaque Ill. Heinsius *dimittere* praefert in Ovid. Ep. Her. XIV, 5.

Quod manus extimuit jugulo demittere ferrum.

plura ad L. VI, 125. Nec objiciat mihi quis, fieri vix posse, ut aliquis suo cruore expellat ensem, cum tamdiu non infixus vulneri maneat, sed statim ab ea manu, quae inflixit vulnus, retrahatur, & repetatur. Fateor id quoque: sed nemo nescit, Lucanum plurima tam absurda operi suo inmiscuisse, ut vel legenti varia mortis, vulnerumque genera, quae Lib. III. in navali pugna, & Lib. IX. de serpentium morsu enumerat, patebit. Attamen, mi Lector, si haec non placeant, en tibi varias conjecturas: unde quae placet eligere, vel similes effingere possis. Simplicissima omnium esset, & quae notaret, stantem ore adverso emisisse animam; cum ensis in fauces esset demissus, illa

Ore quis adverso, demisso faucibus ense,
Exspuerit moriens animam; quis corruat ictus.

vel

Ore quis adverso demissum faucibus ensem,
Exspueritque animam; moriens quis c. ictu.

vel

Expulerit vel *Exspuerit moriens; animae quis corruat ictu.*

Ictu animae i. cordis vulnere, ut dixi esse in duobus MSS. in Witt. pro var. lect. *uno ictu.* vel per Graecism. *animam q. c. ictus.* vel

Ore quis, adversus demissum faucibus ensem,
Exspuerit moriens animam.

i. e. *ensi demisso*, & *excepto faucibus*, ut loquitur L. VI, 239., obviam venientem. Plures conjecturae proponi possent; sed hae sufficiant. Ad alia properandi tempus est, Hoc tamen obiter addendum; quod vehementer me offendit versus, ut erat in vulgatis, ex solis constans ablativis; nec facile, credo, alicui placebit.

623 CADUNT] Msc. duo *cadant*; probe. BERSMANN. *Cadant* etiam Hulst. sed vulgatum est rectius.

623 QUIS STETERIT, DUM MEMBRA CADUNT] Dum pars corruit, quae vulnus accepit. SCHOL.

[a] Quis [b] ſteterit, dum membra cadunt; [c] qui [d] pectore tela
[e] Tranſmittant, aut quos campis [f] adfixerit haſta;
Quis cruor emiſſus [g] perruperit aëra venis,
Inque hoſtis cadat arma ſui: quis pectora fratris
Caedat, [h] &, ut [i] notum poſſit ſpoliare cadaver,
Abſciſum longe mittat caput; ora parentis
Quis laceret, nimiaque probet ſpectantibus ira,
Quem jugulat, non eſſe patrem. mors nulla querela
Digna ſua eſt, [k] nulloſque hominum lugere vacamus.
Non iſtas habuit [l] pugnae Pharſalia partes,

Quas

VARIAE LECTIONES.

a *qui* P. 2. V. 3. Bouh. Marp. b *ſteterat* Marp. c *quis* MSS. & Edd. qdd. d vulgo *pectora telis.* e *transmittat vel* MSS. & Edd. qdd. f *defixerit* B. 1. g *prorupęrit* V. 1. h *ut &* H. i *nudum* R. pr. k *nullos h.* B. 1. l *part. Ph. pugnae* A.

623 QUIS PECTORE TELA TRANSMITTAT, VEL] i. e. habeat pectora perforata telo ſ. a tergo inmiſſo, aut ut Sulpit. legit *quis transmittat tela pectore* i. e. per pectus ſuum. ASCENS. *Quis pectora tela transm. vel. qui pect. tel. transmittant* Micr. duo. Modius (Nov. Ant. LL. Ep. XXIV.) ita legendum arbitratur *quis pectore tela Transmutet.* probe. BERSMANN. *Qui pectora telis transmittant, aut.* MSS.

- - - *quis pectore tela*
Transmittat.

GROT. Ed. ſec. Solus Grotius edidit *pectora telis*, ut eſt in Var. LL. Steph. & Micyllus *pectora telo.* Videlicet quia cum Hortenſio intelligebant hoc de percuſſoribus, qui telo pectus trajiciunt; cum adhuc ſermo ſit de tali, qui telo perforatus interemptus ſit: quod ſecundis curis ſenſiſſe videtur vir magnus. Sine ſenſu Ed. Ven. & Berſmanni, ac Hort. Marg. *pectora tela.* MSS. & Edd. ceteri. *quis pectore tela transmittat vel.* ſive, ut eſt in plurimis, & repoſui *qui pectore tela transmittant, aut. pectore tela transmittere* eſt tranſitum telis dare per pectus ſuum, ita ut libera exeant. Scholiaſtes dicit. *ut ait alibi, ſupereſt telo poſt vulnera curſus.* Eodem modo Lib. III, 660.

Dejectum in pelagus, perfoſſo pectore, corpus
Vulneribus transmiſit aquas.

Silius Ital. L. II, 118.

- - - *calamumque volantem,*
Dum clamat, patulo excipiens tramiſit hiatu,
Et primae ferrum à tergo videre ſorores.

Sic ergo ſat bene ſe habet MStorum lectio: putem tamen, aliquid magis reconditum à Lucano relictum eſſe, & quod variationi anſam dederit, nempe

- - - *quis pectora tela*
Transmittant.

quis pro *quibus* ſeu per quorum pectora tela transeant. Nam ipſa miſſilia *transmittere aliquid* dicuntur. Ovidius L. IV. Metam. 749.

- - - *quantum Balearica torto*
Funda poteſt plumbo medii transmittere coeli.

Prudent Pſychom. 680.

Rara tamen chalybem tenui transmittere puncto
Commiſſura dedit.

Seneca de Brevitate v. c. 10. *per quaſſos foratosque animos transmittitur.* Immo eodem modo Silius L. XV, 519.

Obvia nudatum tramittis lancea pectus.

transmittunt aëra terres Sidonio Apoll. Carm. XXII, 119. praeterea in Ed. Ven. exaratum eſt *Transmittant; quos aut c.* unde opinor, totum locum ſic conſtituendum eſſe

- - - *quis pectora tela*
Transmittant; quosnam campis adfixerit haſta.

Non tamen nego *transmittere pectus telo*, minus Latinum eſſe. Contrarium ſatis evincunt Senecae loca. Thyeſte. 1088.

- - *triſulco flammeam telo facem*
Per pectus hoc transmitte.

Herc. Oet. 1165.

- - - *Nec ullus per meum ſtridet latus*
Transmiſſus enſis.

& Silii L. VII, 658.

- - - *tramittit cuſpide pectus.*

plures hujus verbi ſignificationes, his ſimiles vidimus ad L. III. & alibi.

625

Quas aliae clades: illîc per fata virorum,
Per populos hîc Roma perit: quod militis illîc,
Mors hîc gentis erat: sanguis [a] ibi fluxit Achaeus,
Ponticus, Assyrius: cunctos haerere cruores.
Romanus, campisque vetat consistere torrens:
Majus ab hac acie, quam quod sua [b] secula ferrent,
Vulnus habent populi: plus est quam vita, salusque,
Quod perit: in [c] totum mundi [d] prosternimur aevum.
[e] Vincimur [f] his gladiis omnis, quae [g] serviet, aetas.
Proxima quid suboles, aut quid meruêre nepotes

In [a] re-

VARIAE LECTIONES.

a *ubi* P. 3. B. 2. V. 3. W. non male. *hic* A. *tibi* P. 1. *ibi s.* B. 1. b *scelera* V. 1. c *toto aevo* VV. LL. Steph. P. 2. B. 2. V. 1. d *prosternitur* VV. LL. Steph. B. 1. V. 1. e vulgo *vincitur*. f *hic* R. 1. Edd. qdd. g *serviat* B. 1. V. 2. W. H. M.

625 EMISSUS VENIS] Si quid, certe hoc languidum est: *emissis* habent Bersm. duo, Voss. pr. sec. tert. Reg. prim. & Oxon. pr. cum Ed. Veneta. Rectius scripsisset auctor, ut scripsit forsan, *Incisis*. L. III, 621. de sanguine

- - *ruptis cadit undique venis.*

Eleganter Ovidius L. IV. Metam. 122.

- - - - - *cruor emicat alte*
Non aliter quam cum vitiato fistula plumbo
Scinditur, & tenues stridente foramine longe
Ejaculatur aquas; & ictibus aëra rumpit.

Dein *abscisum* dedi rursus cum MSS. optimis magno numero, & Edd. primis. Vulgo *abscissum*. Grot. *Abcisum*. V. ad L. III, 33. & saepe.

628 ABSCISUM] Ideo abicidit caput; ut non sit tale crimen, si nesciatur, an fratris sit; cum hoc spoliat: & ideo longe mittit, ne de proximo, cujus fuerit, appareat. SCHOL.

630 NON ESSE P.] Acute dictum est. Nam licet pater sit, quem occidit, persuadet tamen, patrem non esse; dum illum tam crudeliter occidit. IDEM.

630 QUERELA DIGNA] Acerbiores fuerunt mortes, quam querelae harum acerbitates possint lugere. IDEM.

631 VACAMUS] i. e. digne aliquem lugere non possumus. IDEM.

632 PARTES] Majores, inquit, sunt in Pharsalia pugnae partes, quam in aliis provinciis: nam alibi singuli milites occiduntur, hic populi prostrati sunt. IDEM.

633 QUAM ALIAE] Servius Honoratus, in octavo (VII, 717.) Aeneidos, non multis foliis à fine, ad illud Vergilii,

- - - *Quosque secans infaustum*
Allia nomen.

putavit *Allia* fluvii nomen hoc in loco Lucani per simplex *L. Aliae* dici: cum *aliae* hoc loco sit adjectivum ad substantivum, *clades*; non proprium. GLAREAN. V. ad vs. 409. Merito hinc reprehenditur Servius à Beroaldo p. 276. T. I. Thes. Critici.

635 ACHAEUS] Gens ab Achaia. SCHOL.

636 CUNCTOS HAERERE CRUORES] Hoc dicit; illarum gentium sanguinem vetabat in campis stare sanguis amplior, qui eum inpellens faciebat in morem fluminis inundare (*habundare* Voss. sec.) IDEM.

638 AB HAC ACIE &c.] i. e. Caesaris ab exercitu majora ceperunt populi, quam quanta eis inferre potuerunt ea secula, quibus iidem populi esse coeperunt. Hoc est plures uno die perierunt, quam omnibus secutis. IDEM. *Voss. sec.* Male. Recte exponunt alii; major clades ab hoc proelio inlata est populis, quam ferre poterant illa tempora, quippe cum populi superioribus bellis essent exhausti.

639 PLUS EST QUAM VITA] Quia plures de omnibus periere, quam remanserant. SCHOL. Quia non solum pro illo tempore victi sunt, sed in perpetuum, ut semper servire cogantur posteri. nam male in aliis est *toto aevo*.

641 VINCITUR] In perpetuum enim aevum prosternimur; quia, his victis, omnes nos posteri sumus servituri; & ita erit, ac si superati simus. SCHOL.

641 VINCITUR] Msc. *vincimus*, male. BERSM. Insunt tamen in illa scriptura verae lectionis vestigia: scribendum enim *vincimur*, ut versu praeced. *pro-*

In [a] regnum nasci? pavidi [b] num gessimus arma?
Teximus aut jugulos? alieni poena timoris
In nostra cervice sedet. post proelia natis
Si dominum, Fortuna, dabas, & bella dedisses.
Jam Magnus transisse Deos, Romanaque fata,
Senserat infelix, tota vix clade coactus,
Fortunam damnare suam. stetit aggere campi
Eminus, unde [c] omnes sparsas per Thessala rura
Adspiceret clades, quae bello obstante latebant.
Tot telis sua fata peti, tot corpora fusa,

Ac se

VARIAE LECTIONES.

a *regni* B. 1. b *non* B. 1. H. A. c *omnis* R. pr. V. sec.

prosternimur, (quod in aliis etiam abierat in *prosternitur*.) eleganti locutione. Sic Libro hoc vs. 363.

Quidquid signiferi compressum limite coeli
Sub Noton & Borean hominum sumus.

Seneca Oedipo 17.

Stirpis invictae genus interimus, &
Labimur saevo rapiente fato.

983.

Quidquid patimur mortale genus,
Quidquid facimus, venit ex alto.

Plura exempla vide apud viros, Poëticorum leporum peritissimos, N. Heinsium, & Burm. ad Ovidii L. v. Metam. 343.

Cereris sumus omnia munus.

Immo laetabundus deinde curas secundas Heinsii inspiciens deprehendi *vincimur* ab illo in quibusdam codicibus manu exaratis inventum esse, & sic ipsum legere ad Ovid. Metam. IX, 425. ubi omnino est consulendus. praeterea Scholiastes suis verbis satis declarat, non aliter se legisse: quare auctori suam elegantiam reddidi.

643 PAVIDI NUM G.] Sensus est. Ita servimus, quasi pavide arma gessissemus, aut texissemus jugulos, occultantes nos sub armis, aut fuga, sicut hic, qui in bello victi sunt. Ergo non debuimus nasci, quia pro poena alieni timoris servimus, aut hoc debuisses concedere, Fortuna, ut bellum potuissemus facere. SCHOL.

643 PAVIDI] Quat. Pulm. & plerique mei *pavide*, ut rescripsit Grotius, & eum sequentes. Sed *pavidi* cum ceteris Edd. retinent Bersm. MSS. Wittian. Voss. sec. & quinque, vel sex alii. Amare poëtas magis adjectiva, quam adverbia, notum est. quapropter *pavidi* praefero.

645 POST PROELIA NATIS] i. e. qui post bella nascimur. Nam cum alii oppressi sint, etiam cervices nostrae jugum accipient servitutis. SCHOL.

647 TRANSIRE] Ad Caesarem. Alii *transisse*. IDEM. *Voss. sec.* Msc. *traxisse*, vitiose. A se recessisse ad Caesarem. BERSM.

648 TOTA VIX CLADE COACTUS] Vix potuit de nota felicitate diffidere. SCHOL. MSS. duo Bersm. Voss. pr. sec. quart. Amst. & alii cum Edd. quibusd. *vix tota*. Sed vulgatam praefero caesuram, licet ex innumeris exemplis sibi invicem contrariis pateat, incertissimum esse, quid auctor ipse maluerit. Rectius statuemus, eum numeros suos in his variasse. Hic autem *vix* referendum ad *coactus*. Aegre cogebatur Pompejus cedere, & fortunam veterem damnare. *Vix tanta* variae LL. Steph. Oxon. pr. & Pulm. unus. quod non nemini placet. *tota clades*, ut *totae ruinae* L. VI, 170. & alibi, ni fallor.

651 ADSPICERET] Non enim adparebat, quantus militum numerus occidisset; cum adhuc dimicaret exercitus. Ideo ergo conscendit aggerem, ut videre posset, quot perierint. SCHOL.

653 AC SE TAM M. P. SANGUINE] Nam exercitus est corpus Imperatoris, ut ait Virgilius.

- - - *toto certatum est corpore regni.*

IDEM. V. supra.

654 SICUT MOS EST MISERIS] Nec eum delectabat, quod miseros delectare consuevit (*solet* Voss. pr.) ut cum his cuncta pereant (*moriantur* Voss. sec.) IDEM.

654 TRAHERE OMNIA SECUM] Silius L. VIII, 335.

- - - *trahit omnia secum,*
Et metuit demens, alio ne Consule Roma
Concidat.

L. X,

Ac se tam multo pereuntem sanguine vidit.
[a] Nec, [b] sicut mos est miseris, trahere omnia secum
Mersa juvat, gentesque suae miscere ruinae.
Ut Latiae [c] post se vivat pars maxima turbae,
Sustinuit dignos [d] etiam nunc credere votis
Coelicolas, [e] vovitque sui solatia casus:
Parcite, ait, Superi, cunctas prosternere gentes:
Stante potest mundo, Romaque superstite, Magnus
[f] Esse miser. si plura [g] juvant [h] mea vulnera, conjux
[i] Est mihi, sunt nati; [k] dedimus [l] tot pignora fatis.

Civiline

VARIAE LECTIONES.

a *ne* W. b *veluti* M. c *viv. p. se* B. 1. d *etiamnum* R. pr. & *jam n.* Edd. qdd. e vulgo *volvitque.* f *ense* V. 1. g *juvat* V. 1. h *me* A. i & Marp. k *didimus* V. 1. l *post* Ed. Ven.

L. x. 51.

Sin secus, Ausoniam tecum trahis.

655 MERSA] i. perdita L. I, 158.

Quae populos semper mersere potentes.

VIII, 509.

Reges, quorum omnia mersit.

Haec adduco, quia defendere possunt Ovidii locum ab N. Heinsii mutatione *moesta* L. III, II, 38. de sua Fortuna.

Te tamen est uno judice mersa parum.

Miscere posset confirmare Sabellici conjecturam L. III, 290. de Fortuna,

- - *tot inmensae comites mixtura ruinae.*

Sed vel sic *missura* illic praefero. Claudian. L. II. in Ruf. haec imitatur vs. 18.

Insontesque meae populos miscere ruinae?
Everso juvat orbe mori. solatia leto
Exitium commune dabit.

657 SUSTINUIT] Passus est, inquit, deos dignos etiam nunc suis votis committere: hoc est, cum jam contra eum essent dii, dignos habuit, quos suis committeret votis. SCHOL. Malo simpliciter exponere *dignos votis credere*, pro existimare eos esse dignos, quibus vota faciat.

658 VOLVITQUE SUI SOLATIA CASUS] i. e. in pectore versavit, secum perpendit, quae sint casus sui solatia. Nam licet noster, & alii soleant addere *secum*, *tacitus*, *in pectore*, vel similia, non raro tamen simpliciter quoque occurrit. Sic apud Virgil. L. I. Aen. 309.

At pius Aeneas per noctem plurima volvens.

Livius Lib. VI, 28. *Has inanium rerum inanes ipsas volventes cogitationes.* & uti hic, sic post verbum *volvit* sequuntur verba Pompeji L. VIII, 621.

- - - *atque haec in pectore volvit.*
Secula Romanae &c.

Rectius vero pro *ait* tum legeremus hic *jam* cum uno Bersm., meo, & Ed. Veneta; quod valet idem ac *tandem*. vs. 370.

- - *parcendum ferro, manibusque suorum*
Jam ratus.

Virgil. L. VI. Aen. 69.

Vos quoque Pergameae jam fas est parcere genti.

& passim. plura dat Doct. Broukhus. ad Tibull. L. II, 5, 79.

- - - *Sed tu jam mitis Apollo.*

Verum aliam lectionem exhibent optimi libri, & vetustissimi, Regius pr. Voss. pr. & Wittian. *vovitque.* In Voss. pr. additur haec glossa *vovit* i. optavit, vel *novit*, vel *volvit.* Atque ita olim jam ediderunt Sulpit. Ascens. & Micyllus i. e. *Optavit, & à superis precatus est salutem reliquorum, quae erat ei solatio maximo in tanta ruina.* Vel, ut ait Scholiast. *Optavit solatia, quae ei essent, si solus occumbat.* Quam non dubito veram esse Lucani manum. Pompejus, ut Romanus pro patria se devovet, & à Diis precatur, ut in se, & suam domum vertant mala, quae in Romanos decreverint. Ansam mutandi dedit praecedens vox *votis.* Vide ad L. III, 127.

Saeva Tribunitiae voverunt proelia dirae.

Deest hic versus in Amstel. Cod.

662 PIGNORA] In quae saeviant, si meo sanguine delectantur. SCHOL.

664 EXIGUAE &c.] Per interrogationem pronunciandum, ac si diceret. Parum ne est, me

 cum

Civiline parum est bello, si meque, meosque
Obruat? exiguae clades sumus, orbe remoto?
Omnia quid laceras? quid perdere cuncta laboras?
Jam nihil est, Fortuna, meum. sic [a] fatur; & arma,
Signaque, & adflictas omni jam parte catervas
Circuit, & revocat matura in fata ruentes,
Seque negat tanti. [b] nec deerat robur in enses
Ire duci, juguloque pati, vel pectore [c] letum:
[d] Sed timuit, [e] strato, miles ne, corpore Magni,
Non fugeret, supraque ducem procumberet orbis:
Caesaris aut oculis [f] voluit subducere mortem.
Nequidquam. infelix socero, spectare volenti,
Praestandum [g] est ubicumque caput. [h] sed tu [i] quoque, conjux,
Caussa fugae, vultusque [k] tui: fatisque [l] negatum,

Te prae-

Variae Lectiones.

a *fatus* R. 1. Edd. Sulp. Asc. Vers. Mic. Hort. &c. male. b *non* O. c *ferrum* Marp. d *at* VV. LL. Steph. P. 1. B. 1. *aut* V. 1. e *mil. st.* B. 1. f *valuit* Ed. Ven. g deest in V. 1. h *seu* Edd. Sulp Asc. Vers. Par. Mic. Hort. i *modo* B. 1. k *tuus* V. 1. l *probatum* vulgo. *prob. est* Edd. Sulp. Asc. Vers. Par. Mic. Gryph. Hort. *neg. est* B. 2.

cum stirpe procumbere, si orbis removeatur exitium? SCHOL.

664 Obruat] Variant hic in tempore, & modo libri. Ante Grotium vulgo erat *obruet*, vel *obruit*, quod est in MSS. plerisque. *Obruis* habet unus Pulm. cum Edd. Sulpit. Ascens. Paris. & Hortens. non male. ut hic jam incipiat Apostrophe ad Fortunam.

666 Meum] Facta enim sunt cuncta victoris, sc. Caesaris. SCHOL.

667 Omni jam parte] In Regio primo, & Voss. primo *omni jam morte* cum hac glossa *genere mortis*, suprascriptum tamen est *parte*. *morte* etiam Edd. Rom. & Parm. Nihil hic temere muto. Vulgatum satis se defendit.

668 Revocat] Ut hoc diceret: Non sum ego tantus, ut pro me omnes perire debeatis. *Matura* accelerata ruere volentes. SCHOL.

669 Tanti] Sc. pretii esse, ut pro se omnes mori debeant. IDEM.

671 Timuit] Caussas fugae, ne segnis videretur esse Pompejus, duas posuit. Tertiam addidit uxorem. IDEM.

674 Nequidquam] *Nequiquam* Voss. pr. sec. Wittian. & Pulm. un. Vide ad L. 11, 491. & ubique viros doctos. Ed. qdd. *necquicquam*.

675 Praestandum] Ut sit major invidia, si ipso praesente moriaris. SCHOL.

676 Fatisque negatum] Fuit ergo & hoc Magno caussa fugae, quod mori te praesente cupiebat; quod quidem negabatur à fatis. SCHOL.

676 Fatisque probatum est] Aldus legit *fatisque negatum*. Quod non placet; quia dictum est ex persona poëtae scientis, praesente Cornelia postea occidendum; quod non esset futurum, si fatis negatum. VERSELL. In fatis est, te in conspectu conjugis mori. Msc. duo *negatum*, & totidem *negatum est*. BERSM. Miror MSS. omnes habere *fatisque negatum*. Forte scripserit Lucanus *rogatum*, ut allusio sit ad legum rogationes. GROTIUS. Ed. sec. *Fatisque negatum*. Hoc constanter retinent MSS. omnes, & Editiones ante Sulpit. nisi quod in Voss. tert. a m. pr. sit *negatis* Omnibonus ait; *fata noluerunt, quod absente Cornelia Pompejus moreretur*. In Voss. quarto pro glossa est: subintellige, *nisi*. Melius, quod videtur etiam voluisse Scholiastes, explicaremus. Fugit Pompejus; quia à fatis ei negatum est hic in Pharsalia mori, te praesente; nam remota erat in Lesbon. & forsan scribendum *fatisque negatum hic*. quamquam non multum placet. An *renetum* vel tale quid? Ut de nentibus Parcis loquatur. Nam *Fata* pro Parcis saepe ponunt. Vide Ill. Spanhem. de praest. num. p. 838. Ed. in 4to. J. Sponium Recherche des Antiq. de Lyon.

678 Tela] Ne se à tergo aliquis vulneraret. SCHOL.

678

Te praesente, mori. [a] Tunc Magnum concitus aufert
A bello sonipes, [b] non tergo tela paventem,
Ingentesque animos extrema in fata ferentem.
Non gemitus, [c] non fletus erat, salvaque [d] verendus
Majestate dolor, qualem [e] te, Magne, decebat
Romanis praestare malis. non inpare vultu
Adspicis Emathiam; nec te vidêre superbum
Prospera bellorum, nec fractum adversa videbunt.
[f] Quamque fuit laeto per tres infida triumphos,
Tam misero Fortuna minor. jam, pondere fati
Deposito, securus abis: [g] nunc tempora laeta
Respexisse vacat: spes numquam inplenda recessit:
Quid fueris, nunc scire licet. fuge proelia dira,
[h] Ac testare [i] Deos, nullum, qui [k] perstet in armis,

Jam ti-

VARIAE LECTIONES.

a *tum* MSS. & Edd qdd. b *tergo non* H. c *nec* B 1. d *verenda* A. e *sed* R. pr. f *quodque* A. g *jam* V. 2. h *attestare* B. 1. i *Deum* W. pro var. lect. k *perstat* MSS. & Edd. qdd. *praestet* P. 2. V. 1. M. Edd. Rom. Ven. male. V. ad L. IV, 30.

678 NON PAVENTEM] Haec satis male conveniunt cum iis, quae leguntur L. VIII; 5. &c.

- - - - *pavet ille fragorem*
Motorum ventis nemorum comitumque suorum:
Qui post terga venit, trepidum laterique timentem
Exanimat.

V. Ang. Decembrius VI. de Polit. Liter. p. 495. BROUKH.

681 MAJESTATE SALVA] Quia facies in adversis velut in prosperis immutata fuit. SCHOL.

684 FRACTUM] Ed. Ven. *stratum* perperam. VIII, 344.

Dejectam fatis, humilem, fractumque videbit.

685 LAETO] Mscr. *laetos* h. e. hilares, superbos. Sicut Fortuna infida fuit Pompejo rebus secundis; ita illo minor in adversis; cum de statu mentis non posset eum deicere. BERSM. *Laeto* rectum est, ut retinent MSS. mei omnes, & obponitur *misero*. V. Priscian. c. 1177.

685 INFIDA] Quippe quae nunc eum deseruit, & oppressit. SCHOL.

686 MISERO FORTUNA MINOR] Misero. i. e. Pompejo, minor fuit ipsa Fortuna i. e. in malis suis infra se habens Fortunam despiciebat, atque calcabat. IDEM.

686 PONDERE FATI DEPOSITO] Onus enim fati. i. bella civilia sustinebat, & imperium suum, quae omnia nunc deposuerat, ut ait Cicero. *Quod nimis magna procuratione liberatus medicis regni terminis uteretur.* IDEM.

687 ABIS] Voss. sec. *abit*. Docta manus in margine libri sui mecum à doctiss., & humanissimo viro J. Melio communicati adscripserat *abi* non male. sed nec vulgatum mutandum.

688 NUMQUAM INPLENDA] Laetis rebus continuis. *Recessit* i. sine spe esse coepisti, quae in te tanta erat, ut non potuisset inpleri. Adeo multum sperabas. SCHOL.

689 QUID FUERIS, N. SCIRE L.] Nam quando in eadem potestate jam non es, nunc potes intelligere, quid fueris. IDEM.

691 JAM TIBI MORI] Hoc est. Jam non pro te sanguinem fundere, qui proelia reliquisti, *cum flebilis A. d. &c.* Quemadmodum, inquit, in illis locis post mortem tuam bellum non tua voluntate commissum est, sic etiam nec (*jam non* Voss. sec.) in hoc loco tuum est, quod tanti, te fugiente, moriuntur. IDEM.

691 FLEBILIS AFRICA DAMNIS] Quae semper damna sua fletura sit. Et hic autem post mortem Pompeji dimicatum est. IDEM.

692 MUNDA NOCENS] Civitas Hispaniae. In hac civitate adversus Pompeji filium dimicatum est. IDEM.

692 PHARIOQUE A GURGITE CLADES] Tacet hic meorum Codd. Scholiastes. Interpretes capiunt de caede Ptolemaei. ut *clades à gurgite* sit cla-

Jam tibi, Magne, mori: ceu flebilis Africa damnis,
Et ceu Munda nocens, Pharioque à gurgite clades,
Sic & [a] Thessalicae post te pars [b] maxima pugnae.
Non jam [c] Pompeji nomen populare per orbem,
Nec studium belli: sed [d] par, quod semper habemus,
Libertas, & Caesar [e] erunt: teque inde fugato,
[f] Ostendet moriens, [g] sibi se pugnasse, Senatus.
 Nonne juvat, pulsum bellis cessisse, nec [h] istud
[i] Perspectasse nefas? spumantes caede catervas
Respice, turbatos [k] incursu sanguinis amnes;

Et socce-

VARIAE LECTIONES.

a *Thessaliae* V. 2. vid. supra. b *magna ruinae* VV. LL. Steph. c *Pompejus* B. 1. acute. d *quod p.* M. e *erit* Bouh. V. 1. f *ostendit* VV. LL. Steph. P. 3. B. 3. V. 4. W. M. Edd. Ven. Sulp. g *in s.* A. h *illud* P. 1. Hort. M. i *Prospectare* vulgo. k *in cursu* Edd. qdd.

clades maris Aegyptiaci, de qua locutione vide ad Lib. VIII, 343. vel *in gurgite*, ut est in meo codice. deest *a* in uno Bersm. Sed audiamus hic Doctiss. & Humaniss. Waddelum, verissime hunc locum corrigentem in litteris ad me datis. Ait ergo. Quaenam est illa clades, quae Romanis accidit in Aegypto post Pompejum? Ridiculum videtur intelligere de ipsius Pompeji caede; quando poëta loquitur de illis, quorum mors inputari non debeat Pompejo. Nec accipi potest de Bello Alexandrino, quod non erat pars belli civilis. Apud Florum legimus de saevissima clade, quae accidit Varo in ipso ostio Oceani L. IV. c. 2. In reliquis calamitates enarrans, quae Pharsalicam pugnam insecutae sunt; nisi quod nullam mentionem facit cladis in Phario gurgite. (Verba Flori sunt. *Quasi non esset usquam dimicatum; sic arma rursus & partes. Quantoque Africa supra Thessaliam, tanto Africam superabat Hispania* &c. *In ipso ostio Oceani Varus Didiusque legati conflixere. Sed acrius fuit cum ipso mari, quam inter se navibus bellum. siquidem velut furorem civium castigaret Oceanus, utramque classem naufragio cecidit.*) Verosimile igitur est, locum hunc Lucani ab Interpolatoribus, quibus non ita nota esset historia Vari, fuisse corruptum, & *Varique* mutatum esse in *Pharioque*. In quem etiam errorem eos praecipue induxit locus autoris huic non adeo dissimilis. L. VI, 306.

Non Uticae Libyae clades, Hispania Mundae
Flesset, & infando pollutus sanguine Nilus
Nobilius Phario gestasset rege cadaver.

Verum illic omnia sunt plana, & certa: Inter mala, quae dicit, praeveniri potuisse, si Pompejus victoria sua usus fuisset in Caesarem, ponit caedem nefandam Pompeji. quae tamen hic nullatenus locum habere potest. ubi poëta de iis cladibus loquitur, quae pugnam Pharsalicam secutae sunt, & acciderunt post Pompeji mortem, adeoque illi inputari nullo jure potuerunt. Haec ad me Vir doctiss. & ingeniosissimus. Verissime, ni fallor, clades *Vari à gurgite* sc. facta; ut *injuria ab illo* apud Terent. & similia; vel *in gurgite:* Varum enim Pompejanarum fuisse partium, patet ex historicis, & vel ex nostro Lib. IV.

693 SIC ET THESSALICAE POST TE P. M. PUGNAE] Post fugam tuam non ad te pertinebit. SCHOL. Qui post obitum tuum sub Bruto profligati sunt. BERSM. Major pars cladis Thessalicae contigit absente jam Pompejo; ideoque illi non magis imputari potest, quam quae post mortem ipsius acciderunt. GROT. Recte haec interpretatur Grotius. Plerique cum Bersm. intelligunt de reliquis Pompejanarum partium alibi victis. Sensus ergo est. Testare, nullum tibi mori; nam, veluti partes in Africa, Munda, & Oceano non tibi perierunt, sed libertati; sic etiam pars maxima pugnae (*turbae* Voss. pr. Edd. Alcens. Mic. & Hortens.) Thessalicae periit post te, i. postquam abiisti, non tibi, sed libertati, & patriae.

693 TURBAE] Al. *pugnae* in duobus Vet. Codd. HORT.

695 PAR, LIBERTAS ET CAESAR] Ut contra Caesarem Libertas dimicet, non Pompejum. SCHOLIAST. Lib. VI, 191. *Parque novum bellum atque virum.*

699 PROSPECTARE] Variant scripti, & Editi. *prospectasse* Pulm unus, quatuor Bersm. & quinque mei cum Edd. Rom. Brix. & Med. *perspectare.* Reg.

Et soceri miserere tui. quo pectore Romam
Intrabit, [a] factus campis felicior istis?
[b] Quidquid in ignotis solus regionibus exsul,
Quidquid [c] sub Phario [d] positus [e] patiere tyranno;
Crede Deis, longo fatorum crede favori:
Vincere, pejus erat. prohibe, lamenta sonare;
Flere [f] veta populos: [g] lacrimas, luctusque remitte.
[h] Tam mala Pompeji, quam prospera mundus[i] adoret.
[k] Adspice [l] securus, vultu non supplice, reges:
Adspice possessas urbes, donataque regna,

Aegy-

VARIAE LECTIONES.

a *camp. f.* W. H. Hort. m. b Hi versus transponuntur in Voss. pr. c *& a Phar.* VV. LL. Steph. d *potius* Edd. Br. Med. e *patiare* Edd. Ald. Col. Steph. Gryph. Pulm. Bersm. Maitt. f *vetes* B. 1. g *luctus lacr.* V. pr. h *jam* W. i *adoras* A. k deest hic versus in Ox. 1. l *securos* R. pr. a m. pr.

Reg. prim. Ed. Par. 1512. & Hort. m. sed *perspectasse* exhibent variae Lect. Steph. quatuor Pulm. omnes Vossiani, Witt. & Oxon. unus, ac Edd. Ven. Sulpit. Ascens. Micyll. & Hortens. Recte omnino, quare reposui. significat, ut ait Schol. aliique *perspexisse, sive usque ad finem spectasse.* Sueton. in Aug. c. 98. *Infirmis intestinis, morbo variante, tamen & quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum perspectavit.* in Domit. c. 4. *Edidit navales pugnas, atque inter maximos imbres perspectavit.* Sic recte Torrent. vulgo quoque *prospectavit.* Alii vulgo distinguunt *nefas, sp. c. catervas? respice t.* male. Nobiscum faciunt MSS. optimi.

699 SPUMANTES CAEDE CATERVAS] Intelligo catervas prostratorum, quorum sanguis in caede spumat, ut L. III, 365. De voce *catervae* hoc sensu vide ad L. II, 136. In meo Codice est *fumantes.* Solemni permutatione. Vide ad L. IX, 722. Drakenb. ad Sil. Ital. I, 126. II, 163. *Sanguine fumare locus* passim dicitur. Etiam de hominibus tam caesis, quam caedentibus. Vide auctores, qui laudantur ad Valer. Flacc. I, 816. II, 233.

It cruor in thalamis, & anhelo pectore fumant
Vulnera.

Stat. L. X. Theb. 738.

Laxat, agit turmas idem, atque in sanguine fumat.

Prudent. Psychom. 810.

Fumarat calido regum de sanguine dextra.

701 MISERERE] Quia vincit. SCHOL.

705 CREDE DEIS] Vel committe. i. commenda. IDEM. Perpetuus in te Deorum favor, fidem tibi faciat, e duobus malis id tibi evenisse, quod erat minus. Minus malum est bello civili vinci, quam vincere. Ni ita esset, victorem te fecissent Dii, quos tibi bene velle dubitare non debes. GROT. Ego quoque Grotii, quam Scholiastae, & aliorum interpretationem sequi malo. Quidquid etiam mali posthac tibi contingat; crede tamen Deis, vincere fuisse pejus.

705 LONGO] Perquam diu floruisti. Quasi haec ad favorem permaneant. SCHOL.

708 TAM MALA] Adversa, inquit, tua venerentur, sicut prospera consueverunt. IDEM.

708 ADIRET] Mscr. quatuor *adoret* h. e. veneretur Pompejum, tam in adversis, quam in rebus secundis. BERSM. *Adoret.* Ita non tantum habent illi, sed omnes omnino MSS. & Edd. quae saltem alicujus sunt pretii. Quod etiam sensus flagitat. Nec monerem; nisi Bersm. edidisset *adiret:* unde videtur vilem sane Lugdunensem Ed. apud Joan. Frellon. A. 1562. esse secutus: in ea enim sola *adiret* reperi.

710 POSSESSAS] Quas tu ante possederas. *Donata.* Dicit Pharnacen, cui Methridatis patris ejusdem donavit imperium, Ptolemaeum, & Jubam. SCHOL.

711 AEGYPTUM, LIBYANQUE; ET TERRAS ELIGE MORTI] Cave, ne construas. *elige Aegyptum* &c. ut vulgo fieri videtur. quare majorem distinctionem posui post *Libyamque.* donata regna sunt Aegyptos, & Libye; dein generaliter dicit, & terram, quam velis, elige, ut occumbas. Antea putabam, scribendum esse *Aegypton, Libyenque, & Carras elige morti.* Dubitabat enim Pompejus, an vellet ad Ptolemaeum, an ad Parthos, an vero ad Jubam se conferre. Hortaretur ergo Lucanus, ut vates eum, ne dubitet; sed magno animo, quem-

 cum-

Aegyptum, Libyamque; & terras elige [a] morti.
Vidit, prima tuae testis, Larissa, ruinae,
Nobile, [b] nec victum fatis caput: omnibus [c] illa
Civibus effudit totas per moenia vires,
[d] Obvia ceu laeto: [e] promittunt munera flentes:
Pandunt templa, domos: socios [f] se cladibus optant.
Scilicet inmenso superest [g] ex nomine multum;
Teque minor solo, cunctas inpellere gentes
Rursus in arma potes, [i] rursusque in [k] fata [l] redire.
[m] Sed quid opus victo populis, aut urbibus, [n] inquit?
Victori [o] praestate fidem. Tu, Caesar, in alto
Caedis adhuc [p] cumulo patriae per viscera vadis:

At tibi

VARIAE LECTIONES.

a *mortis* V. sec. b *nunt* M. c *ulla* O. 1. d *omnia* V. sec. pro var. lect. e *praemittunt* vulgo. f *de* B. 1. g *de* VV. LL. Steph. h *potest* R. 1. i *rursus* H. k *bella* B. 1. l *referre* P. 1. m *Si* Ed. Hort. n *ing. iam* O. pr. a m. pr. o *praestare* A. Edd. Hort. Bersm. vitiose. p *tumulo* VV. LL. Steph. P. 1. B. 2. V. 1. H. O. 1. M. Ed. Ven.

cumque ex his eligat, nec eos supplex adeat; cum perinde esset: quoniam videbantur, & Parthi & Juba eum, ut victum aeque occisuri fuisse, ac Ptolemaeus. De aliis regnis petendis non cogitasse Pompejum, patet ex Lib. VIII, 277.

- - - - - *vos pendite regna*
Viribus, atque fide, Libyen, Parthosque, Pharonque.
Quaenam Romanis deceat succurrere rebus.

Adde Appian. L. II. B. Civ. p. 786. Vellej. L. II. c. 53. Flor. L. IV, 2. §. 51. aliosque. *Carras* autem nominasse maluisset auctor ob occisos illic Crassos. ut Lib. I, 105.

- - - - *miserando funere Crassus*
Assyrias Latio maculavit sanguine Carras.

Immo locus ille ab ea clade ita signari, ut Allia, Cannae, Pharsalia &c. solet. Flor. L. I, 11. *Idem tunc Faesulae, quod Carrae nuper.* Sed nunc, ut dixi, nihil praeter distinctionem muto; & eumdem praebet sensum, sed majore cum emphasi. Vult ergo, ut cogitet de loco mortis; non de Marte, sive reparando proelio, quod cogitabat Pompejus.

712 VIDIT] Narrat iter Pompeji fugientis. *Larissa* civitas est Thessaliae, unde Achilles fuit. SCHOL.

713 ILLA] Larissa, quae ei obtulit auxilium totius civitatis. IDEM.

715 LAETO] Mscr. *lento.* depravate. BERSM.

715 PRAEMITTUNT] Sic quidem exhibent Edd. Rom. Ascens. Versell. Steph. Gryph. Mic. Hort. Pulm. & post illas omnium deinceps editorum typi. Et favet vox *munera.* L. III, 75.

Quam seriem rerum longa praemittere pompa.
Munera praeferimus Virgil. L. XI. Aen. 249. Intelligeret ergo Lucanus dona Larissaeorum per servos publicos, aliosve praelata, quae Pompejo obviam eunti proferrent. Verum tam Pulm. & Bersm. quam mei omnes MSS. cum Edd. Ven. Parm. Colin. &c. & Schol. *promittunt* habent. quod mutari nolim. Officia sua, & opes ei promittunt, seque illi in quavis re auxilium daturos spondent, ut proceres Mitylenei L. VIII, 111.

Accipe templorum cultus, aurumque Deorum
Accipe; si terris, si puppibus ista juventus
Aptior est, tota, quantum valet, utere Lesbo.

718 TEQUE MINOR SOLO] Qui tantum te minor factus es, tamen major Caesare; si vis tantummodo, omnes potes cogere ad bella. SCHOLIAST.

719 IN FATA] Priora. Nam ait supra
- - - - - *jam pondere fati*
Deposito securus abis.
IDEM.

720 INQUIT] Verba Pompeji. *Tu.* Verba poëtae. *gemitus* sc. Larissaeorum. IDEM.

726 NUNC TIBI, MAGNE F.] Aversione ad Pompejum absolvit hanc narrationem. Estque epiphonema ex favore oppidanorum collectum. Et qui foelix est beneficio Dei: Etenim, qui foelix est, & foelicitate sua erigitur, nescit, se amari, maxi-

At tibi jam populos donat gener. [a] avehit inde
Pompejum sonipes: gemitus, lacrimaeque sequuntur,
[b] Plurimaque in saevos populi convicia divos.
Nunc tibi vera fides quaesiti, Magne, favoris
Contigit, ac fructus. [c] felix se nescit amari.
Caesar, ut Hesperio vidit satis [d] arva natare
Sanguine, parcendum ferro, manibusque suorum
Jam ratus, ut viles animas, perituraque frustra
Agmina permisit vitae. sed, castra fugatos
Ne revocent, pellatque quies nocturna pavorem,
Protinus hostili statuit succedere vallo;
Dum fortuna [e] calet, [f] dum [g] conficit omnia terror;

Non

VARIAE LECTIONES.

a *advehit* V. 1. R. 1. O. 1. M. Edd. Ven. Br. Med. *at vehit* A. & *vehit* Edd. Rom. Parm. b Versus hic deest in Bouh. c *ses.* A. d *arma* R. pr. e *valet* Edd. Rom. Parm. Paris. f *cum* Ed. Haer. Gryph. Maitt. g *continet* suprascr. *conficit* V. pr.

maxime ab iis, de quibus bene demeretur. Virtutem crescentem sequitur favor. Gloriae comes est favor apud bonos, apud malos, invidia. *Sulpitius* aliter exponit hoc epiphonema. In duobus pervetustis codicibus repperi has duas voces commutatas, & transpositas. *Nunc tibi vera fides quaesiti Magne fa.* HORTENS. *Nunc tibi vera f. q. M.* Nunc cognoscere tibi licet, qui vere sint amici tui. Cicero. *Ut aurum igne, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici potest.* BERSMANN. Ut Hortens. disposuit verba, sic inveniuntur quoque in Steph. variis lect. duobus MSS. Pulm. & meis, ac Edd. Ascens. Versell. & Micylli. Obscurius haec exponit Hortens. Melius ceteri cum Schol.

726 FAVORIS] Duobus vitiis Pompejus laborabat: nam & favoribus multum gaudebat, ut in primo ipse Lucanus:

- - - - famaeque petitor
Multa dare in vulgus, totus popularibus auris
Inpelli.

Et vitio superbiae quodammodo tangebatur. Nam uno digito caput scalpebat, quod est superbiae indicium. Unde Martialis de eo in Epigrammate

Magnus, quem metuunt homines, digito caput uno
Scalpit. quid, dicas, hunc sibi velle? Virum.

Quidam autem luxuriae vitium esse dicunt, uno digito caput scalpere: ut Juvenalis:

- - nunquam pathicus tibi deerit amicus
Stantibus & salvis his collibus: undique ad illos
Conveniunt, & carpentis & navibus omnes,
Qui digito scalpunt uno caput.

SCHOL. In meis Codicibus non plura ex tam insigni Scholiastae loco comparent, quam usque ad *superbiae indicium.* Cetera supplevi ex MSS doctissimorum virorum Lindenbrogii & Scriverii, qui ad Terent. Hecyr. Act. II. & ad Martial. spectacul. Fragm. haec protulerunt: ubi omnino videndi.

727 FELIX SE NESCIT AMARI] Tunc enim fides amantium esse probatur, cum adversa oriuntur. Cum felix, inquit, esses, felicitati offerri obsequium putabas solere, non Magno. At nunc miser factus, quod ante omnes te dilexerint, te cognoscis. Sed hoc Poëta generaliter dixit. SCHOLIAST.

729 MANIBUSQUE SUORUM] Et hic expressa est crudelitas. Parcit, sed ideo ignoscit, quia non vult suos in occidendo diutius laborare; non, quia miseretur inimicis. IDEM. Voss. sec.

731 FUGATOS] Ne Pompejani in castra redeuntes, nocte interposita, timere desinant. IDEM.

735 NON VERITUS &c.] Hoc dicit. Caesar jussurus militi suo, ut Pompejanorum invaderent castra, non verebatur, ne jam milites fessi graviter ferrent hoc sibimet imperari. Nam gratum hoc erat illis futurum; quia in praedam mittebantur. IDEM.

435 AC MARTE SUBACTIS] i. e. defatigatis scil. illis Caesarianis; sive cum jam Pompejani subacti proelio viderentur. IDEM. Msc. tria. *aut Mart.* quidam legunt *haud.* BERSM. *Subactis* i. defatigatis. GROT. Sulpit. Ascens. & alii *haud* exhibent, intelligentes *non victos.* ut Lib. VIII, 144.

Marte

Non veritus, grave [a] ne fessis, ac Marte subactis,
Hoc foret imperium. [b] non magno hortamine miles
In praedam ducendus erat: victoria nobis
Plena viri, dixit: superest pro sanguine merces,
Quam monstrare, meum est: [c] nec enim donare vocabo,
[d] Quod sibi quisque dabit. cunctis, en! plena metallis
Castra patent: raptum Hesperiis [e] è gentibus aurum
Hîc jacet; Eoasque premunt tentoria gazas.
Tot regum fortuna simul, Magnique, coacta
Exspectat dominos. propera praecedere, miles,
Quos sequeris: quascumque tuas Pharsalia fecit,

A victis

VARIAE LECTIONES.

a *nec* A. b *magnoque* M. c *neque* VV. LL. Steph. P. 2. B. 2. V. 4. Edd. qdd. d *quam* H. e *ex* B. 1. V. 1. deest in A.

Marte subactum. aut habent quoque variae lectiones Steph., quinque Pulm. sex mei recentiores, & Edd. Ven. Brix. Med. Durissimum videtur, victorem exercitum vocari *subactum Marte*: sed nec ad Pompejanos referri potest. an fuit?

- - - *fessis, at Marte subactis.*

i. e. lege rei militaris coactis. *Subigere* pro cogere frequenter occurrere, sciunt docti. V. Heins. ad Claudian. in Rufin. L. II, 314. An potius *fessis à Marte peracto* vel *subacto*, defatigatis vincendo; quod amico venit in mentem; & quo sensu vulgata etiam sumi debent.

736 HOC FORET] Alii *non foret*. Nos retinuimus *hoc* ex fide trium Mscr. & librorum quorumdam. BERSM. *Non foret* ediderat vitiose Gryphius, quem temere secutus est Pulmann. Revocavit veterem scripturam jam dudum Modius Novant. LL. Ep. 24. Maittaire tamen rursus *non* exhibuit. Aliter MSS. & bonus sensus.

739 DONARE VOCABO] In Regio primo, Voss. primo, & secundo exaratur *vacabo*. Hoc sensu. Meum tantum est monstrare praedam, non etiam donare, cum sibi quisque eam rapere possit. Sed magis placet vulgatum. Monstrare debeo vobis praedam: *monstrare*, dico: nam nolo dicere *donare*, cum ego illis non *dabo*, sed quisque sibi *dabit*.

744 PROPERA PRAECEDERE] i. e. Pompejanos, quos fugans sequeris, transi; scilicet, ut prior ingrediaris in castra. SCHOL. Vitiose novitiae quaedd Edd. & recentiores MSS. *procedere*. V. Doct. Wasse ad Sallust. B. Cat. c. 49. *properares ad urbem accedere*.

746 A VICTIS RAPIANTUR OPES] Scribe ex fide MSS. *rapiuntur*. Nisi praecedis Pompejanos, jam illi rapient supellectilem, quae in castris est, quaeque vobis victoriae jure debetur. GROT. Vulgo exponunt, eripiantur victis. Sed optime *rapiuntur* est in Mscr. Bersm. Regio primo, Witt. Voss. sec. & tert. Bouh. Hulst. Marp. & Ed. Ven. Nisi properas miles, opes, quae jam jure belli sunt *tuae*, rapiuntur, vel *rapientur* (ut est in uno Bersm.) & auferentur per victorem, nec tibi victori, cui debentur, eas relinquent.

746 NEC PLURA LOCUTUS] Al. *sic milite jusso*, & eodem modo in alio vet. exemplari. HORTENS. Hic quoque prior editio habuit, *sic milite jusso*, quod manuscripti testantur. GROT. vs. 618. *non plura locutum vita fugit. Sic milite jusso* habent var. lect. Steph. duo Pulm. tres Bersm. & unus ad marg. cum septem meis & Edd. Rom. Parm. Omniboni, & aliorum. *locuto* unus Oxon. Sed praeterea in Voss. prim. & secund. a m. pr. non conspicitur ille versus *impulit* &c. satis languidus. Ut forsan Lucanus, certe non male, reliquerit,

- - - - - *Sic milite jusso*
Ire super gladios, supraque cadavera patrum,
Et c. c. duces; quae f.

Saltem hunc locum jam olim varie descriptum fuisse, ex tanta variatione patet. Sed his auctorem opus suum edidisse, non puto: de quo alibi plura diximus.

749 QUAE FOSSA] Nulla res valet retinere properantes; sed cuncta perrumpunt. SCHOL.

751 SCIRE RUUNT] i. e. Festinant nosse, propter quas opes gesserint bella civilia. IDEM.

751 SCIRE RUUNT] Sic eleganter, & magna

cum

A victis [a] rapiuntur opes. nec plura locutus
Inpulit amentes, aurique cupidine caecos,
Ire super gladios. [b] supraque cadavera patrum,
Et [c] caesos calcare [d] duces. quae fossa, quis agger
Sustineat pretium belli, scelerumque petentes?
Scire [e] ruunt, quanta fuerint mercede nocentes.
Invenêre quidem spoliato plurima [f] mundo,
Bellorum in sumtus congestae, pondera massae:
Sed non [g] inplevit [h] cupientes omnia mentes.
Quidquid fodit Hiber, quidquid Tagus expulit auri.
Quodque legit dives summis Arimaspus harenis,

Ut [a] ra-

VARIAE LECTIONES.

a *rapiantur* vulgo. b *superque* V. 1. c *coecos* B 1. in m. d *deos* B. 1. e vulgo *volunt.* f *mundi* R. 1. g *inplerunt* alii. *complevit* Hort. m. h *capientes* O. 1.

cum efficacia scribitur in Vossianis tribus, uno Pulm. & Berlm. MSS. pro *volunt.* Et recte explicat Scholiast. *festinant.* Ante me ex plurimis MSS. ita scribendum esse, jam monuit Ill. Heinf. ad Silium Ital. L. I, 270. & ad Claudian. L. III. de R. Prof. 386.

Quales pestiferas animare ad crimina taxes
Torva Megaera ruit.

Plura exempla vide in notis Cl. Drakenb. ad Silium L. XIV, 581. Apud Valer. Maxim. L. V. c. I. §. Ext. I. *Quis autem illam osculari non curaret*, in MSS. multis est *curreret.* ut edidit Pighius. Forte legendum *rueret. ruit in curris* sic abierat apud Senecam Herc. Fur. 840.

Quantus Eleum ruit ad Tonantem.

ubi consule J. F. Gronovium.

753 IN SUMTUS] Quos Pompejus collegerat ad belli auxilia necessarios. SCHOL.

754 INPLERUNT] Ita rectius quam *implevit.* Est enim in hoc versu expletus sensus. GROT. Pro Grotii lectione faciunt Edd. Veneta, Sulpit. Ascens. Versell. Paris. Micylli, & Hortens. Sed MSS. omnes constanter retinent *implevit.* Voss. unus *inplebit.* Quare contra MSS. nihil mutari velim. Cum Grotio tamen, quidquid alii obloquantur, sensum in hoc versu finitum existimo. Nam *quidquid* &c. debent pertinere ad τὸ *rapiant*, quod aliter nimis nude positum est. Sensus est vel sic perspicuus. Non, illa pondera massae non inplerunt; sed illa massa, quae in castris fuit, non explevit, & satiavit cupientes omnia. Nam quamvis raperent totius orbis divitias, parvo scelus suum se vendidisse putabunt; quia ipsam Romam concupiscunt.

755 TAGUS] Fluvius Hispaniae; ubi aurum nascitur, vel solet inveniri. SCHOL.

755 QUIDQUID TAGUS EXTULIT AURI] Msc. *expluit*, fortasse pro *expulit*, sicut est in altero Msc. alii *expuit.* BERSM. *Expulit* reposuit Grotius, & recte: quomodo habent etiam Pulm. tres, & mei optimi, plurimique cum MSS. plerisque ab Heinsio conlatis (V. Drak. ad Sil. IX, 395.) & Edd. Rom. Parm. Ascens. Versell. & Paris. i. e. alveo suo ejecit, & destituit. Sed & alterum non plane damnandum. *Ferre* enim, & *vehere* aurum Tagus, ut alii *auriferi* fluvii, dicitur. Expressit quodammodo noster Senecam Thyeste. 352.

Non quidquid fodit Occidens;
Aut unda Tagus aurea
Claro devehit alveo:
Non quidquid &c.

756 QUOD LEGIT] Msc. quatuor *quodque legit.* BERSM. *Quodque* praetulit Grotius cum MSS. & Edd. plurimis. Tres tamen Voss. primi, Witt. Hulst. Edd. Rom. Parm. Sulp. Vers. Aldi, Col. Steph. Gryphii &c. habent in praeterito *quod legit*, ut *fodit*, *expulit.*

756 ARIMASPUS] Hi barbari sunt, qui fragmenta auri colligunt, qui singulos oculos habere dicuntur. SCHOL.

757 UT RAPIANT] Quamvis rapiant haec omnia, non tamen putabunt, praemia mentis respondere. GROT.

757 PARVO VENISSE] Ut haec, inquit, omnia rapiant, parvo se credunt sua scelera vendidisse. SCHOL.

757 PUTABUNT] Unus Pulm. Voss. tres Witt.

 Reg.

Ut [a] rapiant, parvo ſcelus hoc veniſſe putabunt.
Cum ſibi Tarpejas victor [b] deſponderit arces,
Cum ſpe Romanae [c] promiſerit omnia praedae,
Decipitur, [d] quod caſtra [e] rapit. capit inpia [f] plebes
Ceſpite patricio [g] ſomnos; [h] caſſumque cubile
Regibus infandus miles premit: inque parentum,
Inque toris fratrum poſuerunt membra nocentes;
Quos agitat veſana quies, ſomnique furentes:
Theſſalicam miſeri verſant in pectore pugnam.
Invigilat cunctis [i] saevum ſcelus, armaque tota
Mente agitant, capuloque manus abſente [k] moventur.

Ingemuiſſe

VARIAE LECTIONES.

a *rapiat* V. 1. b *diſponderit* B. 1. *diſponderet* A. *deſponderat* M. *deſponderet* R. pr. *ſpoſponderit* O. 1. *diſponeret* V. 1. c *perm.* V. 1. Ed. Elz. d *qui* H. A. e *petit rapit* B. 1. f *pubes* A. male. g *ſomnum* B. 1. h *vacuumque* vulgo. i *ſcaevum* V. 2. k *movetur* V. 2.

Reg. pr. a m. ſec. & Amſt. *putabant.* cum Edd. Ven. Sulp. Aldi, Pariſ. Mic. & Hortenſ. Ut foret ſenſus. Quamvis illic rapiant, ſive rapuerint, quidquid Hiber fodit &c. tamen putabant hoc nimis exiguum pro tanto ſcelere. Sed melius placet *putabunt*, eo, quem ſuperius dixi, ſenſu.

760 DECIPITUR] In fraudem ſe exiſtimat incidiſſe. SCHOL.

760 CASTRA] Caſtra, non Romam. GROT.

760 IMPROBA] Mſcr. tria *impia.* & tert. *infima.* BERSM. Recepit Grotius in textum *impia*: quod omnes omnium, meique Codd. jubent. *Improba* eſt in Edd. principe, Parm. Aldi, Colin. Steph. Gryph. Pulm. Hortenſ. &c. Nec ſpernerem hanc vocem, niſi MSS. praeirent. Notat enim hominem audacem, inpudentem, & plus, quam decet, ſibi adripientem. Ovid. L. XIII. Metam. 112.

Debilitaturum quid te petis, inprobe, munus.

Phaedr. F. 65.

Mordaciorem qui inprobo dente adpetit.

Lib. VIII, 557. Ptolemaeum hoc ſenſu vocat *inprobum puerum.* Hinc *ſpes inproba* Lib. IV, 30. Juſtin. L. XXII, 7. & ſaepe. Vide, quos laudat Doct. Duker. ad Flor. L. III, 10, 17. Eadem varietas in hac voce eſt Lib. V, 158.

761 PATRICIO] i.e. in his locis quieſcunt Caeſariani milites, in quibus intra caſtra requieſcere Pompejani conſueverant Senatores SCHOL.

761 VACUUMQUE CUBILE REGIBUS] Voſſ. ſec. & prim. a m. ſec. Oxon. prim. duo Pulm. & unus Berſm. MS. cum variis Steph. lect. *ſtratumque* exhibent. cubile ſcilicet, quod, in uſum regum ac ducum erat ſtratum. *Triclinia ſtrata* Caeſ. B. Civ. III, 96. Sed aliud latet. Scribendum enim omnino, ut feci, *caſſum* i. vanum, *vacuum*, quae vox manifeſte ex gloſſa paulo ignotioris vocabuli inrepſit. Gloſſae Voſſ. ſec. ſcribunt *caeſum*, vel *caſſum* i. vanum, vel *vacuum*. *caeſum* eſt in Regio primo, & Voſſ. tertio. *caeſis* Reg. recent. Sed *caſſum* exhibet clare Marpurg. cum Hortenſii margine. Lucret. L. IV, 369. *lumine caſſus aër.* Vide Cerdam ad Virgil. L. II. Aen. 85.

- - - *nunc caſſum lumine lugent.*

Saepius hanc vocem reſtituit Heinſius. Inſpice ad Ovid. L. V. Met. 482. VI. Faſt. 426.

764 SOMNIQUE FURENTES] Canterus Novarum Lect. L. III. cap. 2. *ſomnoque fruentes Theſ.* PULMANN. Sane non magnopere fruebantur ſomno i. voluptatem cum utilitate conmixtam ex ſomno capiebant, ſi verſabant in pectore pugnam Theſſalicam. Optime Lucanus ſomnis furentibus, & veſana quiete eos agitatos eſſe dicit, qui &c. Vide ſeqq. Ut hic victoribus *furentem* ſtimulis ſcil. Eumenidum dat ſomnum, ita Corneliae *timidum* adſcribit Lib. VIII, 43.

- - - *triſtes praeſagia curas*
Exagitat, trepida quatitur formidine ſomnus:
Theſſaliam nox omnis habet.

Sollicitos ſomnos dixit ſupra vſ. 8.

765 MISERI] Miſeri ipſi verſant; ſi *miſeris*, quies verſatur. SCHOL. Ut ſcilicet jungamus *ſomnique furentes verſant miſeris.* &c. *Miſeris* habet Voſſ. ſec. *miſero* Voſſ. quart. a m. ſec. Quaedd. Edd. veteres etiam delent diſtinctionem poſt *furen-*

Ingemuiſſe [a] putem campos, terramque nocentem
Inſpiraſſe animas, infectumque aëra totum
Manibus, & ſuperam Stygia formidine noctem.
Exigit à meritis [b] triſtes victoria poenas.
Sibilaque, & flammas infert ſopor: umbra peremti
Civis adeſt: ſua [c] quemque premit terroris imago.
Ille ſenum vultus, juvenum videt ille [d] figuras:
Hunc agitant totis [e] fraterna [f] cadavera ſomnis:
Pectore in hoc pater eſt, omnes in Caeſare manes.
Haud alios, nondum Scythica purgatus in ara,
Eumenidum [g] vidit vultus [h] Pelopëus Oreſtes:

Nec ma-

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *putes. putant* VV. LL. Steph *putat* P 1. b *triſtis* R. pr. W. c *quaeque* Ed. Hort. d *figuram* B. 1. V. 1. e *ſeva* H. f *pericula* VV. LL. Steph. g *vadit* VV. LL. Steph. *vult vid.* Marp. h *Peloſejus Horeſtes* MSS. & Edd. qdd.

rentes. Mihi magis vulgata diſtinctio adridet.

765 PECTORE] Mſcr. *pectora*, mendoſe. BERSMANN.

766 INVIGILAT] Hoc enim in ſomniis vident, quod per diem admiſere crudeliter. SCHOL.

768 INGEMUISSE PUTES C.] Paſſim ſecundam perſonam ſubjunctive adhibent, pro incerto, & quovis homine. L. VIII, 147. *mutare putares.* conſule viros doctos ad Petron. c. 108. Vellej. L. II, 25. Juſtin. L. II. c. 12. *Ut in muliere virilem audaciam cerneres.* quo loco motus eodem capite illic legere mallem, *ut intelligeres, quam nullae eſſent hominum adverſus Deos vires.* vulgo *intelligeret.* Hic tamen tres Codd. Pulm. unus Berſm. & mei octo, inter quos praeſtantiſſimi, cum Ed. Ven. Mic. & Hort. habent *putem* ex perſona poëtae, qui poſſet dicere *putes*, ſi ipſe illos tumultus furiarum vidiſſet. Nunc *putem* ait rectius, & dat cauſſam conſternationis illorum. Quia ſcilicet umbrae occiſorum impleverunt totum aëra, ruptis cum gemitu (ut ſolet in tali re! Vide ad L. III, 10.) terris.

769 INSPIRASSE] Occiſorum animas ad ſuperos remeaſſe, quae exercitarent eos, à quibus fuerant interemti. *Noctem* ſc. infectam eſſe. SCHOL.

769 INFECTUM] *Infeſtumque* Mſc. vitioſe. (*confectumque* Reg. uterque, Voſſ. prim., BERSM.

770 SUPERUM] Mſcr. quatuor *ſuperam* h. e. tenebras ſuperioris hemiſphaerii. IDEM. Bene *ſuperam* in textu reſtituit Grotius, ut habent omnes MSS. & Edd. veteres. *Superum* à Colineo ortum eſt, quem Steph. Gryph. &c. ſecuti ſunt; *Supera nox eſt*, quae ſuper terras eſt, quae *ſuperae* dicuntur inferorum reſpectu. Latius de hac voce egimus ad L. III, 712. Adde Cel. Burm. ad Valer. Flacc. L. VII, 259. Virg. Aen. VI, 128. Senec. Hippol. 145. Claud. R. Proſ. I. in f. &c.

771 MERITIS] MISERIS Mſc. Plaut. *nihil eſt miſerius, quam animus hominis conſcius.* BERSM. Unus item Pulm. Voſſ. ſec. & prim. pro var. lect. *miſeris.* vſ. 784.

Et quantum poenae miſero mens conſcia donat.

771 VICTORIA] Ipſa victoria poenas ſumebat à victoribus. SCHOL.

772 SIBILA] Scilicet, ut agitari Furiis viderentur. IDEM.

776 OMNES] Singuli, inquit, ſingulos videbant; Caeſar autem univerſos. IDEM.

777 IN ARA] Sc. ab Diana. Oreſtes furens in Taurica regione à ſorore Iphigenia Dianae Scythiae Sacerdote ſanatus aſſeritur. Nam in Aulide (*illo* MS.) Iphigenia ſublata eſt; cum in locum ejus eſſet cerva ſuppoſita. IDEM. *Voſſ. ſec.* In primo alia multa habentur, ſed manu recentiore adtexta.

780 DESISSET] Scil. inſanire. Acute dictum, *cum deſiſſet.* Majorem enim furorem habuit, cum reſipuit; quia tunc ſe parricidium feciſſe cognovit. SCHOL. *Deſciſſet.* à ſanitate mentis deceſſiſſet. Mſcr. *deſiſſet*, mendoſe. BERSM. *Deſiſſet Agave.* Ita reſcripſimus pro *deſciſſet.* Non magis externati erant, aut Pentheus, cum Agave fureret, aut ipſa Agave cum furere deſiiſſet; & ſcelus ſuum agnoſceret. GROT. Ed. pr. Probat hanc noſtram emendationem MS. P. IDEM. Ed. ſec. Probat

Nec magis adtonitos animi sensere tumultus,
[a] Cum [b] fureret, Pentheus; aut, cum desisset, [c] Agave.
[d] Hunc omnes gladii, quos aut Pharsalia vidit,
[e] Aut [f] ultrix visura dies, stringente Senatu,
Illa nocte premunt: hunc infera monstra flagellant.
Et quantum misero poenae mens conscia [g] donat,
Quod Styga, quod manes, [h] ingestaque [i] Tartara somnis,
Pompejo vivente, videt! Tamen omnia passo,
Postquam clara dies Pharsalica damna retexit,
Nulla loci facies revocat feralibus arvis
Haerentes oculos. cernit propulsa [k] cruore

Flu-

VARIAE LECTIONES.

a *dum, dum* A. b *fugeret* B. 1. c *Agava* W. d *nunc* V. 1. e *haud* V. 1. f *victrix* P. 2. B. 1. R. 1. V. 1. g *dedit* W. h vulgo *infesta*. i *corpora* P. 1. R. pr. W. M. k *furore* O. 1.

bat & secutus ut saepe Lucani ἴχνεσι Papinius:

- - - - - cum lassa furorem
Vicit & ad comitum lachrymas expavit Agave.

Et alibi:

Penthea jam fractis genitrix Cadmeïa thyrsis,
Jam dimissa deo, pectusque adoperta cruentum
Insequitur planctu.

Quare & quod praecessit, *cum fureret*, est ὑπόζευγμα & ex posteriori supplendum *Agave*. GROT. Ed. tert. Egregie ita correxit Grotius; quod non intellexit in suo Cod. inventum Bersmannus. Hanc emendationem non tantum fortiter confirmat optimus Scholiastes; sed etiam MSS. mei septem vel octo, in quibus praestantissimi Vossiani, & Regii. *Dedisset* Witt. & Amst. alii *discisset*, *decisset*. &c. *d. fervisset* Pulm. unus. *Desisset*, pro varia lectione in margine jam posuit Hortensius; nam quod Ascensium olim ita excudisse dicat Ill. Rutgersius L. I. Var. LL. c. 12. in eo fallitur. Edidit, & exposuit *descisset* i. male scivisset, desipuisset. Ipse autem corrigit *aut desaevisset* ex L. v, 303. *nec, dum desaeviat ira*, sed omnino probum est *desisset*; quod verbum eodem modo corruptum fuit apud Claudian. L. II. in Eutrop. 526.

Et rabiem desisse dolent.

ubi consulatur N. Heinsius, qui ibi quoque hanc Grotii emendationem probat, quam puto Scholiastae ab illo deberi.

782 STRINGENTE SENATU] Dicit illum diem, quo in Senatu occisus est à Bruto, & Cassio, & reliquis multis Senatoribus. SCHOL.

784 ET QUANTUM] Admirando. IDEM. Cum quadam indignatione. Atque ita ex MSS. legi rursus curavit Grotius. Vulgo enim erat *heu*, exceptis Edd. Rom. & Parm. *Heu* est in uno Regio, & Oxon. in Marg. *Ha*. in Oxon. primo *En*. In ceteris *&*, recte. Vid. ad L. v, 58. dein reposui ex primis editis, & MSS. plurimis, optimisque *misero poenae* pro *p. mis.*

784 MENS CONSCIA] Hoc loco ostendit, poenam nocentibus non extrinsecus nasci; sed de propria mente descendere: nam ipsa est. quae efficit insanire; ut ait Cicero pro Roscio (Amer. 624.) *suae malae cogitationes, conscientiaeque animi terrent. Hae* (*haec* MSS.) *sunt impiis adsiduae, domesticaeque Furiae* (*ferae* MSS.) SCHOL.

785 INGESTAQUE TARTARA SOMNIS] Sic, non *infesta*, ut vulgo fit, jubent constanter legi MSS. omnes Steph. Pulm. Bersm. & mei cum Edd. Rom. Parm. & Omniboni. Quod monuit jam ingeniosissimus Heinsius ad Claudian. Lib. III. R. Proserp. 81.

Nuncia materno facies ingesta sopori.

ubi omnino consule, uti & Barthium p. 457. MSS. etiam Cantabr. eodem modo scribunt, monente Clar. Wassio, qui etiam ita legit, additque locum Macrob. L. I. Somn. Scip. c. I. *Rerum facies non dissimilia significans à Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narratur.* Statius L. VI. Theb. 465.

- - - - - bacchatur utrisque
Tisiphone castris, fratrem huic, fratrem ingerit illi,
Aut utrique patrem.

Seneca Epist. XII. *Ingerere alicui Epicurum.*

786 VIVENTE] Nam pejora pateretur etiam, si & Pompeji umbra ad eum venisset. SCHOL.

787

Flumina; & excelsos [a] cumulis aequantia colles
Corpora, sidentes in [b] tabem [c] spectat acervos,
Et Magni [d] numerat populos: epulisque paratur
Ille locus, vultus ex quo, faciesque [e] jacentum
[f] Agnoscat. juvat, Emathiam non cernere terram,
[g] Et lustrare oculis campos, sub [h] clade latentes.
[Fortunam, Superosque suos in sanguine cernit.]
Ac, ne laeta furens scelerum spectacula perdat,
Invidet igne rogi miseris, coeloque nocenti
Ingerit Emathiam. non illum Poenus humator
Consulis, & Libyca succensae lampade Cannae

Compel-

VARIAE LECTIONES.

a *cumulos* V. sec. a m. pr. b *tabe* V. 1. R. 1. c *exspectat* B. 1. d *pop. n.* B. 2. e *jacentes* P. 1. B. 2. non male. V. ad L. VI, 542. *jacentem* Ed. Ven. Par. f *agnoscas* Ed. Hort. g *lust. & camp. oc.* B. 1. *sed l.* B. 1. h *caede* Marp.

787 PHARSALICA] Reg. unus, Amstel. Edd. Rom. Parm. Paris. 1512. aliaeque *Pharsalia*; uti & vs. 823. VIII, 14. *Pharsalia castra* 514. *Pharsalia rura. Philippii campi* Vell. II, 86. sed vide ad L. II, 49. III, 454. & saepissime.

789 OCULOS] i. e. Caesaris, cum crudele spectaculum videre non horreret. SCHOL.

591 SIDENTES] Putrescentes, deficientes. *numerat* in cadaveribus scilicet. IDEM. Mscr. *sidentes*, corrupte. alii *depressos*. Manantes tabe dicit, & putrescentes. BERSM. Unde Sulpitius, Ascens. Micyll. & Hortens. habeant *depressos*, expiscari non possum. Glossa certe est ꝧ *sidentes*, quod omnes servant MSS.

794 NON CERNERE TERRAM] Ut videri terra non possit, cum sit tecta corporibus. Hoc sequenti versu est exsecutus. SCHOL. Recte & ex genio Lucani. Recentior glossator in Voss. secundo legit etiam *nunc*; quia scil. ibi vicit. Nil muta. Ceterum vide similia in notis Drakenb. ad Silium L. XII, 522.

Hic fluvium, & campos abscondit caede virorum.

796 FORTUNAM &c.] Deest hic versus in antiquissimis libris, Regio primo, Bouhier. Item Voss. sec. tertio, & Wittiano; nisi quod ultimis tribus margini sit adscriptus. Quare vehementer suspectus est hic versus, & salvo sensu commode abesse potest.

797 AC NE] In Cod. vetusto *ac ne laeta* &c. Inde *Fortunam sup.* HORTENS.

798 INVIDET IGNE MISERIS] Non comburit, non sepelit: & est vetus verbi constructio, cujus meminit Diomedes. SULPIT. Nam & cum genitivo, *Invideo tibi gloriae:* & cum accusativo (quod in versu mansit) *Invideo tibi gloriam*, dici ait. Vide Lib. I. MICYLL. *Igne uri* sed suprascr. *rogi* est in Voss. primo.

798 COELOQUE NOCENTI] Ut sidera videant crimen admissum de morte tantorum. SCHOL.

799 HUMATOR] Hannibal scilicet, & Poeni hostes licet essent, sepelierunt tamen cadavera principum Romanorum i. Paulli Consulis, qui Punico bello occisus, ab hostibus sepultus est. IDEM.

800 CONSULIS] Tiberius Gracchus Consul in Lucania à Poenis ab Hannibale est sepultus: cum adhuc ejusdem Gracchi exercitus armatus staret. Hic autem à Fulvio quodam Lucano hospite suo per colloquium est proditus Poenis. Vel aliter. Poeni cum essent hostes, tamen sepelierunt cadavera Romanorum Paulli, & aliorum. IDEM. De Paulo Aemylio dictum accipio; is enim ad Cannas periit. Et hoc sequentia quoque arguunt, quod addit:

Et Libyca succensae lampade Cannae.

Succensas enim *Cannas* συνεκδοχικῶς dicere videtur, pro, accenso rogo ad Cannas, sive etiam pro, rogo consulis, qui ad Cannas periit. Meminit autem historiae Livius Lib. II. Decad. 3. *Tum sepeliendi causa*, inquiens, *conferri in unum corpora suorum jussit. Ad octo millia fuisse dicuntur fortiss. virorum. Cons. quoque Romanum conquisitum, sepultumque quidam autores sunt* &c. Nam Marcellus, de quo quidam hunc locum intelligi posse putant, in Apulia, ubi & Hannibalis insidiis circumventus, atque occisus fuit, sepultus traditur. Ut idem Livius lib. VII. Decad. 3. autor est. MIC.

Ni-

Compellunt, hominum ritus ut servet in [a] hostes:
Sed meminit, nondum [b] satiata caedibus ira,
Cives esse suos. Petimus non singula busta,
Discretosque rogos: [c] unum da gentibus ignem;
[d] Non interpositis urantur corpora flammis.
Aut, generi si poena juvat, nemus exstrue Pindi;
Erige congestas Oetaeo robore silvas;
Thessalicam [e] videat Pompejus ab aequore flammam.
Nil agis hac ira: tabesne cadavera solvat,
[f] An rogus, [g] haud [h] refert: placido Natura [i] receptat
Cuncta sinu, finemque sui sibi corpora debent.
Hos, Caesar, populos si nunc non [k] usserit ignis,
Uret cum terris, uret cum gurgite ponti.

Commu-

VARIAE LECTIONES.

a *hoste* V. 1. *hostem* VV. LL. Steph. P. 3. B. 1. Edd. Rom. Parm Brix. Med. b *saturata* V. sec. pro var. lect. c *verum* Ed. Hort. d *nec* V. 1. e *ut* B. 1. Ox. pr. Edd. Rom. Parm. Ascens. Mic. Hort. f *aut* VV. LL. Steph. B. 2. g *aut* H. h *defert* B. 1. i *recepit* VV. LL. Steph. k *usserit* A.

Nihili sunt, quae de Graccho hic ait Scholiast. *Ingerit Emathiam* interpretor: facit Emathiam unam ex illis terris, quae nocens habent coelum. Vulgo Hypallagen statuunt. pro, *ingerit coelum nocens Emathiae* sive inficit Emathiam.

803 CIVES ESSE SUOS] Ut haec sit caussa non donandae sepulturae; quod scit, eos cives suos fuisse, non hostes. SCHOL.

803 PETIMUS] Verba poëtae quasi pro mortuis rogantis. IDEM.

806 GENERI] Msc. *generis*, male. Si Pompejum majore vis afficere aegritudine. BERSM.

808 AB AEQUORE] Ut haec sit poena Pompeji, si in longinquo positus videat suos concremari. SCHOL.

809 NIL AGIS] Ut tanto cruciatu adficiatur corpus, cum jacuit insepultum. IDEM.

811 FINEMQUE SUI] h. e. postquam interemta fuerint, nihil requirunt; at ipsa sibi finem adferunt, cum tabescunt. IDEM.

814 COMMUNIS] Ut coelum cum terra ardeat, ubi hominum ossa sunt. Ἐκπύρωσιν dicit futuram orbis, & coeli. IDEM.

815 TUAM FORTUNA VOCABIT] MSS. duo Bersm. Voss. sec. & prim. pro var. lect. aliique (V. Burm. ad Phaed. F. 16.) ac Ed. Veneta *locabit*. Non audio. *Vocari* dicuntur homines, quo ire jubentur. Hinc L. III, 336.

Vel cum tanta vocent discrimina Martis Hiberi.

Seneca Agam. 591.

- - *Et miseros libera mors vocet,*
Portus aeterna placidus quiete.

Herc. Oet. 1916.

- - - - *jam ne Elysias*
O gnate, domos, jam litus habes,
Ad quod populos Natura vocat.

Silius L. IV, 510. X, 523.

- - - - *cum fata vocabunt,*
Tale precor nobis, salva Karthagine letum.

Plura vide ad Lib. I, 146. Heins. & Drakenb. ad Silium X, 112.

816 EUNT ANIMAE.] *Sunt an.* est in duobus Pulm. Voss. pr. tert. & sec. pro var. lect. Item Regio utroque. Witt. Hulsi. & Amstel. *erunt* in duobus Bersm. Edd. Principe, Parm. & Mediol. sed vulgatum tamen recte se habere contra tot MSS. puto. *Eunt* dicit, quia animae, quae hesterna luce è corpore demigraverant, tum in auras ibant, vel potius ad inferos. Aliquos enim dies inpendere huic itineri credebantur. Hesiod. Theogon. 720.

Τόσον &c.
Ἐννέα γὰρ νύκτας τε καὶ ἤματα χάλκεος ἄκμων
Ἐκ γαίης κατιὼν δεκάτῃ ἐς Τάρταρον ἵκοι.

Adde Cerdam ad Virgil. Aen. VI, 579. Hinc noster L. V, 652.

- - *dubium est, quod traxerit illuc,*
Adspicias Stygias, an quod descenderit, umbras.

713.

Communis mundo superest rogus, ossibus astra
Mixturus. quocumque [a] tuam Fortuna vocabit,
Hac quoque eunt animae. non altius [b] ibis in auras,
[c] Non meliore loco Stygia sub nocte jacebis.
Libera Fortunae mors est: capit omnia tellus,
Quae genuit: coelo tegitur, qui non habet urnam.
[d] Tu, cui dant poenas [e] inhumato funere [f] gentes,
Quid fugis hanc cladem? quid olentes deseris [g] agros?
[h] Has trahe, Caesar, aquas: [i] hoc, si potes, utere coelo.
Sed tibi tabentes populi Pharsalica [k] rura
Eripiunt, camposque tenent, victore fugato.
[l] Non solum Haemonii funesta ad pabula belli
Bistonii venêre lupi, tabemque cruentae

Caedis

VARIAE LECTIONES.

a *animam* B. 1. b *ibit* R. pr. & V. pr. a m. pr. c *nec* B. 1. d *tum* Edd. Sulp. Asc. Par. Mic. e *inhumatae* V. sec. a m. sec. f *manes* B. 1. *reges* H. g *urbes* A. h *Abstrahe* P. 2. *Has bibe* B. 1. i *hic* M. *vel* O. 1. Edd. Rom. Parm. k *regna* A. l *nec* V. sec. Edd. Asc. Mic. Hort. m.

713.

- - - - - modo luce fugata
Descendentem animam, primo pallentis hiatu
Haeret adhuc Orci.

Quamquam *sunt*, non penitus damno.

816 NON ALTIUS] Et hoc dicit. In morte nulla discretio est. Omnes animae simili sorte retinentur. Non tu quietiorem locum accipies. Dicunt Philosophi, Elysios campos in Planetarum consistere circulis. Ideoque dictum est, *non altius ibis in auras*, quam rem pleniter Felix Capella prosequitur. SCHOL. *Ires in auras* videtur poëta potius hic dixisse propter incertitudinem veterum notissimam, an Anima dissiparetur, & in auras iret, an vero ad inferos mearet: sive ergo anima eat in auras, non altius ibis in auras, sive ad inferos, non meliore loco jacebis.

818 LIBERA FORTUNA] A Fortuna. Fortunae mors non est obnoxia. Cunctis est quippe communis; nam vita fortunae, à qua regitur, mancipata est. SCHOL.

818 LIBERA FORTUNAE] Ita cum genitivo dixit auctor L. IV, 384.

- - - - - suas curarum liber in urbes
Spargitur.

Virgil. Lib. X, 154. *libera fati:* ubi vide Pierium. Senec. Hippol. 492. *Spei metusque liber.* Plena manu conlecta exempla vide apud Cl. Drakenb. ad Silium L. II, 442.

Is liber campi pastor.

Ediderunt autem sic hoc loco Veneti, Brixiani, Gryph. heredes, Pulm. Bersm. & seqq. placet quoque Heinsio ad Silium L. XIV, 630. qui tamen testatur, id tantum in tribus esse Codd. Est etiam in uno Bersm. solum, & meis quatuor, vel quinque. Ceteri vetustiores scripti, & editi *Fortuna.* ut Lib. VIII, 647. *culpâ libera.* Elegantius tamen hic est *Fortunae.* Deinde Ill. Heinsius legendum vult *fors haec* ex conjectura; sed nullus eum juvat codex; quare licet hae voces frequenter commutentur, ut diximus ad L. V, 773. & alibi. & sic in Liv. L. XXVIII, 27. *famam mortis meae,* in Voss. Cod. est *fortis,* tamen nihil temere hic innovem. *Libera mors.* vidimus modo in Seneca. Mors, sive mortuus est liber à fortuna, adeoque nihil inter eum, & Caesarem interest.

819 COELO TEGITUR] Mecoenas (mollis ille, satis fortiter *Ed. tert.*) dixerat:

Nec tumulum curo; sepelit natura relictos.

GROT.

820 TUM] Alia diversa lectio est, *tu*, quae mihi hoc loco quadrare videtur: atque ita duo codices vetusti diversis manibus in membranis exarati legunt: ut sit aversio ad Caesarem in hanc sententiam. Tu Caesar, cui hae gentes poenas dant, (citra interrogationem) quod inhumatae, & insepultae jaceant, quare deseris hos agros Pharsalicos, quod cadaverum putredine corrupti aërem infecerint. HORTENS. Hi tres sequentes versus absunt à Codd. Bouhier. & Regio primo. Adscripti tantum sunt quoque margini Voss. primi, tertii

Caedis odorati, Pholoën liquêre leones.
Tunc [a] ursae latebras, obsceni tecta, [b] domosque
Deseruêre canes, & quidquid nare sagaci
Aëra non sanum, motumque cadavere sensit.
Jamque diu volucres, civilia [c] castra secutae,
Conveniunt. vos, quae Nilo mutare soletis
Threïcias hiemes, ad mollem [d] serius Austrum
[e] Istis, aves. numquam tanto se vulture coelum
Induit, [f] aut plures presserunt aëra pennae.
Omne nemus misit volucres, omnisque cruenta
Alite sanguineis stillavit roribus [g] arbor.
Saepe super vultus victoris, & inpia signa,
Aut cruor, aut alto defluxit ab [h] aethere tabes,
Membraque [i] dejecit, jam [k] lassis unguibus, ales.
[l] Sic quoque non omnis populus pervênit ad ossa,

Inque

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *ursi.* b *domusque* VV. LL. Steph. Ed. Br. V. ad L. vi, 29. & alibi. c *bella* VV. LL. Steph. B. 2. d *segnius* Ed. Paris. Hort. e *itis* B. 1. f *haud* O. 1. g *arbos* P. 1. h *aëre* Hort. m. i *projecit* V. sec. pro var. lect. k *laxis* P. 1. *lapsis* O. 1. l *Hic* W. a m. pr. *si* M.

tii, & Wittiani. Qui praestantissimorum codicum consensus non est de nihilo. Nec explicat eos Scholiastes. Nihil tamen temere pronuncio. satis habeo, me monuisse.

823 PHARSALICA] *Pharsalia* Wittian. Reg. rec. Amstel. & unus Bersm. cum. Edd. Rom. Parm. Sulpit. Ascens. Versell. Mic. Hortens. aliisque. V. ad vs. 787.

826 BISTONII] Thracii, quia Mars illic colitur, in cujus tutela sunt lupi, ursae, & ursi. SCHOLIAST.

828 URSAE] Sic rescripsi pro *ursi* fide variarum lectionum Steph., duorum Codd. Pulm. unius Bersm. utriusque Regum, & quatuor vetustissimorum Vossii. Dein *obscenae* est in Var. LL. Steph. duobus item Pulm. uno Bersm. & Voss. pr. sec. quarto. ut Virgil. L. I. Georg. 470.

Obscenaeque canes, inportunaeque volucres.

Et in eadem re infra L. IX, 141.

- - *Phariaene canes avidaeque volucres*
Distulerint.

Consule Heinsium ad Ovidii Metam. L. XV, 797. III, 140.

- - - *canes satiatae sanguine herili.*

& quae diximus ad L. I, 548.

- - - - - *flebile saevi*
Latravere canes.

ubi eadem varietas.

830 SENSIT] Ita reposui pro *sentit*, quod Grotius praetulerat cum Edd. Ven. Brix. & Med. & habent pauci MSS. Magno numero meliores *sensit* tum scilicet post cladem. Vitiose haec leguntur apud Lutat. *motum cadavera sentit*, ad Statii Theb. L. IX, 27.

- - - - - *catervae*
Incestarum avium, longe quibus aura nocentem
Aëra, desertasque tulit sine funere mortes.

Et ut nihil est tam absurdum, quod non committunt librarii, *que* deest etiam in Amst. & *cadavera* in Hust.

831 VOLUCRES] Ubicumque exercitus est, ibi sunt volucres. SCHOL.

834 AVES] Grues dicit, quae in initio hiemis à Thracia in Libyam veniunt, quae Libya non longe ab Aegypto, & Nilo separata est. *Serius.* dum praedam de cadaveribus exposcitis. IDEM.

834 NUMQUAM TANTO SE] *Nusquam* Msc. non male. BERSM. *Nusquam* legit Modius Nov. ant. LL. Ep. 24. Sed contra MSS. praeter Bersm. unum, nil mutare opus est. Dicit, numquam tot aves uno loco simul adparuisse, quam nunc in Pharsalicis campis. *tanto se* autem exprimi curavi, jubentibus MSS. fere omnibus, & Edd. priscis, non *se tanto*. de verbo *induit* vid. Barth. ad Claud. IV. Cons.

Inque feras [a] discerptus abit: non intima curant
Viscera, nec totas [b] avide sorbere medullas:
[c] Degustant artus. Latiae pars maxima turbae
Fastidita jacet; quam sol, [d] nimbique, diesque
Longior Emathiis resolutam miscuit arvis.
[e] Thessalia, infelix, quo tanto crimine, tellus,
Laesisti Superos, ut te tot mortibus unam,
Tot scelerum fatis [f] premerent? quod sufficit aevum,
Inmemor ut donet belli tibi damna vetustas?
Quae seges infecta [g] surget non decolor herba?
Quo non Romanos violabis vomere manes?
Ante novae venient acies, [h] scelerique secundo
Praestabis nondum siccos hoc sanguine campos.
Omnia majorum vertamus busta licebit,
Et [i] stantes tumulos, & qui radice vetusta

Effudêre

VARIAE LECTIONES.

a *disceptus* R. pr. *discretus* V. 1. b *avidae* W. M. Ed. Aldi rectius. *audent* H. c *degustantque* P. 3. B. 2. V. 3. R. 1 M. Edd. Rom. Parm. Sulp. Ascens. Vers. Mic. Hort. aliaeque. d *nimbusque* VV. LL. Steph P. 2. e vulgo *Thessalica*. *Thessaliae* P. 1. M. f *premeres* O. 1. g *surgat* B. 1. h *seclique* H. i *stantis* V. 1.

Conf. Hon. p. 534. *sese annus induit*. praeterea non inepte Wittii Codex habet *texerunt aethera pennae*; ut alibi.

834 SE TANTO] Mscr. duo, & libri quid. *tanto se vulture coelum*. Tot vulturibus objectum fuit, qui cadavera futura triduo praesentiunt, teste Plinio. BERSM.

837 SANGUINEIS RORIBUS] Ut Virgilius.

- - *spargit rapida ungula rores*
Sanguineos.

SCHOL. *Cruentos rores* ait Stat. L. 11. Theb. 674. *diros rores de sanguine* infra L. IX, 701.

841 SIC QUOQUE] Cum ab avibus manderetur. SCHOL.

845 FASTIDITA] Invidiose dictum; ut fastidiant canes, & aves cadavera Romanorum, nec sic tamen accipiant sepulturam. IDEM. V. Lutatium ad Stat. IX. Theb. 301.

847 THESSALIA] Ita malui cum MSS. meis decem, & aliis, quam *Thessalica*. quod Grotius dederat ex tribus Pulm. & uno Bersm. ac Edd. Veneta, & Aldi: Adpositio est vulgaris *Thessalia infelix tellus*. vel *Thessalia tellus*, ut L. VIII, 249. *Pamphylia tellus*. Sic *Graecia tellus*, *Thracia tellus*, & similia passim. Vide ad Silium XVI, 180. & infra ad Lib. IX.

847 INFELIX] Finit epilogum querelis. SCHOL.

847 QUO TANTO] Ut Latinum sit, non tamen valde placet. Variae lectiones Steph. habent *quid*. quod praeferrem. *quae* Witt. *tantum* Vossiani tres vetustissimi, Amstel. & primus Pulm. *tantum* i. adeo laesisti.

851 INFECTA] Scilicet de tabe, & sanguine. SCHOL.

853 ANTE NOVAE] Antequam aut vetustas tabe haec belli damna caedat, aut seges non infecta nascatur, novae venient acies. Postea enim apud Philippos in Macedonia bellum civile gesserunt Brutus, & Cassius contra Augustum. IDEM.

856 RADICE VETUSTA] Quas innatae (*surgentes* Voss. pr.) arbores dissipatunt. IDEM. Caprifico, quae in sepulcris de epate hominis enata etiam saxa penetrat. unde Martialis.

Marmora Messalae findit caprificus.

Alii radicem exposuerunt materiam, unde exaedificata essent busta. BERSM. Vide Comment. Totum hunc locum citat Priscian. c. 1028. Adumbrata haec videntur ex Virgilio L. I. Georg. 490.

Romanas acies iterum videre Philippi;
Nec fuit indignum Superis, bis sanguine nostro
Emathiam, & latos Haemi pinguescere campos.
Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro
Exesa inveniet scabra robigine pila,
Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanis,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.

Effudêre suas, victis compagibus, urnas;
[a] Plus cinerum Haemoniae sulcis telluris [b] aratur,
Pluraque [c] ruricolis feriuntur dentibus ossa.
Nullus ab Emathio religasset litore [d] funem
Navita, nec terram quisquam [e] movisset arator,
Romani bustum populi; fugerentque coloni
Umbrarum campos; gregibus dumeta carerent;
Nullusque auderet pecori [f] permittere pastor,

Vel-

VARIAE LECTIONES.

a Transponuntur hi versus in V. sec. b *aratri* Edd. Rom. Parm. c *ruriculis* V. 1. d *puppem* B. 1. e *novisset* A. f *committere* B. 1.

856 STANTES TUMULOS] Tam integros adhuc tumulos, quam vetustate collapsos. GROT.

858 PLUS CINERUM] Hoc dicit. Plus cineris, quam pulveris habere coepit Thessalia, & Haemoniae sulcis cineris plus aratur, quam telluris, aut sic accipimus. Plus cineris aratur in Thessalia, quam possint urnae (*umbrae* Voss. pr.) habere majorum. SCHOL. Unice vera est prima explicatio. licet omnia busta eruamus, tamen plus cinerum aratur &c. ut bene exponunt reliqui interpretes.

860 NULLUS] Σύγχυσις. Totus pendet hic sensus usque ad illum versum, *si non prima nefas* &c. SCHOL.

861 MOVISSET ARATOR] *Aratro* Vossiani quatuor, Regius prim. a m. pr. Pulm. tres, unus Bersm. & Hort. margo. Parum refert. Nam *movere terram* simpliciter, & *movere aratro* pro arare poëtae passim adhibent. Ovid. L. III. Metam. 102. Virgil. L. I. Georg. 123. II, 316. ubi vide La Cerdam.

862 BUSTUM] Ipsam terram *bustum* dicit Romani imperii. SCHOL.

866 SOLIS INIQUI LIMITE VEL GLACIE] Κεκαυμένην dicit plagam, quae inhabitabilis, aut illas, quae frigidae sunt, quae & ipsae inhabitabiles sunt. Talis, inquit, haberetur Thessalia, si sola civili esset maculata certamine. IDEM.

867 IGNOTA] In Vossiano sec. pro var. lect. est *ignava* i. sterilis. *Ignava arbor* Virg. L. II. Georg. 208. *Iners gleba* ibid. 92. & alibi. Nisi malis inde legendum conjicere *ignara* passive pro incognita, ut saepe Sallustius, Tacitus, aliique locuti sunt. Consule Cort. ad B. Jug. c. 93. Heinsium ad Ovid. Metam. VII, 673.

Adspicit, Aeoliden ignara ex arbore factum
Ferre manu jaculum.

vulgo *ignota*.

868 SI NON PRIMA &c.] Ordo est: nullus ad te accessisset, aut arasset, & reliqua nullus fecisset, nisi de hoc minus fugienda videreris, quia non te solam macularant bella civilia, sed primam. SCHOL.

869 NOCENTES] Nam eos omnes facitis nocentes; facitis, ut omnes non possimus odisse. IDEM. Quia scilicet totus mundus est nocens; Facite ergo, ut aliquas possimus odisse, non omnes. Male in Marpurg. est *nefandas*. vs. 692. *Et ceu Munda nocens*. 768. *terramque nocentem* L. IX, 81.

- - - - *terraeque nocenti*
Non haerere queror. nocens Aegyptus L. X.

Stat. L. XI. Theb. 134.

- - - *visusque nocentibus arvis*
Abstulit.

Alio quoque loco id monendum habui.

870 ABSOLVITIS ORBEM] Dum enim totum orbem nocentem facitis, crimen ejus absolvitis, quia ubique pollutus est. SCHOL. *Solvitis* liberatis culpa, ait Sulpitius, recte meo judicio, nam diversa lectio est *absolvitis orbem*. HORTENS. Sulpit. scilicet, Ascens. Micyll. & Hortens ediderunt *solvitis*; uti est in uno Pulm. Bersm. Voss. pr. Regio pr. utroque Oxon. Amst. & meo. quod melius opponeretur τῷ *premitis*. Sed *solvere* tam simpliciter positum in hac significatione, vix audeam recipere. *Absolvere* frequens est. Forsan in eodem sensu dixit Lib. II, 250. *absolvere bellum*. Glossae Voss. primi exponunt *solvitis i. perditis*. quod non intelligo. Dein in MSS. & Edd. multis est *Pachinni* vel *Pachini* vitiose. Graece Πάχυνος, seu Πάχυνον, & corripuit secundam Dionysius.

871 UNDA PACHYNI] In Sicilia enim adversus Sextum Pompejum Pompeji filium dimicatum est. SCHOL.

872 MUTINA] Civitas Italiae, (deest in Voss. pr.)

Vellere ſurgentem de [a] noſtris oſſibus herbam:
[b] Ac, velut inpatiens hominum, vel ſolis iniqui
Limite, vel glacie, [c] nuda atque ignota [d] jaceres;
Si non prima nefas belli, [e] ſed ſola tuliſſes.
O Superi, liceat terras odiſſe nocentes.
Quid totum premitis, [f] quid totum abſolvitis orbem?
Heſperiae clades, & flebilis [g] unda Pachyni,
Et [h] Mutina, & Leucas puros fecêre Philippos.

VARIAE LECTIONES.

a *veſtris* M. b *at* B. 1. M. c *nulla* Edd. Br. Med. d *taceres* V. ſec. pro var. lect. e *nec* V. ſec. f *qui* B. 1. g *ora* B. 1. male. V. ad L. VI, 814. h *Mutinae* Ox. 1.

pr.) ubi adverſum Gneum Pompejum Pompeji filium (deſunt *P. fil.* in V. pr.), dimicatum eſt. SCHOL. Turpiter haec ita leguntur in Scholiaſte; vel enim ſcribendum *adverſum Antonium*, vel forſan olim Scholiaſtes legit *Munda*; delendumque foret *Italiae*. De Munda Hiſpaniae ſic poſita vſ. 692. vide. Sed *Mutinae* in Gallia Ciſalpina morte Hirtii, & Panſae nobilis meminit noſter L. 1, 41.

His, Caeſar, Peruſina fames, Mutinaeque labores
Accedant fatis; & quas premit aſpera claſſes,
Leucas; & ardenti ſervilia bella ſub Aetna.

872 LEUCAS] In Actiaco adverſus Antonium. *Puros.* Societate ſui ſcilicet criminis copulata. SCHOL. Reſpectu majorum etiam cladum.



M. ANNAEI LUCANI CORDUBENSIS

PHARSALIAE.

LIBER OCTAVUS.

Jam super Herculeas [a] *quo fugit, denotat, atque*
[b] *Quid dixit* [c] *Magnus;* [d] *quid, quando quaerere* [e] *Parthos*
Consuluit. Sed cassa fuit sententia Magni.
Parsque [f] *secunda notat, Pompejum morte peremtum*
Indigna Phariis, pars ultima [g] *datque sepulcrum.*

am super Herculeas fauces, nemorosaque Tempe,
Haemoniae deserta petens dispendia silvae,
Cornipedem, exhaustum [a] cursu, stimulisque [b] negantem,
Magnus agens, incerta fugae vestigia turbat,
Implicitasque errore vias. pavet ille fragorem
Motorum [c] ventis nemorum; comitumque suorum
Qui post terga [d] redit, [e] trepidum, laterique timentem
Exanimat. quamvis [f] summo de culmine lapsus,
Nondum vile sui [g] pretium scit sanguinis esse,

Se-

Variae Lectiones.

a *cursus* Ox. 1. *cursum* V. 1. b *negatum* VV. LL. Steph. Ox. pr. c *a vent.* V. 1. Ed. Br. d *venit* Ed. Grot. & Hack. e *trepidumque* Ed. Ven. *trepido* V. sec. pro var. lect. f *laps. de culm. s.* B. 1. g *facinus* B. 1. V. sec. a m. pr.

a Defugit] Meus.

b Qui] Amst.

c Multis] Meus, & Amst. deest in Barth. uti & seq. *quid.*

d Quod mihi q.] Amst.

e Portus] Barth.

f Sera] Amst. Barth. Cod. interponit ante hunc versum. *Altera pars exitium tibi, Magne, paratum.*

g Facta sepulcro] Barth.

1 Fauces] Inter montes Ossam, & Pindum, quos Hercules aperuit, vel separavit. SCHOL. V. L. vi, 348.

3 Stimulisque negantem] Etiam stimulis urguentibus agitatum, cursum negantem. SCHOL. Sic Statius Hercule Sarrentino:

\- - - *& saxa negantia ferro.*

Et II. Thebaidos:

\- - *attamen illi Membra negant.*

GROT. *Ed. tert.* Non subintelligitur *cursum*, sed *obsequi*, *cedere*, sive aliud tale. Consule omnino magnum Gronov. ad Statii Silv. Lib. iv. c. 45. p. 298.

4 Turbat] Hypallage, pro, turbatus incertis vestigiis fugae. SCHOL.

5 Implicitasque errore vias] *Quae* carent unus Bersm. Hulst. & meus cum Edd. Brix. Med. an scripsit auctor *implicitis errore viis?* Turbat vestigia incerta per multiplices errores, ut insequentes

Seque, memor fati, [a] tantae mercedis habere
Credit adhuc jugulum, [b] quantam pro Caesaris ipse
Avulsa cervice daret. deserta sequentem
Non patitur tutis fatum celare latebris
Clara viri facies. multi, Pharsalica [c] castra
Cum peterent, nondum fama prodente ruinas,
Occursu stupuêre ducis, vertigine rerum
Attoniti: cladisque suae vix ipse fidelis
[d] Auctor erat. gravis est Magno, [e] quicumque [f] malorum
Testis

VARIAE LECTIONES.

a *tantum* VV. LL. Steph. b *quantum* vulgo. c *rura* B. 1. d *actor* B. 1. e *cuicumque* V. 1. pro var. lect. f *laborum* V. pr. W. non male. V. ad v, 481.

tes nescirent certum ejus iter. Male Scholiastes statuit, Hypallagen his verbis inesse.

5 PAVET ILLE FRAGOREM &c.] Virgilius.

Nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis
Suspensum.

SCHOL. Sui oblitus auctor, in fuga facit Pompejum timidum; cum tamen dixisset Lib. VII, 677.

- - - *Tunc Magnum concitus aufert*
A bello sonipes, non tergo tela paventem,
Ingentesque animos extrema in fata ferentem.

De fugientis terrore, ex sonitu aurae agitato vide Virgil. Aen. II, 730. &c. Stat. X. Theb. 382. Sil. Ital. VI, 58. Claudian. II. in Eutrop. 451.

6 NEMORUM; COMITUMQUE SUORUM QUI] Ita distinguere malui, quam ut vulgo solent jungentes *fragorem nemorum comitumque*. Quicumque de comitibus ipsius post terga advenit, eum exanimat, verentem, ne hostis sit.

7 QUI POST TERGA REDIT] Qui codices legunt, *ferit*, respiciunt fragorem à tergo sonantem. Quidam codices legunt, *redit*. Sed eodem tendit. HORTENS. Sulpitius, & Micyllus legunt *ferit*. Sed contra MSS. Ceteri usque ad Grotium exhibent *redit*, sc. à fuga, vel simpliciter pro, *venit*, *sequitur*, ut Bersmann. exponit, & habent MSS. longe plurimi. Non raro quidem *redire* ponitur pro *venire*; sed potius cum de re, quam de personis mentio est. Apertum autem mihi esse videtur, Lucanum loqui de quovis Pompejano, qui fugientem Pompejum à tergo sequitur, & adsequi conatur, ut ducem comes. Nec placet tamen lectio Grotii, qui tacite reposuit *venit*, ut est in uno Pulm. Regiis, Marp. & Oxon. uno, sed quae vox manifeste est glossa; pro qua eam habet quoque Voss. prim. & pro var. lect. Voss. secund. Putem omnino, auctorem scripsisse *ruit* i. e. magno cum impetu adproperat, verbo perquam fugae proprio. *Ruere portis* & similia passim. Sic *qua data porta ruunt* apud Virgil. alibi quoque *redit* & *ruit* confunduntur. Lib. VII, 404. pro *ruitura* in meo Cod. est *reditura*.

9 NONDUM VILE] Scit adhuc pro gloria ab hostibus accipi, si jam miser factus Pompejus tamen esset occisus. SCHOL.

9 NONDUM VILE &c.] Sed maximum, inquit *Sulpit.* Amphibologia est. Incertum est, utro, *nondum*, sit referendum, ad verbum *scit: nondum scit*, ut sit oratio negativa, an, ad adjectivum, *vile*, ut sit affirmativa. ut exponit Sulpit. Pompejus scit, sanguinis sui pretium, nondum esse vile. An sic potius, nondum novit Pompejus sanguinis sui pretium esse vile, quod in Aegypto à spadone & Achilla regio praefecto, & L. Septimio Trib. milit. qui bello piratico sub Pompeio ordinem duxerat, interficeretur. Utrum velit lector sequatur. HORTENS. Ex seqq. satis patet, *nondum vile pretium sanguinis* jungenda esse.

10 FATI] Cujus fuit ante bella civilia. SCHOL.

11 QUANTAM] Ita malo cum MSS. praestantissimis Voss. pr. sec. Regio utroque, & Bersm. uno: *quantam mercedem* scil. ipse daret: licet sciam, vulgatum *quantum* etiam posse defendi. Superiore libro VI 456. pro *quantum* in nonnullis MSS. erat *quantum*. Dein rursus *Pharsalia* est in Marp. & Amst. cum Edd. Aldi, Versell. & Hortens. Marg. V. ad L. VII, 787. &c.

13 NON PATITUR] Hoc est, quia erat omnibus cognitus, latere non poterat. SCHOL.

15 CUM PETERENT] Nescientes scilicet adhuc, Pompejum esse superatum. IDEM.

16 OCCURSU] Unus Bersm. Cod. habet *occursum*; quod notandum. Solent enim poëtae τὰ su-

Testis adest. [a] cunctis ignotus gentibus esse
Mallet, & obscuro [b] tutus transire per [c] urbes
Nomine: sed [d] longi poenas Fortuna favoris
Exigit à misero, quae tanto pondere famae
Res premit adversas, [e] fatisque prioribus urguet.
Nunc festinatos nimium sibi [f] sentit honores,
[g] Actaque lauriferae damnat Sullana juventae.
Nunc & Corycias classes, & Pontica signa,
[h] Dejectum meminisse [i] pudet. sic longius aevum
Destruit [k] ingentes animos, & vita superstes
Inperio. nisi summa dies cum fine bonorum

Ad-

Variae Lectiones.

a *cunctisque* B. 1. b *totas* V. 1. c vulgo *orbem*. d *poen. longi* MSS. multi. Hort. m. e *factisque* V. 2. Cantabr. f *sensit* B. 1. W. R. 1. Edd. Gryph. Pulm. Bersm. g postponitur hic versus sequenti in V. sec. h *devictum* B. 1. *detectum* V. sec. pro var. lect. i *piget* vulgo. k *ingentis* V. pr. R. pr.

stupere accusativum casum jungere. Vide, quae conlegit Cl. Drakenborg. ad Silium L. v, 502.

- - - - *stupet ipse tyranni*
Fortunam Libyci Mavors.

17 Vix ipse] Cum ipse fugiens videretur, vix ei credebatur, quod fugisset. SCHOL.

18 Quicumque malorum testis] Pudorem incutit Magno, quicumque novit, Pompejum esse, qui ista patiatur. IDEM.

20 Per urbes] Hoc restitui ex MSS. tam Pulm. & Bersm. quam meis optimis, plurimisque, ac Edd. priscis. Sulpitius dedit primus *orbem*, & ex eo Ald. Col. Steph. Gryph. Pulm. & ceteri.

21 Poenas] Tantum Fortuna ei nocuit adversa, quantum secunda (*prospera* Voss. pr.) praestitit. SCHOL.

22 Pondere famae] Quod nobilem hominem gravius consuevit adfligere. IDEM. Claudian. sec. Cons. Stil. 79. *venerabile famae pondus.* ubi vidend. Barthius.

23 Fatisque prioribus urguet] Ut sibi aequet miseriam felicitas antecedens; sive dum praeteritae reminiscitur felicitatis. SCHOL.

24 Nimium festinatos] Quos puer meruit, ut ad felicitatem velociter perveniret. Nam de Domitio, & Africanis (*clepianii* MS.) fugitivis, annos xviii. (xxiv. leg.) natus triumphavit. Ideo dictum *nimium festinatos*. IDEM.

25 Actaque damnat Sullana] In Sullanis enim castris fuit, ut ipse in primo ait.

Et docilis Sullam scelerum vicisse magistrum.

IDEM. Ut ergo *acta Sullana* notarent acta Pompeji, quae sub Sulla militans gessit. Sed vide, num *acta Sullana* sint acta lauriferae juventae, per Sullam, sua triumphi negatione, nobilitata, sive ea acta, quae olim Sulla damnabat, nunc vero ipse damnat. Sunt viri docti, qui putant, locum esse emendandum hoc modo.

Actaque lauriferae, Sullae damnata, juventae.

vel etiam

Actaque lauriferae condemnat, Sulla, juventae.

ut per apostrophen ad Sullam se convertat poëta. Perpendat locum latius judiciosus lector: simplicissima est explicatio; acta, quae sub Sulla, ejusque tempore egit, tam res prospere gestas, quam triumphos.

26 Corycias classes] In Coryco enim civitate piratas, quos illic vicerat, colere rura praecepit. SCHOL. *Voss. sec.* Errat Scholiastes; cum Corycus sit mons, & promontorium Ciliciae, in cujus mediterranea loca Cilicas compulit Pompejus. Non rectius interpretantur multi interpretes classem contra piratas ductam: cum significentur ipsae piratarum classes Cilices sive Coryciae à parte sic dictae, ut *Corycii pressura croci* Lib. ix. Sic statim *Pontica signa* non notant exercitum contra Mithridatem ductum, sed ipsas illius regis copias: unde ait ad illa verba Scholiast. *Metridaten, regem Ponti, quem ipse superavit.*

27 Meminisse piget] Bersm. tres, & mei decem, vel plures cum Editis ante Sulpitium habent *pudet*: quod mutatum non oportuit. Scopus Lucani est ostendere, quantopere puduit Pompejum hujus cladis: quem pudorem auget recordatio pristinarum victoriarum; unde sequitur *Dedecori est Fortuna prior.* Ut apud alios auctores, ita etiam

[illegible]

Adfuit, & celeri [a] praevertit tristia leto,
Dedecori [b] est fortuna prior. quisquamne secundis
Tradere se fatis audet, nisi morte [c] parata?
Litora contigerat, per quae Peneïus amnis
[d] Emathia jam clade rubens exibat in aequor.
Inde ratis trepidum, ventis, [e] ac [f] fluctibus inpar,
Fluminεis vix tuta vadis evexit in altum:
Cujus adhuc remis quatitur Corcyra, sinusque
Leucadii, [g] Cilicum dominus, terraeque Liburnae,
[h] Exiguam vector pavidus conrepsit in [i] alnum.
Conscia [k] curarum [l] secreta [m] in litora Lesbi.

Flectere

VARIAE LECTIONES.

a *pervertit* B. I. b deest in B. I. V. I. Ed. Ven. c *suprema* VV. LL. Steph. *peracta* Ox. I. M. d *Emathiae* Hort. m. e sic MSS. & Edd. Ven. Brix. Med. Asc. Vers. Mic. non *&*. *at* VV. LL. Steph. f *flatibus* P. I. g *dom. Cil.* B. I. h *exiguum* Ed. Hort. i *alvum* B. I. Ed. Hort. Elzev. k *caussarum* V. I. l *secretae* V. I. rectius. m *ad* A.

in Lucano saepius hae voces confunduntur.

28 VITA] Ut fecit in Magno, qui perdito imperio vixit. SCHOL.

30 ADFUIT] Non male in Bersm. uno est *adfluat*, & *praevertat*, quo facit glossa Voss. primi pro *adsit*, & Edd. Rom. Parm. Brix. Med. Paris. habentes *praevertat*. *Adfluere* quod de tempore eleganter dicatur probare velle, putidi foret. De conmutatione illorum verborum doceri potes ex Drakenb. collect. ad Silium XIV, 209. Vitiose Hortens. Ed. *afficit*.

30 PRAEVERTIT] Ut unusquisque tunc pereat, cum vitae felicitas terminatur. *praevertit*. i. antevenit, ut Virgilius

- - *cursuque pedum praevertere ventos.*

SCHOL.

30 TRISTIA LETO, DEDECORI] Fecimus cohaerere cum sequenti commate. Sententia est: Felicitatem, ni adsit matura mors, ludibrio ferme homines exponere. GROT. Post *leto* τέλειον σίγμα ponebatur antea male.

31 DEDECORI] Major enim pudor est, à summis ad extrema venire. SCHOL.

32 NISI MORTE PARATA] Nemo fortunatus debet dici, nisi postquam perierit. Nam viventibus fortunatis possunt adversa contingere, & incipient non esse felices. IDEM.

35 TREPIDUM] Legitur & *Magnum*, ait glossa Vossiani primi, & secundi, & sic scribi in Cod. Petaviano monet Celeb. Burm. ad Valer Flacc. L. I, 50. qui jungeret *magnum altum*, ut *magnum mare* &c. de quibus illic videre lector potest. Mihi etiam placet *Magnum*. Sed de ipso Pompejo malim intelligere. Videtur auctor eleganter captasse nomen Pompeji *Magnum*, ut vehementius lector conmoveretur ad tantam Fortunae vicissitudinem, qua Magnus ille Pompejus cogitur fragili, & parva, & fluviatili nave aufugere: quasi cum Justino diceret Lib. II. c. 13. *Erat res spectaculo digna, & aestimatione sortis humanae, rerum varietate mirandae, in exiguo latentem videre navigio, quem paullo ante vix aequor omne capiebat &c.* Mox satis ostendit auctor, illum fuisse *trepidum*; cum scribit *vector pavidus conrepsit*. *trepidum* abest ab Amstel. Msto.

36 FLUMINEIS] Quae etiam in vadosis locis propter brevitatem suam vix tuta esset. SCHOL. Vadis, quae Peneus amnis facit, influens in Thermaicum sinum. BERSM. Navis non bellica, ac ne oneraria quidem, sed fluvialis. GROT.

39 CONREPSIT] Msc. *correxit*, male. BERSM.

39 RECTOR CONREPSIT EXIGUAM IN ALNUM] Ab officio, gestu, & instrumento conmiseratio. ipse enim regebat naviculam, quam repens, id est, trahens corpus intravit. Legitur & *vector*, hoc est, qui vehebatur. SULPIT. Et hoc melius. Nisi malis nomen *Rector*, cum genitivo, *Terrae Liburnae* construere, ut sit: *Rector*, sive dominus *terrae Liburnae*. Velut paulo ante, *Dominus Cilicum*, in eodem versu dicitur. MICYLL. *Rector*. Si *rector* legas, referendum est ad terrae Liburnae. Sin *vector* Pompejus, qui vehitur. *Vector*. qui vehit, & qui vehitur. HORTENS. *Vector*. *Rector* Msc. utrumque ad Pompejum refertur,

sive

Flectere vela [a] jubet, qua tunc tellure latebas
Moestior, in mediis quam si, Cornelia, [b] campis
Emathiae stares. tristes praesagia curas
Exagitant: trepida quatitur formidine [c] somnus:
Thessaliam nox omnis habet: tenebrisque remotis,
Rupis in abruptae scopulos, extremaque currens
Litora, prospiciens [d] fluctus, nutantia longe
Semper prima vides venientis vela carinae,
Quaerere [e] nec quidquam de [f] fato conjugis audes.
En! ratis, ad vestros quae tendit carbasa portus,

Quid

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *jubes.* b *belli* Marp. m. c *somni* B. 1. d *fluctu* VV. LL. Steph. e *ne* V. 2. R. 1. M. f *facto* B. 1. V. 1.

sive rectorem dicas terrae Liburnae, sive vectorem naviculae, qua ipse vectus est. BERSM. In duobus etiam Pulm. Voss. primo a m. pr. & quinto, Regio uno, Witt. & Marp. pro var. lect. Edd. Rom. Parm. Ven. & Paris. est *rector.* Sed male ille Dominus Cilicum & terrae Liburnae est *vector pavidus*, ut MSS. plerique retinent. Vide ad L. v, 582. Ovid.

Idem navigium, navita, vector, ero.

Scilicet qui vehitur. nam nugatur Sulpitius, Pompejum ipsum gubernatorem faciens.

41 JUBES] Facis, atque impellis, absens scilicet, quando ille te conjugem invisere, & secum auferre, atque in tuto alicubi collocare desiderat. MICYLL. *Jubet.* Alias, *jubes*, ut tota oratio ad Corneliam avertatur, per Apostrophen. Sin legas, *jubet*, ut ad Pompejum referatur. Pompejus vela in Lesbum facere, jubet. Quare *conscia*, pro ratione lectionis, vel ad *Corneliam*, vel ad, *littora* referri potest. HORTENS. Nimis argutum illud *jubes*; neque etiam in plerisque Pulm. omnibus Bersm. & meis, unum, aut alterum recentiorem si excipias, nec Edd. priscis aliter legas, quam *jubet* scil. Pompejus. Sulpitius primus *jubes* intrusit. *Conscia* referendum est ad litora Lesbi *secretae* (ut placet ex Voss. uno) quae ita recte dicuntur ob habitantem illic Corneliam. Ovid. Epist. Leand. 105.

- - - *Et turris conscia novit.*

Metam. II, 437.

Hinc odio nemus est, & conscia silva.

VI, 57.

- - - *Conscia saxa movebo.*

Claudian. Cons. Olybr. 125.

- - *Conscia ter sonuit rupes.*

Valer. Flacc. L. IV, 356.

Antraque deprensas tremuerunt conscia culpae.

Silius L. III, 479.

Armat Tartessos stabulanti conscia Phoebo.

& saepius.

41 QUA TUNC TELLURE] Sic scripti, non *tum.* Sed in uno Pulm. Voss. quarto, Edd. Alcens. & Paris. 1512. *nunc*; quod elegans, & rectum puto. *Nunc*, hoc tempore, quo haec contigerunt. vs. 51. *Sed nunc tibi summa paveris.* & passim: quamvis crebro fuerit depravatum. Unus instar omnium id docet Cel. Burmann. Ep. Heroid. XVIII, 95.

Nunc etiam nando dominae placuisse laboro.

41 LATEBAS] Ubi Cornelia uxor ejus erat constituta. Ordo est. Qua tellure tunc latebas Cornelia, moestior, quam si in mediis campis Emathiae stares. SCHOL.

43 PRAESAGIA] Ut Virgilius. *Praesaga mali mens.* IDEM. V. VI, 414. VII, 186, 331. VIII, 571. IX, 120.

45 HABET] i. e. per totam noctem bellum Thessaliae contuebatur. IDEM.

46 CURRENS] Variant hic MSS. Quod à Sulpitio profectum hodie circumfertur, & ego retinui, *currens* est in optimo Cod. Pulm. uno Bersm. Voss. primo, & sexto, Regio utroque, Marp. meo, Oxon. uno, aliisque. *curris* habent var. LL. Steph. tres Pulm. item Bersm. & mei septem cum Edd. primis. *currit* tres rursus Pulm. & Voss. sec. nil muto. Multus est in participiis auctor, ut attentus lector deprehendet.

47 NUTANTIA] *Mutantia* Msc. duo: (Ed. Brix. in meo *natantia*) minus probe. BERSM. Rectius certe foret *luctantia*. quod est in Wittiano Cod. sed nulla mutatione opus est. Trementia & in proram

Quid ferat, ignoras: sed nunc tibi summa pavoris
Nuncius armorum tristis, rumorque sinister.
Victus adest conjux. quid perdis tempora [a] luctus?
Cum possis jam flere, [b] times. [c] tum puppe propinqua
[d] Prosiluit, crimenque Deûm crudele notavit,
Deformem pallore ducem, vultusque prementem
Canitie, atque atro squalentes pulvere [e] vestes.
Obvia nox miserae coelum, lucemque tenebris
Abstulit, atque animam [f] clausit dolor: omnia nervis
Membra relicta labant: riguerunt corda, diuque

Spe

VARIAE LECTIONES.

a *fletus* B. 2. V. pr. R. pr. W. H. M. b *times?* B. 1. c *tunc* al. d *prosiliit* B. 1. V. 2. e *crines* VV. LL. Steph. V. 1. f *clusit* V. sec. a m. pr.

ram vel huc illuc vergentia vela intelligit: vide Ascens. *Nutant turres*, *arbor* L. I. & VI. *nutare* ipsa navis dicitur à Claudian. B. Gild. 220. & quaecumque prominent, aut crebro moventur. Vide ad Silium L. I, 460. V, 506. VI, 238.

48 VIDES] Alii legunt *videns*, sed quia sequitur *nec audes*, legam *vides*. VERSELL. *Videns*. Mscr. quatuor *vides*. probe. BERSM. Praeter Edd. Ascens. Versell. Hortens. & Grotii, habent ceterae *videns*, cum Voss. duobus. Sed duo Pulm. Codd. & praestantissimi Voss. prim. & sec. Reg. prim. Wittian. & Marp. exhibent *vides*, & deinde *audes*, iidem Voss. Reg. Pulm. unus, & Marp. Quod praefero. Concinnior enim videtur oratio: Si post primam Corneliae adlocutionem decore redit ad narrationem, qua per ejus trepidationem abrupta, rursus se ad ipsam convertit. Similis error in vulgatis est L. IX, 1062. Cum vero sensus satis sibi constet, nihil hic innovare in re levi volui.

49 AUDES] i. e. ne contraria nuncientur. SCHOL. al. *audes* in vetusto Cod. HORTENS.

51 SED NUNC] Al. *&*. Forte legendum *est*. IDEM. *Et* circumfertur in Edd. Ven. Brix. & Mediol. Pro varia lect. suppeditat Voss. prim. Forsan fuit *at*. L. I, 24.

At nunc semirutis pendent quod moenia tectis.

Post *sinister* adposui rursus τέλειον σίγμα, quod à vulgatis non recte aberat. Finem, & summam pavendi habet Cornelia, quia victus adest conjux, & jam flere, non timere debet.

53 QUID PERDIS TEMPORA LUCTUS] Modo, inquit, fle Cornelia; antequam Pompejus adveniat: postea enim prae nimio dolore non poteris. BERSM. Non debes lugendi tempora metu consumere. Times, cum jam sit quod lugeas. Victus maritus scilicet. GROT. Recte cum aliis haec interpretatur Grotius. Contrarium habuimus Lib. II, 26.

Nec dum est ille dolor, sed jam metus.

ubi vide plura.

54 FLERE, TIMES] *Timor* enim de malis incertis est. *Luctus* vero de certis, & manifestis. SCHOLIAST.

54 TUNC P.] Al. *tum* & *cum* in vetusto Codice. HORTENS.

55 NOTAVIT] Circumspexit; ut ait Cicero; *Notat & designat oculis*. Hoc autem dicit. Adspexit crudele crimen Deor. i. e. Pompejum tam humilem revertentem. SCHOL. Vel *notavit Pompejum deformem*, quod erat crimen deorum.

57 CANITIE] Sic primus reposuit Grotius pro *canitiem*, quod antea edebatur, & cum aliorum MSS. etiam mei sex retinent, in quibus Voss. primus. Ed. Ven. vitiose *canitiae*. Potest dici ipsa canities premere, sive tegere vultus, ut apud Ovid. *premit inguina cortex*, & alibi. ob nimiam tamen repetitionem syllabae *em* praefero hic cum MSS. plurimis, & in iis Wittiano, Regio primo, Voss. sec. tert. &c. etiam *canitie*.

58 OBVIA NOX] *Vox* Mscr. mendose. Caligine oculis oborta exanimatam esse dicit Corneliam. BERSM.

59 ANIMAM CLAUSIT] Caliginem enim animi repentino dolore toleravit. SCHOL.

59 ANIMAM] MSS. Steph. Pulm. quinque, Vossiani sex, Reg. prim. Amst. & Edd. primae cum Ascens. Paris. Micyllo &c. *animum*. L. IV, 290.

Adligat atque animum, subducto robore, torpor.

Sed & illic nonnulli Cod. *animam*: & ita saepe cum in aliis, tum in Lucano variatur, nec multum referre puto.

Spe mortis decepta [a] jacet. jam fune ligato
Litoribus, lustrat vacuas Pompejus harenas.
Quem postquam [b] propius famulae vidêre fideles,
Non ultra gemitus tacitos [c] incessere [d] fatum
Permisêre sibi, frustraque adtollere terra
Semianimem conantur [e] heram: quam [f] pectore Magnus
Ambit, & adstrictos refovet complexibus artus.
Coeperat, [g] in summum revocato sanguine corpus,
Pompeji sentire manus, moestamque mariti
Posse pati faciem: prohibet succumbere fatis

Ma-

Variae Lectiones.

a *fuit* R. 1. b *fam. prop.* B. 2. W. H. Marp. M. c *incedere* V. 1. *in Caesare* Ed. Ven. V. ad L. v, 681. d *fata* vulgo. *fatis* Hort. m. e *eram* R. pr. H. f *corpore* B. 1. g *insanum* V. sec. pro var. lect.

61 Spe mortis] Putabat enim, se perire, quod exanimata est. SCHOL.

61 Spe mortis decepta jacet] Voluisset enim mori, sed non est mortua. sunt tamen, qui legant *depressa*; quod non placet. VERSELL. *Depressa. Decepta* C. V. L. O. G. F. *dejecta jacens* P. PULM. Msc. quatuor, *decepta*. Ita & libri quidam; ut dicatur, eam jacuisse quidem exanimem, sed frustratam fuisse spe illa mortis desideratae, quia ad se rediit. BERSM. *Decepta* recte revocavit Grotius, pro quo male Aldus, Colin. Steph. Gryph. &c. *depressa* dederant; quod est etiam in uno Oxon. & Voss. alter Oxon. *deserta*. in Voss. pr. pro var. lect. *dejecta*. Ceteri recte *decepta*. Locum corrupere, qui crediderunt, *spe mortis* per ἀκυρολογίαν à Lucano dictum esse pro metu mortis, ut cepit quoque Hortensius. Recte vero intellexerunt Sulpit. & Ascens. atque ante eos Schol. cum Omnibono *quia mori sperabat, sed decepta est, quia tandem ad se rediit.* unde Ovidius ait

Officium fecere pium; sed inutile nobis:
Indignor miserae non licuisse mori.
Ut rediit animus, pariter rediere dolores.

Locus est Epist. Her. xiii, 27. Simile illud Ep. x, 111.

Crudeles somni, quid me tenuistis inertem?
At semel aeterna nocte premenda fui.

Dictus autem hic locus est per Oxymori speciem; quam figuram imprimis amat noster; ut saepe monendum habui. Duo nunc adscribam loca Lib. v, 450.

\- - - - *nova vota timori*
Sunt inventa novo &c. coelo languente fretoque,
Naufragii spes omnis abit.

Optabant enim vehementem ventum. Male & illic quidam *spem* pro metu sumunt. L. viii, 745.

\- - *sed Pompejo felicior umbra*
Quod jam compositum violat manus hospita bustum.

Cum alias maximae infelicitatis haberetur violari post mortem. Decepta ergo est frustrata, voto moriendi non potita. Consule Cel. Burm. ad Valer. Flacc. L. vii, 161.

At me nunc decepta reliquit.

Quid autem frequentius, quam *falli*, *decipi spe*, positum invenias?

63 Famulae videre] Jam enim exanimata domina videre non poterat. SCHOL.

64 Non ultra gemitus tacitos] Hoc dixit. Famulae sibi non amplius permisere cum (*non* MSS.) fatis queri quam tacito gemitu. Flere enim idcirco nolunt, ne dolentem dominam vehementer adfligant. IDEM. Postquam pedissequae Corneliae videre, & agnovere Pompejum de improviso in littore stantem, submisse coeperunt apud se insectari inclementiam fatorum, quasi dicat: famulae non permisere sibi ultra tacitos questus insectari Divos, ut ad quas; ait *Glareanus*, non tantus dolor, quantus ad Corneliam pertinebat. *Fata* igitur, inquit idem, accusandi casus est, & sibi reciprocum ad *famulas*; *Badius* vero exponit, Fata non permisere Corneliam incessere sibi fata, id est, provocare mortem, aut irritare Deos, ultra gemitus tacitos, id est, nisi mente tacito in pectore, quae expositio prorsus rejicienda est. Loquitur autem poeta de famulis Corneliae, non de Cornelia. Hactenus *Glareanus*. HORTENS. Non amplius clam, sed palam invectae sunt in fatorum inclementiam. BERSM. Non sunt ausae palam lamentari, aut ipsum Pomp. veritae, aut ne Corneliae dolorem accenderent. GROT. *Non ultra*

pro

Magnus, & inmodicos castigat voce dolores.
Nobile cur robur Fortunae vulnere primo,
Femina tantorum titulis insignis avorum,
Frangis? Habes [a] aditum, mansurae in secula, famae:
Laudis in hoc sexu, non legum jura, [b] nec arma,
Unica materia est, conjux [c] miser. erige mentem,
Et tua cum fatis pietas [d] decertet, & ipsum,
Quod sum victus, ama: [e] nunc sum tibi gloria major;
A me quod fasces, & quod, pia turba, Senatus,
Tantaque discessit regum manus: incipe Magnum

Sola se-

VARIAE LECTIONES.

a al. *habitum* V. sec. b *neque* B. 1. V. 1. Marp. *non* H. c *miserere gementis* V. sec. d *discertet* B. 2.
e *nam* V. 2. W. pro var. lect. Edd. Asc. Vers. Mic. Hort.

pro non amplius, non diutius usurpasset cum Virgilio L. VI. Aen. 869. X, 663. Justino L. XX. c. 3. & aliis etiam Lib. VI, 476.

Libera non ultra, parva quam nocte juventus.

646.

- - - *ultra non credere solo.*

V, 534.

- - - *non ultra cuncta carinae*
Delebis.

VII, 68.

Nil ultra fata morabor.

Quo sensu praeter Bersmannum hic etiam capit Omnibonus. Scilicet, Famulae non permisere sibi amplius, gemitus suos tacitos i. se tacite gementes incessere fatum; sed ejulare, & lamentare voluerunt; ut in gravi luctu à famulis exigitur: quae posteriora subintelligi deberent. Verum enimvero amplector tamen ceterorum interpretum sententiam, *ultra* hic pro praepositione sumentium: quo decorum magis observatur. Famulae licet ejulare vellent, tamen prae reverentia Pompeji, & dominae, non permiserunt sibi incessere fatum ultra gemitus. Gemendo tantum, non ejulando fatis, Diisque invidiam fecere. Hac itaque famulae prae reverentia faciunt, quod prae metu Ariminenses L. I, 256.

- - - *gemitu sic quisque latenti*
Non ausus timuisse palam. vox nulla dolori
Credita

Sic *ultra* adhibuit etiam Sueton. in Vespasiano c. 22. *Haud ultra verba excanduit.* Immo ipse noster L. II, 138.

Ultra Caudinas sperabat vulnera Furcas.

64 FATUM] Sic rescripsi, pro *fata*, auctoribus MSS. quatuor Pulm. duobus Bersm. Voss. pr. sec. tert. Regio utroque, Wittiano, & tribus aliis, ac Edd. Rom. Parm. Paris. & Hort. marg. Quod sensum reddit nonnihil clariorem. passim tam *fatum*, quam *fata* dicit auctor mox VI. 120.

Noto reparandum est litore fatum.

67 ADSTRICTOS REFOVET ARTUS] Voss. quart. & Amstel. *adflictos*, quomodo Ascens. Micyll. & Hortens. ediderunt, quorum ultimus exponit, moestam, lugentem Corneliam. Frustra. *Adstrictos* est gelidos, torpore rigentes. nam male alius etiam reddit per *strictim ad pectus suum adplicitos.* Explicatio mea patet ex toto contextu, vocibusque *riguerunt membra, refovet* & *revocatos.* quae omnes gelidis & torpentibus membris propriae sunt. Ut frigus etiam *adstringere* dicitur. Ovid. L. IX. Metam.

- - *nivibus quoque molle rotatis*
Adstringi, & spissa glomerari grandine corpus.

Noster L. IV, 652.

- - - - *jam pectora pigro*
Stricta gelu.

Ita *adligari* aliquoties. Inspice, si lubet, quae congessi ad L. I, 245.

68 COEPERAT] Coeperat sanguis Corneliae ad extrema usque membra revocatus Pompeji sentire manus: nam sanguis se timore ad interiora colligit. SCHOL.

72 NOBILE CUR ROBUR] Ordo. cur *nobile corpus*, vel *robur frangis.* IDEM. Elegantius ordinasset verba Lucanus sic *n. c. primo F. v. robur.*

74 MANSURAE IN SECULA F.] Errore typothetarum procul dubio inrepserat in Grotii Editionem *mansura.* Hoc tamen secure sequentes editores expressserunt contra MStos, & bonum sensum. Non

se-

Sola sequi. deformis, adhuc vivente marito
Summus, & augeri vetitus, dolor ultima debet
Esse fides, lugere virum. tu nulla tulisti
Bello damna meo. vivit [a] post proelia Magnus,
Sed Fortuna perit: quod defles, illud amasti.
  Vocibus his correpta viri, vix aegra levavit
Membra solo, [b] tales gemitu rumpente querelas:
O utinam in [c] thalamos invisi Caesaris issem
Infelix conjux, & nulli laeta marito!
Bis nocui mundo: me pronuba [d] duxit Erinnys,
Crassorumque umbrae; devotaque manibus illis,
Assyrios in castra tuli civilia casus:

Praeci-

Variae Lectiones.

a *sub* Edd. Br. Med. b *gem. tal.* H. c *thalamis* A. d *ducis* V. 6. W. Edd. Ven. Br. Med. Ptr. *dixit* Hort.

secula mansura dicit, sed *famam mansuram in secula.*

75 Laudis in hoc sexu, non l.] Sensus est. Habes, unde in perpetua laude verseris i. conjugem miserum. Nam a femina, non armis, aut legibus custoditis gloria comparatur, quia sexus infirmus est; sed tantum, si maritum dilexerit, cum sit factus infelix. SCHOL. Sic distinguendum puto, ait *Glareanus*; Distinguendum post genitivum *famae*: tum genitivum *laudis* regi à nominativo *Materia*. Item, & post *arma* distinguendum, ac deinde inserendum: Conjunx miser est unica materia laudis in hoc sexu, non legum jura, nec arma. Haec ille. HORTENS. Materiam laudis uxori praebet fides marito praestita, rebus adversis. Ovidius.

Scilicet adversis probitas exercita rebus
Tristi materiam tempore laudis habet.

BERSM. Recte ita distinguendum monuit Glareanus; quia Badius videtur junxisse *famae laudis*. Citat hunc locum Lutatius ad Stat. Theb. III, 704.

- - *nescis pater optime, nescis,*
Quantus amor caussae misero nupsisse marito.

77 Decertet] Ut videar pene non victus, si in eodem, quo semper amore apud te fui, durabis Sive ut vincas fata, si amorem tuum nihil imminuat mutata fortuna. SCHOL.

78 Victus] Sive quia cito ad te remeans, sive quia amorem mereor ex miseratione majorem. IDEM.

78 Nunc sum &c.] Ipsum se majorem gloriam dicit uxoris, quod cum sit sola secutura ab omnibus derelictum. SCHOL.

81 Deformis] Hoc cum indignatione dictum est. Cum adhuc maritus vivat, tu moeres, & squales. IDEM.

81 Adhuc viv.] Mscr. *abhac*, depravate. BERSM.

82 Summus, et aug. &c.] Nam cum summus sit ille dolor, cum maritus amittitur; tu sic modo doles, me vivente, ut nihil addere moerori valeas, cum fuero interemtus. SCHOL.

83 Lugere virum] Tunc vir lugendus est; cum jam nihil aliud possit accidere: scilicet cum periisse constiterit; non, cum adhuc sit in incertum. IDEM.

85 Quod defles &c.] i. e. Si me vivente, sed misero, non desinis lugere, Cornelia; constat, te huc usque non Pompejum amasse, sed Fortunam meam, quam nunc plangis adfectam. IDEM.

86 Correpta] i. castigata. IDEM. Libri quidam *correcta* i. increpata, castigata. BERSM. Sed & idem notat *correpta*. Nam *correcta*, quod est in quatuor Pulm. MSS. duobus Voss. & meo ex m. sec. ac Edd. Ascens. Versell. Paris. est glossa genuinae vocis *correpta*. Ovidius Epist. XIX. Her. 22.

Corripio verbis aequora pene tuis.

L. III. Metam. 565. VI, 610.

- - - - *fletumque sororis*
Corripuit.

atque ita ille, & alii passim.

88

Praecipitesque dedi populos, cunctosque fugavi
A caussa meliore Deos. ô maxime conjux,
O thalamis indigne meis, hoc juris habebat
In tantum Fortuna caput? cur inpia nupsi,
Si miserum factura fui? nunc accipe poenas,
Sed quas sponte luam. quo sit tibi mollius aequor,
Certa fides regum, totusque paratior orbis,
Sparge mari comitem. mallem [a] felicibus armis
Dependisse caput: clades [b] nunc denique lustra,
Magne, tuas; ubicumque jaces. Civilibus armis
Nostros [c] ulta toros, ades huc, [d] atque exige poenas,
Julia [e] crudelis, placataque pellice [f] caesa,

VARIAE LECTIONES.

a *civilibus* M. b *nunc cl.* al. c *ultra* V. 2. d *at* B. 1. e *crudeles* V. pr. non male. f *cessa* V. 1. M.

88 INVISI &c.] Non quo Pompejo Caesarem praeferat; sed idcirco Caesari nupsisse vult, quia ipsa infelix talem fortunam Caesari posset adferre. SCHOL.

89 NULLI] Prius enim in matrimonio Crassi fuerat, qui occisus est ad Parthos. IDEM.

90 BIS NOCUI MUNDO] i. e. Orbis haec patitur meo fato prius in Crasso, modo in Pompejo (*semel morte Crassi, nunc fuga Pompeji.* Voss. sec.) IDEM.

90 PRONUBA DUXIT ERINNYS] Virgilius.

Et Bellona manet te pronuba.

IDEM. Mss. *junxit.* Deduxit ad sponsam, quod munus erat τῆς προμνηστρίας seu pronubae. BERSM. *Pronuba Tisiphone*, *Erinnys* Ovidio Ep. Her. II, 117. VI, 42. VI. Metam. 427. Posset hic legi quoque *umbras devotaque*: sed MSS. servant bene vulgatum

94 A CAUSSA MELIORE] i. a parte Pompeji, qui justius dimicabat, propter me cuncta numina recesserunt. SCHOL.

95 O THALAMIS INDIGNE] *Indigne* sic accipiamus: non, quod haec melior sit; sed quod Pompejus indignus sit in tantum per ejus fata venire discrimen. IDEM. Habet hanc Corneliae orationem etiam Plut. in Pompejo, ut appareat ex historia desumtam, in Pomp. p. 658, 659. Ed. Paris. Et digna est tenerrimo ejus in maritum amore. GROT. *Ed. tert.*

96 IN TANTUM] i. in te, ut per me fieres infelix.

98 QUO SIT] Me, inquit, occide, ut omnia jam prospera consequaris. SCHOL.

101 DEPENDISSE] i. e. Ut tunc periissem, cum adhuc eras felix, & in eadem felicitate nunc mansisses. SCHOL.

101 LUSTRA] i. Expia, scilicet me interemta. IDEM.

102 TUAS; UBICUMQUE JACES. CIV.] Sic malui distinguere cum Beroaldo. Expia clades omnes, in quibuscumque victus es, & jaces, partibus tuis profligatis. Tu vero Julia, quae civili bello nostrum conjugium ulta es &c. Vulgo interpungebant *tuas. ubicumque jaces civilibus armis.* Ut intelligeretur Julia. *ubicumque tu jaces, sc. sepulta*, dicit Ascensius: ut L. IV, 304. Inepte, si quid video. Romae enim sollemni funere rite sepulta erat. Non ergo vagabatur ejus umbra; sed Pompejum, & Corneliam tantum infestabat. Vide Lib. III. Init.

104 PELLICE] Ad satisfactionem haec posuit; quod se negat uxorem, sed pellicem. SCHOL. *Pellicem* autem improprie se dicit, & κατ' αὔξησιν, ex moerore, & invidiae causa. Nam Cornelia uxor Pompeji erat. *Pellex* autem proprie dicitur ea, quae cum alterius marito viva illa rem habet. MICYLL. Illa Cornelia, quam tu Julia, *pellicem* vocas. Respicit ad Juliae verba L. III, 21.

- - - - *semperque potentes*
Detrahere in cladem, fato damnata maritos,
Innupsit tepido pellex Cornelia busto.

ubi vide.

107 FLECTUNTUR] Mscr. *plectuntur.* minus probe. Commoventur ad lacrimas fletu uxoris suae. BERSM.

108 SICCAQUE] Hoc est. Qui non flevit in Thes-

Magno parce tuo. sic fata, iterumque refusa
Conjugis in gremium. cunctorum lumina solvit
In lacrimas. duri flectuntur pectora Magni,
Siccaque Thessaliae, [a] confundit lumina Lesbos.
[b] Tunc Mitylenaeum, pleno jam litore, vulgus
Adfatur Magnum: Si maxima gloria nobis
Semper erit, [c] tanti pignus [d] servasse mariti,
Tu quoque devotos sacro tibi foedere muros,
Oramus, sociosque lares [e] dignere vel una
Nocte tua: fac, Magne, locum, quem cuncta revisant
Secula; quem veniens hospes Romanus adoret.
Nulla [f] tibi subeunda magis sunt moenia victo.
Omnia victoris possunt sperare [g] favorem:
[h] Haec jam crimen habent. [k] quid, quod jacet insula ponto,
Caesar eget ratibus? Procerum pars magna coibit

VARIAE LECTIONES.

a *confudit* B. 1. mei 5. & Edd. qdd. b *tum* B 1. c *pign. t.* Edd. Rom. Parm. d *servare* H. e vulgo *dignare*. f *mag. sub. t.* B. 1. g *salutem* supras. *fav.* W. h *nec* Ed. Ven. i *habes* V. 1. Hort m. k *quidquid* R. 2. M.

salia, flevit in Lesbo. SCHOL.

108 THESSALIAE] Vossian. primus cum Ascens. Ed. *Thessalia*. Ut *Italia* pro, *in Italia* Virg. Aen. I, 267. *Ausonia* Silius L. IV, 732. *Gallia* pro *in Gallia* Caesar. B. Gall. V, 55. ubi consule Doct. Davisium. *Macedonia* pro *in Macedonia* Obseq. c. 125. ubi non opus inserere *in*. & passim in accus. sine praepos. contra Grammaticorum regulam nomina regionum ponuntur. sed & genitivum temere non muto. V, 266.

Pars jacet Hesperia.

In aliis est *Hesperiae*. Immo vide infra ad vs. 428.

Et si Thessaliae bellum civile peractum est.

ubi Grotius rescribi jussit *Thessalia*.

109 PLENO JAM] Cum MSS. aliis etiam Witt. & Voss. prim. *jam pleno*; ut edidit Colin. Steph. Gryph. Pulm. & Bersm qui tamen monuerunt in suis libris plerisque esse *pleno jam*. Si non aliis monosyllabis, certe hac voce solet noster claudere quartum pedem: ut putem in illis locis, ubi vulgo contrario ordine ponitur, esse corruptum. Vel in solo libro primo sexies ita invenias: ut vs. 222, 241, 294, 504, 577, 694.

113 DIGNERE VEL UNA] i. e. dignos habeas, in quibus vel una nocte, moreris. Alii sic distinguunt: *dignere. vel una nocte tua f.* SCHOL. *Voss. sec.*

113 DIGNERE] Rescripsi *dignere*, fide optimorum Codicum Reg. primi, & Voss. pr. quibus accedunt Voss. tert. Hulst. & Schol. vulgo *dignare*.

114 NOCTE TUA] Voss. unus *nocte*; *tuum fac, M., locum*. Ne audias. *tua* i. e. tuae quieti inpensa, quam hic apud nos memorabilem facias secessu tuo. Sic *mea, tua, sua dies, nox* &c. apud poëtas simili sensu obvia. Vide de hac locutione Gevartium ad Statii L. II. Silv. c. 18. & cujus verbis hic utor, J. F. Gronov. Diatr. Statiana c. 43. *Facere locum* dicitur, ut *facere tempus* Lib. 464. ubi vide.

114 REVISENT] *Revisant* Msc. non male. BERSMANN. Immo vere, ut sequitur *adoret*. Nec aliter est in MSS. meis, & Edd. Ven. Brix. Med. Hort. Marg. quare etiam jure merito recepit Grotius.

117 SPERARE] Al. *superasse* in vetusto Cod. HORTENS.

118 CRIMEN HABENT] Hoc dicit. Omnes aliae civitates infidae sunt, & possunt promereri veniam; sed haec, quae tibi fida est, offendit Caesarem, & jam apud eum criminosa est; quia conjugem tuam recepit, & te. SCHOL.

Certa loci. [a] noto reparandum [b] est litore [c] fatum.
Accipe templorum cultus, aurumque Deorum
Accipe: si terris, si puppibus ista juventus
Aptior est, tota, quantum [d] valet, utere Lesbo.
[*Accipe: ne Caesar rapiat, tu* [e] *victus habeto.*]
Hoc [f] solum crimen meritae bene detrahe terrae,
Ne nostram videare fidem felixque secutus,
Et damnasse miser. Tali pietate virorum
Laetus, in adversis & mundi nomine gaudens,
Esse fidem; Nullum toto mihi, dixit, in orbe
Gratius esse solum, [g] non parvo pignore vobis
Ostendi. tenuit nostros hac obside Lesbos
Adfectus: hîc sacra domus, [h] carique [i] penates,
Hîc mihi Roma fuit. non ulla in litora puppim
Ante dedi fugiens, [k] saevi cum Caesaris [l] iram

Jam

VARIAE LECTIONES.

a *notum* VV. LL. Steph. P. 1. b deest in B. 3. c *bellum* P. 3. B. 2. V. 3. O. 1. Edd. Sulp. Asc. Mic. Hort. male. *factum* Mic. m. d *potes* V. tert. e *cr. sol.* Edd. Rom. Parm. Br. f *victor* W. g *parvo non* B. 1. h *sacrique* V. sec. pro var. lect. i *nepotes* MSS. qdd. male. V. Burm. ad Val. Flacc. VII, 50. k *cum s.* O. 1. l *arma* V. pr. R. pr. O. 1. Marp. *ira* V. sec. pr. pro var. lect.

118 PONTO] Ab opportunitate loci sumta persuasio. SCHOL.

119 COIBIT] Multi ad te principes revertentur, cum te in his locis, quae sciunt, esse cognoverunt. IDEM.

120 NOTO] Ubi, qui fueris, potest sciri, & ideo ad te libenter accurrent IDEM.

121 TEMPLORUM] Msc. *celorum:* vitiose. BERSMANN.

122 JUVENTUS] Accipe juventutem securus, apud nos conjugem tuam relinquenda. SCHOL.

124 ACCIPE: NE C.] Non habetur in antiquis Codicibus hic versus. R. STEPHAN. Hic versus non est in septem libris manuscriptis. PULM. Fuit mihi semper suspectum illud:

Accipe, ne Caesar rapiat, tu victus habeto.

Et habeo jam adfirmare, cum non magis in Pulmannianis, quam in duobus, quos nos inspeximus, Msc. Codicibus reperiatur non esse τ̃ κειμεν̃. MODIUS. Nov-ant. LL. Ep. 95. Hunc versum non habent Codices nostri Msc. & Modius eum νόθον ducit. BERSM. Spurium esse versum, & insulso monacho, non Lucano dignum, non verba per se modo, sed & MSS. mei omnes fere ostendunt. Carent eo quoque primae editiones. Intrusit illum primus Sulpitius, inventum tamen in MSS. nam in Marp. & Voss. sexto recentissimo, & in Marg. Wittiani libri ab novitia manu comparet. Immo, quod mireris, in Regio primo: nisi inposuerit mihi variarum lectionum enotator Parisiensis. Quidquid sit, sine haesitatione est rejiciendus tamen, & nimis liberali Sulpitio rursus condonandus.

128 LAETUS, IN ADV.] Mscr. duo ita distinguunt; *laetus in adversis, &c.* BERSM. Per hanc interpunctionem, quam facile Bersmanno credo esse in quibusdam MSS., distinctiones raro curantibus, edidit cum aliis Hortens. sed male. laetus, & gaudens in rebus adversis tamen superesse fidem. Sequentia Bersm. verbis ex Hortensio partem desumtis non recte quoque explicat.

128 MUNDI NOMINE] i. e. pro omnibus hominibus laetabatur, fidem servare mortalium aliquos: quod jam in terris difficile videbatur. SCHOL. Imperii Romani respectu hoc sibi deferri officium, vel: nunc nomine tantum, non autem re, sicut antea. BERSM. Non sui causa gaudet, sed generis humani nomine, quod tam profligato saeculo fides aliqua superesset, ipse alioqui beneficio non usurus. GROT.

133 ULLA IN LITORA PUPPIM] *Ulla in littore* pup-

Jam scirem meritam, servata conjuge, Lesbon,
Non veritus, tantam veniae committere vobis
Materiam. [a] sed jam satis est fecisse nocentes:
Fata mihi totum mea sunt agitanda per orbem.
Heu nimium felix aeterno nomine Lesbos!
Sive doces populos, Regesque [b] admittere Magnum,
Seu praestas mihi sola fidem. [c] nam quaerere certum est,
Fas quibus in terris, [d] ubi sit scelus. accipe, numen,
Si [e] quod adhuc mecum [f] es, [g] votorum extrema meorum:
[h] Da similes Lesbo populos, qui Marte subactum
Non intrare suos, infesto Caesare, portus,
Non exire vetent. dixit, [i] moestamque carinae
Inposuit comitem. cunctos mutare putares

Tel-

VARIAE LECTIONES.

a *si* A. b *amittere* R. pr. W. c *nunc* B. 1. Edd. Ven. Br. Med. *jam* Marp. d *nisi* H. e *quid* V. 1. f *est* V, 4. W. M. Edd. Rom. Par. Ven. Br. Med. g *faterum* Marp. h *das* V. 1. i *moestaeque* V. 1.

puppem Mscr. duo. Sed pro *puppem* alterum legit *puppes*. BERSM. *Ullo in litore* est quoque in variis lect. Steph. quinque Pulm. & meis sex, Edd. primis, & Aldina. Ut saepe variatur. diximus plura cum alibi, tum L. II, 712.

- - - *tractoque in litore bello.*

Puppem pro *puppim* habent iidem Pulm. MSS. & mei quinque. de eo ad L. III. egimus.

134 CAESARIS IRAM] Sensus hic est. Uxorem vobis dereliqui. Ob hoc iratus est vobis Caesar. Tantum ergo confido de vobis, ut ad vos venire maluerim, cum hodie, me occiso, possetis iram Caesaris, mentemque placare. SCHOL.

137 MATERIAM] Mscr. *Materiem*. Intelligit autem se ipsum, quo tradito Caesari, facile veniam impetrassent conservatae Corneliae. BERSM. *Materiem* habet quoque Pulm. unus, & Voss. sec. a m. pr. rectius hic. variatur quoque L. II, 8. & alibi. Alii exponunt *materiem* pro conjugem Pompeji, quam si tradidissent, veniae fuisset materia. sed sequi Bersm. malo.

137 NOCENTES] Cum enim uxorem commendavi, feci, ut vos Caesar noxios judicaret. Hoc fecisse sufficiat. Nunc ad vos venire non debeo; ne nocentiores faciam apud Caesarem, me recepto. SCHOL.

138 AGITANDA] Omnium populorum animos explorare vult, circa se quales sint. IDEM.

140 REGESQUE] Mscr. *Regemque*: minus probe. Vel, quod tuo exemplo doces alios populos & reges, ut me miserum excipiant hospitio. pro *praestas* Msc. *praestes*, mendose. pro *meorum*, Msc. *malorum*, inscite. BERSM.

140 ADMITTERE] In utroque, inquit, es gloriosa, sive me sola recipis, sive & aliis das exemplum, ut me suscipiant. SCHOL.

141 FAS SCELUS] Ibi adhuc Justitia perseverat, ubi fuerit ipse susceptus: ibi scelus, ubi se ad Caesarem contulerunt civitates. IDEM.

146 NON EXIRE] Nam intrare etiam inimici patiuntur, ut capiant. IDEM.

147 INPOSUIT] Post bidui moram scilicet. Caes. B. Civ. III, 102. dein malim *toto quam*.

147 PUTARES] Pro putaret aliquis. SCHOL.

149 AETHERA] Msc. *aethere*: minus recte. BERSM.

150 MINUS] Est vir doctissimus, qui conjicit hic scribendum *magis*: quia supra profusum Mitylenaeorum in Pompejum amorem auctor memoravit, ponitque majorem distinctionem post *moverat*. Alibi autem *magis*, & *minus* commutantur. Hic tamen nihil mutem. minus ingemuit populus propter discessum Pompeji, cujus Fortuna tantum illis dolorem movit, quam propter discessum Corneliae, quae jam facta erat *civis* eorum, & propter tantas animi, quas dein describit, dotes illis erat carissima.

153 QUAM VIX, SI &c.] Msc. *quamvis si*; sed ad marginem reponit *quam vix si*. BERSM. *Quamvis* est in primo, & aliis duobus Voss. Regio uno, Witt. Hulst. meo, & tribus Pulm. ac Hort. marg. Dein *non poterant* in iisdem Voss. Regio utroque,

Witt.

Tellurem, patriaeque [a] solum: sic litore toto
Plangitur, infestae tenduntur in aethera dextrae:
Pompejumque minus, [b] cujus Fortuna [c] dolorem
Moverat, ast illam, quam toto [d] tempore belli
Ut civem videre suam, [e] discedere cernens
Ingemuit [f] populus: quam vix, si castra mariti
Victoris [g] peteret, siccis [h] dimittere matres
Jam poterant oculis: tanto [i] devinxit amore
Hos pudor, hos probitas, castique modestia vultus;
Quod submissa nimis, nulli gravis hospita [k] turbae,
Stantis adhuc fati vixit, quasi conjuge victo.
  Jam pelago [l] medios Titan demissus ad ignes,
Nec quibus abscondit, nec, si quibus exerit orbem,

VARIAE LECTIONES.

a *locum* VV. LL. Steph. b *cui* V. 1. c *laborem* W. pro var. lect. d *pondere* M. e *descendere* R. pr. V. 1. male. *decedere* V. pr. a m. pr. f *vulgus* VV. LL. Steph. P. 2. B. 1. V. 1. O. 1. Edd. Ven. Br. Med. g *peterent* Ed. Ven. h *admittere* Ed. Hort. vitiose. i *devicit* VV. LL. Steph. Ed. Br. *dejunxit* M. Ed. Rom. k *terrae* Marp. l *medio* Hort. m.

Witt. Hulst. & tribus Pulm. *vix pot.* in variis Steph. lect. *vix si* pro varia lectione est in Voss. primo. *Quamvis non poterant* in suis MSS. videtur invenisse etiam Omnibonus. Ita enim ad haec verba commentatur. *Nec mirum, si in discessu ipsius flevere matronae: nam, si etiam vir fuisset victor, non poterant videre illam sine lachrymis discedere.* Et placet. In vulgatis, quae sensum quidem habent efficacem, obstat repetitio relativi *quam. illam, quam viderunt; quam poterant.* Abundat etiam *jam.* Quidquid sit, meliores certe MSS. pugnant pro *quamvis* & *non.* Dein cum amico malim *Has pudor.* scil. matres, *hos probitas* scil. viros. De quo loquendi modo vide ad L. VII, 503.

155 TANTO] *Toto* Msc. perperam. BERSM.

157 SUBMISSA NIMIS] Nequaquam persuadere mihi possum, ita Lucanum scripsisse, saltem ut vulgo haec verba distinguunt. *Submissus* dicitur supplex. *nimis* ergo *submissus* est homo humilis, quod dandum vitio praesertim in Cornelia, nobilissima Romana femina. Hinc inf. vs. 593.

- - - stetit anxia classis
Ad ducis eventum, metuens non arma, nefasque;
Sed ne submissis precibus Pompejus adoret
Regna sua donata manu.

Melius itaque dixisset hic auctor, *quod submissa minus*, sed tamen nemini gravis. An distinguendum, *quod submissa, nimis nulli gravis?* sed vereor, ut hae conjecturae alicui placeant. Quare adquiesco, invitis licet MSS. omnibus, in ingeniosissima Ill. Heinsii conjectura, *submissa animis* ad Prudent. L. 1. contra Symmach. 478.

157 NULLI GRAVIS] i. e. omnibus hospitalis fuit. SCHOL.

158 STANTIS ADHUC FATI] Graeca ἀντίπτωσις, pro, stante adhuc fato, h. e. fortuna adhuc prospera. BERSM. Cornelia *stantis fati* ut infra. *aeterni Martis Alanos.* GROT. Vide quae diximus ad L. VII, 541. *extremique orbis Hiberi.*

158 QUASI CONJUGE VICTO] Cornelia, cum adhuc Pompejo Fortuna esset incolumis, tam humilis omnibus obsecuta est, quasi jam maritus ejusdem superatus esset à Caesare. SCHOL.

159 DEMISSUS AD IGNES] Bersm. duo *demissus in ignes.* in uno Voss. *dimersus in ign.* meus *dimissus.* Marp. *Titan radios dimissus.* Amstel. *demiserat ignes.* Forsan scripserit auctor *demerserat ignes.* Consule notata à me ad L. III, 41.

- - Titan jam pronus in undas
Ibat, & igniferi tantum demerserat orbis,
Quantum deesse solet lunae, seu plena futura est;
Seu jam plena fuit.

160 NEC QUIBUS ABSCONDIT &c.] Sensus hic est. Jam sol occidens medius erat in maris fluctu; sed nec apud nos erat totus, quibus occidebat, nec apud Antipodas, quibus nascebatur, quippe absconditur orbis medius, (totus) apparebat. SCHOL.

160 NEC SI QUIBUS] Bene *si* addidit. Est enim in dubio, an aër (*mare* MS.) habeat Antipodas.

Totus erat: vigiles Pompeji [a] pectore curae
Nunc socias adeunt Romani foederis urbes,
Et varias regum mentes; nunc [b] invia mundi
Arva super [c] nimios soles, Austrumque jacentis.
Saepe labor moestus curarum, odiumque futuri
[d] Projecit fessos incerti [e] pectoris aestus,
Rectoremque ratis de cunctis consulit astris;
Unde [f] notet terras; quae sit mensura [g] secandi

Aequo-

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *in pectore.* b *devia* H. c *sol. nim.* A. d *dejecit* B. 1. e *ponderis* Edd. Ascens. Vers. Mic. Hort. f *notas* O. 1. g *sequenti* B. 1.

Est enim sensus. SCHOL. Dubitative autem dicit, *Si quibus*, quasi dubitet, an usquam, aut ulli sint Antipodes. Nam & hoc apud multos controversum semper fuit. Ut & apud Macrobium, Augustinum, & Lactantium videre est, quos tamen Geographicorum, & Mathematicorum demonstrationes refellunt. MICYLL. Rectius non dubitavit auctor L. VI, 571.

- - - - - - alta
Nocte poli, Titan medium quo tempore ducit
Sub nostra tellure diem.

Unde conjiceres scribendum,

- - - nec se quibus exserit orbis
Totus erat.

Sed nihil obstat, quo minus auctor, qui captat semper ostendere, & prodere Philosophorum sententias, hic noluerit videri hujus incertitudinis, in qua tunc temporis plerique erant, gnarus. Formula autem loquendi in dubitatione est elegans, *si quis, si qua.* &c.

161 POMPEJI IN PECTORE CURAE] Mic. duo *Pompeji pectore* sine praepositione. BERSM. Praepositionem hanc intruserunt rursus Sulpit. & Aldus. Priores eam non agnoscunt; uti nec Ascens. Versell. Mic. Hortens. neque MSS. mei longe plurimi, & optimi. Ordo est. *Curae vigiles Pompeji adeunt urbes pectore.* Sic Lib. VI. vs. 1.

- - pugnae jam mente propinqui.

Stat. Lib. X. Theb. 380.

- - - Animisque propinquant.

Silius L. II, 352.

- - atque animo patria arma movebat.

VII, 586.

Jam styga, & aeternas intrarat mente tenebras.

ubi vide Cl. Drakenb. & sexcenta alibi similia.

162 ADEUNT] Haec omnia sibi Pompeji animus fingit dispositione curarum. SCHOL.

164 MUNDI ARVA SUPER NIMIOS SOLES AUSTRUMQUE JACENTIS] Male erat *jacentes.* GROT. Ediderant scilicet *jacentes*, ut est in Oxon. uno, & Voss. pr. a m. f., Sulpit. Ald. Par. Colin. Steph. Gryph. & Bersm. *jacentem* habent duo MSS. Bersm. & Voss. duo recentiores, Regius junior, Amstel. & meus a m. sec. cum Edd. Rom. Parm. Brix. & Med. Ceteri omnes scripti, & editi *jacentis* mundi scilicet. L. IV, 674. VIII, 813.

- - - - quidquid in Euro
Regnorum Boreaque jacet.

Ovid. L. 1. Metam. 338.

Litora voce replet sub utroque jacentia Phoebo.

IV, 771.

- - - gelido sub Atlante jacentem
Esse locum.

& passim. Sed quid notat *super nimios soles?* an ultra zonam torridam versus Austrum magis? Vide L. IX, 605. X, 50, 242. *Trans Noton.* Nam arva jacent sub sole, non super solem. Videtur potius scribendum esse *sub & nimios soles.* vel *medios.* solet enim noster *sub* hoc casu construere. Vide omnino, quae congessimus ad Lib. IV, 333.

Non super arentem Meroën, Cancrique sub axem.
Qua nudi Garamantes arant, sedere.

Ingeniose etiam amicus meus conjiciebat, *arva* ex Glossa enatum esse, & legendum *super vicinos. Invia mundi* dictum, ut statim *devia mundi*, *culta soli deserta viarum*, & alia sexcenties. Verum tamen nihil muta. *Super* omnino significat ultra zonam torridam, ut mox vs. 226.

Arva super Cyri Chaldaeique ultima regni &c.
Jam propior, quam Persis, eram.

Supra vs. 312, 318.

165 LABOR] Quem Pompejus est passus, qui

labor

Aequoris in coelo; Syriam quo sidere servet:
Aut quotus in plaustro Libyam bene [a] dirigat ignis.
Doctus ad [b] haec fatur taciti servator Olympi:
Signifero quaecumque fluunt labentia coelo,
Numquam stante polo, [c] miseros fallentia nautas,
Sidera non sequimur: sed qui non mergitur undis
Axis [d] inocciduus, gemina clarissimus Arcto:
Ille regit puppes. hic cum mihi semper in altum

Surget,

VARIAE LECTIONES.

a *dirigit* V. pr. *dirigat* R. pr. b *hoc* VV. LL. Steph. M. c *tacitos* V. sec. pro var. lect. d *in occiduis* R. 1.

labor semper ob curas moestus est, & odit omnia, quae futura sunt. SCHOL.

170 DIRIGAT] Quae Stella in septentrione cursum navium mittat ad Libyam. IDEM.

171 TACITI] i. e. magni. ut Virgilius *luminibus tacitis.* alibi *tacitae per amica silentia lunae* & *tacitum obsedit limen amatae.* IDEM. Male. Tu vide potius, lector, quae scribit Servius ad Virgil. L. III. Aen. 515.

Sidera cuncta notat tacito labentia coelo &c.

173 NUMQUAM STANTE POLO] Septem enim Stellae sunt, quae motu axis feruntur errantes. Has nauta non sequitur. SCHOL. Quomodo Polus nunquam stet, merito quis miretur, qui inconcussus, ac immobilis semper consistit. Hoc commentatores utique explicare conveniebat. Ego exponerem. *Nusquam stante polo*, id est, ubi nullus est locus stabilis, unde navis ulla dirigi queat. Quemadmodum de terrae longitudine disputant Geographi. Latitudinis quidem est immobile aliquod principium, nempe polus; longitudinis nullum, nisi in diversas regionibus eodem temporis momento factas eclipses attendimus, quemadmodum Ptolemaeus libro primo capite quarto Geographiae commonstrat. *Polus* igitur hoc loco accipitur pro *coelo*, non quavis coeli parte mobili. Verum autem polum mox subjungit, cum inquit, *Axis inocciduus.* GLAREAN. Stellas Zodiaci intelligit, quae perpetuo moventur cum mundo, ut bene alii.

175 INOCCIDUUS] Qui numquam occidit. Helicen, & Cynosuram dicit. *Helice* Arcturus Major. *Cynosura* minor. SCHOL. *Quae & arcton* vitiose legitur apud Scholiast. Crucq. Horat. p. 122.

176 REGIT] Ut non casu, sed ratione hoc contingat. SCHOL. Locum hunc imitatus esse videtur Valer. Flacc. L. II, 61.

Atque adeo non illa sequi mihi sidera, monstrant,
Quae delapsa polo reficit mare &c.
Sed mihi dux.
& quae sequuntur.

176 HIC CUM MIHI] Hoc theorema nauticum est, sed tamen à vera, & Geographica, ac Astronomica ratione, non alienum. Sensus ita est horum aliquot sequentium versuum. Cum è Lesbo ita navigamus, inquit ad Pompejum nauta, ut identidem Polus Arcticus, quem inocciduum jam dixerat, *surgat*, id est, elevetur, videlicet, ut lucidae illae duae stellae in humeris minoris ursae, quas χορευτὰς Graecis dictas prodit Hyginus. (*reliquae autem duae choreutae dicuntur*, inquit, *quod circum polum versantur*) quemadmodum & libro tertio admonuimus. (Sunt enim duae illae secundae magnitudinis) prope super antemnam appareant, tunc iter nostrum est in pontum, & Bosphorum. Contra, cum è Lesbo ita navigamus, ut idem polus, Arctophylax, & ipsa adeo Cynosura sive ursa minor in cauda est stella (ut ita dicam) polaris, *descendant* ab summa arbore, tunc, in Syriam tendit ratis. Quasi diceret, si ad meridiem navigamus, Polus Arcticus discedit à puncto verticali, quem per malum significat. Contra autem fit, si ad Septentrionem, in Pontum, inquam, divertamus. Haud me latet, quid commentatores super hac re, & scribant, & sentiant, quae ego plane non intelligo, nec vera esse credo. Quanquam, ut verum dicam, nec difficile fuerit, etiam verum nautae sensum cavillari, ut cum loquitur de itinere in Syriam, quod quidem non unius rationis est. Ad Gnidon enim usque procedit nautae Theorema (id autem oppidum Cariae, in cornu peninsulae) quamdiu videlicet meridiem versus incedit navis. At post Gnidon, ad Orientem deinde fit conversio, quae poli non magnum jam discrimen habet. Verum nauta proxima quaeque à Lesbo itinera respexit, non illa jam remotiora, quae aliam accipiunt rationem. Sed

Surget, & instabit summis minor Ursa [a] ceruchis;
Bosporon, & Scythiae curvantem litora Pontum
Spectamus. quidquid descendet ab arbore summa
Arctophylax, propiorque mari Cynosura feretur,
In Syriae portus tendet ratis. inde Canopos
Excipit, Australi coelo contenta vagari,
Stella, timens Borean: [b] illa quoque perge sinistra,
Trans Pharon: in medio tanget [c] ratis aequore Syrtim.
Sed quo vela dari, quo nunc pede carbasa tendi
Nostra jubes? dubio [d] contra cui pectore Magnus,

Hoc so-

VARIAE LECTIONES.

a *cheruscis*, *cherucis* &c. MSS. & Edd. qdd. uti & *Bosphoron*. b *illac q. parte* A. c *tangit* B. 1. V. 1. R. 2. Marp. Edd. Ven. Br. d *cui contra* B. 2. V. 1. M. *contra quem* A.

haec altioris sunt contemplationis, à nobis hac potissimum de caussa adducta, ut lector secum etiam consideret, quam levi (ut dici solet) brachio quidam magnos authores exponere conentur, nihil pensi habentes, quo quaeque dicta cadant. GLAREAN.

177 CERUCHIS] i. e. cornibus mali mei. Antennae cornua uo vocantur. SCHOL. V. Comment.

179 QUICQUID DESCENDET AB ARBORE SUMMA] Non, *descendit*. nam sequitur, *feretur*. Quare & mox, *tendit* in *tendet* mutavimus. GROT. *Descendet* jam ediderunt Rom. Parm. Paris. 1512. & Hortens. MSS. tamen retinent fere omnes *descendit*. uti supra *surgit* Bersm. duo, & mei novem. unus *surgat*. *Discedit* Amst. dein *tendit* multi libri quoque, *tendat* Edd. Ven. Brix. & Med. sequor Grotium.

179 ARBORE] i. e. malo navis. Ab arbore videtur descendere in fluctus, cum inferior efficitur. SCHOL.

180 ARCTOPHYLAX] Ipse est Arcturus i. e. Bootes. dictus ideo, quod ab Arctis non recedat, sed eas custodiat. IDEM.

180 CYNOSURA] Fuit autem Cynosura una ex nymphis Idaeis, quae Jovem nutrierunt inter Curetas. Ut & Helice, quae ambae pro ea opera à Jove postea inter sidera relatae, alioque nomine Arcti vocatae sunt, ut est apud Hyginum. MICYLL.

181 CANOPOS] Nomen est stellae in Austro positae. SCHOL. Canopus, stella vicina polo Austrino, sive Antarctico. De Hoc Plinius Lib. II. cap. 70. *Septentriones non cernit Troglodytice, & confinis Aegyptus. Nec Canopum Italia, & quam vocant Berenices crinem.* Et Strabo libro primo, de Arctis loquens: Οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἦν πω τὴν ἑτέραν μὴ ἀστεροθετῆσθαι. Ἀλλ᾽ ἀφ᾽ οὗ οἱ Φοίνικες ἐσημειώσαντο καὶ ἐχρῶντο πρὸς τὸν πλοῦν, παρελθεῖν καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν διάταξιν ταύτην, ὥσπερ καὶ τὸν Βερενίκης πλόκαμον, καὶ τὸν Κάνωβον ἐχθὲς καὶ πρώην κατωνομασμένον. Vitruvii autem verba libro nono cap. septimo; ita habent: *Nanque uti septentriones circum axis cardinem versantes non occidunt, neque sub terram subeunt, sic & circa meridianum cardinem, qui est propter inclinationem mundi sub ectus terrae, sidera versabunda, latentiaque non habent egressus orientes supra terram. Itaque eorum figurationes propter obstantiam terrae non sunt notae. Hujus autem rei index est stella Canopi, quae his regionibus est ignota, renunciantibus negociatoribus, qui ad extremas Aegypti regiones, proximasque ultimis finibus terrae terminationes fuerunt.* Est autem & civitatis nomen *Canopus*, centum viginti stadiis ab Alexandria distantis in Aegypto, à Canopo Menelai gubernatore, ut Strabo ait libro ultimo, appellatae. A quo & *Canopicum* ostium Nili. Ejus Plinius meminit lib. v. c. 31. MICYLL.

182 AUSTRALI PARTE &c.] Quoniam in Australi parte posita non accedit ad Borean, ideo & *timens B.* dicta est. SCHOL.

183 PERGE] Mic. *pergo*, non male: ut de se loquatur nauta, sicut antea. BERSM. Immo vero male, & sine sensu. Dicit auctor. Si pergas, Canopo ad sinistram visa, navigare ulterius Pharo, incides Syrtibus.

183 SINISTRA] i. e. si per sinistrum illius pergas stellae, ad hanc regionem venies. SCHOL.

184 SYRTIM] Ita recte edidit rursus Grotius cum Venet. Ascens. Mic. & Hort. ac MSS. quatuor

Hoc solum toto, respondit, in aequore serva,
Ut sit ab Emathiis semper [a] tua longius [b] oris
Puppis, & Hesperiam [c] pelago, coeloque [d] relinquas:
Cetera da ventis. comitem, pignusque recepi
Depositum: [e] tunc certus eram, quae litora vellem;
Nunc portum Fortuna dabit. Sic fatur: [f] at ille
Justo vela modo, pendentia cornibus aequis,
Torsit & in laevum [g] puppim dedit, utque secaret,
Quas Asinae [h] cautes, &, quas Chios [i] asperat, undas,
Hos dedit in proram, tenet hos in puppe rudentes.

Aequora

VARIAE LECTIONES.

a *nova* V. 1. a m. pr. b *horis* MSS. qdd. c *coel. pel.* B. 1. M. d *relinquat* H. non male. e *tum* MSS. & Edd. qdd. f & B. 1. g *puppem* MSS. qdd. h *Chius* V. sec. i *asperet* B. 1.

tuor Pulm. duobus Bersm. ac duodecim meis. Saepissime utitur hac voce in singulari noster V. Indic. Immo Priscianus, ut probet *Syrtim* dici in singulari, hunc adducit locum c. 717. Alii *Syrtes.*

185 PEDE] Funis in nave. SCHOL. V. supra.

187 IN AEQUORE] Praestantissimus Voss. pr. uterque Regius, & Hulst. *ab aequore.* quod esset dictum, ut L. VII, 808.

Spectet ab aequore flammam.

& *à fluctibus summis videre* L. V, 640. ubi vide.

188 AB EMATHIIS &c.] Nec ad Emathiam vult ire, ubi Caesar, & bellum est; nec ad Italiam; quia pudet venire superatum SCHOL.

190 CETERA DA VENTIS] Cetera sic age, ut te ventorum facile flatus impellat. IDEM.

191 DEPOSITUM PIGNUS] Ut alibi. *depositum, Fortuna tuum.* *Tunc* non recepta conjuge. IDEM.

191 VELLEM] Sc. contingere. Hoc est, cum ad Lesbon Corneliae amore properabam. IDEM.

195 ASINAE] *Asine* castellum est Spartanorum. IDEM. Saxa, & scopuli Asinae oppiduli, quod est in sinu Messenio, qui ab eo *Asineus* dicitur. Ejusdem nominis alia est Laconica, ut ait Strabo libro octavo SULPIT. Atque eodem modo & Omnibonus hunc locum legit, & per mediam Asinam, & Chion navigasse Pomp. accipit, non animadvertens itineris rationem, atque propositum, neque etiam quantum Asinae littus, & huic vicina Chios à Messenio, aut etiam Laconico mari distet. Non enim in Graeciam, aut Occidentem versus navigabat Pomp. ut qui Hesperiam pelago, coeloque relinquendam dixerat, sed in Orientem tendebat, *Icariae scopulos Ephesumque relinquens, & claram sole Rhodon*, ut infra sequitur. Quare ipse quidem locum hunc suspectum habeo, dubitoque, an potius legendum sit.

Quas Asiae cautes, & quas Chios asperat undas.

Ut intelligamus inter Asiae littus, & insulam Chion sinistram versus Rhodon, atque inde in Ciliciam abiisse. MICYLL. *Asine* oppidum est inter maritima Achaiae in Peloponneso, unde sinus *Asinaeus* nomen habet, ad meridiem peninsulae: sicut statim à *Corone Coronaeus*: & in extrema ora procurrit in mare Taenarum promontorium. Sed quid *Asine* huc spectat, non video, tam procul versus occasum à Lesbo distans. *Asine* distat à Masete XXXVI. M. pass. Ibi Troezen, nobilis quondam urbs, & portu insignis, cui nomen Pogon, id est barba. De quo natum fuit proverbium, in glabros, *Troezenem pete.* sive, naviga, in eum, qui cum mento imberbi esset, tamen appostitiis pilis, barbam virilem mentiretur. Nonnulla exemplaria *Asiae cautes* legunt, quam Lectionem veram esse, censet Glareanus, cujus judicio & ego subscribo. Est enim *Asine* nimis remota à Lesbo versus Occasum, quem tractum declinare jussit Pompejus, & in laevum torsisse navem poëta dicit. Nam inter Ephesum, & Samum, ait *Glareanus*, & Icariam transiit. Itaque ego *Asiae* legere malim, quam *Asinae*, quod nomen sciolus aliquis substituit, volens ingeniosus videri, quum poëtae mentem non perciperet. Nec obstat *Asiae* generale nomen, quod hic speciale est, non urbis quidem, sed regionis littoralis contra Chium, & Samum. Quod si omnino quis proprium nomen aliquod, aut insulae, aut orbis legi hic debere contendat, malim ego *Psyriae* legere, cujus est mentio Odyss. III. in Oratione Nestoris, meminitque Strabo magnifice lib. 14. in Lesbi descriptione:

Aequora fenferunt motos, [a] aliterque fecante
Jam pelagus roftro, nec idem fpectante carina,
Mutavêre fonum. [b] non fic moderator equorum,
Dexteriore rota laevum cum circuit [c] axem,
Cogit inoffenfae currus accedere metae.
[d] Oftendit [e] terras Titan, & fidera texit.
Sparfus ab [f] Emathia fugit quicumque procella,
Adfequitur Magnum: [g] primufque [h] à litore Lesbi
Occurrit natus, [i] procerum [k] mox turba fidelis.
Nam neque dejecto fatis, acieque fugato
Abftulerat Magno reges Fortuna [l] miniftros:

Terra-

Variae Lectiones.

a *altumque* B. 1. b *nec* B. 2. c *orbem* al. d *offendit* B. 1. e *Tit. terr.* B. 1. V. 1. f *Haemonia* B. 1. g *primus a* B. 1. h *ab* P. 2. V. 1. R. 1. H. Hort. m. i *comitum* VV. LL. Steph. *curris* P. 1. k *& mox* V. pr. l *faventes l. miniftros* V. fec. *finiftros* Ed. Rom.

ne: & fitus ejus huic loco non ineptus eft, ut legatur.

Quas Pfyriae cautes, & quas Chius afperat undas.

Haec *Glareanus.* HORTENS. *Afine* Mfc. *Sacine* mendofe alter. *Afiae*, quam lectionem Micyllus quoque probat: ut dicatur inter Afiae littus, & Chion infulam finiftram verfus Rhodon, atque in Siliciam navigaffe, five inter Ephefum, & Samum, & Icariam tranfiiffe, ut Glarean. BERSMANN. *Afiae.* Sic quidem eft in Regio uno, & Grotius edidit ex Micylli emendatione. Priores Editiones, & MSS. plurimi cum Scholiafte habent *Afine*, vel *Afinae*; *Safinae* Pulm. duo, Voff. unus & Ed. Ven. *Lafinae* Var. LL. Steph. Verum recte notarunt Viri doctiffimi, *Afinae* nullum locum hic effe poffe, ut quae in Meffeniaco agro Peloponnefi fita inmenfum diftat à Chio. Neque huc facere poteft, quod in vetuftis Pomponii Melae Editionibus inter Sporadas recenfeatur *Afine.* Lib. II. c. 7. §. 9. Scribendum enim illic eft *Syme*, ut Voffius docuit. Immo vera licet ibi effet lectio *Afine*, nihilo tamen rectius hic diceretur fecare Afines, & Chii undas. Inmenfum enim diftant, & interjacent Icaria, Ephefus, aliaeque, quas recenfebit vf. 244. Beroaldum autem legiffe, video *Samiae cautes*; atque ita diferte habet Marp. Cod. Sed & *Samos* poft Chion eft fita, cum debeat effe locus, inter quem & Chion fecaret undas. *Afiae*, quae Micylli eft conjectura, recipienda quoque non eft; nam, praeterquam quod verifimile non eft, librarios in tam noto nomine cefpitaffe, & pro eo minus notum repofuiffe, nimis generale eft, ut inter Afiae cautes, & Chium poffit dici, Pompejum navigaffe. Aliud itaque quaerendum. MSS. Amftel. exaratum habet *Sirie*, & in variis Grotii lectionibus eft *Syriae.* Hinc prius amicus meus fcribendum effe conjiciebat *Scyri*, nobilis infulae, è regione Chii in Aegaeo mari jacentis, & fcopulis celebris. Statius Lib. II. Achill. 17.

- - - *Cum fe fcopulofa levavit*
Scyros.

Adde Barthium ad Lib. I. Achil. 285. Prope verum. Vel fic tamen haec longius à Chio fita eft. Quare omnibus rite perpenfis, accedo, & ille mecum, veriffimae Glareani conjecturae, legentis *Pfyriae cautes. Pfyra* enim eft infula Chio ab Occidente obpofita, parva, fterilis, & inculta. Vide Comment. ad Steph. Byzant. Ψύρα, νῆσος μικρὰ πλησίον Χίου, ἣν ὁ ποιητὴς Ψυρίην καλεῖ

Νήσου ἐπὶ Ψυρίης. Τὸ ἐθνικὸν οὐ Ψύριος; καὶ τὸ θηλυκὸν, Ψυρία &c.

Et fic reponendum quoque apud Prifcian. L. II. c. 588. In vulgatis illic etiam *Afinae* exhibetur. *Afperare* dixit ad exemplum Virgilii L. III. Aen. 285.

Et glacialis hiems Aquilonibus afperat undas.

Ovid. L. II. Am. El. II, 27.

Quid? fi concuffas Triton exafperet undas.

Liv. L. XXXVII, 12. *Exafperato fluctibus mari. Afperum mare* ibid. c. 17. Horat. I. O. V. Valer. Max. IV, 2. Sil. VI, 524. &c.

198 SPECTANTE CARINA] Male Berfm. unus *infpectante.* Supra *fpectamus pontum.* Navis argute dicitur *fpectare* propter oculum, quem vel pictum, vel

Terrarum dominos, & ſceptra Eoa tenentes
Exſul habet comites. jubet, ire in devia mundi
Deiotarum, qui ſparſa ducis veſtigia lègit.
Quando, ait, Emathiis [a] amiſſus cladibus orbis,
[b] Qua Romanus erat, ſupereſt, fidiſſime regum,
Eoam tentare fidem, populoſque bibentes
Euphraten, & adhuc [c] ſecurum à Caeſare Tigrin:
[d] Ne pigeat, Magno quaerentem fata, remotas
Medorum penetrare domos, Scythicoſque receſſus,
Et totum mutare diem, voceſque ſuperbo
Arſacidae [e] perferre meas: Si foedera [f] nobis

Priſca

VARIAE LECTIONES.

a *amiſſis* Ed. Ven. Hort. *amiſiſtis* V. 1. b *qui* VV. LL. Steph. B. 2. V. 1. R. 1. O. 1. Ed. Ven. c *ſecuram* W. *ſecurum e.* B. 1. d vulgo *nec.* e *proferre* V. 1. M. male. V. Burm. ad Val. Flacc. v, 663. f MSS. & Edd. qdd. *vobis* male.

vel caelatum habebat in prora. Livius Lib. xxx. c. 25. *Sepulcrum dirutum proram ſpectare, abominatus.* D. Lucas Act. Apoſt. c. 27. Com. 15. *πλὲν μὴ δυναμένου ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ.* Adde Scheffer. de re navali p. 49, 51, 174. & figuras navium, quas profert Bayfius. Clare etiam conſpicitur oculus in prora navis in nummis gentis Fontejae, licet eum non ſemper obſervarint viri docti. V. Polluc. L. I. §. 86.

199 MUTAVERE SONUM] i. e. aequora converſione navis (*navium* Voſſ. pr.) aliter ſonare coeperunt. SCHOL.

200 DEXTERIORE ROTA] Hunc locum diligenter explicat Badius, ut in tali converſione rota in ſiniſtra parte ſtet ad tempus, quaſi immobilis, & dextra vertatur. Unde patet olim à dextra in ſiniſtram procurſum, ac currus in ſiniſtrum flexos, cum hodie contra ñat, à ſiniſtris in dextram, quod certe magis ſecundum naturam eſt. Niſi quis dicat poëtam, ut in multis aliis contrarium exhibuiſſe, quod equidem neſcio. GLAREAN.

200 CUM CIRCUIT AXEM] Steph. Var. LL. tres Pulm. MSS. unus Berſm. & duo, vel tres mei cum Ed. Veneta, & Grotii *orbem* habent. Minus bene. Non enim modo rotam, ſed totum axem, & currum circuit, cum per rotam dexteriorem prope metam currum vertit ad laevam. Ovid. L. III. Am. 2, 69.

Me miſerum! metam ſpatioſo circuit orbe.
Quid facis? admoto proximus axe ſubit.

& alibi. Male alii contra morem in circo habitum ſtantem intelligunt rotam dexteriorem, ut à ſiniſtra dextram verſus ſtatuatur à Lucano curſus equorum. A dextra ad ſiniſtram incipiebant, ut patet ex Onuphrio, aliiſque.

201 INOFFENSAE METAE] Huic accedere declinavit, in quam non offendere vult in Olympio certamine. SCHOL.

202 TEXIT] i. majori luce operuit. IDEM.

203 PROCELLA] Conſuetudo auctorum eſt, bellum incendio, & procellis comparare. *Quicumque.* de parte Pompeji. IDEM.

205 NATUS] Sextus Pompejus, Magni filius. IDEM. Alii non *Sextum* hoc loco, ſed *Cneum* intelligunt. Nam Sextum, ut juniorem, una cum matre Cornelia Mitylenis ante pugnam depoſitum fuiſſe, eoque poſt cladem acceptam Pompejum potiſſimum Lesbum petiiſſe, ut inde uxorem, filiumque, ut Plutarchus ait, reciperet. MICYLL. Micyllum ſequitur Hortenſius, ſed male. nam noſter Lib. VI. fuſe indicat Sextum non cum matre Lesbi fuiſſe, ſed in exercitu; & L. IX. clare oſtendit, Sextum cum matre poſt occiſum patrem adpuliſſe ad Libyam, ubi Cneus jam erat una cum Catone, aliiſque. Conſule vi. 85, 120. &c.

210 DEJOTARUM] Gallograeciae regem. Ne miraremur; unde in his terris Dejotarum invenerit, hoc poëta differit. *Qui ſp. d. veſtigia leg.* i. qui inter ceteros fugientes veſtigia Pompeji eſt ſecutus. SCHOL.

211 QUANDO] i. Quoniam, quandoquidem. Quoniam quidem per Emathias clades amiſimus orbem, qui erat ſub ditione Romana. IDEM.

213 POPULOS] Parthos dicit, & ceteras Orientis gentes. IDEM.

214 SECURUM A CAESARE] Qui nondum Caeſaris injurias ſenſit. IDEM.

215

Priſca manent, mihi [a] per Latium jurata Tonantem,
Per veſtros adſtricta magos; inplete pharetras,
Armenioſque arcus Geticis intendite nervis:
Si vos, ô Parthi, peterem cum Caſpia clauſtra,

Et ſe-

VARIAE LECTIONES.

a *ſi* Ed. Hort.

215 NE] Sic reſcripſi pro *nec* auctoritate MSS. quinque Pulm. trium Berſm. & meorum quatuordecim cum Edd. Rom. & Parm. Aſcenſ. Verſell. Pariſ. aliiſque.

215 PIGEAT] Scil. te Pompejo fata quaerentem. SCHOL.

217 MUTARE] *Totum mutare diem*, dixiſſe videtur ὑπερβολικῶς, pro, eo uſque verſus Orientem proficiſci, dum tempus diei propter loci diſtantiam, & mundi inclinationem varietur, collatione Occidentis videlicet. Nam Orientalibus Sol citiùs oritur, atque apparet, quam iis, qui verſus Occidentem degunt. Quidam autem pro *mutare*, *motare*, legunt, *diemque* pro Oriente accipiunt, κατὰ συνεκδοχήν, eo quod ab Oriente dies procedat, ut ſit ſenſus: Totum commovere, atque excitare Orientem. Perinde ut & Sulpitius locum hunc exponit. De qua lectione judicent alii. MICYLL. *Et totum motare.* Alii *mutare* legunt. Sulpitius exponit, excitare totum Orientem, unde dies emanat. At Mycillus, *totum*, inquit &c. Sulpitii interpretatio, ut minime abſurda magis placet, ut poëta alluſerit ad illud Virgilianum.

Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.

Motare totum orbem Orientem in arma contra Caeſarem. HORTENS. *Mutare.* Aliud ſubire coelum, cujus dies aliterſe habent. GROT. Veriſſime. illud *motare* excogitatum eſt contra omnes Mſtos à Sabellico in Annotat. Syll. II. in T. I. Theſ. Crit. p. 184. Sic autem cum aliis loqui amat noſter. L. V, 107.

Saepe dedit ſedem totas mutantibus urbes,
Ut Tyriis.

ſupra vſ. 147.

- - - *cunctos mutare putares*
Tellurem patriaeque ſolum.

Mutare locum, *terram* L. II, 137. VI, 271. Lucretius L. IV, 460.

Concluſoque loco coelum, mare, flumina, montis
Mutare, & campos pedibus tranſire videmur.

ubi vide Fabrum. *mutato evadere coelo* Silio L. X, 410. Adde J. F. Gronov. L. III. Obſerv. c. I. & omnino Celeb. Bentlej. ad Horat. L. II. O. 16, 19. ubi nihil mutandum puto,

- - - *quid terras alio calentis*
Sole mutamus? patriae quis exſul Se quoque fugit?

218 ARSACIDAE] Hic Arſaces (*Arſatus* MS.) rex Parthorum (*Perſarum* Voſſ. pr.) fuit. SCHOL. Arſacidae autem dicuntur ab Arſace, primo regni Parthici autore, perinde ut Ptolomei Aegyptii reges, à primo Lagi filio. Vide Juſtin. lib. XLI. MICYLL.

218 FOEDERA] Hic oſtendit, ſe ſocietatem cum his iniiſſe. SCHOL.

219 MIHI PER LATIUM &c.] In quibus firmandis ego per Latialem Jovem juravi: Vobis autem ſunt adſtricta per Magos veſtros, ſcilicet Chaldaeos, qui in Parthia ſunt. IDEM.

220 ADSTRICTA] Ita habent MSS. omnes. Sulpitius tamen, eumque ſecuti Aſcenſ. Verſell. Pariſ. Micyll. & Hortenſ. ediderunt *obſtricta*, ut vſ. 235. Perperam. *Adſtringere fidem*, *foedus* paſſim. *Jurare*, & *adſtringere* jungit etiam Ovidius Epiſt. XVI. Her. 319.

Tunc ego jurabo quaevis tibi numina, meque
Adſtringam verbis in ſacra jura tuis.

222 SI VOS, Ô PARTHI] Si vos, o Parthi inquietare nolui, cum vexarem Alanos, & Caſpianos. Nunc mihi reddite vicem auxilia dirigendo. SCHOL.

222 CASPIA CLAUSTRA] i. fines Armeniae. IDEM. Caſpii montes ſunt inter Armeniam majorem, & Mediam, ubi fortaſſis etiam alicubi clauſtra, aut furcae ſunt, de quibus loquitur poëta. Nam de Caſpiis portis inter Parthiam, & Mediam intelligere, conſentaneum non eſt, cum nimis in Orientem tendant, nec eouſque quiſquam Romanorum pervenit Caeſarum, nedum Pompejus, cum ejus tempore potentiſſimi eſſent Parthi. Quamvis paulo poſt gloriatur, Gangis, & Hydaſpis fontibus ſe propiorem fuiſſe, quam ſit Perſis regio, quod de altero maris Caſpii littore intelligatur. Siquidem Pompejus unquam in Alanis bellum geſſit, quos Ptolemaeus in Scythia intra Imaum montem ponit, ultra medium Caſpii maris. Alanos item montes in eadem Scythia. Sunt & Alauni diphthongo in media ſyllaba (ſi codices non errant) & populi, & montes in Sarmatia Europae, apud Tanaim flumen, eodem authore. GLAREAN. *Caſpia regna* non omnino male ſcribitur

Et sequerer duros aeterni Martis Alanos,
Passus [a] Achaemeniis late decurrere campis,
In tutam trepidos numquam Babylona coëgi:
Arva super Cyri, Chaldaeique ultima regni,

Qua [a] ra-

VARIAE LECTIONES.

a *Achimeniis* MSS. qdd. V. ad L. II, 48.

bitur in Voss. uno, Edd. Rom. Parm. Brix. Mediol. & Paris. ex Virgilio L. VI. Aen. 799.

Hujus in adventum jam nunc & Caspia regna.

Castra est in Oxon. pr. & Marp. a m. pr. frequenti librariorum errore. vide ad Silium Lib. I, 643. Rectum est *Claustra*: quamvis hoc loco non verae Caspiae Pylae, seu *Caspiarum claustra*, ut loquitur Tacit. L. I. c. 6. intelligi debeant, sed Sarmaticae, ut patet satis ex subjunctis *Alanis*, Sarmaticae Europaeae populis, de quibus mox agemus: Alii fauces versus Armeniam intelligunt ut vs. 291.

Caspiaque inmensos seducunt claustra recessus.

Passim omnes munitos, & angustos locos *claustra* vocant. Jam Caspii montes longissimo tractu extenduntur. Valer. Flacc. L. V, 125.

Cum redit ingenti per Caspia claustra triumpho,
Massageten, Medumque trahens.

Mox vs. 236. Adde Indic. & Heins. ad Vellej. I, 3. Broukhus. ad Propert. III, 7, 55.

223 ALANOS] Gens in Ponto, quae perpetuis proeliis inquieta est. SCHOL. Pompejus cum Mithridatem persequeretur, in ultimas, & ignotas gentes penetravit, hoc est, Iberos, & Albanos, quorum reges cum LXXIII. hominum M. ad Cirtum fluvium illi occurrebant, vel (ut alii) Cydnum, ortum, labentemque è Caucaso. Pompejus, superato amne, reges in profundissimas sylvas praecipites egit: mox igni circumjecto cum ad perniciem eos insectaretur, flamma, & ferro delevisset, nisi obsidibus datis reges suppliciter pacem petivissent. Albani etiam, qui ad Caucasum habitant, etiam pacem petiverunt, ut ait Plutarchus; atque inde scribit, Pompejum in Iberos, accolas Tauri montis multo Albanis bellicosiores movisse castra, quippe qui ne Macedonum quidem armis olim cessissent. Quibus partim caesis, partim captis, ipsa gens in deditionem venit, cum rursum Albani defecisse nuntiantur. Quos circa Abantem amnem iterum praelio vicit Pompejus, in quo Cosi regis frater ipsius Imperatoris manu interfectus fuit. In hac acie credunt quidam Amazones ex Thermodonte, & regione, quae supra Thermodontem est, accersitas cum Albanis militasse. Hinc Pompejus ad Caspium mare, iter flexit, sed regione serpentibus infesta praesenti conatu excussus in Tigranem belli impetum vertit. Quare crediderim, Lucanum hoc loco Albanos per Alanos significasse, elisa litera *b* è medio per syncopen, cum dicit,

Cum sequerer duros aeterni Martis Alanos.

Nam in Scythiam ad Alanos ultra Imaum montem propter dissitas novo prope orbe regiones nondum pervenit quisque Romanorum. Quod vero ad Albaniam, quae superfusa est montibus Caucasiis usque ad Cyrum amnem, ibi Iberiae statim, inde Armeniae majori confinium est, descendit. Sed Hiberia, quo angustior est, hoc frequentior habitatur. Difficiles sunt aditu *Hiberi*, sive *Iberi*, (utroque modo authores usurpant) propter montium angustias, & itinera etiam alicubi excisa manibus, ut portarum Amanicarum. Et quia vix alibi Caucasus difficilior transitu est, quam ubi Albanos, & Hiberos a Scythis Sauromatis, sive Sarmatis, qui hodie Tartari dicuntur, disterminat, Pylas illic habet, sive portas Caucasias à Plinio dictas lib. VI. capite II, quas quidam magno errore *Caspias* dixerunt. Hoc errore ductum Lucanum verisimile est, cum ad Caspia claustra Alanos Pompejum secutum fuisse dicat. His enim (ut ostendimus) superfusi sunt Albani, à quibus Ptolemaeo *Albaniae* appellantur. *Hae portae* (ut Plinii verbis utar) *inter ingentia naturae opera referuntur, montibus repente interruptis, fores obduntur ferratis trabibus, subter medias Dyriodori amne fluente, citraque in rupe castello communito ad arcendas transitu gentes innumeras. Haud inde longe Armeniae montes in coelum attolluntur, Hiberibus objecti, per quos una angusta via transitum praebet, Armeniae pylae appellatae, nihilo aequiores transeuntibus, ut magnae Pompejo gloriae fuerit, ingredi cum exercitu ad Hiberos auso, tametsi post devictum Tigranem nihil illi impervium videbatur, propter famam victoriarum.* Atque quidem de Alanis, sive Albanis, & portis, ac claustris Caspiis, de quibus erudito lectori suum judicium esto. HORTENS. Non *Alanos* pro *Albanis* per syncopen litterae *b* posuit Lucanus, sed errore suo hanc gentem *Alanorum*, quae tum primum nomine solo videtur Romanis innotuisse, ut ferocissima, confundens cum *Al-*

ba-

Qua [a] rapidus Ganges, & qua Nyſaeus Hydaſpes
[b] Accedunt pelago, Phoebi ſurgentis ab igne
[c] Jam propior, quam Perſis, eram: tamen, omnia vincens,
Suſtinui, noſtris [d] vos tantum deeſſe triumphis;
Soluſque [e] è numero regum telluris Eoae,
Ex aequo me Parthus [f] adît. nec munere Magni
Stant [g] ſemel Arſacidae. quis enim poſt vulnera cladis
Aſſyriae, juſtas Latii compeſcuit iras?
Tot meritis [h] obſtricta meis, nunc Parthia ruptis
Excedat clauſtris vetitam per [i] ſecula ripam,
[k] Zeugmaque Pellaeum. Pompejo vincite, Parthi;
Vinci Roma volet. [l] regem parêre [m] jubenti

VARIAE LECTIONES.

a *trepidus* B. 1. b *accedit* A. c *nunc* B. 1. d *tantum vos* V. 1. e *ex* P. 2. f *habet. vel munera* VV. LL. Steph. g *ſimul* Ed. Br. h *adſtricta* B. 2. Ed. Ven. i *ſcelera* H. k *Zeuma* MSS. & Edd. pp. l *regi* V. 1. m *volenti* B. 1.

banis, quos una cum Colchis, & Iberis vicit Pompejus. Vide praeter alios Florum L. III. c. 5. §. 28. Ad *Alanos* numquam pervenit Pompejus. Recte tamen Barthius ex hoc loco & L. X, 454. refellit magnum Caſaubonum, qui *Alanos* demum ſub Flaviis principibus innotuiſſe Romanis putat, ad. Gulielm. Briton. L. I, 123. ubi operoſe de *Alanis*, & *Albanis* differit; item ad Claudian. *Aeterni Martis* non capiendum eſt cum Romanis, ut paullo poſt ait Hortenſius, ſed exponendum; *qui perpetuo ſunt in armis*; ut bene alii explicant; & praeſertim in equis, teſtibus Martiali, & Dionyſio. Hunc autem verſum imitatus eſt Sidonius Apollin. Carm. II, 364.

Vandalicas turmas, & juncti Martis Alanos.

224 ACHAEMENIIS]. Ab Achaemene rege Perſarum ſunt dicti. SCHOL. Ἀχαιμενία, inquit Stephanus, ἡ Περσικὴ μοῖρα, ἀπὸ Ἀχαιμένους, υἱοῦ Αἰγέως. MICYLL.

225 LATE DECURRERE] Ita quidem etiam exhibent optimi Codices. In duobus tamen Berſm. & quatuor meis, ac Edd. Rom. Parm. Brix. Med. Sulpit. Aſcenſ. Pariſ. Mic. Hortenſiique exaratur *diſcurrere*. quod verbum aptius cum τῷ *late* convenit, & innuit Pompejus, ſe ſiviſſe, ut liberi per campos huc illuc vagarentur. Lib. I, 471.

Barbaricas ſaevi diſcurrere Caeſaris alas.

Ovid. L. II. Faſt. 223.

Sic Fabii latis vallem diſcurſibus implent.

Immo cum pro *campis* in Edd. principe, & Parm. ſcribatur *Suſis* putem *decurrere Suſis*, hoc verſu irrepſiſſe ex Lib. II, 48.

Achaemeniis decurrant Medica Suſis
Agmina.

Inepta vero haec Pompeji oratio eſt: quaſi vero Parthos, ſi potuiſſet, non debellaſſet, & ſigna ab illis repetiſſet.

227 NYSAEUS] Fluvius ex Nyſa Indiae monte deſcendens. SCHOL. De hac Nyſa à Dionyſio, qui & Bacchus, condita, meminit & Arrianus Libro quinto. MICYLL. V. ad L. I, 65.

229 AB IGNE JAM PROPIOR, QUAM PERSIS, ERAM] Orientis ſolis flammis ego eram propinquior, quam Perſae, qui juncti ſunt. SCHOL. *Ab igne Jam propior.* Diſtinctionem mutavimus, ut ſit ſenſus, Propior Orienti eram, quam Perſae ipſi. GROT. In quibusdam nempe Edd. diſtinguebatur poſt *igne*. Omnes tamen Interpretes recte explicant.

231 SOLUSQUE] MS. Marp. *ſolus &* cum Edd. Sulp. Aſcenſ. Verſ. Par. Mic. Hort. numeroſius, & concinnius.

232 EX AEQUO] Quippe non victus aequalis eſt mihi. SCHOL. Sic Plinius de Parthis: *Ad Scythas pertinent, cum quibus ex aequo degunt.* Et ante de Scythis: *Multitudo populorum innumera, & quae cum Parthis ex aequo degat.* GROT. Ed. tert.

233 SEMEL] Nec ſemel ſunt tantum meo beneficio liberati. SCHOL.

233 VULNERA] Quae nos illic paſſi ſumus, non, quae vos pertuliſtis. IDEM.

Ardua non piguit; positisque insignibus aulae,
Egreditur famuli raptos [a] indutus amictus.
In dubiis tutum est inopem simulare [b] tyranno.
[c] Quanto igitur [d] mundi dominis securius aevum
Verus pauper agit! [e] dimisso in litore rege,
Ipse [f] per Icariae scopulos, Ephesonque relinquens,
Et placidi Colophona maris spumantia parvae
Radit [g] saxa Sami: spirat de litore Coo
Aura fluens: Gnidon inde fugit, claramque [h] relinquit
Sole Rhodon, magnosque sinus Telmessidos undae
Compensat medio pelagi. Pamphylia puppi
Occurrit tellus: nec se committere muris

Ausus ad-

VARIAE LECTIONES.

a *indutus* V. 1. O. 1. b *tyrannum* V. sec. qu. a m. pr. A. c *quantum* Marp. H. a m. pr. *quando* A. d *dem. m.* Marp. e *demisso* R. 1. O. 1. V. 1. f *cariperiae* V. 1. g *claustra* Ed. Br. Med. h *reliquit* V. 3.

234 LATII C. IRAS] Hoc dixit. Mortem Crassorum, quae in Parthia facta est, voluit Senatus vindicare, sed Pompejus obstitit. SCHOL.

237 ZEUGMAQUE PELLAEUM] Magnus Alexander Pellaeus victis Parthis finem posuit, quem numquam excederent, Euphratem fluvium, & civitatem Zeugma, quae in ejus est ripis. SCHOL. Zeugma urbs fuit ab Alexandro condita in ripa Euphratis, ubi ille exercitum aliquando trajecit, unde & nomen sortita est, autore Stephano. Graecis enim ζεῦγμα pons, aut quicquid pontis vicem sustinet, appellatur, eo quod utramque ripam conjungat. *Pellaeum* autem vocat poëta, pro Macedonico, sive à Macedonibus condito. Nam Pella Macedoniae urbs fuit, Alexandri patria, unde ipse quoque Pellaeus passim à poëtis nominatur. MICYLL.

238 ROMA VOLET] Optabit à vobis vinci, si mihi victoriam comparatis. *Regem* Dejotarum. SCHOL.

240 FAMULI RAPTOS AMICTUS] MSS. quatuor Pulm. cum Edd. Veneta, Aldi, Colin. & Stephani dant *ruptos*. quasi scissa, & pannosa fuisset vestis. In Voss. sec. & quinto *famulo* habetur. rectius pro veste, quae famulo exuta, & derepta est. Simpl. pro compos. 1, 157. *Victori rapuere* IX, 1100. *rapta dies populis*. & saepius. *rapto* Reg. pr. dein vs. 244. *Epheson* Graeco more reposui ex MSS. Witt. Voss. tert. & meo. ut forsan scribi etiam debet *Tauron*.

241 DOMINIS] Alii *domini* (Ed. Haered. Gryph. & Pulm. vitiose) nos reposuimus *dominis* ex Mscr. tribus, & libris aliquot. BERSM.

243 VERUS PAUPER] Nam hic simulatus est. SCHOL.

244 ICARIAE] Insula Asiae, ubi Icarus occidit. IDEM.

244 SCOPULOS] *Populos* Msc. male. BERSM.

246 LITORE COO] Quidam codices legunt pro *Coo*, *Eoo*. Is ventus plane naviganti in Ortum contrarius fuisset. HORTENS. *Choo* Msc. duo. quid. libr. *Eoo* mendose. BERSM. *Choo* MSS. habent multi. *Eoo* est in quinque Pulm. Voss. pr. Witt. Amst. & meo; ut ediderunt Aldus, Colin. & Steph. sed male. Dicit auctor, Pompejum jam reliquisse insulam Co. quare de ejus litore aura secunda spirat.

248 TELMESSIDOS UNDAE] In Asiatico mari sinus nomen. SCHOL. *Themesides* MSS. duo vitiose. *Telmessus* oppidum Lyciorum, & promontorium cum portu. BERSM. Variant nonnihil MSS. Sed vera haec lectio. *Telmessus* urbs apud Plinium, apud Strabonem, & Stephanum Τελμισσός. Est in confinio Lyciae, & Cariae. GROT. Ed. sec. *Temessidos*, *Themissidos*, *Theumesidos* &c. MSS. exhibent corrupte.

249 COMPENSAT] Hoc est. Flexum illum tanti sinus non circuit, sed per altum recto itinere contendit, habiturus grande compendium. SCHOL. *Compensat: medio pelago P.* Compendium facit itineris, recta navigatione. Mscr. tria. *Compensat medio pelagi. Pamph.* BERSM. *Medio pelagi.* Priori periodo haec verba adscripsimus. Sunt enim opposita, medium pelagi, &, magni sinus. Com-

pen-

Ausus adhuc ullis, te primum, parva [a] Phaseli,
Magnus adit. nam te metui vetat incola rarus,
[b] Exhaustaeque domus populis; majorque carinae,
Quam tua, turba fuit. tendens [c] hinc carbasa rursus,
[d] Jam Taurum, Tauroque videt Dipsanta cadentem.
[e] Crederet hoc Magnus, [f] pacem cum praestitit undis,
Et sibi consultum? Cilicum per litora tutus
Parva puppe fugit: sequitur pars magna Senatus,
Ad profugum conlecta ducem: parvisque [g] Syedris,
Quo portu [h] mittitque rates, recipitque Selinus,

In Pro-

VARIAE LECTIONES.

a *Phaselis* vulgo. b Hic & seq. Vers. non leguntur in Reg. pr. c *hic* V. 1. W. O. 1. Ed. Bersm. *hac* Asc. d *in T.* Edd. Sulp. Asc. Paris. e *Credidit* V. sec. f *cum p.* V. sec. g vulgo *Celendris* & *Synedris*. h *mistis puppes* B. 1.

pensare est compendi facere. Seneca Hippolyto: vs. 84. *Qua via longum compensat iter.* GROT. Recte ita distinxisse Grotium liquet, ex Scholiaste, & ipsa ratione. Pamphylia enim non jacet medio pelago. Sed Pompejus compensat gyrum magni sinus recta via per medium pelagi. Ed. Veneta recte jam interpunxit. *Pelago* vero contra omnes MSS. est in Ald. Col. Steph. Gryph. Pulm. & Bersm. Edd.

251 PARVA PHASELI] Civitas Pamphyliae, ubi usus navis illius inventus est, quam Phaselum dicimus. SCHOL. Φασηλίς inquit Stephanus, πόλις Παμφυλίας, ἡ πρότερον Πιτύουσα, καὶ ὕστερον Φαέρσηλος. Et addit: Ἡρωδιανὸς δὲ μόνος τοῦτόν φησι, καὶ προπαροξύνεσθαι. Plutarchi autem verba in Pompejo sunt: *Primam autem civitatem Attaleam Pamphyliae ingressus est post fugam, ubi triremes quaedam obviam è Cilicia ei advenere.* MICYLL. Mscr. tria *Phasele*, quart. *Phalese*, perperam. Phaselis πόλις Παμφυλίας &c. Steph. BERSM. *Phaseli* vocante casu Msc. P. rectius. GROT. *Ed. sec.* Hanc alii Lyciae, alii Pamphyliae assignant. IDEM. *Ed. tert. Phaseli.* Steph. Codd. quat. Pulm. & Voss. duo *Phasele. Phaselus* meus, *Phaselus* Oxon. pr. *Phaseli* Reg. prim. verissime, quare sine haesitatione recepi; praesertim cum jam monitum sit à Grotio, cui adstipulatur Is. Vossius ad Melam L. 1. c. 14. Vitiose Ascens. *Phaselis* dedit. *Parva* autem cum eodem Vossio capiendum, non de spatio loci, sed paucitate incolarum tunc temporis: quippe quae diruta, & deserta erat; cum fuerit olim una ex tribus maximis Cilicum civitatibus.

254 QUAM TUA] Scilicet plures fuerunt in nave Pompeji, quam in tuis moenibus erat civium multitudo. SCHOL.

255 DIPSANTA] Nomen est fluvii (*ab undis sitientibus appellatum.* Voss. sec.) qui de Tauro monte profluit (*aut in fluvium Taurum decurrit* addit male Voss. sec.) IDEM. *Dipsonta.* Mscr. duo *Dipsanta*, & alter. *Dimpsanta.* tert. *Dipsana. Dipsas* fluvius Ciliciae. BERSM. *Dipsonta* contra MSS. praeter Voss. quart. exhibuere Ven. Ald. Colin. Versell. Steph. Gryph. Pulm. &c. *Dipsunta* est in duobus Pulm. & tribus Voss. Ceteri omnes *Dipsanta* cum Boccatio servant.

256 CREDERET HOC &c.] Quando, inquit, credere posset hoc Magnus, quod pacem undis commisit, & ad nullam voluit accedere civitatem, etiam sibimet profuturum? Nam populis proderat ad victoris iram; quod Pompejum nemo susceperat, & huic tamen proderat, quod erat tutus in fluctibus. SCHOL. Obscurius haec exponit Schol. dicit Lucanus. An umquam Pompejus potuisset credere, sibi usui fore, suaequè securitati consultum, quod mare à piratis purgaverit, & pacaverit? unde jam tutus potuit Cilicum litora sine piratarum metu praeterire.

256 Hoc] Msc. *huc:* in hoc mari tutum sibi fore receptum. BERSM.

259 CELENDRIS] Oppido in Cilicia cum portu, ut docet Strabo, & ipse poëta indicat. Nec legas *Synedris*, & ridicule congregationem hic significare interpreteris. SULPIT. Ab hoc autem & *Celendritis* Ciliciae regio appellata. Cujus Plinius meminit libro quinto, cap. vicesimo septimo. MICYLL. Syncope, pro *Celendiris.* Plin. lib. v. cap. 27. in descriptione Ciliciae. *Amnes*, inquit, *Saros*, *Cygnus* (sive *Cydnum* potius) *Tarsum*

In Procerum [a] coetu tandem moesta ora resolvit
Vocibus his Magnus: Comites bellique, fugaeque,
Atque instar patriae, quamvis in litore nudo,
In Cilicum terra, nullis [b] circumdatus armis
Consultem, rebusque novis exordia quaeram,
Ingentes praestate animos: non omnis in arvis
[c] Emathiis cecidi, nec sic mea fata premuntur,
Ut nequeam [d] relevare caput, cladesque receptas
Excutere. an [e] Libycae Marium potuere ruinae
Erigere in fasces, & [f] plenis reddere [g] fastis?

Me pul-

VARIAE LECTIONES.

a *coetum* VV. LL. Steph. P. 1. V. 1. *coeptu* Ed. Ven. b *circumditus* A. c *Emathiae* Marp. d *revelare* O. 1. e *Libyae* B. 1. f Edd. qdd. *plen. &c.* g *fatis* R. 1. V. 2. H. Marp. M. Hort. m.

sum liberam urbem procul à mari secans. Regio Celendiritis cum oppido. Haec Plin. Oppidum indicat *Celendiras*, cum portu, in regione Celendiritide. Libenter utor *Glareani* judicio in obscuris hujus poëtae locis illustrandis. *Celendiris*, tetrasyllabum est, *inquit*, apud Strabonem, lib. XIV. & in V. ut puto, Graecorum declinatione. Poëta noster trisyllabon fecit, & in primam receptum declinationem. Apud Plin. lib. V. cap. 27. pro *Celenderis*, perperam, ut puto, legitur, *Celendiritis*, pentasyllabon, quanquam regionem facit cum oppido. Ptolemaeus littorale oppidum facit, sicut & *Selinunta*, quod hic poëta flumen facit. Aldinus codex, *Synedris* legit, quod Sulpitius irridet. Intelligimus igitur hasce orationes Pompeji, & Lentuli *Celendris* habitas. Hucusque *Glareanus*. HORTENS. *Celendris*, Mic. & Glareanus. Libri veteres, & Aldus *Synedris*, corrupte. PULM. *Synedris*. Msc. quatuor *Sinedris*. quod sit insulae nomen, vel portus. Alii legunt *Celendris* κτ̓ συγκοπὴν pro *Celenderis*, quod Ptolemaeo est opidum litorale. Vide Strabon. Lib. XIV. Plin. Lib. V. cap. 27. BERSM. Legi debere *Syedris* monuit ad Florum pridem Salmasius, pariterque corrigendum Strabonem, ubi Συδρή. Σύεδρα sunt apud Stephanum, Ptolomaeum, Acta Synodica sub Mena. GROT. *Ed. tert.* Nugantur Interpretes *Celendris* legentes: quod à Sulpitio profectum receperunt Ascens. Versell. Paris. Mic. Hortens. & Pulm. Urbs haec Ciliciae non *Celendra*, vel *Celendrae* dicitur in nominativo, ut deberet, si in Ablativo esset *Celendris*; sed in recto casu vocatur *Celendris*, vel *Celenderis*; nec maritima est, sed magis mediterranea. *Selindris* est in Voss. quinto. Ceteri omnes scripti, & Editi *Synedris*, *Sinedris*, *Synaedris*. Procul omni dubio scribendum *Syedris* cum Salmasio Plin. Exercit. p. 542. Adde eum, & Doct. Dukerum ad Florum L. IV. c. 2. *Pulsus Syedris, deserto Ciliciae scopulo. Syedrae* enim, vel *Syedra* maritimum oppidum est Ciliciae Tracheae.

260 SELINUS] Locus in Cilicia, ubi consilium Pompejus habiturus est. SCHOL. Mscr. *Silinus*. *Selinis* tertium: *Salinis*, & *Selirus*. Selinus opidum litorale, quod poëta hic fluvium facit, sicut & Strabo. In uno etiam est *Silenis*. BERSMANN. Et hic variant manuscripti. Sed vera haec lectio. *Selinus* fluvius est Ciliciae apud Strabonem (Lib. XIV.) GROT. Recte hic *Selinus* dedit Sulpitius, ut est inter alios in optimo Voss. primo. Ante *Selinis* & in plerisque MSS. al. *Salinus*, *Selinys*. *Selenus* Ascens. & Paris. *Selinus* oppidum, & fluvius quoque in Sicilia: pro quo etiam in MSS. *Selinis* scribitur. Vide ad Virgil. Aen. III, 705. Silium XIV, 200. & Vibium Sequestr.

264 NULLIS C. ARMIS] i. nullum habens exercitum. SCHOL.

265 REBUSQUE NOVIS] In variis Steph. Lect. quinque MSS. Pulm. duobus Bersm. & meis septem, Editionibusque Rom. Parm. Brix. Med. & Par. &c. scribitur *meis*. Quod tamen ex glossa videtur natum. Dein pro *arvis* exhibent VV. LL. Steph. tres Pulm. Reg. pr. a m. pr. Witt. & Oxon. pr. a m. pr. *armis*. quod dictum foret pro, in proelio Pharsalico. sed mutatione non eget. Hinc autem in Regio primo desunt versus usque ad 314. *quae feci*.

266 PRAESTATE] Praeposuit *quamvis*, & non subjunxit *tamen*. SCHOL.

269 LIBYCAE] Cum apud Carthaginem latuit. IDEM.

Me pulsum leviore manu Fortuna [a] tenebit?
Mille meae Grajo volvuntur in aequore [b] puppes,
Mille duces: sparsit potius Pharsalia nostras,
Quam subvertit opes. sed me vel sola tueri
Fama potest rerum, toto quas gessimus orbe,
Et [c] nomen, quod mundus amat. vos [d] pendite regna
Viribus, atque fide, [e] Libyen, Parthosque, Pharonque,
[f] Quaenam Romanis deceat succurrere rebus.
Ast ego curarum [g] vobis arcana mearum
[h] Expromam, mentisque meae quo [i] pondera vergant.
Aetas Niliaci nobis suspecta tyranni est:
Ardua quippe fides robustos exigit annos.

[a] Hinc

VARIAE LECTIONES.

a *negalit* Edd. Rom. Parm. Br. Med. b *classes* M. V. ad vs. 575. c *mund. q. nom.* H. d *pandite* Marp. *pandite signa* V V. LL. Steph. e *Libyam* MSS. & Edd. plerique. f *quemnon* in marg. *quemnam* B. 1. R. 1. *quasnunc* Hort. m. g vulgo *proceres*. h *exponam* P. 3. B. 1. V. 1. Marp. i *pondere* B. 1

269 LIBYCAE RUINAE] *Carinae* Mscr. (& Hulst.) sed ad marginem reponit *ruinae*. Delituit autem Marius aliquamdiu inter Carthaginis ruinas: idemque è carcere Minturnensi dimissus navicula in Africam trajecit. BERSM.

270 ET PLENIS R. FASTIS] Fuit enim septies Consul. Ideo *plenis fastis* in ipsius nomine. SCHOLIAST.

271 PRESSUM] *Pulsum* Mscr. tria. quartum; *pulsum livore*. BERSM. Omnes omnino MSS. praebent *pulsum* i. e. quassatum, dejectum. In Editionibus tamen Sulpit. Aldi, Colin. Steph. Pulm. &c. legas *pressum*.

273 SPARSIT] Non enim obruit, sed fugavit. SCHOL.

274 TUERI] Non quidem damno hanc vocem; immo probo; cum sit in Voss. veterrimo, & Regio uno, aliisque: monendum tamen in variis Steph. lect. tribus Pulm. duobus Bersm. & Voss. quinque, Wittiano, Hulst. Oxon. & Amstel. MSS. haberi *juvare*. Unde conjicio, scribendum esse *levare*, quod clare praebet Cod. Marpurg. Ut obposuerit Lucanus τοῖς *tenere*, & *subvertere* verbum *levare*. Lib. 1, 581. *Spes trepidas mentes levet*. *Juvare*, & *levare* alibi quoque commutantur. Vide Broukh. ad Propert. L. 1, 9, 34.

277 PENDITE REGNA VIRIBUS ATQUE FIDE] His enim duobus modis aestimantur imperia. i. e. vos pendite, an adhuc integrum meum sit regnum; cum & vires nobis det Libya, Parthi, & Alexandria, & fidem integram custodiant, quam mihi debent. SCHOL. Rectius alii Interpretes exponunt; vos expendite, & considerate, quodnam trium illorum regnorum firmius, & fidelius sit nobis, & dignius, quod Romanis rebus succurrat.

279 PROCERES] Vix credo, Lucanum ita scripsisse; qui sciebat, non sic à Consule, vel Senatus principe, aut alio ad Senatum quid referente adpellari solitos fuisse Senatores. *Patres* debuisset dicere, ut L. v. & alibi recte loquitur. Verum vox haec à glossatore prius addita in textum deinceps inrepsit pro *vobis*: ut est in variis Steph. lect. quinque Pulm. tribus Bersm. & duodecim meis MSS. vetustioribus, & optimis. *Vobis* ediderunt etiam Veneti, Sulpit. Ascens. Versell. Mic. & Hortens.

280 VERGANT] i. e. in quam partem mea sit inclinata sententia. SCHOL. Male *versant* Amst. videtur autem expressum ex Senecae Med. 391.

Quo pondus animi verget?

Sil. 11, 382.

Infidas ad Martem vergere mentes.

281 TYRANNI] Ptolemaei, qui adhuc puer est, regis Alexandriae. SCHOL.

282 ARDUA] Sive quia semper difficilis est; sive quia vix servatur in rebus adversis. IDEM.

283 MAURI] Jubae, regis Mauritaniae, qui semper infidus est astutia fraudulenta. IDEM.

284 MEMOR GENERIS] Jubam dicit, qui de Sorore Hannibalis natus est. IDEM.

286 OBLIQUO] Jubae obliquo sanguine, quia à sorore descenderat. Nam rectus ille est, qui de viris

[a] Hinc anceps dubii terret sollertia Mauri:
Namque, memor generis, Karthaginis [b] inpia proles
Inminet Hesperiae, [c] multusque in pectore vano [d] est
Hannibal, obliquo maculat qui sanguine regnum,
[e] Et Numidas contingit avos: jam supplice Varo
Intumuit, viditque loco Romana secundo.
Quare agite, Eoum, comites, properemus in orbem.
Dividit Euphrates ingenti gurgite mundum,
Caspiaque inmensos seducunt claustra recessus,
[f] Et polus Assyrias alter noctesque, diesque
Vertit, & abruptum est [g] nostro mare discolor unda,
Oceanusque suus. regnandi [h] sola [i] voluptas.

Cel-

VARIAE LECTIONES.

a *hic* V. 1. b *improba* Hort. m. c *multus in* B. 2. d deest in A. e *ac* al. & V. pr. f *prob* B. 1. g *nostrum* P. 1. B. 1. h *summa* Marp. m. i *voluntas* MSS. & Edd. qdd.

viris nascitur (*erit à nobis* Voss. sec.) SCHOL. Frequens meditatio, & imago Annibalis, qui per obliquam lineam erat ex sanguine regio Numidarum, cujus gloriam maculabat, quod adhuc inultus jacebat. Erat autem Juba Maurusiorum, Numidarumque rex. SULPIT. Omnibonus hunc locum de Juba exponit, quasi ille ex familia, seu gente Annibalis originem traxerit. Et quod poëta dicit: *Obliquo maculat qui sanguine regnum*, id ita dictum accipit, quasi idem rex nothus fuerit. Sulpitii expositio simplicior videtur, nisi quod posterius illud, quod poëta ait, *Maculat qui sanguine regnum* &c. eo ipse referendum puto, ut de perfidia Punica, & Annibalis, non de eo, quod adhuc inultus jacebat, intelligatur MICYLL. Sic Papinius V. Thebaidos. *Obliquumque a patre genus. Contingit* hic valet, contagione polluit. GROT. *Ed. tert.* Notat Jubam tamquam Nothum. V. Briosius Ep. p. 144. BROUKHUS. Plerique viri docti haec verba capiunt de Juba, quod vel nothus fuerit; ut etiam videtur censere Lutatius ad Stat. v. Theb. 222. vel quod e sorore Hannibalis sit natus, ut cum Scholiaste ait Ascensius. Mihi videtur auctor loqui de Hannibale, qui maculat regnum Numidae obliquo sanguine; quia descenderit ex filia, vel sorore regis cujusdam Numidarum, atque inde maternum genus duxerit, & sic contigerit avos Numidas. *Maculat* dicit ut Romanus propter odium Hannibalis. Pari modo *temeratus sanguis* in oratione Claudii Inperatoris ad Senatum Romanum apud J. Spon. Recherche des Antiq. de Lyon p. 170.

287 CONTINGIT] Hoc est. Et majore Numidarum cognatione contingit. SCHOL.

287 SUPPLICE VARO] Qui in hoc bello Africam tenuit. Quia, inquit, habuit supplicem Varum, intellexit, se potiorem, & secunda esse omnia, quae sunt Romana. IDEM.

290 INGENTI] Ita primus exhibuit Grotius: atque ita est in variis lect. Steph. uno Pulm. duobus Berlm. Wittiano, Marp. Amst. Oxon. pr. a m. pr. & meo. Ceteri scripti, & Editi *ingentem*. An fuit *ingenti in g.*? de praepositione *in* hoc sensu agimus ad L. II. & IX.

291 CASPIA] Coatrae Idepani (sic MS.) montes sunt, qui orbem nostrum claudant ad Oceanum, ubi est Caspium mare, vel dicit *claustra Caspia*. SCHOL. Haec non capio. Lucanus dicit simpliciter ultra Caspia claustra Medorum scil & Parthorum, inmensum terrarum esse spatium: quo vel tutae esse, vel auxilia conquirere possent Pompejanae partes. Vitiose apud Lutat. ad Stat. VIII. Theb. 291. editur *inmenso secludunt recessu*. *educunt* est in VV. LL. Steph. & uno Oxon.

292 ET POLUS ASSYRIAS ALTER] Nulla est Assyriae pars, in qua polus alter, id est Antarcticus videri queat, nisi *Assyriam* pro India accipias. Sed hercle tempore hujus poëtae Romanis haec non plane constabant. Idem dico de *rubro mari* nisi *Indicum* intelligit, cujus pars est rubrum mare. Porro Badius exponit. *Et mare est illis abruptum nostro mari. Et illis est Oceanus suus*, id est, proprius *discolor unda*. Ego malim ita construere. *Mare est illis discolor unda, nostro mari: & est Oceanus illis suus*, ut *discolor* sit adjectivum ad mare, non ad *Oceanum*, quod conjunctio *que* evincit.

GLA-

Celsior in [a] campis sonipes, & fortior arcus;
[b] Nec puer, aut senior letales tendere nervos
Segnis, & à nulla mors est incerta sagitta.
Primi Pellaeas arcu fregêre [c] sarisas,
Bactraque, Medorum sedem, murisque superbam,
Assyrias, Babylona, [d] domos. nec pila timentur
Nostra nimis Parthis, [e] audentque [f] in bella venire,
Experti Scythicas, Crasso pereunte, pharetras.
Spicula nec solo spargunt [g] fidentia ferro
Stridula; sed multo [h] saturantur tela veneno.
Vulnera parva nocent, fatumque in sanguine summo est.
O utinam non tanta mihi fiducia saevis
Esset in Arsacidis! fatis nimis aemula [i] nostris
Fata movent Medos, multumque in gente [k] Deorum [l] est.

Effun-

VARIAE LECTIONES.

a *campo* V. 3. R. 1. Bouh. Edd. Ascens. Par. Mic. Hort. non male. b *non* VV. LL. Steph. V. 1. c Sic V. pr. sec. tert. W. non *sarissas*. V. ad L. x, 47. d *domus* V. 1. e *audent* B. 1. A. f *ad* P. 1. g *furentia* O. 1. *scientia* V. 1. h *satiantur* B. 1. *tinguntur* R. 1. V. ad L. III, 267. i *juris* Edd. Rom. Parm. sed V. ad L. VII, 113. k *decorum* M. l deest in O. 1.

GLAREAN. Recte, & à viris doctis saepe monitum.

293 NOSTRO] Absolute dictum est. Est divisum mare à nostro mari. *discolor*. sc. rubrum. SCHOLIAST.

295 SAGITTA] Senis, vel pueri. *primi* Parthi. *Sarissas*. Quasi diceret Macedonas. Sarissae autem sunt hastae Macedonicae. SCHOL. Lutat. ad Stat. Theb. VII, 269.

299 BACTRA] Nomen est civitatis Medorum. subaudimus *primi fregerunt*. SCHOL.

299. MURISQUE SUPERBAM] Muros autem de testa coctili habuit Babylon. IDEM. V. L. I. init.

300. ASSYRIAS DOMOS] Definit, quid sit Babylon. sc. Assyriae domus. IDEM. *Assyriam* pro *Syria* veteres dixisse, tum alii monuere, tum Strabo lib. XVI. Sic Seneca Hippolito; 87.

- - - quicquid Assyria tenus
Tellure Nerei pervium rostris jacet.

Ut nos ibi legendum conjecimus. GROT. *Ed. tert.*

301 AUDENTQUE IN BELLA V.] Et ideo audent, quia experti sunt sagittas suas nocuisse Romanis. SCHOL.

302 PHARETRAS] Ita bene ex suis procul dubio MSS. restituit Grotius, habentque quidam Pulm. Bersm. & mei omnes Codd. excepto Oxon. pr. a m. pr. Edidit sic quoque Taberius; alii *sagittas* contra morem Lucani, qui voce *pharetrae* in plur. numero pro sagittis uti solet. Vide ad L. VI, 354.

Herculeis fortis Meliboea pharetris.

303 SPICULA STRIDULA; SED] Sic malui distinguere post *stridula*, quam post *ferro*. ut vulgo fit. sed *stridula* aptius jungitur τῷ *spargere*, quam alii verbo. Attollit etiam haec distinctio versum, qua haec verba interpunguntur quoque in Serv. ad Virgil. Aen. XII, 857.

Armatam saevi Parthus quam felle veneni;
Parthus, sive Cydon, telum inmedicabile torsit.

Expressit aliquo modo hunc locum Silius L. XIII, 198.

Ille hastam quatere, & medicatae cuspidis ictu
Proelia moliri, & nudo non credere ferro.

V. & L. I, 219.

305 VULNERA PARVA] Celebr. Vir J. Wasse ad Sallust. B. Jug. c. 109. ex duobus Anglicanis Codd. legit *vulnera prima*, & interpretatur, quae priore parte ferri infliguntur. Velim, adduxisset vir doctiss. exemplum, ubi ita loquatur clare idoneus quis auctor. Videtur tunc potius debuisse dicere Lucanus *spicula prima*, vel simile quid, ut exempla ab ipso adlata aperte ostendunt, quibus plura, nisi res esset notissima, addi possent. V. Sil. V, 275, 451.

Nisi

Effundam populos alia [a] tellure revulsos,
Excitosque suis inmittam sedibus Ortus.
Quod si [b] nos Eoa fides, & barbara fallunt
Foedera; vulgati [c] supra commercia mundi
Naufragium Fortuna ferat. non regna precabor,
Quae feci; [d] sat magna feram solatia mortis,
Orbe jacens alio, [e] nil haec in membra cruente,
Nil socerum fecisse [f] pie. sed cuncta [g] revolvens
Vitae fata meae, semper venerabilis illa
Orbis parte fui: quantus Maeotida supra,
Quantus apud Tanain [h] toto conspectus in [i] ortu!
Quas magis in terras nostrum felicibus actis
Nomen [k] abît, aut unde redît majore triumpho?
Roma, fave coeptis: [l] quid enim tibi [m] laetius umquam

Praesti-

VARIAE LECTIONES.

a *ab t.* B. 1. b *non* Ed. Ven. Br. *vos* M. c *super* Ed. Ven. V. ad vs. 164. d *sed* vulgo. e *nihil* MSS. & Edd. plur. ante Grot. f *pium* P. 1. g *resolvens* B. 1. h *tanto* V. 1. i *orbe* VV. LL. Steph. O. 2. k *adit* W. l *quidquid* V. 1. m *lectius* B. 1. *lenius* B. 1.

Nisi quis *vulnera* tunc mallet accipere pro sagittis, vulnus facientibus per Metonymiam effecti pro efficiente. quomodo hanc vocem saepe sumi alibi, ni fallor, monuimus. Hoc tamen loco id foret durissimum, neque Codd. alii, quos magno numero consuluerunt viri docti, & ego, *prima* hic exhibent. Nostro *vulnera prima* simpliciter sunt, quae prima infliguntur. Sic Lib. IV, 546.

- - *sed eum, cui vulnera prima*
Debebat, grato moriens interficit ictu.

Et sic alii. Joseph. Iscan. L. VI. B. Troj. 433.

Dixerat, & gladium vibrans, & vulnera praeceps
Prima petens.

Recte autem *parva* vocat; quae vix cutem penetrarunt, & summum sanguinem tetigerunt. Curtius hac in re dicit Lib. IX, 8. *Leves plagae insanabiles sunt.* & in negotio non multum dissimili noster L. IX, 739. de morsu Dipsadis

- - - - - - *ipsaque leti*
Frons caret invidia, nec quidquam plaga minatur.
Ecce subit virus tacitum.

cum paullo ante, ut hic, cecinisset.

Insolitasque videns parvo cum vulnere mortes.

305 IN SANGUINE SUMMO] Qui juxta cutem est. Ipsum sanguinem dicit summum. SCHOL.

306 SAEVIS] Msc. *laevis*, & *ferri* h. e. belli. BERSM.

308 MEDOS] Qui similes sunt Romanis Fortuna non dispari. SCHOL. Immo invidi; ut *aemula imperii Carthago*, & sexcenta alia.

308 MULTUM DEORUM] Multitudo. sunt enim religiosi per Chaldaeos circa sacrificia celebranda. SCHOL. *Voss. sec.* Habent deos multum faventes; ut bene reliqui interpretes exponunt. Vide ad L. I, 397.

309 EFFUNDAM] Producam, & inmittam contra Caesarem. SCHOL.

310 ORTUS] Parthos, aliosque orientis populos. GROT. Alii exponunt, *si Parthi non suffecerint.*

312 SUPRA COMMERCIA] i. e. ultra. Illo, inquit, naufragium meum Fortuna compellat; ubi nullus me cognoscet, supra eam partem, qua mercatores ire consuerunt perviis regionibus, & cognitis. SCHOL.

314 SED MAGNA FERAM SOLATIA] Regius, Voss. sec. quart. & meus, *sat magna.* Verissime, ut puto. Corruperunt elegantem locutionem, qui credebant, Lucanum debuisse scribere *sat solatii.* sed falso. Ovid. L. III. Metam. 149. ex emendatione Clar. Burmanni,

Fortunamque dies habuit satis.

Vulgo *Fortunae.* Valer. Flacc. L. I, 174.

- - - - - *sat multa parato*
In quaecumque vocas.

V, 548.

[a] Praestiterint Superi, quam, si civilia Partho
Milite bella [b] geras, [c] tantam consumere gentem,
Et nostris miscere malis? Cum Caesaris arma
[d] Concurrent Medis, aut me Fortuna necesse est
Vindicet, aut [e] Crassos. Sic fatus, murmure [f] sensit
Consilium damnasse viros: quos Lentulus omnes
Virtutis stimulis, & nobilitate dolendi
Praecessit, dignasque tulit modo Consule voces:
Siccine [g] Thessalicae mentem fregêre ruinae?

Una dies

VARIAE LECTIONES.

a *praestiterunt* V. 1. b *geram* B. 1. *geris* V. sec. a m. pr. c *tantas gentes* B. 2. W. O. 2. Edd. Rom. Parm. Ven. Br. Med. d *concurrant* Edd. Sulp. Asc. Mic. Gryph. Steph. Hort. aliaeque. e vulgo *Crassum.* f *sentit* P. 3. B. 1. V. 2. Marp. H. O. 1. Edd. Asc. Mic. Hort. Grot. &c. g *Thessaliae* Ed. Ven.

v, 548.

- - - - *sat magna laborum*
Dona fero.

Silius Ital. L. vi, 122.

Sat tibi, sat magna, & totum vulgata per orbem
Stant documenta domus.

ix, 140.

Sat magnum hoc miserae fuerit mihi cardine vitae
Solamen, cavisse meis.

Adde L. v, 118. x, 367. Et quo pluribus exemplis opus est. Noster ipse sic loquitur L. v, 660.

Sat magna peregi.

Mox sequitur *sed.* deinde *Tanain* rursus scripsi ex Regio primo, & meo, non *Tanaïm.*

315 NIL HAEC &c.] Hoc, inquit, habebo solatium in orbe alio jacens; nec crudeliter aliquid in me facere poterit Caesar, nec pie. h. e. nec parcendi, nec puniendi in me habebit potestatem. SCHOL.

324 GENTEM] i. Parthiam, ut & ipsa pariter opprimatur. IDEM.

324 CONSUMERE GENTEM] Plerique editores ante Grotium hunc infinitivum per admirationem positum capiunt, interrogationis signum figentes etiam post *geras.* Sed non opus est; Clarus enim est sensus, & aptissime procedit.

327 VINDICET] Vindicet me, si vicerint Caesarem Parthi. Vindicet Crassos, si victi à Caesare fuerint Parthi. SCHOL.

327 CRASSOS] Ita exhibui auctoritate Codd. duorum Pulm. Voss. pr. sec. tert. Regii utriusque, Marp. Hulst. & mei, non *Crassum*, ut vulgo erat. patrem, & filium intelligit: ut saepissime. V. L. ix, 65. x, 51. Hoc ipso libro vs. 91, 358, 420.

Crassorum vindicta perit.

329 DOLENDI] Plus enim ceteris doluit hanc Pompeji, suamque fortunam. SCHOL. Generosius in dolore se gessit. Claud. B. Get. 376.

Non dejecta malis, mixta sed nobilis ira &c.

& passim.

330 MODO] Modo dignas, nam fuit postmodum in republica plurimum turbulentus. SCHOL. Immo dignas illo viro, qui modo consul fuerat. V. L. v. Init.

332 SECUNDUM EMATHIAM] Pro Emathiae lis tanta datur. *Litem dare* praetor dicitur, pro quo sententiam profert. sed hic ἀλληγορικῶς dictum. Totumne Emathiae crimen adscribatur, cum tu sis ubique superatus. SCHOL. Non recte haec capit Scholiastes, licet phrasin bene explicet. Rogat Lentulus. An tota caussa post hanc cladem, excidisti, & Thessalici proelii victoribus nunc lis data est tota, & an non potes tibi aliunde, quam à Parthis auxilium comparare? Nimis desperas, Magne. Alii pejus *secundum* sumunt pro *post.* *Litem secundum aliquem dare* pro caussam alicui, ut victori addicere, forensis est locutio, & vel ex Lexicis notissima. V. Priscian. c. 977, 1204.

333 JACET] An, sicut in Emathia mala usi sumus fortuna, ita & in omnibus locis utemur? SCHOL.

335 PARTHORUM PEDES] i. e. a quibus opem supplices. Interim ad invidiam commovendam humile verbum posuit *pedes* scilicet, quos amplexus esset petens auxilium. IDEM.

335 TRANSFUGA MUNDI] Invidiose dictum; quod in ultimas vult ire terras mundi transfuga, tamquam à mundo fugere possit, cum sit futurus intra mundum. IDEM.

337 ADVERSOSQUE POLOS] *Aversosque* Msc. duo.

Una dies mundi damnavit fata? [a] secundum
Emathiam lis tanta datur? jacet omne cruenti
Vulneris auxilium? solos tibi, Magne, [b] reliquit
Parthorum Fortuna pedes? quid transfuga mundi
Terrarum [c] totos tractus, coelumque perosus,
[d] Aversosque polos, alienaque sidera quaeris,
Chaldaeos culture focos, & barbara sacra
Parthorum famulus? [e] quid caussa obtenditur armis
Libertatis amor? [f] miserum quid decipis orbem,

Si ser-

VARIAE LECTIONES.

a *secunda Emathia* B. I. b *relinquit* B. I. V. 2. Edd. Ven. Br. Med. c *tantos* R. I. *tract. tot.* MSS. qdd. Est, qui conjicit *notos* non male. d Vulgo *adversosque. adversusque* V. I. e *qua c. ostenditur* R. I. f *totum* VV. LL. Steph. O. 2. a m. pr.

duo. Constellationes infestas, vel cognitas. BERSMANN. *Adversos* defendi posset ex eo, quod Lucanus Assyrios, & Parthos supra quoque ultra Aequinoctialem, & in Hemisphaerio Antarctico male posuerit vs. 292.

Et polus Assyrias alter noctesque diesque
Vertit.

& similia alibi. Verum aliam vocem *aversos* scilicet, praeferri hic jubent MSS. Pulm. quatuor, Vossiani quatuor, Regius uterque, & Wittianus cum glossatore, qui recte exponit *remotos*, nec bene nobis cognitos. sic *aversa itinera*, *aversus tramites* &c. de quibus vide J. F. Gronov. ad Senecae Med. 10. *Aversa superis regna*, & Livium L. XXII. c. 7. & nos ad Lib. III, 345. *aversis fontibus.* alias *adversos polos* dixisset, ut L. IX, 876. *Imus in adversas axes.*

338 CHALDAEOS FOCOS] Ignem, Deum Chaldaeorum. GROT. Sic optime cum Edit. Veneta rescripsit Grotius; quam lectionem Steph. Pulmanni, & aliorum, meique omnes fere MSS. confirmant. Vulgo edebatur *Deos*, ex glossa natum. πυρεῖα Graeci dicunt.

339 QUID CAUSSA OBTEND. A. LIBERTATIS AMOR] Quid honesto nomine in nos hostem excitamus, libertatis amore? Haec enim est caussa. Vel, cur arma libertatis caussa sumta esse dicuntur? SCHOL. *Caussa obtenditur armis Libertatis amor?* G. & Canterus Novarum Lect. Lib. III. cap. II. PULM. Plerique libri *quid causae obtenditur armis? Libertatis amor?* Msc. *quid causa ostenditur:* nos retinuimus lectionem duorum Msc. quam Cantero quoque probari animadvertimus, & veram judicamus. Quid praeteximus huic bello libertatem, si Parthis nos subjicere non detrectamus. BERSM. *Causa.* Cur libertatis tutelam belli caussam dicimus, si externa imperia pati possumus. GROT. *Caussa*, ut rescribi voluerunt Canterus, & Bersmann. (contra cujus mentem in ipsius editione legas *caussae*,) & rescripsit Grotius, exaratur in meis longe plurimis Codicibus. Et recte. *caussae* tamen habent Wittian. Voss. secund. & quart. quod duplici interrogatione ferri etiam posset; ut dicat Lentulus. Quam caussam, o Magne, armis praetexis? an amorem libertatis? sed quid tum frustra decipere orbem conaris, cum hac ad Parthos profectione docebis, te posse servire.

341 DECIPIS] Decipis, inquit, orbem; cum eum vis liberum facere dimicando; si jam ipse servire contentus es. SCHOL.

341 REGENTEM] Cod. meus *gerentem*, solita commutatione. Vide ad Lib. IV, 662. *Bella regat.* Est vir doctus, qui legat *tuentem.* Non audio.

342 HORRUIT AUDITU] Sc. Parthus; quid, si vidisset? SCHOL.

342 AUDITU] Ita restitui, MSS. & Edd. auctoritate. vulgo legas *auditum*: quod primum in Grotii Editionem, operarum forsan incuria, irrepsit. Certe vix Latinum est *auditus regens Romana. Auditu* est ablativus à recto casu *auditus*; quales multas nominum terminationes rariores vide in notis Doctiss. cognati mei Torrenii ad Valer. Maxim. L. I, I. §. I. En hanc ipsam vocem apud nostrum L. X, 183.

- - - quis dignior unquam
Hoc fuit auditu.

Apud Plautum Bacchid. III, 3, 65. *Non ex auditu arguo.* Mercat. V, 2, 62. *De auditu nuncias.* quamquam iis in locis viri docti ex MSS. legant an-

Si servire [a] potes? te, quem Romana regentem
Horruit [b] auditu, quem captos ducere Reges
Vidit [c] ab Hyrcanis, Indoque [d] à litore, silvis,
Dejectum fatis, humilem fractumque videbit,
Extolletque [e] animos Latium vesanus in orbem,
Se simul, & Romam Pompejo supplice mensus?
Nil animis, fatisque tuis effabere dignum:
Exiget ignorans Latiae commercia linguae,
Ut lacrimis se, Magne, roges. [f] patimurne pudoris
Hoc vulnus, clades ut Parthia vindicet ante
Hesperias, quam Roma suas? civilibus armis
Elegit te nempe ducem. quid vulnera nostra
In Scythicos [g] spargis populos, cladesque latentes?

Quid

VARIAE LECTIONES.

a *voces* V. 1. b vulgo *auditum.* c *Rariis* Ed. Ven. d *ab* V. 1. H. e *animum* O. 1. f. *patimurque* O. 1. g *sparges* V. 1.

audito, ut hic est in uno Bersm. sic *de concurso* pro *de concursu* MSS. Lucretii Lib. 1, 385. ubi vide.

343 HYRCANUS] Sulpitius *Hircano* legit contra carminis rationem. HORTENS.

343 AB HYRCANIS, INDOQUE A LITORE, SILVIS] Ordo est: *Ab Hyrcanis silvis & ab Indo litore.* SCHOL. Rarior est haec synchysis, quae magis, & praecipue à Comicis, in verbis eorumque casibus usurpatur. Quam tamen amavit noster quoque. Vide Lib. v, 800. & ad L. vi, 653. Immo ut hic ordo verborum in nominibus concipitur, sic eodem plane modo invenitur apud Manil. L. 1, 419.

Discordes vultu, permixtaque corpora, partus.

nec multum dissimilis ille versus nostri Lib. iii, 295.

Usque Paraetonias Eoa ad litora Syrtes.

In Editionibus quibusdam junguntur *Indoque à litore silvis. Silvae à litore* forent silvae litoris Indici. Virgil. e. 1, 8. *agnus ab ovilibus.* Georg. ii, 243. *à fontibus undae.* Ovid. L. viii. Met. 410. *ab arbore ramus*, & similia sexcenta, quae jam adduxere Giphanius, Gronovius, Vossius, aliique viri docti. sup. L. vii, 692. *a gurgite clades.* Audaciores possent conjicere *Indique a litoris ulvis*, vel *saevis Dej. fatis:* sed *silvas Hyrcanas* jungi vult Lucanus. nam ipse ait L. iii, 268.

Vastisque Hyrcania silvis.

346 MENSUS] Ut speret, se Italiam possidere posse, cum te supplice metiatur, se Romanis esse meliorem. SCHOL.

348 IGNORANS LATIAE COMMERCIA LINGUAE] Hoc est. Non poteris apud eos tale aliquid loqui, quod te, & iis dignum sit. Nam cum illi Latinam nesciant linguam, necesse est, te solas lacrimas deferre, quibus possint intelligere, se rogari. IDEM.

351 HESPERIAS] Quas Pompejus infelix accepit. *suas* de Parthis, ubi perdidit Crassos. IDEM. Clades acceptas Pharsalico praelio prius Parthi vindicent, quam nos cladem ad Carras? GROT. Bene exponit haec Grotius, ut olim etiam Ascensius, aliique. Male scilicet Bersmannus explicuerat, *à Romanis sibi inlatas.*

354 PARTHOS TRANSIRE] Ut ultra Parthos eant clades nostrae, quas antea nec ipsi Parthi scire consueverunt. SCHOL. Quasi diceret Lucanus *quid doces clades nostras transire Parthos.* Non intellexit auctoris mentem Scholiastes. Rectius Interpretes ceteri exponunt. Quid doces, Parthos transire Euphraten, & ad nostras regiones venire, cum se ultra Euphraten (vs. 236.) continere intra terminos inperii sui debeant, ne serviamus aliquando exteris regibus. *Scythicos populos* rursus Parthos intelligit auctor, ut solet, & jam saepius monuimus. sic denuo vs. 432. vs. 302. *Scythicas pharetras* ix, 827. *Scythica harundo.*

355 NULLOS ADMITTERE REGES] Habere, inquit, posset Roma hoc solatium in hac calamitate, quod non ab exteris regibus occupata est, sed civi suo i.e. Caesari servit. Hoc tu eripis, excitando tam remotos contra Romam populos. SCHOLIAST.

359

[a] Quid Parthos transire doces? solatia tanti
[b] Perdit Roma mali, [c] nullos admittere Reges,
Sed civi servire suo. juvat ire per orbem
Ducentem saevas Romana in moenia gentes,
Signaque ab Euphrate cum Crassis capta sequentem?
Qui solus regum, [e] fato celante [f] favorem,
Defuit Emathiae, nunc tantas ille [g] lacesset
Auditi victoris opes, [h] aut jungere fata
Tecum, Magne, volet? non haec fiducia genti est.
Omnis, in Arctois, populus, quicumque pruinis
Nascitur, indomitus bellis, & Martis amator.
Quidquid ad Eoos tractus, mundique teporem
Labitur, emollit gentes clementia coeli.

VARIAE LECTIONES.

a *ad* H. b *perdet* B. 1. c *nullosque* B. 1. d *sequente* B. 1. e *facto* V. 1. f *furorem* V. pr. suprasc. g *lacessit* H. V. 1. h *haud* B. 1.

359 CELANTE] Sensus hic est. Populus ille, qui solus non venit in Emathiam, celante fato regum favorem i. e. dum eos celant fata, geri bella civilia, ut nulli Parthi reges faventes auxilia declinarent. Hic jam venturus est contra victorem i. e. Caesarem. SCHOL. Non cepit haec rursus Scholiastes. Ait auctor. An Parthorum rex, qui regum solus tibi auxilio non venit tunc, cum fata adhuc celabant, cui ipsa faverent, & dubia adhuc esset alea belli, jam contra victorem pugnaret, aut sua fata tuis vellet adjungere? Non adeo suis armis, & virtuti confidunt Parthi.

362 FIDUCIA] Negat hos habere virtutem, & hoc exsequitur. SCHOL.

362 GENTI EST.] *Est* Mscr. omittit. BERSM. Non habet quoque Ed. Romana, & Parmens. rectius. vs. 370. eaedem etiam Edd. non agnoscunt *est*, nec MS Hulst.

364 MORTIS AMATOR] Msc. *Martis*, h. e. belli. BERSM. *Martis* placuit ita Grotio, ut in textum receperit, confirmatum variis Stephani lectionibus, & duobus Pulm. Codd. quibus accedunt Regius primus, aliique ex meis pauci. Idque ego quoque praefero. nam licet *mortis*, eo sensu, ut mori malint, quam fugere, non omnino damnem (vide enim, quae diximus ad Lib. I, 461.) magis tamen placet hoc loco *Martis*; quia videtur Lentuli sententiae magis inservire, qui dicit, eos amare bella & Martem, sive proelia, & semper pugnandi desiderio teneri, armorum avidissimos, ut ait Livius. Immo quamvis de specialibus Septemtrionis gentibus aliquando dicatur, eos facillime subire mortem, ut eam amare videantur, sicut loco indicato vidimus, id tamen de omnibus tam generaliter dici nequit; quippe quod est contra humanam naturam. Licet sint capaces mortis, ejusque contemptores, non sunt tamen rapaces, aut mortis amatores; & quamvis eam non adeo metuant, ac molles Orientales, mori tamen libenter non cupiunt. Nec enim, quod de Sacerdotibus, vel singulis aliquando hominibus refertur, ad totas gentes trahi debet. *Mars*, & *mors*, ut apud alios saepissime confunduntur, ita etiam apud nostrum L. IV, 538. VI, 153. VII, 129. ubi vide, & in primis, in eadem re L. IV, 146. de Hispanis.

Indomitos quaerit populos, & semper in arma
Martis amore feros.

De iisdem ait Silius L. XVI, 106.

Et amantes Martis Hiberi.

365 EOOS] Ubi sunt Parthi, quos dicit ignavos. SCHOL.

366 LABITUR] *Ibitur* Mscr. duo, impersonaliter, quacumque ibitur. BERSM. *Ibitur* est in Vossianis ex. quart. & sext. suprascriptum etiam: sed rursus deletum est in Voss. primo. Non male. sed *labitur* citat etiam Servius ad Virgilium L. I. Georg. vs. 57. *Labitur* scilicet coelum, quod passim *volvi*, & *labi* dicitur. *quidquid* valet *in quantum*. Sic L. III, 294.

Quidquid ab Occiduis Libye patet arida Mauris,
VIII, 179.

- - *quidquid descendit ab arbore summa*
Arctophylax.

Illic & laxas vestes, & fluxa virorum
[a] Velamenta vides. Parthus per [b] Medica rura,
Sarmaticos [c] inter campos, effusaque plano
Tigridis arva solo, [d] nulli superabilis hosti est
Libertate fugae: sed non, [e] ubi terra tumebit,
Aspera [f] conscendet montis juga; nec per opacas
Bella [g] geret tenebras incerto debilis arcu,
[h] Nec [i] franget nando violenti [k] verticis amnem,
Nec tota in pugna [l] perfusus sanguine membra
[m] Exiget aestivum calido sub pulvere solem.
Non aries illis, non ulla est machina belli;
[n] Aut fossas inplere valent; Parthoque sequenti
Murus erit, [o] quodcumque potest obstare sagittae.
Pugna levis, bellumque fugax, turmaeque vagantes,

Et me-

VARIAE LECTIONES.

a *vestimenta* Marp. pro var. lect. b *Media* B. 1. H. non male. V. ad L. II, 49. & alibi. c *intra* V. 1. d *nullo* B. 1. *nullus* O. 1. *nullo superabitur hoste* VV. LL. Steph. e *nisi* H. f *conscendis* B. 1. W. g *gerit* V. sec. a m. pr. h *non* Edd. qdd. i *frangit* W. Edd. Br. Med. & Schol. Cruq. ad Horat. p. 26. k sic meliores libri, non *verticis*. *gurgitis* VV. LL. Steph. P. 2. B. 1. V. 1. O. 2. Marp. Amst. V. ad Lib. IV, 102. l *profusus* B. 1. m *exigit* B. 2. n *at* P. 1. vulgo *haud* & *sequente*. o *quicumque* Marp.

VII, 500.

- - - - - - *quidquid*
Cogitur ipse.

Cicero pro Dejot. c. 8. *quidquid à bellis rex vacabat*. Adde Heinsium ad Claudian. Mallii Cons. VI. 56.

- - - *quodcumque rubescit*
Occasus, quodcumque dies devexior ambit.

Illabitur vitiose Amstel. Cod.

368 VIDES] Sive tu videbis; sive vides ad personam Pompeji dictum est, sed more narrantium. SCHOL.

370 NULLI SUPERABILIS] A nemine ille vinci potest libertate fugiendi; quia & patentia ibi, & plana sunt loca; sed ubi colles fuerunt, non potest dimicare, sed vincitur. IDEM.

371 LIBERTATE FUGAE] Sic Prudent. Psychom. 194.

- - - - - - *negata*
Libertate fugae.

373 INCERTO] Bene *incerto*, cujus ictus incertus est, quippe fugientium. Detractio Parthorum. SCHOL. Immo si noctu per opacas tenebras deberent pugnare.

375 TOTA] Malim *totum*, ut est in Vossiano tertio, & Scholiaste dicente *tota die non potest dimicare*, vel *tota nec*. In Oxon. uno est *pugna in tota*. Bouh. Cod. non agnoscit hunc versum.

378 AUT FOSSAS] Ita pro *haud* reposui, jubentibus Codd. quatuor Pulm., duobus Bersm. Vossianis quinque, Regio primo, & Wittiano cum Edd. Rom. Parm. & Aldina. Subintelligitur *non* ἀπὸ κοινοῦ, ut centies solet noster; quod jam saepius monuimus. Dein rescripsi quoque *sequenti* cum Editis ante Sulpitium, & Paris. 1512. Steph. var. lect. sex Pulm. & duobus Bersm. ac meis tantum non omnibus MSS.

380 FUGAX] Sic enim pugnant, ut fugere judicentur. SCHOL.

381 PELLERE] Non enim hoc agit, ut loco pellat inimicum, sed ut suum deserat locum, & versus in fugam tutius dimicet. *Dolis* i. venenis. IDEM.

381 MILES] Fefellit memoria Lutatium ad Statium L. IX. Theb. 772. citantem *virtus*, quod versu abhinc secundo sequitur. Legerat enim in Lucani Lib. I, 144.

- - - - - *sed nescia virtus*
Stare loco, solusque pudor non vincere bello.

Dein pro *unquam* variae lectiones Steph., septem Codd. Pulm. duo Bersm. & mei novem scribunt *usquam*, ut editur quoque apud Prifcian. p. 908.

sed

Et melior cessisse loco, quam pellere, miles.
Inlita tela dolis, nec [a] Martem comminus umquam
Ausa pati virtus, sed longe tendere nervos,
Et, [b] quo ferre [c] velint, permittere vulnera ventis.
Ensis [d] habet vires, & gens quaecumque virorum [e] est,
Bella [f] gerit gladiis. nam Medos proelia prima
[g] Exarmant, [h] vacuaeque jubent remeare pharetrae.
Nulla manus illis fiducia; tota veneni est.
Credis, Magne, [i] viros, quos in discrimina belli
Cum ferro [k] misisse parum [l] est? tentare pudendum
Auxilium tanti [m] est, toto divisus ut orbe
A terra moriare tua? tibi barbara tellus
[n] Incumbat? te parva tegant, [o] ac vilia busta,
Invidiosa tamen, Crasso quaerente sepulcrum.

Sed

VARIAE LECTIONES.

a *mortem* Hort. m. b *qua* Edd. Asc. Mic. Hort. m. c *volent* V. pr. R. pr. W. Marp. Hort. m. *valent* B. 1. d *sint* V. 1. e deest in B. 1. V. 1. Marp. Amst. Edd. Rom. Parm. f *gerunt* Marp. non ma e. g *exornant* V. 1. h *vacua pharetra* VV. LL. Steph. P. 4. B. 1. V. 3. W. O. pr. a m. pr. i *viris* O. 1. k vulgo *venisse*. l deest in V. 1. m non agnoscit *est* V. 1. recte. n *incubat* A. Ed. Ven. o *&* B. 1. V. 1. *aut* Marp. *civilia* B. 1.

sed p. 899. vulgatum *umquam* exhibetur.

384 FERRE VELINT] Sc. ipsi venti, ut in illum vulnera veniant, in quem venti perferre voluerint. SCHOL.

385 GENS QUAECUMQUE VIRORUM] Parthos notat ut effeminatos, imbelles. Sic rex Epiri Alexander se in viros incidisse dicebat, Alexandrum Philippi Macedonis filium in feminas. GROT.

387 EXARMANT] Sagittis enim jactis, quas gerebant, inermes fiunt in prima parte certaminis. SCHOL.

387 JUBENT] Medos. Bene autem additum *jubent*, ut necesse his sit redire de proelio, antequam finiatur. IDEM.

388 ILLIS FIDUCIA] Ita ex Mstis distinxi cum Aldo, & Edit omnibus, Ascensio prioribus. Non fidunt illi manibus suis, & fortitudini, sed veneno, quo sagittas acuunt. Vulgo vitiose distinguebatur *illis; fiducia*.

388 VENENI] Fiducia, quia sagittas toxicatas habent, in quibus maxime confidunt. SCHOL.

390 CUM FERRO VENISSE] Si Mstos non consuluissem, non damnassem hanc lectionem; utpote quae per se satis est proba. Sed tres Pulm. Codd unus Bersm Voss. prim. tert. & sext. item Regius prim. Wittian. Marp. & Voss. secund. pro var. lect. legi jubent *misisse*. ut feci. An credis eos esse viros, quos in bellum non satis habes ferro armatos mittere, sed quos debes mittere cum veneno. L. 11, 599.

- - Nec in tantae discrimina mittere pugnae
Jam victum fama non visi Caesaris agmen.

390 PARUM EST] Ferro enim adjungitur venenum. SCHOL.

391 TANTI EST] Cum invidia pronunciandum *tanti est*. Adeo cupis pudendum tibi auxilium rogare Parthorum, ut illic debeas mori toto à tua terra orbe divisus. IDEM.

391 TOTO DIVISUS UT ORBE] Mscr. *tanto* h. e. tanto orbis spacio. Virgil.

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

BERSM. *Tanto* habet Oxon. pr. a m. pr. Quod pene malebat Modius Lect. Novant. Ep. 95. sed motus loco Virgilii à Bersmanno adlato, cui multa addi possent, se repressit. Et recte. Alter de *tanto* plura collegit N. Heinsius ad Valer. Flacc. L. VII, 132.

394 QUAERENTE] Crassus autem ibi jacuit insepultus. nam missus est in Euphraten. SCHOL.

395 SORS LEVIOR] Quam uxoris tuae Corneliae. IDEM. Retinui lectionem, quam optime Grotius reduxit, & confirmant unus Codd Pulm. Bersm. Voss. sec. Marp. Oxon. pr. quart. & pro var.

[a] Sed tua sors levior, quoniam mors ultima [b] poena est,
Nec metuenda viris. [c] at non Cornelia letum
Infando [d] sub rege timet. [e] num barbara [f] nobis
Est ignota Venus, quae, ritu caeca ferarum,
Polluit innumeris leges & foedera taedae
Conjugibus? thalamique patent secreta [g] nefandi
Inter mille nurus: epulis vesana, meroque
Regia, non [h] ullis exceptos legibus horret
Concubitus: tot femineis complexibus unum
Non lassat nox tota marem. jacuêre sorores

In

VARIAE LECTIONES.

a *si* VV. LL. Steph. b *poenae* B. 1. c *ac* H. d *sed* Ed. Ven. e *non* P. 3. B. 1. V. 1. O. 1. *nunc* H. f *vobis* P. 2. V. 2. W. A. O. 1. a m. sec. Edd. Rom. Parm. Br. Med. aliaeque, non male. g *vetandi* A. h *nullos* Grot.

var. lect. Voss. prim. aliique cum Hortens. Marg. Ceteri tam Editi, quam scripti *melior*: quae confusio non semel est etiam apud Ovidium, & Silium L. v, 363. Dein *nec metuenda* cum Grotio habent MSS. omnes, & Edd. ante Sulpit., qui primus *non* exhibuit. *est* quod in paucis his versibus nimis saepe repetitur, non adparet rectius in uno Bersm. & Vossiano.

395 ULTIMA POENA] i. e. mors, quam patieris, tibi ultima erit poena; quae quidem mors, aut pars est ultima viventium aut certe sors ultima. SCHOL. V. ad L. v, 773.

400 PATENT SECRETA NEFANDI INTER MILLE NURUS] Ita verissime haec conjungenda in sua Editione curavit Grotius, antea post *nefandi* ponebatur *τέλειον στίγμα*; & *patent* exponebant Interpretes *in publico coeunt*. Ridicule, & falsissime. *Secreta thalami patent inter mille nurus*. Id est, communicantur cum mille feminis, quae uni servanda erant. De verbo *patere* vide ad L. vi, 139. Male tamen Grotius posuit interrogationis signum post *nurus*: cum esset ponendum post *conjugibus*.

402 NON ULLOS] Ita rescripsimus pro, *ullis*. Nullos horret concubitus interdictos legibus. GROTIUS. Revocavi ego *ullis*, quod MSS. omnes constanter retinent, & eodem redit; si *non* cum τῷ *horret* construas. non horret concubitus, qui aliqua lege sunt prohibiti. Vereor tamen, ut *horret* sit ab ipsa Lucani manu. Certe in quinque libris Pulm. & meis quinque, Edd. Ald. Colin. & Steph. scribitur *audet*: notatque sequentia Scholiastes Voss. secundi. Audet *i. licere sibi credit & filias & sorores stuprasse, quod lege prohibetur. Si* audit; *sic intelligimus scil.* non audit: *Si* audet; *audet etiam inlicitos concubitus, quia pro se nullis excepti sunt legibus. Audere concubitus.* ut *audere convicia* L. ix, 187. optime. Si tamen alicui *audet* minus placet, conjicere posset, scripsisse auctorem *auget* hoc sensu? Mille illis sunt pellices; at vero cum ebrii sunt reges, augent suos concubitus, qui nullis legibus coërcentur, aut quorum nulli sunt excepti ullis legibus saltem regi, qui legibus se solutum putat.

404 LASSAT] *Laxat* P. id est, enervat. *Lassat* C. V. L. G. F. PULM. Vossianorum unus etiam habet *laxat*, ut ediderunt Sulpit. Aldus, Colineus, Stephanus, Micyll. & Pulmannus: ut solent haec verba passim permutari. Sed *lassat* hic unice verum est. Vide Doct. VV. Commentar. ad Tibull. L. i, 10, 55.

Et quum sortivo juvenem lassaverit usu.

Ovid. L. iii. Amor. El. 7, 80.

Aut alio lassus amore venis.

Laxare, seu *resolvere* aliud esse in re Venerea docent lasciviores poëtae: quod explicare nostri pudoris non est. Deinde pro *tota* in meo Codice, variis Steph. lectionibus, Edd. Sulpit. Ascens. Paris. Mic. Hortens. est *una*, ut *nox una* opponatur *uni viro*: sed quia sensus foret obscurior, & capi posset, quasi id tantum ab illis regibus una nocte fieret, non etiam pluribus, servo *tota*, quod retinent ceteri libri. *tanta* Oxon. pr. a m. pr. Propert. L. ii, 18, 23.

Percontere licet. saepe est experta puella,
Officium tota nocte valere meum.

405 IN REGUM THALAMIS] Emendatio est Grotii, ex Seph. Pulm. & Bersm. Codicibus, quibus adstipulantur plerique mei, & meliores. Antea edeba-

In regum thalamis, ſacrataque pignora matres.
Damnat apud gentes ſceleris non ſponte peracti
[a] Oedipodionias infelix fabula Thebas:
Parthorum [b] dominus quoties ſic ſanguine mixto
Naſcitur Arſacides! cui fas inplere parentem,
Quid [c] rear eſſe nefas? proles tam clara Metelli
Stabit barbarico conjux milleſima lecto.
Quamquam non ulli plus regia, Magne, vacabit
[d] Saevitia ſtimulata Venus, tituliſque virorum.
[e] Nam, [f] quo plura [g] juvent Parthum portenta, fuiſſe

Hanc

Variae Lectiones.

a *Oedipodionidas* B. 1. H. *Oedipodionas* B. 1. Hort. m. *Oedipodonias* V. 1. b *quot. dom.* O. 1. c *putet* R. 1. d *ſaevitiae* vulgo. e *jam* V. 1. f *quod* V. 1. g *juvant* Ed. Par. Hort.

debatur *fratrum.* Quod per ſe verum quidem foret. Non enim à regibus deteſtandus ille concubitus ſolis exercebatur, ſed & à reliquis civibus. Vide Briſſon. de Perſarum Rep. L. II. p. m. 289. &c. & hic notas doctorum. Nihilominus *regum* praefero. Agit Lucanus de illo tantum more reſpectu regum, & aulae, ut periculum oſtendat, in quo foret Cornelia. Cum autem *regum* in *fratrum* corruptum fuit, neceſſario quoque mutandum fuit *matres* in *matrum*, ut fecerunt, & in pleriſque legitur Edd. & Mſtis. ut *pignora* vulgari ſignificatione ponatur de filiis. *Matris* tamen eſt in ſeptem Pulm. uno Berſm. & meis ſex Codd. & Edd. Rom. Parm. Brix. Med. *Matres* habent variae Steph. lectiones, duo Berſmanni (qui *matrum* retinet, & exponit, *filii execrabiles jacuere in matrum thalamis.* alii *filii, qui ſacra deberent eſſe pignora*, contorto nimis ſenſu) Voſſiani duo, Reg. unus, Marp. & alii cum Grotio. In Ed. Veneta, & Stephani eſt *pignora rerum.* Ut *regum*, ſic *matres* ego probo. *Pignora* enim non modo filii dicuntur, ſed omnes, qui ſanguine ſe proxime contingunt. Conſule noſtri loca L. III, 32. VII, 324, 347. h. lib. vſ. 499. Errat autem Vir. Doctiſſ. J. Waſſe ad Salluſt. Jug. c. 82. in Ed. principe pro *regum* negans exſtare *fratrum*. Probe id ſcio: meis enim oculis eam luſtravi.

406 Non sponte] Quia per ignorantiam Oedipus cum Jocaſta matre concubuit, in fabulas miſſus eſt; cum hoc non fecerit voluntate. SCHOL.

407 Thebas] Doctiſſ. Tollius ad Auſon. Moſell. vſ. 314. monet, in ſcriptis membranis ſcribi, ut corrigit, *taedas*: quomodo vir doctus ad marg. libri ſui adleverat eſſe ſcribendum. Mei libri nihil variant. Sed placet omnino *taedas*. Tragaedia damnat nuptias Oedipodis, non Thebas ob ejus inceſtum.

409 Cui fas] Qui, inquit, hoc ſibi licere aeſtimat, quod putaturus ſit non licere? SCHOL. Quaſi Schol. legerit *putet*, ut eſt in uno Regio Cod.

411 Stabit] Hoc jam non uxoris eſt, ſed pellicis. SCHOL.

412 Vacabit] Hoc ad dolorem Pompeji corrigit, quod dicat, cum ipſa prima regem eſſe cubiturum. IDEM.

413 Saevitia stimulata Venus] Ordo eſt. Regia Venus non ulli plus vacabit, ſtimulata ſaevitia, quam Cornelia. IDEM. *Saevitiae* vulgo nunc legas, ortum ex Editione Grotiana, typothetarum, credo, errore. Certe *ſaevitia* recte habent MSS. omnes. Pro *ſtimulata* optimi Codd. Voſſ. prim. & Reg prim. cum Hulſt. & Edd. Rom. Parm. Brix. Mediol. Ald. Sulpit. Colin. Hort. marg. exhibent *ſtimulante*. quod nequaquam temere ſpernas *ſtimulante ſaevitia*, & *titulis virorum* ſc. *ſtimulantibus*. Ita jungere ſolent poëtae *ſtimulante fame*.

413 Titulisque virorum] Ut hinc libido ejus magis ardeſcat; cum conſiderat, eam tam potentium virorum i. Pompeji, & Craſſi tenuiſſe matrimonia. SCHOL.

416 Vetustae] Quam prior maritus Craſſus excepit. Sic ergo trahitur, tamquam olim jam eſſet devota. IDEM.

422 Perit] Nam cum ferre auxilium tibi coeperint Parthi; de his Craſſorum mors non poterit vindicari; & hoc nefas eſt, ut, cum arma vos geratis, inulti ſint Craſſi. IDEM.

425 Inperii nudare latus] Senſus hic eſt.

Tanti

Hanc sciet & Crassi: [a] ceu pridem [b] debita fatis
Assyriis, trahitur cladis captiva vetustae.
Haereat Eoae vulnus miserabile sortis:
Non solum auxilium funesto [c] à rege petisse,
Sed gessisse prius bellum civile pudebit.
Nam [d] quod apud populos crimen socerique, [e] tuumque
Majus erit, quam [f] quod, [g] vobis miscentibus arma,
Crassorum vindicta perit? [h] incurrere cuncti
Debuerant in Bactra duces, &, ne qua vacarent
[i] Arma, vel Arctoum Dacis, Rhenique catervis
Inperii [k] nudare latus, dum perfida Susa
In tumulos prolapsa ducum, Babylonque [l] jaceret.
Assyriae [m] paci finem, Fortuna, precamur:
Et, si Thessalia bellum civile peractum est,
Ad Parthos, qui [n] vicit, eat. gens unica mundi [o] est,

De

VARIAE LECTIONES.

a *seu* B. 1. b *dedita* VV. LL. Steph. c *abr.* V. 4. Edd. qud. d *neque* B. 1. e *tuique* Ox. 1. f *si* P. 1. B 2. O. 1. V. 1. g *nobis* B. 2. V. 1. O. 1. M. Hort. m. h *concurrere* P. 2. B. 2. A. male. *e* in caesura saepe producunt noster, & alii. i *arva* R. pr. k *nudasse* W. l *jacerent* vulgo. m *pacis* VV. LL. Steph. Ox. 1. n *vincit* P. 4. B. 3. R. pr. O. 2. V. 1. Edd. Ven. Br. Med. *vincat* W. V. tert. Hort. m. o deest in A.

Tanti erat auferre exercitum, qui nunc prohibet Dacos, & nudare his latus imperii nostri, dum tantum omnes ad expugnandos Parthos colligerentur. SCHOL. Hinc Floro L. III, 5. *nudum imperii latus.* ubi vide Doct. Duker.

425 SUSA] Civitas Parthorum, vel Persarum. SCHOL.

425 SUSIS BABYLONQUE JACERENT] *Susa* G. F. *jaceret* C. P. L. O. G. F. vera lectio esse videtur, *Susa jacerent.* Hoc in vulgatis, illud in antiquis libris legitur. PULMANN. Plerique libri, & Msc. tria *Susis:* quartum *Susa*, quod rectum putamus. pro *jacerent.* MSS. quatuor *jaceret.* BERSM. Interpretes antiqui temere pronunciant, urbem hanc tam *Susidem*, quam *Susa* vocatam esse, quem errorem errat quoque Isidorus Lib. XV. Origin. c. 1. *Susis. Oppidum Persidas ajunt Memnonis fratrem condidisse, dictum autem Susis, quod immineat Susae fluvio.* Verum nusquam, quod scio, poëtae, aut historici *Susidem* hanc urbem, sed *Susa* vocant, ut noster ipse L. II, 49. Nam quod apud Sidon. Apollin. Lib. VII. Ep. 17. *Regi Susidis orae*, & L. VIII. Ep. 9. *Aulae Susidis culmen* invenias, est illud adjectivum; vel ubi *Susida* memorant, intelligi debet de Susiana regione. Consule Steph. Byzant. in voce Ἐλύμαις. Recte itaque cum Pulmanno Bersmannus, Grotius, & alii pro *Susis* reposuerunt *Susa*, quod confirmant mei quoque libri praeter sex recentiores. Male autem contra omnes Mstos, & Editiones veteres ediderunt *jacerent:* cum ex genio nostri recte antea expressum esset *jaceret.* Qui singularis numerus in caussa fuit; cur mutarint *Susa* in *Susis* librarii. Solet auctor cum plurali, & singulari componere verbum in singulari numero; ut saepius jam monuimus. Lib. I, 19.

Sub juga jam Seres, jam barbarus isset Araxes.

ubi male Servius, & Valerius Probus *Seres* capiunt in numero singulari, qui est *Ser*, non *Seres.* Vide omnino, quae congessimus ad L. I, 422.

427 ASSYRIAE PACI FINEM] Ut in Parthia, inquit, bella moveantur, hoc petimus. SCHOL.

428 ET SI BELLUM &c.] Si in Thessalia jam civilia bella completa sunt, contra Parthos veniat movens bella victor scilicet Caesar. IDEM.

428 THESSALIA] Non *Thessaliae.* deest *in* praepositio. GROT. Miror, hic Grotium *Thessalia* maluisse, non *Thessaliae*; cum tamen ad vs. 108.

Siccaque Thessaliae confundit lumina Lesbos;

nihil monuerit: ubi vide, quae nos notavimus, & in quibusdam *Thessalia* esse diximus. adde ad vs. 845. Hic *Thessaliae* habent unus Pulm. Bersm.

Wit-

De qua [a] Caesareis [b] possim gaudere triumphis.
[c] Non tibi, [d] cum primum gelidum transibis Araxen,
Umbra senis moesti, Scythicis [e] confixa sagittis,
[f] Ingeret [g] has voces? Tu, quem post [h] funera nostra
Ultorem cinerum nudae speravimus umbrae,
Ad foedus, pacemque venis? [i] tum plurima cladis
Occurrent monimenta tibi: quae moenia [k] trunci
Lustrârunt cervice [l] duces, ubi nomina tanta
Obruit Euphrates, & [m] nostra cadavera Tigris
Detulit in terras, ac reddidit. ire per ista
Si potes, in [n] media socerum quoque, Magne, sedentem
Thessalia placare potes. quin respicis orbem
Romanum? si regna [o] times projecta sub Austro,
Insidumque Jubam, petimus [p] Pharon, [q] arvaque Lagi.
Syrtibus hinc Libycis tuta est [r] Aegyptos: [s] at inde
Gur-

VARIAE LECTIONES.

a *Caesarei possunt g. triumphi* B. 1. R. 1. V. 1. b *possum* W. *possem* Edd. R. P. Br. Med. c *num* V. 2. O. 1. A. Marp. M. Ed. Ven. Br. *num primum t. c.* B. 1. male. d *quamprimum* Ed. Grot. & seqq. contra Mstos. e *infixa* VV. LL. Steph. P. 3. B. 2. V. 1. f *ingerat* Edd. qdd. g *ad* B. 1. h *vulnera* V. 1 i *tunc* MSS. & Edd. qdd. k *trunca* V. sec. a m. pr. l *ducis* VV. LL. Steph. m *vestra* M. A. n *mediam Thessaliam* V. tert. o *signa* Ed. Br. p *Pharos* W. LL. Steph. V. 1. q *armaque* Edd. Asc. Par. Mic. Hort. r sic R. pr. V. sec. pro var. lect. vulgo *Aegyptus.* s *ac* A. Hort. m. & V. 1.

Wittian. Voss. sec. & quart. cum Edd. Sulpit. Aldi, Colin. Steph. & seqq. quibusdam; defenditque Doctiss. Davisius ad Caesar. L. VIII. B. Gall. in Praef. ubi plura similis locutionis exempla adduxit; ut fecit quoque G. J. Vossius de Construct. c. 25. Dukerus ad Flor. L. 1. c. 18. *Lucaniae suprema pugna*; quam lectionem ibi confirmant quatuor MSS. Leidd. Cortius ad Sallust. B. Jugurt. c. 33. *Romae Numidiaeque.* Verum cum plurimis, & optimis MSS. *Thessalia* retineo; quod probum esse, supra vidimus: ubi etiam adeo incerta est lectio, crebro inmutari temerarium est.

431 TRANSIBIS ARAXEN] *Transibis Araxem* Msc. duo, probe: tertium, *transibis ad axem* (& Voss. unus.) Alii *transibit Araxem*, ut ad umbram referatur. BERSM. Putem typothetarum errore *transibit* in Ed. Pulm. vel aliam priorem inrepsisse. Operae tamen pretium fuit visum Modio, ut moneret *cum primum*, & *transibis* esse scribendum, Novant. Lect. Ep. 95. *Araxen* Graeco more dedi pro *em* ex MSS. vetustissimis.

434 ULTOREM CINERUM NUDAE S. U.] Msc. *& nudae.* Cadaveris insepulti. BERSM. *Et* inserunt quoque Marpurg. & Amstel. non ut cadaver intelligat, sed manes non rite humatos. Vide ad vs. 841. Malim tamen in Dativo sumere, eodem sensu.

436 OCCURRENT MONIMENTA] Ante oculos tuos cuncta versabuntur, quae gesta sunt. SCHOLIAST.

439 IRE PER ISTA &c.] Si potes transire per illas terras amicus, tunc facilius impetrabis amicitiam a Caesare. IDEM. Non cepit auctoris mentem Scholiastes, quam bene explicuit Hortensius his verbis. *Quasi dicat: si per ista loca tam immania, tam barbara potes te conferre supplicem, id quod tua majestate indignum est, profecto potes etiam retro in Thessaliam ire, & Caesarem placare, quod honestius, quam illud ducendum est, & nullo adeo prope periculo.* Pro *ista* in Regio primo, Witt. Hulst. Oxon. uno, & meo scribitur *istas.* sc. terras. sed vulgatum praefero.

441 QUIN RESPICIS ORBEM R.?] Ut Virgilius.

Quin potius pacem aeternam, pactosque Hymenaeos
Exercemus?

Persuasum est, ne iret ad Parthos: nunc persuadetur, ne eat ad Africam, sed Aegyptum. SCHOL.

Libertatis [a] habes! victa est sententia Magni.
[b] Tunc Cilicum liquêre solum, Cyproque citatas
[c] Inmisêre rates, nullas [d] cui praetulit aras
Undae diva memor Paphiae, si numina nasci
Credimus, aut quemquam fas est coepisse deorum.
[e] Haec ubi deseruit Pompejus litora, [f] totos
Emensus Cypri scopulos, quibus exit in Austrum;
Inde maris vasti [g] transverso vertitur aestu:
Nec [h] tenuit [i] gratum nocturno lumine [k] montem,
Infimaque Aegypti pugnaci litora [l] velo

Vix

VARIAE LECTIONES.

a *habet* vulgo. b *tum* MSS. & Edd. qdd. c *inmersere* R. pr. V. pr. H. d *ubi* A. *cum* O. 1. a m. sec. e *hic* B. 1. f *notas* W. a m. pr. g Grot. Ed. & seqq. *transfuso.* h *cernunt* A. i vulgo *Casium.* k *portem* meus a m. pr. l *vento* R. 1.

ri, quod Cyprum, & Aegyptum transfunditur. GROT. *Transfuso*, quod recepit Grotius, habent Reg. recent. & Oxon. prim. Retinui tamen ego veterem lectionem *transverso aestu*; nisi malis *transfisso aestu. Findere mare* passim dicuntur navigantes. Sensus Lucani videtur esse Pompejum mutavisse cursum, & obliquo aestu navigasse ad Aegyptum. sic *transversus torrens* Lib. IV, 818. *Transversi Aquilones* Livio Lib. XXXVI, 43. pro *vertitur* in Marpurg. est *funditur*. Ascensius edidit *transversus*. Adridet conjectura mihi.

Inde maris vasti transversus finditur aestus.

vel *verritur*. Quod sexcenties dicunt poëtae. Sed prius tamen malo. *vertere aestum* vero est alio cursum dirigere. Virgil. L. III. Aen. 668.

Vertimus & proni certantibus aequora remis.

Quomodo illic cum quibusdam malo, quam *verrimus.*

463 CASIUM NOCTURNO LUMINE] Cum observaret nocturnum lumen Phari, noluit ire in Casium, sed in Pelusiacum ostium. SULPIT. Ita quidem Sulpitius. Nec multo aliter Omnibonus; qui, *Nec navigavit in portum*, inquit, *sed ex transverso mari cursum dirigens, declinavit in Casium.* Et rursum, *Pharum significat*, inquit, *insulam, & turrim magna altitudine, mirificis operibus exstructam, montis instar, quae nomen ab insula accepit, haud procul ab Alexandria* &c. Uterque igitur Pharum cum Pelusiaco hostio, & monte Casio confundit, nulla Geographiae habita ratione. Nam Pelusium, & Casius mons Palaestinam, & Arabiam proxime contingunt, Aegyptumque ab Asia dividunt. Pharus autem è regione Canopici ostii, Alexandriae urbi ponte jungebatur, Pelusiumque, & Canopus totius Aegypti, quam aliquando à figura triquetra, δέλτα nominarunt, veluti basim constituunt, extremosque angulos illius efficiunt. Ut & Plinius meminit libro quinto capite nono, & tricesimo primo. Et Strabo libro XVII. Cujus verba sunt: Ἐστι τοίνυν ἡ ἀπὸ Πηλουσίου παραλία πρὸς τὴν ἑσπέραν πλέουσι μέχρι μὲν τοῦ Κανωβικοῦ στόματος χιλίων που καὶ τριακοσίων σταδίων, ὃ δὴ καὶ βάσιν τοῦ δέλτα ἔφαμεν. ἐντεῦθεν δ' ἐπὶ Φάρον τὴν νῆσον ἄλλοι στάδιοι πεντήκοντα πρὸς τοῖς ἑκατόν. De Casio autem idem libro XVI. ita meminit: Ἐστι δὲ τὸ Κάσιον, θινώδης τις λόφος ἀκρωτηριάζων, ἄνυδρος, ὅπου τὸ Πομπηΐου τοῦ Μάγνου σῶμα κεῖται, καὶ Διός ἐστιν ἱερὸν Κασίου. πλησίον δὲ καὶ ἐσφάγη ὁ Μάγνος δολοφονηθεὶς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. εἶτ' ἐπὶ Πηλούσιον ὁδός. ἐν ᾗ τὰ Γέῤῥα, καὶ ὁ Χαβρίου λεγόμενος χάραξ &c. Videtur igitur sententia hujus loci talis quaedam esse: *Nec tenuit Casium*, quem petebat scilicet, sed vento adversante ex transverso, aegre ad eam partem Aegypti appulit, quae infra Casium est, qua Nilus juxta Pelusium in mare exit, septimo, atque ultimo ostio. Unde postea, cum audisset, regem circa Casium commorari, iter sursum versus reflectit, Casiumque etiam ipse petit &c. Ut ablativi, *Nocturno lumine*, non ad verbum, *Tenuit*, sed ad *Casium montem* referantur, sintque veluti epitheton illius, ut qui & ipse nocturno lumine, sive facibus noctu accensis, perinde ut in altera Aegypti extremitate Pharus solebat, navigantibus iter commonstraret. Aut, ut simpliciter, *Nocturno lumine*, pro eo quod est, *per noctem*, accipiamus, quando infra sequitur: *Nec Phoebus adhuc, nec carbasa languent.* Caeterum & Caesar, & Appianus tradunt, Ptolomeum tum forte circa Casium

Vix [a] tetigit, qua, dividui pars maxima Nili,
In vada decurrit Pelusia ſeptimus amnis.
Tempus erat, quo Libra pares examinat horas,
Non [b] uno plus aequa [c] die, noctique rependit
Lux minor hibernae verni ſolatia damni.
Comperit ut, regem Caſio ſe monte tenere,
Flectit iter: nec Phoebus adhuc, nec carbaſa languent.
Jam rapido ſpeculator eques per litora curſu
Hoſpitis adventu pavidam compleverat aulam.

[a] Conſilii

VARIAE LECTIONES.

a *tennis* B. 1. O. pr. W. a m. pr. b *una* MSS. qdd. & Edd. Ald. Col. Steph. Gryph. aliaeque, male. c *dies* O. 1.

ſium caſtra habuiſſe, contra ſororem Cleopatram, quam regno ejecerat, bellum è Syria contra ipſum molientem. Appianus autem etiam caſu quodam Pompejum ad Caſium delatum addit, vento incumbente, quod à poëta nonnihil diſſentit, qui illum conſilio à Peluſio ad Caſium flexiſſe curſum ait. Sed haec hactenus. MICYLL. Mic. *Caſion:* reliqua tria: *gratum*, mendoſe. Nec tenuit Caſium, ſed vento adverſante infra Caſium appulit. *Nocturno lumine* i. luna praelucente, ſive nocte, poëtica circuitione. vel, praeeuntibus facibus, in illo monte accenſis. BERSM. Nullus hic locus Caſio monti, qui poſt aliquanto memoratur. MSS. habent:

Nec tenuit gratum nocturno lumine montem.

Chimaeram intelligit, montem noctibus flagrantem, ut loquitur Plinius v, 27. GROT. *Ed. ſec.* Varie hic ſe torquent viri doctiſſimi; cum veriſſima, & ſimpliciſſima ſit Omniboni expoſitio: ut non *Caſium* legatur, ſed *gratum*. quomodo recte legit, ſed male explicat Grotius. *Gratum* ex meis habent quoque Regii, Voſſianus prim. Wittian. & ſex recentiores cum Editionibus primis, & Pariſ. 1512. Per *gratum nocturno lumine montem* non alium intellige, quam Pharon nocte in excelſiſſima ſpecula faces in navigantium uſum accenſas habentem, adeoque nautis gratiſſimum. Hoc Lucani mens, hoc hiſtoriae veritas, hoc locorum ſitus poſtulant. Pompejus à Cilicia profectus, & Cypron praetervectus trajicere voluit in Aegyptum, & quidem Alexandriam, Ptolemaei regis ſedem, ut illic auxilium ab eo peteret. Verum per reluctantem ventum, & *transverſum aeſtum*, quae verba notanda, non potuit eo curſu tenere Alexandriam, ſive Pharon inſulam ei urbi adjacentem. Verum vix tetigit ſive adpulit ad Peluſium, oſtium Nili maxime Orientale, & Cypro propinquius. Hic dum in ancoris ſtetit, audivit, regem non eſſe Alexandriae, ſed in monte Caſio eſſe cum exercitu contra ſororem bellum gerentem. Hoc audito ſtatim *flexit iter*; quia nondum ventus, nec dies defecerat, & retroegit curſum ad Caſium montem, qui jam ipſi à tergo erat, utpote magis ad Orientem, & in regione Caſſiotide ſitus, docentibus omnibus Geographis. Si per *gratum montem* eſſet intelligendus Caſius, quem prae aeſtu transverſo tenere non potuerat, non debebat à Peluſio *flectere iter*, ſed recto curſu ad Caſium pergere. Sed *flexit iter*, quia jam praetergreſſus fuerat Caſium montem; at non ultra Peluſium verſus Pharon navigare potuerat. Ut dixi, rem ſe habere patet ex Plutarcho, Dione Caſſio, & aliis. Sed audiamus ipſum Caeſarem Lib. III. B. Civ. c. 103. *In Ciliciam, atque inde Cyprum, dein Peluſium pervenit. Ibi caſu rex erat Ptolemaeus* &c.; *Ad eum Pompejus miſit, ut pro hoſpitio, atque amicitia patris Alexandria reciperetur* &c. Appian. Lib. II. p. m. 786. καί πως κατὰ δαίμονα ἐς τὸ Κάσιον τὸ πνεῦμα τὸν Πομπήιον κατῆγεν &c. Unde Grotio, niſi ex Scholiaſte, in mentem venerit, per *gratum montem* intelligi poſſe Chimaeram in Cilicia, à qua profectus erat, & ad quam prius, quam Peluſium pervenire potuiſſet, comminiſci nequeo; neque etiam, quomodo Voſſius hic de monte Antiocheno ad Lib. I. c. 10. Pomponii Melae cogitare potuerit. Jam autem, ſi voluiſſet Lucanus, quod non fecit, Caſium montem indigitare *nocturno lumine*, ea verba non ſignificarent lunae lumen, aut faces accenſas, ſed ſolem nocte in illo monte lucentem. Quod enim alii Antiocheno monti, noſter Aegyptio tribuit; ut patet ex L. x, 434

- - Lucifer à Caſia proſpexit rupe, diemque
Miſit in Aegypton primo quoque ſole calentem.

Sed, ut dixi, Pharon intelligit promontorium, ut debuit auctor.

463

[a] Consilii vix tempus erat: tamen omnia monstra
Pellaeae coiêre [b] domus; quos inter [c] Achoreus
Jam placidus [d] senio, fractisque modestior annis,
(Hunc genuit, custos Nili crescentis in arva,
Memphis vana sacris; illo cultore Deorum,
Lustra suae Phoebes non unus [e] vexerat Apis;)
Consilii vox prima fuit, meritumque, fidemque,
Sacraque defuncti [f] jactavit pignora patris.
[g] Sed melior suadere malis, & nosse tyrannos,

Ausus

VARIAE LECTIONES.

a *concilii* Ed. Rom. b *manus* B. 1. A. c *Aquoreus* A. Ed. Ven. d *senior* Edd. Rom Ven. e *vixerat* vulgo. f *jactanti* B. 1. g *&* O. 1

463 MONTEM] Pharon. Mons est Aegypti, in quo turres ligneae fiebant, quae in adventum navium incendebantur. Aliter Chimaera, mons est in Cilicia, qui nocturnis aestibus ignem exhalat. Hic enim *nocturno lumine gratus est*, quia navigantibus iter praestat. SCHOL. *Voss. pr.*

465 MAXIMA] Hic est Nili pars maxima, septimus fluvius. IDEM.

467 PARES EXAMINAT] Aequinoctium autumnale significat. IDEM.

468 NON UNO PLUS AEQUA DIE] Omne enim aequinoctium uno die est. Nam aut major est, qui antecessit, & erit brevior, qui sequitur: aut si minor ante fuerit, jam major incipit. Est ergo non plus uno die aequa. IDEM.

469 VERNI SOLATIA DAMNI] Ut, quod spatium vere perdidit, hoc compenset autumno. IDEM.

471 CARBASA] Mscr. *sidera*, perperam. Nondum sol occiderat, & venti spirabant. BERSM.

471 LANGUENT] i. e. Fatigata sunt. Diem describit, nondum exactum esse, cum adhuc nec sol, nec vela sunt labore lassata. SCHOL.

474 MONSTRA] Consiliarii. Primores omnes monstra Pellaeae domus dicit. IDEM.

475 PELLAEAE] *Pellaeam* autem *domum* vocat, propter primum Ptolomaeum, qui ex Macedonum genere fuerat, Lago patre natus, & post mortem Alexandri Magni in divisione regnorum, Aegyptum sortitus, à quo deinceps caeteri ad ultimum hunc usque progenie, ac successione regni descenderunt. MICYLL.

477 CUSTOS NILI] Quia Nilus per eam fluit; sive quia ab eadem continetur. *Vana* scilicet, quia plurima colit monstra. SCHOL. Memphin & Plinius libro v. cap. 9. & Strabo libr. XVII. civitatem vocant Aegypti, ubi & regia veterum Aegypti regum fuit, & σηκὸς, sive stabulum, ubi Apis asservabatur. *Custodem* ergo *Nili* vocat, vel quia βασίλειον, sive Regia Aegypti fuit, ut Nilum κατὰ συνεκδοχὴν pro Aegypto accipiamus: vel, ut Omnibono placet, quod in eadem Apis conservabatur, quo nascente Nilus crescebat, & si forte non nasceretur, pro malo omine habebatur, quasi deus iratus esset, ut idem inquit. Caetera apud Strabonem, & Herodotum vide. MICYLL. Rectius Beroaldus putat, Memphin, *custodem Nili crescentis* dici; quia illic est Nilometrium, in quo incrementa Nili notabantur olim, & etiam nunc. Vide Casaubon. ad Strabon. L. XVII. p. 817. Ed. Paris. & Voyag. du Paul Lucas T. III. p. 320. &c.

479 LUSTRA SUAE PHOEBES] Incertum, an cubilia, an quinquennalia sacra. In lustrationem Phoebes i. lunae haec sacra celebrantur. SCHOL. Lunae, cujus bicornis imaginem Apis in dextro habebat latere, macula candicante Plinius L. VIII. c. 46. Intelligit autem lustra Lunaria, quae sunt v. mensium. BERSM. Scilicet legit, ut vulgo post Sulpitium fit, Bersmannus *vixerat*. Verum Edd. priores, MSS. Pulm. tres, duo Bersm. & novem mei vetustissimi habent *vexerat*. in variis Steph. lection. uno Pulm. & Regio est *duxerat*. An *vehere lustra Phoebes* notat, portare in solemni festo, (in quo Apis semper comes, ut ait Ovidius) Sacra Lunae expiatoria (*expiationes* ait Beroaldus) & lustralia, sive lustralem pompam? An potius scribendum *vexerat*, vel *duxerat sistra* i. e. dux erat sacerdotum in sacris Isidis sistro canentium? Mihi non plane liquet. *Vivere lustra suae Phoebes* tamen vix Latinum puto. Quid velit Hortens. non intelligo ad V. *Lustra* scribens, quod *macula illa candicans, ut Plin. cornibus lunae crescere inciperet:* At vero hoc non dicit Plinius, sed maculam fuisse illam figura cornuum Lunae incipientis crescere,

Ausus Pompejum leto damnare Pothinus;
 Jus, & fas multos faciunt, Ptolemaee, nocentes:
Dat poenas [a] laudata fides, [b] cum sustinet, inquit,
Quos Fortuna premit. fatis accede, Deisque,
Et cole felices, miseros fuge. sidera [c] terrae
Ut distant, [d] ut flamma mari, sic utile recto.
Sceptrorum vis [e] tota perit, si [f] pendere justa
Incipit; evertitque arces respectus honesti.
Libertas scelerum [g] est, quae regna [h] invisa tuetur,
Sublatusque modus [i] gladiis. facere omnia saeve
Non inpune licet, nisi [k] cum facis. exeat aula,
Qui vult esse pius. [l] virtus, & summa potestas

Non

VARIAE LECTIONES.

a *laudanda* VV. LL. Steph. b *dum* O. 1. c vulgo *terra*. d *&* vulgo. e *tanta* O. 1. f *reddere* suprasc. *pondere* W. *prendere* P. 1. V. 1. g deest in H. h *injusta* P. 1. i *gladii* W. V. tert. k *dum* & *voles* Grot. & seqq. l *pietas* V. 1.

re, non maculam illam crescere. De Api porro, ejus notis, & sello vide Pignorium Mens. Isiaca p. 36. &c. Errat vero Scholiastes dupliciter; cum dicat, plures hoc nomine boves tunc simul fuisse. cum verbis *non unus* velit Lucanus ostendere longinquum Achorei Sacerdotium, in quo plures fuere mersi in aquam, non inmolati, & novi inventi: quod etiam non praecise singulis annis fiebat; sed certis vitae annis, quos fas non est excedere bovem.

479 APIS] Taurus est, qui annis singulis immolabatur Isidi, cum in grege fuerit alter inventus; sed nunc hoc dicit, hunc Achorea tam religiosum fuisse, ut non tunc unus Apis esset in templo, sed multi. *Phoebes* Isidis quia eadem Isis, quae Luna; Osiris, qui sol. SCHOL.

480 PRIMA] Prior est haec locutus. *Meritum fidemque* sc. Pompeji, & quae cum Ptolemaei patre foedera comparasset, & suasit, ut reciperetur. IDEM.

482 MELIOR SUADERE MALIS] i. e. Qui malis omnibus doctus est, etiam nefaria persuadere, & qui sciret, regum animos ad scelera proniores. IDEM. Alii *Efficacior ad persuadendum mala*, vel simile. Sed *malis* notat homines malos, non res malas. Melior ad persuadendum malis tyrannis. quod recte vidit Omnibonus. Posses etiam legere *malos*. *suadere* enim saepe invenias cum accusat. personae. vide Cel. Burm. ad Phaed. F. xv. & Petron. c. 46.

483 POTHINUS] Ita ubique scribendum hoc nomen, non, ut ante fuit, *Photinus*. Est enim Graecum Ποθεινὸς apud Plutarchum, Appianum, alios, non Φωτεινὸς, quod & lex versuum repudiat. GROT. *Ed. tert.* & *sec.* ad L. x, 103. *Pothinus* exhibent etiam Voss. sec. Regii, & alii pauci, uti & Witt. L. x, 95. &c. Ceteri Edd. & MSS. *Photinus*. Error librariorum videtur inde natus: quod monachis notior fuerit Photinus primus Episcopus Lugdunensis sub M. Aurelio martyrium passus. De quo vide Sponium in Lib. Recher. Des Antiq. de Lyon p. 11. vel etiam Photinus haereticus, cujus meminit Prudentius Psychom. 796. Nam apud omnes Latinos auctores, ubi hujus nebulonis fit mentio, depravatum nomen in MSS. scribitur. *Damnare* quoque pro *damnasse*, quod vulgo à Venetis profectum circumferebatur, recte reposuit Grotius, jubentibus tantum non omnibus omnium, meisque MSS. & Edd. Rom. Parm. Ascens. Mic. Hort. aliisque.

484 FACIUNT NOCENTES] Si fuerit, inquit, jus, & fas servatum, ut recipiamus Pompejum, qui nobis est familiaris, apud offensum Caesarem habebimur pro nocentibus. SCHOL. Id est. *Poenae multos subdunt*. GROT. *Ed. tert.*

485 DAT POENAS LAUDATA FIDES] Ipsum sensum repetit. Quod si laudari fidem suam voluerunt, recipiendo Pompejum, essent à Caesare puniendi. SCHOL.

485 SUSTINET] i. e. cum eos fides sustentat, quos Fortuna jam deprimit. IDEM.

487 FUGE] Desiste comitari. IDEM.

787 SIDERA TERRA UT DISTANT] *Terrae* in Dativo casu exaratum est, in uno Bersm. & optimo

Non coëunt: semper [a] metuet, [b] quem saeva pudebunt.
Non inpune tuos Magnus contemserit annos;
Qui, te nec victos arcere à litore nostro
Posse, putat. [c] neu te sceptris [d] privaverit hospes,
Pignora sunt [e] propiora tibi: [f] Nilonque, Pharonque,
Si regnare [g] piget, damnatae redde sorori.
Aegypton [h] certe Latiis tueamur ab armis.
Quidquid non [i] fuerit Magni, dum bella geruntur,
[k] Nec victoris erit. toto jam pulsus ab orbe,
Postquam nulla manet rerum fiducia, quaerit,
Cum qua gente cadat: rapitur civilibus umbris.
Nec soceri tantum arma fugit: fugit ora Senatus,

Cujus

VARIAE LECTIONES.

a *metuit* R. 2. *metuent* O. 1. b *quae* O. 1. c *nec* P. 1. d *spoliaverit* Ed. Hortens. e *propriora* V. 1. H. f *Nilumque* R. 1. W. V. pr. sec. sext. H. M. Edd. Ven. Br. Med. g *pudet* P. 2. h *Lat. certe* V. 1. i *fuerat* Edd. qdd. k *non* W. R. 1.

mo Wittiano, aliisque ab Ill. Heinsio inspectis Codicibus. quod praetuli vulgato *terra* cum Celeb. Burmanno ad Quinctil. Instit. Orat. Lib. v. c. 10. *Qua diximus enthymema syllogismo distare.* Ablativo addere praepositionem malunt, nisi notet ipsum, quo res distant, spatium. Dein pro *& st.* uterque Regius, & Amstel. exhibent *ut*, verissime.

488 UTILE RECTO] Sic distat utilitas ab honestate; nec potest esse conjuncta. IDEM.

490 RESPECTUS HONESTI] Claudian. IV. Cons. Honor. 268.

- - *mentemque domet respectus honesti.*

492 SUBLATUSQUE MODUS GLADIIS] Ut sine modo saeviant. Hinc dicit, regna esse firmiora. SCHOL.

493 NISI CUM FACIS] Crudeliter aliquid facere, numquam licet, nisi semper feceris. IDEM. *Dum facis* nostra est emendatio pro *cum.* Continuanda enim scelera docet juxta illud: *per scelera semper sceleribus tutum est iter.* GROT. Non opus est Grotiana emendatione contra Mstos omnes, & *cum* retinendum, eodem fere sensu. Si enim non inpune facere saeve omnia licet, nisi cum facis & crudelitatem exercendo alios à puniendo deterres, ut recte interpretes exponunt; patet, regem semper debere esse in actu crudelitatis, & ut inpune saeviat, saevire. Dein nimis temere Grotius quoque reposuit *volet* ex variis LL. Steph. duobus Pulm. & uno Bersm. Cod. Edd. Ven. Brix. & Med. quibus accedunt duo, tresve ex nostris. Ceteri omnes, & vetustiores retinent *vult*; ut editur quoque apud Priscian. col. 1171.

498 NEU TE SC.] Mscr. *neu nos.* Quam te regno privari sinas ab hospite, potius sorori trade, quae te cognatione propius attingit. BERSM. Pro *te* etiam in tribus Pulm. MSS. & duobus Vossianis est *nos.* Non male; ut Pothinus se jactet ita, quasi ipse in parte esset regni, quod cum eo quasi communicaverit rex. Hinc certe Pothinus sic alloquitur Pompejum vs. 518.

- - *Quod nobis sceptra senatus,*
Te suadente, dedit.

& alibi. Dein *Aegypton* rescripsi ex Vossiano secundo. Mallem autem hic *Nilum* cum MSS. optimis; & dubito, an in hoc nomine non semper praetulerit auctor Latinam terminationem. Adtendat studiosus lector.

505 RAPITUR CIVILIBUS ARMIS] *Umbris* C. P. L. & Canter. Nov. Lect. Lib III. cap. 2. PULM. *Umbris.* Plerique libri, & Codices habent *armis*: mendose; cum geminum sit *umbris*, quod legitur in uno ex Mscr. nostris, & approbatur à Cantero: Exagitatur (ait) à manibus eorum, qui bello civili perierunt. BERSM. Cum Bersmanno, & Grotio praetuli *umbris*, quod explicatur per sequentia *fugit ora Senatus* &c. licet mei quoque plurimi, & vetustiores MSS. habeant *armis.* De exagitatione umbrarum passim legas apud poetas. Vide, quae citat Doct. Broukhusius ad Tibull. L. I, VI, 15.

Hanc volitent animae circum sua fata querentes.

& nostri Lib. III. & VII. x, 336.

Cujus Thessalicas saturat pars magna volucres.
Et metuit gentes, quas uno [a] in sanguine mixtas
Deseruit; regesque timet, quorum omnia mersit:
Thessaliaeque reus, nulla tellure receptus,
Sollicitat nostrum, quem nondum [b] perdidit, orbem.
Justior in Magnum nobis, Ptolemaee, querelae
Caussa data est. quid sepositam, semperque quietam
Crimine bellorum maculas Pharon, [c] arvaque [d] nostra
Victori suspecta facis? cur sola cadenti
Haec placuit tellus, in [e] quam [f] Pharsalica [g] fata
Conferres, poenasque tuas? jam crimen habemus
Purgandum [h] gladio. quod nobis sceptra Senatus,
Te suadente, dedit, votis tua fovimus arma.
Hoc ferrum, quod fata jubent proferre, [i] paravi
Non tibi, sed victo. feriam tua [k] viscera, Magne:
Malueram soceri: rapimur, quo cuncta [l] feruntur.

Tene

VARIAE LECTIONES.

a deest *in* a V. 2. A. & Edd. qdd. b *prodidit* O. 1. V. 1. c al *arma* V. sec. d *vestra* B. 1. e *quae* V. 1. f *Pharsalia* B. 1. H. Edd. Ven. Br. Med. non male, ut saepius monuimus. g *castra* A. h *gladius* O. 1. i *paratur* B. 1. *parati* VV. LL. Steph. P. 2. V. 2. k *pectora* VV. LL. Steph. l *ferentur* B. 1.

506 FUGIT ORA SENATUS] In Wittiano non male scribitur *quantum*. in uno Bersm. *sed & arma.* Meus etiam a m. pr. *arma* habuit. Nil muta. *fugit* solemnis nostro, & aliis est repetitio, & per ellipsin non minus frequentem omittitur *sed.* Vide ad Lib. II, 71, 86. per *ora senatus* intelliguntur *umbrae*, quibus rapitur, quamquam simpliciter posset sumi, quod in Senatus conspectum non audeat venire.

507 VOLUCRES] Quorum cadaveribus aves ad cibos usae sunt. SCHOL.

508 GENTES] i. illas gentes, quae Pompejo auxilia contulerunt. IDEM.

509 QUORUM OMNIA] Quorum omnes hac pugna adversa evertit. Sunt, qui legant, *omina*, quasi dicat, ait *Glareanus*, prosperam fortunam, ex lectione Badiana. At ego puto hoc nimis argutum, inquit, & simpliciter legendum, *Omnia*, quasi dicat, omnem substantiam, & fortunam, ut à nominativo *omne.* HORTENS. *Agmina* legitur in tribus meis, & uno Bersm. ad Marg. ac Edd. Rom. Parm. Brix. Med. Paris. 1512. *Omina* in duobus meis, & Pulm. perperam. *Omnia* recte Hortensius totam regum Fortunam interpretatur; τὰ πάντα, & ita ni fallor, loquitur noster alibi.

510 THESSALIAEQUE REUS] Damnatus à Diis clade Pharsalica. GROT. *Ed. pr.* In accusationem, & querelas omnium illapsus per cladem Pharsalicam. IDEM. *Ed. tert.* i. e. pugnae in Thessalia male peractae; ut bene, quamquam alii aliis verbis, exponunt interpretes. *Thessaliam*, & *Pharsaliam* passim dicit noster, cum cladem à Pompejo illic acceptam intelligit; ut jam monuimus supra. Sic & L. IV. in f. VII, 204, IX, 232. &c.

518 PURGANDUM GLADIO, QUOD NOBIS &c.] Pompejus prior egit hanc caussam, ut huic traderetur Imperium post patris mortem; postea Cicero, quae oratio inscribitur *de Rege Alexandrino.* Hoc ergo dicit. Gladio hoc crimen purgare debemus, ne videamur huic aliquando favisse, quod nobis, hoc suadente, Senatus Imperium dedit. SCHOL. Post *gladio* reposui majorem distinctionem, ut est in antiquis Edd. Recentiores male jungunt haec cum sequentibus, quasi crimen esset, quod Senatus, Pompejo suadente, Ptolemaeo imperium dederit, isque Pompeji arma votis fuerit prosecutus. Crimen habent Aegyptii purgandum gladio, quod Pompejus victus in Aegyptum venerit, & victori eam regionem suspectam fecerit. Quod crimen ne in se admitterent, purgandum esse gladio dicit Pothinus; qui verbis sequentibus se ideo excusat, & ostendit, se satis-

[a] Tene mihi [b] dubitas an sit violare necesse,
Cum liceat? quae te nostri fiducia regni
Huc agit, infelix? populum [c] non cernis [d] inermem,
Arvaque vix [e] refugo fodientem mollia Nilo?
Metiri sua regna decet, viresque fateri.
Tu, Ptolemaee, potes Magni fulcire ruinam,
Sub [f] qua Roma jacet? bustum, cineresque movere
Thessalicos audes, bellumque in regna vocare?
Ante aciem Emathiam nullis accessimus armis:
Pompeji nunc castra placent, [g] quae deserit orbis?
Nunc victoris opes, & cognita fata lacessis?
Adversis non deesse decet, sed laeta [h] secutos.
Nulla fides umquam miseros elegit amicos.
 Adsensere omnes sceleri. [i] laetatur honore
Rex puer [k] insueto, quod jam sibi tanta jubere
Permittant [l] famuli. sceleri [m] delectus Achillas.

VARIAE LECTIONES.

a *Tune* B. 1. b *dubites* R. 1. c *num* B. 1. V. 1. *nam* O. 1. d *refugi Nili* B. 1. Ed. Ven. e *inertem* MS. Thuan. V. Drak. ad Sil. XIII, 76. f *quo* V. 2. g *quem* P. 1. h *secutis* V. sec. i *laetatus* P. 1. k *insolito* B. 1. a m. pr. l *populi* V. 1. a m. pr. m *dilectus* P. 1.

satisfecisse Pompejo pro ejus meritis, quoniam votis foverant ejus arma, nec eum tamquam Pompejum, sed ut victum, debebant occidere. Adeantur hic Badius, & alii.

519 VOTIS] Dicit etiam, se gratiam reddi disse. SCHOL.

522 RAPIMUR] Favere cogimur, cum universa sunt subjugata. IDEM.

523 AN SIT VIOLARE NECESSE] Ostendo, necesse esse, quia licet, quia possum. Neque enim possem te laedere, si Romanarum rerum potireris. nunc quia non potiris, ob hoc ipsum necesse quoque est, id faciam, ne videar tui tutelam suscipere. Simplicior tamen sensus esset vocibus transpositis:

Tene mihi dubitas cum sit violare necesse,
An liceat?

Seneca pater: *Necessitas, magnum humanae imbecillitatis patrocinium, omnem legem frangit.* GROTIUS. Defendere eodem modo haec conantur Sulpitius, & Badius. Durissima tamen haec mihi videtur sententia, & nimis contorta. Quare mallem transponere voces, ut in mentem venit Grotio, cui praeivit Scholiastes Voss. primi, scribens; *Dubitasne, an liceat mihi te violare, cum sit necesse.*

525 CERNIS INERMEM] Vult se invalidum confiteri, dum hujus non speret Magnus auxilium. SCHOL.

526 VIX REFUGO] Ordo. Vix fodientem arva mollia refugo Nilo: Ideo, quia exit in arva in se iterum reversurus. IDEM.

528 FULCIRE] i. e. sustentare, per interrogationem pronunciandum est. IDEM. Sic Curtius Lib. VI. *ruinae rerum eos subdere capita.* GROT. *Ed. tert.*

530 BELLUMQUE] Majore cum emphasi legitur in Editione principe Rom. uti & Parm. & Mediol. A. 1508. *tu bellum in r.* Sed MSS. nihil variant.

531 NULLIS ACCESSIMUS A.] Neque Pompeji, neque Caesaris partibus nos applicavimus. SCHOL.

534 ADVERSIS &c.] Quasi aliquis opponeret. Oportet in adversis alicui opem ferre; ad haec ille. Verum est, decet; sed si & laeta fuissemus secuti. IDEM.

537 JUBERE] Bene hoc verbum reposuit Grotius ex duobus Palm. & tribus Bersm. libris: cum quibus faciunt novem, vel decem nostri vetustiores, & Sulpit. Badii, ac Micylli Edd. alii *licere*, quod parum est hoc loco pro majestate regia. *li-*

Perfida qua tellus Casiis [a] exsultat harenis,
Et vada testantur junctas Aegyptia Syrtes,
Exiguam sociis monstri, gladiisque carinam
Instruit. ô superi, Nilusne, & barbara Memphis,
Et Pelusiaci tam mollis turba Canopi
Hos animos! sic fata premunt civilia mundum!
Sic Romana [b] jacent! [c] ullusne in cladibus istis
Est locus Aegypto, Phariusque admittitur ensis?
Hanc certe [d] servate fidem civilia [e] bella;
Cognatas [f] praestate manus, [g] externaque [h] monstra
Pellite, si [i] meruit tam claro nomine Magnus
Caesaris [k] esse nefas. tanti, Ptolemaee, ruinam
Nominis [l] haud metuis, coeloque tonante profanas
Inseruisse manus [m] inpure, [n] ac semivir audes?

Non do-

VARIAE LECTIONES.

a *excurrit* vulgo. *occurrit* B. 1. b *cadunt* O. pr. a m. pr. c *nullusne* B. 2. R. pr. Edd. Mic. Hort. *nullusque* W. *nullosne*. Ed. Ven. d *praestate* B. 1. e *jura* Edd. Br. Med. f *praebete* VV. LL. Steph. Ox. 1. male. *praestare* Ed. Parm. & Hortens. non inepte. g *extremaque* M. h *nostra* R. 1. i al *malis* V. 1. k *ense* V. 1. l *aut* V. 1. *an* B. 1. m *inpune* Edd. qdd. n *&* M. Ed. Hort. *aut* O. 1.

bere Bersm. unus. Dein rescripsi ego *permittant*, ex MSS. omnibus, & Edd. Grotiana anterioribus, non *permittunt*.

539 CASIIS EXCURRIT HARENIS] i. e. longo Casii montis litore extenditur ad mare. Quomodo passim *excurrere*, & *procurrere* loca dicuntur, Livio L. XXXII, 23. XXXVI, 15. Melae. I, 20. II, 6. in fine. Silio L. XV, 225.

Urbs inposita jugo, pronumque excurrit in aequor.

& saepe. *exire* nostro L. V, 380. Adeo ut haec lectio summo jure ferri posset. Verum optimi, & veterrimi Codices, Regius prim. Voss. prim. Wittian. Marpurg. Hulst. unus, Pulm. & duo Bersm. exhibent *exsultat* i. e. in altum surgit, & adscendit tellus in Casium montem. Quod praefero; rarior quidem hic ejus verbi usus est, sed doctior, quam ut à librariis intrusum censeri posset; & similiter passim ab auctoribus tellus dicitur *adscendere*, *exsurgere*, *adtollere se*, aliisque modis. Non dissimili plane modo Virgil. Lib. III. Aen. 557.

Exsultantque vada.

541 SOCIIS MONSTRI GLADIISQUE] Legitur *monstri gladiisque*, & *monstri*, *cladisque*. SCHOL. *Voss. sec. Cladisque car.* Mscr. quasi dicat, *monstrosae cladis*: ἓν διὰ δυοῖν. tert. *cladisque ruinam*. BERSMANN. *Cladis* etiam ediderunt, & sic intellexerunt Sulpit. Badius, Micyll. & Hortens. habentque ita unus Pulm. Voss. duo recentiores, meus; & Ed. Veneta. male. Gladiis enim absconditis aeque instruxit Achillas navem, ac sociis, qui illos promunt versu 615. Aliter rectius dixisset auctor *caedisque*. *Socii cladis* sunt, qui eam patiuntur; non qui inferunt. nisi dicas esse positum, ut *vulnus Ulixei*, & similia: quod non credo.

543 CANOPI PELUSIACI] Per Nilum, Memphim, & Canopum intelligit totam Aegyptum. A Pelusio, ad fauces usque Canopi, sunt M. CCC. stad. A Canopo usque ad Pharon, stad. C. L. Canopos oppidum appellatum creditur à Canopo gubernatore navis Menelai, qui illic aspidis morsu interiit. Haud procul inde fossa est, cymbis referta. in quibus nymphae assiduo modulantur. *Glareanus* existimat, *Pelusiaci*, non esse epitheton satis aptum Canopo, cum Pelusium sit, inquit, oppidum ad extremum Nili ostium, Orientem versus. Canopos vero maxime ad Occasum. Scio Persas, pro Medis, Glauci Scyllam, pro Nisi figurate poni. At *Canopum* accipere epitheton Pelusii, hoc inauditum. Sed haec, & similia in opere imperfecto facile veniam merentur. HORTENS. Recte observant viri docti, non magno judicio, *Pelusiacum Canopo* dari epitheton: nam eodem jure alicui dicere liceret *Pelusium Canopicum*. cum sint duo extrema Nili ostia, *Pelusium* ad orientem, *Canopos* ad occidentem. Rectius

Pel-

Non domitor mundi, [a] nec ter Capitolia [b] curru
Invectus, regumque potens, vindexque Senatus,
Victorisque gener; Phario satis esse tyranno
Quod poterat, Romanus erat. quid viscera nostra
Scrutaris gladio? nescis, puer inprobe, nescis,
Quo tua sit fortuna loco: [c] jam jure sine ullo
Nili sceptra tenes: cecidit civilibus armis,
Qui tibi regna dedit. Jam vento vela [d] negârat
Magnus, & [e] auxilio remorum infanda petebat
Litora: quem contra non [f] longa vecta biremi
Adpulerat scelerata manus; Magnoque [g] patere
Fingens regna Phari, [h] celsae de puppe carinae
In parvam jubet ire ratem, litusque malignum
[i] Incusat, bimaremque vadis frangentibus aestum,

Qui [a] ve-

VARIAE LECTIONES.

a *non* V. 1. b *vectus in curru* VV. LL. Steph. c *nam* V. 1. d *negante* VV. LL. Steph. *negabat* V. sec. e *auxiliis* V. sec. a m. pr. f *longum* B. 1. g *parere* A. M. Ed. Rom. h MSS. & Edd. plerique *celsa* male. i *incausat* W.

Pellaeum à finitima Alexandria cum Virgilio Georg. IV, 287. vel epitheto à conditoris Canopi patria desumto dixisset. Ex. Gr. *Therapneum*, ut fecit Statius. Condonandum tamen hoc Lucano, qui *Pelusiacum* generaliter pro Aegyptio videtur sumsisse. Idem certe fecit Avienus init. Orb. descript.

Et Pelusiaci celebrantur templa Canopi.

Cum tamen Dionysius, quem κατὰ πόδα sequitur, rectius scripsisset.

Καὶ τέμενος περίπυστον Ἀμυκλαίοιο Κανώβου.

Silius L. XI, 433.

Memphis Amyclaeo passim lasciva Canopo.

ubi vide Drakenb. Immo eodem modo ex duobus fontibus unum fecit, altero alteri pro epitheto adjecto Ovidius L. V. Fast. 7.

Dicite, quae fontes Aganippidos Hippocrenes
Grata Medusaei signa tenetis equi.

544 HOS ANIMOS] Ut hos animos habeant barbarae nationes, quae semper fuere imbecillae. SCHOL. Sic Juvenalis Sat. I, 89.

- - - - - *alea quando*
Hos animos.

Claudianus ex correctione Ill. Heinsii L. II. in Eutrop. 132.

Quam similes haec aula viros.

Sc. habet.

550 CAESARIS ESSE NEFAS] Sensus hic est. Si Pompejus nominis sui magnitudine hoc consecutus est, ut victus à Caesare eumdem faceret criminosum, tu non times ante exitium dignitatis ne tibi obsit; cum sit & victori Caesari nociturum. SCHOL. Ab ipso Caesare occidi. GROT. Quia scilicet gloriosum putabant à magnis viris occidi, ut bene addidit Ascensius, cujus rei multa apud auctores sunt exempla. Perperam alii exponunt, in gratiam vel nomine Caesaris; Scholiastes male quoque haec explicat, & conjungit sequentibus.

551 COELOQUE TONANTE] Contra auguria Diis prohibentibus. SCHOL. Ita hunc locum capit etiam Hortens. Alii exponunt sic; an non reveritus es Jovem Hospitalem, quem tonantem audis, quique te ulciscetur? Ego potius haec capio de Pompeji, & Caesaris dissidio. Hoc modo: an tu audes te inmiscere coelesti tumultui, sive Pompeji & Caesaris, qui tibi esse debent Dii, bello? Lucem hic locus accipit ex Lib. III, 313.

- - - - *tractentur vulnera nulla*
Sacra manu. Si coelicolis furor arma dedisset,
Aut si terrigenae tentarent astra gigantes,
Non tamen auderet pietas humana vel armis,
Vel votis prodesse Jovi.

quibus verbis Massilienses adloquuntur Caesarem; ut ostendant, se civili bello sese inmiscere non posse. Pro *nominis* autem cum doctissimo d'Orvillio malim scribere *ominis*: quo facit; quod pro *ruinam* in Edd. Rom. Parm. & Ald. scribatur *ruina.*

Qui [a] vetet externas terris [b] adpellere classes.
[c] Quod [d] nisi fatorum leges, intentaque [e] jussu
Ordinis aeterni miserae vicinia mortis
Damnatum leto traherent ad litora Magnum,
[f] Non ulli comitum [g] sceleris praesagia deerant.
Quippe, fides si pura foret, si regia Magno,
Sceptrorum auctori, vera pietate pateret,
Venturum tota Pharium cum classe tyrannum.
Sed cedit fatis, [h] classemque relinquere jussus
[i] Obsequitur, letumque juvat praeferre timori.

Ibat in

VARIAE LECTIONES.

a *vetat* Edd. plerique, & MSS. cdd. b vulgo *advertere*. c *quo* V. 2. d *ni* B. 1. e *jussa* R. 1. H. f *non nulli* R. pr. g *scelerum* M. a m. pr. h *classesque* B. 1. i *subsequitur* A.

553 NON DOMITOR] Illud tantum poterat satis esse, quod erat domitor mundi &c. Vel si non satis haec sint, hoc apud Ptolemaeum satis esset ad meritum, quod Romanus erat Magnus, licet esset victus. SCHOL. Quasi legisset Scholiastes, *Romanus erat, poterat*; ut est in Voss. tertio. Sed male. Licet non esset domitor mundi &c. ut est, tamen erat Romanus, quod solum tyranno Phario satis esse poterat. Res eodem redit.

554 REGUMQUE POTENS] Ill. N. Heinsius mavult *legum* ex conjectura; nam nulli adstipulantur Codices, ad Claudian. de sec. Cons. Stilic. vs. 136.

Armorum, legumque potens. Ego retineo *regum*. Magis enim Ptolemaeum absterrere poterat, ne Pompejo manus inferret violentas; quod *regum* erat *potens* Pompejus, sive reges in potestate habebat, eosque ad nutum suum, quo vellet, flectebat; in quibus ipse deberet esse ex Romanorum sententia Ptolemaeus; quam si *legum* erat *potens*. Hoc nihil ad Ptolemaeum. *Potens regum*, ut *populus terrae, pelagique potens*, & *pelagi potens Rhodos* nostro L. 1, 83. v, 50. quae loca ipse vir doctiss. illic adducit, aliaque plus adjuvantia *regum*, quam *legum* exempla. adde vs. 685.

560 VELA NEGARAT] Quae posuerat litoribus adpropinquans. SCHOL.

565 LITUSQUE MALIGNUM] Dicit, Pompeji navim non posse ad litora pervenire, loci natura prohibente, quo facilius ei persuaderet, ut adscendat in scapham. IDEM.

567 EXTERNAS CLASSES] Majora scilicet navigia, quam Liburnas, eas naves, quibus Aegyptii illic utebantur, ut fingebat saltem Achillas. Posset aliter legi *excelsas*, ut est in Amstel. Cod. & Glossis Voss. primi. Verum *excelsas* putem esse interpretamentum.

567 ADVERTERE] Mscr. tria *appellere* & quart. *avertere* male. BERSM. Non damnarem *advertere*. per se enim recte se habet. Virg. v. Aen. 34.

- - - *notae advertere terrae.*

VII, 35.

- - - *terraeque advertere proras.*

Ovid. L. 1. Trist. 11, 89.

- - - *jussae me advertite terrae.*

ubi vide. Verum variae lectiones Steph. MSS. plerique Pulm. & duodecim mei, in quibus optimi Vossiani, Regii, Witt. cum Editionibus primis, iisque, quae Venetam A. 1475. non secuti sunt, exhibent *adpellere*, quod verbum hoc sensu cum tertio casu junctum invenias. Virg. Aen. VII, 39.

Ausoniis exercitus adpulit oris.

Silius L. XIV, 113.

Marcellus classem Zanclaeis adpulit oris.

Nec obstat, quod praecessit *adpulerat*. saepissime enim vidimus, eandem vocem ab auctore hac in re negligente repeti, ut statim vs. 574, 575. & innumeris in locis.

568 FATORUM LEGES] i. e. potuit hoc malum aliquis praesagire, nisi fatorum voluntate mors veniens hunc sensum omnibus absumsisset. SCHOL.

573 AUCTORI] Qui tradidit Ptolemaeo imperium. IDEM.

574 VENTURUM] Potuerunt, inquit, intelligere Magno insidias praeparari, quod ei unus occurrit. Nam si vera fide susceptus esset, ipse Ptolemaeus cum omni gente ei occurreret. IDEM.

575 CESSIT FATIS] Mscr. duo *cedit*. tert. *cecidit*, mendose. BERSM. *Cedit*, ut recte reposuit Grotius, habent omnes mei, Steph. & Pulm. Codd. cum Edd. Ven. Sulp. Ascens. aliisque.

575

Ibat in hostilem praeceps Cornelia [a] puppim,
Hoc magis inpatiens egresso deesse marito,
[b] Quod [c] metuit clades. Remane, temeraria conjux,
Et tu, nate, precor, [d] longeque [e] à litore casus
Exspectate meos, [f] & in hac cervice tyranni
Explorate fidem; dixit: [g] sed surda vetanti
Tendebat geminas [h] amens Cornelia palmas:
Quo sine me, crudelis, abis? [i] iterumne relinquor
Thessalicis submota malis? numquam omine laeto
Distrahimur miseri. [k] poteras non flectere [l] puppim,

Cum fu-

Variae Lectiones.

a *puppem* R. pr. V. pr. qu. W. b *qui* R. 1. f. *quo*. c *timuit* B. 1. d *longeque* VV. LL. Steph. e vulgo *e*. f *sed* Edd. Rom. Parm. Ald. Col. Steph. aliaeque. g *tum* P. 1. & Ed. Rom. *dixitque* & Parm. h *ardens* V. 1. i *iterumque* VV. LL. Steph. k *posses* Marp. *num* P. 2. l *puppem* P. 3. B. 2. V. 4. R. 1. W. H.

575 Classemque] In variis Steph. LL. Voss. tertio, Edd. Rom. Parm. & Paris. editur *sociosque*. Sed male, licet praecedat *classe*. Non enim jusserunt, Pompejum solum in scapham venire. Hoc nimis fraudem detegeret; immo *cum paucis suis naviculam conscendit*, ut, praeter Plutarch. in Pomp. p. 661. testatur Caesar B. Civ. III, 104. Majorem autem navem saepe adpellant *classem*, ut monuit etiam Servius ad Virgilii Aen. I, 43. VI, 1. Horat. L. III. O. II, 47.

Me vel extremos Numidarum in agros Classe releget.

Hoc sensu supra *externae classes* & vs. 592.

- - - - - stetit anxia classis
Ad ducis eventum.

ubi male in quibusdam recentioribus libris est *puppis*. *Exiguam carinam*, & *classes* distinguit Lib. V, 503.

- - - - - fluctusque verendos
Classibus, exigua sperat superare carina.

Unde forsan non male in Msto meo scribitur vs. 273.

Mille meae Grajo volvuntur in aequore classes,
Mille duces.

Si vero malueris *classem* simpliciter sumere pro pluribus navibus, per me licet. Nam plures hic cum Pompejo fuisse, innuit Lucanus L. IX, 49. & diserte testatur Plutarchus loco cit.

576 Obsequitur] Obtemperat. Sed prius Corneliam, quae finem viri lamentabatur, complexus est, & duos Centuriones in scapham ingredi jussit, & ex libertis unum Philippum, servumque Scynen nomine. Inde cum Achillae comites dextris eum suscipere appararent, ad uxorem, filiumque conversus, illud Jambicum protulit: *Quisquis domum tyranni proficiscitur, fit illius servus, licet liber sit.* SULPIT. * Verba Plutarchi sunt haec: Δεξιωμένων ἤδη αὐτὸν τῶν περὶ Ἀχιλλᾶν ἐκ τῆς ἁλιάδος μεταστραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν εἶπε Σοφοκλέους ἰαμβεῖα.

Ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,
Κείνου 'στὶ δοῦλος κἂν ἐλεύθερος μόλῃ.

MICYLL.

576 Letum praeferre timori] Maluit occidi, ne (*quam* Voss. pr.) timere videretur. SCHOLIAST.

578 Inpatiens] Ideo, inquit, vult cum eo ire, quia suspicatur, eum adversa passurum. IDEM.

580 Longeque e litore] Jubet Pompejus, ut conjux, & filius in navi in anchoris stante procul à litore exspectarent, quid ipsi illic accideret. Sed, praepositio *e* an hunc sensum patiatur, vehementer dubito. Si Pompejus solus in altum ivisset, & illi in litore starent, tunc possent dici *e litore* exspectare, aeque ac *a litore* vel *in litore*; nunc non item. Quapropter reposui praepositionem *a* ex Msto Vossiano tertio, & Editionibus Sulpitiana antiquioribus, ut & Paris. 1512. sic vs. 742.

- - - - extremo sed abest à munere busti
Infelix Magni conjux, nec adhuc à litore longe est.

IX, 322.

- - - - - longeque à Syrtibus.

Apud Caesarem tamen scribitur L. IV. B. Gall. 22. *Ex eo loco millibus passuum octo vento tenebantur.*

581 In hac] i. e. quod de me fecerit, hoc sciatis, vos esse passuros. SCHOL.

582 Sed surda vetanti] Mscr. tria *dura*, sed unum

Cum fugeres alio, [a] latebriſque relinquere Lesbi,
Omnibus [b] è terris ſi nos arcere parabas?
An tantum in [c] fluctus placeo comes? Haec ubi fruſtra
[d] Effudit, prima pendet tamen anxia puppe:
Adtonitoque metu nec [e] quoquam [f] avertere viſus,
Nec Magnum ſpectare poteſt. ſtetit anxia [g] claſſis
Ad ducis eventum, metuens non arma, nefaſque;
Sed ne ſubmiſſis precibus Pompejus adoret
Sceptra, ſuâ donata manu. tranſire parantem
Romanus Pharia miles de puppe ſalutat
Septimius: qui, prô superûm [h] pudor! arma ſatelles
Regia [i] geſtabat poſito deformia pilo,
Inmanis, violentus, atrox, [k] nullaque ferarum
Mitior in caedes. [l] quis non, Fortuna, putaſſet
Parcere te populis, quod bello [m] haec dextra [n] vacaret,

Theſ-

VARIAE LECTIONES.

a *latebrasque* P. 2. B. 1. R. 1. A. M. b vulgo *a*. c *fluctu* A. d *effundit* B. 1. H. e *quaquam* W. a m. pr. f *advertere* M. g *puppis* B. 1. M. O. 1. a m. ſec. h *prior* O. 1. i *portabat* Edd Rom. Parm. k *nullique* V. pr. a m. pr. l *qui* Hort. m. m *hoc* P. 1. VV. LL. Steph. n vulgo *vacaſſet*.

unum ad marginem reponit *ſurda*. BERSM. *Dura* inveni quoque in Regio primo, Voſſiano primo, Wittiano, & tribus recentioribus, duobusque Pulm. Quod tamen vix capio. An *dura* ponitur pro duriter? videtur potius ſcriptum fuiſſe *dura jubenti*, vel *volenti*. Ampliandum cenſeo.!

587 CUM FUGERES ALIO] Hoc dixit, quid erat neceſſe, ut de Lesbo me auferres, ſi non eram tecum ad aliam ventura regionem. SCHOL. Video, quomodo haec exponi poſſint. Placet tamen magis mihi lectio optimorum Voſſ. ſec. & tertii *alto*. Cum per mare fugere deſtinaras, poteras non flectere puppem, & me in Lesbo relinquere, ſi nos arcere parabas è terris omnibus. IX, 41.

Placidis alto delabitur auris.

588 E TERRIS] Sic reſcripſi pro *a terris*, auctoritate Voſſ. primi, utriuſque Regii, Marp. Hulſt. & duorum Berſm. MSS.

591 ADTONITOQUE METU] Sic omnes habent MSS. libri, tribus recentioribus exceptis, & Edd. Ven. Parm. Brix. Aſcenſ. &c. ut reſtituit etiam Grotius. *Adtonitus metus* dicitur, ut *ſollicitus*, *dubius metus*, & ſimilia paſſim. ita *adtonitae curae*, *ululatus* Silio L. III. 132. IV, 694. Nec tamen *Adtonitos viſus* quod eſt in aliis abſque Mſtorum auctoritate damnaſſem. Sic enim Ovidius Lib. III. Triſt. El. 9.

Pallor in adtonito virginis ore ſedet.

Albinov. El. ad Liviam 317.

Adtonita quid petis ora manu.

591 QUOQUAM AVERTERE &c.] Unum faciebat prae deſiderio, alterum prae dolore, quod navigantem ſine ſe videre non poterat. SCHOLIAST.

593 AD DUCIS EVENTUM] Exſpectans, quid Pompejus aut pateretur, aut ageret. IDEM.

597 SATELLES] Hic, cum Romanus miles eſſet, contulit ſe ad Ptolemaeum, & ſatelles ipſius factus depoſitis Romanis armis geſtare coepit arma barbarica. IDEM.

600 QUIS NON, FORTUNA &c.] Omnes, inquit, crederent, Fortuna, te jam parcere velle Romanis, quae tam crudelem Septimium longius removiſſes a proelio; ſed ideo tu facis, ut, cum hic Pompejum occiderit, in toto orbe geſta videantur bella civilia. IDEM.

601 VACASSET] *Vacaret* Mſc. duo. Quod Septimii dextra à pugna Pharſalica cum multorum ſtrage abfuerit. BERSM. *Vacaret* eſt in duobus Pulm. Voſſ. primo, & tert. Regio utroque, Wittiano, Hulſt. & meo, ut reſcripſi. quem non offendat ter repoſitum in fine verſus *aſſet*, *aſſet*, *aſſet*?

606

Thessaliaque procul [a] tam noxia tela [b] fugasses?
Disponis gladios, ne quo non fiat in orbe,
Heu! facinus [c] civile tibi; victoribus ipsis
Dedecus, & numquam Superûm caritura pudore
Fabula: Romanus Regi sic paruit ensis,
Pellaeusque puer gladio tibi colla recîdit,
Magne, tuo. qua posteritas in secula mittet
Septimium fama? scelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixêre nefas? jam venerat horae
Terminus extremae, Phariamque ablatus in [d] alnum
Perdiderat jam jura sui. [e] tum stringere ferrum
Regia monstra parant. ut vidit comminus [f] enses,
[g] Involvit vultus; atque indignatus apertum
Fortunae [h] praestare caput, tunc lumina pressit,
Continuitque animam, ne quas effundere voces

[a] Vellet,

Variae Lectiones.

a *quod* B. 2. b *fugasset* B. 1. c *crudele* P. 1. d *alvum* B. 1. e *tunc* MSS. & Edd. qdd. *constringere* P. 1. f *hostem* Marp. pro var. lect. g *inmoluit* H. h vulgo *praebere.*

606 Sic paruit ensis] i. e. Septimii sic paruit, ut occideret principem Romanorum. SCHOL.

607 Gladio tuo] Quia ipse Magnus dedit imperium Ptolemaeo. IDEM. Vel quia, ut alii, ense Romano occideris, & ipsius Pompeji miles fuerat Septimius, ut docent Plutarchus, & Caesar, aliique.

609 Scelus hoc &c.] Sensus hic est. Posteri quid vocabunt, quod Pompejum Septimius occiderit? si illud vocent scelus, quod Caesarem tyrannum, & regnum adfectantem in Senatu Brutus occidit. SCHOL.

612 Jura sui] Coeperat in alterius esse potestate. IDEM.

615 Fortunae praebere caput] Satis proba haec est lectio, plerisque MSS. confirmata. Seneca Trag. Agam. 973.

- - - *praebeo jugulum volens.*

Philos. de Tranquill. animi c. 11. *Eo magis confodieris, quia nescis praebere jugulum.* c. 15. *Pompejus, & Cicero clientibus suis praebere cervicem.* Ep. xxx. & alibi. Valer. Max. Lib. iv. c. 7. *Demissam cervicem victoris gladio praebuit.* v, 9. *jugulum feriendum praebuit.* Verum cum in tribus Pulm. duobus Bersm. Regio primo, Marp. Hulst. Amst. Witt. pro var. lect. & Ed. Veneta exaratum sit *praestare*, illud praetuli. In Vossiano primo est *monstrare*, natum è glossa. Idem Seneca Consol. ad Marciam c. 20. *Sacrosanctum corpus satelliti praestitit.* Vide J. F. Gronovium ad Tragici Phoeniss. 180.

Minus eruisti lumina audacter tua,
Quam praestitisti.

Immo sic noster L. v, 370.

Jugulos, non tantum praestitit enses.

vs. 770.

Absentem praestare caput.

ubi ut & alibi eodem modo variatur.

616 Ne quas effundere voces posset] In Regio pr. Voss. pr. Amst. & Witt. pro var. lect. est *possit.* Verum quale hoc est argumentum? Pompejus involvit vultum, & claudit oculos ac continet animam, ne possit loqui. Vel sic tamen, si vellet, loqui poterat, simulac animae exitum dabat. Immo vero Pompejus haec egit, ne hoc scelus intuendo in verba ipso indigna erumpere vellet, dum continere animam non posset. Optime ergo in tribus Pulm. Codd., Vossianis quatuor, Regio altero, Bouhier. Wittiano, & Oxon. a manu prima legitur *vellet*, ut restitui, sensu claro, & liquido. *Vellet* quoque legit, & ita adduxit Servius ad Virgil. Aen. xi, 417.

- - - *qui, ne quid tale videret,*
Procubuit moriens.

ubi pro *continuitque animam* male editur *timuit.*

 Dein

[a] Vellet, & aeternam fletu corrumpere famam.
[b] Sed, postquam mucrone latus funestus Achillas
[c] Perfodit, nullo gemitu [d] consensit ad ictum:
[e] Respexitque nefas; servatque inmobile corpus,
Seque probat moriens, atque haec in pectore volvit:
Secula Romanos numquam tacitura labores
[f] Adtendunt, aevumque sequens speculatur ab omni
Orbe [g] ratem, Phariamque fidem. nunc consule [h] famae.
Fata tibi longae fluxerunt prospera vitae.
Ignorant populi, si non in morte probaris,
[i] An scieris adversa pati. [k] ne cede pudori,
[l] Auctoremque dole fati. [m] quacumque feriris,

Crede

VARIAE LECTIONES.

f *posset* vulgo. b *at* vulgo. c *effodit* B. 1. V. 1. d *consentit* B. 2. V. 1. e vulgo *despexitque*. f *accendunt* H. Ed. Ven. g *meam* V. sec. pro var. lect. h *famam* V. 1. i *si* H. k *nec* V. 1. O. 1. A. l *auctoremve* P. 2. V. 4. W. pro var. lect. Edd. qdd. *Actoremque* Hort. m. m *quocumque* VV. LL. Steph. V. 1.

Dein MSS. fere omnes, & Edd. VV. habent *sed*, non *at*. Voss. tert. *ast*.

617 FLETU] Militaris disciplinae est, ut vulneratus à fletu, & gemitu se contineat, ne hostis audiat. SCHOL.

618 ACHILLAS] Notandum, quod hic Pompejus ab Achilla occiditur. IDEM. Primus illum vulneravit Septimius, tum Salvius, dein Achillas, teste Plutarcho. Caesar L. III. B. c. 104. *Ibi ab Achilla, & Septimio interficitur*, ubi vide.

620 DESPEXITQUE NEFAS] i. e. nefarios interfectores sui, aut facinus ipsorum vilipendit. Non est legendum *respexit*, quia obvolutos habebat oculos. ASCENS. Omnibonus quoque, Aldus, Colin. Steph. Gryph. Pulm. Bersm. & dein omnes ediderunt *despexitque*, quod tamen habent pauci, & recentissimi Codd. Nam omnes Pulm. Bersm. & mei longe plurimi, atque optimi cum Edd. primis, ut & Sulpit. Mic. & Hortens. exhibent *respexit*. Quod non erat mutandum. Pompejus, ait auctor, dum vulneratur, non consensit ad ictum aliquo gemitu, h. e. non agnovit, se quodammodo inde commoveri, aut perturbari, neque respexit nefas, sive nullam ejus rationem habuit, & quasi nihil curans vilipendit; sed servat corpus inmobile, & se probat moriens. in errorem inducti sunt viri docti, quod non adtenderunt *nullo* separatim pro *non ullo* fuisse intelligendum, & dein ἀπὸ κοινοῦ repetendum fuisse *non*. De dividenda voce *nullus* in *non ullus*, ut *non* cum verbo jungatur, diximus ad Lib. V, 149. & de omissione particulae *non* apud nostrum frequenti, cum saepius, tum ad Lib. II, 374. egimus. Sic mox, *ne cede pudori Auctoremque dole. f. Respicere aliquid* pro curare, rationem alicujus rei habere, passim invenias Phaed. F. 49.

Nihil respiciens, dum dolorem vindicet.

Ut verum tamen fatear, malim, scripsisse auctorem *respexitve*, vel producendo in caesura litteram *t*.

- - nullo gemitu consensit ad ictum
Respexitque nefas. Servat inmobile corpus.

Clarius certe fuisset locutus. De hac generose mori volentium cura consule, quae viri docti congesserunt ad Justin. L. XIV. c. 6. *Non refugientem gladium, nec vulnera, sed virorum more fortium morti succumbentem* &c. *Confossa insuper, & exspirans capillis os, veste crura contexisse fertur.* Sic enim mihi locus ille ex Milorum vestigiis, & doctorum correctionibus scribendus videtur.

621 SEQUE PROBAT MORIENS] Hoc est; virtutem suam, dum moritur, explorat. SCHOL. Sive experitur. Ita enim malim, quam cum aliis exponere, *sibi placet, & suam ipse virtutem adprobat*, vel *virtutis speciem edit mortem perferendo.* Claudian. Epist. 1. ad Hadr. 35.

In brevibus numquam sese probat Aeolus antris:
Alpes ille quatit.

624 CONSULE FAMAE] O Pompei. ipse enim secum loquitur. SCHOL.

627 ADVERSA PATI] Sensus hic est. Semper felix fui, & vitam sine aerumnis egi. Non fuit ergo; ubi possem hominibus meam in adversis probare

Crede [a] manum ſoceri. ſpargant, lacerentque licebit,
Sum tamen, ô Superi, felix, nullique poteſtas
Hoc auferre [b] Deo. mutantur proſpera vita;
Non [c] fit morte miſer. videt hanc Cornelia caedem,
Pompejuſque meus. [d] tanto patientius, oro,
[e] Claude dolor gemitus: natus, conjuxque peremtum
Si [f] mirantur, [g] amant. talis cuſtodia Magno
Mentis erat: jus hoc animi morientis habebat.
At non tam patiens Cornelia cernere, [h] saevum
Quam perferre nefas, miſerandis aethera complet
Vocibus: ô conjux, ego te ſcelerata peremi:
Letiferae tibi cauſſa morae fuit [i] avia Lesbos,

Et prior

VARIAE LECTIONES.

a *manus* VV. LL. Steph. *manu* O. 1. b *Deeſt* B. 1. c vulgo *ſum.* d *tantum* V. 2. & ſec. pro var. lect. e *clude* R. pr. f *mirentur* V. 1. g *ament* P. 2. V. 2. O. 1. a m. pr. h *ſaevam necem* B. 1. i *invia* VV. LL. Steph. *obvia* P. 2. B. 2. V. ſec.

bare virtutem; niſi nunc, ſi me patiar fortiter occidi. IDEM.

627 NE CEDE PUDORI] Ne te pudeat, quod juſſu pueri, decreto Spadonum, manu deſertoris occideris. Non illis adſcribenda mors tua, ſed Caeſari. GROT. Male Berſm. explicat. *Ne quid perpetres, quod pudere poſſit. Cedere pudori*, hic eſt, vinci à pudore, pudere. *cedere fortunae, invidiae* &c. eodem ſenſu dicuntur. Vide DD. VV. ad Phaed. L. III, 9. Cel. Burm. ad Quinctil. Declam. p. 144. Aliud quid notat apud Ciceron. L. VII. ad Famil. Ep. 3. *pudori tamen malui, famaeque cedere, quam ſalutis meae rationem ducere.*

630 NULLIQUE] *Nullaque* Mſcr. adverbialiter. BERSM.

631 HOC] Auferre id mihi non poteſt Deus aliquis, quod ſim felix. SCHOL.

631 MUTANTUR PROSPERA VITA] Manifeſtus eſt ſenſus Is, qui felix eſt, poteſt miſer fieri, ſi vivat. Nam ſi pereat, dici, vel fieri non poteſt miſer, qui, quamdiu vixit, fuit felix. IDEM. Mſcr. quatuor *vitae.* Cum vita mutatur felicitas, morte finiente omnem miſeriam. BERSMANN. Si hic loci hujus eſſet ſenſus, deberet neceſſario addita fuiſſe praepoſitio, *cum*, ſive una cum vita, quae mutatur in mortem vel morte, (ut loquuntur) mutantur etiam proſpera. Ita tamen exponit quoque Sulpitius. Sed longe melius cepit haec verba Scholiaſtes, & Badius dicens ad *vita* i. *in vita, & dum quis adhuc victurus eſt.* Recte, modo pro *ſum* legas *fit*, ut repoſui auctoritate MSS. Regii primi, Voſſian. pr. ſec. tert. quart. Witt. Hulſt. Amſt. mei, & Hort. marg. Argumentatur ita Pompejus. Felix tamen ſum, licet lacerent me, & nemo Deorum hoc auferre mihi poteſt: nam nullus homo umquam fit miſer per mortem, vel dum moritur; ſed mutantur ſaepe proſperitates alicujus per vitam, vel dum vivit, & in vita. Verum cum pro *vita* in quibusdam MSS. ſit *vitae*, latet forſan alius, & acutior ſenſus. *Vitae* certe habent variae lect. Steph. tres Codd. Pulm. & mei recentiores quinque cum Voſſ. primo a m. ſec. & Edd. quibuſdam, neque aliter legi volebat Ill. Heinſius ad Claudian. de Gild. B. vſ. 104. Dixiſſet tum Pompejus. Maneo, o Superi, felix, neque morte fio miſer, nam proſpera vitae meae hic ſolum mutantur. Licet enim moriar, hanc tamen rurſus capio felicitatem, quod moriar ante oculos cariſſimorum pignorum, filii, & uxoris. Coram conſanguineis enim mori, in magna felicitatis parte poſuerunt antiqui, ut multis poëtarum locis patet. Vide, quae conlegit Doctiſſ. Broukhuſ. ad Tibull. L. I, 3, 5. *Proſpera vitae* foret, ut *proſpera rerum, proſpera belli* &c. de quibus diximus ad L. V, 782. & Heinſius laudato loco. Sed praeceſſerat jam *fata proſpera vitae*, unde lapſi ſunt librarii: nam prior explicatio mihi magis placet. Aliter poſſes ita quoque ſcribendum conjicere, ut ſit objectio, & reſponſio clari ſenſus

- - *mutantur proſpera: vita,*
Non ſum morte miſer.

635 SI MIRANTUR, AMANT] Faciunt enim me plurimum glorioſum, ſi mors mea miranda eſt, non dolenda. SCHOL.

Et prior in Nili pervênit litora Caesar.
Nam cui jus [a] alii sceleris? sed quisquis in istud
A Superis inmisse caput, vel Caesaris irae,
Vel tibi [b] prospiciens, nescis crudelis, ubi ipsa
Viscera [c] sint Magni: properas, atque ingeris ictus,
Qua votum est victo. poenas non morte minores
Pendat, & ante meum videat caput. haud ego culpa
Libera bellorum; matrum quae sola per undas,
Et per castra comes, [d] nullis [e] absterrita fatis,
Victum, [f] quod reges [g] etiam timuêre, recepi.
[h] Hoc merui, conjux, in tuta puppe relinqui?
Perfide, parcebas? te fata extrema petente,
Vita digna fui? moriar, nec [i] munere regis.
Aut mihi praecipitem, nautae, permittite saltum,
Aut laqueum collo tortosque [k] aptare rudentes:
Aut aliquis [l] Magno dignus comes exigat ensem.
Pompejo praestare potest, quod Caesaris armis
Inputet. ô saevi, properantem in fata tenetis?

Vivis

VARIAE LECTIONES.

a *tanti* P. 1. b *proficiens* B. 1. c *sunt* V. 1. Hort. Ed. d *nullisque* B. 1. e *exterrita* B. 2. V. 2. O. 2. H. M. Edd. Ven. Br. Med. f *quem* B. 2. V. 1 H. A. g *cuncti* V. 1. h *haec* B. 1. i *vulnere* B. 1. k vulgo *aptate. artare* suprascr. V. sec. l *dignus M.* Edd. Rom. Parm.

637 NON TAM PATIENS] Non tam patiens erat conjugem tam crudelia pati videre, quam si haec ipsa pateretur. SCHOL.

641 PRIOR CAESAR] Dum tu, inquit, ad me auferendam ab itinere deflectis, & moraris, occupavit Caesar prior Aegyptum. Hoc autem ideo putat factum, quod veniens Pompejus occisus est. IDEM.

642 QUISQUIS] *Quidquid* Mscr. perperam. Quicumque es emissus ad interficiendum Pompejum. BERSM.

643 CAESARIS IRAE &c.] Ne ille occidat socerum, & sceleratus habeatur, tu Pompejum interficis. *Vel tibi*, ne si susceperis Magnum, animum victoris offendas. SCHOL. Malim simpliciter exponere, quisquis occidis Pompejum, vel irati Caesaris in gratiam, vel tuae utilitatis caussa.

646 NON MORTE MINORES] Sive, non minores morte pendat poenas, dum me adspicit interemptam; sive, non pendat poenas moriendo breviores, quod me incolumem derelinquit. SCHOLIAST. Prior explicatio unice vera est. Edidi autem *matrum quae* ex Hulst. Cod. pro *quae matrum.*

653 VITA DIGNA FUI] In uno Pulm. est *digna fui vita.* Amst. *Vitae digna fui*; forsan verius. vitabitur certe crebrior litterae *a* repetitio. Vide ad L. III, 136. sed & ad L. IX, 500.

653 NEC MUNERE REGIS] Scilicet non jubente Ptolemaeo. SCHOL.

655 APTARE] Mscr. *aptate*, & ad marg. *artate.* BERSM. *Aptate* praetulit cum Edd. & MSS. quibusdam Grotius, & post eum ceteri. Sed optimi Vossiani tres, Wittian. & Pulm. sex libri, Veneti, Ascens. Mic. & Hortens. *aptare*, exhibent; scilicet, permittite mihi aptare; decore magis vult sua se manu suspendere, quam vilium nautarum ope, & ad id indignorum: quare caute dein addit: *aliquis Magno dignus comes.*

657 POMPEJO PRAESTARE] Sensus hic est; qui me occiderit, duplicem gratiam consequetur. Pompejo enim praestat, quod simul uxorem ejus interfecit; & potest hoc Caesari inputare beneficium, quod manu sua uxorem peremit inimici. SCHOLIAST. Eo sensu *inputare* saepe utuntur quidem hujus aevi scriptores. Vide ad Phoedr. F. 22.

Noli

Vivis adhuc, conjux, & jam Cornelia non est
Juris, Magne, sui. prohibent arcessere mortem:
Servor victori. sic fata, interque suorum
Lapsa manus, [a] rapitur, trepida fugiente carina.
[b] At, Magni cum terga [c] sonent, & pectora ferro,
Permansisse decus sacrae venerabile [d] formae,
Iratamque [e] Deis [f] aciem, [g] nihil ultima mortis
Ex habitu, vultuque viri mutasse, fatentur,
Qui lacerum vidêre caput. nam saevus in [h] ipso
Septimius sceleris majus scelus invenit actu:
Ac retegit sacros, scisso velamine, [i] vultus
Semianimis Magni, spirantiaque occupat ora,
[k] Collaque in obliquo [l] ponit languentia transtro.
Tunc nervos, venasque secat, nodosaque frangit
Ossa diu: [m] nondum artis erat caput ense rotare.
At, postquam trunco cervix [n] abscisa recessit,
Vindicat hoc Pharius dextra gestare satelles.
Degener, atque operae miles Romane secundae,

[a] Pom-

VARIAE LECTIONES.

a *trep. rap.* M. b *&* H. c *sonant* B. 1. d *famae* Marp. e *Diis* V. pr. f vulgo *faciem.* g MSS. & Edd. qdd. *nil.* h *illo* B. 1. i *crines* Edd. Rom. Parm. Paris. k *colla quoque ob.* B. 1. l *posuit* V. 3. Edd. Asc. Par. Hort. m. m *necdum* B. 1. n sic meliores MSS. & Edd. vulgo *abscissa.*

Noli inputare vanum beneficium mihi.

& passim. Malim tamen hic proprie exponere cum aliis, *culpam in Caesaris arma, & saevitiam transferat.* Lib. VII, 325.

Ignoti jugulum tamquam scelus inputet hostis.

660 JURIS, MAGNE, SUI] Adhuc, o Pompei, tu vivis, & jam ego sum in alterius (*alienigena* Voss. sec.) potestate. SCHOL. Pulm. & quidam libri *sui?* cum nota interrogationis. BERSM.

663 TERGA SONENT ET PECTORA FERRO] Sabellicus (Syll. II. p. 184. T. I. Thes. Crit.) malit legere *fovent & pectora ferrum*; ut sit: dum terga, & pectora Magni fovent ferrum. sed nihil mutem. VERSELL. Neque ego mutari quid velim. Terga, & pectora sonant ferro & ejus ictibus, dum per ossa transiens stridorem, & crepitum facit, vel potius ipsa ossa crepitant. Silius Ital. I, 402.

Perque ipsum tegimen crepitantia dissipat ossa.

IV, 634.

Pulsati ligno sonuere in vulnere dentes.

665 IRATAMQUE DEIS FACIEM] Optime exhibet Vossian. sec. *aciem* cum glossa *oculorum.* Notat enim haec vox acrem, & torvum iratorum adspectum. Virgil. IV. Aen. 643.

Sanguineam volvens aciem.

Ovid. IV. Metam. 463.

Quos omnes acie postquam Saturnia torva Vidit.

ubi consule N. Heinsium, qui ex eodem Codice hic loci etiam *aciem* legit.

673 NONDUM ARTIS ERAT &c.] Adhuc illo tempore nesciebant semel amputare caput à cervice. SCHOL. Inventa scilicet haec ars est sub Tiberio, vel Caligula, unde in posterioris vita Suetonius scribit c. 32. *Miles decollandi artifex quibuscumque è custodia capita amputabat.*

676 OPERAE SECUNDAE] Invectio in Septimium, qui sub alio ageret, alterius imperio obsequens. Hanc secundam operam appellavit. SCHOLIAST. Msc. *operis secundi*, male. *Secundae operae* est ex secundo servorum ordine. BERSMANN. Τῶν δευτερείων, partium secundarum. A fabulis du-

[a] Pompeji [b] diro sacrum caput ense recidis,
Ut non ipse feras? ô summi fata pudoris!
Inpius ut Magnum [c] nosset puer, illa, verenda
Regibus, [d] hirta coma, & generosa fronte decora
Caesaries compressa manu est; Pharioque veruto,
Dum vivunt vultus, atque os in murmura pulsant
Singultus animae, dum lumina nuda rigescunt,
Subfixum caput est, quo numquam bella jubente
Pax fuit: hoc [e] reges, campumque, & rostra movebat:
Hac facie [f] Fortuna tibi Romana placebas.
Nec satis infando fuit [g] hoc vidisse tyranno:
Vult [h] sceleris superesse fidem. tunc arte nefanda
Submota est [i] capiti tabes, [k] raptoque cerebro

690 Ex-

VARIAE LECTIONES.

a *Pompejo* B. 1. b *sacr. diro* Marp. H. Ed. Ven. c *noscat* Marp. d *irta* MSS. qdd. e vulgo *leges* f *Rom. tibi Fort.* B. 1. g *haec* M & Edd qdd. h vulgo *sceleri. superesse f. sceleri* B. 1. i *tabes cap.* V. 1. & Edd. qdd. k *tactoque* B. 1. *rup toque* H. M.

ductum. Major enim Achillae dignitas, qui caput Pompeji gestavit, quam Septimii, qui à se abscissum gestare ipse non potuit. GROT.

678 O SUMMI FATA &c.] *Prob*, vel *pro* Bersm. unus Marp. & Wittian. pro var. lect. cum Ed. Veneta, ut solet noster. Vide ad L. VII, 411. *pro tristia fata*.

679 VERENDA] *Verenda est* Mscr. male. BERSM.

681 COMPRESSA] Recte ita reposuit Grotius. Male Badius, Coln. Micyll. Steph. Gryph. Pulm. & Bersm. cum MSS. nonnullis exhibent *comprensa*, sollemni commutatione. Sed alterum est longe invidiosius. De hac variatione vide ad L. IV, 756.

684 BELLA JUBENTE] Ordo est. Quo jubente bella, numquam pax fuit. Jubentem potestatem, quam habuit Pompejus, expressit, ut major ei facta esset indignitas. SCHOL.

685 HOC LEGES MOVEBAT] Recte Doct. Gudius rogat, quid sit *movere leges*, nisi abrogare: quod in laudibus Pompeji commemoraretur inepte. Quare scribit *reges* verissime ad Phaedr. Lib. III. Praef. *Qui saxa cantu movit. Regum potens* supra vs. 554. ubi vide.

688 SCELERI SUPERESSE FIDEM] i. e. superstitem esse, ut fides perpetua permaneret. SCHOLIAST. Rectius hic *sceleris*, quam *sceleri* praeferunt Regius prim. Witt. Voss. tert. & qu. Marp. meus. Pulm. tres Bersm. unus, & Edd. Rom. Parm. Brix. & aliae. *sceleris fides*, sive argumentum, & monimentum est ipsum Pompeji caput. Hinc Caesar hoc videns agnovit scelus. L. IX, 1037.

- - - *vultus dum crederet, haesit.*
Utque fidem vidit sceleris &c.

Lib. II, 186.

Vix erit ulla fides tam saevi criminis.

s absorptum est à sequenti.

690 EXSICCATA] Sic rescripsi auctoritate Mstorum Steph. Pulm. Bersm., meorum decem, & plurimarum Editionum. *Adsiccata* primus dedit Aldus, quem juvat Voss. primus. *Esiccata* pr. Reg. Apud Ciceronem *Exsiccatae lagenae*.

692 ULTIMA LAGEAE STIRPIS] Invectio in Ptolemaeum, & est sensus. O Ptolemaee, qui es Lagi proles ultima, atque peritura. à Lago enim nati sunt Ptolemaei, quorum hunc dicit esse extremum. SCHOL.

693 SCEPTRIS CESSURE SORORIS] Non cessit sororis regno Ptolemaeus, sed suo, quod victus à Caesare, & moriens Cleopatrae reliquit. Legendum itaque elegantius, ut feci, auctoritate unius Cod. Bersm. vetustissimi Voss. sec. ut & sexti, *sorori*. Valer. Maxim. L. I. c. 5. §. 4. *Libenter tibi mea sede cedo:* ubi vide. Plin. Paneg. c. 94. *Quum proficiscenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cessisti*. Justin. Lib. XXIX, 2. *Cedere se illi regno.* & saepius.

694 MACEDON] Alexandrum Magnum dicit illic sepultum. SCHOL.

696 PTOLEMAEORUM MANES] Emendandus hinc Ser-

[a] Exsiccata cutis, putrisque effluxit ab alto
[b] Humor, & infuso facies solidata veneno [c] est.
Ultima Lageae stirpes, perituraque proles
Degener, incestae sceptris cessure [d] sorori,
Cum tibi sacrato Macedon [e] servetur in antro,
Et regum cineres [f] exstructo [g] monte quiescant;
Cum Ptolemaeorum manes, seriemque [h] pudendam,
Pyramides claudant, indignaque Mausolea:
Litora Pompejum feriunt, truncusque vadosis
Huc illuc jactatur aquis. adeone molesta
Totum cura fuit socero servare cadaver?
Hac Fortuna fide Magni tam prospera fata
[i] Pertulit: hac illum summo de culmine rerum

Morte

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *adsiccata*. b *umor* R. pr. W. V. 2. c deest in H. A. d vulgo *sororis*. e *servatur* B. 1. V. 1. f *obstructo* VV. LL. Steph. *instructo* O. 1. g *in monte* B. 1. Edd. R. P. B. M. h *secundam* A. i *pertulis* V. 1.

Servius ad Virgil. Aen. XI, 849. ubi vulgo legitur *matres*. quod hinc alienum est. Obponit auctor Ptolemaeos, & Pompejum. *Manes* sunt cineres. hinc *inhumatos condere manes*, & *manes transferre revulsos*, aliaque. plura dicam ad vs. 841.

696 PUDENDAM] Strabo: *ἅπαντες μὲν οὖν οἱ μετὰ τὸν τρίτον Πτολεμαῖοι ὑπὸ τρυφῆς διεφθαρμένοι, χεῖρον ἐπολιτεύσαντο. χείριστα δ' ὁ τέταρτος καὶ ὁ ἕβδομος, καὶ ὁ ὕστατος ὁ Αὐλητής, ὃς χωρὶς τῆς ἄλλης ἀσελγείας χοραυλεῖν ἤσκησε* &c. MICYLL.

697 PYRAMIDES] Pyramis dicitur fabrica sepulcrorum, quae sic construitur, ut ab imo lata in acumen tenue ex omnibus angulis colligatur. Alii *pyramides* volunt esse Alexandriae civitatem (*in A. civitate* Voss. sec.) SCHOL. Strabo de Memphi loquens, *τετταράκοντα δ' ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίους προελθόντι*, inquit; *ὀρεινή τις ὀφρύς ἐστιν, ἐφ' ᾗ πολλαὶ μὲν πυραμίδες εἰσί, τάφοι τῶν βασιλέων. τρεῖς δ' ἀξιόλογοι: τὰς δὲ δύο τούτων καὶ ἐν τοῖς ἑπτὰ θεάμασι καταριθμοῦνται. εἰσὶ γὰρ σταδιαῖαι τὸ ὕψος, τετράγωνοι τῷ σχήματι, τῆς πλευρᾶς ἑκάστης μικρῷ μεῖζον τὸ ὕψος ἔχουσαι.* Plura vide apud Herodotum libro secundo, & apud Plinium libro tricesimo sexto, capite duodecimo. MICYLL.

697 INDIGNAQUE MAUSOLEA] In quibus non merebantur ornari Mausolea, sepulcra ingentia. Artemisia uxor Mausolei (*Mausoli*) insignis pudicitiae fuisse perhibetur. Quae cum esset Regina Cariae, & nobilium poëtarum, atque historicorum laudibus praedicetur, in hoc vel maxime laudatur, quod defunctum maritum sic semper amavit, ut vivum. Ei mirae magnitudinis, & pulchritudinis exstruxit sepulcrum, in tantum, ut usque hodie omnia sepulcra pretiosa ex nomine ejus *Mausolea* nuncupentur. SCHOL. Mausolei descriptionem, & quibus artificibus idem extructum fuerit, habes apud Plinium Libro tricesimo sexto, capite quinto. MICYLL.

702 PERTULIT] Unus recentissimus *protulit*; non recte. Citat tamen sic Ill. Heinsius ad Silium Ital. XIV, 630. ubi etiam pro *morte* mavult legi *forte* ex suis, ut ait, Mstis. Meorum nullus habet *forte*. Juvat multum Virgilii locus Lib. II, 454. nostro similis.

Haec finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit &c. tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiae. jacet ingens litore truncus,
Avulsumque humeris caput, & sine nomine corpus.

Dubito tamen, num recte dici possit *forte ferere*. Aliter crebro *fors* in *mors* esse corruptum vidimus ad L. V. in f. & VII, 818.

703 OMNES EXEGIT IN UNO] *Imo*. Hoc est, extremo, Modius. BERSM. *Uno*. Recta lectio, ut patet ex oppositione. Opponitur enim unus dies infelix tot annis felicibus. GROT. *Imo* e Weidneri Codice volebat Med. Novant. Lect. Ep. 95. sed male. Clare enim obponit Lucanus *omnes*, & *uno*; *simul* vs. 707. Hanc vocum autem saepius ad-

Morte petît; cladesque omnes exegit in uno
Saeva [a] die, quibus inmunes tot praestitit annos:
Pompejusque fuit, qui numquam [b] mixta videret
Laeta malis: felix, nullo turbante [c] Deorum,
Et nullo parcente, miser. semel inpulit illum
Dilata Fortuna manu. pulsatur harenis,
Carpitur [d] in scopulis, hausto per vulnera fluctu,

Lu-

VARIAE LECTIONES.

a *dies* W. b *laeta v. mixta* Marp. c *malorum* B. 1. d *& sc.* VV. LL. Steph.

adhibet noster; ubi alii *imus* substituere voluerunt. Consule notata ad L. IV, 106. & alibi.

704 INMUNES] *Immunem* Msc probe. BERSMANN. Ita quoque Modius Ibid. Sic Lib. II, 256.

- - - *quid tot durasse per annos*
Profuit inmunem corruptis moribus aevi?

VI, 763.

- - - - *nam vera locutum*
Inmunem toto mundi praestabimus aevo
Artibus Haemoniis.

Nostri tamen Codd. servant *inmunes annos*, quod aeque probum, & magis poëticum.

706 FELIX] Cum Pompejus felix fuit, beatitudinem ejus nemo Deorum turbavit. Cum miser factus est, numinum nemo (*nullus numinum ejus* Voss. pr.) miseratus est. SCHOL.

708 DILATA] Quam longa felicitate distulerat. IDEM.

710 LUDIBRIUM] Hinc Claudian. VI. Cons. Hon. 140.

Ludibrium pelagi vento jactatur & unda.

ubi vid. Barth.

711 UNA NOTA] Omnia, inquit, membra confusa in hoc tantum notam habent, quia caput est amputatum. SCHOL.

712 TANGAT] In Ed. Paris. A. 1512. vitiose est *fugat.* Forsan pro *figat.*

715 CORDUS] Quamquam MSS. quos ego vidi, omnes, uti & Editiones ante Grotium habent *Codrus*, putem tamen recte magnum virum in sua *ἐκδόσει Cordum* dedisse, ut in seqq. postea Edd. retentum fuit, excepta Elzeviriana A. 1651. cui additae sunt tertiae Grotii curae. In illa enim *Codrus* legas: unde nescio. nam neque in prima, neque in aliis Grotius mutationis ullam facit mentionem. Maittaire, qui *Codrus* quoque exhibuit, nihil moror, utpote qui suos modo sequatur Gryphianos heredes. Quis vero hic *Cordus* fuerit ignotum est. Quaestorem cum hoc anno fuisse, innuit noster. Male vero Sulpitius, Badius, & Hortensius vocant eum Pompeji libertum. Quis enim umquam *Quaestorem* (qui primus ad honores erat gradus, ut tirones jam sciunt, & hunc dicitur *juvenis* vs. 743.) sub libera Republica audivit libertum fuisse? Sed hoc ortum est ex eo, quod Plutarchus ultima haec justa Pompejo praestita dicat à Philippo liberto, quem alii Graeco nomine *Codrum* vocatum credebant. Sic in Gruter. Inscript. p. 817, C. *Codrus Caesar.* p. 1092, 2. *Fl. Servius Codrus*, emendante Scaligero. Vel *Cordum* in *Codrum* hic corruperunt librarii, quibus illud nomen, ut celeberrimo Atheniensium regi commune, notius erat, quam *Cordus*: sic eos fecisse vidimus *Photinum* pro *Pothino* &c. Sed, ut dixi, si hic homo libertus vel natione Graecus esset, qui potuit fuisse quaestor? Immo *Romanum* fuisse, patet ex ipsius hominis verbis vs. 766.

- - *exiguam, quantum potis, accipe flammam*
Romana succense manu.

Cordi vero cognomen multis Romanorum gentibus fuit commune; ut *Cremutiae*, *Juliae*, *Juniae*, *Valeriae*, de quibus vide Glandorpium in Onomastico. His adde Muciam gentem, in qua celeberrimus ille *Scaevola Cordus*; ut à quibusdam vocatur. Vide Dionys. Halyc. L. v. p. 296. Ed. Sylb. ubi itidem in Msto male Κόρδος. Aurel. Vict. de Viris Illustr. c. 12. Ampel. c. 20. & Patinum in nummis Fam. Rom. sub familiis *Fusiae* & *Muciae*, qui nomen *Cordi* in denario ad hanc refert gentem. Sub his enim litteris nemo sanus, opinor, statuet cum Cl. Harduino ad Plin. L. v. c. 3. latere *Concordiam Orbis Romani*, *Decus Italiae.* Praeterea *M. Granius Cordus*, *Q. Manilius Cordus*, *L. Aurelius Cordus*, militaribus functi honoribus reperiuntur in lapidibus Gruteri p. 417, 3. 434, 6. 1106, 9. Denique ut ad haec tempora propius accedamus, mentionem *Caesii Cordi*, Cretae, & Cyrenarum proconsulis, & majestatis crimine damnati circa annum U. C. DCCLXXII., ut putat Pighius, sub Tiberio facit Tacitus L. III. Ann. c. 38.

Ludibrium pelagi: nullaque manente figura,
Una nota est Magno, capitis jactura revulsi.
Ante tamen [a] Pharias victor quam tangat harenas,
Pompejo [b] raptim tumulum Fortuna paravit,
[c] Ne [d] jaceat nullo, vel [e] ne meliore sepulcro.
E latebris pavidus decurrit ad aequora Cordus.
Quaestor ab Idalio Cinyraeae litore Cypri

• Infau-

VARIAE LECTIONES.

a *victor Phar.* P. 1. Marp. b *tum. rapt.* A. c *nec* V. 1. Ed. Ven. d *nullo jac.* V. 1. e *non* B. 1. V. 1.

c. 38. & 70. Adeo ut inducar fere, ut credam, hunc nostrum ex eadem fuisse familia, & illum proconsulem ex hujus quaestoris posteritate fuisse. Aliquantum juvat corruptus Aurelius Victor de Viris Illustr. c. 77. *Truncus, Nilo jactus, à Servio Codro rogo inustus, humatusque est, inscribente sepulcro. Hic situs est Magnus Pompejus.* Primo ejiciendum hinc est *Pompeji* nomen, auctoritate duorum MSS. Leidd. ut conjecerat ingeniosissima Anna Fabri. est enim aperta imitatio nostri vs. 793. Dein, nisi erravit ipse Aurelius, *Caesio Cordo* repone levissima mutatione. Hactenus de nomine. Num vero hic *Cordus* fuerit Cypri quaestor, obscurum est, nemine aliquid de eo memorante. C. Sextilium Rufum in Cyprum à Caesare, fugato ex Italia Pompejo, & urbe Roma ab ipso occupata, jam missum fuisse putat Manutius ad Ciceronis L. XIII. Fam. Ep. 48. At ego malim cum Pighio in Ann. T. III. p. 451. hoc factum credere post Pompeji obitum, & transmarinis provinciis in Caesaris potestatem redactis, quae Pompejo viventi fere omnes adhaerebant: atque ita hoc tempore potuit ille Cordus quaestor fuisse Cypri, siquidem *Cypri* vera est lectio. Nihil tamen certi statuo. Forsan ille licet alius provinciae quaestor post cladem Pharsalicam Cyprum devenerat, & inde cum reliquis Pompeji fautoribus Aegyptum petierat, ut fecerunt L. Lentulus, aliique; de quibus vide Caesar. B. C. Lib. III, 102. Plutarch. in Pompejo p. 661. Non enim videntur jungenda *quaestor à litore Idalio* pro litoris Idalii, (V. ad vs. 343.) sed *à litore comes.* quo facit tamen, quod *infaustusque fugae* in nonnullis MSS. legatur. Mihi non liquet. Aliis dijudicandum relinquo.

716 ICARIO CYRENEI LITTORE PONTI] *Icarium* mare ab insula *Icaro* dicitur, ut Plinius, & Solinus tradunt. *Cyrenei Ponti* i. maris Cyrenaici cognominati, à Cyrene oppido Libyae. Verum boni Codices habent *Cynarei* à Cynara insula prope Icaron, cujus meminerunt Plinius, & Tranquillus. BEROALD. *Cypri Cinyreae.* Longe repetitum epitheton. Pygmalion enim Cilicis filius, qui Cyprum ejectis Syris occupavit, ex eburnea imagine Veneris beneficio animata, Cinyram filium suscepit, qui ei in regno successit. De eo lege 10. Metamorph. SULPIT. Alii Paphi filium Cinyram faciunt Pygmalionis nepotem. Meminit autem hujus Homerus Iliad. λ. Et Pindarus Nemeorum Ode 8. Σὺν θεῷ γάρτοι, inquiens, φυτευθεὶς ὄλβος ἀνθρώποις παρμονώτερος. Ὅσπερ καὶ Κινύραν ἔβρισε πλούτῳ ποντίᾳ ἐν ποτε Κύπρῳ. Et rursum Pythiorum Ode 2. Κελαδέοντι μὲν ἀμφὶ Κινύραν πολλάκις φᾶμαι Κυπρίων. Quo loco Interpres addit, fuisse regem Cypri Cinyram Apollinis filium, & Paphi. Vel ut alii, Eurymedontis, & Paphiae cujusdam nymphae. Fuisse autem eundem & sacerdotem Cypriae Veneris &c. Lego igitur *Idalio littore*, pro *Icario*, quando *Idalium* nemus Cypri fuit. Ut & Virgilius meminit, & Sequester annotavit. MICYLL. *Idalio Cinyreae* al. *Icario Cyreneae*, sed inepte. HORTENS. *Icario Cinyraeae. Idalio* Sabellicus in Annotat. (T. I. Thes. Crit. p. 184. *Icario Cynareae* F. & Beroaldus. *Icario Cyrenaeae* P. G. *Icario Cineraei Ponti* O. *Icario Cyrinaei Ponti* L. vitiose pro *Cynaraei* & *Cyrenaei.* PULM. *Idalio Cinyraeae.* Mscr. tria *Icario.* Idalium nemus Cypri Maro celebravit I. & X. Aen. Pro *Cinyraeae* Msc. *Cinerei.* Secund. *Cyreneae littore Ponti.* tert. *Cyreni.* quart. *Cirene.* Cinyras Cypri rex fuit, unde *Cinyrea Cyprus.* BERSM. *Icario* retinent fere omnes mei; sed Wittianus a m. sec. tantum. *Icgario* Reg. pr. *Hircano* Reg. rec. *Idalio* habent Oxoniensis pr. Marp. & Boub. quod ex Sabellici placito primi in textum receperunt Gryphiani heredes; atque ego retinui, nam si *Cyprum* servemus, nullus hic *Icaro* locus est. De Idalio monte, & nemore videndus Meursius in Cypro. Notandum tamen, in Cypro fuisse urbem maritimam Aegyptum versus Κίρκιον, vel Κάριον, uti & locum Κάριον. Vide eumdem Lib. I. c. 11, 12. & alibi. Pro *Cinyraeae* plerique ex meis ha-

ben;

[a] Infaustus Magni fuerat comes. ille per umbras
Ausus ferre gradum, [b] victum pietate timorem
Compulit, ut mediis quaesitum corpus in undis
Duceret ad [c] terram, traheretque [d] in litora Magnum.
Lucis moesta parum per densas Cynthia nubes
Praebebat; cano sed discolor aequore truncus
Conspicitur. tenet ille ducem complexibus artis,
Eripiente mari; nunc victus pondere [e] tanto
Exspectat fluctus, [f] pelagoque juvante cadaver
Inpellit. postquam sicco jam litore sedit,
Incubuit Magno, lacrimasque [g] effudit in omne
Vulnus,

VARIAE LECTIONES.

a *infausti* B. 1. Marp. b *ruptum* Edd. Asc. Par. Mic. Hort. *vinctum* O. 1. *dictum* R. 1. c *terras* Hort m. d vulgo *ad*. e *magno* Edd. Rom. Parm. Hort. m. f *pelago juv.* A. Ed. Rom. g *effundit* O. 1. Edd. Ven. Hort. *infudit* B. 1.

bent quoque *Cireneae*, *Cirenae* &c. vitiose. Vulgatam lectionem tuentur Regius prim. in quo *Cenireae* & Voss. tert. qui habet *Cynireae e. l.*, cum Scholiaste *A rege Cyniro* (l. *Cinyra*) *qui cum Myrtha filia concubuit, ex quibus Adon est procreatus.* Neque adeo longe repertum est Epitheton *Cinyraeae Cypri.* Nam quidam dictam Cypron putarunt à Cypro filia, vel, ut alii, filio Cinyrae, Assyriorum primum regis. Vide Meurs. de Cypro L. 1. c. 2, 9. Servemus itaque receptam lectionem *Idalis Cinyraeae litore Cypri.* Verum tamen Beroaldus non *Cypri* legit, sed *Ponti*: quare corruptum *Cyrenei*, quod huc, quocumque modo legas, convenire non potest, ex Mstis mutat in *Cynarei*. Et sane Pulm. Bersm. & Stephan. testantur, in quibusdam suorum etiam esse *Ponti*: quod & ego inveni in Oxon. primo a m. pr. & vir doctus ad marginem Libri, quem magnus litterarum amator J. Melius mihi excerpendum humanissime dedit, ita notaverat; ex conjectura, an ex Msto, nescio. Quin & *Cinareae* habet Voss. quart. & Ed. Veneta. Ex qua codicum varietate conjicere quis posset, scribendum esse, praesertim cum in *Icario* longe plurimi, & vetustiores consentiant, *ab Icarii Cynareo*, vel *Cinareo litore ponti Inf.* &c. *Cinara* enim, vel *Cynara*, seu *Cynaria* insula est in mari Icario. V. Sueton. Tib. 56. Plin. IV, 23. adductos à Beroaldo. Cordus enim Pompeji, ejusque fugae comes fieri potuit, paulo post discessum Dejotari, cum Pompejus.

Ipse per Icariae scopulos, Ephesonque relinquens &c.
Radit saxa Sami.

Nihil tamen hic adfirmo. Verisimilius potius videtur *Cypri* abiisse in *ponti*: postquam jam *Idalio* depravatum erat in *Icario*, per aliquem, qui *Icarium mare* hic intelligi putabat. *Cinyreus* alibi quoque in *Cynareus* est corruptum. Consule Gevartium ad Stat. L. v. Sylv. 215.

Coryciaeque comae Cynareaque germina.

717 INFAUSTUS MAGNI FUERAT COMES] Allusum est ad illud Virgil. Lib. Aen. VI.

Hectoris hic magni fuerat comes.

HORTENS. MS. P. *infaustus fugae*, unde scribere liceat.

Infaustusque fugae fuerat comes.

GROT. *Infaustos fugae* Reg. pr. Sed recent. item Wittian. & Hulst. *infaustusque fugae* clare praeferunt. Nihil temere tamen hic muto. Reposui autem *in litora* pro *ad l.* versu 720. jubentibus Pulm. quatuor, duobus Bersm. & Voss. primo, ac tertio & Edd. quibusdam. *In litore* variae lect. Steph. Voss. unus, & Oxon. prim. in quo correctum *litora*.

718 VICTUM PIETATE TIMOREM] Id est. miserans Pompeji fata postposuit sollicitudinem (*fortitudinem* MS.) quam gerebat. SCHOL.

724 NUNC] Voss. pr. sec. Witt. a m. pr. & meus cum Edd. Ven. Brix. Med. habent *tunc*. Bersm. unus *nam*. an legendum.

- - *tenet ille ducem nunc nexibus artis,*
Eripiente mari; nunc v. &c?

Eripiente est eripere volente, ut passim.

727 EFFUDIT] Ita ait Cornelia L. IX, 55.
Incubuisse viro, laceros exurere crines,
Vulneribus cunctis largos infundere fletus.

De

Vulnus, & ad Superos, obscuraque sidera fatur:
[a] Non pretiosa petit [b] cumulato ture sepulcra
Pompejus, Fortuna, tuus: non pinguis ad astra
Ut ferat è membris Eoos fumus odores;
Ut Romana suum gestent [c] pia colla parentem;
Praeferat ut veteres feralis pompa triumphos;
Ut resonent tristi [d] cantu fora; totus ut [e] ignem
Projectis moerens exercitus ambiat armis.
Da vilem Magno [f] plebeji funeris arcam,
Quae lacerum corpus siccos [g] effundat in ignes.
[h] Robora non desint misero, [i] nec sordidus ustor.

Sit sa-

VARIAE LECTIONES.

a *nec* O. 1. b *tumulato* V. 1. c *sua* Ed. Hort. d vulgo contra MSS. & Edd. pp. *cantu tr.* e *ignes* P. 4. B. 3. V. 5. O. 1. & Edd. qdd. Totus hic versus deest in R. pr. sed scribitur post 743. f *plebei* W. a m. pr. g *effundit* B. 1. h *Robura* R. pr. i *non* V. tert. Edd. Sulp. Asc. Mic. Hort.

De hoc ritu lacrimas in vulnera fundendi consule N. Heinsium ad Ovid. Epist. Her. XI, 125.

Vive memor nostri, lacrimasque in vulnera funde.

Stat. L. III. Theb. 128.

- - prociduae super externosque suosque &c.
Vulneraque alta replent lacrimis.

732 GESTENT PIA COLLA] Scilicet ut feretrum ejus portent, vel subeant: ubique *non petit* subaudiendum est. SCHOL.

735 AMBIAT] *Ambigat* Mscr. corrupte. i. circumeat. Virgil. XI. Aen.

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos.

BERSM. Praeterea perperam exponunt multi Interpretes *projectis* per, ad terram demissis, & hastis per terram tractis, ex hodierno more. Intelligit Lucanus arma in rogum, quem ambiebant, jacta. Hunc enim luctus ritum adhibebant milites in funere carissimi ducis, ut egregie observat J. Rutgers. L. VI. V. LL. c. 19.

736 VILEM PLEBEJI FUNERIS ARCAM.] Jacob. Gutherius de jure manium L. II. c. 19. legi vult *funeris aram*, addens *nec enim in arca lacerum corpus ignis consumeret.* Quasi haec arca fuisset lapidea, in quali sepultus est Hannibal, aut voluisset Lucanus, ut corpus Pompeji in arca jacens combureretur. Hoc esset contra auctoris mentem. Dicit enim, Pompejo solum arcam, sive sandapilam, quasi plebejo dari debere, ex qua ejus truncatum corpus effundi possit in ignes non vino, nec odoribus adspersos: Aliter enim nobiliores in lectica, sive lecto, & toro ad rogum odoratum deferebantur, & plerumque cum ipso illo feretro in ignem inponebantur. Recte itaque veteres interpretes sandapilam interpretantur, qua plebeji efferebantur, & Joh. Kirchmann. L. II. de Funer. c. 9. citans Horatii locum L. I. Sat. VIII. L. I. vs. 9.

Hunc prius angustis ejecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arca.

quae verba hic sunt valde convenientia. *Ara* nullum hic sensum habet, qui esset ipse rogus, atque ita bis idem diceret Lucanus. Statim enim sequitur de rogo, cum ait *robora ne desint.* Tandem *plebeji funeris ara* esset, ut ita dicam, contradictio. Nam illa vox magnificentius, & sublimius quid denotat, & nisi in funere magnorum heroum illam poëtae usurpant. Vide Serv. ad Virg. Aen. VI, 177. Montfauc. Diar. Ital. p. 202. Spon. Recherch. des Antiq. de Lyon. p. 93. & omnino Cel. Burmann. ad Valer. Flacc. V, 10.

- - - - robora caedunt
Pars silvis, portantque arae.

Quod autem viri docti pro hac significatione adducant etiam locum Ovidii L. III. Trist. El. 13, 21.

Funeris ara mihi ferali cincta cupresso
Convenit, & structis flamma parata rogis.

in eo iis non adsentior, & per *aram* illam veram aram intelligo, quae rogo, quem diserte ab hac ara distinguit, adstabat ad inferias in ea libandas, eamque Ovidius opponit arae coronis florentibus circumdatae, in qua genio diebus Natalitiis operabantur vs. 15. De hac ara passim legas. Vide Kirchmann. Lib. IV. c. 2. Immo demus hoc Gu-

the-

Sit ſatis, ô Superi, quod non Cornelia fuſo
Crine jacet, ſubicique facem complexa maritum
Imperat, extremo ſed abeſt à munere buſti
Infelix conjux, nec adhuc [a] à litore longe eſt.
Sic fatus, parvos juvenis procul adſpicit ignes,
Corpus, vile ſuis, nullo cuſtode cremantes.
Inde rapit flammas, ſemiuſtaque robora [b] membris
Subducens, [c] Quaecumque es, ait, negleđta, nec ulli
[d] Cara tuo, ſed Pompejo felicior umbra,
Quod jam compoſitum [e] violat manus hoſpita buſtum,
Da veniam: ſi quid ſenſus poſt fata relictum [f] eſt,
Cedis & [g] ipſa rogo, pateriſque haec damna ſepulcri,
[h] Teque pudet, ſparſis [i] Pompeji manibus, uri.
Sic fatur; [k] plenuſque ſinus ardente favilla

[a] Pervo-

VARIAE LECTIONES.

a *ab* B. 1. b *flammis* VV. LL. Steph. O. 1. V. 1. pro var. lect. c *quacumque* V. 1. d *cura* W. a m. pr. *grata* V. 1. *clara* H. e *violet* B. 1. V. 1. f deeſt in V. pr. & Ed. Bad. non male. g *ipſe* A. h *Te pudeat* H. A. i *Pompejo* W. k *plenoſque* Ed. Ven.

therio. Sumſerit Ovidius *aram* pro rogo. Jungit tamen ei *cupreſſum*, ut in funere equitis, quae arbor non magis, quam *ara plebejo funeri* convenit; ut ipſe noſter teſtatur Lib. III, 442.

Et non plebejos luctus teſtata cupreſſus.

741 A FUNERE BUSTI] Mſc. *in funere* & alt. *à munere*, h. e. officio, non inſcite. BERSM. *Munere buſti.* Ita MS. non *funere.* Dolet enim Corneliam ultimum marito officium ſubjiciendi facem non praeſtitiſſe. GROT. In *funere*, & *munere* vehementer variant mei Codd. ut utrumque multi agnoſcant. Cum quatuor tamen Pulm. & Voſſ. primo, ſec. aliiſque, accedo viris doctiſſ. Sulpitio, Aſcenſio, Micyllo, Berſm. & Grotio in *munere.* Quid enim eſt *funus buſti?* Nihil autem notius, quam ultima defuncto juſta vocari *munus extremum*, vel ſimili modo. Epiſt. 1. Sabini 25. *tumuli ſupremum munus.* Vide Broukh. ad Propert. L. I, 17, 23.

Illa meum extremo clamaſſet munere nomen.

Nihil tamen cum eodem mutem in Ovid. L. III. Met. 137.

Ante obitum nemo, ſupremaque funera debet.

ubi videndi Celeb. N. Heinſius, & Burmann. etiam ſuper hoc loco.

742 NEC ADHUC &c.] Ut poſſet intereſſe funeri, ſi fortuna pateretur. SCHOL. Major autem alicui dolor oritur ex eo, quod à cariſſima re non tantum abeſt, ſed ita abeſt, ut prope tamen ſit, nec accedere ei concedatur. Vide Epiſt. Leandri ad Her. Sic facile defendi hic locus poteſt. Nihilominus languidus eſt, & forſan ſpurius; uti videbatur amico meo.

744 CREMANTES] i. e. ignes, qui neſcio cujus cadaver urebant, nullo adſiſtente cuſtode. SCHOLIAST.

746 SUBDUCENS] Ita recte repoſuit Grotius, ut habent duo Pulm. unus Berſm. & octo MSS. mei cum Edd. Rom. Parm. Brix. & Mediol. Ceterae male *ſubducis.*

747 POMPEJO FELICIOR] Nam utcumque jam adepta eſt ſepulcrum. SCHOL. Nullo ſenſu, & contra MSS. omnes, Oxon. excepto, exhibent *Pompeji* Edd. Coll. Steph. Gryph. Pulm. Berſm. & Maitt.

748 VIOLAT MANUS HOSPITA] Iidem Editores cum Parm. Sulpit. & Aldo dederunt *ultima*, perperam. Cordus adloquitur umbram illius, qui ibi neglectus cremabatur, dicitque, illam jam feliciorem eſſe Pompejo, quod contingeret illi jam ultima juſta habenti violari à manu hominis hoſpitis (cum alias, ut notum eſt, violatio ſepulcri pro ſcelere facientis, & infelicitate defuncti habebatur) ut Pompejus ipſo tam longe major iis ignibus cremari poſſet. Captat autem Lucanus hunc loquendi morem, ut quid dicat, quod non exſpe-

[a] Pervolat ad truncum; qui fluctu pene relatus
Litore pendebat. summas [b] dimovit harenas,
Et [c] conlecta procul lacerae fragmenta carinae
Exigua trepidus posuit scrobe. nobile corpus
Robora nulla premunt, nulla strue membra recumbunt:
Admotus Magnum, [d] non subditus, accipit ignis.
Ille sedens juxta flammas, O maxime, dixit,
[e] Ductor, & Hesperii majestas nominis una,
Si tibi jactatu pelagi, si funere [f] nullo
Tristior [g] iste rogus; manes, animamque potentem
Officiis [h] averte meis: injuria fati
Hoc [i] fas esse jubet; [k] ne ponti belua quidquam,
[l] Ne fera, [m] ne volucres, ne saevi Caesaris ira
Audeat: exiguam, quantum [n] potes, accipe flammam

VARIAE LECTIONES.

a *Evolat* P. 1. B. 2. V. tert. R. 1. *praevolat* P. 1. *provolat* conjicit vir. doct. b *semovit* B. 1. O. 1. c *collata* V. 1. d *subjectus non* R. pr. e *victor* B. 2. *auctor* P. 1. f *nudo* B. 1. V. 1. g *ille* H. h *adverte* B. 1. A. i *jus* VV. LL. Steph. k *nec* Ed. Ven. l *nec, nec, nec.* W. A. m *vel* V. 1. n *potis* non inepte conjicit Doct. Waddel.

spectaretur; felicem scilicet esse umbram, quod ejus bustum ab hospite violetur; quales locutiones saepe adhibet noster. Vide ad vs. 61. hujus libri. Sic mox vs. 826. IX, 343.

750 PATERISQUE] Quippe Pompejum inde gratularis exuri. SCHOL.

752 SIC FATUR] Omnes Pulm. Bersm. Steph. & octo mei cum Edd. antiquis multis habent *fatus.* Nihilominus prave. *Fatus* auctor scribit, cum verbum inmediate sequitur. *Fatur*, cum conjunctio copulativa *&* intercedat; quod & observandum puto in aliis poëtis. Confer. II, 323, 516. III, 721. IV, 235. V, 1, 228, 523, 538, 560, 790. VI, 246, 329. VII, 123, 566. VIII, 192. & seqq.

756 EXIGUA SCROBE] Hic *scrobe* feminino genere posuit. Plautus Masculino *scrobes sexagenos.* SCHOL. Contra artem & vitiose id à nostro, & Graccho factum pronunciat Servius ad Virgil. Georg. L. II, 50, 288. Carpit id quoque Marcianus Capella L. III. p. 78. Ed. Grot. à nominativo *scrobis* esse credens, ut *mensis.* Circumspectius agit Priscian. Lib. VII. c. 751. *In* Obs *feminina Latina, ut haec* scobs, *hujus* scobis, *& haec* scrobs, *hujus* scrobis &c. *quod Plautus in Masculino genere profert.* Sequitur dein idem exemplum, quod noster Scholiastes, & Servius adhibent. Lucanum defendit idoneus sane auctor Ovidius Lib. VII. Metam. 243.

Haud procul egesta scrobibus tellure duabus
Sacra facit.

Utroque genere hanc vocem extulit Columella L. IV. c. 1. *Profundos scrobes* & *bipedanea scrobe.* Variant Codd. apud Frontinum L. II. c. 12. Strateg. 1. *Scrobes aperuit & ante eas* &c. ubi *eos* est in quinque MSS. Tennulii, & Palatino per Gruterum conlato.

758 ADMOTUS] Non enim erat aliud, quod cremaret, nisi corpus; ideo non subjectus est ignis, sed admotus. SCHOL. Deerant enim lectus, rogus, aliaque hic sollemnia.

763 OFFICIIS AVERTE MEIS] Sensus hic est. Si injuriose accipis, quod tam indigne sepeliris, & magis velis jactari fluctibus, quam sic cremari, averte manes tuos ab officio meo, & cum te sepeliam inpius, audire noli. SCHOL.

763 INJURIA FATI] Quae tibi facta est. Indignum quidem, & pene inlicitum est, quod sic humaris; sed necessitas fati, quae in has adduxit angustias, facit, ut haec sepultura non debeat despici. IDEM.

765 CAESARIS] Bene post omnes feras ultimus Caesar secutus est. IDEM.

Romana [a] succense manu. Fortuna recursus
Si det in Hesperiam, non hac in sede [b] quiescent
Tam sacri cineres: sed te Cornelia, Magne,
Accipiet, nostraque manu [c] transfundet in urnam.
Interea parvo signemus litora saxo,
Ut nota [d] sit busti; si quis placare peremtum
Forte volet, plenos & [e] reddere mortis honores;
[f] Inveniat trunci cineres, & norit harenas,
Ad quas, Magne, tuum referat caput. haec ubi fatus,
Excitat invalidas admoto fomite flammas.
Carpitur, & [g] lentum Magnus [h] destillat in ignem,
Tabe fovens bustum. sed jam percusserat astra
[i] Aurorae promissa dies: ille, ordine rupto
Funeris, adtonitus latebras in litore quaerit.
[k] Quam metuis demens isto pro crimine [l] poenam,

Quo te

VARIAE LECTIONES.

a *succensa* R. pr. W. b *quiescant* V. pr. c *transfundit* R. pr. d *sint* A. Ed. Rom. e *mortis redd.* B. 2. M. f *inveniet* Edd. Rom. Parm. g *Magn. lent.* & *distill. Magn.* MSS. qdd. h vulgo *distillat.* i *aurora* V. 2. H. k *quid* B. 1. non male. l *culpam* VV. LL. Steph.

767 ROMANA] i. e. nostra, non hostili, ut hoc habeat satis sibi solatii. *Recursus* si mihi redire in Italiam contigerit. SCHOL.

772 NOTA BUSTI] Hoc praetulit Grotius, cum plerisque Steph. Pulm. Bersm. Codd. & Edd. Ven. Brix. Med. Ascens. Hort. quibus accedunt nostri fere omnes. *busto* tamen, ut vulgo edebatur, exaratur in Regio primo, Voss. sec. Oxon. sec. Amst. & Witt. a m. sec. Quid rectius sit, dubito. Retinui tamen hic *busti*. saxum est nota busti.

777 DESTILLAT] Sic Reg. prim. Voss. sec. & tert. non *distillat*. Ita optimi Codd. L. IX, 772.

- - - *nigra destillant inguina tabe.*

& apud Virgil. L. III. Georg. 281.

- - *lentum destillat ab inguine virus.*

Consule Pierium. Cels. L. IV, 2. *Destillat humor ex capite in nares.*

778 FOVENS] Dum enim destillat, tabe sua nutrit incendium. SCHOL.

779 AURORAE PROMISSA DIES] Sabellicus in Annotat. (Syll. II. T. I. Thes. Crit. pag. 184.) quam veriorem esse lectionem docet. PULM. Recte Grotius admisit *promissa*. quo faciunt duo Codices Bersm. Voss prim. cum quinque aliis, & Ed. Romana. Promittitur dies ab Aurora, quae eam praecedit, unde *reducere diem* dicitur Virgilio Georg. L. I, 249. & saepe. Non valde tamen repugnem, si magis alicui placeat *praemissa*, non ut per Hypallagen cum interpretibus vulgaribus explices; sed ut dies intelligatur primum diluculum illud, quod post noctem, adpropinquante è longinquo sole, & nondum rubente aurora, adparet; quam primam lucem describit Ovidius Ep. Her. XIV, 21.

- - *modo facta crepuscula terris,*
Ultima pars noctis, primaque lucis erat.

L. I. Amor. 5, 5.

Qualia sublucent fugiente crepuscula Phoebo,
Aut ubi nox abiit, nec tamen orta dies.

Promissa fatorum dies sed alio sensu est apud Joseph. Iscan. L. VI, 661. *permixta* hic Bersm. unus & Ed. Ven.

781 METUIS] Invectio poëtae in Codrum, quod metuat deprehendi. SCHOL.

781 PRO MUNERE] Non potest non exclamare poëta, in timiditatem Codri ustoris, cui cum pro pio officio, non gratiae solum haberi debuissent, verum etiam praemium debebatur, insuper fugit adventante luce, quasi poenam ob malam noxam meritus fuisset. HORTENS. *Munere* edidit Hortensius, nec inprobarem, si scripti addicerent. *funere* habent variae Steph. lect. sed ceteri omnes reti-

Quo te fama loquax [a] omnes accepit in annos?
Condita laudabit Magni socer inpius ossa.
[b] I modo securus veniae, fassusque sepulcrum
Posce caput. cogit pietas inponere finem
Officio. semiusta [c] rapit, resolutaque nondum
Ossa satis, nervis, [d] & inustis plena medullis
Aequorea restinguit aqua, congestaque in unum
Parva [e] clausit humo. [f] tum, ne levis aura [g] retectos
Auferret cineres, saxo compressit [h] harenam:
Nautaque ne bustum religato fune moveret,
[i] Inscripsit sacrum semiusto stipite nomen:
Hic situs est Magnus. placet hoc, Fortuna, sepulcrum
Dicere Pompeji, quo condi maluit illum,
Quam terra caruisse socer? temeraria dextra,
Cur obicis Magno tumulum, manesque vagantes
Inclu-

VARIAE LECTIONES.

a *multos* Marp. b *sis* B. 1. *Es* H. c *capit* B. 2. d *sed* V. sec. e *clusit* W. V. 1. f MSS. & Edd. plerique *tunc*. *nunc* Ed. Hort. g *rejectos* R. pr. *receptos* A. *revulsos* B. h *arenas* B. 1. Edd. Asc. Mic. i *inscribit* B. 1.

retinent *crimine* scilicet ut putabat ille Cordus; cum esset munus laude dignum. Recte igitur Scholiastes ait, *quod putas crimen esse, laus est.* vs. 842.

Inferet hoc nobis utinam scelus.

784 FASSUSQUE SEPULCRUM] Confessus, quod sepulcrum Pompejo molires, exige caput ejus, ut pariter cum corpore contegatur. SCHOL.

788 RESTINGUIT] Mscr. *restringit*: male. alii *restringuit*, & *restinxit*. BERSM. *Restinxit* dederunt Brix. Med. Bad. Mic. & Hortens. *Restringit* male duo Pulm. & totidem mei cum Ed. Ven. & Sulpit. exhibent. *Restringuit* Paris. Ed. non damnem *restinxit*, quia sequitur *clausit* &c. Nec tamen mutatione opus.

793 HIC &c.] Repetit cum indignatione, quod ille inscripsit. *Hic situs est Magnus.* SCHOLIAST.

795 QUAM TERRA] Ut major apud Caesarem vindicta videatur, quod sic sepultus est, quam si jaceat insepultus. IDEM.

795 TEMERARIA] Poëtae est increpatio. GROTIUS. Monet hoc recte Grotius, quia Bersmann. putabat esse ἐπανόρθωσιν quasi seipsum corrigentis Cordi. Reposui autem *tumuli est* ex MSS. & primis Edd. vulgo durissimo ordine legas *est tumuli*.

796 OBICIS] Propter metrum *o* brevis est, & est figura συστολή. SCHOL. Scribendum autem *Obicis*, unico *I*, versus gratia, ut alibi, *Reicit*, pro, *Rejicit*. Et apud Martial. *Adicis*, pro *Adjicit*. Ut:

Si quid nostra tuis adicit vexatio rebus &c.

MICYLL. Sic *subici* vs. 740. *obicit* IX, 188. & passim.

800 CRIMINE] Quod sic jacere Pompejum perpessi sunt. SCHOL.

800 OETE] Mons in Thessalia, ubi crematus est Hercules, & sepultus. IDEM.

801 BROMIO] A nutrice Bromia sic dictus est Liber. Νυσαῖα, à Nysa: mons est in India, ubi Liberi tumulus esse perhibetur. IDEM. *Juga Nyseia.* Mons Helicon, ubi est sepulchrum Bacchi, & Nysa vicus. SULPIT. Aut etiam de Indica Nysa intelligas licet. Nam Sequester & montis nomen Nysam esse dicit. Mela autem, & Curtius urbem in radicibus montis, cui *Meros* nomen fuerit, quod femur Latine significat. Unde fabulae origo, qua dicunt, Bacchum femori Jovis insutum fuisse, eo quod in specu montis ejus Liberum enutritum crediderunt. Vide Melam lib. III. Curtium lib. VI. Et Arrianum quoque lib. V. MICYLL. Intellige Indicam Nysam cum Scholiaste. Consule Ampl. Cuper. Observ. L. IV, 7. & quae

Includis? ſitus eſt, qua terra extrema refuſo
Pendet in Oceano. Romanum nomen, & omne
Imperium Magno tumuli [a] eſt modus. obrue ſaxa
[b] Crimine plena Deûm. ſi tota eſt Herculis [c] Oete,
Et juga tota vacant Bromio Nyſeïa; quare
Unus in Aegypto [d] Magni eſt lapis? omnia Lagi
[e] Rura tenere poteſt, ſi nullo [f] ceſpite nomen
Haeſerit. erremus populi, cinerumque tuorum,
Magne, metu [g] nullas Nili calcemus harenas.
Quod ſi tam ſacro [h] dignaris nomine ſaxum;
Adde actus tantos, monimentaque maxima rerum:
Adde truces Lepidi motus, [i] Alpinaque bella,
Armaque Sertorî revocato Conſule victa,
Et currus, quos egit eques: commercia tuta
Gentibus, & pavidos Cilicas maris. adde ſubactam

[a] Bar-

VARIAE LECTIONES.

a deeſt in H. b *crimina* V. ſec. c *Oetea* V. pr. d vulgo *Magno lapis.* e *arva* V. 4. B. 1. Edd. Sulp. Aſc. Mic. *regna* Marp. non male. f *in c.* Edd. Aſc. Par. Mic. Hort. g *Nili n.* B. 1. M. Edd. qdd. h *ſignares* V. ſec. pro var. lect. *dignatus* V. 1. i *Albinaque* VV. LL. Steph.

quae notant viri docti ad L. I. *Bacchumque avertere Nyſa.*

802 MAGNO LAPIS] *Eſt Mag. lap.* Mſc. duo tert. *magni eſt lapis.* quartum omittit verbum ſubſt. BERSM. Ex noſtris undecim meliores habent *magni* cum Edd. Rom. & Parm. Dein *eſt magni* vel inverſo ordine octo MSS. & Edd. Ven. Brix. Med. ac R. Stephani. Scribendum itaque.

Unus in Aegypto Magni eſt lapis.

ut *ſi tota eſt Herculis Oete.* Aliud quid eſt, *eſt lapis Magno*, aliud *Magni*; ut *meum eſt*, vel *mihi eſt.* &c.

803 RURA TENERE] i. e. totam Aegyptum tenebit, & dicit, quemadmodum fiat, ut nos, ubi ſit, ignoremus. SCHOL.

804 ERREMUS] Mſct. *haeremus* pro, haereamus neſcientes locum ſepulcri. ſed rectius eſt *erremus.* BERSM. Vitioſe etiam duo ex noſtris recentiores *haeremus.*

805 METU] Timentes, ne tui neſcientes tua oſſa calcemus. SCHOL.

806 SACRO] Mſc. *claro*, non male. BERSM. *Claro* in meo etiam eſt Codice; atque ita Modius Nov. Ant. LL. Ep. 95. è ſuis libris mavult legere, quia alioquin auribus ingrata eſſet vocis repetitio *ſacra*, quae vſ. 792. praeceſſit; ubi dictum eſt à poeta.

Inſcripſit ſacrum ſemiuſto ſtipite nomen.

Sed neutiquam video hanc repetitionem hic ingratam eſſe, & totus eſt Lucanus in celebrando non ſolum, ſed & conſecrando Pompejo. *caro* ſcribitur in Regio rec.

807 MONIMENTAQUE RERUM] Berſm. unus Cod. habet *momentaque:* quomodo ſcribendum cenſet Marklandus Epiſt. Crit. p. 31. quia ſaepe à noſtro, & aliis dicitur *momenta rerum.* Male. *Momentum* dicitur homo, vel res, quae alicui negotio efficiendo pondus, & auxilium adfert. Quod hic locum non habet. Ait Lucanus: Adde titulos, & nomina inſcripta maximarum rerum. Lib. IV, 498.

Exhibuit monimenta fides.

VII, 397.

- - *monimentaque rerum.*

Cic. III. Catil. II. *Monimenta rerum geſtarum.* & paſſim.

808 MOTUS] Quos Pompejus oppreſſit. SCHOLIAST.

809 CONSULE] Quinto Metello, Numidici filio. IDEM.

810 CURRUS] i. triumphum. *Commercia.* quod placato de piratis mari mercandi uſus reſtitutus eſt. IDEM.

811 PAVIDOS CILICAS MARIS] Acute dictum. Pompejus effecit, ut piratae timerent maria, in qui-

[a] Barbariem, gentesque vagas, & quidquid in Euro
Regnorum, Boreaque jacet. dic, semper ab armis
Civilem repetisse togam; ter curribus [b] actis
[c] Contentum multos [d] patriae donasse triumphos.
Quis capit [e] haec tumulus? surgit [f] miserabile bustum,
Non [g] ullis plenum titulis, non ordine tanto
Fastorum: solitumque legi super alta Deorum
Culmina, & exstructos spoliis hostilibus arcus,
Haud procul est [h] ima Pompeji nomen harena,
Depressum [i] tumulo, quod non legat advena rectus;
Quod nisi monstratum Romanus transeat hospes.
  Noxia civili tellus Aegyptia fato,
Haud equidem [k] inmerito Cumanae carmine Vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles, ripasque aestate tumentes.

Quid ti-

VARIAE LECTIONES.

a *Barbariam* R. pr. b *altis* V. 1. c *contemtum* B. 3. M. d MSS. & Edd. qdd. *patr. mult.* & *m. p.* B. 1. e *hec* A. f *mirabile* V. 1. g *illis* VV. LL. Steph. Edd. qdd. h *una* V. 1. H. i *cumulo* A. k *merito* R. pr.

quibus ipsi ante grassabantur. SCHOL. *Lucis pavidos* apud Senec. Herc. Fur. 293.

814 REPETISSE] Quod post omnia bella, quae gerebat, elegerit se privatum. SCHOL.

815 CONTENTUM] Dum contemsit frequentius triumphare. IDEM.

818 FASTORUM] *Fatorum* Msc. corrupte, item vitiose *arta*, dein *structos* depravate. BERSM. *Factorum* perperam in Voss. sec. a m. pr. & quarto a m. sec.

820 HAUD PROCUL] Scriptum est juxta terram. *arcus* pro fornicibus posuit. SCHOL. Male per *arcus* Pompeji theatra intelligit Bersm.; cum innuat auctor notissima triumphi, & victoriae monimenta de manubiis hostium facta, ut bene exponunt interpretes.

821 DEPRESSUM TUMULO] Vossiani quatuor, in quibus prim. & sec. Bersm. unus & Marp. habent *impressum* i. e. signatum, notatum. Verum an *inprimi* nomen saxo potest dici, quod non igne inustum aut ferro sculptum, sed stipite atro inscriptum est? Quare *depressum* retineo, & cum viris doctis expono nomen in tumulo depresso inscriptum. *Deprensum* meus, & Witt. pro var. lect. forte melius; cum advena deprehendit hoc in tumulo nomen, non legere tamen, nisi incurvatus potest.

821 RECTUS] Parvitatem tumuli ostendit, ad quem necesse sit, se incurvare lecturum. SCHOLIAST.

823 NOXIA CIVILI TELLUS AEGYPTIA FATO] Propertius.

Noxia Alexandrea dolis aptissima tellus.

GROT. Ed. tert.

823 FATO] Mscr. *fato est.* male. Est enim ἀποστροφῇ ad Aegyptum. BERSM.

824 HAUD EQUIDEM IMMERITO CUMANAE CARMINE VATIS CAUTUM, NE NILI PELUSIA TANGERET ORA HESPERIUS MILES] Appianus de Gabinio: ὑπὸ τῆς τῶν Ῥωμαίων βουλῆς ἔφυγεν, ἐπὶ τῷ ἄνευ ψηφίσματος εἰς Αἴγυπτον ἐμβαλεῖν ἐπὶ πολέμῳ, Ῥωμαίοις ἀπαισίῳ νομιζομένῳ. ἦν γάρ τι Σιβύλλειον αὐτοῖς ἀπαγορεῦον. GROT. Ed. tert.

825 CAUTUM] *Quantum* unus Voss. Doct. Merula ad Ennii Ann. L. VI. p. 396. legere malebat *cantum*; sed male, ut patet vel ex sequenti conjunctione *ne*, & *cautum* retinent ceteri omnes MSS. Codices: quare recte id defendit Barth. Adversar. L. XXVII. c. 13. De hoc Sibyllae carmine vide viros doctos ad Ciceronis Epist. I. ad Famil. Ep. I.

826 HESPERIUS MILES] In Libris enim Sibyllinis est cautum, ne quis miles Romanus ad Aegyptum

Quid tibi, saeva, precer pro tanto crimine, tellus?
Vertat aquas Nilus, quo nascitur orbe, retentus;
[a] Et steriles egeant hibernis imbribus agri;
Totaque in Aethiopum putres solvaris harenas.
Nos [b] in templa tuam Romana accepimus [c] Isin,
Semideosque canes, & sistra jubentia luctus,
Et quem tu plangens hominem [d] testaris [e] Osirin:
Tu nostros, Aegypte, tenes in pulvere Manes.
Tu quoque, cum saevo dederis jam templa tyranno,

Non-

VARIAE LECTIONES.

a *et* suprasc. V. pr. b *&* VV. LL. Steph. c *Isim* MSS. plerique & Edd. qdd. & 12, 158. d *tristaris* Ed. Mic. & Hort. m. e sic R. pr. vulgo *Osirim.*

ptum accedat (*accidat* MSS.) eo quod non expediret. SCHOL.

826 AESTATE TUMENTES] Tunc enim Nilus irrigat has terras, cum minor pro tempore esse debet. IDEM. Membranae Andinae *carentes:* quod probat vir summus J. F. Gronov. Observ. L. IV. c. 5. dictumque putat per *μετωνυμίαν* caussae efficientis pro effectu, & *aestatem* sumi pro ariditate, quae ceteris fluviis aestate contigit. Acutius tamen, quam verius, credo. Satis ex genio auctoris, (de quo vide ad vs. 748.) est, quod jungat aestatem cum tumore Nili: qua re solus Nilus ab aliis fluviis discernebatur. Hinc contra vs. 852.

Imbrifera siccas sub Pleiade Thebas.

Neque Nilus caret aestate, sed inverso ordine *aestas* i. e. ariditas est Nilo, cum ceteris fluminibus est *hiems* i. e. aquarum abundantia. *aestate carentes ripas* si dixisset Lucanus, deberemus ex hac locutione intelligere, numquam Nilum decrescere, & semper hiemes agere: quod certe falsum est. Suam Nilo aestatem, suamque hiemem, sed diversam à nostro tempore dat poëta L. X, 228.

Inde etiam leges aliarum nescit aquarum:
Nec tumet hibernus, cum longe sole remoto
Officiis caret unda suis: dare jussus iniquo
Temperiem coelo, mediis aestatibus exit &c.

vs. 298.

- - - - *consurgere in ipsis*
Jus tibi solstitiis, aliena crescere bruma
Atque hiemes efferre tuas.

Cum itaque ceteri Codd., quod sciam, omnes retineant, *tumentes* nihil temere mutem. nisi velles legere *ripis aestate carentis* sc. Nili. Tunc enim cum inundat agros, non habet ripas. In Diluvio Ovid. L. I. Metam. 292.

- - *deerant quoque litora ponto.*

& vs. 343.

- - - - *jam mare litus habet.*

Immo noster L. IV, 130.

Utque habuit ripas Sicoris, camposque reliquit.

Dein foret forsan rectius *tanto pro c.* quam *pro tanto.*

828 VERTAT] Retorqueat à meatu solito rediturus illo, unde descendit. SCHOL.

828 RETENTUS] Msc. *retento*, ut de alveo intelligatur, male: cum poëta de ortu Nili videatur loqui. BERSM.

829 IMBRIBUS] Inundationibus tempestuosis. Non enim pluit in Aegypto. IDEM. Optat poëta, ut aestate Nilus non crescat, nec secundos reddat agros, & ut ita steriles tamen non recreentur imbre & pluviis per hiemem; sed ut tota Aegyptus dissolvatur in aridas harenas, Aethiopum similes. Male *solvaris* ad eruptionem Nili circa Aethiopiam refert Hortensius.

831 ACCEPIMUS] *Recepimus* habent duo Bersm. Reg. pr. Hulst. Oxon. pr. a m. sec. & meus cum Edd. quotquot vidi, Sulpitiana prioribus. Non male. Nihil tamen muta, & consule Livium L. XXXIV, 3, 5. XXXV, 10. Barthium, & Drakenb. ad Silium L. XVIII, 5.

Advectum acciperet numen.

832 SEMIDEOSQUE CANES] Anubin innui à Lucano, recte monuerunt viri docti, quem à canino capite, quod gerebat, ad majorem invidiam excitandam, à potiore parte *canem* vocat, ut alii *latratorem*, & *latrantem.* Vide Commentarios ad Propert. L. III, 9, 41.

Ausa

Nondum Pompeji cineres, ô Roma, [a] petisti:
Exsul adhuc jacet umbra ducis. Si secula [b] prima
Victoris timuere [c] minas; nunc [d] excipe saltem
Ossa tui Magni, si nondum subruta fluctu
Invisa tellure sedent. quis busta timebit?
Quis sacris dignam movisse [e] verebitur [f] umbram?
Imperet hoc nobis utinam scelus, & velit uti
Nostro Roma sinu: satis ô nimiumque beatus,
Si mihi contingat manes transferre [g] revulsos

VARIAE LECTIONES.

a *petistis* V. 1. b *prisca* Edd. R. P. Br. Med. c *manus* H. d *accipe* B. 1. e *merebitur* V. pr. a m. pr. Hort. m. f vulgo *urnam.* g *remissos* B. 1. ad marg.

Ausa Jovi nostro latrantem opponere Anubin.

& L. Pignor. in Mensa Isiaca p. 62, 63. *Semideum* dixit, quia fuit tantum Osiridis & Isidis custos, & comes, ut ibidem Pignorius docet: quare Mstis hanc lectionem retinentibus, nihil temere muto. Aliter non alienus essem ab ea lectione, quam exhibuerunt Sulpit. Badius, Paris. 1512. & Micyllus, & praetulit Clar. Haverkampius ad Tertull. Apolog. c. 6. *Serapidem & Isidem & Harpocratem cum suo Cynocephalo Capitolio prohibitos inferri &c.* Scilicet *Semicanesque Deos.* ut *semicaper*, *semibos*, *semivir* ab Ovidio dicuntur. Juvat nonnihil Regius primus, in quo *semideosque deosque.*

833 PLANGENS] Aegyptii enim in flumine Osirim filium Isidis quaerunt, quem alii fratrem, & conjugem ejus accipiunt. *Hominem.* Ex eo enim, quod plangitur, periisse monstratur: ex eo, quod periit, homo fuisse cognoscitur. SCHOL. Ostendis non bovem, sed hominem fuisse. SULPIT. Imo, ostendis non deum, sed hominem fuisse, cum ut mortuum plangis. Dii enim non moriuntur. Sic enim Cretenses, quum Jovis sepulchrum ostendunt, hominem illum & mortalem, non deum fuisse testantur. MICYLL. Ex Xenocratis dicto ad Aegyptios: *ἤτοι εἰ μὲν θεοί εἰσι, μὴ θρηνεῖτε αὐτοὺς· εἰ δὲ ἄνθρωποι, μὴ θύετε αὐτοῖς.* Pari modo Xenophanes Eleates Graecis de Leucothea. *εἰ μὲν θεὸν ὑπολαμβάνουσι, μὴ θρηνεῖν. εἰ δ' ἄνθρωπον, μὴ θύειν.* GROT. Ed. tert.

835 TYRANNO] Caesari scilicet. De hoc enim tempore loquitur, quo Lucanus est (*erat* Voss. pr.) non quo fuerunt bella civilia. Nam postmodum Caesar occisus in deorum numero constitutus est. SCHOL.

835 PETISTI] Libri quidam *Piasti*, h. est expiasti, placâsti; vel *petisti* i. repetisti ab Aegyptiis sive inquisivisti. BERSM. *Piasti* scilicet habent Sulpit. Bad. Micyll. & Hortens. Sic *manes Pompeji placare* vs. 772, 857. *Piare Jovem* Ovid. L. 1. Art. Am. 649. At est contra omnes scriptos Codices, & mentem Lucani hoc loco, qui exprobrat Aegyptiis, quod Pompeji cineres in litore patiantur jacere; cum ipsi Romani eorum, quae vocant, numina in urbem Romam receperint. Romanis exprobrat idem; cum tamen tyranno Caesari jam templa augusta dederint, nec dignentur tam sanctos Pompeji cineres ex Aegypto petere, & Romam transferre, ut clarissime patet ex seqq.

837 PRIMA] Cum recens vicerat Caesar. SCHOLIAST.

840 INVISA TELLURE] *Inversa* Sabellicus in Annotat. (p. 184. T. 1. Thes. Cr.) probat, id est, *eversa.* PULM. At non opus hac mutatione contra Mstos omnes. Non enim jungenda *subruta tellure inversa*; sed sensus est. *Si modo ossa non subruta fluctu, adhuc sedent tellure invisa* seu detestabili. Sic *invisae gentes* L. 1, 9. &c.

840 QUIS B. T. QUIS] Libri quidam *qui sac.* BERSM. MSS. hic *quis* retinent, licet alibi varient. Parum refert. V. vs. 852.

841 VEREBITUR UMBRAM] Mscr. tria *urnam?* non inepte. BERSM. Tres itidem Pulm. & septem, vel octo ex nostris cum Edd. prima Parm. & Omniboni (sed aliter in ejus notis) *urnam* agnoscunt; idque Grotius, quod miror, recepit. Unice vera est lectio *umbra.* Nam quaeso, unde hic venit *urna*? an Cordo ea forte ad manus erat? non credo. Immo ipse id negat, optatque, hos cineres aliquando in urnam posse recipi vs. 770.

- - - non hac in sede quiescent
Tam sacri cineres, sed te Cornelia, Magne,
Accipiet, nostraque manu transfundet in urnam.

& veretur Lucanus vs. 856. ne sit

Ausoniam, si tale ducis [a] violare sepulcrum!
Forsitan aut sulco sterili [b] cum poscere finem
A Superis, aut Roma volet feralibus Austris,
Ignibus aut nimiis, aut terrae tecta moventi,
Consilio, jussuque Deûm transibis in urbem,
Magne, tuam, summusque feret tua busta sacerdos.
Nam quis ad [c] exustam Cancro torrente Syenen
Ibit, & [d] imbrifera siccas sub [e] Pleiade Thebas
[f] Spectator Nili? [g] quis rubri stagna profundi,

Aut Ara.

VARIAE LECTIONES.

a *violasse* O. 1. b *compescere* B. 1. A. Ed. Ven. Br. male. V. Burm. ad Phaedr. F. 6. Drak. ad Sil. x, 379. Marp. A. W. O. 1. M. Edd. qdd. f *sectator* V. tert. c *exhaustam* vel *exaustam* B. 1. V. 2. M & alii Heins. d *umbrifera* B. 2. R. pr. M. vitiose. e *Pliade* R. pr. g *qui* Ed. Ven.

- - *cinis in summis turbatus harenis.*

sed quid multis hoc probem? Certe luce res clarior est, Cordum juxta Lucani mentem semiusta ossa cum cineribus in unum congestis terrae tantum condidisse, & lapide illic jacente texisse vs. 839. Neque *urna* sacris digna est, sed *umbra*, quam juxta cineres non rite sepultos oberrantem, uti & *manes*, pro ipsis cineribus nominat noster. Vide vs. 433, 696. ubi plura, 837, 844. IX, 151, 963. &c.

845 AUSONIAM] In veterrimo Vossiano, Edd. Ven. Brix. Mediol. est *Ausoniae.* in quinto *Ausonia. Transferre Ausoniae* in dativo casu non temere damnem. Consule omnino, quae notavi ad J. Obsequent. c. 97. & Scheff. ad c. 104. *Romae reverteretur*; quod tamen minus elegans est, & durius, quam *transferre Tenedo, Ausoniae*, & similia: quare nondum adsentior doctiss. viro ad Sall. B. Jugurth. c. 22. legenti *Romae missos*, & Augustei aevi scriptores ita fuisse locutos opinanti. Posterioris seculi eam esse Latinitatem, adhuc sentio.

847 AUSTRIS] Pestilentiae Mscr. *astris*, ut Sirius indicetur. BERSM. Mutatione non opus. Auster enim ventus calidus, & saepe pestifer. Ovid. L. VII. Metam. 532.

Letiferis calidi spirarunt flatibus Austri.

Sterilitati jungit noster *aëra tabificum* L. V, 111.

848 IGNIBUS AUT NIMIIS] Quatuor signa, per quae jubebunt superi, Pompeji ossa in urbem revocari, aut famem dicit futuram, aut nimios aestus, aut ventos turbidos, aut terrae motum. SCHOL. Ventorum turbidorum tamen in Lucano nunc non fit mentio. Nisi sint corrupta verba *ignibus aut nimiis.* Scio, in maximo urbis incendio saepe consultos vates, & Quindecimviros; sed & non minus id fiebat in tempestatibus foedis, & procellosis, ut ex Livio, Obsequente, & aliis liquet. Pro *nimiis* in uno Bersm. Marp. Voss. quinto est *nimbis.* In Vossiano quarto *sulcis nimbis.* in sexto *membris.* Pro *aut* in Edd. Rom. & Parm. *&.* An scripsit auctor *crebris aut nimbis* ut cum Scholiaste conveniat? Simili modo L. II, 200.

Saepe fames pelagique furor subitaeque ruinae,
Aut coeli terraeque lues.

An utrumque dixit auctor, ut quinque sint signa; *Ignibus aut nimbisve?* Vel potius errat Scholiastes, *Austros* male pro tempestate sumens, & *ignes* pro aestibus: cum per *Austros* auctor intelligat pestilentiam, per *ignes* incendium. Lib. VII, 412.

Aera pestiferum tractu, morbosque fluentes,
Insanamque famem, permissasque ignibus urbes,
Moeniaque in praeceps laturos plena tremores.

Incendium, & terrae motum jungit quoque L. I, 493.

- - - - *credas aut tecta nefandas*
Corripuisse faces, aut jam quatiente ruina
Nutantes pendere domos.

Non displicet tamen *ignibus aut nimbisve.* Sic *nimbis flammisque* L. IX, 949.

850 SUMMUS] Pontificem dicit maximum. SCHOL.

850 SACERDOS FERET] Quemadmodum olim Cybeles, & Aesculapii simulachra Romam accersita fuere. Et ossa Thesei ab Atheniensibus quaesita. MICYLL.

852 THEBAS] Quatuor Thebae sunt, una ex Boeotia, altera in Cilicia (*Sicilia* MS.) Has Homerus memorat. Tertia in Thessalia. Quarta, de qua nunc dicit in Aegypto; quae imbres ignorat. SCHOL. *Voss. pr.*

857

Aut Arabum portus mercis mutator Eoae,
Magne, petet, quem non tumuli venerabile saxum,
Et cinis in summis forsan turbatus harenis
[a] Avertet? manesque tuos placare libebit,
Et Casio praeferre Jovi? [b] nil ista nocebunt
Famae busta tuae. templis, auroque sepultus
Vilior umbra fores: nunc est pro [c] numine summo
Hoc tumulo, Fortuna, jacens. [d] augustius aris
Victoris Libyco pulsatur [e] in aequore saxum.

Tarpejis

VARIAE LECTIONES.

a *advertet* vulgo & *jubebit*. b *nihil* M. c *nomine* B. 2. O. 1. a m. sec. R. pr. a m. pr. d *angustius* MSS. & Edd. qdd. e vulgo *ab*.

857 AVERTET] Alii *avertat*, alii *advertet*. Invitabit ad invisendum sepulcrum, vel a cursu ad parentandum divertet. BERSM. *Advertet*. Ita recte MS. GROT. Passim id quod conspicuum est, *advertere animum, oculos* hominum dici, notum est. Verum ob unum, aut alterum Codicem hoc verbum praeferri non debet alteri *avertet*, quod in omnibus fere Pulm. & meis, etiam vetustioribus servatur, ac Edd. veteribus, nisi quod Rom. Parm. & Paris. habent *avertat*. Saxum *avertet* hominem scilicet ad se à spectando Aegypti miracula, vel mercibus emendis. Livius Lib. II. cap. 5. *Sed à ceteris consulis liberi omnium in se averterant oculos*. Adde Lib. XXXIV, 37. ubi, ut solet ubique, in MS. Voss. etiam est *advert.*, & Cl. Drakenb. ad Silium XVI, 692.

Illum ego ad incensas trepidantem & fera paventem
Avertam patriae sedes.

857 JUVABIT] *Jubebit* P. & Cant. Nov. Lect. Lib. III. cap. 2. PULM. Msc. *jubebit*, quod idem Cantero probatur, sed, & *libebit* & *licebit* in nonnullis legitur. BERSM. *Jubebit* Grotius quoque praetulit; sed cur ille hospes potius jubebit Pompeji manes placare, quam volet ipse hoc officio fungi? Ex meis certe unus tantum habet *jubebit*, & quidem recentior Vossianus. plerique *juvabit*, vel *licebit*. Reposui ego *libebit* ex veterrimis Regio primo, & Vossiano tertio, quod agnoscit etiam Hortens. margo. Hoc verbum abiit in *juvabit*: quia credebant debere convenire τῷ *quem*, quod non opus esse, sciunt docti.

858 CASIO JOVI] Osirim dicit, qui in Casio monte colitur. SCHOL. Non Osiris, sed *Jupiter Casius* illic colebatur. Vide Suidam h. voce & ibi Kuster. Spon. Miscell. Erud. Antiq. Sect. III. p. 75.

860 NUNC EST PRO NUMINE SUMMO] Hoc dixit, si in templo esses positus, quia minor eras hoc honore, qui Diis debetur, pro umbra accipereris; nunc autem Deus haberis in hoc tumulo positus, quo amplius merebaris, & quo es ipse pretiosior. SCHOL. Quia Fortuna tua jacens hoc tumulo est nunc pro summo numine. ASCENS. Ἀποστροφὴ ad Fortunam, vel Pompejus fortunatus. BERSM. *Hoc tumulo Fortuna jacens*. Fortuna quodammodo cum ipso Pompejo sepulta, cui semper adfuerat. GROT. Durissima sane locutio. *Fortuna tua jacens in tumulo est pro numine*. Nam *tua* non addit Lucanus; durior etiam si de *Fortuna* in genere sumamus, quam Lucanus nunc non tantum, sed semper ut summum numen inducit, & invocat, quae hoc tumulo includi nequit. Quare ego accedo reliquis viris doctis, hic prae admiratione subita ἀποστροφὴν à Lucano ad Fortunam esse factam, & *jacens* dici de Pompejo. pro *est* in duobus Bersm. Codd. & Voss. secundo scribitur *es*, in Regio primo, & Wittiano &, in Marpurg. *Sed nunc pro n. s. est*. Malim,

- - *at nunc pro numine summo*
Hoc tumulo, Fortuna, jacens.

O Pompei, si in templis, & auratis jaceres monumentis, vilior fores umbra; at nunc, o Fortuna, quam mire humanas res regis, quis crederet, tam vili tumulo positus pro summo numine habebitur.

861 AUGUSTIUS ARIS VICTORIS] Hoc dicit: sacratior est lapis, qui te tegit, quam sunt templa, quae Caesar accepit. SCHOL.

862 AB AEQUORE] MSS. omnes Bersm. & mei cum Aldo, & Edd. quae praecesserunt Sulpitium praeferunt *in*. verissime. Mutavit Sulpitius, nesciens *in* apud nostrum, & alios non raro sumi pro *apud, circa*. L. IV, 634.

in

Tarpejis [a] qui saepe Deis sua tura [b] negarunt,
Inclusum [c] Tusco [d] venerantur cespite fulmen.
[e] Proderit hoc olim, quod non mansura [f] futuris
Ardua marmoreo surrexit pondere moles.
Pulveris exigui sparget non longa vetustas

Conge-

VARIAE LECTIONES.

a *sua tura Deis qui saepe* Marp. b *negarent* VV. LL. Steph. B. 1. *negarant* V. sec. a m. sec. Edd. primae. *negabant* V. sec. c vulgo *Fusco*. d *venerentur* Edd. qdd. & *numen*. e *proderat* R. 1. f vulgo *sepulcri*.

- - - - - - *in undis*
Desectam timuit reparatis anguibus hydram.

ubi male quidam *arvis*. L. v, 289.

- - - *Rheni mihi Caesar in undis*
Dux erat.

Adde L. v, 814. vi, 814. x, 130. Propert. Lib. 1, 3, 5.

Nec minus adsiduis Edonis fessa choreis,
Qualis in herboso concidit Epidano.

& Broukhus. ad L. 1, 1, 11. quaeque dixi ad Obseq. c. 85.

863 INCLUSUM Tusco &c.] His probat, quemadmodum possit sacratius Pompeji saxum esse, quam Caesaris templum; plerumque qui in Capitolio noluerunt sacrificare, venerantur, & colunt saxum, in quo fulmen à Tuscis fuerit inclusum. Vel aliter. Sicut plerique Romani dimissis templis deorum in vilioribus locis sacrificant, ubi Tusci, religiosiores reliquis gentibus, fulmina recondebant; ita plerumque Piramides, & arae Caesaris dimittentur, & tua vilia busta adorabuntur. SCHOLIAST. *Fusco venerentur cespite numen* i. e. manes Pompeji sepultos in terra nigra. talis enim prae pinguedine est. SULPIT. Et ita si esses in capitolio sepultus, cum minor esses deis, qui tamen à multis contemnuntur, minus haberes numinis, & venerationis. sic Sulp. legit, & exponit. alii etiam legentes *fusco* sic interpretantur, ut sit per confirmationem dictum. Saepe qui negarunt sua tura deis Tarpejis eo quod sunt aurei aut inaurati, venerentur numen ipsorum inclusum cespite fusco. i. si esset in statuis fictilibus. Omnibonus autem (& Beroaldus) legunt *tusco*, & *fulmen* (ut etiam Aldus impressit) ut sit auspices, & extispices, ac augures tusci, qui negarunt sua tura deis Tarpejis, venerentur numen inclusum cespite tusco i. e. ara à tuscis sacerdotibus exstructa in luco, ubi fulmen ab Jove missum condiderint (aut bidentali disciplina, ut Beroaldus explanat) Praeterea Sulpitius legit illud. *Nunc est pro numine summo* &c. ut sit per insultationem in Caesarem, & fortunam dictum sic. Nunc fortuna hic Caesaris jacens hoc i. e. magnifico tumulo est pro summo numine Sc. stultis, qui strepitum fortunae colunt, tamen hoc saxum pulsatur &c. Mihi autem placet expositio, quam primam posui. ASCENS. Omnibonus legit, *Inclusum Thusco venerantur cespite fulmen.* Et interpretatur de ritu Haruspicum, ut sit sensus: *Quemadmodum Thusci sacerdotes dedignabantur saepe sacrificare Jovi Capitolino, & immolabant bidentem, ubi fulmen cecidisset, ita & umbris tuis sacrificia exhibebuntur à gentibus.* Sed prior lectio melior, & sententia planior est, verbum, *Venerentur*, potentialiter accipiendo, pro, venerabuntur, & colent. MICYLL. *Fusco venerantur cespite fulmen. Fusco venerentur cespitem numen:* ut sit sensus, qui Jovi, Apollini, Minervae, Junoni, Marti (hi enim in Capitolio colebantur) negarant aliquando sacrificia, venerabuntur hoc Pompeji saxum, quantumvis vile. pro *fulmen* Mscr. *nomen*, & ad marg. *fulmen*, sicut & alterum, sed tertium habebat *numen*, rectius: ut indicentur manes Pompeji nigra Aegypti terra sepulti. BERSM. *Fusco venerantur &c.* Nollem, à me sollicitatum hunc locum. Nam omnes MSS. ut & vulgati, habent *Thusco*. Sensus est; non mirum, si Pompejus tam vili tumulo conditus honoratur: nam & multi, qui in Capitolio sacrificare insuper habent, venerantur molem terream, cui ab aruspice inclusum est aliquid, quod erat fulminatum. Supra lib. 1.

- - *Aruns dispersos fulminis ignes*
Colligit & terrae moesto cum murmure condit.

Hominem fulmine exanimatum cremari fas non est: condi terra religio tradidit, est apud Plinium. GROT. Ed. sec. *Thusco* MSS. *Thusco cespite*, id est aggestione facta ex Ethrusca disciplina. Scholiastes ad Persium: *in usu fuit ut aruspices adducti ex Ethuria fulmina transfigurata in lapides infra terram absconderent. Venerantur*, caesis bidentibus, unde bidental dictus locus. vide interpretem ad artem Horatii, & quae nos supra circa finem libri primi. Vide & Festum in voce *Scribonianum puteal*: ubi *integi* dicit quod hic est *includi*. *Sopiri* dixit Varro, ubi de Curtio lacu agit. IDEM. Ed tert. Cur ejectum est *Thusco*? Intelligit poëta disciplinam

Thusco-

Congeriem, bustumque cadet, mortisque peribunt
Argumenta tuae. veniet felicior aetas,
Qua sit nulla fides saxum monstrantibus [a] illud:
Atque erit Aegyptus populis fortasse nepotum
Tam mendax Magni tumulo; quam Creta Tonantis.

VARIAE LECTIONES.

a *istud* vulgo.

Thuscorum auguralem, & morem condendi fulminis. *Thuscus cespes* ara Thusco ritu posita, in qua bidental. Plinius Lib. III. c. 5. p. 141. *Umbros inde exegere antiquitus Pelasgi &c. Mox à sacrifico ritu lingua Graecorum Thusci sunt cognominati.* Nic. Heinsius legebat *ambusto.* V. Burmannus in Jove Fulgur. p. 53. BROUKHUS. Recte Grotius mutavit sententiam. MSS. enim omnes retinent *Tusco venerantur* & *fulmen*, clarissimo sensu. *fusco venerentur* & *numen* intrusum est à Sulpitio, quem temere secuti sunt alii: ut Ascens. Micyll. Hortens. &c. *Numen* est quidem in meo Codice, & uno Bersm. Sed hoc ex interpretatione ortum est, quod per fulmen inclusum Tusci loco illi dabant, ut noster in primo loquitur vs. 608. ubi vide. De *fusco cespite* vel à stipite semiusto, quo inscripserat Cordus nomen, vel à natura terrae Aegyptiae, quae notant alii, merae sunt nugae.

865 PRODERIT] Dicit beneficium Pompejo datum, quod non fuerunt ei perpetua busta constructa. SCHOL.

865 NON MANSURA FUTURIS] Conficiuntur enim haec omnia vetustate. i. e. quae futuris, & posteris non queant permanere. IDEM. *Mensura sepulcri. Mansura sepulcris:* & *mansura futuris* Mscr. tria, & libri quidam h. e. duratura q. d. sepulcrum brevi eversum in causa futurum, ut posteri non credant, Pompejum esse mortuum; nec plus credant Aegypto jactitanti sepulcrum illius, quam Cretae Jovis. BERSMANN. Primo *mansura* (non *mensura*, quod putem sola typothetarum culpa in Gryph. Hered. Editionem irrepsisse, & nihilominus quasi foret adpositio τῷ *ardua moles* à Pulmanno, & Bersm. retentum est,) recte Modius revocari jussit Ep. 95. Novant. Lect. & restituit Grotius. Dein reposui *futuris* pro *sepulcri*, ita jubentibus quoque quatuor MSS. Pulm. & meis novem vetustissimis cum Scholiaste, ac Edd. Rom. Parm. Brix. Bad. Micylli aliisque. *sepulcri* est glossa. *Futuri* sunt posteri. L. X, 270.

Nullaque non aetas voluit conferre futuris
Notitiam.

Silius L. V, 638.

- - - *dabit exemplum non vile futuris*
Flaminius.

Item vs. 870. inprimi curavi *illud*, ut est in uno Bersm. & meis tredecim, editisque ante Sulpitium, non *istud.* Malim quoque *Aegyptos.*

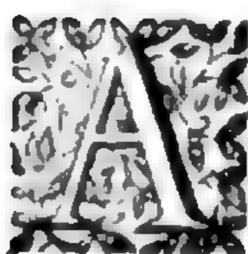
867 NON LONGA VETUSTAS] Intra paucos dies tumulus dissipatus peribit i. e. probari non potest. Posteri, cum tuum tumulum non videbunt: idcirco inter Deos te esse judicabunt. SCHOL.

872 MAGNI TUMULO] i. e. Ut ita credatur à nullo, quod Pompejus in Aegypto sit sepultus, quemadmodum Jupiter in Creta sepulcrum habere non creditur; sed hoc gentes istae sibi usurpasse videbuntur. IDEM.

M. AN-

M. ANNAEI LUCANI CORDUBENSIS
PHARSALIAE.
LIBER NONUS.

At non in Pharia dicit, quod bella Catoni
Libertate placent, qui Sextum multa minantem
Corripuit, postquam scivit de funere Magni.
Altera pars multos [a] *correctos voce Catonis*
[b] *Dicit, per Syrtes fore multa pericula passos.*
Tertia, quod Caesar simulavit [c] *flendo dolorem,*
Nec doluit saevus [d] *generi cervice recisa.*


AT non in Pharia manes jacuêre favilla,
Nec cinis exiguus tantam compescuit umbram:
[a] Prosiluit busto, semiustaque membra relinquens,
Degeneremque rogum, sequitur convexa Tonantis.
Qua niger [b] astriferis connectitur axibus aër;
Quodque patet terras inter, lunaeque meatus,
Semidei manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos [c] vita patientes aetheris imi
Fecit, & aeternos animam conlegit in [d] orbes.

Non

VARIAE LECTIONES.

a *prosiliit* V. 2. b *astrigeris* V. 1. c *vitae* Grot. Ed. d *ortus* Serv. vitiose.

a CORREPTOS] Barth.
b SYRTIBUS IN MEDIIS DAT N.] Barth.
c FERRE] Amst. & meus.
d MAGNI] Meus.

1 AT NON] Vult hic poëta ἀποθέωσιν facere Pompejo. SCHOL. Apotheosin Pompeji hoc loco poëta describit, Platonicos hac in re secutus, qui animas piorum ad coelum redire, atque inter sidera referri tradunt. De qua re Platonem vide, ultimo de Repub. & Cicero. de Somn. Scipionis. MICYLL.

3 SEMUSTA] Forte *semiusta* (ut hic, & alibi est in MSS. & Edd. quibusdam) V. Pierium ad v. Aen. 697. Dein *patens* Gronovius, verissime. BROUKH. *Semiusta* reposui cum MSS. optimis; & Edd. primis. tam hic, quam supra, & deinceps, ut *Semianimis* &c. apud nostrum, & alios.

3 SEMIUSTAQUE MEMBRA RELINQUENS] Anima Pompeji igitur, sive umbra tamdiu corpus oberravit, quasi ex more insepultorum, donec esset combustum, & tunc in coelum illa abiit. Consule Barthium ad Statium L. x. Theb. 35, 11. Advers. 13. & quae notantur ad Silium x, 577.

- - atque repens crepitantibus undique flammis
Aethereas anima exsultans evasit in auras.

4 DEGENEREM] Se non dignum, non quod rogus aliquando degeneret. SCHOL.

5 Ne-

Non [a] illuc auro positi, nec ture sepulti
Perveniunt. illic postquam se lumine [b] vero
[c] Implevit, stellasque vagas [d] miratus, & astra
Fixa polis, vidit, quanta sub nocte [e] jaceret
Nostra dies, risitque sui ludibria trunci.
Hinc super [f] Emathiae campos, & signa cruenti
Caesaris, ac sparsas volitavit in aequore classes;
Et scelerum vindex in [g] sancto pectore Bruti
Sedit, & invicti posuit se mente Catonis.

Ille, ubi

VARIAE LECTIONES.

a *illic* V. 1. b *puro* B. 1. al. *vivo.* c *induit* memoriae vitio Serv. VI. Aen. 640. d *miratur* vulgo. e *lateret* H. f *Emathios* B. 1. g *sacro* V. 1. Marp *justo* H. a m. sec.

5 NIGER AER] i. e. obscurus, & sine stellis. proximus tamen aëri lucido, & stelligero. *Nigri ignes* Lib. I, 652. VI, 502. *Nigrae silvae* pro obscuris Horat. L. I. O. 21. Non audiendus itaque vir doctus, qui malebat *piger.*

5 ASTRIFERIS AXIBUS] Axes hoc loco pro circulis posuit planetarum; ideoque addidit *astriferis.* Nam re vera in axe non sunt astra. SCHOL. Antonius Sabellicus (T. I. Thes. Crit. p. 184.) hic pro *axibus apsibus* legendum esse contendit. *Apsibus*, ait Glareanus pro *apsidibus*, ut *strilibus* pro *strigilibus.* Sed nimis argutum est id nobis visum. Cui tamen id placeat, videat Plin. Lib. II. c. 15. Sabellicus idem in quinto mox versu legit *& internos* pro *& aeternos.* Haud scio, qua ratione motus. Haec ille. HORTENS. Recte per *axes* circulos Planetarum intelligit Scholiastes. *circulus* dicitur Ovid. L. II. Metam. 516. Immo idem vocat *axem* Lib. IV. Trist. IV, 62.

Pene sub ejusdem sideris axe jacet.

Claudian. Mallii Consul. 275.

Manlius igniferos radio descripserat axes.

Noctivagi axes ipsae vocantur stellae Claudiano in Prob. & Olybr. Cons. 242.

6 QUODQUE PATET] Lubet hic adscribere Magni viri J. F. Gronovii verba Observ. L. I. c. 13. Pro *patet* alii Cod. *jacet*; MS. quem in Norico contulimus *pates* a m. pr. Scribendum est *patens.* Quod inter terras, & lunae meatus patens habitant manes. Idem postea inveni in membranis Andinis. Inspice contextum, & verissimum hoc esse fatebere. Nec aliter agnoscit Scholiastes MS. *Et illud sequitur: quod habitant functi viri, illud dico patens inter terras, & cursus lunae ut ibi purgentur, quidquid terrenae faecis contraxerant.* Haec Gronovius post *Tonantis* minorem distinctionem ponens, ut repetatur *sequitur convexa, & patens, quod &c.* Nec aliter vult scribi Markland. Epist. Crit. p. 60. aliter syntaxin non constare censens. *Patens* quidem valde mihi adridet, & inveni quoque in Vossiano quinto, ac Oxon. primo. Dubito tamen valde, an haec vera sit Lucani manus. Nam videtur nimis longa fore continuatio unius periodi, usque ad vs. 10. ac putem potius, Lucanum post *sequitur convexa Tonantis*, finita periodo, descriptionem facere illius loci, eorumque, qui eum inhabitant. Idque patere videtur ex versu 10. ubi è contrario illos nominat, qui illuc non perveniunt: Deinde suspectum est *patens* absolute pro spatio. praeterea Priscianus c. 11, 23. Servius ad Aen. V, 735. Lutatius ad Statium L. IX. Theb. 641.

- - *interior coeli qua semita lucet*
Dis tantum.

citant vulgatum *patet*: nisi quod duo postremi habent *quaque patet*, ut est etiam in MS. meo, Edd. Sulpit. Ascens. Mic. Hort. &c. non male, ut subintelligat *aër.* Si *quod* retines, construe *habitant illud quod patet.* Τέλειον στίγμα igitur cum plerisque Editoribus posui post *Tonantis.* *Jacet* est in Pulm. uno, Witt. & Amstel. Seneca Cons. ad Helv. in f. *Quidquid inter coelum, terrasque interjacet.*

7 HABITANT] Sapientes volunt spatium, quod inter terram, & coelum est, possidere animas nobilium defunctorum. Inde verum de Anchisa. *Aëris in campis latis &c.* SCHOL.

8 INNOCUOS VITAE] Sic rescripsit Grotius ex uno Bersm. Cod. cui accedunt Edd. Ven. & Brix. in ceteris *vita*, ut & Prisciani, Servii, ac Lutatii citatis locis, quibus adde Lutatium ad L. VI. Stat. III, 882. Revocavi igitur *vita.* Male concurrerent hic plures genitivi. *Vita* i. e. dum viveret (V. ad L. VIII, 631.), vel *innocuus vita* dicitur, ut *innocuus moribus.*

12 MIRATUS] Ita rectius, quam *miratur*, habeat

Colligeret rapido victoria Caesaris actu,
Corcyrae secreta petit, ac mille carinis
Abstulit Emathiae secum fragmenta ruinae.
Quis ratibus tantis fugientia crederet ire
Agmina? quis pelagus [a] victas artasse carinas?
Dorida tunc [b] Malean, [c] & apertam Taenaron umbris,
Inde Cythera petit: Boreaque urguente carinas,
[d] Creta fugit: Dictaea legit, cedentibus undis,
Litora. tunc ausum classi praecludere portus
Inpulit, ac saevas meritum [e] Phycunta rapinas
[f] Sparsit: & hinc placidis alto [g] delabitur [h] auris
In litus, Palinure, tuum: ([i] neque enim aequore tantum
[a] Ausonio

VARIAE LECTIONES.

a *junctas* B. 1. b *Maleon* V. sec. W. c *per ap.* VV. LL. Steph. d *Graeca* Edd. Rom. Parm. e *Phycunta* MSS. multi, & Edd. primae. f *spargit* V. 1. g *dilabitur* V. 1. h *undis* V. 1. i *nec* B. 2. V. 2.

num in promptu est, quo moriatur. Late haec alibi exsequitur Seneca.

32 CORCYRAE] Corcyra insula est in mari Ionio, quae antea Phaeacia vocabatur, ad quam delatus est. SCHOL.

34 FUGIENTIA] Mscr. *fulgentia*, depravate. BERSM.

35 ARTASSE] i. e. ut clauderet mare navium multitudo, ne conspici posset unda, ut Virgilius; *latet sub classibus aequor.* Potest & sic accipi, quod à mari artatae sunt i. e. sibi admodum junctae, quod tantum numerum capere pelagi latitudo non posset. SCHOL.

36 MALEAN] Civitas in promontorio Malea (*Maleo* Msc.) ut Virgilius; *Maleaeque sequacibus undis.* Declinavit autem τὴν ΔΩΡΙΔΑ. SCHOL. Promontorium Laconiae, quam *Dorida* appellat, à Doribus, id est, Laconibus, qui circa eam in Peloponneso sunt. Supra eam non tuta navigatio erat, ventis adversis flantibus. Unde natum proverb. *Quum ad Maleam deflexeris, domesticos obliviscere.* SULPIT. Graecus Senarius ita habet: Μαλέας δὲ κάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε. Vide Strabonem Libr. VIII. MICYLL. Libr. Impr. (Hortens.) *Maleamque, & apert. Dorida* dicit à *Doribus* hoc est Laconibus. Hic versus cum sequenti non est in Msc. BERSM.

36 APERTAM] Hic enim ingressus inferni, ut Virgilius, *Taenareas fauces.* SCHOL. V. Meursii Miscell. Lac. IV, 11. Supra L. VI, 648. A Corcyra autem navigantibus prius obvia sunt Taenaros, & Cythera, quam Malea.

38 CEDENTIBUS UNDIS] Gryph. Edd. & Stephani *candentibus*, quo facit Oxon. unus *tendentibus. candescere* undae dicerentur à spuma, ut passim *canescere, & albescere* aequora dicuntur. Sed rectum est *cedentibus.* pro quo Amst. Cod. habet *fugientibus* ex glossa natum. Cedit aqua, cum à navi scinditur, & repellitur. Hinc Leander natans ait apud Ovidium Epist. XVIII, 78.

Per mihi cedentes nocte ferebar aquas.

In alia re Ovid. L. III. Amor. VI, 44.

Cedere jussit aquam. jussa recessit aqua.

Silius L. XI, 513.

Cedentem inpellit retrorsus in aequora pontum.

Cedentem aera disco Horat. Serm. II, 2, 13:

39 PRAECLUDERE] *Percludere* Msc. mendose. BERSM.

40 PHYCUNTA] Graecus accusat. Phycuns civitas Graeciae juxta Asiam (immo Phycus civitas Cyrenaicae) Haec obstitit classi, ne portum ingrederetur, & victa est. SCHOL. Plinius in descriptione Cyrenaicae lib. v. cap. 5. Et deinde Ptolemaeus inquit, antiquo nomine Barce XXII. millia passuum. Mox CCL. millia promontorium Phycûs, per Creticum mare excurrit, distans CCCL. mill. passuum à Taenaro Laconiae promontorio, à Creta vero ipsa CXXV. mill. post id Cyrene. MICYLL. Oppidum est Cyrenaicae, contra Taenarum. Meminere Strabo libro XVII. Plinius lib. IV. Solinus, & Stephanus. Construitur autem cum masculino, quia illa in οῦς contracta sunt ex όεις, ut ὀποῦς fuit ὀπόεις. πτερόεις πτερόεις· ῥαμνοῦς ῥαμνόεις, & additum olim χῶρος. Sic Φυκοῦς, Φυκόεις χῶρος. Pari constructione in quinto dixit

[a] Ausonio monimenta tenes: portusque quietos
Testatur Libye Phrygio placuisse magistro.)
[b] Cum procul ex alto tendentes vela carinae
Ancipites tenuêre animos, sociosne malorum,
An veherent hostes: praeceps facit omne timendum
Victor, & in nulla non creditur esse carina.
Ast illae puppes luctus, planctusque ferebant,
Et mala vel duri lacrimas motura Catonis.
Nam, postquam frustra precibus Cornelia nautas,
Privignique fugam tenuit, ne forte repulsus
Litoribus Phariis remearet in aequora truncus,
Ostenditque rogum non justi flamma sepulcri;
Ergo indigna fui, dixit, Fortuna, marito
Accendisse rogum? [c] gelidos [d] effusa per artus
Incubuisse viro? [e] laceros exurere crines?

Membra-

VARIAE LECTIONES.

a *Ausoniae* VV. LL. Steph. b *tum* Edd. plerique & Ox. 1. c *gelidosque* MSS. & Edd. plerique. d *infusa* A. e *lacerosque* MSS. & Edd. qdd.

quas avius Hydrus ὀδοῦς. Similia sunt πυξοῦς, σιτοῦς, πιτυοῦς, σελινοῦς, δαφνοῦς. GROT. *Ed. sec. & tert.*

40 RAPINAS] Msc. duo *ruinas:* expugnavit, & diripuit. BERSM. Variae etiam Lectiones Steph. tres Pulm. & Voss. cum primo pro var. lect. Marp. Amst. & Edd. Ven. Brix. Med. habent *ruinas.* Vulgatum editur quoque in Prisciano c. 790. recte. Direptionem urbis notat. Lib. 1, 162. *hostiles rapinae.*

42 PALINURE] Aversio ad inditorem nominis. Est alioqui in Italia promontorium Palinurus denominatum à gubernatore Aeneae sic dictum, ibi sepulto. *Oppidum Helia*, inquit Plinius, *quae nunc Velia*, *promontorium Palinurum: à quo recedenti ad columnam Regiam*, *C. M. pass.* Caeterum de Palinuro Africae promontorio, judicium Glareani adscribam. At noster poëta, *inquit*, etiam hoc in Africa promontorium ab eodem gubernatore dictum contendit, per υ cum ν. in tertia syllaba. cum Ptolemaeus in Marmaricae descriptione Παλίουρον, vocet, absque ν in tertia syllaba. Est autem littorale promontorium. Multi existimant, hunc poëtam deceptum nominis similitudine *Palinurum* pro *Paliuro* posuisse. Haec ille. HORTENS. *Paliuri*, non *Palinuri* in Cyrenaica meminit etiam Strabo L. XVII. p. 838. Ed. Par.

42 TUUM: (NEQUE &c.] Parenthesin necessario hic addidimus. GROT.

43 MONIMENTA TENES] Ubi cum Aeneae classibus stetit, Palinuri portus est appelatus. Ubi sepultus est, loco nomen inposuit. ut Virgilius.

Aeternumque locus Palinuri nomen habebit.

SCHOL.

44 LIBYE] Ante fuit, *Libyae.* Non Italia sola, sed & Africa testatur tutos portus Palinuro placuisse, & ab ipso dictos. GROT. In plerisque meis est *Libye*, ut emendavit Grotius. Passim in nostro confundi *Libyae*, & *Libye* saepe jam vidimus. de hoc loco vide seq. notam.

44 MAGISTRO] Classis Phrygiae gubernatori. In Msc. suprascriptum erat *marito*, ut Aeneas indicetur. BERSM. Quia Modius in Weidneri Cod. etiam invenit *marito*, ita legendum esse hoc loco existimabat Nov-Ant. LL. Ep. CXIX. ut Aeneam respectu Didonis intelligat auctor, sed tam abrupte Aeneam *maritum Phrygium* vocari à Lucano, mihi non fit verisimile. Dein ceteri MSS. & Servius retinent *magistro* i. e. gubernatore, proprio rei navalis nomine. V. L. 1, 501. 11, 696. Scheff. de Mil. Nav. p. 296, 307. Drakenb. ad Silium L. XV, 719. Magis adridet altera Modii conjectura, pro *testatur Libyae* scribentis *testaris Libyae*; nam & Servius ad L. 1. Aen. 605. *Libyae* cum *ae* citat, sed pro *testatur*, habet *ostendit.* Fuerit forsan à Lucani manu.

post

Membraque dispersi pelago componere Magni?
Vulneribus [a] cunctis [b] largos infundere [c] fletus?
Ossibus, & tepida vestes inplere favilla,
Quidquid ab exstincto licuisset tollere busto,
In templis sparsura Deûm? sine funeris ullo
Ardet honore rogus: manus hoc Aegyptia forsan
Obtulit officium grave manibus. ô bene nudi
Crassorum cineres! Pompejo contigit ignis
Invidia majore Deûm. similisne malorum
Sors mihi semper erit? numquam dare [d] justa licebit
Conjugibus? [e] numquam plenas plangemus [f] ad urnas?
Quid porro tumulis opus est, [g] aut ulla requiris
Instrumenta dolor? [h] non toto in pectore portas
Inpia Pompejum? [i] non imis haeret imago
Visceribus? quaerat cineres [k] victura superstes.

[a] Num ta-

VARIAE LECTIONES.

a *variis* B. 1. b *largosque* M. c *fluctus* V. 1. & Ox. pr. a m. pr. d vulgo *busta*. e *numquid* Schol. Horat. p. 90. Ed. Cruq. *nusquam* B. 1. f *&* R. pr. a m. pr. g *an* B. 1. h *num* V. 1. vulgo *toto p.* i *num* V. 1. k *jactura* Hort. m.

- - - - portusque quietos
Testaris Libyae Phrygio placuisse magistro vel *Libyes*. i. e. tu Palinure, testaris, & ostendis eos portus Libyae, sive Libycos, qui sunt quieti, placuisse Phrygiis gubernatoribus. Sed *testatur* servant MSS. omnes.

46 ANCIPITES] Hoc dicit. Adventantes de longinquo naves eos, qui erant cum Catone, terrebant. Cornelia enim in his ratibus navigabat, & hi esse Caesarem suspicati sunt, dum suos venire non credunt. SCHOL.

47 PRAECEPS] Caesar turbidus faciebat, ut essent cuncta metuenda. Est ergo ordo. *praeceps victor facit omne timendum*. IDEM.

52 PRIVIGNI] Sexti Pompeji, qui fuit filius Pompeji, & Aemiliae (*Juliae* MS.) prioris conjugis. SCHOL.

52 REPULSUS] Msc. *recisus*. alii: *revulsus*, fluctu scilicet relabente. BERSM. *Revulsus* est etiam in tribus Pulm. Vossiano sexto, & sec. a m. prima.

54 JUSTI] Msc. *usti* (item Pulm. unus Voss. & meus) corrupte. BERSM. Voss. prim. *visi*, acute.

58 DISPERSI PELAGO] Quae unda dispersérat, assidue fluctibus verberati Magni membra. SCHOL.

59 INFUNDERE] Msc. *effundere*: minus apte. BERSM. Male *effundere* exhibent quoque Voss. unus, Marp. Amst. Oxon. pr. a m. pr. cum Edd. Ven. & Brix. Vide ad L. VIII, 727.

Incubuit Magno, lacrimasque effudit in omne
Vulnus.

60 TEPIDA] *Trepida* Msc. (& Witt.) male. BERSM.

64 OBTULIT] *Abstulit* h. est praeoccupavit Msc. BERSM.

64 NUDI] Insepulti. Potest legi & *nulli*. Non enim sunt concremati. SCHOL. Recte *nudi*. corporis reliquias, & umbram intelligit. V. Lib. VIII, 433. & ad VI. 841.

66 SIMILIS] Nec enim Crassum poterat sepelire, nec Magnum. SCHOL.

67 DARE JUSTA] Ut ait Cicero. *Qui nondum omnia paterno funeri justa solvisset*. IDEM. *Voss. sec.* Ex hac nota Scholiastis patet, hic scribendum *justa*, non *busta*, ut vulgo circumfertur, praeterquam in Voss. secundi textu. Non tantum *busta dare*, (si quidem id Latinum est satis), sed & cetera suprema munera, quae jam antea enumeravit Cornelia, maritis dare volebat. Nihil autem est notius, quam illa vocari *justa*. *Dare justa*, ut hic, apud Propert. L. III. El. 5, 25.

Et mater non justa piae dare debita terrae,
Nec pote cognatos inter humare rogos.

Sed hanc emendationem jam occupavit Ill. Heinsius, qui plura dat exempla ad Ovid. L. IV. Trist. X, 80.

Matri proxima justa tuli.

[a] Num tamen [b] hic, longe qui fulget luce maligna,
Ignis, adhuc aliquid, Phario de [c] litore surgens
Ostendit mihi, Magne, tui? jam flamma resedit,
Pompejumque ferens vanescit Solis ad ortus
Fumus, & invisi tendunt mihi carbasa venti.
Non mihi nunc tellus, [d] Pompejo siqua triumphos
Victa dedit, non alta [e] terens Capitolia currus,
Gratior: elapsus felix de pectore Magnus.
Hunc volumus, quem Nilus habet, terraeque nocenti
Non haerere queror: crimen commendat harenas.
[*Linquere, si qua fides, Pelusia litora* [f] *nolo.*]
Tu pete bellorum casus, & signa per orbem,
Sexte, paterna move: namque haec mandata [g] reliquit
Pompejus [h] vobis in nostra condita cura.

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *nunc*. b *hinc* VV. L. Steph. P. 4. B. 3. V. 1. A. c *limite* Bouh. M. d *Pompeji* Edd Rom. Parm. e *tenens* VV. L. L. Steph. P. 1. B. 2. V. 2. M. f *nollem* W. g *relinquit* B. 1. V. 1. h *nobis* V. 1. A. M. Edd. R. P. B. M.

68 PLENAS AD URNAS] Mos enim erat, ut, si corpora suorum non haberent, simularent funus, & facerent sepulcrum; quod & hanc in duorum morte conjugum credo fecisse. SCHOL.

70 TOTO PECTORE] *T. in pectore* Msc. duo. tertium *tanto pect.* male. BERSM. Addidi *in* auctoritate omnium Pulm. & meorum Codd. ac Editionum quarumdam vetustarum.

71 NON IMIS] *Quia nominis* Msc. male. BERSMANN.

72 VICTURA SUPERSTES] Illa, inquit, debet exigere, ut marito tumulus exstruatur, quae post eum victura est, ut sit, quo ire possit cum lacrimis. Quod ego, quae morior, procurare non debeo. SCHOL.

73 NUNC TAMEN HIC] Mscr. *num tamen hinc* alt. *Hunc tamen hinc*, vitiose. tertium *non tamen hinc*. BERSM. Pro *nunc*, ex meis habent *non* Regius unus, & Edd. Parm. Brix. & Mediol. rectius, intelligendo *an*. ut vs. 153. non sciebat enim certo Cornelia, illo igni uri Pompejum; sed dubitabat, sperabatque. Consule vs. 62. & 141. Vel scribe *num*. certe *nunc* locum habere nequit, nisi nota interrogationis addatur, ut feci; sed & *num* confidenter reposui.

75 RESEDIT] *Recedit* Mscr. depravate. BERSMANN. Rectius MS. P. *residit*. sequitur enim *vanescit*. GROT. *Residit* est in Reg. primo. in meo *recessit*. Ceteri retinent *resedit*; quod non temere putem cum Grotio mutandum esse in *residit* praesenti tempore; quia in praesenti sequitur *vanescit*. Nam fumus adhuc restat, & paullatim demum vanescit, licet flamma jam sit exstincta, & resederit. *Sedere* cum compositis passim dicitur flamma. Ovid. L. 13. Metam. 408.

Ilion ardebat, neque adhuc consederat ignis.

Stat. Lib. III. Silv. Epic. 3. p. 110. Ed. Lindenbr.

Vix requies flammae, nec dum rogus ille Deorum
Sederat.

Metaphorice Horat. L. III. O. 3, 30.

Nostrisque ductum seditionibus
Bellum resedit.

Immo eumdem in modum Ovid. Epist. Her. XVII, 190.

Flamma recens parva sparsa resedit aqua.

Sed etiam Heinsius tam illo, quam hoc loco mavult *residit*. Judicium penes lectorem esto. Si quis tamen *residit* praefert, in praeterito capere mecum debet. nam à *Sido* venit *Sidi*. Vide ad Lib. III, 630. Senec. Agam. 261.

Iramque flammis jam residentem incitas.

76 SOLIS AD ORTUS] Incipiente enim sole desinit conspici, quam flammam lux major obscurat. SCHOL.

[a] Me cum [b] fatalis leto damnaverit hora,
[c] Excipite, ô nati, bellum civile, nec umquam
Dum terris aliquis nostra de stirpe manebit,
[d] Caesaribus regnare vacet. vel sceptra, vel urbes,
Libertate sua validas, inpellite fama
Nominis: has vobis partes, haec arma relinquo.
Inveniet classes, quisquis Pompejus in undas
Venerit: & noster nullis [e] non gentibus heres
Bella dabit: tantum indomitos, memoresque paterni
Juris habete animos. uni parere [f] decebit,
Si [g] faciet partes pro libertate, Catoni.
Exsolvi tibi, Magne, fidem, [h] mandata peregi.
Insidiae valuêre tuae, deceptaque vixi,
Ne mihi commissas auferrem perfida voces.

Jam nunc

VARIAE LECTIONES.

a versus hic legitur tantum in margine Bouh. b *fatali* Edd. qdd. c *accipite* R. 1. d *Caesareis* B. 1. A. e *vel* R. 1. f *licebit* Marp. Ox. pr. a m. pr. g *faciat* B. 1. O. 1. a m. sec. h *&* *m.* O. 1.

77 INVISI TENDUNT c.] Ut longius ducta fumum videre non possim. SCHOL.

79 TERENS] Quod ter in Capitolium ductus à Magno iter triverit assidue transeundo. IDEM.

80 ELAPSUS FELIX] Non jam, inquit, diligo, quod fuit felix, sed quod nunc miser est. Hoc enim supra dixerat Magnus, *& ipsum, quod sum victus, ama.* IDEM.

82 CRIMEN] Hanc ob caussam terram diligo, quod Pompejus illic occisus est. IDEM.

83 LINQUERE &c.] Hic versus in Mscr. duobus antecedit hunc, cujus initium; *non mihi nunc tell.* In altero sequitur hunc, *Gratior.* In tert. subjicitur huic; *victa dedit.* pro *Pelusia Pelusinaque* Msc. mendose. BERSM.

83 SI QUA FIDES] Difficile enim creditur, quod mulier solum hostile non timeat. SCHOL. Languent tum haec verba, tum totus hic versus, & plane otiosus est, & pro explicatione tantum additus à quodam vel librario, vel lectore. Spurium ego certe opinor. Meamque sententiam confirmant Regius prim. Oxon. pr. Voss. tert. Bouhier. in quibus omnibus non comparet. Praeterea in tribus Vossianis, Wittiano, Hulst. Oxon. sec. Amstel. Edd. Ven. Brix. Mediol. ponitur post vel ante illum *gratior &c.* vel ante *non mihi nunc* &c. uti etiam in Bersm. Certo indicio, versum istum ex margine in textum inrepsisse. Per praecedentia satis dixerat, se in litore illo apud conjugem suum manere, & mori malle, quam alio ire.

85 NAMQUE HAEC] *Nam haec* Msc. contra metri rationem. BERSM.

86 CONDITA] Quae ego in mente reservavi. *Me* verba Corneliae, referentis ad Sextum verba Pompeji. SCHOL.

93 QUISQUIS POMPEJUS] Ambo enim filii ejus Pompeji dicti sunt, Sextus & Gneus. Possumus de omnibus accipere, qui fuerunt aliquando, Pompejis. IDEM.

96 ANIMOS] *Meos* Msc. male. BERSM.

97 PRO LIBERTATE] Ut non ipse bellum susciperet, sed libertas contra Caesarem: tunc vos Catoni obedire convenit. SCHOL.

100 AUFERREM] Ideo, inquit, & me non occidi, ut possim filiis tuis dicere, quae mandasti. IDEM. Deest etiam hic versus in Regio primo, & Bouhier. cui à recentiore manu margini adsutus est. In Voss. quarto praecedit superiorem. Est vir doctus, qui malit *perdita.* Nihil muto. Dicit Cornelia, se, postquam à Pompejo illam deserente & relinquente in nave decepta fuerit, ideo vixisse, & sibi necem non conscivisse, ne perfidiae subiret crimen in auferendo mandata, quae Pompejo promiserat, se filiis ipsius traditaram. Si enim antea se occidisset, fidem non solvisset.

102 QUAM LONGO TRADITA LETO] Incertum est,

Jam nunc te per inane chaos, per Tartara, conjux,
Si [a] sunt ulla, [b] sequar: quam longo tradita leto,
Incertum est: poenas animae vivacis ab ipsa
Ante feram potuit cernens tua vulnera, Magne,
Non fugere in mortem: planctu contusa [c] peribit;
[d] Effluet in lacrimas: numquam veniemus ad enses,
Aut laqueos, aut praecipites [e] per inania jactus.
Turpe, mori post te solo non posse dolore.
Sic ubi fata, caput ferali [f] obduxit amictu,
[g] Decrevitque pati tenebras, puppisque cavernis
Delituit: saevumque [h] artè complexa dolorem
Perfruitur lacrimis, & amat pro conjuge [i] luctum.
Illam non fluctus, stridensque rudentibus Eurus
Movit, & exsurgens ad summa pericula clamor:
Votaque sollicitis faciens contraria [k] nautis,
[l] Composita in mortem jacuit, favitque procellis.

Prima

VARIAE LECTIONES.

a *sint* V. 1. b *sequor* V. 1. c *parelit* R. pr. d *effluat* H. e *ad* i. O. 1. f *obducit* vulgo. g *decernisque* Ed. Par. h *alte* P. 1. V. 2. i *luctus* P. 2. *fletum* VV. LL. Steph. k *ventis* Marp. pro var. lect. l *compositam* V. 1.

est, quando moritura sim. SCHOL. Sive nescio horam mihi fatalem à superis destinatam, ut praeter Scholiastem exponunt plerique interpretes. Sed an haec sententia his verbis contineatur, ego quidem non video. *Longum letum* diceretur pro morte, quae diu post adventura sit. In futuro itaque tempore: cujus locutionis exempla desidero. Tacet hic Bersmannus. Badius παραφράζει. *Incertum est quam* i. e. quantum longo *aevo* i. vitae ego *tradita* i. commissa à Deo. hoc est certo scio, quod te sequar, sed quando nescio. At tum debuisset dixisse *seclo*, vel *longae luci*. Posset conjici *luctu* pro *luctui*, sensu perspicuo. Interim rectius ex his verbis, si sana quidem sunt, hanc elicit sententiam Omnibonus. Vita mihi instar mortis est: ea vero quam longa futura sit, incertum est; sed si diuturnior fuerit, poenas ab ipsa anima sumam nimium vivaci. *Letum* igitur posuerit pro vita instar leti, quae verius mors est, quam vita. Sic *mori curis*, *dolore* &c. non raro poëtae usurpant.

103 ANIMAE VIVACIS] Ab anima mea exigam poenas, quae, te cùm perire conspiceret, non mox fugit in mortem. Ergo nunc cruciabitur, ut moerore lacrimisque consumta acceleret mihi fata tardantia. SCHOL.

104 POTUIT] Voss. pr. sec. sext. Reg. pr. Oxon. pr. a m. pr. & Hulst. a m. sec. exhibent *potui*; dein post *mortem* in Voss. sec. & tertio est nota interrogationis: hoc sensu. An ego potui, vel potius an anima mea potuit cernere tua *vulnera*, sive *funera*, (ut est in Voss. pr. quarto, & sec. a m. pr. Marp. Witt. & Bersm. uno in marg.) nec statim mori? ergo etiam peribit non manu, sed planctu contusa.

105 CONTUSA] Sic recte Grotius pro vulgato *concussa* rescripsit. Ita enim exhibent Pulm. Bersm. & mei Codices, duobus exceptis. In Voss. quinto est *confusa*. Animam potuit pro se ipsa. quae sua pectora perpetuo plangendo, & tundendo periret. Vide ad Lib. II, 335.

- - - *contusaque pectus*
Verberibus crebris.

ubi eadem varietas.

108 TURPE MORI] Turpe est, inquit, post te mori solo dolore non posse, i. e. moerendo consumi. Nam illae mortes, quas dixi, eripiunt dolorem, & videor sic periisse, ne doleam; non quia dolebam. SCHOL.

109 OBDUXIT] Ita Bersm. & mei omnes MSS. & Edd. ante Gryphium, in cujus editione primum est *obducit*, quem male Steph. Pulm. aliique, Hortensie

Prima [a] ratem [b] Cypros spumantibus accipit undis;
Inde tenens pelagus, sed jam [c] moderatior, Eurus
In Libycas egit [d] sedes, & castra Catonis.
Tristis ([e] ut in multo mens est praesaga timore)
[f] Adspexit patrios comites [g] à litore Magnus,
Et fratrem, [h] medias praeceps tunc fertur [i] in [k] undas.
Dic, ubi sit, germane, parens: stat summa, caputque
Orbis, an occidimus? Romanaque Magnus ad umbras
Abstulit? haec fatur: [l] quem contra talia frater.
O felix, quem sors alias dispersit in [m] oras,
Quique nefas audis: oculos, germane, nocentes
Spectato genitore fero. non Caesaris armis
Occubuit, dignoque perit auctore ruinae.
Rege sub inpuro, Nilotica [n] rura [o] tenente,
[p] Hospitiis fretus superis, & munere tanto
In proavos, cecidit donati victima regni.

Vidi ego

VARIAE LECTIONES.

a *rates* VV. LL. Steph. b *Cyprus* V. sec. c *moderantior* B. 1. aliique male. V. Burm. ad Ovid. Am. II, 6, 23. IV. Tr. 4, 57. d *Syrtes* Hort. m. e *&* W. V. 1. f *ut vidit* B. 1. V. 2. M. Hort. m. *perspexit* Marp. F. *prospexit*. g *in* V. 1. *ab* W. h *& med.* B. 1. H. A. i *ad* V. 1. H. M. k *iras* Marp. in m. l *contra quem* O. pr. V. 1. m *undas* R. pr. V. 1. Ox. pr. a m. sec. n *regna* B. 2. V. 3. Marp. Buh. M. W. a m. pr. O. pr. a m. sec. Edd. R. P. B. M. *jura* O. sec. o *teneni* Edd. R. P. p vulgo *Hospitii fr. Superis*.

tensio excepto, secuti sunt.

110 PATI TENEBRAS] Hortensius edidit *tenebris*, notans in margine, alios habere *tenebras*: ut *pati* absolute ponatur: quomodo saepe noster, & alii. sed vetat ita legi nimia repetitio τȣ *is*; refragantur etiam omnes Codd.

110 CAVERNIS] In interioribus, & secretioribus navis partibus. SCHOL.

111 COMPRESSA DOLOREM] *Complexa* Msc. quatuor, & libri aliquot, quod non displicet. BERSM. Immo unice verum est, & MSS. omnes exhibent, ac editiones pleraeque doctorum cura concinnatae. Male *compressa* est in Edd. Rom. Parm. Ald. Col. Steph. Gryph. & Pulm. Quid inteligat per *complexa dolorem*, aperit ipse Lucanus subjungendo *amat pro conjuge luctum*. *Dolori se dare* Plin. L. III. Epist. 16.

114 EXSURGENS] Mscr. *insurgens*: quo Virgilius quoque crebro utitur. BERSM. *Insurgens* exaratum etiam in duobus Pulm. Voss. uno, & Oxon. pr. a m. pr. cum Edd. Ven. Brix. & Mediol. & VV. LL. Steph. Nihil muto.

115 CONTRARIA] Ipsa precabatur adversa jam timentibus nautis. SCHOL.

116 COMPOSITA] Ut, quemadmodum peritura vellet, sic jam membra componeret. *saevitque procellis*. i. e. optavit, ut crescerent. SCHOL.

121 PATRIOS COMITES] Vel *Pharios*. Romanos scilicet, sed qui ad Alexandriam cum Pompejo principe navigassent. IDEM.

126 DISPERSIT] Conjicit amicus meus non male, legendum esse *dispersit*.

131 HOSPITIIS FRETUS SUPERIS] Potest junctum accipi *hospitiis fretus superis* i. diis hospitalibus. *Fretus* enim dicimus, & illa re, & illius rei fretus. SCHOL. Vel *hospitiis* (f. *auspiciis*) *superis*. i. dextris. Quando superi Pompejum adjuvabant, tunc fuit ille locus ei apertus. Hoc & nunc putabat, & ea spe deceptus ibi interfectus est. IDEM. *Voss. pr.* Potest esse Dialysis, id est distinctio; vel *superis*, id est, hospitalibus Diis fretus: vel *superis* pro supernis hospitiis, id est superioris temporis: quia hospitio Pompeji usus est, cum pater Ptolemaei in regnum restitutus est &c. OMNIBON. *Hospitii fr. Superis*. Mscr. tria *hospitiis*; & quart. *officiis*. Fretus jure hospitii, & beneficientia, qua usus erat erga reges Aegypti, praecipue Auleten. BERSM. Vulgata lectio *hospitii fr.*

 Supe-

Vidi ego magnanimi lacerantes pectora patris:
[a] Nec [b] credens [c] Pharium tantum potuisse tyrannum,
Litore Niliaco socerum jam stare putavi.
Sed me nec sanguis, nec tantum [d] vulnera [e] nostri
[f] Adfecêre senis, quantum gestata per [g] urbem
Ora ducis, quae transfixo sublimia pilo
Vidîmus: haec, fama est, oculis victoris iniqui
Servari, scelerisque fidem quaesisse tyrannum.
Nam, corpus [h] Phariaene canes, [i] avidaeque volucres
[k] Distulerint, [l] an furtivus, quem vidimus, ignis
Solverit, ignoro. quaecumque injuria fati
[m] Abstulit hos artus, [n] Superis haec [o] crimina [p] dono:
Servata de parte queror. Cum talia Magnus
Audisset, non in gemitus, lacrimasque dolorem

[a] Effu-

VARIAE LECTIONES.

a *non* V. 1. b *credes* B. 1. *crederem* M. c *tant. Phar.* O. 1. d *funera* B. 1. e *patris* B. 1. R. 1. A. Edd. Rom. Parm. f *afflixere* V. 1. g Gr. Edd. *urbes*. *orbem* V. 1. H. R. pr. a m. pr. h *Phariine* B. 1. R. 1. *Phariaeque* B. 1. i *avidaene* V. pr. sec. Buh. Marp. H. *avidique* Ed. Ven. k *distulerat* B. 1. l *aut* Edd. R. P. m *sustulit* Ox. pr. a m. sec. n *fatis* Marp. o *carmina* B. 1. Marp. p *dona* R. pr.

Superis à Sulpitio est orta, quam Badius, Stephanus, aliique dein receperunt, per *superos hospitii* intelligentes θεὺς ξενίυς, sive Deos hospitales, de quibus vide Tomasinum de Tesseris cap. 6. &c. & passim apud Poëtas. Verum num illi dii possint Latine vocari *Superi hospitii* s. tutores, ut supplent interpretes, vehementer dubito. Aliud etiam olim fuisse lectum, patet ex Scholiaste, & Omnibono, nempe ita *Hospitiis fretus, Superis, &c.* i. e. confidens hospitalitis jure, quam cum Ptolemaeo olim exercuerat, & Diis, qui ipsi propitii semper ante hac fuerant, & munere &c. Vel junctim *hospitiis superis*, vel *auspiciis*, ut est in meo Codice & Ed. Veneta. *Hospitiis* etiam exhibent plerique Pulm. omnes Berlm. & mei MSS. ac Edd. veteres, ut & Aldi, Paril. Colin. quod cum Omnibono interpretor, hospitia olim culta, & superioris temporis. de ipso hospitii loco Virgil. L. III. Aen. init.

Hospitium antiquum Trojae.

132 DONATI VICTIMA] Qui contulit proavis Ptolemaei regnum, pro eo munere immolatus est. SCHOL.

135 SOCERUM] i. e. Caesarem illic esse credidi, & ab illo patrem esse prostratum. IDEM.

137 PER URBES] *Per urbem* MSS. omnes Alexandriam scilicet. GROT. *Ed. sec. & tert. Urbem* omnes etiam nostri legunt. Quare ita rescripsi. In ipsius quoque Grotii sola editione est *urbes*, ut ille correxisse prius videtur, ex duobus Berlm. Codicibus. Sed recte mutavit sententiam.

138 SUBLIMIA] Msc. tria *deformia*; sed ad marg. *sublimia* alt. reponit. *Deformia* meus Cod. rec. Voss. ac Oxon. pr. & Witt. pro var. lect. male. Gestaverunt caput sublime, ut conspici posset. quod & saepe alias factum. Valer. Max. L. IX. c. 4. *Qui cum C. Gracchi familiaris fuisset, caput ejus abscindere, & per urbem pilo fixum ferre sustinuit.* Plura vide in notis Cel. Burmann. ad Vellej. L. II. c. 2. *Cujus caput abscissum ferri gestarique circa Praeneste Sulla jussit.*

139 FAMA EST] Hac, inquit, homines loquebantur servari, ut advenienti Caesari possint ostendi. *Oculis*; ut illi crederetur, quod ille Pompejum mactasset. SCHOL.

145 MAGNUS] Abusus est patris nomine (ut supra vs. 121.) nam hic Gneus erat. IDEM.

151 TANTA FUIT MERCES] Hanc mercedem bellorum maximam dicit, si & patrem sepeliat, & Ptolemaeum interficiat. IDEM.

154 MAREOTIDE] Mareotis palus in Aegypto: unde Virgilius. *Sunt & Mareotides albae.* IDEM.

Ante

[a] Effudit, [b] justaque furens pietate profatur:
Praecipitate rates [c] è sicco litore nautae;
Classis in adversos erumpat remige ventos:
Ite duces mecum: [d] numquam civilibus armis
Tanta fuit merces, inhumatos condere manes,
Sanguine semiviri [e] Magnum [f] satiare tyranni.
[g] Non ego Pellaeas arces, adytisque [h] retectum
Corpus Alexandri [i] pigra Mareotide mergam?
Non mihi Pyramidum [k] tumulis [l] evulsus Amasis,
Atque alii [m] reges Nilo torrente natabunt?
Omnia dent poenas nudo tibi, Magne, sepulcra:
[n] Evolvam busto jam numen gentibus [o] Isin,
Et tectum lino spargam per vulgus Osirin,
Et sacer in Magni cineres [p] mactabitur Apis,

Subposi-

VARIAE LECTIONES.

a *effundit* P. 1. B. 1. Marp. *diffudit* P. 1. b *victaque* Marp. c *ex* P. 6. V. 1. Ed. Ven. *a* Edd R. P. B. M. d *nusquam* P. 4. B. 3 V. 3. W. H. . pr. a m. sec. *& M.* V. 1. f *satiate* Ed. Med. g *num* V. 1. h *remotum* A. i *in p.* R. 1. k *cumulis* V. sec. l *avulsus* VV. LL. Steph. Ox. pr. m *Nilo r.* V. 1. n *involvam* B. 1. *Et v.* V. 1. o *Isim* MSS. plerique. p *jactabitur* Edd. Sulpit. Asc. Mic. Hort.

Ante *Aropotes* dicta, ut Plinius Lib. v. cap. 10. MICYLL. *Meotide*, Mscr. (& Marp. ac Amst.) mendose. BERSM.

155 AMASIS] Rex Aegypti potentissimus. SCHOL. Amasis potentissimus rex Aegypti fuit, factione populi creatus, ejecto propter saevitiam Aprie, ut Herodotus tradit libro secundo. Hic primus Aegyptiorum Cyprum in potestatem suam redegit. Ejusdemque temporibus Cambyses Aegypto bellum intulit, quod Amaside mortuo, filius ejusdem Psammenites una cum regno gessit, qui superatus, & captus à Cambyse, poto sanguine taurino vitam finiit. Ut idem Herodotus libr. tertio autor est. Amasidis autem & Plinius meminit libr. XXXVI. cap. 12. qui illum in pyramide à Sphingis figura appellata, conditum scribit. MICYLL.

156 ATQUE ALII REGES] Markland. Epist. Crit. p. 150. corrigit *& Pharii.* cur non *ac Pharii*, si quid mutandum tamen est?

157 SEPULCRA] Mscr. *sepulcri*, h. e. carenti sepulcro. BERSM.

158 JAM NUMEN] Vide ad L. 1, 63. *Tu mihi jam numen.*

158 EVOLVAM BUSTO JAM NUMEN GENTIBUS ISIN, ET TECTUM LINO SPARGAM PER VULGUS OSIRIM] Minae exorcistarum apud Aegyptios. Eusebius in praeparatione sic ponit: τὰ κρύπτα τῆς Ἴσιδος ἐκφανῶ, τὰ μέλη τοῦ Ὀσίριδος διασκεδάσω τῷ Τύφωνι. Habet & Jamblichus VI, 5. GROT. *Ed. tert.*

159 LINO] Msc. *Nilo* perperam. Isin uxorem Osiridis Ovid. *Linigeram* vocat, vel à sacerdotum vestitu, vel statuae ipsius amictu. BERSM. Vide hoc loco Omnibon. Heins. ad Ovid. L. 1. Art. Am. 1, 79. Broukh. ad Tibul. 1, 3, 30. Infra X, 175. Vitiose etiam vulgo apud Lactant. L. 1. de F. Rel. c. 21. editur *ligno*. Ceterum sequens versus praecedit hunc in Voss. primo, Buher. & Wittiano. Deest hic in Amst. Dein *per vulnus* est in Voss. sec. ac Ed. Rom. in primo suprascript. est. *Spargere per vulnus* esset dictum pro lacerare. Consule notata ad L. II, 119. Sed vulgatum praestat. *Osirin* recte habet Reg. prim. & Buh. Post *Aegypton* Voss. tert. non *Aegyptum.* & *populis, genitor*, pro *gen. pop.* in uno Pu m. Reg. primo, Amst. ac Edd. Rom. Parm. concinnius.

161 DEIS URAM CAPUT] Caput scilicet Pompeji, quod reservatum est, sic uram: supter flammis Deorum simulacra subponam. SCHOL.

164 SUPERISQUE FUGATIS] Nam Deos se sparsurum minitatus est. IDEM.

165 SAEVAS] Voss. prim. cum meo *saevus*. Forsan rectius. Otiosum enim plane hic est *saevas*. Sed optime *saevus* de Pompejo tam horrenda minante diceretur.

Subpositisque [a] Deis [b] uram caput. has mihi poenas
Terra [c] dabit: linquam vacuos cultoribus agros;
Nec, Nilus cui crescat, erit: solusque [d] tenebis
Aegypton populis genitor, Superisque fugatis.
Dixerat, & classem saevas rapiebat [e] in undas.
Sed Cato laudatam juvenis compescuit iram.
Interea totis, audito funere Magni,
Litoribus sonuit, percussus planctibus, aether:
Exemploque carens, & [f] nulli cognitus aevo
Luctus erat, mortem populos deflere potentis.
Sed magis, ut visa est lacrimis exhausta, [g] solutas
In vultus effusa comas, Cornelia [h] puppe
Egrediens, rursus geminato verbere [i] plangunt.
Ut primum in sociae pervenit litora terrae,
Conlegit vestes, miserique insignia Magni,

Arma-

VARIAE LECTIONES.

a *Diis* MSS. qdd. b *vestra* Edd. R. P. V. c *dabis* R. pr. O. pr. M. d *tenebit* P. 4. B. 3. V. 1. Edd. R. P. B. Hort. e *ad* B. 1. Edd. R. P. f *nullo* P. 2. V. 1. g *solutis* H. V. sec. pro var. lect. h *puppi* R. pr. Buh. a m. sec. i *plangis* A. Hort. m.

166 LAUDATAM COMPESCUIT] Et ipse Cato laudavit, & ipse compescint. SCHOL.

170 POPULOS DEFLERE] Est autem infinitivus *deflere* positus Graeco more pro *deflendo*, sive ut deflerent. MICYLL. Omnibonus, & Sulpitius ita haec capiunt, tamquam voluisset Lucanus dicere. Non est visum umquam; quod populi lugent ob mortem potentis viri, cum potius laetantur. Micyllus vero, & Hortensius, quibus accedit Bersm. exponunt per Graecum infinitivum pro Gerundio, sive in deflendo; ut sit: numquam ita nec tam acerbe populi defleverunt mortem potentis. Sic Propert. L. I, 9, 6.

Non me Chaoniae vincant in amore columbae
Dicere &c.

in dicendo. Sil. Ital. VII, 214.

Vincam servare invitos.

Inf. vs. 191. De similibus infinitivis vide J. F. Gronovium L. II. Observ. c. 14. Simplicior tamen mihi videtur Omniboni expositio. Modo Lucani hanc fuisse mentem existimemus, ut id de vero luctu dicat, & non simulato, aut coacto. Nam alioqui falsum est, populos nullo aevo deflevisse mortem potentis. Absurdissima esset Hyperbole. pro *deflere* autem in Edit. Paris. est *perflere*.

176 QUAS GESSERAT OLIM] Msc. *fecerat*. Ita & Micyll. & Maro (IV. Aen. 264.

Fecerat, & tenui vestes discreverat auro.

ut ad Corneliam referatur. BERSM. Praeter Micylli editionem Veneti quoque, Taberius, Badius, Hortensius, aliique cum duobus Pulm. libris & Oxon. pr. a m. pr. exhibent *fecerat*. Eleganter: Notum enim est abunde, uxores maritis, matres filiis, sponsas sponsis pretiosas tam apud Romanos, quam Graecos texuisse vestes: quod omnes poetae pro singulari operis sui ornamento monere saepe amant. Nihil tamen muto temere. Videntur potius hic mutasse *gesserat*, quibus durius videbatur, subintelligendum esse nominativum *Magnus*. Vide ad L. II, 218. & alibi.

177 PICTASQUE TOGAS] Quae palmatae adpellabantur: id est triumphales. SCHOL.

178 TER CONS. JOVI] Ter enim constat triumphasse Pompejum, ut Paterculus scribit dicens. *Hujus viri fastigium tantis auctibus* (*actibus* MS.) *fortuna extulit, ut primum ex Africa, iterum ex Europa, tertio ex Asia* (*Hispania* MS.) *triumpharet: ut* (& apud Vellej. L. II, 40.) *quot partes terrae* (*terrarum orbis* Vellej.) *sunt, totidem faceret* (*faceret* Vellej.) *monumenta victoriae suae.* IDEM.

179 MISERAE] Cornelia haec habebat, quasi de corpore ipsius collectus esset cinis. IDEM.

180

Armaque, & inpreſſas auro, quas [a] geſſerat olim,
Exuvias, [b] pictaſque togas, velamina ſummo
Ter conſpecta Jovi, funeſtoque intulit igni.
Ille fuit [c] miſerae Magni cinis. accipit omnis
Exemplum pietas, [d] & toto litore buſta
Surgunt, Theſſalicis reddentia manibus ignem.
Sic, ubi depaſtis ſubmittere gramina campis,
Et [e] renovare parans hibernas Apulus herbas,
Igne fovet terras, ſimul & Garganus, & arva
Vulturis, & calidi lucent buceta Matini.
[f] Non tamen ad Magni pervenit gratius [g] umbras,
Omne quod in Superos audet convicia vulgus.
Pompejumque [h] Deis obicit, quam pauca Catonis
Verba, ſed à pleno venientia pectore veri.
Civis obît, [i] inquit, [k] multum majoribus inpar

Noſſe

VARIAE LECTIONES.

a *geſſerit* V. 1. b *purasque* Ed. Ven. c *miſeri* W. V. 1. d *e toto* H. *ex toto* V. 1. & *t. e l.* O. pr. e *revocare* W. pro var. lect. f *nil* Hort. m. g ita 13. mei, B. 2. Edd. Rom. Parm. Pariſ. vulgo *umbram*. h *Diis* V. pr. i *dixit* VV. LL. Steph. B. 2. Ox. pr. Ed. Ven. Br. k *multo* vulgo.

180 EXEMPLUM] A Cornelia enim didicerunt ſepelire ſuos, quorum corpora non habebant. SCHOL.

181 REDDENTIA MANIBUS] Ut illos, quos in Theſſalia perdiderunt, ſimiliter humarent, veſtibus concrematis, (*veſtes concremantes* Voſſ. pr.) ut fecit Cornelia de marito. IDEM.

184 IGNE FOVET TERRAS] Silius L. VII, 365.

Cum Calabros urunt ad pinguia pabula ſaltus,
Vertice Gargani &c.

Videndum eſſe Brioſium in Epiſt. p. 138. & ſeqq. monet Broukhuſ.

185 BUCETA] Hic autem omnes Apuliae montes appellavit, ubi boves ſunt infiniti. SCHOL. *Buxeta*. Loca buxis plena. Legitur & *bucera*, id eſt, boum paſcua. *Bucerus* enim eſt poſſeſſivum à bove. Lucil.

Lanigeras pecudes, & equorum duellica proles,
Bucerique greges.

Quod quidam *Bucerias* corruperunt. SULPIT. Variat hoc loco. Sunt, qui legant, *buxeta*, hoc eſt, loca buxis denſa, & obſita: Rurſum nonnulli, *bucera*, loca, in quibus boves paſcunt. HORTENS. Mſc. tria, *buceta*, ut paſcua indicentur boum, quod non improbo. BERSM. *Buceta*. Sic legendum, non *buxeta*. GROT. Recte ita reſtituit Grotius, ut omnes MSS. vel *bucceta*, & Editiones Sulpitio, quem temere in *buxeta* plerique ſecuti ſunt, priores habent; & paſcua ſic dicta a bubus cum Scholiaſte bene exponit Omnibonus. Olim jam hoc monuit quoque Scaliger ad Propert. Lib. IV, 1, 125. & Savaro ad Sidonium Apollin. Lib. II. Ep. 2. *per depaſta buceta reboant*. de bucetis adi etiam Scaliger. ad Varron. L. IV. de Ling. Lat. p. 39. Ed. Dordr.

188 OBICIT] Prima ſyllaba neceſſitate metri corripitur. SCHOL.

190 MULTO MAJORIBUS INPAR] Mſc. quatuor *multum*. Non conferendus quidem cum priſcis laude juſtitiae, & moderationis. BERSM. *Multum* exhibent Mſti, quibus ego uſus ſum, omnes cum Edd. Ven. Brix. Med. Sulp. Bad. Mic. & Hortenſii. Omnino recte; quare in textu reponendum curavi. Immo neſcio, an illud alterum *multo inpar*, quod eſt in vulgatis, Latinum ſit. Ita certe cenſet Celeb. Bentlejus de loco Horatii Lib. II. Sat. 3, 315.

Tanto diſſimilem, & tanto certare minorem.

ubi bene ex veterrimis membranis reſtituit *tantum diſſimilem*. Claudian. II. in Eutrop. 411.

- - - multumque priori
Diſpar.

Sil. Ital. L. XIII, 708. *Multum majora viro.*

Nosse modum juris, sed in hoc tamen utilis aevo,
Cui non ulla fuit justi reverentia; salva
Libertate potens, & solus plebe parata
Privatus servire sibi, rectorque Senatus,
Sed regnantis, erat. nil belli [a] jure poposcit:
[b] Quaeque dari voluit, voluit [c] sibi posse negari.
Inmodicas possedit opes; sed plura retentis
Intulit: invasit ferrum, sed ponere norat.
Praetulit arma togae; sed pacem armatus amavit.
Juvit sumta ducem, juvit [d] dimissa potestas.
[e] Casta domus, luxuque carens, conruptaque numquam
Fortuna [f] domini. clarum, [g] & venerabile nomen

Genti-

VARIAE LECTIONES.

a *jura* vulgo. b *quedque* B. 1. c *quoque* Marp. d *demissa* MSS. & Edd. qdd. male citat Serv. ad Aen. 1, 207. e *castra* Ed. Ven. f *est d.* H. g *ac* H.

191 NOSSE MODUM JURIS] Modum potestatis suae ponere. SCHOL. Rursum autem usus est infinitivo, Gerundii significatione, ac modo, ut sit *nosse* pro noscendo dictum. MICYLL.

192 CUI NON ULLA FUIT] Sed in hoc ipso profuit reipublicae, quod numquam veritus aequitatem (ita MS.) nam calcasset remp. Caesar, nisi furori suo parem ad resistendum aliquem reperisset. SCHOL. *Cui nonnulla.* Videlicet aevo: & id quod in Pompejo vituperavit, adscribit tempori, non naturae ejus. si, *cui*, ad civem retuleris, legendum est, *non nulla*, id est, aliqua. SULPIT. Lego, *cui non ulla fuit* &c. Ut relativum *Cui*, cum nomine, *aevo*, construatur, sitque sensus: Sed in hoc tamen, scilicet quod se ultra civem non extulit, & semper minus potestatis, ac juris, quam ei concedebatur, sibi usurpavit, profuit, atque utilis fuit huic aevo, sive aetati, cui nulla reverentia justi est, hoc est, quando omnes jus, & fas contemnunt, ac negligunt, suo quisque arbitrio viventes, & agentes, quantum quisque potest. Profuit autem vel aliis exemplum exhibendo se ipsum, vel quia non ipse quoque talis fuit &c. MICYLL. Commoda interpretatio, & minime absurda. Non enim vituperat Pompejum sed laudat eum, vel isto nomine, quod corrupto seculo, tum praesenti, tum Syllano, potens esset salva libertate, quam alii oppressum irent. HORTENS. In hac parte tamen, quod potentia praeditus, & auctoritate se non extulit supra civem, vir utilis fuit huic aevo, sive aetati, alioqui prodigae omnis justitiae. BERSM. Hanc lectionem, utroque Regio, Oxon. & aliis tam meis, quam doctorum virorum MSS. & Editionibus primis comprobatam secutus sum, cum Badio tamen jungens *in hoc aevo.* Aliquantum tamen de veritate hujus lectionis dubito, quia Cato, è cujus persona haec referuntur, non videtur dixisse *aevum, cui nulla fuit j. rev.* sed *cui est*; nisi dixerit tantum respectu ipsius Pompeji, & Caesaris, eorumque partium. Certe omnes Pulm. & decem mei, in quibus veterrimi Vossiani, Buh. & Witt. est *nonnulla*, quod agnoscit Omnibonus; ut cum Scholiaste ad Pompejum referas, & paullo majorem ponas distinctionem post τ' *aevo.* Dixisset tum Cato. Civis occidit, qui multum quidem inpar fuit majoribus in agnoscendo juris modo; sed qui tamen in hac aetate utilis fuit; quoniam ei aliqua adhuc (glossae Voss. primi *plurima* exponunt) justitiae cura, & reverentia fuit, licet non tanta, quanta fuerat priscis Romanis. Mihi tamen altera magis placet lectio.

193 SOLUS &c.] Ordo. *solus privatus plebe parata sibi servire.* SCHOL.

195 BELLI JURE] Ita reposui. recentiores Edd. habent *jura*, quod manavit ex Grotii Editione, in quam typothetarum vitio inrepsisse videtur. Unus tamen, & alter ex Mstis praeferunt etiam *jura.* Quod argumento est, nihil esse tam incongruum, & vitiosum, quod librarii non commiserint, & libro Msto non inveniri possit. *Jure* autem scribendum esse, ceteri scripti; & typis expressi Codd. ac sana ratio docent.

196 DARI VOLUIT] Sensus hic est. Volebat ipse difficilia, & magna praestare, quae si sibi poscenti propter magnitudinem negarentur, aequo animo susti-

Gentibus, & [a] multum nostrae quod proderat urbi.
Olim vera fides, Sulla Marioque receptis,
Libertatis obît: Pompejo rebus ademto,
[b] Nunc & ficta perît. non jam regnare pudebit;
Nec color inperii, nec frons erit ulla Senatus.
O felix, cui summa dies fuit obvia [c] victo,
Et cui quaerendos Pharium scelus obtulit enses!
Forsitan in soceri [d] potuisses vivere regno.
Scire mori, sors prima viris, [e] sed proxima, cogi.
Et mihi, si fatis aliena in jura venimus,
[f] Fac talem, Fortuna, Jubam: [g] non deprecor hosti
Servari, dum me servet, cervice recisa.

215 Vo-

VARIAE LECTIONES.

a *nostrae m.* V. 1. H. A. b *& nunc* B. 2. V. 1. H. c *leto* B. 1. d *potuisset* B. 3. mei 6. Ed. Ven. Pulm. aliaeque. e *&* V. 3. M. *fors* A. non male. f *da* vulgo. g *nec* V. pr. A.

sustinebat. SCHOL. Vellejus de eodem hoc Pompejo: *potentiae, quae honoris causa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidissimus.* Et de eodem Dion: ὁ μὲν Πομπήϊος παρ' ἑκόντων τιμᾶσθαι καὶ ἐθελόντων προστατεῖν, φιλεῖσθαί τε ἐπεθύμει. τῷ δὲ (Caesari) οὐδὲν ἐμέλεν ἂν καὶ ἀκόντων ἄρχειν καὶ μισοῦσιν ἐπιτάσσειν, τάς τε τιμὰς αὐτὸς ἑαυτῷ διδόναι. Cic. de Finibus II. *Ut hodie est noster Pompejus, cui recte facienti gratia est habenda: esse enim, quamvis vellet justus, iniquus poterat impune.* Sic & epistola, quae Ciceronis nomine ad Octavium legitur, Antonium Octavio conferens: *Ille ea tamen exorabat, quae volebat auferre: tu extorques.* GROT. *Ed. sec.* & *tert.* Recte Omnibonus explicat. *Non enim ita petebat honores, ut ab invitis extorqueret, sed à voluntariis acciperet.*

197 SED PLURA RENTENTIS INTULIT] Hoc verius puto, quam quod nimis liberaliter de eo Vellejus: *Pecunia Tigranis, sicut Pompejo moris erat, redacta in quaestoris potestatem, ac publicis descripta literis.* GROT. *Ed. tert.*

198 INVASIT FERRUM, SED PONERE NORAT] Consentit & in hac re Vellejus: qui sic de Pompejo: *In appetendis honoribus immodicus, in gerendis verecundissimus, ut qui eos, ut libentissime iniret, ita finiret aequo animo, & quod cupisset arbitrio suo sumere, alieno deponeret.* IDEM. *Ed. tert.*

202 CLARUM ET VEN. NOMEN] Badius, Micyllus, & Hortensius dederunt *charum*: quod verum quoque in Pompejo. Valde enim ab exteris gentibus, regibusque amabatur. Hinc vs. 227.

Nos, Cato da veniam, Pompeji duxit in arma,
Non belli civilis amor.

Sed Msti nihil mutant. Quare vulgatum retinere malo.

204 RECEPTIS] Sensus hic est. Cum recepti in urbem sunt Sulla, & Marius, libertas vera succubuit. Jam Pompejo peremto etiam umbra, quae remansisse videbatur, ablata: illorum ergo vita reipublicae nocuit, hujus interitus. SCHOLIAST. Male Berlmann. *receptis* explicat. scil. ad consulatum; vel telluri h. e. mortuis.

207 NEC COLOR INPERII NEC FRONS. &c.] Ut dicat, se reip. velle consulere, cum aliquis ad regnum adfectat. *Frons senatus est.* Si, cum ipse inperet, Senatus nomen adponat, cui se dicat omnem potentiam reddidisse. SCHOL. Cic. L. IV. Epist. 15. ad Atticum: *Amisimus, mi Pomponi, non omnem modo succum, & sanguinem, sed etiam colorem, & speciem pristinam civitatis.* GROT. *Ed. tert.*

210 SORS PRIMA &c.] Prima felicitas vel sors est, ut victi sponte moriantur; proxima, ut coacti. Pompejo dat secundam sortem, qui coactus occubuit. SCHOL.

213 DEPRECOR] i. e. non recuso, non refuto. IDEM. Vide Lutat. ad Statii Lib. VIII. Theb. 218.

- - - *nec deprecor umbram*
Accipere.

213 FAC TALEM] i. e. sicut Ptolemaeus Pompejum, ita me Juba occidat. SCHOL. Differunt hic manu exarati libri, & Edd. In paucioribus scriptis meis est *da*, ut vulgo circumfertur, non male. Sic enim Lib. VIII, 144.

Da similes Lesbo populos.

Verum

Vocibus his major, quam si Romana sonarent
Rostra ducis laudes, generosam venit ad umbram
Mortis honos. fremit interea discordia [a] vulgi:
Castrorum, bellique piget post funera Magni.
[b] Tunc [c] Tarchondimotus linquendi signa Catonis
Sustulit; hunc rapta fugientem classe secutus
Litus in extremum, tali Cato voce notavit:
O numquam [d] pacate Cilix! iterumne rapinas
[e] Vadis in aequoreas? Magnum Fortuna removit:
Jam pelago pirata redis. [f] tum respicit omnes
In coetu, motuque viros: quorum unus aperta
Mente fugae, tali compellat voce [g] regentem:
[h] Nos, Cato, da veniam, [i] Pompeji duxit [k] in arma,
Non belli civilis amor, partesque [l] favore
Fecimus. ille jacet, quem paci [m] praetulit orbis,

Caus.

VARIAE LECTIONES.

a *vulgo* O. 1. male in Edd. qdd. junguntur *vulgi castrorum*. b ita Voss. pr. H. Edd. Bad. Mic. Hort. m. vulgo *cum*. c vulgo *Tarchon motus* & *Tarchon in motu*. d *placate* B. 2. V. 2. Marp. O. 1. e *tendis* Edd. qdd. contra MSS. omnes. item *ad aeq*. P. 1. & Edd. qdd. f *tunc* MSS. & Edd. qdd. g *Catonem* B. 1. V. 1. h O Marp. i *Pompejus* B. 1. V. 1. a m. sec. k *ad a*. Edd. Rom. Parm. l *favori* W. Buh. *favoris* Edd. Ven. Br. m *protulit* B. 1.

Verum in tribus Pulm. duobus Bersm. Voss. pr. sec. tert. Buh. Regio uno, utraque Oxon. Hulst. Amst. meo, & Edd. Rom. Parm. Brix. Mediol. Sulp. Bad. Mic. Hort. &c. est *fac*. *Fatalem* in Regio pr. & Wittiano, pro *fac talem*. quorum optimorum Codicum auctoritate motus reposui *fac*.

219 TARCHON] Fuit dux piratarum Cilicum, qui à Catone abduxit exercitum. *motus*; iratus. SCHOL. *Cum Tarcho in motu linquendi*. In medio animorum motu signum secessioni dedit. Frigidius ante: *Cum Tarchon motus*. GROT. *Ed. pr.* Fuerat *Tarchon motus* in vulgatis. At in MS. P. in margine adscriptum, *al. dimotus*: quod viam praeit ad veram lectionem *Tarcondimotus*. ita enim nominatur hic Cilicum princeps Ciceroni ad Atticum lib. xv. ep. 1. & Floro. ac Graece Dioni Ταρκονδίμοτος. Corrupte apud Caesarem, *Tarcundarius*, apud Strabonem Ταρκονδίμοτος. apud Plutarch. *Antonio* Ταρκόνδημος. GROT. *Ed. sec. & tert.* Recte mutavit sententiam ὁ πάνυ. Nihilominus ex ejus conjectura in textu retentum fuit *Tarchon in motu*. MSS. omnes *Tarcon motus*, vel *Tharcon*, vel *Tarchon*. Verum ex notis Grotii adparet, unice veram esse lectionem *Tarchondimotus*, ut diserte habent unus Cod. Pulmanni, sive potius *Tarcondimotus*. Sic enim dux ille Cilicum adpellatur: quomodo hunc locum jam emendaverat Doct. Vinetus ad Florum Lib. IV. c. 2. *Inde Dejotarus Ariobarzanes, Tarcondimotus, Cotys* &c. ubi omnino videndus. Illic autem MSS. quatuor Leidenses separatim exarant *Tarcon*, *Dimotus*, ut in Argumento quodam hujus libri in marg. Voss. sec. *Tarchontis, Dimoti & aliorum sociorum*. Ut dixi, scribendum est *Tarcondimotus*. Ansam corrumpendi jam olim hujus nominis dedit Virgilius, qui Lib. VIII. Aeneid. 506, 603. *Tarchontem* Hetruscum memorat.

220 SUSTULIT] i. e. dedit signa, quibus Catonem milites deserant. SCHOL.

224 JAM PELAGO] *In pelago* Msc. male. BERSMANN.

225 APERTA] Hoc est, non dissimulans, quod abire cupiebat. SCHOL.

226 REDIS] In Regio primo, & Amstel. scribitur *redi*. ut jubeat quasi per increpationem, & ignaviae eorum opprobrium, eos redire ad piraticam; quoniam illis Pompejus non erat jam metuendus; si nollent se sequi. Confer vs. 268. *Ite o degeneres* &c. Sed & vulgata non temere loco movenda.

228 FAVORE] i. e. non nostra caussa, sed studio

Caussaque nostra perit: patrios permitte penates,
Desertamque domum, dulcesque revisere natos.
Nam quis [a] erit finis, si [b] nec Pharsalia, pugnae,
Nec Pompejus erit? perierunt tempora vitae;
Mors eat in tutum: justas sibi nostra senectus
[c] Prospiciat flammas. bellum civile sepulcra
Vix ducibus [d] praestare potest. [e] non barbara victos
Regna manent: [f] non Armenium mihi saeva minatur,
Aut Scythicum Fortuna jugum: sub jura togati
Civis eo. quisquis Magno vivente secundus,
Hic [g] mihi primus erit: sacris praestabitur umbris
Summus [h] honor: dominum, [i] quem clades [k] cogit, [l] habebo;
Nullum, Magne, [m] ducem. te solum in bella secutus,
Post te, fata sequar: [n] neque enim sperare secunda
[o] Fas mihi, nec liceat. Fortuna [p] cuncta tenentur

Cae-

VARIAE LECTIONES.

a *finis erit* P. 3. V. 1. O. pr. Edd. Ven. B. M. Bad. Mic. Steph. Hort. b *non* B. 1. Marp. Ed. Asc. c *percipiat* V. 1. d *donare* Edd. V. B. M. e *nec* H. f *nec* O. 1. g *modo* R. 1. h *honos* B. 1. i *clades quem* non male, B. 1. k *coget* Buh. *cogat* M. l *habendo* Marp. Ed. Mic. *habeto* Edd. Br. Med. *ab evo* R. pr. m *ducum* V. sec. n *nec* P. 3. B. 3. V. 3. Buh. W. H. *nec cui* A. o *spes* Hort. m. V. L. 1, 360. p *juncta* Hort. m.

dio, quod alii praestabamus. SCHOL.

230 CAUSSA NOSTRA PERIT] Sensus hic est. Postquam Pompejus occisus est, propter quem totus orbis ad bella convenit, etiam caussa nostra, qua dimicabamus, exstincta est. Pompejus enim ipse iis erat caussa, ut susciperent bella civilia. IDEM.

232 PHARSALIA, PUGNAE] Amstel. *Pharsalica pugna.* male. *si non pugnae, seu belli finis erit Pharsalia*; quam saepe, ut & *Thessaliam* sumit auctor pro proelio ibi acto. V. L. VII, 204. VIII, 510. & saepius. Sed occasione harum vocum incidit mihi locus Flori, quem hic emendatius proferam, Lib. I. c. 18. *Tota hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt, nec alius cladi finis fuit, quam nox.* Sic duo vetustissimi Codd. Leidenses. vulgo additur *dirimeret.* *alius* itidem est in quatuor MSS. Leidd. vulgo *ante*, vel *alias.*

233 PERIERUNT TEMPORA VITAE] Si, inquit, vitam, & ejus fructum per bella perdidimus, saltem in quiete moriamur; quoniam dari otium non potest vitae, quae pene finita est. SCHOL.

236 VIX DUCIBUS] Nedum nobis: quia Pompejus insepultus est. IDEM.

238 TOGATI CIVIS] Leve facit imperium, si & civis est, & togati. IDEM.

241 DOMINUM, QUEM CLADES COGIT HABEBO] Nam si elegerit dominum, Pompejo inrogaret injuriam. Nunc autem inponitur Caesar dominus, non optatur. SCHOL.

243 POST TE, FATA SEQUAR] *Post tua fata* Sabellicus in Annotat., quae verior lectio. PULM. Distinguit scilicet Sabellic. T. I. Thes. Crit. p. 184. post *habebo*, & non post *ducem.* *Nullum ducem sequar post tua fata:* idque in tribus MSS. exstare, monet Bersmann. mei Codd. nihil variant. Dixit miles: Habebo dominum, quem clade coactus debeo; sed nullum habebo ducem. Te solum pro duce agnovi, dum viveres, Magne; post te non habebo ducem, sed dominum; & fata, quibus parere necesse est, sequar. Non video igitur, cur sic non recte legatur, & distinguatur.

245 EMATHIUM &c.] Hoc dicit. Vires desunt nobis; quia Emathium certamen totum fugavit exercitum. SCHOL. Caesar victor dissipavit partes Pompejanas, nec victis praestatur fides, cum ab omnibus deserantur. BERSM.

248 SCELUS EST] Sensus hic est. Nunc post mortem si geramus bella civilia, scelus vocabitur; quae cum illo vivente gereremus, fides nominabatur. Videbamur enim ideo pugnare, dum Pompejo volumus fidem exhibere. SCHOL.

250

Caesaris: Emathium [a] sparsit victoria ferrum.
[b] Clausa fides miseris, & toto solus in orbe [c] est,
Qui velit, ac possit victis praestare salutem.
Pompejo, scelus est bellum civile, peremto,
[d] Quo fuerat vivente, fides, [e] si publica jura,
Si semper [f] patriam sequeris, Cato, signa [g] sequamur,
Romanus quae Consul habet. sic ille profatus
[h] Insiluit puppi, juvenum comitante tumultu.
Actum Romanis fuerat de rebus, & omnis,
Indiga servitii, fervebat litore plebes:
Erupêre ducis sacro de pectore voces.
Ergo pari [i] voto gessisti bella, juventus,
Tu quoque pro dominis, & Pompejana fuisti,
Non Romana manus? quod non in regna laboras,

Quod

Variae Lectiones.

a *spargit* B. 1. b deest in A. c *causa* V. 2. d *quod* B. 1. & Schol. non male. e *sed* M. f *seq. pat.* V. 3. W. Buh. Marp. & Edd. qdd. g vulgo *petamus*. h *insiliit* B. 1. V. 1. Edd. qdd. i *motu* Marp.

250 Signa sequamur] Ita pro vulgato *petamus* rescripsi, auctoribus MSS. vetustissimis, ac integerrimis Voss. primo, sec. Witt. ac Buher. venustissima repetitione, qua saepe usum Lucanum, plus semel monuimus. Dein *signa sequi* nostro familiaris est locutio. Vide notata ad Lib. II, 519.

- - - *quod signa secutus*
Sit patriae, Magnumque ducem.

251 Consul] i. e. Caesar, nam ingressus urbem sibi dederat consulatum. SCHOL.

253 Actum Romanis &c.] Hic, & qui hunc proxime sequitur versus, non leguntur in uno Mscr. eosque & Modius inducit. BERSM. Ex suis scilicet, & tribus Pulmanni Codicibus, Epist. CXIX. Novantiq. LL. Et sane non reperiuntur quoque hi versus in tertio Vossiano, nec in Editionibus Romana, ac Parmensi. A recentiore etiam manu adscripti sunt tantum margini MSS. Buher. Wittii, & Marpurg. Salvo quoque sensu abesse illos posse, fateor. Quia tamen in longe plurimis, & inter eos optimis Vossianis, & Regiis comparent, & genium Lucani satis redolent, non temere ausim illos proscribere, & spurios declarare. Videntur potius prius inducti ab eo, qui credebat, nimis multum Cilicibus hic tribui, quod, illis abeuntibus, actum foret de rebus Romanis. Verum bene advertendum, non jam solum Cilicas, sed omnem juventutem, & plebem (i. e. vulgares milites, seu castrorum plebem, V. L. VI, 144. VII, 160. in Hort. marg. male *pubes*. *plebes* ait noster quoque L. V, 58.) etiam Romanam, discessionem cogitare; ut diserte addit auctor, & jam ante vs. 225. dixerat, omnes viros in coetu, & motu fuisse. His ergo Catonem linquentibus, & servitium libertati armis parandae praeponentibus, de rebus Romanis in Africa actum fuisset ex Lucani sententia. Si tamen delere hos versus malis, per me licet.

256 Pari voto] Eodem voto, quo Caesariani: pro domino, non contra dominatum. GROTIUS.

258 Non Romana] Quia non pro Roma pugnasti. Sicut nunc vis servire Julio, ita bellum gessisti, ut Pompejum defenderes, non ut patriam liberares: & ideo victi sumus. SCHOL.

258 Non in regna laboras] i. e. an ideo tibi displicet bellum, quia jam tuo labore alteri regnum non facturus es, sed pro te dimicabis. IDEM. *In regna laborare* est omni labore agere, ut quis regnet, seu regnum exerceat. Consule Gronov. ad Senecam de Tranq. An. c. I. *In speciem laborant*.

259 Tibi] Quia dominum neminem facies. IDEM.

259 Moriensque quod o.] *Moreris que* Mscr. quatuor, probe. BERSM. Etiam omnes Pulmanni, & mei Codd. cum Editionibus cunctis Aldo, (qui *moriens* intrusit deceptus quibusdam edi-

Quod tibi, non ducibus, vivis, [a] morerisque, [b] quod orbem
Adquiris nulli, quod jam tibi vincere tutum est,
Bella fugis, quaerisque jugum cervice [c] vacanti,
Et nescis sine [d] rege pati? nunc caussa pericli
Digna viris. potuit [e] vestro Pompejus abuti
Sanguine: [f] nunc patriae jugulos [g] ensesque [h] negatis,
Cum prope libertas. unum Fortuna [i] reliquit
Jam tribus [k] è dominis. pudeat: plus regia Nili
Contulit in leges, & Parthi militis arcus.
Ite, ô degeneres, Ptolemaei munus & arma
[l] Spernite. quis vestras ulla [m] putet esse nocentes
Caede manus? credet faciles [n] sibi terga dedisse,
Credet ab Emathiis [o] primos fugisse [p] Philippis.
Vadite securi: meruistis judice vitam
Caesare,

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *moriensque quod.* b *quid* B. 1. c *vacante* vulgo. d *lege* B. 1. e sic MSS. & Edd. vulgo *vestro*. *nostro* B. 1. V. 2. R. 1. Marp. Ed. Ven. *vestri* P. 1. f *non* V. 1. g *ensemque* O. 1. h *negastis* H. i *relinquit* V. 1. H. Ed. V. k *ex* B. 1. V. 1. l *pt. Spernite munus, armaque* V. 1. m *putat* B. 2. R. 1. n *tibi* Edd. Hack. vitiose. o *primo* V. 1. p *Philippos* H.

editis, in quibus est *morieris*,) prioribus, eumque non secutus Ascensio, Micyllo, Hortensio, aliisque. Jamque ita emendaverat Modius dicto loco: quare in textum restitui, distinctione posita ante *quod*, & signo interrogationis post *pati*. Sensus est. An ideo jam bella fugis, quod jam non laboras pro aliquo rege, & quia vivis, & moreris tibi, non ducibus, tibique orbem adquiris, & vincis, non alii; an ideo, dico, bella fugis, & quaeris (Forsan rectius *quaerisne*) jugum &c.? Immo nunc potius est dimicandum. Digna enim pericli caussa, est libertas, quae uno è dominis sublato, prope adest. Malim etiam seqq. *nunc patriae &c.* per interrogationem legere.

261 VACANTE] Msc. *vaganti*. alt. *vagante*, & tert. *vacantem*. Libera ab omni servitute. BERSMANN. *Vaganti* vitiose exhibent. vel *vagante* VV. LL. Steph. duo Pulm. & mei quatuor. *Vacanti* Vossiani veteriores tres, Buh. Wittian. & Amstel. cum Edd. Rom. & Parm. recte. per *i* enim solebant desinentia in *ns* saepe terminare, & noster passim: V. III, 458. VI, 170. VIII, 489. &c. G. J. Vossium de Analog. L. II, 12.

262 NESCIS SINE REGE PATI] Absoluta locutio: *nescis pati sine rege* i. e. aut vitam pati nescis, aut nescis esse sine rege. ut Virgilius.

Certum est in silvis, inter spelaea ferarum
Malle pati.

SCHOL. Adi notata ad L. V. 313.

- - - - - *disce sine armis*
Posse pati.

263 DIGNA VIRIS] Hoc dicit. Nunc justius laboratis, & quaecumque sunt subeunda pericula, digne in hoc tempore perfruuntur. (sic MSS.) jam enim vobis vincendo, non alii proderitis. SCHOL.

266 PLUS REGIA NILI &c.] Hic enim (Ptolemaeus) Pompejum, illi (Parthi) Crassum percusserunt; quod libertati, & legibus prodest, duobus dominis sublatis. IDEM.

269 SPERNITE] Male in Amstel. est *vincite*, & in Wittiano, Buher. Vossiano tertio, & Scholiaste secundi est *sternite*; nullo, vel certe non idoneo sensu. Recte exponunt interpretes; contemnite arma, & munus Ptolemaei, quod per arma, & occisionem domini unius sc. Pompeji donavit nobis. In Scholiaste confuse ad haec verba erant translata ea, quae pertinent ad vs. 278. *Ducite Pompejos. Ptolemaei vincite munus.* unde putem, illic pro *ducite*, *sternite* in MSS. quibusdam fuisse lectum: non inepte, & ni fallor, rectius quam *ducite* pro, occidite etiam Pompeji filios.

269 ULLA PUTET] *Nulla* Msc. (Amst.) vitiose. Hoc enim dicit, quis putet, vos fortiter pugnando manus hostium caede cruentasse. BERSMANN.

Caesare, non armis, non obsidione subacti.
O famuli turpes, domini post [a] fata prioris
[b] Itis ad heredem. cur non majora mereri,
Quam vitam, veniamque [c] libet? rapiatur in [d] undas
Infelix [e] Magni conjux, prolesque Metelli;
Ducite Pompejos; Ptolemaei vincite munus.
Nostra quoque inviso quisquis [f] feret ora tyranno,
Non parva mercede dabit. sciat ista juventus
Cervicis pretio, bene [g] se mea signa secutam.
Quin agite, & magna meritum cum [h] caede parate:
Ignavum scelus est tantum fuga. dixit; [i] & omnes

Haud

VARIAE LECTIONES.

a *terga* V. 1. b *istis* O. pr. c *juvat* B. 1. d *undis* O. 1. e *conj. Mag.* MSS. & Edd. qdd. f *ferat* B. 1. V. 1. Ed. Ven. g *me sua* B. 1. h *clade* B. 1. i *at* R. pr.

271 PRIMOS] Sunt, qui legant *patrios*. E Pharsalica pugna, quod primi è pugna recepistis patriam. HORTENS. Scilicet in Paris. Edit. A. 1512. est *patrios*; perperam, neque, quid sit, intelligo. Recepit tamen in textum Hortensius. Vulgo autem sub *credet* intelligunt *quisque*. Mihi magis placet, cum Badio propter *τὸ sibi*, ut *Caesar* subintelligatur, quo judice ideo meruerunt vitam.

272. VADITE SECURI] Timere nolite. Ita enim estis ignavi, ut nemo vobis credat, in civili bello aliquem vulnerasse. Quod viris est criminosum, si non nocentes sunt caede, cum gesta sint bella civilia. SCHOL.

273 NON OBSIDIONE] Hinc Claudian. Lib. II. praef. in Eutrop.

Non acie victi, non obsidione subacti.

278 PTOLEMAEI VINCITE MUNUS] i. e. plus facite, quam videtur fecisse Ptolemaeus. Offerte victoriam Caesari, uxorem Pompeji, filios, & me ipsum. Munus Ptolemaei, caput Magni dicit, quod Caesari pro munere praeparavit (*servatum est.* Voss. pr.) SCHOL.

280 SCIAT] Probo, quod habent MSS. P. & T. *sciet*. GROT. *Ed. sec.* Ut congruat cum *dabit*. IDEM. *Ed. tert.* Ipse tamen Grotius primus mutaverat *sciet* in *sciat*: quod tam aliorum, quam mei longe plurimi agnoscunt Codices, & ego praefero. E vobis aliquis me occidendo ostendat huic juventuti, quanto pretio veneam apud Caesarem, & quam bene mea signa secutus sit.

281 CERVICIS PRETIO] Intelligetis, inquit, me fuisse dignum, quem sequeretur exercitus. Nam pro cervicibus meis plura vobis dona Caesar largietur, & probabit tantum me fuisse, quem optet occidi. SCHOL.

282 CUM CAEDE] i. e. nos occidendo vobis ingens meritum comparate. IDEM.

283 IGNAVUM SCELUS] i. e. sola fuga, nisi & nostrum interitum junxeritis, quod fugitis, crimen ignavum est. SCHOL. Mscr. *ignavi*, non male. BERSM. *Ignavi* è Weidneri Cod. placuit etiam Modio Novant. LL. Epp. CXIX. Sed omnes mei cum Scholiaste servant *ignavum*, nec mutatione est opus. Jungit haec etiam Livius Lib. I, 47. *Eo nunc pejus mutata est res, quod istic cum ignavia est scelus.*

285 EFFETAS] Mscr. *effectas*. (& Hulst. cum meo. *affectas*. Reg. sec. *ephetas* Reg. pr.) male. *Effetas* dicit, fetu apum destitutas, in quibus consedere fetus. BERSM.

287 AMARUM] Hominibus, non apibus; ut Virgilius.

Et salices carpetis amaras.

SCHOL.

288 PHRYGII AERIS] Ut ait Virgilius.

Matris quate cymbala circum.

Sic ergo Cato fugientes milites sua voce revocavit, ut errantes apes aeris sono retinentur. IDEM.

288 TUM SI SONUS INCREPAT AERIS] Sunt, qui legant, *Phrygii sonus ut crepat*, ut sit: *ut* i. postquam sonus *Phrygii aeris* i. tubae; sed quia ad Corybantia aera i. pelves revocantur, nihil mutem. VERSELL. *At Phrygii sonus ut crepat aeris.* Mscr. quatuor; *Tum si sonus increpet.* sed duo *increpat*. BERSM. Ut in textu Bersmannus exhibuit, sic dederat etiam Gryphius. Pulmann. cum

R. Ste-

Haud aliter medio revocavit ab aequore puppes,
Quam, simul efferas [a] linquunt examina ceras,
Atque oblîta favi non miscent nexibus alas,
Sed sibi [b] quaeque volat, nec jam degustat amarum
Desidiosa thymum; [c] Phrygii sonus increpet aeris,
Adtonitae posuêre fugam, studiumque laboris
[d] Floriferi repetunt, & sparsi mellis amorem:
Gaudet in Hyblaeo securus gramine pastor
Divitias servasse casae. sic voce Catonis
[e] Inculcata viris justi patientia Martis.
Jamque actu belli, non doctas ferre quietem,

Con-

VARIAE LECTIONES.

a *linquit* V. 1. b *quisque* Edd. qdd. c *tum si* vulgo, & *increpat.* d *florigeri* vulgo. e *incunctata* B. 1.

R. Stephano edidit *Phrygia sonus ut crepat.* Vulgatae lectioni *tum si s. increpat*, quam agnoscunt quatuor MSS. Pulm. & ex meis Voss. quart. & quint. Buh. a m. sec. Oxon. uterque, & Marpurg., praeiverunt Edd. Veneta, Omniboni, Badii, Sulpitii, Micylli, & Hortensii. Editiones vero Romana, Parmens. Aldi, & Colinei habent *Phrygii sonus increpat*: quam lectionem omnino confirmant tres Vossiani vetustissimi, Regius uterque, Wittian. Hulst. Amstel. & meus, aliique ab Illustr. N. Heinsio consulti, qui ideo ex librorum vestigiis ad Silium Ital. L. XIV, 373, hoc modo conrexit.

Ut simul &c.
Desidiosa thymum: Phrygii sonus increpet aeris.

Subintelligendo *si*; quam particulam eleganter omitti saepius docuerunt Viri docti. Vide J. F. Gronov. Observ. L. II. c. 2. IV, 20. & Broukhus. ad Tibull. L. I, 7, 43. supra L. IV, 213. Eamque emendationem ut verisimillimam facile admisi, & optimis Mstis comprobatam. nam licet meorum nullus habeat *increpet*, ita tamen in suorum duobus esse testatur Bersmann. & nihil est frequentius, quam vocalium *a* & *e* mutatio. Cave tamen mutes cum viro ingenioso *quam* in *ut*, quod non opus est, & vereor, ut Latinum sit. Sed forsan simplex optimorum Codicum lectio servanda est; ut ita distinguamus.

Quam, simul &c.
Desidiosa thymum, Phrygii sonus increpat aeris.
Adtonitae &c.

Et erit sensus. Tanto effectu intonavit Cato, quanto sonus aeris Phrygii increpat, simulac examina reliquerunt favos. Sequentiaque ex abrupto quasi addita *adtonitae* &c. (nota Synthesin; *apes* intelligit, cum *examina* praecedat) notarent praesentem illius sonitus vim. Quia etiam in tot Mstis retinetur *tum*, & Voss. unus habet *Phrygii tum sonus*, posset quis etiam conjicere *tum* ex interpretatione ortum pro *ut*, quae vocula dein excidit. sed in quibusdam Pulm libris servata est. hoc modo *Phrygii ut sonus* eodem sensu, quem Heinsiana, Stephani, & Pulmanni lectio dant. Quidquid sit, *Phrygii* certe retinendum est, & per *aes Phrygium* intelligenda cymbala, non tubas, ut putat Versell. De hoc apes revocandi more consule Cerdam ad citatum a Scholiaste Virgilii locum Lib. IV. Georg. 64. De nexibus apum multa collegit Drakenb. ad Silium II, 217.

290 FLORIFERI] Ita reposui jubentibus MSS. Pulm. Bersm. & meis tantum non omnibus, ac Editionibus multis. Vulgo erat *florigeri.* Malim tamen cum Heinsio ad eundem locum legere *florilegi.* Flores enim non ferunt, sed eligunt ad pastum apes. Ovid. XV. Metam. 366.

Florilegae nascuntur apes.

290 SPARSI MELLIS] Sunt, qui legant *sacri*: quia Maro dixit:

Protinus aërei mellis coelestia dona.

VERSELL. Nemo interpretum monuit, quid intelligat per *sparsum mel* praeter Badium, qui explicat *scil. per flores.* Durissime certe, quare magis adridet mihi lectio, quae est in Edd. Rom. Parm. Ald. Colin. Steph. Gryph. Pulm. Bersm. *sacri* mellis; praesertim, cum eam vocem confirment unus Pulm. uterque Regius, & Voss. sec. pro var. lect. Sed vel sic latere aliud quid cum amico pu-

tem;

Constituit, mentes serieque agitare [a] laborum.
[b] Primum litoreis miles lassatur harenis.
Proximus in muros, & moenia Cyrenarum
Est labor: exclusus nulla se vindicat ira:
[c] Poenaque [d] de victis [e] sola est, vicisse, Catoni.
Inde peti placuit Libyci [f] contermina Mauris
Regna Jubae; [g] sed iter mediis Natura [h] vetabat
Syrtibus: has audax sperat sibi cedere virtus.
Syrtes, vel [i] primam mundo Natura figuram
Cum daret, in dubio [k] pelagi terraeque [l] reliquit:
[m] (Nam neque subsedit penitus, quo stagna profundi
Acciperet, nec se defendit ab aequore tellus,
Ambigua [n] sed lege [o] loci jacet invia sedes:

Aequo-

VARIAE LECTIONES.

a *malorum* B. b *primus* A. c *poena est* P. 1. d *devictes* Marp. e *solam v. Catonem* P. 1. f *confinia* Marp. g *sed tunc* B. 1. h *negabat* Ed. Grot. & vulgo. i *primum* B 1. V. 1. Buh. a m. pr. k *terrae pelagique* B. 1. V. 1. l *reliquit* V. 1. Edd. Ven. Br. m *jam* M. n *sub l.* A. non male. o *soli* H.

tem; nempe *spreti mellis.* Colligunt rursus mel, quod antea oblitae favi spreverant; posses conjicere etiam *feri.*

295 CONSTITUIT] Sc. Cato. Et erit ordo. *Jamque mentes* quietem ferre non doctas *actu belli*, & serie laborum agitare constituit. *Serie* i. diuturno labore. SCHOL. i. e. Statuit, & proposuit, mentes s. militum, doctas actu belli i. assuetas bello non ferre quietem, & agitare sup. eas serie i. continuatione laborum. Secundum Sulpitium videtur ordo. Cato constituit jam i. paravit mentes militum non doctas i. nescias ferre quietem actu i. e. propter exercitium belli, sed sic desideres verbum. Nescias enim, quid eos facere constituerit, & si dicas *serie agitare laborum*, vacabit *que* unde malim dicere. *constituit non ferre* i. e. ut non ferant, & *agitare* i. ut agitent. ASCENS. Mirifice hic se torquet Badius Ascens. & tandem videtur legere *seriemque agitare*; ut est etiam in Edd. primis, Mic. Hortens. aliisque, ac MSS. octo recentioribus, ac Regio pr. Verum *serie* retinet, & optime construit Scholiastes. Ex militari, & omnibus prudentibus ducibus observata disciplina, Cato quoque decrevit agitare, sive exercere actionibus bellicis, & laboribus quotidianis mentes militum, qui quietem ferre non didicerunt, & in otio semper solent esse seditiosi. Scio, quomodo defendi possit *seriem* ut scilicet bis repetatur *agitare* duabus vicinis sibi significationibus, *agitare mentes militum*, & ipse *agitare seriem laborum.* Ego tamen malim ceteros optimos Codd. & viros doctos sequi, legendo *serie*; quod confirmant sequentia.

296 LASSATUR] Mscr. *luxatur* (*laxatur* Voss. 1.) minus probe. BERSM.

299 POENAQUE DE VICTIS S. E. V. CATONI] Hoc est. Sufficiebat Catoni ad vindictam, quod superabat: poenam nullam ulterius exigebat à victis. SCHOL. *Catonem.* Plutarchus Catonem receptum scribit à Cyrenensibus, cum paucis ante diebus exclusissent Labienum. *Catoni* Msc. duo. BERSM. *De victis sola est vicisse, Catoni.* Antea ubique fuit *devictis. Catoni* autem habent & MSS. Cato non aliam, inquit, poenam sumsit de hostibus, praeter ipsum vincere: contentus fuit sola victoria. id illi supplicii satis visum. GROT. *Devictis* una voce, quomodo Grotius dixit, antea ubique fuisse, non vidi, nisi in Omnib. Steph. Gryph. Pulm. & Bersm. Edd. male. Jam olim haec bene explicuit Badius. Recte etiam *Catoni* restituit Grotius, adstipulantibus sex Pulm. meique cum Scholiaste omnibus praeter duos, vel tres. *Catonis* Amstel. & Edd. Rom. ac Parm.

300 LIBYCI] Ita primus excudendum curavit Aldus; quam lectionem nonnulli Msti, & inter eos Regius pr. Witt. Buh. a m. sec. ac Voss. tert. confirmant. Nam licet sit Numida Juba, rex tamen erat *Libycae gentis*, Lib. IV, 669. Joseph. L. XVII. Antiq. c. ult. aliisque, unde & alibi *Libys* à nostro vocatur. In ceteris MSS. & Edd. ante Aldum

erat

Aequora fracta vadis, abruptaque terra profundo,
Et post multa sonant projecti litora fluctus.
Sic male deseruit, nullosque exegit in usus
Hanc partem natura sui.) vel [a] plenior alto
Olim Syrtis erat pelago, penitusque natabat;
Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens,
Aequora subduxit zonae vicina perustae:
Et nunc pontus adhuc, Phoebo siccante, repugnat.
Mox, ubi damnosum [b] radios [c] admoverit aevum,
Tellus Syrtis erit: [d] nam jam brevis unda superne
Innatat, & late periturum deficit aequor.
Ut primum remis actum mare propulit [e] omne
Classis onus, densis fremuit niger imbribus Auster,

In sua

VARIAE LECTIONES.

a *planior* B. 1. b *radiis* B. 1. R. pr. O. pr. c *amoverit* A. d *quia* R. 1. e *omen* O. 1.

erat *Libycis*. Ut per Mauros Libycos intelligat auctor Mauros Caesarienses ad differentiam Mauritaniae Tingitanae. Ita si legas: ordo verborum & metri sonus nescio quomodo, videtur concinnior, ac suavior. Sed minimo damno receptam nunc lectionem.

301 NATURA VETABAT] Non video rationem, cur Grotius verbum *vetabat* mutaverit in *negabat*, quod est in solis duobus Bersm. & duobus meis libris. *Negabat* tamen sequentes Editores retinuerunt, praeter Maittaire, quia ille sequitur Gryphium. Rectum est *vetabat*; quare revocavi ex ceteris omnibus MSS. Ovid. Ep. XIII, 131.

Quo ruitis, Danai? ventos audite vetantes.

vetarat Reg. pr. & Hulst.

303 SYRTES] V. Sallustius Jug. c. 78. Mela L. I, 7. Plinius L. V, 4. Solinus c. 27. Apulej. Apol. p. 88. Servius ad Aeneid. V, 60. BROUKHUS.

304 IN DUBIO] Ut terra accipi posset, & mare. *Nam* &c. parenthesis. SCHOL.

305 NEQUE SUBSEDIT &c.] Ut mare esset: *nec se defendit*, ut altior facta imaginem terrae possideret. IDEM.

309 SONANT] Ed. Parm. *tonant*: de quarum vocum crebra permutatione egi ad Lib. I, 578. Recte exponit Scholiast. *post multa litora* dorsa stagni, sive Syrtium, post quae tantum plenum sit mare, in harenarum cumulos resonans.

309 LITORA] Legitur & *litore projecti fluctus*. *litora* posuit dorsa stagni, quae inter fluctus apparebant; ubi tantum percussa unda resonabat. SCHOL.

310 MALE DESERUIT] In nostram perniciem exponit Servius ad Aeneid. II, 23. IV, 8.

310 NULLOS IN USUS] Quia Syrtes harenosa sunt loca in mari. SCHOL.

312 PELAGO] Hoc dicit, quod ante Syrtes ipsae sic plenae fuerint undis, ut essent maria; sed per secula infinita sol inde exhauriens aquas, quibus ignem suum nutrire perhibetur, loca illa pene siccavit, sicut ipse alibi dicit.

Adtraxit nubes, non pabula flammae.

SCHOL.

316 DAMNOSUM] Per quod cuncta dispereunt. IDEM.

317 TELLUS] Quae nunc Syrtis est, tunc erit tellus. Vult autem, accessum temporis eam posse siccare. IDEM.

317 SUPERNE] i. desuper. ut Horatius.

- - - *faciem formosa superne:*

IDEM.

319 REMIS ACTUM MARE] *Ictum mare* non male MS. P. GROT. In Regio primo a m. pr. fuerat *siccum*: unde cum Ill. Heinsio, cui etiam placebat *ictum*, posses conjicere *sectum*: quomodo passim *secari*, *feriri*, *pelli* mare dicitur, ut Ovid. L. XI. Metam. 463.

Aequalique ictu scindunt freta.

At ceteri Msti retinent *actum*, & bene. Valer. Flacc. L. II, 77.

Certatim remis agitur mare.

ubi vide Celeb. Burmannum.

319 PROTULIT] *Propulit*. Mscr. tria, & Libri pleri-

In ſua regna furens: tentatum claſſibus aequor
Turbine defendit, longeque à Syrtibus undas
Egit, & inlato confregit litore pontum.
[a] Tum, quarum recto [b] deprendit carbaſa malo
Eripuit nautis, fruſtraque rudentibus [c] auſis
Vela negare Noto, ſpatium vicêre carinae,
Atque ultra proram tumuit ſinus. omnia ſiquis
Providus antennae [d] ſubfixit lintea ſummae,
Vincitur, & nudis avertitur armamentis.

Sors

VARIAE LECTIONES.

a *Tunc* MSS. & Edd. qdd. b *defendit* Marp. c *auſtris* R. pr. d *ſuffigit* B. 1.

plerique. BERSM. Recte Grotius reponi juſſit *propulit*, ut in ſex etiam Pulm. & omnibus eſt meis libris praeter Holſt. *pertulit*. Ediderunt *protulit* Parm. Ald. Col. Steph. Gryph. aliique. Perperam vero interpretes *Claſſis onus*, ſive pro militibus claſſe vectis, ſive pro claſſe onuſta (V. ad Lib. VII, 127. *Puppis onus*) capiunt in accuſativo, cum ſit nominativus; *mare* vero accuſat. Mare actum remis non propellit claſſem, ſive nautas; ſed claſſis, & remiges propellunt mare. Propert. Lib. III, 21, 11.

Tuque tuo Colchum propellas remige Phaſim.

Sic

Inpellite properantibus aequora remis.

Ovid. L. III. Metam. 657. Adde Senec. Agam. 161, 431. *Propelli* quidem navis dicitur, ſed à remige, vel vento, non à mari. Lib. III, 1.

Propulit ut claſſem velis cedentibus Auſter.

Seneca Hippol 181.

Sic cum gravatam navita adverſa ratem
Propellit unda, cedit in vanum labor.

Propert. III, 20, 11.

Nunc agite, o ſocii, propellite in aequora navim.

Utroque Propertii loco videndus Paſſeratius.

321 IN SUA REGNA] i. e. mare, ubi obtinet poteſtatem. SCHOL. V. ad L. I, 155.

322 DEFENDIT] Ipſe Auſter ſcilicet, ut tentari, ſive intrari à claſſibus non poſſet. IDEM.

323 INLATO C. LITORE] Poteſt ſic accipi *in lato*, ut duae partes ſint, & ſit hic ſenſus longe à Syrtibus undas egit i. e. de longinquo à Syrtibus undas inpulit, in Syrtes ſcilicet, & in lato confr. l. p. Ipſas Syrtes *latum litus* accipimus. ut ventus, quos fluctus à Syrtibus in mare traxerit, eoſdem fregerit in litore lato, ut non venerint ad litus. Hoc ad celeritatem poſuit exprimendam. SCHOLIAST. *Voſſ. ſec.* Mſc. *inlato*, alter. *in alto*, mendoſe. Intelligit autem cumulos arenae ingeſtos interruptis undis. BERSM. Emenda ex MS. P. *In lato confregit littore pontum.* Id eſt, non in vadis. GROT. *Ed. ſec.* Scholiaſtes manuſcriptus videtur legiſſe *contraxit*. Sed & contringi, id eſt, interrumpi mare non male dicitur, illatis eo arenarum aggeribus, quos poëtice *litus* vocat, quia à littore veniebant. IDEM. *Ed. tert.* Confuſa in Mſto ſunt Scholiaſtae verba. Satis tamen patet ex eo alius lectum fuiſſe duabus vocibus *in lato*: quomodo exaratur etiam in tribus Voſſ. & Amſtel. ac Edd. à Taberio procuratis. *latum litus* eſſet dictum, ut *multa litora* vſ. 309. Sed non opus eſt, ut Grotius etiam vidit in tertiis curis. Ventus longe à Syrtibus repulit fluctus, ne poſſit navigari; & pro iis ſubſtituit, ac intulit *litora*, ſeu harenae cumulos, & ſic interpoſitis hic illic arenis (c. 335.) confregit, ſive abrupit pontum, prius continuum. Male quidam videntur, ſi Scholiaſtae credi fas eſt, intellexiſſe, undas in Syrtes eſſe inpulſas, & in litore fractas: Contrarium dicit poëta. Sic L. I, 498.

- - *qualis cum turbidus Auſter*
Repulit à Libycis inmenſum Syrtibus aequor.

Silius Ital. L. XVII, 247.

Primus, ſe adtollens Naſamonum ſedibus Auſter
Nudavit Syrtim correpta nubilus unda.

324 QUARUM &c.] Unus Berſmanni Codex legit *quorum*, ut ad nautas referas. Ut vulgo tamen editur & vſ. 331. *Quaecumque levatae*, rectum eſt, intelligendo *claſſes*, ſive naves ex vſ. 321. (V. ad L. VIII, 575.) Horum autem verborum hic eſt ſenſus. Auſter eripuit è manu, ſive è poteſtate, & regimine iis nautis carbaſa, quorum, ſive quarum navium carbaſa deprendit recto i. e. *ſtanti*, ὀρθῷ, ut vocant, malo pendentia; & licet nautae fruſtra auſi ſint per adtractos rudentes vela negare Noto, ſive contrahere vela, & deponere malum (confer

Sors melior classi, quae fluctibus incidit altis,
Et certo jactata [a] mari. quaecumque, levatae
Arboribus [b] caesis, flatum [c] effudêre prementem,
Abstulit has [d] liber, ventis contraria volvens,
Aestus, & [e] obnixum victor [f] detrusit in [g] Austrum.
Has vada destituunt, atque interrupta profundo
Terra ferit puppes: dubioque obnoxia fato
Pars sedet [h] una ratis, pars altera pendet in [i] undis.
[k] Tunc magis inpactum brevibus mare, terraque saevit

Obvia

VARIAE LECTIONES.

a *mari est* B. 2. V. 2. O. 1. W. Marp. in quo margini tantum adscripti sunt *vincitur* usque ad *prementem*. b *velsis* B. 1. c *effugere* V. 1. pro var. lect. d vulgo *ventis liber*. e *obnoxium* A. meus, Hort. m. f *detrudit* V. 1. *decurrit* Marp. *detruxit* H. *destruxit* Ed. Ven. *deduxit* O. pr. g *altum* R. pr. a m. pr. h *ima* P. 1. B. 1. V. 1. i *unda* Marp. k *Tum* al. *nunc* V. pr. pro var. lect.

fer L. VIII, 560.) carbasa tamen vi austri vicere spatium carinae, eorumque velorum sinus tumuit ultra proram, sive expansus est extra spatium navis.

326 NEGARE N., SPATIUM VICERE CARINAE] i. e. cum vellent quidam vela deponere, sic inflata sunt vento, ut extra (*ultra* Voss. pr.) spatium navis exirent. SCHOL.

327 SI QUIS] Dicit & illos victos, qui adhuc vela erecta habebant, & illos, qui deponere coeperant. IDEM.

330 ALTIS] Mari enim medio non est de tempestate discrimen. IDEM.

332 ARBORIBUS CAESIS] i. e. quae carentes velis vim venti adversantis evaserant. IDEM.

332 EFFUDERE PREMENTEM] Sic primus, quod sciam, edidit Grotius, an ex suis Codicibus, incertum est; quoniam nihil more suo monuit. *Prementem* certe invenit Bersmannus in uno, estque in Marp. & Oxon. primo. *furentem* Oxon. sec. Ceteri MSS. & Edd. *frementem*: quo verbo in descriptione vehementis venti passim poëtas uti, notum est. Sic modo vs. 320. *fremuit Auster*. Mihi tamen valde adridet hoc loco *prementem*. Locutio enim desumta est ab equis, excutientibus seu effundentibus frenum, vel jugum, quod eos premit, sive illis *incumbit*, quod verbum passim etiam noster, & alii de vento usurpant: ut monitum est alibi. Equo navem comparant non raro poëtae. Virgil. L. VI. Aen. 1.

- - - classique inmittit habenas.

Valer. Flacc. L. 1, 687.

- - volat inmissis cava pinus habenis.

IV, 679.

Sed neque permissis jam fundere rector habenis
Vela, nec eniti remis pote.

ubi vide Celeb. Burmannum. Noster autem etiam aliis rebus hanc adhibuit metaphoram. Sic *excutere fretum* L. 1, 77. *excutere clades* VIII, 269. Optime etiam opponuntur *levatae*, & *prementem*. Immo *prementem ventum* dixit etiam Seneca in Phaeniss. 429.

- - - qualis insano ratis
Premente vento rapitur.

Effudere igitur erit: passae sunt ventum incassum se transiisse, nihilque laesisse; cum caeso malo nihil quatere posset ventus, sed per inanem aëra ferri deberet. Atque ita capiendus mihi videtur locus Valer. Flacci L. IV, 273. de Polluce.

Ut deinde urguentes effudit nubibus iras,
Ardoremque viri, paullatim insurgere fesso
Integer.

Effusa passim dicuntur vana, & inania. Consule Cel. Burmann. ad ejusdem libri vs. 304.

333 VENTIS LIBER] Msc. P.

Abstulit has liber, ventis contraria volvens,
Aestus.

Melius. GROT. Haud dubie melius, nec aliter verborum ordo se habet in tribus Bersm. & quindecim meis cum Edd. Veneta, Brix. & Mediol. *ventis liber aestus* hic nihil est: sed *liber aestus, volvens contraria ventis.* aestus, qui contra ventum se inpellit. Vide Lib. V. Senec. Thyest. vs. 438.

336 DUBIO FATO] Utrum mergatur, an haereat. SCHOL.

337 PARS] Seneca in Agam. 571.

Haerent acutis rupibus fixae rates:
Has inopis undae brevia comminuunt vada.
Pars vehitur hujus prima, pars scopulo sedet.

338 INPACTUM BREVIBUS] i. Syrtibus. Naves enim violenter illisae commotam terram altius

 erexe-

Obvia consurgens: quamvis elisus ab Austro,
Saepe tamen [a] cumulos fluctus non [b] vincit harenae.
Eminet in tergo pelagi procul omnibus arvis,
Inviolatus [c] aqua, sicci [d] jam pulveris agger.
Stant miseri nautae, terraeque haerente carina,
Litora nulla vident. sic partem intercipit aequor;
Pars ratium major regimen, clavumque secuta est,
Tuta [f] fuga; nautasque loci sortita peritos,
[g] Torpentem Tritonos adît [h] inlaesa paludem.

Hanc,

Variae Lectiones.

a *tumulos* O. 1. b *vicit* B. 2. W. & Edd. pleraeque male. c *aquae* V. quart. Ox. pr. d *nam* B. 1. e deest in A. & Ed. Pulm. f *fugae* V. sext. non male. g *non laesa* A. h *Terrentem* R. pr. V. 1. a m. sec.

crexerunt, & sic magis vadosum mare habere coeperunt. SCHOL. *Inpactis brevibus.* Mscr. tria, *impactum brevius*, & quart. *inpactum est brevius.* Fortasse rectum fuerit, *impactum brevibus mare.* *Brevia* autem sunt loca in mari vadosa. Virgil. *in brevia & Syrtes.* BERSM. Cum Grotio emendationem Bersmanni recepi, quam confirmant quatuor optimi Vossiani, & Hulst. Codd. & Rom. ac Schol. in ceteris est *brevius. Inpactum* etiam pro *inpactis*, ut erat vulgo, habent plerique MSS. & Edd. Omniboni, Badii &c. cum Modio Novant. LL. Ep. CXIX. Mare, liberum prae nave obstante cursum non habens, est magis in brevia, sive vada inlisum. de verbo *inpingere* consule Heinsium, & Drakenb. ad Silium L. 1. 646.

- - - - - - *fluctus*
Si prohibere piget, vestras inpinget in urbes.

Inpactum brevius mare condensatum magis vadosum mare exponunt, non omnino male, si plurimos MSS. sequimur. *In pactu brevius* Amstel. *inpastum* Ed. Ven.

338 Terraque saeve O. consurgens] Mscr. tria *saevit.* recte. BERSM. Ita quoque correxerat Modius ibidem. & jam ediderant *saevit* Veneti, Sulpit. Ascens. & Micyllus, quos cum Grotio secutus sum. Ex meis tamen MSS. tantum habent *saevis* Voss. sec. a m. sec. *saeve* Voss. tert. & pro *consurgens* in Marpurg. *consurgit.* Quare praetero hanc lectionem.

- - - - *terraque saeve*
Obvia consurgit.

Et certe mare, quod brevibus magis erat inpactum, aeque ac terra circa haerentem navem mari obvia, & saeve resistens, consurrexit, ita tamen ut cumulos harenae vincere non potuerit, quibus tamquam aggere navis erat cincta, ut ait Virgilius L. 1. Aen. 112.

Inliditque vadis atque aggere cingit harenae.

339 Elisus] Repercussus ab Austro. Dicit majores harenarum cumulos, & aggeres fuisse, quam fluctuum. SCHOL.

341 Procul omnibus arvis] i. e. longius, quam quaecumque sunt arva, sublatus est. Hoc est, in modum montis erigitur, & eminet omnibus terris. IDEM. Non cepit sensum auctoris Scholiastes. Lucanus dicit aggerem arenarum siccum, & ab aqua inviolatum eminuisse in pelago, remotum ab continenti, ita ut haererent nautae, nec tamen litora viderent. Unde simul patet male etiam in variis Steph. lect. tribus Pulm. duobus Bersm. & septem meis cum Voss. primi var. lect. scribi *undis*; quasi esset *procul eminet omnibus undis.* praestat vulgatum.

344 Litora nulla] In medio cum mari haec vult contigisse. SCHOL.

348 Quem] Tritonem dicit. *concha* sc. marina, qua pro tuba utebatur. IDEM.

348 Pontus] Msc. *portus*, male. BERSM.

349 Perflantem murmura] Quid est *perflare murmur?* non satis ego intelligo. In tribus Pulm MSS. uno Bersm. Voss. primo, sec. quarto, & Wittiano, Edd. Sulpit. Bad. Paris. Mic. & Hortens. est *litora*; ita tamen ut in Voss. pr. & Witt. suprascriptum sit *murmura.* in Hulst. *perflantem.* Latet aliquid minus sanum, quod vidit etiam N. Heinsius ad Valer. Flacc. L. VII, 604. legens *marmora* i. e. aequora. *Marmor* enim pro mari saepe usurpatum à poëtis: Consule Cerdam ad Virgil. L. 1. Georg. 254.

- - - *infidum remis inpellere marmor.*

Eamque conjecturam quoque libri sui margini adscripserat Fr. Junius. *perflare marmora* ergo idem esset,

Hanc, ut fama, Deus, quem toto litore pontus
Audit, ventosa perflantem murmura concha,
Hanc & Pallas amat; patrio quae vertice nata
Terrarum primam Libyen ([a] nam proxima coelo est,
Ut probat ipse [b] calor) tetigit; stagnique quieta
[c] Vultus vidit aqua, posuitque in margine plantas,
Et se dilecta Tritonida dixit ab unda.
Quam juxta [d] Lethon tacitus [e] praelabitur amnis,
Infernis, ut fama, trahens oblivia [f] venis:

Atque

VARIAE LECTIONES.

a *jam* V. 1. b *color* VV. LL. Steph. c *vultum* A. d vulgo *Lethes*. e *perlabitur* Marp. f *ripis* P. 1. V. sec. pro var. lect. V. L. 111, 28.

esset, quod ait Virgil. L. vi. Aen. 171.

- - - cava dum personat aequora concha.

Hac constructione *perflare* utitur idem L. 1. Aen. 83. de ventis.

Et terras turbine perflant.

Silius Ital. L. xi, 582.

- - - spumanti turbine perflat
Ignorantum aures.

Verum tamen quo minus credam, hanc locutionem probam esse, facit tum *marmoris* vox, tam simpliciter pro aequore non poni solita, tum praecedens vox *ponti*. Quae enim haec foret loquendi ratio: *Pontus audit Tritona, perflantem pontum* i. e. se ipsum. Eodem jure possemus ex MSS. admittere *litora*, ut apud Ovid. L. 1. Metam. 337.

Buccina, quae medio concepit ut aëra ponto,
Litora voce replet, sub utroque jacentia Phoebo.

Nisi & *litore* jam praecessisset. Quare putem potius *perflantem* corruptum esse ex veriore composito *proflantem*. Virgil. Aen. ix, 325.

- - - proflabat pectore somnum.

Sidon. Apollin. Carm. v, 25. *Tibris.*

Proflabat madidum per guttura glauca soporem.

Frontin. L. ii. c. 2. §. 7. *Volturnum amnem ingentes auras mane proflare.* Sic MSS. vulgo etiam *perflare*. *Proflare murmura* vero Lucanus adposite dixit tam tubae sono (vide Propert. L. iv, 4, 10. & ibi Passerat) quam maris strepitui, quem passim *murmur* vocari, nemo nescit.

350 PATRIO QUOD V.] Alii legunt, *patrioque è vertice*, ut sit *que* pro *quod*. VERSELL. *Patrioque ev.* Mic. (& Bad.) *quod vertice. quae vertice* C. P. L. O. F. & Canterus Nov. Lect. L. iii. cap. 11. PULM. *Quae v.* Ita correximus hunc locum ex duobus Msc. cum antea legeretur *patrioque e vert.* BERSM. *Quae v.* recte emendarunt viri docti, quod in duodecim meis quoque scribitur, & Ed. Veneta. In quibusdam Edd. & scriptis *quae e.* Rectius tum esset *quia*.

353 VULTUS] Se. suos, cum ad tibias cecinit. τῆ ΤΡΙΤΟΝΙΔΑ declinavit. SCHOL. Hic non ad tibias cecinit Pallas, sed ad Maeandrum, in quem eas jecit. consule interpretes Propert. L. ii, 23, 85.

Quae non jure vado Maeandri jacta natasti,
Turpia cum faceret Palladis ora tumor.

354 TRITONIDA] V. Mela L. 1. c. 7. Festus, Servius ad Aen. ii, 170. Parrhasius in Epist. p. 181. BROUKHUS.

355 QUAM JUXTA] Legitur & *quem*: si *quem* legimus i. locum; si *quam* i. paludem Tritonida. SCHOL. Lethen amnem ad extremum Syrtium cornu in Africa esse constat, & Berenicen urbem alluere, sed multi opinantur inundatione Lethes infernalis eam huc erumpere, ut hoc loco poëta canit. Lethe apud inferos oblivionis flumen fingitur, unde dicuntur omnium in vita gestarum rerum oblivionem haurire animae. λήθη, oblivio est. Hinc *Lethaeus*. Lucanus alibi.

Non me Lethaeae conjux oblivia ripae
Immemorem fecere tui.

Glareanus hunc enarrans locum, hunc amnem, inquit, Berenici propinquum ex Solino refert Sulpitius, longo certe tractu, à Tritone palude. Idem dico de Hesperidum hortis, quos Ptolemaeus in Cyrenaica ponit, ad Lathonem fluvium, non ad Tritonem paludem. Cum Ptolomaeo sentit Strabo lib. ultimo, ubi Lathonis, & Hesperidum paludis facit mentionem. Caeterum de hortis nihil. Porro si Cato ad Tritonis paludem ex Cyrenaica venit, ut hic poëta paulo post sentire videtur,

Tttt 2

Atque insopiti quondam tutela draconis,
Hesperidum pauper spoliatis frondibus hortus.
Invidus, annoso [a] famam qui derogat aevo,
Qui vates ad vera vocat. Fuit aurea silva,
Divitiisque graves, & fulvo germine rami,
Virgineusque chorus, nitidi custodia luci,
Et numquam somno damnatus lumina serpens,
Robora complexus rutilo curvata metallo.
Abstulit arboribus pretium, [b] nemorique laborem
Alcides: passusque inopes sine pondere ramos,

f. Retulit

VARIAE LECTIONES.

a MSS. & Edd. plerique *qui famam*. b *nemorisque* V. pr. a m. pr. & Edd. multi.

detur, ac inde ad Hammonis templum abiit, mire prolongavit iter, quippe longe brevius habiturus, ex Cyrenaica ad idem templum. Sed video Romanis Africam littore tenus notam fuisse, interiora ejus obscura duntaxat relatione hominum accepisse. Quod ex Sallustio, Livioque, & hoc adeo poëta satis luculenter apparet, & nos annotationibus in eos tres authores scriptis lectori sub oculos posuimus. Quapropter minime solicitos nos esse oportet, cum ad Ptolemaicam descriptionem non omnia respondere viderit. Haec GLAREAN. Sunt, qui Lethen in Hispaniis collocant, & Labi ex Celtiberis, & Vacceis. HORTENS. Hunc amnem esse juxta Berenicen, seu Ἑσπερίδων πόλιν recte monent viri docti: quibus omnino adde If. Vossium ad Melam Lib. I. c. 8.

355 LETHES] Videtur hunc locum Silius, perpetuus Lucani imitator expressisse Lib. I, 236.

Infernae populis referens oblivia Lethes.

Nam errore forsan nominis utrique fluvio tam Afro, quam Hispano adscripserunt veteres oblivionis vim. Unde factum, ut Interpretes *Lethes* vocem sanam hoc loco esse crediderunt. *Amnis Lethes*, enim ab auctore posset esse dictum ut *flumen Rheni*. & sexcenta talia. Ληθαῖος vocatur quoque Straboni. Sed ab aliis hic fluvius nominatur *Lethon*, vel *Lathon*. Quod nobis hic servarunt vetustissimi Codd. quippe Regius prim. Vossian. prim. & tert. habent *Lethon*. Vossian. sec. *Loethon*. Wittian. *Lethes*. Vossian. sext. *Letheus*. Buher. *quem j. Letes*. Unice verum est *Lethon*; quam lectionem, ab If. Vossio ad Melam L. I. c. 8. jam approbatam in textum recepi. Consule Doct. Harduin. ad Plinium L. V. c. 5. *Berenice in Syrtis extimo cornu est quondam vocata Hesperidum* &c. *Nec procul ante oppidum fluvius Lethon*. Solinus c. 30. *Circa extimum Syrtium cornu Berenicen civitatem adluit Lethon amnis inferna, ut putant, exundatione prorumpens, & apud pristinos vates latice memoratus oblivionis.*

355 TACITUS] i. magnus. ut Virgilius.

- - *tacitum obsedit limen Amatae.*

SCHOL. Inepte. V. Serv. ad Aen. X, 227.

357 INSOPITI QUONDAM] Juxta Lethona (*Lethaeum* MS.) horti Atlantis, cujus sunt Hesperides filiae, à quibus Hercules aurea mala diripuit; ut Virgilius. *Tutela* i. quem ipse tuetur. SCHOLIAST.

358 PAUPER] Postquam arbori poma sublata sunt. IDEM.

358 SPOLIATIS FRONDIBUS] Msc. *spoliatus*, recte. BERSM. Ita quoque Weidneri Cod. & recentior Vossian., placebatque Modio, Novant. LL. Ep. CXIX. Male, si quid video. Nam praeterquam quod langueret versus, & *pauper* esset plane otiosum; hortus ab Hercule non spoliatus est frondibus, aut arboribus; sed illae sunt spoliatae malis; unde pauper factus est hortus; quia *abstulit arboribus pretium*, ut ait vs. 365. Hinc in nummis pingitur Hercules manu sua poma ab arbore decerpens, pendente ex ea Ladone serpente mortuo. Eorum typos vide in notis Ill. Spanhem. ad Callimach. p. 670. & ad Pompon. Melam ex Ed. Gronov. Lib. III. c. 10. pro *hortus* Voss. quatuor, Reg. pr. aliique cum Ed. Ven. & Parif. *ortus*. Vide Dausq. Orthogr. p. 2. hac voce.

359 ANNOSO] Hortus ipse, dum, quae tunc habuit mala, nunc non habet, facit, ne quis-

que

[a] Retulit Argolico fulgentia poma tyranno.
His igitur depulsa locis, ejectaque classis
Syrtibus, haud [b] ultra Garamantidas adtigit undas:
[c] Sed duce Pompejo Libyae melioris in oris
Mansit. at inpatiens virtus haerere [d] Catonis
Audet in ignotas [e] agmen committere gentes,
Armorum fidens, & [f] terra cingere Syrtim.
Haec eadem suadebat hiems, quae clauserat aequor:
Et spes [g] imber erat, nimios metuentibus [h] ignes;
Ut neque sole viam, nec [i] duro frigore saevam,

Inde po-

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. & Edd. Omnib. vulgo *rett.* V. ad L. III, 113. *detulit* B. 1. V. 1. b F. *ultro.* c *sub* VV. LL. Steph. P. 1. Edd. Sulp. Par. Mic. Hort. d *Catoni* B. 1. e *aciem* M. f *terrae* A. g *imbris* B. 2. V. 1. Marp. H. A. W. a m. sec. Hort. m. h *aestus* B. 1. V. tert. i *diro* Ed. Parm.

credat, umquam mala aurea procreata. SCHOLIAST.

361 DIVITIISQUE GRAVES, ET] Editiones primas, ut & Grotii, secutus sum; in Sulpit. Ald. Badii, Par. Col. Steph. Gryph. Hortens. Pulm. & Bersm. Edd. est *gravis*, ut ad *silva* referatur. quod praeter duos Pulm. & Bersm. etiam est in sex meis, ac defendi posset iis, quae notavimus ad Lib. II, 338. Plurimos tamen Codd. sequi malui. *rami graves divitiis & germine fulvo* est ἐν διὰ δυοῖν; ut vs. 345. *regimen clavumque*, & passim tam apud nostrum, quam alios, ut notum est.

361 FULVO] Msc. *flavo*; minus apte, cum de pomis loquatur aureis. Tibull.

Divitias alius fulvo sibi congerat auro.

BERSM.

365 LABOREM] Tanquam in his malis ferendis nemus pondere laboraret, aut ei labor esset, ut gigneret. SCHOL. *Laborem* dicit; quia antea curvabantur pondere rami, & partu suo laborabant.

366 INOPES SINE PONDERE] Utrumque reddidit: quod ait *arboribus pretium*, nunc inopes: quod ait *nemorique laborem*, nunc sine pondere. SCHOL.

367 ARGOLICO] Eurystheo; ut Virgilius.

Rege sub Eurystheo, fatis Junonis iniquae,
Pertulerit.

IDEM.

367 TYRANNO] Msc. *Eristheo*, quod ex glossemate natum videtur. BERSM.

370 DUCE POMPEJO] Hoc dicit; unam partem militum adpulsam ad Libyam cum Pompejo filio, cum Catone vero aliam remansisse. SCHOL.

370 LIBYAE] Ex MSS. optimis Reg. pr. Witt. Voss. pr. & sec. aliisque cum Edd. Rom. Parm. &c. praetuli *Libyae* pro *Libyes* hoc loco, ut vitetur nimia repetitio litterae *s*.

373 TERRA CINGERE] i. e. circuire per terram Syrtim. SCHOL. Msc. *terram*; corrupte. Dicit enim terrestri itinere circuire, cum non esset commodum navigare. BERSM. Ita Lib. I. *cingere pomoeria* pro *circumire*, & alia similiter; de quibus vide J. F. Gronov. Lib. II. Observ. c. 3.

374 HAEC EADEM] Legitur & *hoc.* (Ita Voss. pr. a m. pr. & tert.) Eadem hiems, quae homines à navigatione propter tempestatem prohibebat, hoc suadebat, & spes imber erat, ut aestus timere non possint. SCHOL. Apulej. Apolog. p. 88. *hiemem alteram propter Syrtis aestus, & bestias opperiendam.* BROUKHUS.

377 INDE POLO LIBYES, HINC BRUMA] Non saevam frigore, polo Libyae hoc faciente; non saevam sole, bruma hoc faciente. SCHOL. Msc. *temperat*, mendose. Etsi anni tempus non adjuvaret aëris temperiem in regione calida. BERSM. *Temperat* vitiose etiam est in recenti Vossiano, Edd. Rom. Parm. Sulpit. & Aldi. Male autem Bersmannus *ut* hic capit pro *etsi*, *licet*. Ait auctor, spem illorum fuisse in pluvia hiemis tempore cadere solita, ut tempestas illa anni hiemalis temperaret viam per brumam, ne nimis calida esset via; per Libyae polum, ne nimio frigore

Inde polo [a] Libyes, hinc bruma temperet annus:
Atque ingressurus steriles, sic fatur, harenas.
O! quibus una salus placuit, mea [b] signa [c] secutis,
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosque labores.
Vadimus in [d] campos steriles, [e] exustaque mundi,
Qua nimius Titan, & rarae in fontibus undae,
Siccaque letiferis squalent serpentibus arva.
Durum iter ad leges, patriaeque ruentis amorem.
Per mediam Libyen veniant, atque [f] invia tentent,
Si quibus in nullo [g] positum est evadere voto,
Si quibus ire sat est. [h] neque enim mihi fallere quemquam
Est animus, tectoque metu perducere vulgus.
[i] Hi mihi sint comites, quos ipsa pericula ducent,
Qui, me teste, pati vel [k] quae tristissima, pulcrum,

Romanum-

VARIAE LECTIONES.

a *Libyen* W. b vulgo *castra.* c *secuti* VV. LL. Steph. B. 1. V. 1. A. Edd. Sulp. Msc. Msc. Pulm. Hort. d *iter. camp.* V. tert. e *exhaustaque* W. Marp. pro var. lect. f *omnia* V. 1. g *oppositum* B. 1. h *nec* M. i MSS. & Edd. qdd. *ii.* k *qua* B. 1. Marp.

gore laeva esset: quomodo recte exponunt veteres interpretes.

379 SIGNA SECUTIS] Ita inprimi curavi, ex MSS. meis novem; & primis Edd. praeter Steph. Pulm. & Bersm. Codd. vulgo *castra:* quod profectum est à Sulpitio, & Aldo. Vide ad vs. 250.

380 INDOMITA C. MORI] Oratio Catonis. Hanc salutem dicit superesse, ut in libertate moriantur. SCHOL.

384 ARVA. DURUM ITER AD LEGES] Euntibus, inquit, ad libertatem, & ad amorem patriae durum iter, & difficile est. Nam ad dominum qui vult ire, perfacile. IDEM. Distinctionem mutavi ex MSS. & Edd. priscis. quod bene exponit Scholiastes, ut patet ex oppositione Catonis vs. 392. Vulgo quasi per appositionem jungebant *durum iter* prioribus sic.

- - - - - *arva,*
Durum iter. ad l. p. r. amorem
Per mediam Libyen veniant.

386 LIBYEN VENIANT] *Libyam veniant* Msc. sed alterum rectius: *veniant Libyen, atque inv.* BERSM.

387 IN NULLO POSITUM EST EVADERE VOTO] i. e. qui non optant evadere nec curant regredi SCHOL. *In magnis positum adversis servare fidem.* Sil. L. XI, 163. ubi vide.

389 PERDUCERE VULGUS] Ego, inquit, nihil prosperi vobis spondeo, ut timentibus persuadeam. SCHOL. *Praeducere* Hulst. Rectius, ut opinor, unus Bersm. & Marp. Cod. cum Edd. Veneta, Paris. 1512. ac Hortensii *producere* i. e. ad ulterius progrediendum inducere, metu, & laboribus, quos perpeti deberent, dissimulatis. Vide Graevium ad Justin. L. 1, 8. *Quippe simulata diffidentia propter vulnus acceptum refugiens, Cyrum ad angustias usque produxit.* Virgil. Ecl. 1, 73.

- - - *en, quo discordia cives*
Produxit miseros.

uti ex veterrimis membranis edidit Heinsius; quem ad locum plura se dicturum in notis, quae proh dolor! malo fato, vel furto adhucdum latent, promisit ad Vellej. L. II. c. 128. *Eo produxit.*

390 SINT COMITES] *Sunt* Msc. duo. minus recte. BERSM. *Sunt* male tres mei, Edd. Rom. Ven. Sulp. Bad. Mic. aliaeque.

391 VEL QUAE] h. e. etiam quae sunt tristissima. SCHOL.

392 SPONSORE SALUTIS] Ille autem, qui à me vult sibi vitam ante promitti. IDEM.

398 PRAETENTATE] Hoc est. quod me primum pati videtis, hoc & vos passuros esse promittite. IDEM.

401 SI QUO &c.] Sic, inquit, omnia vobiscum

aeque

Romanumque [a] putant. at qui sponsore salutis
Miles eget, [b] capiturque [c] animae dulcedine, vadat
Ad dominum meliore via. dum primus harenas
Ingrediar, [d] primusque gradus in pulvere ponam,
Me calor aethereus feriat, mihi plena veneno
Occurrat serpens; fatoque pericula vestra
[e] Praetentate meo: sitiat, quicumque bibentem
Viderit, aut umbras nemorum quicumque petentem,
Aestuet; aut equitem péditum praecedere [f] turmas,
Deficiat; si quo fuerit [g] discrimine notum,
Dux, an miles eam. serpens, sitis, ardor, harenae,
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.
Laetius est, quoties magno sibi [h] constat, honestum.
Sola [i] potest [k] Libye [l] turba praestare [m] malorum,
Ut [n] deceat fugisse viros. Sic ille [o] paventes

[a] Incendit

VARIAE LECTIONES.

a *putent* B. 1. R. 1. b *captusque* V. 1. c *animi* A. d *primosque* VV. LL. Steph. *primumque* R. 1. e *praetentante* V. 1. M. Ed. Ven. f *turbas* A. g *sub cr.* V. sec. cum Gl. pro *discrimine*. h *constet* W. i *potes* B. 1. k *Libyae* MSS. & Edd. qdd. l *turbam* vulgo. *turma* B. 1. m *laborum* B. 1. *virorum* Marp. pro v. l. n *doceat* VV. LL. Steph. P. 1. R. 1. Ed. Ven. o *calentes* vulgo. *cadentes* VV. LL. Steph.

aeque sustinebo, ut nemo intelligat, utrum sim Inperator, an miles. SCHOL.

403 PATIENTIA] Id est. quicumque patientes sunt, gaudeant sibi graviora contigisse, quae tolerent. IDEM. Silius Ital. L. 1, 533.

- - - gaudetque nitescere duris
Virtutem, & decoris pretio discrimina pensat.

404 LAETIUS] Plus gratiae laus habet, quoties difficilius comparatur. SCHOL.

405 SOLA POTEST LIBYE] *Sola Libye* i. e. desertum Aphricae, *potest praestare* i. exibere nobis *turbam* i. confusam multitudinem malorum Sc. poenae i. laborum, *ut deceat viros* i. honestum sit viris *fugisse* Sc. servitutem, quia quae in ceteris regionibus sunt toleranda, non sunt viris digna. Posset etiam interrogative legi ad contrarium sensum sic. *Potest sola Libye praestare turbam* i. tantum cumulum malorum, *ut deceat viros fugisse* Sc. ab imperio ducis sui? q. d. nequaquam. ASCENS. Sensus est: Cum alias turpe sit viris fugere malorum metu, quale quiddam post pugnam Pharsalicam accidisse videri potest, Libya, quia tot malis abundat, ignominiam ac turpitudinem hanc tollet. Neque enim malorum metu fugisse videbimur, cum ultro malorum turbam petamus, eamque terram peragremus, unde plus periculorum metuendum sit, quam si hosti obviam iremus. Loquitur autem ut Stoicus. Docent enim Stoici ἀπάθειαν, voluntque à sapiente omnem metum, ac perturbationem abesse debere. Ut apud Ciceronem videre est, cum alibi, tum in Quaestio. Tusculanis. MICYLL. Ob leve imminens periculum, nemo ob id evitandum, fugeret in maximum periculum. Servitus est ingens periculum, ut eam quis fugiat, audebit in aliud magnum periculum fugere. Atqui fugere in nationem bonam, non id esset magnum, verum in Libyen malam nationem fugere, id demum magnum videbitur. Porro ad id nemo facile impelletur, nisi regente magno aliquo periculo quod victos, & servitutem timentes fecisse, est verisimile. Sed & Libya talis est, ut qui in eam fugerit, dicatur habuisse ingentem caussam, quod in talem diverterit regionem. Unde Cato, putat Libyen hoc praestare posse, ut omnes homines dicant, decentem eam fuisse fugam, ut magnanimorum virorum, qui quidvis pati maluerint, quam servitutem GLAREAN.

405 TURBA PR. M.] Sic malui ex vetustissimo Regio, Buber. tribus Vossianis, Hulst. uno Bersm. & Ed. Veneta scribere, quam *turbam*. per malorum, quae prae-

[a] Incendit virtute animos, & amore laborum,
Inreducemque viam deserto limite [b] carpit:
Et, [c] sacrum parvo nomen clausura sepulcro,
Invasit Libye securi fata Catonis.
Tertia pars rerum [d] Libye; [e] si credere famae
Cuncta velis: [f] at, si ventos coelumque [g] sequaris,
Pars erit Europae. [h] nec enim plus litora Nili,
Quam Scythicus Tanais, [i] primis à Gadibus absunt:
Unde Europa fugit Libyen, & litora flexu
[k] Oceano [l] fecêre locum: [m] sed major in unam
Orbis abît Asiam. nam, cum communiter istae

Effundant

VARIAE LECTIONES.

a *intendit* Ed. Ven. b *carpsit* V. 1. Marp. c *parv. sac.* MSS. & Edd. qdd. d *Libye est.* V. 1. Ed. Ven. *Libye rer.* B. 1. Marp. Edd. V. B. M. *Libyae* al. e *sic reddere* H. f *aut* B. 1. *ac* H. A. g *sequamur* H. h *neque* B. 1. Ed. Br. Asc. Mic. Hort. i *quamvis ab* B. 1. *ab* P. 1. k *Oceani* B. 3. l *flexere* W. m *si* A.

praebet, turbam potest Libye praestare, ut viros deceat fuga, alioquin viris indecora. Argutantur nimis Interpretes, & glossator, qui *turbationem malorum* exponit, *ut*, *quae mala sint*, *confundantur*.

406 PAVENTES] Msc. duo *calentes*, non male. BERSM. *Calentes* habent quoque aliquot Pulm. & plerique nostri Codd. Edd. Romana, Veneta, Grotii, & sequentium. Ceteri exhibent *paventes*: quod hic praetuli cum integerrimo Regio primo, Voss. sec. a m. prima, Voss. primo pro var. lect. eadem manu addita, & Hulstii Cod. Hoc enim vulgarium militum animis plus convenit. nam omnes non erant Catones. Licet postea Catonis oratione moti, & ad tantam virtutem incensi sint, non calebant ante, sed potius pavidi erant hac in re. Eodem modo de Vulteji militibus Lib. IV, 520.

- - - *sic cunctas sustulit ardor*
Nobilium mentes juvenum: cum sidera coeli,
Ante ducis voces, oculis humentibus omnes
Adspicerent, flexoque ursae temone paverent.
Idem, *cum fortes animos praecepta subissent* &c.

Mutarunt illi, qui crediderunt, *calentes* hic scribendum, quia melius convenire videbatur cum *incendit*; ut ita currentibus, ut ajunt, quasi calcar, vel ignes animis flagrantibus addiderit, ut ait auctor L. VII, 559.

408 INREDUCEM] Per quam non ipse erat rediturus. SCHOL.

409 CLAUSURA] Hic enim periturus est Cato aliquando. *Securi* i. e. nihil timentis. IDEM.

413 PARS ERIT EUROPAE] Msc. duo (& Amst.) *Par*; depravate. BERSM. Ciacconius ad Melam L. 1, 1, 40. *Asiae* partem facit Silius Lib. 1, 195. V. J. C. Scalig. Hypercrit. c. 6.

413 NEC ENIM PLUS &c.] Id est cum longior pars sit à Tanai ad Gades, quam à Nilo ad Gades, non est Africa pars orbis, sed potius Europae. SCHOL.

415 UNDE] A Gadibus. *Oceano*, qua intrat ad Gades. IDEM.

415 FLEXU] Malim *flexa*. GROT. *Flexo* est in duobus Bersm. Reg. pr. meo, & Edd. Rom. Parm. ac Med. *fluxu* Voss. sext. *fletu* Hulst. Nil muto. *in flexum agere* infr. vers. 456. Plin. L. IV, 17. *Medioque flexu litoris*. c. 24. *magnoque litoris flexu*. & alibi. V. inf. L. X, 290. *flexu torquetur*.

417 ABIT] *Adit* pro accessit κατὰ συγκοπήν. liber unus *abit*. BERSM. Vitiose in Sulp. Bad. Mic. & Hort. Edd. est *adit*.

417 ISTAE] Europa, & Africa. *Illa* Asia (V. ad L. VII, 503. Male Hortensius *Europam* intelligit.) Nam cum Asia habeat totum Eurum; Africa vero, & Europa simul habeant Zephyrum, & ita portio sit aequa ventorum, si duas partes orbis accipimus, erit Africa potius in Europa. SCHOL.

419 DISCEDIT IN ORTUS] Haec lectio Grotio debetur, quam confirmant quatuor Pulm. & octo, vel novem mei MSS. *Discessit* Witt. *decessit* Marp. Vulgo erat, ut ceteri habent MSS. *Descendit*, sollemni variatione, jam saepius monita. In uno Pulm. est *distendit*, forsan verius pro distenditur

sive

Effundant Zephyrum; Boreae latus illa sinistrum
[a] Contingens, dextrumque Noti, discedit in [b] ortus,
Eurum sola tenens. [c] Libyae quod fertile terrae est,
Vergit in occasus: sed & [d] haec non fontibus ullis
Solvitur; Arctoos raris Aquilonibus imbres
Accipit, & nostris reficit sua [e] rura serenis.
In nullas vitiatur opes; non aere, [f] nec auro
Excoquitur, nullo glebarum crimine, pura,
Et penitus terra est. tantum Maurusia genti
Robora divitiae, [g] quarum non noverat [h] usum;
Sed citri contenta comis [i] vivebat, & umbra.

In ne-

VARIAE LECTIONES.

a *constringens* V. 1. *contingens* Boh. b *ortum* W. V. 1. M. statim *occasum* Marp. A. male. V. ad L. II, 588. VI, 32, 360 c vulgo *Libycae.* d *hoc* V. 1. non inepte. e *jura* B. 1. f *neque* V. 3. W. H. A. Boh. Marp. g *quorum* Marp. h *usus* O. 1. i *humebat* Marp. *vicisbat* W.

sive distendit se. Confer notata ad Lib. I, 101. & alibi.

420 LIBYCAE TERRAE] A Gryphio hoc est. *Libye*, & *Libyae* exhibent Edd. veteres, aliaeque. *Libyes*, duo Pulm. tres Bersm. & mei quinque MSS. *Libyae* unus Bersm. veterrimus Regius, Wittianus, Boher. & Hulstii; quod recepi, nisi malis legere *Libyes* delendo verbum *est*. *Libye*, vel *Libya terra*, ut *terra Graecia*, *Arabia*, *Gallia* &c. De quibus aliquid dixi ad finem Lib. VII. Consule Vossium de Construct. c. 2. Vechneri Hellenol. c. 8. L. I. Quibus adde Virgil. L. IV. Aen. 37.

- - *quos Africa terra triumphis*
Dives alit.

Tibull. L. I, 10, 33.

Non tibi si pretium Campania terra daretur.

& alibi saepius.

423 NOSTRIS SERENIS] Cum apud Italiam serenitas jugis est, illic imbres aguntur. Ex Italia enim sublatae vento nubes deferuntur ad Africam. SCHOL. Hinc illud Papinii.

Cum Libyae Boreas Italos niger adtulit imbres.

GROT. *Ed. tert.* Lib. VIII. Theb. 411. ubi omnino vide Lutatium. *Pharia serena* eidem Lib. V. Theb. 11. *nostris serenis* ergo est coelo Boreali, quod nobis ad Boream vergentibus est Serenum. Imitatus autem hunc locum est Valerius Flacc. L. I, 332.

Nec de te credam nostris ingrata serenis.

Quod male ibi explicuisse Bulaeum, vel ex hoc loco patet; sed & aliis locis hoc ibidem evincit Cel. Burmannus, quem vide.

425 NULLO GLEB. CRIMINE DIVES] i. e. non habet metalla, quibus terra corrumpitur. *Crimine dives* i. caussa; ut Virgil.

- - - - - - *crimine ab uno*
Disce omnes. alibi *Crimen amor vestrum.*

SCHOL. *N. gl. crimine, pura.* Non damno quidem hanc lectionem, potestque commodo satis sensu explicari, distinctione posita ante τὸ *pura*, ut fecere interpretes. Verum duo veterrimi Vossiani cum Scholiaste, & recentiore Voss. exhibent *dives.* Oppido eleganter. Libya non est *dives crimine glebarum* i. e. non habet aes, neque aurum, criminis caussam.

426 ET PENITUS TERRA EST] Vere terra est; nam non habet aes, nec aurum. SCHOL. *Sed* Mscr. tria; *Et pen.* Quod non displicet. puram enim, & simplicem terram esse, dicit sine admixtione venarum. BERSM. *Et* recte Grotius rescripsit, ut habent MSS. plerique, & Edd. primae, exceptis Parm. Bad. & Micyll. *Sic* MSS. quidam in quibus Boher. Cod. paucissimi *sed.*

426 MAURUSIA] Mscr. *Maurisia.* Arbores, & cedri Mauritaniae, quarum usum non noverant, contenti umbris, & frondibus illarum, Maurorum sunt divitiae. BERSM. Unus etiam ex Vossianis, sed recentior *Maurisia.* Cave vero, ita scribas, licet *Mauritaniam* dicamus. Vide Servium, Pierium, & Cerdam ad Virgilii L. IV. Aen. 206.

Juppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
Gens epulata toris.

428 CITRI &c.] *Mensas.* Videlicet citreas. An-

te

In nemus ignotum nostrae venêre secures:
Extremoque epulas, mensasque petîmus ab orbe.
At quaecumque vagam Syrtim complectitur ora
Sub nimio projecta die, vicina perusti
Aetheris, exurit messes, & pulvere Bacchum
Enecat, & nulla putris radice [b] tenetur.
Temperies vitalis abest; & nulla sub illa
Cura Jovis terra est: Natura deside torpet
Orbis, & inmotis annum non sentit harenis.
Hoc tam segne solum raras tamen exerit herbas,

Quas

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *petivimus e.* A. b al. *tuetur* V. sec.

te Ciceronianam mensam nullius vetustior memoria est: habuit enim & ex cedro & ex thya. SULPIT. Apparet Sulpitium *Cedrum*, pro *Citro*, hoc loco legere, quo quidem modo etiam in vulgatis editionibus Plinii legitur, libro XIII. capite 15. Omnibonus autem *Citri* quidem nomen retinet, sed de eo Citro dictum accipit, quam Medicam atque Assyriam alio nomine dici Plinius ait libro XV. cap. 14. A quo & *citria poma* nominantur. Eo adductus videlicet, quod infra sequitur:

Extremoque epulas, mensasque petivimus orbe.

Nam ex fructibus Citri, inquit, *tragemata, id est, cibos secundae mensae facimus.* Sed alii ex Athenaeo allegant, Pomum, quod Citrium vocant, quo nunc inter tragemata utuntur, priscis temporibus in usu edendi non fuisse. Eoque & Plinii verba pertinere volunt, ubi, loco supra citato, *Alia est arbor*, inquit, *eodem nomine malum ferens, execratum aliquibus odore, & amaritudine, aliis expetitum.* Duo igitur Citri genera faciunt: Alterum, quod & Medicum & Assyrium, ut dictum est, appellatur: & alterum Atlanticum, ex quo mensae fiebant, alio nomine *Tragete*, & ab Homero etiam *Thya* vocatum. Et de hoc praesens locus accipiendus. Nam & Martialis mensam, de qua in Apophoretis meminit, *Citream* inscribit,

Accipe felices, Atlantica munera, sylvas,

inquiens. Et *pugillares citreos*, in eodem libro, de quibus hoc disticho meminit:

Secta nisi in tenues essemus ligna tabellas,
Essemus Libyci nobile dentis onus.

Quare & hoc loco *Citrus* recte, puto, legitur: & apud Plinium capite citato, eodem modo pro *Cedri* arbore, *Citri* fortassis legendum. Nam de Cedro idem Plinius, eodem quidem libro, sed capite 5. mentionem facit. Plura vide apud Ruellium de Stirpibus, libro I. capite 68. & sequenti. Et apud Athenaeum libro III. MICYLL. *Cedrum* (ut est pro var. lect. in MS. uno Bersm.) hic quidem intelligit Sulpitius; at vero ita non legit. Patet autem, ex voce *epulis* confusam esse à nostro Citrum arborem cum Hesperidum malis, vel fructu Medico, seu Assyrio. Alias enim epulas hoc loco intellexisse non potuit, ut putant Beroald. & Sulpit. Maurorum enim citrus advehebatur tantum Romam ad varii generis supellectilia inde conficienda, & praecipue mensas. Alii etiam ex veteribus hic errarunt; ut fusius docet Salmasius in Plinian. p. 666, 670. &c De Maurorum citro, seu Atlanticis illis muneribus consule quoque Harduin. ad Plinium L. XIII, 15.

428 ET UMBRA] Ita habent ex MSS. soli Voss. pr. & Reg. pr. cum Hulst. Ceteri tam Steph. Pulm. Bersm. quam mei; & Edd. Sulpit. Bad. Mic. aliaeque *umbris*. *In umbris* Oxon. unus, & Ed. Veneta. Nihil muto.

429 SECURES] Prima Romanorum luxuria fecit hinc epulas, & cibos. Alii sic accipiunt dictum etiam: ad illam regionem nos misimus magistratus. SCHOL. i. e. a nobis primum excisae ad mensas aliaque sunt illae arbores.

430 PETIVIMUS ORBE] Subesse hic mendum non suspicatus essem, nisi in Wittiano, Boher. & Voss. secundo invenissem *petemus ab o.* Hinc enim patet, veram esse Lucani manum *petimus ab orbe*, ut totidem litteris est in Regio primo, & Ed. Parmensi. *Petimus* pro *petivimus*, ut *petis* pro *petivis*, & similia apud Virgilium, Ovidium, nostrum, & alios. *petisti* L. VIII, 836.

432 NIMIO DIE] i. Sole torrenti. SCHOL.

432 PORRECTA] *Projecta* Msc. quatuor, & libri

Quas Nasamon, gens dura, [a] legit, qui proxima ponto
Nudus rura tenet, quem mundi barbara damnis
Syrtis alit. nam litoreis populator harenis
Imminet, &, nulla portus tangente carina,
Novit opes. sic cum toto commercia mundo
Naufragiis Nasamones habent. hâc ire Catonem
Dura jubet virtus. [b] illîc secura juventus
Ventorum, nullasque timens tellure procellas,
Aequoreos est passa metus. nam [c] litore sicco,
Quam pelago, Syrtis violentius excipit Austrum,

Et [a] ter-

VARIAE LECTIONES.

a *colit* V. 1. b *illi* B. 1. c *in l.* B.

bri aliquot. Indicat autem partem Libyae meridionalem, quae aestu solis exuritur, ob vicinitatem zonae torridae. BERSM. *Projecta*. Sic MSS. omnes praeter Voss. tert. *porrecta*, quod hic ab Aldo intrusum merito ejecit Grotius. Lib. VIII, 442.

Si regna timet projecta sub Austro.

Inprimis autem aptum hoc verbum est, si regionis contemptus, & vilitas quaedam intelligatur. Vide Cuper. Observ. L. IV, 6. Burm. ad Valer. Flacc. VIII, 60. Drakenb. ad Silium VI, 645. Nam alioquin *porrigi* dicitur saepissime de locis planis, & in longitudinem extensis. Senec. Herc. Oet. vs. 4. Sil. I, 130. Stat. Theb. I, 331. Sidon. Apoll. Carm. IX, 49. Adde Ciaccon. ad Caesar. B. G. II, 19. Melam L. I, I, 15. III, 6, 40. quibus locis haec verba etiam variantur, ut & Doctiss. Kuningham. Anim. contra Bentlej. p. 12.

434 NULLA PUTRIS] Ipsa terra non est putris, & ideo sementa non alligat. SCHOL. Rectius exponunt alii. *Soluta in pulverem non habet arbores*, quas solus abstulit Hammon. vs. 525, 526. ubi itidem hoc sensu *putris* adhibet.

Silvarum sons caussa loco, qui putria terrae
Alligat, & domitas unda connectit harenas.

vs. 699.

- - *putrique incoxit harenae.*

L. VIII, 830.

Totaque in Aethiopum putres solvaris harenas.

Hoc sensu *putres harenae* apud Statium L. IV. Silv. 3, 126.

438 TAMEN] Edd. Rom. Parm. Sulp. Bad. Mic. aliaeque exhibent *tantum*. Non intellexit haec Hortensius, qui edidit *non*. Ait auctor, licet sit ager tam sterilis, raras tamen illic nasci herbas, quas colligunt Nasamones. Si *non* valeret, saltem tum scribi deberet *legat*, sive colligere possit. Nasamonas autem alii cum nostro ad Syrtes, alii in mediterraneis locant. Vide Celeb. Perizon. in Curtio vindicato p. 154. &c. Ex Lucano sua hausit Silius L. I, 408.

Et vastae Nasamon Syrtis populator Hyempsal,
Audax in fluctu laceras raptare carinas.

III, 320.

Hinc coit aequoreus Nasamon invadere fluctu
Audax naufragia & praedas avertere ponto.

443 NULLA PORTUS TANG. C.] Non enim navigant, ut mercentur, sed colligunt, quae alii perferebant. SCHOL. Habent opes; licet nulla carina ad eos veniat, in portum intrans. nam rapiunt eas, dum ad Syrtes naufragia faciunt mercatores, quorum ab omnibus orbis partibus venientium damnis ipsi aluntur. Non bene percepit haec Scholiastes.

443 COMMERCIA] Omnia enim illic inveniuntur, quae de diversis solent gentibus comparari. SCHOL.

446 TIMENS TELLURE] In uno Bersm. tribus Pulm. Voss. pr. Reg. pr. a m. pr. item in Voss. sexto, ac Edd. Rom. Parm. Brix. & Med scriptum est *timens sentire*. Non placet. In terra non timuerunt procellas, quas tamen non secus, ac in mari passi sunt. Diserte auctor *timens tellure*, & *aequoreos metus* obponit. Silius de his harenis Lib. III, 653.

Nos pene aequoribus Syrtis violentior hausit.

447 AEQUOREOS] Quae in mari timuit, in terra passa est. SCHOL.

448 EXCIPIT] i. e. majorem ventum e litore Syrtis accipit, quam de mari. IDEM. Perperam Schol. explicat. cum sit sensus; Syrtis illam partem, quae sicca est, magis ventis agitari, ejusque

hare-

Et [a] terrae magis ille [b] nocens, non [c] montibus ictum
Adversis frangit Libyes, scopulisque [d] repulsum
Dissipat, & liquido se turbine solvit in [e] auras;
Nec ruit in silvas, annosaque robora torquens
Lassatur: patet omne solum, liberque meatu
Aeoliam rabiem totis exercet [f] habenis:
[g] At, non [h] imbriferam [i] cum torto [k] pulvere nubem
[l] In flexum violentus [m] agit, pars [n] plurima terrae
Tollitur, & numquam [o] resoluto [p] vertice pendet.
Regna videt pauper Nasamon [q] errantia [r] vento,
Discussasque domos: [s] volitantque à culmine raptae,
Detecto Garamante, casae. non altius ignis

Rapta

Variae Lectiones.

a *terris* V. pr. a m. pr. b vulgo *nocet*, *ortum*, *Libye*, *liquidas e.* c *motibus* A. d *revulsum* B. 1. e *iras* O. pr. a m. pr. f vulgo *arenis.* g MSS. plerique, & Edd. ante Grot. *&.* h *umbriferam* B. 2. *nubiferam* A. H. i *contorto* una voce maie MSS. qdd. & Edd. ante Grot. *cum toto* V. 1. A. *cum certo* Marp. k *vertice* R. pr. sed corr. R. sec. l *in flexus* B. 1. m *ages* W. a m. pr. n *ultima* P. 1. *maxima* P. 1. B. 1. o *pacatis* O. 1. p *pulvere* O. pr. a m. sec. q *certantia* B. 1. r *noto* R. 1. s *volitant* V. 2.

harenas commoveri, quam illam, quae est maritima, & undosa. Ceterum in MSS. omnibus Steph. Pulm. Bersm. & meis septem, ac Editionibus primis, ut & Aldina exaratur *accipit.* V. vs. 625. & L. II, 270.

Imaque telluris ventos tractusque coruscos
Flammarum accipiunt.

Verum cum ceteri mei MSS. in quibus optimi, Vossianus sec. Regius pr. Wittian. Bouh. &c. retineant *excipit*, quod primus dedit Sulpitius, mihi quoque hoc loco id placet. Senec. Oed. 9.

Ut alta ventos semper excipiunt juga.

Immo noster L. VI, 339.

Excipit adversos Zephyros & Japyga Pindus.

446 Nocet, non montibus illum &c] Sunt, qui legant. *Et terrae magis illi nocens: non montibus ortum.* VERSELL. Mendose vulgo hic circumfertur locus, cui membranarum ope, & ductu integritatem, ni fallor, reddidimus. Primo pro *nocet*, ut ediderunt Sulpit. Badius, Micyll & Grotius, aliae editiones habent *nocens* cum quatuor Pulm. duobus Bersm. & decem meis, in quibus optimi Regii, & Vossiani. Pro *ortum* Edd. Rom. Parm. Sulp. Bad aliaeque circumferunt *illum*; quod agnoscunt quoque Bersm. unus, & mei quinque. *Libyae*, non *Libye*, exhibent Voss. sec. Wittian. Edd. Veneta, Hort. & Bersm. *Libyes* Voss. qu. *liquidas se t.* retinent constanter MSS. & Edd. omnes ante Grotium, nisi quod optime pro iis fit *liquido se*, in Regio pr. Voss. & Hulst., unde patet, scribendum esse, quod feci, clarissimo sensu

- - - - *Excipit austrum,*
Et terrae magis ille nocens, non montibus ictum
Adversis frangit Libyes; scopulisque repulsum
Dissipat, & liquido se turbine solvit in auras;
Nec ruit in silvas.

Auster nocet terrae; quia ictum suum (vel si cum plerisque MSS. velis retinere, quod ego tamen depravatum puto, *ortum* sive initium suum, vel se ortum) non frangit in adversis montibus Libyes (s exciderat ob seq. voc.) neque se scopulis repulsum dissipat, aut dissolvit: quia illius vis numquam rotatione diffringitur &c. Ventus enim cum à monte repellitur, facit turbinem, quem *liquidum* vocat metaphora ab aquarum vertice, vel ab undante fumo, & igni ducta. Vide, quae notavimus, ad Lib. VI, 535. Serv. & Cerdam ad Ecl. VI. Virg. 33. *liquidi simul ignis.* Vides, ut jam omnia plana sint, & continua serie cum sequentibus nexa. Vulgata erant hiulca, obscura, & interrupta. *que* enim poni pro *&* *non* nunc non monebo. Sexcenties occurrit. In quibusdam autem editis post *repulsum* male distinguebatur, ac *scopulusque* excusum est, quod monuit jam Modius Novant. Lect. Ep. CXIX.

451 Dissipat] Non dissipat. est enim ubique planicies. SCHOL.

451 E turbine] Ita maluimus quam *se.* GROT.

453

Rapta vehit: quantumque licet conſurgere fumo,
Et violare diem, [a] tantum tenet [b] aëra pulvis.
[c] Tum quoque Romanum ſolito violentior agmen
Adgreditur, nulluſque poteſt [d] conſiſtere miles,
[e] Inſtabilis raptis etiam, quas calcat, harenis.
Concuteret terras, orbemque à ſede moveret,
Si ſolida Libye compage, & pondere duro
Clauderet exeſis Auſtrum ſcopuloſa cavernis:
Sed [f] quia mobilibus facilis turbatur harenis,
[g] Nuſquam luctando [h] ſtabilis manet: imaque tellus
Stat, [i] quia ſumma fugit. [k] galeas, & ſcuta virorum,
Pilaque contorſit violento ſpiritus [l] actu,

Inten-

VARIAE LECTIONES.

a *tantus* Boh. b *aethera* Marp. c *Tunc* MSS. & Edd. qdd. d al. *conſurgere* V. ſec. Ed. Hort. e *inſtabile* Marp. *inſtabiles arenas* H. f *quod* B. 2. V. pr. g *numquam* R. pr. V. pr. H. Ed. Rom. Parm. h *facilis* A. i *qua* H. k *galeasque* H. l *ictu* V. 1.

453 LASSATUR] Sc. non. Quippe non habet Alpium nemus. SCHOL.

454 RABIEM EXERCET] Totos flatus (*fluctus* Voſſ. pr.) quos habet, effundit. IDEM. Bene ſit Scholiaſtae, qui his verbis nos docet aliud olim lectum fuiſſe, quam nunc circumfertur. Verba enim ejus tranſlata ſunt ab equis laxo freno currentibus. Hi enim *effundere ſe*, & *effuſis habenis* currere dicuntur. Vide Virg. Georg. III, 104. Tibull. IV, 1, 92. Cerdam ad Georg. I. inf. Paſſerat. ad Propert. IV, 8, 18. p. 658. & alios non raro. Scribendum itaque *totis exercet habenis*; ut diſerte ſervavit Hulſii Cod. uti & Voſſ. tert. in quo *ab enis*. Ventos Aeolii antri carcere emiſſos per campos inſtar effuſi equi ruere, paſſim fingunt poëtae. Quis neſcit illud Virgilii in primo Aen. *qua data porta, ruunt* &c.? Hinc *inmittere fluctibus Eurum* Lib. II, 457. *Totas habenas* itidem dixit noſter L. II, 500.

Haec ubi dicta, levis totas accepit habenas
In campum ſonipes.

Virgil. L. XII. Aen. 499.

Irarumque omnes effudit habenas.

Non dubitandum itaque de hac lectione. *Omne ſolum* & *totae arenae* eadem forent.

455 NON IMBRIFERAM] ΥΦ' ἐν. Nubem *non inbriferam*, id eſt, areniferam. GROT. *Ed. pr.* Hic *non imbriferam* ὑφ' ἓν legi debet. Nubem enim *non imbriferam* vult intelligi eam, quae ex arenis conſtat. IDEM. *Ed. tert.*

457 NUNQUAM RESOLUTO VERTICE] Dicit, globum terrae, qui erigitur, vento jugiter flante non cadere. SCHOL. *Vertex pulveris* dicitur ergo, ut *vertex flammae, ac fumi*, & ſimilia ſexcenties apud noſtrum, & alios.

458 REGNA] Caſam ſuam ruſticam. Ita Virgil.

Poſt aliquot mea regna videns mirabar ariſtas.

BERSM. Alii urbes intelligunt, & terram, quam poſſident. Mihi videtur hanc vocem captaſſe Lucanus, & tota Naſamonum regna vento errantia, dixiſſe, ut populi paupertatem ſimul indicet: cum ea regna non conſiſterent, niſi in pauperibus, & tenuibus tuguriis, quae vento diſſipari poterant. Hinc *regna errantia* exponit per *diſcuſſas domos*. Aliud quid apud Ciceronem de Orator. L. 1. *in ſuo regno* & apud Virgilium *mea regna* notant. Propius accedit Minucius Felix c. 18. *paſtorum & caſae regnum*. Vitioſe autem in uno Cod. eſt *tecta*, ex gloſſa natum, teſte Drakenb. ad Silium VII, 16.

463 VIOLENTIOR] Sic recte mutavit Grotius; ut habent MSS. plurimi, & optimi cum Ed. Veneta. Vulgo erat *violentius*. Dein in Regio primo, Voſſ. primo, & ſecundo *nulliſque* ſc. arenis. Forſan rectius; ſi ita diſtinguas.

- - - *nulliſque p. c. miles*
Inſtabilis, raptis etiam, quas calcat, arenis.

467 SOLIDA &c.] Si illum intrinſecus contineret inter ſcopulos, & ſaxa conceptum. SCHOL.

470 STABILIS] Firma eſt, nec titubat; quia ſuperior vento cedens impetum ejus fundit. IDEM.

Intentusque tulit magni [a] per inania coeli.
Illud in [b] extrema forsan longeque remota
Prodigium tellure fuit: [c] delapsaque coelo
Arma [d] timent gentes, hominumque [e] erepta lacertis
A Superis [f] demissa putant. sic illa profecto
Sacrifico cecidêre Numae, quae lecta juventus
Patricia cervice movet: spoliaverat Auster
Aut Boreas populos, ancilia nostra ferentes.
Sic orbem torquente Noto, Romana juventus
Procubuit, metuensque [g] rapi, constrinxit amictus,
Inseruitque manus [i] terrae: nec pondere solo,
Sed [k] nisu jacuit, vix sic inmobilis Austro,

[a] Qui

VARIAE LECTIONES.

a *pergentia* H. b vulgo *externa*. c *dejectaque* V. 1. *dilapsaque* B 1. d *tenent* V. tert. e *ejecta* H. *exempta* Edd. Rom. Parm. f *dimissa* B. 4. V. 2. M. g *capi* V. 1. H. *mori* B. 1. h *constringit* B. 1. *construxit* Edd. R. P. Sulp. Al. *perstringit* B. 1. i *terris* A. k *nixu* vulgo.

473 INTENTUS] Ab intendendo dicit *intentum*; i. e. qui in altum ire contendit. SCHOL. Silius Ital. L. III, 526.

Nudatis rapit arma viris, volvensque per orbem
Contorto rotat in nubes sublimia flatu.

474 EXTREMA] Hoc dicit, quod arma ista, quae ventus abstulerit ad aliam partem orbis, putaverunt hi, ad quos venerunt, missa esse de coelo, quod prodigium crederetur. SCHOL. *Externa*. Sunt, qui legant *extrema*. Sed tunc frustra addatur *longeque remota*. VERSELL. MSS. Pulm. Bersm., mei, aliique ab Heinsio inspecti habent *extrema* (vide Drakenb. ad Silium IX, 209.) & Edd. priores fere omnes. *Externa*, ut erat vulgo, promanavit ab Ed. Veneta, quod Aldus recepit, & dein. Colin. Steph. ac Gryphius. Sed an Libye aeque non est *externa tellus* Romanis, ac alia? Malui itaque *extrema* i. e. ut addit auctor pro explicatione, longius remota, quam in qua erant. Passim vocantur Lucano, aliisque *extrema terrarum*, quae à Romanis tam longe aberant, ut fere iis essent incognita: ut saepius propter crebram harum vocum mutationem monendum fuit.

477 SIC ILLA] Quemadmodum tunc ancilia de coelo lapsa sunt. SCHOL.

478 LECTA JUVENTUS] Salios dicit. IDEM. Voss. & Oxon. unus cum Edd. Rom. & Parm. exarant *laeta*, ut L. I, 603.

Et Salius laeto portans ancilia collo.

ubi vide. In meo est *secta*, quod ad ancilia foret referendum. Minus bene.

480 ANCILIA NOSTRA] Quasi non sua arma, sed jam ancilia nostra portarent. SCHOL.

482 METUENSQUE RAPI] Ita praeter Grotium ediderunt quoque Sulpit. Bad. Micyll. & Hortens. pluresque agnoscunt Codd. *metuitque* Ed. Ven. Ceterae *timuitque*. quod in aliquibus Pulm. & Bersm. est libris manu exaratis, ut & in Voss. pr. sec. Regio utroque & Hulst. Ita si malis scribere, majorem distinctionem post *rapi* ponas. Nihil temere rursus muto.

484 NISU JACUIT] Ut conatu addito unusquisque gravior redderetur. SCHOL. Recte Scholiastes legit, & exponit hanc vocem *nisu*, quomodo Pulm. Bersm. & undecim mei vetustiores cum Ed. Romana scribunt. Vulgo erat *nixu*. Posses etiam legere *nexu*: ut hae tres voces creberrime permutantur. Consule quae notavimus ad Lib. III, 612.

Illa tamen nisu, quo prenderat, haesit.

ubi eadem est confusio. Adde Cel. Burmann. ad Quinctil. in Instit. L. II, 12. *Totius corporis nixu in aliquid incumbere.* in re incerta MStos optimos sequi, tutius est. Sequenti versu Voss. primus non male exhibet *tumulos* cum Edd. Rom. Parm. Brix. aliisque. Eodem plane modo Ovidius Lib. IV. Metam. 240.

Tumulumque super gravis addit harenae.

Silius de his Libyae harenis Lib. III, 655.

- - - - - tumulum natura negavit
Inmensis spatiis, nisi quem cava nubila torquens
Construxit turbo, inpacta glomeratus harena &c.

In

[a] Qui super [b] ingentes cumulos involvit harenae,
Atque operit tellure viros. vix tollere miles
Membra [c] valet, multo [d] congestu pulveris haerens.
Adligat & stantes [e] adfusae magnus harenae
Agger, & [f] inmoti terra surgente tenentur.
Saxa tulit penitus [g] discussis [h] proruta muris,
[i] Effuditque procul [k] miranda sorte malorum.
Qui nullas vidêre domos, vidêre ruinas.
Jamque iter omne latet; nec sunt discrimina terrae
[l] Ulla, [m] nisi aethereae, medio velut aequore, flammae.
Sideribus novere [n] viam: nec sidera tota
Ostendit [o] Libycae finitor circulus orae,

Multa.

VARIAE LECTIONES.

a Hi tres versus a manu prima desunt in Boher. b *ingentis* V. 4. W. c *juvat* V. 1. d *contectus* A. e *effusae* O. 1. A. Edd. R. P. B. [illegible] S. A. Mic. Hort. *effossae* Ed. Ven. f al. *inmolli* V. sec. g *discissis* A. *decussis* V. 1. h *praeruta* A. i *effunditque* B. 1. k *miseranda* B. 2. V. 2. Marp. O. 1. Hort. m. V. ad vs. 832. l versus hic comparet in Boh. & Voss. sec. in marg. tantum. ·In Voss. pr. alia manu est insertus pro glossa. Nonnihil suspectus est mihi. m *nec* Ed. Parm. n vulgo *viam*. o *Libyae* Ed. Ven.

In his quoque saepe variant MSS. V. ad L. v, 641. vii, 722. Praeterea valde hic turbant quidam libri. vs. 485, 486, 487. non comparent in Boher. nisi in margine. Et certe salvo, si non integriore, sensu abesse poterant. In Regio recent. vs. 486, 487, 488. leguntur demum post vs. 492. In uno Voss. deest ille *adligat* &c. & ceteri transponuntur.

486 OPERIT] Fortassis autem hoc loco poëta ad historiam Psyllorum alludit, quae gens Nasamonibus vicina, cum aliquando Austro perquam valido atque diutino vexaretur, contra illum tanquam hostem profecta, congesto arenae tota oppressa, eoque pacto interiisse dicitur, ut autor est Herodotus libro iv. & meminit Aul. Gellius libro x. cap. 11. MICYLL.

492 QUI NULLAS] Illo enim saxa perlata sunt, ut nescirent, unde decidissent. SCHOL.

493 ITER OMNE] i. e. omnis semita contecta est. IDEM.

495 SIDERIBUS NOVERE VIAS] Mscr. duo *movere*, male. pro *vias viam* Mscr. duo. BERSM. Non adeo male scriberetur *movere*, ut putat Bersm. Ea enim voce innueret auctor, Catonem cum exercitu noctu tantum progressum esse ad sidera, quia de die cursum dirigere non poterat, omni latente itinere: ut alii in his desertis fieri tradunt. Vide omnino, quae collegit Freinshem. ad Curtium Lib. vii, 4. *Itaque qui transeunt campos, navigantium modo noctu sidera observant, ad quorum cursum iter dirigunt, & propemodum clarior est noctis umbra, quam lux. Ergo interdiu invia est regio, quia nec vestigium, quod sequantur, inveniant &c.* Mihi tamen quoque displicet *movere*. Dicit Lucanus. Jam omne iter latere, nec terram habere ullum discrimen, ex quo iter inveniri possit, sed illud novisse ipsos ex sideribus, quibus de nocte conspectis, de die cursum ex eorum observatione dirigere poterant. *Viam* autem reposui pro *vias*, jubentibus quinque Pulm. meisque MSS. plurimis, & vetustioribus, ac Edit. Rom. Parm. Paris.

495 NEC SIDERA TOTA] Quia quaedam sidera apud nos videntur, quae ibi non sunt. Australem autem (*axem* Voss. sec.) circulum dicit, qui est subter nos; & quoniam depressus est sub terras, non jam omnia signa ostendit his, qui sub eo coelo sunt. i. e. qui in ima parte sunt axis, nostras stellas videre non possunt. SCHOL. *Sidera nota* Orizon orae Libycae non ostendit Sydera nota scilicet Romanis, sed ignota, ut Canopum & Antarcticum. ASCENS. Beroaldus tamen, & alii legunt *tota*, quod aliis non placet: quia nulla pars tota ostendit: verum quia addit *multaque* &c. legam *tota*, uti exponit Beroaldus. VERSELL. Mic. *nota* h. e. nobis cognita. BERSM. *Nota* exhibent quoque variae Lect. Steph. tres Pulm. & tres mei recentissimi cum Edd. Ven. Sulpit. Bad. Mic. & Hortens. Praefero omnino *tota* i. e. totam constellationem, ex qua solent viam cognoscere

Multaque devexo terrarum margine celat.
[a] Utque calor solvit, quem torserat, aëra, ventus,
Incensusque dies; manant sudoribus artus:
[b] Arent ora siti: conspecta est parva maligna
Unda procul vena, [c] quam vix [d] è pulvere miles
Corripiens, [e] galeae convexum infudit in orbem,
Porrexitque duci. squalebant pulvere fauces
Cunctorum: [f] minimumque [g] tenens dux [h] ipse liquoris
Invidiosus erat. Mene, inquit, degener unum
Miles in hac turba vacuum virtute putasti?

Usque

Variae Lectiones.

a *atque* A. b *haerent* V. 1. *ardent* V. 1. c *qua visa p.* B. 1. d *in* B. 1. *ex* A. e *patulum galea confudit* vulgo. *confundit* V. 1. H. O. 1. a m. pr. f *nimiumque* MSS. & Edd. qdd. vitiose. g *ferens* B. 1. h *ille* Edd. Rom. Parm.

re nautae. Sic *tota aequora* & similia passim. Si non ostenderet nota sidera, certe ex ignotis viam aeque minus noscere potuissent.

497 Devexo margine] Notandum, quod marginem genere masculino dicit. *Marginem* autem extremitatem orbis dicit. SCHOL. Non Lucanus solus, sed Ovidius, Statius, aliique in Masc. Gen. dixerunt. Vide Charisium, & Priscianum plus uno loco.

499 Incensusque dies; jam mundi &c.] Ab hoc loco usque ad *manant*, in quibusdam exemplaribus non legitur. HORTENS. Msc. quatuor: *exarsitque dies*; ac deinceps tria: *manant sudoribus artus: Arent ora siti*, omissis versibus intermediis, qui παρενθέσει includuntur. BERSM. Versus hic aliquot omisimus inepte ex loco inferiore repetitos, qui & in MS. deerant. GROT. Versus, quos jure summo ejecit Grotius, sunt hi.

- - - - jam mundi spissior ignis:
Jam plaga, quam nullam superi mortalibus ultra
A medio fecere die, calcatur; & humor
In Noton omnis abit.

Sua autem sede bene leguntur haec post vs. 604. In libris quibusdam non apparere eos, jam monuit in margine editionis suae Micyll. Adparent tantum in tribus meis recentioribus, & uno Pulm. Intrusi autem in inpressos libros primum sunt ab Aldo. pro *manant sudoribus artus* est tamen in uno quoque Voss. *jam mundi spissior ignis. Exarsitque dies*, est in Pulm. quatuor, & meis decem MSS. cum Ed. Ven. sed vetustissimi quique Voss. pr. sec. tert. Reg. pr. Witt. Boher. &c. habent *incensusque. Incensos aestus* legas apud Virgil. Lib. III. Georg. 459.

500 Maligna] i. exigua. SCHOL. Perperam alii inpuram exponunt.

500 Parva maligna Unda procul vena] Si Msti adjuvarent, libentissime reciperem lectionem à Doct. Waddelo mihi propositam *malignae venae* ob concursum τοῦ *a* vitandum. Nunc nihil muto: quia video quoque, nostrum cum aliis poëtis, Ovidio inprimis, saepius hanc litteram ter, vel quater una in regula posuisse. Confer omnino L. III, 483. VIII, 653, 680.

502 Sustulit, et galeae convexum infudit in o.] Msc. quatuor *Corripiens patulum galeae confudit in o.* BERSM. Lectionem hanc arripuit Grotius jam ante tamen expressam à Venetis, Taberio, Sulpitio, Badio, & Micyllo. (*Galea* in Grotii Editionem typothetarum errore inrepserat. mansit tamen id in seqq. Edd.) Et sane quatuor etiam Pulm. & omnes mei, exceptis Regiis, eam confirmant. Nihilominus tam in hac, quam in ceterarum Editionum lectione glossam latere puto. Alii scilicet edunt.

Sustulit & galeae convexum infudit in o.

Unus autem Pulm. Cod. & uterque Regius cum Edit. Romana exhibent *S. & g. conversum inf.* Vel *effud.* in Reg. rec. Ex qua Mstorum diversitate clare mihi videor sentire *sustulit* & *patulum* vel *conversum* esse glossas, & interpretamenta τῶν *corripiens* & *convexum*; quae ultima vox, probata etiam ab Ill. Heinsio ad Claudian. VI. Cons. Honor. vs. 614. in hac significatione rarior ansam dedit mutationi; nisi forsan ipse Lucanus in caussa est, ut duplex hujus loci sit scriptura. *Convexum* enim hic idem erit, quod vulgo dici deberet *concavum*, sed hoc quoque sensu eam vocem Justinus

Usque adeo mollis, primisque caloribus inpar
Sum visus? [a] quanto [b] poena tu dignior [c] ista,
Qui populo sitiente [d] bibas! sic concitus ira
Excussit galeam, suffecitque omnibus unda.
Ventum erat ad templum, Libycis quod gentibus unum
Inculti Garamantes habent: stat [e] certior [f] illic
Juppiter, ut memorant, sed non [g] aut fulmina [h] vibrans,
Aut similis nostro, sed tortis cornibus, Hammon.
[i] Non illic [k] Libycae posuerunt ditia gentes
Templa: nec Eois splendent donaria gemmis.

Quam-

VARIAE LECTIONES.

a *quantum* M. *tibi quam* H. b *tu poena es* B. 1. *poena es tu* B. 3. V. 1. Marp. O. 1. Edd. qdd. c *ipsa* O. 1. *ista es* P. 2. V. 2. W. Edd. qdd. d *bibis* Marp. e vulgo *corniger.* f *Hammon* Ed. Ven. *illas* V. 1. g *ut* V. 1. H. O. 1. M. Ed. Bersm. h *vibrat* P. 2. W. V. 1. H. M. *librans* B. 1. i Hic & 3 seqq. versus non leguntur in meo MS. k *Libyae* Ed. Ven.

nus usurpavit Lib. 11. c. 10. *Convexa vallium*, quod perperam in *concava* depravare conatus est J. Clericus Biblioth. Ancien. & Mod. T. V. A. 1716. p. 149. Non aliter enim Plinius L. VI. c. 37. *Vocari Convalliam, seu Convallem à convexitate*, quod itidem in *devexitate* mutari non necesse fuit cum Cel. Is. Vossio ad Melam L. III. c. 10. Nam sic iterum Plinius L. V. c. 5. *Catabathmos adpellatur oppidum, & vallis repente convexa*, licet in eadem re Mela *devexa* dixerit. Quamvis enim fatear, proprie vallem dici *cavam*, & Grammatici scribant, *convexum* esse, quod ab omni parte ad terram versus declinatum est, non temere tamen auctores hanc regulam non observantes, mutandi sunt. Quid enim tum dicendum erit de Catullo, qui Carm. 70. scribit.

Valle sub alarum trux habitare caper.

quod è contrario est convexum. Aptius etiam dicitur *infundere aquam in galeam*, quam *confundere*: quod ut idoneum habeat sensum, addunt Glossae *nempe cum pulvere.* De ritu autem militum è galea bibentium consule praeter alios Passerat. ad Propert. Lib. III, 12. p. 478.

- - - *potabis galea fessus Araxis aquam.*

N. Heins. ad Claudian. III. Cons. Honor. 49.

- - - *In galea potare nives.*

Lutat. ad Statii L. III. Theb. 663.

Hostilem Ismenon galeis Dircenque bibemus.

505 INVIDIOSUS ERAT] Hoc est. Et cum Cato parum aquae, nescio quid, accepisset, grandi tamen invidia laborabat. SCHOL.

505 MENE] *Ne me* Msc. (& Hulst.) perverse. BERSM.

505 DEGENER] Ad illum loquitur, qui aquam ei obtulit. SCHOL.

506 PUTASTI] *Putastis* Msc. κατὰ σύνθεσιν. BERSM.

510 SUFFECITQUE OMNIBUS UNDA] Idem in his desertis fecisse referunt Alexandrum, de quo vide notas ad Frontini Strateg. 1, 7, 7. *Oblatam sibi a milite in galea aquam, spectantibus universis effudit, utilior exemplo temperantiae, quam si communicare potuisset.*

512 CORNIGER ILLIC JUPPITER] Ineptissima haec est lectio, quam tamen Editorum nullus vocavit in dubium. At quaeso, quae haec est loquendi norma; stat illic Juppiter cornua gerens, sed non fulmina vibrans, sed cornua gerens? Unice itaque vera, & elegantissima est vox, quam servavit nobis veterrima Vossiani primi manus, *certior*, suprascripto pro glossa *corniger*, ut scilicet passim vocatur, & infra vs. 545. Aliam vocem, sed etiam ex glossa natam habent veterrimus Reg. prim. & a m. pr. Boher. scil. *fortiger. Certior* optime amplexus est integerrimi Codicis olim possessor Is. Vossius ad Melam L. 1. c. 8. *Hammonis oraculum fidei inclytae*, & Ill. Heinsius Epist. ad Gronov. 37. nam ἀτρεκὲς ἐλέγετο εἶναι τὸ μαντεῖον τοῦ Ἄμμωνος. Vide vs. 548. *Certus* autem usurpatur tam de eo, qui vera docet, quam qui doctus est. Noster Lib. VI. in f. *tibi certior omnia vates*, Horat. Lib. 1. O. 7, 28. & Stat. Theb. V, 734. *Certus Apollo* Sidon. Apoll. Carm. VII, 25. *Vatum certissime.* Valer. Maxim. L. VIII, 13. *legum clarissimus, & certissimus vates.* Adde Cl. Haverkampii notam ad Tertull. Apol. c. 16. *& de capro*

Quamvis Aethiopum populis, Arabumque beatis
Gentibus, ^a atque Indis unus sit Juppiter Hammon,
Pauper adhuc Deus ^b est, nullis violata per aevum
Divitiis delubra tenens; morumque priorum
Numen Romano templum defendit ab auro.
Esse locis Superos, testatur silva per omnem
Sola virens Libyen. nam quidquid pulvere sicco
Separat ardentem tepida Berenicida Lepti,

Igno-

VARIAE LECTIONES.

a *ac* Edd. qdd. b *et n.* B. 1.

& de ariete cornutos. De situ hujus templi pluribus ad dictum locum agit Vossius, & J. Perizon. in Curtio Vindicato p. 151. &c. Sil. L. XVII, 635. dein *Hammon* Mstorum fide scripsi, non *Ammon.* de his Lib. I. quaedam diximus.

516 DONARIA] Msc. duo *altaria:* sed ad marg. alt. reponit *donaria.* BERSM. *Altaria* esse glossam, satis docent Voss. pr. & sec. in quibus haec vox inter lineas etiam additur. *Donaria* recte pro locis, in quibus dona reponuntur. Vide Serv. ad Virgil. Georg. III, 533.

Ductos alta ad donaria currus.

518 INDIS] Non veri, & ulteriores *Indi* hic intelligendi, sed populi his regionibus vicini, qui apud nostrum, & alios Indorum nomine veniunt. Vide Celeber. Cuperum Observ. Lib. IV. p. 86. Verum non Indis tantum, sed & Phrygibus jam olim cultum fuisse Hammona, canit. Valer. Flacc. L. II. vs 482.

519 PAUPER &c.] Alii aliter. V. Briosius in Epist. p. 146. BROUKH.

519 NULLIS VIOLATA] Quae accidente aetate munerum adjectione non polluta sunt. SCHOL.

520 MORUMQUE] Quod sit veteri frugalitate contentum. SCHOL. Mscr. *moremque*, male. Mores priores dicit priscos, sive antiquae virtutis & fidei, h. e. incorruptos. BERSM.

521 ROMANO] Romani multa concupiscentes templa violarunt. SCHOL.

524 BERENICIDA] Civitas Africae juxta hortos Hesperidum. Est autem ordo. *Ardentem Berenicida tepida Lepti separat.* SCHOL. *Berenicida* vocat regionem, quae alias *Pentapolitana* à scriptoribus appellatur, à quinque urbibus videlicet, inter quas prima *Berenice* à Plinio nominatur. reliquae, Arsinoë, Ptolemais, Apollonia, & Cyrene. Dicta autem fuit *Berenice*, ἀπὸ τῆς Πτολεμαίου γυναικὸς Βερενίκης, cum ante *Hesperis*, ut Stephanus autor est, vocaretur. Vide Plinium libro V. capite 5. Strabonem libro ultimo. MICYLL. *Trepida proremptida*, Mscr. corrupte. Berenicida vocat regionem, quae alio nomine Pentapolitana, à quinque urbibus, inter quas est & *Ptolemais*, ut haud sciam, an *Ptolemaida* ille scribere voluerit. BERSM. Rectum est *Berenicida*, ut servant MSS. integriores. Alii, & Edd. priores *Berenecida*, *Berenitida*, *Beremithida*, *Berenistida*, *Berensida*, *Bremsida* &c. Non modo regionem Pentapolitanam potuit auctor vocare *Berenicida*, sed & ipsam urbem *Berenicen.* Sic urbem in Epyro à Pyrrho conditam Βερενίκην Plutarchus Βερενικίδα nominavit. Vide Comment. ad Stephanum.

525 SOLUS] Quasi unus habeat locus, quod omnis (*tota* Voss. pr.) regio habere deberet. *Silvarum.* Ordo est; *caussa silvarum loco huic fons est.* SCHOL.

525 NEMUS EXTULIT] Male libri *abstulit*, aut *attulit.* Sola Ammonitis arbores erigit. GROT. Vulgo lectionem à Grotio contra Mstos rursus intrusam (nam ante eum *extulit* ediderunt Sulpitius, Badius, Micyll. & Hortens.) secuti sunt. Sed perperam, ut opinor. Recte dicitur abstulisse Hammon nemus; quod sibi soli vindicavit arbores, quae per totam regionem deberent crescere, ut monuit quoque Scholiastes; immo etiam Lutatius ad Statii Lib. VIII. Theb. 201.

Corniferi vatis nemus.

528 SIC QUOQUE] Ita habent unus Bersm. Reg. rec. uterque Oxon. & Marp. cum Ed. Veneta, Grotii &c. & correxit Modius Novantiq. Lect. Epist. CXIX. in altero Bersm. *hoc.* In reliquis MSS. & Edd. *hic. Sic quoque* elegans, & trita est formula, de qua vide Celeb. Burm. ad Valer. Flacc. L. IV, 598.

Sic quoque non uno dabitur transcurrere luctu.

Supra L. VII, 841.

Sic quoque non omnis populus pervenit ad ossa.

ubi

Ignorat frondes: solus nemus [a] abstulit Hammon.
Silvarum fons caussa loco, [b] qui [c] putria terrae
[d] Adligat, & domitas unda connectit harenas.
Sic quoque nil [e] obstat Phoebo, cum cardine summo
Stat librata dies: truncum vix protegit arbor:
Tam brevis in medium radiis [f] compellitur umbra.
Deprensum est, [g] hunc esse locum, [h] qua circulus alti
Solstitii medium signorum [i] percutit orbem.

Non obli-

VARIAE LECTIONES.

a *extulit* vulgo. *attulit* P. 1. B. 1. b *quia* M. c *putrida* B. 1. Marp. d *adplicat* H. V. sec. pro var. lect. e *constat* Marp. f *impellitur* Marp. Edd. Ven. Br. Med. *complectitur* R. pr. H. A. B 1. in m. g al. *hoc esse solum*. h *quo* V. 2. i *circuit* V. sec. a m pr. *dividit* Marp. male.

ubi itidem in Witt. a m. pr. erat *hic*.

529 TRUNCUM VIX PROTEGIT A.] Hoc est. Umbra arboris vix stipitem suum vestit, & cooperit, quippe omnis umbra colligitur. SCHOL.

531 DEPRENSUM EST] Compertum est Syrtes & Garamantes sub aequinoctiali circulo esse. SULPIT. Poëtica quaedam Hyperbole videtur esse. Neque enim Catonem alibi aperte legimus, ad ea usque loca, quae sub Aequinoctiali directo sita sunt, venisse, neque etiam Ammonis templum, aut Garamantes, de quibus hoc loco intelligendum, sub ipso Aequinoctiali positos fuisse. Nam quod ad profectionem attinet, de ea Strabo libro ultimo in descriptione Berenices ita meminit: ἐκ ταύτης, inquit, τῆς πόλεως στρατευόμενος πεζῇ περιοδεύσας τὴν Σύρτιν Μάρκος Κάτων, κατάγων στρατιὰν πλειόνων ἢ μυρίων ἀνδρῶν, εἰς μέρη διελὼν τοῦ ὑδρείου χάριν. ὥδευσε δὲ πεζὸς ἐν ἄμμῳ βαθείᾳ καὶ καύμασιν. Ex quibus sane verbis apparet, illum ne ultra tropicum quidem progressum esse, quando Syrtis major, quam circuisse cum exercitu dicunt, partibus etiam aliquot citra eundem tropicum desinat, ut quidem Geographorum tabulae indicant. Garamantes autem, apud quos templum Ammonis fuit, ipsos quidem Ptolemaeus inter fontem Bagradae fluvii, cujus ἔξαρμα seu latitudo partium viginti septem est, & paludem Nubam, cujus latitudo partium quindecim, collocat. Vallem autem Garamanticam, quae propius aliquanto ad Aequinoctialem plagam accedit, latitudine decem partium definit. Nisi vero & hoc loco valere illud dicendum, quod vulgo dici solet, nihil distare ea, quae parum distant, videri. MICYLL.

531 HUNC ESSE LOCUM] Veterrimi Codices Voss. prim. tert. & Regius primus exhibent *polum*. quod non videtur esse pro nihilo. Ut abusive sumserit pro summo coeli vertice, sive etiam coeli plagâ, & parte. Notum enim, *polum* apud poëtas simpliciter coelum vocari. Hinc L. VI, 571. *alta nocte poli* VII, 3. *polo rapiente*. X, 275. *perusti Zona poli*.

531 CIRCULUS ALTI SOLSTITII] Id est, aequinoctialis, in quo contingunt duo alta solstitia sub aequinoctiali existentibus, qui cum semper habeant aequinoctium, habent quatuor solstitia, videlicet duo alta in principio Arietis & Librae, quia Sol directe transit supra ipsorum capita: & duo ima in principio Cancri & Capricorni, quia tunc Sol maxime removetur à recta linea capitis eorum. SULPIT. Hoc est, in eandem partem venit, quam tenet Aequinoctialis. Is enim intersecat Zodiacum in principio Arietis & Librae. Perinde ac si dicas, idem Tropicus aestivus, & aequinoctialis est, secundum veterum Graecorum traditionem, qui Tropicum aestivum quemlibet eum intellexerunt, qui proxime ad verticem habitationis accessisset. Ita enim & Proclus de potestate Circulorum, Φύσει γάρ, inquit, λέγοιτ' ἄν, καὶ καθολικῶς πρὸς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην θερινὸς τροπικὸς κύκλος ὑπάρχειν. ὁ ἔγγιστα τῆς οἰκήσεως ὑπάρχων δι' ἣν αἰτίαν τοῖς ὑπὸ τὸν Ἰσημερινὸν οἰκοῦσι. θερινὸς τροπικὸς γίνεται ὁ Ἰσημερινός· τούτοις γὰρ αὐτοῖς κατὰ κορυφὴν γίνεται ὁ ἥλιος &c. Et ad hunc modum etiam illud accipiendum, quod alibi idem poëta dicit:

- - - *Rapidique leonis*
Solstitiale caput &c.

MICYLL. Reddam *Glareani* eruditam explicationem hujus loci, ut non sit, cur diutius luctemur cum aliis interpretibus. Haec, *inquit Glareanus*, de Syrtibus, & Garamantibus sub Aequatore, exponit Sulpitius, cum poëta de Ammonis templo loquatur, quod non magis, quam Syrtes

tes

Non obliqua meant, nec Tauro [a] Scorpios exit
[b] Rectior, [c] aut Aries [d] donat sua tempora Librae,
[e] Aut Astraea jubet lentos [f] descendere Pisces.
Par Geminis Chiron, & idem, quod Carcinos ardens,
[g] Humidus [h] Aegoceros: [i] nec plus Leo tollitur Urna.
At tibi, quaecumque es Libyco gens igne [k] diremta,
In Noton umbra cadit, quae nobis exit [l] in [m] Arcton.
[n] Te segnis Cynosura [o] subit: tu sicca profundo
Mergi plaustra putas, nullumque [p] in vertice semper

Sidus

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *Scorpius. rect. exit Sc.* Marp. non male. b *rectius* Marp. c *haud* V. 1. d *aequat* supralc. in V. pr. pro gl. e *haud* V. f *procedere* O. 1. g *umidus* R. pr. Boh. W. V. 1. *vividus* V. 1. h *Aegloceros* &c. MSS. & Edd. qdd. *Aegosceron* Marp. i *non* B. 1. k *direpta* V. 3. W. H. M. Ed. Ven. l *ad* P. 1. V. 3. Cantabr. 3. m *Arctos* VV. LL. Steph. n *tum* O. pr. a m. pr. *&* P. 1. Edd. R. P. Sulp. o *fugis* V. 1. p *e* V. 1.

tes ad meridiem, sed Orientalius est. Garamantes vero, ultra Ammonem magis ad Austrum emoti. Atqui nullus eorum locorum aequatorem attingit: imo & Syrtes, & Ammonis templum citra tropicum Cancri sunt: Garamantes etiam longe citra Aequatorem. Joannes à Sacro Busto, cujus lib. III. mentionem fecimus, *Circulum Alti Solstitii* hoc loco Aequinoctialem exponit, sed *signorum circulum*, Zodiacum. Caeterum, nisi Ammonis templum sit sub Aequatore, quod haud scio, num quisquam alius idoneus author tradiderit, omnia haec theoremata, magnifica aliis visa, magis ad ostentationem adducta sunt, quam ad historiae veritatem. Quod vero Sulpitius subnectit. Omnia signa, inquiens, his, qui sunt in Aequinoctiali circulo, recta oriuntur, & occidunt: iis vero, qui sunt extra, partim recta, partim obliqua. Id sane de Aequinoctiali non prorsus ita habet. Quadrantes quidem Zodiaci quatuor punctis, duobus Solstitialibus, duobus Aequinoctialibus adaequantur ascensionibus. Quadrantum tamen partes variantur. Quatuor signa, quae bina sunt, ad Solstitialia puncta, Gemini, Cancer, item, Sagittarius, ac Capricornus, recte oriuntur. Major enim Aequatoris pars cum eis oritur, reliqua octo oblique. Declarat hoc jam nominatus Joannes à Busto, ex quo pleraque sua de verbo ad verbum in hac materia sublegit Sulpitius, oppresso ejus nomine, quasi authoris non satis vetusti, sed tamen docti, non satis candide hoc quidem meo indicatu. Ejus tamen Ioannis verba non omnia satis intellixit. At enim dicet aliquis, Poëta ipse idem dicere videtur, quod Sulpitius. *Non obliqua meant.* Ibi ego, *Non obliqua*, exponendum puto, ut nobis, in obliqua sphaera. Est tamen obliquatio quaedam etiam sub Aequatore, ut experimento quivis, sumpto in manum Astrolabio, videre poterit. Et ipse Joannes in singulis Zodiaci quadrantibus hoc diligentissime ostendit. At signa opposita argute hic descripta sunt, quae concedimus aequales habere ascensiones. Sed apud Astronomiae peritos, pluribus non est opus. Ex hisce autem colligimus, quod saepius nunc testati sumus, Romanis haec non admodum nota fuisse, quae Graecis notissima: sed eosdem tamen Romanos ejus fuisse superbiae, ut ubique ostentarent, deinde inventos buccinatores, qui eos in coelum efferrent. *Mutuum muli.* Ideoque nihil dicam ad ea, quae sequuntur, de umbra, in Noton, & Arcton. Item, quod nulla sidera immunia sint maris, illis, qui sub Aequatore habitant, quia procul axis uterque est, ut inquit poëta. Quod Sulpitius exponens, Remotissime, inquit, quia ipsi sub Aequinoctiali sunt, neutrumque vident. Haec ille: Ad quod ego, tam utrunque eos videre polum, quam neutrum, & tam neutrum, quam utrunque: siquidem sub Aequatore consistunt. Postremo Cynosura segnis, scilicet apud illos, inquit Badius. Sed ego puto, non minus nobis, quando aequali tempore minus spatium percurrit. Multo plura hic dici poterant ab eo, qui magis se ostentare cupiat, quam cum Lectoris fructu rem prosequi. Hactenus GLAREANUS, quae sufficere arbitror ad hujus loci de ortu, & occasu signorum expositionem. Ammonis Abasis citra tropicum Cancri est, non sub aequatore, cum frequentissimae Africae pars citra parallelum Cancri habetur. HORTENS.

533

Sidus habes inmune [a] mari; procul axis uterque [b] est,
Et fuga signorum medio rapit omnia coelo.
Stabant ante fores populi, quos miserat Eos,
Cornigerique Jovis monitu nova [c] fata petebant;
Sed Latio cessère duci: comitesque Catonem
Orant, exploret Libycum memorata per orbem
Numina, de fama tam longi [d] judicet aevi.
Maximus [e] hortator scrutandi voce Deorum
Eventus, Labienus erat. sors obtulit, inquit,

Et for-

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *maris. tibi* VV. LL. Steph. b deest in V. 1. c *signa* V. 2. d *vindicet* V. 1. e *orator* P. 1. V. 1. *hortatu* P. 1. Boh.

533 NON OBLIQUA] Sc. signa sicuti nobis. Virgil.

Obliquus qua se signorum verterit ordo.

SCHOL. De Lucani Astrologia, verane seu cum priscis saltem conveniens, an falsa sit, latius disputandi hic locus non est, neque ego illi rei, quem parum his studiis initiatum profiteor, idoneus. Quare lectorem remitto praeterquam ad hujus loci Comment. etiam ad magnum Scaliger. in Prolegom. ad Manilium, Vadian. in Mel. p. 197. & Palmer. pro Lucano Apologiam huic editioni adtextam.

533 SCORPIOS] Sic rescripsi ex Heinsianis Codicibus, & MS. Boher., ut infra bene Grotius restituit *Carcinos.* ubi vulgo erat *carcinus*, vel *carchinus* in scriptis, & editis. *Scorpion* in Accus. semper dicit noster. Lib. I. 654. VI, 394. IX, 837. Adde Heins. & Burm. ad Ovid. Lib. II. Metam. 196. Bentlej. ad Horat. II. O. 17, 17. Drakenb. ad Silium L. XI, 270.

536 IDEM QUOD] Nam cum simul adparere non debeant cancer, qui est siccus, & Capricornus, qui est humidus; in illa regione pariter oriuntur (*simul apparens* Voss. pr.) SCHOL. Lucani sensus est, in sphaera recta signa sibi invicem obposita aequales habere adscensiones. Vide Palmerium.

536 CARCINOS] Ita bene exaratur in optimo Cod. Pulm. uno Bersm. Voss. tert. Marp. & Hulst. ac Edd. Sulp. Bad. Mic. & Grotii; uti & apud Priscian. c. 1125. ubi vel ipsius, vel librariorum culpa editur *& idem, quod Carcinos, ardens scorpius.*

537 LEO TOLLITUR URNA] Apud nos Leo altioribus circulis fertur, quam Aquarius; quod negat in illa regione contingere. SCHOL.

540 SICCA] Quae nobis semper sicca esse, manifestum est. IDEM.

541 NULLUMQUE IN VERTICE SEMPER SIDUS HABES &c.] Ita reposuit Grotius. Vulgo, ante eum edebatur *in vertice summo.* uti praeter aliorum MSS. etiam habent decem mei, & tres Cantabr. Idque intelligunt interpretes de Polo Arctico, de quo plura vide ad Lib. I, 371. Ut dixisset auctor. nullum sidus, quod apud nos est in vertice summo, apud te inmune maris est. Sed male. *Semper* legitur quoque in quinque Pulm. uno Bersm. utroque Regio, Witt. Marp. Oxon. uno & altero a m. sec. cum Ed. Veneta, & Hort. Marg. Hoc sensu nullum habes sidus in vertice i. sublimi coeli parte, sive Zenith, quod semper est inmune maris, & numquam occidit. Unde Scholiastes exponit. *Omnes stellae apud te occidunt, quia nullum semper habes in medio.* Si malis tamen retinere *summo*, per me licet, modo non capias de polo arctico, sed summo apud aequinoctiales vertice.

542 INMUNE MARIS] Ovidius L. XIII. Metam. 294.

- - - *inmunemque aequoris Arcton.*

qui cum Virgilio, aliique hoc adjectivum cum genitivo solet construere. At alii ablativum ei tribuunt, ut Liv. I, 43. Senec. Agam. 69. Hippol. 1054. Octav. 413. & plures, immo ipse noster L. II, 256.

Inmunem corrupti moribus aevi.

VI, 763.

Inmunem artibus Haemoniis.

VIII, 704.

- - *quibus inmunes tot praestitit annos.*

Nullus itaque dubitavi, quin hic quoque rescriberem *mari*, jubentibus id sex MSS. Pulm. & decem meis melioribus.

Et fortuna viae tam magni [a] numinis ora,
Consiliumque Dei: tanto duce possumus uti
Per Syrtes, bellique datos cognoscere casus.
Nam cui crediderim Superos arcana daturos,
Dicturosque magis, quam sancto, vera, Catoni?
[b] Certe vita tibi semper [c] directa supernas
Ad leges; sequerisque Deum. datur, ecce loquendi
Cum Jove libertas: [d] inquire in fata nefandi
Caesaris, & patriae venturos excute mores:
Jure suo populis uti legumque licebit,
An bellum civile perit. tua pectora sacra
Voce reple. [e] durae saltem virtutis amator

Quaere,

VARIAE LECTIONES.

a *nominis* V. 1. H. b *certe est* Marp. c *discreta* B. 1. *secreta* V. sec. d *inquirere f.* R. pr. V. pr. *inquirere in f.* V. quart. *inquireque* H. *in* deest in V. 1. V. Eutych. p. 2183. e *& durae* B. 1. H. Edd. Sulp. Bad. Par. Mic.

542 UTERQUE] Tam longe à te abest septentrio, quantum Auster. SCHOL.

544 MISERAT EOS] *Misit Eöus.* unus Bersm. Oxon. Hulst. & Amst. *miserat Eous* Meus cum Ed. Ven. & Voss. sec. in quo correcte *Lege* Eos, *Graece.* Bene Ovid. III. Fast. in f.

Tres ubi Luciferos veniens praemiserit Eos.

Et quis non?

553 BELLIQUE DATOS] Praestat, ni fallor, ex Vossianis primo, & quarto MSS. Cantabr. ac meo scribere *bellisque datos.* à Diis constitutos, & adtributos bellis; casus, qui bello indicti & finiti sunt. *Dare eventum fraudibus, fatis cursum* L. IV, 730. VII, 544. sed alio paullum sensu. Quid, si legas, ut conjecit amicus *ratos*, i. e. fixos, certos? Mihi non omnino displicet, vel *bellique ratos.* Sequitur statim *daturos*, & *datur.*

556 SUPERNAS AD LEGES] i. e. divina quae sunt, philosophiae arte prosequeris (*pers.* Voss. un.) SCHOL.

558 INQUIRE IN FATA &c.] Quaere, inquit, quid contingat Caesari, quid passura sit resp. IDEM.

561 PERIT] Id est, an frustra & sine caussa gestum est, ut post illud libertatem non simus recepturi? IDEM. De verbo *perire* vide ad Lib. VI, 54.

562 DURAE SALTEM] Ordo est. *saltem quaere quid est virtus, durae virtutis amator.* SCHOL. Alii male distinguunt post *amator.* pro *saltem* in Editionibus ante Grotium fere omnibus & MSS. plerisque exhibetur *semper.* Fuerit forsan *certe*, de qua voce adi notata ad L. V, 307. sed Regii Voss. pr. & alii ex meis cum Edd. Rom. Parm. Brix. Bad & Micylli retinent *saltem.*

565 DIGNAS ADYTIS] Seneca Controvers. lib. 1. *Erratis nisi illam vocem non M. Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe voluntas divina hominis ore enunciata. Et quem tandem antistitem sanctiorem invenire sibi divinitas potuit, quam Catonem?* GROT. Simile Lucretii illud Lib. I, 737.

Quamquam multa bene, ac divinitus invenientes
Ex adyto tamquam cordis responsa dedere
Sanctius, & multo certa ratione magis, quam
Pythia, quae tripode ex Phoebi, lauroque profatur.

567 REGNA VIDERE] Tanquam haec sola Catonis poena sit, si alios videat servientes; nam ipse non potest subjugari. SCHOL.

568 AN SIT VITA NIHIL, SED LONGA?] An aliquid intersit parum vixisse, vel plurimum? IDEM. *Voss. sec.* Quidquid longum est, ad aliquem finem respicit, ideo nihil est. IDEM. *Voss. pr.* *Nec longa* emendat Canterus. (Nov. LL. III, 2.) In nostro Msc. *sed longa? an auferat aetas:* alii *seu longa.* BERSM. *Sed longam differat aetas.* Ita reposuimus, cum aliis, *longa an differat*, alii aliter haberent. Longam differt aetas, hoc est, producit; non tamen mutat. Hoc quaerere ex Ammone nihil necesse est. Scitum est Stoicum, ut & cetera. Seneca: *Non est vita major quae longior.* Et alia in hanc sententiam Epist. 73. GROTIUS

Quaere, quid est virtus, & posce exemplar honesti.
Ille Deo plenus, tacita [a] quem [b] mente gerebat,
[c] Effudit dignas adytis [d] è pectore voces.
Quid quaeri, Labiene, jubes? an liber in armis
Occubuisse velim potius, quam [e] regna videre?
An sit vita nihil, [f] sed longa? an differat aetas?
An noceat vis ulla [g] bono? Fortunaque perdat
Obposita virtute minas? [h] laudandaque velle
Sit satis, & [i] numquam successu crescat honestum?
Scimus, & [k] haec nobis non altius [l] inseret Hammon.
Haeremus cuncti Superis, temploque tacente,
Nil [m] facimus [n] non sponte Dei: nec vocibus ullis

Nu-

VARIAE LECTIONES.

a *quas* B. 1. b *in cute* A. *voce* Edd. Rom. Parm. c *effundit* V. 1. d *dep.* B. 1. *a* R. 1. A. Edd Rom. Parm. e *magna* W. f Edd. Grot. & Hack. *sed longam d.* g *bonis* P. 1. V. 1. *bones* VV. LL. Steph. h *laudataque* W. a m. pr. i *nusquam* B. 1. k Sic R. pr. V. pr. cum tribus aliis, vulgo *hoc.* l *inseret* VV. LL. Steph. B. 1. *inserit* R. pr. V. 1. m *agimus* R. pr. aliique MSS. & Edd. qdd. n *nisi* A. O. 1. V. 1. Edd. qdd. & dein *non.* male.

TIUS. *Ed. pr.* Vita nihil est, id est, ἀδιάφορον. Longam differt aetas, id est, producit. Aut potius, *longae differat aetas.* Longae vitae aetas differt, non bonitas. Cicero de Finibus II. latius explicat quod hic breviter ex Stoicorum scito dicitur: *qui bonum omne in virtute ponit, is potest dicere perfici beatam vitam perfectione virtutis. Negat enim summo bono afferre incrementum diem.* Et III. *Stoicis non videtur optabilior nec magis expetenda beata vita, si sit longa, quam si brevis* Chrysippus dixerat: καίπερ κατὰ τὸν πλείονα χρόνον οὐδὲν μᾶλλον εὐδαιμονοῦντα, οὐδὲ τῆς ἀϊδίου εὐδαιμονίας αἱρετωτέρας γινομένης τῆς ἐμμηνιαίας. Alibi: ἀγαθὸν ὁ χρόνος οὐκ αὔξει προσγινόμενος. Libet illustrare haec Senecae verbis. Is libro de brevitate vitae: *Quomodo fabula, sic vita, non quamdiu, sed quam bene acta sit, refert.* Idem epistola LXXIII. *Non est virtus major quae longior.* ubi & hoc nimis superbum, qualia Stoicorum non pauca: *Deus non vincit sapientem felicitate, etiamsi vincit aetate.* & Epist. LXXIV. *Utcunque fortuna se gessit, sive illi senectus longa contingit, sive citra senectutem finitus est, eadem mensura summi boni est, quamvis aetatis diversa sit.* Et LXXVIII. *Scit tempore honesta non crescere.* Et XCIII. *Longa est vita, si plena est. Impletur cum animus sibi bonum suum reddidit.* Unde hoc infert egregium: *hoc agamus, ut quemadmodum pretiosa rerum, sic vita nostra non pateat multum, sed multum pendat.* Apud Curtium Alexander: *Ea sum stirpe genitus, ut multam prius quam longam vitam debeam optare.* GROT. *Ed tert. Sed longa? an d.*] Sic vulgo ante Grotium edebatur, qui *longam diff.* quod uno Pulm. Codice confirmatur, in textum recepit. Ego vulgatiorem lectionem, donec certi sumus de vera, retinui. *Sed longa an* sine interrogationis nota habent nonnullae Edd. & MSS. mei. In Edd. Omniboni à Taberio procuratis est *vel longa an.* Sed patet ex Omniboni notis, eum legisse *vel longa?* i. e. etiamsi longa sit, & sic Parm. Edit. quoque cum Maittaire, quo sensu Canterum etiam legisse *nec longa* putem. Forsan vero tunc rectius scribemus.

An sit vita nihil, si longa? an differat aetas:

Et certe alio sensu non cepit Scholiastes. Juvat etiam Wittian. Cod. in quo *nisi longa?* Vel etiam possis ita legere, ut ingeniosissime conjecit Doct. Waddelus.

An sit vita nihil, sit longa? an differat aetas,

i. e. an pro nihilo habenda sit vita; quamvis sit longissima? An è contrario plurimum intersit, multos an paucos annos vivas. cui emendationi favet librariorum consuetudo, scribentium *sit.* Cicero pro Marcello c. X. *Quid est hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum?* Vulgo *an differat aetas* supplent, *nisi in moribus.*

568 AN DIFFERAT AETAS?] Nihil distat, utrum in juventute, an in senectute moriamur. SCHOL.

569 AN NOCEAT] Nulla iis est, quae possit nocere sapienti. IDEM.

571 ET NUMQUAM SUCCESSU &c.] An numquam crescat successu, quod est honestum. Honestum

Numen eget: dixitque semel nascentibus auctor,
Quidquid scire licet: [a] sterilesne elegit harenas,
Ut caneret paucis, mersitque [b] hoc pulvere verum?
Estne Dei sedes, nisi terra, [c] & pontus, & [d] aër,
Et coelum, & virtus? Superos quid quaerimus ultra?
Juppiter est, quodcumque vides, quocumque moveris.
Sortilegis egeant dubii, semperque futuris
Casibus ancipites: me non oracula certum,
Sed mors certa facit: [e] pavido, fortique [f] cadendum [g] est.

[a] Hoc sa-

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *steriles nec legit.* b *hac* H. *in* Edd. Ven, Br. Med. deest in Marp. c *&* deest in V. 1. M. d *aether* R. 1. V. 1. M. e *timido* VV. LL. Steph. P. 1. B. 2. V. 1. Marp. H. A. f *cavendum* B. 3. V. 1. Hort. m. g deest in O. 1.

nestum enim per se magnum est, nec augeri umquam potest, si illud prospera subsequantur. IDEM. Legendum videtur hoc loco, *ut nunquam successu crescat honestum* pro, quamvis &c. ut sit idem cum eo, quod ab alio quodam poeta dictum est:

In magnis & voluisse sat est.

Tametsi & altera lectio defendi possit, pro eo, quod est, honesta consilia, honestosque conatus raro habere successus, atque eventus suos. MICYLL. Nihil hic mutandum est cum Micyllo, qui non bene hunc locum intellexit. Recte alii capiunt cum Scholiaste: successu enim crescere virtutem, sive honestum, negant Stoici. Vide Epist. Senecae, & infra vs. 594.

- - *Si successu nuda remoto*
Inspicitur virtus.

572 SCIMUS, ET HOC NOBIS NON ALTIUS INSERET AMMON] Conveniunt cum his illa, quae ad locum Epicteti, ὅταν μαντικῇ, ait Simplicius: *περὶ γὰρ τῶν ἐφ' ἡμῖν οὐ χρεία μαντείας. τίς γὰρ μαντεύεται εἰ χρὴ τὰ κατὰ φύσιν αἱρεῖσθαι, τὰ δὲ παρὰ φύσιν ἐκκλίνειν.* Et mox: *ἃ γὰρ ὀρθὸς λόγος ὑπαγορεύει δεῖν πράττεσθαι, ταῦτα δεῖ ποιεῖν καὶ μὴ ἐρωτᾶν.* Arrianus II, 7. *οὐκ ἔχω τὸν μάντιν ἔσω, τὸν εἰρηκότα μοι τὴν οὐσίαν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.* GROTIUS. *Ed. tert.*

576 STERILESNE ELEGIT] Sic confidenter reposui per interrogationem pro *steriles nec legit*, auctoritate duorum Bersm. quinque Vossianorum & Wittiani Codicis. in Regio primo est *neglegit.* in Amstel. *nec elegit.*

578 ESTQUE DEI SEDES] Alludit ad illud Virgilii in VI.

Principio coelum ac terras, camposque liquentes &c.

Videtur autem *nisi* positum pro *sed*, sive *praeterquam*; seu mavis pro Graecorum πλὴν. *Estne.* BERSM. *Estne dei sedes nisi terra, & pontus, & aër, Et coelum, & virtus?* Ita recte MS. non, *Estque* Ullane alia dei sedes est, quam universum & mens sapientis? GROT. *Ed. pr.* Hierocles: *ψυχῆς καθαρᾶς τόπον οἰκειότερον ἐπὶ γῆς θεὸς οὐκ ἔχει· οἷς καὶ ὁ Πύθιος συμφέρεται λέγων.*

Εὐσεβέων δὲ βροτοῖς γάνυμαι τόσον, ὅσσον ὀλύμπῳ.

IDEM. *Ed. tert.* *Estne* confirmatur MSS. Regiis, Oxon. uno, Marp. & Amstel. in Voss. a m. sec. est *quaeque dei sedes*. Quia non intelligebant *Estque dei sedes nisi t.* pro *& nihil aliud est sedes dei nisi terra*, Editores Rom. Parm. Sulp. Bad. Paris. Mic. & Hortens. exhibuerunt *ubi terra*; & ita in meo est Codice.

580 QUOCUMQUE MOVERIS] Sunt qui legunt, *quodcumque m.* VERSELL. Mscr. tria *quodcumque*; sed duo adscribunt *quocumque mov.* BERSM. *Quocumque* citat etiam Servius ad Virgil. Ecl. III, 60.

Jovis omnia plena.

ubi vide de hac sententia Ursinum, & Cerdam, quem adde ad Lib. IV. Georg. 221. Columna. ad Ennium p. 180. &c. Confirmant etiam hanc lectionem à Sulpitio primum typis commissam meorum optimi libri. Sed tamen Aldus, & Edd. primae, MSS. omnes Pulm. & sex mei habent *quodcumque*: ut adverbialiter ponatur pro *in quodcumque, in quam partem.* Vide omnino, quae notavimus ad L. VIII, 366. *Quidquid ad Eoos tractus* &c. Retineo tamen *quocumque*; immo malim pro praecedente *quodcumque vides* etiam rescribere *quocumque* cum veterrimo Voss. primo, & Cl. Haverkampio ad Josephi Antiq. Judaic. Lib. VI. c. XI. Claudian. de Nuptiis Honor. 108.

Et

[a] Hoc satis est dixisse [b] Jovem. Sic ille [c] profatus,
Servataque fide templi, [d] discedit ab [e] aris,
Non exploratum populis Hammona [f] relinquens.
Ipse manu sua pila [g] gerit; [h] praecedit anheli
Militis ora pedes; monstrat tolerare [i] vapores,
Non jubet; & nulla vehitur cervice supinus,
[k] Carpentoque sedens. [l] somni parcissimus [m] ipse est,
Ultimus haustor aquae. cum, tandem [n] fonte [o] reperto,
Indiga cogatur latices [p] potare juventus,

Stat,

Variae Lectiones.

a *haec* O. I. b *Jovi* R. I. c vulgo *profatur*. d *discessit* W. e *antris* Marp. f *relinquit* Edd. Rom. Parm. g vulgo *gerens*. *tenens* P. I. *regit* B. I. h *praecessit* A. i vulgo *labores*. k *carpentove* vulgo. l *somno* R. I. m *ille* V. I. n *forte* V. I. o *recepto* O. I. p *certare* R. pr. a m. pr.

Et rapitur quocumque videt.

ubi itidem in aliis erat *quodcumque*.

584 Satis est dixisse Jovem] Arrianus Lib. xxv. *τί σοι ἀπείλομεν; ὁ Ζεὺς σοι οὐκ ἐπιτέταλται.* GROT. *Ed. tert.*

584 Profatus] Ita rescripsi auctoribus MSS. tantum non omnibus, & Edd. ante Aldum, qui primus *profatur* dederat. Dein pro *gerens* ex Regio primo, Boher. Vossianis quinque, Hulst. Oxon. tribus Pulm. & Bersm. ac Edd. Veneta & Omniboni praetuli *gerit*, non *gerens*.

585 Servataque fide] Non exploravit, si vera diceret, quod populi fieri loquebantur. Ergo servavit hanc fidem. SCHOL.

588 Labores] *Vapores* MSS. GROT. *Vapores* ex meis habent Regius uterque, Vossian. prim. Wittian. & Voss. quart. pro varia lectione, quomodo scribendum esse jam etiam N. Heinsius docuit ad Claudian. Cons. Olybr. & Prob. 131.

Non ego vel Libycos cessem tolerare vapores.

Adeatur illic quoque Barthius, & T. Faber ad Lucret. L. I, 664.

Aestifer ignis uti lumen jacit, atque vaporem.

Ovid. L. III. Metam. 152.

- - - *finditque vaporibus arva.*

Seneca Herc. Oet. 1366.

- - - - *Oceanus meos*
Frangit vapores.

Curt. Lib. III, 5. *Aestas Ciliciae oram vapore solis accendit.* Immo apud nostrum legas quoque Lib. IV, 305.

Quoque minus siccos possent tolerare vapores.

L. V, 24.

- - - - *claususque vaporibus axis.*

Vapores itaque pro vehementi calore recepi. Dixit tamen, ut hic erat vulgo, vs. 881.

- - - *cogit tantos tolerare labores.*

590 Carpentoque sedens] Et hoc Lucano reddidi, secutus plerosque Steph. Pulm. Bersm. & undecim meos Codd. ac Edd. Aldi, Colin. & omnes ante Sulpit. qui in *carpentove* primus corrupit. *que* ponitur pro *& non*, ut sexcenties jam habuimus. Mallem quoque *a nulla*. Hanc laudem Trajano tribuit in Panegyr. Plinius c. 14. *Non vehiculum umquam, non equum respexisti.* De Hannibale Silius I, 245.

- - - - - *primus sumsisse laborem,*
Primus iter carpsisse pedes &c.
Exercetque sitim, & spectato fonte recedit.

592 Latices] Msc. *laticis*, rectius. BERSM. Ex Weidneriano Cod. *laticis* malebat quoque legere Modius Novant. LL. Ep. CXIX. & sic olim ediderunt Badius, & Micyllus, & exhibent Marpurg. & Oxon. pr. a m. pr. Ut *potare* absolute sit dictum. At, cum ceteri scripti *latices* servent, nihil muto. L. IV, 293.

Occultos latices, abstrusaque flumina quaerunt.

Indiga mercis, servitii dixit quidem L. VIII, 446. IX, 254. sed continuo haec sibi jungit auctor, non separat; ut hic fecisset per verbum *cogatur*, quod minime est elegans.

594 Nuda] Ut Fortunam nemo respiciat. SCHOL. Nepos in Thrasib. c. I. *si per se virtus sine fortuna ponderanda est.*

595 In ullo majorum, fortuna fuit] Omnes, inquit, majores, qui sunt glorioli, non virtute ad hoc pervenere, sed fato: si vere velimus inspicere, bonum quid sit, aut virtus (haec 5 verba desunt in Voss. pr.) SCHOL. *In illo, ma-*

jorum

Stat, dum lixa [a] bibat. Si veris magna paratur
Fama bonis, [b] & si successu nuda remoto
Inspicitur Virtus, quidquid laudamus in ullo
Majorum, fortuna fuit. quis Marte secundo,
Quis tantum meruit populorum sanguine nomen?
[c] Hunc ego per Syrtes, Libyaeque extrema triumphum
Ducere maluerim, quam ter [d] Capitolia curru
Scandere Pompeji, quam frangere colla Jugurthae.
Ecce parens verus patriae, dignissimus aris,
Roma, tuis; per quem numquam jurare pudebit,
Et quem, si steteris [e] umquam cervice soluta,
[f] Nunc olim factura Deum [g] es! Jam spissior ignis;
[h] Et plaga, quam nullam Superi mortalibus ultra
A medio fecêre die, calcatur; & unda

Rarior:

VARIAE LECTIONES.

a *bibit* Marp. b *sed si* B. 1. c *non* VV. LL. Steph. d *per* V. sec. a m. pr. *cum* A. e *numquam* O. 1. V. 1. Ed. Ven. f *tunc* Ed. Grot. & seqq. g deest vulgo *es*. h *jam* H. O. 1. non male.

jorum fortuna. quicquid nos laudamus *in illo*. i. in Catone, ut virtutem, fuit *fortuna*. i. felix eventus *majorum*. Unde Plutarchus in libro de fortuna Romanorum, & virtute Alexandri contendit Romanos plus fortunae quam virtutis habuisse. Sane hic locus videtur obscurus, nec ab omnibus similiter legitur, nec accipitur. Nam Omnibonus, & ut nunc videmus, Beroaldus, cui libenter accedo, legit *in ullo*, ut sit, quicquid nos laudamus in ullo majorum, fuit fortuna, sed sup. quod laudamus in Catone, fuit virtus. Qui vero legunt *in illo* varie exponunt. alii ut jam exposuimus. alii sic. Quicquid nos laudamus *in illo*. s. Catone, *fuit virtus* sup. sed sup. *fortuna fuit* majorum. i. quod laudamus in majoribus nostris. ASCENS. *In illo* invenitur in duobus Pulm. Regio pr. Voss. sec. & primo, cui suprasc. est *ullo*, Wittiano, Meo, Edd. Rom. Sulp. Aldi, & Hortensii. Ut foret sensus: Ea omnia, quae in Catone laudantur, in majoribus non fuisse effecta virtutis, sed fortunae. At vulgatum praestare puto, nisi aliud quid lateat. Quidquid laudamus in ullo viro ex majoribus nostris, patet fuisse fortunam prospere succedentem, non meram virtutem, quae in Catone hic visa fuit.

598 HUNC PER SYRTES TRIUMPHUM] Quem nunc Cato ducit laude patientiae atque virtute triumphum. Acute dictum *per Syrtes*. Sic mavult triumphare, quam per Romam, ut ante Pompejus, transire, ne loci celebritate moveatur. SCHOL.

598 LIBYESQUE EXTREMA] *Libyaeque* Msc. duo. BERSM. Ita etiam cum Edd. Rom. Parm. & Omnib. habent nostri, exceptis Voss. quarto, Hulst. Oxon. & Amst. Videtur quoque suorum Codicum consensu *Libyae* hic scripsisse Grotius, licet in vulgatis Edd. esset *Libyes*. *Libyae* ego hoc loco etiam praefero euphoniae gratia, ut & vs. 617.

602 NUMQUAM JURARE PUDEBIT] Vult hunc divum fieri, ut per Catonem juraretur à populo. SCHOL.

604 HUNC OLIM] *Nunc olim* Modius. BERSMANN. Novant. Lect. Ep. CXIX. Plerique scripti, & Editi ante Grotium, qui sine ulla, quod sciam, auctoritate exhibuit *tunc*, habent *hunc*. Sed verissime *nunc* exaratum, & excusum est in Regio pr. Boher. Voss. pr. tert. quarto, Oxon. uno, meo, ac Edd. Rom. Parm. Ven. Aldi, Col. & Hortensii.

604 FACTURA DEUM] *Deum es* tria, recte. Est ἀποστροφὴ ad Romam. BERSM. *Es* addidit ibidem recte Modius, & in sua ἐκδόσει Stephanus. ut est etiam in sex Pulm. & Voss. pr. sec. tert. Witt. Hulst. Oxon.

605 QUAM NULLAM SUPERI] Durissime sic legitur, quod exponunt interpretes, ultra quam plagam prae medio die non est habitabilis plaga: ad

finem

Rarior: inventus mediis fons unus harenis
Largus [a] aquae; sed quem serpentum turba tenebat,
Vix capiente loco. stabant in margine [b] siccae
Aspides; in mediis sitiebant [c] Dipsades undis.
Ductor, [d] ut adspexit perituros fonte relicto,
Adloquitur: Vana specie conterrite leti,
[e] Ne dubita, miles, [f] tutos haurire liquores:
Noxia serpentum [g] est [h] admixto sanguine pestis:
Morsu virus habent, & fatum [i] in dente minantur:
Pocula morte carent. dixit; dubiumque venenum
Hausit: & in tota [k] Libyae fons unus harena
Ille fuit, de quo primus sibi posceret [l] undam.
Cur Libycus tantis [m] exsudet pestibus aër
Fertilis in [n] mortes, aut quid secreta [o] nocenti

Miscuerit

VARIAE LECTIONES.

a *aquae est* Marp. b *Dipsides* V. pr. c *sicco* Edd. qdd. d *ubi* M. e *nec* R. pr. *non* B. 1. f *istos* A. *tutos nil.* M. g deest a m. prim. V. sec. h *emisso* B. 1. sed corr. ad marg. i abest *in* vulgo. k *Libyes* MS. unus, & alter, & Edd. pleraeque. l *undas* B. 2. V. 2. O. 1. Marp. A. W. a m. sec. m vulgo *exundet*. n *mortem* VV. LL. Steph. o *nocente* R. pr. *nocendi* M.

finem itaque plagae habitabilis. V. ad Lib. VIII, 164. infra 852. &c. Verum Lucanus supra quoque dixerat, eos jam fuisse sub Aequinoctiali, ubi medio die non jaciebatur umbra. In Regio primo est, *qua nullam diem. Superi nullam* Bersm. duo. Quid multis? Vehementer adridet mihi lectio, quam praestantissimus obfert Voss. secundus.

Et plaga, qua nullam Superi mortalibus umbram
A medio fecere die.

Sensu apertissimo, & perquam Lucani aestum, & sitim describentis menti idoneo. Nihil tamen protinus mutare ausus fui.

609 VIX CAPIENTE LOCO] Ut tanta esset multitudo serpentum, quam capere fontis spatia non valerent. *Dipsades* nomen à siti. SCHOL.

611 PERITUROS] Siti scilicet, si non bibissent de illo fonte. IDEM.

614 ADMIXTO SANGUINE] Venenum serpentum cum commixtum est cum sanguine hominum, tunc nocet IDEM.

615 ET FATUM IN DENTE MINANTUR] Msc. *& fatum dente minantur*. Probe. BERSM. Praepositionem etiam omittere mavult Modius Epist. XXIV. & CXIX. & sine ea jam ediderunt Ascens. Paris. Mic. Hortens. & dein cum reliquis Grotius. Abest quoque à quibusdam meis. Quinque tamen Vossiani, Regius prim. Boher. Wittian Meus & Amstel. qui habet *fata*, illam praepositionem agnoscunt. Oxon. unus *habent fatum cum d.* Nequaquam ego *in* delendum censeo. Acutius est, quam ut à librariis proficisci potuerit. in dente minae mortis, sive vis mortifera consistit; vel simpliciter dixerit auctor per pleonasmum elegantem. Sic *in* abundat ex ipsius Grotii emendatione Lib. II, 265.

- - - - *nolit in isto*
Ense mori.

ubi vide. *Valere in fructu*, *in caussa*, & similia apud alios. Stat. L. II. Theb. 326.

- - - - *fractaeque in pectore quercus.*

In flamma cremari Valerio Maximo Lib. I. c. 8. §. 9. ut in plurimis MSS. illic scribi monet cognatus, nunc etiam socer meus. Adde N. Heinsium ad Ovidii Metam. L. V, 546. VIII, 60. Versus hic in Bouher. Cod. modo conspicitur ad marginem.

618 PRIMUS] Supra enim ultimus bibit. Hic autem ideo primus hausit, ut timentibus fortitudinem periculi denegaret, praelato sine virtutis exemplo. SCHOL.

619 EXUNDET] *Exudet* Msc. & ad marg. *exundet*. Cur Libya abundet serpentibus. Ovid. IV. Metam. BERSM. *Exundet* cum MSS. quibusdam exhibent Edd. Ven. Omnib. Ascens. Mic. Hort. Gryph. Pulm. ceteraeque sequentes. Sed ele-

Miscuerit Natura [a] solo, [b] non cura, laborque
Noster scire valet: nisi quod vulgata per orbem
Fabula pro vera decepit secula [c] caussa.
Finibus extremis Libyes, ubi fervida tellus
Accipit Oceanum [d] demisso sole [e] calentem,
Squalebant late Phorcynidos [f] arva Medusae,
Non [g] nemorum [h] protecta coma, non mollia [i] suco,
Sed dominae vultu conspectis aspera saxis.
[k] Hoc primum natura [l] nocens in corpore saevas
[m] Eduxit pestes: [n] illis è faucibus angues
Stridula [o] fuderunt [p] vibratis sibila linguis.
[q] Femineo quae more comae per terga solutae,

Ipsa fla-

VARIAE LECTIONES.

a *loco* A. b *nunc* M. a m. pr. c *fama* VV. LL. Steph. P. 1. V. pr. sed corr. d *dimisso* MSS. q^3d. male. e *cadentem* vitiose V. 1. Edd. qdd. V. Mod. Ep. 24. f *ora* M. & Serv. ad Aen v, 240 pe peram. g *nemoris* Ed Ven. h *projecta* V. 1. i vulgo *Sulco*. k *hac* Edd. Rom. Parm. l *potens* V. tert. W. pro var. lect. m *edulsit* H. n *ex illis* H. *illius e* V. 1. o *vibr. fud.* V. 1. p *vibrantis* V. 1. q vulgo *femineas qui soluti*.

elegantius multo Vossianus prim. tert. quart. quint. Regius pr. Boher. Witt. Oxon pr. Hulst. Pulm. unus, & Edd. Rom. Parm. Ald. Sulp. Col. Steph. aliaeque servarunt *exsudet*, vel *exudet*. Vide Pierium ad Virgil. Georg. 1, 88.

- - - *exsudat inutilis humor.*

Claudian. in Rufin. 306.

Corruptos Stygiam pestem desudat in amnes.

Columella L. x. in fine.

Ferveat ut lacus, & multo completa Falerno
Exsudent pingui spumantia dolia musto.

ubi itidem in quibusdam est *exundet*. Commutantur hae voces quoque apud Claudian. De R Pros. III, 127, II. in Eutrop. 18. ubi V. Heins. Vulgatam lectionem nonnihil juvat Silius Lib. III, 316.

Inde Medusaeis terram exundasse chelydris.

625 DEMISSO] i. e. in Oceanum merso. *Phorcynidos* filiae Phorci. SCHOL.

626 MEDUSAE] Nota Gorgonum fabula est, quam cum alii multi, tum Erasmus in Proverbio, *Orci galea* exponit. Caeterum illud hoc loco notandum, quod quae hic de unico oculo, quo Gorgones omnes per vices atque communiter usae fuerint, Sulpitius addit, ea ab aliis ταῖς γραίαις, hoc est, Aniculis, quae & ipsae Phorci filiae feruntur, Πεφρηδώ τ' εὔπεπλον. Ἐνυώ τε κροκόπεπλον, ut Hesiodus habet, attribui. Ut videre est in Commentariis Apollonii libro quarto. Et apud Zezen in Lycophron. MICYLL.

627 NON MOLLIA SULCO] i. e. ad sulcos aratro faciendos, ut exponunt interpretes; & explicari debet, si lectio sana foret. At quanto melius exaratur in praestantissimo Voss. primo *non mollia suco*? verissime. *succus* sive ut scribi debere supra monuimus, *sucus* est naturalis terrae humor; unde opponit optime *mollia suco* τοῖς *aspera saxis*. Hinc *solum sucosum* Columell. L. II. c. 17. Virgil. L. 1. Georg. 90.

- - *novas veniat qua sucus in herbas.*

628 VULTU CONSPECTIS] Saxa enim fecerat Medusa, quidquid adspexerat. SCHOL.

630 LINGUIS, FEMINEAE QUI MORE COMAE PER TERGA SOLUTI &c.] Difficillimus, sed corruptus hic locus est, ex quo me non expedire potui, donec vidi distinctionem vulgo male positam esse. Ex sequentibus autem patet, Lucanum describere totum Medusae caput tam aversum, quam adversum, & ab aversa parte tantum videri potuisse. Videamus itaque, quid nobis reliquerint MSS. *Femineo* habent tres Pulm. Voss. prim. Marp. & Hulst. *cui* unus Bersm. tres Pulm. Voss. prim. sec. tert. Marp. meus. *quae* Voss. quart. pro var. lect. & Amst. *solutae* unus Bersm. tres Pulm. & octo mei meliores; unde putem non ad *angues* haec esse referenda, sed ad seq. *colubrae*. hoc modo.

illis

Ipsa flagellabant gaudentis colla Medusae,
Surgunt [a] aversa [b] subrectae fronte colubrae;
Vipereumque fluit depexo crine venenum.
Hoc habet infelix, [c] cunctis inpune, Medusa,
Quod spectare licet. nam [d] rictus, oraque monstri
Quis timuit? quem, qui [e] recto se lumine vidit,
Passa Medusa mori [f] est? rapuit [g] dubitantia fata,
[h] Praevenitque metus: anima periêre retenta
Membra, nec emissae [i] riguêre sub ossibus umbrae.
Eumenidum crines solos movêre furores:
Cerberos Orpheo lenivit sibila cantu:
Amphitryoniades vidit, cum vinceret, Hydram:

Hoc

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *adversa. adversae* V. 2. b *subrecta* V. 2. M. Ed. Parm. al. *surrectae.* quod idem. *porrectae* A. c *cunctis que* 1. *resolvit* B. 1. d *ritus* H. M. e *se r.* B. 1. V. 2. M. *si* W. M. *vidit se l. r.* B. 1. f deest in O. pr. & Edd. pp. g *morientia* B. 1. h *pervenitque* Ed. Ven. i *riguerunt o.* O. 1.

- - - - *illis e faucibus angues*
Stridula fuderunt vibratis sibila linguis.
Femineo quae more comae per terga solutae
Ipsa flagellabant gaudentis colla medusae,
Surgunt aversa subrectae fronte colubrae, &c.

Primum describit auctor angues, qui in vultu Medusae erant, & ex ore illius sibila efflabant; unde rictus, & ora hujus monstri nemo inpune videre potuit. Dein ait, ab aversa fronte surrexisse angues, sive colubras, quae solutae per ejus terga in morem comae *femineum*, vel *femineae* colla ejus flagellabant; ab ea autem parte inpune Medusam spectari potuisse. Ut clarior esset Lucani sensus, posset ille versus *surgunt* poni ante *femineo.* Quocumque te vertas, si vulgata, in quibus post *Medusae* distinguebatur, vis retinere, sensum non reperies idoneum. *Aversa* dedi ex conjectura, cum millies *aversa* & *adversa* commutari sciant omnes, & paullo post non semel videbimus. *Retrorsum effusos* angues dicit vs. 652. *refugi à fronte.* ut de capillis dicit L. x, 132.

633 GAUDENTIS] i.e. oblectantis se de tali motu. Sulpitius legit *gaudentes* S. angues. ASCENS. Non ita legit Sulpitius; licet in ejus Editione sit *gaudentes* vitio typothetarum, nam addit pro explicatione *ipsis serpentibus.* Male etiam *gaudentes* est in Witt. & Hulst.

634 SUBRECTAE] *Surrectae* Mscr. duo h. e. sursum erectae à fronte ipsius, ne eam adspicerent. BERSM.

636 INPUNE QUOD SPECTARE LICET] i. e. venenum, quod in crinibus habet; nam angues in dorsa labuntur, quae inpune conspectata sunt. SCHOLIAST. Sine sensu doloris, quia statim rigebant in saxa, quae animam velut sepulcro includebant. SULPITIUS. *Queis* Mscr. & ad marg. *quod.* Videntur haec dici εἰρωνικῶς. BERSMANN. Hoc unum est Medusae, quod inpune spectatur. Crinis scilicet, nam vultum nemo inpune adspexerit. GROT. Optime cum Schol. haec cepit Grotius. Reliqui minus bene.

638 QUIS TIMUIT] Acute dictum, neminem timuisse; antequam enim coeperat timuisse, quod viderat, in lapidem mutabatur. SCHOL.

638 QUEM] Quem passa Medusa mori est, qui vidit ipsam in faciem? sc. nullum, quia vertit in lapides. IDEM.

641 UMBRAE] Indifferenter *umbras* pro spiritu & anima collocavit. IDEM.

642 SOLOS FURORES] Nam non exstinguunt, sed terrorem inmittunt. IDEM.

643 CERBEROS] Ita reposui ex optimo Cod. Boher. pro *Cerberus.*

646 PHORCUS] Scribe *Phorcys.* BROUKH. *Phorcys* ex meis habet veterrimus Regius primus, alique à N. Heinsio inspecti. Rectius, nam licet aliis *Phorcus*, seu Φόρκος vocetur, plerisque tamen Φόρκυς, sive *Phorcys* nominatur, unde supra *Phorcynides.* Adi Il. virum ad Silium L. x, 174.

- - *jacet ingens Phorcys ab antris*
Herculeae Calpes caelatus Gorgone parmam.

646 CETOQUE] Mscr. duo *Cetosque.* tertium *certos.*

Hoc monstrum timuit genitor, numenque secundum
[a] Phorcys aquis, [b] Cetoque parens, ipsaeque sorores
[c] Gorgones: hoc potuit [d] coelo pelagoque minari
Torporem insolitum, mundoque [e] abducere terram.
[f] E [g] coelo volucres subito cum pondere lapsae:
In [h] scopulis haesêre ferae: vicina colentes
Aethiopum [i] totae riguerunt marmore gentes.
Nullum animal [k] visus patiens, ipsique [l] retrorsum
Effusi faciem vitabant [m] Gorgonos [n] angues.
[o] Illa sub Hesperiis stantem Titana columnis

In

VARIAE LECTIONES.

a *Phorcus* vulgo. b *Cetosque* vulgo. c *Gorgonis* Ed. Ven. d *pelago coeloque* MSS. qdd. e *obducere* vulgo. *obducere solem* Marp. f *&* V. 3. H. g *coelum* V. 1. a m. pr. h *scopulos* V. 2. i *toto* V. pr. bene. k *visum est* B. 1. V. 1. *visus est* H. l *retrorsus* V. 1. Boh. m vulgo *Gorgonis*. n *aures*, sed corr. V. pr. o *ipsa* B. 1.

tosque, mendose. quart. *cetusque*. BERSM. *Cetosque parens*. Lege *Cetoque* cum MSS. Apollodorus lib. 1. φόρκῳ ϛ῀ ϗ κητοῦς φορκίδες γοργόνες & lib. II. κήτοῦς ϛ῀ ϗ φόρκου γοργόνων ἀδελφαί. Hesiodus Theogonia.

Φόρκυι δ' αὖ Κητὼ γραίας τέκε.

Deinde:

Γοργούς θ' αἳ ναίουσι πέρην κλυτοῦ ὠκεανοῖο.

Unde & hoc apparet, *genitor & numen secundum aquis*, utrunque de patre Phorco dici. GROT. *Ed. sec. & tert.* Ipse Grotius primus *Cetosque* in textum admiserat, adductus, credo, Bersm. & Pulm. Codd. quomodo vitiose vel *Caecos*, & *Ceteros* etiam habent quidam ex meis. Sed meliores magno numero *Cetoque*, ut debet. Retinuerunt tamen *Cetosque* post hanc Grotii admonitionem vulgares Edd. Vide N. Heinsium ad Valer. Flacc. II, 317. *Genitor* male à Glossatore, & plerisque Interpretibus ad Jovem refertur; cum *Phorcys* intelligatur.

648 TORPOREM INSOLITUM] Perperam Ed. Brix. MS. Hulst. & Voss. sec. *solitum*; unde ibidem Glossator ait: solitum i. *quem habuerant, antequam Chaos fuit, & omnia pigra jacuerant. Insolitum torporem* dicit auctor, quia alias in perpetuo motu sunt coelum & mare. Hic enim pisces, & aves per Synecdochen non intelliguntur, ut putant Interpretes, nec paullo post terreni homines; ita de incantatione Erichthus L. VI, 463.

Torpuit & praeceps audito carmine mundus:
Axibus & rapidis inpulsos Juppiter urguens
Miratur non ire polos.

648 MUNDOQUE ABDUCERE TERRAM] Msc. *obducere*. Est autem in his συνεκδοχὴ contenti sub nomine continentis. BERSM. *Obducere* Grotius, quem, ut solet, vulgo secuti sunt, edi curavit: quasi Lucanus voluisset dicere, tam horrendum hoc fuisse monstrum, ut id metuerent Dii, & coelum suum obtexerint terra, ne illud viderent. Aliter enim haec non intelligo: nam *obduci* ea dicuntur, quae tegunt. L. III, 735.

- - *oculos vastae obduxere tenebrae.*

& L. IX, 109. Ovid. Art. Amat. I, 256.

Et nunc obducto cortice pressa latet.

Plura dabit Passerat. ad Propert. L. III, 14, 5. At vero MSS. mei, & Pulm. tantum non omnes cum ceteris Edd. recte retinent *abducere*. i. e. Hoc potuit terram i. e. omne, quidquid terrenum, & molle est, abducere, & subtrahere mundo, & totum in saxum quasi unum convertere.

649 CUM PONDERE] Quippe in saxa mutatae. SCHOL.

650 HAESERE FERAE] Ad ejus visum ubi steterant, ibi fixae sunt. IDEM.

653 GORGONIS] Voss. duo *Gorgones*. unus cum Boh. Wittiano *Gorgones*: vere. sic multi MSS. *Gorgonos* vs. 668 quod & Claudiano Heinsius è MSS. restituit de R. Proserp. L. II, 26, 205.

654 SUB HESPERIIS COLUMNIS] De quo nunc columnae fiunt, sive *Hesperias columnas* pro regione posuit, ut Virgilius.

- - *Menelaus ad usque columnas*
Exsulat.

SCHOL. De Protei columnis illic agitur L. XI. Aen. 263. ubi vid. Serv. Auctor sine dubio Calpen, & Abylam intelligit, quas *Hesperias metas* vocat

In cautes Atlanta dedit: coeloque timente
Olim [a] Phlegraeos, stantes serpente, Gigantas,
Erexit montes, bellumque inmane Deorum
[b] Pallados è medio confecit pectore Gorgon.
Quo postquam, partu [c] Danaës & divite nimbo
Ortum, Parrhasiae vexerunt Persea [d] pennae
Arcados [e] auctoris citharae, liquidaeque palaestrae;
Et [f] subitus [g] praepes Cyllenida [h] sustulit [i] Harpen,
Harpen, alterius monstri jam caede rubentem,
[*A Jove dilectae* [k] *fuso custode juvencae:*]

Auxi-

VARIAE LECTIONES.

a *Phlegraeo Gigantes* vulgo. b *Palladis* M. Edd. qdd. c *Danes* V. 4. H. *Danais* W. R. pr. V. sec. pro var. lect. *Danae sed* V. pr. sec. *Daphnes* Ed. Ven. d *pinnae* R. pr. Boh. V. ad L. IV, 438. e *auctori* W. f *subito* Ed. Paris. g *perpes* V. 1. h *pertulit* V. 1. i *Arpen* MSS. & Edd. qdd. k *caeso* B. 1. H. O. 1. *effuso* R. 1. *fulvo* V. 2. Boh.

cat L. III. ubi est Atlas.

654 TITANA ATLANTA] Unus ex Titanibus fuit, quem Gorgona (sic MSS.) vertit in montem. SCHOL. Atlantem Titanis filium, quem vertit in montem. SULPIT. Seu potius unum ex Titanibus, quo nomine Coeli filii vocati fuerunt, sive ἀπὸ τοῦ τίσιν αὐτοὺς τιμωρίαν ὑπὲρ τῆς τοῦ πατρὸς ὕβρεως, eo quod patrem castrassent, sive ἀπὸ τοῦ τιταίνειν τὴν ψυχὴν ἑαυτῶν, ὅ ἐστι βιάζειν. μέλλοντας τιμωρεῖσθαι ὑπὸ Διὸς διὰ τὴν ἀδικίαν αὐτῶν. Ut Interpres Hesiodi ait. Tametsi alii, ut & Proclus in Hesiodum, & Zezes in Lycophron. Japeti filium Atlantem dicunt. Ipsum autem Japetum unum ex Titanibus. MICYLL.

655 TIMENTE OLIM] Non est hic ponendum comma: cohaerent enim cum sequentibus. Quo tempore caelum Gigantes timuit, auxit ipsa montes, mutatis in saxa Gigantibus. GROT. Posuerant post *timente* comma Editores quidam, non omnes.

656 PHLEGRAEOS] *Phlegraeos* Gigantes dicit, quia apud Phlaegram civitatem Thessaliae gigantes bellum inmane contra Deos gessere, Ossam Pelio superponentes, ubi proeliata est Minerva contra Gigantas, quae habebat caput Gorgonis in pectore. SCHOL. *Stantes serpente Phlegraeo.* Insistentes pedibus serpentinis apud Phlegram Thessaliae vallem, ubi pugnatum est. Dicuntur autem gigantes serpentipedes, quia ab imis ad summa quasi reptare sunt visi. SULPIT. Omnibonus *Phlegraeos* legit, ut ad Gigantes referatur. Sitque sensus, & ordo: *Coeloque timente olim Phlegraeos gigantes, stantes serpente,* hoc est, qui anguipedes erant. Tales enim & Ovidius I. Metamorph. dicit, *erexit*, hoc est, convertit in montes. Quae lectio melior, ac planior est. MICYLL. *Phlegraeos* Msc. *Phlegraeo* minus bene. BERSM. *Phlegraeo*, ex meis habent Regii cum duobus, vel tribus recentioribus. Edd. Ven. Taber. Sulp. Badii, Grotii &c. Ceteri scripti, & Editi, *Phlegraeos*, quod hic quoque praefero. *Serpente* pro pedibus serpentinis, dixit, ut Valer. Flacc. L. II, 28. de Typhoeo.

Torquentemque anguibus undas.

ubi vide DD. VV. notas. Agnosce autem incuriam Lucani, de qua saepius monui, repetentis ingrate *stantem*, & *stantes*. Sic *raptas*, *rapta*, *raptis* VI. 459. &c.

656 GIGANTAS] Ita reposui, jubentibus Voss. pr. tert. quarto, Reg. pr. & Wittiano, non *Gigantes*. Vide ad L. IV, 593. VII, 145.

657 EREXIT MONTES] Msc. *verterat in montes.* quod glossema videtur. BERSM. Voss. tert. *vertit in hos montes*, ex glossa sine dubio natum.

658 IN MEDIO] *E medio* Mscr. tria. BERSM. Editum scilicet ab Aldo, sequentibusque Edd. erat *in medio*: quomodo etiam est in Edd. Rom. & Parm. At ceteri cum scriptis constanter retinent *e medio*, ut bene revocavit Grotius. Ita dicitur *pugnare ex equo*, *e muris* & similia passim. V. Swartzium ad Tursell. p. 369. & alios. Gorgon ergo è pectore Palladis pugnavit, quia illic erat posita. Ovid. L. I. Metam. 754.

Ut pariter pectus positamque in pectore forti
Aegida concuteret.

Adde Broukhus. ad Propert. L. II, 2, 60.

Gorgonis anguiferae pectus operta comis.

658

Auxilium volucri Pallas tulit innuba fratri,
Pacta caput monstri; terraeque in fine Libyssae
Persea Phoebeos converti jussit ad ortus,
[a] Gorgonos averso sulcantem regna meatu;
Et clipeum [b] laevae fulvo dedit aere nitentem,
In quo saxificam jussit spectare Medusam,
Quam sopor aeternam tracturus morte quietem
Obruit haud [c] totam. vigilat pars magna comarum,
[d] Defenduntque caput protenti crinibus hydri:

Pars ja-

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *Gorgones* & *volatu*. b *laevum* M. *laeva* R. pr. c *tota invigilat* R. pr. V. tert. *jugulat* R. sec. Ed. Ven. d *defenditque* B. 1. Mic. & Hort. m.

658 CONFECIT] i. finivit Gorgon, quam Minerva gestat in pectore. perfecit, ut omnes Gigantes se visa in lapides verterentur, & cessarent contra Deos pugnare. SCHOL.

660 PARRHASIAE] A Parrhasia civitate, ubi natus Mercurius colitur. *Arcades* exponit cujus pennae i. e. Mercurii. IDEM.

663 HARPEN] ΑΝΑΔΙΠΛΩΣΙΣ. Mercurii gladium, qui sic Graece appellatur. IDEM.

663 ALTERIUS MONSTRI] Argum enim occiderat Mercurius, qui C oculos habens Io virginem custodiebat. IDEM.

664 A JOVE DILECTAE &c.] Inepta, & frigida haec est periphasis praecedentis *alterius monstri*, & plane otiosa, ac pro explicatione sine dubio per lectorem, vel librarium quemdam addita: Pro spurio itaque versu à ceteris distinxi. Non comparet etiam in Vossiano secundo. In primo à recentiore manu insertus est inter duos priores versus, & in antiquissimo item Boherii Codice tantum conspicitur in margine. Variae quoque lectiones *&* *fuso* aliquantum ostendunt ab aliena haec esse largitione.

665 INNUBA] Virgo. *Fratri* quia ipsa filia Jovis est, ut ille de Jove est. SCHOL.

668 GORGONIS] Mscr. duo Bersm. & duo ex meis *Gorgones*. Sed unice verum est *Gorgonos* Graeco Genit., ut addit Glossator Voss. sec., Edd. Ven. Omnib. Sulpit. Bad. Paris. Mic. V. vs. 653.

668 AVERSO] *Adverso* Msc. mendose. Retro enim volare jussit, ne eam adverso vultu obtueretur. BERSM. *Adverso* perperam habent septem mei quoque, & Edd. multae. & vs. 676. Aversus volabat, sed Medusam in clipeo videbat V. Ovid. Metam. Lib. IV. in f. *adversae* Voss. unus.

668 VOLATU] MSS. R. Stephani *meatu*; bene; quomodo etiam ex veteri libro scribendum esse monuit N. Heinsius ad Claudian. de R. Proserp. II, 74. ubi multa de hac voce; quibus adde notam Cl. Drakenburchii ad Silium Lib. XII, 102.

Hic pro nubivago gratus pia templa meatu
Instituit Phoebo atque audaces exuit alas.

Glossa est *volatu*.

673 PROTENTIS CRINIBUS] Alii autem.

Defenduntque caput protenti crinibus Hydri

quae lectio aliquanto concinnior videtur. MICYLL. *Protentis* legas in duobus Bersm. Reg. pr. Voss. tert. primo a m. sec. & Hulst. cum Edd. Sulp. & Badii: *protecti* Voss. un. cum Edd. Rom. & Parm. *Portentis* Pulm. duo. Est vir doctus, qui legat *portenti* i. e. monstri Medusae. Malim ego *praetentis*. ut *praetendere velum*, & alia passim dicuntur, quibus quid tegitur. Ipsi crines, sunt hydri. Quare tamen ordo est *protenti crinibus*, sed *hydri praetenti*, vel *protenti*, seu extenti *defendunt caput crinibus*.

674 OCULIQUE] Illae tres sorores uno oculo utebantur. SCHOL. *Oculique tenebras*. Id est, sedem oculi jam tenebrosam: nam oculum dum alteri traderet, Perseus supposita manu, furtim subtraxerat, dormientemque ipsam, & serpentes ferro invasit, ut scribit Ovidius. SULPIT. In locum oculi exsecti. ASCENS. *Tenebras oculi*, somnum intelligit poëta hoc loco. Est enim sententia: Pars, inquit, comarum vigilat, serpentesque protenti defendunt caput: pars jacet super mediam faciem, seu frontem, resoluta somno. Et hoc modo ipse quoque Perseus apud Ovid. lib. IV.

Dumque gravis somnus colubros, ipsamque tenebat,
Eripuisse caput collo,

se

Pars jacet in medios vultus, oculique tenebras.
Ipsa regit [a] trepidum Pallas; dextraque [b] tremente
Perseos [c] aversi Cyllenida [d] dirigit Harpen,
Lata colubriferi rumpens confinia colli.
Quos habuit vultus, lunati vulnere ferri
Caesa caput, Gorgon! quanto [e] spirasse veneno
Ora [f] rear! quantumque oculos [g] effundere mortis!
Nec Pallas spectare potest: vultusque gelassent
Perseos adversi, si non [h] Tritonia [i] densos

Sparsisset

VARIAE LECTIONES.

a *Pall. trep.* P. 1. V. 1. B. 1. Ed. Paris. b *timente* O. 1. c *adversi* MSS. & Edd. qdd. d *derigit* R. pr. *pertulit* V. 1. e *spirare* B. 1. Boh. V. 3. H. A. Ed. Ven. *spumare* Marp. f *reor* R. 2. V. 1. M. g *perfundere* O. 1. h *Tritonida* H. °i *tensos* O. 1.

se inquit. Nam quae de oculo furtim subtracto hic addit Sulpitius, idem Ovidius non Medusae, sed geminis sororibus, quas alii *γραίας* vocant, ipse Phorcydas, unius sortitas luminis usum, accidisse dicit. MIGYLL. Micyllus *tenebras oculi* somnum exponit. Msc. ita haec distinguit

- - - oculique tenebras
Ipsa regit Pallas. trepidum dex. tre.

ut ad Perseum ista referantur, intuentem Medusae caput vultu averso in speculo. BERSM. Per *tenebras oculi* intelligit auctor clausum Medusae dormientis oculum L. III. in f.

Nox subit, atque oculos vastae obduxere tenebrae.

675 TREMENTE] In uno Bersm. Voss. sec. qu. & meo scribitur *trementem* sc. Harpen in dextra trepidi Perseos tremulum, & micantem, non male Vide ad L. VI, 237. Virg. Aen. XI, 645. XII, 94.

677 LATA] Msc. *jacta* q. d. projecta sopore. BERSM.

678 HAMATI FERRI] Msc. *Lunati* h. e. falcati. Harpen indicat recurvam. IDEM. *Lunati* ita Msc. Harpes descriptio, quae falcata. GROT. *Lunati* sive corrupte *limati* praeferunt Pulm. unus, ex nostris quoque vetustiores plerique, ut Voss. optimi, Regius, Wittian. & alii. nisi quod in quibusdam suprascriptum est *hamati*, seu *amati*. In Voss. primo recte addunt Glossae i. e. *curvati*, *falcati*. nam *falcatum* alii quoque dicunt. Vide Drakenb. ad Silium III, 278.

- - - falcatus ab arte Ensis.

Lunati itaque mihi quoque maxime placet, ut olim jam expresserunt Edd. Rom. Parm. Sulpit. Mic. & Hortens. Dubitat Badius, & *hamati* praetulit Rutgersius L. III. V. Lect. c. 3. quem vide, & locis ab eo adductis adde Ovidium Lib. IV. Met. 719.

Inachides ferrum curvo tenus abdidit hamo.

Jaculati Voss. sec. a m. pr. in alio *amanti.*

680 MORTIS] i. e. veneni. Hoc jam amplius est, quam venenum. *Nec sp.* Horrore, non metu. SCHOL.

681 GELASSENT] Hoc est; in lapidem se durassent. SCHOL. In saxum vertissent. SULPIT. Rectius Omnibonus, qui *Gelassent*, inquit, id est, riguissent, tanquam gelu, absolute scilicet. Quo pacto & Plinius alibi dixit: *Vini natura non gelascit* &c. MICYLL. Sulpitius aliique, qui hoc verbum active exponunt, debuerunt subintelligere ora Gorgonis; & certe nominativum saepe omitti, cum satis ex sensu pateat, inter Grammaticos constat. Malim tamen cum plerisque interpretibus, & N. Heinsio ad Ovidii Lib. I. Metam. 548. passive capere pro riguissent, gelati essent. Statius Lib. IV. Theb. 727.

- - gelant venae, & siccis cruor aeger adhaeret Visceribus.

682 PERSEOS ADVERSI] Hic jam major vis est, si & ille mutari poterat in saxum, nisi stabat aversus. SCHOL. *Aversi* Msc. duo, & libr. aliquot, quod & Modius probat. BERSM. Scil. Novant. LL. Ep. XXIV. quia praecessit vs. 676. *Perseos aversi.* Sed errat vir doctus. nam in his vocibus Mstorum auctoritatem, qui, ut hic mei quoque, semper in illis variant, parum curo. *Aversus Perseus* vs. 668, 672. recte Perseus dicitur. Vultum enim avertit, & retro flexum à Medusa habuit, dum illius caput nondum amputasset: sed hoc peracto vultum advertit, sive ad eam convertit Perseus, ignarus, Gorgonis caput etiam post amputationem tantae potentiae esse, ut in saxum [illegible]

Sparsisset crines, texissetque ora colubris.
Aliger in coelum, rapta [a] sic Gorgone, fugit.
Ille quidem [b] pensabat iter, propiusque [c] secabat
[d] Aëra, si medias Europae [e] scinderet urbes;
Pallas frugiferas jussit non laedere terras,
Et parci populis. Quis enim non [f] praepete tanto
[g] Aethera [h] respiceret? Zephyro convertitur ales,
Itque super Libyen, quae, nullo consita cultu,
Sideribus, Phoeboque vacat: premit orbita solis,
Exuritque solum: [i] nec terra celsior ulla
Nox cadit in coelum, lunaeque meatibus obstat,
Si flexus oblitâ [k] vagi per recta cucurrit
Signa, nec in Borean, aut in Noton effugit umbram.

Illa ta-

VARIAE LECTIONES.

a ita P. R. pr. V. 1. vulgo *sic r. capta* A. b *pensebat* W. *pensaret* V. sc. *prensabat* VV. LL. Steph. c *secaret* V. sec. d vulgo *Aethera* a Sulpitio intrusum contra MSS. plerosque, & Edd. pp. *Prothea* B. 1. e *finderet* B. 1. *ascenderet* M. Edd. qdd. f *perpete* M. g *aera* V. 1. h *conspiceret* B. 1. O. 1. *prospiceret* V. 1. A. i *non* V. 1. k *fuit* B. 1.

quem possit mutare; Et sic diriguisset Perseus, nisi Minerva ora sc. Medusae ipsius, ut bene addit Glossator, anguinis crinibus texisset. Hic verus, ni fallor, hujus loci sensus est.

684 FUGIT] Mscr. *subit*, repugnante metro. BERSM.

685 PENSABAT ITER] Metiebatur, inquit, iter suum; & si per mediam voluisset ire Europam, non longius circuisset; sed hoc Minerva non sivit. SCHOL. *Pensare* Sulpit. & alii exponunt per breviare, in compendium ire, ut *compensare litora medio pelagi* L. VIII, 249. Non adsentior.

686 SCINDERET] Ita MS. Hoc est, transvolaret. GROT. Scilicet vulgo tum legebatur *adscenderet*, contra Pulm. Bersm. & meos Codices, uno excepto. Reposuerat id primus Sulpitius, quem merito non secuti sunt Bad. Paris. Mic. & Hortens. Recte Grotius, & alii *scindere urbes* explicat. Passim apud poëtas *scindere*, & *secare* dicitur is, qui transit per medium. Ad rem Virgilius Lib. IV. Aen. 256.

- - - *terras inter coelumque volabat:*
Litus arenosum Libyae ventosque secabat.

quem locum ab violenta magni Bentleji conjectura ad Horat. L. I. Ode 34. recte vindicat Johnsonus in Horatio vindicato.

688 PARCI] Ne omnes verterentur in saxa. SCHOL.

689 RESPICERET] Non dixit *Gorgonam*, sed *aethera*; ut nescientes, quid vitare deberent, homines conspicerent, & perirent. *Zephyro* i. in Zephyrum. SCHOL.

693 NOX CADIT IN COELUM] Hoc dicit. Ita illic devexum vertitur coelum, ut umbrae de montibus missae in coelum, quod veluti superest, venire videantur. SCHOL.

693 LUNAEQUE MEATIBUS OBSTAT] Quippe vicina coelo terra integros cursus lunae ire non patitur, sive ipsa nox obstat: nam cum non de coelo, sed in coelum cadat, necesse est, ut lumen lunae penitus obscuret. IDEM. Pulchrae, ac plausibilis plenae eclipsis phantasia. Sed nihil ad rem. Nam ad plenam Lunae eclipsim requiritur, ut utrunque Solis, ac Lunae corpus sit sub ecliptica. Et in Sole quidem, quando is nunquam eclipticam exit, non est ulla difficultas. In Luna autem, quod ea frequenter extra eclipticam vagetur, utique variatio contingit. Verum tumor terrae sub aequatore, ejus rei non est caussa, sed trium corporum concentricitas. (Nam hac inusitata voce, nostrates Astrologi utuntur, & nos aliam non habemus,) sive ut latine, & clare dicam, quando trium corporum, Solis, Lunae, & terrae centrum in unum diametrum veniunt, ea demum certa est causa plenae eclipseos. GLAREANUS.

694 OBLITA] i. e. umbra, quae per momenta torquetur. SCHOL.

695

Illa tamen sterilis tellus, fecundaque [a] nulli
Arva bono, virus stillantis tabe Medusae
Concipiunt, [b] dirosque fero de sanguine rores,
Quas calor adjuvit, putrique incoxit [c] harenae.
Hîc, quae prima caput [d] movit de pulvere, tabes
Aspida [e] somniferam tumida cervice [f] levavit.
Plenior [g] huic sanguis, & [h] crassi gutta veneni
Decidit: in nulla plus est serpente coactum.
Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem
Sponte sua, Niloque tenus metitur harenas.
Sed quis [i] erit [k] nobis lucri [l] pudor? inde [m] petuntur
Huc Libycae mortes, & fecimus aspida mercem.
[n] At non stare suum miseris passura cruorem,

[a] Squami-

VARIAE LECTIONES.

a *nullo* B. 1. b *durosque* A. c *arena* M. A. d *monuit* O. 1. e *fumifera* O. 1. *somniferam* Ed. Parm. f *levabat* W. g *huc* Boh. *hic* V. 1. *hinc* Edd. Rom. Parm. male. h *crasso veneno* B. 1. i *erat* V. 1. k *lucri nob.* V. 1. l *modus* VV. LL. Steph. P. 2. B. 2. V. 2. A. Ox. pr. a m. pr. m *petentur* M. & P. 2. B. 1. H. M. *ast* V. 1. a m. pr.

695 EFFUGIT UMBRAM] Mscr. *efficit* ad marginem corrupte. Si non deflectendo ab ecliptica umbram terrae praeterit. Msc. *umbra*. BERSM. Male *umbra* videtur legisse Schol. cum MSS. multis, & Edd. Ven. Brix. Med. Sulp. Bad. Mic. Hortens. aliisque. Sed *umbram* recte retinent Regii, Voss. duo, Oxon. pr. Marp. Hulst. & Wttianus, qui perperam cum Voss. tert. *effecit* pro var. lect. exhibet. Si Luna oblita vagi flexus non effugit umbram terrae, ait auctor; ut Beroaldus, Glareanus, Bersm. aliique monuerunt. Lib. VI, 503. de Luna.

Palluit, & nigris terrenisque ignibus arsit,
Quam si fraterna prohiberet imagine tellus,
Insereretque suas flammis coelestibus umbras.

701 ASPIDA], Solinus capite vicesimo nono. *Plures*, inquit, *diversaeque species Aspidum, verum disparis effectus ad nocendum. Dipsas siti interficit. Hypnale somno necat, teste etiam Cleopatra, emitur ad mortem. Aliarum virus, quoniam medelas admittit, minus famae meretur.* Caeterum quod Ovidius alibi, & hic Lucanus de guttis à capite Medusae manantibus adscribit, id Nicander Titanum sanguini tribuit, ita inquiens:

Ἀλλ᾽ ἤτοι κακοεργὰ φαλάγγια σὺν καὶ ἀνιγρούς
Ἑρπηστὰς ἔχιάς τε καὶ ἄχθεα μυρία γαίης
Τιτήνων ἐνέπουσιν ἀφ᾽ αἵματος. εἰ ἐτεόν περ
Ἀσκραῖος μυχάτοιο μελισσήεντος ἐν ὄχθαις
Ἡσίοδος κατέλεξε παρ᾽ ὕδασι Περμησσοῖο &c.

MICYLL.

701 SOMNIFERAM] Sic enim occidit, ut in somnos ante compellat, quemcumque percusserit. SCHOL.

701 LEVAVIT] Mscr. *notavit*: minus adposite; cum ex pulvere animato productam dicat aspidem. BERSM.

705 SPONTE SUA] Bene addidit *sponte sua*. Capi enim potest, & quocumque transduci. *Niloque tenus.* Quia ultra non vadit. SCHOL.

706 INDE] De Libya. *Huc* in Italiam. SCHOLIAST.

707 MERCEM] Ita bene rescripsit Grotius: ut habent omnes Steph. Pulm. Bersm. & mei MSS. excepto uno Voss. & veteres Edd. *Merces*, ut erat vulgo, à Sulpitio primum editum, & dein Aldo, quem Colin. Steph. Gryph. aliique secuti sunt. Ceterum delineationem tumidae aspidis vide apud Illustr. Ez. Spanhem. de praest. num. p. 189. Obiter etiam notandum, Ammianum Marcellinum ex hoc loco male intellecto errorem hausisse L. XXII. c. 15. *Aspis numquam sponte sua fluenta egreditur Nili*; uti monet Doctiss. Valesius.

708 SUUM] Ipsorum hominum, non serpentis accipimus. Dicta autem *Haemorrhois*; quod sanguinis profluxu, quos percussit, occidat. SCHOLIAST.

710 AMBIGUAE] Neque enim est terra, neque mare. Hic ergo habitat hic serpens, unde & hoc nomen accepit. ΧΕΡΣΟΝ enim Graeci terram dicunt,

a Squamiferos ingens Haemorrhois explicat orbes:
Natus b &, ambiguae coleret qui c Syrtidos arva,
d Chersydros, e tractique via fumante f Chelydri:
Et semper recto lapsurus limite Cenchris:
Pluribus ille notis variatam pingitur alvum,
Quam g parvis tinctus maculis Thebanus ophites:

Con-

VARIAE LECTIONES.

a *squamigeros* B. 1. H. V. sec. pro var. lect. V. ad L. 1. b *in* Edd. Ven. Br. c *Syrtibus* A. d *Chersides* Marp. e *tectique* B. 1. f *Chelandri* Ed. Ven. g *parvus* Ed. Hort.

cunt, ΥΔΩΡ aquam: quod in commixtis his sit elementis, *Chersyder* appellatur. SCHOL. Nicander de Chersydro:

Ος δήτοι τὸ πρὶν μὲν ὑπὸ βρογχώδεϊ λίμνῃ
Ασπειστον βατράχοισι φέρει κότον, ἀλλ᾽ ὅταν ὕδωρ
Σείριος ἀζήνῃσι, τρύγῃ δ᾽ ἐν πυθμένι λίμνης,
Καὶ τόθ᾽ ὅγ᾽ ἐν χέρσῳ τελέθει ψαφαρός τε καὶ ἄχρους
Θάλπων ἠελίῳ βλοσυρὸν δέμας &c.

MICYLL.

711 FIRMANTE] Nam quacumque labitur, à veneno (*venenum* Voss. sec.) dicitur terra fumare. SCHOL.

711 CYLYDRI] Serpentes, qui se per terram convolvunt. dicti à *κυλίω*, quod est volvo, & *ὕδρος*, Serpens. Cylindrus vero lapis preciosus: & columna, qua area aequatur. SULPIT. *Chelydri*, non *Cylydri*, legendum. Sic enim & apud Nicandrum scribitur, qui eundem & *δρυΐνας* appellari dicit.

Κῆρος δὴ τοι δρυΐνας πιφαύσκει. τὸν δὲ χέλυδρον
Ἐξέτι φασὶ κυλίνει &c.

Fumante autem *via* poëta dixisse videtur, non pro pulverulenta, ut hic Sulpitius exponit, sed pro olente potius: gravem enim odorem de se emittit hic serpens, ut idem Nicander indicat:

- - *Τὸ δ᾽ ἀπὸ χροὸς*, inquiens, *ἐχθρὸν ἀυτμὴ*
Οἷον ὅτε πλαδόωντα περὶ σκῦλα καὶ δέρη ἵππων
Γναμπτόμενοι μυδόωσιν ὑπ᾽ ἀρβήλοισι λάθαργοι &c.

MICYLL. Recte *Chelydrum* separat à *Chersydro*; quos Servius, aliique confundunt. Consule Cerdam contra eum ad Virgilii Georg. L. III, 415.

Galbaneoque agitare gravis nidore Chelydros.

712 LIMITE] Vitiose in Amstel. sed sollemni mutatione *milite*, Voss. sext. *tramite*; quod probabat vir doctus. Tu cave, quid mutes. Passim *recto limite* jungunt Poëtae. Vide Cel. Burm. ad Valer. Flacc. L. IV, 614.

- - - - *sed limite recto*
Puppis, & aequali transcurrat carbasus aura.

712 CENCHRIS] De contrario *Cerastes* semper est flexus. *Cenchris* semper est rectus. ΚΕΓΧΡΟΝ Graece milium dicunt, unde hic nomen accepit ex notarum multitudine. SCHOL. Nicander Cenchrenam vocat, Leonemque ab aliis vocari ait.

Δίψας κεγχρήνεο δολιχὸν τέρας, ὅντε λέοντα
Αἴολον αὐδάξαντο πολύστικτον φολίδεσσι.

Et postea addit:

Ἰθὺν δ᾽ ἄκιστος ἐπιδρομάδην στίβον ἕρπει.

Quod hic poëta dixit:

- - - *Semper recto lapsurus limite* &c.

MICYLL. *Πολύστικτον φολίδεσσι* dixit Nicander. GROT. *Ed. tert.*

713 PINGITUR] Msc. duo *tinguitur*: alii *pingitur*. BERSM. *Pingitur* recepit Grotius, atque ita habent quatuor Pulm. Witt. Voss. & Hulst. sed Reg. uterque, Voss. quinque, Oxon. unus, Marp. & Amst. cum omnibus Edd. ante Grotium scribunt *tinguitur*, vel *tingitur*. Perperam profecto si sequenti versu *tinctus* retineas. At illic *pictus* exhibent Oxon. pr. Reg. sec. & Hulst. Ed. Ven. *cunctis*. primo loco non male scriberes *cingitur*, ut est in meo Cod. i. e. per totam alvum undique est tinctus notis. At etiam legas *tangitur*, ut habet unus ex Oxoniens., vel potius *tactus* i. e. parvis maculis distinctus. Consule omnino, quae congessimus ad L. X, 491.

714 THEBANUS OPHITES] Thebas capit Aegyptias. Illic marmor maculosum, quod *Ophites* vocatur. Huic similem dicit esse serpentem. SCHOLIAST. Nugatur interpres ille, qui hic Boeoticas Thebas intelligat. Clare Plinius docet, Ophiten esse repertum in Aegypto Lib. XXXVI. c. 7.

715 INDISCRETUS] Ut non intelligas, utrum serpentem videas, an harenam. SCHOL.

716 AMMODITES] Hujus Solinus meminit. Sunt

&

Concolor exustis, atque indiscretus harenis
Hammodites: spinaque vagi torquente Cerastae:
Et [a] Scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
Exuvias positura suas: & [b] torrida Dipsas:
Et gravis in geminum surgens caput [c] Amphisbaena:
Et Natrix, violator aquae, Jaculique volucres,

Et con-

VARIAE LECTIONES.

a *Phitalis* B. 1. *Scytalis* V. pr. *Escitalis* V. sec. alii aliter. b *horrida* Ed. Rom. c multi MSS. & Edd. *Amphisibaena* vel *bena*.

& Ammoditae, inquiens, est & Cenchris, Elephantiae, Chersydri, Chamae, Dracones &c. Dictus autem videtur non ab ἀμμώτειν, quod est, fodiendo, sed ab ὁδὸς potius, quod per arenam, sive locis arenosis potissimum iter faciat. MICYLL. *Hammodytes* per *y* scribendum, recte monet Glareanus, ea forma, qua *Troglodytes*, in Batrachomyomachia, non ab *Hammos*, & διερύττω, ut Sulpitio visum est, sed ab *Hammos*, & δύμι, id est, ingredior. Exustae arenae concolor est. HORTENS. *Ammodites*. Mscr. duo *Hammodites*, perp. Est enim ab ἄμμος & ὁδὸς. Glar. *Hammodytes* ab ἄμμος & δύμι. BERSM. MSS. recte *Ammodytes*. GROT. *Ed. sec.* In editione Grotii perperam est *Ammodyes*. cum scribendum sit *Ammod.* sive potens *Hammodites*, ut jubent MSS. optimi tantum non omnes, & priores Edd. *Hasmodites* in nonnullis est. Male etiam quidam per *y* scribunt; cum clare pateat, esse Graecum ὁδίτην sive viatorem per arenas.

716 SPINAQUE VAGI T. CERASTAE] Dicunt, Helenam, cum raperetur à Paride, hunc calcasse, & ei spinam fregisse: unde inflexus dicitur *ambulare*. SCHOL. Etiam hoc ex Nicandro poëta transtulit. Ita enim inquit ille:

Αὐτὰρ ὅγε σκαιὸς μεσάτῳ ἐπαλινδεῖται ὁλκῷ
Οἴμον ὀρειπλανέων σκολιὴν τετρηχότι νώτῳ
Τράμπιος ὁλκαίῃς ἀκάτῳ ἴσος, ἥτε δι' ἄλμης
Πλευρὸν ὅταν βάπτουσα κατασπαδίοντος αὔτου
Εἰς ἄνεμον βεβίηται ἀπόκρου λιβὸς οὔρῳ.

Non autem quaterna tantum cornicula habent Cerastae, sed & bina quaedam, ut idem Nicander autor est.

Ἄλλοτε μὲν πίσυρες, τοτὲ δ' αὖ δοιοὶ κεράεσσι &c. inquiens. MICYLL.

717 SOLA PRUINIS] Nam ponunt caeterae per aestatem. SCHOL.

718 TORRIDA] Sicca, nam siti interficit. SULPIT. Undc & nomen sortita est, ὅτι τοῖς δακνομένοις ὑπ' αὐτοῦ δίψαν ἐμποιεῖ. Vel etiam alludit ad fabulam, quae est apud Nicandrum, qua dicitur Jupiter aliquando νεότητα, hoc est, juventutem hominibus dono dedisse, quam illi impositam asello in terras deferre voluerunt. Caeterum cum asellus siti premeretur, forte ad fontem venit, quem serpens asservabat. Cum igitur sitis impatiens esset, neque tamen eandem levare posset propter aquae custodem, pactus est cum serpente, ut quod in tergo vehebat, illi daret, atque ipse biberet. Atque ita factum, ut serpentes quidem perpetuo rejuvenescant, senectute abjecta, ipse autem, qui fontem asservarat, siti ea laboret, qua ante asellus afficiebatur. Autor fabulae Sophocles citatur, ἐν κωφοῖς. MICYLL.

719 IN GEMINUM SURGENS CAPUT] Lectionem hanc revocavit Grotius, quam confirmant variae lectiones Stephani, & ex meis Wittian. Marp. Voss. tert. Amst. Voss. prim. suprasc. ac Edd. Rom. Parm. Omniboni, Micylli, & Hortens. Sic *surgere in cornua* &c. Vide Doctiss. Wasse ad Sallust. B. Jugurt. c. 94. Ceteri MSS. & Edd. exhibent *vergens*, etiam non male; quia utrique capiti incedens innititur. adeo ut hoc fere propter plurimorum Codicum consensum praeferam.

719 AMPHISBAENA] Quia utraque parte ambulat, nam utraque caput habet, & quavis dirigit gressum, *Amphisbena* dicitur. ΒΗΝΑΙ enim Graece dicitur *ambulare*. SCHOL. Nicander:

Τὸν δὲ μετ' ἀμφίσβαιναν ὀλίζονα καὶ μινύθουσαν
Δήεις ἀμφικάρηνον, ἀεὶ γλήνῃσιν ἀμυδρήν.

Dicta autem est ab ἀμφι, & βαίνειν, quod utrinque, seu utraque parte ingrediatur. Sive, ut Solinus ait, quod utrique capiti incedendo innitatur. MICYLL. Msc. *Amphisiena*: vitiose: ἀμφισβαινα dicta ab ἀμφὶ, & βαίνειν, quod *utrinque ingrediatur*. Solin. BERSM.

720 VIOLATOR AQUAE] Hic & aquam, quam tetigerit, inficit de venenis. SCHOL. Hunc ὕδρον Graece dici volunt. Sed Nicander ὕδρον & χέλυδρον

eun-

Et contentus iter cauda sulcare Pareas:
Oraque [a] distendens avidus [b] fumantia [c] Prester:
Ossaque dissolvens cum [d] corpore tabificus Seps.
Sibilaque effundens cunctas terrentia pestes,
Ante venena nocens, late sibi submovet omne
Vulgus, & in vacua [e] regnat Basiliscus harena.
Vos quoque, qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis, aurato nitidi [f] fulgore Dracones,
[g] Pestiferos ardens facit Africa; ducitis altum

Aëra

VARIAE LECTIONES.

a *discendes* Ed. Rom. b vulgo *spumantia.* c *praesunt* Ed. Ven. d *pectore* V. 1. e *Bas. regn.* Edd. qd.l. f *splendore* V. 1. g *letiferos* P. 2. V. 2. W. Boh. M. Edd. Ven. Br. Med. Sulp. Mic. Bad. Hort.

eundem facit cum eo, quem δρυΐναο vocari idem dicit, ut:

Κῦρμα δέ τοι δρυΐναο πιφαύσκεο. τὸν δὲ χέλυδρον
Ἐξέτεροι καλέουσι.

Et rursum:

Ὕδρον μὲν καλέουσι, μετεξέτεροι δὲ χέλυδρον.

Cicero generaliter hoc nomen accepisse videtur, cum in Academicis inquit: *Cur omnia nostri causa cum faceret, tantam vim natricum, viperarumque fecerit* &c. MICYLL.

720 JACULIQUE VOLUCRES] Serpentes volantes sunt; cum ceteri non volant. Exsiliunt enim in arboribus, & dum aliquod animal obvium fuerit, jactant se super illud, & perimunt, & ab jactu *jaculi* dicuntur (V. vs. 823.) SCHOL. Jaculi arbores subeunt, è quibus vi maxima turbinati penetrant animal, quodcunque obvium fortuna fecerit. SULPIT. Ut Solinus ait. Hos Acontias videtur Nicander appellare, ubi ait:

Ἄλλα γε μὲν ἄβλαπτα κινώπετα βόσκεται ὕλην
Δρυμοὺς καὶ λασιῶνας, ἀμορβαίους τε χαράδρας
Οὓς ἔλοπας, λίβυάς τε πολυστεφέας τε μυάγρους
Φράζονται, σὺν δ' ὅσσοι ἀκοντίαι ἠδὲ μόλουροι.

MICYLL.

721 CAUDA] Nam ceteri iter facere ventre consuerunt. Hic serpens in cauda ambulat. SCHOLIAST.

721 PHAREAS] Hic pedes in quos se erigit juxta caudam habet, Graeci Φαρείας dicunt, nos *Phaream*: σπονδεῖος, Spondeus. SULPIT. *Pareas* legendum, ut ex Suida patet. Hic enim παρεῖαι, inquit, ὄφεις. ὀνομάζονται δὲ τινες ὄφεις οὕτως, διὰ τὸ τὰς παρειὰς μείζους ἔχειν. ὁ δὲ Ὑπερίδης ἐν τῷ κατὰ Δημάδου φησίν, εἶναι τοὺς ῥήτορας ὁμοίους τοῖς ὄφεσι. τούς τε γὰρ ὄφεις μισητοὺς μὲν εἶναι πάντας, τῶν γὰρ ὄφεων αὐτῶν τοὺς μὲν ἔχεις τοὺς ἀνθρώπους ἀδικεῖν, τοὺς δὲ παρείας αὐτοὺς τοὺς ἔχεις κατεσθίειν. Volaterranus, colore fulvo, oculis velocem, ore lato, morsu haud maligno esse dicit, Apollodoro autore. Quare eundem & Aesculapio tanquam mitissimo deorum pro ministro dedicasse vetustatem. MICYLL. Msc. *Pareas*, recte. Suidas. Παρεῖαι ὄφεις. alt. *Parias*. BERSM. *Pareas*. Variant valde in hoc nomine MSS. Sed vera haec est lectio. Παρείας Aristophani, Hyperidae, & aliis. GROT. MSS. lectiones sunt *Pharoas*, *Pharias*, *Paryas*, *Piaras*, *Phareas*, ut Badius, & Sulpitius edidere &c. Vitiose etiam apud Servium ad Georg. III, 426. & Isidor. p. 1124. vulgo scribitur *Parias*.

722 SPUMANTIA] Duo Codd. Bersm. Voss. unus, Hulst. & meus *Spirantia*. Amst. *Stillantia*. In praestantissimis Vossianis primo, & secundo, Regio uno, Wittiano, & Marpurg. *fumantia*; quod unice verum est. Docet hoc ipsum serpentis nomen à πρήθειν sive ardere deductum, ut vs. 790. passim haec variata diximus ad L. VII, 699.

723 SEPS] Graece enim nomen ab eo, quod putrida membra consumat. SCHOL. Σήπω putrefacio est. Inde fit Seps. De quo sic Solinus: *Ictus Sepis statim putredo sequitur*. SULPIT. Et Nicander:

Τῶν οἱ μὲν λιθακούς τε καὶ ἕρμακας ἐνναίοντες
Παυρότεροι τρηχεῖς τε καὶ ἔμπυροι. οὐκέτ' ἐκείνων
Ἀνδράσι δῆγμα πέλει μεταμώνιον, ἀλλὰ κακηλίς.

MICYLL. V. Beroald. T. 1. Thes. Crit. pag. 254.

725 NOCENS] Servius ad VII. Aen. 753. ubi *nocent* legitur, male. BROUKHUS.

726 REGNAT BASILISCUS] Apte dixit, *regnat*. Βασιλεὺς enim regem significat, & ipse, autore Solino,

Aëra cùm pennis, armentaque tota secuti
Rumpitis [a] ingentes amplexi verbere tauros.
Nec tutus spatio est [b] Elephas: datis omnia leto:
Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.
Has inter pestes duro Cato milite siccum
Emetitur iter, tot tristia fata suorum,
Insolitasque videns [c] parvo cum [d] vulnere mortes.
Signiferum, juvenem Tyrrheni sanguinis, Aulum,
Torta caput retro Dipsas calcata [e] momordit.

Vix do-

Variae Lectiones.

a *amplexos ingenti* H. male. V. Heins. ad Sil. II, 474. b *Elephans* R. pr. V. sec. tert. c *cum p.* A. *p. de* Edd. Ven. Br. Med. d *pulvere* V. sec. pro var. lect. aliique V. Drak. ad Sil. x, 240. e *momorsit* H.

lino, *serpens est pene ad semipedem longitudinis, alba quasi mitrula lineatus caput: hominum, aliorumque animantium exitium, terram polluit & exurit: ubicunque se recipit, herbas extinguit: arbores necat, auras corrumpit, ita ut nulla alituum impune transvolet infecta spiritu pestilenti. Quum movetur, media corporis parte serpit, media arduus est, & excelsus. Quicquid morsu ejus occiditur, non depascitur fera, nec attrectat ales. Mustelis tantum vincitur, in cavernas, ubi delitescit, illatis.* Haec ille fere. SULPIT. Haec quidem Solini verba sunt, sed mutilata. Addit autem idem & sibilum ejus perhorrescere alias serpentes. Et cum acceperint, fugam quaeque quoquo possunt, properare. Quae maxime ad hunc locum pertinent, cum & poëta dicat:

Sibilaque effundens cunctas terrentia pestes,
Ante venena nocens late sibi summovet omne
Vulgus &c.

Quod & ipsum ex Nicandro translatum, qui inquit:

Οὐκ ἄρα δὴ κείνῳ σκηπραχθέα κνώδαλα γαίης
Ἰυγῇ μίμνουσιν, ὅτ' ἐς νομὸν ἢ καὶ ὕλην
Ἠὲ καὶ ἀρδηθμοῖο μεσημβρινὸν ἀΐξαντος
Μείροντα, φύζῃ δὲ παλιντροπέες φορέονται.

MICYLL.

727 Numina] Nam quasi numina sic habentur dracones. SCHOL. Additur in Voss. pr. *apud Chaldeos.* Immo apud omnes orientales, sed & Graecos, & Romanos: qui draconis specie semper quoddam numen latere credebant: ut notum: unde & pro symbolo salutis habebantur. Vide Spanhem. de praest. num. p. 125, 175, 188. &c. in 4to. & supra ad L. III, 421.

729 Pestiferos] Vel *letiferos* i. e. quicumque estis ubique innoxii, hic nocetis. SCHOL.

730 Cum] Id est *quando ducitis pennis* sup. vestris, *aëra altum* id est sublimem, id est, quando volatis & magnitudine alarum trahitis ingentem partem aëris vobiscum, aut *ducitis* id est impellitis aëra altum *cum pennis*, id est, avibus vobiscum volantibus. ASCENS. Prima Badii expositio recta est tantummodo. Sequentem tamen agnoscit etiam Sulpitius, aliique, qui idcirco post *Africa* plenae distinctionis notam ponunt. *Cum* est adverbium, non praepositio. Pro *ducitis* in Wittiano scribitur *tenditis.* Lib. VII, 477.

- - - - - - tunc aethera tendit.

i. e. inpulit. In Regio primo *pinnis.* forsan verius. V. ad vs. 660.

732 Spatio Elephas] i. e. magnitudine sua. In India (Hoc verum quidem. V. omnino ad Melam L. III, 7, 25. malim tamen hic scribi *Libya*) dracones nascuntur ingentes, qui amplexi elephantes post aurem eos mordere dicuntur. illi se dolore in humum projiciunt; sic ambo pereunt, draco pondere, elephas dum stringitur, & tenetur. SCHOL. Strabo scribit, Dracones trecenum cubitorum, qui tauros Elephantesque capiant, in Africa esse. SULPIT. Nicander addit, etiam cum Aquilis intestinum quasi quoddam bellum gerere.

Τῷ μέντ' ἐκπάγλως κοτέων βασιλῆϊος ὄρνις, inquiens,
Αἰετὸς ἐκ παλάχης ἐπαΐξεται. ἀντίον δ' ἐχθρὴν
Δῆριν ἄγει γενύεσσιν, ὅταν βλώσκοντα καθ' ὕλην
Δέρκηται.

& quae sequuntur. MICYLL.

733 Nec vobis] Hic versus in uno Codicum non extabat. BERSM.

736 Vidit] Mscr. duo *videns* recte: tametsi alter. ad marg. reponat *videt.* IDEM. *Videns* habent

Vix dolor, [a] aut [b] sensus dentis fuit; ipsaque leti
Frons caret invidia; nec quidquam plaga minatur.
Ecce subit virus tacitum, [c] carpitque medullas
Ignis edax, calidaque incendit viscera [d] tabe.
[e] Ebibit humorem, [f] circum vitalia fusum,
Pestis, & in sicco linguam [g] torrere palato
Coepit. defessos iret qui sudor in artus,
Non fuit, atque oculos lacrimarum vena refugit.
Non decus inperii, [h] non moesti [i] jura Catonis
Ardentem tenuêre virum, quin spargere signa
Auderet, [k] totisque furens exquireret [l] agris,
Quas poscebat, aquas, sitiens in corde venenum.
Ille vel in Tanain missus, Rhodanumque, [m] Padumque,
Arderet, Nilumque bibens, per rura vagantem.

Accessit

VARIAE LECTIONES.

a *haud* R. pr. b *dent. sens.* B. 1. c *carpsitque* V. pt. *rapuitque* Ed. Ven. d *flamma* V. 1. e *Et bibit* VV. LL. Steph. P. 2. W. H. V. 1. f *circa* P. 2. B. 4. V. 2. O. 1. H. A. *citra* M. g *torquere* B. 1. h *moesti non* B. 1. i *cura* O. 1. a m. pr. k *totusque* Ed. Haer. Gryph. V. Mod. N. L. Ep. 25. l *arvis* Edd. R. Parm. Hort. m. m *Spadumque* V. 1.

bent nostri quoque, excepto Voss. pr. quomodo scribendum jam monuit Modius Novant. LL. Epp. xxv. & Grotius etiam reponi curavit.

740 LETI FRONS] i. e. vulnus. Parvum enim vulnus, & exiguum non videbatur mortem esse facturum, nec habebat facies mortis invidiam. SCHOL. Ex Seneca desumsit auctor Hippol. 28.

Non habet latam data plaga frontem,
Sed vorat tectas penitus medullas.

743 EBIBIT] Ideo & *dipsas* dicitur. SCHOL.

748 QUIN SPARGERE] MSS.

- - - *ne spargere signa*
Auderet.

GROT. *Ne* expressum est in quatuor Codd. Pulm. uno Bersm. Vossian. quatuor, Reg. pr. Witt. & meo cum Edd. Sulp. Bad. & Mic. *non* vitiose Ed. Ven. *Ne* tamen videtur mihi potius ex glossa natum pro veriore *quin* sive quo minus. Cicero ad Attic. Lib. xv. Epist. 14. *Teneri non potui, quin tibi apertius declararem.* Terent. *Vix me contineo, quin involem in capillum:* & frequenter.

753 ACCESSIT MORTI LIBYE] Terra Africa caussam addidit morti: nam cum peste ille moriatur, credit, cum siti perire (*certius credebatur mori* Voss. pr.) quia Libya non habet fontes, vel aquas. SCHOL.

753 FATIQUE MINOREM FAMAM] i. e. ut diceretur sola occidere non posse, nisi vires ejus terrae ariditas adjuvaret. SCHOL. In Voss. primo scribitur *fatique mineris.* In Regio uno, Oxon. pr. & meo *fatisque minorem*; in Oxon. altero *fatoque.* Dipsas habet famam minorem, quam potentiam necandi, quia hanc mortem non illius viribus tantum; sed & aestui Libyes adscribunt. Ovid. Epist. Heroid. xvi, 143.

- - - *minor est tua gloria vero;*
Famaque de forma pene maligna tua est.

Alii exponunt. *habet minorem mortis infamiam.*

755 VENAS] Venae telluris innuuntur, ut in iis aquarum inveniat scaturigines, eleganti poetarum locutione. Virgil. L. 1. Georg. 91.

Seu durat magis, & venas adstringit hiantis.

Reddenda haec vox etiam Symposii Aenigm. auctori c. LXX. de puteo.

Mersa procul terris in cespite lympha profundo
Nonnisi perfossis possum procedere venis.

Vulgo erat *rivis.* pro quo ridicule Heumann. reposuit *terris:* cum ipso teste MSS. exhibeant *venis* vel *rimis.* Vide etiam ad L. IV, 403. X, 264, 325.

757

Accessit morti [a] Libye, fatique minorem
Famam Dipsas habet, terris adjuta perustis.
Scrutatur venas penitus squalentis harenae:
[b] Nunc redit ad [c] Syrtes, & fluctus accipit ore;
Aequoreusque placet, sed non & sufficit, [d] humor.
[e] Nec [f] sentit fatique genus, mortemque veneni;
Sed putat esse sitim: ferroque aperire [g] tumentes
Sustinuit venas, atque os inplere [h] cruore.
Jussit signa [i] rapi propere Cato: discere nulli
Permissum est, [k] hoc posse sitim. sed tristior [l] illa
Mors erat ante oculos: miserique in crure [m] Sabelli
Seps stetit exiguus, quem [n] flexo dente tenacem
[o] Avulsitque manu, piloque [p] adfixit [q] harenae.
Parva modo serpens; sed qua non ulla cruentae

Tantum

VARIAE LECTIONES.

a *Libyae* MSS. & Edd. qdd. vitiose. b *tunc* M. c *Syrtes* V. 2. R. pr. d *umor* R. pr. W. e *non* Edd. qdd. f *sensit* V. 1. g *tumentis* R. pr. V. tert. h *veneno* V. sec. Boh. a m. pr. i *capi* V. 1. k *haec* Ed. Ven. l *illo* Boh. V. tert. & pr. sec. pro var. lect. m *Falelli* V. tert. male. V. Sil. xv. 690. n vulgo *fixo*. o *avellitque* VV. LL. Steph. p *infixit* M. q *arenis* vulgo.

757 SED NON ET SUFFICIT] Bersm. unus, & mei tres, uti & Aldus, Colin. Hortens. Steph. Gryphiusque circumferunt *sed non sibi*. Verum optime plurimorum Codd. & veterum Edd. scripturam defendit multis exemplis N. Heinsius ad Ovidii Metam. L. IV, 273.

- - - *Sed non & Bacchus in illis.*

& ad Claudian. L. IV. Consul. Honor. 500.

Munificus largi, sed non & prodigus auri.

759 TUMENTES] Msc. (& Marp.) *timentes*, corrupte. Dicit enim veneno *turgidas* seu inflatas habitu venenato, vel potius ingurgitatione aquae marinae. BERSM.

760 VENAS] Suas, ut sanguinem biberet. SULPIT. Nicander de eo, qui à Dipsade mordetur.

Αὐτὰρ ὅγ' ἠΰτε ταῦρος (inquit) *ὑπὲρ ποταμοῖο κυφωθεὶς,*
Χανδὸν ἀμέτρητον δέχεται ποτόν, εἰσόκε νηδὺς
Ὀμφαλὸν ἐκρήξειε, χέῃ δ' ἐπιβριθέα φόρτον.

MICYLL.

761 DISCERE NULLI] Neminem, inquit, Cato scrutari passus est, utrum Aulus siti moreretur, an veneno. Possumus tamen ipsum serpentem accipere, ut Graece *dipsas*, Latine *sitis* adpelletur. SCHOL. Discendo videre, aut audire. Alii autem *dicere* legunt. SULPIT. *Dicere.* Mscr. *propere discedere nulli.* Alia duo *p. Catos: discere nulli*, quod non displicet. BERSM. *Discere.* Sic ut nos emendavimus habent MSS. GROT. *Ed. pr.* *Discere.* Id melius putavimus, quam *dicere*. Noluit quemquam hoc scire, ne sitim nimium timerent. IDEM. *Ed. sec.* Recte Grotius *discere* ex MSS. revocavit, & explicuit: quod agnoscunt etiam sex Pulm. & omnes mei libri, excepto Hulst. a m. sec., & Editiones veteres. Colin. tantum, Steph. Gryph. Pulm. & Bersm. Edd. *discere* exhibent.

763 MORS ERAT] Testatur Ill. Heinsius ad Silii Ital. L. XIV, 630. se hic & vs 780. in nonnullis MSS. invenisse *sors*. Nihil variant meae membranae. *Sors* tamen mihi etiam, utroque in versu adprime placet. Vide ad L. V, 773. & alibi.

764 FLEXO DENTE] Temere nimis magnus Grotius nihil monens *flexo* mutavit in *fixo*, quod coeco passu sequuntur, ut solent, seqq. Edd. *fixo* tantum invenitur in Bersm. uno, Reg recent. meo, Marp. & Oxon. recent. ac Edd. Rom. Parm. & Omniboni à Taberio procurata; licet in notis Omnibonus *flexo* legat. quod recte plurimi, & praestantissimi servant Codd. *Flexo* i. e. incurvo, hamato, unde tenacius cruri adhaesit.

765 HARENAE] Ita pro *arenis* reposui auctoritate MSS. quatuor Pulm. Reg. utriusque, Voss. pr. Oxon. pr. Marp. Edd. quarumdam, & Prisciani

Tantum mortis habet. nam [a] plagae proxima circum
Fugit [b] rupta cutis, pallentiaque [c] ossa retexit.
Jamque sinu [d] laxo nudum [e] est sine [f] corpore vulnus.
Membra natant sanie: surae fluxêre: sine ullo
Tegmine poples erat: femorum quoque musculus omnis
Liquitur, & nigra destillant inguina tabe.
[g] Dissiluit stringens uterum membrana, fluuntque
Viscera: nec, quantum [h] toto de corpore debet,
[i] Effluit in [k] terras: saevum sed membra venenum
[l] Decoquit: in minimum [m] mors contrahit omnia [n] virus.
Vincula nervorum, [o] & laterum textura, cavumque
Pectus, & [p] abstrusum [q] fibris vitalibus [r] omne,
Quidquid homo est, aperit pestis. natura profanâ
Morte patet: manant humeri, fortesque lacerti:
Colla, caputque fluunt. calido non ocius Austro

Nix re-

VARIAE LECTIONES.

a *proxima vulnera* Ed. Ven. b P. 2. B. 1. A Edd. ante Grot. *rapta* praeter Ven. *ruta* H. c *ora* Boh. W. H. O. 2. Edd. pp. d *lapso* O. 2. R. 1. V. 1. Edd. Parm. Br. Med. e deest in P. 3. B. 2. V. 3. Ed. Br. *est nud.* B. 1. W. V. sec. O. 1. f *vulnere pectus* P. 1. g *dissolvit* B. 1. *dissiliit* V. 2. h *de toto* P. 2. i *affluit* O. 1. k *terra* V. 1. Boh. l *dequoquit* MSS. qdd. m *& mors* V. 1. n *membra* Marp. o deest in V. 1. p *ab-strusum* B. 1. *abtrusum* V. 1. W. *abstruxum* Ed. Ven. q *vibris* W. r *omen* M.

ni p. 896. ubi insuper vulgo male editur, & forsan Prisciani culpa,

Avulsitque manum telumque adfixit harenae.

766 MODO] i. e. quantitate corporis. SCHOL.

766 QUA] Possis conjicere *quo* sc. modo corporis. i. e. nulla tam parvi corporis tantam vim veneni habet. Sed nil muta. *Qua non ulla* dicitur ut *non alius sapiente*, non *alius Lysippo* &c. de quibus consule Voss. de Constr. c. 14. Edd. Ven. Brix. Mediol. nullo sensu habent *quam.*

769 SINE CORPORE VULNUS] i. e. sine carne. Captat rursus Oxumoron auctor, cum vulnus non possit esse sine corpore. paullo aliter vs. 817. *totum est pro vulnere corpus.* Stat. Theb. v, 597.

Rapta cutis, tenuia ossa patent, nexusque madentes
Sanguinis imbre novi, totumque in vulnere corpus.

ubi recte *rapta cutis* est, quod hic *fugit rupta*; quamvis & illic in aliis est *rupta*, ut contra hic *rapta.* De qua confusione egimus alibi.

772 LIQUITUR] Defluit. SCHOL. Msc. (& Voss. un.) *linquitur*, minus apte, cum de putredine seu tabe tororum loquatur. BERSM.

772 DESTILLANT] Ita Boher. Reg. prim. Witt. Voss. duo, & Pulm. unus. V. ad L. VIII, 777.

- - - *lentum destillas in ignem.*

non *distillas.*

773 UTERUM] Venter disruptus est. Posuit autem uterum pro ventre: nam illud congruit feminis, & mulierum proprium est. SCHOL.

774 QUANTUM] Ipse moriens, quantus debet esse, cum moritur, tunc non fuit. IDEM. Scholiastes scilicet legit *quantus*, uti exaratur in Regio pr. Voss. pr. & secundo, ac Boher. Magis tamen mihi adridet vulgatum; quidquid liquitur, non cadit in terram, ut debere videretur; sed antequam cecidit, id consumtum est à saevo veneno.

777 LATERUM TEXTURA] Libr. aliquot *lat. contexta.* Innuit autem costas, quas Virgilius XII. *costas pectoris* vocat. BERSM. Miror, neminem interpretum monuisse, in his verbis, ut vulgo leguntur, inesse anacoluthon. Debuisset enim auctor dicere *texturam* scilicet *aperit.* aliud enim verbum non est, ad quod referri haec possunt. Vidisse tamen hoc videntur Sulpit. Bad. Micyll., & Hortens. qui *contexta*, contra Mstos. ediderunt & accusativo casu explicuerunt. Ego autem, quia hoc anacoluthon ad soloecismum nimis accedit, adeoque ab auctore nostro adhiberi vix potuit, putem hic rursus quaedam inserta esse spuria; &, ut saepe jam vidimus,

Lu-

Nix resoluta [a] cadit, nec solem cera sequetur.
Parva loquor; corpus sanie stillasse perustum:
[b] Hoc & flamma potest. sed [c] quis rogus abstulit ossa?
Haec quoque [d] discedunt, putresque secuta medullas
Nulla manere sinunt rapidi vestigia fati.
Cinyphias inter pestes tibi palma nocendi est:
Eripiunt [e] omnes animam, tu sola cadaver.
Ecce [f] subit facies leto diversa [g] fluenti.
Nasidium Marsi cultorem [h] torridus agri
Percussit Prester. illi rubor igneus ora
Succendit, tenditque cutem, pereunte figura,
[i] Miscens cuncta tumor, [k] toto jam corpore major:
Humanumque egressa modum [l] super omnia membra
[m] Efflatur sanies, late pollente veneno.
Ipse latet penitus, congesto corpore mersus;

Nec lo-

VARIAE LECTIONES.

a *cadet* Ed. Grot. &c. b *haec* O. 1. c *qui* V. 1. Boh. d *descendunt putres secura* A. e *animam o.* V. 1. f *subiit* B. 1. g *furenti* Edd. qdd. h *turgidus* A. i *miscet* Edd. Rom. Parm. k *maj. j. corp. toto* Edd. pp. l *sunt* O. 1. m *inflatur* Marp. A. Edd. pp. *afflatur* V. pr. O. 1.

Lucanum larga sed inportuna manu fuisse auctum. Certe omnia satis apte procederent, si ita scribamus.

Vincula nervorum & laterum textura profana
Sorte patet.

Mihi quidem reliqua Lucanea esse non videntur; judicet aequus lector. *Sorte* autem, quod juvat meam conjecturam, in quibusdam MSS. Heinsium invenisse diximus paullo supra. Porro pro *textura* in vetustissimo Voss. pr. Witt. Hulst. Regio uno meo, & duobus Pulm. Cod. ac Edd. principe Rom. Parm. Brix. & Mediol. est *junctura*. Non male. Ovid. L. 11. Metam. 823.

- - *Sed genuum junctura riget.*

XII. Met. 288.

Terque quaterque gravi juncturas verticis ictu
Rupit.

Adde Senec. Epist. 30.

779 PROFANA] Profanam mortem dicit, quod naturae secreta patefecerit. SCHOL.

781 FLUUNT] Fluit Msc. minus scite. BERSMANN.

782 CADET] Melius, quam *cadit*, ut cohaeteat cum *sequetur*. GROT. MSS. tamen longe plurimi, optimique *cadit*. Barthius ad Claudian. p. 853. citat *cadet*.

782 SEQUETUR] i. e. non ocius cera solvetur calore solis. SCHOL.

786 RAPIDI VESTIGIA FATI] Ut, nullis membris adparentibus, an perierit aliquis, nesciatur. IDEM.

787 CINYPHIAS] Nomen datum serpentibus à regione, ubi plurimi procreantur. ut Virgilius.

Cinyphii tondent hirci.

IDEM. Sic malui scribere ex Regio primo, ut exhibent etiam quidam Editorum veterum. Plerique tam hic, quam apud alios auctores *Cyniphias* exhibent. Fluvius Graece scribitur Κίνυψ: unde gentile Κινύφιος: nisi credere malis Pierio ad Virgilii Georg. L. III, 312. notanti in MSS. Graecis primam syllabam per υ, alteram per ι exaratam legi. In MSS. & Edd. quibusdam *Cynipheas*.

788 CADAVER] Nam & membra consumit pestis, qua Sabellus perit, cum totus effluxit. SCHOLIAST.

790 MARSI] i. e de regione Marsorum. IDEM. Msc. *Marci* corrupte. BERSM.

790 TORRIDUS] *Perfidus* Msc. vitiose. Allusit enim ad ἔτυμον Presteris. IDEM.

793 MISCENS CUNCTA] Oculus, nares & cetera lineamenta sua perdidit per tumorem. SCHOLIAST.

Nec lorica tenet [a] distenti corporis auctum.
Spumeus accenso non sic exundat [b] aheno
Undarum cumulus: nec tantos carbasa Coro
Curvavêre sinus. tumidos [c] jam non capit artus
Informis globus, & confuso [d] pondere truncus.
Intactum volucrum rostris, epulasque daturum
[e] Haud inpune feris, non ausi tradere busto,
Nondum stante modo, crescens [f] fugêre cadaver.
[g] Sed majora parant Libycae spectacula [h] pestes.
Inpressit dentes Haemorrhois aspera Tullo,
Magnanimo juveni, miratorique Catonis.

Utque so-

VARIAE LECTIONES.

a *distincti* A. b *aëno* MSS. c *jam nunc* M. *non jam* B. 1. *nec jam* B. 1. d *corpore* V. 1. Edd. Ven. Br. Hort. m. e *non* V. 1. f *liquere* V. 1. A. Boh. a m. sec. g deest hic versus in R. pr. in Voss tert. ponitur post *magnanimo*. in Boh. legitur in marg. h *mortes* V. 1.

793 TOTO CORPORE] Ut non sola facies tumescat, sed corpus universum. SCHOL.

795 LATE TOLLENTE] Legitur & *pollente* i. plurimum praevalente. IDEM. Msc. *pollente* alt. *torrente*. BERSM. Rescripsi *pollente* auctoritate Regii primi, Voss. primi, unius Pulm. item Voss. sec. pro var. lect. Huc faciunt etiam Wittian. & Voss. tert. in quibus *pallente*.

796 MERSUS] Abditus in corpore tumefacto. Libri quidam *morsus* (M. Edd. haered. Gryph. Pulm. Maitt.) minus adposite. BERSM.

797 NEC LORICA TENET] Augmentum dicit factum crescentibus membris, & loricam esse divisam. SCHOL.

797 AUCTUM] Mscr. *actum*. perperam. Molem enim dicit corporis tumefacti & incrementum. Lucretius II.

Esse infinito debebant corporis auctu.

& v.

- - *mirando corporis auctu.*

BERSM. Male *actum* Ed. Ven. *ausum* Med. & *haustum* Rom. Variatur quoque L. x, 217.

- - - *auctusque suos non-ante coartat.*

798 EXUNDAT] Unus Bersm. Cod. scribit *exsultat*, quod facile admitterem, si plures agnoscerent Cod. Virgil. L. VII. Aen. 464.

- - - - *undantis aëni*
Exsultantque aestu latices: furit intus aquaï
Tumidus atque alte spumis exuberat amnis.

unde *trepida unda* in hac re dicitur sive bulliens. Vide, quae notavit Heinsius ad Ovid. L. XII. Metam. 279. & ad Valer. Flacc. L. IV, 686.

799 TANTOS] Ita bene restituit Grotius: cum vulgo post Sulpitium scriberetur *tanto*, contra MSS. *tantum* Pulm. unus, tres Bersm. & mei habent quinque.

800 TUMIDOS] Tumida vult membra crevisse, donec ad ultimum rumperentur. SCHOL.

801 TRUNCUS] Corpus sine vultu. Bene ergo, licet integro sit capite, *truncus* dicitur, quia non adparent signa faciei. IDEM.

802 EPULAS] Quia si gustassent, paterentur interitum. IDEM.

804 NONDUM STANTE MODO] i. mensura. prae magnitudine corporis per momenta cumulati cadaver humare non poterant. IDEM.

807 MIRATORIQUE] i. e. imitatori, sectatori. Qui Catonem miraretur, & eum vellet imitari. ut Virgilius.

- - - - *tua cernere facta*
Adsuescat, primis & te miretur ab annis.

IDEM. Ad eum locum L. VIII, 717. haec Lucani verba citat Servius, sed in accus. memoriae lapsu. Senec. Consol. ad Helv. c. 9. *Tu vive Bruto miratore contentus.*

808 TOTIS SE EFFUNDERE SIGNIS CORYCII PRESSURA CROCI] Corycus mons Ciliciae, sub quo Gigas premitur. De ejus cruore dicitur flumen exire, in quo crocum gignitur. Potest ergo his locis comparatus esse ille sanguis ex omni parte prorumpens. Alii accipiunt, quasi in Amphitheatro fieri sinis (*simus* MS.) cum ex omnibus locis hoc jaciatur unguentum. *Signis* unde crocum intelligitur exiturum. SCHOL. *Voss. sec.* De spar-

Utque solet pariter totis [a] se effundere signis
Corycii pressura croci, sic omnia membra
Emisêre simul [b] rutilatum sanguine virus.
Sanguis erant lacrimae: quaecumque foramina [c] novit
[d] Humor, ab [e] his largus manat cruor: ora redundant,
Et patulae nares: sudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis: totum [f] est pro [g] vulnere corpus.
At tibi, Leve miser, fixus praecordia pressit
Niliaca serpente cruor; nulloque [h] dolore
[i] Testatus morsus, subita caligine mortem
Accipis, & Stygias somno descendis ad [k] umbras.

Non tam

VARIAE LECTIONES.

a deest *se* in B. 1. V. pr. sext. W. Boh. O. 1. R. 1 Edd. Rom. Parm. Aldi. *se fundere* R. pr. V. tert. recte. b vulgo *rutilum pro.* c *movit* R. pr. V. sec. a m. pr. d *umor* R. pr. V. 2. e *iis* MSS. & Edd. qdd. f deest in A. g *pulvere* V. 1. h *cruore* B. 1. i *testatur* Boh. V. 3. H. V. sec. pro var. lect. k *undas* O. 1.

sparsione croci theatrali multa docemur ex antiquis auctoribus, per latentes facta fistulas; non ex signis. Ex hoc tamen loco viri magni Lipsius, & Scaliger pronunciaverunt odoratum hunc imbrem per theatrum non modo ex fistulis sparsum fuisse, sed etiam ex signis, & statuis undique perforatis, quales ad ornatum plurimas ibi fuisse constat: hic quidem ad Propert. L. IV, 1, 14,

Pulpita sollemnes non oluere crocos.

Ille vero in Differt. de Amphith. c. 16. Verum huic opinioni refragantur alii viri Docti, & locum corruptum autumant. Quare Gevartius Lect. Papin. p. 55. legendum putat *tignis* i. e. per omnia pulpita, cui conjecturae meum adsensum neutiquam praebeo. Probabilior multo est ingeniosissimi If. Vossii, & N. Heinsii Epist. ad Gronov. 381. conjectura rescribi sine scrupulo jubentium *sinis:* Et certe favere eis videtur Scholiastes, de qua voce videndi Priscian. c. 714. Valer. Prob. c. 1414. Ed. Putsch. Carrio L. II. Emend. 7. p. 21. quae loca adscripserat libri sui margini Broukhusius, ut videatur hanc lectionem recepisse. Verum cum *sinus*, sive *sinum*, vel urceus sit vas ventris rotundioris, nec oblongum, dubito valde, an pro Siphonibus, vel fistulis haec vasa sumi, vel usurpari possent. Quare adhuc dum haereo, licet animus ad lectionem τῶ *sinis* inclinet. Dein pro *pressura* venuste conjicit ibidem Heinsius *pressa*, vel *sparsa aura*, vel *spissa*, aut *versa* a *vergere*. Mihi; si quid mutandum est, quod non putem, placet *spissa*. passim crocus hac in re imbri, & nimbo comparatur, ut docet Gevartius. *Spissus liquor*, *imber*, *amoma spissa*, apud Ovidium. Consule Indicem, & Heinsium ad Met. L. x, 508.

810 RUTILUM PRO SANGUINE VIRUS] In Amst. MS. Edd. Rom. Parm. Med. Brix. est *rutilo:* ut Lib. 1, 615.

Diffusum rutilo nigrum pro sanguine virus.

Ovid. L. v. Met. 83.

- - - - *rutilum vomit ille cruorem.*

Sed optimus Regius primus exhibet *rutilatum sanguine virus* verissime. nam virus pro sanguine non est emissum; sed una cum omni sanguine, quo commixtum venenum rutilatum est. Tacit. L. IV. Hist. 61. *Rutilatum crinem:* nisi malis scribere *rutilo*, seu *rutilum cum sanguine.*

811 QUAECUMQUE] Hos versus Lucanum recitasse quidam ferunt, quando sectis venis sedens in calida aqua, mortem sibi ipsi ex jussu Neronis conscivit. MICYLL.

811 FORAMINA] Quacumque potest humor exire. Poros dicit *foramina* scilicet, per quae sudor elicitur. SCHOL.

814 PRO VULNERE] Sensus est. Quasi unum vulnus sit totum corpus, sic undique sanguis effusus est. IDEM.

815 LEVE MISER] Nomen militis. IDEM. *Vele* habent MSS. GROT. *Vele* inveni in Reg. primo. *Lene* in meo. Edd. qdd. *Laeve.*

818 ET STYGIAS SOMNO DESCEND. AD UMBR.] Sic & Nicander:

- - - *Καμάτῳ δ' ἄτερ ὄλλυται ἀνὴρ,*
Ὑπνηλὸς δ' ἐπὶ τοῦχος ἄγει βιότοιο τελευτήν.

MICYLL. L. VI, 569.

Stygias mandavit ad umbras.

Non tam veloci corrumpunt pocula leto,
Stipite quae [a] diro virgas mentita [b] Sabaeas
Toxica [c] fatilegi [d] carpunt matura Sabaei.
Ecce procul [e] saevus [f] sterilis [g] se robore trunci
Torsit, & inmisit, (Jaculum [h] vocat Africa) serpens:
Perque caput Paulli, [i] transactaque [k] tempora fugit.
Nil ibi [l] virus agit: rapuit cum vulnere [m] fatum.
Deprensum est, [n] quae funda [o] rotat, [p] quam lenta volarent,
Quam segnis Scythicae strideret harundinis aër.
Quid prodest miseri Basiliscus cuspide Murri

Transa-

VARIAE LECTIONES.

a *duro* B. V. 3. W. M. b vulgo *Sabinas.* c *fatiferi* W. d *capiunt* Ed. Ven. e *saevo* V. pr. a m. pr. V. tert. A. recte. f *sterili* VV. LL. Steph P. 1. Boh. V. 2. Edd. qdd. *steriles* B. 1. g *e* B. 1. V. sec. *de* V. 2. R. 1. Edd. Rom. Parm. Aldi. Par. h *volat* B. 1. V. 1. Boh. i *trajecta* B. 3. *transjecta* H. O. 1. V. 1. Ed. Ven. *transfacti* B. 1. k *corpora* B. 1. V. 1. a m. pr. *timpora* V. 3. W. l al. *virtus-* m *ferrum* VV. LL. Steph. n *quam* V. 1. o *jacit* W. a m. pr. p *quae* M. *qui* H.

653.

Adspiciat Stygias, an quod descenderit, umbras.

& passim alii. Verum in Hort. marg. Voss. primo, tertio, quarto, meo, ut & Wittiano, & Voss. sec. pro var. lect. *socias* cum hac nota. *ut Virgilius. Et consanguineus Leti Sopor.* Seneca Herc. Fur. 1076.

- - *Frater durae languide Mortis.*

Stat. L. v. Theb. 197.

Cum consanguinei mixtus caligine leti
Rore madens Stygio somnus.

Adde Tennulium ad Frontin. Lib. III. Strateg. c. 12. §. 2. *Qualem inveni, talem reliqui.* Vulgatum tamen hoc loco praefero.

820 VIRGAS MENTITA SABAEAS] In Arabia ubi thus nascitur, sunt & aliae virgae, quae thureae (MS. *tureia*) dicuntur; sed hae venenum gignunt, quod toxicum dicitur. Dicit ergo, toxicum non tam cito se miscere populis, ut hoc venenum omnia membra perrupit. SCHOL. In Sabaea Arabiae regione, nascitur thurea virga, ex qua colligitur thus, sed alia etiam virga nascitur, ad similitudinem illius, quae legentes thus plerunque fallit, quia acerrimum & teterrimum venenum producit. Dicit ergo venenum hujus virgae, quamvis sit acerrimum, tamen majorem vim non habet, quam Aspidis venenum. OMNIBON. Atque hoc modo uterque Interpres. *Toxicum* igitur generaliter hoc loco accipiendum pro veneno. De illo autem quod proprio nomine *Toxicum* dicitur, sive à Taxo arbore, ut Plinio videtur, sive ab eo, quod τὰ τοξεύματα eo inficiant, sive etiam quod τοξεύματος more celeriter interficiat, Dioscoridem vide libr. VI. cap. 20. Plinium lib. XVI. cap. 10. Et Nicandrum in Alexipharmacis. MICYLL. *Virgas mentita Sabinas.* Scaligeri est emendatio. Ante, *Sabaeas*, inepte; cum versu altero sequatur vox, *Sabaei.* Nec verum est turis arbori taxum similem, unde toxica, imo abieti potius aut piceae. At *virgae Sabinae* essent eae, quas Sabinis auctoribus Romani magistratus usurpavere. At has ferme ex betulla fuisse ait Plinius. GROT. Ego tamen ausus non sum Scaligeri conjecturam invitis MSS. omnibus recipere, praesertim cum non opus sit *toxicum* hic capere proprie; sed pro quovis acri veneno. Ne tamen bis repetatur haec vox, sequens potest videri esse corrupta. Certe in antiquissimo Cod. Boher. legitur *Sagitae*; imo diserte Glossator Voss. sec. ait in aliis scribi *Saïtae*, i. Aegypti populi. Ampliandum censeo. *Sabaei* Voss. tert. Sunt multa venena, quae salubrium herbarum figuram mentiuntur. Consule Serv. ad Virgil. Ecl. IV, 24.

- - *& fallax herba veneni.*

821 FATILEGI] Quia fata in illis virgulis leguntur. SCHOL.

823 INMISIT] *Emisit* est in Bersm. uno, Voss. tribus, Witt. Marp. Amstel. meo, & Edd. Ven. Brix. sollemni mutatione. Vide ad L. VII, 523. Sidon. Apoll. cap. 10.

Juppiter emisit tepidum sine pondere fulmen.

Dein reposui *volarent*: pro *volaret* quod in Grotii Editionem operarum incuria inrepsisse videtur.

man-

Transactus? velox [a] currit per [b] tela venenum,
Invaditque manum: quam protinus ille retecto
Ense ferit, totoque simul [c] dimittit ab armo:
Exemplarque sui [d] spectans miserabile [e] leti
Stat [f] tutus, pereunte manu. Quis fata [g] putaret
Scorpion, [h] aut vires maturae [i] mortis habere?
Ille minax nodis, [k] & recto verbere saevus,
Teste tulit coelo victi decus Orionis.
Quis calcare tuas [l] metuat, [m] Salpuga, latebras?
[n] Et tibi dant Stygiae jus in sua fila sorores.

VARIAE LECTIONES.

a *percurrit* s. R. 1. b *membra* VV. LL. Steph. c *demittit* vulgo. *dimisit* B. 1. al. *divisit*. d *exspectans* R. pr. Voss. pr. Marp. male. Forte ex *adspectans* corrupt. *suspectans* Ed. Paris. e *fati* B. 2. W. a m. pr. f *tivus* P. 1. O. 1. g *putavit* P. 1. V. pr. Ed. Rom. Mic. & Hort. m. h *in* V. 1. i *necis* M. k *erecto* A. & *terto* P. 1. l *metuit* Marp. m Edd. pleraeque *Salpiga*, *Salpynga*, *Solpuga*. n *at* V. 2.

mansit id tamen in seqq. Edd.

825 NIL IBI] *Ubi* Mic. (& Voss. un. a m. pr. *sibi* Voss. un.) perperam. Non enim veneno, sed solo vulnere interemtum dicit. BERSM. Ascensius legit *tibi* sc. in te Paulle. Sed non opus. in Paulli capite venenum nihil mali fecit: nam mors rapuit eum, simulac vulnus accepit.

827 QUAM SEGNIS] Quam segnis sit sagitta, si Jaculo serpenti comparetur. GROT. Male Bersm. exponebat *quam velociter sagitta per aërem impulsa volaret*.

828 PRODEST BASILISCUS TRANSACTUS] Carpit haec, quasi minus Latina, Caes. Scaliger in Hypercrit. c. 6. auctoremque dicere debuisse ait, *Basiliscum esse transactum*. Quid ergo fiet Ovidio Epist. 1. Heroid.

Sed mihi quid prodest vestris disjecta lacertis
Ilion?

quo loco merito hunc defendit Vossius L. 1. de Analog. c. 12.

828 MURRI] *Myrri* Reg. pr. *Mauri* Pulm. un. & Ed. Parm. *Maura* Pulm. un. *Muri* Bersm. un. *Miri* A. *Murris* Bersm. un. & meus. *Murci* Ed. Ven. omnes vitiose. *Murri* militis nomen etiam apud Silium L. I, 377.

Insignis Rutulo Murrus de sanguine.

Adde Gruteri inscript. p. 872. N. 10.

831 SIMUL DIMITTIT] In Vossiano quarto est pro varia lectione *semel*, eleganter i. e. uno ictu. Consule notata ad L. III, 296. Dein *dimittis* scripsi pro dissecuit, amputavit, ex MSS. quinque Pulm. duobus Bersm. & meis septem, ac Ed. Romana, aliisque MSS. ab Heinsio conlatis. Confer, quae Doct. Drakenburg. ait ad Silii Ital. L. II, 96. *Demittis* retinent tamen Voss. & Reg. primus. quod est secando, sive amputando dejicit.

832 EXEMPLARQUE] Ut in manu sua agnosceret, quemadmodum fuisset periturus, nisi eandem decidisse properasset. SCHOL.

832 MISERABILE] Canterus probat *mirabile*. BERSM. Nov. Lect. L. III. c. 2. Certe *mirabile* magis huic loco convenit, quam *miserabile*. Habet etiam *mirabile* Hulst. Cod. saepius hae voces tam apud nostrum, quam alios confunduntur. paullo supra L. IX, 491. *miranda* & *miseranda*. Hinc vitium quoque vulgatos adhuc obsidet Valerii Flacci Codices L. I, 281.

Aureus ut juvenem miserantibus intulit undis
Vector.

Atqui si miseratae fuissent undae, an tum mersissent Hellen? quare reponendum omnino arbitror *mirantibus* frequenti poetis locutione. Ovid. Lib. II. Amor. El. II, 1.

- - - *mirantibus aequoris undis.*

Claudian. L. II. in Eutrop.

Cornua cana gelu mirantibus extulit undis.

Awien. descript. Orbis 253.

Huic, mirante salo, quondam sese intulit Argo.

Adde, quae congesserunt viri docti ad ipsum Valerium Flacc. L. IV, 712. & Silium L. X, 498.

- - - *mirantem interrita Tibrim*
Tranavit.

834 VIRES] Ad comparationem illius, quia brevis est. SCHOL.

[a] Sic nec clara dies, nec nox dabat atra quietem
[b] Suspectam miseris, in qua tellure jacebant.
[c] Nam neque congestae struxêre cubilia frondes,
Nec culmis crevêre tori: sed [d] corpora fatis
[e] Expositi volvuntur humo, calidoque vapore
Adliciunt gelidas nocturno frigore pestes:
Innocuosque diu [f] rictus torpente veneno
[g] Inter membra fovent: nec, quae mensura viarum,
[h] Quisve modus [i] nôrunt, [k] coelo duce: saepe querentes,
Reddite Dî, clamant, miseris, quae fugimus, [l] arma:
[m] Reddite Thessaliam. patimur cur segnia fata
In gladios jurata manus? pro Caesare pugnant

Dipsa-

VARIAE LECTIONES.

a *Si* Ed Hort. b *suspecta est* vulgo. c *jam* V. 1. d *pectora* A. e *Exposita* B. 1. Ed. Paris. *Expositis* B. 1. f *rictus* H. Ed. Ven. g *intra* V. 1. Edd. Sulp. Paris. Bad. Mic. h *quisque* V. 1. Ed. Ven. i *norant* Boh. V. 3. k *duce coelo* R. qr. A. l *arva* P. 1. m deest hic vs. in Edd. Rom. & Parm.

834 VIRES] *Virus* Mscr. h. e venenum citam afferens mortem: non male. BERSM.

836 COELO VICTI DECUS] Quia eumdem percussit, & inter sidera collocatus est. SCHOL.

837 QUIS METUAT] Quia brevis est, ideo non metuebatur plurimum nocitura. SCHOL.

837 SALPYNGA] Σάλπιγξ tuba est, cujus formam habet haec serpens, cujus latebra calcata mortifera est. SULPIT. & ASCENS. Varia hujus loci lectio est. Volaterranus *Salpynga*, legit, brevemque serpentem interpretatur. Alii *Salpyga*, malunt, idque genus esse formicae venenatae tradunt, Plinii videlicet auctoritate adducti, apud quem lib. XXIX. cap. 4. ita legitur: *Est & formicarum genus venenatum, non nevere eas in Italia. Solifugas Cicero appellat. Salsugas* (sive, ut ipsi videntur legere, *Salpugas*) *Beetica* &c. Utra igitur lectio verior sit, difficile est dijudicare, quando idem Plinius lib. VIII. cap. 29. de eodem animante, puto, loquens, *citra Cynamulgos Aethiopas*, inquit, *late deserta regio est, à scorpionibus & Salpugis gente sublata.* Et Fest. Pomp. *Solipunga genus bestiolae maleficae est*, inquit, *quod fit acrius, contractiusque fervore solis, unde & nomen traxit.* Quod si autem, ut in re obscura, divinare liceat, credam ego apud Plinium quidem posteriore loco pro *Solifuga*, *Solipungam*, ut Festus, aut certe *Solpugam*, ut ipse alibi habet, legendum esse. Lucanum autem *Salpugam*, aut etiam *Salpygam*, quando facilis transitus est ex *V*, in Υ, psilon, gentis suae more posuisse. Sed tamen hujus rei judicium aliis ac doctioribus integrum relinquo. MICYLL. *Salpyga.* Aversio ad Salpygam. Est autem (ut grammaticis placet) Talpica formicarum venenatarum genus, quas Cicero *Solifugas* vocat, à fugiendo Sole: Ardore enim Solis acrius concitatur, quare eum, quod potest, fugit. Perottus hanc *Solpugam* à Lucano hoc loco appellari docet, non *Salpygam.* Sunt, qui hoc loco, *Salpynga*, & *Salpuga* legant. Rursum sunt, qui eandem cum Scytale esse, credant. Plin. lib. XXIX. cap. 4. *Est*, inquit, *formicarum genus venenatum, non eas novere in Italia, Solifugas Cicero appellat. Salsugas Baetica. Iis cor Vespertilionis contrarium, omnibusque formicis, & Salamandris resistit.* Idem lib. VIII. cap. 29. *Citra Cynamolgos Aethiopas late deserta regio est, à Scorpionibus, & Solpugis gente sublata.* Micyllus ad istum modum diligenter hunc locum etiam expendit, cujus verba, ne sua laude defraudetur, adscribam. *Varia* &c. etiam erudite. HORTENS. *Solpuga.* Msc. tria *Salpiga*; & unum *Scalpiga*: alii, *Salpyga*, vel *Salpuga.* apud Festum *Solipunga* nominatur genus *bestiolae veneficae, quod acrius concitatiusque fit fervore solis, unde etiam nomen traxit*, ubi alii *Salpuga* & *Solipugia* & *Solipagna*: Glossarum *Solipuga* ἡλιοκεντρὶς μύρμηξ. Plinius Lib. XXIX. cap. 4. *Solipugas* & *Salpugas* nominat formicarum genus venenatum. Vide eumdem Lib. VIII. cap. 29. BERSM. *Solpuga latebras.* Recte sic scribitur, & ἀναλογικῶς à solo pungendo. Libri tamen quidam *Salpuga*, quomodo Baeticos pronunciasse ait Plinius lib. XXIX. c. 4. GROT. *Ed. tert.* At vero Micyllus, & clarius Salmasius Plinian. Exercit. p. 70.

Dipsades, & peragunt civilia bella Cerastae.
Ire [a] libet, quà [b] Zona rubens, atque axis inustus
Solis equis: juvat aethereis adscribere caussis,
[c] Quod peream, coeloque mori. [d] nil, Africa, de te,
Nec de te, [e] Natura, [f] queror: tot monstra ferentem,
Gentibus ablatum, [g] dederas serpentibus orbem:
Inpatiensque solum Cereris, cultore [h] negato,
Damnasti, atque [i] homines voluisti deesse venenis.
In loca serpentum nos venimus: accipe poenas
Tu, quisquis Superûm commercia nostra perosus,
Hinc torrente plaga, [k] dubiis hinc Syrtibus orbem
Abrumpens, medio posuisti limite [l] mortes.

VARIAE LECTIONES.

a *Ixet* Ed. Hort. b *Roma* A. c *quo* A. d *nihil* B 1. M. e *Fortuna* P. 1. f *querar* B. 2. M. *loquor* Edd. Rom. Parm. g *dederis* M. h *fugato* V. pr. sed corr. i *hominem* R. 1. quod placet. k *mediis* Marp. pro var. lect. l *mortem* R. 1.

p. 70. docent bestiolam hanc à Baeticis vocatam esse *Salpugam*, ut diserte habent duo Pulm. Codd. & Wittian. Ceteri fere omnes *Salpiga*, vel *Salpyga*. pro varia lectione Voss. sec. *Salpugna*. Rectum ergo est *Salsuga*, ut clare testatur Plinius, hanc bestiam à Baeticis vocatam esse; quidquid obloquatur Harduinus ad Lib. VIII. num. 88. qui retinet *Solsuga*, explosa Salmasii *Solifuga*, quam nec ipsam Lucaniani metri rationem pati, ait. At vero Salmasius nihil minus, quam talia umquam scripsit, qui recte *Solpugam*, vel *Solipugam* vulgo, à Baeticis vero *Salpugam* dictam pronunciat ex Plinio, Isidoro &c. In Hortensii autem nota omisi Micylli verba, ne bis eadem repetantur.

838 JUS I.] Ut facias hominibus fata i. mortem, dum vulneras. SCHOL.

840 SUSPECTA EST] *Quis picta* Msc. perperam. BERSM. MS. T. rectius connectit cum superioribus.

Suspectâ miseris in qua tellure jacebant:
Ut sit trajectio Lucano frequens: *suspectâ miseris ipsâ terrâ, in qua cubabant.* GROT. *Ed. sec.* Lectio vulgata satis ferri potest, pro, *tellus suspecta est, in qua jacebant*, trito constructionis modo, de quo egimus ad L. III, 160. & alibi. Verum MSS. optimi suadent, ut aliquid hic novemus: nam in Regio primo, Wittiano, Voss. sec. & tertio est *suspectam*. Quo faciunt etiam Thuan. Voss. pr. quint. Hulst. & Voss. quarto a m. pr. a quibus *est* exsulat. Amstel. & Ed. Paris. *suspectam est*. Recte dicit *quietem suspectam*, ubicumque essent, vel *jacerent*, ut habet Amst.; aut si haec non placent, sequenda omnino ipsa Mstorum illorum lectio, in quibus *est* non comparet, & capienda in Ablativo cum Grotio, à qua non alienus sum.

842 FATIS EXPOSITI] Ad serpentum morsus, unde poterant interire. SCHOL.

845 RICTUS] Scilicet serpentum. *Torpente* per frigus. IDEM.

849 SEGNIA] i. cur morimur tam segniter, qui nos gladiorum periculis voveramus. IDEM.

853 AETHEREIS ADSCRIBERE CAUSSIS] Eamus potius ad loca torridiora, ut coelo non serpentibus mortem debeamus. GROT.

854 COELOQUE MORI] Id est. non serpentibus, sed coelo, quod me vicino igne (*veniente v. l.* Voss. pr.) prosternat. SCHOL.

856 GENTIBUS ABLATUM] Viam nobis separaveras, qua nos volumus pervenire. IDEM.

858 VENENIS] Mscr. *veneno* (ut & Voss. un. Amst. Edd. Rom. Parm. Paris.) i. e. serpentibus venenatis. BERSM.

861 ORBEM] Sic reposuit Grotius cum Edd. Aldi, Colin. & Pulm. ac MSS. Steph. Bersm. & plerisque Pulm. quibus accedunt plurimi nostri. Alii habent *oram*, ut est pro var. lect. quoque in Voss. sec Witt. & Regio primo, in quo à manu prima *ora*: ut & Voss. tertio. an scribendum *oras*?

864 TIBI CONSCIUS] Tecum conscius, quod sit mundus hic ab hominibus (*omnibus* Voss. sec.) separatus. SCHOL.

865 CLAUSTRA PETIT] *Ferit* habent MSS. quod efficacius. GROT. *Ed. sec.* Ab oppugnatoribus

Per secreta tui bellum civile recessus
Vadit; & arcani miles tibi conscius orbis
Claustra [a] ferit mundi. forsan majora supersunt
Ingressis. coëunt ignes stridentibus undis,
[b] Et premitur natura poli. sed longius [c] ista
Nulla [d] jacet tellus, [e] quam fama cognita nobis
Tristia regna Jubae. quaeremus forsitan istas
Serpentum terras: habet hoc solatia coelum:
Vivit adhuc aliquid. patriae non arva requiro,
Europamque alios soles, Asiamque [f] videntem.
Qua te parte poli, qua [g] te tellure reliqui,
Africa?

VARIAE LECTIONES.

a *petit* vulgo. b *exprimitur* V. 1. c *istinc* P. 6. B. 4. mei 7 recentiores, & alii duo pro var. l. *istic* M. d *jacens* B. 1. H. *licet* R. 1. e *quae* V. pro var. lect. Edd. Sulp. Mic. Hort. f *calentem* B. 1. *virentem* Edd. Ven. Br. Med. Paris. male. g *nunc* Marp.

tracta similitudine. GROT. *Ed. tert.* Sine haesitatione *ferit* rescribi jubent tres veterrmi Vossiani, Regius prim. Witt. & Oxon. pr. in quo vitiose *peris*. Neque alio modo legisse videtur Omnibonus, qui exponit *pedibus calcat*: placet magis Grotii interpretatio. Sil. Ital. L. III, 500.

At miles dubio tardat vestigia gressu,
Inpia ceu sacros in fines arma per orbem,
Natura prohibente, ferant, Divisque repugnent.

Hinc *reserare negatas Gressibus humanis Alpes* idem L. XVII, 501. & similia alia saepius: ut vel eo loco videre est.

865 FORSAN MAJORA] i. e. graviora, quam modo sustinuimus, patiemur ideo fortasse, quia secretum orbem sumus ingressi. SCHOL.

866 COEUNT IGNES STRID. U.] Omnibonus sic: (coëunt ignes) *Nam sicut nobis videtur, sol occidens cum fluctibus maris conjungi videtur.* (Stridentibus undis) *scilicet calore solis. Nam ignis aquae conjunctus stridorem facit* Sed quid? si non solem tantum, sed & caetera sidera intelligas per ignes, uti quae igneae naturae à multis philosophorum habitae fuerint, quando & sequitur, *Naturam poli premi*, hoc est, ipsum polum Arcticum supprimi & occultari. De eo enim accipiendum videtur, non de Antarctico: ille enim ad Aequinoctialem usque progressus occultatur, apparere autem incipit Canopus. Erit igitur sententia: Eae stellae, quae nobis antea supra horizontem sublimi atque alto coelo ferri videbantur, nunc cum aquis coëunt, & quasi merguntur, polus autem ipse premitur, atque obscuratur, quo antea velut duce quodam itineris utebamur. MICYLL.

867 SED LONGIUS ISTA N. J. T. QUAM &c.] Etiam hic locus non eodem modo ab omnibus legitur. Sulpitius, ut ex i. s, quae exponendi causa idem adjecit, videre est, ita legit:

- - - - *Sed longius ista*
Nulla jacet tellus, quae fama cognita nobis.

(scilicet sit.) Et mox: *Tristia regna Jubae quaeremus* (quae) *forsitan istas* (pro, easdem) *serpentum terras habet, & solatia* (eadem scilicet) *coeli.* Ut id, quod sequitur, *Vivit adhuc aliquid*, ad ipsos milites referatur. Alii autem contra hoc modo distinguunt & legunt: *Sed longius ista Nulla tellus jacet, quam* (f. quae) *fama* (tantum) *cognita nobis* (est) *Tristia* (videlicet) *regna Jubae.* Ut sit sensus: Sed nusquam minus pervenire possumus, quam quo tendimus: aut, nulla terra à nobis longius abest & recedit, quam ea, quam petimus. Et mox: *Forsitan* (autem) *istas* (hoc est, praesentes, & in quibus nunc sumus) *serpentum terras quaeremus* (denuo. f.) *Habet* (enim) *hoc coelum solatia*, (f. quod) *Vivit adhuc aliquid*, hoc est, quod ipsa aura vitalior est, & animantia aliqua nutrit, cum illa, quam petimus, fortassis etiam istis careat, planeque deserta ac vasta sit. MICYLL. Bene cum Scholiaste explicat Micylius, nisi quod *longius ista* non recte sumat auctor dicit. Ultra hanc nulla alia terra est, quam regnum Jubae: ut monuit Bersm.

868 QUAE] Rectius, *quam*, ut habet diversa lectio. Nulla terra ultra eam est, quam regnum Jubae, quae & ipsa forsan serpentum plena est, quam terram quaerimus, quae caeli solatia habet forsan. HORTENS. *Quam, quae* libri quidam

mi-

Africa? Cyrenis [a] etiam nunc bruma rigebat.
Exiguane via legem convertimus anni?
Imus in adversos axes: [b] evolvimur orbe:
Terga damus ferienda Noto. nunc forsitan ipsa [c] est
Sub pedibus jam Roma meis. solatia fati
Haec petimus: veniant hostes, Caesarque [d] sequatur,
Qua fugimus. Sic dura suos patientia questus
Exonerat: cogit tantos tolerare labores.
Summa ducis virtus, qui nuda fusus harena
Excubat, atque omni Fortunam provocat [e] hora.
Omnibus unus adest [f] fatis: [g] quocumque vocatus,

Ad-

VARIAE LECTIONES.

a *& jam* Edd. R. B M. *etiam num* V. sec. pro var. lect. *etiam tunc* B. 1. Marp. Ed. Ven. b *& volv.* Buh. Edd. Bad. Vers. Mic. c deest in B. 2. d *ruatur* MS. Cantab. e *vra* W. V. 1. f *miseris* P. 2. R. pr. V. tert. Edd. Asc. Mic. Vid. ad L. VI, 550. g *quacumque* Buh. V. pr. sec.

minus scite: cum hoc dicere videatur nullam esse terram ultra eam, quam regnum Jubae. BERSMANN.

869 QUAERIMUS] Forsitan tanta patiemur, ut dari nobis illas terras incipiamus optare, quas nunc horremus serpentibus inpletas. SCHOL.

870 HABET HOC SOLATIA COELUM] *Habet haec solatia letum* Mscr. non male. BERSM. Edd. Sulpitio (qui inepte legit *& solatia coeli*, retinentibus in textu Mic. & Hortens.) priores *haec s. coelum*, cum MSS. Voss. uno, & Amstel. *Loetum*, suprascripto *coelum* est in Voss. sec. *telum* Voss. quint. Nihil esse mutandum, docet Scholiastes scribens. *Ordo est. Hoc coelum habet solatia, quia hic vel serpentes vivunt. Dicit autem ultra nil vivere.*

872 ALIOS SOLES] Nam Europa occidentem, Asia Orientem videt. SCHOL.

874 CYRENIS] Cyrene civitas Libyae, quae Pentapolis nominatur. IDEM.

875 LEGEM ANNI] Hic enim calor est. IDEM.

876 EVOLVIMUR ORBE] i. extra orbem egredimur. IDEM. In Amstel. est *evolvimus*. in Hulst. & duobus Bersm. *evolvimus orbem*. in uno Regio *evolvimur orbem*, vere, ut puto, per Graecismum. male *evolvimus* a m. sec. illic erat substitutum.

877 TERGA DAMUS FERIENDA NOTO] Et venimus ad septentrionem, quod contra rationem. SCHOL. Scilicet qui flat à meridie, & nunc quidem in oppositum (sive ex opposito nobis) spirat: at vero cum ad Antipodas descenderimus, ipsum post terga relinquemus. OMNIBON. Haec expositio vera est, neque hic locus diversum aliquid habet à superioribus, ut Sulpitio videtur. MICYLL. Vento Austro, qui nobis adversus fuit antea, tam longe recedimus in meridiem, & petimus Antipodas, ut idem à tergo incipiat nobis spirare. loquitur accommodate sensui communi, & populari. HORTENS. Badius exponit; *dum solem inspicimus, quia in Europa pectus solem inspicientium ferit.* Ut idem dicat, quod L. X, 49.

- - - terrasque premamus
Flagrantis post terga Noti.

Mihi placet Hortensii explicatio. peccat in eo Omnibonus; quod haec in futuro capiat: cum dicat miles, sibi videri, se jam ad Antipodas venisse.

878 SOLATIA FATI H. PETIMUS] Buh. Voss. pr. qu. & quint. item Oxon. pr. Hulst. Bersm. unus & Ed. Ven. exhibent *fatis*; in dativo scilicet. ut fata nostra haec ferant solatia. Non male certe. Claud. L. II. in Ruf. vs. 18.

- - - - solatia leto
Exitium commune dabit.

Adde L. X. 462. & Livium Lib. XXV, 16. *solatia suae morti inventurum.* Nihil tamen temere mutandum. Sic enim *solatia fati* jungit II, 91. *solatia mortis* Lib. VIII, 315. & passim Ovidius, aliique.

879 VENIANT HOSTES] Dicit, quae sunt solatia, ut se illic persequatur inimicus. SCHOL.

882 NUDA] *Nudus* Msc. (& Reg. un.) minus probe. BERSM.

883 PROVOCAT] Non cedit aversus. SCHOL.

884 VOCATUS] Sic sex Pulm. duo Bersm. & novem mei antiquiores habent libri, & Edd. tan-

tum

Advolat, atque ingens meritum, majusque salute
Contulit, in letum vires: puduitque gementem,
Illo teste, mori. quod jus habuisset in [a] ipsum
Ulla lues? casus alieno in pectore vincit,
[b] Spectatorque docet, magnos nil posse dolores.
Vix miseris serum [c] tanto lassata periclo
Auxilium Fortuna [d] dedit. gens unica [e] terras
Incolit [f] à saevo serpentum innoxia morsu,
[g] Marmaridae Psylli: par lingua potentibus herbis:
Ipse cruor tutus, nullumque admittere virus,
Vel cantu cessante, [h] potest. natura locorum
Jussit, ut inmunes [i] mixtis serpentibus essent.

Profuit,

VARIAE LECTIONES.

a *illam* B. 1. O. 1. A. M. Edd. pp. b *spectatosque* V. 1. c *tantis periclis* V. 1. O. 1. Edd. R. P. B. M. Paris. d *tulit* Marp. e *terram* V. 1. R. 1. f *has* M. g *Marmoridae* V. 1. A. h *potens* MS. Cant. Voss. sec. & pr. sed suprasc. *potest*. non male. i *mixti* vulgo.

tum non omnes. Grotius tamen praetulit *vocatur*.

886 IN LETUM VIRES] Hoc est vires, quibus uti deberet ad vitam, his Cato utebatur ad mortem: quod meritum plus apud eum, quam salus ipsa constabat. SCHOL. Non cepit haec Scholiastes. Ait auctor, ut bene interpretes explicant. Aegris contulit aliquid majus, quam ipsam salutem, nempe fortitudinem, & constantiam contemnendae mortis, eique ultro forti animo occurrendi.

888 CASUS ALIENO IN PECTORE VINCIT] Sensus hic est. Periculum, quod ipse poterat sustinere, hoc alio patiente calcabat. Non ergo securitate hoc, sed virtute vincebat, contemnere alterum jubens, quidquid erat & ipse passurus. SCHOLIAST. *Alieno pectore. In pectore* Mscr. quatuor, scilicet in Catonis, à quo ad virtutem, & constantiam conformabatur. BERSM. *Alieno in pectore.* Ipse in cordibus militum vincit malum, dum constantiam ipsis aspirat. GROT. Optime haec cum Scholiaste, & Badio ad Catonem refert Grotius, non ad morientem, ut fecerunt Bersm. & Sulpit., qui cum Editoribus Rom. & Parm. contra omnes MSS. *in* delevit, & dein seqq. sed hanc praepositionem jam quoque revocavit Grotius.

889 DOCET MAGNOS NIL POSSE DOLORES] MS. P. *labores*. GROT. Etiam in Regio utroque, Wittiano, & Amstel. scribitur *labores*; de qua variatione supra aliquoties diximus. Hic tamen alium sensum recipere posset, si admittere quis vellet lectionem editionum Romanae, Parmens. Brix. & Mediol. *vetat*, non *docet*. *Vetat magnos labores nil posse* i. e. ostendit, & inculcat militibus magnis laboribus magnum quid & virtute dignum praestari posse. sed MSS. constanter retinent *docet*.

890 LASSATA] Lassatam dicit fortunam inferendo discrimina. SCHOL.

892 INNOXIA] i. e. cui noceri non possit. IDEM. Nove ita dictum pro eo, cui non nocetur, ait Sulpit. Sed jam ante eadem forma Sallustius scripsit B. Catil. c. 39. *ipsi innoxii rubi*: vide Doct. Cortium.

893 PSYLLI] Psylli à Psyllo rege dicti, cujus sepulchrum in parte Syrtium majorum est, ut ait Plinius. Lib. VII, 2. *Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, & cujus odore sopirent eas. Mos vero liberos genitos protinus objiciendi saevissimis earum, eoque genere pudicitiam conjugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. haec gens ipsa quidem prope internecione sublata à Nasamonibus, qui nunc tenent eas sedes.* Haec Plinius: quem etiam de Marsis lege 7. & 28. libro. SULPIT. Meminerunt autem & Gellius libro XVI. cap. 2. & Herodotus libro IV. qui contra Austrum in praelium egressos interiisse scribunt. MICYLL.

893 PAR LINGUA POTENTIBUS HERBIS] i. quorum verba & incantatio sic prosit, ut herbae potentes, vel quae contra venena de herbis lecta, valeant repugnare. SCHOL.

894 TUTUS] Non nocet, etiamsi illum serpentis morsus effoderit. IDEM.

895 VEL CANTU CESSANTE] Venena, inquit, non valet admittere in vitalia, etiamsi de Psyllis nul-

Profuit, in mediis [a] sedem posuisse venenis.
Pax illis cum morte data est. fiducia tanta est
Sanguinis: in [b] terram parvus cum decidit infans,
Ne qua sit externae Veneris mixtura, timentes,
Letifica dubios explorant aspide partus.
Utque Jovis volucer, calido cum protulit ovo
[c] Inplumes natos, solis convertit ad ortus:
Qui potuêre pati radios, & lumine recto
Sustinuere diem, coeli servantur in usus;
Qui Phoebo cessêre, jacent: sic pignora gentis
[d] Psyllus habet, [e] tactos si quis non horruit angues,
Si quis [f] donatis lusit serpentibus infans.

[a] Nec so-

VARIAE LECTIONES.

a *sedes* V. 1. b *terras* P. 2. B. 1. V. 4. O. 1. H. Edd. Rom. Parm. *terra* A. c *in plumis* R pr. V. sec. d *Psyllos* Buher. e ita H. vulgo *si quis tact. diros* R. 1. *tactas* V. tert. *tantos* H. f *donatus* P. 2. W.

nullus incantet. SCHOL.

896 MIXTIS SERPENTIBUS] Ita malui, quam *mixti*, suadentibus hoc Bersm. uno, Voss. pr. sec. Edd. primis, ut & Aldi, ac Paris.

898 PAX ILLIS CUM MORTE DATA EST] Pax data est cum illa morte, quae fit scilicet à venenis. Hoc dixit; quia inter media sunt venena, ideo de his nemo moritur. Nam si in aliis essent terris, ubi non omnia sunt venena, morerentur Psylli, quod aliis gentibus videmus accidere. Ergo habent beneficium naturale, quo tuti sunt. SCHOLIAST. Nimis certe haec generaliter dicta sunt. Licet enim nemo illorum veneno intereat, moriuntur tamen; quare aut hoc tribuendum Lucano nimis plus, quam concedit rei natura, semper dicenti, aut foedus cum Morte intelligendum, quo illis concessum, ne veneno intereant, aut potius, cum viro summo J. F. Gronov. Observ. L. IV. cap. 5. scribendum *illa* i. e. cum illo genere mortis. quam conjecturam vehementer confirmat Scholiastes. sic Propert. L. IV, 5, 41.

Ista per humanas mors venit acta manus.

Mors una supra L. III, 197. Alii *cum morte* exponunt *cum Serpente*, metonymice. ut supra aliquoties *mortes* vocat tam illos, quam quaecumque tela, mortem inferentia. Post *tanta* malim quoque deleri *est*, si per MSS. licet.

898 FIDUCIA TANTA] Sic venena non metuunt. SCHOL.

900 EXTERNAE] Ne sit de adulterio procreatus. IDEM. Msc. duo *extremae* (*extraneae* Oxon.) male. Intelligit enim sanguinem adulterinum. BERSM.

901 DUBIOS EXPLORANT] Hinc sua hausit Silius Lib. I, 411.

Nec non serpentem diro exarmare veneno
Doctus Athyr, tactuque graves sopire chelydros,
Ac dubiam admoto subolem explorare Ceraste.

ubi de Psyllis plura D. Heinsius, & de Aquila L. X, III.

Cum dignos nutrit gestanda ad fulmina fetus,
Obversam spectans ora ad Phaëthontia prolem,
Explorat dubios Phoebëa lampade natus.

903 AD ORTUS] Sic habetur in duobus Bersm. & meis undecim libris, Edd. Ven. Brix. aliisque. Vulgo *in o.*

905 COELI SERVANTUR IN USUS] i. e. ad volatum. SCHOL. Omnibonus reddit *in usum aëris.* qui idcirco recte *coeli* jungit cum τῷ *usus.* Vulgo *diem, coeli* exponunt solis claritatem, & post *coeli* distinguunt; sed male; ut vidit, & monuit me etiam amicus: neque aliter, quam distinxi, haec verba adducit Barthius ad elegantissimum Claudiani locum Praef. in III. Consul. Honor. ex quo ut ex Silii, aliorumque locis, quos congessit Barthius, nescio, an hic *coeli in usus* non rectius capias, pro *in usum Jovis*, ut pro eo gestet fulmen. Sic dicimus *in usum meum, tuum, illius* &c. Claudiani verba sunt.

Protinus inplumes convertit ad aethera nidos,
Et recto flammas imperat ore pati.
Consulit ardentes radios, & luce magistra
Natorum vires, ingeniumque probat.
Degeneres refugo torsit qui lumine visus
Unguibus hunc saevis ira paterna ferit.

Ex-

[a] Nec solum gens illa sua [b] contenta salute:
Excubat hospitibus, contraque nocentia monstra
Psyllus adest populis. qui [c] tunc Romana secutus
Signa, simul [d] jussit statui tentoria ductor,
[e] Primum, [f] quas valli spatium [g] comprendit, harenas
[h] Expurgat cantu, verbisque fugantibus angues.
Ultima castrorum medicatus circuit ignis.
Hic ebulum stridet, peregrinaque [i] galbana sudant,
Et [k] tamarix non laeta [l] comas, Eoaque [m] costos,
Et [n] panacea potens, & Thessala [o] centaurea:
[p] Peucedanonque [q] sonat flammis, Erycinaque [r] thapsos,

Et

VARIAE LECTIONES.

a *Hoc* W. b *contemta* B. 1. c *tum* V. 1. *cum* A. d *st. juss.* M. O. 1. e *primo* B. 1. f *qua* P. 1. B 1. V. 1. Buh. g *comprendat* VV. LL. Steph. h *expurgant* V. sec. W. i *balsama* al. k *tamaris* MSS. & Edd. qdd. l vulgo *comis*. m *costus* MSS. & Edd. qdd. n *penea* R. 1. *panaceta* V. pr. o *centaureos* R. pr. p Sic R. pr. W. Buh. V. sec. tert. qu. M. vulgo *um*. alii aliter corrupte. q *sonans* B. 2. V. 3. Marp. H. Edd. Ven. Br. Bal. Mic. Hort. *sonant* V. pr. *potens* O. 1. r *tapsos*, *tapsus*, *taxes*, *&* *taxus* MSS. & Edd. qdd. male.

Exploratores oculis qui pertulit ignes,
Sustinuitque acie nobiliore diem;
Nutritur volucrumque petens & fulminis heres
Gesturus summo tela trisulca Jovi.

Recto ore, & *sustinere diem* sumsisse Claudianum ex nostro, clare patet.

906 JACENT] i. projiciuntur, ut pereant. SCHOLIAST.

910 EXCUBAT] Etiam aliis tribuit incantatione medicinam. IDEM.

914 EXPURGAT] *Expugnat* Msc. mendose. BERSM.

916 EBULUM] Χαμαιάκτης Graece. Hujus fumo fugantur serpentes, ut Plinius ait, libro XXV. cap. 10. MICYLL.

916 STRIDET] Reg. pr. Voss. tert. Buher. cum Witt. & Voss. sec. a m. pr. exhibent *Stridit*, ut solet hoc verbum saepe inflecti. sed vide, quae dixi ad L. VI, 179.

Strident oculis ardentibus ignes.

Sic in sec. conjug. vs. 827.

Strideret harundinis aër.

de Galbano vide Cerd. ad Georg. Virgil. L. III, 415.

Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.

917 TAMARIX NON LAETA COMIS] In pauperum enim tumulis tamaricium (sic Voss. sec. & Serv. ad Ecl. IV. 2. sed vide etiam ad Ecl. VIII, 754. *tamarix construitur &* Voss. pr.) consecratur, ut cupressus in divitum. SCHOL. Exigua, raraque fronte. Virgilio sunt *humiles myricae*: Ovidio *tenues*. BERSM. *Comas* reposui ex optimo Regio primo pro *comis*, Graeco more. V. ad L. VI, 256.

918 PANACEA] Ut Virgilius. *odoriferam panaceam*. SCHOL.

919 ERYCINAQUE] De Eryce monte Siciliae collecta. SCHOL.

919 THAPSOS] Dioscorides *Thapsum*, sive, ut ipse habet, *Thapsiam*, Latine *Ferulaginem*, sive sylvestrem *Ferulam* appellari dicit, *Thapsiamque* nominatam, eo quod in Thapso insula primum inventa fuerit. Ferulae tota specie similis, graciliori tamen caule. Foliis foeniculi. De hac Nicander in Theriacis ita meminit:

Νῦν δ' ἄγρεος ἐπιμιχθέντα ἀλεξητήρια δέξο,
Θερμακέην μὲν ῥίζαν ἴδιν χαλβάνη θάψα
Μίξας &c

Ex quibus verbis facile apparet, unde hoc loco Erycinam dixerit poeta. MICYLL.

920 LARICES] De Larice & ejus natura, meminit Plinius lib. XVI. cap. 10. Similis piceae est, unde & nomina earundem ab autoribus confunduntur. Vide Ruellium cap. 91. libri primi. IDEM.

921 ABROTONUM] Ita omnino scribendum cum Buher. Voss. secundo, tertio, Regio primo (in quo non bene *Habrotonon*) ac Edd. Rom. Parm. Brix. & Mediol., non ut vulgo fit *Abrotanum*. Graecis Ἀβρότονον. nec aliter Plinius L. XXI. c. 21. & Lucret. L. IV, 123.

Pa-

Et larices; fumoque gravem serpentibus urunt
Abrotonum, & longe nascentis cornua cervi.
Sic nox tuta [a] viris. [b] at, si quis peste diurna
Fata [c] trahit, tunc sunt [d] magicae miracula gentis,
[e] Psyllorumque ingens & rapti [f] pugna veneni.
Nam primum [g] tacta designat membra saliva,
[h] Quae cohibet virus, retinetque in [i] vulnere pestem,
Plurima [k] tunc volvit [l] spumanti carmina lingua
Murmure continuo, [m] nec dat suspiria cursus
Vulneris, aut [n] minimum patiuntur fata tacere.
Saepe quidem pestis, nigris inserta medullis,

Excanta-

VARIAE LECTIONES.

a *ruris* H. b *aut* V. 1. c *tulit* Edd. Rom. Parm. d *magnae* A. e Nota in Buh. Cod. deesse hunc versum, uti & in Voss. sec. cui recentiore manu adtextus est h. modo *Ps. vires nimii & r. p. v.* f *cura* M. g *tactu* Marp. *tanta* O. 1. a m. pr. h *qua* O. 1. i *pulvere* Marp. k al. *tum.* l *spiranti* V. pr. a m. pr. *spumantia* H. a m. pr. m *ne dent* B. 1. O. 1. Marp. A. al. *n. dant.* n *nimium* B. 2. Buh. V. pr. a m. pr. R. 1. O. 1. A.

- - - *Panaces, Absinthia tetra,*
Abrotonique graves & tristia Centaurea.

921 LONGE NASCENTIS] Non enim in Africa cervi nascuntur: etsi Virgilius in Aeneidos primo aliter putavit. Accensorum cornuum nidore serpentes fugantur, & comitiales morbi deprehenduntur. SULPIT. *Longe nascentis*, dixit, comparatione ejus loci, ubi tunc agebant, non quod in tota Africa, praesertim autem littorali, nulli nascerentur. *Vel, longe nascentis*, pro, vivacis posuit. MICYLL. Accedo doctis viris, qui *longe nasci* sumunt, pro longinquis in regionibus, & inde procul remotis nasci: passim hoc adverbio eo sensu utitur auctor. Immo *longe nasci* pro diu vivere, vel crescere, Latinum non est. Cervos in Africa non nasci, multi tradunt. Consule, quae congerunt interpretes ad Plin. L. VIII, 33. *Cervos Africa propemodum sola non gignit.* Male igitur *viventis* seu ἀνεγγείτως habet Voss. quart. Reg. un. & a m. sec. Oxon. pr. Marp. & Amstel. Ed. Elzev. *longe nascentia*, non placet.

922 PESTE] At si aliquis de militibus de die à serpente percussus est. SCHOL.

924 PUGNA VENENI] Ut contra se venenum pugnet. IDEM.

926 COHIBET &c.] Includit, nec ultra permittit accedere; retinetque in eo scilicet loco, ubi fuerat vulneratus. IDEM.

227 VOLVIT SPUMANTI CARMINA LINGUA] In Vossi. sec. pro var. lect. & Oxon. uno scribitur *volvunt* Regius autem primus argute, & nisi me animus fallit vere. *volvunt spumantem carmina linguam. carmina volvunt linguam.* quia caussae sunt, cur lingua continuo murmure, & volubilitate moveatur. Quia tamen recepta vulgo lectio bene se habet, protinus contra ceterorum Codicum consensum mutare nec lubet, nec fas est.

928 DAT SUSPIRIA CURSUS VULNERIS] Non licet, inquit, nec vacuum est, ut respirare possint, qui incantant. Tanta enim celeritate vulnus currit in cuncta viscera, ut nisi jugi incantatione retineri non queat. *Cursus* nominativus. SCHOL. Veneni subito per membra diffusi efficacia non sinit eos respirare, intermissa locutionis pertinacia. BERSM. Non ut ante *dant*, &, *haud*, ne dari negetur cursus, cum sit sensus, celeritatem vulneris non permittere Psyllo, ut respiret, aut tantillum taceat. GROT. Plerique interpretes male *cursus* capiunt de concitatione loquendi: quomodo non raro dicitur *vox erat in cursu, studium cursusque loquendi* apud Ovid. aut simili modo, & *vulneris* jungunt cum sequentibus, quare in Edd. omnibus ante Grotium, exceptis Rom. Parm. & Ascens. scribitur *haud.* ut exaratur quoque in MSS. multis recentioris notae. Natum ex eo, quia non cogitabant *non* ex praecedentibus repetendum esse; sic: *aut fata non patiuntur, eos ne memento quidem tacere.* unde saepissime *aut* in *haud* abisse plus semel vidimus. *Dat*, ut Grotius insuper rescripsit, confirmant etiam duo Pulm. Voss. pr. sec. Reg. pr. & Oxon. prim. Ceteri omnes *dant*, ut *cursus vulneris* sit pluralis numeri;

Excantata [a] fugit: sed, si [b] quod tardius [c] audit
Virus, & [d] elicitum, [e] jussumque exire, repugnat;
[f] Tunc superincumbens pallentia vulnera lambit,
Ore venena trahens, [g] & siccat dentibus artus;
[h] Extractamque tenens gelido de corpore mortem
Exspuit: & cujus morsus [i] superaverit anguis,
Jam promptum [k] Psyllis vel [l] gustu nosse [m] veneni.
Hoc igitur tandem levior Romana juventus
Auxilio, late squalentibus [n] errat in arvis.
Bis positis Phoebe flammis, bis luce recepta,
Vidit harenivagum, surgens fugiensque, Catonem.

Jamque

VARIAE LECTIONES.

a *ferit* Edd. ante Grot. excepta Ed. Ven contra MSS. b *quis* A. *quid* B. 1. W. a m. sec. c *exit* vitiose Ox. 1. Edd. R. P. B. M. A. C. S. Gr. Pulm. & Bersm. d *illicitum* B. 1. Hort. Ed. e *jussuque* A. f al. *tum.* g *exsiccat* B. 4. V. 1. M. A. V. L. VIII, 690. h *exstructam* V. 1. O. 1. *extinctam* B. 1. i *superaverat* VV. LL. Steph. P. 1. V. 3. Edd. qdd. *sperav.* M. *spir.* H. k *est P.* Marp. A, V. 1 O. 1. l *gestu* V. sec. a m. pr. *gustum* Marp. M. m *venenum* P. 2. B. 2. W. R. 1. V. 1. O. 1. Edd. ante Bersm. praeter Ed. Ven. n *haeret* Ed. Parm.

meri; sed praefero nominativum. majorem hujus loci explicationem non addo, quia clarissima sunt Scholiastae, & Grotii verba. *Cursus vulneris* de veneno dicitur optime, quod latius per membra cito serpit. Ita paullo supra.

- - - velox currit per tela venenum,
Invaditque manum.

& passim. vox *suspiria* pro respiratione est apud nostrum L. IV, 328. Sil. L. I, 530. XI, 221.

930 NIGRIS] Nigrae sunt per venenum, si his sit infertum. SCHOL.

931 TARDIUS EXIT] Mscr. tria *audit* h. e. obsequitur carminibus Psylli. recte (vide ad Lib. III, 592. L. VI, 715, 767.) quart. *si quid tardius audet.* BERSM.

935 EXTRACTAMQUE TENENS] In Voss. sec. quarto, quinto, & Oxon. prim. a sec. m. legitur *petens.* In Regio primo, Buher. a m. pr. & meo *potens.* In MS. Cantabr. & Voss. primo pro var. lect. *trahens.* Latet aliquid, quod puto esse *premens* ore scilicet, ut solent, qui aliquid exspuent. vel *premens*, ut gustet, quale sit venenum.

937 GUSTU NOSSE VENENI] Hoc est; qui serpens eumdem vulneraverit, quem hic curat, de veneni sapore jam novit. SCHOL. Msc. duo *veneni.* quod & Canterus (Nov. Lect. Lib. III, 2.) probat; q. d. gustu veneni Psyllis cognoscere in promptu est; cujus serpentis morsus ille sit, aspidisne, an alterius. BERSM.

938 MELIOR TANDEM] Mscr. duo *levior tandem* h. e. relevata. tert. & quart. *tandem levior.* BERSM. *Levior*, non *melior*, agnoscunt Steph. Pulm. & omnes etiam mei praeter Voss. tert. Sed ita ut *levior* sequatur vocem *tandem*; ut rescribi jussi. *levior* i. e. magis levata, jam Grotius cum Edd. Ven. Omnib. Sulpit. Bad. Mic. Hortens. aliisque auctori reddiderat. Vide ad Silium L. VIII, 517.

Haud ullo levior bellis Vestina juventus.

940 BIS POSITIS PHOEBE &c.] Hoc dicit, duobus mensibus Catonem per haec loca esse progressum. Hoc Virgilius semel complexus est.

Tertia jam lunae se cornua lumine complent.

SCHOL. Duobus, inquit, mensibus Catonem errasse. Sed Strabo de Berenice loquens, inquit: *Ex hac urbe M. Cato terrestri itinere Syrtim peragravit diebus XXX. ducto decem millium hominum exercitu, & in partes diviso, aquarum gratia: profectus autem est pedibus per aestum & profundam arenam.* SULPIT. Et Plutarchus in Catone, de eadem hac profectione loquens. *Cum audisset*, inquit, *Scipionem ad Jubam regem sese recepisse, & Appium Varum Africae praefectum una cum Scipione esse, profectus ad eos pedes hyberno tempore, multis asinis, qui aquam ferrent, congregatis, multumque praedae prae se agens, multos etiam currus secum ducens, & praeterea homines qui Psylli nominantur, qui morsibus serpentum medentur, venenum extrahentes, & ipsos serpentes carminibus demulcentes,*

Jamque [a] illi magis, atque magis dureſcere pulvis
Coepit, & in [b] terram [c] Libye ſpiſſata [d] redire:
Jamque procul rarae [e] nemorum ſe [f] tollere frondes;
Surgere congeſto non culta mapalia [g] culmo.
Quanta dedit miſeris melioris gaudia [h] terrae,
Cum primum ſaevos contra vidêre leones!
Proxima Leptis erat, cujus ſtatione quietam
Exegêre hiemem, [i] nimbis flammiſque carentem.
Caeſar, ut Emathia ſatiatus clade [k] receſſit,
Caetera curarum projecit pondera, ſoli
Intentus genero: cujus veſtigia fruſtra

[a] Terris

VARIAE LECTIONES.

a *illis* vulgo. *illic* P. 4. B. 3. mei 12, & Edd. Ven. Br. med. *jam illis* Ed. Hack. b *terras* VV. LL. Steph. c *Libyes* V. ſec. *Libyae* MSS & Edd. qdd. d *reverti* VV. LL. Steph. P. 1. B. 1. V. 1. O. 1. H. Edd. Sulp. Bad. Mic. Hort. e Sic MSS. paucis exceptis, vulgo *nem. rarae.* R. pr. *nem. viſa eſt, ſet.* f *attollere* P. 3. B. 1. V. 2. A. Edd. ante Grot. g *pindo* M. h *vitae* Edd. Rom. Parm. i *nimbo* V. 1. *flammis nimb.* V. pr. M. k *recedit* A.

tes, diebus ſeptem continuis iter faciens, ipſe neque equo, neque jumento utens agmen antecedebat &c. MICYLL.

941 SURGENS FUGIENSQUE] Hoc per ſingulas noctes fit, cum oritur, & occidit; & per ſingulos menſes, cum minuitur, & augetur. SCHOL.

942 ILLIS] Reg. prim. & Voſſ. prim. & Pulm. unus *illi* ſc. Catoni. recte: ſic vitabitur nimius τοῦ *is* concurſus.

943 SPISSATA REDIRE] Ante enim reſoluta erat in pulverem. SCHOL.

945 CONGESTO NON CULTA MAPALIA CULMO] Vulgo *non culta* exponi videas, ſordida, non artificioſe aedificata. Malim, ſi haec lectio ſana eſt, intelligere vacua, ab hominibus non culta. quomodo deſcribere noſter *mapalia* ſolet. Lib. II, 89.

- - - - *vacuiſque mapalibus actus.*

IV, 684.

Et ſolitus vacuis errare mapalibus Afer.

Verum in Voſſ. ſec. tantum pro var. lect. eſt *non culta*, in ipſo textu ſcribitur *nunc viſa*, ut & in Buher. In Voſſ. primo *tunc viſa*. in uno Pulm. *non viſa*. & hinc Regius prim. forſan illud *viſa* in priori verſu oſtendit. ſcribere itaque malim, ne offendar ingrato τοῦ *culta*, & *culmo* ſono.

Surgere congeſto nunc viſa mapalia culmo.

Sc. *ſunt*. ut addit Gloſſator. Vulgatum legas etiam apud Philargyr. ad Virg. Georg. III, 340.

946 QUANTA DEDIT] Libye ipſa quantum laetitiae injecit Romanis, quum proſpexere crucifixos leones? Mos eſt enim Afrorum, leones crucifigere procul ab urbibus, ut alii abſterreantur. nam ſolent in ſenecta hominem appetere, ut Plinius tradit. SULPIT. Sed fortaſſis ſimplicior Omniboni expoſitio, qui, quod poëta dicit, *contra videre leones*, pro eo accipit, quod eſt, ubi primum obviam rurſus habuere leones, caeteraque Africae animantia, quae in interiore Libya, praeter ſerpentes, nulla ſunt. Ut κατὰ συνεκδοχὴν leones in genere, tanquam praeſtantiores, pro omnibus reliquis accipiantur. MICYLL. Cum Sulpitio facit Badius. Berſm. ſequitur Omniboni, & Micylli ſententiam. Non bene perceperunt interpretes auctoris acumen, quod latet in voce *leonum*. Vult ergo hunc exercitum maxime gaviſum fuiſſe viſis leonibus: quos alii videntes metuerent, & retro irent; ſed hi tam ſaeviſſimis vexati animantibus cum gaudio viderunt *ſaevos leones*; ſpem inde praeſumentes, loca magis culta, & in quibus armenta paſci poſſint, prope adeſſe. Talia captaſſe ſaepe Lucanum, aliquoties ſupra monuimus.

948 QUIETAM EXEGERE HIEMEM] Sunt, qui legant *quieta*, & conſtruant cum *ſtatione*: quod non improbem, ſed in idem recidit. VERSELL. *Quieta* ediderunt Aldus, Colin. Steph. Pulm. Berſm. & reliqui; ſed praeter MSS. Steph. Pulm. & Berſm. *quietam* jubent ſcribi meorum optimi, ut Voſſ. pr. ſec. tert., Regius pr. Wittian. & alii. Voce *ſtatione*

 ex-

[a] Terris sparsa legens, fama duce tendit [b] in undas,
Threïciasque legit fauces, & amore [c] natatum
Aequor, & [d] Heroas lacrimoso [e] litore turres,
[f] Qua pelago nomen Nepheleïas abstulit Helle.
Non Asiam brevioris aquae disterminat usquam
Fluctus ab Europa, quamvis Byzantion [g] arto
Pontus, & [h] ostriferam [i] dirimat Chalcedona [k] cursu,
Euxinumque [l] ferens parvo [m] ruat ore Propontis.

Sigeasque

VARIAE LECTIONES.

a *terra* M. b *ad* B. 1. c vulgo *notatum.* d sic MSS. & Edd pp. vulgo *Eroas. Eoas* VV. LL. Steph. A. e *alit* Ed. Parm. & Paris. f *qui* VV. LL. Steph. g *arctas* B. 1. h *astriferam* V. 1. *astriferum* R. 1. i *dirimit* M. k *cursus* R. pr. l *furens* V. 2. A. m *ruit* M.

exprimit auctor urbis nomen, quae *statio* Punice sonat, docente Magno Bocharto in Chan. L. I. c. 12. Vide ad L. II, 214.

950 SATIATUS CLADE] Msc. *sede*, sed alter reponit *caede*, quod legitur etiam in tertio. BERSMANN. *Caede* in uno quoque. Voss. Amst. & Hulst. scribitur. *Satiari caede*, *sanguine* cum aliis, noster passim L. V, 242. VII, 317, 802, IX, 153. X, 280. Apud Homer. αἵματος ἆσαι. Sed retineo hic *clade*. Respicit auctor, quae scripserat L. VII, 795.

- - juvat Emathiam non cernere terram,
Et lustrare oculis campos sub clade latentes.

952 FRUSTRA] Quia per terram non fugerat, sed per undas. SCHOL.

954 AMORE NOTATUM] Ubi Hero Leandri amore flagravit. IDEM. Mela L. I, 19, 2. *Abydos magni quondam amoris commercio insignis.* BROUKHUS. Celebre, infame explicatur participium *notatum.* Non male. Multo tamen elegantius in Msto Amstel. Meo, & Edd. principe Romana, Parm. Brix. Mediol. ac Paris. exhibetur *natatum* à Leandro. Dicimus enim *natare mare*, & *mare natatur.* De eodem Leandro Virgil. L. III. Georg 260.

Nocte natat caeca serus freta.

Ovid. L. I. Art. Amat. 48.

Novit quae multo pisce natentur aquae.

Tranare Lib. II, 181.

Obsequio tranantur aquae.

Frontin. L. I. c. 8. Strateg. 2. *Transnato flumine* & L. III, 13, 1. Pro *legit* scripsissem ego *secat*, ut vitetur repetitio insuavis: *legens* enim jam dixit, sed ita solet auctor, & retinent id omnes MSS.

956 QUA PELAGO NOMEN NEPHELEÏAS ABSTULIT HELLE] Sabellicus (T. I. Thes. Crit. p. 184. contendit legendum *attulit* sc. novum, utpote suum: sed idem est sensus. *Abstulit* vetus nomen, & attulit novum. VERSELL. Prius putabam quoque *attulit* reponendum esse. sed videamus, an non verior lectio ex MSS. hauriri possit. *pelagi* habetur in variis Stephani lect. duobus Pulm. MSS. Vossianis quinque, Regio pr. Buher. Hulst. Meo, & Edd. Rom. ac Parm. *Helles* autem, non *Helle*, scribitur quoque in Vossianis quinque, Wittiano, Marp. Buher. Hulst. & meo. Unde forsan reponendum.

Qua pelagus nomen Nepheleïdos abstulit Helles.

vel minima mutatione.

Qua pelagi nomen Nepheleïdos abstulit Helles.

ubi *nomen pelagi abstulit nomen Helles.* Certe genitivi illi in MSS. non sunt de nihilo. Ovid. L. XI. Metam 195.

Angustum citra pontum Nepheleïdos Helles.

956 HELLE] Hellespontum dicit, ubi cum Phryxo fratre sedens in ariete Helle in mare decidit, & ei nomen inposuit, ut *Hellespontus* diceretur, quemadmodum ab Icaro Icarium mare dicitur. SCHOL.

957 BREVIORIS AQUAE] In nulla, inquit, regione mare angustius invenitur, quod Asiam separat ab Europa, quam est Hellespontium fretum. Ordo. *Brevioris aquae fluctus non usquam disterminat Asiam ab Europa.* IDEM. Ovid. Ep. Leandri 174.

Num minus hoc nobis tam brevis obstat aqua.

958 BYZANTION] De situ Bizantii, & Chalcedonis, & de angustiis ejus freti, totaque ratione, & proprietate Ponti, & Propontidis, Polybium vide libro quarto. MICYLL.

960 EUXINUM] Euxinum postea dictum est, cum antea *Axenum* diceretur ἀπὸ τῶν ἀξένων; hoc est,

Sigeasque petit famae [a] mirator harenas,
Et [b] Simoëntis aquas, & Grajo nobile busto
Rhoetion, & multum [c] debentes vatibus [d] umbras.
Circuit [e] exustae nomen [f] memorabile Trojae,
Magnaque Phoebei quaerit vestigia muri.
[g] Jam silvae steriles, & putres robore trunci
[h] Assaraci pressêre domos, & templa deorum
Jam lassa radice tenent: ac tota teguntur

Pergama

VARIAE LECTIONES.

a *munitor* M. b *Simoentis* & *Simeontis* MSS. qdd. c *urbes* A. d *dedentes* Ed. Ven. e *exhaustae* B. 1. f *venerabile* V V. LL. Steph. P. 1. V. 1. g *nam* V. pr. a m. pr. h *Assarici* MSS. & Edd. qdd.

est, ubi hospites esse non possunt. Hoc autem mari nomen inhospitabile ideo dicitur propter injurias Jasonis, & Medeam, & pellem auream, & propter Achillem, qui illic praedatum venit ex Ilio. SCHOL.

960 PROPONTIS] Est sinus ante Pontum, qui admodum parvus navigia fert ad Euxinum. IDEM.

962 BUSTO] Achillis. IDEM. Ajacis Telamonii. Serv. ad II. Aen. 505. VI. Aen. 505. Mela L. I, 18, 46. *Rhoetea litora Ajacis sepulcro maxime illustria.* inibi Vossius. BROUKH. Achillis monumentum esse in Sigeo, notum.

963 VATIBUS] Poetis per quos eorum memoria perseverat. SCHOL.

963 RHOETION] Sulpitius videtur legisse *Rhytion*: alii *Rhoeteon* legunt. ASCENS. Mela lib. I. *Extra sinum sunt Rhoetea littora, Rhoetea & Dardania claris urbibus, Ajacis tamen sepulchrō maxime illustria.* Et Plin. lib. V. cap. 30. *Extra sinum sunt Rhoetea littora, Rhoeteo & Dardanio & Arisbe oppidis habitata. Fuit & Achilleon oppidum juxta tumulum Achillis, conditum à Mitylenaeis, & mox Atheniensibus, ubi classis ejus steterat in Sigaeo. Fuit & Aeantion à Rhodiis conditum in altero cornu, Ajace ibi sepulto, triginta stadiorum intervallo à Sigaeo, & ipso in statione classis suae.* Ita enim legendum, ut superius, *In Sigaeo*, cum praecedentibus jungatur. Id enim & ex Strabone convincitur, qui eodem modo, *τὸ μὲν οὖν Ἀχιλλέως καὶ ἱερὸν ἔστι καὶ μνῆμα πρὸς τῷ Σιγείῳ*, inquit, *Πατρόκλου δὲ καὶ Ἀντιλόχου μνήματα.* Caeterum quum apud alios plerosque Latine quidem *Rhoeteum*, Graece autem *ῥοίτειον*, penultima longa scriptum legatur. In sola autem Strabonis editione alias *ῥήτιον*, alias *ῥοίτιον*, ubique per *I*, breve in penultima scribatur, quae varietas ipsam scripturam suspectam facit, dubitari potest, utrum hoc quoque loco *Rhoeteum*, Latino casu, *E*, longa in penultima, legendum sit, quando hoc quoque modo versus constabit, ultima syllaba cum sequenti vocali elisa, & id ipsum Latinorum exemplis confirmo, atque usitatum magis fuerit. MICYLL. Recte monuit Micyllus à plerisque, si non ab omnibus dici *Rhoeteum* penultima longa; ut debet à Graeco *Ῥοίτειον*, ut à *Σίγειον*, *Sigeum* & mille similia. Vide ad Lib. III, 281. Pier. ad Virg. Ecl. I, 31. VI, 2. Apud Strabonem Casaubonus jam reposuit *Ῥοίτειον*, Videretur itaque hic potius scribendum *Rhoeteum*. ut clare exhibet unus Pulm. Verum aliquando ex *ει* fit etiam *ι* breve, ut ex *Τυνδαρεῖος*, *Tyndarius*. Consule N. Heinsium ad Valer. Flacc. I, 166.

Tyndariusque puer.

Rhoeteon hic est in sex meis MSS. & Edd. Rom. Omniboni, & Paris.

965 PHOEBEI MURI] Quem Trojanis Apollo scilicet fabricatus est. SCHOL.

968 LASSA RADICE] Msc. ad marginem *laxa*: alter. *lapsa*. BERSM. *Lapsa* unus Pulm. Reg. Oxon. *Laxa*. Pulm. un. & mei tres recentiores, quomodo legit tamen Omnibonus, sed male. Seneca Oedip. 534.

Curvosque tendit quercus & putres situ
Annosa ramos: hujus abrupit latus
Edax vetustas: illa jam fessa cadens
Radice, fulta pendet aliena trabe.

Stat. Theb. 356.

- - - - *ipsa vetusto*
Moenia lassa situ.

Sic *lassum aevum* Silio L. XI, 325. *fessa senectus* nostro, & aliis. Dein *& jam* duabus vocibus, cum multis MSS. & Edd. primis maiui, quam *etiam*.

969 ET JAM PERIERE RUINAE] Ipsa enim vestigia civitatis conlapsa sunt. SCHOL.

970 HESIONES SCOPULOS] Ubi Hesione fuerat alligata. IDEM.

970

Pergama dumetis: & jam periêre ruinae.
Adspicit [a] Hesiones scopulos, silvasque, latentes
Anchisae thalamos; quo [b] judex [c] sederit antro;
Unde puer raptus coelo; quo vertice Nais
[d] Luserit Oenone: nullum est sine nomine saxum.
Inscius in sicco serpentem pulvere rivum
Transierat, qui [e] Xanthus erat: securus in alto
Gramine ponebat gressus; Phryx incola manes
Hectoreos calcare vetat. discussa jacebant
Saxa, nec ullius faciem servantia sacri;

Herceas,

VARIAE LECTIONES.

a *Hesicnae* R. pr. W. V. tert. *Hesione* H. *Exione* A. b *vindex* B. 1. c *sedit in a.* B. 2. V. 1. d *inserit* H. *illuserit* R. pr. a m. pr. *luxerit* V. 1. Ed. Parm. & Hort. m. e *Sanctus* W. Marp. V. 1.

970 SCOPULOS] Msc. *Sylvas, scopulosque*, mendose. BERSM.

970 SILVASQUE LATENTES] Latentes silvas thalamos dicit Anchisae, ubi Anchises concubuit cum Venere. SCHOL. Sunt, qui legant *Sylvasque patentes*; quia si *latentes* quomodo adspicit: Verum refert ad thalamos, qui occulti sunt; quia celari vult sua furta Venus. VERSELL. Appositio. Sulpit. exponit, semotas ad undam Simoentis, in quibus Anchises cum Venere Dea coivit. Erat alioqui domus Anchisae secreta à reliquis urbis aedificiis, & undique sylvula quadam objecta, ut Aeneas ipse apud Virgil. testatur lib. Aeneid. 2.

- - - - Quanquam secreta parentis
Anchisae domus arboribus obtecta recessit.

HORTENS. *Patentes* est in uno Bersm. & tribus Pulm. & ego inveni in Witt. Amst. ac Voss. sec. a m. pr. Editionibusque Rom. Parm. Aldi, Pulm. aliisque. *Jacentes* habent Buher. Voss. tert. quart. Hulst. *silvaque* in Oxon. pr. Voss. un., & in Regio primo *silvaque latentis*, ut ad Anchisen referatur, latentem in silva, cum concubuit cum Venere. Sic vitaretur aliquo modo concursus litterae *s*. Verum haec omnia videntur potius eorum inventa, qui locum hunc non intelligebant. Adspicit silvas, quae Anchisae praebuerunt secretos cum Venere thalamos. (V. Virg. Aen. 11, 300. Serv. ad Aen. 1, 621.) ut bene exposuit Versellanus. Vulgo tamen male post *latentes* distinguebatur. simpliciter umbrosam Anchisae domum non intelligere possumus: quia non tantum loca auctor designat, sed simul tangit historias, & res illic gestas, fictasve.

971 JUDEX] Paris scilicet, qui de aureo malo judicavit inter numina. SCHOL.

972 PUER] Ganymedem dicit, quem raptum scimus à Jove. SCHOL.

972 NAIS] In quo colle Oenone uxor Paridis, quae primo Nais Nimpha fuit. IDEM.

974 SERPENTEM] Participium segniter fluentem, quia exaruerat jam. IDEM. Atqui magnum & verticosum facit Homerus XX. Iliad. 73. nostro favet Horatius Epod. XIII, 13.

Te manet Assaraci tellus, quam frigida parvi
Findunt Scamandri flumina.

Mela L. 1, 18. *Scamander & Simois fama, quam natura majora flumina.* V. della Valle T. 1. p. 15. BROUKHUS.

975 XANTHUS] Msc. *siccus* mendose. BERSMANN.

979 HEREAS ARAS] Id est, *Herei Jovis* templum. *Hereum* antiquum fanum & aedes juxta Imbrasium amnem est, ut inquit Strabo. Festus vero ait, *Hereum Jovem deum esse penetralem, qui intra conseptum domus cujusque colebatur.* SULPIT. *Hereas* i. Jovis Herei, de quo Sulpit. Alii *Hectorias* legunt, quod placet; quia sequitur *O sacer & magnus vatum labor.* ASCENS. *Herceas* i. e. Jovis Hercei, de quo Sulp. & Beroald. Dictus autem Juppiter *Herceus*; quia ara ejus erat intra aulam, & septa parietum aedificata; quod Graece ἕρκος dicitur. unde & Priamus ad aram Jovis Hercei cecidit. Alii *Hectorias* legunt, quia sequitur. *O sacer* &c. Sed hoc non minus de Jovis Hercei ara, apud quam Priamus caesus est, dicitur, quam de Hectoris gestis intelligitur. VERSELL. *Herceas aras*, lego. Nam *Heraeum*, de quo Strabo, & hic Sulpitius meminit, in Samo fuit templum Junonis videlicet, unde & nomen habet. Strabo lib. XIV. Et apud Festum non *Hereus*, sed *Her-*

Herceas, monstrator ait, non respicis [a] aras?
O sacer, & magnus vatum labor! omnia [b] fato
Eripis, & [c] populis donas mortalibus aevum.
Invidia [d] sacrae, Caesar, [e] ne tangere famae:
Nam, si quid Latiis fas est promittere Musis,
Quantum Zmyrnaei durabunt vatis honores,
Venturi [f] me, teque legent: Pharsalia nostra
Vivet, & à nullo tenebris damnabitur aevo.
Ut ducis inplevit [g] visus veneranda [h] vetustas,
Erexit subitas congestu cespitis aras,

Votaque

VARIAE LECTIONES.

a *haras* V. tert. b *leto* B. 1. V. 1. O. 1. c *don. pop.* M. d *Caes sac.* B 1. V. 1. O. 1. e *non* B. 2. V. 3. W. H. Ed. Ven. *nec* B. 1. f *te meque* VV. LL. Steph. P. 1. R. 1. A. g *justus* W. *jussus* O. 1. h *potestas* B. 1.

Herceus Jupiter scribitur. Fuit autem Ara *Hercei Jovis*, apud quam Priamus à Neoptolemo Achillis filio obtruncatus est. De quo & Servius meminit 2. Aeneid. Et Calaber lib. XIII.

- - - Ἔνθα καὶ αὐτῶν, inquiens,
Δυσμενέων βασιλῆι κακὰ φρονέων ἐνίκυρσεν
Ἑρκείου ποτὶ βωμόν, ὅδ' ὡς ἴδεν υἱ' Ἀχιλῆος
Ἔγχος ἄφαρ τὸν ἰόντα. &c.

Ita enim legendum, non ut vulgo habetur, ἑρμεῖον ποτὶ βωμόν. Sic enim Ovidius in Ibin:

Nec tibi subsidio praesens sit numen, ut illi,
Cui nihil Hercei profuit ara Jovis (inquit.)

Et Arrianus lib. 1. de Alexandro loquens: Θῦσαι δὲ αὐτὸν, inquit, καὶ Πριάμῳ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς Ἑρκείου λόγος κατέχει, μῆνιν Πριάμου παραιτούμενον τῷ Νεοπτολέμου γένει, ὃ δὴ ἐς αὐτὸν καθῆκεν &c. MICYLL. *Hectoreas. Herceas* Micyll. ut Jovis Hercei ara indicetur, ob quam obtruncatus est Plinius. BERSM. Verissime *Herceas* legit Micyllus, & jam ante eum Beroaldus, quos merito secuti sunt Hortensius, quem etiam vide, & Stephanus, ac Grotius. Et ne quis de veritate hujus lectionis amplius dubitet, facit jam satis Scholiastes, licet male *Achillea* pro *Priamo* ad aras Herceas obtruncatum dicat. Immo *Herceas* clare est exaratum in Voss. primo, & secundo, & suprascriptum al. *Hectoreas*. In Regio secundo *Herceas* erat pro var. lect. An *Herceas* etiam non scribatur in Marp. & Oxon uno dubito: nihil enim ex illis ad Grotii Edd. collatis enotatum erat. In Buher. *Hectoreas* est ab interpolatore, deleta priore voce. Unum & eumdem locum per *Hectoreas manes* & *Hectoreas aras* indigitasset auctor: quod ineptissimum foret. Quin & *Herceas* expresse citat ex hoc loco Servius ad Aen. II, 506. Haec vox in MSS. quibusdam Senecae in *Herculeum* ita depravata est Agam. 446.

- - - *Hectoris fortis minas,*
Sparsum cruore regis Herceum Jovem.

793.

Jovem precemur pariter. Herceum Jovem?

De Jove *Herceo, Penetrali, & Domestico* consule, si vis, Harpocrat. & ibid. Vales. Feith. Antiq. Homer. p. 46. N. Heinsium ad Ovid. Epid. VII. Heroid. 113.

979 MONSTRATOR] Monstrator est, qui ostenderat aram Herceam Jovis (sic MSS.) quae in Ilio fuit, juxta quam Achilles occisus est. SCHOLIAST.

982 FAMAE] Propter quam laboraturi sunt poëtae, ut tua conscribant, noli famam ultimam nostris versibus invidere. IDEM.

984 ZMYRNAEI] Homeri, qui inde ortus est. IDEM. Per Z non per S habent praestantissimi Codices Regius prim. & Voss. sec. vide, quos super hac scribendi ratione conlegit Doct. Broukhus. ad L. II. Propert. 13, 43.

985 ME TEQUE] Hoc dixit. Sine ratione nostrae invides famae; cum per carmina poëtarum sic te nostri posteri legent, quemadmodum nos, qui ante pugnavimus. SCHOL.

985 PHARSALIA NOSTRA] Suam Pharsaliam dicit, in qua contra Caesarem dimicavit. IDEM. Cur *Pharsaliam* opus suum vocet, vide ad initium Lib. primi.

986 DAMNABIMUR] Mscr. tria *damnabitur*, quod non improbo. BERSM. In nullo, quod sciam. Msto

 prae-

Votaque turicremos non irrita [a] fudit in ignes.
Dî cinerum, Phrygias colitis quicumque ruinas,
Aeneaeque mei, quos nunc Lavinia sedes
Servat & Alba, [b] Lares, & quorum lucet in aris
Ignis adhuc Phrygius, nullique adspecta [c] virorum
Pallas, in [d] abstruso pignus memorabile templo;
Gentis Iuleae vestris [e] clarissimus aris
Dat pia tura nepos, & [f] vos in sede priori
Rite vocat: date felices in caetera cursus:
[g] Restituam populos. grata vice moenia reddent
[h] Ausonidae Phrygibus, Romanaque Pergama surgent.
Sic fatus, repetit classes, & [i] tota secundis
Vela dedit [k] Coris, avidusque urguente procella
[l] Iliacas pensare moras, Asiamque potentem

Praeve-

VARIAE LECTIONES.

a *fundit* V. 2. b *parens* Voss. pr. sec. O. pr a m. sec. O. rec. A. R. 1. Buh. c Glossa natum vocis *mei* sc. *parentis*. c *tuctum* P. 1. d *obstruso* VV. LL. Steph P. 3. B. 1. mei 5. & Edd. qdd. male. V. ad L. IV, 293. e *carissimus* B. 1. O. 1. f *non* B. *prare* B. 1. V. 3. Buh. g *restituant* R. 1. h *Ausoniae* H. Ed. Ven. i *tuta* A. k *ventis* A. Edd. qdd. l *Niliacas* A.

praeter Buher. est *damnabimur*: quae lectio primum typis expressa Aldo debetur, cui merito eam condonavit jam Grotius.

988 CONGESTU CESPITIS] Msc. *congesti*, minus probe. BERSM. *Congesti* ediderunt tamen Versell. & Hortens. & ex meis agnoscunt Witt. Voss. tert. Oxon. unus, & Hulst. MS. sed aliter solet noster L. IV, 74.

- - *congestumque aëris atri.*

IX, 481.

- - *multi congestu pulveris.*

Avium congestum dicit Cicero active. plura videre, qui cupiat, notas adeat J. F. Gronovii ad Senec. de Constant. Sapient. c. 12. *Arenae congestu.*

980 TURICREMOS] Mscr. tria *turiferos*. BERSMANN. *Turiferos* habent mei MSS. plerique, & Editiones veteres cum Sulp. Mic. Hortens. primus Aldus reposuit *Turicremos*. quod confirmant tamen Codd. Buher. Voss. pr. sec. quart. & Oxonienses ac Pulmanni quidam. *Turicremae arae*, *foci*, apud Virgil. IV. Aen. 533. Ovid. Ep. II. Her. 18. Art. Amat. III, 393. Sidon. Apoll. c. II, 88. IX, 212.

993 ADHUC] Est enim perpetuus, cum à Trojanis sit institutus. SCHOL.

993 PHRYGIUS] *Phrygiis* Msc. perperam. BERSMANN.

996 IN SEDE PRIORI] Quia nunc estis translati Romam. SCHOL.

998 RESTITUAM] Ante hunc versum hic extabat.

Constituam sparsas acies, replebo ruinas.
Rest. pop.

BERSM. In Vossiano primo hic versus reperitur, sed rectius; nam pro *acies* habet *arces*: item à manu sec. *restituam*. Genuinum tamen non puto.

998 GRATA VICE] Vos enim prius dedistis Italis, nunc ab his accipietis. SCHOL.

999 ROMANA] A Romanis sc. quae distructa sunt à Graecis. IDEM.

1001 AVIDUSQUE URGUENTE PROC. &c.] i. e. contentus per turbida maria navigare voluit, ut, cum procella velociter eum auferret, ne moras in litore sustineret jam illic aliquandiu demoratus, compensaret moras, & accelleraret navigando. IDEM.

1003 PRAEVEHITUR] Male MSS. & Edd. nonnulli *provehitur*. Vide Heinsium ad Silium L. IV, 51.

Jam consul volucri praevectus litora classe.

Eadem

Praevehitur, pelagoque Rhodon spumante [a] relinquit.
Septima nox, Zephyro numquam laxante rudentes,
Ostendit Phariis Aegyptia litora flammis.
Sed prius orta dies nocturnam lampada texit,
Quam tutas intraret aquas. [b] ibi plena [c] tumultu
Litora, & [d] incerto turbatas murmure voces
[e] Accipit: [f] ac, dubiis veritus se credere [g] regnis,
Abstinuit tellure rates. sed dira satelles
Regis dona ferens, medium provectus in aequor,
Colla gerit Magni, Phario velamine tecta:
[h] Ac prius infanda commendat crimina voce.
Terrarum [i] domitor, Romanae maxime gentis,
Et, [k] quod adhuc nescis, genero secure peremto,
Rex tibi Pellaeus [l] belli pelagique [m] labores
Donat,

VARIAE LECTIONES.

a *reliquit* MSS. plerique, & Edd. ante Bersm. sed *relinquit* V. pr. R: pr. &c. V. L. VIII, 244, 247. b al. *ubi*. c *tumultus* V. tert. d *incertas turbato* B. 1. e *perspicit* B. 1. f *&* A. M. Edd. Rom. Par. g *muris* P. 1. B 1. V. 1. H. M. W. pro var. lect. Edd. Rom. Parm. Med. Paris. Hort. m. h *hac* Voss. pr. i *odem*. Ed. Ald. k *quid* B. 1. l vulgo *terrae*. m *laborem* VV. LL. Steph.

Eadem confusio L. x, 308. *Inde plagas Phoebi &c. praeveheris.*

1004 NUMQUAM LAXANTE] Ex quo navigavit, semper unus ventus flavit. SCHOL. *Lassante* Msc. (& Edd. Rom. Parm. Ald. Steph. Pulm. aliaeque) male. BERSM.

1012 COLLA] Plutarchus in Pompejo addit, etiam annulum Pompeji Caesari allatum esse, cujus insigne fuerit Leo, ensem gestans, sive, ut Plutarchus habet, ξιφήρης, quo conspecto Caesarem illachrymasse, à capite autem ipso oculos avertisse, & afferentem illud, tanquam scelus execratum esse, contra quam infra paulo poeta dicit. MICYLL.

1016 BELLI PELAGIQUE LABORES] i. e. Pompejum, propter quem & in bello (*terra* Voss. pr.) & in mari est laboratum. SCHOL. *Terrae pelagique labores.* Fateor, Lucanum frequenter adhibere in hoc poëmate hanc quasi formulam *terrae pelagique*, adeo ut vix ullus sit liber, in quo non aliquoties occurrat. Hic tamen aliud ab eo relictum esse docet Mstorum consensus: nam Stephanus in variis lectionibus testatur in suis esse *belli pelagique labores:* atque ita in quinque suorum invenit Pulmannus, & in suis omnibus Bersmannus. Ex meis ita habent Scholiastes Voss. sec. & ceteri Vossiani quinque, (mirum in Voss. primo in textu scribi *belli*, in Scholiastae vero verbis *terrae:* & ita è contrario in Voss. sec.) Regius prim. Buher. Hulst. Oxon. & Amstel. sensu perspicuo. Munere suo facit Ptolemaeus, ut in posterum vaces à bello & proeliis, & à permensione maris: nam, qui solus tibi belli, & navigationis est caussa, Pompejus ense jacet nostro. Immo simili modo alibi loquitur auctor. L. III, 24.

Haereat illa tuis per bella, per aequora signis.

IV, 225.

Non sonipes in bella ferox, non iret in aequor
Classis.

Ausonius, indicante mihi humanissimo, doctissimoque viro J. Walle.

Adflictas Fortuna viros per bella per aequor.

Praeterea mallem seq. versu tunc *arvis*, ut est in Pulm. Bersm. nonnullis, & meis quatuor, ac Ed. Parm. aliisque plurimis ante Grotium. Sed inhibet me Claudian. de B. Gild. vs. 5.

- - - patriis quod solum defuit armis,
Tertius occubuit nati virtute tyrannus.

ubi, ut solent hae voces passim variari, in aliis etiam esse *arvis* monet Ill. Heinsius. supra L. VIII, 266.

- - - non omnis in arvis
Emathiis cecidi.

al. *armis*. inf. V. 1073.

1019

Donat, &, Emathiis quod solum defuit armis,
Exhibet: absenti bellum civile peractum est.
Thessalicas quaerens [a] Magnus reparare ruinas,
Ense jacet nostro: tanto te pignore Caesar
Emimus: [b] hoc tecum percussum [c] est sanguine foedus.
Accipe regna Phari, nullo quaesita [d] cruore:
Accipe Niliaci jus gurgitis: accipe, quidquid
Pro Magni cervice dares; dignumque clientem
Castris [e] crede tuis, cui tantum fata licere
In generum [f] voluere tuum. nec vile [g] putaris
Hoc meritum, [h] facili [i] nobis quod caede [k] peractum [l] est.
Hospes avitus erat: depulso [m] sceptra [n] parenti
Reddiderat. quid plura feram? tu nomina tanto
Invenies operi, [o] vel [p] famam consule mundi.
Si scelus est, [q] plus te nobis debere fateris,
Quod scelus hoc non ipse facis. sic fatus, [r] opertum
Detexit, tenuitque caput. jam languida morte
Effigies habitum noti mutaverat oris.

Non

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. al. *Magn. quaer.* b *hic tectum* Ed. Ven. *totum* Ed. Sulp. Mic. al. *tutum.* c deest in B. 1. V. 2. Marp. A. M. *est perc.* B. 1. d *labore* VV. LL. Steph. W. a m. pr. e *redde* B. 1. f *valuere* B. 1. g *putares* R. pr. h *nobis fac.* MSS. qdd. & Edd. ante Grot. i *quod n.* B. 1. V. 1. k *paratum* V. tert. H. O. 1. l deest in A. m *regna* V. 1. n *parente* R. 2. W. V. 3. A. *parentis* VV. LL. Steph. P. 3. V. 2. O. 2. H. o *sed* Hort. m. p *famae* B. 2. q *nobis plus te* M. non male. r *apertum* Edd. qdd.

1019 REPARARE RUINAS] Ne metu eum occidisse videatur, verum dicit, Magnum voluisse auxilia comparare. SCHOL.

1021 EMIMUS] Ideo jam noster sis, quia à nobis Pompejus occisus est. IDEM.

1023 QUIDQUID PRO M. CERVICE DARES] Hoc est: quae tu largiri velles pro morte Pompeji, nos tibi offerimus, cum à nobis sit occisus. IDEM.

1028 DEPULSO SC.] Msc. *depulsoque sceptr.* sed forte leg. *pulsoque sceptra*, enclitica in fine producta, ut apud Virgil.

Venisti tandem tuaque spectata parenti.

BERSM. Encliticam dictionem *que* non raro produci, sciunt docti, sed non nisi in caesura, sicut in illo Virgil. & Lib. III. Aen. 91. *Liminaque laurusque Dei:* de quo plura, ni fallor, Heins. notat ad Ovidium. Hoc corrumpere est auctores, non emendare. ita solent tamen agere illi, qui ubique insolens quid inculcare conantur.

1529 NOMINA] An aequum, iniquumne sit, Magnum à nobis esse interemtum. SCHOL.

1030 FAMAM CONSULE] i. e. interroga, quid de hoc facto aestimat orbis universus. SCHOL.

1032 OPERTUM CAPUT] *Caput Pompeji*, ait Appianus, *ad se delatum, minime intueri voluit, verum sepeliri statim jussit. Templum quoque perexiguum ante urbem condidit, quod Indignationis sacrum appellavit: & quod aetate mea, Trajano Imperatore, Judaeorum gente in Aegypto debellante, ab Judaeis ipsis ad opportunitatem belli disjectum est.* Hactenus ille. Valer Maximus, *ut enim*, inquit, *Caesar aspexit, oblitus hostis, soceri vultum induit, ac Pompejo tum proprias, tum filiae lachrymas reddidit. Caput etiam plurimis, ac pretiosis odoribus cremandum curavit.* Ita Valerius Maximus. (& Plutarch. Caes.) Haec verisimiliora sunt, quam calumnia poetae, qui suo more affectibus indulget. HORTENS.

Non primo Caesar damnavit [a] munera visu,
Avertitque oculos: vultus, dum crederet, haesit.
Utque fidem vidit sceleris, tutumque putavit
Jam bonus esse socer; lacrimas non sponte cadentes
Effudit, [b] gemitusque expressit pectore laeto,
Non aliter manifesta [c] potens abscondere mentis
Gaudia, quam lacrimis. meritumque inmane tyranni
Destruit, & [d] generi mavult lugere [e] revulsum,
Quam debere caput. [f] qui duro membra Senatus
[g] Calcarat vultu, qui sicco lumine campos
[h] Viderat Emathios, uni tibi, Magne, negare
Non audet gemitus. ô sors durissima fati!
[i] Hunccine tu, Caesar, scelerato Marte petisti,
Qui tibi flendus erat? non [k] mixti foedera tangunt
Te [l] generis; nec [m] nata jubet [n] moerere; [o] nepósque.
Credis apud populos. Pompeji nomen amantes,
Hóc [p] castris prodesse [q] tuis. fortasse tyranni
[r] Angeris invidia, captique in viscera Magni

Hoc

VARIAE LECTIONES.

a *murmure* A. b *gemitus* V. 1. c vulgo *putans.* d *soceri* V. 1. Buh. *mav. gen.* B. 1. e *revolsum* R. pr. V. sec. Buh. f *quam* W. *quid* Ed. Ven g *calcavit* B. 1. V. 1. h *viderit* R. i *Huncine* V. pr. sec. *hunc o. tu* B. 1. k *juxtaque* Hort. M. l *generis?* vulgo. m *tanta* M. *gnata* V. 2. n *parere* Ed. Rom. o *nepósque?* vulgo. p *astris* V. pr. a m. pr. q *tuis?* vulgo. r *Tangeris* vulgo.

1036 HAESIT] Id est dubitavit, ajunt Omnib. Hortens. & Bersm. Immo vero intentis oculis contemplatus est, nec quoquam eos avertit: ut alii interpretes recte explicant. Ovid. *patriisque in vultibus haerens*, & passim.

1038 LACRIMAS] Damnavit, inquit, Caesar factum Ptolemaei. Vult enim dolere magis, quod occisus est Pompejus, quam pro ejus capite debere beneficium. SCHOL. De hoc fletu Caesaris vide Dionis verba cum his Lucani valde consentientia. GROT. *Ed. sec.* Nec dissimile quod post narratam Agricolae mortem de Domitiano ait Tacitus: *Speciem tamen doloris animo vultuque prae se tulit, securus jam odii, & qui facilius dissimularet gaudium quam metum.* IDEM. *Ed. tert.* Aliter exponit Caesaris mentem Angel. Decembrius L. 11. de Polit. Litter. p. 95. & seqq. BROUKHUS.

1040 PUTANS ABSCONDERE] MSS. tres Pulmanni, Bersm. unus, Voss. prim. Regius prim. & Marp. *potest.* Voss. sext. *potes.* at Buher. & Voss. secund. *potens*, de qua antiquissimorum Codd. lectione non est dubitandum.

1041 QUAM LACRIMIS] *Quid. lac.* Msc. perperam. BERSM.

1042 DESTRUIT] Ptolemaei, inquit munus vituperat, & accusat. SCHOL.

1042 REVULSUM] Mscr. *remissum* mendose. BERSM.

1047 PETISTI, Q. T. FL. ERAT?] al. *quin* citra interrogationem. HORTENS. Male: sed sequentia sine interrogatione legenda sunt, ut est in Edd. vetustis. Adfirmat enim Lucanus, non rogat.

1048 NON MIXTI &c.] Sensus hic est. Non te, o Caesar cognatio cogit ad lacrimas, sed quod sic aestimas omnes tibi conciliare posse nationes; si eum lugeas, quem orbis amabat universus. SCHOL.

1049 NATA] Filia ipsius Julia, & Pompejus, Pompeji filius. IDEM.

1052 INVIDIA] i. e. Ptolemaeo invides, quod

Pom-

Hoc [a] alii licuisse doles, quererisque perisse
Vindictam belli, raptumque [b] è jure superbi
Victoris generum. quisquis te flere coëgit
Impetus, à vera longe pietate recessit.
Scilicet hoc animo terras, atque aequora lustras,
Necubi subpressus pereat [c] gener? ô [d] bene rapta
Arbitrio mors ista tuo! quam magna remisit
Crimina Romano tristis Fortuna pudori,
Quod [e] te non passa est misereri, perfide, Magni
Viventis! nec non his fallere vocibus [f] audet,
Adquiritque fidem simulati fronte doloris.
Aufer ab adspectu nostro [g] funesta, satelles,
Regis dona tui: pejus de Caesare vestrum,
Quam de Pompejo, meruit scelus: unica belli
Praemia civilis, victis donare salutem,
[h] Perdidimus. quod si Phario germana tyranno
[i] Non invisa foret, [k] potuissem reddere regi,

VARIAE LECTIONES.

a P. 3. B. 2. W. a m. Edd. ante Grot. *aliis*. b *a j.* V. tert. *ex j.* Edd. qdd. c *gener.* vulgo. d *bone* B. 1. e *non te* B. 1. f vulgo *audes*, *acquirisque*. *acquiratque* Ed. Ven. g *funeste* Ed. Rom. Parm. Hort. m. h *prodidimus* Ed. Ven. i *haec* [illegible]. k *potuisset* V. 1. M. Ed. Ven. *potuissent* Ed. Med.

Pompejum ipse prostravit, & non tu. SCHOL.

1052 TANGERIS INVIDIA] Msc. *angeris*, non male. BERSM. Non dubitandum est, quin *angeris* scripserit auctor. *Tangunt* jam praecessit. *Angeris* habent etiam tres Pulm. Voss. pr. Reg. uterque, Wittian. cum quatuor aliis, & Edd. Rom. Parm. & Omniboni. *congeris* Hulst. Lib. 11, 64.

- - - *miseros angit sua cura parentes.*

& passim alii. Apud Virgil. in Culice 63.

- - - *animum non tangit avarum.*

in duobus MSS. ab Is. Vossio collatis *angit*.

1057 HOC ANIMO] Idcirco, inquit, universas circuis terras, nec ubi absconsus tibique subtractus Pompejus occumbat? Immo ideo circuis, ne possit evadere. Cur ergo te lugere simulas? SCHOLIAST. Per Ironicam interrogationem haec esse legenda satis ex Scholiaste, & sensu patet; quare cum quibusdam Editionibus post *gener* interrogationis notam, quae exsulabat, adposui. Deinde *necubi* legunt, & exponunt *ne alicubi*, *ne usquam*: & recte. Sed quam velim mihi exemplum dari alterum, ubi *nec* in composito producitur. *Necunde*, *necesse*, *necopinus* semper corripiuntur. *Non ubi* exhibent Edd. Parm. Brix. Med. & Paris. Vossianus quartus servavit nobis pro varia lectione *ne tibi subpressus* &c. quod certe multo est elegantius, & ad legem metricam, & ad sensum auctoris. possent etiam transpositae esse voces pro *subpressus necubi*.

1058 O BENE RAPTA EST] Aliis ista per interrogationem leguntur, & sine *est*. HORTENS. Ut debet; nec scriptus, nec Editus alius liber agnoscit *est*.

1062 AUDET ADQUIRITQUE] Uti nos edidimus, exhibent Codd. Steph. Pulm. quatuor, Bersmanni omnes, & nostri undecim, vel plures mei antiquissimi. non *audes acquirisque*. Post longiorem aversionem ad ipsum Caesarem, & in ejus fictas lacrimas exclamationem à versu 1045, demum redit ad historiam, & ait, Caesarem non tantum lacrimasse, sed & haec, quae sequuntur, dixisse. Nemo non sentire, ni fallor, debet, vulgata in secunda persona post tam vehementem increpationem,

Quod meruit; fratrique [a] tuum pro munere tali
Misissem, Cleopatra, caput. [b] secreta quid arma
Movit, & inseruit nostro sua tela labori?
Ergo in Thessalicis Pellaeo [c] fecimus [d] arvis
Jus gladio? [e] vestris quaesita licentia regnis?
Non tuleram Magnum mecum Romana regentem:
Te, Ptolemaee, feram? frustra civilibus armis
Miscuimus gentes, si qua est [f] hoc orbe potestas
Altera, quam Caesar: si tellus [g] ulla duorum [h] est.
Vertissem Latias à [i] vestro litore proras:
Famae cura vetat, [k] ne non [l] damnasse cruentam,
Sed [m] videar timuisse Pharon. [n] nec fallere [o] vosmet
Credite victorem: nobis quoque tale [p] paratum
Litoris [q] hospitium: [r] ne sic mea colla gerantur,
[s] Thessaliae fortuna facit. majore profecto,
Quam [t] metui [v] poterat, discrimine [x] gessimus arma:
Exsilium, generique minas, Romamque timebam:

Poena

VARIAE LECTIONES.

a *tuo* Marp. e *scelerata* O. 1. b *movimus* B. 1. c *armis* B. 1. V. 1. O. 1. Edd. Bad. Mic. Hort. d *nostris* A. f *toto* VV. LL. Steph. deest in V. 1. *in hoc* V. 1. g *una* B. 1. h deest B. 1. V. 1. i *nostro* H. Ed. Hort. k *nec* V. 1. Hort. m. l *donasse* O. 1. a m. pr. m *videam* R. 1. n *sed* Ed. Hort. o *vos me* vulgo. *posse* P. 1. p *paratum est* B. 1 M. q *hospitium est* VV. LL. Steph. P. 1. B. 2. V. 1. Edd. qdd. r *sic ne* V. 1. s *Thessalicae* W. H. t *credi* B. 1. v *potuit* Marp. *poterant* B. 1. x *movimus* Ed. Parm.

nem, nimis languere.

1063 SIMULATI FRONTE DOLORIS] Ut vere lugere videatur: & est ordo. *Fidem adquirit* (ita recte MSS.) *fronte simulati doloris.* SCHOLIAST. Mscr. *simulato* (& Marpurg.) antique. ut apud Caecil. *fronte hilaro, corde tristi.* Vide Gellium L. xv. cap. 9. BERSM. Persuades, te serio dolere, cum id vultu tantum simules. GROT. Plura, qui Archaismos amat, ad Gellium congesta videre potest.

1065 DE CAESARE] Plus ego, inquit, offensus, & laesus sum, cui putasti Pompeji mortem esse placituram, quam ipse Magnus, qui occisus est à vobis. SCHOL.

1066 UNICA BELLI PRAEMIA CIVILIS] In bello, inquit, civili nihil praemii est, nisi ut victis dones salutem. Hoc nobis praemium Ptolemaeus eripuit occidendo Pompejum. IDEM.

1069 POTUISSEM] Ut ego invicem sororem ejus occiderem, nisi Ptolemaeus ejus morte gauderet. IDEM.

1074 JUS GLADIO] Ut & vobis liceat Romanos occidere. IDEM.

1074 VESTRIS QUAESITA] i. e. an vos, vestrumque regnum, ac vestri cives acceperunt licentiam occidendi Romanos in Thessalicis arvis? an proelio Pharsalico licentia vobis talia perpetrandi concessa est? Non opus itaque est Marklandi in Epist. Crit. p. 151. conjectura *vestrisque est ista l.*

1080 FAMAE CURA VETAT] Sed recederem, inquit, à vobis, nisi metuerem, ne fugisse me dicant; cum ego vos velim meo condemnare discessu. SCHOL.

1081 VOSMET] Ita rescripsi pro *vos me*, auctoritate MSS. Stephani, trium Pulm. & Bersm. ac tredecim meorum, & Edd. Rom. Ven. aliarumque. Apud Plautum *Vosmet ajebatis.*

1084 THESSALIAE FORTUNA] Et me occidissetis, nisi ad vos sic venirem, ut jam essem in Thessalia victoriam consecutus SCHOL.

1087 POENA FUGAE] Hoc est. Qui non timeba-

Poena fugae Ptolemaeus erat. ſed parcimus annis,
[a] Donamuſque nefas. ſciat hac [b] pro caede tyrannus
Nil venia plus poſſe dari. vos [c] condite buſto
Tanti colla ducis: ſed non, ut crimina [d] tantum
Veſtra tegat tellus. juſto date tura ſepulcro,
Et placate caput, cincreſque in litore fuſos
Conligite, atque unam [e] ſparſis date manibus urnam.
Sentiat adventum ſoceri, voceſque [f] querentis
Audiat umbra pias. Dum nobis omnia praefert,
Dum vitam Phario mavult debere clienti,
Laeta dies rapta eſt populis: concordia mundo
Noſtra perit: caruêre [g] Deis mea vota ſecundis,
Ut te complexus, poſitis [h] felicibus armis,
[i] Adfectus [k] abs te veteres, vitamque [l] rogarem,
Magne, tuam; dignaque ſatis mercede laborum
Contentus, par eſſe tibi. [m] tunc pace fideli
Feciſſem, ut [n] victus [o] poſſes ignoſcere divis,
[p] Feciſſes, ut Roma mihi. nec talia fatus

In-

VARIAE LECTIONES.

a *dimittoque* V. 1. b *mercede* Ox. pr. a m. ſec. c *credite* B. 1. d *ſolum* V. ſec. tert. H Buh. e *magni* M. f *querentes* R. 1. O. 1. g *Diis* B. 1. h *civilibus* M. i *effectus* B. 1. k ita R. pr. V. pr. Buh. *a te* B. 4. mei 13. Edd. Ven. Mic. l *negarem* Ed. Rom. *rogaſſem* R. 1. V. 1. O pr. Ed. Ven. m *nunc* O. 1. n Gl. Voſſ. ſec. *fatis p. i. victus.* o *poſſis* R. pr. p *Feciſſesque* O. pr.

batur, hic nunc occidit eos, qui fugiunt. SCHOLIAST.

1089 NIL VENIA PLUS] Praemium maximum, quod ignoſco. IDEM. Curtius Lib. VIII. *Ille facto impunitatem dedit, honorem denegavit exemplo.* GROT. *Ed. tert.*

1091 JUSTO] Non ſolum ſepulcro caput Magni, quod eſt veſtrum crimen, abſcondite; ſed digno, & honorifico. SCHOL. *Victo*, Mſcr. minus probe. Non terra enim tantum obrui vult Pompeji caput, ſed legitimo tumulari ſepulcro. BERSMANN.

1091 DATE TURA] *Buſta* Mſcr. (*membra* Var. Lect. Steph.) male. Alludit ad id, quod proditum eſt, Caeſarem multis pretioſis odoribus cremaſſe caput Pompeji. BERSM.

1096 PHARIO CLIENTI] Ptolemaeo, qui Pompeji nunc cliens dicitur, quod regnum ejus beneficio accepit. SCHOL.

1097 LAETA DIES] Cum eſſemus in gratiam reverſuri. SCHOL.

1100 VITAMQUE ROGAREM] Ut viveres. IDEM. Ita plerique exponunt interpretes; ſive *ut meo numero velles vivere.* Malim tamen ego cum Aſcenſio *vitam* ſumere pro vitae conſuetudinem, convictum, & familiaritatem: quem ſenſum tota haec Caeſaris oratio pacis aequas conditiones, & concordiam ſpirans, poſtulare videtur.

1103 POSSES IGNOSCERE DIVIS] Quia ſuperatum te, parem mihi fueram ubique facturus. Mihi Roma ignoſceret, quia eramus in gratiam reverſuri, & leniebatur ejus ira, quod ego bella ſuſcepi. *Divis ignoſcere* eſt patienter ferre, quae jubent. SCHOL.

1105 INVENIT FLETUS COMITEM] Ita recte edidit Grotius cum Sulpitio, & Aſcenſio. Ceteri cum MSS. paucis, in quibus eſt Wittian., habent *comitum*, ut *fletus* ſit in accuſativo. Sed male. *comes fletus* dicitur, ut *comes fugae*, *doloris* &c. de quibus vide ad Lib. 11, 346. In uno Voſſ. eſt *comites.* Berſmanni unus exhibet *invenit in fletus comi-*

Invênit fletus comitem, nec turba [a] querenti
[b] Credidit: abscondunt gemitus, & pectora laeta
Fronte tegunt, hilaresque nefas spectare cruentum,
O bona libertas! cum Caesar [c] lugeat, [d] audent.

VARIAE LECTIONES.

a *loquenti* B. 2. b *credit* & H. c *langueat* Marp. pro var. lect. d *audet* R. pr.

mitem. non adeo inepte. Sic L. VIII, 509.
An tantum in fluctus placeo comes.
Cave tamen, temere quid mutes.

1106 ABSCONDUNT] Timent enim, ne explorandi animos eorum caussa misericordia fingatur à Caesare. SCHOL.



M. ANNAEI LUCANI CORDUBENSIS

PHARSALIAE.

LIBER DECIMUS.

Ut primum *primo notat, ut perrexit in urbem*
Aegypti Caesar, & ut est Cleopatra locuta.
[a] *Mox dapibus sumtis Nili disquiritur ortus.*
[b] *Parsque secunda refert famulos, qui* [c] *fata parabant*
[d] *Prava duci, caesos; adversa nefandaque passos.*


T primum terras, Pompeji colla secutus,
Adtigit, & diras [a] calcavit Caesar harenas:
Pugnavit fortuna ducis, fatumque nocentis
Aegypti, [b] regnum Lagi Romana sub arma
Iret, an [c] eriperet mundo Memphiticus ensis
Victoris, victique caput. tua profuit Umbra,
Magne; tui socerum [d] rapuêre [e] à sanguine Manes.
[*Ne populus post te Nilum Romanus haberet.*]
Inde [f] Paraetoniam [g] fertur securus [h] in urbem,
Pignore tam saevi sceleris sua signa [i] secutam.

[a] Sed fre-

VARIAE LECTIONES.

a *Caesar calc.* P. 2. R. 2. V. pr. *calc. Victor* Marp. b *an regn.* V. 1. O. pr. M. *regnumne* Ed. Ven. *regnumque* R. 1. Ed. Hort. vitiose. V. ad L. v, 569. c *accipere* M. d *rapuerunt* A. e *a s.* V. tert. f *Pharetoniam* MSS. & Edd. qdd. g *sec. fert.* B. 1. V. 1. h *ad* B. 1. i vulgo *secutus.*

a ET] Amst. meus.
b PARTE] Amst. meus.
c FACTA] Barth.
d PRAVO] Barth. meus.

4 LAGI] Lagus, à quo Ptolemaei originem ducunt, quem primo in Aegypto Alexander Magnus constituit. SCHOL.

4 ROMANA SUB ARMA &c.] Sensus hic est. Utriusque fortuna pugnavit Ptolemaei & Caesaris, utrum hic regnum ejus sub Romana jura revocaret, an ille Caesaris caput, ut Pompejo nuper, auferret. IDEM.

8 NEC POPULUS P. T. N. R. HABERET] Hoc omne adtribuit umbris Pompeji, quod non fuerint Aegyptiorum armis subacti Romani: nam Pompejus pati noluit, ut Romana arma Aegyptiis armis cederent. Quo factum est, ut etiam Romani Aegyptum amarent, ubi manes Pompeji sepulti erant. OMNIBON. Sulpit. exponit, *ne universus exercitus secum perimeretur.* Badius duas caussas refert, cur Pompeji umbra, & manes Caesari profuerint, ac à sanguine prohibuerint: alteram, quod per Pompeji mortem Aegyptus facta sit Senatui hostis, ideoque coactam esse eam Caesari parcere, alioqui occisuram: Alteram, quae & Sulpitio visa est, Caesarem conspecta in generum fraude, eo facilius sibi cavisse, ac deinde poetam inferre,

Ne

[a] Sed fremitu vulgi, fasces, & [b] jura querentis
Inferri Romana suis, discordia sensit
Pectora, & ancipites animos, Magnumque perisse
Non sibi. [c] tunc vultu semper [d] celante timorem,
Intrepidus Superûm sedes, & templa [e] vetusti
[f] Numinis, antiquas [g] Macetûm testantia vires,
Circuit: & nulla [h] captus dulcedine rerum,
Non auro, cultuque deûm, non moenibus urbis,
Effossum [i] tumulis cupide descendit in antrum.
Illic Pellaei proles vesana Philippi,

Felix

VARIAE LECTIONES.

a deest hic versus in A. b *signa* V. pr. sed corr. c al. *tum.* d *cessante* A. e *venusti* B. 1. f *nominis* Hort. m. non inepte. g *Macedum* male qdd. MSS. & Edd. pleraeque, uti & vs. 28. h *capitur*, Sulp. Asc. Mic. & Hort. Edd. i *tumuli* V.

Ne populus post te Nilum Romanus haberet.

De priori Badii ratione valde haesito. Vix enim credo ad Ptolemaeum, vel suos hoc respexisse; sed omnino voluisse nationem exoneratam ab externis armis, & apud victorem quaesisse gratiam. Sed haec non sunt tanti. Proximo inde carmine Alexandriam urbem *Paraetoniam* vocat, satis longe petito epitheto, sed hoc nonnunquam & alii poëtae sibi concedunt. GLAREAN. *Ne* &c. *Nec* Mscr. duo; pro *haberet* Mscr. duo *habebit*, tertium *amaret*, quart. *habebat*. BERSM. Pompeji honori hoc dii dederunt, ne populi Romani esset Aegyptus post ipsius mortem. Populi autem Romani fuisset Aegyptus, nisi Caesar populo Romano imperium omne cum libertate eripuisset. GROTIUS. Frustra in hoc versu sudant viri docti, & contortum nimis sensum inde elicere conantur. D.u est, quod spurium duxerim, & ab aliena manu: quam meam sententiam deinde egregie confirmarunt Codices Msti. nam in Vossianis primo, sec. tertio, & quinto, item Regio uno, utroque Oxoniensi, Buherio, Marpurg. Wittiano, & Hulst. (quibus duobus alieno loco ad marginem est adsutus.) uti & Editionibus Romana, ac Parmensi non comparent: Non agnoscit eum quoque Scholiastes; praeterea in Regio primo, & Voss. sexto scribitur ante illum. *Magne* &c. Tandem Codices, qui illum versum retinent, mire variant, ut vel ex Bersmanni nota patet. Pro *ne* in Witt. Hulst. meo, & Voss. quarto, ac Edd. quibusdam est *nec*. In Voss. sexto *ut*. pro *populus* exhibet Voss. quart. *quisquam*. *Julum* habet Edito Veneta loco *Nilum*. pro *haberet* exaratum est, in Regio primo, Voss. sexto, & Omniboni notis *amaret*; in Wittiano, Hulst. Voss. quarto & Amstel. *habebit*. Nequaquam etiam necessarius ad sensum conficiendum est iste versus. At Lucanus, Pompeji umbram profuisse ad subjugandam Aegyptum, & ad neci eripiendum Caesarem; quippe qui ejus socer, & quod magis est, Romanus erat contra Aegyptios, jam Romanorum, & Pompeji manium hostes, pugnans. Si tamen vel sic malit quis hunc versum retinere, alia mihi incidit conjectura, qua non minus exoritur sensus perspicuus; atque ita erit distinguendum.

- - - regnum Lagi Romana sub arma
Iret, an eriperet mundo Memphiticus ensis
Victoris, victique caput, (tua profuit Umbra,
Magne, tui socerum rapuere à sanguine Manes)
Nec populus post te Nilum Romanus haberet.

Ut ceteris per parenthesin seclusis jungantur. *an Aegyptii Caesarem quoque interficerent, & pop Rom. non haberet Aegyptum*; deleri tamen hunc versum debere, ego potius arbitror.

9 PARAETONIAM] A monte (portu) Paraetonio, qui est in Aegypti parte, qua Syrtes sunt. SCHOL. *Paretoniam* i. Alexandriam. Scribitur autem *Paretoniam*, non *Parethoniam*. Nam Stephanus Παραιτόνιον, inquit, πόλις πλησίον Ἀλεξανδρείας, ἣν ἀμμωνίαν καλοῦσιν. i. *Paretonium urbs est non procul ab Alexandria, quam vocant Ammoniam.* sic ille. Non ergo *Emoniam*, aut *Armoniam* scribemus cum Sulp. cum & Straboni libro XVII. *Ammonia* scribatur. Notandum autem *Paretoniam* penul. brevi proferri, cum, si codex sit verus, à Stephano per ω scribatur, sed & *Sidonius* à Marone variatur. VERSELL. Hinc *Paraetonias Syrtes* dixit auctor Lib. III. per ο apud Stephanum legas. per ω apud Strabonem p. 799. Vide ad L. 1, 675.

10

Felix praedo, jacet: terrarum vindice fato
Raptus. sacratis [a] totum spargenda per orbem
Membra viri posuêre adytis: Fortuna pepercit
Manibus, & [b] regni duravit ad ultima fatum.
Nam, [c] sibi libertas [d] umquam si redderet orbem,
Ludibrio servatus erat, non utile mundo
Editus [e] exemplum, terras tot posse sub uno
Esse viro. [f] Macetûm fines, latebrasque suorum
Deseruit, [g] victasque [h] patri despexit Athenas:
Perque Asiae populos fatis urguentibus actus
Humana cum strage ruit, [i] gladiumque per omnes
Exegit gentes: ignotos miscuit amnes,
Persarum Euphraten, Indorum sanguine Gangen:
Terrarum fatale malum, [k] fulmenque, [l] quod omnes

[a] Per-

VARIAE LECTIONES.

a *tantum* VV. LL. Steph. b *fatum d. a. u. regni* Edd. Rom. Parm. Hort. m. c *si l. u. sibi* B. 1. V. 1. d *numquam* B. 1. V. 1. e *exemplo* M. f al. *Macedum*, *Macedon.* g *victas p.* Hort. m. h *patre* Buh. i *gladiosque* A. k *flumenque* M. l *per o.* B. 1.

10 PIGNORE] Scilicet quia Pompejus occisus est. SCHOL.

10 SECUTUS] Scribe auctore MS. P. *secutam* & refer ad urbem, Alexandream nimirum, quae Caesarianam se Pompeji caede pro-asse videri volebat. GROT. *Ed. sec.* Verissime ita jussit rescribi Grotius. Caesar enim sua signa, quae ducit, sequi non potest. Lucano passim *sequi signa ducis* dicuntur milites, & socii, ut debet. Immo *secutam* exhibent quoque Voss. primus, Regius prim. & Voss. secundus à manu prima.

14 NON SIBI] i. sensit, non sibi Pompejum occisum; non enim pro Caesare nunc laborant, nec ei favent, qui occiderunt Pompejum. SCHOLIAST.

14 TIMOREM] Pulm. unus, Voss. duo, Witt. Buh. & meus habent *pavorem*. *pavores* vero Pulm. libri tres, Berlm. duo, Voss. unus, Edd. Rom. Parm. & Hortensii margo. non male. sic in plurali *pavores* dixit Lib. I, 521. *Timores* L. I, 459. *falsos pudores induere* Tacit. Lib. IV. Hist. c. 38. & alia crebro.

19 ANTRUM] Alexandri sepulcrum. SCHOL. Σῶμα dictum. GROT. *Ed. pr.* Ut nos docent Strabo, & Suetonius Augusto. Apud Dionem Severo perperam Σῆμα legitur. IDEM. *Ed. tert.* At vide tu Casauboni notas ad Sueton. c. 18. *Conditorium, & corpus Alexandri Magni* i. e. Σῆμα καὶ Σῶμα.

20 PELLAEI] Pella civitas est, ubi Alexander Magnus vel natus, vel nutritus est. SCHOL.

21 PRAEDO JACET TERRARUM] Mscr. tria post *jacet* habent τελείαν. ut sit *fato vindice terrarum*, fato vindicante terras ab eo direptas. BERSM. Arripuit hanc distinctionem Grotius, & jam olim sic interpunxerat Omnibonus, & alii. Cum aliis Editoribus tamen videtur sentire Barthius ad Statii L. II. Silv. c. 7, 94. & in Vossiano primo post *terrarum* liquido distinguitur; ita simpliciter *vindex patria* L. II, 540. *Terrarum vindice* vel sic nihilominus jungere malim. Ovid. de Hercule Lib. IX. Metam. 241.

- - *timuere Dei pro vindice terrae.*

sed eodem res redit.

23 PEPERCIT] Hoc dicit. quod si libertas ad eos redisset, quos Alexander oppresserat, membra ejus sparsissent ad ludibrium saeviendi; sed nunc fatum (*regni ejus* add. in Voss. sec.) integrum usque ad extrema regni permansit; idcirco non est erutus de sepulcro. SCHOL.

26 NON UTILE] Quia propter cupiditatem adquisivit totum orbem. IDEM.

28 FINES] Msc. *vires*, sed reponit *fines*, quod puto rectius. BERSM.

34 FATALE MALUM] Ipse Alexander erat *ferale malum*. SCHOL.

34 FULMENQUE QUOD OMNES PERCUTERET PARITER POPULOS] Plutarchus de hoc ipso Alexandro:

[a] Percuteret pariter populos, & sidus iniquum
Gentibus. Oceano classes inferre parabat
[b] Exteriore mari. non illi flamma, nec undae,
Nec sterilis Libye, nec Syrticus [c] obstitit Hammon.
Isset in [d] occasus, mundi devexa secutus,
Ambissetque polos, Nilumque à fonte bibisset:
Occurrit suprema dies, naturaque solum
Hunc potuit finem vesano ponere regi:
Qui secum invidia, qua totum [e] ceperat orbem,
Abstulit inperium; nulloque herede relicto,
Totius fati lacerandas praebuit urbes.
Sed cecidit Babylone sua, [f] Parthoque [g] verendus.
Prô pudor! Eoi [h] propius timuere sarisas,
[i] Quam nunc pila timent populi. licet usque sub [k] Arcton
Regne-

VARIAE LECTIONES.

a *Persarum* Ed. Ven. b *interiore* Ox. pr. a m. sec. c *obstat* B. 1. d *occasum* W. V. 2. Edd. pp. male. V. supra. e *possidet* Edd. Rom. Parm. Hort. m. f *Parthisque* P. 3. B. 1. R. 2. V. pr. Marp. O. 1. Edd Rom. Parm. Med. g *timendus* Ed. Ven. h *prius* A. T. *plus tum.* i *& non* A. *quam non* B. 1. k *Arcto* B. 2. R. 2. V. 4. Buh. W. O. 1. A. M. Ed. Ven.

xandro: *ὥσπερ ἀστὴρ φερόμενος καὶ διάττων ἐπὶ δυσμὰς ἐξ ἀνατολῶν.* Et alibi: *τίνι ἄν τις εἰκάσειεν, ἢ πυρὶ κεραυνίῳ ῥαγέντι*; Appianus in Praefatione: *ἐπὶ δὲ Ἀλεξάνδρου, μεγέθει τε καὶ πλήθει καὶ εὐτυχίᾳ καὶ ταχυεργίᾳ διαλάμψασα ἡ ἀρχὴ, καὶ ὀλίγου δεῖν εἰς ἄπειρον καὶ ἀμίμητον ἐλθοῦσα, διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ χρόνου προσέοικεν ἀστραπῇ λαμπρᾷ, ἔτι καὶ διαλυθεῖσα εἰς πολλὰς σατραπείας, ἐπιλάμπει ἐξέλαμψε τὰ μέρη.* idque praesignificatum Olympiadis somnio, quae Plutarcho teste videre sibi visa *ἐμπεσεῖν αὐτῆς τῇ γαστρὶ κεραυνόν· ἐκ δὲ τῆς πληγῆς πολὺ πῦρ ἀναφθὲν εἶτα ῥηγνύμενον εἰς φλόγας πάντη φερόμενον διαλυθῆναι*: nec minus clare divino apud Danielem viso & oraculo VIII, 5. & 21. ubi digna lectu quae notat Hieronymus, Historiarum diligens lector. pares ferme notabitis processus & exitus in Attila, & Temirlano. GROT. *Ed. tert.*

35 PARITER POPULOS] *Pariter populos* Mscr. tria etiam metro postulante. Alii (Edd. Rom. Parm. Hort. Pulm. MS.) *populos pariter.* BERSM.

35 ET SIDUS] Barthius loco indicato scribendum putat *ut sidus ὥσπερ ἀστήρ. Sideris more* Plinius Paneg. c. 80. *Tanquam ad sidus* Seneca de Clem. c. 3. *Velut fulmen* Valer. Max. I, 7, 6. & sexcenties, recte, si simpliciter ponatur. verum quid erit *fulmen, ut sidus?* Nonne hoc ineptissimum? Eodem modo Alexander vocatur *sidus*, ut ante *fulmen.* Caesar vs. 90. dicitur.

- - - - *gentibus aequum*
Sidus.

& apud Valer. L. VI. 9, 15. *clarissimum mundi sidus.* sed haec tralatitia sunt.

36 OCEANO] Alexander voluit per Oceanum navigare, existimans, se eo transitu ad coelum esse venturum, sed divinitus responsum est ei, ut cessaret. SCHOL. *Voss. pr.* At vide Curt. L. IX. c. 9. & illic notas.

38 NEC STERILIS] In Edd. Bad. Paris. Micylli, & Hortensii exhibetur *non*; sed contra MSS. Solet noster saepius *nec* repetere. V. Lib. V, 25. 348, 551. VI, 369. VII, 112. VIII, 160, 471. & ita *neque, neque*, quorum alterutrum forsan non mutandum semper nunc puto. Consule, quae notavi ad L. I, 350. sic tamen scribendum vs. 471.

Sed neque ius mundi valuit, nec foedera sancta.
Virgil. II. Aen. in med.
- - - *nec claustra neque ulli.*

dein scripsissem ego *totum qua.*

43 INVIDIA] Alexander sicut se vivo alium quam se Orbi imperare passus non est; quo illud spectat, quod negaverat caelum duos soles pati posse: ita moriens quoque uni non reliquit imperium, velut invidens alteri tantam magnitudinem. GROT.

44 NULLOQUE HEREDE RELICTO] Curtius. *Sine certo*

Regnemus, [a] Zephyrique domos, terrasque premamus
Flagrantis post terga Noti; cedemus [b] in [c] ortus
Arsacidûm domino. [d] non felix Parthia Crassis
Exiguae secura fuit provincia Pellae.
[e] Jam Pelusiaco veniens à [f] gurgite Nili
Rex puer, inbellis populi sedaverat iras,
Obside quo pacis Pellaea tutus in aula
Caesar erat: cum se prava Cleopatra biremi,
Corrupto custode Phari laxare catenas,
[g] Intulit Emathiis, ignaro Caesare, tectis;
[h] Dedecus Aegypti, [i] Latii feralis Erinnys,
Romano non casta malo. quantum inpulit Argos,
Iliacasque [k] domos [l] facie Spartana nocenti,
[m] Hesperios [n] auxit tantum Cleopatra furores.

Terruit

VARIAE LECTIONES.

a *Zephyrosque* Hort. m. b *ad* B. 2. V. 1. Marp. O. 1. A. c *ortum* R. pr. V. pr. *ortu* W. d *nos* R. 1. e *jamque* A. *jamque Pelusiaca* B. 1. f *litore* A. g *impulit* VV. LL. Steph. h *o decus* O. 1. i al *Latio*. k *manus* V. 1. a m. pr. l *facies nocentis* V. sec. m *Hesperiosque* M. n *hausit* V. 1. & M. a m. pr. Ed. Rom.

certo regis haerede, sine haerede regni, publicas vires ad se quemque tracturum. GROT. *Ed. tert.*

45 LACERANDAS] Ut unusquisque sibi singulas urbes vindicet. SCHOL. Quidam jungunt *herede fati:* ut dicitur *heres fortunae, funeris* &c.

47 SARISSAS] In antiquioribus Mstis omnibus, ut Regio pr. Voss. pr. sec. tert. & Wittiano scribitur *Sarisas*, unico *S*. V. Dausq. Orthogr. p. II. p 279. Ita supra quoque L. VIII, 298.

50 CEDEMUS] Sic reposuit Grotius, ut est in uno Pulm. Regio pr. Voss. quinque, Oxoniensibus, Marp. Hulst. aliisque, & Ed. Romana. vulgo erat *cedamus*. Male autem per *Arsacidum dominum* intelligunt Interpretes, Omnibono excepto, Parthorum regem: cum innuat auctor Alexandrum victorem, & dominum Arsacidûm, sive regum Parthorum: quia ille eos debellaverat; Romani vero, ut Crassorum exemplo patet, ab illis erant repulsi.

52 SECURA FUIT PROVINCIA] Parthia, quae de Crassis triumphavit, Macedonibus paruit, quorum oppidum Pella. GROT. Nullo sensu Bersmannus intellexit Macedoniam tutam à saevitia Parthorum.

57 LAXARE CATENAS] Infinitivum ponit pro gerundio, ut jam plus semel monuimus; non male tamen Wittianus Codex exhibet *laxata catenas* i. catenis soluta: quod facile hic praeferrem, si plures addicerent MSS.

58 EMATHIIS] *Emathiis tectis* posuit, non quod est in Emathia, sed quia de Emathiis campis venerat Caesar sub Pharia tecta. SCHOL. Alexandrinis; quia Alexandrea à Macedone condita & dicta. Pari metalepsi mox *Pellaei muri* eandem urbem significant. GROT. Recte Grotius *Emathia tecta* Alexandriam capit. Ceteri omnes *Caesarianam domum*, quia erat victor in Emathia.

59 LATII FERALIS ERINNYS] Sunt, qui legunt *Latio:* quod quidem per se rectum esset; sed quia praecessit *Aegypti*, malim subdere *Latii*. VERSELL. *Latio feralis.* Allusit ad illud Virgil. de Helena.

Trojae & patriae communis Erinnys.

Furia & eversio Latii. HORTENS. Secutus auctoritatem Mstorum hoc loco *Latii* reposui. Est enim in tribus Pulm. & Bersm. Regio pr. Buher. Witt. Voss. pr. sec. tert. aliisque multis, & Editionibus Sulpitianam praecedentibus.

60 ROMANO MALO] Quia propter illam postea proeliatus est Augustus cum Antonio. SCHOL. Propertio dicitur L. III, 9.

- - - incesti meretrix regina Canopi:

In elegia, qua Mecaenatis defletur obitus, est:

Hic modo miles erat, ne posset femina Romam
Dotalem stupri turpis habere sui.

GROT. *Ed. tert.*

61

Terruit [a] illa suo, si fas, Capitolia sistro,
Et Romana petit inbelli signa Canopo,
Caesare captivo Pharios ductura triumphos:
Leucadioque fuit dubius sub gurgite casus,
An mundum ne nostra quidem matrona teneret.
Hoc animi nox illa dedit, quae prima cubili
Miscuit incestam ducibus Ptolemaïda nostris.
Quis tibi vesani veniam non donet amoris,
Antoni? [b] durum cum Caesaris [c] hauserit [d] ignes
Pectus, & in media [e] rabie, medioque furore,
Et Pompejanis habitata manibus aula,
Sanguine Thessalicae [f] cladis [g] perfusus adulter
[h] Admisit Venerem curis, & miscuit armis
Inlicitosque toros, & non ex conjuge [i] partus.

Prô pu-

VARIAE LECTIONES.

a *ipsa* B. 1. b *dirum* Ed. Hort. c *auxerit* V. 1. d *ignis* Ed. Grot. & seqq. e *Libye* V. 1. f *caedis* O. 1. g *profusus* A. *percussus* Hort. m. h *Ad Venerem misit curas* B. 1. *Adm. V. curas emiscuit* W. i *natos* B. 1.

61 ILIACASQUE] MSS. duo Pulm. & Voss. quart. cum Editione Veneta exhibent *Iliadumque*, non inepte; sed velim, in melioribus id legatur Codicibus. *Iliacas manus*, *Iliacos muros*, dicit auctor L. III, 211. VI, 48.

62 CLEOPATRA] Venit enim in concubitus Caesaris, & Antonii. SCHOL.

63 TERRUIT] De Cleopatra Propert. L. III, 9, 41.

Ausa Jovi nostro latrantem obponere Anubin,
Et Tiberim Nili cogere ferre minas.
Romanamque tubam crepitanti pellere sistro,
Baridos & contis rostra Liburna sequi;
Foedaque Tarpejo conopea tendere saxo &c.

63 FAS] Sc. est dicere. SCHOL.

65 CAESARE CAPTIVO] Nam amore ejus Caesar captus est, & pene illa de eo, & Pompeji morte triumphavit. IDEM.

67 AN MUNDUM NE NOSTRA QUIDEM] Clara lectio, quae explicatione non eget; sed monendum, in Vossiano secundo scribi *in medium*, cum Glossa *in commune*. pro *ne* in Regio primo est *anne*. Vossianus tertius *eadem* exhibet pro *quidem*. Ed. Ven. *an nondum nec n.* Locum sanum puto; sed ex his variationibus conjicere quis posset, num legi debeat.

Leucadioque fuit dubius sub gurgite casus
In medium, ne nostra orbem m. teneret.

Vide ad L. I, 88.

- - - - - *orbemque tenere*
In medium.

ex quo loco forsan huc inrepsit. Dein malunt alii scribere cum quibusdam Codicibus, & Edd. primis *Ptolemaeida*, vel *Ptolemeida*, quam *Ptolemaïda*. Nec aliter edidit Sirmondus in Sidonio Apoll. Carm. V, 460. VII, 95.

Incestam vacuat patrio Ptolemaeïda regno.

Sed veterrimi *Ptolemaïda*, ut restituit Grotius, praeferunt. sicut a Θηβαῖος Θηβαΐς, ita à Πτολεμαῖος, Πτολεμαΐς.

71 HAUSERIT IGNIS PECTUS] Primus, quod sciam, hoc modo edidit Grotius, quod confirmatur Msto uno Bersm. & meis quam plurimis. Non male. Virgil. III. Georg. 105.

- - - - *exsultantiaque haurit*
Corda pavor.

Stat. L. I. Theb. 537.

- - - - *pallorque ruborque*
Purpureas hausere genas.

Haustus medullis Hannibal Silio L. I, 345. & similia saepe. Verum cum optimi Codd. Regius prim. & Vossian. prim. ac quart. cum aliis, ceterisque Editionibus retineant *ignes*, nihil mutare erat necesse. Ovidius L. X. Metam. 252.

- - - - - - *Haurit*
Pectore Pygmalion simulati corporis ignes.

Clau-

Prô pudor! oblitus Magni, tibi, Julia, fratres
Obscoena de matre dedit; partesque fugatas
Passus in extremis Libyae coalescere regnis,
Tempora Niliaco turpis [a] dependit [b] amori;
Dum donare Pharon, dum [c] non sibi vincere mavult.
Quem, formae confisa suae, Cleopatra sine ullis
Tristis adit lacrimis, simulatum comta dolorem,
[d] Qua decuit, veluti laceros [e] dispersa capillos;
Et sic orsa loqui: Si qua [f] est, ô maxime Caesar,
Nobilitas, Pharii proles clarissima Lagi,
Exsul in [g] aeternum sceptris [h] depulsa [i] paternis,
[k] Si tua [l] restituat veteri me dextera fato,
[m] Complector regina pedes. [n] tu gentibus aequum
Sidus ades nostris. non urbes [o] prima tenebo

Femina

VARIAE LECTIONES.

a *deprendit* V V. LL. Steph. A. Ed. Ven. *dependet* V. 2. Buh. b *amoris* A. *amore* Buh. a m. pr. c *ne* B. 1. d vulgo *quam* & *quem*. e *disparsa* Ed. Ven. f *est mi, o.* P. 1. Edd. Rom. Parm. g *externum* B. 1. h *expulsa* B. 1. V. 1. O. 1. M. i *parentis* B. 1. k *ni* B. 1. l *restituit* B. 1. V. 2. *restituet* W. m Edd. qdd. *complectar*. n *tangentibus* B. 1. o *sola* P. 1.

Claudian. Epithal. Honor. vs. 1.

Hauserat insolitos promissae virginis ignes Augustus.

Ipse noster vs. 363.

Hauserit obscoenum titulo pietatis amorem.

74 THESSALICAE] Msc. *Thessaliae*, male. BERSMANN. Non adeo male, ut putat Bersmannus, *Thessalius* adjective scribi, monuimus aliquoties supra. Dein *Libyae* MSS. mei praeter unum, aut alterum, & Edd. Rom. ac Parm., non *Libyes*, hoc loco rectius.

82 SINE ULLIS TRISTIS ADIT LACRIMIS] In Editione Mediolanensi excusum est *sine ullo*, quod placet cuidam viro docto, ut distinguamus.

- - - - - - *sine ullo*
Tristis adit, lacrimis simulatum &c.

Verum sine ullo comite Caesarem Cleopatra non adiit: nam teste Plutarcho p. 731. Ed. Par. secum habuit amicum Apollodorum Siculum. Immo contrarium est Lucani scopo, qui dicit, Cleopatram tristem adiisse quidem Caesarem, sed sine ulla lacrimarum profusione. Obstitisset id formae, qua confidebat. Alio itaque modo simulabat dolorem, sed comto, & concinno, quatenus ejus formam decuit; veluti neglecta, & soluta coma, qua ex more lugubri adit Caesarem, sed sine lacrimis. Hic verus hujus elegantis loci sensus, haec mens Lucani. Ovid. L. III. Art. Amat. 153.

Et neglecta decet multas coma.

84 QUEM DECUIT] Ita rectius. alias *quam*. GROT. *Ed. pr.* MS. P. *quam decuit*. ut sit admirantis. IDEM. *Ed. sec.* *Quam* ediderunt ante Grotium, quod est in vetustioribus MSS. sunt tamen Codd. qui etiam scribunt *quem*. Sed neutrum valet. Legendum est, ut reposui, *qua* auctoritate veterrimi Regii primi, Vossiani quinti, & Editionis Venetae. *Qua* i. e. quantum, ut exponunt Glossae; quatenus. Vide Ill. Heins. ad Ovid. Heroid. Ep. x, 53.

Et tua, qua possum, pro te vestigia tango.

Cl. Burmann. ad Vellej. L. II, 37. *Qua Luculli armis erat infractus*. Infra vs. 286. ubi eodem modo depravatum erat.

Qua deus undarum celator, Nile tuarum,
Te mihi nosse dedit.

88 DEXTERA] Ex unico suo Codice Barthius Advers. Lib. XI. c. 10. praefert *gratia*, non quidem male. Vereor tamen, ne ex aliquo Scholio, vel glossa nata sit haec lectio.

90 NON PRIMA] Ne feminae negetur imperium, dicit, hunc sexum solere regnare. SCHOL.

91 NULLO DISCRIMINE] Hoc dicit. Non aliquid inter sexum distat, aut interest, sed Aegyptii sic

Femina Niliacas: nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre [a] Pharos. lege summa peremti
Verba patris, qui jura mihi communia regni,
Et thalami cum fratre dedit. puer [b] ipse sororem,
[c] Sit modo liber, [d] amat: sed habet sub [e] jure Pothini
Adfectus, ensesque suos. [f] nil ipsa paterni
Juris [g] inire peto: culpa, tantoque pudore
Solve domum: remove funesta satellitis arma,
Et [h] regem regnare jube. [i] quantosne [k] tumores
Mente gerit famulus, Magni cervice [l] revulsa!
Jam tibi (sed procul hoc [m] avertant fata) [n] minatur.
Sat fuit indignum, Caesar, mundoque tibique,
Pompejum facinus meritumque fuisse Pothini.
[o] Nequidquam duras tentasset Caesaris aures:

105 Vul-

VARIAE LECTIONES.

a *Pharus* V. sec. b *ille* B. 1. c *si* P. A. 1. M. Edd. Rom. Parm. aliaeque. *sic* H. d vulgo *amet*. e *jura* R. 1. A. Buh. a m. pr. Edd. Rom. Parm. f *nihil* B. 1. R. pr. A. g vulgo *habere*. h *regnum* Ed. Ven. i *tantosne* B. 1. V. 1. *quantosve* B. 1. A. V. ad L. VII, 301. k *furores* R. 1. M. l *recisa* Marp. pro var. lect. m *avertite* Edd. Prim. Parm. Hort. m. n *minantur* A. M. Ed. Ven. o *nequiquam* P. 1, V. sec. pr. & Buh. a m. sec. V. supra *nec quicquam* B. 1. V. 1. Ed. Br. *nequicquid* Ed. Rom.

sic reginis obsequuntur, ut regibus. SCHOL.

92 SCIT FERRE PHAROS] In Edd. Rom. Parm. Med. & Aldina excusum est *sit*. in Voss. tertio exaratur *Pharon*. Quasi diceret; liceat (V. ad L. II, 81.) Pharon ferre reginam. Verum recte se habet vulgatum. Non rogat, ut hoc liceat, sed docet, hoc apud Aegyptios moris esse, & ex Historia patet. *Scit ferre* Annaeae genti est locutio familiaris. Ante jam habuimus, *scire mori*, *nescit servire*, & similia.

92 SUMMA VERBA] Testamentum scilicet patris offert. SCHOL.

94 THALAMI] Ibidem Barthius ex Msto suo scribi vult *Thalamos*. Et certe ita habent variae lectiones Steph. unus Pulm. quatuor Bersm. & mei duodecim, etiam optimae quidam notae cum Edd. Rom. Parm. aliisque. Vulgatum tamen praefero ut efficacius cum Regio primo, Buher. Voss. quarto, & Oxon. primo. *Jura communia thalami*, ut apud Ovidium non semel *socii jura tori*, & apud quos non? Hinc *Sociales*, & *conjugales dii*.

94 CUM FRATRE] Voluit, ut fratres matrimonio jungerentur. Ideo & hanc supra dicit *incestam*. SCHOL.

95 AMAT] Hunc modum Lucano restitui, in qua major inest confidentia, Cleopatrae verbis digna: nec aliter legitur in MSS. quinque Pulm. tribus Bersm., meis vetustioribus undecim, & Edd., quae Ascensiana priores sunt. Ceteri dederunt *amet*. L. VIII, 635. *natus conjuxque peremtum*, *si mirantur*, *amant*.

95 SIT MODO LIBER] Dicit, Ptolemaeum in sua potestate non esse: nam amaret sororem, si non alii obsequeretur. Est enim in Pothini locatus arbitrio. Hic est, qui Pompejum peremit. Interim terret & Caesarem, si facturus est Ptolemaeus, quidquid Pothinus exegerit. SCHOL.

96 ADFECTUS] Ut aliquem aut persequatur, aut diligat. IDEM.

96 NIL I. P. JURIS HABERE PETO] Mscr. *inire*. Intelligit autem possessionem hereditariam regni. BERSM. Variae Lectiones Steph. tres Pulm. MSS. Voss. prim. sec. quart. quint. Regius uterque, Buher. Oxon. prim. exhibent *inire*; de cujus lectionis veritate non dubito. *inire* est, adire, arripere, & manus in hereditatem sibi debitam injicere. nam vulgata lectio *habere* nimis aperte Glossam sapit. in Voss. sexto scribitur *juris nil repeto*. in Ed. Ven. *j. nunc repeto*.

98 REMOVE] Hoc solum petit, ut Pothinus intereat. SCHOL.

99 TUMORES] Mscr. tria (Amst. Marp.) *timores*: perperam. BERSM.

103 FACINUS MERITUMQUE] Quod ait Virgilius.

 Nec

Vultus adest precibus, [a] faciesque incesta perorat.
Exigit [b] infandam corrupto [c] judice noctem.
Pax ubi parta duci, donisque ingentibus emta [d] est,
Excepêre epulae tantarum gaudia rerum:
[e] Explicuitque suos magno Cleopatra tumultu,
Nondum translatos Romana in secula, luxus.
Ipse locus templi, quod vix corruptior aetas
Exstruat, instar erat; laqueataque tecta ferebant
Divitias, crassumque trabes absconderat aurum.
[f] Nec summis [g] crustata domus, [h] sectisque nitebat

115 Mar-

VARIAE LECTIONES.

a *facies inc.* H. b *infaustam* Edd. Rom. Parm. Hort. m. c *Caesare* B. 1. Voss. pr. sec. Marp. W. a m pr. Edd. pp. d deest in B. V. sec. A. non male. e *exhibuitque* R. pr. f *non* B. 1. g *cristata* M. *structata* Buh. a m. pr. Ed. Ven. h *sectisve* A.

Nec Drances potius sive est haec ira Deorum,
Morte luat; sive est virtus, & gloria, tollat.

Et hoc dolet, in morte Pompeji vel facinus Pothini esse vel laudem. SCHOL.

103 POTHINI] Ita ubique scribendum hoc nomen, non ut ante fuit Photini. Nam Graecum est Ποθεινός, non Φωτεινός, quod & lex versuum repudiat. GROT. *Ed. sec.* V. ad L. VIII.

105 FACIESQUE INCESTA] His verbis Lucanus non dicit, Caesarem Cleopatram ideo in regnum restituisse, quia erat *incesta*, ut putat Marklandus Epist. Crit. p. 78. & propterea mutat in *ingesta*, i. facies, quae se ingessit Caesari. Frustra. Simpliciter dicit auctor vultum, & formosam faciem, ac fucatam Cleopatrae incestae, sicut passim vocatur, perorasse, & movisse Caesarem, quem verba sola non movissent.

106 EXIGIT] Sive facies incesta, sive Cleopatra. SCHOL.

107 PAX UBI PARTA DUCI] Fateor, me hoc parum intelligere. Per *ducem* vulgo intelligunt Ptolemaeum, cui Cleopatra à Caesare pacem procuraverit; sed eam sibi potius peperit, quam fratri, ut satis patet ex historia. Dein tam simpliciter posita vox *dux* pro rege, num Latina sit, dubito. Quapropter ego malim Caesarem intelligere, & non legere *parta*, sed *pacta*, ut est in uno Bersm. ubi Caesar pepigit pacem, quae emta est à Cleopatra donis ingentibus, vel potius cum Orvillio meo scribere *ducis*; ubi pax ducis, ejusque gratia à Cleopatra parta, & emta est donis ingentibus: quamquam & sic ad utrumque tam Ptolemaeum, quam Cleopatram potest referri. Tunc temporis enim Caesar pacem quoque fecit inter illos ea lege, ut Cleopatra consors esset regni &c. Vide Plutarchum, Caesarem, & alios.

108 EPULAE TANTARUM GAUDIA RERUM] In Vossiano secundo pro varia lect. additur *positarum*, quod suprascriptum est in Voss. primo, & videtur antea lectum fuisse, sed deletum esse in sexto. *Epulae positarum rerum* essent adpositae epulae, ut crebro verbum *poni* adhibetur in mensae, & ferculorum descriptione. Consule Passerat. ad Propert. p. 545. Gebhard. ad eumdem L. II, 2, 27. Heins. ad Ovid. Rem. Am. 351. & alios. Putem tamen potius, si quid hoc loco mutandum est, *positarum* esse corruptum ex veriori lectione *pactarum*. *Gaudia rerum pactarum* est laetitia, quam capiebant ex pace, ceterisque rebus inter ipsos pactis. De qua voce passivo sensu multa congessit Heins. ad Vellej. Lib. II, 65. Perperam autem Badius construit *epulae, gaudia rerum t.* per adpositionem, *excepere* scilicet convivas. Auctoris sensus est, epulas excepisse gaudia, sive secutas esse post gaudia. Hoc enim notat excipere. ut *excipit diem nox* apud Phaedr. aliaque, de quibus vide ad L. II, 429.

112 EXTRUET] Msc. tria *extruat*, non inscite. PERSM. *Exstruat* habent Pulm. & mei MSS. plurimi cum Edd. primis, Sulp. Aldi. Grotii aliisque recte.

114 CRUSTATA] Vide super hoc loco Briosium Epist. p. 147. de Hebeni patria Vadian. in Melam p. 210. Cerd. in Virgil. T. I. p. 205. BROUKHUS.

115 STABATQUE SIBI NON SEGNIS ACHATES] Sibi stabat ad firmitatem positus, non ad ornatum: nam segnis tunc est, cum parietes vestit; non, cum ipse sit paries. SCHOL. Posita autem est copulativa conjunctio pro adversativa. Ut sit: *Stabatque sibi* &c. pro, *Sed stabat sibi*, quod est, pro

Marmoribus: stabatque [a] sibi non segnis achates,
Purpureusque lapis, totaque effusus in aula
Calcabatur Onyx: ebenus Mareotica vastos
Non operit postes, sed stat pro robore [b] vili
Auxilium, non forma domus. ebur atria vestit,
Et [c] subfecta manu foribus testudinis Indae
Terga sedent, [d] crebro [e] maculas distincta Zmaragdo.
[f] Fulcit gemma toros, & Iaspide fulva supellex:
Strata micant, Tyrio quorum pars maxima [g] fuco
Cocta diu, virus [h] non uno [i] duxit [k] aheno;

Pars

Variae Lectiones.

a *diu* A. *sui* O. 1. b *Nili* MSS. & Edd. qdd. c vulgo *suffixa*. d *crebris maculis* Hort. m. e *maculis* MSS. & Edd. qdd. vitiose. f vulgo *fulget g. toris*. g vulgo *succo*. h *uno non* M. i *traxit* V. sec. pro var. lect. k *aëno* MSS.

pro se ac solidus, non alteri insertus, aut parieti incrustatus, hoc est, non ornandi gratia, atque ociose, sed ut esset solida columna, & pars aedificii integra &c. MICYLL. Ex patrui Senecae verbis adumbrasse auctorem sua liquet; cum legimus Lib. IV. de Benef. c. 6. *Domicilium, in quo vides non tenues crustas, & ipsa, qua secantur, lamina graciliores, sed integras lapidis pretiosissimi moles, sed totas variae distinctaeque materiae, cujus tu parvula frusta miraris, tectum vero aliter nocte, aliter interdiu fulgens &c.*

117 Ebenus Mareotica] Atqui non à Mareotide, sed à Meroe ebenus. infra 303.

- - - nigris Meroe foecunda colonis,
Laeta comis ebeni.

Idem testatur Plinius lib. XII. itaque *Meroetica*, aut potius *Meroitica*, (est enim à Meroë μηροΐτης, ab hoc μηροΐτικος) legendum hic censet decus seculi Salmasius, quanquam, ut is ipse recte observat, jam Servii aetate haec menda Lucani codices obsedit. GROT. *Ed. tert.* Ebenum in India, & Aethiopia nasci, non in Aegypto, tradunt auctores, & ipse noster; quare omnino malim cum Grotio, Salmasio Plin. Exercit. p. 274. Bocharto Phaleg. L. IV. c. 26. & Cupero Observ. L. IV. c. 7. *Meroetica*, vel *Meroitica* à Meroe Aethiopica scribere, invitis licet MSS. & Servio ad Lib. II. Georg. 116. & Isidoro Lib. XVII. Orig. c. 7. qui *Mareotica* citant. *Mareotida* in Oxon. utroque, meo, & Ed. Romana. *Maretonita* in Hulst. Cod.

119 Auxilium] Ut magnitudine sua sustentaret potius, quam ornaret. SCHOL.

120 Subfixa manu &c.] Mscr. tria *suffecta*, & unum ad marg. *suffulta* quart. *at suffecta*. BERSMANN. In regio uno, & meo est *subnixa*. In Voss. sexto, & Buher. & Regio primo *suffecta*; sed in duobus illis corr. *suffixa*: ut vulgo editur; & satis probum est. Seneca Hippol. 496.

- - - mille non quaerit tegi
Dives columnis; nec trabes multo insolens
Suffigit auro.

Utitur hac voce, sed in alia re, noster quoque L. VIII, 684. IX, 328. At reliqui MSS. mei, tres Pulm. & Hortens. margo scribunt *suffecta* i. e. super inposita foribus manu artificis variegata testudinis terga, atque ita è suis Codicibus legendum jam monuit N. Heinsius ad Claudian. R. Pros. L. I, 243.

Atria vestit ebur: trabibus solidatur aënis
Culmen, & in celsas surgunt electra columnas.

Suffici pro infici, colorari adhibent Virgilius, & Valerius Flaccus.

121 Crebro maculas distincta Zmaragdo] Vitiose apud Servium ad Virgil. Georg. II, 463.

Nec varios inhiant pulcra testudine postes.

editur *Indi*, & *fulvo* pro *crebro*. *Crebra* in feminino genere habent unus Bersm. Cod. & Amstel. cum Edd. Bad. I, Versell. Paris. Mic. & Hortens. Nec aliter ex uno Codice scribi jubet idem Heinsius ad Claudian. VI. Cons. Honor. 563. à quo & Ovidio L. II. Metam. 24. *Zmaragdum* feminino genere usurpatum putat. Mihi non liquet. *crebras mac.* est in Hulst. Cod. scripsi autem *Zmaragdo* per Z cum Cel. Burmanno, & multis aliis viris doctis (vide ad L. IX, 984.) quidquid obloquatur Priscianus, qui per hunc ipsum locum frustra vult ostendere, *Smaragdum* esse exarandum per S: quia

Pars auro plumata nitet; pars ignea [a] cocco,
Ut mos est Phariis miscendi licia telis.
[b] Tunc famulae [c] numerus turbae, populusque minister.
Discolor hos sanguis, alios distinxerat [d] aetas:
Haec [e] Libycos, pars tam [f] flavos gerit altera crines,
Ut [g] nullis Caesar Rheni se dicat in arvis
Tam [h] rutilas vidisse comas: pars sanguinis usti
[i] Torta caput, refugosque gerens à fronte capillos.
Nec non infelix ferro mollita juventus,

Atque

VARIAE LECTIONES.

a *crocco* O. 1. M. b al. *tum.* c *nurus* O. 1. d *ostrum* B. 1. e al. *Libycos pars, s.* f *fulvos* B. 1. g vulgo *nullas.* h *nitidas* V. sec. Buh. Ed. Hort. male. i *tosta* Voss. pr. sed corr.

quia aliter praecedens syllaba non posset esse brevis.

122 FULGET GEMMA TORIS ET IÄSPIDE] Sic vulgo hic locus editur; non quidem male, languide tamen. Superbius vero, & huic insolenti opulentiae convenientius exhibent praestantissimi Voss. prim. secund. & Regius primus.

Fulcit gemma toros.

Indicat, fulcra & pedes fuisse ex gemma solida, vel gemmis saltem contextos. Atque ita olim legisse Omnibonum, patet ex ejus nota: scribit enim *Fulcit, sustinet; fulcra ex gemma habuisse dicit toros: nam fulcire est sustinere.* Vulgatum tamen legitur hodie apud Priscianum quoque col. 838.

123 STRATA &c.

Hic torus, Assyrio, cujus pars maxima succo
Strata micant, Tyrio querum pars maxima lentum
Cocta diu virus non uno duxit aheno.

Sic legit Sulpitius: alii non legunt versum *hic torus* &c. Sed sequentes sic.

Strata micant, Tyrio querum pars maxima succo
Cocta diu &c.

ASCENS. Beroaldus etiam videtur legere *suco Tyrio* i. e. tinctura, quae purpura est. VERSELLAN. Duplex hujus loci lectio est. Altera, quae sic habet:

His torus, Assyrio cujus pars maxima succo
Strata micant Tyrio, quorum pars maxima lentum
Cocta diu virus non uno duxit aheno.

Et hanc uterque Interpres (Omnib. & Sulpit.) secutus videtur. Uterque enim de Assyria purpura meminit. Altera autem haud dubie sincerior, ac verior. hoc modo:

Strata micant, Tyrio quorum pars maxima succo
Cocta, diu virus non uno duxit aheno.

Sublato alterius versus priore commate, & alterius posteriore. Hanc nos secuti sumus. MICYLLUS. In Msc. tribus ante hunc versum hic reperitur.

His torus, Asyrio cujus pars maxima succo
Strata micant Tyrio, quorum pars maxima lentum
Cocta diu virus.

Uterque interpres hanc lectionem secutus est, exponens de purpura Assyria: Sed Micyllus alteram. BERSM. Mire hic locus in Mstis etiam vetustissimis variatur, transponitur, & interpolatur: unde quis duplici modo hunc quoque relictum ab auctore opinari possit, deinde, si licuisset, electuro versum maxime sibi adridentem. Ne autem nimius sim in enotandis variis lectionibus, sciat lector, in Wittiano, Vossianis optimis, Regiis, & aliis quam plurimis addi hunc versum.

Hic torus, Assyrio, cujus (*cui* Reg. pr.) *pars*
maxima fuco.

& dein pro *succo* in nonnullis esse *lentum* cum Omniboni Editionibus. *Suco*, vel *fuco* habent optimi, plerique, & Edd. Rom. ac Parm. ut recte Beroaldus, ac Hortensius praeferunt, & Heinsius ad Claudian. L. 1. in Rufin. 208.

- - - *rapiunt Tyrios ibi vellera fucos.*

Hinc Virgil. L. II. Georg. II, 465.

Assyrio fucatur lana veneno.

Sidon. Apollin. c. XIII, 26.

Sic te Sidonio recocta fuco.

& Carm. XV, 128. *cujus* & *succo* est apud Lutat. ad Stat. Theb. VI, 541. Dubitat autem loco citato Heinsius quoque, quem versum ex his duobus praeferat. quia purpura passim tam *Assyria*, quam *Tyria* vocatur. Putem tamen ego, postquam diu me

Atque exsecta virum. stat contra fortior aetas,
Vix ulla fuscante tamen lanugine malas.
Discubuêre [a] illic reges, majorque potestas
Caesar: [b] & inmodicae [c] formam [d] fucata nocentem,
Nec [e] sceptris contenta suis, nec fratre marito,
Plena maris rubri spoliis, colloque, comisque
Divitias Cleopatra [f] gerit, cultuque laborat.
Candida Sidonio perlucent pectora filo,
Quod Nilotis acus [g] percussum pectine Serum
Solvit,

VARIAE LECTIONES.

a *toris* vulgo. b Fortasse leg. *at*. c *faciem* Hort. m. d *fuscata* VV. LL. Steph. P. 4. B. 3. mei 4. Hort. m. e *sceptro suo* B. 1. *sceptro suis* V. 1. deest hic versus in meo. f *tulit* VV. LL. Steph. *regit* V. 1. g vulgo *compressum*. *comprensum* M. *compressum est* B. 1.

me torserim, veram hujus loci lectionem reperisse; hoc modo.

Fulcit gemma toros, & Iäspide fulva supellex,
Strata toris, Tyrio cujus pars maxima fuco &c.

Consideret mecum lector, ni ita legamus, auctorem non dicere, qualem intelligat supellectilem; dein *torus*, & *cujus* esse in MSS. optimis, & Lutatio, & nimis abrupte quoque dici, ut est in vulgatis, *Strata micant*. praeterea *toris*, ex hoc versu videtur inrepsisse in praecedentem, ubi debere legi *toros* vidimus. Judicet lector, & fateatur mecum, ita certe optime scripturum fuisse Lucanum; si non adsentiatur lectioni, quae majore luce non eget. Prius credideram, reponendum esse *supellex, ac strata, Assyrio quorum p.*

123 SUCCO] L. *fuco*, non *succo*. *Cocta diu* hic versus deest in vetusto Cod. HORTENS.

125 PLUMATA] In plumae speciem diverso colore distinctam. SCHOL.

125 IGNEA COCCO] Male in Amstel. est *altera cocco*. in Marp. *plurima*. Vide Cel. Burm. ad Val. Flacc. II, 342.

Tyrio vibrat torus igneus ostro.

128 SANGUIS AETAS] Seneca de vitae Brevit. c. 12. *vinctorum greges in aetatum & colorum paria diducit. turba ministri gregis*, & *greges famulae turbae*, ad mensam quoque tum apud alios, tum Silium L. XII, 277. XIII, 360. Joseph. L. XII. Antiq. & L. XV. c. 7.

128 DISTINXERAT] *Distrinxerat* Msc. (*disjunxerat* Oxon. unus) vitiose. BERSM.

130 NULLIS] Ita reposui ex Stephani, quatuor Pulm. omnibus Bersm. & meis decem MSS. ac Edd. Parm. & Mediol. pro vulgato *nullas*. Dein pro *arvis* doctissimo Broukhusio placet rescribere *oris* ad Tibull. L. I. El. 6, 8. atque ita inveni in solo Hulst. Cod. Mallem, si quid mutandum est, legere *undis*, ut testatur Bersmannus esse in suorum MSS. uno ad marginem. Consule, quae notavi ad L. VIII, 862.

131 USTI] Mauros dicit. *Exsecta virum* i. virile membrum, castrata. Eunuchos dicit. SCHOLIAST.

133 FERRO MOLLITA] Claudian. L. I. in Eutrop. 48.

- - - - - *mucrone recisos*
Edoctus mollire mares.

ubi vide.

135 FUSCANTE] Voss. pr. & Regius uterque habent *fuscata*. quod reciperem, nisi sequeretur *fucata*. Contra L. VIII. 717. pro *stimulata* in MSS. est *stimulante*. Dein Steph. Pulm. Bersm. & duodecim MSS. mei scribunt *discubuere illic reges*, non *toris*: quod pro glossa adjectum fuisse prius videtur.

135 LANUGINE] *Fuligine* Msc. minus probe. BERSM.

139 MARIS RUBRI SPOLIIS] In mari enim rubro sunt conchae, in quibus margaritae nascuntur. SCHOL.

140 LABORAT] Onus enim facit magnitudo gemmarum. IDEM. Nimio cultu gravatur. V. Briosius Epist. p. 145. BROUKHUS.

141 SIDONIO PERLUCENT PECTORA FILO] Perlucent serico tenui, quod prius dense textum accurate factum erat, intelligitque Sindonem, hoc est, tenuem illam purpuram, de qua Martialis: *Cultus Sindone non quotidiana*. SULPIT. Et libro quarto de Endromide Sequanica idem Mart.

Hanc tibi Sequanicae pinguem textricis alumnam,
Quae Lacedaemonium barbara nomen habet.
Sordida, sed gelido non aspernanda decembri,

Solvit, & [a] extenso laxavit stamina velo.
Dentibus [b] hîc niveis, [c] sectos [d] Atlantide silva,
Inposuêre orbes, quales ad Caesaris ora
Nec capto venêre Juba. prô caecus, & amens
Ambitione furor, civilia bella [e] gerenti
Divitias aperire suas, incendere mentem
Hospitis armati! [f] non sit licet ille nefando
Marte paratus opes mundi [g] quaesisse [h] ruina:
Pone duces [i] priscos, & nomina pauperis aevi,
Fabricios, Curiosque graves: [k] hîc ille recumbat

Sordidus

VARIAE LECTIONES.

a *expanso* VV. LL. Steph. *expenso* V. 1. Ed. Rom. *ex denso* V. 1. Buh. a m. sec. *extemplo* B. 1. *accenso* M. b *hinc* V. 1. c *sectas* V. 1. a m. pr. d *in Atlantida* R. 1. e *gerentem* A. f *nam scit* W. V. 1. *jam non* A. *Non sic* Hort. m. M. g *pressisse* P. 1. h *ruinam* H. i al. *primos* V. Burm. ad Ovid. Met. v, 677. k *hinc* Hort. m.

Dona peregrinam mittimus Endromidem.
Ridebis ventos hoc munere tectus, & imbres,
Nec sic in Tyria sindone tutus eris.

Pollux libro septimo cap. 16. Σινδὼν, inquit, *αἰγυπτία μὲν ἐστι· [illegible] δ' ἂν εἴη τὸ τῶν δίκροστον κυλάμενον.* Alii ex lino Aegyptio factam volunt, & quod apud Sidonem in Phoenicia primum fieri coepit, appellatam. *Sidonium* ergo *filum*, seu vestem Sidoniam, tenuem atque pellucidam, quali foeminae potissimum utebantur, intellige. Virgilius:

Tandem progreditur magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.

MICYLL.

142 PERCUSSUM PECTORE SERUM] Recepi elegantissimam lectionem, quam ex optimo Vossiano primo protulit, & probavit Ill. Heinsius ad Ovidii L. VI. Metam. 58.

- - - inter stamina ductum
Percusso feriunt insecti pectine dentes.

Vide eum quoque in Epist. ad Gronov. CCCLXXI. Confirmat hoc etiam MS. Cantabrig. ut me monuit Doctiss. J. Wasse. Vulgatum tamen *compressum* circumfertur in editis Prisciani Codd. cap. 654. Eodem modo Graeci dicunt κρέκειν. Anthol. L. VI, 8, 8.

- - σπαθίοις πυκινοῖς πηνίσματα κρέκει.

Hesychius, ut debet legi, *Σπαθητὸν, τὸ ὀρθὸν ὕφος σπάθῃ κεκρουμένον, ἢ κτένι. Σπάθημα, τὸ πύκνωμα, ἀπὸ τῶν ταῖς σπάθαις κατακρουόντων τὰ ὕφη.*

143 SOLVIT] Discrevit filum Sericum Aegyptia acus. SCHOL.

143 STAMINA] Non enim tunicas, sed vela texta more Gallorum. SCHOL.

144 SECTOS ATLANTIDE] *Sectos Atl.* Msc. tria. Alii *sectosque.* BERSM. Male in Edd. Rom. Parm. Aldi, Badii, aliisque contra MSS. est *sectosque*, & bonum sensum. Eburnis pedibus inposuere *mensas citreas*, de quibus praeter Micyllum plura habet G. Vossius ad Vellej. L. II, 56. *Gallici triumphi adparatus ex citro.*

145 ORBES] Citreas mensas intellige, ex Citro arbore Mauritaniae, non Cedro, factas. De quibus & Martialis libro decimo quarto.

Accipe felices Atlantica munera sylvas,
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

Et rursum:

Non sum crispa quidem, nec sylvae filia Maurae,
Sed norunt lautas & mea ligna dapes.

MICYLL.

146 NEC CAPTO] Mscr. *ne capto* (*non* meus) male. pro *sit licet* Msc. *scilicet*, vitiose. BERSM.

147 CIVILIA BELLA] Potest enim & has invadere, qui talis est, ut gerat bella civilia. SCHOL.

150 PARATUS] Hoc est. Qui non est paratus. Non enim hoc de Caesare, sed de alio dicitur. IDEM.

152 FABRICIOS] Ut Virgilius.

- - - parvoque potentem
Fabricium.

IDEM.

153 CONSUL] i. e. Attilius Serranus. ut Virgilius.

Vel te sulco (*sulcos* MS.) *Serrane, colentem.*

IDEM. Id est, Quintius, quem nuncius, & afferens

ferens

Sordidus [a] Hetruscis abductus Consul aratris,
[c] Optabit patriae [d] talem duxisse triumphum.
Infudêre epulas auro, quod terra, quod aër,
Quod pelagus, Nilusque [e] dedit, quod luxus inani
Ambitione [f] furens toto quaesivit in orbe,
Non mandante fame: multas volucresque ferasque
Aegypti posuêre Deos: manibusque ministrat
[g] Niliacas [h] crystallus aquas: gemmaeque capaces
[i] Excepêre merum, sed non [k] Mareotidos uvae,
Nobile, sed paucis senium cui contulit annis

Indomitum

Variae Lectiones.

a *ex Tuscis* P. 1. b *avectus* O. 1. *adductus* R. 1. M. c *optavit* R. pr. V. pr. sec. *optabat* H. d *tales triumphos* Edd. Rom. Parm. Parif. Hort. non male. e *geris* B. 1. V. 3. A. f *fruens* V. 1. *ferens* V. 1. g *Niliacus* V. pr. a m. pr. *Niliacis* V. 1. h *crystallos* V. 1. Buh. i *accepere* B. 1. V. sec. H. M. W. a m. pr. k *Mareotides* M.

ferens dictaturam, nudum & arantem trans Tiberim offendit. De quo Persius:

Quem trepida ante boves dictaturam induit uxor.

SULPIT. Omnibonus *Attilium*, qui à serendo, *Serranus* appellatus fuit, intelligit. Tametsi autem non multum interesse puto, de utro accipiatur, magis tamen proprie Cincinnato convenit, quod ab aratro abductus à poëta dicitur. Licet alii non *Consulem*, sed Dictatorem tum creatum tradant. Meminit utriusque Plinius libr. XVIII. cap. 3. his verbis: *Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri. Serentem invenerunt dati honores, Serranum unde cognomen. Aranti quatuor jugera in Vaticano, quae prata Quintia appellantur, Cincinnato viator attulit dictaturam, & quidem, ut tradit Norbanus, nudo, plenoque pulveris etiamnum ore. Cui viator, Vela corpus, inquit, ut proferam Senatus populique Rom. mandata* &c. MICYLL. Alii Attilium Serranum, alii Cincinnatum intelligi putant. de utroque Plin. L. XVIII. cap. 3. Msc. duo (Hort. m.) *sordibus*: mendose. BERSM. Vide etiam Hortens.

154 Triumphum] Ut si non est hic avaritiae cupido, sit gloriae. SCHOL.

155 Epulas] In Voss. secundo à manu prima exaratur *epulis*, forsan non male pro, ad epulandum. Cum Barthio autem ad Claudian. p. 141. distinxi post *fame*, non post *orbe*, ut vulgo male fiebat. Imitatus vero hunc locum est Joseph. Iscan. L. 1, 241.

- - - coeli praedo terraeque marisque
Ambitus acceptas venatur regibus escas.

ubi vide plura.

155 Auro] Aureis vasis infudere ministri Cleopatrae quadrupedia, volatilia, omnia genera piscium. SCHOL.

159 Deos] Quibus nunc Cleopatra ad epulas utebatur, hae Deorum numero cultae fuerant ab Aegyptiis. IDEM.

161 Sed non Mareotidos uvae] Plinius Libyae partem, quae est Aegypto contermina, Mareotiden appellat, à Mareotarum gente, quae ibidem habitat, ut videtur, appellatam. Vide libro v. cap. 6. MICYLL. Ostendimus paulo ante Mareotidem praeter lacum, & Aegypti partem Alexandriae conterminam, etiam Epiri partem esse, in qua laudatum vinum nascitur. Hinc apud Maronem Georg. secundo. §. 1.

Sunt Thasiae vites, sunt & Mareotides albae;
Pinguibus hae terris habiles, levioribus illae.

Et *vites Mareoticae*, apud Colum. & vinum Μαρεωτὶς. HORTENS. Haec, quod vix credo, si sana sunt, ineptiarum accusandus est auctor. Quid enim opus monere, illos non bibisse Mareotidos uvae vinum, si vilius fuit. Quasi ulli in mentem veniret, adpositum fuisse vinum non meliore de nota. Sed bonum fuisse *Mareoticum vinum* celebrant Virgilius, Columella, Athenaeus, Strabo, Plinius, Stephanus, aliique. Male enim Hortensius de Epirotico sumit. Vide notas ad Plinium L. XIV. c. III. Immo Horatius, L. 1. O. 37. quo loco videndus Torrentius, ipsam Cleopatram hoc vino usam canit.

Mentemque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores.

Quapropter merito hic locus suspectus est Doctissimo

Indomitum [a] Meroë cogens ſpumare Falernum.
Accipiunt [b] ſertas nardo florente coronas,
Et numquam fugiente roſa: multumque [c] madenti
Infudêre comae, quod [d] nondum evanuit aura,
[e] Cinnamon, [f] externa nec perdidit aëra terra:
[g] Advectumque recens vicinae meſſis Amomon.
Diſcit opes Caeſar ſpoliati perdere mundi,
Et geſſiſſe pudet genero cum paupere [h] bellum,
Et [i] cauſſas [k] Martis Phariis cum gentibus optat.
Poſtquam epulis, Bacchoque modum laſſata voluptas
Inpoſuit,

VARIAE LECTIONES.

a *Meroet* W. *Mercede* H. b al. *certas.* c *madendi* V. 1. *madentes* V. 1. d *numquam* A. e *Cinamum* MSS. qdd. *Cinamomum* V. 1. f *extremas t.* B. 1. g *adductumque* A. h *regnum* R. 1. i *cauſſam* A. k *Ph. Mart.* B. 1. V. 1.

ſimo Viro G. Waddelo, & non de duobus vinis, ut vulgo capiunt interpretes, ſed de uno intelligit: ut videmus etiam, Scholiaſtae eſſe mentem. Non placet tamen viri docti conjectura ſcribentis pro *ſed non*, *lactum.* Quamquam non multo melior mihi ſuccurrit. Proponam tamen.

Excepere merum, ſucum Mareotidos uvae;
Nobile perpaucis &c.

vel *nobilis &c.* ſed *nobile* rectius videtur; modo ad *ſenium* referas, non ad vinum aliud, ut debet fieri ex vulgata lectione. niſi majus illic lateat ulcus. Senſus ergo auctoris videtur eſſe; eos vinum bibiſſe Mareoticum recens quidem, ſed quod adſervatum paucis annis in Meroe, & maximo, qui illic eſt, calore ſolis coctum nobile ſenium ſive ſaporem vetuſtorum vinorum ut Falerni, Maſſici &c. contraxit. Non enim putem, vocem *Meroe*, pro quo eidem viro docto placebat reponi *Myrrhis* ex Plinii Lib. XIV. c. 15. eſſe ſollicitandam. Fulgentius, ut probet, vinum eſſe *Meroitanum* fortiſſimum, hunc Lucani adducit locum Lib. II. c. 15. ubi vide etiam Munkerum. Forſan tamen lectio vulgaris ſana eſt, ut intelligatur verum vinum Falernum, quod in inſulâ Meroe factum fuit praeſtantius. Atque ita dixerit auctor, Cleopatram adpoſuiſſe Caeſari vinum non Mareoticum, quod eſt in Aegypto vulgare, ſed externum Falernum in Meroe coctum. ut omnia externa gratiora ſunt, & pretioſiora. Repetitio disjunctivae particulae *ſed* eodem modo occurrit apud noſtrum Lib. I, 113.

- - - - *ſed non in Caeſare tantum*
Nomen erat nec fama ducis; ſed neſcia virtus.

L. IX, 513.

- - - - *ſed non aut fulmina vibrans*
Aut ſimilis noſtro, ſed tortis cornibus Hammon.

162 SENIUM] In Meroen vina ideo deferuntur, ut nimio ſole cocta, licet multorum annorum non ſint, tamen vetuſtiſſima judicentur. SCHOL. Hoc dicit, tantum ibi calorem eſſe, ut minimo tempore nobiliſſima vina decoquantur. GROT. *Ed. tert.*

163 INDOMITUM] Eodem modo Servius Sat. III, 3.

- - *indomitum quod deſpumare Falernum*
Sufficiat.

Unde recte viri docti legunt in Silio L. VIII, 210.

Tmolus, & Ambroſiis Ariuſia pocula ſuccis,
Ac Methymna ferox lacubus ceſſere Falernis.

164 SERTAS] Participium eſt *Sertas coronas.* Nam proprie *ſertae* de floribus fiunt, *coronae* de frondibus. SCHOL. Vide Servium, qui hunc locum laudat, ad Lib. I. Virgil. Aen. 421. *Sertiſque recentibus.*

165 NUMQUAM FUGIENTE] Quae omni anni tempore procreatur. Apud Alexandriam ſemper eſt roſa. SCHOL. Sit hoc verum. Lucanum tamen hic carpere putem luxum Cleopatrae, curantis, omni anni tempore roſas ſibi poſſe praeberi. Vide ad Florum L. II, 9. *conlatis undique, quamvis per hiemem, roſis.*

167 EXTERNA NEC PERDIDIT AERA TERRA] Hoc dicit, hic melius olere Cinnamomum (*Cinnamum* Voſſ. ſec.) Nam cum defertur ad alias terras, aeris mutatione vaneſcit odor. SCHOL. i. *Externae aëra terrae.* i. odorem terrae externae, in qua natum erat. Omnibonus dicit *Amomum* & *Cinnamomum* unum eſſe fruticem, ſed Amomum dici, cum primum colligitur: naſcitur enim

pro-

Inposuit, longis Caesar producere noctem
Inchoat adloquiis; summaque in sede jacentem
Linigerum placidis compellat [a] Achorea dictis.
O sacris devote senex, quodque arguit aetas,
Non neglecte [b] Deis, Phariae primordia gentis,
Terrarumque [c] situm, vulgique edissere mores,
Et ritus, formasque Deûm: quodcumque vetustis
[d] Insculptum est adytis, [e] profer, noscique volentes
Prode Deos. [f] si [g] Cecropium sua [h] sacra Platona
Majores docuêre tui; quis dignior umquam

[a] Hoc

VARIAE LECTIONES.

a *Acorea* & *Aquorea* MSS. qdd. & infra. b *Diis* B. 1. A. c sic R. 2. Voss. pr. quint. al. *situs*. d *inscriptum* V. 1. O. 1. e *perfer* H. f *ni* B. 1. *sic* A. g *Cyclopum Phytonem* Ed. Ven. h *fata* VV. LL. Steph.

proprie in Assyria: unde est illud in Bucol. Mar.

Assyrium vulgo nascetur Amomum.

Quando vero de terra in terram motum & translatum est, dici *Cinnamon*, & *Cinnamomum*. nam κινῶ dicitur *moveo*: unde ab eo scribitur *Cinamon*. Tortellius tamen *cinnamon* scribendum censet. ASCENSIUS. De Amomo Plinius lib. XII. cap. 13. De *Cinnamo* autem, quod idem *Cinnamomum* dicitur, idem eodem libro, cap. 19. Omnibonus, nescio quo auctore *Cinnamomum* à κινῶ appellatum, eo quod passim moveatur & transferatur à negociatoribus: sed scriptura repugnat: neque enim κινάμωμον Graece, sed duplice νν, κιννάμωμον, apud Dioscoridem scribitur. MICYLL. *Externa terra.* Ita ut Pulm. & Grotius jam etiam ediderunt, habent variae Steph. Lect. tres Pulm. Bersm. & mei vetustiores Vossiani, ac Regius cum aliis: recte, non *externae terrae*. Cinnamon intelligit illic sive in Aethiopia nascens, quod non perdidit odorem suum aëris mutatione, ut bene dicit Scholiastes; Amomum vero, sive ut auctoribus MSS. Voss. secundo, Wittiano, Buher. & meo scripsi, *Amomon* Graeca terminatione recens advectum dicit, ex Assyria scilicet. Vide etiam Serv. ad Ecl. III, 89.

169 DISCIT] Ut per luxuriam cuncta consumat. SCHOL.

170 PAUPERE] Quia videt se nihil habuisse ad comparationem istorum. IDEM. Seq. versu malim *Marti*, i. e. ad bellandum, seu belli caussas; ut evitetur repetitio sibilae litterae *s*.

172 LASSATA] Senec. L. IV. de Benef. 6. *Inritamenta lassae voluptatis*. male *laxata* est in Vossiano, meo, & Ed. Mediol.

175 LINIGERUM] Sacerdotem habentem vittas. SCHOL. Mscr. tria *Lanigerum*. Mendose. Ovidius *Linigeram Isidem* appellat à vestitu Sacerdotum ejus. quart. *Longaevum*. BERSM. Lineis vestibus indutum. Vide ad L. IX, 159. *tectum lino Osirin*. Frustra *lanigerum* exhibent Vossiani quatuor, Witt. Buher. Oxon. meus. & Edd. multae priscae. *Longaevum* est etiam in Voss. tertio.

176 ARGUIT] Prodit. Aetas haec tua, quia senex esse meruisti, probat te ad curam numinum pertinere. SCHOL.

179 VETUSTIS &c.] In Vossiano primo à m. prima ita haec concipiuntur.

- - - - - - - *mores*,
Insculptumque adytis profer quodcumque, retusos
Et ritus formasque Deum, noscique &c.

Suprascripto *vetustis*. In Msto Cantabr. pro *vetustis* est etiam *retusis*. an reliquit auctor *retrusis adytis* i. e. abditis? quod verum puto: atque ita conjicit quoque Doct. J. Wasse. *Retrusa*, & *abdita* jungit aliquoties Cicero.

180 NOSCIQUE] Hoc est. Qui Deos esse se, ab omnibus volunt sciri. SCHOL.

181 CECROPIUM PLATONEM] Plato Atheniensis cum vellet causam & originem (*ortum* Voss. pr.) Nili fluminis cognoscere, sacra Aegyptia accepit. SCHOL. Scripsi *Platona* pro *Platonem*, auctoritate Vossiani secundi, & Buher. a m. pr.

183 MUNDIQUE CAPACIOR] Quam ego sum. Sive capacior hospes, qui magis mundum in se recipere valeret, sive quis capacior fuit mundi i. docilior hospes. SCHOL. *Mundi capax* est, qui mundum, ejusque naturam mente sua concipere, & intelligere digne potest. Vide ad L. I, 461.

187 EUDOXI] Eudoxus enim ad cursum suum post octo annos (*menses* Voss. pr.) solem reverti dixit, & esse annum magnum; G. Caesar vero

 post

[a] Hoc fuit auditu, mundique capacior hospes?
Fama quidem generi Pharias me duxit [b] ad [c] urbes,
Sed tamen & vestri: media inter proelia semper
Stellarum coelique plagis, [d] Superisque vacavi:
Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.
Sed cum tanta [e] meo vivat sub pectore virtus
Tantus amor veri, nihil est, quod noscere [f] malim,
Quam fluvii caussas, per secula [g] tanta latentes,
Ignotumque caput: spes [h] sit mihi certa videndi
Niliacos fontes; [i] bellum civile [k] relinquam.
Finierat, contraque sacer sic orsus Achoreus.
Fas mihi magnorum, Caesar, secreta parentum

Pro-

VARIAE LECTIONES.

a *Nec* O. 1. b *in* V. 1. Marp. c *oras* Marp. *umbras* A. d *curisque* B. 1. V. 3. O. 1. a m. 1. e *modo* O. 1. f *mallem* VV. LL. Steph. B. 2. V. 2. O. 1. H. A. Buh. a m. pr. g *longa* M. h *si* R. 1. *sit* W. i *civilia bella* W. k *reliqui* A.

post quinquennium, quo peracto bis sextum esse praecepit, & melius annum visus est computasse. SCHOL. Fuit autem ex amicis, sive sectatoribus Platonis Eudoxus, ut quidem Strabo tradit lib. XIV. Et cum eodem in Aegyptum, ut idem libro ultimo addit, profectus, per tredecim annos cum Aegyptiorum sacerdotibus conversatus est. A quibus postea domum reversus, anni rationem Graecis tradidit, totum in trecentos sexaginta quinque dies partitus, cum ante ea tempora nulla certa annorum ratio in Graecia fuisset. Contra autem Laërtius, non cum Platone, cujus tamen auditorem eum fuisse dicit, sed cum Chrysippo medico in Aegyptum profectum ait. Hic annum & quatuor menses commoratum, & Aegyptiis sacerdotibus per Nectanabim regem, ad quem ipse commendatitias literas ab Agesilao rege attulerat, commendatum, mox in Graeciam reversum esse. MICYLL.

187 FASTIBUS] Pro fastis abusive. *Fastus* dicuntur, ubi menses, & dierum ordo conscriptus est. SCHOL. Omnibonus, *Grammatici hic*, inquit, *reprehendunt Lucanum*, *quod dixerit* fastibus, *pro* fastis. *Nam* fastus *quartae*, *significat superbiam*, Fasti, *storum*, *autem libros*, *in quibus continetur ratio dierum ac temporum*, *& dies fasti ac nefasti*, *& magistratuum nomina*. Haec ille. Dicamus igitur licet metaplasmum esse, aut certe Lucani autoritati hoc demus, qui antiquorum aliquo exemplo ita hoc posuerit. Nisi vero menda aliqua in scriptura esse putanda sit, de quo equidem nescio, quando omnes editiones eodem modo habent. Caeterum de eo, quo modo Caesar annum distinxerit, & eum, qui ante ipsum Romae agebatur, ad cursum Solis revocarit, Plutarchum vide in Caesare, & Macrob. in Saturnalibus libro primo capite quarto. MICYLL. *Fascibus* Msc. (Hulst.) Videtur pro *fastis* dictum, qui sunt ephemerides. De Eudoxo vide Strabonem, & Laërtium. BERSM. Accusat hic Lucanum Servius (ad Aen. III, 326.) mutatae declinationis. At defendit eum Priscianus (Col. 711.) Varronis hoc adferens. *qui fastus correxit*. Quin idem Priscianus ostendit suo tempore, & in Horatio lectum:

Per memores genus omne fastus.

Sic & Columella: *antiquorumque fastus astrologorum*. Et in Claudiano habent MSS.

Inter Arinthaei fastus.

Haec, ut multa alia reconditae eruditionis, notavit de Analogia secundo, vir nescio summa bonitate ac fide, an exquisita rerum verborumque cognitione commendabilior Gerardus Johannes Vossius. GROT. *Ed. tert.* Nullum hic errorem commisit Lucanus, nec etiam ad Metaplasmum recurrere opus est. Idoneorum auctorum multis exemplis ita loquitur auctor pro *fastis*. Vide enim, quae docte, & operose congessit Cl. Drakenborch. ad Silium Ital. L. II, 10.

Ausonios atavo ducebat consule fastos.

190 LATENTES] MSS. & Edd. multi *latentis*: quod male acceptum est in genitivo, ortum enim hoc

Prodere, [a] ad hoc [b] aevi populis ignota profanis.
Sit pietas [c] aliis, miracula tanta silere:
Ast ego coelicolis gratum reor, ire per omnes
Hoc opus, & [d] sacras populis notescere leges.
Sideribus, quae sola fugam moderantur [e] Olympi,
[f] Occurruntque polo, diversa potentia prima
Mundi lege data est. Sol tempora dividit anni,
Mutat nocte [g] diem, radiisque potentibus astra
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.
Luna suis vicibus [h] Tethyn, terrenaque miscet.
Frigida Saturno glacies, & zona nivalis
Cessit. habet ventos, incertaque fulmina Mavors.

Sub Jo-

VARIAE LECTIONES.

a *abhoc* B. 1. *adhuc* V. 1. A. b *aevum* M. c *alii* Ed. Ven. d *pop. sac.* O. 1. e *Olympo* V. 1. f *occurritque* M. g *dies* A. h *Thetim* MSS. qdd.

hoc ex vetere accusativo. fluvius enim non latet, sed caussae, & origo ejus latuere. L. IV, 418.

Tu, quaecumque moves tam crebros caussa meatus,
Ut superi voluere, late.

Alibi *caussa latet, sed facta patent.*

194 SECRETA PARENTUM PRODERE] Probo lectionem, quam invenit, & praetulit ex MS. Lovaniensi *Deorum* N. Heinsius ad Claudian. Lib. I. Raptu Prof. vs. 3.

Junonis thalamos audaci prodere cantu.

quo loco nisi ostenderet proprium verbi *prodere*, in arcanis revelandis usum, & inprimis nostro poëtae valde familiarem, motus ego Mstorum auctoritate scripsissem hic *edere* i. e. vulgare, notum facere: quod neminem latere potest. *edere nomen, ortus* &c. Ovidio saepe. *edere oracula* dicitur Deus. Vide Broukh. ad Tibull. L. I, 4, 67.

Haec mihi, quae canerem Titio, Deus edidit ore.

Et sane *edere* hic habent duo Pulm. Regius uterque, Voss. prim. cum tribus aliis, Marp. Wittian. pro var. lect. & Edd. Ven. Br. Med. Bad. Mic. & Hort.

197 COELICOLIS GRATUM REOR] Sunt, qui legant *celicolas*, ut sit *per omnes celicolas:* Sed non probem, quia celicolis non est opus opere humano. VERSELL. Ante Badium vulgo tamen edebatur *coelicolas*, & sic exaratur in uno Bersm. & meis duodecim MSS. in quibus vetustiores sunt. In Voss. primo tamen est correctum, in secundo, & ceteris *coelicolis* servatur, quod praefero. *Coelicolas* si legas, intellige philosophos, non Deos.

199 SIDERIBUS &c.] Physici dicunt, septem stellas, quarum nomina dies tenent, contra coelum niti; quae si non occurrerent, in inmensa raperetur, & praecipitaretur tanta vertigine. Quatuor autem modis retardantur sidera; aut quando in altissimis apsidibus currunt, aut quando retrograda sunt, aut quando stationaria, aut quando anomala, cum per latitudinem vagantur signiferi. Item concitantur tribus modis; aut quando propinquant terris, aut quando inpelluntur radio solis, & celerius currere videntur, aut quando per rectam lineam sui circuli currere videntur. SCHOLIAST.

201 TEMPORA DIVIDIT ANNI] Ipse praeest temporibus. IDEM. Msc. quatuor *aevi*. sed unum ad marg. *anni*. BERSM. *Aevi* habent MSS. Pulmanni, & mei plerique, & Edd. Rom. Parm. Beroaldi, Aldi, Col. Steph. aliaeque. Non male. *Anni* tamen retinent optimus Pulm. Cod. Voss. pr. Marp. Oxon. pr. Amstel. & alii: pro *quae sola* vulgo apud Priscian. c. 1163. editur male *quaecumque*. De toto autem hoc loco adeantur rursus commentatores, & Scaligeri prolegomena ad Manilium, & Palmerii defensio.

202 RADIISQUE POTENTIBUS ASTRA IRE VETAT] Solem caeteri planetae venerari videntur ut regem, & quum propius accessere, sunt in statione, & fiunt retrogradi. Unde sol moderator reliquorum dicitur luminum, ut est apud Ciceronem in sexto de Repub. quia ipse cursus eorum recursusque moderatur certa definitione. Nam spatii certa definitio est, ad quam quum unaquae-

que

Sub Jove temperies, & numquam turbidus aër.
[a] At fecunda Venus cunctarum semina rerum
Possidet. immensae Cyllenius arbiter undae [b] est.
Hunc ubi pars [c] coeli tenuit, qua mixta Leonis
Sidera sunt Cancro, [d] rapidos qua Sirius ignes
[e] Exserit, & varii mutator circulus anni
Aegoceron, Cancrumque tenet, cui subdita Nili
Ora latent: [f] quae cum dominus percussit aquarum
Igne superjecto, tunc Nilus fonte soluto
Exit, ut Oceanus lunaribus incrementis
Jussus adest; auctusque suos non ante [g] coartat,
Quam nox aestivas à Sole [h] receperit horas.

Vana fi-

VARIAE LECTIONES.

a & Ed. Hort. b deest in A. Edd. Rom. Parm. c *ten. c.* M. d *rapido* B. 1. e *Excierit* v. B. 1. f *quem* B. 3. g *coaptat* H. h *retexerit* M.

que erratica stella recedens à sole pervenerit, tanquam ultra prohibeatur accedere, agi retro videtur: & rursus cum certam partem recedendo contigerit, ad directi cursus consueta revocatur: ita solis vis, & potestas motus reliquorum luminum constituta dimensione moderatur. de hoc etiam Vitruv. lib. IX. disputat. SULPIT. Mihi non fit verisimile, vel Ciceronem, vel hunc poëtam quicquam, de planetis stationariis, ac retrogradis scisse, ut nostra aetate tradunt astrologi, Georgius Purbachius, & Joannes de Regio monte, duo Germaniae Lumina, quando eo tempore nihil hujusmodi de Epicyclis traditum esset. GLAR.

206 CESSIT] In ipsius est potestatem tradita. SCHOL.

206 FULMINA] Msc. *flumina* (& Reg. ac Voss. un. *flamina* Amst.) mendose. Sequitur enim de Mercurio, eum arbitrum esse fluminum. BERSMANN. Vide L. 1, 660. & Barth. ad Claud. L. II. Stil. 437.

Incertum quid Martis iter.

209 ARBITER] Mercurius judex & Dominus Nili vel Oceani. SCHOL. Similiter Horat.

- - - quo non arbiter Hadriae
Major, tollere, seu ponere vult freta.

210 MIXTA] Eo scilicet tempore, quo Sol in istis est signis, est & Mercurius. Nam simul ambulant difficile in uno signo. SCHOL.

211 RAPIDOS] Voss. prim. Amst. Edd. Rom. Parm. Ald. Steph. Col. Gryph. aliaeque *rabidos*. Vide ad L. VI, 334. *rabidique leonis.*

211 SIRIUS] Septem inundationis Nili caussas ponit (utor libens *Glareani* verbis) è quibus secunda haud dubie vera est, & optimis quibusque authoribus placita. Poëtae confutationes nimis debiles sunt. Nam Sole ad Cancri tropicum existente, ad Capricorni circulum hyems est, & Lunae montes, excedentes infimam aëris regionem, facile tum nives concipere possunt. Eae porro, redeunte ad Aequatorem Sole, liquescunt. HORTENS.

212 MUTATOR CIRCULUS] Zodiacus. Posito sole in Cancri sidere; necesse est, ut non in Diametro sit. i. in Capricorno. Ideo ergo haec duo signa junxit, quorum unum dies tenet, alterum nox. Tunc dicit, Nilum crescere, cum Stella Mercurii est inter Cancrum, & Leonem. SCHOL. Male per *circulum* quidam aequinoctium ipsum intelligunt; alii Tropicum utrumque, vel Meridianum Tropicos secantem.

214 QUAE CUM DOMINUS PERCUSSIT AQUARUM] Mercurius, qui modo dictus.

Immensae Cyllenius arbiter undae.

Avienus: *Cessit Mercurio locus imbrifer.* GROT.

215 FONTE SOLUTO] Vide autem & Herodotum libr. II. Solinum cap. 34. & Strabonem libro ultimo, qui, *οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι*, inquit, *στοχασμῷ τὸ πλέον. οἱ δ' ὕστερον αὐτόπται γενηθέντες, ᾔσθοντο ὑπὸ ὄμβρων θερινῶν πληρούμενον τὸν Νεῖλον, τῆς Αἰθιοπίας τῆς ἄνω κλυζομένης καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὄρεσιν* &c. MICYLL.

217 JUSSUS] Msc. *justus* hoc est; justa magnitudine, non inepte. BERSM. *Justus* placuit etiam Modio Novant. LL. Ep. CXII. Eo sensu ut non magis

Vana fides [a] veterum, Nilo, [b] quod [c] crescat in arva,
Aethiopum prodesse nives. non Arctos in illis
[d] Montibus, aut Boreas. [e] testis [f] tibi sole perusti
Ipse [g] color populi, [h] calidique vaporibus Austri.
Adde, quod omne caput fluvii, quodcumque soluta
Praecipitat glacies, ingresso vere, tumescit
Prima tabe nivis: Nilus [i] neque suscitat undas
Ante Canis radios, [k] nec ripis adligat [l] amnem
Ante parem [m] nocti Libra sub judice Phoebum.
Inde etiam leges aliarum nescit aquarum:
[n] Nec tumet hibernus, cum, longe sole remoto,
Officiis caret unda suis: dare [o] jussus iniquo

Tempe-

VARIAE LECTIONES.

a *veterum est* B. 1. b *quo* Ed. Grot. &c. c *crescit* V. 1. d *motibus* V. 1. *Finibus* Ed. Ven. e *testes* B. 1. f *sibi* VV. LL. Steph. V. 3. H. M. O. pr. a m. pr. *mihi* P. 1. non male. g *calor* R. 1. h *calidisque* P. 1. Marp. i *nec* B. 1. *non* V. 1. k *neque* B. 1. *non* Marp. l *amnes* H. m *noctis* R. pr. V. tert. Buh. a m. pr. n *non* V. 1. o *visus* V. 1. & al. V. Drak. ad Sil. XIII, 372.

magis, quam Luna, crescat Oceanus. Sed hoc non vult Poëta, qui dicit, Mercurii ignem, sive sidus eo tempore tantam habere potentiam in ora Nili, quantam Luna in Oceanum, qui ejus incrementis ita jubentibus crescit. V. vs. 230.

217 AUCTUSQUE &c.] Nisi cum ventum fuerit ad VIII. Kal. Octobr. cum aequinoctium autumnale est. SCHOL. Msc. *actusque*, vitiose: *Auctus* dicit incrementa. Ita Lucret.

His natura suis refrenat viribus auctum.

q. d. Non ante revertitur Nilus intra alveum. BERSM. Unus, & alter ex meis habet quoque perperam *actusque*. Vide ad L. IX, 797.

- - *distenti corporis auctum.*

Plinius Lib. IV. Epist. 30. *Lacus ter in die statis auctibus, ac diminutionibus crescit, decrescitque.* Seneca L. IV. N. Q. c. 2. *Auctum fluminis sentiunt.*

219 QUO CRESCAT IN ARVA] MS. habent, *quae.* vulgati, *quod.* Veteres autem, quos dicit, sunt Anaxagoras, & Euripides. GROT. *Ed. pr.* Haec media lectio inter vulgatam, habentem *quod*, & manuscriptam, habentem, *quae.* Veteres autem, quos hic dicit, sunt Anaxagoras, & Anaxagorae discipulus Euripides Archelao tragoedia. Hac sententia nihil verius, si modo pro nivibus ponas imbres Aethiopiae. Caetera ingeniorum non inelegantium festiva commenta, de quibus videri possunt Herodotus, Strabo, Diodorus Siculus, Plutarchus, Liber incerti scriptoris de Nilo. IDEM. *Ed. tert.* Bersmannus scilicet ex uno Codice protulit *quae.* atque ita Ed. Veneta. Ceteri omnes, quosque ego inspexi, retinent *quod.* De Regiis, Oxon. uno, & Marpurg. nihil certi statuo, ut quos ipse non vidi. Revocavi *quod*, donec *quo* ex MSS. probetur. *Quod* hic aliquo modo valet τὸ *ut* vel potius *cur.* Ut in illo Phaed. F. 32. *non est, quod timeas.* & similibus passim apud Terentium, & alios.

221 NON ARCTOS &c.] Argumentum sumit, de Aethiopia non venire in Nilum nives, quia illic semper calidus aër sit, nec nives admittat, ut quod de colore Aethiopum hominum comprobatur, semper eos calore solis torreri. SCHOL.

225 TABE NIVIS] Voss. quart. & sec. a m. prima cum Regio uno, Hulst. Oxon. & Edd. Aldi, Col. Steph. Pulm. habent *labe*, perperam. Non de lapsu nivis, sed de dissolutione agi debet. Idem mendum obsidet Mstos Livii Codd. L. XXI, 36. *fluentemque tabem liquescentis nivis*: ubi omnino consule Gronovium. Adde Drakenb. ad Silium L. VIII, 21.

225 NILUS] Adeoque vere non crescit de nivibus, quae semper primo sole solvuntur. SCHOLIAST.

226 ANTE PAREM] Ante aequinoctium autumnale, i. e. ante diem VIII. Kal. Octob. IDEM. Observa ter idem de Nili decrescentis tempore repeti ab auctore vs. 218. hic, & vs. 236. Satis inepte. Sed excusari potest auctor, quod loquentem inducat garrulum senem.

230 OFFICIIS] Hoc est. Cum extra alveum egre-

di-

Temperiem coelo, mediis aestatibus exit,
Sub torrente plaga: [a] neu [b] terras dissipet ignis,
Nilus adest mundo, contraque incensa Leonis
Ora tumet: Cancroque suam torrente Syenen,
Imploratus [c] adest: nec campos liberat undis,
Donec in autumnum [d] declinet Phoebus, & umbras
Extendat Meroë. quis caussas reddere possit?
[e] Sic jussit Natura [f] parens [g] discurrere Nilum:
Sic opus est mundo. Zephyros [h] quoque vana vetustas

His

Variae Lectiones.

a vulgo *ne.* b *terram* A. c *adit* B. 1. Buh. d *Phoeb. dec.* P. 2. R. pr. V. 1. Marp. e *cum* H. f *potens* B. 1. g vulgo *decurrere.* h *non* A. *quos* B. 1.

ditur, & vagatur, cursus sui dimittit officia. SCHOLIAST. Fluxu, quia glacie congelatur. BERSMANN. Officium Nili est arva irrigare. hoc autem praestare non potest, nisi à Sole excitetur. ideo hyeme se ripis tenet. GROT. Recte, cum Omnibono, & Hortensio. Alii minus bene haec capiunt. Pro *caret* vir doctus aliquis conjicit scribendum *cavet* i. e. officio suo prospicit, aquas suas continet, ut suppetant aestate.

231 Exit. Sub torrente plaga, ne] *Sub torrente plaga* potest construi cum superioribus: ut sit: *Unda exit mediis aestatibus sub torrente plaga*, & cum sequentibus hoc ordine *Nilus* &c. ASCENS. Verissime, ut distinguunt quoque MSS. & veteres Edd. Pro *ne* autem insuper scripsi *neu*: uti habent MSS. tantum non omnes, & Edd. Sulpitio priores. Sic praeter alia loca Lib. VIII, 498.

- - *neu te sceptris privaverit hospes,*
Pignora sunt propiora tibi.

234 Suam] Ut ait alibi *umbras numquam flectente Syene.* Hic enim sol semper in medio est. SCHOL.

237 Extendat Meroe] Aestate enim umbrae ei intra corpus sunt; paullatim vero tenduntur in latus, cum jam tempus autumni est. IDEM. In Reg. primo, Voss. pr. sec. Oxon. pr. & meo est *Meroës.* Non male, sed mutatione non est opus. *Meroë ipsa* dicitur *extendere umbras*, ut *Syene* dicitur *flectere* L. II, 587. Immo librarii illi *Meroës* potius videntur declinasse in nominativo. *Meroës* enim habent multi Codd. quoque vs. 303. Dein ex MSS. fere omnibus, & Edd. reposui *possit.* pro quo Grotius ex uno, vel altero MS. recentiore dederat *posset.*

238 Discurrere] Grotius, & jam ante Badius & Pariens. ediderunt *decurrere.* quomodo exaratum est in uno Pulm. & duobus Bersm. & quatuor meis recentioribus. Reliqui scripti, & editi habent *discurrere* i. divagari per campos, & inundare. Recte. paullo post,

Commeat hac penitus tacitis discursibus unda.

Vide ad L. VIII, 224. Virg. Georg. IV, 292.

- - - *septem discurrit in ora.*

239 Mundo] Al. *opus est Nilo* in vetusto Cod. HORTENS.

239 Zephyros] Haec est prima de Nili incremento apud Herodotum caussa: sed de Etesiis, non de Zephyris. Ideo autem reprehensa Herodoto, quod multis aliis Africae fluminibus idem, quod Nilo accidere, debuerit. Si quidem Etesiae iis non minus contrarii feruntur, atque Nilo. Unde hic poëta fortassis id veritus, non contrarium ventum, sed à latere flantem ponit: adducto mox de nubibus figmento, nihil magis de Zephyro, quam de quibuslibet aliis ventis verificando. GLAREAN. *Zephyros* i. Etesias. GROTIUS.

240 Stata tempora] i. e. Statuta. Qui certo tempore flant. Declinavit autem hujus *flatus.* SCHOL.

241 In aëra] Ita exhibent Regius uterque, Voss. prim. tert. Buher. Bersm. unus, & MS. Cantabr. cum Edd. Sulpit. Bad. Mic. Hortens. aliisque, verissime: non *aëre.* In *aliquem potestatem habere* vulgaris est locutio. Dein pro *depellunt* Regius pr. Voss. prim. & MS. Cantab. *pellunt tot.* Marpurg. *tot pellunt* Voss. tert. *pellunt* *pellunt tot* unice rectum est: cum *tot* casu quodam exciderat, *depellunt* inde formarunt.

241 Longa potestas] Longa, non diutina. Certo enim tempore vel incipiunt flare, vel desinunt. SCHOL.

242

His [a] adſcripſit aquis, quorum ſtata tempora flatus,
Continuique dies, & in [b] aëra [c] longa poteſtas:
Vel quod ab occiduo [d] pellunt tot nubila coelo
Trans Noton, & fluvio cogunt [e] incumbere nimbos:
Vel quod aquas [f] toties rumpentis litora Nili
[g] Adſiduo feriunt, coguntque reſiſtere [h] flatu.
Ille morâ curſus, [i] adverſique [k] objice [l] ponti
Aeſtuat in campos. ſunt, qui ſpiramina terris
Eſſe [m] putent, magnosque cavae compagis hiatus.

[a] Commeat

VARIAE LECTIONES.

a *adſcribit* B. 1. M. b vulgo *aëre. mare* V. 1. c *magna* B. 1. d *depellunt* vulgo. *deducunt* Hort. m. e *imponere* Ed. Br. Med. *incurrere* Marp. f *quotiens* O. pr. a m. pr. g vulgo *aſſidue.* h vulgo *fluctus*, *fluctu*, *flatus.* i *averſique* W. V. 1. k *obice* MSS. multi, & Edd. qdd. V. Pier. ad Virg. x. Aen. 377. l *mundi* B. 1. m *putant* B. 1. R. 1. O. 1. Marp. A. M. Hort. m.

242 VEL QUOD AB OCC.] Democriti placitum. GROT.

244 VEL QUOD AQUAS] Thaletis. IDEM.

244 RUMPENTES] *Rumpentis* Mſc. non male. Sed ad marg. reponit *rumpentes.* Intelligit autem aquas Nili, ſeptem oſtiis in mare exeuntis. BERSMANN. *Rumpentis* ediderunt jam Rom. Parm. Brix. Mediol. & Grotius: & agnoſcunt nonnulli ex MSS. meis. plurimi tamen, & vetuſtiores retinent *rumpentes.* praeferam tamen *rumpentis.* quo clarius aquae Nili, non maris, ut quibusdam videtur, intelligantur.

245 ASSIDUE] *Aſſiduo* Mſc. duo probe. BERSMANN.

245 RESISTERE FLUCTUS] Mſc. *flatu* & adſcribit etiam *fluctus*; ſed illud verius. IDEM. *Flatus. Flatu* MS. P. GROT. Primo pro *aſſidue* legas *aſſiduo* in MSS. quatuor Pulm. duodecim meis, ac Edd. Rom. Ven. Sulp. Bad. Mic. & Hortenſ. qui adverbialiter ſumunt. Dein *fluctus*, vel *fluctu* habent Editi omnes ante Grotium, & MSS. multi. Verum tamen *flatu* diſerte exhibent Regius uterque, Oxon. prim. Marp. Amſtel. & Voſſ. pr. ac ſec. cum Buher. pro var. lect. quomodo reſcribi placuit etiam Modio Novant. LL. Ep. CIII. Zephyri, ſive Eteſiae cogunt aquas Nili reſiſtere *aſſiduo ſuo flatu.* Eodem fere modo loquitur Mela Lib. 1. c. 9. *Eteſiae venienti obvii adverſo ſpiritu curſum deſcendentis impediunt.* Plin L. IV. Epiſt. 30. *An ut flumina, quae in mare deferuntur, adverſantibus ventis, obvioque aeſtu retorquentur* &c. quibus locis omnes hic dictae cauſſae marini aeſtus, & inundationis fluviorum recenſentur.

247 SUNT, Q. SPIRAMINA &c.] Mirum eſt, quenquam hominum auſum primum talia fingere. Homerus, opinor, non fuit primus. Atqui haud ſcio, num aliquibus data ſit haec commentandi occaſio ex Geneſ. 2. cap. ubi quatuor flumina ex Paradiſo profluere commemorantur, Ganges, Nilus, Tigris, Euphrates. Quod & Baptiſta Mantuanus ſanctiſſimus, & eruditiſſimus poëta in Parthenice Catha. lib. III. proſequitur. Geographica certe ratio eam deſcriptionem abſque interpretamento non ſuſcipit. Quid de Paradiſo priſci ſenſerint Theologi, non omnino exploratum habemus. maxime de loco, aliis ad allegoriam rem trahentibus. Tandem ſub Auguſtino, ac longe poſt ſub Beda coepit id certius definiri, at ita, ut de Moſeos ſcriptura multi ſcrupuli relinquerentur. Ideoque quidam fuerunt, qui exiſtimarunt Aſiam, Europam, & Africam; hoc eſt, terrae habitabilis faciem olim fuiſſe Paradiſum, ea hercle voluptate, qua deſcribitur à Moſe. Sed poſtquam peccatum Adae generis humani lapſum induxit, omnia ea velut evanuiſſe, mutata omnia in deterius ad Adae meritum, ut ille nihil prorſus viderat, quae antea habuerat notiſſima. Verum & haec Theologis relinquenda. Porro quod quarto hinc eſt verſu. *Medium revocata ſub axem.* Id eſt, ſub Aequatorem, aut Torridam zonam, ubi ſunt Nili fontes. Rarum etiam illud eſt, quod ſeptimo inde verſu poëta ait, *Aequoreosque ſales*, pro, condimento ſcilicet. GLAREAN. V. Brioſii Epiſt. p. 146. BROUKHUS.

247 SUNT QUI SP. TER. ESSE PUT.] Mſc. omiſſis octo verſibus, qui in aliis leguntur Codicibus, & libris. BERSM.

250 AB ARCTÔO] A ſeptemtrione ad Auſtrum reducta. SCHOL. Ita ferme tradebant Memphitici

[a] Commeat [b] hac [c] penitus tacitis discursibus unda,
Frigore ab Arctôo medium revocata sub axem,
Cum Phoebus pressit Meroën, tellusque perusta
Illuc duxit aquas; trahitur Gangesque, Padusque,
[d] Per tacitum mundi: tunc omnia flumina Nilus
Uno fonte [e] vomens non uno gurgite [f] perfert.
Rumor, ab Oceano, qui terras adligat omnes,
[g] Exundante procul violentum erumpere Nilum,
[h] Aequoreosque [i] sales longo mitescere tractu.
Nec non Oceano pasci Phoebumque [k] polumque,
Credimus: hunc, [l] calidi tetigit cum brachia Cancri,
Sol rapit, atque undae plus, quam quod [m] digerat [n] aër,
Tollitur. [o] hoc noctes referunt, Niloque [p] refundunt.
Ast ego, (si tantam jus est mihi solvere litem,)
Quasdam, Caesar, aquas post mundi [q] sera peracti
Secula, [r] concussis terrarum erumpere venis,

Non

Variae Lectiones.

a *commoveat p.* R. pr. V. tert. *quo meat* O. pr. R. sec. b *hic* B. 1. M. *ac* V 2. W. Ed. Par. & R. 1. c *tac. pen.* W. *tantis* V. 1. d *in* B. 1. e *movens* R. 1. Ed. Ven. f *profert* B. 1. Edd. Rom. Parm. *praefert* O. 1. g *exudante* V. 1. h *aequoreasque* V. 1. H. *aequoreusque* R. pr. *que* deest in Ven. i *biles* V. 1. k *polosque* B. 1. V. sec. H. M. l *tet. cal.* V. 1. m *digerit* M. A. O. 1. *degerit* B. 1. n *aether* A. o *hunc* B. 1. p *profundunt* V. sec. q *sacra* A. r *ab occultis* O. 1.

tici Sacerdotes. GROT. *Ed. pr.* Quos secutus Diogenes Apolloniates. IDEM. *Ed. tert.*

252 Aquas] Ennius haec de Nilo ait; quod per aestatem sol ab inferioribus aquam supra revocet, & hinc eo tempore Nilus increscat. *Per tacitum mundi* i. per cavernas latentes. SCHOL.

257 Aequoreosque &c.] Ne in praescriptionem veniret, quod cum Oceani aqua salsa sit, dulcis est Nili, dicit longitudine sui saporem mitescere. IDEM.

259 Hunc, calidi &c.] Herodoti sententia. GROT.

261 Si jus est] Locus hic ostendit temere actum aliquando ab Editoribus, qui omnes usque ad Grotium exhibent *fas est*, cum MSS. constanter praeter Regium rec. scribant *jus*: quare sine haesitatione jam ita quoque rescribo Lib. 1, 360.

Si licet, & jus est veras expromere voces.

Vulgo *fas.*

263 Quasdam] Hoc dicit. Post diluvium aliquas aquas passim erumpere coepisse, aliquas cum ipso orbe natas: unde fit, ut Nilus augeatur ex illis, quae passim erumpunt. SCHOL.

266 Cum toto] Cum summa omnium rerum i. cum universi orbis semine. SCHOL. Bene etiam reliqui interpretes *totum* exponunt universum, sive rerum universitatem. Graece ὅλον quare perperam omnino Micyll. in Ed. Francof. & inde Hortens. exhibuit *cum mundo.* Vide ad Melam Lib. 1. c. 1. *Omne igitur hoc &c. het geheel al.*

272 Quos Memphis adorat] Ita optime Grotius excudendum curavit: cum vulgo legeretur *quem*, etiam in plerisque MSS. Meliores, ut Voss. pr. tert. Regii, aliique cum uno Bersm. exhibent *quos.* Non enim Alexandrum modo, sed & ceteros reges, ut Deos colebant Aegyptii, quod abunde satis docuit Ez. Spanhemius in dissertat. V. de Numm. praest. p. 406. &c. Ed. pr.

277 Currus regum c.] Hujus autem rei etiam Zezes in historiis meminit, Chiliade tertia cap. 69. Nisi quod non Aegypti, sed Assyriorum regem vocat, his verbis: ὁ Ἀσσυρίων Βασιλεὺς ὁ Σέσωστρις ἐκεῖνος, κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον Σεσόωσις τὴν κλῆσιν. Τῶν Ἀσσυρίων μοναρχῶν ἀρχὶ τῆς γῆς ἁπάσης, ζευγνύων ἐν τῷ ἅρματι ταύτης τοὺς Βασιλέας,

Non [a] id agente Deo; [b] quasdam compage [c] sub ipsa
Cum toto coepisse, reor, quas ille creator,
Atque opifex rerum certo sub jure coërcet.
Quae tibi noscendi Nilum, Romane, cupido [d] est,
[e] Et Phariis, Persisque fuit, [f] Macetûmque tyrannis:
Nullaque non aetas voluit conferre futuris
Notitiam: sed vincit adhuc natura [g] latendi.
Summus Alexander regum, quos Memphis adorat,
Invidit Nilo, misitque per ultima terrae
Aethiopum [h] lectos: illos rubicunda perusti
Zona poli tenuit; Nilum vidêre [i] calentem.
Venit ad [k] occasum, [l] mundique extrema [m] Sesostris,
Et Pharios [n] currus regum cervicibus egit:
Ante tamen vestros [o] amnes, Rhodanumque, Padumque,
Quam Nilum de fonte bibit. vesanus [p] in ortus
Cambyses [q] longi populos pervênit ad aevi,

Defectusque

VARIAE LECTIONES.

a *ad agente* R. pr. *ita ag.* V. sec. pro var. lect. b *quondam* Hort. m. c *soluta* Marp. pro var. lect. d deest in A. M. e *haec* O. 1. Edd. ante Grot. pleraeque. f *Macedumque* Edd. & MSS qdd. g *latentis* O. pr. h *populos* O. pr. a m. pr. i *carentêm* B. 1. V. Schol. ad L. III, 233. k *occasus* B. 2. V. 3. Buh. W. H. l *terrae mundique* V. sec. m *Seostres* W. V. tert. *Seostris* Ed. Ven. *Sequestris* R. 1. *Soraclis* A. & aliter alii. *Sesostris* recte V. ad Just. I, 1. Val. Flacc. V, 419. n *cursus* al. o *amens* Edd. Rom. Parm. p *ad* B. 1. q *pop. l.* V. 1.

λίας, καὶ ὑπ' αὐτῶν συρόμενος, ὥσπες ὑπ' ἵππων ἅμα· Meminit autem & Josephus rerum a Sesostri gestarum, eundemque Susachum vocat, libro octavo Antiquitat. Judaic. cap. 10. MICYLL.

280 CAMBYSES] Rex Persarum Cyri filius, qui motae fuit mentis. Ideo *Vesanus* dicitur. SCHOLIAST. Cambyses (inquit Sulpitius) qui pater Darii regis Persarum fuit. Si hoc Sulpitius scripsit, & non potius alius commentario ejus assuit, quo authore hoc doceat, scire velim, cum Cambyses absque prole perierit. Quo mortuo Magi regnum invaserunt. Nota est apud Herodotum historia. Caeterum poëta hic *populos longi aevi* περιφραστικῶς, dixit, quos Graeci composita voce μακροβίους vocant. Sulpitius id de Cyrnis in India, ac iis, qui habitant, in insulis fortunatis, intelligit, perperam meo quidem judicio. De Macrobiis apud Herodotum lib. III. notior est historia, quam ut de ea dubitarit Sulpitius, siquidem ei in mentem venisset. GLAREAN.

280 LONGI POPULOS P. AD AEVI] In orientem, ubi homines diu vivunt. SCHOL. Longi aevi populos vocat Aethiopas μακροβίους, ut recte exponit Omnibonus. Ad eos enim Legatos miserat Cambyses speculandi gratia, cum pariter Carthaginensibus, Ammoniis, & Aethiopibus inferre bellum pararet. Ita enim inquit Herodotus libro tertio: Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Καμβύσης ἐβουλεύσατο τριφασίας στρατηΐας, ἐπί τε Καρχηδονίους, καὶ ἐπὶ Αμμωνίους, καὶ ἐπὶ τοὺς Μακροβίους Αἰθίοπας &c. MICYLL.

281 CAEDE SUORUM] Hoc quoque ex Herodoto transsumptum, qui eodem lib. supra citato, de expeditione contra Aethiopas loquens, οἱ δὲ στρατιῶται, inquit, ἕως μέν τι εἶχον ἐκ τῆς γῆς λαμβάνειν, ποιηφαγέοντες διέζωον. ἐπεὶ δὲ ἐς τὴν ψάμμον ἀπίκοντο, δεινὸν ἔργον αὐτῶν τινὲς ἐργάσαντο. Ἐκ δεκάδος γὰρ ἕνα σφέων αὐτῶν ἀποκληρώσαντες, κατέφαγον. πυθόμενος δὲ ταῦτα ὁ Καμβύσης, δείσας τὴν ἀλληλοφαγίαν, ἀπεὶς τὸν ἐπ' Αἰθίοπας στόλον, ὀπίσω ἐπορεύετο. MICYLL.

282 NON FABULA] Ut, ubi esset origo Nili,

vel

Defectusque epulis, & pastus caede suorum,
Ignoto [a] te, Nile, redit. non fabula mendax
Ausa loqui de fonte tuo est; ubicumque videris,
Quaereris; & nulli contingit gloria genti,
Ut Nilo sit [b] laeta suo. tua flumina [c] prodam,
Qua Deus undarum celator, Nile, tuarum
Te mihi nosse dedit. medio [d] consurgis [e] ab axe,
Ausus in ardentem ripas adtollere Cancrum;
In Borean is rectus aquis, mediumque Booten;
Cursus in [f] occasus flexu torquetur, & [g] ortus,
Nunc Arabum populis, Libycis nunc aequus harenis:
Teque vident primi, quaerunt tamen hi quoque, Seres,
Aethiopumque feris alieno gurgite campos:
[h] Et, te terrarum, nescit, cui [i] debeat, orbis.

295 Ar-

VARIAE LECTIONES.

a *Nilo rediit* A. b al. *nota* V. sec. c *perdam* H. d *cum surg.* B 2. Marp. M. e *abesse* O. 1. f *occasum* vulgo. g *ortum* R. 2. h *Et hic* suprasc. *hic* & Voss. sec. i *praebeat* W. a m. pr. *debuit* V. 1.

vel falsa fabula, non quaereret. SCHOL.

284 NULLI GENTI] Nam cum ignoratur fons ejus, apud quos sit, fluvius pene nullius est is. IDEM.

285 SUO] Ut jactet se habere fontem Nili. IDEM.

289 QUAE DEUS] *Qua* Msc. recte pro quatenus. BERSM. Bene hanc restituit lectionem Grotius, ut jam ante quoque monuerat esse scribendum Modius Novant. LL. Ep. CIII. *qua* est in Edd. omnibus ante Gryph. & MSS. meis octo, ac Voss. primo pro var. lect. Reg. pr. *quem.* tres Codd. *quam*, ut itidem *qua* corruptum fuit supra vs. 84. ubi vide.

290 CURSUS IN OCCASUM FLEXUS] Msc. tria *occasus. flexu* Msc. duo. BERSM. *In occasum flexu* scribe aut *occasus* cum MS. R. A. & T. aut *Ortum* cum MS. P. GROT. *Occasus* habent Steph. variae LL. quatuor Pulm. & mei duodecim cum Ed. Ven. ut rescripsi, & saepius monui. *Flexu*, ut primus, quod sciam, exhibuit Grotius, confirmant quoque variae lect. Steph. tres Pulm. Voss. pr. quart. Reg. uterque, & quinque alii. Ceteri *flexus* adjective. sed vide ad L. IX, 415. Verum nec sic locum puto sanum. pro *torquetur* in Regio primo est *torquer.* Oxon. unus habet *in ortus.* Unde unice arbitror, à Lucani esse manu.

Curris in occasus, flexu torqueris in ortus.

Clarissimo certe sensu.

292 SERES] Vix dici potest, quam hic locus torqueat lectorem, de quo in omneis opiniones versare licebit fortasse, ut Liviano utar verbo. Sed quod rem ipsam facile expediat, haud scio, quid merito dici aut queat, aut debeat. Scio plerisque videri hoc loco Scythas intelligi, qui sint juxta Taurum montem, unde amnes Indici labuntur, in Ortum, ac Septentrionem protenti. Sunt, qui eosdem *Seras* Indos, aut vicinos notari putent: cum per Aethiopas, Indi quoque intelligantur, ut paulo ante diximus. Potest etiam fieri, ut vocabulum sit corruptum, id quod saepe evenire solet. Quid vero ejus in locum sit substituendum, vix equidem pronunciaverim. Argutulus etiam aliquis fortasse diceret, *Seri* legendum, ut comparetur ad, *Primi.* quod praecedit. Apud veteres, Torridae Zonae oppido obscura fuit cognitio: nec minus Orientalis tractus. Quod ex Ptolemaei descriptione videre licet, qui existimavit Oceanum illum Indicum terra inclusum. Unde nata profecto videtur ista Aethiopum Serum, & Indorum confusio. Quid igitur mirum, si à Seribus ac Indis Nili originem aliqui deduxerunt, cum multi contraria coeli regione ab Atlante delabi Nilum crediderunt, ut videre est apud Plin. GLAREAN. Pro gente Aethiopica sumsit auctor *Seres*, cum aliis; ut doctissime ostendit Palmerius in Apologia contra Scaligerum. Non autem capio, quid velit Is. Vossius; cum ex hoc loco probare conatur, à Lucano Nilum dici in Arctois oriri partibus. Vide virum doctiss. ad Melam L. I. c. 8.

293

Arcanum natura caput non prodidit ulli,
[a] Nec licuit populis parvum te, Nile, videre,
[b] Amovitque [c] sinus, & gentes maluit ortus
Mirari, quam nosse, tuos. consurgere in ipsis
Jus [d] tibi solstitiis, aliena [e] crescere bruma,
Atque hiemes adferre tuas: solique vagari
[f] Concessum per utrosque polos. hîc quaeritur ortus,
Illîc finis aquae. [g] late tibi gurgite rupto
Ambitur nigris [h] Meroë fecunda colonis,
Laeta comis ebeni: quae, quamvis arbore multa
Frondeat, aestatem nulla sibi mitigat umbra:
Linea tam [i] rectum mundi ferit illa Leonem.
Inde plagas Phoebi, damnum non passus aquarum,
Praeveheris, sterilesque diu [k] metiris harenas,

Nunc

VARIAE LECTIONES.

a Versus hic legitur modo in Marp. V. tert. b *Admovitque* V. 2. A. *Ammovitque* R. pr. V. tert. c al. *situs* V. sec. d *est* Ox. 1. A. m. pr. e *&cr.* Ox. 1. A. f *conc. est* B. 2. V. 2. O. 2. Marp. M. g *tibi late* B. 1. *latet ili* R. pr. Bum. *latet t.* Ed. Ven. h *Meroes* VV. LL. Steph. V. pr. sec. R. pr. W. M. i *recle* R 1. *recli* M. k *metaris* VV. LL. Steph.

293 FERIS CAMPOS] Sic L. IV, 405. *ferit unda Salonas*, ubi vide. Hic autem in Voss. tertio est *teris*, ultima producta ob caesuram: quod idem foret, ac *radis*, *rodit*, de quibus egi ad L. II, 425.

- - - - *radensque Salerni*
Culta Siler.

294 DEBEAT] Cui terrae attribuat fontem tuum. SCHOL.

299 SOLSTITIIS] VIII. Kal. Jul. diem dicit. IDEM.

299 ALIENA] Tunc scilicet crescere, cum bruma non est. IDEM.

300 HIEMES ADFERRE TUAS] Mscr. duo *efferre*. Aquas effundere in ipsa aestate, quae tua est hiems à te allata. BERSM. *Efferre* est etiam in uno Pulm. & Ox. pr. Cod. & Edd. Rom. Parm. Sulp. Bad. Par. Mic. & Hortens. quod probat non inmerito, ubi, quid sint *Nili hiemes*, eleganter exponit J. F. Gronov. L. IV. Obs. c. 5. Lib. VI, 474.

Nilum non extulit aestas.

Perferre unus Pulm. Oxon. pr. a m. sec. Regio utroque, & Marp. *Offerre* Edd. Veneta, Brix. & Mediol. non inepte: ut tamquam donum Nili consideret inundationem; quare invocare eum solebant Aegyptii. Hinc vs. 235. *Imploratus adest. Aliena bruma*, ut *alienis mensibus*, apud Virgil. II. Georg. 150. ubi consule Cerdam.

301 HIC] Ortus in Austro, occasus in Septemtrione. SCHOL.

302 GURGITE RUPTO] *Rapto* Msc. duo (Edd. Rom. Parm. Br. Med.) male. Diviso, seu dividuo, ut Ovid. BERSM.

305 AESTATEM NULLA SIBI MITIGAT UMBRA] Ibi enim semper super eam Sol est; unde umbram habere non posset. SCHOL. Elegans lectio, quam tamen corrupere quidam librarii, quos ne temere audias, cave; in Wittiano enim, & Vossiano tertio scribitur.

Aestate nullas sibi vindicat umbras.

Vindicat etiam pro *mitigat* habet unus Pulm. Cod. & Regius prim. a m. pr. *summovet* Marpurg. Si placeret *vindicat umbras*, mallem *aestatem* sumere pro in aestate, per aestatem, quam *e* hic productum censere. Sed tanti non sint librariorum somnia.

306 FERIT ILLA LEONEM] Signa Leonis, sub quo Meroë est constituta. SCHOL. Praeferam, quod Salmasio placuit *fert illa*. GROT. *Ed. tert.* Vid. Plin. Exercit. p. 300. ubi late de hoc versu agit. Necessario videtur *fert* legendum: licet mira pertinacia MSS. retineant *ferit*. per Hypallagen.

307 INDE PLAGAS] Ita correximus ex tribus Mstis: cum antea (in Gryph. & Frellonii Lugd. Edit.) *in plagas* repugnante metro. BERSM. *In pla-*

Nunc omnes unum vires conlectus in amnem,
Nunc vagus, & [a] spargens facilem [b] tibi cedere ripam,
Rursus multifidas revocat piger alveus undas,
[c] Qua dirimunt Arabum populis Aegyptia rura
Regni claustra [d] Philae. mox te deserta secantem,
[*Qua dirimunt nostrum rubro commercia Pontum,*]
Mollis lapsus [e] agit. quis te tam lene fluentem,
Moturum tantas violenti [f] gurgitis iras,

Nile,

VARIAE LECTIONES.

a *surgens* M. b *sibi* P. 1. Ox. pr. a m. sec. c *quo* O. 1. d *Phile* & *Phylae* MSS. qdd. e *agat* W. f *turbinis* VV. LL. Steph.

plagas inepte revocavit Maittaire.

308 PRAEVEHERIS] Msc. duo *proveheris*; sed nos retinuimus *praeveher.* ex tertio Msc. & libris aliquot. BERSM. *Proveheris* est in Wittiano, Regio uno, Oxon. pr. a m. pr. & meo, ac Edd. Rom. Parm. Sulp. Bad. Aldi, Steph. aliisque perperam. Vide ad L. IX, 1003.

- - - - *Asiamque potentem*
Praevehitur.

312 DIRIMUNT ARABUM POPULIS AEGYPTIA RURA &c.] *Populos* Msc. vitiose. BERSM. Nihilominus *populos* exhibent praestantissimi Codices Vossiani quatuor, Regius prim. Buher. Wittian. *populos* & meus. Forsan hoc modo scribendum, licet non adfirmem,

Qua dirimunt Arabum populos, Aegyptia rura,
Regni claustra, Philae.

Ut sit. *Philae* (sic enim scribendum, non *Pylae*, seu Πύλαι, claustra, ut est in Ed. prima; nec Φύλαι. Vide ad Plin. L. v, 9. Holsten. ad Stephan.) *rura Aegyptia*, per adpositionem, *dirimunt populos Arabum.* An potius scribendum *populo*, neglecta Synalaepha? Hunc autem locum ex Senecae Naturalibus Quaestionibus esse desumptum, docet jam Salmasius Plin. Exercit. p. 298. Notandum vero hic quoque, Propertium produxisse primam in *Philis*, si vera quidem est magni Scaligeri emendatio, de qua quidem dubito, Lib. IV, 8, 39.

Niloses tibicen erat, crotalistria Philis.

quod recepit Broukhus. ante fuit *Phyllis.*

313 PHILAE] Urbs prima Aegypti, Aethiopiae contermina. Apud quam diu tractis bellis Aethiopes, & Aegyptii arma posuerunt in amicitiam revertentes, unde civitas ἀπὸ τῆς Φιλίας hoc nomen accepit. SCHOL. *Phylae.* Sive Pylae sunt urbs inter Aethiopes, & Aegyptios, interpretanturque portae inter utrosque, & ideo dixit, *claustra.* SULPIT. Strabo lib. XVII. *Supra cataracten sunt Philae communis Ethiopum & Egyptiorum habitatio.* Stephanus singulariter *philam* scribit, quam Aegypti dicit insulam item & in Macedonia civitatem, citatque Herodotum, in quarto; ubi tunc non Φίλαι sed Φλά scribitur, quam dicit ab Lacedemoniis habitari. Ab urbe autem inquit Stephanus. *Philei* ab insula *Philate* sunt vocati. de qua insula meminit Seneca de Nilo loquens libro IV. naturalium quaestionum, & Plinius libro V. cap. 9. Non igitur hoc loco legeretur *Phyli* aut *Pylae* ut voluit Sulpitius, fortasse Pliniano exemplo inductus in quo ante Hermolai Bar. castigationem *Pylae* legebatur. VERSELL. Strabo, τὸ δὲ καταῤῥάκτου μικρὸν ἐπάνω τὰς Φίλας εἶναι συμβαίνει κοινὴν κατοικίαν Αἰθιόπων καὶ Αἰγυπτίων κατεσκευασμένην, ὥσπερ καὶ τὴν Ἐλεφαντίνην, καὶ τὸ μέγεθος ἴσην &c. Quidam tamen *Philas*, per *I*, scribant, quo pacto & in vulgatis Plinii editionibus habetur. MICYLL. Sumtum ex Senecae libro de situ, & sacris Aegyptiorum, unde haud dubie & alia multa huc transtulit Lucanus. Locum Senecae de Philis apud Servium ad VI. Aeneidos 154. Vide eundem Senecam Naturalium quaestionum lib. IV. cap. 2. ubi itidem Philarum mentio, multaque alia ad illustranda, quae de Nilo Lucanus dixit, pertinentia. GROT. *Ed. tert.*

314 QUA DIRIMUNT NOSTRUM RUBRO COMMERCIA PONTUM] Ingenue fateor, me haec non intelligere. *Commercia dirimunt Aegyptium mare a mari rubro.* Dicendum potius fuerat *jungunt*, vel quid simile. Per commercia enim maria, & regiones à se disjunctae sibi invicem quasi adnectuntur, ita ut se discretos non sentiant incolae. *Commercia* itaque hic exponunt *confinia*, *commixtionem*; qua auctoritate, scire velim. Deinde *nostrum mare* ab Aegyptio vocari mare Mediterraneum, non fero. Romani id moris est; ut fecit auctor

Nile, putet? sed cum lapsus abrupta viarum
Excepêre tuos, & praecipites cataractae,
[a] Ac [b] nusquam vetitis ullas [c] obsistere [d] cautes
[e] Indignaris [f] aquis; [g] spuma tunc astra lacessis:
Cuncta fremunt undis: ac multo murmure montis
Spumeus invictis canescit fluctibus amnis.
Hinc, Abaton quam nostra vocat veneranda vetustas,
Terra potens, primos [h] sentit percussa tumultus,

Et

VARIAE LECTIONES.

a *at* B. 1. M. b *numquam* R. pr. V. 2. Marp. c *obsidere* Ed Parm. d *crates* V. 1. e *indignatus* V. tert. non male. f al. *aquas* V. sec. g *spumantiaque* M. h *sensit* P. 2. V. 1. R. 1. M. Edd. R. P.

auctor Lib. VIII, 293.

- - *Abruptum est nostro mare discolor unda,*
Oceanusque suus.

Tandem, quam inepte hic repetantur illa *qua dirimunt*, nemo non sentit. Quibus rebus inductus omnino credam, sciolum quemdam ex male intellecto Senecae loco (Lib. IV. N. Q. c. 2. *Egressus Aethiopiam arenasque, per quas iter ad commercia Indici maris est.*) hunc versum hic intrusisse, dum non cogitaret, hic Aegyptium loqui, non Romanum. Egregie autem cohaerent.

- - *Mox te deserta secantem*
Mollis lapsus agit.

Si quis retinendum putat, scribat is *Ponto*, (sic enim habent tres Pulm. duo Bersm. & mei decem MSS. Edd. Rom. & Parm. *Rubri com. ponti* Voss. pr. a m. pr. & Voss. sec. Edd. Ven. Br. Med. *Rubrum* Voss. un.) aut legat potius.

Quae d. nostri rubro commercia ponti.

Suspicionem meam auget nonnihil Buher. Cod. in quo praecedentes duo versus margini tantum erant adscripti. Paullo post retinui *tantas*; ut Grotius primus edidit, confirmantibus eam lectionem, uno Bersm. utroque Regio, Marp. & Oxon. uno, Ceteri scripti, & Editi *totas*, sollemni commutatione, nec male.

320 ASTRA LACESSIS] Claudian. L. I. R. Pros. 163.

- - - *molibus astra lacessit.*

321 CUNCTA FREMUNT UNDIS] Legitur & *tremunt*. SCHOL. *Tremunt* receperunt Editores omnes ante Grotium, & agnoscunt id quidam Pulm. Bersm. & septem mei libri. Ego tamen cum MSS. vetustioribus, & Grotio praetero *fremunt*. Nam expressit, ut diximus, auctor Senecam, qui ibid. ait, *cadit cum ingenti circumjacentium regionum strepitu.* De Peneo Ovid. L. I. Met. 573.

Sonitu plus quam vicina fatigat.

Fremere de ipsis undis dictum ostendimus ad Lib. IV, 101.

321 MULTO MURMURE] *Multo in murmure* Msc. Vide Melam cap. 9. Lib. I. Msc. *a nullo murm.* BERSM.

322 INVICTIS CANESCIT FLUCTIBUS] Mscr. tria *invitis*; sed alter, ad marg. *invictis*. IDEM. *Invitis* exaratur quoque in Buher. Regio primo, Witt. Vossiano sec. & quarto a m. pr. Ed. Parm. & Hort. M. sed male. *invicti fluctus* sunt, qui nullo obice frangi, vel cursu prohiberi possunt. passim *vinci*, *superari undas*, quarum impetus frangitur, dici supra notatum, & norunt eruditi. Est vir doct. qui malit hoc loco *invectis*.

322 ALBESCIT] i. canescit: unde quidam legunt *canescit*. ASCENS. *Canescit* sine dubio verior est lectio, cujus Glossa, & interpretamentum est *albescit*, licet id inveniatur in quatuor Pulm. & quinque meis tam pro varia lectione quam a m. pr. ac Edd. Rom. Parm. Sulpit. Bad. mic. Hort. quis nescit *canam Tethida* & *cana aequora?*

323 HINC, ABATON] Servius ad Virg. VI. Aen. 164. & Salmas. Plin. Exerc. p. 312. scribunt. *Hinc Abatos, quam.* deinde Salmasius emendat pro *terra potens*, quod nihili est, *Petra patens* ex Seneca, quem noster totum descripsit, & versibus expressit. *Exiguo ab hac spatio Petra dividitur.* Ἄβατον *Graeci vocant, nec illam ulli nisi antistites calcant. illa primum saxa auctum fluminis sentiunt.* MSS. tamen *Terra potens* pertinaciter retinent. Ex Senecae nihilominus verbis insuper patet, aliud in Lucani verbis mendum latere, & Doct. Broukhus. conjiciebat scribendum *venerata*. Sed quum pro *vocat* in bonae notae Codice Voss. tertio sit *colit*, ita legere possis.

Hinc Abatos, quam nostra colit veneranda vetustas,
Petra patens, primos &c.

i. quam nostri Sacerdotes longaevi, vel simpliciter

Et scopuli, placuit fluvii quos dicere venas,
[a] Quod manifesta novi [b] primum dant signa [c] tumoris.
Hinc montes Natura vagis circumdedit undis,
Qui Libyae te, Nile, [d] negent: quos inter [e] in alta
It convalle tacens jam moribus unda receptis.
Prima tibi campos permittit, apertaque [f] Memphis
Rura, modumque [g] vetat crescendi ponere ripas.
Sic velut in [h] tuta [i] securi [k] pace trahebant

Noctis

VARIAE LECTIONES.

a *qui* B. 1. Ed. Rom. b *primae* Ed. Parm. c *rumoris* A. *timoris* Marp. V. 2. d *negant* al. *negat* VV. LL. Steph. e vulgo *ut*, vel *& a. in c. jacens stat molibus. montibus* R. 1. V. 2. f *Nymphis* B. 1. g *timet* B. 1. h *tanta* B. 1. i *securus trahebat* P. 1. k *parte* R. 1.

ter venerandi majores colunt. Non Aegyptii *Abaton* vocant, sed Graeci.

324 TERRA POTENS] Non displicet, quod idem reponit Salmasius, *Petra patens. Petra dividitur*, ait Seneca. GROT. *Ed. tert.*

324 PERCULSA] Mscr. tria *percussa*. Ita & libri aliquot recte. BERSM. Perperam in Voss. duobus, & Edd. Aldi, Col. Steph. Gryph. &c. scribebatur *perculsa*; quod recte abire jussit pro *percussa* Grotius.

325 VENAS] Seneca. *Post magnum deinde spatium duo eminent scopuli. Nili venas vocant.*

327 HINC MONTES] Imo, ut idem vir in his rebus exercitatissimus, *Hos montes.* Pergit enim de scopulis illis loqui. GROT. *Ed. tert.* Non accedere possum viris summis, legi volentibus *hos.* Non enim pergit de his scopulis loqui, sed de montibus, qui sunt post hos scopulos, & quibus continetur Nilus. Ita clare Seneca, postquam de *scopulis* erat locutus, subdit, *Hinc jam manifestus novarum virium Nilus &c. ne in latitudinem excedat, objectu montium pressus. Circa Memphim demum liber, & per campestria vagus* &c. Si quid mutandum, malim scribere *hic*, ut est in Amst. Cod. Dein restitui *negent*, ut habent longe plurimi, & optimi MSS. Grotius cum quibusdam aliis exhibuit *negant.*

328 QUOS INTER ET ALTA IN CONVALLE JACENS STAT MOLIBUS U. R.] Ita correximus hunc locum; cum prius legeretur

- - - - - - - *in alta*
It convalle jacens jam molibus.

Secuti auctoritatem nostri Codicis, & Canteri (ita legentis Nov. LL. Lib. III, 2.) In altero erat

- - - - - - - *in alta*
It convalle jacens, stat molibus unda quietis.

In tertio.

- - - *tacens jam mollibus u. receptis.*

In quarto.

- - - *jacens jam molibus u. receptis.*

BERSM. *Quos inter ut alta In convalle.* Nostra est mutatio. antea fuit, &. in quibusdam, *in*, & versu sequente pro, *In*, *It.* Alveus fluminis montes inter, convallis obtinet speciem. GROT. *Ed. pr.* Sic nos conjeceramus, sed tutius MSS. sequi:

- - - - *quos inter in alta*
It convalle tacens jam moribus unda receptis.

Non jam cum tumultu ruit, sed silentii & modestiae retinens labitur. IDEM. *Ed. sec.* Eadem tralatio apud Plinium XXXVI. *Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores.* Papinius.

Ut leo materno cum raptus ab ubere mores
Accepit.

IDEM. *Ed. tert.* Salmasius p. 312. scribit.

- - - - - - *ut alta*
In convalle jacens stat molibus unda quietis.

Quietis certe legitur quoque in Regio utroque, Voss. primo, Marpurg. & Edd. Veneta, Brix. Mediol. Verum *stare*, & *jacere* posse dici de fluvio, leniter licet, decurrente & labente, numquam credo. De stagnis, & mari non agitato haec usurpantur: quare verissima prima est lectio.

- - - - - - - *in alta*
It convalle tacens jam.

Quam corrupit primus Canterus; cum ita tamen habeant MSS. fere omnes, & Editiones primae, nisi quod in nonnullis sit *& alta. Ire* de fluvio millies dici, nemo nescit; ut & *tacere* adhibitum de fluviis lene labentibus, docet Heinsius; & nos egimus de ea voce ad Lib. I, 259.

Mediusque jacet sine murmure pontus.

Simi-

Noctis iter mediae: sed non vesana Pothini
Mens, inbuta semel sacra [a] tam caede, [b] vacabat
[c] A scelerum motu. Magno [d] nihil [e] ille peremto
Jam [f] putat esse nefas: habitant sub pectore manes,
Ultricesque Deae dant in nova monstra [g] furorem.
[h] Dignatur [i] viles isto quoque sanguine dextras,
Quo Fortuna [k] parat victos perfundere Patres;
Poenaque civilis belli, [l] vindicta Senatus,

Pene da-

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *tam s.* b *vacavit* V. 1. c *Ab* P. 1. d *nil* B. 1. R. pr. V. pr. Edd. Ven. Parm. e *ipse* O. 1. R. 1. f *fas e. putat* Ed. Parm. g *furores* B. 2. V. 1. h *dignatus* Hort. m. i *Pharias* Edd. Sulp. Bad. Mic. Hort. *miles* Ed. Parif. k *vocat* Ox. 1. a m. pr. Edd. Ald. Col. Pulm. Hort. m. l vulgo *&* v.

Similiter fere Statius Lib. x. Theb. 95.

- - - - - - ipse profundis
Vallibus effugiens speluncae proximus amnis
Saxa inter scopulosque tacet.

Aliud est, quod dicit Plinius Paneg. L. xxx. *Vagus ille & palator amnis intra usurpata semper collium substiterat atque haeserat.* Merito itaque hanc Grotii restitutionem laudarunt, & MSS. ac exemplis confirmarunt summi viri N. Heinsius ad Claudian. Conf. Mall. Theod. vs. 233. & Idyll. de Nilo 29.

Tunc Nilus mutato jure tumescit.

& J. F. Gronov. Diatr. Stat. p. 183. Praeterea iidem hi viri jure merito optimam Grotii emendationem *moribus* ibidem asseruerunt: quam etiam ego unice verum judico corroboratam insuper praestantissimis Codd. Voss. secundo, & Buheriano, idque voluisse videntur etiam Voss. prim. Reg. prim. Marp. & Oxon. pr. a m. pr. in quibus est *motibus quietis* quasi ex glossa *pro moribus* i. e. tranquillitate, modestia natum: ut exponunt Grotius, Heinsius, Gronovius; quo sensu etiam *moribus quietis* possit legi. Sed tamen *moribus receptis* simplicius ego explicare mallem per consuetudinem, quam recepit hic Nilus. Prius enim leniter eum fluere cecinit Lucanus, dein violente; jam subdit, recepta eum consuetudine, seu moribus priscis rursus leniter incedere. *Mores* fluvio tribuit, ut Propert. L. III, 3, 47. *naturae mores*, aliique aliis rebus inanimatis. Vide ibid. Gronov. & Cerd. ad Virgil. Georg. 1, 51. *coeli morem*, Fabr. ad Lucret. 1, 297. ubi in MSS. quoque *motibus*.

- - - moribus aemula magnis
Amnibus inveniuntur.

330 APERTAQUE] *Opertaque* Msc. corrupte. BERSM.

334 TAM SACRA CAEDE] i. e. Exsecrabili, detestabili. Pompeji autem dicit interitum. SCHOLIAST. MS. unus Bersm. Voss. pr. sec. & meus *sacra jam c.* Edd. Sulp. Bad. Mic. Hort. *sacrata caede.* Sed recte Pulm. duo, & Buh. exhibent, ut reposui, *sacra tam caede.*

337 ULTRICESQUE DEAE] i. Dirae & furiae infernales. Alii legunt *umbrae* S. Pompejanae. ASCENS. *Umbrae* Msc. duo. non male. BERSM. *Umbrae* agnoscunt quoque Pulm. MSS. quatuor, Regius prim. Voss. tert. quart. sext., Amst. meus & Voss. sec. ac Witt. pro var. lect. cum Edd. ante Sulpit. aliisque. Verum hanc lectionem si admittamus, bis idem dicit auctor. Per *manes* enim intelligit umbras Pompeji, ut bene Glossae Voss. pr. interpretantur. *Ultrices* ergo *deae*, sive ut Virgilio L. IV. Aen. 469. vocantur *ultrices dirae*, sunt furiae, quae infinitis Auctorum locis, ut ultrices scelerum poenarumque exactrices, furorem malis inmittendo, eosque ad plura flagitia instigando, occurrunt. Valer. Flacc. L. 1, 796. Sitzm. ad Boeth. L. III. Met. 12. Ut hic, *manes* & *ultrices Deas* jungit Seneca in Med. 967.

Discedere a me, frater, ultrices Deas,
Manesque ad imos ire securas jube.

338 DIGNATUR] Dignas aestumat, & cogitat videlicet esse Pothinus. SCHOL.

339 VICTOS PERFUNDERE PATRES] Sensus hic est. Pothinus etiam Caesaris sanguine dignas dextras suorum censet, cujus sanguine victos Senatores parabat Fortuna perfundere. Nam postea in Senatu est Caesar occisus. IDEM. Inf. Heinsius malebat *victas partes* scribere, atque ita pro var. lect. est in Voss. sec. Sollemni mutatione, de qua saepius dictum supra. Vide Cel. Burm. ad Valer. Flacc. 1, 72.

340 ET VINDICTA SENATUS] *Et* in quatuor MSS. omittitur. BERSM. Intrusum hoc *&* primum

 mum

Pene data est famulo. procul hoc [a] avertite fata
[b] Crimen, ut haec Bruto cervix absente secetur.
In scelus it Pharium Romani poena tyranni,
[c] Exemplumque perit. struit audax inrita [d] fatis,
Nec parat [e] occultae caedem [f] committere [g] fraudi;
Invictumque ducem [h] detecto Marte lacessit.
Tantum animi delicta dabant, ut colla ferire
Caesaris, [i] & socerum jungi tibi, Magne, [k] juberet:
Atque haec dicta [l] movet famulos [m] perferre fideles
Ad Pompejanae socium sibi caedis [n] Achillam,
Quem puer inbellis cunctis [o] praefecerat armis,
Et dederat ferrum, nullo [p] sibi jure retento,
In [q] cunctos, in seque simul. Tu [r] mollibus, inquit,
[s] Nunc incumbe toris, & pingues exige somnos:

In-

VARIAE LECTIONES.

a *advertite* M. 1. Ed. Ven. *aducite* O. 1. b deest hic versus in R. 1. c *exemplum periit* Hort. m. d *fata* R. 2. V. 1. Marp. M. Hort. m. male. e *occulta fraude* Hort. m. f *promittere* O. 1. g *fraudis* Ox. pr. a m. sec. h *directo* Ed. Ven. i *ut* V. 1. k *juberes* R. pr. l *movet* V. 1. *monent* V. 1. m *praeferre* B. 1. n *Achillem* H. o *perfecerat* V. 1. p *Phoebi* Ed. Ven. q *cunctas* R. 1. r *mollius* V. 1. s *nonne* H.

mum ab Ascensio, quem secuti sunt Versell. Colin. Gryph. Bersm. aliique. Carent eo MSS. & ceterae Editiones. Poena civilis belli, seu mors Caesaris est vindicta Senatus.

342 CRIMEN] Ut Servus vindicet Pompejum, & Senatum. SCHOL.

343 POENA TYRANNI] Mors scilicet Caesaris, poena tyranni. Hoc dixit. Adscribatur sceleri Aegyptiorum, cum Romanus tyrannus occisus sit, si à Pothino Caesar exstinguitur, & sumendi poenam à tyrannis amittetur exemplum, si non à nobis fuerit interemtus, qui meretur occidi. IDEM.

347 COLLA FERIRE JUBERET] Pulm. MSS. duo, Bersm. quatuor, ex meis Reg. pr. Voss. sext. Amst. & meus cum Edd. Rom. Ven. Paris. habent *feriret*. Oxon. vero primus, & Hort. margo *feriri*, quod praeferrem, quia sequitur *jungi*. in passivo. Aliter non temere ille infinitivus activi generis mutari debet in passivum. Nam saepe dicitur *jubeo hoc facere* sine addito personae accusativo. Virgil. L. II. Aen. 36.

Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
Praecipitare jubent, subjectisque urere flammis.

III, 266.

- - - - *tum litore funem*
Deripere, excussosque jubet laxare rudentis.

& paullo post.

Linquere tum portus jubeo & considere transtris.

Ac saepius Cicero Lib. III. Catil. c. 8. *iidemque jusserunt simulacrum Jovis facere majus, & in excelso collocare* &c. Caesar B. Gall. II, 5 *Castra munire jubet*. Curt. L. II. c. 8. §. 9. *Itaque Graecis nunciare jubet*, uti in MSS. esse recte mone doctiss. cognatus meus Snakenburgius. Non itaque accedere possum Celeberrimis viris Heinsio, & Drakenburgio, ubique hoc in passivum mutare volentibus ad Silium Lib. VI, 413.

- - - *jubet & vestros & conjugis una*
Arcere amplexus.

In activo noster quoque L. VII, 575.

Adversosque jubet ferro confundere vultus.

& L. VIII, 41. Uti hic *ferire*, & *jungi juberet*, ita Scriverius conjecit legendum non inepte in Frontin. L. II, 5, 46. *Ut paucorum navium malos erigere easque primas agi juberet.* Sed MSS. illic *erigeret*, ut hic quidam *feriret*. vulgo male editur *erigerent* & *juberent*. Nihil leviter in his contra optimos, & plurimos MSS. innovo.

352 DEDERAT FERRUM] Potestatem feriendi, quem vellet. SCHOL.

352 RETENTO] Msc. *retentum* (ita Voss. tert. & Witt. a m. pr.) ad marginem. Alter. *retecto*.

Sed

Invaſit Cleopatra domum. nec [a] prodita tantum eſt,
Sed donata [b] Pharos. ceſſas [c] adcurrere ſolus
Ad [d] dominae thalamos? [e] nubit ſoror inpia fratri:
Nam Latio jam nupta duci eſt; [f] interque maritos
Diſcurrens Aegypton habet, Romamque meretur.
Expugnare [g] ſenem potuit Cleopatra venenis.
Crede miſer [h] puerum: quem nox [i] ſi junxerit [k] una,
Et, ſemel amplexus inceſto [l] pectore paſſus,
Hauſerit obſcoenum titulo pietatis amorem,
Meque, tuumque caput, per ſingula forſitan illi
Oſcula donabit. crucibus, flammiſque luemus,
Si [m] fuerit formoſa ſoror. [n] nil undique reſtat
Auxilii: rex [o] hinc conjux, hinc Caeſar adulter:
Et ſumus, [p] ut fatear, tam ſaeva [q] judice, ſontes.

Quem

VARIAE LECTIONES.

a *perdita* B. 1. b *Pharon* M. c *occurrere* V. 2. O. 1. H. d *thal. dom.* B. 1. e *nupſit* vulgo. *nubet* Ed. Grot. & ſeqq. f *intraque* A. g *ducem* V V. LL. Steph. Ox. pr. a m. pr. h vulgo *puero.* i *inmiſerit* & *inmiſcuit* H. k *ulla* V. 1. & ſec. pr. ac Buh. pro var. lect. l *corpore* Edd. Bad. Pariſ. Ven. Mic. Hort. m *form. ſor. fuer.* Edd. Rom. Parm. n *nihil* V. 1. o *hic* R. pr. p *&* B. 1. M. Buh. V. ſec. pro var. lect. *id fateor* Ox. pr. *fateor* V. 1. q *vindice* A.

Sed fortaſſe *relicto* (ut eſt in var. LL. Steph.) ſcribendum fuit. BERSM.

353 TU] Verba Pothini ad Achillam. SCHOL.

355 INVASIT] Emenda hinc Priſcian. c. 1178. ubi vulgo editur *intravit.*

357 NUPSIT SOROR] Mſc. duo *nubit:* quod non improbo. BERSM. *Nubet ſoror impia fratri.* Ita feci ex MSS. in quibus *nubit.* vulgati pejus *nupſit.* Non eſt dubium, quin Cleopatra nuptura ſit Ptolemaeo. Efficiet hoc Caeſar, cui illa jam vice uxoris eſt. GROT. *Nubit* legitur in variis Steph. lectionibus, Pulm. uno, Regio primo, Voſſ. primo, ſec. tertio, ac Buher. Ex quibusdam MSS. nihil variationis ad Grotian. Edit. enotatum eſt ab iis, qui varias lectiones excerpſerunt, an itaque *nubet* ſit in nonnullis, dubito. Ego *nubit* praefero: quod majorem rei adfirmationem continet.

360 SENEM] Caeſarem ad comparationem Ptolemaei pueri. *Venenis* i. pulchritudine ſua. SCHOLIAST. i. fucata forma amoriſque lenociniis.

361 CREDE MISER PUERO] Cum ſenem expugnatum eſſe cognoſcas. SCHOL. MS. *puerum.* Crede jam Cleopatrae Ptolemaeum, fili, inquam, quae ſenem Caeſarem potuit in amorem ſui pellicere. GROT. *Ed. ſec.* Non penitus damno vulgatam lectionem. Ut ſit: confide, & ſpem pone in puero; cum videas, jam ſenem Cleopatrae ceſſiſſe; facilius enim cedet ei puer Ptolemaeus. Quomodo *credere* ſimpliciter cum dativo ſaepe ponitur pro confidere. Salluſt. B. Jug. c. 75. *Neque loco neque mortali cuiquam aut tempori ſatis credere.* Adde Servium, & Cerdam ad Virgil. Ecl. II, 17. *crede colori*, idem Georg. IV, 192. Ovid. Metam. IV, 730. Stat. L. IV. Achil. 245.

- - *veniae nec protinus amens*
Crede.

ut legendum cum Heinſio ad Silium L. IV, 571. Ataque ita ſaepius noſter I, 135.

- - - - - *priori*
Credere fortunae.

227.

Credidimus fatis.

V, 540.

- - - *nocturno credere ponto.*

Cum tamen in veterrimis MSS. Regio primo, & Voſſ. primo ſit *puerum*, elegantius hoc mihi videtur, quam ut librariis haec lectio ſit inputanda. *Crede puerum Cleopatrae.* eſt committe illum Cleopatrae, quaſi illic tutum; cum potius illa puerum iſtum corrumpet, & in ſui amorem pelliciet, ad nos perdendos. Cum aliis auctoribus paſſim ita loquitur noſter. *Credere animam morti* L. III, 751. *cauſſam Diis* VII, 77, 705. *hoſtem terris* IV, 653. *Sil-*

Quem non [a] è nobis [b] credet Cleopatra nocentem,
A quo casta fuit? per, te, quod fecimus una,
Perdidimusque, nefas, perque ictum sanguine Magni
Foedus, ades: subito bellum molire tumultu:
[c] Inrue: nocturnas rumpamus [d] funere taedas,
Crudelemque toris dominam mactemus in ipsis
Cum quocumque viro. [e] nec nos deterreat [f] ausis
Hesperii Fortuna ducis. quae sustulit illum,
Inposuitque [g] orbi, communis gloria nobis:
Nos quoque sublimes Magnus facit. adspice litus,
Spem nostri sceleris: pollutos consule fluctus,
[h] Quid liceat nobis: tumulumque [i] è pulvere parvo
Adspice, Pompeji [k] non omnia membra [l] tegentem.
Quem metuis, par hujus [m] erat. non sanguine clari:

Quid

VARIAE LECTIONES.

a *ex* P. 1. B. 1. V. 1. H. R. 1. Edd. pp. b *credit* MSS. & Edd. qdd. *credat* B. 1. V. 1. c *inrue nocturnus* W. V. tert. Ox. pr. a m. pr. H. d *foedere* O. 1. e *ne* M. f *ausos* A. g *urbi* V. sec. *ori* H. h *quod* A. i Edd. qdd. *a. ex* H. a m. pr. k *vix* O. 1. l *tegente* B. 1. m *erit* V. sec.

vam cani IV, 441. Adde L. I, 258, 515. IV, 647. &c. Celeb. Burm. ad Petron. cap. 115. Indic. Ovid. &c.

363 TITULO PIETATIS] Amorem, quem in cesto sorori deferre videatur, quia frater ejus est. SCHOL. Vide Ovid. Epist. Phoedrae vs. 130. &c.

370 PER TE, ET, QUOD F. UNA, NEFAS] M'cr. tria copulam omittunt. BERSM. Gryphii, Pulm. & Bersm. Edd. intrudunt copulam *&*, quae in nullo Msto comparet, nec etiam debet. Crediderunt scilicet *te* regi à praepositione *per*: quia aliter non est verbum; unde ille accusativus construatur. Hinc factum quoque, ut in optimis MSS. locus hic varie scribatur. In Vossiano primo, & MS. Cantabrig. *rogo per quod f.* In Regio primo *certe quod.* In Voss. sexto prima lectio erasa est. Ed. Venet. vitiose *parte quo f.* Primo debent jungi *per nefas*, quae à se interpositione pronominis separari passim solent. Vide Broukhus. ad Tibull. L. IV, 5, 7.

- - - *per, te, dulcissima furta &c.*

Drakenburg. ad Silium L. V, 82.

Iliacas per, te, flammas, Tarpejaque saxa,
Oramus.

Sed dicet quis, in his omnibus, quae illic adducuntur, exemplis, addi video verbum *oro*, *precor*. vel simile; quod hic frustra quaeras; unde facilis nasci posset mutatio *per tu*. Omnes enim casus solent sequi τὸ *per* eo sensu. Sic *per, ego*: *per, vos*: *per, tibi* indicatis locis &c. invenias. Immo *per tu* Graece Sophocl. Trach. 440.

Μὴ πρὸς σὲ τοῦ κατ' ἄκρον Οἰταῖον νάπος
Διὸς καταστράπτοντος, ἐκκλέψῃς λόγον.

Verum nihil muta. Saepius in his obtestationibus verbum omittitur, licet personae casus addatur. *per, te, nefas*, scilicet *oro*, & obsecro te per nefas. Docent hoc similibus locis Scaliger, Heinsius, & Drakenburg. ad Silium L. I, 658. & plane eodem, ut hic, modo verissime emendavit Cel. Burmann. Quinctil. Declam. VI. c. 8. *Per matrimonium te vetus, & per mutuam charitatem, per commune pignus &c. jam mei miserere.* Vulgo aberat *te*: Non audiendus itaque Doctiss. Cortius, qui ad Sallust. Bell. Jugurth. c. 14. contra Cel. Burmannum, existimat minus probabile esse, quod acceperit Burmannus, *vos* in similibus locis accusativo casu, per omissum verbum *oro*, vel *precor* sustentato. Luce clarius id liquet ex Lucani, & Quinctiliani locis: ubi certe *te* non potest esse primus casus, sicut statuit ille de τῷ *vos*.

371 PERDIDIMUS] Quia nemo probat, quod Pompejus occisus est, si modo tardamus in Caesarem ire. SCHOL.

375 CUM QUOCUMQUE VIRO] Sive cum Ptolemaeo, sive cum Caesare. IDEM.

378 NOS SUBLIMES &c.] Nam nos occidimus, quem

Quid [a] refert? nec opes [b] populorum, ac regna [c] movemus.
Ad ſcelus ingentis fati ſumus. adtrahit illos
In noſtras Fortuna [d] manus. en! altera venit
Victima nobilior. placemus caede ſecunda
[e] Heſperias gentes. jugulus mihi Caeſaris [f] hauſtus
Hoc praeſtare poteſt, Pompeji caede nocentes
Ut populus Romanus amet. [g] quid nomina tanta
Horremus, viresque ducis, quibus ille [h] relictis
Miles erit? nox haec [i] peraget civilia bella,
Inferiaſque dabit populis, & mittet ad umbras,
Quod [k] debetur adhuc mundo, caput. ite feroces
Caeſaris in jugulum: praeſtet Lagaea juventus
Hoc regi, Romana ſibi. [l] tu parce morari:
Plenum epulis, madidumque mero, Venerique paratum
Invenies:

VARIAE LECTIONES.

a *referat* R. 2. b *populo nec* V. pr. ſec. a m. pr. *populûm nec* V. quint. non male. *populi nec* O. 1. *populorum &* B. 3. mei 6. *p. aut* V. tert. Edd. Ven. Br. med. *ac* deeſt in A. c al. *videmus* W. d *demos* Ox. pr. a m. pr. e *Heſperies* Buh. a m. pr. f *ictus* VV. LL. Steph. B. 2. V. 3. Marp. H. O. 2. male. g *quod* V. tert. ſec. pro var. lect. h *revictis* H. *relictus* V. 1. M. i *peragit* V. 2. k *debemus* O. 1. l *jam* B. 1. *ne* var. lect. V. ſec.

quem Caeſar vicit. SCHOL.

379 SPEM] Quia, ſicut Pompejum occidimus, ita ſperamus Julium interficere. IDEM.

382 NON SANGUINE CLARI] Ipſe ſibi opponit, quod ignobiles ſint, & hoc purgat *ad ſcelus ingentis fati* i. e. nobiles. IDEM.

383 NEC OPUS POPULORUM] i. clarorum officia, quae ſunt regere populos, aut legatur *opes* i. facultates. VERSELL. Omnibonus *opes* legit, atque ita exponit hunc locum: *Nec opes populorum movemus:* ſed ipſe ſe ultro offert nobis, &, *ad ſcelus ingentes facti ſumus*, poſtquam ſemel occidimus Pompejum &c. Eſt igitur ſententia: Nec refert, nos non eſſe claro ſanguine natos, neque enim ea claritate nobis opus eſt, quum non aliorum populorum, atque regnorum opes, atque auxilia ambiamus, ſed ipſi nos ſufficiamus ad rem propoſitam exequendam. Et illos, ſcilicet populos, ipſa fortuna ultro nobis conciliat, & quaſi in manus tradit, altera victima hic objecta, qua gentes, ac populos externos placemus. MICYLL. *Nec opes p.* Caede Caeſariana non turbamus populos ullos, non turbamus regna externa, cur invicem bellum metuamus, non ſectamur amplas opes. Diverſa hoc loco lectio eſt. *Nec opus populorum.* Quod Sulpit. exponit. *Reges populorum favore facti.* Alii, qui *opes* legunt, ſic exponunt. *Nec opes populorum movemus*, ſed ipſe ſe ultro offert nobis, & *ad ſcelus ingentes facti ſumus*, poſtquam ſemel occidimus Pompejum. HORTENS. *Opus* profectum ab Ed. Ven. quod male recepit Sulpit. & Aſcenſ.

384 INGENTIS FATI SUMUS] Ita MS. magnum eſt fatum noſtrum, & potens ad ſcelera. GROT. Lectionem hanc, quam admiſit optime Grotius, confirmat unus Berſm. Voſſ. ſec. & quart. Buher. Oxon. uterque, & Marpurg. atque è ſuis Mſtis probat Inl. Heinſius ad Claudian. IV. Conſ. Honor. 221.

Maior & utilior fato conjuncta potenti
Vile latens virtus.

Ingentis facti Voſſ. quint. Ait ſe, licet non nobili ſint ſanguine, eſſe tamen ingentis Fortunae, ſive Fortunam ipſis valde adſpirare in perpetrando, quae velint ſcelera, quod adfirmat eo, quod Fortuna, ut prius Pompejum, ita nunc Caeſarem ipſorum manibus obferat. de hoc genitivo egimus latius ad L. VII, 541. & alibi.

387 HAUSTUS] Ut Virgilius *latus haurit apertum.* SCHOL.

388 PRAESTARE] *Spectare* Mſc. mendoſe. BERSMANN.

389 NOMINA VIRESQUE] Famam, & exercitum ejus. SCHOL.

Invenies: aude: [a] Superos tot [b] vota Catonum,
Brutorumque tibi tribuent. Non [c] segnis Achillas
Suadenti [d] parêre nefas. haud clara [e] movendis,
[f] Ut mos, signa dedit castris, [g] nec prodidit arma
[h] Ullius clangore tubae: [i] temere omnia saevi
Instrumenta [k] rapit belli. pars maxima turbae
Plebis erat Latiae: sed tanta oblivio [l] mentes
Cepit, in [m] externos [n] corrupto milite mores,
Ut duce sub famulo, [o] jussuque satellitis irent,
[p] Quos [q] erat indignum, Phario parere tyranno.
Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur,
Venalesque manus: ibi fas, ubi maxima merces:
Aere merent parvo: jugulumque in Caesaris ire

Non

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *Superi.* b *fata* V. 1. c vulgo *lentus.* d *praebere* VV. LL. Steph. e *nefandis* V. 1. f *& mox* B. 1. g *non* VV. LL. Steph. V. 1. W. O. 1. h *unius* O. 1. i *tunc* H. k *paras* VV. LL. Steph. B. 1. O. 1. l *mentis* B. 1. V. 4. R. pr. Buh. H. M. Edd. Rom. Parm. Hort. m. m *extremos* Ed. Rom. n *corrumpere* H. o *usuque* Ed. Ven. p malim *quis.* q *erit* V. 1.

394 PRAESTET] Si nos occidimus Caesarem, Ptolemaeo proderit; si Romani, sibi. SCHOL.

397 SUPERI TOT VOTA CATONUM B. T. TRIBUENT] Modius Novant. LL. Epist. CIII. explicat quidem recte, *Dii tibi facere dabunt, quod vellent praestare Catones & Bruti.* Subjicit tamen in Weidneri membranis esse *Superos;* sed haeret in eligendo dubius, & pronior in vulgatum inclinat. Mihi vero prae altera lectione inpense magis placet *Superos;* quod confirmatur praestantissimis MSS. Voss. tertio, & Wittiano, ac Editione Veneta. *Vota Catonum tribuent tibi Superos* i. e. precibus, & votis eorum dii tibi favebunt. Hoc enim est *tribuere deos.* Sic *numen habere.* Ovid. Lib. III. Am. El. III.

- - - *formaque numen habet.*

Epist. Her. XXI, 239.

Teque tenente deos, partes sequar ipsa deorum,
Deque libens victas in tua vota manus.

Idem alibi *vota suos habuere Deos.* Joseph. Iscan. L. I, 95.

- - - *trabs Thessala divos*
Praesentes, quos fecit, habet.

Immo noster L. VI, 496.

- - *an habent haec carmina certum*
Imperiosa deum?

& contra *carere deis* loco valde adposito Lib. IX, 1098.

- - *caruere deis mea vota secundis.*

Plura vide ad Silium L. III, 150.

Dent modo se Superi.

398 SEGNIS ACHILLAS] Ita exhibent optimi quique MSS. Regius uterque, Voss. prim. & sext. Wittian. Marpurg. & duo Pulm. cum Edd. Ascens. Versell. Mic. & Hortens. Aliter non damnarem, quod vulgo legebatur *lentus.* Utrumque probum esse, nemo negabit.

403 PLEBIS] Gabinii scilicet milites. SCHOL.

408 IBI FAS, UBI MAXIMA MERCES] i. e. ibi sibi licere credebant, ubi erat lucrum aliquod constitutum. IDEM. *Ubi fas.* Ubi licet, & ubi magnum precium consecuturi essent, militant exiguo stipendio: licebat autem in Caesarem, cujus mortis praemium erat libertas. SULPIT. Rectius Omnibonus, qui legit, *Ibi fas, ubi maxima merces.* Ut sit sententia: Ibi sibi putare omnia licere milites, ubi maxima merces proponitur. MICYLL.

408 UBI MAXIMA] Mscr. *ibi max.* minus bene, & *proxima* Msc. sed ad marg. habet *maxima.* dein *aera* Mscr. male. BERSM. *Proxima merces* Velserus Epist. LXXI. p. 863. probo. BROUKH. Et ego. milites ibi fas esse putant, apud quos proxime merent, obliti prioris caussae, & ducis, sub quo militaverant. *Proxima* habent etiam Pulm.

un.

Non ſibi dant. prô fas! ubi non civilia bella
Invenit inperii fatum [a] miſerabile noſtri?
Theſſaliae ſubducta acies in litore Nili
More [b] furit [c] patrio. quid [d] plus te, Magne, recepto
Auſa [e] foret Lagaea domus? dat ſcilicet omnis
Dextera, quod debet Superis: nullique [f] vacare
Fas eſt Romano. Latium ſic ſcindere corpus
Dîs [g] placitum: non in [h] generi, ſocerique favorem
[i] Diſcedunt populi. civilia [k] bella ſatelles
Movit, & in partem [l] Romani venit Achillas.
Et, niſi fata manus à ſanguine Caeſaris arcent,
Hac vincunt partes. aderat [m] maturus uterque:
Et, diſtricta epulis, ad cunctas aula patebat
Inſidias:

VARIAE LECTIONES.

a *mirabile* V. 1. b *fuit* O. 1. Ed. Ven. c *Phario* M. d *te plus* R. pr. V. pr. Marp. e *fores* Ed. Parm. f *jacere* V. 1. al. *vagari* V. ſec. g *plac. eſt* B. 2. A. h *ſoc. generique* MSS. & Edd. qdd. i *deſcendunt* A. k *jura* P. 1. l vulgo *Romanam*, & *vincent*. m *matutinus* H.

un. & Voſſiani tres, & Buher. pro var. lect. *praemerent* Voſſ. quart. *Et moerent* meus. Pro *parvo* Doctiſſ. Waddelus conjecit ſcribendum *pravo*. Quia militibus non inputandum, quod ſtipendia illis praebeantur exigua, neque etiam excuſanda eorum crimina, quae praemii ſpe inducti committunt. Longe melius itaque *pravo* ſcribemus; niſi totum hunc verſum

- - - ibi fas, ubi maxima merces:
Aere merent parvo.

ſpurium eſſe judicemus. Mihi certe pro genuino Lucani fetu ſe non probat, & ſequitur *fas*. Aptius procederent omnia, ſi jungamus.

Venalesque manus: jugulumque in C. ire
Non ſibi dant.

ſed iis ſcilicet, quibus ſuas manus, & operam vendiderunt. Nihil tamen temere ſtatuo, cum omnes MSS. & Scholiaſtes haec agnoſcant.

409 MERENT] Militant; ut ipſe alibi.

Scaeva viro nomen; caſtrorum in plebe merebat.

SCHOL.

413 MORE FURIT PATRIO] Et illi, qui erant in Aegypto conſtituti; & à bellis civilibus ſeparati, Romano more ſaeviebant. IDEM.

413 QUID PLUS TE] Si, inquit, te Aegyptii hoſpitio excepiſſent, nihil plus auderent, quam nunc audent. i. e. ut Caeſarem interficerent. IDEM.

414 DEBET] Ut & civili ſanguine polluatur. IDEM.

416 CORPUS] Maxime hic juvat locus, quem illic omiſi, emendationem vſ. 406. L. VII.

- - - ne tanto in corpore bellum
Jam poſſit civile geri.

419 IN PARTEM ROMANAM] Sunt, qui *Romani* legant. VERSELL. *Romani* Mſcr. quatuor, non inſcite. BERSM. *Romani* exhibent variae Steph. lect. quinque MSS. Pulm. & mei longe plurimi cum Editionibus, Aſcenſiana prioribus. Badius enim primus mutavit in *Romanam*. Sed male. Achillas venit in partem Pompeji Romani i. e. ſucceſſit ejus loco, ejuſque partes ſuſcepit, atque ita quaſi novas Pompejanas fecit partes: pro hoc verſu in Voſſ. ſec. & Buher. in textum inrepſit alius, qui prius explicationi inſerviiſſe videtur.

Inſtaurat, primus Magno ſuccedit Achillas.

420 ET NISI] Mſcr. tria: *Et ni*, probe. BERSMANN. Mei omnes retinent *niſi*.

421 VINCENT] Voſſ. prim. Regius uterque, Wittian. & Edd. Veneta, Sulpit. Aſc. Mic. Hort. aliaeque. *Vincunt*. quod reſtitui. Quaſi dicat. Certo certius eſt, has partes victrices fore, niſi &c.

422 DISTRICTA] i. occupata, devincta; nimio luxu cibi, & potuum omnis cuſtodia, quae circum Caeſarem debuerat eſſe, & excubiae deperierant. SCHOL. *Deſtricta* occupata. Ita quidem uterque Interpres. Sed quid ſi legas *Diſtracta*, pro diſtracta, & impedita. In qua ſignificatione & Quintilianus eadem voce uſus eſt. *Quibus compo-*

nen-

Insidias: poteratque cruor per regia fundi
Pocula Caesareus, mensaeque incumbere cervix.
Sed metuunt belli trepidos in nocte tumultus,
Ne caedes confusa [a] manu, [b] permissaque fatis
Te, Ptolemaee, trahat. [c] tanta est fiducia [d] ferri.
Non rapuêre nefas: summi contemta facultas
Est operis: [e] visum [f] famulis reparabile damnum,
[g] Illam mactandi [h] dimittere Caesaris horam.
Servatur poenas in aperta luce daturus.
[i] Donata est nox una duci, vixitque Pothini
Munere Phoebeos Caesar [k] dilatus in ortus.
Lucifer à Casia prospexit rupe, diemque
Misit in [l] Aegyptum, primo [m] quoque sole [n] calentem:
Cum procul [o] à muris acies non sparsa maniplis,

[a] Nec va-

VARIAE LECTIONES.

a *manus* R. pr. A. b *permissaque* P. 1. Edd. Mic. Hort. male. V. ad L. VII, 286. c *tuta* Ed. Maitt. d *belli* VV. LL. Steph. V. 1. A. O. pr. a m. sec. e *vis. est* V. 1. H. f *populis* P. 1. g *aptam* VV. LL. Steph. P 1. B. 2. V. 2 Buh. O. 2. Marp. H. A. Ed. Ven. Mic. Hort. *ullam* VV. LL. Steph. R. pr. W. V. tert. sext. a m. pr. V. pr. pro var. lect. *tanti* VV. LL. Steph. h *permittere* W. i *donatur* V. pr. k *deductus* P. 1. Edd. Rom. Parm. *delatus* R. 2. V. pr. Ed. Hort. *prolatus* P. 1. ex glossa natum. l F. *Aegypton.* m *jam* Edd. Rom. Parm. Br. med. n *calente* B. 1. H. M. o *e m.* V. tert.

nendis (inquiens) *paulo plus quam biennium*, *tot alioqui negociis districtus*, *impendi* &c. MICYLL. *Districta.* plerique libri *destricta.* Msc. duo, *distincta:* reliqua duo *districta* hoc est, distracta, & impedita. Cicero; *sic habeto, numquam me à caussis & judiciis districtiorem fuisse.* BERSM. *Destricta* à Sulpitio est ortum: nam Omnibonus cum antiquis Edd. recte dedit *districta.* *Destricta* tamen est etiam in duobus Pulm. Codd Voss. pr. sec. qu. Regio pr. Buh. Oxon. pr. & Witt. a m. pr. *constricta* Oxon. pr. a m. sec. *distincta* Amstel. & Hort. margo. Omnino scribendum est *districta*, occupata, variis rebus distracta. Phaedr. Fab. 25. L. IV.

Distringit quem multarum rerum varietas.

ubi eadem variatio Cicero L. II. ad Famil. Ep. 15. *Districtus enim mihi videris esse, quod & bonus civis, & bonus amicus es.* Adde Cuperi Observ. Lib. IV. c. 5. Aliud esse *destrictus*, vidimus ad Lib. IV, 317. VII, 312. Dein *manu* capio pro turba hominum, non pro manu incerta per noctem, ut fit vulgo. nisi legas, quod est in Regio primo cum Amst. & quod malim, *manus permissaque fatis.*

426 CONFUSA] Msc. *infusa* (*confixa* Hulst.) male. BERSM.

428 SUMMI OPERIS] i. mortem Caesaris distulerunt. SCHOL.

428 CONTEMTA] Aldus impressit *contenta*, ut sit *facultas summi operis est contenta dimittere* &c. sed non placet. VERSELL. *Contenta* Msc. duo. h. e. inhibita. BERSM. *Contenta* exaratur in Voss. pr. Regio pr. Marp. meo, Edd. Ven. Parm. Brix. Mediol. &c. Sed male, & solemni librariorum aberratione. Spreta est occasio summae rei perficiendae Sc. Caedis Caesareanae.

435 CALENTEM) Apud nos Sol fervet in meridie. Apud Aegyptum etiam mane. SCHOL. De Casio monte vide ad Lib. VIII, 463. *Laturi arma* ut apud Virgilium L. II. Aen. 216.

Post ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt.

441 TOTA REGIA] Non totum palatium tuebatur, sed partem ejus; *Regia* aliquando absolute pro palatio, & aula ponitur. SCHOL.

445 CLAUSTRIS] Malebat *clathris* Inl. Heinsius ad Claudian. in sec. Cons. Stilich. VI. 272.

Retibus & clathris dilata morte tenendae,
Ducendaeque ferae.

Ego contra Mstos nihil temere mutem. Crebro enim

[a] Nec vaga conspicitur, sed [b] justos qualis [c] ad hostes
Recta fronte venit. [d] passuri comminus arma,
[e] Laturique ruunt. [f] at Caesar moenibus urbis
[g] Diffisus, foribus clausae se protegit aulae,
[h] Degeneres passus latebras. nec tota vacabat
Regia [i] compresso: [k] minima conlegerat arma
Parte domus: tangunt animos iraeque, metusque;
Et timet incursus, indignaturque timere.
Sic fremit in parvis fera nobilis [l] abdita claustris,
Et frangit rabidos [m] praemorso carcere dentes.
[n] Nec secus in Siculis fureret tua flamma cavernis,
[o] Obstrueret summam si quis tibi, Mulciber, Aetnam.
Audax Thessalici nuper qui rupe sub Haemi,
Hesperiae cunctos proceres, aciemque Senatus,

Pompe-

VARIAE LECTIONES.

a *non* B. 1. b *junctos* B. 1. Hort. m. c *in h.* V. pr. a m. pr. R. 1. rectius. d *sparsuri* V. tert. Hort. m. e *jacturique* B. 1. *facturique* R. pr. sed. corr. V. L. VII, 502. f *sed* VV. LL. Steph. g *diffusis* B. 1. *diffusus* R. pr. M. h *degeneros* W. i *compressus* R. pr. a m. pr. k *in m.* R. 1. l *addita* R. 1. m *praemorsa* Ed. Rom. n *non* vulgo. o *abstrueret* V. sec. *obrueret* Hort. m.

enim *claustra* de ferarum clathris dicuntur; ut patet ex exemplis, ibidem ab ipso prolatis, & ad Silium Ital. L. I, 569.

Saucia dum castris clausa est fera.

Livius L. XXXV, 18. *Ferarum modo, quae claustris, aut vinclis teneantur.* L. XXXVI, 7. *ferae bestiae vinctae aut clausae & refringere claustra cupient.* Plinius in Panegyr. c. 81. *Domitas, fractasque claustris feras.*

446 RABIDOS] MS. unus Bersm. Voss. duo, Witt. Reg. rec. meus. Edd. Ven. Br. Med. cum MS. Buher. a m. pr. exhibent *rabidos*. Solemni errore. Vide supra ad L. VI, 66. Heins. ad Ovid. Art. Amat. III, 8. Horat. Art. Poët. 393. Virgil. Georg. II. 151. Stat. L. VII. Theb. 530. ubi vulgo *rapidi*. Infra vs. 517.

- - *rabido non dente ferarum.*

Si quidem sana est lectio, quod non credo. Dein *nec secus* reposui pro *non secus*, jubentibus duobus Bersm. & novem meis MSS. integrioribus, ac Hort. marg.

447 TUA FLAMMA] Neque aliter tua flamma, o Vulcane Mulciber. ut Virgilius.

Hic Nomadum genus, & discinctos Mulciber Afros.

SCHOL.

448 MULCIBER] Exaratum est *Mulcifer* in tribus Pulm. uno Bersm. Voss. pr. sec. & duobus aliis. de qua scribendi ratione egi ad Lib. I, 545. sequenti versu exhibui *nuper qui* auctoritate duorum Pulm. & Bersm. ac Voss. pr. sec. Reg. pr. Witt. mei, & Edd. quarumdam, non *qui nuper*.

451 CAUSSA SPERARE VETANTE] Prior enim erat Caesar, qui prior bella susceperat, ex cujus caussae merito sperare prospera vetabatur. SCHOLIAST. In Voss. sec. & tert. ac Witt. scribitur *caussas sperare vetantem*. Hort. margo *caussam vetantem*. *Vetantem* ex uno Cod. producit Bersm. quod non intelligo; nisi fuerit.

Pompejumque ducem, & caussam, sperare vetantem,
Non timuit.

Ut ipsam caussam suam timere dicatur à Lucano, non inepte. Caesari pejorem caussam adscribit auctor, ut toto opere patet: Hinc Lucani verbis ait Pompejus L. VII, 349.

Caussa jubet melior superos sperare secundos.

Adde L. IV, 230.

452 FATUM INIQUUM] Victoriam civilium bellorum. SCHOL.

454 OBRUITUR TELIS] *Obstruitur* Mscr. probe. BERSM. *Obstruitur* jam ante è suis MSS. legi ma-

Pompejumque ducem, caussa [a] sperare vetante,
Non timuit, fatumque sibi [b] promisit iniquum,
Expavit [c] servile nefas; intraque penates
Obruitur telis, quem non violasset Alanus,
[d] Non Scytha, non, fixo qui ludit in hospite, Maurus.
Hic, cui [e] Romani [f] spatium non subficit orbis,
Parvaque regna [g] putat, Tyriis cum Gadibus Indos,
Ceu puer inbellis, [h] ceu captis femina muris,
Quaerit tuta domus: spem vitae in [i] limine clauso
Ponit, & incerto lustrat vagus atria cursu:
Non sine rege tamen; quem ducit in [k] omnia secum,
Sumturus poenas, & grata piacula morti;

Missurus-

VARIAE LECTIONES.

a *superare* B. 1. b *permisit* B. 1. male. V. ad L. VI, 119. c *sed vile* M. *servare* R. pr. d *nec* V. 1. e *remanet* H. f *non solum s.* B. 1. g *putet* V. sec Buh. h *vel* P. 3. B. 3. V. 2. R. 1. O. 1. H. A. W. pro var. lect. Edd. pp. aliaeque. i *limite* V. 1. O. pr. k *omina* W. a m. sec.

malebat Modius Novant. LL. Ep. CIII. ut prae telorum nimia copia inclusus Caesar erumpere non potuerit. Et certe in Voss. sec. a manu prima fuit quoque *obstruitur*. & sic exhibet Editio Veneta. Dubito tamen, an Latine dici possit *obstruere hominem telis*. Vulgata lectio praebet eumdem sensum, quae frequens est. Frontin. L. II, 3, 15. *Qui infinita multitudine sagittarum exercitum ejus obruebant.*

455 LUDIT IN HOSPITE] Qui in corporibus hospitium probant acumen telorum, dum studiosius vulnera renovant, cum hospites interimunt. SCHOL.

462 GRATA PIACULA MORTI] i. e. suae morti expiationem Ptolemaei caede facturus. IDEM. Micr. *mortis*. alter. *matri* mendose. BERSMANN. *Mortis* habent Amstel. & Oxon. MSS. cum Edd. Rom. Parm. Brix. Mediol. & Paris. sed male. Vide ad L. IX, 878.

464 BARBARA COLCHIS] Medeam dicit, quae ut etiam patrem evaderet; ut Cicero ait (pro lege Manilia c. 9) *ex eodem loco* (*ponto* Cic.) *Medea* (*M. illa* Cic.) *quondam fugisse* (*prof.* Cic.) *dicitur, quam praedicant in fuga, fratris sui membra in iis locis, qua se parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa, moerorque patris* (*patrius* Cic) *celeritatem persequendi retardaret*. SCHOL. Eadem fere, qua noster, similitudine utitur Sidon. Apollin. Carm. V, 133.

- - - - *sic torva Pelasgum*
Colchis in aplustri steteras, trepidante marito,
Absyrtum sparsura patri &c.

471 NEQUE FOEDERA] Rescripsi *nec foedera*: ut legi jubent Bersm. duo, & mei decem MSS. in quibus Voss. pr. sec. Reg. pr. Witt. &c., quomodo excusum est quoque in nonnullis Editionibus. Consule, quae dixi ad VI. 38.

471 SANCTA GENTIBUS] Legatorum enim nomen sanctum est omnibus gentibus. SCHOL.

472 ORATOR] Legati, quos rex miserat, duo fuerunt, Dioscorides, & Serapio (*Apio* MSS.) quorum alter occisus est, ut Livius meminit in libro IV. IDEM.

473 AESTIMAT] Computat sc. haec bella Pothini, & Achillae inter tua maxima scelera. IDEM. *Voss. pr.* Mors legati, quae indigne facta est, sic ponderat, & metitur, ut haec inter tua debeat scelera computari. IDEM. *Voss. sec. Aestimat.* Considerat ea, quae annumeranda sunt inter scelera tua. SULPIT. i. e. Aestimari facit scelera, quae sunt ponenda in numero tuorum scelerum. Nam ex eo, quod Aegyptii interfecerunt etiam legatum à rege missum, aestimari potest, quidnam facturi fuissent in ipsum Caesarem. OMNIBON. Haec ille. Quod autem legatos ad se missos interfecerit Achillas, apud Caesarem Libro III. his verbis traditur: *Missi Dioscorides & Serapion, qui ambo legati Romae fuerant, magnamque apud patrem Ptolemaeum autoritatem habuerant, ad Achillam pervenerunt, quos ille, cum in conspectum venissent, prius quam audiret, aut cujus rei causa missi essent, cognosceret, corripi ac interfici jussit: quorum alter accepto vulnere occupatus, per suos pro occiso sublatus, alter interfectus est.* MICYLL. Aestimari facit

Miſſuruſque tuum, ſi non [a] ſint [b] tela, [c] nec ignes,
In famulos, Ptolemaee, caput. ſic barbara Colchis
Creditur, ultorem metuens regnique, fugaeque,
Enſe [d] ſuo, fratriſque [e] ſimul cervice parata,
Exſpectaſſe patrem. cogunt tamen ultima rerum
Spem pacis [f] tentare ducem: miſſuſque ſatelles
Regius, ut [g] ſaevos abſentis voce tyranni
Corriperet famulos, quo bellum auctore moverent.
Sed neque jus mundi valuit, nec foedera [h] ſancta
Gentibus: orator [i] regis, paciſque [k] ſequeſter,
Aeſtimat in [l] numero ſcelerum ponenda [m] tuorum,
Tot monſtris Aegypte nocens. non Theſſala tellus,

Va-

VARIAE LECTIONES.

a *ſunt* M. A. b *arma* P. 1. c *neque* V. 1. A. Edd Mic. Hort. d *ſuum* B. 1. V. 1. H. *ſua* a m. ſec. Voſſ. ſec. *tuo* O. 1. e *ſui* Ed. Parm. non male, niſi *E. ſua* malis ſc. cervice. f *tentaſſe* B. 1. g *ſcaevos* V. 1. *ſervos* O. 1. h *ſacra* H. i *pacis regiſque* M. k *ſequeſtrum* H. *ſequeſtor* V. pr. l *minimo* H. m *ſuorum* H.

cit ſcelera Aegypti h. e. legatus regis ſcelerate interfectus exemplo eſt, quantum ſcelerum auſa ſit Aegyptus, & quid Caeſare factura fuiſſet. BERSMANN. Conjectura noſtra eſt: *Res minima in numero.* Senſus mihi videtur: Legati caedes apud alias gentes maximum eſt ſcelus; ſed inter Aegypti ſcelera minimum. GROT. *Ed. pr.* Nihil juvant MSS. Itaque perſevero in veteri conjectura, *Res minima:* niſi malis, *res ima.* Legati autem hi regii vocabantur Dioſcorides, & Serapio: ut ex Livio ad hunc locum notat vetus Scholiaſtes in MS. P. Sed & in commentario de bello Alexandrino eadem extat hiſtoria. IDEM. *Ed. ſec.* Aut aliquid deeſt, aut ſequenda noſtra conjectura, *Res minima*, aut, *Res ima.* Et ſic quoque aliquid ſubaudiendum eſt, ut ſenſus ſit, Legatus, occiſus apud alias gentes maximum eſt ſcelus: ſed inter Aegypti ſcelera minimum. Exſtat hiſtoria in libro de bello Alexandrino, ubi & nomina legatorum ponuntur Dioſcorides, & Serapio, quae & ex Livio hic poſuit Scholiaſtes MS. IDEM. *Ed. tert.* Locus difficillimus, quo ſe vehementer torſit Doctiſſ. Barthius, varie cupiens exponere, vel etiam corruptum locum judicans tam in Adverſar. Lib. XI. c. 10. quam ad Statium Lib. II. Theb 486. Nihil tamen profecit Barthius. Melius profecto rem geſſit ſummus vir J. F. Gronovius, qui Lib. I. Obſerv. c. 6. haec egregie, & doctiſſime inluſtrat, & cum veteribus interpretibus partim explicat, hoc modo. Violatus legatus dat aeſtimare, quaenam & quot oporteat eſſe ſcelera tua, quae numerum modo faciunt, quae ponderis ſunt levioris, vel quae in tuorum ſcelerum ſerie, & ordine ſunt numeranda. Exempla utriuſque rei ſatis adtulit, quare, licet plura ſint in promtu, non addam. Sic enim paſſim *agere* quis dicitur, qui curat, & facit, ut id agatur, & *numerus* adhibetur de multis rebus, vel perſonis minoris momenti, quod eſt notiſſimum. Ut verum tamen fatear, nimis mihi priora contorta, & longius quaeſita hic videntur: Immo cum Lucanus, ut vulgo verba ſonant, non dicat, quid illi legato acciderit, putem quoque locum eſſe mendoſum. Ex Grotii tamen conjectura nihil de hiſtoria certior fit lector, & nimis à litterarum ductu recedit. Occiſum fuiſſe legatum, hiſtorici tradunt. Sciendum itaque more librariorum ſolito in MSS. eſſe *extimat*, & in uno Berſm. ac Regio recentiore ſcribi *haec ponenda.* unde facillima naſcitur emendatio.

- - *orator regis paciſque ſequeſter*
Victima ſit, numero ſcelerum adponenda tuorum.

vel *inponenda* ſi ita mavis. *Victima* ſexcenties vocatur homo nefarie occiſus, vel in ultionem alterius interemtus. Vide L. II, 174. infra vſ. 524. Ovid. L. I. Art. Am. 334. Claudian. in Rufin. II, 277. Silius L. II, 251. Flor. II, 5. Juſtin. L. XIV, 413. XVIII, 6, 12. & ſaepiſſime. Orator ergo factus eſt victima, ſive occiſus eſt: quae res tamen recenſenda eſt tantum inter numerum ſcelerum tuorum minorum, o Aegypte, gravioribus tot ſceleribus nocens. In eandem mihi conjecturam incidit quoque Doctiſſimus Waddelus, quod laetabundus ex ipſo, dum meam cum eo

 com-

Vastaque regna Jubae, non Pontus, & inpia signa
Pharnacis, & gelido circumfluus orbis Hibero
Tantum [a] ausus scelerum; [b] non Syrtis barbara, [c] quantum
Delitiae fecêre tuae. premit undique bellum,
[d] Inque domum jam tela cadunt, quassantque penates.
Non aries uno moturus limina pulsu,
Fracturusque domum; [e] non ulla est machina belli:
[f] Nec flammis mandatur opus: sed caeca juventus
[g] Consilii, vastos ambit divisa penates,

Et [a] nus-

VARIAE LECTIONES.

a *ausi* R. pr. V. 1. b *nec* A. c *quanta* H. d *jamque d.* B. 1. *inde d.* Ed. Ven. e *nulla est ibi* V. sec. f *non* B. 1. g *consiliis* A. Ed. Hort.

communicarem, intellexi. Attamen simplicior videtur haec lectio, quam ut à librariis potuerit corrumpi; quare nihil certi definio, & pronuncio potius, non liquere.

474 THESSALA TELLUS] Nisi poëta omnem barbariem intelligat, non procedunt *Sulpitii* expositiones. *Thessalia tellus*, inquit, *quae Gigantes produxit.* Haec *Badius* reprehendit: nihil enim in bello Giganteo (inquit) in Caesarem factum est. Itaque ipse exponit, *Thessalia tellus, in qua fere mundus conflixit cum Caesare hostili animo.* Deinde *Sulpitius*, *Pontus*, id est, *Scythiae.* At *Badius*, *Pontus*, id est, *filius regis Ponti Pompejanas partes contra patrem secutus.* Et, pro, id est, *Pharnacis*, id est filii Mithridatis impia, videlicet in patrem. Potest tamen per *Pontum* etiam intelligi Thracia, unde Pompejo auxilia missa. Ut patet non ita longe ab initio Libri V.

Tunc Sadalen, fortemque Cotyn.

Ex Caesare, qui libro tertio, ait, *Ad eundem numerum Cotus ex Thracia dederat. Badii* itaque expositiones non sunt rejiciendae. * Quae vero praecesserunt verba poëtae. *Sed neque jus mundi valuit.* Ad ea non recte *Badius. Quamvis legatos*, inquit, *miserit Caesar Photinum, & Achillam.* Haec verba ita ponit *Badius*, quasi qui crediderit, Photinum fuisse in expeditione contra Caesarem, cum Photinus intra oppidum cum rege Ptolemaeo suo obses Caesaris una cum Caesare esset, qui ad Achillam literas miserat, quibus deprehensis Caesar in eum animadvertit, ut ipse Caesar ad calcem tertii commentariorum libri commemorat. GLAREAN.

475 PONTUS] Pharnacem per epexegesin subjicit, qui bello Mithridatico, à patre ad Pompejum defecit: nisi per *Pontum*, ut ostendit Glareanus, Thraciam intelligere quis velit, ex qua Pompejo quoque auxilio profecta fuerant. HORTENS.

483 DIVISA] Pulm. MS. & Edd. Romana, Veneta, Brix. Med. Ascens. Paris. Versell. & Micylli, habent *diversa*: elegantius. i. dispersa diffusa, ut est in meo MSto. Virgil. L. I. Aen. 69.

- - - *submersasque obrue puppes,*
Aut age diversas.

IV, 163.

- - - - *diversa per agros*
Tecta metu petiere.

& saepius. Vide Broukhus. ad Propert. III, 233.

Diversaeque novem sortitae rura puellae:

& Cortium ad Sallust. B. Catil. c. 2. Eadem confusio apud Livium L. X, 33. *Diversi Consules* MSS. duo Voss. *divisi.* Contra L. XXI, 55. *In utramque partem divisos.* MSS. omnes *diversos.*

485 MURIQUE VICEM] Et sic Caesarem Fortuna defendit, tamquam si esset tutus in muris. SCHOL. Msc. *ducem*, (& Hort. margo) mendose. Fortuna, inquit, Caesari pro muro est. BERSM.

487 PROPULIT &c.] In illa parte, ubi regia aula dilata erat in flumen. Solebant autem caussa dignitatis super stipites, sive super columnas, seu super continuam terram manibus comportatam solaria componere deducta in fluvium. SCHOLIAST. *Voss. pr.* Regia erat producta in portum Alexandriae. V. Caes. B. Civ. III, III.

488 LUXURIOSA DOMUS] Vel propter comessationem nocturnam, ajunt interpretes, vel propter magnificentiam regiam. posterior certe explicatio verior est, & aptior: Sed meliorem lectionem nobis suppeditant praestantissimi Codices Vossian. prim. & Regius uterque, quae est *Ambitiosa* de-

Et [a] nusquam totis incursat viribus agmen.
Fata vetant, murique vicem Fortuna tuetur.
Nec non & ratibus tentatur regia, qua se
[b] Protulit in medios audaci margine fluctus
[c] Ambitiosa domus. sed adest defensor ubique
Caesar. & hos aditus gladiis, hos ignibus arcet:
Obsessusque [d] gerit (tanta est constantia [e] menti)
Expugnantis opus. piceo jubet [f] unguine tinctas
[g] Lampadas [h] inmitti [i] junctis in bella carinis.

Nec pi-

VARIAE LECTIONES.

a *numquam* Ox. 1. b *pertulit* V. pr. sed. corr. c *luxuriosa* vulgo. d *regit* R. pr. a m. pr. e vulgo *mentis.* f *inguine* V. 1. R. 1. *virgine* Ed. Rom. g *Lampados* Edd. qdd. male. h *inmittis* B. 1. i *vinctis* V. 1. *cunctis* A. R. 1.

domus, cujus glossa est *luxuriosa*, splendida, & ambitiose exstructa. Sic *luxus ambitione furens* vs. 156. L. IV, 376.

Ambitiosa fames & lautae gloria mensae.

nisi quis *ambitiosa* exponere vellet, magnum spatium, sive ambitum complexa, ut apud Solinum *Ambitiosa oppida.* Ego priorem interpretationem unice veram existimo. Dein quid significet *arcere aditus*, fateor, me parum intelligere. nisi *aditus* capias pro incursibus hostium. sed *aditus* aliter sunt ipsa loca, per quae aditur, tam apud nostrum, quam alios. Arbitror, scribendum esse

- - *hos aditu gladiis, hos ignibus arcet.*

Arcet hostes quosdam ab aditu, ut *arcere bellis* Lib. I. *Arcere urbe, regni finibus* Justin. & similia crebro. juvat conjecturam meam Cod. Buh. in quo littera *s* deleta. In MS. meo est *arctat*, quasi diceret; obstruit aditus gladiis, & ignibus.

490 TANTA EST CONSTANTIA MENTIS] In variis lectionibus Steph. duobus Pulm. & Voss. pr. Regio utroque, ac Amstel. Cod. exaratur *fiducia*: quod huc primum inrepsisse videtur: quia librario in memoria haerebat locus L. IV, 538.

- - - - *tanta est fiducia mortis.*

Hoc loco certe praeferendum *constantia*, qua Caesar persistebat in resistendo hostibus, nec prae metu excutiebatur suo proposito. At pro *mentis* rescripsi *menti* ex duobus Pulm. Voss. tertio, & Buher. passim hunc dativum solere corrumpi, saepius jam vidimus.

491 EXPUGNANTIS OPUS] Cum ipse obsessus esset, ita pugnabat, quasi obsessor. SCHOL.

491 TINCTAS] *Tactas* Mscr. male. pice liquefacta illitas. BERSM. Ex duobus tamen Mstis, quibus etiam accedat meus codex, mavult *tactas* N. Heinsius ad Silium L. VII, 354. quod esset *conspersas.* II, 595.

Jam tetigit sanguis pollutos Caesaris enses.

IX, 925.

- - *tacta designat membra saliva.*

Adde N. Heins. ad Ovid. Fast. IV, 740.

Tactaque fumanti sulfure balet ovis.

Broukhus. ad Propert. IV, 3, 60.

- - *seu voluit tangi parca lucerna mero:*

& Not. ad Tibull. I, 9, 52.

- - - - *luto corpora tangit amor.*

Ovid. Metam. VI, 141.

- - - - *medicamine tactae*
Defluxere comae.

Martial. L. VI. Ep. 74.

Calvam trifilem semitactus unguento.

Sic *contingere* saepe à *tangere.* V. Cerdam ad Virg. Georg. III, 403. Ovid. Init. Metam. L. II.

- - - - *medicamine natum*
Contigit.

Forsan restituendum hoc Lucretio Lib. II, 500.

Purpura Thessalico concharum tincta colore.

Nam in multis MSS. ibi est *tecta.* Apud Martialem L. VI. Ep. 57.

Mentiris fictos unguento, Phoebe, capillos.

in optimo Cod. Thuaneo est *factos.* unde facile est scribere *tactos.* sed *fictos* illic retineri posset ex Statii Theb. V, 227.

Adspiciens floremque genae & quas finxerat auro
Ipsa comas.

V. Barth. & Cel. Burm. ad Valer. Flacc. L. VI, 107.

Nec piger ignis erat per [a] stuppea vincula, perque
Manantes cerâ tabulas: & tempore eodem
Transtraque nautarum, [b] summique arsêre [c] ceruchi.
Jam [d] prope semiustae merguntur in [e] aequore classes,
[f] Jamque hostes, & tela natant. nec puppibus ignis
[g] Incubuit solis: sed, [h] quae [i] vicina fuêre
[k] Tecta mari, [l] longis rapuere vaporibus [m] ignem;
[n] Et cladem fovêre Noti; percussaque flamma
Turbine, non alio motu per tecta cucurrit,
Quam solet [o] aethereo lampas decurrere sulco,
Materiaque carens, atque ardens aëre [p] solo.

Illa

Variae Lectiones.

a *stupea* MSS. & Edd. qdd. b *summisque* R. pr. *summaeque* B. 1. W. H. c *cheruchae* W. *cherusci* Marp. Edd. qdd. *ceruci* A. Ed. Ven. male. V. ad L. VIII, 177. *summis m. u. ceruchis.* d *quoque* B. 1. & 2. in m. e *aequora* W. V. 2. B. 1. Ed. Pulm. non male. f *tunc* VV. LL. Steph. *inque* R. 1. g *incumbit* B. 1. h *qua* B. 2. i *in leva* H. k *cota* V. 1. l *crebris* W. V. tert. B. 1. ad m. m *ignes* B. 1. M. *austri* O. 1. n *ut* B. 1. V. 1. H. V. pr. a m. pr. o *aërio* B. 1. V. 3. R. 2. M. W. pro var. lect. p *toto* VV. LL. Steph. P. 1. V. 2.

710. In Catal. Pithaei p. 187.

Tunc oleo corpus fingo.

Sed satis de his. *Tinctas* autem hoc loco non mutem in *tactas* contra plerosque, & optimos MSS. nam *tangi* leviorem notat adspersionem, vel obductionem; Faces autem pingui unguine fuerunt inlitae, sive tinctae. quo verbo *tinguere*, & *unguere* frequenter uti hac in re auctores, est certissimum.

492 Junctis in vela carinis] Mscr. duo *bella*: non male, ut indicentur naves, quae praesidii causa Alexandriae esse consueverant. BERSMANN. Recepit hanc lectionem Grotius, quam agnoscunt etiam Voss. sec. Witt. Oxon. duo, Regius unus, Marp. meus, & Voss. prim. pro var. lectione. Carinae ergo, seu naves sunt, quae junctim, sibique contiguae jacebant in portu *in bella* sive ad bellorum usum; & propugnationem portus. Claudian. L. II. in Rufin. 95.

\- - *hi vigili muros statione tueri,*
Hi junctis properant portus munire carinis.

Silius, L. V, 499.

\- - *aeratam in bella bipennem.*

III, 674.

In pugnam fregere rates.

ex quo loco Silius sumsit L. XIV, 548.

\- - *frangendas in vulnera proras.*

noster rursus VI. 506.

\- - - - - *tempora cladis*
Perdidit in somnos.

i. e. ad somniandum. male alii *somnis*. Manil. L. I, 88.

Fecit & ignotis iter in commercia terris.

Sic enim legendum cum Gronovio. plura adjici possent; sed prolixius de hoc usu praepositionis *in* egimus ad I, 306. & L. II, 151.

In fratrum ceciderunt praemia fratres.

Vide modo, quae notat Cl. Burm. ad Val. Flacc. I, 17.

\- - *in Tyrias Cynosura carinas*
Certior.

Sciam tamen adtentionem quoque meretur altera lectio *junctis in vela c.* Quod significaret, carinas ita fuisse junctas, & sibi vicinas, ut altera alterius vela tangeret, & quasi mutuis velis essent connexae naves. Nam male Ascensium *inmittis in vela* construere puto, & *in bella* praefero.

504 Illa lues] In ipso proelio regia classis forte subducta jubetur incendi. Ea flamma cum partem quoque urbis invasisset, quadraginta millia librorum proximis forte aedibus condita exussit. SCHOL.

506 In somnis] Mscr. duo *in somnos*: tert. *in somnis*. BERSM. *In somnos*. Ita recte MS. In somnos perdere est impendere somno, ita ut rebus melioribus pereat. GROT. Ita optime rescripsit Gro-

Illa [a] lues paullum [b] clausa [c] revocavit ab aula
Urbis in [d] auxilium populos. nec tempora [e] cladis
Perdidit in somnos, sed caeca nocte carinis
Insiluit Caesar, [f] semper [g] feliciter usus
Praecipiti cursu bellorum, & tempore rapto.
[h] Tunc claustrum pelagi cepit Pharon. insula quondam
In medio stetit illa [i] mari, sub tempore [k] vatis
Proteos: [l] at nunc est [m] Pellaeis proxima muris.
Illa duci geminos [n] ad bellum praestitit usus:
Abstulit excursus, & fauces aequoris hosti:
[o] Caesar &, auxiliis ut vidit libera ponti

Ostia

Variae Lectiones.

a *dies* R. 1. b sic P. 3. B. 2. mei 13. & Edd. qdd. al. *clausa p.* c *revocabit* R. pr. d *auxilio populum* B. 1. *exitium* R. 1. sed corr. e al. *clausus* V. sec. f *non jam* Hort. m. g *felicibus* P. 2. V. pr. h *nunc* B. 1. V. 2. Serv. ad Aen. XI, 262. *Hinc* P. 1. V. 1. rectius *cum* B. 1. i *maris* V. 1. W. k *vasti* Hort. m. l *ac* W. V. 2. m *Lageis* V. sec. male. V. L. VIII, 475. IX, 153. X, 55. &c *Pellaeis est* Serv. n vulgo *bellorum*. o vulgo *Caesaris a. aditus & l. p. o. permisit nec poenas inde*.

Grotius: quod confirmatur Steph. var. LL. duobus Pulm. & duodecim meis. Nec aliter ediderunt Veneti, Taberius, Ascensius, aliique. V. ad vs. 492.

506 Carinis insiluit] *Carinae* Marpurg. Voss. sec. pro var. lect. *Carinas*. Adi notata ad L. III, 626.

Insiluit, solo nociturus pondere, puppim.

511 Proteos] Herodotus lib. II. Proteum regem Aegypti fuisse tradit, genere Memphitam. Homerus, & hunc secutus Virgilius, deum marinum, & vatem finxerunt. MICYLL. Hinc Claudian. Epithal. Honor. 50.

- - - - Phariumque cubile
Proteos, & septem despectat ostia Nili.

Adde Val. Flacc. II, 218. ubi vide Burm. & Phylarg. ad Georg. Virg. L. IV, 387.

512 Illa duci geminos bellorum praestitit usus] Explicando hoc loco serviunt, quae sunt apud Strabonem de Pharo. GROT. *Ed. tert.* De Pharo adi quoque animadversa ab Is. Vossio ad Melam Lib. II, 7. *Pharos Alexandriae nunc ponte conjungitur.*

512 Bellorum praestitit usus] *Usus belli* est bellandi experientia, & militiae exercitium: ut apud nostrum L. IV, 364.

Atque usum belli, poenamque remittit.

ubi vide. Praeterea praecessit *bellorum*: quare sine haesitatione rescripsi; ut est in vetertimis membranis, Regio primo, & Vossiano primo *ad bellum* claro sensu.

513 Et cursus] *Excursus* C. P. V. O. Gulielm. Canter. Nov. Lect. Lib. III. c. 2.

- - excursus & fauces aequoris hosti;
Caesaris auxiliis aditus ac libera Ponti
Ostia permisit: nec poenas inde Pothini.

PULMANN. Plerique libri habent: *& cursus*. Mic. *incursus*, reliqua duo *excursus*, quod retinuimus, adprobatum etiam à Cantero. BERSM. *Excursus* est quoque in MSS. meis omnibus, praeter recentissimum Voss. & Edd. Sulpitio prioribus, à quo recusum est *& cursus*. *incursus* Edd. Veneta, Mic. & Hortensii.

514 Caesaris auxiliis aditus et libera ponti Ostia permisit nec poenas inde P.] *Caesar & auxiliis ut vidit lib.* libri, & Codices. Nobis placuit Canteri lectio, quam in hoc, & sequenti versu illis omnibus antepsuimus, non male, ut nostra fert opinio. *Non fatum meriti poenasque Phot.* libri, & Codices plerique: sed unus tamen *non mortem mer.* alter nunc *fatum meriti.* BERSM. Ut è suis membranis contexit Canterus, & in textum receperunt Bersmannus, Grotius, ceterique, nisi quod pro *aditus ac* dederint *ad. &* exstat totidem verbis in Vossiano tertio, & Buherii, nisi quod ille habet tamen *Caesar &.* Wittianus pro var. lect. habet.

Caesar & a. aditus ac l. P.
Ostia permisit, nec meriti poenasque P.

Ego restitui veterem lectionem, non quod putem, plane esse integram, sed quod uno, & altero Co-

Ostia, non [a] fatum meriti, poenasque Pothini
[b] Distulit ulterius: sed [c] non, qua debuit ira,
[d] Non cruce, non flammis [e] rapuit, non dente [f] ferarum:
Heu facinus, gladio [g] cervix male caesa pependit:
Magni morte perit. nec non [h] subrepta paratis
A famulo Ganymede dolis pervênit ad hostes
Caesaris [i] Arsinoë: quae castra carentia rege,
Ut proles Lagaea, tenet, famulumque [k] tyranni
Terribilem [l] justo [m] transegit Achillea ferro.
Altera, Magne, tuis jam victima mittitur umbris.
Nec satis hoc Fortuna [n] putat. procul absit, ut [o] ista

Vindictae

VARIAE LECTIONES.

a *factum* V. sec. b *substulit* M. c *qua non* MSS. & Edd. qd.l perperam. d *nec nec* Hort. Ed. e *rabido* vulgo. f *leonis* P. 1. g sic MSS. vulgo *cerv. gl.* h *subrecta* V. 1. & pr. a m. sec. Edd. Ven. Br. Med. i MSS. plerique, & Ed. Ven. *Arsenoe.* sed Gr. Ἀρσινόη. k *tyrannis* R. pr. l *visu* O. pr. V. 1. a m. pr. m *persodit* O. pr. n *pu-tet* Edd. Rom. Parm. o *instar* R. pr. sed. corr. *ista.*

dice, eoque non vetustissimo haud audeam tantam admittere mutationem. Si vulgata lectio sana est, *gemini usus ad bellum* debent consistere, in auferendo hosti excursus, & fauces aequoris; capta enim insula Phari, Caesar liber erat ab hostium excursibus, neque ipsi tamen evadere, vel auxilia è mari accipere poterant. Caesari vero mare erat apertum (Vide Caesar. in f. B. Civilis). Atque ita hunc locum capiunt veteres Interpretes. Ut verum tamen fatear, mihi quoque per priorem versum unus tantum usus Caesari praestitus videtur designari, scilicet hostium inclusio, ut mare non haberent liberum. nam ab incursibus eorum non fuit tutus, ut patet ex vs. 534. & seqq. Per sequêntem vero declarari alter usus, scilicet Caesaris securitas, & auxilii accipiendi opportunitas. Ut dixi tamen, MSS. habent *Caesar & auxiliis ut vidit.* Sed cum in Vossiano quinto sit *cum vidit.* In Canteri libris, Voss. tert. Wittiani var. lect. *aditus ac*, immo in meo *Caesar ut A. vidit ac.* putem, sic locum constitui posse.

Illa duci geminos ad bellum praestitit usus.
Abstulit excursus, & fauces aequoris hosti:
Caesar & auxiliis vidit hâc libera Ponti
Ostia: nec fatum meriti poenasque P. &c.

Hac insula vidit Caesar sibi ad auxilia comparanda libera esse ostia. Error natus videtur, quod non cogitabant *t* in caesura posse produci. at id nos jam saepius monuimus. Dein *h* in MSS. per Gallos praesertim exaratis, saepe omitti, sciunt illi, qui veteres membranas versarunt. Aliter, si durior alicui haec particula videatur, posset praeferre *vidit hinc.* *Nec* autem, quod dedi pro *non*, est hoc ex Wittiani Codicis varia lectione, & illis MSS. qui habent *nec poenas inde.* *Non fatum nec poenas inde* est in Amstel. Msto. *Auxiliis ostia libera* satis declarat, liberos fuisse *aditus*, ut non opus fuerit, eam vocem addi. Est autem vir doctus, qui mallet *portus ostia.* sic L. II, 705. *portus ora.* *portus atque aditus* jungit Silius L. XII, 65. Sed *ponti ostia* mutare non est necesse. Valer. Flacc. II, 575.

Nos ait, ad Scythicis Tirynthius, ostia ponti
Raptat iter.

supra II, 680.

Pompejus tellure nova compressa profundi
Ora videns.

515 MERITI POTHINI] Verba Caesaris ita habent: *Haec dum apud hostes geruntur, Photinus nutricius pueri, & procurator regni in parte Caesaris, cum ad Achillam nuncios mitteret, hortareturque, ne negocio desisteret, neve animo deficeret, indicatis deprehensisque internunciis, à Caesare est interfectus.* MICYLL. Paullo aliter haec refert Plutarch. in Caesare p. 731. Ed. par.

517 NON FLAMMIS RAPUIT, NON DENTE] Sunt, qui legere malint *rabido non dente ferarum*, sed sic desit verbum: nam ad *pependit* non possunt cetera applicari. VERSELL. Illud *rabido* Aldi inventum est, quem secuti sunt Colin. Gryph. Pulm.

Bersm.

Vindictae sit [a] summa tuae. non ipse tyrannus
Subficit in poenas, non omnis regia Lagi.
Dum [b] patrii [c] veniant in viscera Caesaris enses,
Magnus inultus [d] erit. sed non, auctore furoris
Sublato, [e] cecidit rabies: nam rursus in arma
Auspiciis Ganymedis eunt: [f] ac multa secundo
Proelia Marte gerunt. potuit discrimine summo
Caesaris una dies in famam, & secula mitti.
[g] Molis in [h] exiguae spatio stipantibus armis,
[i] Dum parat in vacuas Martem transferre carinas
Dux Latius, tota [k] subitus formidine belli
Cingitur:

VARIAE LECTIONES.

a *magne* V. tert. b *patriae* Hort. m. c *venient* R. 1. d *eris* A. e *cedit* O. pr. f *at* H. g *solus* P. 1. B. 1. h *exilio* B. 1. *exiguo* P. 2. W. Ed. Ven. Hort. m. *exiguum* R. pr. sed corr. i *tum pavet* H. k vulgo *subiti.*

Bersm. Grot. & seqq. Verum in nullo Pulm. Bersm. aut meo Codice adparet. quare Stephanus quoque cum reliquis Editoribus vetustis *rapuit* exhibuit. Recte autem animadvertit Versellanus, defore verbum, si *rabido* legas. Verum tamen, quod eodem redit, in uno Pulm. & integerrimis membranis Voss. pr. ac Regio primo scribitur *avido non d. f.* Quod facit, ut fere inclinem in Illustrissimi Heinsii sententiam, à Gronovio licet inprobatam, & sic satis ab ipso rejectam; qui subodoratus erat versum illum *Heu facinus* esse insititium, & ab aliena manu. Et certe si Pothinus morte magni perit, non capite truncatus est. Hoc enim accidit Pompeio post mortem. Pompeius gladio in pectus adacto est occisus; immo etiam Pothinus; nam nemo memoriae reliquit, quod hic dicitur, caput ei amputatum fuisse. Consule Epistolas Heinsii, & Gronovii CCCLXXI, CCCLXXIII, CCCLXXV. & ita hunc locum digere.

Distulit ulterius: sed non, qua debuit ira,
Non cruce, non flammis, avido non dente ferarum,
Magni morte perit.

Sc. Pothinus, qui nominativus ex praecedentibus intellectus sexcenties subauditur, ut hic subintelligi debet, licet vulgatum retineas. Si quis *rabido* malit, per me licet. Est enim unum, idemque.

519 MAGNI MORTE] Quali Pompejus. SCHOLIAST.

521 ARSINOË] Soror Ptolemaei fuit. Hanc Ganymedes quidam spado, puellae acceptissimus in castra Achillae perduxit, cujus jussu Achillas occisus est, & exercitui Ganymedes praepositus. Hanc postea Caesar victis Aegyptiis in triumpho duxit, ut meminit Livius in Libro IV. civilis belli. SCHOL. V. Dion. Cass. Lib. XLIII. pag. 223.

523 ACHILLEA] Achillam. fit enim à recto *Achilleus.* SULPIT. Vel etiam Ionicus casus est ab *Achilla*, in prima declinatione. Ut à *Xerxes Xerxea*, pro *Xerxen* dixit Herodotus Libro VII. *ἀποδέξας δὲ βασιλῆα, Πέρσῃσι Δαρεῖος, Ξέρξεα ὁρμᾶτο στρατεύεσθαι.* MICYLL.

532 DISCRIMINE SUMMO] i. propter summum Caesaris illa die periculum notabilis, & memoranda posteris potuit esse una Caesaris dies. Sed notandum, quod in praestantissimis Codicibus, ut Voss. prim. Regio primo, uno Pulm. & Bersm. sit *nullo*, in altero Pulm. & Bersm. *multo.* in Voss. tertio *magno*: & in Wittiano *in illo.* Forsan rectius; ut *in* Lucani stylo solito abundet, sicut vidimus supra *in ense mori*, *in dente minari*, & similia. Huc facit, quod pro *una* in Edd. Rom. Parm. Bad. Vers. Mic. Hort. sit *illa.* Paullo post si per Milos liceret, malim *stipatus ab a.*

534 MOLIS IN EXIGUAE SPATIO STIPANTIBUS ARMIS] Molem dicit, quae ad insulam pertinebat. Vide lib. de bello Alexandrino. χῶμα vocat Plut. quae vera Latinae illius vocis significatio. GROT. *Ed. tert.*

536 SUBITI] Sic reposuit Grotius, ut est in variis Steph. lectionibus, & duobus Bersm. ac meis paucissimis. In ceteris MSS. & Edd. *subito*, nisi quod in Vossiano primo sit *subitus.* quod unice

Cingitur: hinc [a] densae praetexunt litora classes,
Hinc tergo [b] insultant pedites: via nulla [c] salutis:
Non fuga, non virtus, [d] vix spes quoque mortis honestae.
Non acie fusa, [e] nec magnae stragis [f] acervo
Vincendus [g] tunc Caesar erat, sed sanguine nullo.
Captus [h] sorte loci pendet, dubiusne timeret,

* Opta-

VARIAE LECTIONES.

a *ense* V. sec. b *exsultant* M. Hort. m. c *saluti* W. a m. pr. non male. d *non* B. 1. e *non* B. 1. V. pr. *m. nec* Edd. Ven. Br. Med. f *acervis* B. 2. V. 2. W. R. pr. in V. sec. pro var. lect. *nec magna est stragis acervus.* g *jam* V. pr. *tum* R. pr. h *certe* Ed. Ven.

verum arbitror. ut *matutinus Aeneas*; & similia sexcenta. Supra *aderat maturus, nocturnus* &c.

537 PRAETEXUNT] Ex glossa natum est, quod pro var. lect. exhibetur in Witt. *praecingunt. protexunt* Bersm. unus. male. V. N. Heins. ad Ovid. Art. Amat. I, 255.

- - *praetextaque litora velis.*

Virgil. Georg. III, 15.

- - *praetexit arundine ripas.*

Aen. VI, 5.

- - - - *litora curvae*
Praetexunt classes.

539 MORTIS HONESTAE] i. e. ut congrediendo moreretur. SCHOL.

543 RESPEXIT] Sensus hic est. Respexit Caesar ad Scaevam & ad campos, Epidamne, tuos. & haec cogitans gesta fortiter dimicavit. IDEM.

543 RESPEXERAT] Alias, *respexit in agmine denso.* Hoc est ô Epidamne, sive Dyrrhachium, animo reputabat, ac respiciebat virtutem Scaevae Centurionis sui, qui in portis castrorum, & munitionum omnibus Pompejanis unus restitit, qua virtute immortale nomen, & famam consecutus fuit. Suetonius rem ita refert paulo illustrius. *Alexandriae circa oppugnationem pontis, eruptione subita hostium compulsus, in scapham, pluribus eodem praecipitantibus cum desiluisset in mare, nando per ducentos passus evasit ad proximam navem, elata manu, ne libelli, quos tenebat, madefierent; paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis.* At L. Florus, *depulsus in maria*, inquit, *mira foelicitate ad proximam classem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, seu fato seu consilio, ut illud ingruentibus hostium telis, saxisque peteretur. Tamen receptus à classicis suis, undique simul hostes adortus, de imbelli, ac perfida gente, justa generi manibus dedit.* Porro Appianus, *quo in loco*; inquit, *cum in mare desiluisset, & in profundo aliquamdiu enatasset, Alexandrini vestem ab eo ademptam, in trophaei modum erexere.* Quanta in hac re, quod ad paludamentum, scriptorum est varietas. HORTENS.

543 IN AGMINE DENSO] Msc. *sanguine denso.* Strage Pompejanorum densa. BERSM.

544 SCAEVAM] Caesar lib. III. *Scuto ad eum relato Scaevae centurionis*, inquit, *inventa sunt in eo foramina CCXXX. Quem Caesar, ut erat de se meritus, & de republica, donavit millibus ducentis aeris: atque ab octavis ordinibus ad Primipilum se traducere pronunciavit. Ejus enim opera castellum conservatum esse magna ex parte constabat, cohortemque postea duplici stipendio, frumentove, & speciariis, militaribusque donis amplissime donavit.* Suetonius illustrius, *Scaeva*, inquit, *excusso oculo, transfixus foemore, & humero. CXX. ictibus scuto perforato, custodiam portae commissi castelli retinuit. Hic CX. ictus sustulit.* L. Florus, *quo tempore*, inquit, *egregia virtus Scaevae centurionis emicuit, cujus in scuto C atque XX. tela sedere.* Valer. Max. autor est, eum *corruisse pugnantem super ingentem stragem, quam ipse fecerat, cujus corpus*, inquit, *capite, humero, femore saucio, oculo eruto, C, & XX. ictibus persossum apparuit.* Sic variant autores in re praeclara. HORTENS. Omnes interpretes existimant Scaevam, ad Epidamnum corruisse mortuum ex Lucani sententia. adeoque *respexit* hic per *subiit ejus animum Scaevae imago* explicant. cum tamen ad L. VI, 250. vidimus, nequaquam illud ex verbis Lucani, neque Valerii Maximi clare patere; quare cum ceteri Historici vivum eum superstitem fuisse referant, forsan & hic *respexit* proprio sensu capi possit; ut forte oculis conversis Scaevam inter suorum, quos secum licet paucos habebat, & hostium densum agmen pugnantem viderit. Vulgo necesse habent *in agmine denso* referre ad Scaevam ad Dyrrachium in agmine Pompejanorum denso dimicantem. quod durius videtur. Examinent locum attentius, quibus plus otii est.

545 EPIDAMNE] *Epidaure* Msc. & alt. *Epidanne*: utrumque vitiose, quod Dyrrachium intelligat. BERSM. *Epidaure*, & *Epidanne* perperam habent variae

[a] Optaretne mori; [b] respexit in agmine denso
Scaevam, perpetuae meritum jam nomina famae
Ad campos, Epidamne, tuos; ubi solus apertis
Obsedit muris calcantem moenia Magnum.

VARIAE LECTIONES.

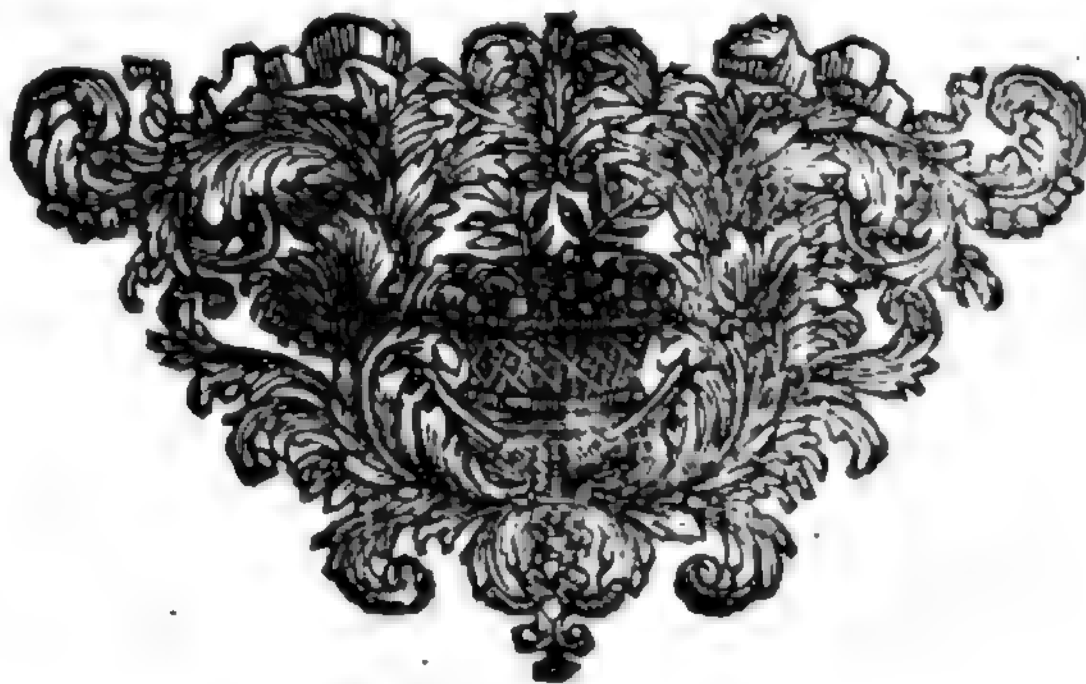
a Edd. qdd. male. *Optaretve*. b *respexerat a*. Edd. Sulp. Mic. Hort.

variae lectiones Steph., & nonnulli MSS. mei, ac Editiones priores. Sed vide ad L. II, 624.

546 OBSEDIT] Est, qui hic legat *arcebat*. quia solus homo *obsidere* dici non potest: vel *obsepsit*: quod foret melius. Haec enim *obsessus* & *obseptus* non raro in MSS. permutantur. Sed innovatione opus non est. *Obsedit* est retinuit, tardavit, prohibuit, ne ulterius progrederetur. L. V, 449. de iis, qui in mari prae tranquillitate retinentur.

- - *gravis & languore profundi*
Obsessis ventura fames.

Vide ad L. VI, 449.



SUPPLEMENTUM LUCANI.

Auctore THOMA MAJO, *Anglo.*

LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

Rex Ptolemaeus à Caesare dimissus bellum parat. Oraculum Serapidis. Ptolemaei mors.


erdiderant freta saeva minas, & ab aequore tutus,
Tutus ab insidiis imbellibus, & scelerata
Aegypti rabie consedit littore Caesar,
Vindictam spirans, tantâque efferbuit ira,
Quantam non Pharii potuit restinguere regni
Exitium. justa est belli data causa gerendi:
Sed pudor, & magnam premit indignatio mentem
Bella dari tam justa, aut mollem audere Canobum
Caesareas iras, infestaque tela mereri,
Quae vix armipotens est ausa lacessere Roma;
Nec damno tantas iras leviore luisset,
Quam libertatis jactura, & funere Magni.
Quod tamen incolumis per tanta pericula Caesar
Evasit, Superis poteras ignoscere, Roma,
Si sola Aegyptus redivivae vulnera dextrae,
Et saevos posthac gladios sensura fuisset.
Inferias tibi, Magne, pias haec bella dedissent,
Et gratas Latio. Phariâ de clade triumphum
Victori placida donâsset fronte Senatus,
Templa coronasset votis, plausuque superbum
Spectasset laeto currum Romana juventus.
Haec patriae forsan victoria conciliasset.

Caesaris

Caesaris arma suae, ni dira sequentia bella,
Ni Libycae clades, & tristis funera Mundae
Victrices alio faedassent crimine dextras.
At Nili scelerata cohors, quae sceptra dedisset
Reginae Arsinoë, subito mutata rebellat,
Foemineum Imperium, fastusque exosa superbos
Eunuchi Ganymedis, & implet castra tumultu.
Nec pavidum murmur; consensu audacia crevit,
Tantaque turba metu poenarum solvit ab omni.
Nec mora; Delecti ad tentoria Caesaris ibant,
Invita Arsinoë, pacem Regemque petentes,
Et delictorum veniam, dirumque Photinum
Ut scelerum authorem, & saevum execrantur Achillam,
Qui facinus merita jam tandem morte luissent.
Ausonius Ductor, quamvis jam fervidus ira,
Pacem optans, Phariaque timens regione teneri,
Dum procul Aemathiae coëant fragmenta ruinae,
Dum, quas dispersit clades Pharsalica, rursus
Jungantur vires, & castra hostilia crescant,
Castigat primo dictis; mox fronte serena
Dat veniam precibus; nec tanta Caesaris ira
Dignatur viles populos, impendere totos
Irarum fluctus cupiens civilibus armis.
Nil nisi Romani Imperii patriaeque ruinas
Aut scelera esse suis aut digna pericula fatis
Credit, & imbellem Ptolemaeum in regna remittit.
Quid tandem, miserande puer, tibi proderit ista
Libertas, quam morte lues, regnique ruina?
Tutior, ah! longe custodia Caesaris esset,
Quam data libertas; nec cum captivus agebas,
Esse nocens poteras. te saevi Caesaris ira
Liberat, ut fieres. Phariae nam noverat aulae
Perfidiam, moresque tuos, tua crimina sperans,
Ut mox justa cadas Cleopatrae victima regno;
Cujus adulterii pretium Nilotica sceptra
Donabit Caesar, dulcique impendet amori.
Nec Latium versuta Ducem spes ista fefellit.
Namque infelicem Ptolemaeum in regna remissum
(Sive Aegyptiacae fuit inconstantia gentis,

Seu

Seu Regis vitium) confestim oblivio cepit
Et dextrae fideique datae; nova bella parabat
Consiliis pravis, & spe delusus inani,
Inque suam accelerat properantia fata ruinam.
Et ne subsidiis accrescant castra marinis
Caesarea, instructam disponit in aequora classem,
Qua levis Aegypto disterminat unda Canobum.
Inceptum visa est primum Fortuna juvare.
Incidit in classem hanc sociis divisa carinis
Caesaris una ratis, quae fortem Euphranora vexit:
Hanc omni Phariae puppes statione solutae
Circumeunt. periit numeris oppressa triremis.
Regius interea per Deltam exercitus ibat
Terrestris; multasque via muniverat arces.
Jam belli molem pulcherrima Delta tenebat,
Delta Aegyptiaci decus atque opulentia regni;
Per cujus virides sinuato gurgite campos
Huc illuc ludit Nilus, gyrisque recurrens
Nunc ambit, nunc inplicitis imterseeat undis
Pinguia culta suis, & nigra ditat arena.
Huic nomen terrae dat littera Delta triformi.
Oceano Boreale latus defenditur, in quem
Infundit sese septeno gurgite Nilus.
Quae restant latera inde duo, duo brachia Nili
Ultima constituunt. haec inter brachia, quinque
In mare gurgitibus per Deltam volvitur amnis.
Magnus ab Aethiopum campis nigrantibus amnis
Volvitur, atque uno longe decurrit in alveo
Usque ad planitiem, qua surgit maxima Memphis,
Pyramidum aggeribus totum celebrata per orbem.
Indulsit nimium faciles telluris opimae
Fertilitas fruges populo, nimiumque pepercit
Agricolae manibus, tanti jactura laboris
Ut fieri possit; moles ut vulgus inanes,
Vanaque Pyramidum miracla stupesceret Orbis.
Tot potuere manus steriles invertere glebas,
Emendare solum, muris circumdare terras,
Et tanto imbellem munimine cingere gentem,
Ut non incursum populi timuisset Eoi,

Non

Non Persarum acies, pharetrataque robora Susae,
Nec Macedûm aeratae cessisset praeda Phalangi
Fertilis Aegyptus; sed inexpugnabilis armis,
Atque sui juris seclum mansisset in omne.
Volvitur à Memphi partito gurgite Nilus,
Extremoque Eurum versus ferit aequora cornu
Ad Pelusiacas arces; at gurgite mollis
Alluit Occiduo littus portumque Canobi.
Huic dedit antiquum Menelai Navita nomen,
Littore (si famae credas) tumulatus in isto,
Cum Pharii justus tenuit diademata regni
Proteus. eripuit Paridi castissimus ille
Tindarida, & nullo vitiatam crimine servans
Post Trojam excisam ferro flammisque marito
Reddidit. haec tellus inter duo flumina Delta est,
Dives opum, dives pecorum, laetisque colonum
Frugibus exaturans, atque urbibus inclyta magnis.
Quid Butum, Butive lacum, quo gentibus olim
Niliacis responsa dabat Phoebeïa mater:
Quid saevam hospitibus memorem Busiridis urbem,
Funestasque aras? teve, Urbs pulcherrima, nomen
Cui Venus ipsa dedit? vel te delubra Minervae
Alta tenens Saïs, quam rex Psammiticus olim
Condidit? antiquae juxta stant moenia Mendes,
Qua Deus Arcadiae Pan pastoralis in urbe
Relligione patrum colitur. cum matribus illic
(Ut perhibent) capri coïere, & semine misto
Foedavere uteros. olim sic ille creatus,
Qui pueri nimio Cyparissi ardebat amore.
Ante tamen, quam rex Ptolemaeus ab urbe Canobo
Per Deltam transire parat, (nam nota Canobo
Templa Serapis habet) scrutari oracula divum,
Et belli casus cupit explorare futuros.
Hic Deus alta tenens molli delubra Canobo,
Quem serpentina Nilotica terra figura
Vicinique colunt, non voce oracula reddit,
Corniger ut Libycis colitur qui Syrtibus Ammon;
Non esuve, fameve, velut Memphiticus Apis,
Certa boni, fative mali praesagia pandit;

Nec Phoebo similis Cyrrhaeo, Virginis implet
Concussos artus miserae, quam poena recepti
Numinis, aut pretium mors immatura sequatur;
Erudit at placide humanam per somnia mentem,
Nocturnaque quiete docet; nulloque labore
Hic tantum parta est pretiosa scientia. nullo
Excutitur studio verum. mortalia corda
Tunc Deus iste docet, cum sunt minus apta doceri,
Cum nullum obsequium praestant, meritisque fatentur
Nil sese debere suis; tunc recta scientes,
Cum nil scire valent. non illo tempore sensus
Humanos forsan dignatur numen inire,
Cum propriis possunt per se discursibus uti,
Ne forte humana ratio divina coiret.
Jamque Sacerd tes Regem in penetralia templi
Duxerunt. Tyrio resplendens sanguine & auro
Stratus erat lectus, quo tu, Ptolemaee, recumbens
Fatidici infelix captas praesagia somni.
Sacratos intrant templi sola illa recessus
Somnia, quae Deus ipse creat; nam caetera cuncta,
Quae vel temperies varias, variosve sequuntur
Corporis humores, vel quae repetita diei
Aut studia, aut curae finxerunt somnia, templo
Exteriore volant multas imitantia formas.
Illic prae reliquis fuscam exhilarantia noctem
Formosa specie, roseisque volantia pennis
Sanguinea apparent, templique in margine ludunt.
His quoque de Veneris campo, placidoque vireto
Mille pharetrati fratres, gens mollis Amorum
Occurrunt noctu, & templo consortia jungunt.
Illic flammatis alis, vel fulguris instar,
Nocturnaeve facis, per summa cacumina templi
Somnia de flava nascentia bile, volatu
Irato strepitant, tanquam hostem quaerere semper
Audacem, & saevas assueta lacessere pugnas;
Excelsoque parant coelum superare volatu.
At contra timide tenebrosa per atria templi,
Quae nigra de bile fluunt, demissius ibant,
Nocturnaque ut aves strident feralibus alis,

Inter

Inter busta volant, & foedis sola sepulchris
Invitant Stygios moesta ad consortia Manes.
Illic per postes, albataque moenia templi
Ignavo incessu, tardae testudinis instar,
Somnia, quae pituita creat, trepidantia serpunt;
Ne si forte cadant, liquidis mergantur in undis;
Nam semper vana falluntur imagine lymphae.
Haec inter volitant imitantia mille figuris
Quicquid agunt homines passim; totidemque feruntur,
Quot patitur magnus diversa negotia Mundus,
Aut objecta tenet. cedunt haec somnia cuncta
Divinis, quae dat Numen, longeque remota
Non audent templi sacros intrare recessus.
Nocte fere media Ptolemaei pectora somnus
Vicerat optatus, cum jam divina Serapis
Somnia, mutandum Aegypti narrantia regnum,
Miserat. incessu tardo delubra petebat
Bos niger ingenti specie; geminisque micabat
Pelle insignitus stellis; quarum altera tergo,
Altera fronte fuit media. lugubre videtur
Mugire, atque oculis lacrumas effundere nigris,
Confectus macie, tanquam qui pabula nulla
Gustasset moerens. post majestate decora
Incedit, quamvis pullato foemina cultu
Turrigero laceros offundens vertice crines,
Atque catenatos tendens post terga lacertos.
Tum, velut inferni plorarent carcere Manes,
Erupit subito tumulis lacrumabile murmur
Ex imis, scindi regalia Mausolea
Vidit, & erupto Ptolemaeum exire sepulchro
Lagaeum primo, reliquos hunc ordine reges
Pone sequi, miserae crudelia fata gementes.
His vero attonitus visis Ptolemaeus (ab omni
Nam gelidus trepido manavit corpore sudor)
Excusso somno templum circumspicit omne,
Talia Divorum quaerens ostenta; sed illa
Quae vidit, clausis, oculis non vidit apertis.
Jamque sacerdotes veniunt, & somnia Regis
Audita horrentes, hinc lamentabile fatum,

Atque propinquantem regni dixere ruinam
Niliaci. tum Diis patriis lustrantur, & aras
Incendunt votis. sed Dii propiore ruina
Te, Ptolemaee, prement. casus, miserande, futuros
Dum patriae narrat, celat tua fata Serapis.
Interea valido Mithridates agmine nuper
Per Cilicum populos Syriaeque extrema coacto,
Ad Pelusiacam properans pervenerat arcem,
Quae viridem Aegyptum Syriae disterminat arvis.
Nam tota Aegyptus claustris munita duobus
Nititur; accessum prohibens arx ista pedestrem,
Ut Pharos aequoreum. tanti sunt moenia regni.
Sed non egregium omnino Pelusia tardant
Claustra Ducem. una dies arcemque expugnat & urbem.
Inde rapit celeri Mithridates agmine cursum,
Et se Caesareis properat conjungere castris.
Hoc metuens equitum praemiserat agmina turmis
Obvia Caesareis Ptolemaeus; dum sibi castra
Colle locat celso, late qui despicit omnem
Planitiem, Aegyptus qua terram effusa patentem
Explicat. Est proprio Mons undique robore tutus:
Difficilem declive solum, praeruptaque saxa
Una parte dabant ascensum: tuta palude
Pars alia est: rapido pars tertia cingitur amne.
Sola angusta aditus ad montem praebuit Isthmos.
Sed non castrorum tanto munimine tutum
Se satis esse ratus, procul illo arcere parabat
Caesaris occursum; pontes, aditusque remotos
Milite custodit praemisso, & dissita longe
Flumina nequicquam (infelix) defendere tentat.
Nam neque Romanis animis fiducia cessit
Contra hostes, contraque locos pugnare paratis:
Virtutem Phariae nec sustinuere catervae
Ausoniam. Cedunt ripis, & terga per agros
Praecipites dantes victoribus omnia linquunt.
Contectam vidit castris Ptolemaeus ab altis
Corporibus terram, rubefactaque caede suorum
Prata quibus steterant, proprii praesagia fati
Tristia concipiens animo; dum castra petentes,

Quos

Quos fuga servavit, pauci, non viribus augent
Auxiliove suos, implent sed cuncta timore.
Quorum victores fugientia terga secuti
Instabant; acrique ad Regia castra tumultu
Perveniunt; quae jam Caesar conamine toto,
Dum fortuna calet, dumque omnia plena timore,
Impiger aggreditur; nec adhuc victoria certa
Esse videbatur, Pharii dum castra tenebant.
Ite viri, dixit, belloque imponite finem.
Virtutis pretium, mercedem sanguinis, auro
Argentoque referta tenent tentoria Regis;
Niliacas gemmas, Erythraeo è littore conchas,
Totque simul Procerum congestas undique gazas,
Quae vobis debentur, ait, nunc sumere restat,
Et rapere à victis. Nec praedam quaerere tantam
Segnis erat miles; parvam primo occupat Isthmon.
(Sola aditum haec praebens disjungit ab amne paludem)
Illam praecipue pubes Aegyptia servat.
Illic concurrunt, oriturque miserrima caedes.
Hos formido ingens, & si vincantur in armis,
Desperata salus: praedae spes excitat illos.
Illic immensa rabie decernitur; amnis
Atque palus multo faedantur utrinque cruore,
Semianimesque artus, & saucia corpora volvunt;
Quae gemino pereunt fato. dumque hostibus hostes
Conseruere manus, alternaque brachia nexu
Robusto tenuere, cadunt in flumina juncti;
Nec furiosa illic linquunt certamina; pugna
Contendunt ambo collapsi flumine vana;
Nam victum Stygias sequitur cito victor ad umbras.
Dumque omnes illa castrorum parte feroces
Concurrere manus Phariae; celsum undique Caesar
Contemplans montem, praerupta parte videbat
(Qua miseris est collis inexpugnabilis esse
Niliacis visus) nullo custode teneri;
Confestimque leves illuc jubet ire catervas,
Quas Carfulenus duxit. nec dura videntur
Haec mandata Ducis; scandunt acclivia saxa,
Praecipitemque locum capiunt. mors opprimit inde

Niliacos. poterat minimo unde labore repelli.
Jam Carfulenus per collem ascenderat audax,
Cumque levi intrarat Ptolemaei castra cohorte.
Attoniti fugiunt custodes; castra tumultu
Implentur: subitis perculsi casibus omnes
Huc illuc miseri discurrunt; quidve relinquant,
Quidve petant capti non norunt. Caesariani
(Dum trepidant intus, dum conficit omnia terror)
Acriter instantes irrumpunt undique castris.
Implorat frustra veniam gens victa; furentes
Nec tenuit Caesar gladios; mactare nocentes
Imperat, invisoque orbem purgare cruore.
Pars turbae miserae Latiis nutrita sub armis,
Et de Romuleis legionibus ante fuisset.
Hos olim è Syria duxit Gabinius audax
Exulis auxilio regis, belloque peracto
Pila satellitio Phario Romana reliquit.
Tempore torpuerant vires, luxuque Canobi
Coeperunt fracti veteres dediscere ritus,
Atque Aegyptiacos paulatim assumere mores.
Non procul à castris fugiens conspexit in undis
Rex miser haud magno pendentem à fune carinam;
Et cito conscendens, comites de littore jussit
Solvere, purpureos humeris dejecit amictus,
Ne nosci fugiens poterat. sed dura salutem
Fata negant; misero detracta insignia solum
Hoc, Ptolemaee, dabant, ut vilior umbra jaceres.
Namque hanc de castris Aegyptia turba carinam
Assequitur fugiens, properantque ascendere cuncti.
Caesarei urgebant gladii post terga; fugasset
Jam timor officium; pavidis reverentia nulla
Regis erat, nimio dum pondere victa carina
Deficit, & rapidis Ptolemaeus mergitur undis.
Plebejo extinctus fato, gelidoque sepultus
Rex, Aegypte, tuus Nilo jacet, ultima tantae
Et miseranda domus soboles. non Mausoleis
Excelsis habitant Manes, non Regia templis
Condita, marmoreis aut montibus ossa quiescunt
Lagaeae de more domus, quae funera luxu,

Divitiis

Divitiisque solet nimiis violare sepulchra.
Quam breve crudeles regnum, Ptolemaee, dederunt
Dii tibi! non aliter Pharium diadema gerebas,
Hostia quam tristem gestat moritura coronam.
Sed breviora tamen si Dii tibi regna dedissent,
Ad Styga venisses felicior umbra, priusquam
Sanguine Niliacas perfudit Magnus arenas,
Depulso qui sceptra tuo dedit ante parenti,
Te nunc occisi, rex ingratissime, Magni
Manibus inferias Caesar (quem demeruisse
Crimine sperasti) mittit; Generique peremti
Ne possit debere nefas, ulciscitur ipse,
Inque tua titulum pietatis caede requirit.
Pellaeam tendens victor jam Caesar ad urbem,
Ne Ducis adventum tanti, justasque timeret
Iras Victoris sibi conscia turba rebellis,
Praemittit veniam cunctis, trepidantia solvens
Corda metu; leges populo, proavitaque jura
Se concessurum affirmans, & debita stirpi
Lagaeae dudum Pharii diademata regni.

SUPPLEMENTUM
LUCANI.
LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

Caesar amore Cleopatrae captus in Aegypto moratur, dum L. Scipio cum Rege Juba bellum in Africa renovant. Caesar Pharnacem vincit.

Splendida Pellaeam celebrant jam festa per urbem,
Et Ducis Ausonii laudes ad sidera tollunt
Servati cives (dum passim altaria fumant)

Vota.

Votaque Diis ſolvunt. neſcis, gens impia, neſcis,
Cui cauſae hanc debes veniam, patriaeque ſalutem.
Non hanc ſemideive Canes, aut barbara praeſtant
Numina, queis ritu perſolvis vota profano;
Nec Ducis inflectunt animum fulgentia tecta,
Non veterum monumenta Ducum, non templa Deorum,
Nec Macedûm cineres Regis, quos Caeſar adorat
Plus aris templisque tuis: ſed inania ſacra,
Infirmoſque Deos facie Cleopatra potente
Protegit, & ſtupro redimit Memphitica ſceptra.
Nec viſum eſt aequum Coeleſtibus, ut meliori
Deberent cauſae tam turpia regna ſalutem.
Jamque ſui Pharias regnans Cleopatra per urbes
Authorem fati regali ſplendida cultu
Excipit, & magno celebrat convivia luxu.
Atria fulgebant tali laqueata paratu,
Qualem magna ſolent, ſed jam ruitura, ſtudere
Regna, quibus veteres, quas longa potentia fecit,
Oſtentantur opes, vitiis alimenta futuris.
Sed non divitiae, non auro fulva ſupellex,
Gemmative tori paſſim, pictive tapetes
Caeſareos paſcunt oculos, nec talia curat,
Dum prope ſidereo cunctis ſplendoribus ore
Praeradiat, vultuque movet Cleopatra ſuperbo.
Hanc videt, huic oculis & pectore totus inhaeret;
Quoque magis cernit, magis ardet; caetera viſu
Splendida quae primo, ſordent objecta ſecundo:
Faemineus decor augetur, creſcitque reviſus.
Purpureas ſtupet ille comas, & candida colla,
Queis gemmis lux major ineſt. abſcondere formam
Divitiae eximiam, non exornare videntur;
Quamvis non deſunt Erythraeo è littore gemmae,
Non ſpolia Eoi Gangis, non quicquid in undis
Volvitur Aſſyriis, aut dives mittit Hydaſpes;
Non Arabum ex petris viridi ſplendore Smaragdus,
Nec lapis auratus, quem dat Mareotica tellus.
Sidereis Adamas radiis hebetatur ocelli,
Quoque minus lucet, formae magis auget honorem.
Sapphirum pulchro pendentem pectore vincunt

Caerula

Caerula venarum violaria; labra Rubinus
Non rosea aequaret, nisi primo victa fuisset,
Et pudor augeret, quem dat Natura ruborem.
Ausonius Ductor jamdudum saucius, ignem
Concipit inde novum, nimioque accenditur aestu;
Nec placidam celare studet, sed pascere flammam;
Quaenam (inquit) nostris obstare potentia votis,
Aut quae fama potest? quid sic durissima virtus
Oppugnata ageret? facies absolveret ista
Judice raptorem coelo, nam talia quondam
Stupra Deis summis celebres tribuere poëtae,
Aethere qui toties posuere Tonantis amicas,
Et forma eximias fecere Heroïdas astra.
Temporibus si visa illis Cleopatra fuisset,
Non coma Niliacae Berenices aurea coelo
Fulsisset, pulchrae nec Pleiades astra fuissent;
Non stupri pretium radiantia plaustra tulisset
Callisto, aut Bacchi conjux formosa coronam,
Donec partem aliquam Cleopatrae stella sereni
Nobilitare Poli certam dignata fuisset.
Jupiter exemplum mihi sit, quem saepe coëgit
Saevus Amor magno furtim descendere coelo:
Vel potius nostra absolvant delicta Tonantem,
Caesareumque Jovi veniam det nomen amoris.
Ne, Caesar, tua vota time; non pervigil ista
Hesperidum Serpens fulgentia poma tuetur,
Nec nimio forma est haec custodita pudore.
Sed puerilis Amor, vanique Cupidinis ignes,
Pectora qui stimulare solent innoxia vulgi,
Pastoresque rudes urunt, rurisque puellas,
Non tibi rem peragunt, Caesar; nec causa domare
Vulgaris potuit Reginae corda superbae;
Formosamve tuis Cleopatram amplexibus offert
Dulcis amor Veneris: sed regni insana Cupido,
Majestas, nimiisque optata potentia votis.
Hic amor affectus alios Ptolemaeidis omnes
Pectore sustulerat. penitus si nullus inesset
Venarum calor, aut artus depasceret ignis,
Lascivos tamen amplexus in Caesaris isset

Mm mm m Frigi-

Frigida, & Ambitio solvisset tanta pudorem.
Quae te causa fidem, Caesar, violare coëgit,
Visceraque in patriae sceleratos impulit enses,
Aemathios Latio perfundens sanguine campos,
Illa pudicitiam Reginae in pectore vicit,
Prostituitque tibi. nec quisquam Caesaris altos
Suspiciat posthac animos, cum spiritus idem
Foemineum impellit pectus. qua Caesar, eadem
Ambitione nocens facta est Cleopatra; fidelis
Nec manet hic civis, nec conjux illa pudica.
Ne tamen illicito Caesar videatur amori,
Non patriae vicisse suae, (nam Aegyptia tellus
Victa licet, nondum Latia est provincia facta,
Sed sceptro subjecta manet) veritusque rebellem
Niliacum subito populum, si regna teneret
Foemina, dum stirpis Lagaeae mascula proles
Vivat adhuc, puerum Ptolemaeum lustra videntem
Vix bina, Arsinoës, quam duxerat ante, sororis
Conjugio avulsum Cleopatrae jungit, & illum
Immaturum annis Phario diademate cingit.
Hunc vocat Aegyptus Regem, Cleopatra maritum;
Defunctique locum fratris supplere videtur
Conjugio & regno. quid praeter nomina vana
Conjugii, regnique, puer miserande, tenebis?
Quid praeter titulos, thalamum dum Caesar adulter
Possidet, & regnum conjux Cleopatra gubernat?
Nec rivalis adhuc fieri puerilibus annis,
Caesareive potes thalami, regnive sororis.
Sed tenerâ poteris felix aetate videri,
Quâ non incesti cognosces gaudia lecti,
Obscoenoque carens fructu, noxâque carebis.
Conjugium innocuum magis hoc est, quo minus aptum;
Conjugis incesti sine crimine nomen habebis,
Et sine curarum retinebis pondere regnum.
Humenti Nox atra polos involverat umbrâ,
Inque vicem Phoebi redeuntia sidera coeli
Ornârant varie faciem, cum captus amore
Illicito Ductor Latius, vinoque solutus,
Dulcibus indulget votis, tandemque cupito

Reginae

Reginae fruitur thalamo, pulcherrima lecti
Gaudia deguſtans. tantum ſuadere poteſtas,
Donaque, & illuſtris geſtarum gloria rerum
Foemineae poterant menti. nec crimen ineſſe
Concubitu nimium tali, Cleopatra, putabunt,
Qui Ptolemaeorum thalamos, conſuetaque jura
Inceſtae novere domus, fratremque ſorori
Conjugio junctum, ſacrae ſub nomine tedae
Majus adulterio delictum. turpius iſſet
(Quis credit?) juſti ad thalamos Cleopatra mariti;
Utque minus lecto peccaret, adultera facta eſt.
Poena tamen ſequitur; furtivi pignus amoris,
Caeſario infelix, fatis generatus iniquis
Caeſaris Auguſti cadet olim victima ferro
Caeſareos triſtans cognata caede Penates.
Tempora dum Phario Ductor dependit amori
Auſonius, Libycis iterum fragmenta ruinae
Theſſalicae terris coëunt, quae magnus agebat
Scipio dux belli. cum quo (jam Caeſaris hoſtis,
Quamvis ille truces toties ſub Caeſare Gallos
Straviſſet) fortis ſtabat Labienus in armis.
Hic ſanctus Cato, privatâ non concitus irâ,
Sed patria imperium, & communia ſigna ſecutus
Militat; injuſtis hic ſtat Petrejus in armis,
Oblitus fidei, terris quem Caeſar Iberis
Donâſſet vitâ; & Varus, cui ceſſerat omnis
Affrica, Romanis quae tum ſub faſcibus eſſet,
Quam ditione potens olim Carthago tenebat.
Delectas Libyae turmas, & Punica ſecum
Agmina ducebat Varus, fallacia corda,
Membra leves: rubris induti veſtibus ibant,
Ut fuſum in bello hac celarent arte cruorem.
Sub Varo populos ſitientibus arida venis
Cyrene Barceque ſuos ad praelia mittunt,
Quaeque Afris Siculos permiſcuit Aea colonos.
Tabraca bellantes Tyrio de ſanguine turmas
Mittit, & antiquâ Phoenicum ſtirpe creatos
Dat populos Lybicis dilectus regibus Hippo;
Atque Utica, & tanto Thapſus poſt inclyta bello.

Advenit his Libyco regum Juba maximus orbe,
Qui jam Caesareâ laetum de clade triumphum
Duxerat; infelix cecidit cum Curio faude
Deceptus. domino imperium non latius ulli
Contigit. Occiduo de cardine terminat Atlas:
Parte alia Thera, & confinis Syrtibus Ammon.
Undique diversae gentes, populique remoti
Conveniunt ad signa Jubae. fulgentia signa
Medorum antiqua Mauri de stirpe tulerunt.
Atque inopes, qui cum mundo commercia solis
Naufragiis Nasamones habent. Garamantes iniquo
Sub caelo positi, steriles qui semper arenas,
Squallidaque arva tenent solis foecunda venenis.
Cumque his Marmaridae medicas egere catervas,
Serpentum morsus cantu curare parati.
Audaces Numidae, & fraenorum nescia turba
Massyli, levibus norûnt qui flectere virgis
Ora ferocis equi; gregibusque assueta ferarum
Gens Getula viros mittit, qui comminus iras
Indomitorum ausi sunt irritare leonum.
Autololesque vagi, pedibus qui vincere cursum
Venatoris equi celerem, cervique fugacis
Assueti; atque Mibae vicino Sole perusti,
Qui ferrum infamant, sceleratque tela venenis;
Et, membra hirsuta capri qui pelle teguntur,
Cyniphii venere Macae; fortisque juventus,
Quam Vaga, quamque Uzzita dabat, quam regia Zama
Nutrivit, vexilla Jubae comitantur euntis.
Scipiadae, Latiisque Aquilis haec agmina jungit
Rex Juba; jamque actis intendunt viribus omnem
(Cum primum Zephyro putris se gleba resolvit)
In Latium belli casum transferre futuri.
Sed celer in cunctis, semperque inferre suetus
Nunquam bella pati Caesar, mox irrita fecit
Haec decreta Ducum, bellumque huc attulit omne.
Heu nimium cito Marmaricis cernetis in oris,
Quem vos Hesperia statuistis quaerere terra.
Dulcibus interea illecebris, luxuque Canobi
Captus, & afflatus fallente Cupidine Caesar,

Lascivas

Lascivas ducit Veneris sub numine noctes,
Oblitus Libyae tantas coalescere vires,
Fortunamque suam, & surgentia regna morantes.
Talibus illecebris, & molli fractus amore
Formosae Oechalidos Reginae dicitur olim
Maximus Alcides. humeros non fulva leonis
Terga Cleonaei velant, nodosave fortem
Clava armat dextram; domitores mille laborum
Desidia incipiunt duri torpere lacerti.
Nec jam vindicibus pacati viribus orbis
Terrentur Reges: sed plus Junonis iniquae
Spes saevas facie formosa foemina juvit,
Quam poterant ferratae acies, aut omnia terrae,
Aëris, Oceanique, & Ditis monstra profundi.
Sed longo Fortuna Ducem torpere veterno
Non patitur tantum, medio nec Caesaris acta
Deficere in cursu; sive accelerare ruinam
Romanam cupit inconstans, exosa potentem
Jam populum, & vires nimias quas fecerat ipsa:
Sive Deam puduit, leges venerandaque jura
Caesaris ignavae solum debere salutem
Desidiae, & potius statuisset perdere Marte,
Quam sic servare; ut bellum, quod struxerat olim,
Destrueret rursum Imperii fastigia tanti:
Nec plus res Latias facie Cleopatra nocente,
Quam gladii ultores, & Thessala castra juvarent.
Non tamen à Phariis primo civilia bella
Deliciis traxere Ducem, tantumve soporem
Excussere tubae Latiae. rex debilis illum
Et cito casurus Pharnaces excitat, ut non
Ipse ruat solus: sed secum nobilioris
Fata trahat populi. sic cum Leo magnus apertis
Dormivit campis, passim formidine nulla
Illaesi carpsere greges sua pabula; parvus
Forte culex stimulis audacibus ora leonis
Cum pupugit, somno excusso fera nobilis ira
Infrendens magna, postquam protriverit hostem
Exiguum, nondum vindictam nactus, in omnem
Prosiluit campum, grassataque sanguine multo

Stravit equos, ſtravit tauros, armentaque tota
Exigui culicis temeraria facta luerunt.
Munere Pompeji Pharnaces impius olim
Cimmerium, & pretium ſceleris, diadema recepit.
Natus erat magno Ponti Mithridate, potentis
Qui populis Aſiae quondam, Grajiſque ſubactis
Aemula Romanis per terras arma gerebat.
Qui victus tandem, & Pompeji viribus omni
Exutus regno, nati impietate nefandi
Proditus eſt, ceciditque minor ſic gloria Magno.
Pharnacem nimia nunc ambitione tumentem,
Cum paribus dudum ſignis concurrere ſigna,
Romanaſque acies, & tantae robora gentis
In ſe civili novit converſa furore,
Quaerendi regnum pepulit ſpes vana paternum.
Quem fallax primo juvit Fortuna, futuris
Deceptura malis; Urbuſque ad moenia magnae,
Quam debellati Mithridatis ſtruxerat olim
Pompejus monumentum ingens, devicit iniquis
Te, Domiti infelix, fatis; ad nota tulerunt
Moenia barbarici Romana piacula Manes.
Lucida jam novies repararat cornua Phoebe,
Ex quo Niliacas devênit Caeſar in oras,
Reginaeque tument vitiati pondera ventris.
Quam verbis abiens ſolatur Caeſar amicis:
O fortunarum rectrix Cleopatra mearum,
Caeſaris & fatum, qui caetera fata gubernat,
Me nunc bella vocant. crudelis amantibus arma
Crudeliſque ſibi Pharnaces impia movit,
Exitioque ſuo noſtrum interrumpit amorem.
Tu cohibe lacrumas; devictus ſentiet hoſtis
Caeſaris armati gemitus, & clade ſuorum
Agnoſcet, quanta Cleopatrae amplexibus ira
Divellor. Sed non noſtris concurrere turmis
Debilis audebit Pharnaces. arma relinquet,
Quae temere ſumpſit, ſubito: nomenque fugabit
Caeſaris invalidas acies avellor amore,
Non ad bella vocor; citius victoria cedet
Nunc, quam pugna mihi; facilis venit, ecce, triumphus.

Verum

Verum ut te caream, nec erit victoria laeta,
Nec laurus jucunda mihi; non ipsa triumpho
Quae comes est, tantum pensabit gloria damnum.
A te discedam tristis, pulcherrima rerum,
A te, quae fusca Aegypti lucentibus arva
Irradias oculis, & splendidiora Deorum
Tramite caelesti, cui lactea nomina Graeci
Antiqui tribuere, facis; sine qua mihi tellus
Nulla placet, triste exilium Roma ipsa videtur.
Sed nos hinc majora vocant certamina; nondum
Attigit optati Caesar fastigia regni.
Quantos debet adhuc nobis Fortuna triumphos!
Quantaque civilis, quod restat, proemia belli
Te, Cleopatra, manent! formam hanc venerabitur orbis
Sideream. Australi populi qui littore degunt,
Et nunquam Oceano fulgentia plaustra Boötae
Mersa vident: & quae septem subjecta Trioni
Gens jacet, in cujus nunquam regione Canopus
Cernitur, hoc tantum coelo contenta vagari,
Nomen adorabunt Cleopatrae: littore gentes
Occiduo, & quae surgentem videt India Solem.
Cum Nilo Tybris tibi serviet, & tua regna
Defendent Aquilae nostrae, Romanaque signa;
Dum Reges inter famulos Cleopatra superbos,
Et sceptris subjecta suis nova sceptra videbit.
Talia nam (si nota satis mihi Numina) spondet
Hoc bellum Regina tibi. nunc fata sequenda,
Et cito quo ducunt. uteri per cara tumentis
Pignora, civilis belli post fata revertar.
At blandis Cleopatra dolis instructa, venustas
Cui niveae frontis tanta est, ut luctus, & ipsae
Vel lacrumae deceant, lacrumis sic infit obortis:
Non tanti facio, Caesar, mea vota precesque,
Ut decreta Ducis tanti mutare valerent,
A quibus humani generis fortuna per orbem
Pendet; queis stellae, queis Numina cuncta vacabunt.
Audax relligio nimium, Pietasque superba.
Censetur, quae magna optat mutare Deorum
Consilia. ah potius flammae, votisque resistam

Ipsa

Ipsa meis, dulcemque sibi Cleopatra negabit
Caesaris aspectum, quam tanta negotia, totque
Bellorum laurus tardabit nostra voluptas.
Sed tamen ignoscas, paulum si, Caesar, amori
Indulget Cleopatra suo, si vivere tecum
Exoptat, si castra sequi victricia. non pax
Tutior ulla mihi, quam classica Caesaris essent.
Quo propius bellum sub te Ductore secuta,
Hoc magis à belli fuero terrore remota.
Sed jam jussa sequar, Phariisque videbor in oris
Tutela secura tua, magnique putabo
Caesaris Occiduis Alcidae à Gadibus usque
Eöum Gangen victricem extendere dextram,
A Thule ad populos Austri. tam dissita Mundo
Littora nulla jacent, ut jam divortia longa
Inter nos faciant, si sit tam Caesar amando,
Quam vincendo celer. lacrumas tum sponte cadentes
Combibit ore avido Caesar, repetitaque jungit
Oscula. Niliacis tandem digressus ab oris,
Tendit in Armeniam Libycis velocior Austris
Pharnacem exquirens; altae hunc prope maenia Zelae
Invenit, & solo conspectu fundit inertem.
Tam cito devictus pugnae non ulla reliquit,
Sed tantum monumenta fugae; nec fama loquetur
Pharnacis de bello aliud, quam tempore Caesar
Quod venit, viditque hostes, & vicit eodem.
  Heu quantum famae Magni fuga detrahit illa
Pharnacis timidi, dum Caesariana juventus
Mollitiem cernit gentis? non digna triumpho,
Nec titulis tantis jam Pontica regna subacta
Armenosque putant victos. non destruit illo
In bello Caesar tantum diademata regis,
Sed Magni decus; exultans cum talia fatur:
O felix Pompei, cui nomina tanta subactae
Degeneres istae gentes, laurosque dederunt,
Quando ego pugnaces Gallos, fortesque Sicambros
Vincendo, nullum videor meruisse triumphum.
Fatum bella tibi si Transalpina dedisset,
Nostrarum forsan nosses discrimina laudum.

Non haec

Non haec omnino civilia bella fuissent.
Sed majora vocant illinc discrimina belli
Victrices Aquilas. Libycis consedit in arvis
Scipio Romanis cinctus legionibus, hostis
Securus nimium, gelidi cum jam Capricorni
Terga premens, horas contraxerat inde diurnas
Phoebus; & acris hyems cursum fraenarat aquarum,
Nudaque vestierat niveis nemora alta pruinis.
Sed praeceps Caesar, quem nunquam in bella ruentem
Tempestas, tristesve hyemes potuere morari,
Ter jam Romulea factus dictator in urbe
Vela dedit ventis, paulumque moratus in oris
Sicaniis, iterum Lilybaeo à littore solvit,
Et praetervehitur magnae Carthaginis arces
Semirutas, Clupeamque videns, male littora nota
Damnat, ubi infelix perituris Curio turmis
Appulit. infaustas oras, Uticamque relinquit,
(Quam Cato tum legum vindex justissimus armis
Praesidioque tenet, nomen qui sumet ab urbe,
Aeternamque urbi reddet per saecula famam)
Inde Adrumetum tendens, ubi Scipio belli
Ingentis Ductor Romanis stabat in armis.

SUPPLEMENTUM LUCANI.

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Levia aliquot Ducum praelia. Cn. Pompejus à Catone objurgatus in Hispaniam navigat. Pugna Thapsiaca, & Victoria Caesaris describitur.

Jamque propinquabat bellum, Libyaque nefandi
Concurrunt iterum gladii, quos Thessala tellus

Vidiſſet. pugna cur, Dii, voluiſtis in illa
Reſtare exiguum necquicquam ſanguinis urbi?
Ut flueret torrente novo, fieretque ſecundum
Hic civile nefas? una num clade pudebat
(Quantumvis magna) Romanam excindere gentem?
Aut una tanti populi regione jacere
Non eſt paſſa graves triſtis Fortuna ruinas?
Jam Roma in Libya eſt. Latii quae terra triumphos
Spectaſſet toties, jam triſtia vulnera ſpectat.
Sed levibus tantum pugnis contenta parumper
Fortuna, extremi differt certamina Martis:
Tot ſubito gentes, perituraque millia leto
Condemnare pudet; nec adhuc feralia Thapſi
Arva Jubae caſus magni, vel triſte videbunt
Scipiadae exitium, donec coëuntia ſigna
Ductorum, atque aliquos belli Rhuſpina tumultus
Vidit, & exhibuit tantae praeludia cladis.
Scipiadae à caſtris Rex (in ſua regna reverſus
Quae longe infeſtis populatur Sittius armis)
Diſcedit paullum; plenamque hoſtilibus armis
Advenit Libyen unâ legione, relicto
Robore militiae Lilybaeo in littore Caeſar.
Nec de more ſuo dederat mandata relictis
Militibus quo conveniant, quae ſigna ſequantur,
Quemve petant portum, permittens omnia fatis,
Fortunaeque ſuae fidens. Cur, Caeſar inique,
Non pudet in minimis toties inſtare favori
Fortunae, & toties caſus tentare per omnes?
Non tibi ſat viſum eſt, bello quod ſemper aperto
Res agit illa tuas, & tantos conficit hoſtes,
Cum plena pugnas acie, ſine milite ni te
Protegat, & tua proſpiciens temeraria coepta
Dirigat in melius, Ducis objectumque periclis
Privatis toties redimat caput? an tibi parvum eſt
Effugiſſe Phari inſidias, parvaque carina
Nocturni tutum viciſſe pericula ponti?
Cur Divae, imperium tibi quae promiſerit orbis,
Caſibus exiguis pretioſum abſumis amorem?
Poſtquam Adrumeti fruſtra corrumpere fidum

Conſi-

Confidium, qui Scipiadae servaverat urbem
Praesidiis, Caesar tentaverat, ordine certo,
Instructaque redit legione, nec urbe potiri,
Sed tuto remeare cupit. Sed vix fuga tanto
Induperatori concessa est tuta; frequentes
Confidii erumpunt Equites, atque agmina turbant.
Summaque Ductoris laus est, & Caesare digna
Rhuspinam salvis potuisse redire catervis.
Sola urbes inter Libycas jam Caesarianae
Persugium tenui restat Rhuspina cohorti.
Hinc iterum Ductor fatis egressus eisdem,
Dum cepit Leptim, & firmavit robore, pene
Amisit rursus reditum. Labienus in armis
Acer erat, validisque vias praecluserat omnes
Insidiis. Virtute opus est, & Caesare toto.
Fortunaque ejus summa jam tempus egebat.
Et vicere viri virtus, fortunaque. visae
Tempore sunt apto insidiae; victorque cruento
Perque viros, perque arma viam mucrone recludit;
Bisque fugam Caesar solam vincendo paravit.
Dum prope signa Ducum vidit Rhuspina duorum,
Infestasque Aquilas, Uticae Pompejus agebat.
Hanc Cato praesidiis tenuit; cum sic Cato sanctus
Alloquitur juvenem, & dictis castigat amicis.
Surge animis, Pompei, magnum patris assere nomen,
Et generis fatum tanti. scrutare remotos
Terrarum tractus, per regnaque dissita quaere,
Quantus erat fama genitor, quantasque reliquit
Nominis haeredi solo vel nomine vires.
Pompeji nato gladios quae terra negabit?
Quae tibi non classes (armis pacata paternis)
Aequora praebebunt? hostis te viribus aequum
Tanta facit fama, & mundo venerabile nomen.
Si libet Occiduos orbis tentare recessus,
Hispanosque armare truces, tua signa sequetur
Cantaber, & Celtis sociatus nomen Iberus;
Et tota Herculejs pubes à Gadibus, altos
Ad Pyrenaeos, extremaque littora mundi.
Si nihil omnino patriae miseranda moveret

Afflictae facies, si nil moritura moveret
Libertas, possesque hilaris servire tyranno;
Te privata tamen facerent mala Caesaris hostem.
Si pater arma tuus pro libertate gerebat,
Nullus in Aemathiis plus, quam tu, perdidit arvis:
Sed sibi si genitor campo pugnavit in illo,
Multo sunt tua damna illic majora, tibique
Abstulit Imperium victoria Caesaris orbis.
Sed bona, quae moriens genitor tibi vera reliquit
Sunt vitae exemplum, & gestarum imitatio rerum.
Haec tibi perpetuo, quae non invisa potestas
Caesaris, aut fortuna potest auferre, manebunt.
Labentem Patriam teneris suscepit ab annis,
Nullus adhuc titulis, nulloque insignis honore:
Nec vires habuit, nisi quas virtute paravit.
Quantos ille Duces juvenili ardore subegit,
Cum Marii moestam lacerasset factio Romam,
Et miseram assiduis implesset caedibus urbem!
Quot tum pro patria felicia bella peregit!
Illius auspiciis audax est Carbo peremptus,
Et cecidit terris Sertorius exul Iberis.
Praeclarum Libyco (dignus tunc nomine Magni)
Duxit (adhuc Romanus Eques) de Rege triumphum.
Haec fecit, nondumque tuos excesserat annos.
Sed tu cur Libycis resides privatus in oris?
Unius auxilium dextrae praestare valebis
Hic tantum Patriae. procul hinc tu collige vires,
Et libertati Ductor succurre cadenti:
Vel dignam tantis Natalibus oppete mortem.
Nil contra juvenis; sed tanquam Roma Catonis
Ex ore admoneat, promantve Oracula vocem.
Obsequitur citius dicto, & dans carbasa ventis
Digreditur Libycis nunquam rediturus ab oris,
Ut cadat Europa magnus, Ductorque per agros
Tot ferat Hispanos Romanae vulnera gentis,
Quot prima Aemathiis victoria Caesaris arvis
Proxima vel faciet Libycis. nimis invida quanquam
Nobilis, ô Pompei, longae tibi fata negarunt
(Quae patri dederant) felicia tempora vitae:

Morte

Morte tamen patrem aequabis, magnaque ruina,
Nec fera fatalem vincet Pharsalia Mundam.
Sicaniis Caesar vires jam nactus ab oris
Protinus Uzzitae excelsum prope moenia montem
Occupat. huc ducunt collatis undique signis
Rex Juba Scipiadesque suas ad proelia turmas.
Conspectu Uzzitae bellum jam constitit omne.
Scipio detrectat pugnam; nec dulcia tantis
Uzzitae fato damnantur cladibus arva:
Quamvis ter Caesar certaminis acer amore
Instruit armatus acies, ter provocat hostes.
Sed nullam pugnae cum spem superesse videbat,
Destituit rursus montem, & laeto omine Thapsi
Nocte iter emensus, fatalia venit in arva.
Illic Vergilius valido castella tenebat
Milite, Scipiadae fidus, causaeque Senatus.
Scipiadae, Regisque Jubae vexilla sequuntur
Ad Thapsum, quamvis cladis praesaga futurae
Aethera non cessant dare signa minacia. lumen
Horridius tenebris praebebant fulgura. stellae
Insolitae visae; intonuit sine nubibus aër.
Et fragor armorum nocturnas terruit auras.
Aerata moestus manavit casside sudor;
Et dura attonitis ardebant pila maniplis.
Vix poterant infausta examine tecta revelli
Signa solo; noctu Libycorum audita leonum
Murmura saeva. solum Thapsi, montesque moveri,
Coeliferumque Atlanta putant. non laeta videtur
Ulla avis; infaustus bubo, nocturnaque castris
Strix queritur. nec cum Superi mortalibus ista
Prodigia ostendunt, clades vitare futuras,
Sed tantum trepidare docent. feralia Thapsi
Scipiadae peritura acies jam venit in arva,
Quae tot damnassent crudelia fata ruinis.
Aequore, quo Siculis Libye disjungitur oris,
Alluitur longo tractu peninsula Thapsus,
Qua spectat Borean: adversa parte palude
Cingitur: in medio est aditus terrestris ad urbem.
Hanc Isthmon quamvis non late extenditur, altum

Dividit in medio ſtagnum, binaſque relinquit
Anguſtas utrinque vias. haec Caeſar ad ora
Exteriora Iſthmi pervenerat agmine laeto,
Caſtraque munierat vallis foſſaque profunda,
Qua Thapſum ſpectant; ne forſan terga ſuorum
In pugna opprimerent hoſtes ex urbe ruentes.
Sed fauces pene anguſtas obſederat Iſthmi
Scipio; Caeſareis adverſaque caſtra locaſſet
Magnum opus intendens, ſi non cita pugna daretur,
Aggeribus ſtructis, ductaque ad littora foſſa,
Deceptos illis includere faucibus hoſtes.
Sed coeptum celare ſuum, vel ferre paratus
Incurſum belli, pulchro inſtruit ordine turmas.
Romanas medio legiones ipſe gubernat;
Tot varias dextro gentes ſua ſigna ſecutas
Rex Juba ducebat cornu; laevumque tenebat
In Libycis Varus, Gallis Labienus in armis,
Teutoniciſque ferox; alarum frontibus, altis
Aggeribus bello ſimiles ſtabant Elephantes.
His juncti Getuli Equites, Numidaeque ſteterunt.
Pone feras variae gentes levia arma gerebant,
Armati jaculis Mauri, pharetriſque veneno
Illita geſtabant ſcelerati ſpicula Mibae.
Caeſaris at poſtquam inſtructam procedere vidit
Scipiades aciem, clara ſic voce cohortes
Incitat: oh Romana manus, ſpes ſola Senatus,
Et patriae tutela, animis ſi robora poſſet
Addere Ductoris facundia, quanta diſerto
Argumenta darent miſerae tot vulnera Romae,
Viribus extinctae leges, venerandaque jura,
Ipſaque libertas armis oppreſſa nefandis?
Si patriae clades, ſi publica damna movere
Nil poterant mentes, cui non Pharſalia luctus
Exhibuit proprios, privataque funera? quis non
Aut fratres illic, aut natos moeret ademptos?
Jam nunc ultrices ſpectant tot pignora dextras,
Tot chari Manes. tanto hic nos juſtius arma
Induimus, quam Theſſalicis Pompejus in arvis,
Quanto Theſſalicis augentur crimina campis

Caeſaris,

Caesaris. accedent tam justae Numina causae.
Nec, quoniam Emathia cecidit sub Caesare Roma,
Vos transisse Deos, Romanaque jura perosos
Credite. Pompejo solitum Fortuna negavit
Non Urbi auxilium; toties lassata triumphis
Privati, verita est, ne, si cecidisset in arvis
Aemathiis Caesar, deceptus crederet Orbis
Non Romae, sed Pompejo donasse triumphum,
Privatique fuisse Deam. non amplius Urbem
Destituet Fortuna suam, fatisve nefandi
Caesaris Ausoniae sacras succumbere leges,
Imperiumque sinet. non sunt haec signa Deorum
Iratorum Urbi (si me non omina fallunt)
Ductorem vobis Libyco pugnantibus orbe
Quod dant Scipiadem. felicia nominis hujus
Fata hic, aut Afros non est memorare necesse
(Quos non ulla potest regio nescire) triumphos.
Talia fas nobis sperare est; non minor armat
Nos pietas: Latii nec nominis Hannibal hostis
Caesare deterior. patriae junxere salutem
Cum vestra Superi. manibus reddetur eisdem
Roma sibi & vobis. virtute accersite fatum.
Communi proprios cum libertate Penates,
Conjugia atque domos istis conquirite campis.
Militis erigitur virtus, animosa cohortes
Ira subit Latias, pugnaeque accendit amore.
Nec minus interea vario clamore fremebat
Dissona turba Jubae, & belli undique signa petebat.
Caesar, ut optatum Diis advenisse secundis
Pugnandi vidit tempus, sic voce cohortes
Incitat audaces: dextris victricibus iste
Ultimus en sudor, qui tot mercede labores
Pensabit digna, qui tot livore negatos
Hactenus, & magna meritos virtute triumphos
Asseret. ista dies quascunque aut Gallia laurus,
Aut Rheni gentes, aut victa Britannia debent
Virtuti dudum vestrae, nuperve subactae
Promittunt gentes, invitis hostibus, omnes
Invito livore dabit. longeque triumphum

Majo-

Majorem de rege Juba victoribus addet.
Nec dubitare mihi fas est; fallentia nunquam
Signa, truces oculos video, vultusque minaces.
Victores novisse suos, fragmenta ruinae
Aemathiae discant. Dixisset plura; repente
Cum fera de dextro cecinerunt classica cornu,
Prosiliuntque acres (nec eas retinere Tribunus
Centuriove potest) ad praelia sponte catervae.
Non inhibet Caesar, sed laxat fraena furori.
Carcere sic pronus nimium ad certamina currus
Cum forte erumpit, lorisque auriga retentis
Frustra inhibere studet, tandem dat victus habenas.
Utraque jam tanto concurrunt agmina motu,
Quanto (si longae flexum natura Malaeae
Donaret nautis) adversis bina coirent
Aequora gurgitibus. pulsat fragor aethera; montes
Undique vicini excipiunt, resonantque furentes
Pugnantum voces. Siculas it clamor ad oras.
Huncque repercutiunt Lilybeïa saxa, timentqne
Vel sonitum belli terra retinere quieta.
Non ita pinifero Boreas cum Thracius Ossae
Incubuit, resonant quassatae turbine silvae;
Murmure nec tanto Nilus, cum de Cataractis
Praecipitat duris illisas cautibus undas
Astra lavans, surdas habitantibus obstruit aures.
Scipiadae dulcis stimulat vindicta catervas:
Caesareas ingens premit indignatio turmas,
Quod nova defuncto succedant praelia Magno:
Inventusque alius Ductor civilibus armis.
Sanguine merguntur campi, vicinaque multo
Tincta cruore palus; & quod tot vulnera rubrum
Emittunt flumen, foecundam putria terrae
Alligat in glebam, & steriles connectit arenas.
Inter utramque aciem volitat feralis Enyo,
Lampada funestam quatiens. reseraverat antrum
Tartareus Rector pallens; utque arma nefanda
Spectarent, caperentque sui solatia fati,
Invisas illuc Libyes emiserat umbras.
Undique consedere arvis, nigraque corona

Infece.

Infecere diem, versatilis umbra Jugurthae,
Hannibalis saevi Manes, captique Syphacis.
Qui nunc eversas secum Carthaginis arces
Ignovere Deis, postquam feralia campi
Proelia Thapsiaci, & Latios videre furores.
Sed tamen Ausoniae civilia vulnera dextrae
Afra luet tellus, & plus vastabitur, aetas
Proxima quam reparare potest. inarata jacebunt
Arva, ruentque suis vacuatae civibus urbes.
Quaeque viri coluere, ferae nunc rura tenebunt.
Qua Reges olim per gentes jura dederunt,
Tigris erit, Pardusque, & habebunt regna leones.
Innocuus vivet Serpens, & nulla, venenis
Dum deerunt homines, pestis censebitur Orbi.
  Caesareis leviter percussi pectora telis
In sua conversis Elephantes agmina fraenis
Praecipites rabie currunt. tum robore densos
Indomito turbant cuneos, atque agmina Regis
Prosternunt confusa Jubae. nil arte valebant
Rectores miseri, nil vi; Fortuna regebat
Sola feras, contraque suos pro Caesare misit.
Illi hostes, illi socii, dum nemo gubernat,
Quos Fortuna facit. vicinum Elephantibus agmen
Getuli, Numidae equites crudeliter illic
Calcabantur humi. vasta pars mole ferarum
Contrita est; fossas pars praecipitatur in altas.
Tunc infelices tutela orbati Elephantum
Tot Libyae populi, & gentes levia arma gerentes
Caeduntur cumulis passim, jugulisque fatigant
Caesareos solis; nec stantes amplius hosti
Hic bellum, sed praeda manent. hastilibus igne
Duratis quid Bamurae jam nuda juventus?
Quid levibus contra Romanos comminus hostes
Autololes jaculis? nil illis ignea plantae
Vis prodest, cursusque levi velocior aura.
Non bene Cyniphiis hirsuti tegmina capri
Pectora defendunt. vix contra Caesaris enses
Aes ferrumque valent. implentur sanguine fossae.
Moesta madet tellus, & de tot gentibus unus

Purpureus caesis infecit pascua torrens.
Non Juba per mortes hominum, privataque fata,
Sed gentes pariter caesas, populosque jacentes
Metitur, quantis pereunt sibi regna ruinis.
Nec sua post tantam cladem munita putavit
Castra satis, miseram victis praestare salutem;
Sed cum Petrejo fugiens tentoria cunctis
Splendida divitiis hosti permisit avaro.
Quae cito Caesarei victorum terga sequentes
Diripiunt, opibusque Jubae, tantisque potiti
Bellorum exuviis, operum mercede, priusquam
Sanguinolenta fuit victoria plena, fruuntur.
Sed non tam celeri bellum pro Caesare cursu,
Qua Latiis stabat vallatus Scipio turmis,
Atque pares fulsere Aquilae, Fortuna peregit.
Hic incerta diu varii stetit alea belli;
Hic haesit fatum, & dubiis victoria pennis
Inter utrumque agmen visa est volitare; repellit
Viribus haec acies vires; alternaque dextras
Crimina civiles foedant; dum maxima regnant
Hic odia, hic caedes; animos in praelia tanquam
Causa mala augeret; tantoque ardentior ira,
Quo scelerata magis. dubitant ostendere fata,
Quid tandem Romae fortunave Caesaris esset.
Ex acie tandem Libycae fugere cohortes
Quae duce sub Varo steterant; dare terga coactus
Dux simul; & tu Gallorum, Labiene, tuorum
Corpora caesa videns, Thapsi funesta relinquis
Arva gemens; aliis demum civilibus armis,
Romanisque iterum servate furoribus, arvo
Pars Latiae cladis Mundano magna jacebis.
Nec fato occumbes (acerrime Caesaris hostis)
Dum potis est certare suo cum Caesare Roma.
Scipio ut adversas videt increbrescere vires,
Cedentesque suas, nec jam reparabile bellum,
Fluctuat ancipiti divisus pectora cura;
Ingerat an medios sese moriturus in hostes,
Ut populi caput Hesperii, Ductorque Senatus
Summo in honore cadat felix, Stygiasque per undas

Maxima

Maxima Romani descendat nominis umbra:
An speraret adhuc, atque ultra fidere fatis
Ausoniis, tantoque velit superesse dolori.
Decepit tandem fiducia vana futuri
Successus miserum, pulchrumque excussit amorem
Mortis: ut Aemathia, caput oblatura superbo
Victori, Magnum spes dira fefellerat olim.
Hos animo casus volventem concitus aufert
Scipiadem ex acie sonipes; cum territa passim
Agmina coeperunt toto discurrere campo;
Cedentesque Equites tutas petiere latebras
Montibus Uzzitae, peditum pars magna petebat
Castra Jubae, si forte brevem praestare salutem
Defessis alti poterant munimina valli.
Sed postquam se deceptos, & castra cruentis
Caesareis possessa vident, tum tela cohortes
Victae projiciunt, & inermia brachia tendunt.
Sed nihil (oh rabies civilis dira furoris)
Profuit heu miseris submissio. caede nefanda
Sternuntur, quamvis gladios inhibere suorum
Contendit Caesar frustra, & clamore furentes
Increpuit magno, cives nunc esse memento,
Non hostes, miles; partum virtute triumphum
Cur feritate nova maculas? haec sanguine fero
Quam paris, Invidia est plus quam Victoria nobis.
Saepius haec moestus clamat; pars nullaque belli
Civilis tum Caesar erat. sed perdere cives
Quae toties poterant, non jam servare valebant
Jussa Ducis. jugulant miseranda caede cohortes
Scipiadae, strictisque odium mucronibus explent
Invito Duce Caesarei; & qui jussa per annos
Tot Ducis implessent magni crudelia semper,
Nunc solum, cum justa dedit mandata, rebellant.
Jam vero ingentem pro Caesare fata ruinam
Sparsissent campis, & tecta cadavere tota
Planities funesta jacet; tandemque sequendo
Defessas Caesar revocans ad signa cohortes,
Prospera divitiis Regum certamina donat.

SUPPLEMENTUM LUCANI.

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

Juba & Petrejus se mutuis vulneribus interficiunt. Scipionis & Catonis fata describuntur.

Non funesta tamen clades, quas fecerat, omnes
Terra capit Thapsi; tantaeve jacere ruinae
Angusto potuere loco. quot fata per oras
Thapsiacae spargent ingentia vulnera pugnae,
Ne non diversis famam regionibus olim
Funera tantorum faciant divisa virorum!
Rex Juba Petreio & paucis comitantibus urbem
Ad Zamam Imperii sedem, qua pignora cara,
Uxoresque suas, gazasque reliquerat omnes,
Advenit infelix. sed jam clausere rebelles
Zamenses Regi portas, victoque negarunt
Introitus, odium saevi crudele tyranni
Ausi fortuna tandem pereunte fateri.
Nil precibus, mistisve minis, vultuve moventur.
Perdita majestas victo; penditque prioris
Jam Juba saevitiae poenas. oh fera tyranni
Cognitio! dum regna manent, se nescit amatum
Invisumve suis. affectus sola latentes
Servorum pandit Fortuna adversa: sed illa,
Quae post regna venit, cui nulla potentia juncta est,
Cognitio torquet miseros; nec reddere grates,
Nec licet ulcisci. feros (& non nisi tantum
Ut doleant) oculos aperit Fortuna tyrannis.
Exclusi rapido fugiunt per devia cursu,
Et villam, paucis equitum stipantibus, intrant

Rex

Rex Juba Petrejusque simul. tum fessa quiete
Corpora componunt stratis, aegrosque per omnes
Devolvunt animos casus, solamina donec
Ultima lassatis ingens audacia praebet.
Continuo instaurant epulas, plenisque Lyaeo
Discumbunt mensis. postquam compressus edendi
Est amor; intrepido tandem sic inchoat ore,
Petreiumque toris Juba Rex affatur ab altis:
En! Romane, vides quo nos Fortuna redegit:
Sola relicta salus clementia Caesaris; at non
Nos duo tam fuimus temnendi Caesaris hostes,
Adversusve illum tam innoxia gessimus arma,
Ut veniam liceat salvo sperare pudore,
Oblatave frui. quae non dant arma salutem,
Dent libertatem nobis. me certa manebit
Libertas ferro; nec dignam credere vitam
Hanc possum votis, ut supplice Rege superbus
Intumeat Caesar; nec quem vidisset honore
In summo forsan (si vel Pompejus in arvis
Thessalicis olim, vel nostris Scipio terris
Vicisset) me jam captivum Roma videbit,
Regia praebentem ridenda Quiritibus ora
Ante triumphantes currus, ut victa Syphacis,
Atque catenati traxerunt colla Jugurthae.
Nec Juba ridendum, nec erit miserabile nomen
Caesareis. non corda mihi, non tela, manusve
Ad letum desunt: sed te, Petreje, supremae
Participem facio famae, mortisque decorae.
Causa reos eadem junxit, fortunaque victos;
Nunc eadem virtus morientes jungat utrosque.
Stringe ensem, & mecum pariter nunc utere dextra.
Quaeramus pulchram per mutua vulnera mortem,
Et libertatem citius quis donet amico,
Contendat feralis Amor. Petreïus ense
Sic breviter stricto: Libycorum maxime Regum,
Cujus honoratum per saecula nomen habebit
Ausonia, hanc laudem cui me debere fatebor,
(Nec pudet Hesperium Ductorem discere, tanto
Rege docente, mori) Latius gaudebit honore

Hoc Genius, ne te captivum Roma videret,
Quem libertates nostras legesque tuentem
Laudavit toties, sociique infamia Regis
Caesaris injustos posset decorare triumphos.
Roma Jubae, sicut Masinissae, nomen amabit;
Nec meliore nota signabit Caesaris acta,
Quam Catilinae olim, & diri consulta Cethegi.
Dixerat, & totis concurrunt viribus ambo,
Grataque dant referuntque per ictus vulnera crebros.
Crederet hoc quisquam, tanto conamine, tanta
Pugnatus virtute mori, non vincere? tandem
Petrejus cecidit. retine, Petreje, parumper
Festinantem animam, clamat Juba, dum comes umbrae
Umbra tuae hoc gladio ad Stygias demittitur undas.
Quis regni posthac confidet viribus? aut quem
Gloria decipiet sceptri, soliive superbi
Lubrica majestas? cunctis desertus ad umbras
Nudus eo, nuper Libyco Juba maximus orbe.
At vobis, populi infidi, & tibi, Zama rebellis.
Sit Latium precor usque jugum grave, perfidiamque
Hanc vestram domino domino pejore luatis.
Tunc iterum gladio pectus ferit; evolat acer
Spiritus, aeternaeque oculos clausere tenebrae.
Ecce alios luctus, aliudque per aequora funus
Nobile Thapsiacis Fortuna vehebat ab arvis.
Scipio Dux belli tanta de clade superstes
Non dedignatus parva tentare carina
Et sola Libycum pelagus, properabat ad oras
Hispanas, ubi Pompeji civilia cogunt
Rursus in arma viros; sed tempestate repulsus
In portum Hipponis vehitur. se Scipio sentit
Cum nave amissum; nec portum evadere vento
Opposito licuit. clara tum voce dolorem
Testatus clamat: pelagusque ipsaeque procellae,
Et conjurati pugnant pro Caesare venti.
Oh utinam Thapso cecidissem, strage virorum
Mistus; nec tanto placuisset vita superstes
Imperio, (Ductor summo Romanus honore
Ad Stygias venissem undas,) aut ante tulisset

Hanc

Hanc male ſervatam potius Pharſalia vitam,
Quam Thapſo infelix duxiſſem bella Senatus,
Ultaque Scipiadem vidiſſes Africa victum.
Vos clarae majorum animae, quos Africa ſenſit
Saepe triumphantes, ut cum Carthaginis altae
Excidio, captuſque Syphax, claraque fugatus
Hannibal ex acie teſtantur, fata Nepotis
Ne pudeat veſtri, miſerandaque bella videre.
Nam neque me Libye vicit: ſed viribus ipſa
Scipiadem, ſeſeque ſuis hic Roma ſubegit.
Cum patria à patria vincor, moriorque cadente
Libertate libens. miſere hunc Numina ventum
Adverſum, ut morerer, ne ſpe deluſus inani
Optarem forſan tanto ſupereſſe dolori.
Hiſpanas iterum Romana ad praelia gentes
Pompeji cogam juvenes, legeſque requirant,
Et libertates: mea tunc fortuna peracta eſt.
Et quanquam haec armata manus teſtabitur orbi
Me terra potuiſſe mori: placet aequore mergi,
Ignotumque illic funus per ſaecla manere.
Oh nunquam veniat fluitans ad littora truncus,
Ne Libyca condatur humo; victique futuris
Scipiadae oſtentent monumenta nepotibus Afri.
Tunc latus enſe fodit; nec eo contentus in aequor
Proſilit; emiſſi ſpargit pars tranſtra carinae
Sanguinis: aequoreos tingit pars altera fluctus;
Migrantique animae fatum non ſufficit unum.
Demerſum monſtris jacet, eheu, praeda marinis
Nobile Scipiadae corpus; nec colliget urna
Flebilis hos cineres; nec tanto nomine dignas
Exequias tibi Roma dabit; paſſiſve capillis
Scipiadem, extremum generis, lugebit ademptum
Agmina de campis paſſim fugientia cunctas
Impleſſent magnis Libyae terroribus oras.
Praeſidiis tum forte Uticam Cato nobilis urbem
Auſoniis tenuit; qui nota clade Senatus,
Scipiadaeque fuga, victorem arcere parabat,
Hortaturque ſuos alacer defendere muros.
Sed fruſtra; heu nimium trepidantia pectora ſenſit,

Et vi-

Et victum fama non visi Caesaris agmen.
Tum Cato militibus vultu immutatus eodem
Ignovit pavidis. ultro fugientibus ipse
Prospexit, classes portu contraxit ab omni
Vicino, remosque dedit properantibus aptos.
Cunctorumque, suam quamvis projecerat ipse,
Non dedignatur Ductor curare salutem.
Solatus cives Uticae, & trepidantia verbis
Pectora confirmans placidis, quam certa supersit
Spes illis veniae, victis clementia quanta
Caesaris, edocuit. talis cupit ipse videri
Civibus, ut qui non donatam à Caesare vitam
Sperneret. illum etiam, cui non durissima virtus
Affectus celare suos permiserat unquam,
Quem nullus simulare timor docuisset, aperto
Vel deflexisset rigidi de tramite veri,
Tandem mortis amor cogit simulare Catonem.
Orbarant homines jam luce silentia Noctis,
Inque vicem fessis donarant regna quietem;
Cum gratos cuncti, quos cura dolorque sinebant,
Carpebant somnos: sed non tranquilla Catonem
Exemit virtus curis mortalibus, alto
Ut jaceat somno oppressus: sed libera mentis
Erigat ut se vis, contempleturque futura
Saecula, & aeternos vitae immortalis honores.
Ante tamen contemplatrix quam dogmata verae
Scrutari possit Sophiae, moralibus apte
Praeceptis purganda anima est; prius ejiciendi
Affectus pravi, cunctaeque è pectore sordes,
Ira nocens, & luxuries, & foeda libido.
Hos igitur motus animi (purgantia sicut
Corporis humores pravos medicamina tollunt)
Moralis plene educat Medicina, priusquam
Divinum, summumque bonum scrutarier ausa
Sit contemplando, ne densis pressa tenebris
Mens erret caeca, & vitiis decepta fatiscat.
Sic longa virtute fuit mens sancta Catonis
Purgata; atque illi vitae immortalis honorem
Jam contemplanti divini fata Platonis

Phaedo.

Phaedonem tradunt. cum laetus talia fatur.
Salve sancte liber Superis demisse Catoni;
Dirige tu cursum, vitaeque extrema meantis
Instrue; non alium moriturus quaero magistrum;
Nec restare alias voluerunt Numina curas.
Jamque mori certo liceat mihi discere, quid sit
Mors, quid vita fuit, quid erit; num nulla futura est;
An vivant animae post funera; praemia justis
Quae restent; quae sacrilegos vindicta manebit.
Dum contemplatur, mentis se libera tollit
Nec turbata acies, abstractaque corpore vires
Exercere suas contendit pura facultas.
Tunc volitans excelsa petit, nimiumque remotae
A terris, quo non oculi, non organa sensus
Corporei penetrare valent, fulgentia coeli
Corpora scrutatur; nec eis contenta, requirit
Splendoris fontem cuncti, lucisque beatum
Principium, aeternique Dei vestigia adorat.
Haec magis atque magis coelestia discere tentat
Contemplans anima: at caecis obducta tenebris,
Et depressa gravi connexu corporis, ipsa
Se non posse videre videt. solatia sola haec,
Quod meliore frui post mortem lumine sperat.
Immortalem animam spes haec probat: aut tibi frustra
Spem dedit omnipotens: frustra te jussit amare,
Quae nunquam poteris cognoscere, cur Sapientes.
Dum terris vivunt, spernunt terrena, nec aurum,
Regna, voluptates quaerunt, quae sola videntur
Splendida: sed quae non cernunt, coelestia tantum
Depereunt, si non coelestia gaudia tandem
Exciperent; sed non illuc ascendere possunt
Corpora, quae gravia, & terrenis mista creantur
Principiis, in quae tandem resoluta redibunt,
In terramque cadent. animae est coelestis origo,
Igneus atque vigor, substantia pura, suique
In toto similis, variis nec partibus illa
Composita est; ideo nullo dissolvitur aevo;
Sed sibi corporeo laxata à carcere vivit.
Felices posthac animae, quas corpora nullis

Foedarunt vitiis nullaque libidine morsas
Detinuere olim, quae, dum sub carne latebant,
Contemplatrices abstractae à carne volarant
Saepius ad coelos, coelis post fata, quibuscum
Foedera sanxerunt viventes sacra, locantur,
Aeternaque illic laetantes luce fruuntur:
At tenebrosae animae, nimium quae carnibus olim
Demersa jacuere suis, queis tetra libido
Atque voluptates, solum quas sensus alebat,
In terris notae, posthac de carne solutae
Aspectum coeli, cum quo commercia nullae
Viventes habuere, timent, nec luce fruuntur:
Sed tenebris dilecta nimis prope corpora semper
Ferales errant umbrae, moestaeque sepulchra
Bustaque foeda colunt. hinc noctu spectra videntur,
Quae terrent homines, animae sunt ista Malorum,
Quae, quoniam crassae sunt, corporeaeque, videntur.
Quam diversae (inquit) restant post funera sortes!
Credo equidem, divine Plato, te dogmata vera
Haec ipsum docuisse Deum. Deus ipse sequendam
(Aut Natura homines ratioque innata fefellit)
Proposuit virtutem, & praemia debita justis.
Haec, quoniam justos injusta potentia fraudat
Saepius in terris, & gens humana rebellat,
Solvere post mortem justissimus ipse tenetur.
Funera non metuit Sapiens suprema; nec illi,
Qui contemplando toties super astra levavit
Carnoso abstractam penitus de carcere mentem,
Corporis atque animae faciens divortia tanta,
Quanta homini licuit, mors formidanda venire
Aut ignota potest. nam Mors divortia tantum
Plena haec, quae sapiens toties optasse videtur
Et toties tentasse, facit, Superosque petenti
Libertatem animae claustris concedit apertis.
Si saepe impatiens vitam projecit Amator,
Atque manu pectus propria perfodit, ut umbra
Defunctam Stygias sponsam sequeretur ad umbras.
(Qua tamen haud illo conceditur orbe potiri)
Num Sapientum animae summi quae gaudia coeli

De-

Depereunt, verique boni capiuntur amore,
Quo nequeunt in carne frui, de carcere tandem
Corporeo solvi, claustrisque exire recusent,
Cum Deus ipse foras aperit, licitamque meanti
Dat Natura viam. at donec Deus ille creator,
Qui terrena animam primo statione locavit,
Evocat, haud illa statione excedere fas est.
Hic dubitans haesit paulum Cato. non datur ergo
Sponte mori victis (inquit:) nec obire Catoni
Dum dabit injustus Victor mandata, licebit?
Caesaris expectem gladios, atque in caput istud
Jus illi agnoscam Superi? Dominumque fatebor
Esse meum, quem Roma suum decreverat hostem,
Quemque ego damnaram. num justum injusta dederunt
Bella potestatem? non sic, oh Numina certe
Humanas placuit vobis confundere leges,
Et dare jus sceleri. sed si non sponte Catoni
Projicere hanc lucem fas est, at crimine vitam
Grandius est retinere nefas. quam grande putarem
Esse nefas nobis, turpem producere vitam
Caesaris imperiis, & regna injusta probare!
Quam Romae damnosa forent exempla Catonis!
Pompeji juvenes, qui nunc ad praelia gentes
Hispanas armant, patriaeque impendere vitas
Non dubitant, justae posthac non credere causae,
Sed pulchris fortasse volunt desistere coeptis,
Nec libertatem per tanta pericula, per tot
Aerumnas quaerent, cum nobis regna probentur,
Et non displiceat duro servire Catoni.
Ah potius fragilem hanc sit fas abrumpere vitam,
Quam te, Libertas, violem. sed Numina si te
Nunc tandem jussere mori, tua funera saltem
Prosequar, & Stygias liber comitabor ad umbras.
Non ultra dubitare licet. Tunc pectora dextra
Nuda ferit, moriensque cadit; morientis ad ictum
Undique concurrunt famuli; labentia tollunt
Membra viri, vulnus refovent; mortique quietem
Eripiunt tantum, dum, quam projecerat ipse
Tanto animo, heu frustra, contendunt reddere vitam.

Impatiens lucis propria Cato vulnera dextra
Dilacerat; mortemque docet non posse negari!
Caesar Thapsiaca Victor de clade reversus
Tendit Adrumetum, cum jam victoria passim
Securum praestabat iter. non arma, nec ullae
Insidiae clausere vias. ignoscit ubique
Supplicibus; cum nulla videt restare pericla,
Tutaque fortuna facta est clementia tanta.
Inde Uticam advenit Caesar, fatoque Catonis
Audito ingemuit; questusque, oh invide, dixit,
Cur odio moreris nostri? vitamque relinquis,
Ne non Caesareae bonitati injuria fiat?
Heu tibi crudelis nimium moriendo fuisti,
Ut moriendo mihi posses crudelior esse.
Durior interitu, quam vita armisque fuisti,
Hostis es; atque odium nostri, quod sanguine nostro
Non potuisti unquam, voluisti sanguine saltem
Nunc satiare tuo, teque ipsum impendere damno
Caesaris. evitas nostrum, crudelis, amorem,
Ut luctum facias. mihi quid clementia prodest,
Cui non Romani dubitant praeponere mortem?
Infelix Magnus sese committere fraudi
Barbaricae potius quam nostro elegit amori.
Sed tamen ille suas sperans reparare ruinas
Auxilium infido, non mortem, à Rege petivit,
Quam tamen invitus subiit. tu sponte peristi
Invidiam facture mihi. sed detrahet illam
Invidiam, & spes injustas clementia vincet.
Deflebo funus, natumque amplectar honore;
Nec me crudelem victo fore sentiet Orbis.
Dans veniam Caesar timidis Uticensibus, agmen
Defessum reficit, paulumque moratus in urbe
Munimenta videns, circumspicit undique latam
Planitiem. prope silva stetit (regionibus illis
Rara nimis) non ampla tamen, quam lentus alebat
Bagrada, qui siccas illic connectit arenas.
Horrida silva fuit, conjunctis aëra ramis
Obscurum & tristes exclusis Solibus umbras
Complectens, nemus hoc ingressus Caesar opacum,

Antrum

Antrum immane videt nigro squalore repletum,
Et marcente situ, quem nox ibi longa creasset.
Infecit gravidas erumpens halitus auras.
Attonito terrore loci, tandemque roganti
Rem notam populis astans Libys incola narrat.
Haec, Caesar, multos jam non habitata per annos
Antra immensa olim monstrum exitiale tenebat
Pestis, & ira Deum, serpens cui saecula nulla
Produxere parem terris; non tanta palude
Lernaea tumuit reparatis anguibus Hydra;
Nec qui poma Draco custodiit aurea; nec, quem
Servantem vigili Phryxaeum lumine vellus
Somniferis tandem domuit Medea venenis.
Nec tu Phoebeis Python confixe sagittis
Tantus eras, populis species incognita primis.
Serpente in tanto potuisset Gorgonis omne
Absumi virus; Libycis nec majus arenis
Hoc monstro, semen si defluxisset in unum,
Pestiferae tabes generasset tota Medusae.
Tam longum sese (centum porrectus in ulnas
Quippe fuit) volvit Serpens per fluminis undas,
Ut quoties gyris distendit terga solutis
Adversa praedam potuit deprendere ripa.
Saepe illic Tigris spumantes oblita rictus,
Atque cruentati taurorum caede Leones,
Flumina dum libant, monstri conduntur in alvo.
Atque utinam his tantum praedis contenta fuisset
Ingluvies; periere homines, quicunque per aestum
Umbrosae fessi petierunt tegmina silvae,
Aut quicunque istos, adverso numine ducti,
Advenere viri gelidos haurire liquores.
Nam simul ac nigro Serpens caput extulit antro
Horrendus, totamque implerunt sibila sylvam,
Attonitos timor invasit; non ulla salutis
Spes manibus, non ulla fuga. deprendere praedam
Distendit subito toto se corpore Serpens:
Saepius in flumen, monstrum vitare nefandum,
Desiluere viri: sed non praestare salutem
Flumen eis potuit. nantes correpsit in undis,

Nec mergi licuit miseris, pejora manebant
Fata illos, monstri obscoena conduntur in alvo.
Sic impune diu Sylva grassatus in ista
Egressus tandem est, & se ad majora paravit.
Quid pecudum strages, quid singula fata virorum
Persequar? haud vacat hic privatas dicere clades.
In populos furit, & totis cum gentibus atrox
Bella gerens, ausus Romana lacessere castra est:
Cum primum turmas Libyes ad littora duxit
Regulus Ausonias, & in his consederat arvis,
(Quis mihi de tanto credet certamine) solus
Invasit totas acies. exercitus ille,
Qui sibi promisit Libyae, & Carthaginis altae
Imperium, quem tot gentes, mundique timebat
Tertia pars, uno vix se defendit ab Angue.
Dux capere arma jubet, nec solis ensibus illic,
Aut pilis, sed ballistis, quae moenia summa
Et turres quaterent, monstro nova bella parari.
Protinus insonuere tubae; tunc erigit alte
Se, dirumque caput Serpens attollit in auras
Undique despiciens campos, tantusque videtur
Quantus is est, geminas coelo qui dividit Arctos.
Tunc asper saevit; Stygias de gutture diro
Exhalans nebulas, & flammea lumina torquet.
Squamea cum volvit sublatus terga, putares
Excelsum ad pugnas castellum sponte moveri.
Distantum longe subito se immittit in ora.
Hos morsu, afflatu necat hos, hos tollit in altum,
Ut casu interimat miseros; totasque cohortes
Sternit humo, latas cauda dum verrit arenas.
Consternuntur equi passim, fraenisque rebelles
Invitos saevi dominos Serpentis ab ira
Dum fugiunt campo, portant. cessere manipli,
Tergaque vertissent (si fas est credere) cuncti,
Ni tandem valido contortum hastile lacerto,
Dum sese arrectu tollit, sub pectore diro
Haesisset. fluxit sanies de vulnere nigra.
Horrendum immugit tum primum vulnera passus
Longaevus Serpens, caudaque flagellat arenas

Iratus;

Iratus; cuncti clamorem ad sidera tollunt,
Speque alacres validis mittunt per inane lacertis
Undique pila. ferit pars magna innoxia tergum
Squammosum monstri, crepitantque sonantia tela,
Ut sonat aestivus salientis grandinis imber,
Tegmina tectorum feriens. hastilia quaedam
Fortunata magis maculoso vulnera ventri
Infligunt. solus levibus penetrabilis illi
Venter erat telis. nigro humectantur arenae
Sanguine Serpentis, foecundaeque ante venenis
Gorgonea de tabe, novo nunc semine tristes
Concipiunt iterum pestes, & monstra nefanda.
Nec minus iratus Serpens, tantique doloris
Impatiens saevit campis, & corpora leto
Prosternit. levibus necquicquam praelia pilis
Aut jaculis tantum tentasset miles in hostem;
Robore ni tandem demissa Phalarica magno
Immensi spinam fregisset pondere dorsi.
Tum fractus vires, & tanto languidus ictu
Decubuit. solito non sese attollere nisu
Jam potuit, patulo tantum minitatur hiatu,
Et nebulas laesis expirat faucibus atras
Sic quoque lethalis. tandem stridore per auras
Tormento volitat trabs acta, caputque nefandum
Discutit, & cerebro nigras dispergit arenas.
Horrendus tandem Serpens tot jugera magno
Ventre premens, ipsa metuendus morte jacebat.
Postquam oculos silvae miracula tanta vetustae
Caesaris implessent, Utica discessit ab Urbe,
Et victi per regna Jubae victricia ducens
Agmina, regalis famosa ad moenia Zamae
Pervenit. Ducis hic Petreji animosa Jubaeque
Funera cognoscens, animo tam tristia fata,
Fortunaeque vices summae miseratur amaras.
Tunc Urbe exceptus Zamenses laudat, & illis
Praeficit imperio Crispum. Maurusia tellus
Romula de tanto facta est provincia regno.
Inde Uticam remeans, ventis dans carbasa, Sardon

Appulit,

Appulit, atque illa paullum tellure moratus,
Tutus ad Ausoniae pervenit littora Caesar.

SUPPLEMENTUM LUCANI.

LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

Triumphi Caesaris quatuor continuis diebus. Templum Veneri extructum. Pompeji Juvenes bellum in Hispania renovant.

Romuleas arces celeri victoria fama
Caesaris intrasset. Fictis certare parati
Obsequiis complent Phoebeia palatia Patres.
Aque quater denis (quamvis devicta sit ipsa
Illo Roma die) decernunt vota diebus.
Caeduntur Tauri, gratoque altaria thure
Cuncta calent. nec tot sunt templa ornata coronis,
Cum Latio audita est olim victoria felix
Scipiadae, & fusus Zamensibus Hannibal arvis.
Aut cum Teutonicis intravit moenia victor
Exuviis Marius. non plus felicibus armis,
Externisve unquam laetata es, Roma, tropaeis,
Quam nunc amissa pro libertate triumphas.
Tum justo, meruit quem Gallia victa triumpho,
Dilatoque diu, jungunt decreta Senatus
Tres alios, veteres ut possit Caesar honore
Obscurare Duces, pompasque excedere cunctas;
Utque triumphales utroque à cardine laurus
Ornarent pariter currus: Australibus illa
Splendida divitiis, Boreae generosior ista
Robore & exuviis: ut pictis mista Britannis

Agmina

Agmina Niliaca incedant, ut sole perustos
Mazaces albo comitentur corpore Suevi:
Ut Galli Armenis juncti, Maurisque Sicambri
Spectentur pariter populis: longeque remotae
Tot possint gentes, & quas commercia nunquam
Junxissent, Latiis junctae nunc ire catenis,
Communemque simul vinctae deflere ruinam.
Ut cunctos pariter fontes, captivaque Tibris
Flumina Caesareis videat depicta tabellis.
Inde catenati lugens Germania Rheni
Fata sui sedeat: Nilus septemfluus illic
Cornua fracta gemens: fraenato ut gurgite Gallis
Inde suis Rhodanus, Mauris hinc Bagrada ploret.
Nec majorem ullo sese Urbs Romana triumpho
Fortunamque suam potuisset cernere, si non
Ipsa triumphatae partis pars magna fuisset.
Tot clarus titulis, tot bellorumque superbus
Exuviis, Tyrio Caesar spectabilis ostro
Moenia sublimi intravit Romana Triumpho;
Quadrijugis vectus niveis, quos pascua mittunt
Clitumni laeta, & sacrae victoribus undae.
Dicito Calliope, quos gentes quattuor illis,
Quos Ponto, Aegypto, Libye, Gallisque subactis
Ducebat Caesar, spectabat Roma triumphis.
Quam diversa fuit facies, quam corpore toto
Ornatus populis varius, quam dissona lingua,
Dum fluvios tabulis pictos, dum facta metallis
Oppida, bellorum series, diversaque pugnae
Tot genera ostendit; varie & fabricata ministri
Arma, Ducum exuvias, argenti pondera & auri,
Captaque magnorum portant diademata Regum.
Sed si non tantae dignaris singula pompae
Dicere Calliope, saltem miserabile magni
Vercingetorigis fatum reticere putato
Esse nefas, quem bellantem tot viderat annos
Gallia, collatis toties cum Caesare signis,
Et toties renovantem acies, proavita tueri
Jura, jugumque suis Romanum avertere Gallis.
Hic, quem dura Ducis nimium sententia morti

Damnasset, residens indignabunda pheretro
Dejicit ora: tegit frontem diffusa minacem
Caesaries; diis iratus, vitamque perosus
Captivam, domini gladios optare videtur.
Ecce alia in Phario facies miseranda triumpho
Corda movet vulgi. incessit Regina catenis
Arsinoë, passis per candida colla capillis,
Et teneras, modo quae gessere Aegyptia sceptra,
Auratis palmas manicis religata tenebat.
Quamvis Arsinoën non hic sententia mortis
Dura manet, parcit clementia Caesaris illi:
Aut donat Victor, Cleopatrae captus amore,
Germanae veniam, Phariamque remittit ad aulam.
Heu quantum, Cleopatra, tibi, si capta perisset
Hic soror, abstulerat crimen Fortuna futurum!
Nam miserae Arsinoë donatam à Caesare vitam
Crimine majori posthac soror impia tollet.
Maxima sed populi subiit miseratio mentes,
Cum vidêre Afro pueri captiva triumpho
Ora Jubae; cujus Libyco rex maximus Orbe
Nuper erat Genitor, qui tot modo regna, tot urbes,
Tot populos lata tenuit ditione remotos.
Quis Latius, miserande puer, tam obtusa gerebat
Pectora, quem tua non aetas innoxia movit?
Aut quis te tanto dejectum culmine regni
Immerita hostili praebentem colla catenae
Non moerens animo vidit? sed caeca futuri
Mens hominum. felix, quae tam miseranda videtur,
Sors tua, Magne puer; vinclis felicior istis
Es Juba, quam magni maneant si regna parentis,
Et stet firma tuis tellus Maurusia sceptris.
Illa dies quae te captivum fecerit, illa
Transtulit in melius (quis crederet?) illa futurae
(Tristis visa licet) posuit fundamina famae.
Moribus Ausoniis primis nutritus ab annis,
Barbariem exutusque, tuo felicia posthac
Tempora constituens orbi, moderamine justo
Commissas olim regni tractabis habenas.
(Nam te post casus tantos ad culmina Regni

Evehet

Evehet Augustus Caesar, solioque locabit.)
Praeterea exultus studiis, miranda relinques
Ingenii monumenta tui, calamique perennis
Docti fama tibi per saecula cuncta manebit.
Sed non Pharnacis captiva Quiritibus ora
Armeno potuit Caesar monstrare triumpho.
Ille fuga evasit. vehitur fugientis imago;
Et Veni, Vidi, Vici, tria verba superbo
Portantur curru totum narrantia bellum.
Romanos animos, plus quam spectacula viva,
Tristia fata Ducum tabulis depicta movebant.
Illic moesta videt civilia vulnera Roma,
Et proprias luget clades; illic sua quisque
Funera Romanus, cognataque damna recenset.
Inter Barbaricas strages, & funera Regum
Extera, magnates Libyae, caesosque per Alpes
Gallorum Proceres; proprio qua pingitur ense
Rex Juba transfixus convivia moesta cruentans,
Demersusque sui Nili Ptolemaeus in undis;
Monstrantur Latiae mortes, absumptaque bellis
Maxima Caesareis Romanae nomina gentis.
Hic cum Rege Juba Petrejus, Afranius illic:
Illic Torquatus moriens, hic Sulla jacebat.
Nec procul hinc oculis agnoscunt flentibus ora
Scipiadae, puppi jam desilientis ab alta.
Te quoque, Sancte Cato, fodientem viscera dextra,
Et properanti animae lacerantem vulnera cernunt.
Verum inter Procerum tot mortes una tacetur.
Nec tabulae moestis monstrare Quiritibus audent
Flebile Pompeji fatum, ne tanta triumphos
Tristaret clades. sed mors ea sola relicta.
Quae tum praecipue populo expectata fuisset,
Altius infixa est quaerentibus, & bene cuncti
Jam sine picturis Magni miserabile letum,
Et seriem tantae possunt memorare ruinae.
Quis numerare queat variae spectacula pompae?
Quot campis ludi? nova quot certamina Circo
Spectentur populis? quantoque madescit arena
Sanguine nobilium dat quas Hyrcana ferarum

Sylva, aut monstriferis nutrit Getulia campis?
Quin & nocturnae praefulgent undique pompae,
Delectantque, parat cum post spectacula Caesar
Nocte redire domum toto famulante Senatu.
Cum mediam cernunt Elephantes ire per urbem,
Et lucem gestare: forum via lactea visum est:
Tot simul accensis Elephantum terga micabant
Ignibus, atque ibant coelestibus aemula signis.
Nec tantas Victoris opes spectacula vana
Testantur solum: sed duratura per aevum
Exurgunt opera, & saeclis miranda futuris.
Nam templum Veneri, domus à qua Julia nata est,
Aut pius, aut tanta sublatus origine Caesar
Magnificum extruxit, spoliisque ornavit opimis.
Ut formosa Venus tanto videatur honore
Plus Jovis Uxorem, & Tritonida vincere, quam cum
Aurea poma illi nemorosae in vallibus Idae
Judicium Paridis Priamo fatale dedisset.
Plusque Dioneae veneratur numina mundus,
Quam vel Junonem vel Pallada: dignius orbi
Nomen Julaeae censetur stirpis origo,
Quam Superum Regina, aut vertice nata Tonantis.
Interiora auro radiabant limina Templi
Marmorei, aurataeque trabes, caelataque multa
Arte micant simulachra Deûm, & spirantia signa.
Hic Troja antiqua, & Veneris Phrygiique videntur
Anchisae thalami, decantatumque Poëtis
Frondescit nemus Idaeum, quod debuit olim
Vatibus, hic tantis debens pictoribus Ida.
Hic torus exurgit mollis, quem mater Amorum
Progeniem terris, tantosque datura nepotes
Cum juvene Anchisa quondam Venus aurea pressit,
Concubitumque hominis pulcherrima passa Dearum est.
Aeneas juxta soboles stat, corpore talis
Formoso, qualis semper florente juventa
Exultat Phoebus: fraenata aut Trigide qualis
Bacchus odoratis curru descendit ab Indis:
Troïus Aeneas, cui tantam Musa Maronis
Donavit felix famam per saecula, quantam

Maeonius

Maeonius Grajo vates praestabat Achilli.
Illic eximiae visa est pietatis imago,
Cum bonus Aeneas, Troja pereunte, parentem
Grandaevum attollens humeris, per tela, per ignes
Hostiles rapuit. non illi Laomedontis
Arsurae curantur opes, non fulva supellex,
Nec sparsae passim per tanta incendia gazae:
Sed Genitor, Phrygiique lares, & sacra Deorum.
Pone patrem sequitur fortem formosus Iülus,
Unde genus nomenque suum gens Julia duxit.
Condidit hic Albam longam, multosque per annos
Imperio rexit. longo dehinc ordine picti
Post primum Albani Reges monstrantur Iülum.
Donec Iüleam Tullus Rex diruit Albam,
Transtulit & Romae cives. hinc ordine rursus
Reges atque Duces Latii, Romanaque fata
Usque ad Caesarei monstrantur tempora regni,
Quo vetus Alba iterum Romam vicisse videtur.
Robore sed quamvis munita potentia tanto
Caesaris, & populi plausu firmata videtur:
Nutat adhuc, & plus terris quatietur Iberis,
Quam vel Thessalicis, vel Thapsi tristibus arvis.
Maxima adhuc restant discrimina, maxima bella,
Quae juvenes facient Pompeji nomine tanto
Non indigna. truces vicinos Gadibus illi
Herculeis armant populos. Hispania sedes
Tertia bellorum; & Romani scena furoris.
Currit ad occasus, extremaque littora Mundi
Jam civile nefas, qua sese Hispania pandit
Ultima. non ulli populo majora videntur
(Cum vastus fessos exacta luce jugales
Proluit Oceanus) rutilantis corpora Phoebi.
Atque ideo propiora suae putat incola terrae
Deceptus, tanquam sese illic aetheris alti
Convexum inclinet. sed majus ab aequore tanto
Surgentes reddunt nebulae, densique vapores
Objectum, radios oculi diffundere sueti.
Hinc non ulla vident surgente crepuscula Phoebo,
Nec fugiente. dies oritur cum Sole, caditque.

Tota jacet corii ſpecie diffuſa bovini
Terra Hiſpana, mari cincta undique, & inſula poene
Facta, niſi gelida quod Pyrenaeus ab Arcto
Mons interpoſitus Gallis diſterminat agris.
Facturum tantis montem divortia terris
Excelſum poſuit Natura, & vertice coelum
Aequantem ſummo. nudum eſt, & gramine nullo
Veſtitum, quod Gallorum praepinguibus arvis
Objicitur Boreale latus: contraque cacumen
Qua ſteriles terrae campos proſpectat Iberae,
Frondoſum ſilvas denſas, & paſcua laeta
Oſtendit; tanquam Galli felicibus arvis
Divitias mons iſte ſuas conceſſerat, utque
Veſtiret ſeſe, terras ſpoliarat Iberas.
Nubifero, famae ſi credas, nomina monti
Pyrene miſeranda dedit. regnabat in illo
Monte Bebryx Genitor, parvaque excepit in aula
Hoſpitio Alcidem formoſa armenta petentem
Geryonis. viſa eſt Alcidae regia virgo
Pyrene, placuitque nimis, deceptaque tandem
Hoſpitis invicti placido ſuccumbit amori.
Conjugium Alcides miſerae, tedaſque jugales,
Si modo Geryonis victor remearit ab arvis,
Promittit: ſed fata negant crudelia tedas.
Nec prius Alcides vincit, quam funere triſti
Pyrene formoſa jacet. timet illa Parentem
Iratum; nec jam vitiati pondera ventris
Ulterius celare valet. queribunda pererrat
Frondoſas latebras, & vaſti devia montis;
Solaque furtivum ſylvis deplangit amorem.
Amphitryoniadem falſum, tardumve vocabat;
Donec plorantis fruſtra, magnique vocantis
Herculis auxilium leto crudelior ipſo
Bellua formoſae laceravit virginis artus.
Amphitryoniades triſtem Bebrycis ad aulam
Jam victor rediens, amiſſa virgine demens,
Et formidandus luctu, per luſtra ferarum,
Per juga, perque alti frondoſa cacumina montis
Tendebat, ſponſae quaerens veſtigia charae,

Pyre-

Pyrenenque suam moesto clamore vocabat.
Pyrenen sylvae, Pyrenen antra ferarum,
Et curvae toto resonabant monte cavernae.
Ingemuit locus ipse; ferae tremuere, metuque
Montani latuere fures; nec quaerere praedam
Immanes audent ursi, torvive leones,
Dum nemore atque jugis graditur Tyrinthius altis,
Sed postquam laceros artus, atque ora puellae
Deformata suae cognovit, fata Deosque
Multum incusavit lacrumans. tunc oscula charis
Relliquiis repetita dedit; supremaque plangens
Funera, Pyrenen tumulavit montibus illis.
Diruet hanc (inquit) molem non longa vetustas.
Famaque tum tua major erit; tumulique ruina
Augebit tumulum. toto tunc monte jacebis,
Ut juga tuta tenet Bacchus Nisseia sepultus.
Mons erit iste tuus. consensit fama. tenentque
Pyrenes isti nomen per saecula montes.
Pompeji juvenes instructo milite Gades
Linquentes, bellum omne locant, quà pinguia Baetis
Culta secans, sua felici dat nomina terrae.
Oppida cepissent primo regionibus illis
Ateguam, atque Ucubin, & nomen clade futura
Funestum Ausoniae Mundam, & te grata Camoenis
Corduba, doctorum cunis foecunda virorum.
Undique Pompejis vires Hispania mittit.
Hic praeter Latias Aquilas, Romanaque signa,
Quae Varus, duxitque acer Labienus, Iberi
Pugnaces coëunt. hic trux stat Cantaber, armis
Qui vitam impendit solis, gens nescia pacis
Aut siccae mortis, ferro praevertere sueta
Imbelles annos: decus esse abrumpere vitam,
Naturaeque putant segnem donare senectam.
Augurii sacri, divinarumque peritam
Flammarum pubem dives Gallecia mittit.
Callaici veniunt, qui, dempto Marte, laborem
Non ullum novere viri. nam semina sulcis
Injicit, & duro glebas invertit aratro
Foemina, dum manibus peraguntur bella virorum.

A Minil

A Minii ripis patrii venit impiger Astur,
Auriferique Tagi fulgentia signa ferebat
Incola, deciduum consuetus cernere Solem.
Et Vasco insuetus galeis, & Concanus audax,
Qui se Massagetum dura de stirpe fatetur
Cornipedis consuetus equi potare cruorem.
Celtiberi, bello qui corpora caesa suorum
Igne cremant, creduntque nefas si forte jacentum
Exanimes fera vel volucris depascitur artus.
A ripis rapidi veniunt Sucronis, & omnes
Hispanae gentes, quaecunque aut funera Magni
Ulcisci, aut Latios cupiunt nutrire furores.

SUPPLEMENTUM LUCANI.

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

Pugna navalis cum tempestate describitur. funestum Mundae praelium. Cn. Pompejus Varus, & Labienus interfecti sunt.

Excipit Oceanus civilia bella, priusquam
Hispanas tangant terras, & tristia Pontus
Pompejanarum gestat praeludia cladum.
Qua Tartessiacas extremum littus ad oras
Extendit Libye, Pompeji nomine Varus
Aequora custodit: pro Caesare Didius illuc
Classibus advenit. vicinaque littora utrinque
Aequoris angusti belli videre furorem,
Et terris tumuere suis. vix pugna coorta est,
Cum variis subito tumuerunt aequora ventis.
Fluctibus insurgit totum mare; plusque pericli,
Quam gladii hostiles, tempestas atra minatur.

Et Tin-

Et Tingitanis primo ruit Auster ab oris,
Corus ab Occiduo pelago, violentus Ibero
Littore surgebat Boreas, & flatibus undas
Reppulit adversis. variis vexata procellis
Aequora confusos tollunt ad sidera fluctus.
Nil aliud dubio flatu voluisse videtur
Quam turbare mare, & sceleratum abrumpere bellum
Aeolus, aut mediis undis utramque, priusquam
Sanguine civili madeant, immergere classem.
Sed rabiem Oceani vicit, ventique furorem
Bellandi vesanus amor; tantisque ruebat
Militis impietas ad praelia dira procellis,
Quantis Mercator, quamvis avidissimus, undas
Aequoreas tentare neget; nec vellera Parmae,
Indum ebur, aut rubro pretiosas aequore conchas
Auderet tali ratibus conquirere coelo.
Jamque propinquabant classes, validisque lacertis
Sulcatas vertere undas, tonsisque secabant
Excussis: fluctu spumabant caerula cano.
Innumerae pariter tolluntur ad aethera voces.
Nec jam remorum sonitus, clangorve tubarum
Audiri poterant: hominum clamore premuntur:
Sed remos, vocesque hominum, sonitumque tubarum
Bacchantes venti, tempestatesque sonorae
Exuperant. nimbis pariter jaculisque diurna
Lux periit, densis & inhorruit unda tenebris.
Tum rostra haud visis sonuerunt obvia rostris.
Occurrunt aliae proprio conamine naves:
Hostibus objiciunt alias agitata procellis
Aequora, & invitas forsan concurrere cogunt.
Navibus elidunt naves, hominumque furori
Additur ira maris. cunctos geminata pericla,
Dissimilesque metus urgent caligine tanta.
Dum pugnant alii, pelagi sarcire ruinas
Contendunt alii, & propiorem avertere mortem.
Nec jam pugnantes pro Caesare Didius audax
Hortari poterat, nec in ordine vertere classem:
Non Pompejanis Varus mandata valebat
Militibus dare: nec voces fragor aequoris ullas

Jam ſinit audiri; ventis, fatoque relinquunt
Omnia, & attonitas claſſes Fortuna regebat
Praelia committens. roſtro perfoſſa carina
Subſidet, & fatum neſcit cui debeat, hoſti,
An tempeſtati. nec ſola fragoribus auris
Terretur: ſed nox oculis obducitur atra.
Nec tamen eſt tenebroſa ſatis: ſed triſtius illis
Exoritur lumen tenebris, & fulgura ponto
Crebra micant, luciſque repoſcere regna videntur.
Quam Sol non potuit, depellunt fulgura noctem,
Illic dum tumidis forte oppugnatur in undis
Pompejana ratis, nec ſe defendere contra
Hoſtiles valet incurſus, & capta videtur,
Vendicat iratum pelagus ſibi: gurgite pinus
Mergitur, & rapuit victoribus unda triumphum.
Aſt alias jam poſſeſſas victore carinas
Obruit, & cito devictos ulciſcitur aequor.
Contra utramque diu claſſem Fortuna videtur
Pugnare, atque odiis vexare hoſtilibus ambas.
Finivit tandem dubii certamina Martis,
Oſtenditque, quibus coeli pelagique labores
Ipſa exciviſſet tantos. victoria claſſi
Caeſareae jam plena fuit, quam Didius audax
Erubuit vento aut pelagi debere procellis.
  Amiſſam Varus claſſem videt. obruta ponto
Pars jacuit: pars victores poſſeſſa vehebat.
Relliquias ſecum fugientibus inde carinis
Cartejae ad portum vexit, ratibuſque relictis
Emenſus tellure vias, hinc caſtra petebat
Pompeji juvenis. toto tunc milite fruſtra
Moenia Pompejus munitae obſederat Ullae.
  Interea curſu celeri (quo bella ſolebat
Conficere) Hiſpanas properabat Caeſar ad oras.
Quem Roma egreſſum dena bis luce Saguntus
Excipit; Urbs fidei clarum per ſaecula nomen,
Et crimen quondam Superum. quod non niſi magno
Deleri excidio potuit Carthaginis altae.
Urbis ad Occiduum nitidis it Duria lymphis
Culta rigans vicina, atque in mare tendit Iberum.

Sed

Sed Ducis haud tanti cursum vel Duria tardat,
Vel rapidae Sucronis aquae, montesve corusci,
Queis faciunt dites argentea nomina venae.
Inde rapit cursum flavae per littora Baetis,
Et procul egressus totis te, Corduba dives,
Obsidione premit turmis, non spe potiundae,
(Praesidiis urbem validis nam Sextus habebat)
Sed trahat obsessae ut Pompejum à moenibus Ullae.
Quod juxta evenit. namque obsidione relicta
Pompejus totis sectatur viribus hostem
Jam pugnae cupidus; sed non certamen iniquo
Caesar inire loco statuit: verum agmine moto
Progressus, Salsi non magnas transilit undas,
Ateguamque capit subita feliciter arte.
Ategua amissa, veritus Pompejus, Iberas,
Fortunâ quassante fidem, ne perderet urbes
Et reliquas, uni properat committere pugnae
Spes omnes, viresque suas, hostemque secutus
Ocyus, ad Mundae fatalia pervenit arva.
Castra locat tumulo modico, qui desuper omnem
Planitiem late despectat, Caesaris unde
Ante oculos positas potuit numerare cohortes.
Nulla hic auguria, aut tantae praenuntia cladis
Prodigia implêrant campos aut aëra; nullae
Vel per inane faces, vel dirae arsere cometae.
Non signis examen apum, liquefactave pila
Fulmine; non volucres, non exta minacia terrent.
Plus tamen hic moerent omnes, metuitque silentes
Turba Deos, tanquam clades immanior omni
Ostento his campis, & inenarrabile damnum
Immineat Mundae. tacito portenta timore,
Quae nulli fecere Deûm, sibi quisque creabat.
In Pompejanis per moesta silentia castris
Ancipites errant animi. nunc improba vota
Concipiunt, & spes diras, umbrasque videntur,
Horridaque ante oculos mortis simulachra futurae
Cernere: lymphata rursus formidine pallent.
Nec, quamvis sperare nimis fortuna vetabat
Caesaris, exoptant victas producere vitas.

Danda tamen venia est illis, cum Caesaris audax
Bella timet miles, Latium qui saepe cruorem
Hauserat; & patriae toties in viscera fortes
Incipiunt trepidare manus. exercitus, Orbis
Ille triumphati domitor, victorque Senatus
Romani, qui tam praeceps in bella ruisset
Thessala, Thapsiacisque ausus praevertere campis
Jussa Ducis, jam jussa timet, sonitumque tubarum;
Nec sibi desuetum potis est celare timorem.
  Sed minus ut vulgi pavidos mirere tumultus,
Tristis ad haec Caesar funestae praelia Mundae
Ipse venit. consueta deest fiducia, nec frons
Illa Duci est, ex qua toties felicia belli
Ante tubas hilaris tulerat praesagia miles.
Lubrica fortassis moesto tunc pectore dona
Fortunae expendens, quantisque agitata procellis
Sint humanarum metuenda cacumina rerum,
Per tot Magnorum quas fecerat ipse ruinas,
Formidare suam discit. felicia Magni
Tempora dinumerat; totque inviolata per annos
Prosperitas, similisque suae, Pharsalia donec
Tam longas evertit opes, in mente recursat.
Et Magni casum, postquam fastigia Magni
Attigerat, jam visa levis Fortuna minari.
Haec moeste reputat Caesar mentemque labantem
Corripit, iratus tacite; tandemque cohortes
Alloquitur vultu caecum celante timorem.
Bellorum comites, qui mille pericula, mille
Vicistis plusquam Herculea virtute labores,
En vobis toties truncata repullulat Hydra,
Ultimus hic labor est; infirma atque ultima colla
Exerit; hic virtus eadem, quae prima recidit,
Et robusta magis, resecet postrema, nec ultra
Crescere civilis permittat semina belli,
Quae post tot clades imbellis Iberia nutrit.
Sanciet haec nobis pacem victoria, totus
Exarmatus erit post haec certamina Mundus.
Sed qui sunt, qui bella parant? qui Caesaris enses,
Et totidem bellis victricia signa lacessunt?

Desti-

Destituet plebs ista Ducem non sponte secuta,
Sed casu. num Pompeji pugnabit amore,
Quem non novit adhuc? num vanam nominis umbram,
Plusquam Caesareas vires, quas nuper Ilerda
Vincentes vidit, populus formidat Iberus?
At vero si qua est Legio Romana sub armis
Pompeji; rudibus constat tyronibus, aut his,
Qui vobis victi fugientia terga dederunt,
Et veterem adducunt secum ad nova castra timorem.
Quae toties victus faciet jam praelia Varus?
Hispanisve geret Labienus transfuga plusquam
Aut prius Aemathiis, Libycis aut gesserit arvis?
Ite mei comites, belloque imponite finem.
Dixerat; at nullo excipiunt clamore cohortes
Verba Ducis; nec stridentes accendere possunt
Dejectos animos litui, conceptave cornu
Classica; nec quanquam ad pugnam de colle propinquo
Decurrunt Pompejani, procedere campo
Longius, aut rapido (ut mos est) occurrere cursu
(Tum primum trepidus) veteranus Caesaris audet.
Quod simul ut vidit, magna inflammatus ab ira,
Deseritisne Ducem, & faciet nece Caesaris (inquit)
Vos timor emeritos hodie? simul arripit hastam
Dictor, & adversos solus defertur in hostes.
Obstupuere illi, quibus haec miracula, miles
Caesareus timidus, temerarius ipse, videntur.
Vix oculis primo credunt; mox in caput audax
Undique pila volant; donec, vincente pudore,
Non virtute metum, cunctis exercitus armis
Ad Ducis auxilium procurrit, & impia tanta
Tunc rabie, quanto detrectavere timore,
Bella gerit. redimat Romano ut sanguine culpam,
Et dira faciat funesta piacula caede.
At primo pugnae gentes utrinque furore
Diffugiunt, solis peragendaque bella relinquunt
Ensibus Ausoniis; aliis nec egebat Enyo,
Pallida nec plures Alecto optabat. in omne
Suffecere nefas hae dextrae hic constitit atrox
Pugna; pares urgent acies, animique, paresque

Irarum ſtimuli. magnis hortatibus ambo
Inter ſpemque metumque Duces diſcurrere primo
Coeperunt, fruſtraque ſuos impellere, donec
Laſſati excedunt pugna: collemque propinquum
Ductor uterque capit. diri hinc diſcrimina belli,
Totque cruentatos enſes, tot ſtragis acervos
Dum triſtes ſpectant, vix formidare vacabat,
Vix ſperare, Duces ſubiit miſeratio ſola,
Feraliſque timor, ne non victoria moeſto
Ulla, ſed ambobus lugenda tragoedia campo
Reſtaret, Latiuſque illic procumberet Orbis.
Ultima Caeſarei reſtare pericula credunt:
Et Pompejani poſt haec ſperare recuſant
Praelia. pugnaces animos agit aemula virtus.
Utque magis ſtupeas, cunctis incognita bellis
In totis ſubito ſunt orta ſilentia campis,
Dum media fervent rabie; nulloque virorum
Audito clamore, manus movere furentes.
Ad Pompejanas tandem Victoria partes
Se trahere eſt viſa, & paulatim cedere retro
Caeſarei coepere; fuga vix Centuriones
A turpi retinere queunt; cum fortia Caeſar
Pectora denudans ſtricto ſic enſe profatur:
Non tibi jam Fortuna levis, quae condere ſumma
Exoptas potius, quam condita ſumma tueri,
Iraſcor; ſatis ampla mihi, quae nulla tacebunt
Saecula, feciſti, fateor. transferre favorem
Jam te, Diva, decet, mundo ne ignota poteſtas
Sit tua, meque Deum deceptus crederet orbis.
Dixerat; & certa fodiſſet pectora dextra.
Sed Fortuna (velut prope ſumma pericula mater
Stare ſinit puerum interdum, ut majora timenti
Gratius auxilium veniat) ſubmittit alumno,
Unde minus ſperatur, opem. nam caſtra Bogudes
Extra aciem poſitus, praedae perductus amore
Pompejana petit. contra hunc ad caſtra tuenda
Ex acie educit Labienus quinque cohortes.
Perdidit infelix Pompejum hic caſus, & omne
Mutavit belli fatum. pro Caeſare falſus

It ti-

It timor, & cunctis Labienus terga dedisse
Creditur; illa suos debellat opinio, spemque
Caesareis creat. errorem monstrare, metumve
Tantum inhibere studet frustra Pompejus; acerbo
Prodita diffugit casu miseranda juventus.
Infelix Varus toties devictus ab armis
Caesareis, quem tot per clades fata tulissent,
Jam male servatam cupiens abrumpere vitam,
Irruit in medios enses, in vulnera laetus
Mille ruit moriens; post tot certamina cladi
Huic superesse pudet, cumuloque deesse virorum.
At miser ut totis rediens Labienus in arvis
Pompejanorum vidit fugientia signa,
Erroremque simul fatalem audiverat, amens
Me miserum exclamat! tantae, fortuna, ruinae
Me facis authorem? per me crudelia fata
Ausoniam subigunt? hac hac fuge prodite miles,
Hoc aperi pectus, tristemque ulciscere cladem:
Aut poenas sument pro vobis Caesaris enses.
Tum vero, ut Leo Getulis in saltibus ardens,
Qui venatorum telis cingentibus, ultro
Assilit in ferrum, sese ingerit ipse periclis,
Et cupide letum gladio molitur ab omni.
Tandem vita fugit Stygias irata sub umbras.
Jam stragis cumulos, & ineluctabile damnum
Viderat infelix tumulo Pompejus ab alto,
Et quamvis lucem damnat, sperare juventus
Integra persuadet; necquicquam à tristibus arvis
Aufugit, heu terra statim moriturus in ista.
Sed fratrem Hispanas abscondent fata per urbes,
Caesaris ut possit post mortem tristia rursus
Bella, & Romanos olim renovare furores.
Impia jam caedes oritur, passimque per agros
Palantes caedunt insano ardore furentes
Caesarei, & tanto saturant crudelius iras
Victores, quanto plus tristia bella timebant
Ante tubas dudum. nec jam fugientibus ullam
Vicinae latebrae, vel Pompejana salutem
Castra dabant miseris, infirmave moenia Mundae.

Nam

Nam cito diripiunt victores castra; citaque
Vi Mundam expugnant; dum (quod vix ulla tacebunt
Saecula, vel credent forsan) pro cespite fossas
Corporibus complent, faciuntque cadavera muros.
Nec solum ante tubas, sed post haec praelia tristis
Caesar erat; quanti victoria constitit illa,
Et quam moesta fiet civili gloria bello,
Sero animum subiit. miserae nunc vulnera Romae,
Nunc sua, Victorisque nefas crudele recenset,
Invidiamque simul; victricem poene coactus
Fortunam damnare suam; quae clade triumphum
Obruit, & tanto mersisset sanguine lauros.
Talia dum moesto volvebat pectore Caesar,
Pompeji caput abscissum Cenonius affert.
Ingemit, & tantae lachrymis agnoscit obortis
Fata domus; subiit magni Genitoris imago,
Atque Aegyptiaco miserandum in littore funus.
Quaerenti fatum juvenis Cenonius infit:
Cum modo Pompejus Mundae funesta per arva
Tot stragis cumulos, tot corpora caesa suorum
Infelix vidit, nec jam reparabile damnum,
Vectus equo celeri Cartejae ad littora fugit,
Ut portum nactus notum, dare carbasa ventis
Posset; at insidias veritus, nostrosque sequentes,
Littora deseruit rursus, sylvamque propinquam
Consilii incertus petiit. nos terga secuti
Instamus, sylvamque oculis scrutamur opacam;
Quaerentesque diu frustra, sub tegmine fagi
Umbrosae tandem defessum, & vulnere claudum
Pompejum aspicimus solum, (proh tristia sortis
Humanae specula, & pompae documenta caducae!)
Pompejum illum (inquam,) qui tecum, ô maxime Caesar,
Tot modo stipatus legionibus, & comitatus
Gentibus innumeris; tam longo tempore fatis
Pugnavit dubiis, jam cinctum milite nullo
Vidimus. ut tradat se, hortamur: at ille minaci
Intrepidus vultu, nunquam me Caesaris, inquit,
Captivum, victum quamvis, Fortuna videbit.
Abscissum videat caput, & cervice revulsa

Haere-

Haeredem agnoſcat Magni. nec dedecus illud,
Quod fatum Genitoris erat, mihi Roma putabit.
Non tam vile tamen caput hoc, certamine nullo
Ut vobis tradatur, erit. dum tela ſuperſunt,
Non gratis moriar. tum pugnam ingreſſus iniquam
In medioſque ruens, ſine ſpe ſine viribus, omnes
Nos pariter ſola adjutus virtute laceſſit.
Nec vitam, quam tanto animo projecerat ipſe,
Servandi nobis conceditur ulla poteſtas.
Invaſit ferrum, ceciditque in vulnera laetus,
Et tandem invito mortem ſibi vendicat hoſte.
Tum Caeſar lachrymans, generoſum quaerite truncum,
Thuriferis collecta rogis componite membra
Cum capite, & dignam tantis date Manibus urnam.
Digreſſus Munda Caeſar ſecurus ab omni
Bellorum ſtrepitu victricia ſigna per urbes
Suſtulit Hiſpanas. jam Gades, Corduba dives,
Hiſpalis, atque omnes, quaſcunque interluit undis
Baetis Anaſve ſuis, victori tradere ſeſe
Non dubitant Urbes. populi, genteſque remotae
Sub juga jam veniunt. abjectis Cantaber armis,
Callaicuſque ferox, & Celta, atque impiger Aſtur
Expoſcunt veniam, pacemque à Caeſare quaerunt.
Nil terris olim venerabile nomen Iberis
Jam valuit Magni. cunctos Fortuna clientes
Tranſtulerat; ſolus jam poſſidet omnia Caeſar.
Nec mirum, obtineat terras ſi ſolus Iberas,
Qui ſine rivali Romanas obtinet arces.

SUPPLEMENTUM LUCANI.

LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

Honores Caesari à Senatu decreti. bellum in Parthos parat. conjuratio in Caesarem. Prodigia. Caesar in Senatu occiditur.

Jam se post clades tantas, tot vulnera gentis
Ausoniae, & strages populorum, absumpserat ipsum
Civilis furor, & terris pax alma refulsit.
Defessis irerum rebus sperare quietem
Coeperunt populi, non tristia bella timebant,
Omnia dum tenuit Caesar, nec in orbe potestas
Altera, nec fuerit communis Roma duobus.
Hunc supra invidiam Fortuna evexerat; hujus
Regnum amat, ut tutum, populus. nam quem magis optent
Custodem pacis, quam qui fortissimus armis
Semper erat, nulloque unquam devictus ab hoste.
Plebs libertatem, sola contenta salute,
Romula projecit; nec post tot praelia pacem,
Quamvis cum Domino veniat pax ista, recusat.
Nec solum vulgus domino servire paratum
Caesaris imperium votis amplectitur: illud
Et Procerum pars magna cupit; tranquillaque Patres
Tempora lassati exoptant; quos (fulgura summos
Ut feriunt montes) feriunt discrimina saevi
Praecipue belli, & gaudens feralis Enyo
Sanguine nobilium semper. nec nomen inane
Jam libertatis (dudum ipsa eversa fuisset)
Sanguine jam retinere student. vix ipsa videtur
Libertas tanti. neque ficto Caesaris augent

Obse-

Obsequio titulos. sed vero pectore tantos,
Ne sibi Rege minor videatur Caesar, honores
Decernunt, quantos nequeat privatus habere.
Perpetuum Dictatorem, patriaeque parentem
Appellant Patres; denos ut Consul in annos
Designaretur, statuunt; altaque Curuli
Ipse ut supremus Romana Censor in urbe
Veste triumphali indutus, lauroque sederet
Perpetua ornatus. nec non de Principe Numen
Ut fieret Victor, donant altaria, Sacra,
Altaque templa, quibus pulcherrima juncta Dearum
Illius astabat statuae Clementia sacrae.
Caesareo faciunt Vestales nomine vota.
Et quo quaeque die victoria contigit illi
(Civilis quanquam) celebrantur festa per urbem.
Crederet hoc aliquis, cum sint feralia fastis
Et Trebia, & Cannae Romanis nomina; Mundae,
Thessaliae, Thapsique dies jam laeta vocentur
Tempora! Pompejique necem, sanctique Catonis,
Scipiadaeque albis designet Roma lapillis.
Nullus restat honor, quem non assumere possit
Jam sibi, victori tanta est concessa potestas.
Quid nunc imperio securam Caesaris urbem,
Et tandem optata, pro libertate, quiete
Laetantem, possit civilia rursus in arma,
Rursus in horrendas populos impellere clades?
Quid tantas Victoris opes, stabilitaque regna
Eruere? an non tam facile est suprema tueri
Quam dare Diis Superis? an non mortalibus ulla
Firma datur, nullisque malis violanda potestas?
Nullane livorem poterit transcendere virtus?
Nec tantum meriti spatium est, quod non capit ulla
Invidiae rabies? oh summis lubrica semper
Et minitans statio! non te tua plurima virtus
Securum Caesar praestat, non robur in armis,
Non bonitas, tantasque aequans Clementia vires.
Supplicibus frustra veniam, victisque salutem,
Exulibusque urbem permittis; Romula frustra
Imperia exornare studes, dum legibus Orbem

Emendas prudens, aut oppida diruta condis
Magnificus. tantis jamdudum extincta ruinis
Per te ſtat Carthago, noviſque impleta colonis
Exurgit, nuribus non jam metuenda Latinis.
Tu quoque reſtauras, Latiiſque habitanda Corinthi
Moenia das bimaris; nec famam authoribus ullam
Detrahis antiquis; ſed adhuc retinere vetuſta
Nomina permittis totum vulgata per orbem.
Non tamen haec fatum avertunt, nec regna tueri
Uſurpata diu poſſunt. non mentibus ulla
Conciliare jugum generoſis munera poſſunt;
Nec libertatem Clementia penſat ademptam.
Invidiae ſtimulos ergo ut lenire furentis,
Et capite inſidias, quas maturare quietem
Non neſcit, Caeſar factis avertere poſſit,
Nec non externo maculas abſtergere bello
Civiles; cum jam Craſſi vindicta periſſet
Debita jamdudum Latio; juſſu ille Senatus
(Ne patrum imminui videatur ſacra poteſtas)
Decretoque togae, mandari Parthica bella
Suppliciter petiit, felix ut more retento
Romulei antiquo populi, legionibus iret
Teſſera. ſicque alacri compellat voce Senatum:
Si mihi, conſcripti Patres, quaeſita poteſtas
Eſſet, ut immani ſaevaque tyrannide ſolus
Regnarem; ut quodcunque jubet furor impius, aut mens
Aegra metu, aut ſuadet luxus, vel prava libido,
Exequerer: tanto non tempore diſſimulata
Conſilia, & furiae latuiſſent pectoris hujus;
Jamdudum gladios ſenſiſſet Roma nefandos.
Sed non nos vitiis famulantia geſſimus arma,
Nec factura urbi, ſed detractura tyrannos.
Libertatis erit cuſtos victoria noſtra,
Et legum. nec ſi non haec perſpecta fuiſſent
Numinibus, noſtrae faviſſent numina cauſae.
Cur gravis aut metuenda, Patres, ſit noſtra poteſtas,
Quae vitam tot devictis dedit hoſtibus, & tot
Exulibus reditum? quis juſſu Caeſaris unquam,
Dum ſiluere tubae, jugulatus concidit hoſtis?

Scipia-

Scipiadae chartas post Thapsi bella cremavi
Non lectas, ne quos Victor deprendere possem,
Et punire hostes, potius quam caede tueri
Nobilium hanc vitam, nescire pericula nostra
Elegi. nec non invitus (Numina testor)
Civilem sumpsi gladium, dum praemia justa
Bellorum bello conquirere, proque triumphis,
Quos tot trans Alpes annos, Pontumque Britannum,
Et Rhenum merui vincendo, vincere cogor
Rursus; & invidiam his armis, quibus ante feroces
Edomui Britonas, Suevos, Gallosque, domare.
His iisdem forsan, vobis mandantibus, armis
(Si non in patriam paucorum injuria bellum
Vertisset) Latiis Babylon spoliata tropaeis
Jamdudum nostros lenisset clade dolores,
Ultimaque Ausonias tremuissent Bactra secures.
Haec jam bella mihi Numen peragenda reliquit.
Ad Parthos, Patres, si vos decernitis, ibo;
Et simul ac Tauri de cornibus aureus exit
Phoebus, ad Eöas victricia signa pharetras
Convertam. Ausonias Aquilas, amissaque signa
Aut referam aut moriar; dignis aut cladibus ultus
Tunc erit, aut caeso comitatus Caesare Crassus.
Assensere Patres: placuit tam nobile bellum,
Et tantus Ductor. cui Parthica bella Senatus
Nequicquam mandat. coeptis ingentibus obstant
Fata; nec Ausoniae decus hoc, nec Caesaris armis
Concedunt. iterum redeunt civilia bella,
Et populi abrumpit tristis Fortuna quietem.
Sola quies jam Caesar erat. cum Caesare rursus
Pax Romana perit. cujus mors dira pianda est
Cladibus innumeris, laceroque cruentior orbi
Quam tot viventis feralia bella fuissent.
Fata Ducis mortem accelerant; pars magna Senatus
Conjurat trepidi; nec qui de parte stetissent
Adversa solum, & noti jam Caesaris hostes
Spurius, & Naso, Rubrius, Servilius audax,
Donatusque semel venia Ligarius, atque
Caecilius: sed qui vulgo creduntur amici

Illius adjungunt sese; Trebonius inter
Hos fuit, & Casca, & Cimber; nec Cassius acer
Defuit insidiis, qui libertatis ademptae
(Quamvis Urbana Praetura à Caesare nuper
Donatus) vindex nunquam non esse volebat.
Jungitur his Decimus notissimus inter amicos
Caesaris, ingratus, cui transalpina fuisset
Gallia Caesareo nuper commissa favore.
Non illum conjuncta fides, non nomen amici
Deterrere potest. nec adhuc sat firma videtur
Conjurata manus, quamvis pars tanta Senatus,
Totque simul Proceres sanxissent foedera dira:
Te quoque, flos juvenum Latiorum, & nobile nomen
Brute, petunt coepti socium, caedisque nefandae
Participem; ut tantae pietatem obtendere culpae,
Et dare jus sceleri posset venerabile Bruti
Nomen apud populos. hic libertatis ademptae
Et patriae vindex natalibus esse videtur
A Superis designatus, tua, maxime Brute,
Progenies, primus qui nomine Consulis annos
Signasti Latios, pulsis ex urbe tyrannis.
Urbis erat Praetor Brutus: cui Cassius arctis
Junctus amicitiis (ut eodem junctus honore)
Et tunc immensis cupiebat jungier ausis.
Hunc quoque, cum notas intravit Cassius aedes,
Invenit moestum. & tacite surgentia regna
Damnantem. Tales versat dum pectore curas,
Cassius aggreditur. non vanis, Brute, querelis
Tempus eget. sat jam votis, tacitoque dolori
Concessum est, sat consiliis: nunc vindice dextra
Utendum. ultorem sperat te Roma, tuamque
Libertas oppressa manum jam Brute requirit.
Hoc à te exspectat populus, taciteque precatur.
Haec sellis statuisque tuis inscripta legebas
Authore ignoto. non à te munera vana
Venatus ludosque petunt, aut talia: sola
Reddita libertas Bruto Praetore videtur
Dignum munus eis. forsan dum regna relinquat
Caesar, & imperium, quod per tot bella petebat,

Deponat

Deponat sponte, expectas. non sufficit illi
Dictatoris honor, quia libera novit honorem
Roma illum. quodcunque potest donare Senatus
Posse negare putat; nec jam suprema potestas
Victori satis est, nisi sit quoque sola potestas,
Vera ideo imperii quaerens insignia, sceptrum
Et diadema petit. probat hoc (quod vidimus omnes)
Sacra Tribunorum, dum detraxere coronam
Caesareae nuper statuae, violata potestas.
An coram populo (quamvis tum respuit) illi
Obtulit invito diadema Antonius audax?
An non ut populum tentaret, ut ambitiosis
Artibus hoc sciret, quo vultu regna, priusquam
Se Regem faceret, pateretur Romula pubes?
Mactetur Dominus: libertatemque (paratae
Servitio quamvis) reddat mors Caesaris Urbi.
Et festinanda est; si paulum, Brute, moramur
Dum redeat laeto post Parthica bella triumpho,
Majore invidia caedes peragenda manebit.
Ingemuit Brutus, tristique has pectore voces
Edidit: oh Cassi, frustra, quod numina nobis
Imposuere jugum, jam detrectamus acerbum.
An libertatem Superi, causamque Senatus
Tot damnaverunt bellis, tot cladibus, ut jam
Insidiis possint, & proditione tueri?
Ah potius bello pereat, quo crevit, aperto
Libertas populi Latii, quam caede dolosa,
Fraudibus, & gladio occulto videatur egere.
Talibus insidiis hostes, civesque nefandos
Vincere Romani duxere ignobile prisci.
Incertae potius patriam permittere belli
Fortunae voluit, quam sic te tollere, Pyrrhe,
Fabritius. nec non, quamvis Sertorius audax
Hostis erat patriae, turpis Perpenna vocatur
Proditor à cunctis. quis tanto sanguine Sullam
Carnificem imbutum positurum regna putavit?
Quis tamen occultis tantum mactare tyrannum
Insidiis conatus erat? quis Caesaris audet
Praeferre Imperio crudelia tempora Sullae,

Ni fu-

Ni furias praeferre Deis audebit? ut illi
Degeneres nimium Proceres, pavidique vocantur,
Qui tantum subiere jugum: sic Caesaris ista
Virtuti & meritis ingrata vocabitur aetas;
Plusque senes illi damnabunt crimina nostra,
Tempora qui saevi meminere immania Sullae.
Sed me praecipue miserum qua cuncta notabit
Posteritas fama, quem tanto Caesar amore,
Totque sibi meritis semper devinxit? iniqua
Est mea sors; liber nequeo gratusque manere.
Oh utinam tunc, cum plebeja casside tectus
Caesaris intentus jugulo per tela ruebam,
Thessalica Brutus cecidisset strage, priusquam
Donasset vita victor; tunc liber ad umbras
Venissem Stygias; vel si pia Numina dextram
Hanc bene rexissent, uno feliciter ictu
(Ni sibi Pompejus regnum quoque victor in illo
Quaesisset campo) libertas parta fuisset.
Expecta, oh Cassi, quid tandem Numina nobis,
Quidve hostes facient Parthi? Cui talia contra
Cassius; exoptes Parthis si Brute triumphum
De Latio, patriae es factus, non Caesaris hostis:
Quod procul avertant Superi. rationibus erras
Brute tuis: ingrata vocas, quae justa vocabit
Posteritas: & dum vis non ingratus haberi,
Impius es. nec, quae patriae sunt debita, donis
Privati debere potes. corrupta vocatur
Haec non justa fides. quo plus te dona ligarunt
Illius, hoc magis es patriae justusque piusque.
Heu quantam, tibi si non esset Caesar amicus,
Detraheret famam facto Fortuna merenti!
Cum plus privatis affectibus indulgere,
Quam patriae servire tuae te crederet Orbis.
Si tamen exemplis opus est, illum aspice priscum
Brutorum generis, libertatisque parentem,
Romanos primus qui nomine Consulis annos
Signavit. proprios natos, dum regna fovebant,
Supplicio affectos spectavit fronte serena.
Exuit ille patrem Brutus, dum civis haberi

Vult pius. an tibi plus sunt munera Caesaris, illi
Quam Natura fuit? sed justior ultio nostra
Tempore jam facta est. pro libertate vetusta,
Tot confirmata magnae per saecula Romae,
Quid nunc egisset Brutus, qui talia fecit,
Cum nova libertas, & Reges nuper abacti?
Hac postquam juvenem flexisset Cassius arte,
Cum Decimo Proceres reliqui venere, dataque
Acceptaque fide sanxerunt foedera dira;
Et libertatem amissam, quam sanguine tanto
Tot bellis frustra quaesissent, quaeque Deorum
Decretis nunquam reditura reliquerat orbem,
Caesaris infanda decepti caede requirunt.
Jamque propinquabant Martis tibi, maxime Caesar,
Fatales Idus; nec tanta instantia possunt
Funera Dii celare; dies nec Vatibus illa
Auguribusque venire potest ignota; loquuntur
Hoc solitae volucres, hoc exta minacia fatum.
Has Idus frustra monuit Spurinna timendas,
Sol quoque moesta dedit tantae praesagia mortis;
Lugenti similem, madida nunc Iride cinctum,
Nunc caput obscura tectum ferrugine solem
Attoniti videre homines; pecudesque locutae.
Destituere amnes cursum; terraeque cavernas
Spiritus erumpens detexerat. Imbre tumescens
Eridanus subito vicinos merserat agros:
Et subito ad ripas rediens per prata reliquit
Innumeros angues, & prodigiosa nigrorum
Corpora serpentum: totidem prope Tibridis ora
Destituit pisces refluum mare littore sicco.
Caesaream propiora necem sed signa notabant.
Nam quos victor equos finito Marte sacrarat
Caesar, & emeritos bellis permiserat alto
Depasci nemore, & per dulcia rura vagari,
Ante necem Domini multis luxere diebus.
Non illis amnes, non illis pascua curae;
Sed lachrymis prata humectant. caedemque cruentam
Praecedente die, cum lauri regia ramum
Ore avis exiguum volitans gestaverat, illam

E sylvis volucrum crudelis turba secuta est,
Et Pompejana captam laceravit in aula.
Horrida prodigiis aderat nox ultima vitae
Caesareae; diris turbata Palatia monstris
Excutiunt somnum cunctis, & flebile totis
Aedibus auditur murmur. patuere reclusae
Sponte fores; raucum dederant crepitantia Martis
Arma sonum; moestisque canes ululatibus implent
Atria; ferales effundit saepe querelas
Stryx nocturna suas, infaustaque carmina Bubo.
Morpheus intravit media jam nocte cubile,
Quo Tyrio formosa cubans Calphurnia lecto
Carpebat magno teneros cum conjuge somnos.
In faciem occisi vertens se Caesaris astat
Ante torum miserae, lacerata veste cruentus;
Vulnera mille patent, qualem te crastina, Caesar,
Lux populo ostendet. diris exterrita visis
Ingemit, & lachrymans Calphurnia brachia somno
Per lectum prensura virum movet; invenit illum
Incolumem; sed vix (nam jam turbata soporem
Excussit) putat incolumem; vix sensibus ipsa
Credidit, attonitae tam somnia fixa manebant.
Oscula dat moestae Caesar, causamque doloris
Quaerenti, visum narrat Calphurnia triste.
Quod dum narrat, adhuc trepidat, lachrymasque recentes
Effundit; pectusque ulnis amplexa virile
Sidereis, orat ne vana haec somnia credat,
Neve ostenta Deûm contemnat; Martis ut Idus,
Quae male tunc aderant, & quid Spurinna moneret,
Quidque alii vates, reputet; nec jam sua tantis
Praemonitus signis nescire pericula vellet.
Utque manere domi placeat; lucemque sequentem
Hanc unam, si non propriae donare saluti,
Conjugis at saltem vellet donare timori.
Hispanas iterum, dum tanta pericula restant,
Dimissas nuper monuit revocare cohortes,
Et stipatores fidos. non esse pavoris,
Sed pietatis opus Divorum ostenta timere.
Cui Caesar contra: plus me Calphurnia luctus,

Et lachrymae movere tuae, quam tristia Vatum
Responsa, infaustae volucres, aut ulla dierum
Vana superstitio poterant. ostenta timere
Si nunc inciperem, quae non mihi tempora posthac
Anxia transirent? quae lux jucunda maneret?
Aut quae libertas? frustra servire timori
(Dum nec luce frui, nec mortem arcere licebit)
Cogar, & huic capiti, quod Roma veretur, Aruspex
Jus dabit, & vanus semper dominabitur Augur.
Si mortem mihi Roma paret, dubiaene saluti
Proderit una dies? aut cur differre laborem,
Quam nequeo vitare, necem? semperne timere
Exoptem potius, quam certa occumbere morte?
Cur tamen insidias timeam? cur Roma salutem
Non potius nostram exoptet? partaque quiete
Caesaris imperio post tot civilia bella,
Post rabiem tantam lassatus gaudeat Orbis?
Pax mundi mea sola salus; nece Caesaris enses
Stringentur rursus, rursus lacerabitur Orbis,
Maestaque Romano tingetur sanguine tellus.
Sed si non homini satis esset cura diei,
Ni nocturna alias facerent insomnia curas,
Dic mihi, nam Morpheus nobis contraria misit
Somnia, queis potius credes? hac nocte volasse
Ad caelum, dextramque Jovis tetigisse, serena
Et majestate indutus sedisse videbar.
Quid nisi fausta, & magna mihi haec (si credere vellem
Talibus omnino) portendere somnia possunt?
   Jam jubar Aurorae pallentia vicerat astra.
Prosiluit stratis Caesar, moestaeque reliquit
Conjugis amplexus; magnaeque capacia turbae,
Et tantos pariter mox exceptura clientes
Magnifico splendent excelsa Palatia cultu.
Festini Proceres, magnique ad limina Patres
Luce salutatum prima venere, domumque
Admissi implerunt. animus non omnibus unus.
Caesareo quidam vere laetantur honore:
Pars alia Invidiae stimulis agitata nefandis,
Quem mactare parant, falso venerantur honore,

Et funesta animis, linguis dum fausta precantur.
Ante alios Decimus, cui fallere nomen amici
Praecipue dederat, Ductorem saepe morantem
Incitat: & spretis hortatur adire Senatum
Prodigiis. tandem patrum famulante caterva
Progreditur Caesar, quamvis ostendere caedem
Venturam Superi non cessavere minaces.
Progreditur tamen, atque (oh mira potentia fati)
Dum transit, chartam oblatam, quae nomina tanta
Conjuratorum, facinusque ex ordine totum
Detegit, ante sinu, quam sit perlecta, recondit,
Funestamque intrat fatis urgentibus aedem.
Caesaris intenti jugulo stant undique Patres
Et conjurati Proceres; altamque Curulem
Circundant. primo aspectu cecidere parumper
Audaces animi, & fortes tremuere lacerti.
Jam paene inceptum damnant. armare videtur
Ingens fama Ducem, majestas laurea frontis,
Terribilis decor, & gestarum gloria rerum.
Nunc fortuna viri nimium comperta, favorque
Perpetuus Superum terrent. nec quantus in armis
Caesar, ut audaci stipatus milite turmas
Fuderat hostiles toties, totiesque per omnes
Terrarum tractus victricia signa tulisset,
Mentibus occursat: sed quanta pericula solus
Vicit, fortuna tantum comitante Deisque,
Qualiter Aegypti insidias, Pontique procellas
Nocturnas, saevosque intra sua castra tumultus
Militis irati evasit. cur jam caput istud
Numina destituant? versant dum talia, rursus
Pectoribus vindicta redit, pellitque timorem
Libertatis amor nimius. Primusque Curulem
Tullius accedens tanquam pro fratre rogatum,
Purpureum ex humeris subito divellit amictum.
Mirantique Duci primum prope guttura vulnus
Dat Casca. haud impune quidem; nam brachia Casca
Transfigit Caesar, primumque ulciscitur ictum,
Prosiliens alio tardatur vulnere, donec
Circumstare videt strictis pugionibus omnes,

Sentit

Sentit ſe Caeſar funeſta indagine cingi.
Et qui ferratas acies, denſaſque catervas
Rupiſſet toties campo, tutamque per hoſtes
Fecerat enſe viam, nulla virtute togatas
Inſidias vitare poteſt. obvolvit amictu
Tum caput, & vultum, dum Martia pectora praebet
Tot manibus fodienda, tegit, reprimitque querelas,
Ne tantam poſſit gemitu corrumpere famam,
Interea tacito ſecum haec in pectore volvens:
Hoc ſaltem, Fortuna, placet, quod nulla ſuperbo
Victori capitis noſtri eſt conceſſa poteſtas,
Nec Domini juſſu pereo. mactatus iniquis
Inſidiis, quas Roma mihi ſubjecta paravit,
Occumbo Princeps Orbis, numerumque Deorum
Aucturus poſthac. tandem per vulnera mille
Spiritus erumpit: ſaevis qui ſemper in armis
Inviolatus erat, violatae victima pacis
Hic cadit: atque togae, quas bello laeſerat, aedes
Ipſe ſuo moriens perfundit ſanguine Caeſar.

FINIS.

EXCERPTA

Ex Notulis à FR. GUJETO margini Ed. GROT. adſcriptis.

Ad Vitam Lucani primam.

QUI] Delendum.

CLARIORE CUM STREP.] Legendum videtur, *clariore cum ſtrepitu*, *crepitu ventris emiſſo* &c. τὸ *crepitu* omiſſum eſt propter praecedens *ſtrepitu*.

NEQUAQUAM ANIMI] L. *n. parem a.*

CONFICI] An *compingi?*

Ad ſecundam.

TRES LIBROS] i. 3 primos Pharſaliae libros. Hoc enim ex inferioribus, *reliqui enim ſeptem Belli &c.* colligitur. Vide, quae notavimus ad vſ. 691. Lib. IX.

CATOSCOMON] An *Catagonion?* Luctatius, Statii interpres quaedam ex Lucani Catagonio citat ad Theb. Lib. IX. vſ. 424.

Ad Librum primum.

2 JUS] i. facultatem, poteſtatem, licentiam.

5 CERTATUM] Τὸ ἠγωνισμένον i. certamina totius orbis viribus facta in communem perniciem.

8 FERRI, G.] Diſtinguendum videtur.

Quis furor, o cives! quae tanta licentia ferri?

43 SERVILIA BELLA] Sexto Pompeio duce, qui ſervos praemio libertatis invitatos conſcripſit, & ab Octavio in freto Siculo victus eſt ab Aetna non procul. Ideo *ſub Aetna* dixit. Cave de Spartaci bello accipias, quod multo ante geſtum eſt, & quod ad civile bellum non pertinet.

51 JURISQUE TUI] Al. *jurique tuo.* τὸ *jurisque tui* non placet. Priſcianus τὸ *juriſque tui* tuetur. Vide locum, & refuta.

63 SED MIHI &c.] Quis hoc Lucanum ſcripſiſſe credat, qui Neronis odium incurrit quod in poëtica ei cedere nollet? *Secreta* i. ἄδυτα, ex inferioribus ſumptum vſ. 197.

Et rapti ſecreta Quirini.

93 NEC GENTIBUS] *Ne* pro *nec* hic legendum videtur. Verſu autem ſequenti τὸ *nec* retinendum, pro quo *ne* habent libb. quidam Vett.

102 CONFERRE FRETUM] i. commiſcere ſe, committere. An *freta?* an *fretis?* Vide Codd. Vett.

107 ACTUM EST] *Eſt* à quibuſdam libb. Vett. abeſt.

137 POPULI] Cujus populi? An populi victi, debellati? an Romani populi victoris?

160 NAMQUE &c.] Uſque ad *multis utile bellum.* Haec ex Petronii Arbitri ſpecimine belli civilis expreſſa videntur ab interpolatoribus, quae Petronius in opere ſuo non poſuiſſet, ſi à Lucano occupata fuiſſent. A Lucano enim omiſſa exhibere voluit. Vide Petroniana, & confer cum Lucanianis.

218 TERTIA CYNTHIA] i. tertius lunae dies, quo ſunt majores imbres.

229 IMPIGER, ET I.] *impiger, it i.* habent Codd. Vett.

231 ARIMINUM, UT IGNES SOLIS &c.] Legendum fortaſſe.

Vicinumque minax invadit Ariminon, ut jam
Solem Lucifero fugiebant aſtra relicto.

Ex *jam* factum eſt *igni*, ex quo *ignem*, & *ignes* lectiones ſunt propagatae. *Ariminon* autem pro *Ariminum*, ut inferius Lib. II, 466. *Auximon* pro *Auximum*.

237 CLANGORQUE TUBARUM] Sub. *fuit*, *auditus eſt.* Sic infra Lib. II, 17. *ferale per urbem Juſtitium* ſub. *fuit.* ſeq. verſ. *non pia &c.* nothus videtur.

258 TIMUISSE] An *mutiſſe*, à mutio, mutivi mutii &c.?

261 QUIES, NOCTIS G.] V. Lect. *quies populis g.* placet.

262 DUBIAEQUE] Τὸ *dubiaeque* hic locum habere non poteſt. Legendum videtur *devotae.* Sic infra Lib. III.

Accipe devotas externa in proelia dextras.

Devotae menti ſtimulos addere, dictum, ut *currenti calcar addere.* *Dubiae* autem *in proelia menti* quî dici poteſt? cum ſupra dixerit.

Ingenteſque animi motus, bellumque futurum
Ceperat.

& infra vſ. 291.

Sic poſtquam fatus, & ipſi
In bellum prono tantum tamen addidit iras,
Accenditque ducem &c.

273 CONSPEXIT] Seqq. verſus quatuor hoc ordine legendi videntur, & ita corrigendi.

Conſpexit: dum voce tuae potuere juvari,
Caeſar, ait, partes: dum nobis roſtra tenere

Jus

Jus erat, & dubios in te transferre Quirites,
Traximus imperium, quamvis nolente Senatu.

placet. Vide Codd. Vett.

282 PAR LABOR &c.] Nothus videtur. pro *petuntur* al. *tenentur.* Nota varietatem.

310 AGAT] Fort. *agis.*

316 REGET CURRUS] i. triumphabit. An quod ipsi currus i. equos regerent, aurigarum officio fungentes?

318 JAM RURA &c.] Aut hic τὸ *rura* pro *frumenta* positum, aut legendum *frumenta* ad hunc modum videtur.

Quid frumenta querar totum subpressa per orbem,
Ac jussam servire famem?

Aut *rura subpressa* i. clausa tamquam horrea, ne quid inde exportaretur. Cic. Lib. IX. Ep. ad Att. tradit, legem consules conscripsisse, *qua Pompejo per quinquennium rei frumentariae potestas daretur.*

329 ALTUS] An *ater?* Virgil.

Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.

Item

- - - - *lavit improba teter*
Ora cruor.

i. ater. placet: ex *ater* primum factum est *alter.* Ex *alter* autem *altus.* Alioqui τὸ *altus* hic erit *multus.*

334 JAM TE] An *tandem?* Quidam libri habent *tamen*, quod ex *tandem* factum videtur. V. Codd. Vett.

355 SED DIRO] An scribendum *ac* pro *sed?* ἐπέχω. Vide Codd. Vett. & Interpp.

372 TAM POSSE MIHI, QUAM VELLE] Al. *tam velle mihi, quam posse n.* V. Codd. Vett. i. si possum facere, mihi & velle necesse est. Sed lectio recepta placet. i. sub tuis auspiciis nihil non efficere possum.

374 PER SIGNA] Nota, militem per signa jurare, quae in exercitu deorum instar erant.

380 MISCEBIT] i. consumet, in cineres rediget. Huc facit Virgilianum illud.

- - *victorque Sinon incendia miscet.*

i. incendiis urbis aedificia miscet i. consumit. Nota phrasin.

381 CASTRA] Al. *signa.* Τὸ *castra* est glossa τοῦ *signa.*

391 AUT RURSUS] *Et* legendum videtur. Vide Codd. Vett.

393 FERRE] Sub. *se. ferre se* i. favere sibi. an *vides fata ferre* i. velle, adprobare bellum? sic *fert animus mutatas dicere formas* i. vult dicere, & similia.

397 CASTRAQUE &c.] Ordo: *castra ardua, qua super rupem curvam Vogesi cohibebant Lingonas pugnaces pictis armis* i. è pictis armis. i. arma picta habentes. *Armis* i. clypeis. Hos versus sic legebat Sabellicus apud Glareanum in 4. Caesaris Comm. de bello Gall. pag. 109.

Castraque Vosegi curvam super ardua rupem
Pugnaces pictis cohibentia Lingonas armis.

A *Vosegus* syncope *Vosgus*, à quo vulgare *Vosge*, pro quo scribitur *Vaulge.*

407 SUA LITTORA &c.] An sibi exposita? quid si *sua* pro *ejus* positum sit. An sic legendum.

- - - - *solus tua littora turbat*
Circius, & tuta prohibes statione, Monoece?

placet. *tuta prohibet st.* i. facit, ut, ille portus tutus non sit.

415 FLAMMIGER] An *flammifer* V. C. V.

420 QUA] *Quem* pro *qua* leg. videtur i. Aturum. Pro *aequor*, *ancon.* Scalig. emend. ad Auson.

422 GAUDETQUE] Legendum omnino videtur *gaudet amoto Santonus hoste. Suessones* ita Caesaris Comm. in Vett. Codd.

426 ROSTRATI] An *constrati?*

432 CINGA] Scaldim intelligere videtur. An *Cinga* est Scaldis. nam certe Hispaniae fluvius non videtur, cum de Hispania hic non agatur. An scribendum *Scalda* seu *Scilda* potius, unde vulgare *Sceld?* ἐπέχω.

436 PICTONES &c.] In quibusdam libris legitur *Pictonus inmunis subigit.* Nota varietatem lectionis. Hi quinque versus absunt à Vett. Codd. teste H. Grot. & aliis. Horum authorem esse Marbodum Rhedonensem Episcopum ex monacho *San.* Sergiensi tradunt ante annos quingentos.

439 ANDUS] Andus, Turonus, Santonus & similia Lucani esse non videntur.

440 DISSOLVITUR] e. superioribus sumptum.

Solvuntur flavi longa statione Rutheni.

442 LIGUR] Al. *Liger.* V. C. V. sed hi tres versus suspecti videntur. Τὸ *Ligur* hic non habet locum. supra meminit.

440 COMATAE] Exemplum τοῦ *Comatae* quaerendum i. Galliae Comatae.

446 TARANIS] Ordo. *Et quibus placatur ara Taranis non mitior arâ Scythicae Dianae.* Sed & hic versus cum duobus praecedentibus suspectus est.

449 SECURI] i. praesidiis Caesarianis liberati.

453 AUT S. NESCIRE] *Et S. sancire* fort. leg. est. Nam quid est τὸ *vobis nescire datum.* Ex *sancire* primum factum videtur *nascire*, ex quo *nescire. Sancire numina* dictum ut *sancire leges, foedera* &c. Virgil.

- - *qui foedera fulmine sancit.*

i. κυροῖ.

461 CAPACES] i. patientes, & quae non terrentur i. potentes.

466 PETITIS ROMAM] Al. *Romam petitis*, placet.

473 MEVANIA] Hic *Mevania* regionis est nomen, non oppidi, ut & apud Columellam Lib. III.

III. cap. 8. Vide locum.

481 Alpesque] *Alpem* quidam Codd. habent. placet. Vulgo *Alpes*. infra vi. 688.

- - - - *nunc desuper Alpis*
Nubiferae colles.

487 Percussum] Al. *perculsum*. Sed τὸ *percussum* magis convenit cum τῷ *pavet*.

492 Praecipitem populum] Fort. leg. *praecipites populi*, &c. Vett. Codd. consulendi.

535 Latiale caput] An Jovis Latialis caput, cujus templum erat Albae? Quidam ipsum templum Jovis Latialis, quidam Jovis Capitolini templum exponunt. Alii Romam Italiae caput. Ἐπέχω.

566 Deos] Quos Deos? Quaerendum.

567 Sanguinei] Al. *sanguineum* i. cruentatum. al. *sanguinei* i. cruentati. Vide Codd. Vett. Naso.

- - *sanguineaque manu crepit. c. a.*

Huc facit Horat. versus Sat.

Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.

&c. Vide locum.

590 Sterili] *Sterilem uterum* vocat, qui monstrum protulit i. animal inperfectum, & mutile. Sulpitius τὸ *sterili* ad mulae partum refert.

599 Haec addititia videntur. Τὸ *turba minor*, quod praecedit, reliquos minores sacerdotes comprehendit. Sed & sequens versus suspectus videtur; & fortasse Galli Sacerdotes, quod eorum sacra peregrina essent, & ipsi Romani non essent, huic pompae interesse non poterant. Huc adde, quod τὸ *qui* hic subprimi non potuit; *Et qui lotam parvo r.* &c.

609 Electa] Alias *erecta* legitur. An ad Homericum illud ἂν ἱερὸν &c. Vide Eustath. An *Electa cervice marem* i. eximium, praestanti corpore taurum, ἐξαίρετον? *quatuor eximio praestantes corpore tauros*. Virg. sed τὸ *deposito* vs. 613. *erecta* oppositum; quare ἐπέχω.

623 Parvusque] Al. *pravus*. Vett. Codd. inspiciendi.

641 Moventibus] *Monentibus* leg. nam qui numeri *astra movere* possunt? de magia hic non agitur, sed de Astrologia judiciaria. Hor. *Nec Babylonios tentaris numeros.* supra vs. 588. *Et monitus volitantis in Aëre pennae. Monentibus astra* i. monstrantibus astrorum motus, & ἀποτελέσματα, quae ex motuum subputatione colliguntur.

643 Movent] Et hic *monet* legend. videtur. Aut, inquit, sidera incerto motu discurrunt, aut, si fata monent per sidera, orbi &c. infra Lib. v. vs. 605. legitur.

- - *si fata minora moveres* &c.

Sed alio sensu.

657 Suis] Al. *suis* V. C. V. τὸ *suis* non displicet.

663 Mars] Inepte repetitum. supra enim dixerat.

Tu, qui flagrante minacem &c.
Quid tantum, Gradive, paras?

665 Ensiferi] Sub. *cur*, sed hic versus nothus, & insititius videtur.

669 Et superos] Al. *O sup.* sed *heu* legend. videtur. V. Codd. Vett.

672 Tantum jam] i. adhuc tantum. τὸ *jam* pro *adhuc* & infra positum Lib. II, 27.

Nec dum est ille dolor, sed jam metus.

681 Quod tela] Sic habent Vett. Codd. al. *quos*, & *quae*.

688 Desuper] Pro *super*. an legend. *Nunc & super A. &c.* V. C. V.

Ad Librum secundum.

13 Et habent m. casum] An legend. *& habet mortalia casus?* V. Codd. Vett.

18 Justitium] Sub. *fuit*. Sic supra Lib. I. vs. 237. *Strider lituum clangorque tubarum* sub. *fuit*. Vide locum. Item Lib. v, 505. *Parta quies miseris &c.* sub. *erat*. Quinctil. Lib. I. cap. 3. p. 18. *Ducere vero classem multo pulcherrimum* sub. *erat*. Vide locum.

24 Famulorum] *Famularum* habent Vett. Codd. requirit famulas suas ad planctum.

26 Exanimes] Al. *Exanimos*. Vide Codd. Vett. τὸ *exanimes* minus placet propter sequens *minaces*.

52 Rheni caput] i. Rheni ostia, non fontes.

54 Hinc Dacus &c.] Hi duo versus suspecti videntur, nam cur *Iberis* occurrat ducum alter, qui in ditione Romanorum erant. τὸ *alter* autem, de quo intelligatur, ambiguum est.

59 Utrasque] *Utrosque* libb. Vett.

71 Avidi] *Udi* L.

72 Mox vincula] Haec insititia videntur usque ad *dabat scelerum* vs. 75.

76 Hosti est] Quidam Vett. non habent τὸ *est*.

80 Terribilesque] Et hic insititius videtur.

85 Cimbri] Inepta apostrophe ad Cimbros, qui nulli erant. An ad carnificem Cimbrum? Vide App. Plut. & alios. suspecti videntur.

102 Revocatum est] *Est* abest à vett. Codd.

103 Stat] i. est, an *stagnat*? à *sto* stagnum, ut à *rego* regnum.

110 Visum est] Τὸ *est* abest à MSS. V. C. Vett.

116 Degener o populus] Sic Horat.

- - - - *o ego laevus*
Qui purgor bilem sub v. t. h.

126 Violatae] An sic leg?

Te quoque neglectum violentae S. dextrae.

i. Marianae, à Mario non admissum ad osculum ma-

nianus. τὸ *dextrae* est dativus casus. Vide Codd. Vett.

186 TAM SAEVI] Leg. fort. *tam saevas cr.* ordo; *vix erit ulla fides, unum caput cepisse tot poenas criminis tam saevas.*

194 RECISOS] Cic. *nationes partim recisas, partim repressas. Vitia a stirpe recisa* Claudian. frustra sunt, qui emendare volunt.

195 UNIUS] Al.

Unius & populum pereuntem tempore noctis.

Sed hic versus suspectus est. V. Codd. Vett. & Appianum de caede Praenestinorum.

203 VIX CAEDE] *Hi c.* Grot. placet.

214 NAM S.] Al. *jam:* sed *at* legendum videtur. Grotius *dum* legit.

225 AGITANT] Vett. libb. *agitat.* placet. i. metuimus majora.

230 VOCAS] An *vocat?* V. Codd. Vett.

240 VIRUM] Τὸ *virum* hic pro *eum* seu *illum* positum est. i. Catonem. Sic *video hominem* passim apud Comicos.

254 FUROR] i. inconsulte, sine fine. Virgil.

- - - *furor arma ministrat.*

276 IPSE] Caesar scil. i. ab omnibus excusabitur Caesar, si Cato est in partibus.

279 SOLLICITANT] An *supplicitant?* a supplico, supplicui, supplicitus, supplicito &c. placet. *Supplicito* i. supplex sum, supplico. *supplicitant* i. supplices sunt, supplicant Pompejo.

292 COMPLOSAS] Al. *compressas,* an *complexas* i. συμπεπλεγμένας?

294 FRETIS] An *Getis?* sed versus spurius videtur.

296 DACAS] *Daas* leg. videtur, ut L. VII, 429. quam lectionem habent Mss.

299 JUVAT] Usque ad *faces* vs. 301. spuria.

318 POST ME] Ὑπερῷαλ Catonis modestia indigna.

335 CONCUSSAQUE] Vett. libb. *contusaque.* supra.

- - *o miserae contundite pectora palmis*

338 SANGUIS INERAT] Τὸ *guis* perductum in *sanguis.* Itidem Lib. VII, 635.

Mors hic gentis erat, sanguis ibi fluxit Achaeus.

356 ACCLIVIS] *Acclinis* Vett.

359 METUIT] *Vitat* quidd. libb. habent, sed glossema videtur τῦ *metuit.* τὸ *vetuit,* & *vetat* non placent. vs. 361. Vett. Codd. *aut.*

367 LANA] An *laena?* τὸ *funerea lana* non placet. V. Codd. Vett. An in veste muliebri, & τὸ *laena* contineatur quaerendum. *funerea laena* i. pulla veste. Hic versus suspectus est. sed ἐπέχω.

384 MAGNIQUE PENATES SUBMOVISSE HIEMEM TECTO] Del.

387 VENERISQUE] Legend. videtur *Veneris huic* &c. supra *dum sanguis inerat* vs. 338. τὸ *que* quidam Vett. lib. non agnoscunt.

406 JUNCTO SAPIS ISAURO] Sic habent Vett. Codd. Grot.

417 STAGNARET] Τὸ *stagnaret* non placet. quid si *victaret?* non displicet. Vide Codd. Vett. i. e. si Nilus ex ultima Libya fluens fluvios infinitos non exciperet, huc & illuc discurrendo.

433 ANTRIS] Al. *undis.* Vide Codd. Vett. τὸ *undis* non displicet.

436 IMPELLERET] i. everteret, *renversasse.* sic habent Vett. libb. non *repelleret.*

445 POPULETUR] Al. *populentur.* Quae lectio, si τὸ *populentur* passive accipiatur, ferri potest.

455 HUNC AEQUORA] Hic *huncque* pro *hunc* legendum fortasse. Vide Codd. Vett.

460 VERTERE] i. ἀνατρέπειν, evertere: simpl. pro Compos. Lucill.

Vertitur oenophoris fundus, sententia nobis.

Enn.

Quo vobis mentes rectae, quae stare solebant
Antehac dementi sese flexere ruina.

i. versae, seu eversae sunt.

467 NEGLECTO] *Fugere neglecto tergo* proverbiale videtur. i. abandonnant son dos a la mercy des ennemis. Vide Erasm. Chil.

469 ESCULEA] *Asculea* leg. è Vett. MSS. Asculo Piceni oppido.

473 FORTISSIMA] *Firmissima* Vett. Codd. i. praesidium firmissimum.

480 POLLUTO] Sc. caede Claudii.

493 PROLATUS] i. percitus. Gl. Philon. *Prolatus* ἐξενεχθείς. ἐκφέρομαι i. auferor, transversus agor. Aristot.

505 MOTURAS] i. quae rotis promovendae erant. Supitius exponit; *unde saxa e tormentis mitterentur.* sed male.

510 NOBILITAS] Hic laudat Domitium poëta, ut Neroni principi, qui ab eo genus duxit, assentetur. Vide Sueton. init. vitae Neronis. Lamb. Hortensium, & Glareanum refuta, qui Sulpitium reprehendunt, quod poëtam hic Neroni assentari dixerit, quod ab isto Domitio genus duceret. Non hic tantum Neroni adulatur, sed & primi lib. initio.

Quod si non aliam venturo fata Neroni &c.

Item Lib. IX.

Invidia sacrae, Caesar, ne tangere famae &c.

Vide L. Hortens. Col. 234.

514 RETENTA] i. denuo experire, à *tendo* i. πειρῶμαι conor (unde *contendo*) *tensus, tentus, tento* i. πειρῶμαι, *retento* i. denuo tento. Alii τὸ *retento* hic exponunt, *retineo, resumo.* Post τὸ *retenta* τελεία στιγμὴ ponenda videtur.

527 ADMIXTO] Al. *immisto.* an *immisso?* V. Codd. Vett.

553 Et Scythicis] Malim *Assyriis.* Vett. Codd. inspiciendi. Ex *Assyriis* primum factum videtur *Essyriis* seu *Escyriis*, ex quo demum *&* *Scythicis* depravatum est.

567 Non tam] Leg. videtur *num tam.*

577 Conderet] An *cogeret?* supra L. I, 537.

- - - - *cornuque coacto*

Jam Phoebe toto fratrem cum redderet orbe.

Vett. Codd. consulendi.

594 Taurosque] Interpretes hic Tauri montis incolas exponunt, quod superioribus convenit; sed durum, & insolens videtur, ut Tauri montis incolae ipsi *Tauri* dicantur. Exempla quaerenda. Tauri populi in Sarmatia Europaea Tacito authore XII. Ann. colunt Achillis cursum, ut scribit Eustath. & Procop. IV. Aedif. unde & *Taurica Chersonesus* dicta videtur. Aliis *Tauroscythae* nominantur. *Taurinia* eorum regio vocatur apud Stephanum in voce Ταυροί. Et *Taurio* eorum urbs à Suida *Ortelius.* Quid si legatur *Tauronque subegi.* i. montem Taurum? Facile τὸ *Tauron* in *Tauros* depravari potuit. Tauri populi hic locum habere non videntur. Vide Codd. Vett.

613 Hanc] Al. *hinc.* Τὸ *arctum* hic mendosum videtur. an *arcum?* Vide Codd. Vett.

642 Plura moror] An *plus moror?* i. e. pluribus moror, sed phrasis insolens est. An leg. *plura loquor?* Vide Codd. Vett.

647 Macedumque] L. *Macetumque. Μακέτης.*

666 Eryx] Placet *Athos* ut habet Sabell. & Lamb. Hort. Vide Cod. Vett. Τὸ *Athos* hinc ejectum fuisse videtur propter versum inferius proxime seq. *In medium deferret Athon &c.*

670 Tunc placuit] Al. *complacuit.* V. C. V.

674 Europamque Asiae] *Europen Asiae* f.

682 Bellum] i. navalem exercitum, classem pugnaturam. Male Sulpitius exposuit, *ut dissipet bellicas machinas.*

703 Permistis aequora sulcis] Quid? si legas. *Totque carinarum permiscent aequora sulci. permiscere* i. turbare, conturbare &c. Cic. *permiscere omnia; omnia permisceri mallent. permiscere Graeciam dictus est* &c. Silius.

- - *coelum pelago permiscuit Eurus.*

Virgil.

Interea magno misceri murmure coelum &c.

711 Classique paratas] Al. *paratae* i. ad invadendam classem paratae copiae *has* sub. excepere. Quidam de manibus ferreis, seu uncis accipiunt: sed non placet expositio.

718 Symplegas inanem] Qui *pontum inanem?* si puppim obtrivit? *Symplegades* dicendum erat.

Ad Librum tertium.

21 Accenso] *Ascenso* leg. videtur. Vett. Codd. consulendi.

48 Non illum gloria p. laetificat Magni] E superioribus sumptum: Lib. II.

Heu pudor! exigua est fugiens victoria Magnus.

103 Vix odisse vacat] i. toti sunt in odiendo Caesare: nulli alii rei vacare possunt. Vix satis temporis habent ad Caesarem odio prosequendum. Interpretes non ceperunt. Vide Sulp. & Lambert.

127 Moverunt] Al. *voverunt.* al. *noverunt* Claudian.

Praelia moturus superis, quod solus egeret
Connubii.

Infra L. IV, 211.

- - - *moturas praelia voces.*

150 Ocyus avertant] Al. *avertas, avertat, avertet, & avertans.* Varietas illa suspecta. Fortasse interpolator scripserat.

Ocius avertant dixi, mala semina belli.

156 Eruitur] Al. *Egeritur.* V. C. V. τὸ *egeritur* placet.

171 Dat vires] Sic Vett. Cod. habent.

182 Phoebea] Piraeeum Phoebo consecratum, portum Atheniensem exponunt. quaerendum.

183 Veram] Τὴν ἀρχαίαν, τὴν ἀρχέτυπον. Salamis, cum tribus navibus, quas misit, vult credi se veram esse illam Salaminam re navali olim nobilem. *Vera* κατ' ἐξοχὴν dicta est respectu alterius cognominis in Cypro, quae a Teucro profugo condita est. Horat. *Teucer Salamina patremque cum fugeret.* Seneca. *Numquid Ajacis Salamina veram?*

185 Vetus] Leg. f. *potens.* τὸ *vetus* hic non placet. Sed VV. Codd. consulendi.

190 Colchis] Vett. Codd. habent.

Colchus & Adriacas spumans Absyrtos in undas.

H. Grot. legit ex conject.

Colchus & A. spumans Absyrtis i. u.

Sed τὸ *spumans* i. sanguinolentus τῷ *Absyrtos* magis convenire videtur, ita ut sit homini insula cognomine. Infra.

- - - *cruor altus in undas*
Spumat.

191 Et Penei] Delendum *&* τοῦ Πηνειοῦ.

192 Proscindit vomer] Sic Vett. Codd.

193 Inde] *Unde* V. C. placet.

194 Littore] Al. *gurgite.* placet.

199 Deseritur] Ordo: deseritur Strymon & barbara Chone, ubi unum (an *imum?* Vide Geographos, & Codices veteres) caput Istri multifidi perdit aquas Sarmaticas, & alluit Peucen sparsam profundo i. mari Pontico. *Perdit aquas* i. cum mari confundit. An ex dulcibus, & potabilibus salsas facit?

219 CERTIOR HAUD ULLIS] *ἐν ἄλλαις ταισὶ πιστοτέρη.* Arat. Germanici Caesaris.

Certior est Cynosura tamen sulcantibus aequor.

&c. Alias *gratior.* Vide Codd. Vett.

233 HIC UBI &C. ET MAGNO &C.] Al. *& magno se fassus ab aequore vinci est.* Varietas illa lectionis hos versus subdititios esse arguit.

244 NUNC CULTOR] i. olim Cappadoces, nunc Amani cultores. Al. *non cultor*; sed non placet.

246 COATRAE] Sic leg. al. *Coastrae.*

249 OLOSTRAS] Al. *Oretas.* utraque gens in India est. Plinius utramque agnoscit. Legitur & *Orestas.* V. C. V. varietas lectionum locum suspectum facit, ut & sequentes versus.

278 PONTUS ET] An *Pontiatque?* sed haec suppolititia.

302 SIGNATAQUE] An scripta foedera? Modius legit *sacrataque jura.* V. C. V. placet *τὸ signata* i. calamo notata.

305 PACIFICO] Al. *pacifero.* placet.

313 LACRIMAS] *Latebras* omnino legendum videtur.

336 CUM TANTA VOCENT] AL. Codd. *si tanta vocant.* placet.

340 PHOCIDOS] Hic errat cum Justino, seu Trogo, & aliis Lucanus. Vide Herod. & Horat. *Φωκαία* tamen, cujus cives *Φωκαεῖς* dicti, qui Massiliam condiderunt, à Phocide originem ducebant. Vide Pausaniam in Phocicis.

393 VIRUM] i. illum, sub. Caesarem. sic *homo* à Terentio, & aliis pro *ille* usurpatur. Infra vs. 500. *non hasta viris, non letifer arcus.* Alias *unum* pro *virum* hic legitur, sed depravate, & numero duriore.

410 PRAEBENTIBUS] Al. *ferientibus*? sed *τὸ praebentibus* placet. Ordo: *suus horror inest arboribus, praebentibus frondem auris non ullis.*

421 CIRCUMFLUXISSE] Al. *circumfusisse*, & *circumfulsisse.* An legend. *circumlusisse?* placet. Vide Codd. Vett.

424] AUT COELUM] Forte.

Hic coelum nox atra tenet. pavet &c.

i. aëra. supra de eodem luco.

Obscurum cingens connexis aëra ramis.

427 PRIORE] Non *priori*, quod non placet propter *τὸ operi.*

436 SUBVERTERE] Al. *submittere* i. *καταβάλλειν.* Naso *latus submisit in herbam.*

455 STELLATIS AXIBUS] An *stelatis cratibus* legendum? à *στήλη*, stela, stelatus. *τὸ stela* habet Plinius. Stelatis cratibus agger is erit, cujus latera sunt cratibus, & stelis munita, ne dissolvatur. Supra sic descripsit.

- - - - Tunc omnia late
Procumbunt nemora, & spoliantur robore silvae:
Ut cum terra levis mediam virgultaque molem
Suspendant, structa laterum compage ligatam
Arctet humum, pressus ne cedat turribus agger.

Ex *cratibus* primum *arctibus* factum videtur; postea *actibus*, & demum *axibus. Stelae* hic, *styli* Vegetio in fabrica pontis. Vide Codd. Vett.

475 ARMISQUE INNEXA PRIORES] H. Grot. legit, *armisque innixa prioris arma ferunt.* *Τὸ prioris* est à Vet. Cod. Putean. *τὸ innixa* quaerendum: nam rectum videtur. Quid si ita legatur?

- - - armisque innexa priorum
Arma ferunt.

Vide Codd. Vett.

484 INCENSA] Legendum videtur *accisa.* *Virtus accisa* dictum, ut *res accisae.* Vide Thes. Latin. C.

488 TECTA FRONTE] Legendum fortasse *texta fronde.* Nam frons tegi non debuit. Frondibus autem muniebantur vineae, ut & pluteis; sed tecta pluteis, latera frondibus munitae, unde vineae nominatae.

490 FORTIOR] *Fortiter* leg. fors. Ordo. *Nunc aries suspenso ictu fortiter incussus* &c. *τ' fortior* hic non placet.

492 IMPOSITIS] An *impulsis?*

UNUM SUBDUCERE] An *vivum* i. solum, fundamentum? *lapis vivus*, *vivum solum* i. quod numquam motum fuit, numquam à viva matre terra separatum. *Ad vivum resecare*, *ad vivum perfodit mucro.* Virgil.

- - vivaque sua plantaria terra.

Vide Servium ad hunc locum. *Vivum subducere impositis saxis* i. e. saxa fundamento suo i. vivo solo, cui imposita sunt, subducere.

497 SUMMA FUIT] Sic placeret magis.

Voti summa fuit, starent ut moenia, Grajis.

Vel sic.

Summa fuit voti, &c.

V. Codd. Vett.

506 INGENTIA] Al. *rigentia*, placet.

510 FORTUNAM TENTARE MARI] Al. *viris* i. illis, placet. V. Codd. Vett. supra notatum vs. 393. Advertendum hic, confundi à poëta historiam; nam primum describit omnem terrestrem pugnam, inde navalem, & saepe certatum est terra, bis mari. Primum quidem terra leviter, postea mari fuit superior Brutus. Hoc autem narrandi commoditate fecit poëta. Vide Appian. & Caesaris Comment. Sulpit. partim.

512 ARBOR] *Arbos* legendum videtur.

516 ARVA] An *arcta Stoechades* i. e. Stoechadum angustias, freta? *ἐπέχω.* An *arva Stoechados* i. mare Massiliense. Virgil.

Arva nova Neptunia caede rubescunt.

τῷ arcta favere videtur, quod sequitur.

- - - - movit ab omni
Quisque suam statione ratem.

V. C. V.

528 Sublimes convellunt &c.] Sic leg. fortasse.

Crebraque sublimi convellunt aequora puppe.

Virgil.

Convulsum remis, rostrisque tridentibus aequor.

Nam, τὸ *convellere verbera*, quid est, rogo. V. C. V.

543 Atque in transtra cadunt] Supini scilicet, Ennius;

Pectora pulsate ante, & poste recumbite remis.

549 Ut quoties &c.] Hi quatuor versus abesse poterant, & suspecti sunt. Nota varietatem lectionum.

569 Miscenturque manus] Legendum videtur. *Miscet uterque manus. navali &c. Uterque* i. Romanus, & Massiliensis.

571 Multique] *Nullique* H. Grot. placet. cecidere in hostilibus navibus, aut in mari.

575 Conserta] *Conferta* leg. videtur cum Sabell.

592 Telonis] Al. *Gelonis.* sed utrumque bonum. τὸ *Telon* habet Virgilius.

596 Componere] Ordo: *nec lux crastina est notior ulli ad componendum carbasa ventis venturis.* vel *notior, ut componat* i. committat: sed hic versus suspectus est.

609 Quorum alter] Supra dixit, *quos eadem.* An *horum?*

611 Insuper] An *esuper* pro *desuper?* Nota phrasin *gravis ictus amputat.*

613 Tenens] *Tenax* f.

619 Expositus] Pro, telis expositus. male.

621 Telaque] Pro, tela hostium, quibus sui casuri erant. male.

622 Emerita] i. consummata. Lucanus alibi dixit *emeritae naves, milites emerito Marte, emeritum jus* &c. Sed *emerita morte* hic non placet.

625 Sanguine] Ex inferioribus illis sumptum *validos dum praebeat ictus sanguis.*

627 Strage] Sed unde illa strages? dicere debuit.

636 Affixit] Sub. navi. è superioribus, *affixusque rati*, sumptum.

638 Scinditur] Qui scinditur, qua parte corporis scinditur? *Avulsus:* à quo avulsus. Inepte utrumque.

642 Pars ultima] Quasi in duas partes corpus divisum sit, superiorem alteram, alteram inferiorem. Sed qui id fieri potuit? *Ultima pars* i. e. postrema. Virgil.

- - postrema immani corpore pristis.

i. a lateribus ad pedes.

643 Vitalibus] An *Spiritibus?* vel à partibus vitalibus separatos, hepate, corde, pulmone &c.

646 Tulerunt] i. exanimarunt, exstinxerunt, inepte. à versu 600 usque ad hunc videntur spuria.

654 Figere] Haec mors verisimilis non est. Lucani tamen esse videntur.

660 Corpus] Ejus, de quo supra, *diversae rostris juvenem figere* &c.? sed haec addititia à praec. versu usque ad *truncos* vs. 669.

663 Auxilium] Accipiendum, an ferendum? inepte.

666 Super] i. desuper. male.

674 In pugnam &c.] *Cadavera ferro* ὑπερβολὴ inepta.

682 Tecto] An *tacto?*

685 Sparsis] An *fractis*, confractis, ruptis?

690 Qua colpere mori] E Quinto Curtio sumptum videtur. Vide locum.

691 Dejecta] Leg. fortasse *disjecta* i. per mare sparsa, dispersa. Vide Codd. Vett.

712 Expulsi] Al. *excussis.* sed *excussi* legendum, nisi τὸ *expulsi* retinendum sit propter proxime praecedens *excussa glande.* Vide Codd. Vett.

735 Nox subit, atque] Al. *subiit.* An sic leg.? *Nox subiit; oculos v. o. t.* Vide Codd. Vett.

738 Vox fauces] Leg. videtur *fauces vox.*

747 Semianimis] Al. *semianimus.* placet propter τὸ *sanguis praecedens.*

749 Per viscera] An *guttura?* alias legitur *vulnera*, sed non placet. τὸ *viscera* rectum, & genuinum videtur: nec obstant superiora illa *jugulumque senilem Confodiam.*

751 Festinans] Ordo. *Argus festinans praecedere letum nati, non credidit animam uni morti.* Sed alias *festinansque* legitur, & *festinantem.* Ego legendum censeo.

- - - - letum praecedere nati
Festinans, animam morti non credidit uni.

Rectius & numero suaviore. Certaminum autem hoc tertio libro contentorum pleraque ita confusa sunt, ut, qui Romani, & qui Massilienses sint, vix distingui possit. Utriusque partis fere Graeca sunt nomina. Actiones hyperbolicae pleraeque, & verisimile excedentes; sed adulterina sunt non pauca, ut adnotatum est.

Ad Librum quartum.

23 Aufert tibi] Leg. f. *sibi* pro *ei, illi* &c. V. L. VII, 23, 811. Quinctil. *suum* pro *ejus* Lib. IV. p. 190.

30 Praestant] Al. *perstant*, sed versus spurius videtur.

45 Munitumque] Hic, & seqq. duo versus addititi videntur.

61 FLAMMASQUE] *Flamenque* legendum videtur.

70 SED NIMIOS RAP. FUGA] An legend. *sed nimium rapuere fugam. Rapere fugam* pro arripere. Vide Codd. Vett.

77 NEC SERVANT FULMINA FL. QUAMVIS CREBRA MICENT] Delend. hic versus. H. Grotio teste abest à MSS. vide notas secundas.

80 COLOREM] *Colorum* leg. videtur.

87 RIPIS] An *rivis?* placet. vs. 139. vice versa τὸ *ripis* in *rivis* mutatum fuerat.

98 JAM TUMULI] Usque ad vs. 120. *eripe terras*. actum agit interpolator.

106 PARS IMA] Al. *una*. τὸ *ima* non placet.

Hic vertex nobis semper sublimis, at illum
Sub pedibus nox atra videt, manesque profundi.

108 NON QUICQUAM] L. *nec quicquam*.

109 IGNES] Al. *aestus*. τὸ *aestus* hinc ejectum fuit propter viciniam sequentis vs. 113.

112 IMPENDAS AERA NIMBIS] Pro impendas aëri nimbos. &c. An *impraegnes* leg. pro *impendas?* ἐπέχω. Legitur alias *infundas*, sed non placet.

137 UTRIMQUE] An *inultra* i. εἰς τὸ πέραν, ut *inante?* ἐπέχω. Antiqui geminabant praepositiones *insuper*, *inante*, *ad ex*, *in circum*, *ab ultra*, *ab ante*, *incoram*, *in palam*, *ab usque*, *ex usque*, *inusque*. Cicero, *in ante diem*, *ex ante diem Non. ad ex Cal. Martii.* Tacit. *Tiberio abusque.* Cicero pro Flacco. *Sed ab usque Tmolo petivit.* Ex *inultra* primum factum est *inutra*, ex quo *inutraque*; ex *inutraque* autem *in utrinque*, ex quo demum *utrinque*. V. Codd. Vett. *ultra* pro ultra hoc tempus ἐλλειπτικῶς. Lib. VII, 23.

Seu vetito patrias ultra sibi cernere sedes.

138 CURVARE] An *curare?* *curare nemus succisum* i. materiam caedere ponti faciendo.

158 CAVAE] Legendum videtur *valle cava media* sub. existente.

165 NE LICEAT &c.] *Excipiant recto fugientes.* Hi duo versus suspecti, & nothi videntur. Qui fugientes pectore ferrum excipiant? quid est τὸ *recto pectore?* an *adverso?*

176 IN AMPLEXUS] Legendum videtur *in amplexusque*.

186 DET] Al. *dat*, quod placet. Vide Codd. Vett.

189 NUNC ADES] Al. *huc* i. adsis nobis auxilio, fer opem. Loquitur ex persona alicujus temporum Caesarianorum aequalis. Sed ex persona sua hic poëta loqui debuisset. Nota errorem Lucani.

197 DURO] Τὸ *duro* non placet. sed Lib. V, 278.

Non duro liceat morientia cespite membra
Ponere.

198 ET PERMISTO] An legendum, *super & mystae*. Τὸ *permisto* hic non placet. Vett. Codd. confer. Huc refer *& mystica vannus Iiacchi. Mystam Bacchum* dictum legisse videor, si bene memini. *Super* pro super mensas. Vide notata ab Heinsio de libatione ἀγαθοῦ Δαίμονος ad Horat. Item Servium ad illa.

Non ego te mensis & Dis accepta secundis &c.

209 JUNCTOSQUE AMPL.] Al. *junctos ampl.* placet τὸ ἀσύνδετον

218 NULLO DISCRIMINE] Ex Virgiliano illo sumptum Aen. I.

Tros Tyriusve fuat, nullo discrimine habetor.

Sic enim emendamus pro lect. vulg. *agetur*, ex Aen. XI. versu illo.

Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo.

& ex isto Lucani loco. τὸ *agetur* enim ridiculum. Vide notata.

229 HOC] i. e. per hoc, propter hoc. an *hac* legendum, i. hac ratione? VV. Codd. consulendi. post *aequa* interrogationis nota ponenda fortasse.

232 FUNERA] Al. *foedera*. V. Codd. Vett. τὸ *foedera* ejectum fuisse videtur propter sequentia ista.

- - *Cum forsan foedere nostro*
Jam tibi sit promissa salus.

243 DEORUM INVIDIA] An legendum?

- - *Et quas Fortuna, Deûmque*
Invidies caeca bellorum in nocte tulisset.

Sic apud Martialem legendum omnino videtur.

Regelare nec te pestilenties possit.

Vide notata ad Martialis locum. Posset & legi *Deorumque invidies:* sed prius placet. Infra vs. 373. *O prodiga rerum Luxuries.* Lib. VIII, 137. pro eo, quod est in vulgatis, *materiam*, veteres Codices habent *materiem*. *Tulisset* i. sua fecisset, tulisset tamquam onus, & culpam.

251 ET SCELERUM TURBA] Suspectus hic versus. in MSS. testibus Pulm. & Bersmanno tertio deinceps loco sequitur. Vide MSS. Vett.

258 CRIMINE BELLI] An leg. *nomine?* Nam quid est τὸ *dux eris causae melioris hoc solo crimine*, quod tuum non est. Vel potius *cardine* hic rescribo i. tempore, occasione, flexu. Virgil. *nec tanto cardine rerum.* Vide locum sic infra Lib. VII, 380.

- - - - - - *ultima fata*
Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos.

283 MISCENDAE MORTIS] Al. *Miscendi Martis*. Sed minus placet.

303 SUPER MULTO] An *superfuso* i. abundanti, exundanti? *Superfusus Tiberis.*

317 PALMITE] An *cortice crudo Arboris, aut tenera* &c.? placet.

328 RESCISSOQUE &c.] Hi quatuor versus suspecti. Nota varietatem lectionum.

383 PECTORE] Legend. videtur *corpore*; quae permutatio frequens est in libb. Vett. sic Lib. III, 619. vide locum.

399 FAVOR] Al *pavor.* sed τὸ *favor* sequentia illa confirmant.

- - - - *sic praelia soli*
Felices nullo spectant civilia voto.

436 CURETUM] *Curictum* scribendum à nominativo *Curictes.* Plinius *Curictas* vocat. Quidam VV. Codd. habent *Curitum.*

412 SPOLIABAT] *Spoliarat* leg. V. C. V.

454 ADDUCTO] Sabell. *abducto* legit. Sed lectio recepta placet. V. Cod. Vett.

459 RUPES] Al. *raptus* i. τὰς ἁρπαγὰς placet.

469 DEPENSA] Al. *depressa* placet. Vide notata infra L. VI, 168.

475 REXIT] Hic τὸ *rexit* idem est, quod *erexit*, simplex pro composito à *rego* unde est *rectus* ὀρθός. Supra *premitur* pro *deprimitur*, *pressus* pro *expressus*, & similia. Vide Interpp. infra L. VII, 350. *regent* positum est pro *dirigent.* vs. 511. *rexere*, pro *direxere.* Hanc expositionem confirmat locus infra *sic cunctas sustulit ardor Nobilium mentes juvenum* &c. τὸ *sustulit* enim idem est τῷ *rexit*, seu *erexit.*

478 NULLI SUPEREST] Sic distinguendus videtur hic versus.

Vita brevis nulli. Superest, qui &c. habet. nec gl.

ἀμείβει pro *superest ei, qui &c.* Vide Edd. Vett.

483 ACCERSAS] *Accersis* leg. videtur. Vett. Codd. consulendi.

485 FUGA &c.] Τὸ *sed* hic subauditur *sed fuga nulla patet.* Sic Aen. II.

Et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus, invidia post quam pellacis Ulyssi &c.

Sic & infra vs. 710.

490 CONFERTA] Al. *conserta*, & *constrata*: sed τὸ *conferta* magis placet.

495 DIVERSO E LITTORE] i. ex Illyrici, & insulae littoribus oppositis. supra de insula.

Ut primum adversae socios in littore terrae.

&

- - - - *avideque petitis*
Insula deseritur ratibus.

Versus hic nonnihil suspectus fuit. Vide Codd. Vett. ἐπέχω.

518 EST] Τὸ *est* abest à Vett. Codd.

528 NOX TUM &c.] Hic versus addititius omnino videtur. Saltem interpolator scribere debuerat.

Et cum Thessalicas urget nox parva sagittas.

ut in praecedentem versum quadraret.

541 ECQUIS] Al. *Et quis*, ἀρχαίως. Vide Codd. Vett.

545 JAM DUDUM] Τὸ *jam dudum* hic pro *jam jam* i. παραυτίκα positum. Sic Virgil. Aen. II.

- - - *Jamdudum sumite poenas.*

Ibi Servius

Jamdudum, modo, quam primum.

Vide Lamb. Hor.

554 TANTOS] An *totos?*

572 DUCIBUS MIRANTIBUS, ULLI ESSE DUCEM TANTI] An *ullis?* vide Codd. Vett. Haec duo hemistichia nonnihil suspecta sunt nobis, sed ἐπέχω.

595 JUSTA] Al. *vasta, vera.* infra *tam vastas vires* legitur.

620 MIRANTURQUE &c.] Sic omnino legendum, & distinguendum videtur.

Miratur habuisse parem; nec viribus uti.

Penthemimeris. Infra L. V, 190.

Effluit & gemitus.

625 TUNC OBLIQUA PERCUSSA LABARE CRURA MANU] Insititia videntur hemistichia haec duo. Vide Codd. Vett. & luctatorum σχήματα inspice.

627 COMPRESSIS] An *comprensis* leg.? Virgil. Aen. VI.

Terque viri comprensa manus effugit imago.

Vulgo legitur *compressa* minus eleganter. Itidem hic τὸ *comprensis* elegantius dictum videtur, quam *compressis. comprimere* enim, & *arctare* idem notant.

628 PEDIBUS] F. *genibus.*

629 EXPLICUIT] i. humi stravit explicitis membris i. porrectis. Nota phrasin. Il le jetta tout estendu sur la place. Infra de serpente Pythone in Parnasso ab Apolline occiso.

Ultor ibi expulsae, premerent cum viscera partus,
Matris, adhuc rudibus Paean Pythona sagittis
Explicuit.

& Lib. VII, 148.

Spiculaque extenso Paean Pythone recoxit.

635 DEFECTAM] An *desectam?* Vett. Codd. consulendi. τὸ *desectam* placet. i. timuit Hydram à se truncatam, postquam angues suos reparasset.

641 INTRA] L. *contra.*

669 EXCIVIT LIBYCAE GENTIS] Al. *Libycae gentes.* Τελεία στιγμὴ post τὸ *excivit* ponenda videtur.

674 PLAGA FERVIDA] Quae est illa *plaga fervida?*

da? Nonne meridies? sed jam dixit *à medio cardine?* Inepta sunt ista, ab inepto interpolatore supposita. τὸ *Ammon* cum sequentibus optime connectitur.

688 Privatae] Legendum videtur *privata ira. dabat* i. gerebat. *dare stragem. dare Romam eo cladis.* i. adducere Lib. VII, 406. & similia. Vett. Cod. consulendi.

700 Munia] Al *moenia. nocturna moenia desolata* pro noctu desolata i. per noctem. Vide VI. 732.

705 Voluntas] Al. *voluptas* i. dira cupido caedendi, occidendi. Hom. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος. V. C. V.

710 Olere] Τὸ *sed* subaudiendum. V. supra vs. 485.

719 Incautus ab hoste] Al. *incauto.* Legendum fortasse.

Hoc solum metuens incauto abs hoste timeri.

Vide Codd. Vett. Sic apud Martial. Amphit. Ep. XIX. legend. fortasse.

- - *cornuto abs ore petitus.*

pro vulgata lect. *cornuto ardore*; & Lib. II. Ep. 84.

Abs hoc occisus &c.

An legend. *incauto ex hoste?* Sic Propert. Lib. III. pag. 224.

Eductasque pares Silvestri ex ubere reges.

pro *eductos à Silvestri ubere.* An & Martialis locus in Amphit. sic corrigendus *cornuto ex ore?* ἐπέχω.

745 Projecit in agros] Lib. VIII.

- - *projectaque regna sub Austro.*

Al. *dejecit in hostes.* τὸ *hostes* mutatum in *agros* fuerat propter τὸ *hostes*, quod quarto retro versu legitur. *dejecit* i. locis editis misit. Exempla quaerenda, & Vett. Codd. consulendi.

751 Pulsu rigidos vexantia frenos ora terens] Spuria.

754 Armi] Al. *artus.* sed τὸ *armi* confirmant *fessa cervix, oraque, pectora & ilia.*

762 Impetus illi] *Illi* & *hostem* legendum omnino videtur. vulgo *illis*, & *hostes.*

774 Eminus] Leg. videtur.

Comminus obliquis, & rectis comminus hastis

Obruitur i. à fronte, & lateribus comminus hastis confoditur. Vide Codd. Vett.

778 At si quis &c. vix inpune &c.] Hi duo versus suspecti sunt.

800 Arte] Placet *arte.* vulgo *arce.*

814 Tanta] Sub. quanta tu fuisti. Hoc elogio librum suum claudit Lucanus. Reliqua addititia videntur.

818 Mentem] Cujus? *mentes* dicere debebat. Cum superioribus non bene connectuntur ista.

Ad Librum quintum.

24 Claususque] An *densusque?* V. C. V.

28 Vejosque] Τὸ *que* abest à Vett. Codd. placet ἀσύνδετον.

64 Ereptum est] Τὸ *est* abest a Vett. Codd.

79 Premerent] Al. *premeret.* placet. Aut hic locus sic fortasse rescribendus.

Ultor ibi rudibus Paean Pythona sagittis
Explicuit, cum regna Themis, tripodasque teneret.
Utque sacrae vidit vastos telluris hiatus &c.

Sed hic liber, ut & seqq., ab authore relictus est imperfectus.

73 Numine mixto] Communi cultu Apollinem, & Bacchum colunt Delphi. Utrumque eundem esse, Euripides tradit, & Aristoteles in Theologumenis, & Varro, quod Granius Flaccus confirmat, authore Macrobio. Vide notata ad Lib. IV, 198.

Instituunt & permisso libamina Baccho.

91 Contactusque] Sic Vett. Codd. al. *contactumque.*

105 Concipiunt; nam fixa canens, mutandaque nulli, Mortales optare vetat, non secula dono &c.] Sic distinguendum, & legendum videtur; cetera ab interpolatoribus addita fuisse videntur.

164 Quod non &c.] Usque ad *tam magna latentem* nothi sunt versus.

196 Convalle] Ἐν τοῖς κοίλοις τῆς Εὐβοίας. Vide Ortel. in *Coela Euboeae.* & in Valer. Max. corrige erratum *cella* pro *coela.*

209 Exclusaque] Al. *Expulsaque.* Vide Vett. Codd. τὸ *excussa* placet. Respondet enim superioribus illis.

- - - *vastisque abducta cavernis*
Haesit.

220 Mediae tenebrae] Nox, an oculorum caligatio, an claudens oculos somnus? Mediae tenebrae dicuntur, quae inter lucem illam sacram, & vulgarem interveniunt, sive sit caligatio, sive somnus.

226 Subsidere regnum] i. e. invadere, occupare exponitur. Vide Serv. in Aen. illud. *subsedit adulter* Lib. XI. An *subsidere regno* &c. vel *subsistere regno?* Vide Codd. Vett.

237 Caesar rem] Al. *remeabat Caesar.* quae structura placet.

254 Scit non esse &c.] Hic versus suspectus.

262 Quaeris &c.] Haec interrogative pronuncianda.

281, 282, 283 Hi versus insititii videntur.

287 Istas] An legendum?

Si

- - - *Si nondum comperit ista*
Omnia posse manus.

Ista manus i. nostra, o Caesar. *Omnia posse* i. tyrannum, ducem partium occidere.

306 MATRESQUE SENATUS] i. matronas Senatorias. Inepta phrasis, & Lucano indigna. Matronas dicere debuit.

321 HIC FUGE] Hoc in loco fugere incipe. An leg.? *Hinc fuge.* V. C. V.

343 PAUCIS VIVIT] Quid vult dicere?

358 QUIRITES] Actum agit interpolator. supra enim dixit.

Vadite, meque meis ad bella relinquite fatis.

Ibidem *invenient haec arma manus.* Ex Plutarcho, & aliis sumpsit interpolator.

362 QUO SOLO STABUNT] Falsum. al. *stabant.*

363 ET DISCE FERIRE] Quid sibi vult? an legendum? *Discensque ferire, disce mori:* vel sic *nec disce ferire; disce mori.*

365 MAGNA] *Multa* leg. videtur. V. C. V.

376 TARAS] Fluvius urbi cognominis.

378 FRUGIFER] Garganus frugifer. An *pinifer?* quid si *fagifer?* non displicet. Garganus saltus est. Horat. *Querceta Gargani laborant usque* &c. fagus autem quercus est genus Gloss. Philox. Aesculus εἶδος δένδρου φηγὸς βαλανηφόρος.

393 DIRIMIT] An, dirimit plebem in classes, per classes suffragaturam scilicet? An, vocat, citat ad suffragia? Vide Comm.

404 DESERUIT RASTRIS] i. e. rastris privavit i. incultam reliquit. Nota phrasin.

409 VISUM EST] *Est* abest à Vett. Codd.

410 TENERI, DUM] Sc. *teneri. cum*, nova distinctione.

450 NOVA VOTA] Usque ad *spes o. abit* nothi videntur.

456 IMAQUE SENSIM &c.] Qui istud? *Summa* potius dicere debuisse videtur propter auram matutinam, quae maris superficiem crispare solet, non ima maris concutere. An scribendum *auraque sensim conc. pelagus.* Nota est illa aura matutina, quae sole oriente oriri solet. Infra vs. 717.

Cum primum redeunte die violentior auster
Puppibus incubuit, Phoebeo concitus ortu,
Praetereunt &c. ex *aura, ura, una, ima.*

Movitque ad motum pelagi moveri visus est mons.

460 PALAESTINAS] Palaeste locus circa Ceraunios montes. παλαιστή, unde παλαιστῖνος. *Palaestinus. Palaestinae deae*, furiae dictae. Ovid. Fast. IV. τὸ *Palaeste* apud Caesarem Lib. III. de Bello Civili in *Pharsalos* depravatum fuit, ut ex Vet. Cod. Paul. Marsus ad locum Nasonis supra citatum indicavit. Vide locum.

494 JAM VOCE] Usque ad *habes.* Haec suspecta sunt, & additia videntur, sed ἐπέχω.

524 SUBLATO] Sic fort. leg. & distinguendum.

- - - - - *sic fatus, ab alto*
Aggere jam tepidae sublatam fune favillae
Scintillam.

530 AB ALTO AGGERE] i. ab imo aggeris cineres, quo ignis tectus erat in foco. Male interpretes de cubili accipiunt. *Commotos* i. flabello motos, agitatos.

534 ULTRA CUNCTA CARINA] An *ultracumque carina* &c. *ultracumque* & *undecumque, quandocumque, quomodocumque*, & similia. *ultracumque* i. ultra hoc tempus. *ultra umquam*, in posterum umquam. Vide Gloss. Vett. &c. de voce *cumque.* Item Horat. Comm. in hoc. *mihi cumque salve rite vocanti.* τὸ *ultra* de tempore inferius L. VII, 23.

Seu vetito patrias ultra tibi cernere sedes.

vs. 435.

- - - - - *nec respicit ultra*
Ausoniam.

541 NAM SOL &c.] Et hoc luxuriantis Lucani styli exemplum.

550 SUB NUBEM TRISTIS] Al. *nubes.* an? *sub tristia nubis ituro* i. sub velum triste nubis. i. obscurum. obscura enim, & nigra, tristia, & lugubria dicuntur. an fort. scribend.

- - - - - *sub nubis tegmen?*

an. *sub nubem & tristis i.?* V. Codd. Vett.

554 NATANTI] An *madenti* ex natatu? placet.

555 OCCUPET IMBREM] An imbri occurrat, imbri se paret, muniat se contra pluviam, ut scilicet plumis madefactis imber defluat, nec ad carnes penetrare possit? Notus est rusticorum mos saga linea ante pluviam madefaciendi, ut illis humore modico sparsis, & lubricatis facilius imber defluat.

560 FATUS] Sic leg. ex V. Cod sub. *est.*

573 NEC RATIS HESPERIAS &c.] Insititius videtur.

588 NEC FLECTE] Leg. videtur *ne flecte.* Sic & Vett. MSS. habent.

597 INDE RUUNT] Luxuriat hic supra modum Lucani stylus. praecedentia quoque ὑπερβολικώτατα.

600 TOTAS] An *tortas* legend.? Vide Codd. Vett.

602 CONCIDAT] Al. *pereat.* Sed glossa videtur. *concidat* i. succumbat, retundatur. supra. *occurrit gelidus Boreas, pelagusque retundit.*

610 CREDIDERIM] Al. *credideris.* V. Codd. Vett. Virgil.

- - - - *credas innare revulsas*
Cycladas &c.

619 MAGNO MARI] An Oceano, seu maris mediterranei latissimo alveo? placet postremum.

620

610 Monstriferos] i. prodigiosos, magnitudine sua monstrum seu prodigium ferentes i. malum aliquod portendentes. Legitur alias *mortiferos*, sed depravate.

625, 626. Spurii videntur.

643 Qua parte] Al. *quacumque*. Vide Codd. Vett. τὸ *qua parte* glossa videtur.

650 N. l. curvae Thessaliae s. pavent.] Thessalia hic locum non habet. Haec spuria videntur. Τὸ *pavent* non placet.

653 Summa] An *sola* legend.? *Summa* enim Ceraunia timere non possunt. *Summa* autem & *scopulosa* duo illa ἐπίθετα non placent simul posita.

674 Pertulit] Al. *protulit* i. prorsus tulit. περιττισμ. V. Codd. Vett. *proferre fines*, *pedem*, *gradum* &c.

680 Suorum] An *suo tum*? Vide Codd. Vett. τὸ *suorum* hic nullo modo placet.

684 Invitis] Al. *invisis*. an *infidis*?

686 Tantus] *Totus*, scribendum videtur.

696 Fatum] Al. *summam*. Hujus versus lectionum varietas notanda.

720 Nudas] An expositas Aquiloni? placet. sequens versus addititius videtur. Interpolator, τὸ *nudas* expositas intellexisse videtur, & ideo sequentem versum interposuit, ut rem explicaret. Non ergo errat hic Lucanus. Vide Caesar. Comment. & notas Grotii posteriores, & refuta.

736 Aversi] Vett. Codd. *adversi*. placet. Catull.

Qui sedens adversus identidem te spectat & audit.

739 Non nunc] Sub. pete amplexus meos, oscula mea &c. Similis ἱκέτευσις legitur Lib. x. vs. 370.

- - - per te quod fecimus una
Foedus ades.

i. e. oro te per foedus &c.

757 Magni] Al. *nostri*. τὸ *nostri* propter τὸ *nostras* ejectum fuisse videtur.

776 Adsuescis] i. assuefacis, μεταβατικῶς. An legendum *assuesco*? V. Codd. Vett.

781 Puppim] Ad navem Thesei alludit.

Ad Librum sextum.

10 Nunquam Latiae] Placet *Latiae nunquam*.

23 Profundo undique praecipiti] i. in quod undique praecipitatur è rupibus praeruptis. i. rupibus praeruptis undique cincta. Nota phrasin. An *recessu*? V. C. V.

24 Vomentibus] An *domantibus* legendum. i. frangentibus? An *morantibus*? V. C. V.

35 Direptaque] An *diruptaque*? i. e. rudera ex moenibus dirutis.

45 Flumina] Usque ad *intermanet agris*. Hic varietas lectionis falsitatis indicium est.

57 Aut Pelopis] *Et* reponendum videtur; quod ab interpolatore mutatum in *aut* propter sequentis versus initium. *Et ratibus* &c.

73 Tantum septi &c.] An tantum agri gyrum sibi munit Pompejus, quantum est iter Roma Ariciam, aut Hostiam recta linea. i. xiv. M. ambitum ex inmani illo spatio à Caesare incluso abscissum sibi munit Pompejus? An vero tantum agri exponendum est in diametron, non in circuitum, quod ter tantum esset? ἐπέχω.

79 Et fit saepe &c.] Suspectum.

83 Frondentem] Nota τὸ *frondentem* de herbis dici.

107 Aëre non pigro &c.] Ex istis superiora illa interpolator effinxit.

Traxit iners coelum fluidae contagia pestis &c.

Item

- - - coeloque paratior unda
Omne pati virus &c.

109 Nondum surgentibus altam in segetem culmis] Haec duo hemistichia suspecta.

126 Minuti] Ex variis lectionibus placet *Mimiti* pro *Mimitii* à nominat. *Mimitius*. Appian. Vid.

129 Tot] *Quot* legendum hic omnino videtur. V. Codd. Vett.

135 Lampadis] *Lampades* legendum videtur.

139 Mundi jura petebant] Al. *patebant*. i. mundi potestas, jus, imperium, quod hactenus vallo fuerat interclusum, jam patebat Pompejanis i. reipub.

145 Ante feras Rhodani o.] i. ante bellum Gallicum. Quid si *Rheni* pro *Rhodani* legatur? *Rhodanus* in provincia Romanorum erat multo ante bellum Gallicum: quare τὸ *Rheni* pro *Rhodani* placet. V. Codd. Vett.

146 Longo ordine] An cum longo ordine militum sequentium, ut Sulpit.? An propter longam militiam, propter multos ordines ductos?

152 O famuli turpes &c.] Hic versus in quibusdam MSS. desideratur, sed & sequentes duo ejusdem farinae esse, quis non videt?

168 Deprensa] Al. *depressa*. An *depressa numero & loco* i. numero & loco inferior? placet. Sic *palma depressa cum impetu resurgit in deprimentem*. Vide supra L. iv, 469.

- - - quantum depressa valebat,
Effecit virtus. al. *deprensa*.

169 Plus quam mortem] i. an etiam victoriam dare posset? Virgil.

Una salus victis nullam sperare salutem.

172 Ruinae; Roboraque et moles hostiseque] Nova distinctio.

181 Admovere] Al. *aequavere*. Sed glossa est.

184 COMPRESSUS] Al. *depressus*. an *deprensus?* Legitur & *comprensus*. V. Codd. Vett.

186 JAMQUE HERES &c.] Uterque versus Lucani videtur. Vide Grot. not.

193 FRAGMENTA] An *tegmenta?* Tò *fragmenta* hic non placet.

195 IN SUMMIS OSSIBUS] An *assibus* i. scuto ex assibus coagmentato? Vide Caesaris Comment. ab *assis*, *assula*, *asser*, *asserculus* &c. Sed si nihil obstat vitalibus praeter hastas pectoris ossibus haerentes, cur supra dixit.

Fortis crebris sonat ictibus umbo?

Umbo enim est pectoris munimentum. Haec ridicula sunt, & versus illi tres. *Et galeae fragmenta* usque ad *ossibus hastas*, ab interpolatoribus addita videntur; qui, quod inferius legissent.

Perditis haesuros nunquam vitalibus ictus,

Scaevae vitalia invulnerabilia esse crediderunt propter hastas pectoris ossibus adhaerentes: quibus addiderunt, & quae mox sequuntur. *Jam pectora non tegit armis.* usque ad *monstris*. Vide infra notata ad vs. 211.

200 LIMINE PORTAE] Alludit ad Bitiam Virgilianum Phalaricae ictu interfectum ad portam, quam cum Pandaro fratre servabat. Virgil. Aeneid. IX. versus finem.

202 ARMIS] i. scuto, sed actum agit: supra,

- - *nec quicquam nudis vitalibus obstat.* &c.

205 IN PECTORE] Falsum. Scuto enim, non pectore ferebat. Vide Caesaris Comment.

211 VISCERA &c.] Haec comparatio fecit, ut interpolator sibi persuaserit vitalia Scaevae telis impenetrabilia esse, & ineptos versus, quibus hoc exprimeret, Lucanicis inseruerit.

224 VULTUM] i. oculum cum telo eruendo.

226 DE SANGUINE] Al. *e sang.* Sed legendum videtur *majora viris*, *nec sanguine parvo* &c. i. conspectum vulnus in Caesare, idque cum sanguinis effusione non parva, majora gaudia illis non faceret &c. V. Codd. Vett.

230 PARCITE, AIT, CIVES] Al. *jam.* τò *ait* pro *jam* suppositum fuisse videtur ab imperito quopiam, quod subauditur. Sic infra vs. 605. *Thessalis & contra: si fata minora* &c. V. Codd. Vett.

237 TENENTEM] Al. *prementem*, & *trementem.* Tò *tenentem* glossema videtur τ͂ *prementem.* Infra L. VII, 562.

Quae presso tremat ense manus.

& L. IX, 675.

Ipsa regit trepidum Pallas, dextraque premente.

246 EFFATUS] Al. *est fatus*, & *affatur*: sed legendum videtur omnino *effatur.*

248 HIC] Pulvis subinteil. non Caesar, ut male Sulpitius accepisse videtur in haec verba; sed inferius recte.

250 RUIS] i. defectus viribus in terram cadis. male Sulpitius *moreris.*

256 EXORNANTQUE] An scribendum. *His ornantque Deos* i. templa, an simulacra? Sequentia duo hemistichia, *ac nudum* usque ad *tuis* suspecta; sed ἐπέχω.

287 CIRCEAE] Legendum videtur *Phryxeae.* Supra vs. 56.

Ingestoque solo Phryxeum elidere pontum.

Phryxeae procellae i. Hellespontiacae.

289 ARMA] i. armatos. an scutatos? placet. Dein *super* pro desuper positum videtur.

339 ZEPHYROS] Al. *Zephyron.* Legendum omnino videtur.

Excipit adversos Zephyron & Japyga P.

Heptemimeris. Sic infra Lib. VII.

Mors hic gentis erat; sanguis ibi fluxit Achaeus.

346 PELAGO] Vet. lib. *pelagi.* Grot. an *pelago* i. ad pelagus? *It clamor coelo* &c.

351 EMINET, ET PRIMA] An sic legendum.

Eminuit, prima & Rhoeteia?

Librarii imperiti transpositionem particulae non probantes rescripserunt *Eminuit & prima*: ex quo factum est *Eminet*, & metri causa.

355 UBI NOBILE] Tò *ubi* refer ad τò *Pharsalos* regnum Achillis, non ad τ̀ *Larissa.* Itidem τò *veteres ubi fabula Thebas.* At τò *ubi quondam Pentheos exsul* ad τò *Thebas* referendum. τò *ubi* autem in his suppositum fuisse videtur pro *qua* i. qua parte. de qua significatione vide Lib. I, 409. *quaque jacet* & seqq. infra.

Qua juga devexus Pharsalica porrigit Haemus.

Naso Epist. Phyll.

Qua patet umbrosum Rhodope glacialis ad H.

Fortasse etiam sic rescribendum.

- - - - - - *Thebas*
Monstrat; Echionii qua quondam.

363 ET TUUS] L. *at t.*

374 PHOENIXQUE] *Penisque* Aldus. V. Codd. Vett. addititius videtur hic versus.

382 BOEBICIO] Al. *Boebaico.* a Βοίβη πόλις καὶ λίμνη, Βοιβαῖος, Βοιβαϊκὸς, ut ab ἀρχὴ, ἀρχαῖος, ἀρχαϊκὸς, Ἀχαιὸς, ἀχαϊκὸς &c. Tò Βοιβαῖος a Βοίβη agnoscit Stephanus, posset & *Boebiaco* legi. a Βοιβία, Βοιβιὰς λίμνη, Βοιβιακός. sed τò *Boebiaco* non agnoscunt Pulmannus, & Bersmannus in variis lectionibus. τò *Boebaico* autem in Vett. MSS. exstat. V. Codd. Vett.

383 LELEGUM] Plinius author est, Locros Epicnemidios olim *Leleges* appellatos fuisse, per quos amnis Cephisus defertur in mare Lib. IV. cap. 7. Idem Strabo affirmat, & hos Hesiodi versus adducit.

Ἤτοι γὰρ Λοκρὸς Λελέγων ἡγήσατο λαῶν &c.

384

384 Aeolidae] An *Aetoli?* placet. V. Codd. Vett.

385 Minyae gens] Hic legendum videtur.

Et Magnetes equis, Minyae & gens.

Τὸ & omissum propter transpositionem, ut supra vs. 351. eadem de causa trajectum est, & versus depravatus. Quid si legatur *equo, & Minyae?* V. Codd. Vett.

397 Thessalicus sonipes] Plerique tradunt hoc in Attica contigisse; idque Athenis ipsis: sed variant poëtae in fabulis narrandis; & variandi occasionem dedisse videtur equorum Thessalicorum bonitas apud omnes celebris. Sic supra à Lucano in Isidis, seu Jûs fabula variatum, vs. 362.

- - - - - *nec fortior undis*
Labitur avectae pater Isidis.

i. Inachus fluvius in Thessalia.

402 Itonus] Al. *Ithomos*, quod placet.

403 In formam] Ponderis massae calidae in formam percussit i. τὰς ἀμόρφους μύδρους ἐμόρφωσε, de ferro accipiendum videtur.

404 Moneta] An *monetae?* ἐπίχω. V. Codd. Vett.

407 Numerare] Propter numos scilicet. A *numus* enim ductum est *numerus*, *numero* &c. Hoc *numus*, *numeris*, ut *vellus*, *velleris*. Ex *numeris* genitivo factum est *numerus*. Sic ab ὦμος, τὸ *homus*, *homeris*, *humerus*, *humerum*; Ζυγὸς, Ζύγος, τὸ *jugus*, *jugeris*, *jugerum*, & similia. *Modus*, *moderis*, *modero*, *moderor*, *modernus* i. modo existens, ὁ νῦν ὤν.

416 Est] Τὸ *est* abest à libris quibusdam. Vide Codd. Vett.

423 Qui stim.] *Hic* pro *qui* legendum videtur. pro *Deli* alias *Delii*; sed τὸ *Deli* placet. pro *ore* al. *aëre Jovis*. Vide Servium ad illud Aeneid. *Dodonaeosque lebetes*. Vett. Codd. consulendi.

431 Detestanda] Al. *detestata*. Horat. *bellaque matribus detestata*.

432 Moverat] Virgilius.

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.

Infra. *Si fata minora moveret*. al. *noverat*. sed *moverat* i. carminibus sollicitaverat, tentaverat, expertus erat. Vide Codd. Vett. Sed hic *molitur* pro *moverat &* legendum videtur, & τὸ *que* post *tristes* restituendum videtur, quod interpolatorum audacia ejectum, seu potius in & mutatum fuerat. Scripsisse ergo videtur Lucanus.

Molitur, tristesque sacris feralibus aras
Adjuvat ipse locus.

Studiosus aliquis τὸ *molitur* i. *movet* interpretatus erat, & in margine adscripserat; quod interpretamentum cum in locum τοῦ *molitur* suppositum fuisset, versumque impediret, in *moverat* à sciolis mutatum est; & quod versum expleret, τὸ & hinc adjunctum est, τοῦ *que* sublato post τὸ *tristes*.

437 Transierat] *Transierit* legendum omnino videtur. *is* in *as* mutatum propter praecedens *moverat*.

438 Thessala &c. &c.] E. superioribus repetita. *ingenuit magos rupibus*. ridiculum.

505 Et patitur] *Haec* pro & hic rescribendum videtur: item *depressa*. post versum *donec tr.* in quibusdam libris legitur.

Addidit exceptas lunae de nocte pruinas.

509 Inque novos ritus] Hic *usus* videtur legendum pro *ritus*. Quis enim vocabulum tam propinquo repetitum in Lucano, poëta ingeniosissimo, ferre possit. Sic infra vs. 578.

- - *carmenque novos fingebat in usus.*

515 Profanae] An *profana?* Vide Codd. Vett.

522 Auras] Hic *herbas* omnino legendum videtur. V. C. V.

530 Fatis deb. ann. mors inv. subit] Haec duo hemistichia suspecta.

533 Fumantes &c.] Hi quinque versus suspecti.

539 Ducitur] An *fugitur?* V. Codd. Vett.

557 Funereae mensae] Quae funereae mensae hoc admittunt scelus? Magicas dicere voluisse videtur. Sed isti duo versus *Nec refugit* &c. *Extaque fun.* &c. desunt in MS. Codice V. Putean.

598 Ruant] An pro irruant i. in me ruant, simpl. pro composito? alias, cadant i. accidant, contingant.

608 Presserunt] i. urgent, gravant, opprimunt. *presserunt mortem* i. hominem mortalem oppresserunt. An τὸ *premere* hic est vocabulum forense, quod τῷ *defendere* oppositum est. Naso de eloquentia.

Protegit haec sontes inmeritosque premit.

Vide Quinctil. & locos Authorum.

618 Rhodopea] *Rhodopaea* scribendum. A Ῥοδόπη, Ῥοδοπαῖος, Rhodopaeus. Nota phrasin, *tellus & campi nobis loquentur*. Vide Ciceron. Appar. in *loquor*.

620 Attollere] An legend. *extollere?* quid si legas *abstollere?* non displicet: ab *abstollo* sunt *abstulit* & *abstulisse*. V. Codd. Vett. τὸ *attollo* hic non placet.

629 Medullas] i. Viscera, τὰ ἔντερα supra L. 539. *tracta durescunt tabe medullae*. Infra vs. 668. L. vii, 843. & pluribus locis Plaut. Stich. Act. ii, Sc. 3.

DI. *At ego perii cui medullam lassitudo perbibit.*
GE. *Quid ego, cui misero medullam ventris percepit fames.*

Medullam ventris i. e. intestina, τὰ ἔντερα. Virgilianum illud, seu potius interpolatorum additamen-

 men-

mentum *Est mollis flamina medullas*, huc referri potest. Vide notata ad Virgil. Intima quaeque sic vocantur. *Anseris medulla* Catullo. i. intima pluma, & tenuissima, mollissima. *Cinaede Thalle mollior cuniculi capillo & anseris medulla* &c. *Arboris medulla.* Italis, *La midolla del pane.*

630 STANTES] i. integras, ferro non foedatas. Lib. VII. sub finem.

Et stantes tumulos & qui radice vetusta
Effudere suas &c.

Lib. VII. *Stantis adhuc fati* Cornelia i. fortunae integrae Cornelia. item L. VIII. vs. 181.

- - - - - nec munere Magni
Stant semel Arsacidae.

i. incolumes sunt, servati sunt.

633 TOLLERE &c.] Ex superioribus illis repetitum.

Emathiis unum campis attollere corpus &c.

637 GUTTURE] i. cujus guttur ipsa unico trajecerat, sed heus tu Lucane; cum tam diligens integrorum vocis organorum scrutator supra fueris, cur miserum cadaver gutture trajecto unco trahis?

655 OPERITUR CRINE SOLUTO] Al. *aperitur crine remoto:* sed haec lectio ab interpolatore est, qui supra scripsit.

Terribilis Stygio facies pallore gravatur
Impexis onerata comis.

660 JAM NOVA] Sub. huic cadaveri; an τὸ *huic* hic desideratur.

Jam nova, jam vera huic redd. &c.?

vel sic *Huic nova jam vera redd.* placet magis. Vide Codd. Vett.

668 TABOQUE MEDULLAS] Rescribo *tabumque medullis abluit.* Lucret. *sibi terra abluit umbras.*

672 NODUS HYAENAE] An virus nodo contentum? placet. De Hyaena vide Plinium Lib. XXXVII. cap. 10. quid sit ille nodus, quaerendum. An spina illa unico nodo continuata?

696 ET CHAOS &c.] Suspectum.

698 MERETUR] An *meretur* hic positum est loco *&* *promeretur?* simpl. pro composito. placet. Vide notata supra ad L. IV, 475. *Rexit magnanima &c.*

700 PARS ULTIMA] Al. *maxima.* sed non placet. Triplex est Hecate; Luna in coelo, Diana in Silvis, seu terra, Proserpina apud inferos, quae idcirco Ταρταρήμενις ab Orpheo dicta est, & *Hecates ultima pars* à Lucano i. ima, infima. *nostrae* i. quam nos sagae colimus. Vide Nas. Metam.

706 EXAUDITE PRECES] Hic τελεία στιγμὴ ponenda videtur.

708 PECTORA PLENA] An pectora plena hic sunt exta, cor, pulmo, jecur &c. pectore & ventre contenta? *pectora* autem *plena* i. cum omnibus extis, quod fortasse haruspicinae vocabulum est. Sed ἐπέχω. Sulpitius τὸ *pectora plena* exponit uteros praegnantium: malim *corpora plena.* V. Codd. Vett.

740 DAPES] i. tenues, viles. Hecatem praeparcam, & sordidam veteres appellabant, quod apud inferos umbrae tenui, ac vili cibo victitare crederentur. Hecate autem Maenidas, & Triglidas, contemptos pisciculos apud nos, sibi sacros in deliciis habere, & iis vesci existimabatur. Quidam septem punici mali grana dicunt.

744 ILLE] i. Demogorgon, Δημογόργων i. ὁ φοβερὸς καὶ γοργός. δίω, δίος, δείω, δειμός. inde δῆος & δημος, idem quod δῖος, & δειμός. Hesych. δῆος, φόβος. vulgo βυθός. depravate. Lactant. in Lib. IV. Theb.

756 REPULSUM EST] Τὸ *est* abest à Vett. Codd. *rictu* i. apertione. nove.

771 DISCEDIT] *Al. *discedas.* an leg. *discedes?* V. Codd. Vett.

793 ABRUPTIS] An *abreptis?* V. Codd. Vett.

800 SAXA] Sic distinguendum videtur.

- - - - - abruptaque saxa;
Asperat & durum vinclis adamanta. &c.

i. ex adamante vincla fabricatur aspera.

805 NEC GL.] An *ne?* V. Codd. Vett.

810 NILI] An *Nilus* legendum. V. C. V. Hi duo versus insititii videntur, & locum hic non habent: imo, quae sequuntur addititia videntur, & superioribus illis contraria, *properate mori.* Quae autem hic narrat interpolator, è superioribus intelligi possunt vs. 760. &c.

828 IT COMES] Ridiculum, cum supra hominum consortia vitet. vs. 510.

Ad Librum septimum.

1 VOCABAT] Al. *vacaret.* an *vocaret?*

3 RETORSIT] Pro citavit, incitavit, inepte.

14 AETATE] Al. *aestate.* Nota varietatem. suspectus est locus.

19 EQUES] Infra Lib. VIII, 810. *Et currus, quos egit eques*, de eodem Pompejo, quo ex loco hic effictus est.

23 TIBI] An *sibi* i. ei, illi, Pompejo scilicet? De *sibi* infra ad vs. 811. & Lib. IV, 23.

28 UNDE PARES] Suspectus videtur locus usque ad *planxere theatro.*

49 MAGNOQUE &c.] Usque ad *rabies*, ex inferioribus illis sumptum.

- - - - trepido confusa tumultu
Castra fremunt.

51 SUA QUISQUE] Et hoc hemistichium cum sequenti suspectum.

58 CUM VOBIS] Al. *vobis cum.* quae lectio vera, Sic autem dist.

Sic placet, o Superi, vobis cum V. C.

65 PERTULIT] Ad Pompejum scilicet. An legendum *protulit?* V. Codd. Vett.

70 TUI] An *tibi* i. tibi affusi?

78 VIDISSE] An *vicisse?* placet. τὸ *vixisse* habet Sulp. V. C. V.

93 POTUIT SINE C] Labor belli sub. sed fortasse legendum *potui* prima persona, placet.

109 DISCRIMEN] An periculum? Lib. II.

Nec in tantae discrimina mittere pugnas.

Τὸ *discrimen* hic judicium notare videtur, τὴν κρίσιν, à κρίνω, κίρνω cerno, discerno, discrimen i. διάκρισις. Cicero de finibus. *Officia omnia tolluntur dilectu omni, & discrimine remoto.*

114 PUGNATUR] Al. *pugnetur*, quod est indignantis, placet.

120 HAC CLADE] Τὸ *hac* abest à Vett. quibusdam MSS.

130 EST] Abest à Vett. Codd. pro *fato* al. *leto*, quod placet. mutatum est propter τὸ *mortis*, quod praecedit.

137 NON VACAT ULLOS] i. locus est. sub. unicuique. Quid si *ulli* legendum? al. *illos*, quod ex *olli*, pro *ulli*. V. Codd. Vett. Quae sequuntur à *nec gladiis* usque ad *fulmina Cyclops*, Lucani esse non videntur, sed diversorum interpolatorum.

141 ERIGITUR] An *exigitur?* placet. legitur alias *exuitur*. *Exigitur* i. perficitur. *exactus pumice versus* Propert. *exacta falcis acies* Plin.

156 AVIDOS TYPHONAS] Al. *Siphonas*. sed *Typhonas* interpolatorem scripsisse putamus i. imbres vehementissimos. nam de Siphonibus, marinis meteoris hic non agitur. *Rabidos* fortasse legendum i. imbres vehementes. *Rabidos*, *ravidos*, *avidos* &c. *rabidus Sol*, *rabidi venti.*

185 CAPULOSQUE SOLUTIS] Fort. legend. *capulisque solutos perf. gladios.* sed hic *capuli* sunt vaginae. *perfudit* pro *fudit* positum.

161 EXAMINE] Hic τὸ *examen innumerum* peregrinos illos cives à Caesare intrusos portendebat, de quibus inferius vs. 403. dixit.

- - - *stat tectis putris avitis*
In nullos ruitura domus, nulloque frequentem
Cive suo Romam, sed mundi faece repletam
Cladis eo dedimus, ne tanto tempore bellum
Jam posset civile geri.

& vs. 540.

- - *vivant Galataeque, Syrique*
Cappadoces, Gallique: &c. nam post civilia bella,
Hic populus Romanus erit.

Idem prodigium Latino Trojanorum adventum portendit; sed Virgilius fortasse ex hoc illud effinxit. Vide Virgilii locum, & ibi Servium.

162 VIXQUE REVULSA &c.] Hic versus cum duobus seqq. abest à quibusdam MSS.

214 MILES] Pompejanus scilicet. Hinc patet haec rejectis intermediis cum versu 138.

Pro se ferre metus, urbi magnoque timetur.

Sed hos septem posteriores libros imperfectos esse, quis nescit?

223 LARGUS HABENIS] i. e. laxis habenis: an magnas habenas, seu laxas habenis? an *laxus habenis* legendum? V. Codd. Vett.

235 ILLO FORTE DIE] Usque ad 249. *prosilit &c.* quae sequuntur, Lucani esse non videntur, sed quum hic quaedam deficerent, ab interpolatoribus suppleta. Quid si a Polla Argentaria, Lucani uxore?

260 HAEC ACIES &c.] *Acie victum f. nocentem.* legendum videtur. V. Codd. Vett.

263 MANUS BELLI] Sic distinguendum videtur.

Nulla manus, belli mutato judice, pura est.

An sic legendum.

Nulla manus bello, mutato judice, &c.?

Bello pro, in bello: *mutato judice* i. alio praeter victorem judice, arbitro.

266 NIHIL ESSE] *Ipse* fort. V. Codd. Vett. i. nullam conditionem, quaecumque illa sit, recuso.

281 ARMENIOSNE] Haec cum superioribus illis connectuntur *Romanumque obteret hostem.* unde liquet, versus intermedios quatuor insititios esse, & spurios.

284 ODERE OMNES; DOMINOSQUE] Distinctio nova.

289 NON FALLAR] *Num* fort. V. Codd. Vett.

297 SPE TREPIDO] i. festino, festinanti, σπεύδοντι. Virgilius de sociis Ulyssis.

Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt.

Ibi Servium vide. Lucan. Lib. III.

- - - *trepida fugiente carina.*

Falsi sunt, qui τὸ *trepido* verbum esse existimarunt.

301 QUONE] Usque ad *hoste* ab interpolatore duplicem interrogationem imitatus est interpolator ex Lib. IX. vs. 99.

Et regem regnare jube. Quantosne tumores &c.

325 TANQUAM SCELUS] Ignoti caedem tanquam scelus i. parricidium, caedem cognati, propinqui &c. imputet mihi i. tanquam beneficium magni pretii, magno pretio pensandum à me. Vide notas priores Grotii.

332 ORDINE NULLO] Qui *ordine nullo*, si, ut supra dixit,

- - - *vix cuncta locuto*
Caesare, quemque suum munus trahit?

Alii aliter, ut Appianus, quem vide, & ipse Caesar, cujus memoriae Lucanus, cujus haec ὑπερβολὴ est, infestus est.

360 GENTES ORIENTE COACTAE] Ordo. *Gentes*

tes Orientales innumeras, urbesque excivere in proelia, quantas nunquam. Excivere i. movere, civere. Compositum pro simplice. Vide exempla. *quantas* hic pro *quot* positum, ut alibi apud hunc ipsum autorem.

363 COELI] Al. *cycli. Coeli* scribendum. Sic L. VIII. legitur vs.172.

Signifero quaecumque fluunt labentia coelo.

382 EXTREMI CARDUUS] i. extremae aetatis flexus. Extremus vitae cardo est Senectus, in qua ultima aetas se vertit. Supra Lib. IV,258. ut quidem legimus.

Hoc siquidem solo civilis cardine belli.

i. hoc tempore, hac occasione, hoc flexu belli.

394 ALBANOSQUE LARES] Scribendum videtur,

Albanique Lares, Laurentinique penates.

Rus vacuum, sub. erunt, ἀπὸ κοινοῦ.

- - - *Tunc omne Latinum*
Fabula nomen erit,

397 MONIMENTA RERUM] Al. *regum* placet lectio. sub. Albanorum. Horat.

Ire dejectum monimenta regis,
- - *templaque Vestae.*

415 EXPLERE] Ex superioribus illis expressa sunt.

Hae facient dextrae, quidquid non expleat aetas,
Ulla &c.

424 CURRERET] i. volveretur. Hunc versum imitatus videtur Petronius.

Qua mare, qua terrae, qua sidus currit utrumque.

433 ULTRA TIGRIM] *Tanain* legendum videtur ex seqq. *Germanum Scythicumque bonum.* τὸ *Tanain* versum magis inplet.

436 INCOGNITA NOSTRIS] τελεία στιγμὴ post τὸ *nostris* ponenda.

445 NULLA NUMINA] Lucanus ἄθεος, ut & uterque Seneca.

450 MINANTES] Al. *minaces* i. altas, proceras. Ita legisse videntur in suis notis Pulm. & Bersm. Vide eorum notas in edd. propriis. Item primam Grotii Editionem.

458 RADIISQUE] An radiato capite? placet.

462 QUO SUA PILA CADANT, AUT QUA SIBI F. M] Ὕστερον πρότερον, pro manum spectant, qua sc. manu sibi fata minentur, i. feriri possent; vultus quaerunt, quo sua pila cadant.

464 FORENT] Legendum videtur *ferent* i. patientur i. facturi ea monstra i. parricidia, quae ipsi patientur. V. Codd. Vett.

468 PERCULSA] Al. *percussa.* placet.

476 CONCEPTAQUE] Al. *concentaque* sub. sunt, fuerunt. placet. Vide Codd. Vett.

477 TENDIT] Al. *condit.* rescribo *tundit* i. ferit.

482 PINDUS] Usque ad *relatas* locus communis.

498 QUAERIT ITER] Nova distinctio. post τὸ *iter* τελεία στιγμή.

498 CATENAS] *Catenas* vocat loricas ex annulis ferreis nexiles.

512 FACES] Notandum, in acie facibus usos veteres.

514 SOLUTO] Al. *soluti* i. in hostem emissi. a circo translatum videtur. Carcer enim, seu carceres solvi dicuntur. *carceres soluti* Pap. Stat. Item equi, seu currus Circenses revulsis carceribus solvuntur. Exempla quaerenda.

543 POPULUS ROMANUS] Εἰρωνικῶς dictum videtur, propter homines peregrinos à J. Caesare, & aliis deinceps imperatoribus in civitates admissos, & dignitatibus, etiam Senatoria, decoratos. *Galli braccas deposuerunt, latum clavum sumpserunt.* Suet. An ad Neronem referendum? Vide Suet.

562 PRESSO] Al. *prenso.* sed τὸ *presso* placet. L. VI,238.

Nec vidit recto gladium m. prementem.

587 QUOD FERRUM] An legendum *quo* i. ad quod, cui rei faciendae? V. Codd. Vett.

598 COMMISTA] Sabellic. *non mista plebe.* Itidem Sulpit. Verulanus. sed vulg. lectio placet. Sequitur enim. *Mors tamen eminuit* &c. i. licet patricii cum plebejis confusi essent, tamen Domitii mors eminuit &c.

619 VULNUS] Al. *ferrum.* placet.

623 QUI PECTORA TELIS] Al. *quis pectore tela*, & *qui pectora telis.* Ex utraque lectione lego.

- - - - *qui pectore tela.*

i. quibus pectus telis transmittatur. Nota phrasin. De patientibus enim hic, non de agentibus agitur.

628 ARCISUM] *Abscissum* al. an *abscisum* ab *abscido?*

632 ISTAS] Hic *illas* legendum videtur. V. Codd. Vett. infra eadem permutatio facta, quae frequens est in libris MSS.

669 PARCITE AIT] Al. *parcite jam.* Τὸ *ait* subauditur. Locus similis emendatus est supra L. VI, 230. Refer huc.

678 NON TERGO TELA PAV.] Haec, & quae sequuntur, usque ad *se nescit amari*, Lucani non esse, convincunt illa, quae libri seq. initio leguntur.

- - - - *pavet ille fragorem*
Motorum ventis nemorum, comitumque suorum.
Qui post terga venit, trepidum laterique timentem
Exanimat.

680 SALVAQUE VERENDUS] Quid vult dicere? Omnino scribendum erat *sed salvus.*

683 INFIDA] Qui *infida* in prosperis.

688 RESPEXISSE] Quasi vero hostem fugienti hoc liceret.

691 FLEBILIS] Quid his facias? viderint acutiores. cur Munda *nocens?*

720 INQUIT] *Inquis* dicere debuit, quanquam inepte.

723 AVEHIT] Supra τὸ *aufert a bello sonipes* ejusdem farinae est.

730 JAM RATUS UT] An legendum. *Jam ratus heu viles* &c.? V. Codd. Vett. infra vs. 784. *&* pro *heu* positum. *Heu quantum poenae* &c.

746 RAPIANTUR] Al. *rapiuntur opes. sic milite jusso.* non placet.

755 EXPULIT] Al. *exspuit.* V. Codd. Vett.

767 MANUS ABSENTE MOVENTUR] Malim *movetur*, ut τὸ *manus* sit singul. numeri. Ἐφθημιμερὴς. V. Codd. Vett.

784 ET QUANTUM] Al. *heu.* sic supra vs. 730. *jam ratus heu viles* &c.

798 NOCENTI &c.] i. foetorem ex Emathia in coelum infert i. pestilentia aërem inficit. mallim, *coeloque nocentem.* V. C. Vett.

801 IN HOSTES] Al. *hostem.* quae lectio placet.

811 SIBI] Pro *illi* i. natura e. ordo. *corpora debent finem sui sibi* i. ei, illi. supra τὸ *sibi* hac notione usurpatum L. IV, 23. VII, 23.

825 NON SOLUM] Al. *nec.* sed hic forte aliquid deest. Vide Codd. Vett. ἐπέχω.

827 PHOLOËN] Thessaliae montem Lutatio in III. Thebaïdos, & Q. Calabro. aliis Arcadiae mons est. sed hic de Thessaliae monte, ut & aliis locis, ubi de Centauris agitur, accipiendum.

855 VERTAMUS] i. evertamus, diruamus. simpl. pro composito. An *vertamus* i. aratro vertamus, aremus? Virgil.

- - - - - *quo sidere terram*

Vertere Maecenas &c.

& posterius sequentia confirmare videntur *plus cinerum &c.*

860 NULLUS AB] Versus hi usque ad finem omnium suppostitiorum ineptissimi.

872 PHILIPPOS] Hic interpolator Pharsaliam cum Philippis confundit i. pugnam ad Pharsalum cum pugna ad Philippos.

Ad Librum octavum.

3 NEGANTEM] Nota phrasin ἰδιωτικὴν pro *negantem cursum stimulis.*

20 ORBEM] Al. *urbes.* sed τὸ *orbem* placet.

52 NUNTIUS] Ordo. *Nunc adest tibi conjux victus, rumor scilicet, & nuntius cladis, favoris summa. Nuntius armorum i. rumorque f.* Ὕστερον πρότερον. Rumores enim nuntios praecedunt.

61 SPE DECEPTA] Ad se enim rediit, & non periit, ut optabat.

64 NON ULTRA GEMITUS I.] Non nisi tacite, & submisse gemendo. Vide notas Grotii priores.

108 THESSALIAE CONFUNDIT] i. quae in Thessalia ficca fuerunt. Legitur alias *confudit* i. turbavit; troubla la serenite de ses yeux. *confusus vultus* Nasoni. à coelo, seu aëre, qui nubibus, nebulis, & ejusmodi meteoris confunditur, & turbatur. an *confudit* hic est *perfudit?* Consulendum.

164 SUPER] i. trans, ultra. Sic Virgil.

- - *super Garamantas & Indos.*

Super soles.

i. in deserta Libyae, Aethiopum terram &c.

172 SIGNIFERO] Non Zodiaco, sed toto coelo viso praeter circulum Arcticum Graecorum supra Zodiacum. *signiferum coelum* vocavit L. VII. vs. 363. Refutandus Glareanus apud Lanfeeit. Hortens. Τὸ *polo* hic est axe, cardine coelum ferente, qui semper vertitur cum ipso coelo, seu mavis, axis extremo, nam coelum ipsum exponere non placet.

184 SYRTIN] Quid vult dicere? quam Syrtin?

119 HESPERIAM &c.] Legendum omnino videtur.

Et Hesperium pelagus, coelumque relinquas.

V. Codd. Vett.

195 ASIAE] *Asia* nomen hic speciale videtur, unde generale ortum. V. Codd. Vett.

200 DEXTERIORE] An interiore? V. Lipsium & Bul. de Circo. an dexteriore, quae ad dextram est aurigae? placet posterius.

261 TANDEM MOESTA] An legendum?

- - *moestus tandem ora resolvit.*

V. Codd. Vett. Lectio vulgata non placet. Librariorum errore transpositio facta videtur in hunc modum; *tandem moestus ora res.*; ex qua vulgata lectio fluxit correctorum imperitia.

286 OBLIQUO MACULAT] Avos Jubae ex parte feminarum Punicarum affinitate contingit. Numidae enim, & Carthaginenses affinitates contrahebant inter se. Nota est historia de Syphacis, & Sophonisbae conjugio. Τὸ *obliquo sanguine* intelligendum omnino videtur ex parte feminarum Punicarum, quod & τὸ *maculas* confirmat. id est perfidia Punica maculat. Vide Comm. omnes.

292 ALTER] Antarcticus, sed falso.

293 ABRUPTUM EST NOSTRO MARE &c.] Tam de mari Caspio, quam de mari rubro, seu Oceano Indico accipiendum videtur. Utrumque enim Lucani temporibus à maribus nostris separatum esse existimabatur.

294 REGNANDI] An *pugnandi?* quod placet propter seqq. illa *Celsior in campis* &c.

297 A NULLA MORS EST INCERTA SAGITTA I.] Ob venenum illitum certa. Quis enim ita certus sagittator est vel inter ipsos Cretenses, ut simplici sagittae jactu hominem occidere semper possit; sed & Parthi qui certi sagittatores à Lucano dici potuerunt? quos infra dicit.

longe

- - - *longe tendere nervos,*

Et quo ferre velint, permittere vulnera ventis &c.

His adde, quod Lentulus hoc infra dixit *Illita tela dolis &c.* Sed Pompejus Parthos laudans ambigue dixit, quod Lentulus eosdem contemnens clarius enunciavit. Hinc & sequentium versuum (usque ad *sedibus ortus*) falsitas lectori vel minus sagaci patebit. His adde illud.

Nulla manus illis, fiducia tota veneni.

316 SED CUNCTA REVOLVENS] Legendum videtur *si cuncta revolves* &c. V. Codd. Vett.

320 QUANTUS APUD] Versus suspectus. V. Codd. Vett.

329 NOBILITATE DOLENDI] Quid est, rogo, *dolendi nobilitas?* Apage lectionis monstrum, quod ex seqq. natum videtur.

- - *dignasque tulit modo consule voces.*

Legendum omnino *mobilitate* i. facilitate, promptitudine. Facilis error est, & frequens in libris MSS.

336 TERRARUM TOTOS TRACTUS] i. omnes noti orbis regiones. An *notos* pro *totos* legendum? V. Codd. Vett.

354 QUID PARTHOS] *Ad* legendum videtur pro *quid* V. Codd. Vett.

356 SERVIRE SUO] Interrogandi nota post τὸ *suo* ponenda videtur.

355 AB EUPHRATE] Legendum omnino videtur *ad Euphraten* i. signa capta cum Crassis ad Euphraten.

366 LABITUR] i. delabitur; simpl. pro composito i. declinat à vertice poli ad aequatorem; clementia coeli emollit gentes hujus sc. partis.

385 VIRORUM EST] Abest a Vett. plerisque τὸ *est.*

409 FUISSE HANC SCIET ET CRASSI] Haec παρενθέτως includenda videntur.

451 VETERIS SPERAVERIS AULAE] Legendum videtur *veteri aula.* sub. *in.* V. Codd. Vett. Error ex confusa scriptura fluxit *veteris peraveris*; ex qua librarius imperitus fecit *veteris peraveris aula*; & sciolus corrector *veteris speraveris aulae.*

454 SPES ULTIMA] Al. *sors ultima:* quod non displicet. V. Codd. Vett.

457 ARAS] *Oras* fortasse legendum. sed ἐπέχω. V. Codd. Vett.

458 MEMOR] An *genus?* τὸ *memor* in sequentia minus quadrare videtur. Mendum primum ortum videtur ex corrupta scriptura *gemus* pro *genus*; ex qua *nemus* depravatum, & ex eo *memus,* & demum *memor.*

462 TRANSFUSO VERTITUR] Legendum videtur *transverso avertitur* vel etiam *vertitur*, quod est *avertitur.* Simplex pro composito. quod Lucano familiare est. infra vs. 828.

Vertat aquas Nilus, quo nascitur orbe retentus.

Τὸ *transverso* mutatum fuisse videtur in *transfuso* propter τὸ *vertitur* sequens. Quod ineptum glossema est.

463 CASIUM &c.] Al. *Casion. nocturno lumine* i. per noctis lumen i. per noctem, luna, vel stellis lucentibus. Virgil.

- - - *nec candida cursum*

Luna negat, splendet tremulo sub lumine pontus.

quae sequuntur, confirmant hoc

Comperit ut regem Casio se monte tenere &c.

Sed Vett. Codd. habent *gratum.* Vide Grotii notas posteriores. *gratum montem* i. chimaeram.

477 CUSTOS] i. incrementorum Nili observatrix. V. Belon.

479 LUSTRA SUAE PH.] i. periodos suae Lunae, i. numerum certum lunationum. *Suae* autem dixit eo, quod, ut scribit Plinius Lib. VIII. c. 46.

Insigne ei in dextro latere candicans macula
Lunae cornibus crescere incipientis.

Sed hi tres versus suspecti sunt.

480 CONSILII VOX &c.] Hic locus ex imperfectis à Lucano relictis unus esse videtur. Sequens autem versus *sacraque defuncti* &c. subditius, & nothus.

481 PATRIS] An *regis* legendum? τὸ *patris* glossema τοῦ *regis* videtur.

482 MELIOR SUADERE MALIS] An melior ad suadendum improbis? sub. aliquid contra jus, & fas. Verulanus exponit *in malis* i. in malam partem.

490 EVERTITQUE ARCES] Fort. *evertit arces.* ut sit ἀσύνδετον, & ἐπιθετικῶς. V. Codd. Vett.

498 NEU] Al. *nec.* an *ne* legendum? Sic Sulpitius legisse videtur. V. Codd. Vett.

521 FERIAM] Hic *feriet* legendum videtur, ut τὸ *paratur*, non *paravi*, respondeat, mutatum est autem *feriam* propter τὸ *maluerim*, quod sequitur.

523 AN SIT, V. N. CUM LICEAT] Transpositio. V. Codd. Vett. *Ordo. cum mihi sit necesse te violare, dubitasne, an liceat?* Huc refer transpositionem ex Terentio.

531 EMATHIAM] *Emathiae* fort.

541 MONSTRI] An *monstris*? placet *monstris gladiisque* ἓν διὰ δυοῖν i. sicariis. Infra vs. 584.

- - - *Externaque monstra*
Pellite i. sicarios, parricidas.

552 IMPURE] Cur haec de rege puero, quae Pothino conveniebant? Subdititia videntur.

601 VACASSET] Al. *vacaret.* an *bello vacaret* i. careret bello, i. otiosa esset? Sic *vacare curis* Lib. V. placet. seq. versus suspectus.

656 EXIGAT] Per latus, per viscera subaudiendum, sed male.

684 QUO N. BELLA JUBENTE] Egregiam vero laudem!

694 Macedon] Quasi vero Alexander ille Magnus Pompejo minor fuerit.

696 Seriemque] Sub. regum: sed male.

701 Tam] *Tum* legendum videtur. V. Codd. Vett.

702 Pertulit] *Perculit* fortasse.

703 Petit] An legendum *dedit* i. deturbavit, praecipitem dedit? Sic Lib. VII.

- - - - - - Romam
Cladis eo dedimus.

Sub. praecipitem i. praecipitavimus eo cladis.

704 Ne meliore] Scribendum forte *pejore* pro *meliore*. An *non meliore* i. pejore. λιτότης? Quid si *nec meliore* pro *non meliore*. V. Codd. Vett.

715 Cordus Quaestor] Al *Codrus*, Liberti nomen Κόδρος. Sed hic locus sanus non videtur: quare sic emendari visum *Codrus, Codrus ab Idalio C. littore Cypri* i. Cyprius, Κυπριώτης. *Anus Corintho* i. à Corintho.

741 Munere] Al. *funere*. placet τὸ *munere* V. Codd. Vett.

763 Averte] Al. *adverte*. placet. i. applica.

772 Busti; si] Sic legendum, & distinguendum videtur *J. p. f. littora saxo.*

Ut nota sit busti. Si quis &c.

Vett. Codd. consulendi. placet.

779 Promissa] Al. *praemissa. dies Aurorae praemissa* i. aurorae lux, crepusculum, praemissum. Τὸ *Aurorae* est genitivi casus, non dativi.

787 Nervis] Legendum omnino *nervisque & inustis* &c.

829 Hybernis] *Aestivis* legendum videtur; nisi fortasse hoc velit Lucanus, Aegyptum Nilo averso aestivis mensibus uri, hibernis vero imbribus egere, ut aliae regiones. placet.

846 Cum poscere finem] Exemplo Atheniensium, qui siccitate laborantes mortem Androgei piaverunt; Lucanorum, qui pestilentia vexati Palinuri manibus, Apolline jubente, placatis, liberati sunt; Phrygum, qui Attin ab eodem sepelire jussi sunt; Lacedaemoniorum, qui Orestis ossibus è Tegea oraculi praecepto Spartam translatis Peloponnesi imperio potiti sunt.

851 Nam quis] An *nunc* pro *nam* legendum? placet. V. Codd. Vett.

Ad Librum nonum.

9 Animam] *Animas* legendum fort. V. Codd. Vett.

36 Dorida &c.] Hic versus cum sequenti non est in quibusdam MSS. sed librariorum culpa. Genuini enim videntur.

38 Creta fugit] L. *subit* i. accedit. Virgil.

Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
Prima fugit; subeunt morbi, tristisque senectus. &c.

38 Cedentibus] An *stridentibus*? Sic infra vs. 1002.

- - - - - Asiamque potentem
Praevehitur, pelagoque Rhodon spumante relinquit.

40 Phycuncta] Phycûs Cyrenaïcae regionis promontorium, & castrum Straboni, & Ptolemaeo. Navale vocat Synaesius. *Ruinas* in quibusdam vett. legitur. V. C. V.

83 Pelusia] Al. *Pelusina*. Hic versus incertae sedis est. In quibusdam libris praeponitur vs. 78. In aliis vs. 79. in aliis vs. 81. Nothus videtur.

104 Vulnera] Al. *funera*. Vide Codd. Vett. ἐπίχω.

130 Impuro] An scelesto, detestando? Onom. *Impurus* ἐξαγιστός. alii incesto, impudico. infra.

Sanguine semiviri Magnum satiare tyranni.

placet posterius.

138 Transfixo] ὑπαλλαγὴ pro, quae sublimi pilo transfixa vidimus. An legendum *praefixo*, pro sublimi pilo praefixa? V. Codd. Vett.

150 Ite duces &c.] Ordo. *Ite mecum condere manes inh.* &c. Hi tres versus sic legendi & distinguendi videntur.

Ite duces mecum (numquam civilibus armis
Tanta fuit merces) inhumatos condere manes.
Sanguine semiviri Magnum satiate tyranni.

V. Codd. Vett.

151 Manes] i. corpus condere, & manes simul; nam condito corpore & manes conduntur i. errare desinunt. Virgil. Aen. VI. & ibi Serv.

159 Et tectum lino] Alludit ad Aegyptiorum habitum, qui lineis vestibus utuntur. Al. *Et tectum Nilo spargam* &c. quae lectio nequaquam contemnenda videtur. i. Osirim etiam Nilo tectum eruam, & spargam; sed de sepulcro Osiridis quaerendum. Quidam in fluviis sepulti sunt, ut Alaricus, Gothorum Rex. Sigon. de regibus Italiae. Sed versus suspectus videtur. τὸ & non placet.

170 Mortem &c.] Desunt quaedam.

183 Parans] *Parat* legendum videtur. τὸ *rat* in *parat* producitur πενθημιμερές.

202 Carum et venerabile] Al. *clarum*. sed minus placet.

205 Libertatis obit] Sic fortasse legendum.

Olim vera fides, Sylla Marioque receptis,
Libertasque abiit.

Τὸ *abiit* τῷ *receptis* ἀντίθετον.

219 Cum Tarchon in motu] L. *Tum Tarcondimotus*. Ταρκονδίμοτος Dioni. *Tarcondimotus* Floro. *Tarchodimotus* Vett. quibusdam Codd.

223 Vadis] Al. *tendis*. sed τὸ *vadis* hic placet, ut infra *vadite securi*.

226 Regentem] f. ducem. al. *Catonem*. Vide Codd. Vett. τὸ *regentem* hic non placet. τὸ *Cato-*

nem propter τὸ *Cato*; quod versu seq. legitur, *Nos Cato &c.* ejectum videtur, & ejus loco *regentem* suppositum. Sic apud Martialem τὸ *Maronem* pro *Catonem* suppositum.

228 PARTESQUE FAVORE FECIMUS] i. favore in partes non praemio tracti sumus. Nota phrasin *fecimus partes favere* i. copias, exercitum coegimus supra de Catone; *si facies partes pro libertate.*

246 CLAUSA FIDES] An ops, auxilium interclusum est? *Hercules tuam fidem* sub. imploro i. opem, auxilium, protectionem tuam imploro. *In fidem suam aliquem accipere. Conferre se in fidem, & clientelam alicujus. Confugere ad alicujus fidem.* Cicero. vide locos appar.

253 ACTUM &c.] *Indiga servitii* i. quaerens dominum; serviturieus. Sed hi duo versus in quibusdam Vett. libb. non reperiuntur, & insititii videntur.

268 ARMA] Ptolemaei. an vestra? arma vestra, quibus libertatem Pompeji caede acquisitam tueri potestis.

290 FLORIGERI] Al. *Floriferi.* Lucret.

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant.

Sparsi al. *sacri*, i. divini, optimi, Ἀμβροσίῳ, delicati.

294 JAMQUE ACTU] Perplexus ordo constructionis. Rectus erat.

Jamque actu belli, serieque agitare laborum
Constituit mentes, non doctas ferre quietem.

Sed numeris imparibus.

303 VEL PRIMAE] Τὸ *vel* hic alienum videtur; quare τὸ *cum* repono; quod interpolatores mutarunt in *vel* propter versus sequentis initium corruptum *cum dares* pro *conderet*, quod rescribo.

339 QUAMVIS] Τὸ *que* excidisse videtur ex *quamvisque &c.* sed hi versus nothi videntur, pleraque e superioribus repetita. Alias *impactis brevibus*, & *impactum brevius* & *impactum est brevius.* Nota varietatem lectionis, quae falsitatis indicium est.

344 STANT &c.] In illo aggere sub. Sed & hi duo versus suspecti. *sic partem* male cum seqq. cohaerent.

369 HAUD ULTRA] Sub. hoc tempus; *ultra hoc tempus*, *undas* i. litora Garamantum, quibus Syrtes praetenduntur.

379 CASTRA] Al. *signa* V. Codd. Vett. alibi.

Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur.

395 PONAM] Hic τελεία στιγμὴ placet.

400 TURMAS] Τελεία στιγμὴ post τὸ *turmas* ponenda videtur.

404 SIBI CONSTAT] i. nobis, ci costa assai. ex *sibi si* & τροπῇ *ci.* τὸ ἑαυτῷ & ἑαυτῆς de prima persona dictum itidem apud Demosthenem legere memini. Vide Sulp. Verulani exposit. qui exponit *comparavit sese multa difficultate.* An legendum *tibi?* V. Codd. Vett.

405 SOLA] Sic legendum, & distinguendum videtur.

Sola potest Libye turbâ praestare malorum,
Ut deceat fugisse viros?

τὸ *turba* pro *turbam* in Vett. Codd. reperitur.

409, 410 ET SACRUM &c.] Hi duo versus ὑπονοθεύονται· Interpolator putavit aliquid deesse, & ideo τὸ *Libye* interserere voluit, ut cum seqq. aptius connecteretur.

415 FLEXU] An *flexa?* V. C. V. Legitur alias *flexo.*

424 NON AERE NEC AURO] An legendum.

- - - *non aera, nec aurum*
Excoquitur?

i. non in aera, nec in aurum excoquitur. τὸ *in* ἀπὸ κοινοῦ sic repetitur; *in nullas opes vitiatur, non in aera, nec aurum excoquitur.* V. Codd. Vett.

430 EPULAS] De Gallinis Numidicis accipi potest.

436 CURA JOVIS TERRA EST] Legendum videtur.

- - - - *nulla sub illa*
Cura Jovi terrae: Natura &c.

Jovi. i. τῷ Ὑετίῳ Διί.

449 ORTUM] Al. *illum.* placet: nec obstat τὸ *ille* praecedens.

459 VOLITANTQUE] Τὸ *que* delendum videtur. V. C. V.

468 SCOPULOSA] Legendum omnino videtur *scruposa.* Gl. Philoxeni: *scrupulosum*, στεγγυῶδες. Ex *scruposa* primum *scrupulosa* factum, quod in *scopulosa* depravatum est. & *scruposum* στεγγυῶδες apud Philoxenum scribendum videtur.

479 SPOLIAVERAT AUSTER] Lucanus ἄθεος, ἀσεβής.

498 UTQUE CALOR SOLVIT] Scribendum videtur. *Utque calor fovit* &c. τὸ *fovit* ἢ *torserat* ἀνθίτετον. Vide Ind. Lucret. Gifanii in *foveo.* quid autem est *solvere aëra*, nisi in imbrem, nubes aërias solvere, de quo hic non agitur? quare τὸ *fovit* placet. Infra Lib. x.

- - - *sed quae vicina fuere*
Tecta mari longis rapuere vaporibus ignem,
Et cladem fovere Noti.

502 CORRIPIENS, PATULUM GALEAE] Al. *sustulit & galeas conversum infudit in orbem.* Quid si legas *corripiens galeae conversum infudit?* non displicet, vel sic, quod magis placet.

- - *corripiens galeas conversum fudit.*

V. Codd. Vett.

516 DONARIA] An loca, ubi dona servantur? Virgilio Georg. Donaria sunt templa. Vide Serv. *donaria* à *donis* dicta. i. oblationibus, victimis, sacri-

crificiis. Onomastico *donaria* sunt ἀναθήματα. Hic alias legitur *altaria*, quod τ͂ *donaria* glossa videtur.

531 Deprensum] Falsum est. Vide Ptolem.

533 Non obliqua] Et hoc falsum de signis singulis. Vide Joann. de S. Bosco.

538 At tibi &c.] i. Zona torrida, sed obscure dictum videtur.

542 Procul axis] An aequaliter distat? Inepte dictum, & Lucano indigne. Spuria videntur.

553 Bellique datos casus] A tesserarum ludo metaphora.

568 Sed longam differat aetas] An sic legend. *An sit vita nihil, sed letum differat aetas*, vel *sed mortem?* i. an vita nihil aliud sit, quam dilatio mortis, & aetas, quae est duratio vitae, differat tantum mortem. Vita nihil est: aetas enim, quid est aliud, quam dilatio mortis. Stoicum acumen videtur. *Letum* seu mortem scripsisse videtur Lucanus: Ex *letum* librarii *laetam* fecere, vel *lentam*, ut cum *vita* concordaret, τὸ *laetam* autem, seu *lentam* in τὸ *longam* mutatum, quod τὸ *longam* τῷ *vita* aptius congruere videretur.

590 Somni p. est. Ultimus haustor aquae] Et haec duo hemistichia suspecta. Ex inferioribus vs. 617. huc inculcata sunt.

Hausit & in tota Libyae fons unus arena &c.

603 Steteris] An erecta fueris ex abjecta, & jacente, & jugo soluta? (τῷ *stare* τὸ κεῖσθαι opponitur) An vero τὸ *steteris* hic est positum pro *fueris* simpliciter juxta vulgarium Romanis morum consuetudinem, in quibus τὸ *stare* pro *esse* usurpatur. i. *si unquam fueris cervice soluta* i. si unquam soluta jugo fueris. Posterius non displicet. Exempla huc congerenda.

604 Sis olim] *Sic* hic pro *tunc* legendum videtur. al. *hunc* & *tunc* VV. Codd. habent *T. a. f. Deum es.*

632 Femineae qui &c.] Qui id fieri potest? Inepta sunt ista, & Lucano, docto & ingenioso poëta, indigna.

636 Cunctis impune] Quid vult dicere?

645 Genitor &c.] Pro *genitorque numen secundum Phorcus Cetoque parens*. male.

668 Volatu] Al. *meatu*. V. Codd. inspiciendi.

674 Tenebras] An *latebras?*

675 Tremente] Legendum videtur *premente*. qui enim tremat Pallas, quae belli dea est, & trepidi Perseos ictum dirigit? *premente dextra harpen* i. ictum dirigente. sic supra.

Nec vidis recto gladium mucrone prementem.

& *quae presso tremat ense manus.*

677 Lata] An *lenta?* i. mollia, tenera; *lentissima bracchia*. Horat.

685 Propiusque] An propius terram secabat? An vero propius domum Argos i. linea rectiore secabat? placet posterius. *propius* διαμετρικῶς, pro propius patriam, domum, Argos, vel propius à patria, domo, Argis.

691 Premit] Quae sequuntur usque ad versum *signa nec in Boream* inclusive, Lucani esse non videntur. Fortasse, à Polla aut aliquo alio addita fuerunt, ut locus imperfectus à Lucano relictus compleretur. Liquet e Lucani vita, tres priores libros Pharsaliae tantum ab eo perfectos, reliquos inchoatos relictos. Vita Luc. ex Comm. antiquissimo.

709 Squamiferos] Al. *squamigeros*. V. Codd. Vett. *squamigerum pecus* habent Lucret. & Virgil.

722 Oraque] Icti, an sua? de icto accipiendum videtur ex Solino.

729 Pestiferos &c. *Aëra* &c.] Hi duo versus sunt spurii, & menti authoris repugnant. Infra *nec vobis opus est ad noxia fata veneno:* sed & hic versus abest à Vett. MSS. plerisque, & nothus videtur.

731 Rumpitis ingentes amplexu] An scribendum *R. i. amplexu & verbere?* *Rumpitis* i. occiditis, necatis, frangitis. Vide notata ad Epigrammatis Martialis versum.

Equitem rumpere, quam leporem.

732 Datis omnia leto] Suspectum hemistichium; sed ἐπέχω.

762 Illa] Τὸ *illa* est ablat. casus. Ordo. sed mors (alia) tristior illâ erat ante oculos.

766 Qua] Nota phrasin. *tantum qua, ut plus qua.*

777 Et laterum] Τὸ & delendum videtur. V. Codd. Vett.

785 Discedunt] Legendum omnino videtur *desidunt* i. καθιζάνει. *desidit tumor* Cels. s'affaissent i. in cineres resolvuntur. Ex *desidunt* primum factum est *descidunt*, ex quo demum *discedunt*.

792 Succendit; tenditque] Nova distinctio.

798 Exundat] Al. *exultat:* an *exurgit?* placet. Vide Codd. Vett. τὸ *exundat* cum *undarum cumulus* non placet.

803 Non ausi] Ne scil. fumo, & nidore veneni teterrimi castra inficerentur.

808 Totis se effundere signis] Al. *totis effundere s.* An leg. *totis se fundere signis* i. statuis in theatro positis? V. Codd. Vett.

809 Pressura] i. fluxus, ῥεῦμα. *pressura* [illegible] est τὸ τῶν σταφυλῶν ἐκπίεσμα, mustum. Plinius Lib. XVIII. cap. 31. *Pressura una culeos implere debet.* Colum. *Mustum tortivum est, quod post primam pressuram vinaceorum circumciso pede exprimitur.*

815 Laeve] Al. *Leve.* Vett. Codd. habent *Vele.* an *Bele?*

821 Matura] i. mature, cito, propere necantia. Infra.

- - - - - *Quis fata putaret*
Scorpion, aut vires maturas mortis habere?

833 EXEMPLAR] An *exemplum?* V. Codd. Vett. τὸ *exemplar* hic est *exemplum.*

838 ET TIBI] *At* fortasse legend. V. Codd. Vett.

840 SUSPECTA EST] Τὸ *est* abest a Vett. Codd. Ordo. *su pectâ tellure, in qua jacebant.*

846 NEC QUAE] Locus imperfectus à Lucano relictus.

852 IRE LIBET] Hic vers. & seqq. duo nothi. *Invisus* sub. est. An legend. *ad ejus?* V. Codd. VV.

877 TERGA DAMUS &c.] i. ultra ortum Noti jam pervenimus: Eodem enim modo sub alio flat Hemisphaerio, quo supra hoc nostrum. Vide L. x. vs. 50. *Flagrantis post terga Noti.*

881 IPSA EST] *Est* abest a Vett.

884 FATIS] i. omnibus Fortunae casibus adest. An *fessis* pro *fatis* i. ἀπειρηκόσι, κεκμηκόσι? V. Codd. Vett. τὸ *fatis* placet. Legitur & *miseris* quod ineptum glossema esse videtur.

905 SUSTINUERE DIEM COELI &c.] Hic versus sic distinguendus videtur.

Sustinuere diem, coeli servantur in usus.

Quid est enim *servari in usus? Servari in usus coeli* i. e. in Jovis ministeria. Ideo *Jovis volucrem* dixit. Vide notata Lib. Adversar. v. pag. 90.

909 SALUTE] An *salute est?* V. Codd. Vett.

921 LONGE NASCENTIS] Hoc ex falsa opinione existimantium, cervos in Africa non nasci. Vide Serv. ad IV. Aen. & alios ad eumdem locum, & refuta ex relatione nova regionis ad fluvium Gambeam, ad cap. viride.

947 DEDIT GAUDIA] Quis dedit gaudia, aut quid dedit? τὸ *videre leones?* suspecti videntur.

960 EUXINUMQUE] Suspectus versus.

963 RHOETION] Al. Ῥοιτεῖον, *Roeteon. Rhoetion* est a Ῥοίτειον, quod legere non memini.

986 DAMNABITUR] Al. *damnabimur* i. tu, & ego cum illa vivemus.

998 RESTITUAM] Ante hunc versum in quibusdam hic exstat.

Constituam sparsas acies, replebo ruinas.

Sed nullius est pretii.

1000 SIC FATUS &c.] Hic liber decimus incipiendus videtur. Interpolator malis versibus assutis aliud initium inferius facere voluit. Imitatus est Lucanus VI. Aeneidos initium.

Sic fatur lacrymans, classique immittit habenas,
Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris &c.

Hic autem nonus liber his votis Caesaris aptissime claudi notabis.

Diicinerum, Phrygias colitis quicumque ruinas &c.

1004 LAXANTE] An vela continue tendente? Alias *lassante* legitur. V. Codd. Vett.

1016 LABORES] Al. *laborem.* V. C. V. infra.

- - *inservit nostro sua tela labori.*

i. civili bello.

1021 PERCUSSUM EST] *Est* abest a Vett. MSS.

1048 NON MIXTI NEC NATA] *Num mixti*, & *num nata* fortasse legendum. placet.

1063 SIMULATI &c.] Al. *simulato.* Legendum videtur, *simulato fronte dolori.*

1078 DUORUM EST] Τὸ *est* abest à Vett. Codd.

1079 VERTISSEM] *Versi jam* scribendum videtur. τὸ *vertissem* hic non placet.

1084 PROFECTO] Gl. Phil. *Profecto* δηλονότι δηλαδὴ. Onom. *Profecto* παντάπασι. alii ὄντως, ἀληθῶς. An ex *profacto* factum est τὸ *profecto?* i. pro refacta, revera. Gl. Gr. ὄντως *sane, plane, profecto, certo*, quae postrema expositio in hunc locum quadrare videtur. de *profecto* vide notata ad Terentium.

Ad Librum decimum.

1 UT PRIMUM] Vide initium Lib. x. supra vs. 1000.

7 RAPERE A SANGUINE] Quis hanc phrasin ferat?

8 NE POPULUS] Quasi vero Pompeji manes Caesari parcere voluerint, & Aegyptum invisam populo Romano inviderint. Haec inepta sunt & Lucano indigna.

10 SEQUUTAM] Sic Vetus Codex i. quae se partes ejus sequutam esse hoc scelere testata fuerat.

21 VINDICE FATO] His repugnant inferiora ista *fortuna pepercit manibus &c. Spargenda* ex inferioribus istis sumptum, *Nam sibi libertas &c. Ludibrio servatus erat. Adytis* qui adyta sacrata, si ut supra *effossum tumulis est antrum* i. in tumulorum usum? Interpolator τὸ *terrae* in *terrarum* mutavit, ut versui serviret. sed fortasse *mundi* scripserat Lucanus in hunc modum *Felix praedo jacet mundi. Fortuna pepercit* &c. Ordo: *illic praedo felix mundi, proles vesana Philippi Pellaei, jacet.*

41 OCCURRIT] Τὸ *sed* hic subauditur; ut supra pluribus locis notatum, & infra vs. 105.

70 An scribendum, & distinguendum?

Quis tibi vesani veniam non donet amoris,
Antoni, durum cum Caesaris hauserit ignis
Pectus, vel media in rabie, medioque furore,
Et Pompejanis habitata manibus aula?
Sanguine Thessalicae cladis perfusus adulter
Admisit Venerem curis, & miscuit armis
Illicitosque toros, & non ex conjuge partus.
Pro pudor! &c.

Vide Codd. Vett. & Edd. omnes.

83 SIMULATUM COMTA] i. simulans dolorem; sed cum corporis ornatu. V. Codd. Vett.

99 QUANTOSNE] Nota duplicem interrogationem. Τὸ *ne* παρέλκει. Vide notata ad Terentium p. 155. Ed. Faërn. Supra Lib. VII. vs. 301. *quone* pro *quo* Plaut. Bacch. *quamne* pro *quam* Act. II. Sc. 3, 23.

105 PERORAT] i. persuadet. nove dictum. Scribe *perorans*.

106 INFANDAM] Al. *infaustam*. rectius. supra vs. 60.

- - - quantum impulit Argos,
Iliacasque domos facie Spartana nocenti;
Hesperios auxit tantum Cleopatra furores &c.

Vide Codd. Vett. & confirma.

107 DOMISQUE] i. e. Aegypti regno, quod Cleopatrae dedit, cum in provinciam redigere posset. *est* abest a Vett. Codd.

115 STABATQUE SIBI NON SEGNIS ACHATES] An legendum *Stabat cyclis insignis Achates*. Plinius de Achate. *Circulos nigros & albos in medio habet, junctos & variatos &c.* Vide locum Plinii. Τὸ *cyclus* legitur Lib. VII, 363. Vulgata lectio nullius est pretii. Quid? si *stagnat* pro *stabat* legatur; *stagnare* i. e. bractea inducere, περιπεταλοῦν, γανοῦν. Gloss. Philox. in *stagnat*. Lex. Graecol. in γανοῖ. Τὸ *sed* ἐλλείπει. ante τὸ *stagnat* τὸ *que* delendum videtur. Ex *cyclis* factum videtur *cidis*, & inde *cibis*; ex quo *sibi*. Ex *insignis* primum *insegnis*, ex quo *non segnis* Glossema, quod in textum irrepsit. Vetus liber Thuani super τῷ *non segnis* habet *mirandus*; quod est glossema τοῦ *insignis*. Sic etiam hunc versum rescribere placuit.

Marmoribus: stabatque sub iis non segnis Ophites,
Purpureusque lapis &c.

Sub iis sub. marmoribus. *non segnis Ophites* i. e. columnae ex Ophite marmore stabant. *purpureusque lapis* i. e. πορφυρίτης λίθος. Scriptum fuerat *sub is* pro *sub iis* ex qua lectione *sibis* factum, & *sibi*.

117 MAREOTICA] Legendum videtur *Meroëtica* i. e. ex Meroë. Infra vs. 303.

Ambitur nigris Meroë fecunda colonis
Laeta comis Hebeni &c.

An apud Horat. legendum *Meroëtico lymphata mentem* &c. pro *Mareotico*, ut vulgo legitur? Infra vs. 161. *Meroëticum* vinum nobile, & generosum, *Mareoticum* autem vulgare. Vide Salmas. ad Plinium. τὸ *Meroëticum* hic exoticum quid sonare debet. A Μερόης, Μερόητος, est Μεροητικὸς, Meroëticus. Nam a Μερόη, ης, est Μεροίτης & Μεροϊτικός.

122 IASPIDE FULVA] i. Jaspidis testellis. Virgil.

- - hinc stellatus iaspide fulva
Ensis erat.

125 PLUMATA] An opere plumario, vel plumarium imitante? posterius placet.

126 PHARIIS TELIS] Sub. *in Phar. telis*. An *tela* sunt instrumenta textoria? Tibull.

Et adpulso tela sonant latere.

An sic legendum?

Ut mos in Phariis &c.

V. Codd. Vett.

127 TUM FAMULAE] Sub. *stat*: quod respondet τῷ *Stat contra fortior aetas*. quid? si sic legatur *Stat famulae n.* &c. cui respondet *Stat contra* &c. placet posterius. ut hic τὸ *stat* in *tum* depravatum est, sic infra vs. 329. τὸ *jam*. Vide locum.

141 SIDONIO] Τὸ *Sidonio* hic est tenui. Qui enim, si pectine Serum compressum est, *Sidonium* esse possit? Sed hi tres versus suspecti.

143 EXTENSO] In latum extendit, non in longum. al. *expanso*. V. Codd. Vett.

161 MAREOTIDOS] Vide notata supra ad vs. 117.

167 EXTERNA TERRA] Al. *externae terrae* placet. *aëra* i. spiritum, auram, odorem. Τὸ *externa terra*, quod in quibusdam libris legitur, non placet.

194 FAS MIHI PRODERE] Ad illud Virgilii allusit Aen. II.

Fas mihi Grajorum sacrata resolvere jura.

Al. *edere*; sed locus Virgilii τὸ *prodere* confirmat.

199 Hi versus usque ad *Vana fides veterum*, faciles, & expediti sunt; sed Lucani esse non videntur, sed inititii, ac spurii, ut ex (infra vs. 262.) causa assignata apparebit.

214 QUAE CUM DOMINUS] *Haec* pro *quae* hic legendum videtur. V. Codd. Vett. Sed haec spuria videntur. Aquae Mercurius habetur dominus apud Cinenses. Phil. Hist. Cinens. pag. 89.

219 VANA FIDES] Falsus est Lucanus, ut ex recentioribus historiis constat. Hic autem incipit Achorei de Nilo disputatio.

229 HIBERNUS, CUM] Legendum videtur *tum*; & post *hibernus* τελεία στιγμὴ ponenda. V. Codd. Vett.

239 ZEPHYROS] Al. *ventos*. V. C. V. sed τὸ *ventos* glossa videtur. Alii Etesias volunt, qui flant ab Arcto. Suidas in Ἐτησίαι. Straboni *Etesiae* sunt subsolani, ἀπηλιῶται. Zephyros esse non ex sua, sed aliorum opinione Lucanus existimasse videtur. Quaerendum.

245 FLATUS] Ordo. *flatus feriunt aquas* &c. Sed melius legas cum libb. MSS.

Assiduo feriunt c. q. r. flatu.

262 AST EGO] Achorei opinio de Nili incremento, ex qua versus 20, qui supra leguntur, nothos, & suppositítios esse liquet, qui scilicet caussam à causa ab Achoreo assignata diversam continent.

266 TOTO] Al. *mundo*. V. C. V. Glossa videtur τοῦ *toto*.

269 ET PHARIIS] Al. *Haec ph.* quod placet.

290 CURSUS IN OCCASUM] Hic versus sequentis glossema est. al. *occasus*. al. *ortum*.

305 AESTATEM &c.] Idem supra dixit Lucanus Lib. IX. vs. 529.

- - truncum vix protegit arbor.

Sed ille locus ex hoc sumptus est.

306 LINEA] i. circulus aequinoctiali parallelus, longitudinis circulus. Sed iste versus suspectus videtur.

308 PRAEVEHERIS] i. praeterveheris. supra L. IX. vs. 1002.

- - - *Asiamque potentem*
Praevehitur, pelagoque Rhodon spumante relinquit.

317 ABRUPTA] Gl. Philox. *Abrupta*, ἀπόκρημνα, ἀπέῤῥωγότα. *Abruptum* ἀπόκρημνον. *Abrupta viarum* pro *abruptae viae*. *Strata viarum* Virgil.

326 SIGNA] Quae sunt illa signa? Vide Herod. & Strab.

328 UT ALTA] Al. *In alta*.

It convalle patens jam moribus unda r.

Grot. è Vett. MSS. placet. V. C. V.

349 MONET] *Jubet* hic Lucanus scripserat, sed interpolator mutavit propter τὸ *juberet*, quod in praecedenti versu suo insititio cum vs. 347. posuit.

370 PER TE &c.] Sub. *oro*. Oro te, ut adsis. Vide similem ἔλλειψιν Lib. V. vs. 739.

384 INGENTIS FATI] i. nati sumus ad ingentia scelera perpetranda. Sic Lib. VIII, 15. *Stantis Cornelia fati*, & eodem lib. inferius *Aeterni Martis Alanos*. al. *ingentes facti*. V. Codd. Vett.

409 JUGULUMQUE] Hic versus sic legendus videtur, & distinguendus;

Aere merent parvo jugulos in Caesaris ire;
Non sibi dant. pro fata &c.

merent ire. i. conducti sunt, ut eant. *Jugulus*, & *juguli*, seu *jugula* in plurali de uno dicuntur. Cic. *Socrates jugula concava non habebat*, *sibi dant*. i. suo odio, suae libidini indulgent. τὸ *fas* hic non placet. legendum videtur *pro fata!* Leporis est nonnihil in verbi repetitione *pro fata, ubi fatum* &c.

420 ARCENT] Ἐναλλαγὴ pro *arcuissent* & vicissent. Lambert. habet *vincunt* in praesenti, quod respondet τῷ *arcent*. Itidem Sulp. Verul.

418 SATELLES] Pothinus, belli Alexandrini auctor. supra vs. 405.

Ut duce sub famulo, jussuque Satellitis irent,

Sub duce famulo Achilla, & jussu Satellitis Pothini.

427 TRAHAT. T. E. F. FERRI, NON] Distinctio nova. V. C. V. adeo viribus suis confidebant, ut tanquam de successu certiores noluerint invasionem accelerare.

458 CEU CAPTIS] Al. *vel*. an *&*? V. C. V.

472 ORATOR REGIS PACISQUE SEQUESTER AESTIMAT] Locus imperfectus. duo erant Serapion, & Dioscorides. V. Caesar. non ipsa jura ponenda; sed eorum violatio, i. foedera violata. Haec duo hemistichia insititia, & spuria videntur.

474 THESSALA] An *Thracia* seu *Taurica*? V. C. V. Sulpit. τὸ *Thessala* ad Gigantes refert.

476 GELIDO &c.] An legendum.

- - *& gelidi circumfluus orbis Iberi?* i.

Iberia, Hispania, quae pene mari undique cincta est. τὸ *circumfluus orbis Ibero* nec placet, nec recte dici posse videtur. V. Codd. Vett.

485 MURIQUE VICEM] Τὸ *vicem* hic positum est pro *vice*, vel ἐλλειπτικῶς pro *invicem*. ut *in modum*, *in formam* &c. Nota.

490 CONSTANTIA MENTIS] Al. *fiducia menti*. V. Codd. Vett. τὸ *constantia* suspectum est. Raro enim Caesarem laudat Lucanus.

492 JUNCTIS IN BELLA] i. ad usum belli, ut junctae vice pontis essent ad regiam invadendam.

523 ACHILLEA] Ab Ἀχιλλεὺς est Ἀχίλλας Aeolicum, unde Latinum *Achilles*, *Achillis*, *Achille* &c. Ab Ἀχίλλας est Ἀχίλλας Macedonicum i. Aeolicum, seu Doricum vocabulum. Ideo Ἀχιλλέα accusativum Jonicum pro Aeolico, seu Dorico Ἀχίλλαν usurpavit Lucanus. Poterat scribere sine licentia.

Justo terribilem ferro transegit Achillan,

Sed versu minus expedito. V. Codd. Vett.

536 TOTA FORMIDINE] i. omni periculo, Sulpit. Ver. An potius, totius hostilis exercitus impetu? placet.

542 CAPTUS &c.] Hi quinque versus additii videntur. Liber imperfectus est.

JA:

JACOBI PALMERII
A
GRENTEMESNIL,
ΚΡΙΤΙΚΟΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ,
Sive

Pro LUCANO APOLOGIA.

Tum

Diluuntur ea, quae Josephus Scaliger contra Lucani famam scripsit in suis ad Manilium prolegomenis, nec non in sua ad Mamertum Patissonem epistola, cum locorum, quos arguit, explicatione.

Urbium Regina Lutetia me tenebat anno Salutis MDCXXIX, & ibi molestis litibus fatigatus animus doctorum virorum confabulatione aliquando reficiebatur, & fastidium, quod in foro Judiciali contraxeram, in Musarum sinu quoties licebat horis subcisivis deponebam. Festis igitur Pentecostes diebus, dum Justitium claudebat Palatii valvas, Lucani Poëtae lectione recreabar, & ab ejus lectione surgens commotior (dum nullum aliud opus in tota Poëtarum republ., cui Pharsalia *fasces submittere* debeat, inveniri posse confido) ad quemdam ex amicis virum eruditum visendum forte perrexi. Is autem erat ejusdem Poëtae lector assiduus, & qui eum laudare libenter solebat. Dum igitur, ut fit, sermones diversos de litteris conserimus, ut eram recens à Lucani lectione, non potui quin ejus mentionem facerem. Ille ansa arrepta per ejus diversas laudes alacriter spatiatus est. Ego vero illum me anteire non pati. Ille pone subsequi non sustinere. Pariter ergo & aequatis veluti fontibus properantes stadium illud ἐγκωμιαςικὸν à carceribus ad metas decucurrimus, & sacram, puto, fecimus coronam. Sed cum inter alia dixisset ille, se mirari illorum ἀβλεψίαν, qui Virgilium solum stupentes, non admittebant Lucanum in comparationem, cum sibi non inferior Marone videretur. Notavi verbum, ut audax & insolens, caeterum quod à Papinio Statio olim prolatum, qui eundem Lucanum cum Homero & Marone conferre non dubitavit, magnam Lucano conflavit invidiam. Ille nihil se morari invidiam aut invidos dicere: caeterum orare ne causa incognita suam damnarem sententiam; sed ut sublato

to praejudicio de ea denuo cognoscerem, nec ante dimisit, quam me in hoc studium incubiturum serio promitterem. Reversus ergo domum, protinus ad Virgilium me contuli, & tantos viros inter se comparare agressus sum. Sed dum ejus plures paginas revolvo, fateor, Maronem nihil de suo jure remittentem, tanta admiratione mentem perfudisse, ut ad suas partes toto mentis impetu omninò accederem, nec dubitarem amicum meum de transfugio à Lucani castris sollicitare velle. Quod ut optimo jure fieret, ne non satis auditus damnaretur Lucanus, rursus illi aquam concessi. Verum eo audito, ecce alius stupor mentem invadit, non enim contentus, consulatum & fasces cum Virgilio aequo jure partiri, ultro dictaturam affectabat. Quid multa? Cum fatendum sit, licet cum existimationis dispendio, per integram hebdomaden, qua ei studio vacavi, amborum illum, qui novissime in manibus fuerat, continuo sibi calculum nostrum vindicasse. Nec unquam potui tam constanter secundum alterum pronuntiare, quin statim alterius lectio sententiam praecipitatam convelleret. Id vero mirum, quod seculorum consensus, qui Lucanum ad secundum locum damnaverat, me non mediocriter monebat, ut illius parteis inclinatas meo suffragio sublevare tentarem. Nempe eo, quod miseria facile misericordiam accersit, & ne instare perculso mihi viderer, ubi de jure non liquebat, infirmiorem fovere & adjuvare melius putabam. Non tamen eo usque valuit vel Neronis odium, & versus ostentari prohibiti, vel mors in ipso aetatis flore domini gladiis properata, vel quaecunque alia Lucano favorem allicere possunt, ut aliquid derogatum Maroni voluerim. Integra illi sua jura per me sunto. Primam certe obtineat coronam, dum non ἀκονιτί, sed cum non inferiori athleta compositus, plurimo cum sudore eam reportare velit. Et ego quidem non fungar Hellanodicae munere, absit, ut id mihi arrogem; sed tanquam aliquis è cavea spectator, mirabor, & laudabo eorum palaestram. Neutrius vitia memorabo, quae aut nulla sunt, aut me fugiunt. Sed utriusque athletae laudes non invitus praedicabo. Virgilii equidem parcius, non enim eget praeconio meo, quem corona omnibus conspicuum fecit. Lucani fusius, ob hujus seculi in eum iniquiora ingenia. Ergo rependere Lucano beneficii gratiam omnino decrevi, & pro insigni animi voluptate, quam in Pharsaliae lectione me percepisse memini, tanti viri contra ejus obtrectatores famam propugnare pro virili parte conabor, dum fervet animus, nondum restinctis ejus incendiis, dum obversatur memoriae pulcherrimi operis recordatio, cumque magno Virgilio non adeo imparem congredi posse in animo est asserere. Nec parum famae accessisse Maroni, quod & secundum Lucanum fecerit antiquitas. Eum sane antecedat Virgilius cum dulcedine versuum & metri suavitate, tum fictionum apte disposita varietate, in qua plerique Poesin constituunt: sed praecipue apud Caesares gratia. At majestate & pompa quadam decente, sententiarum gravitate, & brevitate, sensus eximio pondere, argumenti nobilitate, libertate denique & παῤῥησίᾳ digna feliciore seculo, nullus certe illum superaverit. Virgilius fluvii instar magni per plana fluentis placide labitur, ripas suas leniter alluens, quas laeto gramine, & floribus undequaque vestit, affatim ornat, quacumque irrigat ver faciens perpetuum. In eo nihil tumidum inaequalitate, nihil levitate spumosum, uno tenore fluit, placidus & perspicuus adeo, ut gemmae in imo fundo latentes non lateant, ut egregia ornamenta, huc illuc pisciculorum instar in opere agminatim natantia, manifesto deprehendantur, ad unum numerentur: ut nemo sanus innatare tam limpidis

pidis

pidis aquis, tam amoeno alveo ſe credere reformidet. At Lucanus, tamquam Iſter aut Euphrates aliquis, violentius per devexa fertur, & narrationis veritate, & ſtyli brevitate, tamquam riparum anguſtia coarctatus, non ſine ſtrepitu, ſed grato, ruit potius quam fluit, ſed perenne & indeſinenter: ingentes ſenſus reconditi moles ſecum volvens, & ſententiarum aurearum ramentis diteſcens, riparum accolas (lectores ſcilicet ſuos) ſi minus delectat, certe plus ditat. Nec eſt in eo perſpicuitas optabilis, cum eo ipſo limo (ſenſu ſcilicet obſcuriore) quo turbantur ejus undae, pingueſcant ingeniorum agri, luxurient ſegetes, dum illis, ut alter Nilus, alte ſuperfunditur, & abundantis ſenſus alveum verborum excedens, mentes obruit quaſi & inundat, omnibus modis dives, & utilis, & beneficus. In Marone bene curata cutis, & pulchritudinem exterius, & interius ſanitatem eſſe vivido candore demonſtrat. In hoc eminentes tori, & artuum bene ſtipata compago vires, & immenſum robur arguunt. Illum amares: Hunc mirareris. Ille excelſe, decenter, ornate ubique dicit: Hic acriter, magnifice, ardenter omnia profert, cum flumine quodam, & impetu canoro. Ille ſuadenti propior: Hic imperanti. Ille Phoebo canenti ſimilis: Hic Jovi tonanti. In illo decens, & caſtigatus impetus, in hoc divinus, & amabilis furor. Illius Muſa laetior, & obvius comitate grata mollius, & ſedatius incedit: Hujus ſeverior & pulchra majeſtate refulgens incitatius fertur. Vulgus prophanum arcet, ſolos doctiores admittit ad oſcula. At illud mehercule utrique commune, quod ambo lectorem in admirationem rapiant, quod tunc potiſſimum placeant, cum retractantur, quod pariter τὸ κέντρον ἐγκαταλείπουσι τοῖς ἀκροωμένοις (quod de Pericle dicebat olim Eupolis) & in diverſa ſcribendi ratione (dicam licet undique reclament) ſumma, nec impar in utroque gloria. Ut uſurpare poſſit aliquis in eorum comparatione, quod alter eorum canit

Ambo florentes aetatibus, Arcades ambo
Et cantare pares. —— —— ——

Si quis in agone poëtico Caeſarem contendat eſſe Virgilium, Pompejus erit meo judicio Lucanus, qui ſuarum partium fautores inveniet multos, & ſuum etiam doctorum habebit Senatum, & Catones, licet Diis adverſantibus.

Et quoniam ad Caeſarem, & Pompejum nos detulit oratio, profecto nihil magis obfuiſſe arbitror Lucano, quare non potuerit apud omnes de primis cum Marone contendere, quam Pompejanarum partium ſtudium, ſive illud ex animi undequaque liberi ſententia prodiderit, ſive ut ita Neronis inimicitias ulciſceretur. Hoc attentius conſiderari meretur: ideo adverte animum lector, & patere, me aliquantulum in eo immorari. Uterque ſub Caeſarum imperio vixit, Maro ſub Auguſto, qui pridem triumviratus ſaevitia ablegata, jam ſe moderati animi principem omnibus exhibebat. Lucanus ſub Nerone, qui pudoris ficti perſona depoſita, omnibus vitiis auctoratus, Matris indulgentiſſimae caedem primum gradum ad ſummam ſaevitiam aſpiranti ſibi poſuerat. Maro ex Mantuana plebe civis, nullis majorum imaginibus, ſolis ingenii viribus fidens, Romam petiit, & ibi propter eximias animi dotes ſtatim celebris factus, per Maecenatem Caeſari Auguſto innotuit, & expanſis omnibus ingenii viribus tamquam velis, aſpirante Maecenatis favoris aura, ad ipſius Imperatoris amicitiae portum facile ſucceſſit, & ejus laudes ubique in operibus ſuis decenter inſperſit, amuletum adverſus invidos, & aemulos potentiſſimum. Tandem Julii Caeſaris vaniſſimum mendacium (quod in Juliae amitae laudatione pro roſtris

audacter certe, ne dicam, impudenter protulerat) Aeneïde sua tamquam exquisiti operis colophone imposito, decentissime fastigiavit. Itaque ab Augusto fama, & opibus auctus, in ejus aula omnium favore, & gratia subvectus, sine obtrectatoribus vixit, & egregiis operibus publicatis, Caesareae domus splendorem lumine excitans suo, & vicissim ex Imperatoris favore famam operibus suis facile concilians, feliciter & merito perennitati litavit. Lucanus M. Annaeo Mela equite, sed illustri, & qui consularibus viris potentia exaequabatur, natus, Romae ab incunabulis educatus, ob ingenii dotes in Neronis notitiam facile pervenit. Sed Quaesturam adeptus non potuit in principis gratia diu permanere. Nam nobilitatis conscientia generosum animum nimis extollebat, quam ut posset tam indigni domini voluntatibus obsecundare. Itaque statim invisus Neroni, Poëticam gloriam stolide affectanti (contra quem Poëma recitantem suum in quinquennali certamine laurea coronatus fuerat) indignis modis ab eo exagitatus fuit.

Famam versuum Lucani premebat Nero, vanus aemulatione Tacito teste Annal. xv. Prohibebat eos publicari, legi denique, & ostentari. Imo & interdixit illi Poëtica, & vetuit versus pangere, quod nos docet Dio Nicaeus, misso (credo) centurione, vel codicillis Sicque Neroni inimicus factus in conjuratione Pisoniana cecidit, ab imperatore jussus mori annum agens XXVII. Haec si attente consideres, lector, nonne tibi mirum videbitur vel unicam pagellam ex Lucani scriptis ad nos usque pervenisse? Sed desines mirari, si operis pulchritudinem ad mentem revoces, simul & mors Neronis, qui non multum supervixit, judiciorum libertati portam patefecit; ideo tot tantaque de eo auctore antiquorum egregia testimonia ad nos usque invito Nerone duravere.

Sed nunc pressius agamus. Augustus Virgilii opera laudabat, ejus famam fovebat. Principis exemplum in aula lex est. Nero Lucanum oderat, ejus opera suggillabat, famam premebat, versus pangere vetabat, poëmata ostentari, legi, publicari prohibebat, auctorem denique occidit. Tyranni metus legis auctoritatem obtinet. Sic Maronis Musa, Augusto favente & sublevante, facile se erexit, & primum inter Poëtas epicos locum Aeneïde sua firmiter occupavit. Prodiit sequente seculo Pharsalia, quae Nerone invito, premente, & vetante, nihilominus emersit, & per confertos hostes, Neronis adulatores frustra sese opponentes, & eorum coryphaeo Petronio maligne augurante neglecto, ad summam gloriam evasit. Sed aulicorum favore destituta, licet viribus integris, & superante animo, primum locum incassum affectavit, & in secunda sede manere coacta est; non enim sub aequis judicibus res acta est. Ex his praemissis facile est colligere, quare Virgilius sit Lucano praelatus.

Secuta est enim facile posteritas majorum judicium, quibus sub Caesarum domo, eaque Lucano infesta, gentis Juleae vati primas denegare, aut tutum non fuisset, aut saltem ad Caesarum favorem minime idoneum, quandoquidem ob solam elegantiam, & nitorem carminum, vano Neroni, & stolide aemulo invisus erat. Tum ipse etiam aliquando nimis libere de Caesarum imperio suam exponit sententiam, ut patet ex quatuor versibus, qui sunt quarti Libri ultimi, & extremi

Jus licet in jugulos nostros sibi fecerit ense
Sylla potens, Mariusque ferox & Cinna cruentus,

Caesa-

Caesareaeque domus series, cui tanta potestas
Concessa est? emere omnes, hic vendidit urbem.

Et Lib. VIII.

Tu quoque, cum sacro dederis jam templa tyranno,
Nondum Pompeji cineres, ô Roma, petiisti.

Qua certe libertate dicam, an audacia? Parum lenocinatus est hominum favori, & eo nomine plus verae gloriae adipisci meruit. Quod vulgarem, & notham ex adulationis contubernio notam generose contempsit. Aetatis etiam praerogativa Lucanum oneravit praejudicio, & juvit procul dubio Virgilium, qui primo loco multum antea occupato, non potuit inde vel ab aequali deturbari. Tum Virgilio materia grata, & laeta, campus planus, & apricus, in quo potuit libere exultare, & per amoeniora loca, ut libuit, incedere. At Lucano labor in arcto, quippe intra veritatis historicae cancellos, campus salebrosus, & invidiae flatibus obnoxius, ubi incedendum erat

- - - - - - *Per ignes*
Suppositos cineri doloso.

Ob recentem rerum memoriam, & nepotes superstites, & implicitos avorum famae, vel infamiae. Materia severa, nec semper carminis satis patiens, onus denique laboris immensum, sub quo omnes defecturos non dubitabat dicere Petronius. Has omnes nihilominus salebras facile superavit genius felix, & Pharsaliam suam usque ad miraculum excoluit, licet mora praecipitata ultimam manum septem extremis libris inviderit, si vixisset, castigatiores procul dubio relicturus. At qua fronte, dicet hic aliquis, Lucanum audes tantis cumulare laudibus, quem Julius Caesar Scaliger, vir procul dubio doctus, critico aculeo transverberavit, dum *latrare interdum, non canere sibi videri* dixit Quem doctior filius, & nostri seculi lumen Josephus Scaliger adeo contempsit, ut vix *ei medium locum, fortasse nec subsellia quidem in penetralibus poëtices relinquat.* Sic enim ille loquitur in sua ad Mamertum Patissonem epistola. Certe ego Julii Caesaris sententiam nihil moror, cujus hypercriticon multum audaciae, parum judicii habere docti viri pridem notaverunt, & scriptis editis testati sunt; cujus alios carpendi, & exagitandi studium, & τὸ ἐλεγκτικὸν magis Sophistam decere, quam Philosophum, maximos in litteris viros olim notantes audivi, dum de ejus adversus Cardanum ἀδιμαχία judicium faciebant. At si quis alius, ego sum unus ex iis, qui Josephum Scaligerum amant, laudant, mirantur, qui eum Doctorum sui seculi coryphaeum esse lubens ubique praedico: absit tamen, ut tantum possit apud nos ejus (quantuscunque tandem ille fuerit) praejudicium, ut non liceat obloqui, veritatem tueri, & unicuique, quod sentiat, libere pronuntiare: praesertim cum ille nos docuerit, in suis ad Manilium prolegomenis, quo, ut ita dicam, oestro percitus in eximium Poëtam debacchatus fuerit: nempe contentionis, & rixae calore, quae cum insigni quodam Mathematico, & Poëta (quem non nominat) ei intercessit, *qui Lucanum non solum ut summum Poëtam, sed etiam ut praestantissimum astrologum, & geographum mirabatur.* Nec non cum alio Hispano *acerrimi judicii* (ut ait ipse) *viro* (is autem erat Petrus Jacobus, ut ex Clavii Bambergensis in Sacroboscum commentario didici) quem felici, & commoda paucorum versuum in proprium locum revocatione, sententiam Lucani

capi

cani explanasse, & sic ejus loci reprehensionem, quam in sua Manilii προεκδόσει publicaverat, facile elusisse dolebat. Erat enim ille heros alioqui numquam satis laudatus nimio plus ἰσχυρογνώμων, & qui minime omnium patiebatur sibi vel jure contradici. Tum ingratiis Lucani laudes audiebat, eo quod judicium patris sui quodammodo sugillare videbantur. Hinc illae lacrymae, inde ejus in Lucanum odium, jurgio, & irae impetu longius provectum, quam tantum virum decuit. Verum, quandoquidem vacat, & licet, juvat etiam accuratius videre, jure an injuria tantum hominem, tot retro seculis fato functum, ad invidiam retraxerit: licet enim pateat ex ipsis Scaligeri scriptis, & illum Hispanum, & quendam etiam alium anonymum, Poetae famam scriptis vindicasse: Tamen cum eorum scripta forte numquam edita fuerint, saltem in manus nostras numquam devenerint, & in Scaligeri ad ea scripta responsionibus (quae in secunda sui Manilii editione extant) multa sint nova ἐγκλήματα, vel eorum fulcimenta, operam, credo, lusisse non dicar, nec actum agere, si tanti viri tantis assultibus umbonem etiam nostrum (sive parmulam dicas) opponere, & aliquid pro me dicere tentavero, quo farta tecta Poetae existimatio sua maneat, & Scaligeri bilis incassum excanduerit. Quod ut certo quodam ordine fiat, sequar reprehensionum capita eodem ordine, quo ea proposuit in suis ad Manilium prolegomenis Vir Illustrissimus.

Primum igitur in Maniliana προεκδόσει illud Lucano, ut ipse loquitur, ἀτόπημα adscripserat, nempe habitantibus sub Tropico omnia signa recte oriri, & recte occidere. Sed ut vidit, facili quinque versuum transpositione evanuisse illud incommodum, in secunda editione, *manere nihilominus aliud* ἀτόπημα, dicit, nempe umbram inter Tropicos semper in austrum cadere, quod ut attribuere Lucano jure videatur, hos versus profert, qui extant Lib. III.

Ignotum nobis Arabes venistis in Orbem,
Umbras mirati nemorum non ire sinistras.

Quasi, inquit, *ἀμφισκίοις necesse sit umbras semper ire sinistras, vel in austrum, quid opus erat mirari non sinistras umbras in nobis? quae ipsis etiam aliquando non sinistrae sunt. Lucanus dixerat loco sub Tropico esse ἄσκια, & statim ultra Tropicum umbras jaci, & quidem in austrum, doctus ille vir vult sub aequinoctiali umbras austrinas jaci, hoc est κακῷ κακὸν ἰάσασθαι.* Haec ille. In quibus fateor me ignorare, & mirari, quare non admittit umbras austrinas jaci sub aequinoctiali, cum necesse sit toto fere sex mensium spatio id accidere ibi habitantibus, quos ipse recte ἀμφισκίους nominavit. Non capio igitur, quid sibi vult, dum id asserere vocat κακῷ κακὸν ἰάσασθαι; hoc enim culpa Lucanum omnino liberat, qui dum canit,

At tibi, quaecunque es Lybico gens igne dirempta,
In noton umbra cadit, quae nobis exit in arcton.

intelligit manifesto gentes ultra Tropicum Capricorni ad austrum longius remotas. Nam si, quod vult Scaliger, intellexisset gentes statim ultra Tropicum Cancri habitantes, non dixisset, *gens quaecunque es.* Quae forma loquendi ignotas gentes, & earum nomina ignorabilia significat, quae enim statim ultra Tropicum, illi adeo notae erant, ut ipse inferius Meroën describat, & ejus Sylvas Lib. X. Indi, Arabes; Troglodytae, Aethiopes, Garamantes, Lybes, gentes erant statim ultra Tropicum habitantes, quas noverat, & pluribus locis nominat. At gentium ultra Tropicum australem habitantium nomina ut plurimum ignorabantur eo seculo. Ut igitur

tur eas indigitaret, dixit, *gens quaecunque es.* Per Lybicum autem ignem Zonam torridam procul dubio intelligit, quam Ptolemaeus, & alii Geographorum filii Lybiae interiori conterminam faciunt, & quam eo seculo omnes inhabitabilem credebant, ideoque usus est voce *dirempta*, multum inter eas terrae desertae, & inhabitabilis esse innuere volens. Quod autem ad Arabas. Optime Lucanus eos inducit mirantes umbras sibi non ire sinistras, & ita prorsus hoc loco transversum egit virum, magnum, ut hoc reprehenderet: qui si rationem temporis habuisset (ut erat in eo eruditionis genere consummatissimus) profecto Poetam, unico verbo mire clima ejus gentis, & tempus Pharsalici belli indigitantem, non potuisset non laudare.

Pharsalica pugna commissa est, ipso Caesare, vel Oppio teste Lib. III. de bello Civili, circa solstitium aestivum, quo tempore fruges jam maturae erant (nam in Graeciae partibus fruges maturas fieri ea anni tempestate, testatur Thucydides Lib. III. p. 182.) jure igitur Arabes australes mirati sunt umbras sibi non ire sinistras ea anni tempestate, qui in sua patria eas eo tempore semper sinistras habebant. Et sic etiam intelligendus Solinus, qui cap. 35. ait, *umbras, quae nobis dextrae sunt, illis esse sinistras.* Itaque doctissimus Hugo Grotius, Musarum Batavicum decus, quem honoris causa nomino, in locupletissimo, quem ad Lucanum suum concinnavit, indice, *non* per *numquam* interpretatus optime est; quasi dixerit Poëta *numquam ire sinistras.* Et sufficiet haec responsio ad plures apud Scaligerum locos, ubi hoc nomine Lucanum injuste exagitavit. Quem tamen injustius accusat, perpetuam meridiem sub Tropico assignasse, in Manilii sui προεκδόσει, licet Lucanus expresse dixerit de Tropico Lib. IX.

Sic quoque nil obstat Phoebo, cum cardine summo
Stat librata dies. — — —

quod nulla alia ratione evincere conatur in sua ad Patissonem Epistola, quam quod, ita credidisse veteres astrologos ante Eratosthenem & Hipparchum, asserit. Sed supervacanea videtur defensio hujus accusationis, à qua tacite discessit in secunda Manilii sui editione, ubi contentus est Lucano adtribuere; quod crediderit, *nullam umbram sub Tropico jaci omni meridiano tempore, quamquam parallelus sub cancro non omnis anni tempore, sed solo solstitii die sit ἄσκιος.* Quod scilicet in Lucano legebat Lib. II.

- - - - *Umbras numquam vertente Syene.*

Et ait in Epistola ad Patissonem: *Ineptam defensionem instituere, qui volunt nusquam in Lucano legi.* At non ille solus (quicunque tandem fuerit, qui hac diffensione usus est) sic legi debere pertendit. Sed exemplaria, quibus utebatur Johannes de Sacrobosco anno salutis circiter MCCXXXII. sic habebant, & sic laudatur is versus in sua sphaera.

- - - - - - *Umbras nusquam flectente Syene.*

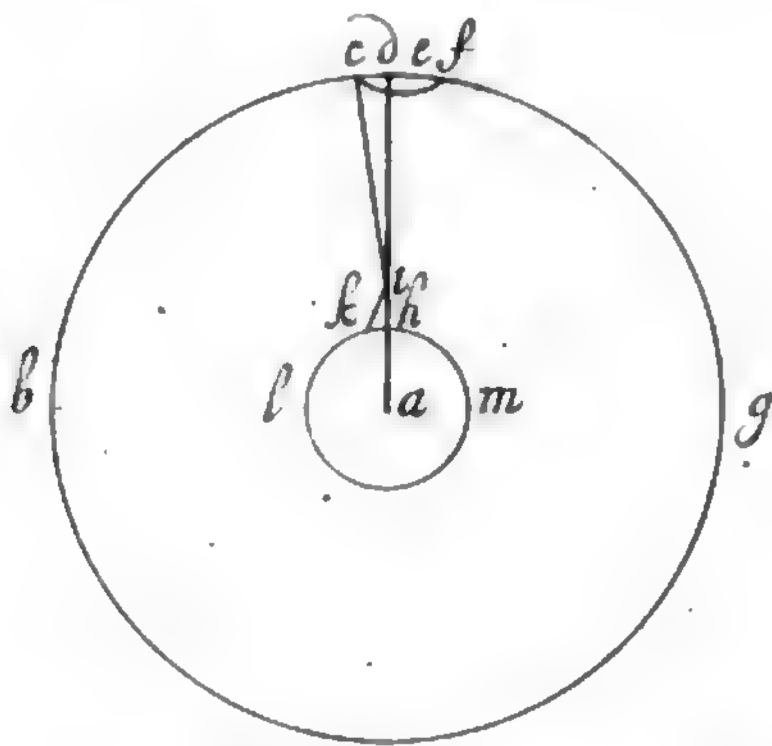
At utro modo legas, idem est, utrumque reddit epitheton perpetuum ἄσκιος, quod ille adtribuit Syenae. Idque ante nos Macrobius reprehenderat in Lucano. Haec ait ad Patissonem, & plura, quae vide, ubi Meroën cum Syene ita confundit, ut vix dici possit, quid sibi velit, credo, cum ultro illis tenebris sententiam suam obnubulasse, ne manifesta fieret suae causae eo in loco infirmitas. Nam ut respondeam ad illud, *utro modo legas, idem est.* Et ad illud; *nam neque Lucano hoc modo melius*

lius est. dico, utro modo legas, non idem esse, nec tamen pejus esse Lucano, & utrumque *nusquam* vel *numquam* sensum habere egregium, & commodum, licet diversum.

Primum enim, si legatur *nusquam* cum Johanne de Sacrobosco, quia ignorat Syenem, eo potissimum nomine, apud Romanos, & omnes Europaeos famigeratam, quod solstitio aestivo meridiano tempore *nusquam* umbras emitteret? Ideo certe ac jure ἄσκιος perpetuo epitheto dicta fuit, quoniam scilicet sola erat in toto Imperio Romano urbs celebris, quae id praestaret (erat enim ultima urbs Imperii Romani meridiem versus, quod etiam dixit Plinius Lib. XII. cap. 4.) quod mirum boream habitantibus videbatur. Nam ut ἄσκιος sit ejus proprium, & perpetuum epitheton, non est necesse, eam totius anni tempore in meridie ἄσκιον esse, non magis quam mane, & vesperi. Sed satis est, tale epitheton eam necessario distinguere ab omnibus aliis civitatibus notis, & frequentatis, quae Imperio Romano parebant. Imo satis est, eam primam occurrere, in qua id accidat, ut dicatur ἄσκιος respectu totius arctoi mundi. Itaque omnes fere antiqui, qui de eo mentionem fecerunt, id imprimis peculiare in ea notaverunt. Strabo Lib. II. Τὸν γὰρ τροπικὸν κατὰ Συήνης κεῖσθαι συμβαίνει, διότι ἐνταῦθα κατὰ τὰς θερινὰς τροπὰς ἄσκιός ἐστιν ὁ γνώμων μέσης ἡμέρας. Et rursus eodem Lib. ἐν δὲ Συήνῃ, καὶ Βερενίκῃ, τῇ ἐν τῷ Ἀραβίῳ κόλπῳ, καὶ τῇ Τρωγλοδυτικῇ, κατὰ θερινὰς τροπὰς ὁ Ἥλιος κατὰ κορυφῆς γίγνεται. Et Lib. XVII. de eadem urbe. Ἐνταῦθα πρῶτον ὁ Ἥλιος κατὰ κορυφὴν ἡμῖν γίγνεται, καὶ ποιεῖ τοὺς γνώμονας ἀσκίους κατὰ μεσημβρίαν. Plutarchus Libro de Oraculorum defectu. ὅτι τοὺς μὲν ἐν Συήνῃ γνώμονας ἀσκίους μηκέτι φαίνεσθαι περὶ τροπὰς θερινὰς (ἀνάγκη) pag. 411. Arrianus in Indicis. ἐπεὶ καὶ ἐν Συήνῃ τῇ Αἰγυπτίῃ, ἐπεὰν τροπὰς ἄγῃ θέρεος ὥρῃ ὁ ἥλιος, φρέαρ ἀποδεδειγμένον ἐστί, καὶ τοῦτο ἄσκιον ἐν μεσαμβρίῃ φαίνεται. Pausanias in Arcadicis: χρόνον μὲν δὴ τὸν ἴσον, ἐπεισί τε ὁ ἥλιος τὸν ἐν τῷ οὐρανῷ Καρκίνον, καὶ ἐν Συήνῃ τῇ πρὸς Αἰθιοπίᾳ, οὔτ᾽ ἀπὸ δένδρων, οὔτ᾽ ἀπὸ ζώων γίνεσθαι σκιάν ἐστι. Ammianus Marcellinus Lib. XXII. *Dein Syene, in qua solstitii tempore, quo sol aestivum austrinus cursum extendit, recta omnia ambientes radii excedere ipsis corporibus umbras non sinunt*, &c. Idem & invenias in recentioribus. Eustathius in Dionysium Periegeten Lib. I. Πόλη ἡ ἐν ταῖς ἱστορίαις ἡ Συήνη, ἀπὸ Συήνου τινὸς οὕτω κληθεῖσα, ἐν ᾗ φρέαρ εἶναι φασὶ τὰς θερινὰς τοῖς ἐκεῖ διασημαῖνον τοῦ ἡλίου τροπάς. Patet igitur ex his locis Syenae epitheton ἄσκιος jure adtribui, & ex eo non debuisse inferre Scaligerum, credidisse Lucanum sub Tropico vel perpetuam meridiem, vel in meridie toto anni tempore nullam umbram jaci. Sed & alia etiam ratione jure dicitur ἄσκιος, nempe, quod ea, & si quae est alia civitas, quae tropico subjaceat magis est ἄσκιος, id est pluribus diebus nullas umbras jacit, quam alia loca, quae magis vergunt ad meridiem, & sunt aequinoctiali proximiora, quod infra docebimus suo loco.

Nunc, ut plena sit, & omnibus absoluta numeris nostra defensio, videamus, an pejus erit Lucano, si *numquam* cum Macrobio legamus, quod districte nego. Nam ut ἄσκιος est proprium Syenes epitheton omnibus borealibus, ob causas superius explicatas; sic ἑτερόσκιος est illius proprium, & perpetuum epitheton, omnibus austrum habitantibus, quorum respectu bene dicitur, *numquam umbras flectere*, cum sint ἀμφίσκιοι, & umbrae apud illos, modo in austrum, modo in boream flectantur. Nec mirum, aut novum videri debet tale loquendi genus in Lucano Romano, & boream

boream habitante, quando Aeschylum ita locutum esse (in Protheo credo) testatur Eustathius ad Odyss. Δ. de Canobo civitate, quam vocavit ultimam terrae, ἔςι πόλις Κάνωβος ἐσχάτη χθονός; non enim est ultima terrae nisi respectu gentium, in Africa ad austrum habitantium: respectu vero Graeciae, ubi scribebat Aeschylus, prima terrarum erat, non ultima. Sita enim erat ad littus maris mediterranei. Cum igitur prima occurrat Syene ab austro versus Aegyptum tendentibus, in qua umbrae numquam ad austrum flectuntur; cur non eorum respectu jure dicatur ἐπίσκιος, & numquam umbras flectens, non video. Quod si non vidit Macrobius, non ideo damnandus est optimus Poëta, & rerum naturae peritissimus; praesertim cum nobis dederit exemplum ipse Scaliger Macrobii auctoritatem detrectandi, quod pluribus locis fecit, & jure quidem in suo praestantissimo de emendatione temporum opere. Taceat igitur Macrobius de Lucano, quem dum inconsultius, nec satis caute aggreditur neotericus censor, aperuit suum latus, & dedit locum plagae. Nam dum asserit *solo solstitii die Syenem ἄσκιον* sup. pag. 25. fieri, certi ipsi male cum Posidonio, & Eratosthene convenit, quorum hic apud Cleomedem fatetur, quantum spatium sui orbis solis diameter occupat, per simile spatium in orbe terrestri gnomones umbras non jacere sole verticem tenente. Ille vero asserit sole vertici Syenes imminente, & ibi & ad 300 hinc inde stadia gnomones ἀσκίους fieri. Ex quo sequitur, solis centrum medium imminere Syenae die solstitiali, & ejus peripheriam extendi ultra & citra, ita ut pars australis immineat locis ultra Syenem ad 300 stadia sitis; pars vero borealior locis citra Syenem ad idem spatium sitis. Cum igitur 300 stadia in terrae peripheria dimidium gradum excedant, sequitur ex Schol. 33. sexti diametrum solis in sua sphaera plusquam dimidium gradum occupare. Quod convenit cum Aristarchi Samii apud Archimedem, ipsius Archimedis, Albateni, Copernici denique sententiis, quorum qui minus 30 minutarum, qui multum 34 fere spatium dant diametro solis. Quibus positis, sequitur Syenem per plures ante, & post solstitium dies ἄσκιον fieri, quod sic demonstrare conabimur.

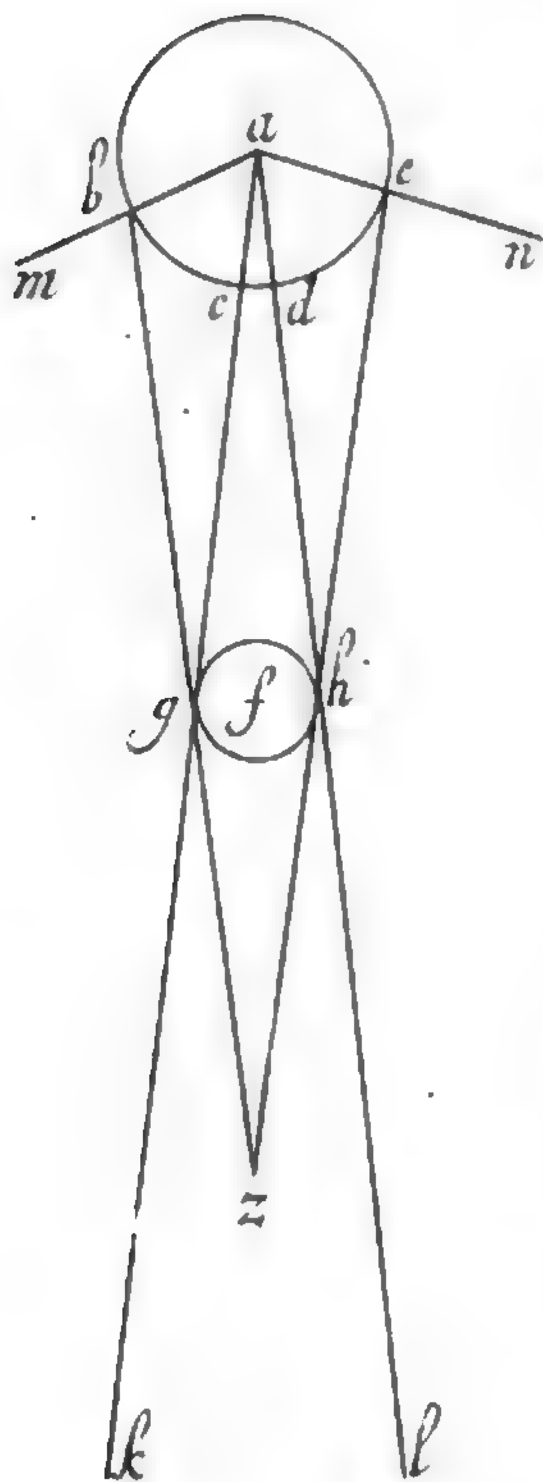


Sit terrae peripheria *l. k. b. m.* cujus centrum *a.* situs Syenae *b.* gnomon in

co

co situ ad perpendiculum erectus *b. i.* circulus meridianus ex centro *a.* per verticem Syenae ductus *b. c. d. e. f. g.* vertex coeli, seu punctum verticale Syenae idemque solstitiale *d.* diameter solis occupans in meridiano spatium 32. minutarum secundum Copernici, & recentiorum mediam sententiam *e. f.* centrum Solis distans à puncto verticali, seu solstitiali minutis 15, adeo ut Solis peripheria excedat punctum verticale min. 1. quod est spatium *c. d.* ut cadat recta *a. d.* in ipsum Solis corpus. Dico, Sole in tali positione constituto, gnomonem *b. i.* nullam umbram jacere posse meridie: nam si demus posse, cadat umbra in contrariam à centro Solis partem in *k.* & sit umbra gnomonis spatium *b. k.* tunc radii solares umbram finientes emissi à parte corporis Solis *d. c.* cadere deberent per punctum *i.* in punctum *k.* & erunt rectae lineae *d. i. k. c. i. k.* & omnes aliae lineae radiorum à spatio corporis Solis inter *d.* & *c.* ductae: nam omnium astronomorum consensu emissio radiorum fit per rectam lineam, quod & experientia probat. Sed cum per constructionem gnomon constituat partem rectae lineae à centro *a.* ad verticem *d.* ductae, est etiam recta linea *b. i. d.* & sic duae rectae lineae *k. i. d.* & *b. i. d.* habebunt unum, & idem segmentum commune *i. d.* quod est absurdum. Non est ergo recta *d. i. k.* nec radii solares umbram finientes per rectam lineam fluentes a spatio *d. c.* per summum gnomonem *i.* cadent in *k.* sed pars Solis excedens punctum verticale illuminabit spatium *b. k.* & ideo consumitur umbra gnomonis undequaque illuminati. Rursus, cum centrum Solis *e.* in tali positione distet à puncto solstitiali *d.* minutis 15 per hypotesin, tale vero declinationis spatium incidat in 21 gradum 50 minutas signi Geminorum ante solstitium, & in gradum 8. minutas 10 Cancri post solstitium (ut ex tabulis declinationum Solis Clavii Bambergensis, & aliorum constat) manifestum fiet per eandem demonstrationem, quod, dum centrum Solis ab illo Eclipticae puncto ad principium Cancri punctum solstitiale per 8 gradus 10 minutas progreditur, & per aequale spatium à solstitio recedit, nullam umbram jacit gnomon in Syenae climate, quod Eclipticae spatium (scilicet gradus 16. minutas 20) dies fere 17 absumit, dando unicuique diei minutas 59. sect. 8. juxta vulgarem astronomorum computationem. Per septemdecim igitur fere dies circa solstitium in Syenae climate nullas umbras jaciunt gnomones, & est Syene ἄσκιος, quod probandum erat. Ergo ipse Scaliger in suo de emendatione temporum egregio tractatu, ubi ratione agit, sine ira & mentis concitatione, de solstitio sic loquitur pag. 308. *Nam observatio solstitiorum operosissima, & aleae plenissima*, quod Sol per Tropicum plurimos dies immoretur, *quo fit, ut incrementa dierum circa illa puncta diutissime sint ἀνεπαίσθητα.* Nam si plurimos dies per Tropicum Sol immoretur, per plurimos etiam dies Syene est ἄσκιος, quae Tropico subjacet. Quod si quis pertendat, demonstrationem non bene procedere, eo quod radius Solis umbram definiens, non à centro Solis, sed ab alia sui corporis parte, per gnomonem ducitur: radios autem solares omnes à centro, tamquam à lucis fronte, per circumferentiam circumquaque emanare debere per rectas à centro ductas lineas, respondebo: quod si illud verum esset, umbrae corporum numquam absumerentur, sed progrediendo semper majores, & obscuriores fierent, quod experientia falsum arguit, & doctrina eclipsium, tantis experimentis confirmata, non patitur: quae asserit, umbram terrae in conum desinere, quod non fieret, nisi Sol non solum à centro, sed etiam à quavis peripheriae sui corporis parte radios transversos emitteret, quod melius per sequentem intelligetur figuram.

Sit



Sit enim corpus Solis, seu peripheria *b. c. d. e.* cujus centrum *a.* Corpus terrae, vel aliud quodcunque corpus *f.* Si radii Solis à centro emanant, vel à peripheria per lineas rectas tamquam à centro ductas, manifestum est, rectas *a. h. a. g.* tangentes peripheriam corporis *f.* in *h.* & *g.* quo magis progredientur, eo magis remotiores futuras, ideoque umbram semper augeri inter lineas *h. l.* & *g. k.* Quod cum fallum sit, & videamus quotidie umbras progressu minores fieri, & tandem absumi, necesse est, Solis superficiem radios emittere non solum, ut à centro directos, ut *e. h. b. m.* sed etiam transversos, ut *b. i.* & *e. h.* Quod dum fit, cum sit Sol major omni corpore terrestri, necessario umbrae absumuntur, ut videre est in rectis transversis *e. h. i b. g. i* quae cum non sint parallelae, eo quod spatium *b. e.* majus est spatio *h. g.* concurrunt in *i.* & umbra *g. h. i.* fit turbinata, seu κωνοειδής. Manet igitur inconcussa nostra demonstratio, & ruit magni viri assertio, qui non felicius, nec meliori fide agit cum Lucano, dum fingit, eum credidisse Meroën in ipso solstitio ἄσκιον esse, eo quod de ea cecinerit Lib. x.

— — *Quae quamvis arbore multa*
Frondeat, aestatem nulla sibi mitigat umbra.
Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.

Quod non est ita stricte, & mathematice accipiendum, ut nullam per totam aestatem umbram admittat, sed tam exiguam, ut non possit mitigare intentissimos ejus climatis calores. Nam cum Syene per septemdecim dies non habeat umbras meridianas, fatemur tamen, id tantum accidere per quatuor dies circiter Meroae, eosque non continuos, sed per duos duntaxat, Sole gradum Tauri quartumdecimum tenente, & totidem dum sextumdecimum Leonis occupat. Ideo est minus ἄσκιος. De solstitio vero ne verbum quidem Lucanus facit: nam summa aestas (ut credo) debet intelligi, cum Sol culminat, quod fit in climate διὰ Μερόης, Sole Taurum & Leone tenente, non in solstitio. Sed melius erit hoc loco Lucanum, & ejus cultores, authoritate magni viri in litteris, nec ipso censore forte minoris, defendere, Cl. Salmasium intelligo, virum ad miraculum doctum, & quem alterum Galliae portentum jure nuncupare possum. Is in suis ad Solinum absolutissimis & πολυμαθεστάτοις commentariis, sic ait pag. 422. Edit Paris. *Ita certe opinatur Vir magnus, hanc nimirum fuisse Lucani sententiam, tam Syenem, quam Meroën ἀσκίους esse toto Solis per Cancrum & Leonem transitu. Ignoscant mihi viri summi manes, hoc prorsus falsum est. Diversa quippe fuit veterum opinio de Syene, & Meroë, quantum*

ad ἀσκιότητα, ut ita loquar. Syene sub aestivo Tropico Cancri: in ea solstitii medio die nullam umbram jaci scribit Plinius Lib. II. *c.* 73. *Idem ibi tradit apud Meroën (quae à Syene* 5000. *stadiorum abest) bis in anno umbras absumi, Sole duodevicesimam Tauri partem, & quartamdecimam Leonis obtinente. Diversis igitur temporibus Syene, & Meroë ἄσκιοι: Illa tunc, cum certam partem Cancri Sol obtinet: Haec vero eo die, quo Sol certam Leonis partem ingreditur. Lucanus quoque diversum tempus ἀσκιότητος his duabus urbibus assignavit, de Syene loquens,*

— — Cancroque suam torrente Syenem.

Et Lib. VIII.

Nam quis ad exustam Cancro torrente Syenem.

At de Meroë ita canit,

— — — Quae quamvis arbore multa
Frondeat, aestatem nulla sibi mitigat umbra.
Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.

His verbis aperte indicat, Meroen ἄσκιον esse, cum Sol per Leonem transit. Haec vir doctissimus & plura. Sed ne transcribere ejus lucubrationes videamur, id solum adjiciemus, quod addit paulo post de duobus dodecatemoriis, in quibus pertendit Scaliger ad Patissonem Lucanum credidisse, & veteres omnes, solem stetisse. *Praeterea, cum umbras numquam flectentem Syenem de toto anno capere non possimus; cur de duobus mensibus potius, quam de uno accipiemus. Fallitur denique vir incomparabilis, qui meridiem perpetuum sub Tropicis assignasse veteres, eoque nullas usquam umbras ibi extitisse, affirmat. Lucem quidem ibi perpetuam, non μεσημβρίαν collocaverunt.* Et paulo post. *Postremo, & si concedimus (quod verum est) putasse veteres per integrum signum solem stare, unde solstitium: non tamen dabimus stetisse semper ἐν τῷ μεσημβρινῷ κύκλῳ, & perpetuum fuisse meridiem; quod absurdissimum est, nec umquam creditum veteribus, nec Lucano.* Haec Vir omni laude major, alioqui Josephi Scaligeri cultor, & amicus. Sed ille cultus (ut probum virum decet) mansit citra veritatis studium, quae ideo transcripsimus, ne quis dicat, nos solos pro Lucani fama indignari. Sed ad reliqua. Pergit rursus Vir summus, & in Hispanum invehitur in suis prolegomenis, *& cur,* inquit, *patitur Hammonis oraculum esse sub* XXIV. *partium latitudine, non ut est sub* XXIIX. Certe si Ptolemaei numeri bene se habent, ipsum oraculum est sub XXIIX. gradu. Sed Ptolemaei numeros in plerisque locis corruptos esse, pridem notaverunt docti. Et quicunque cum cura Ptolemaeum tractavit, is verum esse deprehendet. Nec potest iis plena fides adhiberi, nisi aliunde accedat positionis locorum confirmatio. Et cum hodie omnino ignoretur, ubi olim situm fuerit Hammonis Oraculum, ex solis Ptolemaei numeris affirmat Scaliger, id situm fuisse sub vigesimo octavo gradu. At tam bene, imo melius ex Lucano corrigi potest, Ptolemaei numerus quam ex Ptolemaeo Lucanus. Non enim tam facile mutari potuerunt Lucani versus, quam Ptolemaei literae numerales. Sed demus certum esse, Hammonis templum fuisse sub vigesimo octavo gradu, Poeta totam late circumjacentem regionem potuit intelligere, quae eodem nomine Hammonis nuncupatur. Nam ut ait Pindari vetus Scholiastes ad haec verba Pythiorum ode IV. Διὸς ἐν Ἄμμωνος θεμέθλοις (ubi Pindarus ipsam Cyrenem in Hammonis fundo ponit) πᾶσα ἡ χώρα ἀφιέρωται τῷ θεῷ. Et Stephanus Byzantinus in Ἀμμωνία. Et in Λιβύη ait, totam Libyam Ammoniam, vel Ammonida vocari

cari, & Alexandrum Polyhistorem laudat, ut etiam Synesius Epist. 148. Hammonis sales dicit vocari salinas quasdam fossiles, ad austrum jacentes ad summum quatuor gradus, qui sunt 80 Leucae Gallicae, quod spatium respectu totius mundi non est adeo immensum, ut non potuerit Poëta arripere inde occasionem de solstitio loquendi. Sed ad exactum aurificis stateram Poëtae verba quaeque ponderat rigidus censor, qui tamen in hac nota utcumque tolerari potest, in sequenti vero nullo modo. *Quare*, inquit continuo, *dissimulat à populari suo putari esse locum, ubi omnia signa oriantur recte, occidant recte. Certe illa non sunt tolerabiliora reliqua absurditate, qua signa sub Tropico recte oriri dicit; an praes est Lucano, & omnem ejus culpam praestare paratus?* Quasi vero, si in aliquo loco Lucanus peccaverit, non liceat in caeteris, ubi cum eo inique agit, ejus famam tueri. Locus Lucani, unde concludit, Lucanum credidisse esse locum, ubi omnia signa oriantur, & occidant recte, est Lib. IX.

Non obliqua meant, nec Tauro Scorpius exit
Rectior, aut Aries donat sua tempora Librae.
Aut Astraea jubet lentos descendere Pisces,
Par Geminis Chiron, & idem quod Carcinus ardens,
Humidus Aegoceros, nec plus Leo tollitur urna.

Hoc loco, quando de astrologicis quaestio est, melius erit verbis insignis satis astrologi Johannis de Sacrobosco respondere. Ille sic in sua sphaera. *Est enim regula. Quilibet duo arcus Zodiaci aequales, & aequaliter distantes ab aliquo quatuor punctorum jam dictorum, aequales habent ascensiones; & ex hoc sequitur, quod signa opposita aequales habent ascensiones; & hoc est, quod dixit Lucanus Lib.* IX. Citat deinde versus supra dictos, deinde subjicit. *Hic dixit Lucanus, quod existentibus sub aequinoctiali signa opposita aequales habent ascensiones*, ad quae sic commentatur Clavius Bambergensis. *Non enim voluit Lucanus omnia signa in sphaera recta, recte: & nullum oblique oriri, ut perperam interpretantur Sulpitius, & omnes Interpretes Lucani. Hoc enim falsum est; sed solum voluit, nullum rectius oriri, vel obliquius suo opposito, quamvis quaedam ibi recte oriantur, quaedam oblique.* Ad haec ne verbum quidem addam, cum satis superque pateat, sententiam Poëtae cum summis astrologis concordare. Pergit deinde Aristarchus, *& excuset* (ait) *si potest obsecro illud Lib.* x., *quod eodem tempore*

—— —— —— Mutator circulus anni
Aegocerum Cancrumque tenet. ——

ex duobus Tropicis unum facit, & ridiculi sunt, qui excusant, aut interpretatione adjuvant; non enim magis suis interpretamentis mihi illa probabunt, quam ubi dicit, Cancri sidera missa esse Leoni. Ego vero, magne Vir, non ero ridiculus, neque nunc excusabo: superfluum enim, neque interpretatione adjuvabo, quae per se satis stant sine adminiculo, nec tibi (qui nunc in facie Omnipotentis meliora contemplaris) illa probare conabor. Sed bono & aequo Lectori (credo) satisfaciam. Simpliciter enim negabo (quod etiam antea fecit anonymus quidam, ut patet ex tua ad Patissonem epistola) per *circulum anni mutatorem* intellexisse Lucanum Tropicum, quod pertendis, & nominis etymo probare autumas. *Mutator*, ais ad Patissonem,

 non

non ad verbum est τροπικὸς. Certe τρέπειν aliquando pro *mutare* sumitur, sed metaphorice. Proprie vero, & primario *vertere* significat, idque tam active, quam passive. Active enim *vertere aliquid*, seu *fugare*, significat: passive vero τρέπεσθαι *vertere se*, id notius est, quam ut exemplis indigeat. Ideo circulus Tropicus, vel quod Solem τρέπει, pellit, & fugat statim, ac ad illum accedit. Vel quod Sol τρέπεται, se convertit ad aliam partem, & eadem de causa solstitia dicuntur Graecis τροπαὶ, & ab hoc etymo deducit Aristophanes in ἐκκλησιαζούσαις, hisce verbis: ἐπειδὰν πρῶτον ἥλιος τρέπῃ; ad quae verba Scholiastes: εἰς χειμερινὴν δηλονότι τροπήν; non enim Sol mutatur, sed vertitur. Non igitur est *mutator anni*, sed *conversor Solis*. Non enim mutat anni temperiem Tropicus, imo viget in uno calor, & perstat, in altero frigus, & tunc remotissimus est annus ab omni mutatione,

Statque uno natura loco, ——

ut ait Manilius. Quis erit igitur *mutator ille circulus anni?* procul dubio Colurus solstitiorum, qui jure mutator dicitur, quando uno sui puncto aestatem adultam facit, altero profundam hyemem. Cum autem ille circulus, quem lacteo circulo coincidere Macrobius ait, in Somnium Scipionis Lib. 1. p. 47. per Cancri, & Capricorni principia transeat, jure dicitur ab Lucano,

Aegocerum Cancrumque tenet. ——

Sed ut planior fiat Poëtae sensus, ejus versus à Scaligero notatos ponam,

—— *Immensae Cyllenius arbiter undae est.*
Hunc ubi pars Coeli tenuit: qua mista Leonis
Sidera sunt Cancro, rapidos qua Sirius ignes
Exerit, & varii mutator circulus anni
Aegocerum Cancrumque tenet, cui subdita Nili
Ora latent: quae cum &c.

Hos versus sic pedestri oratione redde: Mercurius, inquit, praesidet aquis; ideo, quando est in ea parte Coeli, ubi Cancri, & Leonis constellationes adeo vicinae sunt, ut mistae videantur, & quaedam stellae sint ambigui juris, cui parti Coeli Sirius proximus est, & συνανατέλλει (Aratus versu 590. &c.) scilicet prope Colurum, per Aegoceri, & Cancri principia transeuntem, cui Cancro Nili ora, seu fontes dicuntur subjacere, licet id lateat, & non penitus cognitum sit. Tunc &c. Hic meo judicio est sensus Lucani planus, & nulla interpretatione adjuvandus, in quo carpendo eo est iniquior vir magnus, quod Poëta hoc loco non profert suam de Nili incrementis sententiam; sed Aegyptium quemdam inducit, omnia, quae de ea re bene male à pluribus disserebantur, enarrantem. *Sed Lucanus*, ait censor ad Patissonem, *ideo Cancrum Leoni miscet, quod putavit, Solem per duo illa dodecatemeria stare.* Proh Deum fidem! Istuccine est bona fide agere? Aut potius opinionum monstra Lucano affingere, nullo labore, nulla Herculea clava proterenda? Ubi nam hoc dixit Lucanus? Sed respondere ad ea, superfluum foret, cum Salmasium supra introduxerimus respondentem. Sequitur deinde ejus loci censura, qui extat Lib. III.

Tunc

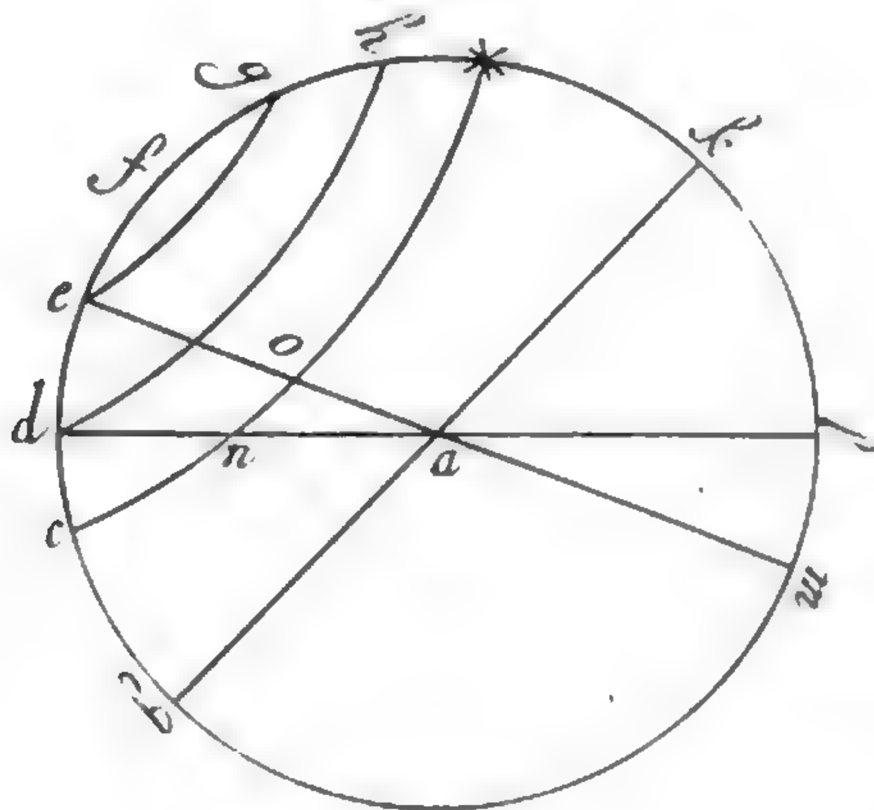
Tunc furor extremos movit Romanus Orestas,
Carmanosque duces, quorum deflexus in austrum
Aether, non totam mergi tamen aspicit Arcton,
Lucet & exigua velox ibi nocte Bootes.

In quo loco plura reprehenderat in Maniliana πρεσβεύσει. Sed in secunda editione culpam deprecatus ob sui codicis mendum, contentus fuit illud solum carpere, quod de Boote dixit Poëta his verbis: *Sed de Boote, quod subjicit, exiguam partem noctis lucere, frustra est; nam in illo tractu nihil habet privatim ab aliis tractibus Bootes, sed ibi totus oritur vespertino, septimo Aprilis, totus occidit* XIII. *Junii. Lucani Astrologiam ego non magis hic intelligo, quam quod Plin. &c* Sed, ô bone, quid Aprilis, & Junius hoc loco faciunt? non enim de mensibus, sed de noctibus loquitur Poëta; quod si vis, illum Sphingem esse, ego certe ero Oedipus. Nullo enim negotio solvam illius aenigmatis nodos, in quo fusius aliquanto disserendum est, non ob rei obscuritatem, sed in gratiam tyronum, quos ἀναστρολογήτους ὄντας, tanti viri, & tanti in mathematicis nominis authoritas fortasse raperet, nisi planissime demonstraretur, veram, & probam esse Lucani Astrologiam.

Tres dicuntur esse sphaerae situs, recta, obliqua, & plana, quae & jacens, & μονοειδής dicitur. In sphaera recta omnia astra sunt ἰσοφανῆ, nam per duodecim horas morantur, supra hemisphaerium, & totidem infra. In plana, una medietas Coeli est ἀειφανής; altera prorsus ἀφανής. In obliqua vero, prout situs regionum magis, aut minus ad Polum accedit, habet circulum circa Polum τῶν ἀειφανερῶν majorem, vel minorem; ut & oppositum ei circulum τῶν ἀφανῶν circa Polum oppositum. Romae igitur, ubi scribebat Lucanus, ubi elevatur Polus arcticus gradus 42. pars Coeli ἀειφανής diametrum habet graduum 48. nempe duplum elevationis, secundum Coeli convexum. At in Carmania Australi, quae sita est in XX. elevationis gradu secundum Ptolemaeum, circulus semper apparentium diametrum habet tantum gradus 40. Necesse est igitur, stellas omnes, quae inter duos illos circulos intercipiuntur, esse Romanis quidem ἀειφανεῖς, Carmanis vero non item. Sed his oriuntur, & occidunt, & plus temporis, vel minus apparent, prout plus, vel minus ad circulum τῶν ἀειφανερῶν Carmaniae propinquae sunt. Cum igitur totum sidus, dictum Bootes, stellis XXII. constet, & una informi, quam Arcturum vocant, earum omnes stellae, quae distant a Polo arctico minus gradus 42. vel qui latitudinem borealem ab aequinoctiali habent majorem 48. gradibus, necessario erunt in spatio Coeli Romae ἀειφανεῖ, quod & notavit Gellius Lib. 11. cap. 21. Eae autem sunt novem numero. Caeterae vero omnes, praeter tres, vel habent latitudinem borealem 40 graduum, vel eam excedunt; adeo ut omnes Romanis, ut ita dicam, sint [illegible]. At Carmanis, in 20 gradus elevatione sitis tota constellatio oritur, & occidit, nulla ejus pars est ἀειφανής. Stella enim ejus sideris borealissima distat a Polo gradus 22. & totum sidus est in iis partibus [illegible] ἀφανερώτερον, quam in Romano climate. Necesse est igitur, sive videatur illud sidus vesperi, ut * * * sive mane, ut * * * minore temporis spatio videri in Carmania, & respectu Romani climatis, *exigua nocte lucere*, sive noctis parte, ut vult Scaliger. Si vero quis velit, Arcturum debere intelligi, eo quod aliquando Bootes vocetur, & quod multum luceat (id enim vox [illegible] videtur innuere) idem erit? Necesse est enim ob easdem causas per majorem noctis partem lucere eam stellam

 Ro-

Romanis, per minorem Carmanis: & illis multo minus condi infra horizontem, his vero multo plus. Sumatur enim quodvis punctum, seu urbs, seu locus sub Carmaniae meridiano, & in Romae parallelo, seu vice versa (nam unum, & idem est) dico stellam Arcturum, & tardius oriri, & citius occidere Carmanis, quam habitantibus in Romae parallelo. & idcirco minore parte noctis lucere, hyeme quidem maxima differentia, aestate vero sensibili, quod sic demonstrare aggrediemur.



Sit circulus meridianus per verticem Carmaniae ductus *b. e. k. m.* cujus centrum *a.* quod & centrum mundi. Polus arcticus *f.* aequator *b. k.* horizon Carmaniae *e. m.* distans à Polo 20 gradus. Horizon loci adsumpti in eodem meridiano, & Romae parallelo *d. l.* circulus ἀειφανεςῶν Carmaniae *e. g.* Circulus ἀειφανεςῶν Romae *d. h.* Stella arcturus in meridiano distans à Polo gradus 58. *i.* punctum in meridiano infra horizontem distans à Polo etiam gradus 58. per quod necesse est, Arcturum transire, quando movetur circulariter circa Polum *c.* circulus, quem describit, eadem stella *i. c.* intersectio ejus circuli cum horizonte Carmaniae *o.* intersectio ejus circuli cum horizonte loci adsumpti *n.* Dico primo, stellam, dum fertur à puncto *i.* quod est in meridiano supra horizontes utrosque, per occidentem ad punctum *c.* in meridiano infra horizontes, prius intersecare horizontem Carmaniae in *o.* quam horizontem loci adsumpti in *n.* hoc est, prius occidere in *o.* quam in *n.* Dico secundo, eandem stellam, dum à puncto *c.* infra horizontes revertitur ad *i.* supra horizontes, prius intersecare horizontem loci adsumpti in *n.* quam horizontem Carmaniae in *o.* hoc est, prius oriri in *n.* quam in *o.* Cum enim arcus *i. o.* sit major arcu *i. n.* quippe pars totius minore tempore perficietur à stella, & occidet prius in *o.* quam in *n.* quod est primum. Rursus, si intelligatur stella per alteram partem Sphaerae reverti à puncto *c.* infra horizontes per orientem ad punctum *i.* supra horizontes, quando arcus *c. n.* est pars totius *c. o.* erit minor, & minore tempore stella eum percurret, hoc est, prius orietur in *n.* quam in *o.* quod est

est secundum. Inde sequitur, quod sive ea stella videatur mane, sive vesperi, per majorem noctis partem videbitur Romae, & in toto Romae parallelo, quam in Carmaniae parallelo. Quod si quis objiciat, noctes Carmaniae esse longiores aestate, & praecipue circa solstitium aestivum excedere noctes Romanas una hora minutis 52 hoc est, mane min. 56. vesperi totidem, & ideo saltem eo tempore non posse niti veritate Lucani assertionem: Respondeo, etiam in ipso solstitio aestivo minore noctis parte lucere eam stellam Carmanis. Nam cum deprehendatur ex sphaera materiali, seu mechanica, arcum *n. o.* intercipere duo interstitia meridianorum ad minimum, quorum 36. totum circulum, seu stellae revolutionem, perficiunt, & tale spatium à stella transcurratur per spatium unius horae min. 20. nam ut se habet numerus 36. ad 24. sic se habet numerus 2. ad 1. & unum tertium. Quanto majus ergo est spatium horae & 20. minutarum, spatio 56. minutarum (quo media nox Carmaniae excedit mediam noctem Romae) tanto tardius reconditur stella in horizonte Romano, hoc est, spatio 24. minutarum in ipso aestivo solstitio. In brumae vero tempore, cum spatium seminocturnum Romae excedat spatium seminocturnum Carmanis 56 minutis, addito spatio unius horae & 20 minut. quo stella tardius secat horizontem, emerget spatium duarum horarum cum 16 minutis. Circa aequinoctium autem vernum, quando ea stella per totam noctem apparet, noctibus in utroque climate aequalibus, emerget sola differentia arcuum *o. n.* & *n. o.* vesperi & mane, quod efficiet duas horas 40 minutas per totam noctem, quo tempore diutius lucet stella apud Romanos. Optime igitur Poëta velocem in illis partibus dixit esse Booten, qui tanto minore tempore Coeli spatium ibi permeat. Sed suae velocitati permittatur, & è nostris manibus evadat quam citissime: nimis enim diu super eo moramur.

Nunc audiamus censoris magnos clamores, dum Lucanum ἀκυρολογίας postulat, eo quod de Mercurii stella dixerit,

Hunc ubi pars Coeli tenuit. ——

Partem Coeli, ait, *ad Mercurii locum, non Mercurium ad partem Coeli pergere dicit. Et idem tinniunt illa*,

Aegocerum Cancrumque tenet. ——

Zodiacum, non Solem, dirigit ad puncta solstitialia, & quod mirum, eodem tempore deducit ad Cancrum, & Capricornum. Ecce, quam parum sibi constat magnus ille vir, per *mutatorem circulum* volebat intelligi Tropicum sup. p. 47.; nunc vero Zodiacum. Sed de eo supra. Nunc autem vult, Lucanum credere, Coeli partes ad Mercurium, & Solem moveri *Non enim dicimus*, inquit ille ad Patissonem, *meridies tenet Solem, sed Sol meridiem.* At meridies, ô summe vir, non est pars quaedam Coeli, sed tantum relatio situs Solis ad terrae partes; nam Sol, ubicumque locorum sit, facit meridiem, respectu cujusdam regionis, non invenit. Ideo non dicitur de meridie, *quod tenet Solem*; non est enim locus. Secus est de Cancro, aut Leone, quae signa sunt Coeli partes cum spatio, quae saepe ab Astrologis vocantur domus, & mansiones Planetarum, in quibus etiam, more ab iisdem recepto, dicuntur morari, dum eorum spatium permeant. Cur igitur parum Latine loqui arguitur ille, qui dixerit, Leonem *tenere Solem* per 30 dies? Licet Sol moveatur ad signum,

gnum, non signum ad Solem, cum Leo sit domus Solis. Nam domus sol et tenere dominum, vel hospitem, licet ea ad dominum, aut hospitem non accedat: nam Leonem *tenere Solem* idem est, ac si quis dicat, *Solem morari* in Leone. Sic Horatius Lib. 1. Ode 7.

— — — —. *Seu te fulgentia signis*
Castra tenent. — —

hoc est moraris in castris, aut te tenes castris, ut Caesar loquitur. Exemplum, quod profert ex Livio Scaliger ad Patissonem, nihil facit ad rem. Dixit Livius, *tenere portum navem*, quae ad portum iter dirigebat. *Tenere portum* hoc sensu est *tenere cursum ad portum, vel rumbum* (ut cum Petro Novio, & recentioribus nautis loquar) sic dicimus Gallice, *tenir le chemin, ou la route*. Hoc sensu verum est, quod ait Scaliger ibidem, *tenere, esse verbum motus*. Si tamen velit, nos tralatitie de Sole ita loqui, tunc Sol dicitur *tenere Leonem*, cum erit in Geminis, aut Cancro, quoniam per ea signa dirigit cursum ad Leonem, quae tamen locutio (ni fallor) jure cum sibilo exploderetur. Sed concedamus, credidisse Lucanum, signa ad Planetas moveri, & ab accusatorum subselliis in solium judicis transeat ipse Scaliger. Certe Lucanum se judice culpa liberabit. Non solum enim in sua ad Patissonem epist. talem opinionem tribuit Eudoxo, Metoni, Euctemoni, Arato, Avieno, Ciceroni. Sed *plus dicam*, ait, *non solum illi veteres hac opinione imbuti fuerunt, sed etiam quaedam tabes, & contagio ejus mali, ad Principem Astronomiae Hipparchum, atque ab eo ad Ptolemaeum, permanavit*. Cur igitur, o summe vir, eo nomine in Lucanum insurgis? cur in Poëta requiris majorem Astronomiae peritiam, quam id seculum patiebatur? Faciunt tua praeclara in Rempub. litterariam merita, ut à me hoc loco nihil durius audias, unum dicam, te plus justo censorio stylo indulsisse.

Sed pergamus ad reliqua, & alteram, ut ipse vocat, ἀκυρολογίαν expendamus. ait Lucanus Lib. VIII.

— — — *Inde Canopos*
Excipit, australi Coelo contenta vagari.

Canopus, inquit, ἀςὴρ ἀπλανὴς *vagatur*, quidni? qui numquam quiescit. Certe ipse Polus si vagari dicitur, id demum esset ἀκυρολογία. At ea, quae indesinenter circa terram immenso ambitu volvuntur, non video, cur non possint vagari dici. Cicero certe, Lib. II. de Natura Deorum, vagum stabili opponit. *Est enim*, inquit, *Philosophi & Pontificis, de Diis immortalibus non habere errantem, & vagam, sed stabilem, certamque sententiam.* Sed & idem Lucanus Lib. I.

Igne vago lustrare juvat. — —

Ne putes, eum inconsulto sic locutum; non enim ignoravit, Solem ab Ecliptica recedere. Et sic Claudianus Lib de laudibus Stiliconis *vaga sidera*, nulla distinctione videtur dixisse. Sed hic non possum tacere: illud enim est nimii supercilii (ne quid durius dicam) hominem hujus seculi, quo Latina lingua in solis antiquorum libris vivit, putare, se docere posse, Latine loqui antiquos, & inter eos, non quemdam ex Oscia paganum, aut ex Circumpadanis Semi-Boïum, aut Naevio, aut Pacuvio coaevum; sed Quaestorium virum Romae in aula ab ipso Conopeo educatum, & in ipso Latinae linguae flore eloquentissimum habitum, ut ex pluribus antiquorum testimoniis constat; vel ipsius Quintiliani, qui eum certe oratoribus non

ἀκυρο-

ἀκυρολόγοις annumerat. Hacc ſunt, quibus Lucanum, ut ἀναστρολογητὸν & ἀκυρόλογον, traducere conatus eſt vir ſummus. Errores deinde Geographicos exſequitur: *Satis*, inquit, *eam*, Lucani Geographiam, *aperiunt ea, quae ſupra attulimus, quod Hammonem ſub Cancro ponit, & quod magis mirum, fontes Nili. Itaque ſecundum hanc Geographiam ultra Syenem nullus eſt Nilus, nulla inſula Meroë, quae puerilia ſunt.* De Hammone ſupra, de fontibus Nili nunc dicendum, quos latere ſubditos Cancro dicentem inducit Aegyptium, diverſas de Nilo ſententias, veras, falſas enumerantem, quarum quasdam, ut vanas, rejicit. Non debebat igitur adſcribi Lucano ea ſententia, ſeu vera, ſeu falſa ſit: ſed tamen videamus, an nullis authoribus id Lucanus dixerit. Imo Juba Rege in rebus Africae fide digniſſimo, teſte Plinio, cujus haec ſunt verba Lib. v. cap. 9. de Nilo: *Originem, ut Juba Rex potuit inquirere, in monte inferioris Mauritaniae non procul Oceano habet, lacu protinus ſtagnante, quem vocant Nilidem.* Et paulo poſt. *Praeterea obſervatum eſt, prout Mauritaniam nives, imbreſve ſatiaverint, ita Nilum increſcere. Ex hoc lacu profuſus, indignatur fluere per arenoſa & ſqualentia, conditque ſe aliquot dierum itinere; mox alio lacu majore in Caeſarienſis Mauritaniae gente Maſſaeſylum erumpit.* &c. Inde porro pluribus eum deducit Plinius ad Aethiopas, & Meroën. Quod facit etiam Solinus, Plinii perpetuus imitator. ſic enim ille cap. 35. de Nilo. *Originem habet à monte inferioris Mauritaniae, qui Oceano propinquat. Hoc Jubam Regem accepimus tradidiſſe.* &c. Idem & recentiores faciunt, niſi quod eum fluvium Gir cum Ptolemaeo nuncupant, in Nilum tamen eum ſe exonerare faciunt, adeo ut ejus fontes ſint etiam fontes Aegyptiaci Nili, ſaltem in parte.

Lucanus igitur talis ſententiae authores non contemnendos habuit. Mauritaniae enim auſtralis limes proxime ad Tropicum accedit, teſte Ptolemaeo. Eandem porro de fonte Nili vulgavit ſententiam Dio Nicaeus apud Xiphilinum in Severo, ὃ δὲ δὴ περὶ τοῦ Νείλου πολλαχόθεν ἀκριβώσας ἔχω, δικαιότατός εἰμι εἰπεῖν. Ἐκ γὰρ τοῦ Ἄτλαντος τοῦ ὄρους σαφῶς ἀναδίδοται, τοῦτο δὲ ἐστὶν ἐν τῇ Μακεννίτιδι παρ' αὐτῷ τῷ Ὠκεανῷ πρὸς ἑσπέραν &c. Ex quo patet, poſt Lucani tempora centum quadraginta circiter annis eam de fontibus Nili apud Romanos non evanuiſſe opinionem. Nam paulo poſt idem Dio: πλησίον γὰρ οἱ Μακεννῖται τῇ Μαυριτανίᾳ τῇ κάτω οἰκοῦσι, in quo omnino cum Plinio conſentit, & fontes Nili ſub Cancro, vel citra, ponit: idem recitat de Dionis Nicaei ſententia Zonaras in Severo. Eandem porro promit de origine Nili Sententiam Pauſanias in Atticis p. 32. Eandem Ammianus Marcellinus Lib. XXII. itidem ex Juba. Eandem habuit Duris Samius, antiquus author, qui de Libycis ſcripſit, quod notavit Tzetzes ad Lycophronem p. 138. Eandem porro Vitruvius, cujus haec ſunt verba Lib. VIII. cap. II. *Mauruſia, quam noſtri Mauritaniam appellant, ex monte Atlante Dyris, qui ortus ex ſeptentrionali regione, progreditur per occidentem ad lacum Heptabolon, & mutato nomine dicitur Nigir. Deinde, ex lacu Heptabolo ſub montes deſertos ſubterfluens, per meridiana loca manat, & influit in Paludem Coloë, quae circumcingit Meroën, quae eſt Aethiopum meridianorum regnum. Ab hiſque paludibus ſe circumagens per flumina Aſtaſobam & Aſtaboram, pervenit per montes ad Catarractam, ab eaque ſe praecipitans per ſeptentrionalem, pervenit inter Elephantida, & Syenem, Thebaïcoſque in Aegyptum campos, ibi Nilus appellatur.* At quam bene procedat cenſoris judicium, videat aequus aeſtimator, qui vult ſecundum Lucani Chorographiam ultra Syenem, *nullum*

lum esse Nilum, *nullam Meroën* (nempe si sub Tropico Cancri Nilus originem habet) & id *puerile* vocat. Certe (ne immodestius aliquid dicamus) notanda est hic magni viri magna ἀπειροτεξία, qui non cogitavit, fluvium sub Cancro, vel etiam citra orientem, posse versus austrum fluere, & inde verso cursu, *immenso longitudinis spatio*, ait Plinius, ad boream remeare, & sic Meroën, & Syenem alluere. Ab alio forte, hoc loco, sua verba censori redderentur. Ego vero pudoris cancellos non egrediar; *at*, inquit, *etiam per Seras Nilum fluere dixit Lucanus* Lib. x.

Teque vident primi, quaerunt tamen hi quoque Seres.

Id equidem dicentem Aegyptium inducit suum fluvium μεγαλίνοντα, quo sermone nihil aliud voluit innuere, quam remotissimos, & ignoratos ejus fontes esse, & prima fluenta. Quod si putavit (ut ait Scaliger, nec ego multum repugno) Lucanus cum Virgilio, & aliis, Aethiopas, & Indos aut eosdem esse, aut gentes conterminas, nihil mirum, si Seras adjungit, gentem sine dubio Indis conterminam. Nam eo seculo ignorabantur earum gentium veri situs, & intercedentia maria, quae postea à Trajano navigata, Romanis tamen non adeo fuere notiora, quin Ptolemaeus ipse Africam circumfluam esse ignoraret, & ejus australem partem Seris per terram incognitam conjunctam esse crederet; & mare Indicum undequaque terra ambiri scripto traderet Lib. VII. cap. 5. Inde etiam est, quod post Trajanum Pausanias dixit, Seras esse Aethiopis consanguineos Eliac. Lib. II. pag. 205. Inde est, quod Virgilius de Nilo scribit,

Usque coloratis amnis devexus ab Indis.

Inde est, quod Procopius Lib. VI. περὶ κτίσματος. Νεῖλος μὲν ὁ ποταμὸς ἐξ Ἰνδῶν ἐπ' Αἴγυπτον φερόμενος. Inde est, quod Heliodorus Lib. x. Seras subditos Hydaspi Aethiopum Regi facit, nisi forte fuerint alii Seres in Africa, de quibus loquuntur Lucanus, & Heliodorus. Inde est, quod Aegyptius ille apud Lucanum Nilum per Seras fluere dixit, ut illum à remotissimis regionibus fluere innueret. Quod tamen non est tam absurdum, quam eorum sententia, qui Nilum ex Euphrate manare per occultos meatus volebant, quod testatur Pausanias in Corinthiacis. Quod si dixisset Lucanus, procul dubio censori suo vapulasset non defunctorie. Error ille porro non est Lucani, sed temporis, nisi dicamus, Lucanum, ut vatem, ariolari debuisse, vastum sinum maris Aethiopas & Seras intercedere. Nam & si jam à tempore Neronis Regio Africa circumnavigata fuisset à Phoenicibus, ut narrat Herodotus, tamen fides non est adhibita Herodoto, ut plurimum, & mansit ille error usque ad Ptolemaeum, ut diximus. Sed alius etiam error ejus reprehenditur, quod Bessos ad Mocotim collocaverit, dum canit Lib. v.

Orbita migrantis scindit Moeotida Bessi.

Pace tua, vir summe, non ideo illos ad Moeotim collocat. Iis enim verbis solum innuit, Bessos gentem esse vagam, nec statas, & certas sedes habentem. Non inficior tamen, Bessos à Strabone, Plinio, & aliis, inter Thracum gentes ad Haemum habitantes, recenseri. Sed fuerunt & alii trans Istrum Bessi, quos Ovidius Lib. III. Tristium ait, concreto glacie Istro, Imperii Romani fines populari. Et hoc etiam

seculo

seculo Bessarabes quidam ultra Danubium à Castaldo in sua Romaniae mappa ponuntur, ita credo, cum additamento Arabes, appellati, quod primi occurrant Arabum more nomadice viventes in suis plaustris. Nam ulteriores Tartari circa Moeotim omnes longissime à suo Coelo (si tamen Coelum proprium habent) vagari nemo nescit. Sed ad caetera.

Pompejus apud Lucanum Lib. VIII. post Pharsalicam cladem suadet ducibus reliquis suarum partium, ut velint una cum eo Parthos petere, & eorum auxilio inclinatas partes erigere. Parthici igitur Imperii amplitudinem in majus celebrat his verbis:

Dividit Euphrates ingenti gurgite mundum,
Et Polus Assyrias alter noctesque diesque
Vertit. &c.

Haec hyperbolice dicta, non ad oratorium, aut poëticum dicendi genus, sed ad διδακτικὸν & μαθηματικὸν canonem revocat criticus acer, quasi Pompejus astrologica, aut geographica dogmata Senatoribus Romanis insinuaret, non vero ad suam sententiam omnibus oratoriis coloribus eos trahere conaretur. Sed quando id agitur districtius, respondendum est. Dico igitur, posse in eo versu commode intelligi *enallagen*. *Polus alter noctes vertit*, pro *Polus alteras noctes vertit*; eo sensu Parthorum ditio tam late ad orientem extenditur, ut ibi noctes, & dies sint aliae à nostris, id est, cum nobis est dies, ibi est nox. Dico etiam, sine *enallage* posse eodem sensu *Polum* pro *coelo* sumi ἀρχαιῶς. Sic enim Lucanus ipse Lib. I. *gaudente Polo*, pro *coelo*. Sic Lib. V.

- - - - Sed summis etiam quae fixa tenentur
Astra Polis.

Sic Lib. VIII.

Numquam stante Polo. - - - - -

Quod ipse Scaliger *Coelum* interpretatur in suis ad Manilium notis pag. 79. Sic denique Virgil. Lib. I. Aeneid.

- - - - - Polus dum sidera pascet.

Et Lib. II.

Involvent umbra magna terramque Polumque.

Ea enim est propria, & primaria *Poli* significatio, si credimus Aristophanis Scholiasti in avibus Act. I. Scen. III. πόλον γὰρ οἱ παλαιοὶ οὐχ ὡς οἱ νεώτεροι σημεῖον τι καὶ πέρας ἄξονος. Ἀλλὰ τὸ περιέχον ἅπαν. Sic ille Euripidem in Perithoo laudans. Sic etiam Plato in Epinomide: ἐν ᾧ χρόνῳ διεξέρχεται τὸν αὐτοῦ πόλον. Sic Athenaeus Lib. II. τὸ τοῦ πόλου τοῦ παντὸς ἡμισφαίριον. *Polus alter* igitur, *aliud Coelum*, hoc est, *aliud clima*, *longinqua regio*. Sic *Coelum* pro *terra*, seu *vivorum regione* sumpsit Virgilius Lib. VI. Aeneid. vers. 896. teste, & interprete Macrobio in Somnium Scipionis cap. 3.

Sed falsa ad Coelum mittunt insomnia manes.

Sic proverbialiter Horatius,

Coelum non animum mutant, qui trans mare currunt.

Ego certe, qua sum rusticitate, huc usque putaveram in evolvendis priscis authoribus, non oportere se praebere quaesitorem incommodi, imo omnibus modis se versare, ne aliquid absurdi emergat ex nostro intelligendi modo. Verum, ut video, ea non est magni viri sententia. Credo tamen, hoc loco responsiones nostras aequo lectori satisfecisse. Declinavimus ergo hanc procellam. Sed ecce alius ventus ingruit, quem tamen non mersurum Lucani ratem confido. Est enim Etesias minime vorticosus, cum à Lucano *Zephyrum* dictum arguit censor (non enim vox Etesias in Hexametrum poterat inseri) & *eum*, ait, *ne ventum pro vento posuisse putes ab occasu flare dixit* Lib. x.

> \- - - - *Zephyros quoque vana vetustas*
> *His adscripsit aquis.*

Et paulo post,

> *Vel quod ab occiduo depellunt nubila Coelo*
> *Trans noton, & fluvio cogunt incumbere nimbos.*

Si trans orientem dixisset favonium intelligi debere, non pugnarem, qui Graecis proprie ζέφυρος, & ab occasu flat aequinoctiali. Sed cum dixerit ab occasu versus meridiem, medium ventum intelligit, non quem vocamus recentiores cum Servio ad Lib. 1. Aeneid. *Cardinalem.* Is autem est Argestes flans ab occasu aestivo, qui etiam Zephyrus dicebatur, teste Plinio Lib. 11. cap. 47 Et Strabone Lib. 1. qui Zephyrum ait à pluribus nominari ventum flantem ab occasu aestivo; Argestem vero ab hyberno. Ita variant nomina ventorum. Est autem unus ex Etesiis, teste Hesychio, quod & Diodorus Siculus firmat Lib. 1. Ἀλλὰ καὶ οἱ πνέοντες ἀπὸ τῆς θερινῆς δυσίας Ἀργέσαι κονιώσι, καὶ τῆς τῶν Ετησίων προσηγορίας. Idem asserit Apollonii Scholiastes ad Lib. 11. haec sunt ejus verba: Ἀργέσαι παρ' ἄσσον ἐπὶ πνείοντος ἵκηται: sic enim commentatur Scholiastes: τῦ Ζεφύρυ ὕτω λεγομένυ ἄρχεται δὲ πνεῖν ἀπὸ θερινῆς δυσίας. Et Author Libri de Mundo: Ὥσπερ οἱ Ἐτήσιαι λεγόμενοι μίξιν ἔχοντες, τῶν τε ἀπὸ τῆς ἄρκτυ φερομένων, καὶ Ζεφύρων. Per occiduum autem Coelum Europae partes intelligi, notius est, quam ut probationibus indigeat, à quibus Argestes nubila pellit in Ethiopiam, & Africam australem vere adulto, & desinente, quae in pluvias deinde resoluta Nilum postea redundare faciunt circa solstitium in Aegypti partibus, quod jam suo tempore notum asserit Suidas in ἐτησίαι. Est enim Argestes in Aegypto nubium maximus coactor, quod notavit pridem Theophrastus Lib. de ventis. Ἀργέστη δὲ ἀνέμω πάσα ἕπεται νεφέλη. Et paulo post. ὅ τε Ἀργέστης ταχὺ δασύνει τὸν ὀρανόν. Et rursus. Δασύνειν δὲ τὸν ὀρανὸν ... α Βορέαν καὶ Ἀργέστην; τὸν δὲ νότον περιφέρειν, loquitur autem de Aegypto. At quando postea ait,

> *Vel quod aquas toties rumpentis littora Nili*
> *Assiduo feriunt coguntque resistere flatu.*

Tunc est alia de Nili incremento sententia, & boream, seu ἀπαρκτίαν, intelligit, qui est etiam Ἐτήσιας, ideoque dixit, Zephyros, id est, ventos plurali numero. Sed ut pede collato cominus pugnemus, & evidentior fiat censoris iniquitas, demus, per Zephyros intelligi debere ventos ab occidente versus orientem flantes, & videamus, num Aegypti, & Nili rerum periti homines aliter locuti fuerint. Certe si quis in ea

in ea re fidem meretur, is est Aristides Rhetor, qui quater Aegyptum totam perlustravit, & in Aethiopiam usque peregrinatus est, & omnia, ut ait, scrutatus est, ut ipse loquitur, οὐδὲν παρελθὼν ἀνεξέταστον, & de causis incrementi Nili Libellum scripsit. Is enim de Etesiis sic loquitur. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' οἱ Ἐτησίαι κατὰ στόμα παντάπασιν ἐμφυσῶσι τοῦ Νείλου, ἀλλ' εἰς τὴν ὄχθην τὴν ἑῴαν, οἱ γοῦν πλεῖστοι αὐτῶν, εἰσὶ δή που Ζέφυροι ὄντες δ' ἀπὸ ἑσπέρας πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα ἀποτείνουσιν. Οὔτ' ἂν διὰ τοὺς ἐτησίας ἀνακόπτεσθαι δύναιτο. Eat nunc, & Lucanum exagitet aliquis, quod Etesias Zephyros dixerit, vel potius Stesichori partes agat, & παλινῳδῶν caecitate sanetur. At quomodo fert juris ventorum tam rigidus assertor, Virgilium dixisse Lib. v. Aeneid. *Classem Aeneae*, dum Carthagine Italiam petit, *fluctus secare Aquilone*, qui ventus prorsus ἀντιπνοος; id certe non impune tulisset Lucanus, & Aquilonem pro quovis vento posuisse negasset. Nam paulo post, vento in occasum mutato, Palinurum inducit negantem, se posse cursum tenere, eo quod

Mutati transversa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti. - - - - - - -

Regiones suas ventis adtribuit, quod si à vespere flante vento transverso non poterat Italiam petere, multo minus aquilone contrario. Induxerat tamen antea Mercurium, suadentem Aeneae, ut vela faceret confestim, ei dicentem,

- - - *Nec zephyros audis spirare secundos.*

Ergo ventos secundos vocaverat, quibus postea flantibus, negat Palinurus, se posse tenere cursum. Debebat etiam censor eodem stylo transfigere hominem, qui in Odysseae quinto Libro inducit Minervam, omnes ventos cessare facientem, praeter boream, quo Ulysses ad Phaeacas appelleret. Ad quem locum laborat Eustathius, & fatetur. difficile esse intellectu, quomodo borea flante appellere potuit Ulysses ad Phaeacas, & jure: iis enim terra ad arcton, unde boreas flat, jacet proxima. imo fere contigua. Sic etiam Homerus ab Eratosthene exagitatus est, eo quod dixerit Iliad. x. Βορέης καὶ Ζέφυρος τώ τε Θρῄκηθεν ἄητον. Verum a Strabone defenditur contra Eratosthenem Lib. I. Erit etiam in culpa Ovidius, qui Lib. VII. Metamorph. ait, Cephalum Athenis, vel Phalero Aeginam adnavigasse euro flante, eodem reflante non potuisse Aegina Athenas repetere,

Flabat adhuc eurus, redituraque vela tenebat.

At eurus flat ab oriente brumali, & est medius inter austrum, & subsolanum, teste Plinio Lib. II cap. 47 & ideo sol entibus Aegina, quae ad meridiem Athenarum jacet, & Athenas petentibus videtur magis commodus, & favorabilior, quam iis, qui Athenis Aeginam petunt; sed satis est ventorum, redeat tandem ὑγιεία. Addit deinde magnus vir; *Certe non alia pauca Lucani errata in cosmographia ipsi mathematico objicere poteramus, nisi essent etiam alius generis alia, ut quae peccat in historia; ut cum Massilienses scribit de more aliorum Gallorum humanas hostias immolare.* Haec, puto, elicit censor ex Lib III. ubi Lucanus de Massiliae obsidione, & luco exciso à Caesare in Machinarum obsidionalium usum, haec canit,

Hunc non ruricolae Panes, nemorumque potentes
Silvani, Nymphaeque tenent: Sed barbara ritu
Sacra Deum: structae sacris feralibus arae,
Omnis & humanis lustrata cruoribus arbos.

Bb bb bb 3 Sed

Sed debebat censor notare illud *barbara sacra*. Non enim conveniunt Graecis, quae barbara sunt; tum accuratius considerare illud, quod paulo infra addit idem Poëta,

> - - - - - - - - - - *Gemuere videntes*
> *Gallorum populi.*

Cur gemebant, nisi quod eorum ceremonias pollui, eorum sacraria everti, adspiciebant? Non ergo Massiliensibus eum lucum, ea sacra tribuit Lucanus, sed Gallis vicinis, quibus sacrificia ejusmodi tribuit Plinius Lib. VII. cap. 2. Quae tamen priscis Graecis non fuisse incognita Iphigenia contentissime clamat, & Macaria apud Euripidem in Heraclidis, ex vatum jussis pro Athenarum salute mactata; & Erechthei Regis Athenarum filia, ab ipso ex oraculo mactata, ut victoriam de Thracibus, & Eumolpo reportaret, quod testatur Lycurgus Rhetor in Oratione contra Leocratem pag. 143 & Apollodorus pag. 201. & Demaratus apud Stobaeum pag. 228. & ipse Euripides in Jone p. 629. Hyacinthi etiam quatuor filiae virgines id testantur, ad Geraesti Cyclopis tumulum ab ipsis Atheniensibus ex oraculi jussu mactatae ad pestem sedandam, quod nos docet Apollodorus Lib III. p. 205. Eas vero Erechtei filias fuisse asserit Demosthenes, & ab eo ad mactationem pro populo concessas fuisse. Idem officium urbi praestitisse, ait idem Demosthenes, Leocoras virgines, ex tribu Leontide, & sponte se obtulisse ad sacrificium pro urbis salute. Tanegraei etiam ex oraculo puerum, & virginem mactaverunt, testis Tzetzes ad Lycophronem pag. 3. Plutarchus etiam homo Graecus, ex Phaniae, & Lesbii Historici testimonio narrat, Themistoclem tres eximios, & nobilissimos adolescentes Persas, Baccho Homestae jussu Euphrantidae vatis, sacrificasse. Macedones etiam, gens Graeca à pluribus aestimata, adhuc Alexandri Magni temporibus iis victimis utebantur. Testis Arrianus Lib. I. pag. 5. Sic & Spartani Orthiam Dianam sanguine humano placabant quotannis, Pausanias pag. 98. Adolescentes ad ejus aram plagis usque ad mortem caedebantur; sic enim Plutarchus in Lycurgo de suo tempore loquitur: τοῦτο μὲν οὐδὲ ἀπὸ τῶν νῦν ἐφήβων ἄπιστόν ἐστιν, οὓς πολλοὺς ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ὀρθίας ἑωράκαμεν ἀποθνήσκοντας ταῖς πληγαῖς. Inde Porphyrius apud Eusebium praeparat. Euangelic. Lib. IV. rei evidentis coactus fatetur, Rhodi, Chio, Tenedo, Lacedaemone tales mactari solere hostias, & Philarchum citat, asserentem, hunc fuisse Graecorum universum morem, ut, antequam irent in hostes, hostias humanas litarent. Sed ut os obturetur censoribus Lucani, hoc loco, aio, eum morem habuisse Phocaeos ipsos, unde orti Massilienses. Clemens enim Alexandrinus in Protreptico pag. 27. post multa talium sacrorum exempla apud Graecos, sic ait: Φωκαεῖς δὲ (οὐδὲ γὰρ αὐτοὺς παραπέμψομαι) τούτους Πυθοκλῆς ἐν γ΄ περὶ ὁμονοίας τῇ Ταύρῳ Πόλῳ Ἀρτέμιδι ἄνθρωπον ὁλοκαυτεῖν ἱστορεῖ. Quod non meminerat magnus vir. Is tamen locus etiam ab Eusebio citatur praeparat. Euangelic. Lib. IV. pag. 94. Sed & aliquid simile fecisse ipsos Massilienses, innuit Servius ad Lib. III. Aeneid. Virgil. dum sic ait: *Massilienses quoties peste laborabant, unus se ex pauperibus offerebat alendus anno integro publicis, & purioribus cibis. Hic postea ornatus verbenis, & vestibus sacris, circumducebatur per totam civitatem cum execrationibus, ut in eum reciderent mala totius civitatis, & sic projiciebatur.* Haec ultima vox non potest aliter intelligi, quam de praecipitio. Sed quid plura, cum talia

talia sacrificia idemtidem exprobrata fuerint Graecis à scriptoribus Christianis, ut apud Justinum Martyrem videre est in responsionibus ad Orthodoxos pag. 275. ubi sic legitur: οἱ δὲ παρ' Ἕλλησι θρησκευόμενοι θεοὶ ἀπ' δαίμονες ὄντες πονηροί τε, καὶ μισάνθρωποι θυσίαις ἔχαιρον μιαρωτικαῖς τε, καὶ ἀφανιστικαῖς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων &c. Quod si pertendat aliquis censoris fautor, eum morem non amplius obtinuisse tempore Julii Caesaris, & ideo bene, & jure reprehensum à censore Lucanum. (Nam hominum immolationes pridem Senatusconsulto vetitas fuisse Corn. Lentulo, & Lic. Crasso Coss. A. U: C. 657. testatur Plinius Lib. xxx. cap. 1.) Respondebo, id Senatusconsultum non potuisse obtinere, ut à talibus sacris abstineretur. Opus fuit enim Imperatoriis edictis, & tempore tantum Hadriani Imperatoris desiit talium sacrorum impius mos, testis Pallas apud Eusebium praeparat. Euangelic. Lib. IV. Postquam enim Eusebius ex Porphyrio, & aliis plura ejusmodi sacra apud Graecos recensuit, sic ait: Καταλυθῆναι δὲ τὰς ἀνθρωποθυσίας σχεδὸν τὰς παρὰ πᾶσι φησὶ Πάλλας, ὁ ἄριστα περὶ τῶν τοῦ Μίθρα συναγαγὼν μυστηρίων, ἐπὶ Ἀδριανοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Et nota vocem σχεδὸν, quod innuit aliquibus in locis etiam ultra Hadriani tempora durasse ea impia sacra, quod patet etiam ex loco Plutarchi in Lycurgo, paulo supra citato. Nam Plutarchus usque ad Hadriani tempora vixisse elicitur ex Eusebio, & Cassiodoro, nec abludit Suidas. Videndus eo loco Eusebius, qui prolixe ea sacra enumerat, & Graecos eo nomine exagitat. At ne quid dissimulem, Plato in Mino negat, fas fuisse Graecis homines immolare. Nam Minoën sic introducit loquentem: ἐπεὶ αὐτίκα ἡμῖν μὲν οὐ νόμος ἐστὶν ἀνθρώπους θύειν, ἀλλ' ἀνόσιον. Sic equidem ille Philosophus à suis Graecis avertere hoc dedecus tentavit, & eluere hanc maculam. Sed quid unius viri testimonium contra tot, & tantos historicos, qui tamen cum Platone conciliari possunt. Non fuit enim lex Graecis, quae juberet, viros immolari, quod ait Plato, sed ex oraculo, vel vatum monitu viros immolare, nulla lex vetabat, ut probatum est, & sic non ex more quotidiano, & ordinario, nec ex lege viros sacrificabant, sed, ut dixi, extraordinario, vel ex oraculo, vel ex vatum monitis. Et ipse etiam Plato innuit, apud quosdam Graecos eum morem obtinuisse, ubi ait paulo post: Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῇ Λυκίᾳ οὗτοι, καὶ οἱ τοῦ Ἀθάμαντος ἔκγονοι οἵας θυσίας, θύουσιν Ἕλληνες ὄντες. At non solum Graecis id immanitatis tribuitur, sed & ipsis Romanis saepissime: Historia de Graeco, & Graeca, Gallo, & Galla in Foro Boario vivis defossis nota est ex Livio pag. 255. Sed & ipse Julius Caesar tali sacrorum abominatione usus est, si fides Dioni Lib. XLIII. ubi sic ait: ἄλλοι δὲ δύο ἄνδρες ἐν τρόπῳ τινὶ ἱερουργίας ἐσφάγησαν. Καὶ τὸ μὲν αἴτιον οὐκ ἔχω εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἡ Σιβύλλα ἔχρησεν, οὔτ' ἄλλο τι τοιοῦτον ἐγένετο. Ἐν δ' οὖν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ πρός τε τῶν ποντιφίκων, καὶ πρὸς τοῦ ἱερέως τοῦ Ἄρεως ἐτύθησαν. Sed & post Julium Caesarem, si Suetonio credimus, & Dioni: Ille enim sic de Augusto in ejus vita cap. 15. *Scribunt quidam trecentos ex dedititiis electos, utriusque ordinis, ad aram Divo Julio extructam, Idibus Martiis hostiarum more mactatos.* Hic vero sic Lib. XLVIII. pag. 244. Ἐπὶ τὸν βωμὸν τὸν τῷ Καίσαρι τῷ προτέρῳ ὡσιωμένον ἀχθέντες ἱππεῖς τετρακόσιοι, ἄλλοι τε καὶ ὁ Κανούτιος ὁ Τίτος ἐτύθησαν. Et post Augustum scribit Porphyrius περὶ ἀποχῆς. Ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν τίς ἀγνοεῖ κατὰ τὴν μεγάλην πόλιν τῇ τοῦ Λατιαρίου Διὸς ἑορτῇ σφαζόμενον ἄνθρωπον. Sed de his satis. Addit paulo post. *Haec vero, quae sequuntur ostendunt, hominem victricis gentis olim strenua facta ignorasse, cum Massilienses ita loquentes inducit.*

Num-

> - - - - - - - *Numquam felicibus armis*
> *Usa manus, patriae primis à sedibus exul.*
> *Et post translatas exustae Phocidos arces,*
> *Moenibus exiguis alieno in littore tuti.*

Certe, inquit, *alienum littus non potest dici*, *cujus maximam partem armis occupaverant*, *& de eorum felicibus in bellis successibus*, *quos numquam Lucanus pugnasse inducit*, *quo tempore ex Phocaea migraverunt*, *testes sunt Polybius*, *Strabo*, *& ante omnes Florus*, *qui hanc vaniloquentiam satis confutare possit. Sed haec satis erant judicio gravissimi illius Mathematici eludendo*, *cujus mores nemo ferre potuit umquam*, *ne censuram*, *& judicium in opere Lucani.* Sic perorat gravis accusator, cujus ultima verba jurgium redolent, & iram, quae judicio officiunt. Sed ad rem.

Dixit Poëta ex persona legati, Massilienses numquam usos felicibus armis. Haec est oratoria μείωσις commilitium detrectantis, non historica narratio; sed tamen audiamus testes. Polybius Lib. III. eos egregiam operam navalle Cn. Scipioni in pugna ad Iberum cum duabus exploratoriis navibus, narrat. Florus, eos opem contra Salyos à Romanis petiisse, dicit, nec ulla alia eorum fortia facta recenset, praeter eam ipsam obsidionem, quam Lucanus & fusius narrat, & in ea Massiliensium fortia facta magnificentius celebrat. Sed ut censori hoc loco patrociner, puto, cum memoria lapsum, vel manu properante Florum pro Trogo scripsisse, qui apud Justinum Lib. XLIII. fusius gesta Massiliensium persequutus est, ubi tamen nil aliud praeter repulsos à moenibus Gallos, insidias eorum evitatas, & aliquot millia eorum, qui Massiliam capere satagebant, caesa, quasdam colonias conditas, invenias, quod Trogus Romanus in Massiliensium favorem, qui semper Romanam potentiam coluere, in majus celebrat. Sed si in rebus Graecorum Graeci magis sunt audiendi. Strabo Lib. IV. eatenus fortitudinem eorum laudat, ὥστε πεποιθότες τῇ θαλάττῃ μᾶλλον ἢ τῇ γῇ, τὸ πρὸς ναυτιλίας εὐφυὲς, εἵλοντο μᾶλλον, ὕστερον μὲν τοι ταῖς ἀνδραγαθίαις ἴσχυσαν προσλαβεῖν τινὰ τῶν πέριξ πεδίων. Sed quae sequuntur de Aquis Sextiis jugulant: ἐνταῦθα τὸ φρούριον κατῴκισε Ῥωμαίων, καὶ ἐκ τῆς παραλίας ἀνέστειλε τοὺς βαρβάρους, οὐ δυναμένων τῶν Μασσαλιωτῶν ἀνείργειν αὐτοὺς τελέως, οὐδ᾽ αὐτοὶ τι πλέον ἴσχυσιν, ἀλλ᾽ ἢ τοσοῦτον μόνον ὅσον κατὰ μὲν τὰ εὐλίμενα ἀπὸ τῆς θαλάττης ἀπελθεῖν τοὺς βαρβάρους ἐπὶ ιβ. σταδίους, κατὰ δὲ τὸ τραχὼν ἐπὶ ζ. En, à victrici gente orientem, & occidentem subactam, ignorantem historiae Lucanum, qui dicit, eos

> *Moenibus exiguis alieno in littore tutos*,

quibus opus fuit Romano exercitu, ut barbari accolae à maris littore tantillum decederent. En causa, quare vaniloquus audiret Lucanus; en authorum testimonium, quo, velut telo trabali, Lucani latus peteretur; quibus, si amplioris inquisitionis causa, adjungatur Herodotus, absolveretur omnibus calculis Lucanus; non enim ab eo vel fidiculis aliud extorquebitur, quam Phocaeorum exilia, migrationes, & clades; eum videat Lector Lib. I. Sed Thucydides laudandus erat, ne quid dissimulem, qui Lib. I. ait, Phocenses, qui Massiliam condebant, Carthaginienses naumachia vicisse, sed tum maxime infelicibus armis usi sunt; ea quippe victoria, quam Cadmeam vocat Herodotus, iis adeo exitialis fuit, ut ex sexaginta navibus quadraginta amissis, reliquae viginti contusis rostris, factae fuerint inutiles, & ideo Cyrnum insulam, quam occupaverunt, relinquere coacti fuerunt, ut narrat Herodotus loco

loco citato. Caeterum cum dicit Scaliger, Massilienses armis occupasse Gallorum littus, pugnat egregie cum Plutarcho, qui eos non armis, sed sub mercaturae praetextu, Massiliam à Gallis ultro concedentibus accepisse, narrat in Solone statim ab initio. Haec porro sunt, quae in prolegomenis ad Manilium amaro felle imbuta in Lucanum jaculatus est vir in omnibus aliis rebus omni laude major. Sed quoniam in ipsis commentariis quaedam loca ejusdem Poëtae aut carpuntur, aut perperam interpretantur, ea uno tenore absolvamus.

In notis ad Sphaeram Manilii pag. 79. ad hunc Lucani locum Lib. VIII.

Signifero quaecumque fluunt labentia mundo,
Numquam stante Polo, miseros fallentia nautas,
Sidera non sequimur. Sed qui non mergitur undis
Axis inocciduus, gemina clarissimus arcto.
Ille regit puppes: Hic cum mihi semper in arcton
Surget, & instabit summis minor ursa Ceruchis,
Bosporum, & Scythiae curvantem littora Pontum
Spectamus; quicquid descendit ab arbore summa
Arctophylax propiorque mari Cynosura feretur,
In Syriae portus tendit ratis.

pertendit contra omnium codicum fidem legendum,

- - - - - *Summis magna ursa Ceruchis.*

ut ratio constet; vult enim stellam tunc dici *instare summis Ceruchis*, quod à Graecis dicitur κατ' ἄκραν κεραίαν, quando est in intersectione horizontis & meridiani, quod *natare* dicitur, & haec quidem subtiliter & ingeniose pluribus disputat vir summus. Sed ignoscat mihi ejus veneranda memoria, si non possum à vulgata lectione recedere. Primum enim, ut stella *natans*, seu in intersectione horizontis & meridiani posita, appareat esse κατ' ἄκραν κεραίαν, oporteret nautam non esse in navis tabulato, sed, ut Socrates Aristophanis, ἐν κρεμάθρᾳ μετέωρον, ut oculum haberet in altero antennae cornu; aliter non appareret stella *natans* esse κατ' ἄκρον κέρας, sed multo interior. Rursus, *instare* de tali positu stellae non potest dici, nam, quod ad situm, *instant* ea, quae *superiora* sunt. sic Virgilius de navi Aeneid. Lib. x.

Instat aquae - - - - - - - - -

Et, quod superiora premunt inferiora, metaphorice *instare* dicuntur, quae *premunt*, vel *urgent* aliquid, quod de stella in horizonte & Ceruchis dici non potest. Tum antiqui nautae, qui rebus vocabula indidere, remigio omnes utebantur, quod videre est apud Homerum, Virgilium, Herodotum, Thucydidem, & alios antiquos. Sed vela, quae antennas habent ad angulos rectos ad malum transversas, quae quadrata dicimus, remigio non tam commoda esse, notum est, & hodierna docet experientia. Navigia igitur ἐρετικὰ antiquorum Graecorum iis, ut puto, non utebantur, sed iis, quae vocamus Latina, & antennas habent majores, & ad malum ad angulum semirectum circiter inclinatas, quae ideo Latina vocantur, quod iis in Italia & mari mediterraneo, Latinis olim subjecto, omnia navigia ἐρετικὰ utantur. Nihilominus de eo non magnopere contendam, nam sive antenna sit recta, sive

 obli-

obliqua, *Cynosuram* commode dici pertendo *instare summis Ceruchis*, quando erit in 45 gradu elevationis, ut est in Ponto. Id sic demonstrare conabimur.

Sit malus navis *a. b.* ad perpendiculum erectus super tabulato *c. d.* antenna quadrati veli *e. f.* secans malum ad angulos rectos in *g.* cujus medietas *g. f.* est aliquanto minor inferiore mali parte *g. a.* adeo ut sit circiter aequalis, si dematur statura ad pedem mali stantis *a. n.* Antenna obliqua, seu veli Latini *h. i.* secans malum in *g.* & angulum *b. g. f.* bifariam vertex coeli *k.* intersectio horizontis *l.* ut sit quadrans totius coeli *l. k.* cujus centrum *g.* Cynosura posita in medio quadrantis ad 45. gradum elevationis *m.* Dico primo, antennam obliquam seu rectam *h. i.* productam versus *m.* cadere in *m.* & ideo bene dici eam stellam *instare summis Ceruchis*, quando nauta stans in tabulato, habens oculum in *h.* eam videt per punctum *i.* ubi sunt summi Ceruchi. Dico secundo, si nauta sit ad pedem mali, eum visurum stellam *m.* per summos Ceruchos antennae rectae in puncto *f.* hoc est, rectam ab ejus oculo *n.* ductam per *f.* casuram in *m.* & eo etiam sensu bene dici stellam *m. instare summis Ceruchis.* Cum enim angulus *m.* centro *k. g. f.* sit rectus, per coroll. prop. 27. Lib. III. (totus à terrae & maris globus respectu coeli, ubi stellae fixae centrum esse censetur, & ita esse asserit Macrobius Lib. I. in Somnium Scipionis pag. 66.) insistet quadranti: at recta *g. b.* ad perpendiculum erecta cadit in verticem *k.* alioqui non foret perpendicularis, & ideo recta *g. f.* cadit in *l.* quando *l.* & *k.* est quadrans: at recta *h. i.* secat bifariam angulum *b. g. f.* per hypotesin. Secabit igitur quadrantem *k. l.* bifariam in *m.* per 26 tertii, quod est primum. Rursus, cum angulus *f. g. n.* sit rectus, & rectae *g. f. g. n.* aequales per hypotesin, erunt anguli *g. f. n.* & *g. n. f.* aequales per quintam primi, ideoque semirecti per 32. primi. Sed est etiam angulus *i. g. f.* semirectus per constructionem, ideoque aequalis. ergo cum sint alterni anguli *n. f. g.* & *f. g. i.* aequales erunt rectae *h. i.* & *n. f.* parallelae, & cadet recta *n. f.* producta prope punctum *m.* eodem spatio, quo distat à recta *h. i.* quod est, in ipsam stellam propter

pter ejus immenſitatem, quod erat ſecundum. Sequitur altera nautae reprehenſio, quod dixerat eodem loco, navigantibus ad Syriae portus, Arctophylacem deſcendere ab arbore ſumma, *quod*, inquit vir ſummus, *non ſit, niſi extra mare mediterraneum, puta in Oceano auſtrali.* Intelligit enim *deſcendere ab arbore ſumma*, cum *non amplius culminat*, ſed, *nave verſus auſtrum provecta, ſidus illud declinat verſus arcton*, ut commode intelligitur verſus occaſum. Nam ubicumque culminat Arctophylax, ut in auſtrali Syria, ibi *deſcendit ab arbore ſumma*, dum *à vertice devehitur ad occaſum*, quod, ut puto, intellexit nauta Lucani, cujus verba craſſius exponenda ſunt; ſervat enim decorem Lucanus, & nautam, non Hipparchum, aut Aratum inducit argutantem. Reſtat unicus locus, cujus mentionem fecit obiter Scaliger in ſuis ad Sphaeram barbaricam Manilii notis ad hunc verſum

Vera Syracuſis Salamis non merget Athenas.

Quidquid, ait, *ſub involucro bujus verſus latet, alludit ad illud Lucanus*

Treſque petunt credi veram Salamina carinae.

non tam bic, quam apud Lucanum Salamis vera. Hunc locum, nec ab Lucani doctiſſimo cenſore (fas mihi ſit id audere proloqui, quando homo fuit) nec ab aliis interpretibus, huc uſque, quod ſciam, bene intellectum, liceat mihi explanare, & authoris ſententiam egregiam, ſed ob brevitatem non ita perſpicuam, tueri. Vir illuſtris, & omni laude major Hugo Grotius, cujus faciem, & mores probos, & raram eruditionem novi, in ſuo ad Lucanum indice, *Salaminam* vult dici *veram* ad differentiam *Cypriae*. Optime, ſi de inſula loquitur Poëta, quam tamen interpretationem ſibi jam antea vendicavit Antonius Delrio in notis ad Troadas Senecae verſu 843. Farnabius omnium Poëtarum interpres acutiſſimus, vult ideo dici *veram*, quod vere fuerit Athenienſium juris, non Megarenſium, alia alii. Ignoſcant mihi, toto coelo errant, non enim de inſula loquitur, ſed de pugna Salaminia. Sic enim Florus Lib. II. cap. 8. *Ne ſibi placeant Athenae, in Antiocho vicimus Xerxem, in Aemilio Themiſtoclem aequavimus, Ephesiis Salamina penſavimus.* Sic etiam Plutarchus alicubi. Οὐχ ἐπειδὲ τὴν Σαλαμῖνα Νεοκλῆς τὴν Θεμιςοκλέυς. Senſus eſt igitur. Athenae adeo à priſca nautica potentia ceciderunt, ut, quamvis delectus eas pene exhauſerit nautis & militibus, ad ſolas tamen tres exiguas naves ſuffecerint, teſtes infirmas priſtinae gloriae, & eorum omnium, quae olim ad Salaminam ſe geſſiſſe aſſerunt, quae vera nihilominus, non fabuloſa, credi conteſtantur. Hoc ſibi vult, puto, Lucanus eo loco, quo oblique & ingenioſe taxat Graecorum vaniloquentiam, qui ſua facta in majus tradiderunt adeo, ut poſterioribus ſeculis pro meris fabulis habeantur. Sic ad eam ſententiam, ſed apertius Juvenalis Satyr. x. verſ. 174.

- - - - - *Creditur olim*
Velificatus Athos, & quidquid Graecia mendax
Audet in hiſtoria

Plura in iiſdem ad Manilium commentariis contra Lucanum dixit ὁ μακαρίτης; ſed quae in prolegomenis fuſius dixerat, & à nobis examinata ſunt. Reſtat, ut adverſus Cluverium etiam, virum in Geographicis doctiſſimum, ſed qui, ut Joſephum

Scaligerum aemularetur, Lucanum etiam ut ἀγυωγεσϕτεῖν, & Virgilii ineptum imitatorem, exagitat, ejus Poetae sententiam & famam defendamus. Lucanus Lib. VII. sic canit,

Euganeo, si vera fides memorantibus, augur
Colle sedens, Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei dispergitur unda Timavi.

Ad quae sic Cluverius Italiae antiquae Lib. I. cap. 20. pag. 192. *Jam vero quod Lucanus ait, augurem sedisse Euganeo colle, ubi Aponus terris exit, atque Timavi dispergitur unda. Id oppido quam imperita ineptaque imitatione Virgilii, homo Hispanus ex Baetica provincia, horum locorum minime gnarus, cecinit, fidosque magis ea in re, quam scitos, habuit imitatores Statium, & Sidonium Apollinarem: Hunc Gallum natione; Illum Neapolitanum: quippe collem sive colleis Lucanus recte quidem intellexit eos, qui hodie Apono fonti imminent inter Patavium, Ateste, & Vincentiam. At ab hinc centum millia passuum abest Timavus fons, in extremo Camorum littore inter Aquileam & Tergesten.* Et rursus eodem Libro pag. 194. *Lucani jam quoque iterum notetur imperitia, & Virgilianorum versuum inepta imitatio. Verba ejus supra citata fuere ista,*

- - - *Aponus ubi fumifer exit,*
Atque Antenoreï dispergitur unda Timavi.

Quod ex pluribus numero fontibus in unum flumen confluit, non dispergitur, sed colligitur, quapropter de ostiis, quibus in mare effundatur flumen, intellexisse id Lucanum dubitari non potest. Unus est inter omnes Cluverius, qui Lucanum Virgilii imitatorem facit, nam aliud est imitari, aliud alicujus opinionem sequi, & diversus est utriusque character. Sed quando Virgilium excusat Cluverius, ubi de Timavo ait & Antenore,

Heic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
Teucrorum.

Ex eo, quod totus ille tractus ab Athesi fluvio ad Histriam usque incoluerunt Euganei, cur non eadem defensione usus est etiam pro Lucano, qui Euganeos colles intellexit, non eos solum montes, qui Apono fonti imminent, ut vult male Cluverius, sed qui per totum illum maritimum tractum ab Athesi ad Histriam usque insurgunt. Ergo Euganeorum regionem indigitavit Lucanus per fontes in ea regione celeberrimos, Aponum & Timavum, non quod vicinos eos fontes putaverit, sed quod in eadem Euganeorum regione, licet dissiti, erumpebant. Nam Timavus etiam à Martiale Euganeus cognominatur Lib. XIII. Epig. 89.

Laneus Euganei lupus excipit ora Timavi.

Sed ipse Cluverius de fonte Timavi, loco & situ non convenisse inter antiquos authores, fatetur, his verbis: *Nam antiqui etiam authores inter se super eo minime concinere videntur.* Poterat igitur abstinere à Lucani insectatione, qui, si Virgilii opinionem secutus est in eorum descriptione, qui non procul à Mantua, Virgilii patria, siti erant, & de quibus facilius illi erat verum inquirere, non ideo meruit imperitus, & ineptus audire. Nam si ineptus est in eo Lucanus, imperitior, & ineptior

eptior Virgilius foret, & magis in culpa, qui, in regione patriae suae vicina describenda, adeo supine & negligenter versatus sit, ut ipse errans aliis causam errandi praebuerit, Patavium prope Timavi fontem ponens. Sed imperitissimus & ineptissimus omnium Cluverius, qui vult Lucanum per Timavum intellexisse Padum. quod autem Lucanus ait,

Dispergitur unda Timavi,

optimo sensu id dixit, & pessime contra eum Cluverius argutatur. Nam quando Timavus cuniculo subterraneo lapsus, ut ipse Cluverius ait, in eos septem fontes erumpit, qui omnes Timavi fontium nomine vocantur; optime dicitur *dispergi* per ea foramina *unda Timavi*, licet postea in unum alveum coëant rivi, ex iis fontibus formati, nec necesse est intelligere de ostiis, quibus in mare effunditur, ut male opinatur Cluverius, qui sic Italiae antiquae Lib. I. pag. 192. *Caeterum compluribus fontibus iterum emergere Timavum apud dictum vicum S. Johannes Chersici* indicat Martialis Lib. VIII. Epig. 28. his verbis:

An tua multifidum numeravit lana Timavum:

Si bene Martialis eum *multifidum* vocavit; certe bene etiam Lucanus *dispergitur* dixit. Nec ideo ἀκυρελογίας incusandus erit Lucanus. Certe si unicus fons Timavi censeretur origo, alii vero fontes non Timavi, sed aliquorum fluviolorum diversi nominis existimati fuissent, forte censura Cluverii non tam iniqua foret; sed cum omnes illi fontes censeantur Timavi fontes, vel potius Timavi sub terram mersi, & ibi resurgentis, canales, necesse est, Timavum per eorum canales *dispergi*, donec rursus coëant. Nam Plinius Lib. II. cap. 3. inter fluvios, qui sub terram conduntur, & rursus erumpunt, Timavum numerat. Taceat igitur simia Scaligeri hoc loco infoelicissimus Cluverius, cujus immodestiam in antiquis authoribus vituperandis heic notare libet. Discat à Lucano Latine loqui, nec docere praesumat homo Germanus antiquos Romae cives. Quamvis enim Lucanus è Baetica ortum & genus duxerit, ab ipsis tamen incunabulis, & octavo ferme mense, usque ad mortem Romae, Athenis, & in aula Imperatorum Romanorum habitavit, ut in ejus vita videre est. Ideo à Quintiliano cum Horatio & Virgilio sacrarium Poëtices constituere dictus est optimo jure, quod ignoravisse Cluverium patet, cum ita licenter de antiquo & venerando Poëta locutus sit. Sed satis superque sit ἀντιλογίας, per quam tamen fit ad veritatem via, & quae non est mihi invidiam allatura, si reputaverit lector, me famam cujusque non ire laesum, absit enim, sed antiqui & pridem demortui existimationem laesam defendere. Plutarchus vir inter antiquos ultra omne doctrinae fastigium evectus, & cujus authoritas, tot retro seculorum successione firmata, in dubium revocari sine piaculo non potest, Herodotum multo antiquiorem, integri libelli machina adoriri, & ejus famam evertere, conatus est. Aristotelis de Metaphysica tractatum, nihil utile habere pronuntiavit, Aristophanem multis probris oneravit, non deterruit tamen tanti authoris nomen viros hoc seculo probos & doctos, quin eorum authorum existimationem contra Plutarchum tuerentur. Et ego ipse audivi Isaacum Casaubonum, alterum Galliae lumen, in privatis aedibus Lutetiae Herodotum praelegentem, quod ipse testatur in sua ad Hoëschelium epistola 47. multa contra Plutarchum fusius differentem. Idem praestitit scri-

pto edito Joachimus Camerarius, vir de litteris optime meritus. Ariſtophanem etiam multi tutati ſunt. Licuerit etiam mihi cum litteratorum gratia, mortui famam defendiſſe, nec ideo aliquid detractum velim honori ſummi viri, cujus laudes libenter praedicarem, niſi eſſet meo praeconio major, qui, ſi criticae iracundiae immoderatius indulſit, in eo tamen ferendus eſt, quod Lucani reprehenſionem cum patris ſui exiſtimatione conjunctas eſſe videret, qui & ipſe ſiniſtrum de Lucano judicium publicaverat. Sic magnum illum virum excuſo, & ad pietatem erga patris memoriam refero, ſiniſtrum ejus de Lucano judicium. Quod dum fulcire tentat ſententia veterum criticorum, & in ſua ad Patiſſonem epiſt. Martialem in Apophoretis citat de Lucano ſic ſcribentem,

Sunt quidam, qui me dicunt non eſſe Poëtam.

Fruſtra eſt, eos enim Martialis non criticos, ſed ſtolidos cenſet in ſequenti verſu,

Sed, qui me vendit, bibliopola putat.

Ridiculam ſubſannans de ſummo Poëta ſententiam, & eam arguens teſtimonio bibliopolae, multum lucri ex ejus codicum diſtractione facientis, ultimum verſum ὁ μακκαείτης reticuit, qui tamen totam ſententiam explicat, & eorum quorumdam inſulſae opinioni totius Romae conſenſum opponit; qui conſenſus pridem in celeberrimo totius populi coetu, in ipſa Theatri luce, palam factus fuerat, & manifeſtus, quando contra omnes alios ejus ſeculi Poëtas, & ipſum Neronem Imperatorem, praemium Poëſeos, lauream obtinuerat, cum Orpheum ſuum recitaſſet: quae victoria celeberrimum eum fecit. Sed odium Principis, & ejus aulae adulatorum contra eum excitavit, qui acerbitatis criticae aculeos in ejus ſcripta infixerunt, & praiverunt invidiae poſterioris ſeculi, quam Julius & Joſephus Scaligeri rurſus ſuſcitarunt, pro nihilo ducentes totius theatri Romani Judicium. Fabius certe Quintilianus, ut quidam volunt, eum magis Oratoribus quam Poëtis annumerat ob hiſtoricam narrationem, ſed tamen Oratoribus non ἀκυρολόγοις. In dialogo certe de cauſis corruptae Eloquentiae, ſi tamen eſt ejus Authoris, eum cum Horatio & Virgilio conjungit, dum ſic cenſet: *exigitur enim ab Oratore poëticus decor, non Attii aut Pacuvii veterno inquinatus; ſed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani ſacrario prolatus.* At quanta veterum turba poſſemus pugnare, ſi res authoribus agere tur, qui egregia de ſummo Poëta teſtimonia poſteritati ſacraverunt. Sed ne videar ex aliorum ſcriptis paginam conſuere, ea ponere ſuperſedebo. Multa extant in luculenta editione Grotiana, quae videat lector, ſi curat Lucanum, ego tantum duo eximia, quae non habet ea editio, recenſebo, unum Martialis, quod comparationem noſtram cum Virgilio firmabit Lib. VII. Epig. 22. de natalitio Lucani,

Phoebe veni, ſed quantus eras cum bella canenti
Ipſe dares Latiae plectra ſecunda lyrae.

Non relegat eum *ad ima ſubſellia*, qui à Virgilio ſecundum facit. Erat tamen Poëta Martialis & minime fatuus, quem dum in Lucani negotio teſtem advocat Scaliger, ſuo ſe gladio jugulat. Alterum erit Hiſtorici antiquorum de Lucano judicium referentis, Dionem Nicaeum dico. Is apud Xiphilinum in Nerone ſic, ὁ δὲ δὴ Λουκανὸς ἐκωλύθη ποιεῖν, ἐπειδὰν ἰσχυρῶς ἐπὶ τῇ ποιήσει ἐπῃνεῖτο, hoc eſt,

Lu-

Lucanus vero versus pangere inhibitus est, eo quod multum laudabatur propter Poësim suam. En qualis ab antiquis, & sui seculi hominibus, habebatur. Hoc vero seculo, si quibus aegrotat palatum, valeant; plures certe viri doctissimi in eo laudando cum antiquis consentiunt. Longum esset singulorum sententias recensere, unus pro multis erit. Adrianus Turnaebus, cujus auditorium doctissimum frequentasse gloriatur Josephus Scaliger, qui in suis adversariis non uno loco cum ingeniosissimum, cum ditissimum, doctissimum, elegantissimum Poëtam vocat: *Nihil motus*, inquit, *hominum hujus aetatis judicio, male & maligne de tanto Poëta existimantium.* Julium Scaligerum, ut opinor, innuens, cujus tempore vixit, & ejus hypercriticum vidit; si vero ratione certetur, certe judicio Horatii, qui & de arte Poëtica scripsit, & ipse eam felicissime exercuit, & qui judicio plurimum valuit, Poëta judicabitur Lucanus. Is enim Sermonum Lib. 1. Satyr. 4. sic Poëtam describit,

Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.

Profecto nisi hae dotes in Lucano reperiantur, nec ille Poëta sit, nec ego homo. Virgilium omnes mirantur, & ego cum iis. Jure profecto, jure. Sed tamen, si adeo inique cum eo ageretur, nonne putamus, eum etiam reprehensiunculis locum aliquando dedisse? Ut cum Aeneam suum Didoni Tyriae coaevum facit, qui omnium Chronologorum consensu tribus circiter seculis eam praecessit. Nam diceret rigidus censor, Poëta, dum Historice aliquid narrat, debet, si non vera semper dicere, saltem verisimilia fingere. Illam enim *quidlibet audendi potestatem* temperat Horatius ad verisimilia Lib. de arte Poëtica,

Sed non ut placidis coëant immitia, non ut
Serpentes avibus, geminentur tigribus agni.

Virgilius ex sua persona locutus dixit Lib. 1. Georg. *Stellas praecipites coelo labi*, ad quod Servius ait, *sequitur vulgi opinionem, non enim omnia prudenter à Poëta dicenda sunt.* Id ergo impune tulit, & jure, ac si Lucanus ex persona nautae cujusdam, aut Aegyptii è vulgo hominis aliquid παχυτέρως dixit, vel de etesiis, vel de Nili incremento, vapulat non defunctore censori suo. Si dixit Virgilius de navibus, quae urebantur,

- - - - - *Teucrorum res eripe leto*,

id impune fert, licet letum improprie dicatur de rebus anima carentibus. At Lucanus, eo quod dixit de Canopo stella,

- - - *Australi coelo contenta vagari*,

magnos excitat clamores, & ἀλυρόλογος vocatur, à Lucanomastige Scaligero. Quid? nonne & jure reprehensus est ab Hygino Virgilius, teste Gellio Lib. x. cap. 16. eo quod non ex sua, sed ex Palinuri persona ait,

- - - *Portusque require Velinos.*

Cum Velia oppidum, à quo portus Velinos dixit, sexcentis post Aeneam annis demum conditum sit. Et frustra est Turnaebus Lib. xxii. cap. 1. dum excusare cona-

conatur ex notatione nominis. Nam Velinus est nomen proprium à Velia deductum, nullam aliam habens significationem, nec umquam invenitur pro palustri, ut vult Turnebus. ἕλος est palus & ἑλώδης palustris, & ἕλεια dicta fuit ἀπὸ τοῦ ἕλους; sed non ideo, quod Latini ἕλειαν in Veliam mutaverint, non significationem, sed sonum secuti. Ideo Velia paludem, etiam & Velinus palustrem significabit, nemo qui sapiat sine exemplis credet. Plures etiam errores alios notavit idem Hyginus, quos videre potest quivis apud Gellium dicto loco. Geographico etiam errato Lib. III. Aenum cum Aeneis confundit, & Aeneiadas in Thracia ab Aenea conditos ait, qui non in Thracia, sed in Macedonia, quindecim à Thessalonica milliaribus, conditi sunt ab Aenea, teste Livio Lib. XL. At Aenenses ab Aeno urbe in Thracia, quorum nullus conditor Aeneas teste Herodoto, qui Aeolidem eam urbem vocat Lib. VII. sect. 58. & Strabo eam primum dictam Poltiobriam ait Lib. VII. pag. 319. à Poltyo Thracum Rege, quod erratum secuti sunt Mela, & Ammianus Marcellinus Lib. XXII. Et id notavit etiam vir summus Claudius Salmasius in suis ad Solinum commentariis. Non enim à culpa eum liberare sufficit Cononis Mythographi authoritas, si forte eam secutus est, contra plures & meliores notae auctores, qui, ne quid dissimulem, apud Photium est in eadem culpa. Palicorum etiam aram in Sicilia posuit prope Simaethum Lib. IX. quae prope Ericen erat fluvium, errans ipse, & posteris erroris causa fuit, ut optime notavit Phil. Cluverius Sicil. Antiq. Lib. II. Traxit & altera Virgilii culpa caeteros Poëtas, & ipsum Lucanum, Virgilium authorem secutum, qui Georg. Lib I. dum Aemathiam dicit Thessaliam, quae Macedonia est, non Thessalia, vel errans vel καταχρηστικῶς, causa fuit Lucano & posterioribus Poëtis Emathiam pro Thessalia ponendi. Ejus tamen erroris forte primus auctor fuit Catullus in Argonautico, & ab eo culpam traxit forte Virgilius, Catullo quidem contemporaneus, sed junior. In rebus naturae etiam Virgilius aliquando hallucinatus est. Ut Lib. II. ubi hieracem, sive sacrum accipitrem facit eviscerare unguibus columbam in ipso aëre, & inde cruorem fluere, & plumas multas. Quod ipsi tirones accipitrariae, sive falconariae artis, sibilo exciperent. Sciunt enim eas aves non in aëre volantes, sed humi aut in arbore positas, tum demum captarum avium & plumas vellere, & viscera diripere non unguibus, sed rostro. Ungues enim hactenus in eo ministerium suum praebent, ut praedam firmam & stabilem rostro praebeant. Gravissime etiam in equestrem disciplinam impegit, Lib. VI. Aeneid. vers. 881. dum Marcellum laudans ait:

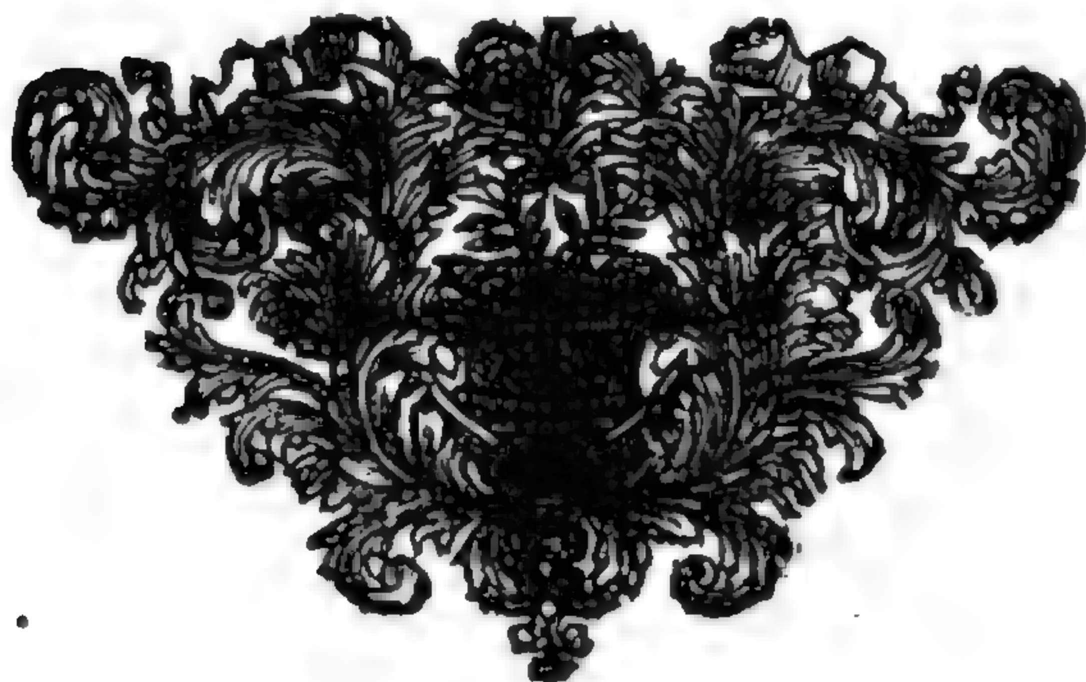
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.

Est enim in equitante maximum vitium fodere armos calcaribus. Quod scutica ludi equestris magister severissime castigat.

Plura possem; sed absit, ut nodos in scirpis quaeram, ut aliquid detractum velim famae maximi Poëtarum, quem praecipue colo, miror, veneror. Haec & talia sunt humanitatis vestigia, quae non debent officere famae tanti viri, quae in silva tot pulcherrimarum dotium, tot meritarum laudium, facile obruuntur. Habent & pulcherrimae facies suos naevos, non ideo contemnendae. Aequius igitur cum Lucano agatur, de quo tot egregia antiquorum testimonia exstant, quae non dubito

to neotericorum omnium convitiis praeponderantia pronuntiare. Voluit magnis inimicitiis clarescere Julius Caesar Scaliger, paternas inimicitias amplexus est melior filius. Quid tum? Non defuit Homero suus Zoilus, nec oportebat triumphanti Lucano deesse suum monitorem. Triumpha nihilominus divine Vates, invitis Neronibus & Scaligeris. Litasti immortalitati, & in Deos poëticae artis evasisti. Regna in alterutro Parnassi jugorum. Hoc erat in tuis fatis, ut ex operum gloria nata amplitudo famae, tibi Caesarum odium conciliaret. Nec valuit solus Nero implere tua fata Ecce & alius superiore seculo Caesar insurrexit. Incassum tamen obstrepunt, tuae tubae clangor illorum murmura facile superat. Jace igitur contentus fama tua. Nam licet dixerit te Fabius quidam Oratorem potius, quam Poëtam: alter *ad ima subsellia* te relegat, certe omnibus sanis, & ab ira & invidia liberis, semper eris laudatissimus Poëta, aut aliquid Poëta majus, & qui Virgilio ita sis secundus, ut illius talos premas, & novissimis insistas vestigiis.

F I N I S.



JACOBO PALMERIO

GRENTMENILLAEO,

JACOBUS MOSANTUS BRIOSIUS.

S.

Ita est profecto, Vir Generosissime, Maronis cultor sum miratorque, ut nemo magis; & aureum Aeneidos Opus in aureo scrinio recondam libens, servemque inter pretiosissima κειμήλια. Dum tamen Virgilii Carmina nomenque extollo, Lucani Pharsaliam decusque deprimi nolim. Stet sua utrique laus: ille Poëtarum Princeps, hic proximus à Principe habeatur: demus Lucanum non tam leniter canere (Infantis tamen cunas & labra circunsedit examen apum) demus primâ non donandum laureâ; at latrare, at scuticâ dignum, proh nefas! cum Julio Scaligero nequaquam putemus. Parcant Inclyti viri manes, si dixerim, illum saevâ eximii hujusce vatis seu lanienâ seu hypercrisi, aeternam nomini suo labem aspersisse. Nil moror aliorum obtrectatorum vile & caninum vulgus, quibus Lucanus ore felicissimi & elegantissimi Interpretis Brebovii nostri etiam nunc respondeat, quod olim Martialis ore, respondit sui temporis Zoilis.

Sunt quidam, qui me dicunt non esse Poëtam;
At qui me vendit Bibliopola, putat.

Audiat gens lacerandis illustribus viris nata, celebrem, quisquis ille tandem sit, Authorem Dialogi de causis corruptae Eloquentiae. *Exigitur jam ab Oratore poëticus decor, non Attii aut Pacuvii veterno inquinatus, sed ex Horatii & Virgilii, & Lucani sacrario prolatus.* Audiat suaviter canentem Statium Papinium.

Cedet Musa rudis ferocis Enni,
Et docti furor arduus Lucreti,
Et qui per freta duxit Argonautas;
Et qui corpora prima transfigurat;
Quin majus loquor, ipsa te Latinis
Aeneis venerabitur canentem.

Audiat denique Juniores inter, excellentem & politissimum Angelum Politianum: Virgilianus ille est, si quisquam alius, causâ seu factione, & versuum dulcedine incomparabili: sic tamen in Carmine, cui titulus, Nutricia.

Mox tonat ardenti Pharsalica praelia cantu
Aegyptique nefas, primo vix flore genarum
Conspicuus, torvo quem protinus ore secundum

Respe-

Respexit, captae vix ausus fidere palmae
Virgilius: sed iniqua bonis Rhamnusia tantis
Heu! decus hoc Orbi invidit. Licet ecce cruentum
Rugiat, & truncas siccet Nero sanguine venas
Fronte minax, diraeque instinctus verbere matris
Macte animo, non te, o Vates, Parnasside lauru
Nequicquam Deus & cithara dignatus honorâ est.

Et revera, si quis aequus Judex perpendere & conferre velit utriusque Poëtae loca; si quis legat & colligat, quod à nobis aliquando factum, Lucani Virgiliique descriptiones & comparationes, videbit Cordubam non semel Mantuae dubiam palmam facere. Nihil dicam de pompa, acumine & pondere sententiarum; res ipsa per se loquitur. Quam fortis & alte penetrans illa exclamatio.

Quis furor, o cives! quae tanta licentia ferri,
Gentibus invisis Latium praebere cruorem:
Cumque superba foret Babylon spolianda tropaeis
Ausoniis, umbrâque erraret Crassus inultâ,
Bella geri placuit nullos habitura triumphos?
Heu! quantum potuit terrae pelagique parari,
Hoc, quem civiles fuderunt sanguine dextrae?

Quam magni, quam graves & philosophici hi sensus.

Invida fatorum series, summisque negatum
Stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus,
Nec se Roma ferens; sic cum compage solutâ
Saecula tot Mundi suprema coëgerit hora,
Antiquum repetent iterum chaös omnia;

Et paulo post.

In se magna ruunt, laetis hunc Numina rebus
Crescendi posuere modum.

Quam divina & plena Coelestium apparet his verbis anima Pompeji in Coelum recepti.

Illic postquam se lumine vero
Implevit, stellasque vagas miratur & astra
Fixa polis: vidit, quantâ sub nocte jaceret
Nostra dies, risitque sui ludibria trunci.

Sic Lucanus re exprimit, quod verbis ita expressit Persius.

O curvae in terras animae, & coelestium inanes!

Quam incitata acris & vehemens, quam flexanima illa Catonis oratio?

- - - - - - - *Dum primus arenas*
Ingrediar, primusque gradus in pulvere ponam,
Me calor aetherius feriat, mihi plena veneno
Occurrat serpens, fatoque pericula vestra
Praetentate meo: sitiat quicunque bibentem

Viderit; haud ullo fuerit discrimine notum
Dux an miles eam; serpens, sitis, ardor, arenae,
Dulcia virtuti; gaudet patientia duris:
Laetius est, quoties magno sibi constat Honestum.

Sed longum & inutile foret congerere omnes Lucani aureas sententias, quas te saepius recitantem & discutientem audivi, non sine admiratione vegetae in aetate declinanti memoriae, & acerrimi semper judicii tui. Duos tantum Virgilii & Lucani locos addam, qui Doctorum ingenia hactenus exercuerunt, & super quibus variant sententiae, dum alii Mantuanum, alii Cordubensem magnificentius de Catone & sensisse, & dixisse contendunt. Prior sic

Secretosque Pios, his dantem jura Catonem.

Simplicissime profecto, & clarissime; & gloriosum, fateor, aliquem tam aequi rectique servantem haberi, ut praesit juridicundo apud Inferos: at concessum etiam id Aeaco, Triptolemo, Rhadamanto, Minoi. Posterior sic.

- - - - - - - - *Quis justius induit arma*
Scire nefas, magno se judice quisque tuetur;
Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni.

Quanta hic effulget & rerum & verborum vis! Non licet, inquit, in arcana Deorum & Catonis penetrare, grande illud nefas: *victrix*, id est, Caesaris causa Diis, sed *victa*, id est, Pompeji Catoni placuit. Observanda haec particula *sed*, cujus mira emphasis; designat enim, Catonis judicium Deorum sententiae quodammodo praeponderare, sic ut Lucani sapiens, non simpliciter uno minor sit Jove, quod de suo sapiente Stoïci asserebant, sed omnibus Diis si non major, saltem aequalis: sic ut Catoni, quod placuit, justius forsan censeatur, & magis placere debeat, quam quod placuit superis. Caeterum obiter notare libet errorem Montani nostri & Lacerdae, accuratissimi alioquin Virgilii Commentatoris, & aliorum, dum in praedicto octavi Aeneidos versu, Catonem Uticensem intelligi putant. Non ea certe mens prudentis aulici, & Imperatori suo blandientis Poëtae: nempe Virgilius & Aeneidem, & Georgica, & Eclogas, omniaque sua opera elaboravit in gratiam & honorem Augusti; qui his adeo delectabatur, ut ea saepius recitari sibi voluerit. Quomodo igitur potuisset Virgilius in praecipuo suo Opere, ita extollere Catonis justitiam, ut eum Piis judicem constitueret; & quam aliena fuisset à suo placendi domui Caesareae studio, honorifica mentio infensissimi semper Caesaris hostis, & dequo dictum fuerat, *cuncta terrarum subacta praeter atrocem animum Catonis.* Tum quomodo idem sapientissimus Vates, qui varias in Inferis sedes mortuis assignat, suam infantibus, amantibus suam, & peculiarem iis, qui mortem sibi consciverunt.

Proxima deinde tenent moesti loca, qui sibi lethum
Insontes peperere manu, lucemque perosi
Projecere animas.

Ad quae verba Servius. *Ideo moesti, quia secundum Platonem graviter puniuntur eorum animae, qui mortem sibi inferunt.* Quomodo, inquam, Catonem αὐτοθά-

νατον

ικετον in Elysio, hoc est, loco deliciarum, & quidem summo cum honore, hoc est, judicem constituisset. Proculdubio igitur de Catone Censorio in citato loco agit Virgilius. Cujus Catonis Censorii quae fuerit gloria & existimatio, testis vel unus Seneca, Epist. 77. „ M. Cato Censorius, quem tam Reipublicae profuit nasci, „ quam Scipionem. alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum mori- „ bus gessit, cantherio vehebatur, ab utroque latere dependentibus sarcinis. O „ quantum erat seculi decus! Imperatorem triumphalem, Censorium, & quod su- „ per omnia haec est, Catonem, uno caballo esse contentum. Et de hoc eodem Seneca Pater in Praefatione, lib. 1. Controvers. „ Erratis, optimi Juvenes, nisi „ illam vocem non M. Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? „ nempe voluntas divina, hominis ore enuntiata, & quem tandem Antistitem „ sanctiorem invenire sibi Divinitas potuit, quam Catonem, per quem humano „ generi praeciperet. Ille ergo vir quid ait, Orator est vir bonus, dicendi pe- „ ritus. Ite nunc & in istis vulsis & expolitis, & nusquam nisi in libidine „ viris, quaerite Oratorem. Hoc & sensit praedictus Grammaticus. *Censorium*, inquit, *significat non Uticensem, qui contra Caesarem bella suscepit: quomodo enim Piis jura redderet, qui in se impius fuit.* Sed haec *πάρεργα*. Ad propositum redeamus, & sub auspiciis summorum virorum militantes, retundamus Scaligeri tela, & illius aliorumque praecipuas objectiones diluamus.

Lucanus, inquiunt, *non est Poeta, nec enim fingit, nec fabulis satis aspergit Opus suum.* Ratio haec non est absolute vera; alioqui nec Hesiodus, nec Lucretius, nec ipse Virgilius in Georgicon prioribus libris Poëtae erunt. Lucanus non est Poëta mythicus, id est, Deorum ministeriis, & Fabularum ambagibus non utitur, concedo: non est Poëta historicus, qualis & Silius Italicus, & alii, id est, non afflatur Phaebeo furore, nec habet os magna sonaturum, prorsus nego, & pernego. Neque vero mihi, sed Ger. Joh. Vossio Critico accuratissimo, eoque meliori, quo candidiori fides adhibeatur, sic autem ille. „ Non res gestae, in- „ quit Petronius, versibus comprehendendae sunt, quod longe melius Historici „ faciunt, sed per ambages, Deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum „ tormentum, praecipitandus est liber spiritus, ut potius furentis animi ratioci- „ natio appareat, quam religiosae orationis sub testibus fides. Aliquis si hujus- „ modi debeat esse Spiritus poëticus, contendat, Lucanum Poëtam non esse, „ quem perstringere voluit Petronius: primum requirit, ut liber spiritus prae- „ cipitetur, sic ut Carmen videatur esse animi furentis opus; praeterea exigit, „ ut hoc fiat per ambages, Deorumque ministeria. Prius, ut alibi ostendimus, „ sufficit, ut ne conceptuum causa aliquis Poëtarum numero excludatur, eôque „ nil causae est, cur Lucanus non dicatur Poëta: nam furentis sit negare, Poëma „ illud, nempe Pharsaliam, à furore poëtico non proficisci: magis tamen Poë- „ tae nomen meruisset, si & altera conditio accessisset. *At ex Horatio omnis granditas ac tumor, & exquisitus ornatus à propositione seu principio Carminis abesse debet. Jam vero quam affectate & tumide incohat Lucanus.*

Bella per Emathios plusquam civilia campos
Jusque datum sceleri canimus; populumque potentem
In sua victrici conversum viscera dextrâ.

Haec, fateor, alia sunt quam, *Arma virumque cano*; nec simplicitatem Maronis ro-

 dolent.

dolent. Sed trahat sua quemque voluptas, & sua quemque sequatur gloria. Hic ut elegantissimè & verissime a te scriptum, placidi fluminis instar, lente fluit; ille torrentis in morem ruit cum fragore: hic per clivum molliter cedentem; ille per abrupta in Parnassum tendit. Hic Μῆνιν ἄειδε θεὰ imitatur, & Homerum sequitur ducem; ille sibi ipsi praeit, & viam invenit, quà se quoque possit tollere humo. Nec semper Horatio displicuit haec via, sic enim de Pindaro.

Pindarum quisquis studet aemulari, J-
ule, ceratis ope Daedaleâ
Nititur pennis; vitreo daturus
Nomina ponto.
Monte decurrens, velut amnis imbres,
Quem super notas aluere ripas,
Fervet, immensusque ruit profundo
Pindarus ore.

Nec displicuit Statio Papinio, qui in Thebaïde.

Fraternas acies, alternaque regna profanis
Decertata odiis, sontesque evolvere Thebas
Pierius menti calor incidit.

Et in Achilleïde.

Magnanimum Aeaciden, formidatamque Tonanti
Progeniem canimus.

Nec displicuit Claudiano, qui de Raptu Proserpinae.

Inferni raptoris equos, afflataque curru
Sidera Taenario, caligantesque profundae
Junonis thalamos audaci promere cantu
Mens concussa jubet.

Viden', eruditissime vir, quam vasta, quam sonantia, quam tumida haec sint prae Lucani verbis.

Pessimo consilio, inquit Scaliger, *Poëma suum inscripsit Pharsaliam.* Imo vero optime sic inscripsit: cum secundum regulas omnia ad unam actionem referat; nam de pluribus quidem aliis bellis agit, ut de Brundusino, Massiliensi, Hispanico, Africano, sed quae ad Pharsalicum dirigit, tanquam ad unicum, saltem tanquam ad praecipuum scopum. Addamus & cum illustrissimo Grotio; optimo consilio huic Operi nomen inditum ab eo loco, in quo fortuna de summâ rerum inter Pompejum & Caesarem decrevit.

Justitium latuit, imo patuit, jus enim latet in justitio, quippe in bello. Dii boni! quid agebas, Scaliger, cum haec scriberes: ubi tua mens? cur tibi monstra debellanda fingis? Sic enim constanter in omnibus Exemplaribus leguntur, nec aliter legi possunt hi versus Lib. II. in principio.

Ergo ubi concipiunt, quantis sit cladibus Urbi
Constatura fides superûm, ferale per urbem
Justitium: latuit plebeio tectus amictu
Omnis Honos, nullos comitata est Purpura fasces.

Et

Et quid dicemus de illa locutione, quae in nono est.

Quid prodest miseri basiliscus cuspide Mauri
Transfactus?

Latinè aliter dicimus, quid prodest basiliscum cuspide transfactum fuisse. Quo te, Juli Caesar, crudelis abripit Critica? & quid dices de illa Ovidii locutione, Epist. Penelopes ad Ulyssem.

Sed mihi quid prodest vestris disjecta lacertis
Ilios & murus quod fuit ante solum.

Etiam dubitandum, an pure loquatur, qui *Veneris* (Romae non Veneris legi) *comam*, *caesariem appellat.* Ratio dubitandi proculdubio sumpta tibi, Vir celeberrime, ex his Servii verbis, Ad 1. Aen. *Caesaries* à caedendo dicta; ergo tantum virorum est. Sed ratio decidendi tibi sumenda erat ex Ovidio, Amor. L. III. El. 1. ubi de Tragoediâ, sub specie Divae apparenti.

Hactenus & movit pictis innixa cothurnis
Densum caesarie terque quaterque caput.

Et ab uno petenda erat magistro, quem solum colis. Apud eum visuntur.

Drimóque, Xanthóque, Ligedque, Phyllodoceque,
Caesariem effusae nitidam per candida colla.

Et Claudian. 2. de Raptu.

Intereà volucri fertur Proserpina curru
Caesariem diffusa Noto.

Et de nup. Hon. & Mar.

Caesariem tunc forte Venus subnixa corusco
Fingebat solio.

Liquidam Palaestram nimis ambitose dixit. Id verbi non legi Lib. 1. sed 9.

Arcados authoris citharae liquidaeque Palaestrae.

Quod ita explicatur Lib. IV.

Perfudit membra liquore
Hospes, Olympiacae servato more Palaestrae.

Sic elegantissimus Poëta Claudianus in Panegyr. Mallii Theodori.

Calliope liquidas Alciden posce Palaestras.

Palaestra liquida est, quae fit à perunctis oleo liquido; hinc à Philostrato Palaestra fingitur sub forma puellae gerentis in sinu olivae ramum. Palaestra liquida Lucani, idem est quod Palaestra uncta Ovidii. Epist. Herus ad Leandrum.

Aut fora vos retinent, aut unctae dona Palaestrae,
Flectitis aut fraeno colla fugacis equi.

Est

Est adhuc versus in I. non negligendae censurae.

Dum terra fretum terramque levabit
Aër.

Neutrum verum est, siquidem unicuique elementorum suus est attributus locus; neque si terra deficiat, ejus in locum descendet aër, ita ut cedat, sed ne detur vacuum. Praeterea si terra sustinet mare, eadem ratione mare sustinebit aërem, non autem ab aëre sustinebitur. Sed diu est, quod & huic objectioni respondit eruditissimus Gerardus Vossius in Tract. de Orig. & Prog. Idolol. L. II. c. 54. & aërem non solum ambire, sed quodammodo vehere ac sustinere terram ostendit, ex Lucretio, Macrobio, praesertimque Plinio dicente, aëris vi suspensam cum quarto aquarum elemento librari medio spatio tellurem; & ita mutuo complexu diversitatis effici nexum; levia ponderibus inhiberi, quo minus evolent, contraque gravia ne ruant, suspendi levibus in sublime tendentibus. Quibus addi possit, Ovid. Metamorph I.

Et circumfuso pendebat in aëre tellus.

Et Tibullus ad Messalam.

Qualis in immenso desederit aëre tellus.

Et paulo post.

Nam circumfuso consistit in aëre tellus.

Una tantum legio Caesari erat, cum Ariminum captum est, at uni legioni una solum Aquila; quomodo igitur in plurali numero dici potuit: ut notae fulsêre Aquilae Romanaque signa. Esto, se res ita habeat, non licet enim, nec libet de eo nunc amplius disquirere; certe vix ulla figura crebrior apud Poëtas, quam ea, quâ numerus pro numero ponitur. Quis non dixit *vultus suos, pectora, corda sua?* Quamvis non sit nec tricorpor Geryon, nec Janus bifrons, nonne passim legimus & *Navis, & Reipublicae gubernacula.* Quod si Virgilio dicitur, *Pro purpureo poenas dare Scylla capillo*; eadem apud Ovidium in Amoribus, & apud Propert. Eleg. 4. dicitur in patrios saevisse capillos.

Excurrit Lucanus, & furori suo saepe indulget. Quid ni faciat, quod tota Poëtica Familia facit: nonne aliquando Virgilius excurrit in Chorographica & Physica? nonne lascivit nunc in Noctis, nunc in sceptri Regis Latini, & praecipue in mirabili illa famae descriptione, quae divini Operis, Lib. IV. legitur. Poterat ibi simpliciter dicere *sparsos per totam Libyam de amoribus Didûs & Aeneae rumores*; ecce autem ex unius Famae voculâ, captâ occasione, nobis famae natales, facta, mores, vultus, habitum, & totum denique corpus à capite ad calcem adumbrat & describit; idque viginti, ni fallor, versibus. Omitto sexcenta alia Poëtarum, quotquot sunt & fuerunt, similia diverticula; quae, tantum abest, ut damnari possint, ut potius utilia censeri debeant, tum Lectoribus, tum Authoribus, quo fessi ac languentes utrorumque animi interdum se colligant, & paulisper recreëntur. *Denique Lucanus*, ajunt, *nimis perdite assentatur Neroni generis humani pesti teterrimae, & non Caesarum modo, sed hominum sceleratissimo.* Attendant, rogo, qui talia objiciunt, quam rara sit, & sub optimis etiam Principibus vix speranda temporis felicitas,

tas, ubi sentire, quae velis, & quae sentias, dicere liceat. Quotus quisque est (unum Thrasеam, aut Helvidium Roma excipiat) qui ausit scribere in tyrannum, qui potest proscribere: tunc certe ut ejusdem Taciti tui & mei verbis utar, *ruere in Servitium Consules, Patres, Eques.* Nimirum servum, imo & miserum pecus Aulici; & quid non illis saepe suadet amor, haud dixerim opum & honorum, sed uxorum, liberorum, & interdum propriae salutis; cujus expediendae cum honesta sit omnis ratio, ut docent ipsi Justitiae Antistites, haberet, quo se excusaret Poëta, quamvis sincerae essent laudes, quibus Neronem extulit: sed in his seu blanditiis, seu adulationibus animadversum a te & tecum à nobis latere speciosas irrisiones. Quidni enim mors optetur, cui optatur apotheosis; quidni ut obesus, strabo, incendiarius, aemulusque Phaëtontis notetur, is de quo scriptum,

Seu te flammigeros Phoebi conscendere currus,
Unde tuam videas obliquo sidere Romam.
Aetheris immensi partem si presseris unam,
Sentiet axis onus.

Vidit etiam haec, & omnia κατὰ πόδα persequutus est; singulaque singulorum verborum schemata, & scommata observavit Daniel Heinsius in celebri, nunquamque satis laudanda Asini laude, ubi Scaligerianis licet partibus addictissimus, candide tamen, & honorifice de Lucano judicat, ut infra videbimus.

Haec sunt, quibus defendi posse putem Poëtam illum in multis, quae Latini Sermonis munditiam, & metri decorique rationem spectant. Dico in multis, non in omnibus: nullus enim Author, exceptis sacris, est ἀναμάρτητος. Geographica & Astrologica non attingo, & qui post te attingere ausit, is post Homerum scribat Iliadas; is post Apellem, Venerem pingat. Nos leves solum ictus, & vix summae cuti metuendos; tu lethales & ad imum penetraturos à summi viri capite avertis, tantumque tibi nunc ille debet, ut suffecto tuo, in locum Neronis, nomine, vetus Inscriptio sic jure renovari, & legi possit.

M. ANNAEO LUCANO

Cordubensi Poëtae,

BENEFICIO PALMERI

Fama servata.

In quo subit mirari fortunae vices, & varium illustris hujus Hispani fatum. Princeps potentissimus quidem, Orbis quippe Dominus, sed criminibus infamis, illi vitam olim abstulit; quam hodie ei reddit splendida editione alter Princeps & potentissimus, & Regio Stemmate, Caesareisque imaginibus clarus, sed virtutibus Musarumque amore clarior. Vir nobilissimus eruditissimusque Scaliger, sed saevum in

Republica Literaria tyrannidem exercens, Lucano suam gloriam olim eripuit; quam alter nobilissimus, idemque eruditissimus Vir Grentmenillaeus, sed justi tenax, & suum cuique tribuens, illi restituit aequissimâ suâ nec minus eleganti Dissertatione. Faxit Deus, ut tibi, Vir eximie, per valetudinem eruere liceat, latentes in Museo tuo reliquas gazas, Graeciam dico mirabile illud viginti annorum Opus, & Criticarum observationum in varios Authores volumen, & in Hesychium notas, & multa, quae tam polite, quam docte lusisti, tum Graecè, tum Latinâ, & Italicâ, Gallicâque Linguâ. Faxit Deus, ut patriae tuae & Academico nostro coetui serveris ad Literarum decus, & ad exemplum sincerae probitatis, veraeque animi fortitudinis. Fatear enim oportet, quamvis reluctante tuâ modestiâ, quod & fatentur omnes, qui te noverunt; nemo unquam à te discessit nisi doctior, aut melior. Vale, Palmeri magne, & mihi multis colende nominibus.

Satisfacturus desiderio doctissimi Spanhemii, pauca, quae olim ad hunc Authorem notavi, exscribere proposueram, sed haec levia sunt, & forsan ab aliis jam observata: si tamen instet, & tu suadeas, qualiacunque sunt, mittam. Cum clarissimo huic Viro, clarissimoque Fabricio scribes, multum, quaeso, à te salutentur meo nomine; sciatque factus ille ad unguem Fabricius, Parnassum nostrum (quando ita loqui vult) cum serio desiderare & venerari. Non fugit proculdubio aciem curamque diligentissimi Spanhemii, quicquid ad Lucanum sparsit Salmasius in Plinianis suis Exercitationibus, nec explicatio Turnebi Adversar. Lib. XXI. cap. 18. nec restitutio loci, qui legitur Pharsaliae Lib. IX. Ubi pro *corniger Ammon*, reponi debere *certior Ammon*, recte meo quidem judicio censet & probat, doctissimi patris doctissimus filius Isaacus Vossius in suis ad Melam notis. Habes hic quorundam Juniorum, qui solutâ oratione scripserunt, de Lucano testimonia.

PETRUS CRINITUS

De Poëtis Latinis, Lib. III. c. 58.

Lucanus est ardens & concitatus, sententiisque clarissimis excellens: in concionibus admirandus atque excultus, adeo ut videatur satis exprimere singularem illam elegantiam & majestatem Virgilii.

ADRIANUS TURNEBUS

Adverſ. L. XXI. c. 18.

Lucanus doctissimus & elegantissimus Poëta; nec enim moveor hominum ejus aetatis judicio, malè & maligne de tanto Poëtâ aestimantium, cum eis Antiquorum veriora, & sinceriora judicia opponere possim.

DA-

DANIEL HEINSIUS

In Oratione, cui titulus Laus Asini.

Erant quidem, qui oblivisci aegerrime libertatis possent, qui cum summo animi dolore & lacrymis sublatam quererentur. Neque deerant, qui magnas ei ac victuras voces commodarent; & quod magis admireris etiam Poetae. Inter quos Lucanus totum huic Divae opus, quod nunc superest, cum spiritu & sanguine impendit. Quae cum aliquando annotassem, ac cum pari spiritu, quo scripta sunt, ac animo ad libertatem nato percurrissem, quidam tristis aliquantum ac severus, & cum capite demisso, multa in Lucano accusare coepit, ac monere primum quaedam parum castigatè, & ex mente Authoris edita in eo emendanda esse: tum non optimum Latinitatis esse Authorem; ac postremo neminem tam perditè adulari, quod vel Operis initium testatur. Ad quae quamquam eo tempore aliis intentus, narro tibi, inquam, frater, fatum esse nostri temporis, an morbum; ut in maximis Authoribus vix quidquam praeter verba jam spectetur (quo, si lubet, emendationes istas refer) rerum nervi, & si quae majoris sunt momenti, ne tangantur quidem: De Latinitate aliquando & cum voles; quae fortasse à Virgiliana majestate aut Catullianâ, & illibatâ illâ Venere deflectit. De adulatione autem & initio sufflaminandus & monendus es in omnibus iis, quae primâ fronte encomium prae se ferunt, contineri meram & continuam ironiam.

GER. JOH. VOSSIUS

De Poët. Lat.

Notum est, quam praeclarè de eo scripserunt Auth. de caus. cor. Eloq. Item Statius, Fabius, Martialis, Sidonius. Sed omnes, qui ejus cum laude meminêre, longissimum esset referre.

EIDEM.

Habes, quoniam ita vis, & suadet Bochartus, nugas & quisquilias nostras. Sed audio recentissimè editum Lucanum cum variorum Notis; quas nunquam mihi visas licet sanctè jurare possim, plurimum tamen rogabis eruditissimum Spanhemium, ut attendat, an non actum agam; denique occasionem suspicandi cum alieno detrimento meas me augere facultates; quod & à Juris nostri regulis, & à candore nostro alienum. Vale, Vir maxime.

Irrepsit in Grotianâ Lucani editione communis error scribendi *trophaeum* pro *tropaeum*. Nec enim Graecè τρόφαιον, sed τρόπαιον, nec trophicos Cancri aut Capri-

pricorni, nec orationis trophos, sed tropicos & tropos dicimus; nec trophaeos, sed tropaeos ventos legas apud Plinium, L. 2. c. 43. Et apud Nonium Marcellum, c. 1. scriptum videas. *Tropaei significationem propriam Varro Bimargo ostendit. Ideo fuga hostium Graecè vocatur τροπή; hinc spolia capta fixa in stipitibus appellantur tropaea. Tropaeum* etiam constanter reperitur in veteribus monumentis ac libris.

Lib. 1, 63.

Sed mihi jam Numen; nec si te pectore vates
Accipiam, Cirrhaea velim secreta moventem
Sollicitare Deum.

&

Mundique extrema tenentes
Sollicitas Reges.

Sollicitare aliquem, idem est, ac aliquem sibi conciliare. Gallice *rechercher quelqu'un, le gagner, se l'attirer & rendre favorable, & attaché par prieres, promesses ou flatteries.* Quo sensu id verbum usurpatur à Terentio in Andr. Act. 5. sc. 4. Et Martialis sollicitare furem, pro furem allicere, dixit, ni fallor, L. 12. E. 75.

Nullum sollicitant haec Flacce toreumata furem.

Quo etiam sensu aut multum simili usurpatur à Quintiliano, Praefat. L. 6. ubi filii sui deflens mortem, & enumerans varia, quae illam sibi acerbam reddere poterant, ait: *Illud vero insidiantis, quo me validius cruciaret, fortunae fuit, ut ille mihi blandissimus me suis nutricibus, me aviae educanti, me omnibus, qui sollicitare solent illas aetates, anteferret.* Nec enim audio viros magnos, quorum alii sollicitare illas aetates interpretantur, *se joüer avec les enfans*; alii, *avoir soin des enfans & les servir*; & inde originem ducere putant plebejam illam Parisiensium loquutionem; *il faut donner une garde à un malade, pour le solliciter, pour l'assister & le secourir.* Tantum enim abest, ut *sollicitare* significet aegrum curare, ut capi videatur pro aegrum reddere, apud Ciceronem, Tuscul. L. III. in principio. Nec uspiam profecto apud alios classicos Authores legas *sollicitare* aliquem, idem significare, ac curam alicujus gerere, aut sollicitum esse de aliquo. Neque vero nutrices aviae famuli, tam sui amantes reddunt pueros suppeditatione necessariorum ad victum, vestitum, & valetudinem; sed eos deliniunt, & maxime sibi conciliant precibus, pollicitis, blanditiis, crepundiis, & fabellis anilibus, de quibus meminit idem author, Lib. 1. c. 9. Et expressus locus est Declamat. 4. Ubi sollicitare & blandiri tanquam synonyma junguntur. *Si cuncta gaudia nostra, & quaecunque vel sollicitant aspectu, vel blandiuntur usu, excutias.*

Lib. 1, 521.

Venia est tantorum danda pavorum. Vel hic solus locus probet pavorem in plurali usurpari, quod non putabat vir doctus, sed & Claudian. de Bel. Get. dixit.

Famaque nigrantes succincta pavoribus alas.

Lib. III, 296.

Omnia. Forsan *omina* facili lapsu & crebro apud alios Authores. vs. 299.

Nubiferam superevolat Alpen.

Non usurpavit solus Lucanus in singulari. Ovid. de Ar. Am. Lib. III.

Sed

Sed neque ramosa numerabis in Ilice frondes,
Nec quot apes Hyblae, nec quot in Alpe ferae.

Juvenal. Sat. 10.

Additur imperiis Hispania, Pyrenaeum
Transilit, opposuit Natura Alpemque nivemque.

Claud. de laud. Stilic. L. III.

Dixit, & extemplò frondosa fertur ab Alpe.

Et post eos Sidonius Apollinaris, ter aut quater tam in solutâ, quam in stricta oratione.

vers. 593.

Qua nullam pelago melius turbante carinae
Audivere manum.

Audacius id loquendi genus non videbitur nobis, si meminerimus Virgilium dixisse, *neque audit currus habenas.* Hic tribuuntur aures & obsequium non equis, sed currui; datur lingua & imperium non aurigae, non illius manui, sed habenis. Et Ovid. 5. Metamorph. Dixit Venus, *ille pharetram*

Solvit & arbitrio matris de mille sagittis
Unam sepofuit; sed qua nec acutior ulla,
Nec minus incerta est, nec quae magis audiat arcum.

L. I, 447.

Vos quoque, qui fortes animas belloque peremptas
Laudibus in longum Vates dimittitis aevum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Festus. *Bardus stultus à tarditate ingenii appellatur. Caecilius nimis audacem, nimisque Bardum barbarum: trahitur autem à Graeco, quod illis* βραδὺς, *Bardus Gall. cantor appellatur, qui virorum fortium laudes canit à gente Bardorum.* Nempe si Beroso Viterbiensi credendum est, Bardus apud Celtas regnavit, qui inventione Carminum & Musices apud illos inclytus fuit. Hesychius Βάρδοι ἀοιδοὶ παρὰ γαλάταις; sic enim restituit hunc locum clarissimus Seldenus in Marmor. Arund. p. 81. cum antea nullo prorsus sensu legeretur Βάρδοι ἀι ὁδοὶ, unde gravi lapsu vir eruditus, Barducucullum interpretabatur, cucullum viatorium, quo peregre uterentur. Βάρδος enim, inquiebat apud Hesychium, viam significat. A Bardis facta vox Barditus, quam habet exemplar Farnesianum, & pro cantu, accipiunt multi apud Tacitum, Lib. de Mor. German. *Primum omnium virorum fortium ituri in praelia canunt: sunt illis haec quoque carmina, quorum relatu, quem Barditum vocant, accendunt animos; futuraeque pugnae fortunam ipso cantu augurantur: terrent enim trepidantve, prout sonuit acies; nec tam vocis ille quam virtutis concentus videtur: affectatur praecipue asperitas soni & fractum murmur objectis ad os scutis, quo plenior & gravior vox repercussu intumescat.* Bardi autem vocantur securi, vel quod mortem non timerent, nec timendam esse incinerent auribus populorum; quippe qui putabant ἄφθαρτον κόσμον καὶ τὰς ψύχας. Nam Strabo tam de Bardis & vati-

bus, quam de Druidis ait, Lib. IV. Id quod Lucanus hoc loco tantum de Druidis, sed sub quibus alios etiam complectitur.

Vobis authoribus umbrae
Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi
Pallida regna petunt, regit idem spiritus artus
Orbe alio, longae canitis si cognita vitae,
Mors media est. Certe populi quos despicit Arctos
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud urget lethi metus, inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animaeque capaces
Mortis, & ignavum rediturae parcere vitae.

Vel securi dicuntur, id est, immunes à bellicis periculis & laboribus; nempe tubicinum instar, sola voce & cantu, non autem exemplo praeibant aliis ad pugnam. Certe de Druidis Caesar, L. VI. *A bello abesse consueverant, militiae vacationem, omniumque rerum habent immunitatem.* Quod & proculdubio intelligendum de Eubagibus & Bardis; nec enim inter armorum strepitus & lituum clangorem, ritè peraguntur sacra, vel audiuntur Poëtarum citharae: nec ferocienti Marti convenit cum relligione aut cum Musis, puellis delicatulis. Vel denique securi fudistis, id est, bello liberati post Caesaris in Italiam discessum. Quae explicatio juvatur ex iis, quae praecedunt,

Tu quoque laetatus converti praelia Trevir.

Et ex iis, quae sequuntur.

Et vos barbaricos ritus moremque sinistrum
Sacrorum Druidae positis repetistis ab armis.

Igitur translato è Gallia in Italiam bello, laetatur Trevir; repetunt omissa inter pugnas sacra sua & carmina Bardi & Druidae nunc securi.

Lib. I, 213.

Fonte cadit modico, parvisque impellitur undis
Puniceus Rubicon.

Multa adhunc locum; pauca, imo nihil ad rem vetus Interpres. Uno verbo, puniceus Rubicon dicitur ob glarearum colorem. Sidon. Epist. 5. L. I. *Unde progressis ad Rubiconem ventum, qui originem nominis de glarearum puniceo colore mutuatur, quique olim Gallis Cisalpinis Italisque limes erat.*

Lib. IV, 588.

Bagrada lentus agit.

Mire facit ad illustrationem hujus loci, quod notatum pridem à Viro incomparabili nomen *Bagadrae* seu *Bagradae* (utrumque enim legitur) deduci ex Hebraea voce *Braca*, significante stagnum: nempe quod & suâ naturâ hic fluvius adeò lentus, ut placidae paludis speciem referat, talisque sit, quale depingitur mare Pharsal. L. V.

Pigrius immotis haesêre paludibus undae,
Alta quies pelagi, moestoque ignava profundo
Stagna jacentis aquae.

Tum

Tum quod alveo ſuo excedens, circa oſtia in ſtagni morem longè latéque diſſundatur. Unde Sil. Lib. III.

Turbidus arentes lento pede ſulcat arenas
Bagrada, non ullo Libycis in finibus amne
Victus limoſas extendere latius undas.

Et de hoc eodem flumine Buchananus.

Bagrada Marmoricae lentus ſulcator arenae.

Videſis praedictum Bochartum Geograph. Sacr. par. ult. L. I. c. 24.

Lib. V, 51.

Gelidique inculta Juventus
Taygeti.

De Taygete Nymphâ, ſeu Pleiade, & de monte Taygeto Spartae & Amyclis imminenti vulgata omnia. Vocatur *gelidus* ob crebras pruinas. ſic apud Propert L. III. E. 12. Ubi de Lacedaemoniis faeminis.

Et modo Taygeti crines aſperſa pruinâ
Sectatur patrios per juga longa canes.

Taygeti Juventus, id eſt, Spartani Juvenes. Mirum autem primâ fronte videatur incultam dici Spartam Lycurgi legibus tam recte inſtitutam, & incultos appellari juvenes, qui à teneris unguiculis ad laborem, palaeſtram, curſum, natationem, famem, frigus, aeſtum, & omnium deliciarum odium erudiebantur. Nempe cum praecipuus animorum cultus, & morum formatio à Diſciplinis ingenuisque Artibus petatur, unde Ovid.

Scilicet ingenuas mentem excoluiſſe per Artes
Emollit mores, nec ſinit eſſe feros.

Inculta Lacedaemon, quia horrida & aſpera belli ſtudiis; propter quod ferox, animoſa, armipotens paſſim vocatur, & omnem doctrinae cultum reſpuebat, atque hoc ipſum ambitioſe gloriabatur: ut de Spartanis dici poſſet, quod ait Ennius, *bellipotentes ſunt magè, quam ſapientipotentes.* Cum Athenienſes econtra tam cultui Muſarum & eruditioni vacarent, ut optimè de illis à Livio dictum ſit, bellum eos literis verbisque, non armis adverſus Philippum geſſiſſe. Horrida & inculta vita opponitur apud Tullium pro Roſcio, ſi bene memini, vitae delicatae. Hinc Sparta, ἀνίκητος, μεγαλαύχην, δορυστέφανος dicitur. In Anthol. Lib. I. c. 38.

Εἶπε ποτ' Ευρώτας ποτὶ τὰν Κύπριν, ἢ λάβε τεύχη
Ηξιθι τᾶς Σπάρτας. ἁ πόλις ὁπλομανεῖ.

Et de victu & jure nigro v. Ciceronem 8. Tuſculan. p. 477. Quint. L. III. c. 7. *Minus Lacedaemone, quam Athenis Literae merebantur honoris, plus patientia & fortitudo.* V. & quae referuntur à Valerio tot fortia & egregia Spartanorum dicta. V. & Anthologiam Lib. IV. tit. I. In fortes, Ep. 8. & ibi Brodaeum, ubi multa de litigioſa Athenienſium, & bellicoſa Spartanorum indole referuntur. Et Lib. IV. c. 12. Epigrammat. in Venerem armatam. *Omnibus ſua decora ſunt. Athenae eloquen-*

quentia inclytae sunt: Thebae sacris: Sparta armis. Ideo hanc Eurotas amnis circumfluit, qui pueritiam indurat ad futurae militiae patientiam; ideo Taygeti montis difficilia nisi Laconibus juga; ideo Hercule gloriamur Operibus coelum merito; ideo muri nostri arma sunt, inquit Seneca pater Suasor. 2. & Claudian. de 4. Conf. Hon. *Sic armipotens Lacedaemon.*

Despexit muros rigido munita Lycurgo. Et Ovid. Epist. 2. *Armiferam Thracen.*

Lib. VII, 50.

Mortis vicinae properantes admovet horas.

Admovere, est aliquid vicinum facere, proximè adjungere: hic autem est accelerare, quod Gallice dicimus, *haster le temps de sa mort.* Observata mihi similis loquendi forma, Pharsal. Lib VII. Ubi de Bruto.

Ne rue per medios nimium temerarius hostes,
Nec tibi fatales admoveris ante Philippos
Thessalia periture tua.

Non absimili sensu Ovid. Metamorph. L. VII. Fab. 25.

Pars animam laqueo claudunt, mortisque timorem
Morte fugant, ultroque vocant venientia fata.

Et Seneca Quaest. Natur. Lib. V. in f. dixit contra maritima bella cogitantes, *Quid maria inquietamus, parum videlicet ad mortes nostras terra latè patet: itaque eamus in pelagus, & vocemus in nos fata cessantia.*

Lib. IX, 182.

Sic ubi depastis submittere gramina campis,
Et renovare parans hybernas Appulus herbas,
Igne fovet terras; simul & Garganus & arva
Vulturis, & calidi lucent buceta Matini.

Depastis campis. Hoc est, postquam depasta sunt à pecudibus prata; depasco enim & depascor, sicut pasco & pascor dicitur *Pavit ovis pratum*, Ovid. 1. Fast. *submittere*, aliquando est, simpliciter educere, praestare, proferre, Lucret.

Tibi suaves Daedala tellus
Submittit flores.

Et Seneca in Oedipo.

Laetus Cytheron pabulo semper novo
Aestiva nostro prata submittit gregi.

Hic autem censuerim strictius accipi, & significare idem, ac renovare herbas, ut sequenti versu legitur, & sufficere seu substituere nova gramina in locum depastorum. Sic apud Columellam & apud JCtum ff. de usufr. submittere foetus, oves, capras, hoc est, alias substituere, cum per morbos, aut venditionem, grex est diminutus. *Hybernas herbas.* Nempe cum Apulia seu Calabria, (haec enim confunduntur,) regio sit calidissima, unde Horatio torrida, siticulosa ac aestuosa dicitur, aestate vix ulla pabula sufficiebat pecudibus, quae in Samnium & Lucaniam aestivatum duceban-

bantur, unde hyeme reducebantur in Calabriam. Varro de Re Rust. L. II. *Neque eadem loca aestiva & hyberna idonea omnibus ad pastum; itaque greges ovium longe abiguntur ex Apulia in Samnium aestivatum.* Horat. Epod. I.

Pecusve Calabris ante sidus fervidum
Lucana mutet pascua.

Ergo sub adventum Autumni stercorabantur, vel incendebantur arva seu pascua, ut hyeme sequenti gramina producerent ad pastum pecudum. *Appulus.* Supp. Agricola, *Garganus*, *Vultur Matinus*, montes sunt Apuliae, de quibus omnibus simul, nescio an crebra sit mentio apud alios Authores; certe meminit Horatius, qui ipse Calaber fuit. De Appulo Rustico Epod. 2. ubi de VI. R. laudibus.

Quod si pudica mulier in partem juvet
Domum atque dulces liberos,
Sabina qualis aut perusta solibus
Pernicis uxor Appuli.

Et Carm. 3. Od. 9.

Non semper imbres nubibus hispidos
Manant in agros, aut Aquilonibus
Querceta Gargani laborant,
Et foliis viduantur Orni.

De Vulture L. III. Od. 4.

Me fabulosae Vulture in Appulo
Altricis extra limen Apuliae,
Ludo fatigatumque somno
Fronde nova puerum palumbes
Texêre.

De Matino Carmin. L. 4. Od. 2.

Ego Apis Matinae more modoque.

Et Lib. I. Od. 28.

Pulveris exigui prope littus parva Matinum
Munera.

Et Epod. 16.

Quando Padus Matina laverit cacumina.

Calidi. Calidus dicitur Matinus, vel epitheto communi toti Calabriae, quia, ut supra dictum, calida est haec regio. Hor. I. 31.

Non aestuosae grata Calabriae
Armenta.

Vel *calidus*, id est, *ardens*, ob accensos ibi focos. Sic Lucanus ubi de Brachmanibus.

Quisque suas struxere pyras, vivique calentes
Conscendêre rogos.

Et Ovid. Fast. 2.

Uritur in calidis alba columba focis

Calentes Rogi, *Calidi Foci*, hoc est, *ardentes*. *Lucent.* Non ex vicinis tantum; sed

sed etiam ignibus propriis, & multis, quae in toto lucent incendia monte, ut loquitur Silius L. iv. Idemque L. i.

Frondosi ignescunt scopuli, subitoque per alta
Collucet juga dissultans Vulcanius ardor.

Buxeta. *Buceta* legi vult Illustrissimus Grotius: sic & habent antiqua exemplaria, & Plantinianae editiones; & quod praecipuum, ita legit Acron ad haec verba Horatii. *Ego Apis Matinae more modoque. Quia*, inquit, *cygno Pindarum comparaverat, se api contulit pro parvitate, in Matino saltu Calabriae pascenti, de quo legitur, calidi lucent buceta Matini.* Sunt autem *buceta*, seu *bucita*, utrumque enim reperitur, pascua, ubi cientur boves, ut nos docent innominatus Glossographus, & Paul. Diacon. in Glossis, & Isidor. In Gloss. MSS. Quod verbum legere est apud Sidon. Apollin. Epist. L. ii. E. 2. *Diliculo autem Philomelam inter frutices sibilantem, Prognen inter asseres minurientem; cui concentus licebit adjungas fistulae septiforis armentalem camaenam; quam saepe nocturnis carminum certaminibus, insomnes nostrorum montium Tityri exercent inter greges titinnibulatos per depasta buceta reboantes.* Quod verbum etiam reperiri in Antiquis Gellii Codicibus, ait Ascensius in suis ad Lib. ii. cap. i. Notis; & quod Varroni restituendum probat Scaliger in suis Conlectaneis. Si autem huic lectioni & sententiae favet antiquorum Exemplarium, & antiqui Interpretis authoritas, non minus suffragatur & ratio. Nam de Buxetis Calabriae, Horatius ipse Calaber, ut jam dictum est, & alii Authores ne gry quidem. At de pecuariis, & de melle crebra mentio, imo tam magna, ut mel Tarentinum ipsi Hymettio opponatur Carm. 2. 6.

Dulce pellitis ovibus Galesi
Flumen, & regnata petam Laconi
Rura Phalanto.
Ille terrarum mihi praeter omnes
Angulus ridet, ubi non Hymetto
Mella decedunt.

Jam vero pecori & Apibus nullum buxo ingratius pabulum. Plin. L. xvi. c. 16. *Buxus Pyrenaeis & Cytoriis montibus plurima, & Berecyntio tractu; crassissima in Corsica, quae causa amaritudinis mellis: semen illius cunctis amantibus invisum.* Caeterum non me latet praeceptum Virgilianum campos incendendi, spectare praesertim terras, quae arantur. Sic enim Georg. i.

Saepe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis;
Sive inde occultas vires & pabula terrae
Pinguia concipiunt, sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor.

Ad quae verba Servius, *incendere profuit agros. Non agros, sed ea, quae in agris sunt, id est, stipulas vel quisquilias, hoc est purgamenta terrarum, & alia inutilia cremare: nam ut videmus, si in agris, qui incendendi sunt, desint stipulae, aliunde illuc portantur nutrimenta incendii. In hoc autem sensu sequitur Heracliti opinionem, qui dicit, omnia ex igne procreari, quem nunc terris alimenta praebere commemorat.* Quin tamen hac etiam ratione foecundentur prata, ex ipsis verbis Lucani patet, & ex multis Columellae locis; praecipue autem Lib. ii. c. 15. Ubi postquam de variis

riis

riis stercorationis generibus egit, mox addit. *Prodest etiam cineris usus & favillae.* Tum cap. 18. pergit, & speciatim de pratis agens; *sunt etiam quaedam prata, quibus mederi solent agricolae injecto stercore, sed nihil tantum prodest, quam si cinerem saepius injicias.*

Et in diversis Galliae Provinciis passim accenduntur dumeta & vepres, ut gregibus pabula succrescant. De hac seu agrorum, seu pratorum combustione videsis Horat. Epist. Lib. II. Ep. ult. & Strabonem L. XIII p 628. ubi de Catacecaumene, Ephesiae regione, & Lib. VI. p. 269. ubi de Catanâ & Aetnâ. Nec diffiteor summa juga minus apta bobus & armentis, quam ovibus & capellis, quas Meliboeus viridi projectus in antro, dumosâ de rupe procul pendere videbat. Sed per Buceta Matini, sicut per Vulturis arva, non tam montium illorum cacumina, quam adjacentes clivi, & subjectae valles intelligi debent. „ His ita positis clara fit Lucani „ mens. Quemadmodum, inquit, cum unus aliquis è rusticis Appulis focos in agris „ suis pascuis accendit, ut scilicet superinjectis huc illucque cinere favillaque, illos „ foecundet; sequuti exemplum alii rustici & vicini montium accolae, certatim ignes „ in campis suis excitant. Sic postquam Pompejo Cornelia pyram struxit, & accendit rogum,

Accipit omnis
Exemplum pietas, & toto littore busta,
Surgunt Thessalicis reddentia manibus ignem.

Lib. VIII, 286.

Obliquo maculat qui sanguine regnum.

De Juba Rege Libyae loquitur. Et per obliquum sanguinem significari vult, nothum fuisse Jubam, vel concubinâ genitum. Sic Statius 5 Theb. *Obliquumque à patre genus.* Firmat hanc sententiam verbum *maculat*, quo Poeta utitur.

Lib. IX, 732.

Nec tutus spatio est elephas.

Spatium hic, id est, magnitudo, moles. Unde spatiosus Taurus apud Ovid. 2. de Remed. Amor. in pr.

Parva necat morsu spatiosum vipera taurum,
A Cane non magno saepe tenetur aper.

Et apud eundem de Ar. Am. L. II.

Omnibus Andromache visa est spatiosior aequo,
Unus, qui modicam diceret, Hector erat.

Et spatiosus truncus apud Sil. Ital. Lib. XI. Ubi de quercu Jovis fulmine prostratâ,

Donec victa Deo latè procumbit, & omnem
Collabens operit spatioso stipite prolem.

Et spatii verbum ipsum pro magnitudine legitur apud eundem Ovid. Metamor. XI. ubi de Midâ.

Nec Delius aures
Humanam stolidas patitur retinere figuram,
Sed trahit in spatium, villisque albentibus implet.

Et Lib. II. ubi de Serpente à Cadmo occiso,

Dum spatium victor victi considerat hostis.

Et huc possint trahi haec Claudiani in nuptiis Honorii & Mariae, ubi nascentem & adultam rosam pingit.

Flore sub uno
Ceu geminae Paestana rosae per jugera regnant:
Haec largo matura die, saturaque vernis
Roribus, indulget spatio; latet altera nodo,
Nec teneris audet foliis admittere soles.

Juven. L. 1. Sat. 4.

Incidit Adriaci spatium admirabile Rhombi.

Id est, ingens & incredibilis piscis magnitudo.

Quod sit Hominis spatium a vestigio ad verticem. Plin. L. VII. c. 17.

Lib x, 139.

Plena Maris Rubri spoliis, colloque comisque
Divitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.

Cultu laborat; id est, ut volunt quidam, propter cultum laborat, id est, graviter. Sic Trebell. Pollio, ubi de Zenobia, quae a Cleopatra originem se ducere gloriabatur. *Ducta est per triumphum ornata gemmis ingentibus, ita ut ornamentorum opere laboraret.* Sensu fere simili Horatius dixit arbores nive laborantes, Ovid. 9. L. 1.

Vides, ut altâ stet nive candidum
Soracte, nec jam sustineant onus
Sylvae laborantes.

Et Ovidius in Nuce.

Pomaque laesissent matrem, nisi subdita ramo
Longa laboranti furca tulisset opem.

vers. 257.

Aequoreosque sales longo mitescere tractu.

Ex hoc loco apparet, sales pluraliter etiam dici in sensu proprio, contra quam sensit Servius, qui haec habet ad hunc versum 1. Aen.

Vela dabant laeti & spumas salis aere ruebant.

Salem, quo utimur, singulari tantum numero dicimus: cum jocos significamus, pluralem tantum numerum ponimus. Falsum utrumque: quod facile esset ostendere ex variis Authorum locis. Sufficiat ad institutum nostrum Columella, qui *salibus* dixit in dandi casu, L. VII. c. 8. Et Jurisconsultus in L. XI. §. 1. ff. de Public. & Vectigal. *Cotem ferro subigendo necessariam hostibus quoque venundari, ut ferrum & frumentum & sales non sine periculo capitis licet.* Sic & Graece ἅλας passim legimus. Ovid. Metamorph.

Quid non & Scythicis Hypanis de montibus ortus,
Qui fuerat dulcis, salibus vitiatur amaris.

Lib. IX, 515.

Non illic Libycae posuerunt ditia gentes
Templa, nec Eois splendent donaria gemmis;
Pauper adhuc Deus est, nullis violata per aevum
Divitiis delubra tenens; morumque priorum
Numen Romano templum defendit ab auro.

At

At de eodem hoc Ammone Q. Curtius Histor. L. III. *Umbilico tenus arieti similis est, habitus smaragdo & gemmis coagmentatus. Hunc, cum responsum petitur, navigio aurato gestant, multis argenteis pateris ab utroque navigii latere pendentibus.* Et Diod. Siculus eadem fere scribit, Lib XVII. *Quomodo autem pauper, qui smaragdos, gemmas, aurum & argentum habet?* Quomodo *Irus & est subito, qui modò Caesar erat.*

Haec certe ἀσύςατα videntur; & quisquis benè perpenderit Poëtae verba, fatebitur, nos hic non posse recurrere ad diversitatem temporum. Dicemusne igitur, ad Authorum conciliationem, pauperem Jovem quoad templum & donaria, divitem vero tantum quoad effigiem?

Lib. x, 114.

Ubi de Cleopatrae regiâ.

Nec summis crustata domus sectisque nitebat
Marmoribus, stabatque sibi non segnis Achates,
Purpureusque lapis, totàque effusus in aulâ
Calcabatur onyx; hebenus Mareotica vastos
Non operit postes: sed stat pro robore vili
Auxilium non forma domus, ebur atria vestit.

Variae sunt super explicatione hujus loci sententiae. Nostra haec est. Nec summis (supple tantum) crustata domus sectisque marmoribus ornata, id est, non solo marmorato opere, aut simplicibus marmoris crustis fulgebat; at vero (subintelligendum enim illud) tota erat marmorea, & non è secto in laminas, sed è solido marmore: stabatque sibi non segnis achates purpureusque lapis. Hoc est, sicut marmor stabat sibi, seu mole suâ, & solidum erat, non alteri incrustatum: sic & stabat sibi, seu per se solidus erat, & non alteri incrustatus achates: ita enim interpretantur hanc phrasim, *stare sibi*, eruditissimi Grotius & Farnabius. Nempe ex achate, ut ex porphyrite lapide integrae olim columnae, imo interdum & ex hyacintho fiebant. Claudian. de Nupt. Honorii & Mariae.

Lemnius haec etiam gemmis extruxit & auro
Admiscens artem pretio, gravibusque smaragdis,
Supposuit caesas hyacinthi rupe columnas:
Beryllo paries & jaspide lubrica surgunt
Limina, despectusque solo calcatur achates.

Non segnes autem dicuntur achates & porphyrites, quia, ut verbis ipsius Lucani utar, erant auxilium, non autem simpliciter inutile aedium ornamentum: id est, caesi erant hi lapides in columnas, & stabant ad sustentanda fastigia domus, trabes, & alia id genus. Non segnes igitur columnae opponuntur iis, quae nihil sustinent; de quibus Seneca Epist. 86. *Quantum statuarum, quantum columnarum nihil sustinentium; sed in ornamentum positarum, quantum aquarum per gradus cum fragore labentium; eo deliciarum pervenimus, ut nisi gemmas, calcare nolimus.* Alicubi legi, *nusquam segnis Atlas, Atlasque laborans*, locus nunc non occurrit. *Segnes* Stellae dicuntur Valerio Flacco Lib. I. quae nullius erant usus ad navigationem ante Tiphyn.

Totaque effusus in aulâ, calcabatur onyx. Nimirum ut ex achate & porphyrite lapide columnae, ita ex onyche pavimenta. Martial Lib XII. Ep. 50.

Et tua centenis stat porticus alta columnis,
Calcatusque tuo sub pede lucet onyx.

Statius autem inter marmora refert onychem. Epithal. Stel. & violantillae.

Hic Libycus Phrygiusque silex, hic dura Laconum
Saxa virent, hic flexus onyx.

Pro *flexus* restituit *fossus*, ex Senensis MSS. Joh. Ger. Voss. de Analog. L. 1.

Lib. 11, 456.

Crustumiumque rapax.

Fluvius est ex Apennino monte ortum trahens, Ariminumque praeterlabens, cujus meminit Plin. L. III. c. 15. *Rapax*, id est, rapidus. Sic apud Virg. Georg. III.

Fluviosque innare rapaces.

Et Lucretius Lib. 1.

Denique per maria ac montes, fluviosque rapaces.

Et apud Senecam, *rapax torrens.* Et apud Ovid. v. Fastor. *Ladonque rapax.* Et Fast. II.

Quique citis Ladon in mare currit aquis.

Idem tamen Ovid. in Metamorph. ubi de Syringe Nymphâ.

Donec arenosi placidum Ladonis ad amnem.

Quomodo placidus simul, & rapax Ladon? Quid si *rapidum* pro *placidum* legamus: certe epithetum conveniet naturae rei, & sic conveniet Ovidio cum seipso. Nec tamen inficior, varias τὸ *placidum* habere significationes, quae huic loco adaptari posse videntur. De Ladone Solinus, cap. 7. *Inter flumina Erymanthus, monte Erymantho demissus, & Ladon: ille Herculis pugnâ, hic Pane clara sunt.* Scilicet ob Syringem Nympham à Pane deamatam, quae ad hunc amnem in arundines mutata est, de quibus Pan fistulam fecit. Hunc locum viam conjecturae suae debere merito gloriatur doctissimus Salmasius; legebatur enim antea, *& Ladon ille Herculis pugnae hic clarescunt:* nullo aut prorsus absurdo sensu. Vel denique *rapax* Ladon, cum de montibus Arcadiae descendit; *placidus* postquam per plana fluens Alpheo miscetur.

INDEX
RERUM, LOCUTIONUM ET VERBORUM
IN
M. ANNAEUM LUCANUM.

A.

INDEX RERUM,

An-

Pa-

Auso-

B.

C.

Dipsas

se-

Com-

Ligna

De-

Datur

non

pugnae

lia

num-

FUROR

G.

vatus

H.

I.

Ins-

In-

454.

Dd

M.

Me-

Muri

NER-

la

cit

PENEÏ gurges 6, 377. qui rura colunt 3, 191. Penëo donavit aquas multus amnis 6, 372. Peneius amnis 8, 33

PENITUS 4, 223, 297. 9, 490. 10, 249. abstrusae harenae 5, 664. deduxerat hostem 3, 701. descendere nulli ferro contigit 1, 31. flagrantis Averni in fundum 2, 668. latet 9, 796. latent viscera 6, 211. natabat 9, 312. remota virtus 6, 229. squalens harena 9, 755. subsedit 9, 305. tellure perusta 2, 414. terra est 9, 426

PENNA natans 5, 554. Pennae in aëre errantis monitus 1, 588. odoratae aër 4, 438. dispersae 5, 716. Parrhasiae 9, 660. presserunt aëra 7, 835. Pennis aëra ducitis 9, 730

PENTHEUS cum fureret 7, 780. Pentheos colla caputque 6, 357

PER aequor 4, 416. aëra lapsa sidera 5, 561. aevum 4, 497. 9, 519. agmen equo praevectus 7, 341. ambages 7, 21. amnem vector 6, 392. annos multos 5, 69. antrum bacchatur 5, 169. antra exit 5, 95. ardua 6, 38. arma, per hostem 7, 497. sidus 5, 54. tot extremum ferit 7, 500. artus effusa 9, 56. stillans tabum 6, 548. arva iter carpit 6, 572. bella fasces negati 5, 663. busta, per funera 6, 734. caput fugit 9, 824. chaos te sequor 9, 101. clades ducere 7, 600. fauces utero demittere 6, 115. fas, & nefas ruere 5, 313. fata cucurrit 7, 420. sua sequi Caesarem 4, 392. virorum, per populos perire 7, 633. gentes exegit gladium 10, 31. ire 7, 277. gladios viam parare 6, 124. hostes percussi medias harenas 5, 489. inane agere 6, 731. volantes obliquae faces 1, 528. illa ire 8, 439. Libyen veniant 9, 386. litora cursus 8, 472. exit amnis 8, 33. fugit 8, 257. manipios sparsa 7, 508. membra explicat virum 4, 629. se levat 6, 756. milites erumpere 6, 156. moenia effudit vires 7, 714. munia belli 5, 8. notas prodere 7, 152. nubes densas 8, 721. omnes ire opus 10, 197. orbem 4, 574. 7, 694. agitanda fata 8, 138. dedit signa 7, 205. 8, 356. signa move 9, 84. oscula singula 10, 364. patres cognita 4, 592. pericula fortunam exercere 5, 302. pocula fundi 10, 423. populum vulgantur carmina 1, 564. prospera 5, 239. 483. quos ostendat 7, 418. recessus exit 6, 445. rimas inlatrat 6, 728. rura sternere 4, 320. scopulos, per saxa 6, 639. se cognitus 6, 371. tibi bella placent 2, 256. secula 7, 589. 8, 236. latere 10, 190. silentia 4, 718. sollicitus gressus 5, 508. Syrtes uti duce 9, 553. te, nefas ades 10, 370. tenebras bella geret 8, 372. tentare 5, 501. terga soluta coma 9, 632. tot bella fideles manus 5, 243. secula exhausta rupes 5, 164. venabula rapit pardum saltus 6, 183. viscera cujus exierit vulnus 7, 619. patriae vadis 7, 722. tela regent 7, 350. vitam 5, 796. volumina 5, 565. vulgus spargere 9, 150. vulnera alterius testari 4, 544. ultima belli fudit 7, 507. terrae misit 10, 274. umbras ferre gradum 8, 717. undas comes 8, 648. urbes transire 8, 20

PERAGIT Fortuna facinus 5, 208. Peragunt cadavera partem caedis 2, 205. bella 9, 851. tela suas caedes 3, 580. Peregi jussa 2, 338. mandata 9, 98. sat magna 5, 660. Peregit fata 4, 361. 6, 820. tibi bella cruor 4, 354. Peragam omnia invita dextra 1, 378. Peraget nox bella 10, 391. Peraguntur inpia bella 1, 691. Peractus Mars 7, 299. mundus 10, 263. Peracta est belli pars 7, 101. Peractum bellum 8, 428. absenti 9, 1018. caede meritum 9, 1027. scelus 8, 406. Peracta caede parcere pudori 2, 517. vix procumbunt 2, 203. clade 7, 120. statione astra petes 1, 45

PERCUTIT horror membra ducis 1, 192. Perculsa pietas 7, 468

PERCIPERE 4, 576

PERCUSSIT alas Notus 5, 714. orbem 9, 523. Percussi harenas 5, 489. Percussit aequora classibus 3, 287. fulmen Latiale caput 1, 535. in formam pondera 6, 403. Nasidium 9, 791. ora Nili 10, 214. pectora Bruti terror 2, 234. Symplegas inanem Pontum 2, 718. Percusserat astra dies 8, 778. Percuteret populos 10, 35. Percussus dura humo dissiluit 2, 156. planctibus aether 9, 168. pumex 4, 300. Percussa vulnere 5, 737. dubiis mens 6, 596. flamma turbine 10, 500. Phoebe terrarum umbra 1, 539. puppis 5, 594. terra 10, 324. Percussum foedus sanguine 9, 1021. inani terrore vulgus 1, 487. pectine Serum 10, 142. pectore ferrum 4, 561. voce onus 6, 483. Percussae capta cohaesit ratis 3, 564. fibrae 6, 752. roboris ictu crates 3, 495. Percussa à cuspide saxa 6, 396. grandine tecta 3, 483. nimbis viscera 6, 545. obliqua manu crura 4, 625. templa patebunt 3, 123. Percussis sole telis ardentes acies 2, 482

PERDIT aquas Sarmatica Cone 3, 201. minas 9, 569. solatia mali 8, 355. vultum rabies 6, 224. Perdidit aëra cinnamon 10, 167. auras spirando 6, 522. ensis opus 6, 188. hos fortuna dies 3, 394. jussus Umbria 2, 463. modum caedes 7, 532. orbem 8, 511. sua jura ordo 5, 29. tempora in somnos 10, 506. triumphum plura vincendo 3, 79. Perdidimus nefas 10, 371. praemia 9, 1068. Perdiderat jura sui 8, 612. non Perdam tempora 3, 742. Perdat ipsum iter 2, 442. ne spectacula 7, 797. quid arvis 7, 191. Perdant velle mori 4, 280. Perdere annos 4, 483. cuncta 7, 665. fructum 2, 190. ictus 6, 197. letum 3, 706. mentes 5, 371. nomen Hesperium 2, 56. nubes, & undas 5, 423. opes 10, 169. Romam cupiens fatum 2, 87. successus 5, 242. tibi liceat Italiam 2, 700. tumulum 7, 36. Perdita secula 4, 816

PERDOMITAE urbes 2, 644

PERDUXIT opus a castris ad aequora 3, 384. Perducat tuba nautas ad aequora 2, 690. Perducere quo populus civem potuit 2, 562. vulgus metu 2, 389

Pi-

Q:

Q.

R.

lassas

RIGA-

Lu-

coer-

Ser-

coelo

Si-

Stu-

T.

TRE-

Ty-

da-

VIA

Vi-

U.

F I N I S.

IN-

INDEX II.

Rerum & Verborum, quae in Notis occurrunt.

Ana-

Bu-

D.

De-

G.

G.

H.

I.

K.

L.

Laevus

M.

N.

O.

P.

Por-

Q.

R.

S.

Ser-

T.

V.

Ve-

U.

X.

Z.

FINIS.

INDEX III.

Auctorum, qui in Notis vindicantur, corriguntur, & notantur.

IN-

INDEX IV.

Auctorum à Scholiaste citatorum.

ERRATA in Textu

P. 48 *trimphos* Lege *triumphos*
277 *nexu. O* l. *nexu, o*
364 *rues.* l. *rues;*
450 *presisset.* l. *pressisset.*
475 *Sereno.* l. *sereno,*
490 *Deos;* l. *deos,*
495 *Erebri* l. *Erebi.*
527 *per orbem, S.* l. *p. orbem S.*
P. 599 *Lesbi. F.* l. *Lesbi F.*
614 *motes* l. *motus*
655 *stirpes.* l. *stirpis*
661 *belua* l. *bellua.*
663 *satis, nervis* l. *satis nerv.*
690 *vivente, fides, si* l. *vivente fides. Si*
731 *quas* l. *quos.*
796 *Achillam* l. *Achillan.*

In Variis Lectionibus.

P. 55 *Thetyodos* l. *Thetydos*
65 *W. at* l. *VV. al.*
68 *Romani* l. *Romam*
72 *Humatio.* l. *humatu*
99 *rogentia* l. *regentia*
234 *Ornatus* adde. *Edd. qdd.*
235 *puppes* l. *pupes.*
249 *reducunt* l. *recedunt.*
P. 252 *Phoceus* l. *Phoceeus.*
344 *1552* l. *1,552.*
370 *ensem* adde. *B. 1.*
381 *Gemsfos* l. *Genusos*
472 *favens* l. *fovens.*
755 *e urbes d. dedentes* l. *e ded. d. urb.*
809 *rectius cum* l. *rectius. Cum*

In Praefatione & Notis.

Hulstii. Lege ubique *Hulsii.*

